Dr ERNEST GRÜNFELD
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΕΝ HALLE ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

ΑΠΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΠΟΨΕΩΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ
Τ. Χ. ΧΑΣΑΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΚΑΙ

ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΥΠΟ
ΘΕΟΔ. ΤΖΩΡΤΖΑΚΗ

ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ 1932

Dr ERNEST GRÜNFELD
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΕΝ HALLE ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

ΑΠΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΠΟΨΕΩΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ
Τ. Χ. ΧΑΣΑΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΚΑΙ

ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΥΠΟ

ΘΕΟΔ. ΤΖΩΡΤΖΑΚΗ

ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ 1932.

Τύποις: ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΦΡΑΓΚΟΥΛΗ Πάνω Μαϊζώνος 96.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Παρὰ πᾶσαν τὴν ἀληθῶς εὐρυτάτην ἐξάπλωσιν τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως καὶ παρ' ἡμῖν, ἰδίως ἀνὰ τὴν ὕπαιθρον, καὶ τὴν τεραστίαν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν σημασίαν ταύτης, ἐλαχίστη κατεβλήθη μέχρι τοῦδε προσπάθεια διὰ τὴν θεωρητικὴν μελέτην καὶ ἐπιστημονικὴν ἔρευναν τοῦ Συνεργατισμοῦ. Ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὸ λαμπρὸν ἔργον τοῦ ἀειμνήστου πρωτεργάτου τῆς συνεταιριστικῆς μας κινήσεως Σωκρ. Ἰασεμίδου «Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ» (Γεωργ. Λελτίον Ὑπ. Γεωργίας, ἔτος 1913), τὰ δύο ἐξαιρέτους ὑπηρεσίας παρασχόντα περιοδικά, τὸν «Βοηθὸν τῶν συνεταιρισμῶν» τοῦ ἰδίου καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ κ. Θ. Τζωρτζάκη ἐκδιδόμενον «Συνεταιριστήν», ἅτινα ἀπέβησαν διαδοχικῶς ὁ μοναδικός, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, φάρος τῆς κινήσεως, καὶ τῆς ἀξιολόγου μελέτης «Περὶ συνεταιρισμῶν» τοῦ κ. Καλιτσουνάκι, οὐδὲν ἄλλο ἐπιστημονικὸν ἐφόδιον ἔχει ὁ ἕλλην συνεταιριστὴς ἢ ἡγέτης συνεταιρικῶν ὀργανώσεων. Ἐντεῦθεν κατὰ μέγα μέρος ἡ παρατηρουμένη ἔλλειψις σαφῶς καθωρισμένης κατευθύνσεως, ἀτροφικῆς ἀναπτύξεως τῆς συνεταιριστικῆς συνειδήσεως, ὑπερβολικῆς ἀδιαφορίας τῶν συνεταιρισμένων μαζῶν καὶ αἱ πολλαχοῦ σημειούμεναι ὑπερβασίαι ἢ ἀνώμαλοι ἐκδηλώσεις.

Ἐκ τῶν σκέψεων τούτων ὁρμώμενοι προήλθομεν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ μεταφράσωμεν τὸ ἀνὰ χεῖρας ἔργον μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι ἡ βαθεῖα ἐπιστημονικὴ ἀξία καὶ ἀρτιότης αὐτοῦ θὰ διανοίξῃ μίαν σχισμὴν εἰς τὸν σκοτεινὸν θεωρητικὸν ὁρίζοντα τῆς ἑλληνικῆς κινήσεως διὰ ν' ἀφίσῃ νὰ εἰσέλθῃ τὸ τόσον ἀπαραίτητον διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξίν της ἐπιστημονικὸν φῶς, συνάμα δὲ προσελκύσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐπιστημονικῶν ἰδίᾳ κύκλων καὶ διασκεδάσῃ, ὅσον τὸ δυνατόν, τὰς πλάνας καὶ παρεξηγήσεις, αἵτινες πολλαχοῦ κρατοῦν γύρω ἀπὸ τὸ ἔργον καὶ τὴν ἀποστολὴν τῶν συνεταιρισμῶν.

Ὡς πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν τοῦ παρόντος ἔργου δὲν προσήκει εἰς ἡμᾶς νὰ κάμωμεν λόγον. Ὁμιλοῦν εὐγλώττως περὶ τούτου αἱ πυκναὶ εἰς βαθείας ἐπιστημονικὰς παρατηρήσεις καὶ ἐπιστημονικὰ πορίσματα σελίδες τοῦ βιβλίου, τὸ

21134

ἄφθονον ἐν αὐτῷ ἱστορικὸν ὑλικόν, ἡ συστηματικὴ διάταξις καὶ ἐν γένει ἡ πληρότης τοῦ ἔργου, ὅπερ διὰ πάντα ἀναγνώστην θ' ἀποβῇ ἀσφαλῶς ἐξαίρετος πηγὴ γνώσεων.

Συναινέσει τοῦ συγγραφέως, πρὸς τὸν ὁποῖον ὀφείλομεν χάριτας διὰ τὴν εὐγενῶς καὶ προθύμως χορηγηθεῖσαν ἄδειαν μεταφράσεως, συνεπτύξαμεν ὡρισμένα κεφάλαια κυρίως ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς γερμανικῆς κινήσεως, ἀφαιρέσαντες ἐξ αὐτῶν τὰς μικρολεπτομερείας ἐκείνας, αἵτινες δὲν παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον διὰ τὸν ἕλληνα ἀναγνώστην.

Περὶ τῆς ἑλληνικῆς κινήσεως ὁ συγγραφεύς, ἐλλείψει προδήλως ἐπαρκῶν πηγῶν, δὲν κάμνει λόγον. Ἀλλ' ἐνομίσαμεν ὅτι θὰ ἀπετέλει μέγα κενόν, ἐὰν μετὰ τοῦ ἔργου τούτου δὲν ἐδίδετο εἰς τὸν ἀναγνώστην κατὰ τὸ δυνατὸν ἀρτιωτέρα εἰκὼν τῆς παρ' ἡμῖν κινήσεως. Καὶ πρὸς τοῦτο ἀπηυθύνθημεν πρὸς τὸν διακεκριμένον συνεταιριστὴν κ. Θεοδ. Τζωρτζάκην, τοῦ ὁποίου εἶναι παγκοίνως γνωστὰ τὸ κῦρος καὶ ἡ αὐθεντία ἐπὶ τῶν συνεταιριστικῶν μας ζητημάτων καὶ ὁ ὁποῖος, συνεχίζων καὶ ἐν προκειμένῳ τὰς μεγάλας αὐτοῦ ὑπηρεσίας πρὸς τὴν συνεταιριστικήν μας κίνησιν, ἀνεδέχθη προφρόνως τὸ βάρος τῆς συγγραφῆς τῆς σχετικῆς μελέτης.

Καὶ ὀφείλομεν νὰ ἐκφράσωμεν πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης τὴν βαθεῖαν ἡμῶν καί, ὡς πιστεύομεν, ὅλων τῶν ἑλλήνων συνεταιριστῶν εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν ὄντως ἀρτίαν καὶ περισπούδαστον μελέτην αὐτοῦ. Εἰς ταύτην ὁ κ. Τζωρτζάκης δὲν περιωρίσθη μόνον νὰ δώσῃ εἰς ὕφος γλαφυρὸν θαυμαστὴν εἰκόνα τῆς ἐξελίξεως καὶ σημερινῆς θέσεως τῶν συνεταιρισμῶν μας καὶ ἀναλύσῃ μετὰ ἰσχυρᾶς κριτικῆς δυνάμεως καὶ λεπτολόγου ἐρευνητικότητος τὸ ἐπιτελεσθὲν μέχρι τοῦδε ἔργον ὑπ' αὐτῶν ἀλλὰ καὶ χαράσσει εἰς ἁδρὰς καὶ φωτεινὰς γραμμὰς πολυτίμους ὑποδείξεις περὶ τῶν ἀκολουθητέων κατευθύνσεων ἐκ μέρους ὅλων τῶν παραγόντων τῆς ἑλληνικῆς κινήσεως. Μία δὲ ἰσχυρὰ πνοὴ λελογισμένης πίστεως καὶ αἰσιοδοξίας διέπει τὸ ἔργον του τοῦτο, τὸ ὁποῖον θὰ δώσῃ ἀσφαλῶς ἕνα νέον παλμὸν αὐτοπεποιθήσεως καὶ ἐγκαρτερήσεως εἰς τὴν σκληρῶς ἀγωνιζομένην συνεταιριστικήν μας κίνησιν.

Ἀπρίλιος 1932

Τ. Χ. Χ.

Ι. ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΣΜΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 1.

ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ

Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ συνεταιρισμοῦ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἀσάφεια, ἂν καὶ τόσα πολλὰ ἔχουν γραφῇ περὶ αὐτῆς. Οἱ λόγοι εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλεται τοῦτο εἶναι κατὰ μέγα μέρος ὅτι τὸ ζήτημα αὐτὸ ἐπραγματεύθησαν ὄχι μόνον οἰκονομολόγοι καὶ κοινωνιολόγοι ἀλλὰ καὶ νομικοί, ἀφ' ἑτέρου ὅτι δὲν ἠρευνήθη τοῦτο μόνον μὲ τὸ φῶς τῆς ἐπιστήμης ἀλλὰ καὶ ἐν πνεύματι προκαταλήψεως καὶ τέλος διότι συχνὰ ἔλειπαν αἱ προϋποθέσεις διὰ μίαν ἱκανοποιητικὴν ἔρευναν τοῦ προβλήματος αὐτοῦ (1).

(1) Σ. Μ. Ἡ μεγαλειτέρα δυσχέρεια προέρχεται ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ συνεταιρισμοῦ. Διότι ἡ πολυμορφία τῶν ὅρων καὶ ἀναγκῶν τῆς νεωτέρας οἰκονομικῆς ζωῆς ἐδημιούργησε μίαν τελείως πολυσύνθετον ποικιλίαν μορφῶν τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἡ ὁποία κατέστησε δυσδιάκριτα τὰ βασικὰ θεμέλια τούτου. «Λίαν ἀκριβὴς ὁρισμὸς» γράφει ὁ διαπρεπὴς οἰκονομολόγος καὶ συνεταιριστὴς Κάρολος Zide «τῆς συνεργατικῆς ἑταιρείας (συνεταιρισμοῦ) εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ δοθῇ λόγῳ τῆς μεγάλης ποικιλίας τῶν ἐπιδιωκομένων σκοπῶν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι ἀδύνατον κατὰ τὴν γνώμην μας νὰ ὑπαχθοῦν ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὁρισμὸν ὁ συνεταιρισμὸς καταναλώσεως καὶ ὁ παραγωγικὸς συνεταιρισμός, διότι παρὰ τὴν φαινομενικὴν ταυτότητα τῶν σκοπῶν των, οὗτοι εἶναι μᾶλλον ἀνταγωνιστικοί.....»

Ὁ συνεταιρισμὸς ἐξ ἄλλου ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν τὸ σημεῖον τῆς συναντήσεως τῶν μᾶλλον διαφόρων κοινωνικοπολιτικῶν, πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν τάσεων καὶ ἰδεῶν. Οἱ πατέρες καὶ οἱ πρόμαχοι ἐν γένει τοῦ Συνεργατισμοῦ συνηντῶντο μὲν πάντες εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἀλλ' ἕκαστος ὑπὸ διάφορον ἔννοιαν ἀναλόγως τῶν συχνὰ ριζικῶς διϊσταμένων ἀντιλήψεων αὐτῶν περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου πρὸς ἐπικράτησιν τῶν ὁποίων ἕκαστος ἐζήτει νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸν συνεταιρισμόν. Διὰ τοῦτο συναντῶμεν κηρύσσοντας τὸν Συνεργατισμὸν συντηρητικοὺς καὶ ἐπαναστατικούς, κολλεκτιβιστὰς καὶ ἀναρχικούς, διαμαρτυρομένους καὶ καθολικούς. Οὕτω ὑπὲρ τῆς ἰδέας τοῦ συνεταιρισμοῦ ἔδρασαν ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὴν Ἀγγλίαν οἱ ἀθεϊσταὶ ὀπαδοὶ τοῦ Owen ἀλλὰ καὶ θρησκόληπτοι χριστιανοκοινωνισταί, εἰς τὴν Γαλλίαν φανατικοὶ δημοκρατικοὶ καὶ φανατικοὶ βασιλόφρονες, εἰς δὲ τὴν Γερμανίαν ὁ

Ἀλλὰ πρὶν ἢ προχωρήσωμεν πρέπει νὰ διευκρινισθῇ ὅτι, ὅταν γίνεται ἐδῶ λόγος περὶ συνεταιρισμῶν, ἐννοοῦνται ὅλα γενικῶς τὰ εἴδη συνεταιρισμῶν. Αὐτὸ βεβαίως εἰς πολλοὺς φαίνεται αὐτονόητον, δὲν εἶναι ὅμως ἔτσι. Ὑπάρχει σειρὰ ὁλόκληρος ἀξιολόγων εἰδικῶν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ὅπως ἡ Gertrud Dawid, οἱ Beatrice Webb καὶ Sidney Webb, ὁ B.Lavergne, οἱ ὁποῖοι ὡς γνησίους συνεταιρισμοὺς θεωροῦν μόνον τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλωτῶν καὶ ἐνδεχομένως τοὺς παραγωγικοὺς συνεταιρισμούς, ἀφίνουν δὲ ἔξω τῆς περιοχῆς αὐτῶν ὅλα τὰ ἄλλα εἴδη συνεταιρισμῶν. Φυσικὰ εἶναι εὐκολώτερον νὰ εὕρῃ κανεὶς ἕνα ὁρισμόν, ὁ ὁποῖος ν' ἀνταποκρίνεται εἰς ἓν μόνον μέρος τῶν συνεταιρισμῶν, παρὰ εἰς ὅλην τὴν πολυμορφίαν τοῦ νεωτέρου Συνεργατισμοῦ.

Ἐὰν ἀφίσωμεν κατὰ μέρος τὰς μνημονευθείσας μονομερεῖς λύσεις καὶ ἐξετάσωμεν τοὺς συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι προσεπάθησαν νὰ δώσουν ὁρισμὸν τῆς ἐννοίας τοῦ συνεταιρισμοῦ, μᾶς προκύπτουν αἱ ἑξῆς κατηγορίαι: ἐκείνων ἐν πρώτοις, οἱ ὁποῖοι δίδουν, ἂν ὄχι ἐντελῶς νομικόν, πάντως τυπικὸν ὁρισμὸν τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἔπειτα ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι δίδουν τυπικὸν μὲν ἀλλὰ μὲ οἰκονομικὸν περιεχόμενον ὁρισμόν, κατόπιν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι εἰς ἕνα παρόμοιον ὁρισμὸν προσπαθοῦν νὰ περιλάβουν ὄχι τόσον τὴν οἰκονομικὴν δρᾶσιν τοῦ συνεταιρισμοῦ ὅσον τὴν κοινωνικοπολιτικὴν καὶ κοινωνιολογικήν του σημασίαν καὶ τέλος ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι παραιτοῦνται τῆς διατυπώσεως ἑνὸς συγκεκριμένου ὁρισμοῦ. Οἱ τελευταῖοι αὐτοὶ συγγραφεῖς εἶναι συνήθως ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐξαίρουν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸν κοινωνικοπολιτικὸν καὶ κοινωνιολογικὸν χαρακτῆρα τοῦ συνεταιρισμοῦ. Μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας κατηγορίας θὰ ἠμποροῦσαν ἀκόμη νὰ παρεμβληθοῦν μερικοὶ νομικοί, οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦν νὰ δώσουν κοινωνιολογικὴν διατύπωσιν.

Ὅλοι οἱ οἰκονομικοὶ ὁρισμοί, οἱ ὁποῖοι ζητοῦν νὰ καθορίσουν τὸν συνεταιρισμὸν συμφώνως πρὸς τὴν δρᾶσιν αὐτοῦ ὁμοιάζουν πάρα πολὺ μὲ τὸν ὁρισμὸν τοῦ νόμου περὶ συνεταιρισμῶν. Τοῦτο μαρτυρεῖ τὸ παράδειγμα τοῦ Ed. Jacob, ὁ ὁποῖος λέγει: «Ὁ συνεταιρισμὸς εἶναι ἑταιρεία προσώπων μεταβλητοῦ ἀριθμοῦ μελῶν, στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἰσονομίας τῶν μελῶν, ἡ ὁποία ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ ἐπαγγέλματος ἢ τῆς οἰκονομίας τῶν μελῶν της μέσῳ κοινῆς ἐπιχειρήσεως διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς καθαρᾶς ἢ τῆς διὰ κρατικῆς βοηθείας ἐνισχυομένης αὐτοβοηθείας» (1).

φιλεύθερος Schulze, ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ σοσιαλιστὴς Lassalle, ὁ ἄκρως συντηρητικὸς καθηγητὴς Huber καὶ ὁ καθολικὸς ἐπίσκοπος καὶ βουλευτὴς τοῦ κέντρου Ketteler.

(1) Σ. Μ. Εὐρεῖαν ὅσον καὶ ἐνδιαφέρουσαν ἀνάλυσιν τῆς ἐννοίας τοῦ συνεταιρισμοῦ δίδει ὁ Jacob εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ ἡ «Οἰκονομικὴ θεωρία τῶν συνεταιρισμῶν». Κατ' αὐτὸν ὁ συνεταιρισμὸς ἔχει τ' ἀκόλουθα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα· 1) ***Εἶναι ἐλευθέρα ἕνωσις προσώπων.*** Δηλ. εἶναι ὀργάνωσις στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας συμφωνίας τῶν μελῶν, εἰς τὴν ὁποίαν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἑταιρείας κεφαλαίων, τὸ κεφάλαιον εἶναι μὲν ἀναγκαῖον, δὲν ἔχει ὅμως δεσπόζουσαν θέσιν ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ὑποτεταγμένην. 2) ***Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν αὐτοῦ εἶναι μεταβλητός.*** Ἐκ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς προκύπτει ὅτι ἡ εἴσοδος νέων μελῶν κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ εἶναι ἐλευθέρα, ὅπως καὶ ἡ ἔξοδος τούτων, ἐπιτρεπομένων πάντως κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις περιορισμῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν προστασίαν καὶ προαγωγὴν τῶν συμφερόντων τοῦ συνεταιρισμοῦ. 3) ***Ἡ συμμετοχὴ τῶν μελῶν εἰς τὰ οἰκονομικὰ ὠφελήματα τοῦ συνεταιρισμοῦ νὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀπασχόλησιν τῆς ἐπιχειρήσεως.*** Κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην τὸ μέτρον τῆς συμμετοχῆς τῶν συνεταίρων εἰς τὰς προσφερομένας ὑπὸ τοῦ συνεταιρισμοῦ ὠφελείας ἐν γένει καὶ συνεπῶς εἰς τὴν διανομὴν τῶν περισσευμάτων δέον νὰ καθορίζεται ἐκ τῆς ἐκτάσεως τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν εἰς τὴν συνεταιρικὴν δρᾶσιν. 4) ***Ὁ κύριος σκοπὸς αὐτοῦ εἶναι οἰκονομικός.*** Ὁ σκοπὸς τοῦ συνεταιρισμοῦ δηλ. πρέπει νὰ κατευθύνεται ***ἀμέσως*** εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς οἰκονομικῆς θέσεως τῶν μελῶν του καὶ οὐχὶ ἐμμέσως ὡς γίνεται μὲ τὰ ποικίλα σωματεῖα. 5) ***Ἐξυπηρετεῖ τὴν προαγωγὴν τῶν μελῶν «αὐτοῦ». Ἡ κυρία, ἐσωτερικὴ ἐργασία τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶναι ἐργασία μετὰ τῶν μελῶν.*** Ὁ σκοπὸς δηλ. τοῦ συνεταιρισμοῦ πρέπει νὰ εἶναι ἡ οἰκονομικὴ προαγωγὴ τῶν μελῶν αὐτοῦ καὶ οὐχὶ τρίτων. Δὲν εἶναι ὅθεν συνεταιρισμὸς ὀργάνωσις εἰς τὴν ὁποίαν ἄλλοι ἔχουν τὰ κεφάλαια καὶ τὰς εὐθύνας καὶ ἄλλοι ἀπολαμβάνουν τῶν ἐκ τῶν ἐργασιῶν ὠφελειῶν. Εἰδικότερον δὲ ὁ συνεταιρισμὸς πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ οὐχὶ ἁπλῶς τὴν προαγωγὴν τῶν περιουσιακῶν συμφερόντων τῶν μελῶν ἀλλὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ ἐπαγγέλματος ἢ τῆς οἰκονομίας τῶν μελῶν διὰ συναλλαγῶν τούτων μετ' αὐτοῦ μέσῳ κοινῆς οἰκονομικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ 6) ***Στηρίζεται ἐπὶ τῆς καθαρᾶς ἢ τῆς διὰ κρατικῆς βοηθείας ἐνισχυομένης αὐτοβοηθείας.*** Ὁ συνεταιρισμὸς δέον νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοβοηθείας, ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν ἕπεται ὅτι ἀποκλείεται πᾶσα ξένη συνδρομή. Ἡ κρατικὴ βοήθεια δὲν ἀποκλείεται, τὸ κύριον ὅμως πρέπει νὰ παραμένῃ ἡ ἰδία δύναμις τῶν συνεταίρων, ἡ αὐτοβοήθεια, ἡ δὲ κρατικὴ βοήθεια πρέπει νὰ εἶναι ἐπιβοηθητική.

Ὁ χῶρος δὲν μᾶς ἐπιτρέπει βέβαια νὰ δώσωμεν ὅλους τοὺς τύπους, τοὺς ὁποίους δύναται κανεὶς νὰ ἀπαριθμήσῃ ἐν προκειμένῳ. Ἐν μέρει οὗτοι ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸν νομικὸν τύπον, ὅπως π. χ. ὁ τοῦ F. Staudinger, κατὰ τὸν ὁποῖον «ὁ συνεταιρισμὸς εἶναι μία ἐλευθέραν παρέχουσα εἴσοδον καὶ ἐπὶ ἴσων δικαιωμάτων καὶ ἴσων εὐθυνῶν τῶν προσώπων στηριζομένη ἕνωσις ἀνθρώπων πρὸς ἄσκησιν οἰκονομικῆς ἐπιχειρήσεως λειτουργούσης διὰ κοινὸν λογαριασμόν, καὶ ἡ ὁποία παρέχει εἰς τὰ μέλη ὠφέλειαν, οὐχὶ ἀναλόγως τοῦ κεφαλαίου, ἀλλ' ἀναλόγως τῆς ὑπ' αὐτῶν χρησιμοποιήσεως τῆς ἐπιχειρήσεως». Ἐδῶ ὡς οὐ-

σιώδη χαρακτηριστικὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ τίθενται εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ὁ δημοκρατικὸς χαρακτὴρ καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ καπιταλιστικοὺς ὑπολογισμούς. (1)

Εἰς τοὺς συγγραφεῖς τῆς αὐτῆς κατηγορίας ἀνήκουν ἐπίσης οἱ H. Crüger, H. Kaufmann, R. Liefmann, Karl Hildebraud, ὁ ἰταλὸς Mariani καὶ ἄλλοι.

Ἓν βῆμα περαιτέρω κάμνουν οἱ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ζητοῦν νὰ περιλάβουν εἰς τὸν ὁρισμὸν τὴν κοινωνικοπολιτικὴν δρᾶσιν καὶ σημασίαν τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ἐδῶ φυσικὰ τὴν ἔννοιαν τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς πρέπει νὰ τὴν ἐννοήσωμεν εὐρυτέραν τῆς «τῶν ἐργατικῶν ζητημάτων» ἐπὶ παραδείγματι, οὕτως ὥστε ἐντὸς αὐτῆς νὰ περιλαμβάνωνται ὅλα, ὅσα προκύπτουν ἀπὸ τὰς σχέσεις τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων μεταξύ των καὶ πρὸς τὴν ὁλότητα. Οὕτω ἐδόθησαν ὅλαι αἱ ἀποχρώσεις: Μικρὸν μόνον βῆμα πέραν τοῦ Staudinger κάμνει ὁ Totomianz λέγων: «Ὁ συνεταιρισμὸς εἶναι ἐλευθέρα ἕνωσις ἡ ὁποία ἀποβλέπει εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς οἰκονομικῆς καὶ ἠθικῆς θέσεως (σημ. ποίων;), ἡ ὁποία ἐργάζεται χωρὶς κερδοσκοπίαν καὶ εἰς τὴν ὁποίαν μέλη καὶ κεφάλαιον εἶναι μεταβλητά». Καθ' ὅμοιον τρόπον ἀποφαίνονται καὶ οἱ ἰταλοὶ Wollemborg, Pizzamiglio καὶ Em. Cossa. Ἐντελῶς ὅμως διάφορον εἶναι ὅ,τι

(1). Σ. Μ. Κατὰ τὸν Staudinger ὁ συνεταιρισμὸς ὡς ἐπιχείρησις φαίνεται συνήθως ἐντελῶς ὅμοιος πρὸς τὴν καπιταλιστικὴν ἑταιρείαν, ἔχει ὅμως ταύτης δύο οὐσιώδεις διαφοράς. Ἡ πρώτη ἔγκειται εἰς τὸν μὴ καπιταλιστικὸν τρόπον καθ' ὃν χρησιμοποιεῖται ὁ συνεταιρισμὸς ὑπὸ τῶν μελῶν. Καὶ πρὸς ἐξήγησιν τούτου φέρει τὸ παράδειγμα μιᾶς ἀνωνύμου ἑταιρείας, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ μέλη δὲν ἀποβλέπουν εἰς οἰκονομικὰς ὠφελείας ἐξ ἐργασιῶν μετ' αὐτῆς, ἀλλ' εἰς τὸ ὑπὸ τῆς ἑταιρείας πραγματοποιούμενον ἐξ ἐργασιῶν μετὰ τρίτων κέρδος, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν ταύτης καὶ τὸ ὁποῖον διανέμεται εἰς τὰ μέλη ἀναλόγως τοῦ κατατεθειμένου παρ' ἑκάστου κεφαλαίου. Ἀντιθέτως εἰς τὸν συνεταιρισμὸν αἱ ἐργασίαι δὲν εἶναι ἀδιάφοροι διὰ τὰ μέλη, ὁ δὲ σκοπὸς τούτου δὲν εἶναι νὰ δίδῃ κέρδη ἀναλόγως τοῦ κεφαλαίου. Πραγματοποιεῖ καὶ οὗτος κέρδη ὡς ἐπιχείρησις ὡς π. χ. ὁ γαλακτοκομικὸς συνεταιρισμὸς διὰ τῆς ἐπωφελεστέρας ἐκμεταλλεύσεως τοῦ γάλακτος τῶν συνεταίρων, ἡ διανομὴ ὅμως τοῦ κέρδους δὲν γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κατατεθειμένου κεφαλαίου, ἀλλ' ἀναλόγως τῆς ποσότητος γάλακτος, ἣν ἕκαστος συνεταῖρος ἐπρομήθευσεν εἰς τὸν συνεταιριομόν, δηλ. ἀναλόγως τῆς παρ' ἑκάστου τῶν συνεταίρων χρησιμοποιήσεως τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἡ δευτέρα διαφορὰ ἔγκειται εἰς τὸν δημοκρατικὸν χαρακτῆρα τοῦ συνεταιρισμοῦ. Εἰς τὴν ἀνώνυμον ἑταιρείαν ὁ καταθέτης μεγαλειτέρου κεφαλαίου ἔχει μείζονα δικαιώματα τῶν καταθετῶν μικρῶν κεφαλαίων, εἰς τὴν συνεταιρισμὸν ὅμως ἕκαστος τῶν συνεταίρων ἔχει ἴσα δικαιώματα ἀνεξαρτήτως τοῦ κατατεθειμένου κεφαλαίου.

εἶπεν ὁ Schulze-Delitzsch: Ὁ συνεταιρισμὸς εἶναι «μία ἕνωσις μεταξὺ τῶν ὄχι εὐπόρων, κατ' ἐξοχὴν ἐργαζομένων τάξεων, ἡ ὁποία ἐπὶ οἰκονομικῶν σκοπῶν ἐπιδιώκει διὰ τῆς συνενώσεως νὰ ἐξασφαλίσῃ, ὅσον εἶναι τοῦτο δυνατόν, εἰς τὰς μεμονωμένας μικρὰς καὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν ἐξαφανιζομένας δυνάμεις, τὰ πλεονεκτήματα τῆς μεγάλης δυνάμεως». Εἷς ἄλλος ἐπίσης σκαπανεὺς τοῦ γερμανικοῦ Συνεργατισμοῦ, ὁ Ed. Pfeiffer, διακρίνει ἀπὸ τοῦ 1863 εἰς τὸ «περὶ Συνεργατισμοῦ» βιβλίον του κάτι τὸ ὁποῖον ἀκόμη καὶ σήμερον πολλοὶ δὲν φαίνεται ν' ἀντιλαμβάνωνται. Ὁ Συνεργατισμός, λέγει οὗτος, πρέπει νὰ συνασπίσῃ ἰδίως τὰς ἐργαζομένας τάξεις εἰς κοινὴν δρᾶσιν, διακρίνει δὲ σαφῶς οὗτος ὅτι ἐδῶ γεννᾶται εἷς νέος παράγων, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ μεταβάλῃ τὰς κοινωνικὰς συνθήκας. Κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ζωηρὰν κοινωνιολογικὴν χροιὰν ἔχουν ἐπίσης οἱ ὁρισμοὶ ρώσσων συγγραφέων ὡς π. χ. τοῦ Tugan-Baranowski. Σαφέστατα ὑπεστήριξε τὴν κοινωνικοπολιτικὴν ἄποψιν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ H. Müller, ὁ ὁποῖος ἀποκαλεῖ τὸν συνεταιρισμὸν «ἐλευθέραν κοινωνικὴν ἕνωσιν, ἡ ὁποία ὑπὸ τὴν μορφὴν κολλεκτιβιστικῆς οἰκονομίας κυριαρχεῖται ὑπὸ τοῦ συμφέροντος τῆς ἐργασίας ὡς οἰκονομικῆς ἀρχῆς».

Κλείων τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν ὁρισμῶν ἐπεθύμουν ν' ἀναφέρω ἀκόμη τὰ ὀνόματα διακεκριμένων ἀνδρῶν ὡς οἱ W. Wygodzinski. G. von Schmoller, Franz Oppenheimer, G. J. Holyoake, Marschall, Hubert-Valleroux, Cantù καὶ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ρητῶς ἀναφέρουν, ὅτι δὲν θέλουν νὰ ὑπεισέλθουν εἰς τὴν διατύπωσιν ὁρισμοῦ. Κοινὸν ὅμως εἰς ὅλους αὐτοὺς εἶναι ὅτι ἐν μέρει τοὐλάχιστον ἀναγνωρίζουν καὶ ἀναπτύσσουν τὴν κοινωνικοπολιτικὴν σημασίαν καὶ τὰ οὐσιώδη κοινωνιολογικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Συνεργατισμοῦ.

Ἡ κοινωνικοπολιτικὴ αὕτη θέσις ἐξαίρεται κατὰ φυσικὸν λόγον ἰδιαιτέρως ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ὡς συνεταιρισμοὺς ἀναγνωρίζουν μόνον τοὺς καταναλωτικοὺς καὶ ἐργατικοὺς συνεταιρισμούς, ὅταν δὲ ἐπεκτείνονται πολὺ συμπεριλαμβάνουν εἰς αὐτοὺς καὶ ἐκείνους τοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς μεσαίας τάξεως, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ ἀνεβάζουν τὰς τιμὰς τῶν εἰδῶν καταναλώσεως καὶ «νὰ ἐκμεταλλεύωνται» τοὺς καταναλωτάς, ὅπως οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ πωλήσεως. Οἱ συγγραφεῖς οὗτοι εἶναι σοσιαλισταὶ ἢ συνεργατικοὶ σοσιαλισταὶ μὲ μεγαλειτέρους ἢ μικροτέρους περιορισμοὺς καὶ μετριοπάθειαν, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν κριτικὴν τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τὰς ἀξιώσεις κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως· ὑπάρχουν ὅμως ἐπίσης σοσιαλισταί, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν δίδουν εἰς τὸν συνεταιρισμόν, περιλαμβάνουν ὁλόκληρον τὸν Συνεργατισμόν.

Ὡς ἀντιπροσωπευτικὸν τύπον τῶν περιωρισμένων αὐτῶν ὁρισμῶν τῆς ἐννοίας τοῦ συνεταιρισμοῦ δυνάμεθα νὰ ἐπαναλάβωμεν ἐνταῦθα τὸν ὁρισμὸν τοῦ σουηδοῦ Anders Oerne, ὁ ὁποῖος εἶναι ταὐτοχρόνως πολὺ εὐρὺς καὶ ἐξηγεῖ κατὰ τρόπον συμπυκνωμένον πολὺ μαζὺ μου τὴν φύσιν τοῦ συνεταιρισμοῦ ἀπὸ τὸ πνεῦμα ταύτου. «Συνεταιρισμὸς (συνεταιρικὸ

σύστημα), λέγει, εἶναι ἓν οἰκονομικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον γεννᾶται ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀμέσου τῶν εἰς αὐτὸ συμμετεχόντων ἐνδιαφέροντος δι' ἀγαθὰ καὶ ὑπηρεσίας. Λαμβάνει τὴν μορφὴν οἰκονομικῶν ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι ἱδρύονται ὑπὸ ἀνθρώπων θελόντων νὰ χρησιμοποιήσουν διὰ τὸν ἑαυτόν των τὰς οἰκονομικὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας παρέχουν αἱ ἐπιχειρήσεις αὗται, διὰ νὰ προαγάγουν οὕτω τὴν οἰκιακήν των οἰκονομίαν ἢ τὸ ἐπάγγελμά των. Τὸ ἀντίθετον τῆς συνεταιριστικῆς οἰκονομίας εἶναι ἡ κερδοσκοπικὴ οἰκονομία, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται ὑπὸ μορφὴν οἰκονομικῶν ἐπιχειρήσεων, οἱ κύριοι τῶν ὁποίων θεωροῦν τὴν παραγωγὴν καὶ διανομὴν ἀγαθῶν μόνον ὡς μέσον διὰ νὰ ἀποκτοῦν κέρδη.

Ὅπως βλέπομεν, ἐδῶ δὲν ἐξηγεῖται ὁ συνεταιρισμός, ἀλλὰ τὸ συνεταιριστικὸν σύστημα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ συνεταιρισμὸς δὲν εἶναι ἄλλο τι παρὰ μία οἰκονομικὴ ἐπιχείρησις ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸ σύστημα τοῦτο. Καὶ ἐν πρώτοις πρέπει αὕτη ν' ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν «σκαπανέων τῆς Rochdale» ἤτοι:

1. Τὸ ἀναγκαῖον κεφάλαιον πρέπει νὰ καταβάλλεται ἀπὸ τὰ μέλη καὶ νὰ λαμβάνῃ τόκον βάσει σταθεροῦ μέτρου.

2. Πώλησις καὶ ἀποθήκευσις μόνον τελείως ἀνοθεύτων ἐμπορευμάτων.

3. Πρέπει νὰ παρέχεται ἐγγύησις ἀκριβοῦς μέτρου καὶ ἀκριβοῦς βάρους.

4. Αἱ τιμαὶ πρέπει ν' ἀντιστοιχοῦν εἰς τὰς τοπικὰς ἀγοραίας τιμάς· πίστωσις δὲν πρέπει νὰ παρέχεται ἢ ζητεῖται.

5. Τὸ περίσσευμα πρέπει νὰ διανέμεται εἰς τὰ μέλη κατ' ἀναλογίαν τῶν ἀγορῶν αὐτῶν.

6. Κάθε μέλος ἔχει ὄχι πλείονας τῆς μιᾶς ψήφου. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἔχουν τὰ ἴδια δικαιώματα μελῶν.

7. Ὡρισμένον μέρος τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος (περισσεύματος) πρέπει νὰ χρησιμοποιῆται διὰ μορφωτικοὺς σκοπούς.

Οἱ ὅροι οὗτοι ἐφαρμόζονται κυρίως εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως· ἐφ' ὅσον ὅμως δύνανται νὰ ἐφαρμόζωνται καὶ εἰς προμηθευτικοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς μεσαίας τάξεως, πρέπει καὶ οὗτοι νὰ θεωρῶνται ὡς γνήσιοι συνεταιρισμοί. Οἱ κανόνες τῆς Rochdale πρέπει οὐχ' ἧττον νὰ συμπληρωθοῦν ἀκόμη, ἰδίως διὰ τῶν

8. Ὁ συνεταιρισμὸς πρέπει νὰ εἶναι ἀνοικτὸς εἰς ὅλους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι δύνανται νὰ κάμουν χρῆσιν αὐτοῦ.

9. Ἡ διοίκησις πρέπει νὰ εἶναι τελείως δημοκρατική. (Εἰς τοῦτο ἀνταποκρίνεται κυρίως ὁ 6ος ὅρος, μολονότι ἐκεῖ γίνεται λόγος μόνον περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ).

Πάντα ταῦτα ὅμως κατὰ τὸν Oerne εἶναι μόνον ἐξωτερικοὶ ὅροι. Οὐσιῶδες εἶναι τὸ γνήσιον πνεῦμα ἑνὸς συνεταιρισμοῦ, τὸ ὁποῖον διασφαλίζεται:

10. Διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐλευθέρας θελήσεως, καὶ

11. Διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς κοινωφελείας· ὁ συνεταιρισμὸς πρέπει νὰ

ἐπιδιώκῃ τὸ γενικὸν καλὸν καὶ πέραν—τοῦ διαρκῶς ἀνοικτοῦ—κύκλου τῶν μελῶν.

Βλέπει κανεὶς ὅτι ὅσον περισσότερον ἡ ἔννοια τοῦ συνεταιρισμοῦ προσεγγίζει τὴν κοινωνικοπολιτικὴν σφαῖραν, τόσον ὀλιγώτερον ἱκανοποιεῖται μὲ τυπικὰ στοιχεῖα.

Τὴν ἰδικήν μου ἀντίληψιν ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ συνεταιρισμοῦ ἀναπτύσσω κατωτέρω. Ἀπὸ τοῦδε ὅμως θὰ ἐπεθύμουν νὰ εἴπω ἐν συνόψει ἐδῶ ὅτι ὄχι μόνον ἀποκρούω τὸν νομικὸν ὁρισμὸν—αὐτὸ ἄλλως τε συμβαίνει συχνὰ σήμερον—ἀλλὰ καὶ γενικῶς δὲν ἐλπίζω τίποτε ἀπὸ τὴν διατύπωσιν ἑνὸς στενοῦ τύπου.

Δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τοὺς συνεταιρισμούς, ἐὰν ἁπλῶς περιγράψωμεν αὐτοὺς διὰ τῶν ἐργασιῶν των, διότι οὗτοι ἀποτελοῦν πολὺ συνθετώτερα φαινόμενα καὶ πρὸ παντὸς εἶναι συστατικὰ μέρη τῆς κοινωνικῆς μας ζωῆς, ζωϊκαὶ ἐν γένει μορφαί, ἡ σημασία τῶν ὁποίων ἔγκειται εἰς τὸν ρόλον, ποὺ παίζουν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς κοινωνικῆς μας κινήσεως. Ὁ ὁρισμὸς λοιπὸν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι τόσον σχοινοτενής, ὥστε θὰ ἀπέβαινε χωρὶς πρακτικὴν ἀξίαν, ἂν καὶ πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ὁ δικαστὴς καὶ ὁ διοικητικὸς ὑπάλληλος χρειάζονται ἀντικειμενικὰ πραγματικὰ στοιχεῖα διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς ὑπάρξεως ἑνὸς συνεταιρισμοῦ. Ἴσως τὰ εὑρίσκει ἐπίσης οὗτος εἰς τ' ἀκόλουθα χαρακτηριστικά.

Αἱ ἑνώσεις προσώπων, τὰς ὁποίας θεωρῶ ὡς συνεταιρισμοὺς ἔχουν μίαν σειρὰν ἀπὸ ὡρισμένα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, ἤτοι:

1. Οἱ συνασπιζόμενοι εἶναι πρὸ παντὸς ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἠμποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς οἰκονομικῶς ἀδύνατα στοιχεῖα· ἄνθρωποι δηλ. οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν κανένα κεφάλαιον ἢ ἔχουν μικρὸν τοιοῦτον π.χ. βιοτέχναι, μικρέμποροι, γεωργοί, ὑπάλληλοι, ἐργάται, μικροὶ εἰσοδηματίαι κ.λ.π. Ἡ συμμετοχὴ πλουσίων ἀνθρώπων δὲν ἀποκλείεται, δὲν εἶναι ὅμως οὐσιώδης. Ἡ κυρία σημασία κατὰ τὴν ἵδρυσιν συνεταιρισμῶν ἔγκειται εἰς τὴν συνένωσιν τῶν προσώπων. Ἡ συγκέντρωσις κεφαλαίου δὲν εἶναι βέβαια ἐπουσιώδης, ἀπὸ ἀπόψεως ὅμως σημασίας αὕτη εὑρίσκεται εἰς κατωτέραν μοῖραν ἔναντι τῆς συνενώσεως τῶν προσώπων. Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν συνεταίρων ἐγγυᾶται τὴν συγκέντρωσιν ἐπαρκοῦς κεφαλαίου, μολονότι ἡ συγκέντρωσις αὕτη συντελεῖται διά μικρῶν μετοχῶν.

2. Ἡ συνένωσις ἐπιδιώκει νὰ πραγματοποιήσῃ ὡρισμένους ἐν εὐρυτάτῃ ἐννοίᾳ κοινωνικοπολιτικοὺς σκοπούς. Διὰ τοῦτο οἱ συνεταιρισμοὶ ἀποτελοῦν πηγὰς κοινωνικοπολιτικῆς δυνάμεως. Τὸ κύριον ὅμως σημεῖον τῆς συνεταιρικῆς δράσεως εἶναι ἡ ἐπιδίωξις ἰδιωτικῶν οἰκονομικῶν σκοπῶν διὰ μέσου κοινῆς ἐπιχειρήσεως.

3. Πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτῆς τῆς κοινωνικοπολιτικῆς φύσεως δυνάμεως ἀπαιτεῖται νὰ προπαγανδισθῇ ἡ ἰδέα τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ οἱ σκοποὶ αὐτοῦ καὶ ἀκόμη νὰ εἶναι ἡ εἴσοδος εἰς αὐτὸν ἀνοικτὴ εἰς τοὺς ἔχοντας ταὐλάχιστον τὰς αὐτὰς ἐπιδιώξεις.

4. Περαιτέρω ἀπαιτεῖται ἀπὸ τοὺς συνεταίρους ἰδιαίτερόν τι ἐνδια-

φέρον καὶ συμμετοχὴ εἰς τὰς ἐργασίας καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται:

α) εἰς τὴν οἰκειοθελῆ εἴσοδον καὶ εἰς μίαν ἰδιαιτέραν προσαρμογὴν τῶν συνεταίρων εἰς τὸ αὐτό πνεῦμα καὶ αἰσθήματα,

β) εἰς μίαν ἰδιαιτέραν συμπεριφορὰν ἀπέναντι τῶν ἄλλων συνεταίρων, πρὸς τοὺς ὁποίους αἰσθάνεταί τις νὰ συνδέεται δι' ἐσωτερικῶν δεσμῶν, ἤτις φέρει εἰς τὸν συνεταιρισμὸν ἕν ἰδιαίτερον πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται συνεργατικότης ἢ ἀλληλεγγύη καὶ ἐξωτερικεύεται εἰς τὴν ἀλληλέγγυον εὐθύνην,

γ) εἰς μίαν ἐξωτερικὴν διαρρύθμισιν, ἡ ὁποία ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην καὶ συνίσταται κυρίως εἰς μίαν δημοκρατικὴν διοργάνωσιν καὶ διοίκησιν.

5. Διὰ τῆς συνενώσεως ἐπιδιώκονται ἀπὸ σκοποῦ ὡρισμένα ἀποτελέσματα, ἅτινα εἶναι:

α) Ὑποκειμενικά, δηλ. διαπαιδαγωγικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ ἑκάστου συνεταίρου, ὁ ὁποῖος ὠθεῖται διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀτομικισμοῦ εἰς τὴν ἀλληλεγγύην καὶ τοῦ ὁποίου ἐνισχύεται ἡ οἰκονομικὴ ἀποδοτικότης.

β) Ἀντικειμενικά, συνιστάμενα εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς ἢ πολιτικῆς θέσεως τῶν συνεταιριζομένων καὶ εἰς τὴν δι' αὐτῆς ἐπίτευξιν ἢ παρεμπόδισιν μεταβολῶν εἰς τὸ σῶμα τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, αἱ ὁποῖαι λίαν δυσκόλως θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπιτευχθοῦν μὲ ἄλλα μέσα.

6. Οἱ συνεταιρισμοὶ εἶναι ὁμαδικαὶ ἐκδηλώσεις. Εἰς τοῦτο μετὰ τῶν προηγουμένως σημειωθέντων ἀποτελεσμάτων καὶ τῶν κοινωνικοπολιτικῶν των σκοπῶν ἔγκειται ἡ σημασία αὐτῶν.

7. Ἐντὸς τοῦ κύκλου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκτείνεται ἡ δρᾶσις αὐτοῦ, ὁ συνεταιρισμὸς πραγματοποιεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκονομίας πρὸς κάλυψιν χρειῶν (Bedarfsdeckungswirtschaft) κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθέρας ἀγορᾶς (1).

(1) Σ. Μ. Ἡ οἰκονομία πρὸς κάλυψιν χρειῶν εἶναι τὸ ἀντίθετον τῆς σήμερον ἰσχυούσης ἀνταλλακτικῆς ἢ κερδοσκοπικῆς οἰκονομίας. Εἰς τὴν τελευταίαν τὰ προϊόντα δὲν φέρονται ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν προορισμόν των, δηλ. εἰς τὸν καταναλωτὴν διὰ τὸν ὁποῖον καὶ παράγονται, ἀλλὰ πρῶτον εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀγοράν, τὸ ἐμπόριον, καὶ δι' αὐτῆς ἐμμέσως εἰς τὸν καταναλωτήν. Ἐδῶ δηλαδὴ μεσολαβεῖ συναλλαγὴ πραγματοποιουμένη διὰ τοῦ ἀνταλλακτικοῦ μέσου τοῦ χρήματος. Εἰς τὴν οἰκονομίαν ὅμως πρὸς κάλυψιν χρειῶν συμβαίνει τὸ ἀντίθετον. Εἰς ταύτην ὁ κύκλος τῶν παραγωγῶν καὶ καταναλωτῶν εἶναι ὁ αὐτός. Οὔτε ἐμπορεύματα οὔτε ἐμπόριον ὑπάρχουν. Πᾶν ὅ,τι παράγεται δὲν παράγεται διὰ τὴν ἐλευθέραν ἀγοράν, τὸ ἐμπόριον, ἀλλὰ ἀπ' εὐθείας διὰ τὰς ἀνάγκας ὡρισμένων καταναλωτῶν ὑπὸ τῶν ὁποίων καὶ θὰ χρησιμοποιηθοῦν. Τὰ παραγόμενα προϊόντα θὰ καταναλωθοῦν ἐντὸς αὐτῆς ταύτης τῆς παραγούσης οἰκονομίας. Εἰς ἓν π. χ. ἀρτοποιεῖον συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως παραγωγοὶ καὶ καταναλωταὶ εἶναι οἱ ἴδιοι, οἱ συνεταῖροι. Αὐτοὶ παράγουν διὰ τῆς συνεταιρικῆς ἐπιχειρήσεως, τὰ δὲ προϊόντα ταύτης καταναλίσκουν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἀπ' εὐθείας, χωρὶς τὴν μεσολάβησιν τοῦ ἐμπορίου. Βεβαίως καὶ εἰς τὴν οἰκονομίαν πρὸς κάλυψιν χρειῶν δύναται νὰ λάβῃ χώραν συναλλαγή, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ τὸ οὐσιῶδες μέρος ταύτης. Εἰκόνα τινὰ τῆς οἰκονομίας πρὸς κάλυψιν χρειῶν παρέχει ἡ λεγομένη οἰκογενειακὴ οἰκονομία, ἥτις ὑφίστατο εἰς παλαιοτέρους χρόνους. Οἱ ἄνθρωποι τότε ὑπὸ οἰκονομικὴν ἔποψιν ἦσαν χωρισμένοι εἰς ὁμάδας αὐτάρκεις, αἱ ὁποῖαι δηλ. παρῆγον μόναι σχεδὸν ὅ,τι θὰ κατηνάλισκον».

Φυσικὰ ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ γνωρίσματα ἠμπορεῖ τὸ ἕνα ἢ τὸ ἄλλο νὰ μὴν εἶναι ἐντελῶς ἔκδηλα. Πιστεύω ὅμως ὅτι οὐδὲν ἐξ αὐτῶν δύναται νὰ λείψῃ διὰ παντὸς ἀπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ συνεταιρισμοῦ.

Ἂν καὶ εἶμαι κεκηρυγμένος κατὰ τῆς διατυπώσεως ὁρισμοῦ ἐντὸς ἑνὸς στενοῦ τύπου, πιστεύω ἐν τούτοις ὅτι διὰ πρακτικοὺς σκοποὺς ἠμπορῶ νὰ εἴπω περιληπτικῶς ὅτι οἱ συνεταιρισμοὶ δέον νὰ θεωρῶνται ὡς κατὰ μάζας καὶ ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως στηριζόμεναι ἑνώσεις μικρῶν καὶ μέσων οἰκονομικῶν στοιχείων, αἱ ὁποῖαι ἐπιδιώκουν κοινωνικοπολιτικοὺς σκοποὺς διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς κοινῆς ἐπιδιώξεως ἰδιωτικῶν οἰκονομικῶν ὠφελημάτων κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκονομίας πρὸς κάλυψιν χρειῶν.

Κυρίας σημασίας νῦν διὰ τὴν κατανόησιν τῆς θεωρίας μου εἶναι τὸ ἐὰν ἐγὼ καὶ οἱ ἀναγνῶσταί μου εἴμεθα σύμφωνοι ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς κοινωνικῆς κινήσεως, ὡς τὴν καθώρισα πρὸ μικροῦ. Ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἂν ὁ χαρακτηρισμός, τὸν ὁποῖον ἔδωσα εἰς τὸ Συνεργατισμὸν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς ὅλους τοὺς συνεταιρισμούς. Φυσικὰ ὑπάρχουν συνεταιρισμοί, οἱ ὁποῖοι μόνον τὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν συνεταιρισμῶν ἔχουν, δὲν ἔχουν ὅμως τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τὸν Συνεργατισμόν, ποῦ περιεγράψαμεν· ἴσως πρὶν νὰ ἦσαν γνήσιοι συνεταιρισμοί, κατόπιν ὅμως ν' ἀπέβαλαν οὐσιώδη γνωρίσματα τοῦ γνησίου συνεταιρισμοῦ. Τοὺς νόθους αὐτοὺς συνεταιρισμοὺς ἠμπορῶ ν' ἀντιπαρέλθω, ἂν καὶ μερικοὶ ἐξ αὐτῶν δύνανται ἐξ ἑνὸς οἱουδήποτε λόγου νὰ ἐγείρουν τὴν ἀξίωσιν ὅτι ἀποτελοῦν γνησίους συνεταιρισμούς.

Ἤδη θὰ προσπαθήσωμεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς νὰ συμπαραβάλωμεν τὰ ὑπάρχοντα εἴδη συνεταιρισμῶν μὲ τ' ἀνωτέρω οὐσιώδη γνωρίσματά μου. Ὡς πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως καὶ τοὺς παραγωγικοὺς συνεταιρισμοὺς ὀλίγαι βεβαίως ἀντιρρήσεις θὰ προβληθοῦν κατὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ μου.

Τί γίνεται ὅμως μὲ τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ τοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς ἀστικῆς μεσαίας τάξεως; Ἔχουν οὗτοι κοινωνικοπολιτικοὺς ἐν γένει σκοποὺς καὶ ἀποτελέσματα; Τὴν ἀπάδειξιν τούτου μᾶς

παρέχει ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς γενέσεως αὐτῶν ἤ ἡ κριτικὴ τῆς δράσεώς των.

Ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι δὲν βλέπουν εἰς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς ἄλλο τι εἰμὴ ἕνα τεχνικὸν μηχανισμόν, παραπέμπω εἰς τὴν γένεσιν τῶν γερμανικῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν. Εἰς τὸ βιβλίον του περὶ «τῶν πιστωτικῶν ταμείων κλπ.» ὁ Raiffeisen οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἀφίνει ὅτι ἐπίστευεν ὅτι μὲ τοὺς συνεταιρισμούς του εἶχεν εὕρει ἕνα μέσον πρὸς θεραπείαν τῆς κοινωνικῆς ἀσθενείας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔπασχεν ἡ ἐποχή του καὶ ὅτι δέδακτος περὶ τοῦ σκοποῦ του ἐζήτει νὰ δημιουργήσῃ μέσα εἰς τὴν γεωργικὴν τάξιν ὁμαδικήν κίνησιν, ἡ ὁποία θὰ ἀνύψωνε ἠθικῶς καὶ οἰκονομικῶς τὴν τάξιν τῶν χωρικῶν καὶ θὰ ἐπραγματοποίει τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ τότε κοινωνικοῦ καθεστῶτος ἐπὶ τῇ βάσει ἑνὸς ζῶντος χριστιανισμοῦ. «Τοὺς συνεταιρισμοὺς ἐφαντάζετο οὕτος», λέγει ὁ M. Fassbender, «ὡς ἕνα σταθμὸν τοῦ δρόμου, ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, τὴν ὀργάνωσιν δηλ. μιᾶς ἀδελφικῆς χριστιανικῆς κοινωνικῆς ζωῆς». Λεπτομερειακὸν κοινωνικὸν πρόγραμμα δὲν εἶχε κατὰ τὸν Fassbender ὁ Raiffeisen, ἐπεδίωκεν ὅμως οὗτος εὐρεῖς κοινωνικοὺς σκοπούς· ὅταν δὲ ἀπέθανε ὁ Συνεργατισμὸς ἐστηρίχθη καὶ ἐσυνεχίσθη ὑπὸ τῆς νέας ἀγροτικῆς κινήσεως.

Ἐὰν κανεὶς ἐξετάσῃ τὴν σημερινὴν μορφὴν καὶ τὴν δρᾶσιν τῶν γερμανικῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, τότε τὰ πράγματα ἐκ πρώτης ὄψεως παρουσιάζονται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὡσὰν νὰ μὴν ὑπάρχῃ κανὲν κοινωνικοπολιτικὸν πρόγραμμα, εἰς τοὺς μεγάλους τοὐλάχιστον συνδέσμους· ἀντιθέτως οἱ γεωργικοὶ σύλλογοι καὶ ὁ Reichslandbund συμμιγνύουν ἐμφανῶς συνεταιριστικὴν καὶ γεωργικοπολιτικὴν ἢ ἁπλῶς πολιτικὴν δρᾶσιν, οἱ συνεταιρισμοὶ Raiffeisen τονίζουν τὴν ἠθικοκοινωνικήν των θέσιν, εἰς ὅλους δὲ τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς εἶναι κοινὴ ἡ προσπάθεια νὰ κρατήσουν καὶ ἐνδυναμώσουν τὴν γεωργικὴν τάξιν. Τὸ ὅτι ἐδῶ ἐκδηλοῦνται καθαρὰ κοινωνικοπολιτικαὶ τάσεις, δύναται κανεὶς νὰ ἴδῃ ἀναδιφῶν τὸ βιβλίον τοῦ ἀποθανόντος γενικοῦ γραμματέως τοῦ Ἐθνικοῦ Συνδέσμου τῶν γερμανικῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν Max Grabein (οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ σημασία τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἐν Γερμανίᾳ). Εἰς ἄλλας χώρας συμβαίνει τὸ ἴδιον. Ὁ ἑλβετικὸς γεωργικὸς Συνεργατισμός, ὁ ὁποῖος ἀνεφάνη ἀπὸ τῆς 8ης δεκαετηρίδος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἦτο ἀρχικῶς μία ἁπλῆ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ παρόντος κίνησις· πολὺ ταχέως ὅμως συνεδέθη μὲ τὴν γεωργικὴν κίνησιν, ὅπως ἀποδεικνύει τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὸ νέον ὄργανον τοῦ Συνδέσμου, τὸν «Συνεταιριστήν», προστίθεται ὁ ὑπότιτλος: «Ὄργανον διὰ τὴν δημιουργίαν ἑλβετικοῦ ἀγροτικοῦ κόμματος». Ἀναμφισβήτητος ἐπίσης εἶναι ἡ συντηρητικὴ κοινωνικοπολιτικὴ καὶ πολιτικὴ θέσις καὶ δρᾶσις τῶν γαλλικῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, ὁ δὲ ἰρλανδικὸς γεωργικὸς Συνεργατισμὸς ἀποτελεῖ τόσον ἐκ τῆς προελεύσεώς του ὅσον καὶ ἐκ τῆς δράσεώς του, μίαν ἀπόδειξιν τῆς ἀπόψεώς μου, διὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἠδυνάμην νὰ φέρω καὶ ἄλλα ἀκόμη πολυάριθμα τεκμήρια.

Καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς ἀστικῆς μεσαίας τάξεως:

Ἀμφιβάλλει κανεὶς διὰ τὸν σύνδεσμόν των μὲ τὴν κίνησιν τῶν βιοτεχνῶν καὶ τῆς μεσαίας τάξεως; Θὰ θελήσουν ἴσως ν' ἀρνηθοῦν τὸν κοινωνικοπολιτικὸν χαρακτῆρα εἰς τοὺς ἀστικοὺς πιστωτικοὺς συνεταιρισμούς, ὡς ἔκαμαν οἱ Paul Göhre καὶ R. Fink. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη δεχθῶμεν ὅτι ἀπὸ τοὺς κύκλους τῶν πιστωτικῶν αὐτῶν συνεταιρισμῶν ἐξηφανίσθη ἢ εὑρίσκεται ἐν μαρασμῷ τὸ συνεταιρικὸν πνεῦμα, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἐσήμαινε τοῦτο τὸ πολὺ-πολὺ ὅτι οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι μετεβλήθησαν ἀπὸ γνησίους εἰς νόθους, ὅτε ἀκριβῶς παύουν νὰ εἶναι ἀντικείμενον μελέτης διὰ τὸν ἐρευνητὴν γνησίων συνεταιρικῶν φαινομένων. Τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς ἰσχύει διὰ τοὺς συνεταιρισμούς, οἱ ὁποῖοι μεταβάλλονται εἰς κερδοσκοπικὰς ἑταιρείας, ἀποκλείοντες ἐπὶ παραδείγματι τὴν πρόσληψιν νέων μελῶν. Ὁ χαρακτηρισμός μου θέλει καὶ ἠμπορεῖ νὰ ἰσχύῃ μόνον διὰ τοὺς γνησίους συνεταιρισμούς, οἱ ὁποῖοι περιέχουν τὰ κοινὰ γνωρίσματα αὐτοῦ. Εἶναι αὐτονόητον ὅτι οἱ πολιτικῶς χρωματιζόμενοι συνεταιρισμοὶ διὰ τῆς παραδοχῆς εἰς τὸ πρόγραμμά των μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα συνεταιριστικά των ζητήματα καὶ εὐρυτέρων κοινωνικοπολιτικῶν τοιούτων ἢ διὰ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ συνεταιριστικοῦ των προγράμματος εἰς μέσον πρὸς πραγματοποίησιν τῶν κομματικοπολιτικῶν σκοπῶν αὐτῶν, δὲν παύουν νὰ εἶναι γνήσιοι συνεταιρισμοί.

Ἄλλας ἀποδείξεις μᾶς παρέχει ἡ ἱστορικὴ ἔκθεσις, ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ κατωτέρω εἰς τὸ II καὶ III μέρος.

Ἤδη πρέπει ν' ἀπαντήσωμεν ἀκόμη εἰς τὴν ἀντίρρησιν ὅτι εἰς πολλὰς περιπτώσεις δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος περὶ κοινωνικῆς κινήσεως ἢ κοινωνικοπολιτικῶν σκοπῶν· εἰς τὰς περιπτώσεις δηλ., καθ' ἃς ἡ μεγάλη μάζα τῶν συνεταιρισμένων δὲν ἔχει καθόλου ἐπίγνωσιν αὐτῶν, ἀλλὰ τὸ πολὺ οἱ ἡγούμενοι τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ἀλλ' ἡ ἀντίρρησις αὐτὴ δὲν ἐξασθενίζει τὴν ἄποψίν μου· τὸ μὲν διότι ἔγκειται εἰς τὴν φύσιν τῶν κοινωνικῶν κινημάτων νὰ παρουσιάζεται ἡ κοινωνικὴ δρᾶσις μὲ διάφορον ἔντασιν εἰς τὰς διαφόρους σκοπιὰς τῆς κινήσεως, τὸ δὲ διότι κατὰ τὴν φύσιν τοῦ συνεταιρισμοῦ ἡ ἄμεσος δρᾶσις αὐτοῦ εἶναι «οἰκονομική», ἐμμέσως δὲ μόνον ἐπιφέρει αὕτη κοινωνικοπολιτικὰ ἀποτελέσματα καὶ δι' αὐτὸ διὰ πολλοὺς ὀπαδοὺς καὶ ἄλλους ἐκτὸς τῆς κινήσεως μένει ἀφανής. Ἠμπορεῖ μάλιστα νὰ παρουσιασθῇ καὶ ἡ ἀντίστροφος περίπτωσις, ἡ μάζα δηλ. τῶν συνεταιρισμένων νὰ ἐπιδιώκῃ συνειδητῶς ἢ αἰσθηματικῶς τὸν ἀληθῆ σκοπόν, τὰ ὄργανα ὅμως τῆς κινήσεως νὰ μὴν ἔχουν ἐπίγνωσιν τῶν σκοπῶν αὐτῆς ἢ δι' ἕνα οἱονδήποτε λόγον νὰ μὴ τοὺς παραδέχωνται. Ἀργὰ ἢ γρήγορα ὅμως θὰ πάθῃ ἡ συνεταιρικὴ πλευρὰ τῆς ἐπιχειρήσεως, εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν οἱ ἡγέται θὰ ἐναντιῶνται διαρκῶς· θὰ ἐπέλθῃ μαρασμὸς ἀκόμη καὶ ὅταν ἡ οἰκονομικὴ πλευρὰ τῆς ἐπιχειρήσεως δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἀνθηρά. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς πρόκειται περὶ συνεταιριστικοῦ ἐκφυλισμοῦ, ὁ ὁποῖος συνδέεται στενῶς μὲ ὅ,τι ὁ Oppenheimer ὀνομάζει

βεβαίως μόνον διὰ τοὺς βιοτεχνικοὺς παραγωγικοὺς συνεταιρισμούς, «μεταμόρφωσιν» (transformation), δηλ. μεταβολὴν μιᾶς συνεταιρικῆς ἐπιχειρήσεως εἰς κερδοσκοπικὴν τοιαύτην, διευθυνομένην μὲ καπιταλιστικὸν πνεῦμα. Ἡ μεταβολὴ ἄλλως τε αὕτη συμβαίνει πολὺ συχνά, πολὺ συχνότερα μάλιστα παρ' ὅσον οἱ πολλοὶ εἶναι διατεθειμένοι νὰ παραδεχθοῦν· μεγάλος ἀριθμὸς πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν, συνεταιρισμῶν καταναλώσεως καὶ συνεταιρισμῶν βιοτεχνῶν ἔχουν μετατραπῇ εἰς καπιταλιστικὰς ἐπιχειρήσεις εἴτε ὑπὸ τὴν μορφὴν ὅτι ἀπεκλείσθη ἐξ αὐτῶν ἡ πρόσληψις νέων μελῶν εἴτε διὰ τῆς μεταβολῆς τῶν συνεταίρων εἰς μετόχους. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς συχνὰ πραγματοποιεῖται διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ σπουδαία οἰκονομικὴ μεταβολή· μόνον ὅτι τότε ἡ μεταβολὴ αὕτη προάγει σταθερῶς μικρὸν μόνον μέρος τῶν ἄλλοτε συνεταίρων, ἐνῷ διὰ τὴν μεγάλην πλειονότητα σημαίνει τοῦτο ἐπανάληψιν τοῦ ἀγῶνος ἐναντίον τῆς πιέσεως, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐζήτησαν ἀρχικῶς ν' ἀπαλλαγοῦν διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 2.

ΥΠΑΡΧΕΙ ΕΝΟΤΗΣ ΕΝ ΤΩι ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΣΜΩι;

Τὸ ζήτημα τοῦτο ἀξίζει ἰδιαιτέρας μελέτης διότι ἐκ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἀπαντήσεως θὰ κριθῇ, ἐὰν εἶναι δυνατὸν νὰ γραφῇ ἓν σύγγραμμα πραγματευόμενον γενικῶς περὶ τοῦ Συνεργατισμοῦ.

Οἱ λόγοι οἱ ὁποῖοι θὰ ἠδύναντο νὰ μᾶς κάμουν νὰ θεωρήσωμεν τὸν Συνεργατισμὸν ὡς κάτι μὴ ἑνιαῖον, ἀλλ' ἁπλῶς ὡς ἕνα περιληπτικὸν ὄνομα διὰ φαινόμενα ἐντελῶς ἑτεροειδῆ εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

1. Οἱ κύκλοι τῆς ζωῆς, ἐντὸς τῶν ὁποίων δρῶσι τὰ διάφορα εἴδη συνεταιρισμῶν εἶναι ἐντελῶς διάφοροι. Ἕνα μέγα μέρος τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν π. χ. δὲν εὑρίσκεται εἰς καμμίαν ἀπολύτως ἐπαφὴν μὲ τοὺς ἀστικοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως ἢ αἰγνῆς μὲ τοὺς συνεταιρισμοὺς κοινῆς πωλήσεως τῶν βιοτεχνῶν ἢ τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀγορᾶς τῶν κουρέων. Μεταξὺ τῶν ὁμάδων αὐτῶν δὲν ὑπάρχει αἴσθημα ἐσωτερικοῦ δεσμοῦ. Συχνὰ λείπει τοῦτο ἀκόμη καὶ μεταξὺ συνεταιρισμῶν τοῦ αὐτοῦ εἴδους, μάλιστα δὲ ἀκούονται ἑκάστοτε παράπονα δι' ἐλλιπῆ συνάφειαν καὶ μεταξὺ τῶν συνεταίρων ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ συνεταιρισμοῦ.

2. Ἡ ἔλλειψις αὕτη ἑνὸς ἱκανοποιητικοῦ δεσμοῦ δὲν εἶναι πάντοτε τυχαία. Εἰς πλῆθος περιπτώσεων σημαίνει ἐσωτερικὰς ἀντιθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπειλοῦν νὰ χωρίσουν τοὺς συνεταιρισμοὺς εἰς πολλὰ κόμματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δύο τοὐλάχιστον παρουσιάζονται νὰ διάκεινται ἐχθρικῶς μεταξύ των. Ἐὰν δηλ. ἐξετάσῃ κανεὶς τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ποίαν θέσιν λαμβάνουν ἔναντι τοῦ σημερινοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ καθεστῶτος, τότε θὰ προκύψῃ μία ἐνδιαφέρουσα κατάταξις: Διότι οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς ἀστικῆς μεσαίας τάξεως διεξάγουν ζωηρὸν καὶ ἐπιτυχῆ ἀγῶνα διὰ τὴν διατήρησιν τῆς μεσαίας τάξεως: χωρικοί, βιοτέχναι, μικροὶ καὶ μέσοι ἔμποροι ἀποτελοῦν ἐδῶ ἑνιαίαν πολεμικὴν παράταξιν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ὑπάρξεώς των ἐναντίον τῆς δυνάμεως τοῦ μεγάλου κεφαλαίου: μεγάλη ἰδιοκτησία, βιομηχανία, μεγάλα ἐμπορικὰ καταστήματα εἶναι οἱ κίνδυνοι ἐναντίον τῶν ὁποίων ἀμύνονται οὗτοι. Δὲν ἐξετάζωμεν ἐδῶ τὸ ζήτημα, ἂν θὰ ἐπέλθῃ ἢ ὄχι εἰς τὴν καπιταλιστικὴν οἰκονομικὴν ἐποχήν μας ἡ καταστροφὴ τῶν μικρῶν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἕως τώρα ὅλοι οἱ κύκλοι, οἱ ὁποῖοι ἠδυνήθησαν νὰ συνδεθοῦν εἰς συνεταιρισμούς, κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὴν αὐτονομίαν των, μολονότι ὅλοι αὐτοὶ στηρίζονται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ σημερινοῦ οἰκονομικοῦ καθεστῶτος. Καὶ ἐκεῖνοι δέ, οἱ ὁποῖοι ἔχουν κάποιο παράπονον ἐναντίον αὐτοῦ, ὅπως αἴφνης ἕνα μέρος τῶν βιοτεχνῶν, δὲν ἐμφοροῦνται τρόπον τινὰ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπιβάλουν ἕνα νέον οἰκονομικὸν καθεστώς, ἀλλ' ἀναζητοῦν ἁπλῶς τὸ κοινωνικόν των ἰδεῶδες εἰς τὸ παρελθὸν καὶ μᾶλλον ζητοῦν νὰ γυρίσουν πρὸς τὰ ὀπίσω τὸν τροχὸν τοῦ χρόνου παρὰ νὰ τοῦ δόσουν ταχυτέραν στροφήν.

Ἀντιθέτως ὑπάρχει μία ἄλλη ὁμὰς συνεταιρισμῶν, τῶν ὁποίων τὸ βλέμμα στρέφεται ἀκαταπαύστως πρὸς τὸ μέλλον καὶ οἱ ὁποῖοι πρόοδον φαντάζονται μόνον τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ ὑφισταμένου καὶ τὴν μετάβασιν εἰς ἀνώτερον οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν σύστημα. Τὸ πρότυπόν των εἶναι οἱ «σκαπανεῖς τῆς Rochdale», διὰ τοὺς ὁποίους τὸ κατάστημα τοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως παριστᾷ τὴν δίοδον πρὸς ἕνα καλλίτερον κόσμον. Δὲν εἶναι τι τὸ τυχαῖον, ὅτι ἡ νεωτέρα κίνησις τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ἐβάδισε παντοῦ ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν σκαπανέων τῆς Rochdale. Οἱ φορεῖς τῆς κινήσεως αὐτῆς εἶναι κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἐργάται καὶ μικροὶ ἄνθρωποι τῆς μεσαίας τάξεως, οἱ ὁποῖοι καταδικάζουν τὸν καπιταλισμὸν καὶ θέλουν νὰ τὸν ἀντικαταστήσουν μὲ κάτι ἄλλο, διότι αἰσθάνονται τὸν ἑαυτόν των, ἂν ὄχι ὡς ἄτομα, πάντως ὅμως ὡς μάζα ὡς ἠδικημένους ἐν τῷ παρόντι συστήματι. Ὅλοι αὐτοὶ θέλουν μεταβολήν, πρόοδον, μεταρρύθμισιν, ἀκόμη καὶ ἀνατροπὴν τῆς ὑφισταμένης τάξεως, μολονότι δὲ παντοῦ οἱ συνεταιρισταὶ εἶναι ἄνθρωποι τῆς πρακτικῆς ἐργασίας, ἐν τούτοις οἱ «σκαπανεῖς» καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν εἶναι εὔστοχοι νεωτερισταὶ καὶ ὄργανα τῆς ἀναμορφώσεως. Τὸ ἴδιον συμβαίνει

καὶ μὲ τοὺς παραγωγικοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν ἐργατῶν, αἴφνης τοὺς τελευταίως εἰς τὸ προσκήνιον ἐμφανιζομένους οἰκοδομικοὺς συνεταιρισμούς. Ἂν καὶ πρόκειται περὶ ἠρέμου ἐξελίξεως, ἐν τούτοις ἔχομεν νὰ κάμωμεν μὲ ὀργανώσεις τῶν ὁποίων ἡ δρᾶσις ἐν σχέσει μὲ τὸ οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν σύστημα εἶναι ἐπαναστατική, ἐνῷ οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς μεσαίας τάξεως εἶναι συντηρητικοί. Ἡ διάκρισις βέβαια αὕτη συχνὰ δὲν εἶναι ἀντιληπτή, ἰδεολογικῶς ὅμως ἔχει οὐσιώδη σημασίαν.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ πολλοὶ συνεταιρισμοί, οἱ ὁποῖοι ἐν ἐπιγνώσει ἢ μὴ εἶναι ἀδιάφοροι ἀπέναντι καὶ τῶν δύο αὐτῶν κατευθύνσεων. Ἀλλὰ τὸ πρακτικὸν ἀποτέλεσμα τούτου εἶναι μόνον ὅτι ἡ ψῆφος των δὲν συνυπολογίζεται, ὅταν γίνεται λόγος περὶ αὐτῶν τῶν πραγμάτων.

3. Ὁ χωρισμὸς αὐτὸς κατὰ τὰ οἰκονομικοπολιτικὰ ἰδεώδη φθάνει ἐνίοτε μέχρις ἀναμίξεως μὲ κοινωνικοπολιτικὰς καὶ μάλιστα κομματικοπολιτικὰς κατευθύνσεις. Εἰς τὴν Γερμανίαν βεβαίως, ὅπως καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη διεφυλάχθη κατ' ἀρχὴν ἡ κομματικοπολιτικὴ οὐδετερότης τῶν συνεταιρισμῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ σημαίνει μόνον ὅτι οἱ συνεταιρισμοὶ μένουν οὐδέτεροι, ὄχι ὅμως πάντοτε καὶ οἱ συνεταιρισταί. Εἰς μερικὰ δὲ μέρη συνεταιρισταὶ καὶ συνεταιρισμοὶ τούτων εὑρίσκονται ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πολιτικῶν κομμάτων καὶ ἀγωνίζονται ὄχι μόνον ἰδεολογικῶς ἀλλὰ καὶ διὰ πρακτικῆς δράσεως.

Χωρίζει λοιπὸν τοὺς συνεταιρισμοὺς βαθὺ χάσμα, εἶναι δὲ τελείως δικαιολογημένον τὸ ἐρώτημα, ἐὰν τὰ κοινὰ σημεῖα ὑπερισχύουν τῶν ἀντιθέσεων ἢ συμβαίνει τὸ ἀντίστροφον. Πῶς δυνάμεθα ὅμως μ' ὅλα ταῦτα νὰ ὁμιλοῦμεν περὶ ἑνὸς Συνεργατισμοῦ; Καὶ ποῦ ἔγκειται ἡ ἑνότης;

Ἐν πρώτοις εἰς τὸ ὅτι ὅλοι οἱ συνεταιρισμοὶ λαμβάνουν ὁπωσδήποτε θέσιν ἀπέναντι τῶν προβλημάτων τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ καθεστῶτος. Εἶναι ὀργανώσεις μαζῶν, αἱ ὁποῖαι ἐνσαρκώνουν μίαν οἱανδήποτε θέλησιν σχετικὴν μὲ τὴν διοργάνωσιν τῆς ζωῆς μας. Εἶναι εὐνόητον λοιπὸν ὅτι οἱ χωρὶς θέλησιν ἢ μὲ ἀσθενῆ τὴν θέλησιν θὰ παραμερίσουν. Τί θέλουν οἱ συνεταιριζόμενοι δὲν εἶναι πάντοτε δῆλον, ὅ,τι ὅμως δὲν θέλουν τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἶναι σαφές: Ὅλοι σχεδὸν εἶναι ἐχθρικοὶ πρὸς τὸ ἐμπόριον. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ συνεταιρισμοὶ τοῦ μικρεμπορίου ἔχουν λάβει ἐχθρικὴν θέσιν ἐναντίον τοῦ καπιταλιστικοῦ μεγαλεμπορίου· οἱ γεωργικοὶ καὶ ἐπαγγελματικοὶ συνεταιρισμοὶ θέλουν νὰ τὸ ἐκτοπίσουν ἀπὸ τὸ πεδίον τῆς δράσεώς των ἢ νὰ τὸ περιστείλουν, οἱ δὲ συνταιρισμοὶ καταναλώσεως εἶναι συχνὰ μὲν ἠθελημένως, ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως πάντοτε ἀντίπαλοι τοῦ ἐμπορίου ὑπὸ πᾶσαν αὐτοῦ μορφήν. Εἰς τὸ βάθος ὅθεν, τῆς ὁμοφώνου ταύτης θέσεως, τὴν ὁποίαν λαμβάνουν ὅλοι αὐτοὶ ἀπέναντι τοῦ τυπικοῦ ἐκπροσώπου τοῦ καπιταλιστικοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος δὲν ὑπάρχει κάτι τι τὸ κοινόν; Θὰ εἶναι δύσκολον νὰ εὕρῃ κανεὶς ἄλλην ἐξήγησιν ἀπὸ ταύτην ὅτι ὅλοι οἱ συνεταιρισμοὶ ἐντὸς τῶν ὁποίων σφύζει ἀληθινὴ συνεταιριστικὴ ζωὴ ἐπικρίνουν τὸ κοινωνικόν μας καθεστὼς καὶ ἐργάζονται διὰ τὴν μεταβολὴν αὐτοῦ.

Ἰδοὺ λοιπὸν ἕνα οὐσιῶδες σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον συμφωνοῦν ὅλοι οἱ συνεταιρισμοί· εἰς τὴν σημασίαν δηλαδὴ τὴν ὁποίαν ἔχουν οὗτοι διὰ τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν κοινωνικὴν ζωήν. Τὸ ὅτι δὲ καὶ ἡ θεωρητικὴ ἔρευνα τῶν κοινωνικοοικονομικῶν στοιχείων τοῦ Συνεργατισμοῦ μαρτυρεῖ εὐρυτάτην συμφωνίαν, βλέπει κανεὶς κατωτέρω.

Δὲν εἶναι καθόλου ἐκπληκτικὸν ὅτι ἡ συμφωνία ἐν τῇ σημασίᾳ τῶν συνεταιρισμῶν σημαίνει ἐπίσης καὶ κοινότητα ριζῶν. Εἶναι δὲ ἐδῶ ἀδιάφορον ποῦ ἀναζητοῦνται αἱ ρίζαι αὗται. Καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ὡς πηγὴν τοῦ συνεταιρισμοῦ θεωρεῖ τὸ μεσαιωνικὸν οἰκονομικὸν σύστημα καὶ τοὺς παλαιοὺς πρωτογενεῖς περιορισμοὺς καὶ συμφωνίας καθὼς καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εἰς τὸν συνεταιρισμὸν βλέπει μίαν ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ ἀτομικισμοῦ τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ τὸν σπόρον μιᾶς νέας κοινωνικῆς ὀργανώσεως θὰ εὕρουν ἐπίσης ὁμοιότητα ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ὁ ἐσωτερικὸς αὐτὸς σύνδεσμος, ὁ ὁποῖος ἔχει τόσον βαθεῖαν σημασίαν εἰς τοὺς συνεταιρισμούς, δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ ἀπεργασθῇ ἐπίσης καὶ κοινότητα εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς αὐτῶν.

Τὴν περιφανεστέραν ἐξωτερίκευσίν της ἡ κοινότης αὕτη εὑρίσκει εἰς τὸν νομικὸν τύπον. Ἂν καὶ ὅλοι οἱ συνεταιρισμοὶ δὲν εἶναι κατακεχωρημένοι εἰς τὸ μετρῷον τῶν συνεταιρισμῶν, ἐν τούτοις ὑπάρχει εἰς τοὺς τύπους ὁμοιότης, ἡ ὁποία καθορίζεται ἀπὸ τὸ εἶδος τῆς σύσσωματώσεως καὶ τῶν σκοπῶν αὐτῆς, ἐξωτερικεύεται δὲ εἰς τὴν δημοκρατικὴν διοργάνωσιν καὶ διοίκησιν, ἡ ὁποία ἀφίνει ἐλεύθερον πεδίον δράσεως εἰς τὸ συνεταιρικὸν πνεῦμα. Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι παντοῦ, ὅπου παρατηρεῖται προσέγγισις πρὸς καπιταλιστικοὺς ὑπολογισμούς, ἐκεῖ ὁ νομικὸς τύπος τοῦ συνεταιρισμοῦ ἀποδεικνύεται ὀλιγώτερον κατάλληλος, π. χ. εἰς τοὺς οἰκοδομικοὺς ἐκείνους συνεταιρισμούς, εἰς τοὺς ὁποίους χρηματοδόται καὶ συνεταῖροι δὲν εἶναι τὰ ἴδια πρόσωπα. Ἐδῶ φαίνεται καθαρὰ ἡ συμφωνία μεταξὺ τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς καὶ τῆς μορφῆς τῆς ζωῆς.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἁπλοῦς τρόπος ἐκμεταλλεύσεως ρυθμίζεται ἀπὸ τοὺς σκοπούς, τοὺς ὁποίους ἐπιδιώκουν οἱ συνεταιρισμοί. Καὶ ἐδῶ ἐπίσης ἐκδηλοῦται ἡ ἐξάρτησις ὑπάρξεως καὶ δράσεως, ἐδῶ ὅμως ἴσως ὄχι τόσον ζωηρὰ ὅσον εἰς τὴν κοινωνικὴν σημασίαν καὶ τὸν νομικὸν τύπον, ἀλλὰ καὶ ὄχι ὀλιγώτερον σαφῶς διὰ τὸν εἰδικόν. Καὶ ἡ τεχνικοεμπορικὴ ἐπίσης λειτουργία φέρει τὴν σφραγῖδα τοῦ συνεταιρικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον φυσικὰ ἐκδηλοῦται κατὰ διάφορον τρόπον ἀναλόγως τοῦ εἴδους τοῦ συνεταιρισμοῦ.

Οὕτω καθωρίσθη σειρὰ ὁλόκληρος κοινῶν σημείων, ἀπομένει δὲ μόνον νὰ ἐκτιμηθῇ τί ζυγίζει βαρύτερον: Τὸ ἑνῶνον ἢ τὸ χωρίζον. Ἡ ἀπάντησις δύναται νὰ εἶναι διάφορος ἀναλόγως τοῦ προσώπου τοῦ ἐρωτωμένου. Ἐλπίζω ἐν τούτοις νὰ τύχῃ τῆς ἐπιδοκιμασίας ἡ γνώμη μου ὅτι ὑπερισχύει τὸ κοινόν, τὸ ὁποῖον κυρίως ἐνυπάρχει εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν σημασίαν τοῦ συνεταιρισμοῦ.

Παρὰ τὰς ὑφισταμένας λοιπὸν βαθείας διαφορὰς εἶναι δυνατὸν νὰ

νὰ ὁμιλῶμεν περὶ ἑνὸς Συνεργατισμοῦ, ἐφ' ὅσον δὲν λησμονοῦμεν ὅτι ἡ κοινότης μεταξὺ τῶν συνεταιρισμῶν δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὴν ταὐτότητα ἢ τελείαν ὁμοιότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 3.

ΕΙΔΗ ΚΑΙ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

Ἡ ποικιλία τῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα ἐπιδιώκονται ὡς ἄμεσοι σκοποὶ ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν, καθιστᾷ δύσκολον τὴν ἀπαρίθμησιν ὅλων τῶν εἰδῶν κατὰ τρόπον μὴ ἀφίνοντα κενά. Ἡ ἀπαρίθμησις ὅμως αὕτη ἢ μία τελείως συστηματικὴ συμφώνως πρὸς τὸν ἄμεσον σκοπὸν τοῦ συνεταιρισμοῦ κατάταξις καθίσταται ἀδύνατος, ὅταν σκεφθῶμεν ὅτι ἕνα μέγα μέρος τῶν συνεταιρισμῶν δὲν ἐπιδιώκει ἕνα ἀλλὰ πλείονας ταὐτοχρόνως σκοπούς: ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν τὰς χιλιάδας τῶν ταμείων Raiffeisen, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν σκοπὸν δὲν εἶναι μόνον ταμεῖα δανείων καὶ ἀποταμιεύσεως ἀλλὰ καὶ ἑνώσεις ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς θεωρητικῆς κατανοήσεως δύναται βεβαίως νὰ εἶναι ἐπιθυμητὴ ἡ συστηματικὴ κατάταξις τῶν διαφόρων εἰδῶν συνεταιρισμῶν. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι δυνατὸν μόνον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν—προϋπόθεσιν ἡ ὁποία εἰς τὰ 50 ο]ο τοὐλάχιστον ὅλων τῶν περιπτώσεων δὲν ἔχει ἐφαρμογὴν—ὅτι κάθε εἶδος συνεταιρισμῶν ἀπαντᾶται καθαρὸν καὶ ἀμιγές, καὶ ὅτι κατὰ συνέπειαν εἰς συνεταιρισμὸς ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως ἐπὶ παραδείγματι θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπαχθῇ μόνον εἰς τοὺς συνεταιρισμούς, οἱ ὁποῖοι κάμνουν ἐργασίας εἰς ἐμπορεύματα, ἀλλ' ὄχι καὶ εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς ἐπίσης, οἱ ὁποῖοι κάμνουν χρηματικὰς ἐργασίας.

Κατὰ τὰς ἐργασίας ὅθεν, τὰς ὁποίας διενεργοῦν οἱ συνεταιρισμοὶ καὶ ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω πάντοτε προϋπόθεσιν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τούτους εἰς τὰς ἀκολούθους κατηγορίας, ἤτοι εἰς

1. ***Πιστωτικοὺς συνεταιρισμούς,*** συνεταιρισμοὺς δηλ. οἱ ὁποῖοι κάμνουν πιστωτικὰς ἢ χρηματικὰς ἐργασίας.

2. ***Συνεταιρισμοὺς ἐργασιῶν εἰς ἐμπορεύματα,*** οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀγορὰν καὶ πώλησιν ἐμπορευμάτων καὶ ὑποδιαιροῦνται εἰς:

α) ***συνεταιρισμοὺς ἀγορᾶς:*** ἤτοι συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως (κοινὴ προμήθεια καὶ διανομὴ ἀντικειμένων οἰκιακῆς χρήσεως), προμηθευτικοὺς συνεταιρισμοὺς (οἱ ὁποῖοι προμηθεύονται ἀπὸ κοινοῦ καὶ διανέμουν ἐμπορεύματα χρήσιμα εἰς τὰ μέλη των βιοτέχνας, ἐμπόρους, γεωργούς) καὶ οἰκοδομικοὺς συνεταιρισμοὺς (οἱ ὁποῖοι ἀποκτοῦν ἢ κατασκευάζουν κατοικίας διὰ τὰ μέλη αὐτῶν).

β) ***συνεταιρισμοὺς πωλήσεως***: ἤτοι συνεταιρισμοὺς πωλήσεως τῶν βιοτεχνῶν καὶ γεωργῶν (οἱ γνωστότεροι τῶν γεωργικῶν εἶναι οἱ πωλήσεως δημητριακῶν καρπῶν καὶ οἱ γαλακτοκομικοὶ συνεταιρισμοί, ἐφ' ὅσον οὗτοι πωλοῦν μόνον καὶ δὲν ὑπάγονται ὡς παραγωγοὶ λ. χ. βουτύρου καὶ τυροῦ εἰς τὴν γ'. κατηγορίαν).

3. ***Συνεταιρισμοὺς παραγωγῆς ἢ χρήσεως μηχανῶν,*** ἤτοι:

α) συνεταιρισμούς, οἱ ὁποῖοι ἀναλαμβάνουν τὴν ἐκτέλεσιν ὁλοκλήρου τοῦ ἔργου· πλήρης παραγωγὴ (π.χ. ἀλευρόμυλοι, ἐργοστάσια, οἰκοδομικοὶ παραγωγικοὶ συνεταιρισμοί).

β) συνεταιρισμούς, οἱ ὁποῖοι ἐκτελοῦν μέρος τοῦ ἔργου· συνεταιρισμοὶ μερικῆς παραγωγῆς (π. χ. γαλακτοκομικοὶ συνεταιρισμοὶ) καὶ

γ) συνεταιρισμούς, οἱ ὁποῖοι χρησιμεύουν μόνον πρὸς διευκόλυνσιν τῆς παραγωγῆς (π. χ. γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ κοινῆς χρήσεως μηχανῶν).

4. ***Ἑνώσεις συνεταιρισμῶν***· ἔργον αὐτῶν εἶναι ἡ ἀνύψωσις τῆς ἱκανότητος τῶν συνηνωμένων εἰς αὐτὰς συνεταιρισμῶν· τοιαῦτα ἔργα π. χ. εἶναι ἡ ἵδρυσις προεξοφλητικῆς τραπέζης διὰ πλείονας πιστωτικοὺς συνεταιρισμούς, ἐνέργεια ἐπιθεωρήσεων, προπαγάνδα, ἀπὸ κοινοῦ ἀγορά, καὶ

5. ***Διαφόρους συνεταιρισμούς,*** οἱ ὁποῖοι δὲν ἁρμόζουν εἰς καμμίαν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὁμάδων.

Ἀλλ' ἡ ἀπαρίθμησις αὐτὴ τῶν εἰδῶν τῶν συνεταιρισμῶν, ἥτις εἶναι καθαρῶς οἰκονομική, δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τοῦ ἀληθοῦς Συνεργατισμοῦ, ἐφ' ὅσον π. χ. κατατάσσει εἰς τὴν αὐτὴν ὁμάδα τοὺς γεωργικοὺς προμηθευτικοὺς συνεταιρισμούς, τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως καὶ τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀγορᾶς τῶν ἐμπόρων. Ἄνευ κενῶν διαίρεσις εἶναι δυνατὴ μόνον ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψει ἡ κοινωνικὴ σημασία τῶν συνεταιρισμῶν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει προκύπτει ἡ ἀκόλουθος τριπλῆ διαίρεσις, ἤτοι εἰς

1. συνεταιρισμοὺς τῆς ἀστικῆς μεσαίας τάξεως (ἀστικοὶ πιστωτικοὶ συν)σμοί, συν)σμοὶ βιοτεχνῶν, συν)σμοὶ ἀγορᾶς τῶν μικρεμπόρων κ.λ.π),

2. συνεταιρισμοὺς τῆς γεωργικῆς μεσαίας τάξεως (γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ παντὸς εἴδους τῶν μέσων καὶ τῶν μικρῶν γεωργῶν, ἐκτὸς τῶν συνεταιρισμῶν τῶν ἀκτημόνων γεωργικῶν ἐργατῶν, οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν εἰς τὴν γ'. κατηγορίαν),

3. συνεταιρισμοὺς καταναλωτῶν καὶ προλεταρίων (ὅλοι οἱ καταναλωτικοὶ καὶ οἰκοδομικοὶ συνεταιρισμοί, οἱ παραγωγικοὶ συνεταιρισμοὶ τῶν ἐργατῶν).

Εἰς τὴν διαίρεσιν αὐτὴν ἠμποροῦν ἐπίσης νὰ ὑπαχθοῦν καὶ αἱ ἑνώσεις συνεταιρισμῶν καὶ οἱ περισσότεροι τῶν συνεταιρισμῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπαχθοῦν εἰς τοὺς «διαφόρους». Βεβαίως καὶ ἐδῶ ἀκόμη θὰ ὑπάρξουν ἀσάφειαι, ὡς ὅταν π.χ. εἰς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς

ρισμοὺς μετέχουν μεγάλοι ἰδιοκτῆται ἢ ὅταν εἰς τοὺς καταναλωτικοὺς καὶ οἰκοδομικοὺς συνεταιρισμοὺς ἐκτὸς τῶν ἐργατῶν καὶ στοιχείων τῆς νέας μεσαίας τάξεως (ὑπαλλήλων) ἀντιπροσωπεύονται καὶ μέλη τῶν ἐλευθερίων ἐπαγγελμάτων κλπ. Καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις οὐχ ἧττον αὐτὰς τὸ οὐσιῶδες μένει πάντοτε τὸ ὅτι φορεῖς τῶν ὁμάδων αὐτῶν συνεταιρισμῶν εἶναι ὡρισμέναι τάξεις καὶ κλάσεις. Ἐντὸς τῶν ὁμάδων αὐτῶν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ὡς ὑποδιαίρεσις ἡ ἀνωτέρω σημειωθεῖσα διαίρεσις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ & ΟΙΚΟΜΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΣΜΟΥ

1. Ἡ θεωρία τοῦ Συνεργατισμοῦ ἐν γένει.

α) Οἰκονομικὰ προβλήματα τοῦ Συνεργατισμοῦ.

Ἕν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ Συνεργατισμοῦ εἶναι ὅτι εἰς ὅλα τὰ πεδία, εἰς τὰ ὁποῖα δρᾷ οὗτος, ἀποφέρει εἰς τὰ μέλη του οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν. Συχνὰ ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ὑπερβαίνει τὸν κύκλον τῶν συνεταίρων· τοῦτο συμβαίνει ὁσάκις δι' αὐτῆς δοκιμάζει μεταβολήν τινα βιοτεχνικός τις κλάδος ἢ μία ἐπαγγελματικὴ τάξις κλπ. Ἐπειδὴ δὲ ἐδῶ πρόκειται γενικῶς περὶ ὁμαδικῶν ἀποτελεσμάτων, ἐπέρχεται ἐνίσχυσις εἰς ὁλόκληρον τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν μιᾶς χώρας, ἡ ὁποία οὐδέποτε θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ κατ' ἄλλον τρόπον.

Ἡ προαγωγὴ αὐτὴ τῆς γενικῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως πραγματοποιεῖται καὶ δι' ἑνὸς ἄλλου τρόπου, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ J. St. Mill διὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν προλεταρίων. Ἐφιστᾷ οὗτος τὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ ὅτι διὰ τοῦ συνεταιρικοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος ἐξοικονομεῖται πλῆθος οἰκονομικῶν δυνάμεων, δι' οὗ ἐννοεῖ οὗτος ἰδίως ἐπιχειρηματίας καὶ ἐμπόρους. Ἀλλ' ἡ πεῖρα ἔχει ἀποδείξει ὅτι μόνον ἐφ' ὅσον ὁ συνεταιρισμὸς μεταβάλλει τὴν κερδοσκοπικὴν ἐπιχείρησιν εἰς ἐπιχείρησιν πρὸς κάλυψιν χρειῶν (Bedarfsdeckungswirtschaft) δύναται νὰ ἐκτοπισθῇ ἡ δρᾶσις τοῦ ἐπιχειρηματίου. Ἀλλὰ καὶ τότε μόνον ὑπὸ τὴν μορφὴν κερδοσκοπικῆς ἐργασίας καθίσταται περιττὴ ἡ δρᾶσις τοῦ ἐπιχειρηματίου ὄχι ὅμως καὶ ὡς ἐργασία διευθύνσεως καὶ προβλέψεως. Ὅπου ὁ Συνεργατισμὸς ἀναλαμβάνει εἰς χεῖράς του τὴν ἀγορὰν καὶ πώλησιν ἐκεῖ ἐκτοπίζει τὸν ἐλεύθερον ἔμπορον. Δὲν εἶναι μόνον τὰ καταστήματα τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως καὶ ἡ χονδρικὴ ἀγορά, ποὺ καθιστοῦν περιττοὺς μικροὺς καὶ μεγάλους ἐμπόρους ἀλλὰ καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως τῶν γεωργῶν, ἐπαγγελματιῶν καὶ ἐμπόρων καὶ οἱ

πιστωτικοὶ συνεταιρισμοί. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ συνεταιρισμοὶ καθιστοῦν δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι μέχρι τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἐχρησιμοποιοῦντο, ἐλευθέρας, αἱ δὲ δυνάμεις αὐταὶ δὲν θὰ πληρώνωνται ἐφεξῆς ἀπὸ τὸν τελευταῖον ἀγοραστὴν τῶν ἐμπορευμάτων. Δυστυχῶς πολὺ ὀλίγα πράγματα γνωρίζομεν περὶ τῶν ζητημάτων τούτων. Βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ὁλόκληρος ἡ κοινωνικὴ οἰκονομία μιᾶς χώρας αἰσθάνεται ἀνακούφισιν, διότι ἤδη ἡ αὐτὴ ἐργασία δύναται νὰ παρέχεται μὲ ὁμοίαν ἀπόδοσιν δι' ὀλιγωτέρων δυνάμεων. Ἐφ' ὅσον ἡ ἐργασία αὐτὴ ἐγίνετο ἕως τώρα μὲ κεφάλαια προερχόμενα ἐκ δανείων ἢ μὲ τὰ χρήματα τῶν ἀνωνύμων ἑταιρειῶν κλπ. ὁ πληρωνόμενος μέχρι τοῦδε δι' αὐτὰ τόκος δὲν περιέρχεται πλέον εἰς τοὺς κεφαλαιούχους ἀλλὰ τὸ περισσότερον μέρος (διότι καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ ἐργάζονται ἐπίσης μὲ ξένον κεφάλαιον) εἰς τοὺς συνεταίρους, οἱ ὁποῖοι ναὶ μὲν λαμβάνουν μικρότερον τόκον διὰ τὸ κεφάλαιόν των, εἰς ἀντάλλαγμα ὅμως τούτου καρποῦνται οἰκονομίας, αἱ ὁποῖαι τοῖς παρέχονται ὑπὸ τὴν μορφὴν περισσευμάτων ἐκ τῶν ἐργασιῶν (Erübrigung) καὶ τὰ παρόμοια, αἱ ὁποῖαι διαφορετικὰ θὰ τοὺς διέφευγον.

Οὕτω ὁ Συνεργατισμὸς ἐπιφέρει περιορισμὸν τῆς ἐμπορικῆς δράσεως, τοῦ ἄνευ ἐργασίας εἰσοδήματος καὶ τοιαύτην διαμόρφωσιν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, εἰς ἣν ἡ ἐργασία κατέχει μεγαλειτέραν θέσιν. Δι' αὐτοῦ δὲ τοῦ τρόπου παρέχεται εἰς τοὺς συνεταίρους ὥθησις καὶ δυνατότης νὰ κάνουν οἰκονομίας καὶ αὐξάνεται ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις αὐτῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τελικῶς σημαίνει μεγαλειτέραν ἀγοραστικὴν δύναμιν τῆς ὅλης κοινωνικῆς οἰκονομίας.

Ἄλλη οἰκονομικὴ συνέπεια τοῦ Συνεργατισμοῦ εἶναι ἡ τάσις καὶ ἡ καταλληλότης αὐτοῦ πρὸς καταπολέμησιν τῶν μονοπωλίων ὄχι μόνον τοῦ ἐμπορίου ἀλλὰ καὶ τῆς βιομηχανίας, ἀκόμη δὲ καὶ τῆς γεωργίας. Τοπικὰ μονοπώλια τῶν μικρῶν ἐμπόρων, τραπεζῶν καὶ προαγοραστῶν καταργοῦνται, ἑνώσεις μεγαλεμπόρων διαλύονται ἢ ἐξασθενίζονται, τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ μὲ τὰ μονοπώλια βιομηχάνων τοπικῆς καὶ γενικῆς φύσεως. Ἡ μονοπωλιακὴ θέσις, τὴν ὁποίαν κατέχει ἡ μεγάλη ἰδιοκτησία ἐντὸς τοῦ καπιταλιστικοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος, ἐξαφανίζεται διὰ τῆς ἰσονομίας, ἡ ὁποία ἐξασφαλίζεται εἰς τὸν μικρὸν γεωργόν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Συνεργατισμὸς εἶναι ὁμαδικὴ κίνησις, ἡ ἐπιτελουμένη ὑπ' αὐτοῦ ἐξουδετέρωσις τῶν τοπικῶν ὑπεροχῶν ἐκτείνεται εἰς μεγάλας παραγωγικὰς περιοχάς, εἰς τὰς ὁποίας εἰς τὸ ἑξῆς μόνον τὰ ἔξοδα τῆς μεταφορᾶς θὰ προκαλοῦν διαφορὰς εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν τιμῶν. Ὁ ἀγὼν τῶν καταναλωτῶν (δηλ. τοῦ τελευταίου ἀγοραστοῦ, τοῦ μεταπωλητοῦ καὶ τοῦ μεταποιητοῦ) ὑπὲρ τῶν δικαίων των πλήττει κατὰ πρῶτον λόγον τοὺς ἐμπόρους, ἐνῷ τὰ ἰσχυρὰ μονοπώλια τῶν παραγωγῶν δὲν δύνανται νὰ κτυπηθοῦν παρὰ μόνον διὰ τῆς ἰδίας παραγωγῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει αὐτῇ τὸ ἀποτέλεσμα, τὸ ὁποῖον ἐπιφέρει ὁ ἀνταγωνισμὸς τῆς ἰδίας παραγωγῆς τῶν συνεταιρισμῶν, εἶναι περιωρισμένον καὶ δὲν πλήττει πάντοτε τὴν οἰκονομικὴν ὑπεροχὴν τῆς μεταλλευτικῆς βιομηχανίας καὶ παραγωγῆς πρώτων ὑλῶν, ἐφ' ὅσον τὸν οἰκονομικὸν ἀγῶνα

ρισμοὺς μετέχουν μεγάλοι ἰδιοκτῆται ἢ ὅταν εἰς τοὺς καταναλωτικοὺς καὶ οἰκοδομικοὺς συνεταιρισμοὺς ἐκτὸς τῶν ἐργατῶν καὶ στοιχείων τῆς νέας μεσαίας τάξεως (ὑπαλλήλων) ἀντιπροσωπεύονται καὶ μέλη τῶν ἐλευθερίων ἐπαγγελμάτων κλπ. Καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις οὐχ ἧττον αὐτὰς τὸ οὐσιῶδες μένει πάντοτε τὸ ὅτι φορεῖς τῶν ὁμάδων αὐτῶν συνεταιρισμῶν εἶναι ὡρισμέναι τάξεις καὶ κλάσεις. Ἐντὸς τῶν ὁμάδων αὐτῶν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ὡς ὑποδιαίρεσις ἡ ἀνωτέρω σημειωθεῖσα διαίρεσις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ & ΟΙΚΟΜΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΣΜΟΥ

1. *Ἡ θεωρία τοῦ Συνεργατισμοῦ ἐν γένει.*

α) Οἰκονομικὰ προβλήματα τοῦ Συνεργατισμοῦ.

Ἓν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ Συνεργατισμοῦ εἶναι ὅτι εἰς ὅλα τὰ πεδία, εἰς τὰ ὁποῖα δρᾷ οὗτος, ἀποφέρει εἰς τὰ μέλη του οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν. Συχνὰ ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ὑπερβαίνει τὸν κύκλον τῶν συνεταίρων· τοῦτο συμβαίνει ὁσάκις δι' αὐτῆς δοκιμάζει μεταβολήν τινα βιοτεχνικός τις κλάδος ἢ μία ἐπαγγελματικὴ τάξις κλπ. Ἐπειδὴ δὲ ἐδῶ πρόκειται γενικῶς περὶ ὁμαδικῶν ἀποτελεσμάτων, ἐπέρχεται ἐνίσχυσις εἰς ὁλόκληρον τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν μιᾶς χώρας, ἡ ὁποία οὐδέποτε θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ κατ' ἄλλον τρόπον.

Ἡ προαγωγὴ αὐτὴ τῆς γενικῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως πραγματοποιεῖται καὶ δι' ἑνὸς ἄλλου τρόπου, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ J. St. Mill διὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν προλεταρίων. Ἐφιστᾷ οὗτος τὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ ὅτι διὰ τοῦ συνεταιρικοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος ἐξοικονομεῖται πλῆθος οἰκονομικῶν δυνάμεων, δι' οὗ ἐννοεῖ οὗτος ἰδίως ἐπιχειρηματίας καὶ ἐμπόρους. Ἀλλ' ἡ πεῖρα ἔχει ἀποδείξει ὅτι μόνον ἐφ' ὅσον ὁ συνεταιρισμὸς μεταβάλλει τὴν κερδοσκοπικὴν ἐπιχείρησιν εἰς ἐπιχείρησιν πρὸς κάλυψιν χρειῶν (Bedarfsdeckungswirtschaft) δύναται νὰ ἐκτοπισθῇ ἡ δρᾶσις τοῦ ἐπιχειρηματίου. Ἀλλὰ καὶ τότε μόνον ὑπὸ τὴν μορφὴν κερδοσκοπικῆς ἐργασίας καθίσταται περιττὴ ἡ δρᾶσις τοῦ ἐπιχειρηματίου ὄχι ὅμως καὶ ὡς ἐργασία διευθύνσεως καὶ προβλέψεως. Ὅπου ὁ Συνεργατισμὸς ἀναλαμβάνει εἰς χεῖράς του τὴν ἀγορὰν καὶ πώλησιν ἐκεῖ ἐκτοπίζει τὸν ἐλεύθερον ἔμπορον. Δὲν εἶναι μόνον τὰ καταστήματα τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως καὶ ἡ χονδρικὴ ἀγορά, ποὺ καθιστοῦν περιττοὺς μικροὺς καὶ μεγάλους ἐμπόρους ἀλλὰ καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως τῶν γεωργῶν, ἐπαγγελματιῶν καὶ ἐμπόρων καὶ οἱ

πιστωτικοὶ συνεταιρισμοί. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ συνεταιρισμοὶ καθιστοῦν δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι μέχρι τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἐχρησιμοποιοῦντο, ἐλευθέρας, αἱ δὲ δυνάμεις αὐταὶ δὲν θὰ πληρώνωνται ἐφεξῆς ἀπὸ τὸν τελευταῖον ἀγοραστὴν τῶν ἐμπορευμάτων. Δυστυχῶς πολὺ ὀλίγα πράγματα γνωρίζομεν περὶ τῶν ζητημάτων τούτων. Βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ὁλόκληρος ἡ κοινωνικὴ οἰκονομία μιᾶς χώρας αἰσθάνεται ἀνακούφισιν, διότι ἤδη ἡ αὐτὴ ἐργασία δύναται νὰ παρέχεται μὲ ὁμοίαν ἀπόδοσιν δι' ὀλιγωτέρων δυνάμεων. Ἐφ' ὅσον ἡ ἐργασία αὐτὴ ἐγίνετο ἕως τώρα μὲ κεφάλαια προερχόμενα ἐκ δανείων ἢ μὲ τὰ χρήματα τῶν ἀνωνύμων ἑταιρειῶν κλπ. ὁ πληρωνόμενος μέχρι τοῦδε δι' αὐτὰ τόκος δὲν περιέρχεται πλέον εἰς τοὺς κεφαλαιούχους ἀλλὰ τὸ περισσότερον μέρος (διότι καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ ἐργάζονται ἐπίσης μὲ ξένον κεφάλαιον) εἰς τοὺς συνεταίρους, οἱ ὁποῖοι ναὶ μὲν λαμβάνουν μικρότερον τόκον διὰ τὸ κεφάλαιόν των, εἰς ἀντάλλαγμα ὅμως τούτου καρποῦνται οἰκονομίας, αἱ ὁποῖαι τοῖς παρέχονται ὑπὸ τὴν μορφὴν περισσευμάτων ἐκ τῶν ἐργασιῶν (Erübrigung) καὶ τὰ παρόμοια, αἱ ὁποῖαι διαφορετικὰ θὰ τοὺς διέφευγον.

Οὕτω ὁ Συνεργατισμὸς ἐπιφέρει περιορισμὸν τῆς ἐμπορικῆς δράσεως, τοῦ ἄνευ ἐργασίας εἰσοδήματος καὶ τοιαύτην διαμόρφωσιν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, εἰς ἣν ἡ ἐργασία κατέχει μεγαλειτέραν θέσιν. Δι' αὐτοῦ δὲ τοῦ τρόπου παρέχεται εἰς τοὺς συνεταίρους ὥθησις καὶ δυνατότης νὰ κάνουν οἰκονομίας καὶ αὐξάνεται ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις αὐτῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τελικῶς σημαίνει μεγαλειτέραν ἀγοραστικὴν δύναμιν τῆς ὅλης κοινωνικῆς οἰκονομίας.

Ἄλλη οἰκονομικὴ συνέπεια τοῦ Συνεργατισμοῦ εἶναι ἡ τάσις καὶ ἡ καταλληλότης αὐτοῦ πρὸς καταπολέμησιν τῶν μονοπωλίων ὄχι μόνον τοῦ ἐμπορίου ἀλλὰ καὶ τῆς βιομηχανίας, ἀκόμη δὲ καὶ τῆς γεωργίας. Τοπικὰ μονοπώλια τῶν μικρῶν ἐμπόρων, τραπεζῶν καὶ προαγοραστῶν καταργοῦνται, ἑνώσεις μεγαλεμπόρων διαλύονται ἢ ἐξασθενίζονται, τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ μὲ τὰ μονοπώλια βιομηχάνων τοπικῆς καὶ γενικῆς φύσεως. Ἡ μονοπωλιακὴ θέσις, τὴν ὁποίαν κατέχει ἡ μεγάλη ἰδιοκτησία ἐντὸς τοῦ καπιταλιστικοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος, ἐξαφανίζεται διὰ τῆς ἰσονομίας, ἡ ὁποία ἐξασφαλίζεται εἰς τὸν μικρὸν γεωργόν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Συνεργατισμὸς εἶναι ὁμαδικὴ κίνησις, ἡ ἐπιτελουμένη ὑπ' αὐτοῦ ἐξουδετέρωσις τῶν τοπικῶν ὑπεροχῶν ἐκτείνεται εἰς μεγάλας παραγωγικὰς περιοχάς, εἰς τὰς ὁποίας εἰς τὸ ἑξῆς μόνον τὰ ἔξοδα τῆς μεταφορᾶς θὰ προκαλοῦν διαφορὰς εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν τιμῶν. Ὁ ἀγὼν τῶν καταναλωτῶν (δηλ. τοῦ τελευταίου ἀγοραστοῦ, τοῦ μεταπωλητοῦ καὶ τοῦ μεταποιητοῦ) ὑπὲρ τῶν δικαίων των πλήττει κατὰ πρῶτον λόγον τοὺς ἐμπόρους, ἐνῷ τὰ ἰσχυρὰ μονοπώλια τῶν παραγωγῶν δέν δύνανται νὰ κτυπηθοῦν παρὰ μόνον διὰ τῆς ἰδίας παραγωγῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει αὐτῇ τὸ ἀποτέλεσμα, τὸ ὁποῖον ἐπιφέρει ὁ ἀνταγωνισμὸς τῆς ἰδίας παραγωγῆς τῶν συνεταιρισμῶν, εἶναι περιωρισμένον καὶ δὲν πλήττει πάντοτε τὴν οἰκονομικὴν ὑπεροχὴν τῆς μεταλλευτικῆς βιομηχανίας καὶ παραγωγῆς πρώτων ὑλῶν, ἐφ' ὅσον τὸν οἰκονομικὸν ἀγῶνα

τῶν συνεταιρισμῶν δὲν ἐπικουρεῖ ἐπιτυχῆς κοινωνικὸς ἀγών.

Συνεταιρισμὸς σημαίνει ἐπιχείρησις πρὸς κάλυψιν χρεῶν (1)· στένευσιν δηλαδὴ τοῦ πεδίου τῆς κερδοσκοπικῆς ἐπιχειρήσεως ὑπὸ τὴν καπιταλιστικὴν ἔννοιαν ὑπὲρ τοῦ πεδίου δράσεως τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως. Δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου προστατεύεται ἐν μέρει τὸ πεδίον τοῦτο καὶ ἐμμέσως ὁλόκληρος ἡ κοινωνικὴ οἰκονομία τῆς σχετικῆς περιοχῆς ἀπὸ τὰς ἀσθενείας τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος, δηλ. τὰς κρίσεις, τοὐλάχιστον ἐφ' ὅσον αὗται ἀνάγονται εἰς τὴν κερδοσκοπίαν καὶ τὴν ὑπερπαραγωγήν. Ἐπίσης, ἐφ' ὅσον ὁ Συνεργατισμὸς ἐξασφαλίζει εἰς τοὺς ὑπαλλήλους καὶ ἐργάτας ἀνωτέραν κοινωνικοπολιτικὴν πρόνοιαν, βελτιοῦνται καὶ αἱ συνθῆκαι προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ἐργασίας, διότι καθίστανται ἠπιότεροι ἢ ἐξαφανίζονται οἱ μεταξὺ αὐτῶν ἀνταγωνισμοὶ διὰ τοὺς μισθοὺς καὶ ἡμερομίσθια καὶ περιορίζονται αἱ διακυμάνσεις τῆς καταστάσεως τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν περιοδικῶν ἐπιχειρήσεων.

Ἐὰν ὅλοι ἢ σχεδὸν ὅλοι οἱ καταναλωταί, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν μετεπεξεργαστῶν καὶ τῶν μεταπωλητῶν, ἦσαν συνεταῖροι τότε τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Συνεργατισμοῦ θὰ κατενέμοντο ἐξ ἴσου εἰς ὅλους. Ἀλλ' ὡς ἔχουν σήμερον τὰ πράγματα ὠφελοῦνται τούτων κατὰ κύριον λόγον οἱ συνεταῖροι, οὐχ' ἧττον ὄχι ἀποκλειστικῶς, διότι εἰς ὡρισμένα ἐπαγγέλματα καὶ κλάδους ἐργασιῶν ὁ Συνεργατισμὸς ὑπὸ ὡρισμένας προϋποθέσεις, ὅταν ἔχει φθάσει εἰς ὡρισμένην ἀνάπτυξιν, φέρει ἀποτελέσματα καὶ πέραν τοῦ κύκλου τῶν συνεταίρων. Ὅταν π.χ. ἡ προμήθεια χημικῶν λιπασμάτων διενεργεῖται μέχρις ὡρισμένης ποσότητος ὑπὸ τῶν γεωργῶν διὰ τῶν συνεταιρισμῶν των, οἱ ἐλεύθεροι ἔμποροι εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ ἀνταγωνισθοῦν τὰς προμηθευτικὰς συνεταιρικὰς ὀργανώσεις, νὰ δέχωνται π.χ. τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξέτασιν τῆς ποιότητος τοῦ λιπάσματος, νὰ ὑποχωροῦν εἰς τὰς τιμὰς κλπ. Ὁ συνεταιρισμὸς καταναλώσεως κατὰ τὴν διείσδυσίν του εἰς ἕνα νέον τόπον πιέζει ταχέως τὰς τιμὰς μέχρις ἑνὸς μέτρου διὰ νὰ ἀναλάβῃ ὕστερον τὸν ἀνταγωνισμὸν μὲ τοὺς ἐλευθέρους ἐμπόρους ἐπὶ ἄλλης βαθμίδος τιμῶν. Οὕτω ἡ ἐπίδρασις τοῦ Συνεργατισμοῦ γίνεται ἐπίσης αἰσθητὴ καὶ εἰς τοὺς μὴ συνεταίρους, τοῦτο δὲ ἀκριβῶς τὸ γεγονὸς ἀποτελεῖ ἕνα ἐμπόδιον διὰ τὴν εὐρυτέραν ἐξάπλωσιν τοῦ Συνεργατισμοῦ, διότι φυσικὰ καὶ ὁ ἔξω τῶν συνεταιρισμῶν εὑρισκόμενος ἀπολαύει ἐπίσης τῆς βοηθείας τῆς ὀργανώσεως, οὕτω δὲ τὸ ἐλατήριον πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὴν ὀργάνωσιν καθίσταται ἀσθενέστερον. Τὰ ὠφελήματα, εἰς τὰ ὁποῖα μετέχουν τρόπον τινὰ ὡς ἀπρόσκλητοι ὁμόδειπνοι οἱ μὴ ὠργανωμένοι, συνίστανται εἰς τὴν εὐθηνοτέραν καὶ καλλιτέραν ἱκανοποίησιν τῶν χρειῶν.

Φυσικὰ καὶ οἱ συνεταῖροι ἔχουν ἐπίσης μέρος ἐκ τῶν οἰκονομικῶν αὐτῶν ἀποτελεσμάτων (ἐδῶ δὲν γίνεται λόγος περὶ τῶν μὴ οἰκονομικῶν ἀποτελεσμάτων). Ἀλλὰ πέραν τούτου οἱ συνεταῖροι πορίζονται καὶ ἓν ἄλλο ἰδιαίτερον εἰσόδημα, τὸ ὁποῖον θὰ ὀνομάζω συνεταιρικὸν

(1) Σ. Μ. Βλ. σημείωσιν σελ. 12.

εἰσόδημα. Τὸ εἰσόδημα τοῦτο συνίσταται εἰς χρηματικὰς ἀπολήψεις ἢ εἰς τὴν προμήθειαν καλλιτέρων κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὸ ποσὸν ἐμπορευμάτων ἢ εἰς καλλιτέρευσιν τῶν οἰκονομικῶν μέσων τοῦ ἐπαγγέλματος ἢ εἰς ὅλα ἢ τινὰ τῶν πλεονεκτημάτων αὐτῶν. Φυσικὰ ἐνταῦθα δὲν πρόκειται—ἐξετάζεται τὸ θεωρητικὸν μέρος—περὶ ἑνὸς μεμονωμένου συνεταίρου, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἠμπορεῖ ἐκ τύχης νὰ πάθῃ ζημίας, ἀλλὰ περὶ τοῦ συνήθους συνεταίρου λαμβανομένου δι' ἕνα μέσον ὅρον χρονικοῦ διαστήματος. Εἶναι αὐτονόητον ὅτι τὸ συνεταιρικὸν τοῦτο εἰσόδημα ὑπάρχει ἐπίσης καὶ εἰς τοὺς συνεταιρισμούς, οἱ ὁποῖοι κατ' ἀρχὴν ἀποκλείουν τὰ μερίσματα ἐπὶ τῶν μερίδων ἢ ἐπὶ τῶν ἐμπορευμάτων ἢ ἐπὶ τῶν χρηματικῶν δοσοληψιῶν, ἂν καὶ ἐδῶ τὸ συνεταιρικὸν εἰσόδημα ἐν μέρει μόνον ἢ οὐδόλως περιέρχεται εἰς τὸ ἄτομον, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ ὠφελεῖται τοῦτο τὸ σύνολον τῶν συνεταίρων. Ἀντιθέτως ἡ ὠφέλεια, ἡ ὁποία προκύπτει εἰς ἕνα συνεταιρισμὸν ἐκ τῆς ἐνεργείας ἐργασιῶν μετὰ μὴ μελῶν δὲν εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συνεταιρικὸν εἰσόδημα ἀλλὰ καπιταλιστικὸν κέρδος (τόκος, εἰσόδημα, κέρδος ἐπιχειρηματίου).

Ἡ πλέον ἐναργὴς μορφή, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐμφανίζεται τὸ συνεταιρικὸν εἰσόδημα, εἶναι τὸ περίσσευμα (Rückvergütung), τὸ ὁποῖον ὁ κατὰ τὸ σύστημα τῆς Rochdale συνεταιρισμὸς καταναλώσεως παρέχει εἰς τοὺς συνεταίρους του ὡς μέρισμα ἐπὶ τῶν ἐμπορευμάτων, ὅπως ὀνομάζεται, (τοῦτο εἶναι μεταγενεστέρα ἔκπτωσις ἐπὶ τῶν δοσοληψιῶν τῶν συνεταίρων κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ πραγματοποιηθέντα περισσεύματα). Τοῦτο συνίσταται ἀπὸ τ' ἀκόλουθα στοιχεῖα: Οἰκονομίαν τοῦ κέρδους τῶν διαμέσων ἐμπόρων, οἱ ὁποῖοι κατέστησαν διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ περιττοί, οἰκονομίαν δαπανῶν διαφημίσεως καὶ ἄλλων δαπανῶν καὶ ἀπωλειῶν ἐκ τῆς παροχῆς πιστώσεων εἰς πελάτας, τόκους τῶν μὴ διανεμημένων ἀκόμη περισσευμάτων, οἰκονομίαν κατὰ τὴν συγκέντρωσιν συνεταιρικοῦ κεφαλαίου, οἰκονομίαν εἰς τὴν ἀμοιβὴν τῶν ἐπὶ κεφαλῆς διευθυντῶν, ἡ ὁποία ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἶναι πολὺ μικροτέρα τῆς εἰς τὰς καπιταλιστικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἐνίοτε ἡ διαφορὰ εἰς τὰς ἀμοιβὰς τῶν διευθυνόντων προσώπων εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε δύναταί τις τῷ ὄντι νὰ ὁμιλήσῃ περὶ ἐκμεταλλεύσεως τῶν διευθυντῶν ἐκ μέρους τῶν συνεταίρων.

Εἰς τὸ σχηματιζόμενον ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ταῦτα περίσσευμα τῆς συνεταιρικῆς ἐπιχειρήσεως ἀντιτίθεται κατὰ τὰς περιστάσεις: καλλιτέρα πληρωμὴ τῶν ἐργατῶν, ἰδίως εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν προλεταρίων· μικροτέρα ἀποδοτικότης τῶν στερουμένων εἰδικῆς μορφώσεως καὶ κακοπληρωνομένων διευθυντῶν τῆς συνεταιρικῆς ἐπιχειρήσεως, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐργάζονται δι' ἑαυτοὺς ἀλλὰ δι' ἄλλους· δυσκινησία τοῦ συνεταιρικοῦ μηχανισμοῦ ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὴν καπιταλιστικὴν ἐπιχείρησιν· μεγαλητέρα ἐπιβάρυνσις ἀπὸ ἐξωγκωμένας ἀξιώσεις εἰς παροχὰς κ. λ. π., αἱ ὁποῖαι προβάλλονται εἰς τὰς συνεταιρικὰς ἐπιχειρήσεις· μεγαλήτεραι δαπάναι διὰ κοινωφελεῖς σκοπούς.

Μ' ὅλα ταῦτα εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ συνεταιρισμὸς εἶναι εἰς θέσιν νὰ διανέμῃ περισσεύματα εἰς τοὺς συνεταίρους. Τοῦτο εἶναι τοσοῦτον μᾶλ-

λον ἀξιοσημείωτον, καθόσον ὁ συνεταιρισμὸς ἐμφανίζεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὸν στίβον, ὅταν αἱ καπιταλιστικαὶ ἐπιχειρήσεις ἔχουν ἤδη καταλάβει τὸ ἔδαφος· κατὰ συνέπειαν εἶναι ὑποχρεωμένος ν' ἀναλάβῃ τὸν ἀνταγωνισμὸν κατ' ἀντιπάλου ὑπερτέρου, συχνὰ δὲ μὲ ἀνεπαρκεῖς δυνάμεις, εἰς ὃν ἀνταγωνισμὸν παρὰ ταῦτα ἡ νέα συνεταιρικὴ ἐπιχείρησις πολλάκις ἐπικρατεῖ.

Ἄλλο ἰδιάζον ἀποτέλεσμα τοῦ Συνεργατισμοῦ εἶναι ὅτι ἐξοικειώνει τοὺς ἀναμιγνυομένους εἰς τὴν κίνησιν μὲ τὰς ἀρετὰς καὶ μεθόδους τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας. Ὅλοι σχεδὸν οἱ συνεταιριζόμενοι ἀνήκουν εἰς τὴν μεσαίαν τάξιν ἢ τὸ προλεταριᾶτον, τάξεις αἱ ὁποῖαι ἐν μέρει μέχρι τοῦ νῦν διαχειρίζονται τὰ οἰκονομικά των κατὰ ὄχι καπιταλιστικὸν τρόπον. Μᾶς φαίνεται συνήθως φυσικὸν τὸ νὰ ἔχουν οἱ βιοτέχναι καὶ μικροὶ ἔμποροι προσοικειωθῇ—ὅπου συμβαίνει τοῦτο—ἐμπορικὰς μεθόδους. Καὶ ὅμως πρὸ πεντήκοντα περίπου ἐτῶν οὐδόλως εἶχον τόσον γενικῶς διαδοθῇ, μεταξὺ ἰδίως τῶν βιοτεχνῶν καὶ γεωργῶν, ἡ καταστιχογραφία, οἱ ἐπιμελεῖς ὑπολογισμοί, ἡ πληρωμὴ τοῖς μετρητοῖς, ἡ κανονικὴ εἴσπραξις τῶν καθυστερουμένων, ἀκόμη δὲ καὶ σήμερον δὲν ἔχουν τεθῇ ταῦτα γενικῶς εἰς ἐφαρμογήν. Ἡ πίεσις ἐξ ἄλλου τῆς οἰκονομικῆς ἀνάγκης ἔκαμε τὴν μεσαίαν τάξιν νὰ λάβῃ μαθήματα ἀπὸ τοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν καταναλωτῶν. Ἡ συνεταιρικὴ ὀργάνωσις τῆς τάξεως ταύτης εἶναι ἡ ἠχὼ τούτων. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἔχουν διδαχθῇ μεταξύ των τὰ διάφορα εἴδη τῶν συνεταιρισμῶν. Ἐδῶ δὲν δύναται νὰ ἐξαρθῇ ἀρκετὰ ἰσχυρῶς ὁ μορφωτικὸς ρόλος τοῦ Συνεργατισμοῦ.

Ἔτι σαφεστέρα εἶναι ἡ μεταβολή, ἡ ὁποία συντελεῖται ὑπὸ τὴν ἔποψιν αὐτὴν εἰς τὸ προλεταριᾶτον. Σήμερον εὑρίσκεται ἀκόμη αὐτὴ εἰς τὴν ἐξέλιξίν της καὶ δυνάμεθα νὰ τὴν παρακολουθήσωμεν. Ὁ ἐργάτης π.χ. ἐπὶ μακρότατον χρόνον ὀλίγον ἐξετίμα τὴν ἀποταμίευσιν· ἴσως μάλιστα τὴν ἀπέκρουε ἀπὸ σκοποῦ, διότι ὑπὸ τὴν νομιζομένην κυριαρχίαν τοῦ «σιδηροῦ περὶ ἡμερομισθίων νόμου» δὲν προσεδόκα τίποτε ἐξ αὐτῆς. Σήμερον ὁ συνεταιρισμὸς καταναλώσεως καὶ ὁ οἰκοδομικὸς συνεταιρισμὸς τὸν παροτρύνουν νὰ κάμνῃ οἰκονομίας διὰ νὰ κατορθώσῃ ὁ συνεταιρισμὸς ν' ἀποκτήσῃ ἴδια κεφάλαια. Ἰδιαιτέραν πρὸς τοῦτο παρόρμησιν ἐξασκεῖ ὁ ἐξαναγκασμὸς τῶν συνεταίρων πρὸς ἀπόκτησιν μερίδων. Πρὸς τὴν ἰδίαν κατεύθυνσιν δρᾷ καὶ ὁ γεωργικὸς συνεταιρισμός, ὁ ὁποῖος διὰ τῶν μεγάλων του διακλαδώσεων δημιουργεῖ εὐκολίας ἀποταμιεύσεως, αἱ ὁποῖαι πρὶν δὲν ὑπῆρχον. Αὐτονόητον εἶναι ὅτι οὕτω αὐξάνεται ὁ σχηματισμὸς κεφαλαίου εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχει ἀνεπτυγμένος Συνεργατισμός. Ταὐτοχρόνως τὸ νεοσχηματιζόμενον τοῦτο κεφάλαιον σχηματίζεται ἐντελῶς ἀπὸ προσόδους ἐργασίας καὶ ἰδίως ἀπὸ ἡμερομίσθια καὶ μισθούς, ἐκ τοῦ ὅτι δὲ τοῦτο μένει ὑπὸ τὴν διαχείρισιν αὐτῶν τῶν ἰδίων μικρῶν ἀποταμιευτῶν, ὄχι μόνον καθίσταται σαφῶς ἀντιληπτὸν εἰς ὅλους, συνεπῶς καὶ εἰς τοὺς ἰδίους ἐπίσης τοὺς ἀποταμιευτάς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπαυξάνει τὴν παρόρμησιν πρὸς περαιτέρω οἰκονομίας, ἀλλὰ καὶ ἐξυπηρετεῖ προσέτι ἀμέσως τὰ ἰδιαίτερα

συμφέροντα τοῦ κύκλου τῶν εἰς συνεταιρισμοὺς ὠργανωμένων ἀποταμιευτῶν, δίδει εἰς αὐτοὺς μεγαλητέραν οἰκονομικὴν δύναμιν καὶ τοὺς καθιστᾷ ἱκανοὺς ὅπως ἐπιληφθοῦν νέων οἰκονομικῶν σκοπῶν.

Ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ συνεταιρικοῦ κεφαλαίου εἶναι ὅτι τοῦτο, ἐξαιρέσει τοῦ ἐκ μερίδων προερχομένου, καθίσταται κεφάλαιον ὑπερατομικόν, διότι οἱ ἐξερχόμενοι συνεταῖροι δὲν ἔχουν καμμίαν ἀξίωσιν ἐπὶ τῶν ἀποθεματικῶν, τὰ ὁποῖα οὕτω καθίστανται ἓν εἶδος κοινωνικοῦ κεφαλαίου καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ἀκόμη, καθ' ἣν δὲν εἶναι ρητῶς προωρισμένα πρὸς τοῦτο.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ταῦτα ἀπειλοῦνται ἐνίοτε ἀπὸ τὸ ἐνδεχόμενον τῆς διαλύσεως τῶν συνεταιρισμῶν, ἐν τούτοις τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν ὡς κοινωνικοῦ κεφαλαίου προστατεύει—εἰς τὸ γερμανικὸν τοὐλάχιστον κράτος—ἡ διάταξις, καθ' ἣν οἱ κοινωφελεῖς συνεταιρισμοί, δηλ. οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν ὁποίων ἡ περιουσία δὲν διανέμεται εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς διαλύσεως, πληρώνουν ὀλιγωτέρους φόρους. Διὰ αὐτὸν τὸν λόγον τὸ ἀποθεματικὸν κεφάλαιον κηρύσσεται συνήθως εἰς τὸ καταστατικὸν ἀδιανέμητον. Σχηματισμὸς ὑπερατομικοῦ κοινωνικοῦ κεφαλαίου δὲν παρατηρεῖται πάντως μόνον εἰς τοὺς ἔχοντας σοσιαλιστικὴν θέσιν συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως.

Ὁ συνεταιρισμὸς διαπαιδαγωγεῖ τὰ μέλη του ὄχι μόνον ν' ἀποταμιεύουν ἀλλὰ καὶ νὰ κάμνουν τὰς ἀγοράς των μετὰ συνέσεως. Ἡ ἐργατικὴ τάξις, ἀλλὰ καὶ ἡ μεσαία ἐπίσης δεικνύουν συχνὰ μίαν πραγματικῶς ἀκατανόητον ἀδιαφορίαν ἐν σχέσει μὲ τὴν ποιότητα τῶν ἀγορῶν των. Ἰδίως προξενεῖ ἐντύπωσιν ὁ ἀδέξιος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον συχνὰ οἱ ἐργάται ἀγοράζουν τὰ τρόφιμά των καὶ εἴδη ἐνδύσεως αὐτῶν, ἀφίνοντες νὰ γελῶνται εὐκόλως ὑπὸ τῶν ἐμπόρων. Τὸ ἴδιον συμβαίνει οὐχὶ σπανίως μὲ τὰς ἀγορὰς τῶν χωρικῶν, οἱ ὁποῖοι προσέχουν ἴσως περισσότερον εἰς τὴν τιμήν, ὀλίγην ὅμως γνῶσιν ἀπὸ ἐμπορεύματα ἀναπτύσσουν. Εἶναι γνωστὸν ἐπίσης ὅτι καὶ ὁ μεμονωμένος βιοτέχνης, ὁ ὑποδηματοποιὸς π. χ., δὲν κάμνει τὰς ἀγορὰς τῶν ὑλικῶν του μὲ τὴν ἐμπειρίαν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν διαθέτει ὁ ἐνεργῶν τὰς ἀγορὰς ἑνὸς ἐργοστασίου ὑποδηματοποιΐας. Εἰς ὅλα τὰ πεδία αὐτὰ ὁ Συνεργατισμὸς ἔχει ἀναπτύξει μορφωτικὴν δρᾶσιν· μὲ διαλέξεις, ἐφημερίδας, φυλλάδια, ἐκθέσεις ἐμπορευμάτων, βιβλία καὶ μαθήματα ἐξηγεῖται εἰς τοὺς συνεταίρους τί εἴδους ἐμπορεύματα χρειάζονται, τί εἶναι καλὸν καὶ τί ἄσχημον κ.λ.π.

Γενικῶς οἱ παντὸς εἴδους συνεταιρισμοὶ ἀγορᾶς ἐμπορευμάτων, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκουν ἐπίσης οἱ οἰκοδομικοὶ καὶ οἱ ἀσφαλιστικοὶ συνεταιρισμοί, τείνουν νὰ θεραπεύσουν τὰς δυσχερείας, τὰς ὁποίας συναντᾷ ὁ ἀγοραστὴς ἐντὸς τοῦ καπιταλιστικοῦ κόσμου· αἱ δυσχέρειαι αὐταὶ δύνανται νὰ συνοψισθοῦν εἰς τ' ἀκόλουθα σημεῖα: ὁ ἀγοραστὴς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀγοράζῃ πάντοτε ὅ,τι θέλει, ἀλλ' ὀφείλει ν' ἀγοράζῃ ὅ,τι τοῦ πωλοῦν καὶ τοῦ ἐκθειάζουν· ἔχει τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον δικαιολογημένην ὑποψίαν ὅτι αἱ τιμαὶ ἐπιβαρύνονται ὑπερβολικὰ ἀπὸ τὰ διάμεσα κέρδη καὶ ὅτι διὰ τῶν μονοπωλίων καὶ ἄλλων μη-

χανευμάτων περιορίζεται ἡ προσφορὰ καὶ αὐξάνονται αἱ τιμαὶ τῶν ἐμπορευμάτων. Ὁ καταναλωτὴς λογαριάζεται μόνον, ἐφ' ὅσον πληρώνει· ἀλλ' ἐνίοτε δὲν ἔχει χρήματα, ἢ δὲν ἔχει γνῶσιν τῶν πραγμάτων καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ προστατεύσῃ τὸ συμφέρον του ἔναντι τοῦ πωλητοῦ. Τέλος τὸ καπιταλιστικὸν οἰκονομικὸν σύστημα δὲν διαχειρίζεται καλῶς τὰ ἀποθέματα τῆς ἀνθρωπότητος. Φυσικὰ δὲν εἶναι μόνον ἡ συνεταιρικὴ ὀργάνωσις, ἡ ὁποία παρέχει βοήθειαν εἰς τὰς δυσχερείας αὐτὰς ἀλλὰ καὶ ἡ παρέμβασις τῶν δημοσίων ἀναγκαστικῶν ὀργανισμῶν (ὡς π. χ. ἡ δασονομία, ἡ ἀγορανομία καὶ ἄλλαι παρεμβάσεις τῆς δημοσίας ἐξουσίας).

Ἐξ ἴσου σπουδαῖον ἀπὸ θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς ἀπόψεως εἶναι τὸ ζήτημα, ἐὰν οἱ συνεταιρισμοὶ ἀγορᾶς ἐμπορευμάτων δύνανται νὰ δημιουργήσουν μονοπώλιον τῶν καταναλωτῶν· ἐὰν δηλαδὴ ὀργανώσεις καταναλωτῶν, αἱ ὁποῖαι συγκεντρώνουν ὁλόκληρον τὴν ζήτησιν ὡρισμένων ἀγαθῶν, θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἐπηρεάζουν τὰς τιμάς, ὅπως γίνεται μὲ τὰ μονοπώλια τῶν παραγωγῶν, ἰδίως δὲ νὰ πιέζουν τὰς τιμὰς κάτω τοῦ ἐπιπέδου, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐτηροῦντο ἐπὶ τελείως ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ.

Ὑπὸ καθαρῶς θεωρητικὴν ἔννοιαν ἡ ἀπάντησις εἶναι ἀρνητική. Ἓν τοιοῦτον μονοπώλιον τῶν καταναλωτῶν εἶναι ἀσθενέστερον ἔναντι τοῦ μονοπωλίου τῶν παραγωγῶν κατὰ τοῦτο ὅτι τὸ τελευταῖον δύναται νὰ μειώνῃ τὴν προσφορὰν διὰ νὰ ἐπιτυγχάνῃ οὕτω εὐνοϊκὴν ὑπὲρ αὐτοῦ διαμόρφωσιν τῶν τιμῶν. Ἀντιθέτως ὅμως τὸ μονοπώλιον τῶν καταναλωτῶν δὲν ἠμπορεῖ νά μικρύνῃ σταθερῶς τὴν ζήτησιν, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιῇ τὰς ἀνάγκας τῶν καταναλωτῶν τοὺς ὁποίους ἐκπροσωπεῖ. Τὸ μόνον μέσον πρὸς ἐλάττωσιν τῆς ζητήσεως διὰ τοῦ μονοπωλίου τῶν καταναλωτῶν εἶναι ἡ ἰδία παραγωγή. Ὅθεν ἕνα μόνον ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ τὸ μονοπώλιον τῶν καταναλωτῶν· νὰ ἐπιτύχῃ τὰς τιμάς, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐπεκράτουν ἐπὶ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, δηλαδὴ νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν προκαλουμένην διὰ τῶν μονοπωλίων τῶν παραγωγῶν καὶ ἐμπόρων αὔξησιν τῶν τιμῶν. Πέραν τούτου προσωρινῶς μόνον δύναται νὰ ἐπιτυγχάνῃ ἐλάττωσιν τιμῶν, διότι δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐπωφελῆται διαρκῶς τῆς μεταξὺ τῶν διαφόρων παραγωγῶν διαφορᾶς τῶν παραγωγικῶν ἐξόδων καὶ τῆς διαφόρου ζητήσεως, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς τὸν κύκλον τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκπροσωπουμένων καταναλωτῶν, διὰ νὰ ἐπηρεάζῃ τὰς τιμάς.

Ἡ καθαρῶς αὐτὴ θεωρητικὴ ἄποψις ἔσχεν ἐν τῇ πράξει τὴν ἀκόλουθον ἐξέλιξιν. Πλήρη μονοπώλια καταναλωτῶν δὲν ἐνεφανίσθησαν μέχρι τοῦδε. Ἀλλὰ τὰ σχετικὰ μονοπώλια (δηλ. ἡ ἀνάπτυξις τῶν ὀργανώσεων τῶν ἀγοραστῶν εἰς ἰσχυροὺς παράγοντας τῆς ἀγορᾶς ἐπὶ μιᾶς περιοχῆς τοπικῆς ἢ περιωρισμένης κατ' εἴδη) ἐσημείωσαν ἤδη τὴν μεγάλην ἐπιτυχίαν ὅτι ἐκμηδενίζουν τὰς μεταβολάς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἐπενεχθῆ εἰς τὰς τιμὰς ὑπὸ τῶν παραγωγῶν καὶ ἐμπόρων.

Ὅπως διδάσκει ἡ ἱστορία τοῦ Συνεργατισμοῦ, αἱ συνεταιρικαὶ

ὀργανώσεις ὄχι μόνον ἀνέλαβον εἰς πολυαρίθμους περιπτώσεις τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν καρτὲλλ καὶ τῶν τραστ ἀλλὰ καὶ διεξήγαγον αὐτὸν ἐπιτυχῶς. Τοιαῦτα παραδείγματα εἶναι οἱ ἀγῶνες τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ἐναντίον τῶν ἐργοστασιαρχῶν σοκολατοποιΐας ἐν Ἑλβετίᾳ, τῶν ἐργοστασίων κατασκευῆς γαλοτσῶν ἐν Σουηδίᾳ, τῶν τραστ κατασκευῆς πυρείων ἐν Φινλανδίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, τῶν ἐργοστασιαρχῶν προστατευομένων παρασκευασμάτων ἐν Γερμανίᾳ, οἱ ἀγῶνες τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἐναντίον τῶν ἐμπόρων λιπασμάτων ἐν Γερμανίᾳ. τέλος δὲ ἡ ἵδρυσις τῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν εἶναι ἐπίσης ἀγὼν ἐναντίον τῶν παντὸς εἴδους χρηματοδανειστῶν, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ συνεταιρισμοὶ ἐπεβλήθησαν.

Ἐνδιαφέρον ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι ἡ θέσις τῶν παραγωγῶν εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τόσον ἰσχυρά, ὥστε κατ' ἀρχὰς τὴν ἐπίθεσιν τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως δέχονται οἱ ἔμποροι. Διὰ τοῦτο ὑπῆρξαν οὗτοι ἕως τώρα οἱ πρῶτοι πενθήσαντες εἰς τὸν οἰκονομικὸν ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον διεξήγαγον αἱ ὀργανώσεις καταναλωτῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ μικρέμποροι ἤρχισαν ἐπίσης νὰ ἀμύνωνται διὰ τῶν συνεταιρισμῶν ἐναντίον τῆς ἐξαρτήσεως ἀπὸ τοὺς μεγαλεμπόρους.

Μολονότι λοιπὸν αἱ ὀργανώσειςτῶν καταναλωτῶν ἦσαν οἱ ἀσθενέστεροι ἔναντι τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ ἰσχυροτέρων μονοπωλιακῶν ὀργανώσεων τῶν παραγωγῶν, ἰδίως τῆς μεταλλευτικῆς βιομηχανίας καὶ τῆς παραγωγῆς πρώτων ὑλῶν, αἱ ἐπιτυχίαι ἐν τούτοις αὐτῶν εἶναι κατὰ τοσοῦτον σπουδαιότεραι, καθόσον παρέσχον εἰς τὰ μέλη των καὶ κατὰ συνέπειαν ἐν μέρει καὶ εἰς τοὺς ἐκτὸς αὐτῶν (βλέπε ἀνωτέρω) μεγάλα ὠφελήματα ἐπὶ τοῦ καθαρῶς οἰκονομικοῦ ἐπιπέδου διὰ τοῦ ἐκτοπισμοῦ τοῦ διαμέσου ἐμπορίου, διὰ τῆς μερικῆς ἐπανορθώσεως τῶν ὅρων τῆς ἐλευθέρας ἀγορᾶς καὶ διὰ τοῦ ἐκτοπισμοῦ ἀπὸ τοῦ πεδίου τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μέσῳ τῆς ἰδίας παραγωγῆς τῶν παραγωγῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι παρῆγον ὑπὸ ἀσυμφόρους ὅρους. Πέραν τούτου αἱ ὀργανώσεις αὗται ἀπηλευθέρωσαν ἐπίσης καταναλωτὰς ἀπὸ δεσμοὺς πρὸς ἄτομα καὶ ὁμάδας διὰ τῆς ἐξασφαλίσεως εἰς αὐτοὺς ἐλευθερίας εἰς τὴν ἐκλογὴν προμηθευτῶν καὶ ἐμπορευμάτων. Ἐπὶ πλέον αἱ ὀργανώσεις τῶν καταναλωτῶν ἔσχον καὶ κοινωνικὰ ἀποτελέσματα περὶ τῶν ὁποίων θὰ ὁμιλήσωμεν ἀκόμη εὐρύτερον κατωτέρω. Οἱ οἰκονομικοὶ ἀγῶνες μεταξὺ παραγωγῶν καὶ καταναλωτῶν εἶναι δυνατὸν νὰ καταλήξουν εἰς κοινωνικοὺς ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ καθαρῶς οἰκονομικὴ μειονεκτικότης τοῦ μονοπωλίου τῶν καταναλωτῶν ἠμπορεῖ νὰ ἐξουδετερωθῇ διὰ κοινωνικῶν στοιχείων.

β) Κοινωνικὰ ἀποτελέσματα τοῦ Συνεργατισμοῦ ἐν γένει.

Ὡς ἐλέχθη, ὁ συνεταιρισμὸς εἶναι τὸ πεδίον τῆς ἐπιχειρήσεως πρὸς κάλυψιν χρειῶν. Ὅπου οὗτος ἐπικρατεῖ, ἐκεῖ ἀπωθεῖται τὸ καπιταλιστικὸν σύστημα, ὁ πρῶτος δὲ πενθήσας εἶναι ὁ ἔμπορος, ὁ ὁποῖος εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις ὑφίσταται ἐκτοπισμόν. Ὁ ἔμπορος λιανικῆς πωλή-

σεως ἐκτοπίζεται ἀπὸ τὸν συνεταιρισμὸν καταναλώσεως, ὁ μεσίτης οἰκοπέδων καὶ οἰκιῶν ἀπὸ τὸν οἰκοδομικὸν συνεταιρισμόν, ὁ ἔμπορος ἐγχωρίων προϊόντων ἀπὸ τὸν γεωργικὸν συνεταιρισμὸν ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως.

Οὕτω καταπολεμεῖται τὸ καπιταλιστικὸν πνεῦμα καὶ τὸν κερδοσκόπον ἐπιχειρηματίαν καὶ ὑπαλλήλους, τὸν ρυθμιστὴν τῶν τιμῶν καὶ ἐργάτην ὑποκαθιστᾶ ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος ὑπάλληλος τοῦ συνεταιρισμοῦ, ὁ ἐντεταλμένος διευθυντής, ὁ δικαιούμενος εἰς σύνταξιν μισθωτός, ὁ γραφειοκράτης. Κατὰ πόσον τὸ αἴσθημα τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς εὐθύνης θὰ ἠμπορέσῃ ν' ἀναπληρώσῃ τὸ ἀτομικὸν συμφέρον καὶ ἐνδιαφέρον, αὐτὸ εἶναι ἄλλο ζήτημα. Βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ καπιταλισμοῦ ἀναπληροῦται ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἀλληλεγγύης καὶ ὅτι οὕτω προπαρασκευάζεται μία κοινωνικοψυχικὴ μεταβολή, τῆς ὁποίας εἶναι δύσκολον νὰ προείπῃ κανεὶς τὴν κατὰ τόπον καὶ χρόνον ἔκτασιν, ἂν καὶ ὑπάρχουν πρὸς τοῦτο ἀρκετὰ ἁπτὰ δεδομένα.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτὸ ὑφίσταται πολὺ μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῶν συνεταιρισμῶν τῶν προλεταρίων καὶ τῶν καταναλωτῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν συνεταιρισμῶν τῆς μεσαίας τάξεως ἀφ' ἑτέρου.

Πάντως ἀμφότερα τὰ εἴδη αὐτὰ ἔχουν κοινῶς ἢ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον μεταβάλει τὴν μορφὴν τοῦ καπιταλιστικοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος, πιθανῶς δὲ θὰ ἀποκτήσουν ἀκόμη μεγαλητέραν θέσιν ἐντὸς αὐτοῦ. Ὁ W. Sombart εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ ὁ «νεώτερος Καπιταλισμὸς» ἀποταμιᾷ ἓν βλέμμα εἰς τὸ μέλλον, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν γνώμην του θὰ φέρῃ μίαν νέαν περίοδον τοῦ καπιταλισμοῦ, τὸν νεώτερον καπιταλισμόν, καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι οὗτος παραλλήλως πρὸς τὴν καπιταλιστικὴν οἰκονομίαν θὰ δώσῃ ἰσχυροτέραν ἀνάπτυξιν εἰς τὰ συστήματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα στηρίζονται ὁπωσδήποτε ἐπὶ μεθοδικῆς οἰκονομικῆς ἐκμεταλλεύσεως. Εἰς τὰ συστήματα ταῦτα θὰ κατισχύσῃ ἡ ἀρχὴ τῆς καλύψεως τῶν χρειῶν ἔναντι τῆς κερδοσκοπικῆς ἀρχῆς. Τὸ πνεῦμα τῶν συστημάτων τούτων θὰ χαρακτηρίζεται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ συστηματοποίησις (Rationalismus) θὰ ἀναπτύσσεται ὁσημέραι ἰσχυροτέρα, ἐνῷ ἡ κερδοσκοπικὴ τάσις καὶ ὁ ἀτομικισμός, ὁ ὁποῖος μετ' αὐτῆς σχηματίζουν τὸ καπιταλιστικὸν πνεῦμα, θὰ ἐκλείπῃ. Ἡ μορφὴ τῶν νέων αὐτῶν οἰκονομικῶν συστημάτων θὰ διατηρήσῃ ὡρισμένα χαρακτηριστικὰ τοῦ καπιταλισμοῦ, ἐν τούτοις τὰ συστήματα ταῦτα στηριζόμενα πρὸ παντὸς ἐπὶ τῆς ἰσχυρᾶς θελήσεως τῶν καταναλωτῶν θὰ διαπρέψουν διαφοροτρόπως παραπλεύρως ἀλλήλων καὶ τοῦ καπιταλισμοῦ. Ὡς τοιαῦτα συστήματα ὁ Sombart ὀνομάζει τὴν συνεταιρικὴν οἰκονομίαν, τοὺς δημοσίου δικαίου οἰκονομικοὺς ὀργανισμοὺς καὶ τοὺς τῶν μικτῶν οἰκονομικῶν ἐπιχειρήσεων.

Ἡ ἄποψις αὕτη τοῦ μέλλοντος ἔχει πολλὰς πιθανότητας ὑπὲρ αὐτῆς.

Διὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς κρατικῆς βοηθείας δὲν ἐγένετο μέχρι τοῦδε

λόγος, διότι συνεταιρισμὸς σημαίνει αὐτοβοήθειαν. Ὅταν παρεμβαίνει κρατικὴ βοήθεια, αὕτη δὲν ἀφορᾷ τὸν συνεταιρισμὸν ἀλλὰ τὴν ὠργανωμένην εἰς συνεταιρισμοὺς ἐπαγγελματικὴν τάξιν, ἡ ὁποία βεβαίως συχνὰ μόνον διὰ τῶν συνεταιρισμῶν ἔρχεται εἰς θέσιν νὰ κάμῃ χρῆσιν αὐτῆς.

2) Οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς μεσαίας τάξεως.

α) Οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα.

Οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς μεσαίας τάξεως ἐξυπηρετοῦν κυρίως τὸ ἐπάγγελμα τῶν μελῶν αὐτῶν: οἱ βιοτέχναι, οἱ μικρέμποροι, οἱ χωρικοὶ δὲν εἶναι φορεῖς τοῦ συνεταιρισμοῦ των ὡς ἄτομα καὶ τελευταῖοι καταναλωταὶ ἀλλὰ διὰ νὰ δυνηθοῦν νὰ συνεχίσουν γενικῶς ἢ ὑπὸ καλλιτέρους ὅρους τὸ ἐπάγγελμά των. Λαμβάνουν οὕτοι ἀπὸ τὸν συνεταιρισμὸν δάνεια, ἐμπορεύματα, συμβουλάς, ὑπηρεσίας καὶ πωλοῦν δι' αὐτοῦ, εἰς ὅλας δὲ τὰς περιπτώσεις ταύτας ἀποβλέπουν εἰς τὴν λῆψιν τοῦ συνεταιρικοῦ εἰσοδήματος, τὸ ὁποῖον εἰσπράττουν ἐπίσης καὶ οἱ συνεταῖροι τῶν ἄλλων συνεταιρισμῶν. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τούτων ἔγκειται εἰς τοῦτο, ὅτι οἱ πρῶτοι τὸ συνεταιρικὸν εἰσόδημα εἰσπράττουν κατὰ πρῶτον λόγον ὡς μέλη τοῦ ἐπαγγέλματός των καὶ ὅτι αἱ ἐκ τοῦ εἰσοδήματος τούτου ὠφέλειαι δὲν ἐπεκτείνονται καὶ εἰς τοὺς ἐκτὸς τῶν συνεταιρισμῶν, καθ' ὃν βαθμὸν γίνεται τοῦτο εἰς τοὺς ἄλλους συνεταιρισμούς. Οἱ συνεταιρισμοὶ ἰδίως τῆς ἀστικῆς μεσαίας τάξεως περιορίζουν τὰ οἰκονομικά των ἀποτελέσματα εἰς μικρότερον κύκλον: Τὸ συνεταιρικὸν εἰσόδημα διὰ τὸν ὠργανωμένον εἰς συνεταιρισμοὺς ἔμπορον καὶ βιοτέχνην συνίσταται εἰς μίαν ὑπεροχὴν ἔναντι τῶν ἀνταγωνιστῶν του. Ἀργὰ σχετικῶς—ὅταν ἐν γένει συμβῇ τοῦτο—ἀπολαύει καὶ ὁ ἐκτὸς τῶν συνεταιρισμῶν ἔμπορος καὶ βιοτέχνης τῶν πλεονεκτημάτων, τὰ ὁποῖα ἔγκεινται ἐπὶ παραδείγματι εἰς μίαν καλλιτέραν ρύθμισιν τῆς ἀγορᾶς, τῶν ὅρων πληρωμῆς καὶ τὰ παρόμοια. Ἡ καθόλου κοινωνικὴ οἰκονομία αἰσθάνεται πρῶτα τὰ κοινωνικὰ ἀποτελέσματα τῶν συνεταιρισμῶν τῆς ἀστικῆς μεσαίας τάξεως καὶ κατόπιν τὰ οἰκονομικά. Τὸ κοινὸν βραδέως πληροφορεῖται τὴν ἀνύψωσιν τῆς μεσαίας τάξεως, τὴν ἀνύψωσιν δὲ τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως ταύτης καὶ τῆς ἑδραιώσεως αὐτῆς ἴσως καθόλου. Ἡ ἐπιτυγχανομένη εἰς ἓν χειροτεχνικὸν ἐπάγγελμα καλλιτέρα πρόσοδος καταναλίσκεται ἴσως, τοῦ βιοτέχνου ζῶντος μετὰ τῆς οἰκογενείας του κάπως καλλίτερα καὶ πληρώνοντος ἀκριβέστερα τοὺς λογαριασμούς του. Ἀλλὰ τοῦτο λόγῳ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰς συνεταιρισμοὺς ὠργανωμένων βιοτεχνῶν δὲν εἶναι τόσον ἀντιληπτόν, ὅσον ὅταν αἴφνης ἡ δρᾶσις τῶν καταναλωτικῶν καὶ οἰκοδομικῶν συνεταιρισμῶν καλλιτερεύει σταθερῶς τὸν ἐφοδιασμὸν μιᾶς μεγαλουπόλεως διὰ τροφίμων καὶ κατοικιῶν.

Ὁ χωρικὸς δὲν ἐνδιαφέρεται τόσον πολὺ νὰ ἀποχωρίσῃ ἐξωτερικῶς τὸ ἐπάγγελμά του: δὲν ἔχει ἐπαγγελματικὰ μυστικὰ καὶ εἶναι διὰ τοῦ φυσικοῦ μονοπωλίου τοῦ ἐδάφους προφυλαγμένος ἀπὸ τοῦ νὰ ἔχῃ ἀνάγκην νὰ κλείσῃ κατ' ἀριθμὸν τὴν τάξιν αὐτοῦ. Ἀντιθέτως ὡς ἀγο-

ραστὴς βιοτεχνικῶν προϊόντων ἀποτελεῖ πολὺ σπουδαῖον παράγοντα. Βελτιουμένης τῆς οἰκονομικῆς του θέσεως ταχέως θὰ αἰσθανθῇ ἡ ὁλότης ὅτι «ὁ χωρικὸς ἔχει χρήματα».

Ἐξ ἄλλου εἶναι πιθανὸν ὅτι μία ὁσονδήποτε μεγάλη καὶ ἂν εἶναι ἐπιτυχία τῶν συνεταιρισμῶν τῆς μεσαίας τάξεως, τότε μόνον θὰ κάμῃ τόσον τοὺς μικροὺς ἐμπόρους καὶ βιοτέχνας ὅσον καὶ τοὺς γεωργοὺς νὰ κατεβάσουν τὰς τιμὰς τῶν εἰδῶν των, ὅταν ἐπιβάλῃ τοῦτο ὁ ἀνταγωνισμός. Ἄλλως ἡ μεσαία τάξις θὰ ζητῇ πρωτίστως νὰ κρατῇ δι' ἑαυτὴν ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλήτερον μέρος ἐκ τοῦ συνεταιρικοῦ εἰσοδήματος. Πῶς οὐχ' ἧττον μετέχει εἰς τοῦτο τὸ κοινὸν κατεδείχθη ἀνωτέρω.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει οἱ συνεταιρισμοὶ ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως τῆς μεσαίας τάξεως, ἔχουν τὴν τάσιν, ἀφοῦ συντρίψουν ἢ παραλύσουν τὰ μονοπώλια ἐμπόρων καὶ παραγωγῶν. νὰ δρῶσι οἱ ἴδιοι μονοπωλιακῶς, ὅταν κατορθώνουν νὰ κυριαρχοῦν ἐπὶ ὡρισμένης οἰκονομικῆς περιοχῆς. (1)

Μέρος τοῦ συνεταιρικοῦ εἰσοδήματος ἀποτελεῖ ἡ διὰ τῶν συνεταιρισμῶν αὔξησις τῆς τεχνικῆς ἀποδοτικότητος. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἄλλο συνεταιρικὸν εἰσόδημα ἡ ἐκ ταύτης ὠφέλεια εἶναι ἀμέσως προσιτὴ εἰς ὅλον τὸ κοινόν. Ἡ ἀπόκτησις βουτύρου καλλιτέρας ποιότητος, καλλίτερα καθαρισμένου γάλακτος, ἡ κατασκευὴ καλλιτέρων βιοτεχνικῶν προϊόντων, ἡ εὐθηνὴ προσφορὰ εἰς τὰ συνεταιρικὰ ἐμπορικὰ καταστήματα γνησίων εἰδῶν, ἡ δυνατότης τῆς ἐξαγωγῆς τῇ βοηθείᾳ τῶν συνεταιρισμῶν ἀποτελοῦν οἰκονομικὰς ὑπηρεσίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι πολύτιμοι δι' ὁλόκληρον τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν τῆς χώρας.

β) Κοινωνικὰ ἀποτελέσματα.

Πλὴν τῶν γενικῶν κοινωνικῶν ἀποτελεσμάτων ἕτερον κοινωνικὸν ἀποτέλεσμα τῶν συνεταιρισμῶν τῆς μεσαίας τάξως εἶναι ἡ ἀνύψωσις τῶν ἐπαγγελματικῶν ἐκείνων τάξεων, εἰς τὰς ὁποίας διεισδύει ἡ συνεταιριστικὴ κίνησις. Ἡ διατήρησις τῆς κατὰ καιροὺς ἀπειλουμένης γεωργικῆς τάξεως καθὼς καὶ ἑνὸς μέρους τῶν χειροτεχνῶν καὶ ἐμπόρων λιανικῆς πωλήσεως εἶναι ἕνα ἐξόφθαλμον ἀποτέλεσμα τῆς δράσεως τῶν συνεταιρισμῶν. Περὶ τῆς ἀστικῆς μεσαίας τάξεως θὰ ἔπρεπε νὰ προστεθῇ ἀκόμη ὅτι ἡ διατήρησις τῆς τάξεως ἐπιτυγχάνεται ἐν μέρει διὰ τῆς παραιτήσεως ἀπὸ ἑνὸς μέρους τῆς αὐτονομίας· ἀλλ' ἡ παραίτησις

(1) Σ. Μ. Ἰδίως εἶναι εἰς θέσιν νὰ πραγματοποιοῦν τοῦτο οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοί. Παράδειγμα τῆς ἰσχύος τῶν μονοπωλίων τούτων τῶν γεωργῶν καὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν παρέχουν οἱ συνεταιρισμοὶ πωλήσεως σιτηρῶν Καναδᾶ. Παραπλήσια πρὸς τὰ μονοπώλια ταῦτα εἶναι οἱ εἰς ὡρισμένας τοπικὰς περιφερείας συμπηγνυόμενοι σύνδεσμοι πωλήσεως γάλακτος, βουτύρου, αὐγῶν κ.λ.π. Κατὰ τῶν ὀργανώσεων αὐτῶν μόνον οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν καταναλωτῶν δύνανται νὰ ἀντιδράσουν.

αὕτη εἶναι δύσκολον νὰ ἐξηγηθῇ ὡς θυσία. Εἰς τὴν ὕπαιθρον δὲν δύναναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ τῆς θυσίας αὐτῆς, διότι ἐκεῖ τὸ καπιταλιστικὸν σύστημα ἀείποτε εἶχε συστείλει διαφοροτρόπως τὴν αὐτοτέλειαν τοῦ γεωργοῦ. Εἰς ἀντάλλαγμα ὅμως τούτου ἡ ὠργανωμένη εἰς συνεταιρισμοὺς μεσαία τάξις ἀπολαύει μεγαλητέρας ἀσφαλείας, ἡ ὁποία τῆς ἔλειψεν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς καπιταλιστικῆς περιόδου.

Ἡ διατήρησις καὶ ἐνδυνάμωσις ἑνὸς μέρους τῆς μεσαίας τάξεως εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν γνωστὴν προφητείαν περὶ τοῦ ἐξαφανισμοῦ αὐτῆς. Περὶ τοῦ βιωσίμου ἰδίως καὶ τοῦ λόγου τῆς ὑπάρξεως τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως ἐν τῇ γεωργίᾳ ἀνεπτύχθη σφοδρὰ διαμάχη εἰς τοὺς σοσιαλιστικοὺς κύκλους, ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς ρῆξιν ἐν ταῖς τάξεσι τῶν σοσιαλιστῶν ἀγροτικῶν πολιτικῶν. Ἀλλ' ἀφ' ὅτου ἡ πλέον ριζοσπαστικὴ κατεύθυνσις τῶν ρώσσων μπολσεβίκων εἰρήνευσε μὲ τὴν τάξιν τῶν χωρικῶν, οὔτε ἀπὸ τοὺς σοσιαλιστὰς ἀμφισβητεῖται πλέον ἡ μελλοντικὴ σημασία αὐτῆς. Σπουδαῖον ρόλον παίζει εἰς τοῦτο ὅτι ὁ χωρικὸς ἐξουδετέρωσε διὰ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν τὴν ὑπεροχὴν τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως. Ἄλυτος εἶναι ἀκόμη ἡ διαφωνία, ἐὰν ὁ γεωργικὸς Συνεργατισμὸς ἔχει τὴν τάσιν καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ φέρῃ τὸν γεωργὸν πλησιέστερα πρὸς τὸν κολλεκτιβισμόν. Εἰς τὴν Ρωσσίαν τὸ πιστεύουν καὶ φρονοῦν ὅτι διὰ τοῦ μέσου αὐτοῦ θὰ διανοίξουν εἰς τὸν κομμουνισμὸν τὸν δρόμον πρὸς τὴν ὕπαιθρον. Μοῦ φαίνεται ὅτι τὰ πάντα ἕως τώρα δεικνύουν ὅτι καὶ μία ἐκ βάθρων ὠργανωμένη εἰς συνεταιρισμοὺς χωρικὴ γεωργία θὰ ἀντιτίθεται εἰς τὴν κατάργησιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς ἀτομικῆς ἐκμεταλλεύσεως.

3) *Οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν καταναλωτῶν* καὶ *προλεταρίων.*

α) Οἰκονομικὰ προβλήματα.

Ἂν καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν προλεταρίων καὶ καταναλωτῶν διεγείρουν τὸ μεγαλήτερον θεωρητικὸν ἐνδιαφέρον, ἐν τούτοις δὲν παρέχουν ἀφορμὴν εἰς ἰδιαιτέρας οἰκονομικὰς παρατηρήσεις. Ὅ,τι συνεπῶς ἠμπορεῖ νὰ λεχθῇ δι' αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, ἐλέχθη ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζει ἡ ὁλότης τῶν συνεταιρισμῶν. Εἰς τοῦτο ἐνυπάρχει μία σημαντικὴ ἀπόδειξις περὶ τῆς ἑνότητος τοῦ Συνεργατισμοῦ.

Μόνον εἰς μίαν παρατήρησιν δίδουν αὗτοι ἀφορμήν, ὅταν ἀποτελοῦν πολὺ μεγάλους συνεταιρισμούς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συμβαίνει κυρίως εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως: πρόκειται περὶ τοῦ προβλήματος πῶς νὰ κατασταῖ ἡ συνεταιρικὴ δημοκρατία ἱκανὴ ὅπως ὑφίσταται ἐπὶ τοῦ τεχνικοεμπορικοῦ πεδίου τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν ἰδιωτικῶν καπιταλιστικῶν ἐπιχειρήσεων λιανικοῦ ἐμπορίου. Ἐνταῦθα δὲν πρόκειται μόνον περὶ τῆς ἀναλογίας τῆς μάζης τῶν διευθυντῶν, καταστηματαρχῶν, ἐργατῶν, προσωπικοῦ γραφείων, ἡ ὁποία

ἀπασχολεῖ σήμερον τὴν κίνησιν τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, ἰδίως ἐκεῖ ὅπου οὗτοι κάμνουν ἰδίαν παραγωγὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ προβλήματος τοῦ «πῶς θὰ ἐκλέγουν, θὰ ἀποκτοῦν καὶ θὰ διατηροῦν τὰς προσωπικότητας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἐκ τῶν ἔργων των παρέχουν τὴν ἐγγύησιν περὶ τῆς ἱκανότητός των διὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῶν μεγάλων καὶ μεγίστων ἐπιχειρήσεων». Τὸ κατὰ πρῶτον λόγον τεχνικοεμπορικὸν τοῦτο πρόβλημα δὲν ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον γνώρισμα τῶν προλεταριακῶν συνεταιρισμῶν, διότι καὶ τὸ συνεταιρικὸν ἐμπόριον σιτηρῶν ὑφίσταται ἐπίσης τὸν ἀνταγωνισμὸν τοῦ ἰδιωτικοῦ ἐμπορίου σιτηρῶν, ὅπως ὁ συνεταιρισμὸς καταναλώσεως τὸν τῶν τελευταίως τόσον ταχέως ἀναπτυχθεισῶν ἐπιχειρήσεωνλιανικοῦ ἐμπορίου.

Τὰ λοιπὰ οἰκονομικὰ προβλήματα τῶν προλεταριακῶν συνεταιρισμῶν συνδέονται στενώτατα μὲ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα αὐτῶν.

β) Κοινωνικὰ προβλήματα.

Ἐσημείωσα ἤδη ὅτι τὰ κοινωνικὰ προβλήματα τοῦ Συνεργατισμοῦ συνδέονται κυρίως μὲ τοὺς συνεταιρισμούς, τῶν ὁποίων οἱ ἰσχυρότεροι φορεῖς εἶναι οἱ προλετάριοι. Ἡ αἰτία τούτου ἔγκειται εἰς τοῦτο ὅτι γενικῶς ἡ οἰκονομικὴ αὐτὴ τάξις ἐνδιαφέρεται ζωηρότατα διὰ τὴν λῦσιν τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων. Φυσικὰ καὶ ἡ τάξις τῶν καπιταλιστῶν ἐνδιαφέρεται ἐπίσης δι' αὐτήν, ἀλλ' ὡς τάξις παθητικῶς μόνον: δὲν ἔχει αὕτη κανένα συμφέρον νὰ μεταβληθῇ ἡ συγκρότησις τοῦ οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ἡ διανομὴ ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ὀνομάζουν συνήθως εἰσόδημα τῆς κοινῆς οἰκονομίας, καὶ τοῦτο βεβαίως διότι ἀπολαύει πλεονεκτικῆς θέσεως. Ἡ μεσαία τάξις δηλ. ὁ βιοτέχνης, ὁ μικρὸς ἔμπορος, ὁ γεωργός, ἔχει βεβαίως τὴν ἀξίωσιν βελτιώσεως τῆς θέσεώς της, δὲν ἐνδιαφέρεται ὅμως διὰ τὴν κατάργησιν τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος.

Ἐπανειλημμένως κατέκριναν τὴν διαίρεσίν μου εἰς Συνεργατισμὸν τῆς μεσαίας τάξεως καὶ εἰς προλεταριακὸν Συνεργατισμὸν ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι παραγνωρίζω τὴν ἄποψιν τοῦ καταναλωτοῦ καὶ εἰσάγω ἴσως εἰς τὸν Συνεργατισμὸν τὸν ἀγῶνα τῶν τάξεων, ἐφ' ὅσον τοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν καταναλωτῶν, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀνοικτοὶ εἰς ὅλους καὶ εἶναι προωρισμένοι δι' ὅλους (σημ. ἀπὸ ποῖον;) χαρακτηρίζω ὡς προλεταριακὴν ὀργάνωσιν. Ἀλλ' ἐγὼ δὲν διατυπώνω πρόγραμμα ἀλλὰ προσπαθῶ νὰ κακαθορίσω τί εἶναι. Οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως καὶ οἱ παραγωγικοὶ συνεταιρισμοὶ τῶν ἐργατῶν, κατὰ μέγα δὲ μέρος ἐπίσης καὶ οἱ οἰκοδομικοὶ συνεταιρισμοί, εἶναι κυρίως ἔργον τῆς ἐργατικῆς τάξεως ὅλοι δὲ αὐτοὶ ἐργάζονται κυρίως ἐν τῷ συμφέροντι ταύτης. Περὶ τούτου οὐδεμία ἀμφιβολία θὰ ἦτο δικαιολογημένη. Θὰ ἦτο φυσικὰ ἐπιθυμητόν, ἂν καὶ ἄλλοι, δηλ. εὔποροι συνέπραττον, τοῦτο δὲ θὰ συμβῇ ἰδίως τότε, ὅταν οἱ συνεταιρισμοὶ καταστοῦν πολὺ ἰσχυροί. Ἀλλ' οἱ εὔποροι δὲν χρειάζονται τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως—μολονότι καὶ εἰς αὐτοὺς παρέχουν ἀνακούφισιν—οὔτε καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως χρειάζονται αὐτούς· τὸ πρῶτον συμβαίνει, διότι ὁ συνεταιρισμὸς καταναλώσεως θέτει

ἐπὶ τοσοῦτον τοὺς ἐμπόρους καὶ τοὺς παραγωγοὺς ὑπὸ ἔλεγχον, ὥστε αἱ τάξεις ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀγοραστικὴν δύναμιν καὶ εἶναι ἐξησκημέναι εἰς τὰς ἀγοράς, εὑρίσκουν καλλιτέρους ὅρους ἀγορᾶς· τὸ δεύτερον δέ, διότι ὁ ἀριθμὸς τῶν εὐπόρων δὲν βαρύνει ἀρκετά, αἱ δὲ χρεῖαι αὐτῶν εἶναι συχνὰ πολὺ εἰδικευμέναι. Ἡ ἰδιωτικὴ ἐπιχείρησις ὑπολογίζει εἰς ποικίλον κοινὸν ἀγοραστῶν. Ὁ συνεταιρισμὸς καταναλώσεως ὅμως δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἰσαγάγῃ τὴν διάφορον αὐτὴν κατάταξιν πέραν ὡρισμένου ὁρίου, πλὴ δ' ὀλιγώτερον, ὅταν θὰ πρέπῃ νὰ προτιμηθῇ ἓν ἀκριβὲς ἀντικείμενον ἀντὶ ἄλλου εὐθηνοῦ. Οἱ εὔποροι οὔτε θὰ ἀφεθοῦν ποτὲ ν' ἀποκτήσουν πλειοψηφίαν εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν οὔτε νὰ ἐπικρατήσουν δι' αὐτῆς. Ἡ κίνησις τῶν καταναλωτῶν θὰ εὑρίσκεται πάντοτε εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς μεγάλης μάζης καὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν μαζῶν. Ὁ τυπικὸς καταναλωτὴς εἶναι καὶ μένει ὁ προλετάριος καὶ ὁ μισθωτός. Ἡ ἀντίρρησις τὴν ὁποίαν μοὶ προέβαλον ὅτι τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ὁ προλετάριος γίνεται μέλος καὶ συγκύριος ἑνὸς συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως παύει νὰ εἶναι προλετάριος, προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐσφαλμένην ἰδέαν ὅτι ὁ προλετάριος εἶναι εἷς ἀπόκληρος τῆς κοινωνίας. Βεβαίως ἡ κίνησις τῶν καταναλωτῶν ἐξυψώνει τὸν προλετάριον. Δὲν ἕπεται ὅμως ἐξ αὐτοῦ ὅτι ἡ ἐπαφὴ μὲ τὴν μαγικὴν ῥάβδον τοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως τὸν καθιστᾷ ἄλλον ἄνθρωπον. Ἡ σχολὴ τῆς Nîmes, τῆς ὁποίας ἡγεῖται ὁ Κάρολος Gid, ἀναγορεύει ὡς ἓν σημεῖον τοῦ προγράμματός της τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ὅλοι οἱ καταναλωταί, δηλαδὴ ὄχι μόνον οἱ ἐργάται, εἶναι φορεῖς τῆς κινήσεως τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως. Θὰ μείνῃ οὕτως ἁπλῆ ἰδέα.

Οὕτω λοιπὸν τὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὴν κοινωνικοπολιτικὴν κίνησιν ἔχει τὸ προλεταριᾶτον, τὸ ὁποῖον εἶναι δυσηρεστημένον μὲ τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν κατέχει ἐν τῇ καπιταλιστικῇ οἰκονομικῇ ὀργανώσει καὶ δὲν πιστεύει ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ διαρκῆ βελτίωσιν, ἐφ' ὅσον τὸ οἰκονομικὸν καθεστὼς παραμένει τὸ ἴδιον. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τοῦ ἐν τῷ καπιταλιστικῷ συστήματι κοινωνικοῦ προβλήματος, ἐξ οὗ ἐβλάστησε τὸ σπουδαιότερον μέρος τῶν κοινωνικοπολιτικῶν κινήσεων καὶ ἀγώνων, ἀνεπτύχθη ὁ σοσιαλισμὸς ὅλων τῶν ἀποχρώσεων, ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Συνεργατισμός, ὅπως δεικνύει ἓν βλέμμα εἰς τὴν πνευματικήν του ἱστορίαν. Διὰ τούτου φυσικὰ δὲν ὑποστηρίζομεν ὅτι κάθε συνεταιριστικὴ κίνησις εἶναι καὶ σοσιαλιστική, ἀσφαλῶς ὅμως ἀμφότεραι ἀποτελοῦν ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ καπιταλισμοῦ.

Δὲν εἶναι λοιπὸν καθόλου ἐκπληκτικὸν ὅτι εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν κοινωνικῶν συζητήσεων τῆς ἐποχῆς μας ἵστανται οἱ συνεταιρισμοί ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀπασχολοῦνται κυρίως μὲ τὰς ἀνάγκας τῶν ἐργατῶν—τῶν χειρεργατῶν καὶ διανοητικῶν ἐργατῶν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ συζητήσεις αὐταὶ κορυφοῦνται εἰς τὸ ζήτημα: μεταρρύθμισις ἢ κατάργησις τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος, διὰ τοῦτο τίθεται καὶ διὰ τοὺς καταναλωτικούς, παραγωγικοὺς καὶ οἰκοδομικοὺς συνεταιρισμοὺς τὸ ἐρώτημα, ἐὰν δύνανται οὗτοι νὰ μεταβάλουν ριζικῶς τὴν ταξικὴν θέσιν τῆς

ἐργατικῆς μάζης, ἐὰν δηλαδὴ εἶναι οὗτοι κατάλληλοι νὰ βελτιώσουν, ἐκτοπίσουν ἢ ἀνατρέψουν διαίως τὸ καπιταλιστικὸν σύστημα καὶ τοιουτοτρόπως ν' ἀποτελέσουν στοιχεῖον τῆς κοινωνικοπολιτικῆς ἐξελίξεως καὶ μάλιστα στοιχεῖον ἑνὸς συνειδητῶς διεξαγομένου ἀγῶνος τῶν τάξεων.

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἐξαρτᾶται φυσικὰ ἐκ τοῦ τί ἐννοεῖ κανεὶς ὑπὸ τὴν ἔννοιαν σοσιαλισμός, σοσιαλιστικὴ κίνησις καὶ ταξικὸς ἀγών.

Τὸ νὰ θελήσωμεν ν' ἀναπτύξωμεν ἐδῶ τὰς ἐννοίας ταύτας ἐξέρχεται τοῦ πλαισίου τῆς παρούσης μελέτης. Βέβαιον εἶναι ὅτι δι' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι εἰς τὸν σοσιαλισμὸν βλέπουν τὴν κατάργησιν καὶ κρατικοποίησιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἐπὶ τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, τὴν κατάργησιν κάθε διαφορᾶς τοῦ εἰσοδήματος, καὶ δι' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ζητοῦν νὰ πραγματοποιήσουν τὸν σοσιαλισμὸν μόνον διὰ τῆς πολιτικῆς ὁδοῦ, δι' αὐτοὺς ὁ Συνεργατισμὸς δὲν ἀποτελεῖ κατάλληλον μέσον πρὸς τοῦτο. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ ὀρθόδοξος μαρξικὸς σοσιαλισμὸς αἰσθάνεται ἀντιπάθειαν πρὸς τοὺς συνεταιρισμούς. Ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ καλούμενον ἄνευ ἐργασίας εἰσόδημα (τόκος κεφαλαίου καὶ ἔγγειος πρόσοδος) ἠμπορεῖ νὰ καταργήσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ μόνος ὁ Συνεργατισμός. Καὶ ἂν ἀκόμη κατηργεῖτο μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ἐποικιστικῶν συνεταιρισμῶν τοῦ Oppenheimer ἡ ἔγγειος πρόσοδος, θ' ἀπέμενεν ἀκόμη, δι' ἓν τοὐλάχιστον μακρὸν χρονικὸν διάστημα, ὁ τόκος τοῦ κεφαλαίου, διότι βεβαίως οἱ συνεταιρισμοὶ δὲν ἠμποροῦν νὰ ἐργασθοῦν χωρὶς ξένον κεφάλαιον, ὁ δὲ τόκος οὗτος δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκλείψῃ χωρὶς ἐξωσυνεταιρικὰς παρεμβάσεις. Κατὰ συνέπειαν ὁ σοσιαλισμός, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἀποκλειστικῶς διὰ μέσου τοῦ Συνεργατισμοῦ θὰ ἦτο ἀτελὴς καὶ θὰ ἐθεωρεῖτο τὸ πολὺ-πολὺ ὡς μεταβατικὴ κατάστασις. Διὰ τοῦτο ἀκόμη καὶ ἐντελῶς ὀρθόδοξοι κριτικοὶ τῶν κοινωνικῶν δυνατοτήτων δὲν θεωροῦν τὸν συνεργατικὸν σοσιαλισμὸν ὡς σοσιαλισμόν.

Ἐκτὸς τοῦ Oppenheimer, ὁ ὁποῖος δέχεται ὅτι μόνον διὰ τῆς καταργήσεως τῆς ἐγγείου προσόδου μέσῳ τῶν γεωργικῶν ἐποικιστικῶν συνεταιρισμῶν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ σοσιαλιστικὸν καθεστώς, κυρίως μία μόνον φωνὴ ἠκούσθη, ἡ ὁποία πιστεύει ὅτι ὁ σκοπὸς αὐτὸς ἠμπορεῖ νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς καθαρῶς συνεταιριστικῆς ὁδοῦ. Ὁ Fourier καὶ οἱ χριστιανοὶ σοσιαλισταὶ τῆς Ἀγγλίας δὲν ἠδυνήθησαν νὰ δείξουν ἐπιστημονικῶς τὸν δρόμον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ νέου κοινωνικοῦ καθεστῶτος τῇ βοηθείᾳ τῶν συνεταιρισμῶν· συνεπῶς δὲν ἔχουν θέσιν ἐδῶ. Οἱ L. Blanc, Buchez καὶ Lassale ὑπολογίζουν εἰς τὴν παρέμβασιν τοῦ κράτους ὑπὲρ τῶν ὑπ' αὐτῶν συνιστωμένων παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν κατὰ τὸν Lassale πρέπει πρῶτον ἡ ἐργατικὴ τάξις ν' ἀποκτήσῃ διὰ τοῦ καθολικοῦ δικαιώματος ψήφου τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν. Κατόπιν οἱ ἐργάται τῶν διαφόρων ἐπαγγελμάτων πρέπει νὰ ἱδρύσουν τῇ βοηθείᾳ κρατικῶν δανείων μεγάλους παραγωγικοὺς συνεταιρισμούς, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐκτοπίσουν τοὺς καπιταλιστὰς ἐπιχειρηματίας. Ἀποδεικνύεται ὅμως ὅτι ὁ Lassale ὄχι μόνον δὲν ἠδυνήθη νὰ διΐδῃ τὸ ἀνεκτέλεστον τῶν σχεδίων αὐτῶν ἀλλὰ καὶ παρεγνώρισεν ὅτι ἐν

τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν θὰ ἐπρόκειτο πλέον περὶ ἐλευθέρων συνεταιρισμῶν, ἀλλὰ περὶ ἡμικρατικῶν ὀργανώσεων, αἱ ὁποῖαι θὰ εἶχαν ἴσως μικροτέρας ἐλπίδας ἐπιτυχίας τῶν καθαρῶς κρατικῶν ἐπιχειρήσεων.

Οὕτω ἐξ ὅλων τῶν σοσιαλιστικῶν σχεδίων, τὰ ὁποῖα ἐδράζονται μόνον ἐπὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ ὡς μέσου πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἀπομένει μόνον τὸ σχέδιον τοῦ Καρόλου Gid, ὁ ὁποῖος στηριζόμενος ἐπὶ τῆς πλουσίας πείρας τῆς νεωτέρας συνεταιριστικῆς ἐξελίξεως εὑρίσκει τὴν λῦσιν ὄχι πλέον εἰς τὸν παραγωγικὸν συνεταιρισμὸν ἀλλὰ τὸν συνεταιρισμὸν κατανωλώσεως. Ὁ συνεταρισμὸς οὗτος φυσικὰ μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ἰδίας παραγωγῆς τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, θὰ περιλάβῃ βαθμηδὸν καὶ χωρὶς βίαν καὶ κρατικὴν βοήθειαν ὁλόκληρον τὴν οἰκονομικὴν ζωήν. Ὁ Gid νομίζει τοῦτο δυνατόν, διότι θεωρεῖ τὸν συνεταιρισμὸν ὡς θεμελιώδη τάσιν τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἡ ὁποία τελικῶς θὰ ὁδηγήσῃ εἰς ἓν σύστημα ἀλληλεγγύης. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ κατεβάλλετο δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ὁ καπιταλισμός. Τὸ αὐτὸ παραδέχεται ἀλλὰ μὲ ἀναρχικὴν χροιὰν καὶ ὁ ἀμερικανὸς Warbasse.

Βεβαίως ὅλοι οἱ σοσιαλισταὶ σήμερον εἶναι γενικῶς φίλοι τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, κανεὶς ὅμως δὲν πιστεύει ὅτι ὁ Συνεργατισμὸς εἶναι εἰς θέσιν νὰ καταβάλῃ μόνος τὸν καπιταλισμόν. Οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν μάλιστα δὲν πιστεύουν οὔτε ὅτι καὶ μὲ τὴν βοήθειαν ἀκόμη κρατικῶν παρεμβάσεων, ἣς ἤθελε τύχει ἀποκτωμένης τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῶν σοσιαλ στῶν καὶ ἐπιτυγχανομένης συγχρόνως ὑπὸ τῆς σωματειακῆς κινήσεως τῆς κοινωνικοπολιτικῆς ἐπικρατήσεως, θὰ ἦτο εἰς θέσιν ὁ Συνεργατισμὸς νὰ ὑποτάξῃ ὅλα τὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ λύωνται σήμερον διὰ τῆς καπιταλιστικῆς ἐπιχειρήσεως. Τὴν ἄποψιν αὐτὴν δέχονται οἱ ὀνομαστότεροι συγγραφεῖς, ὅσοι ἐξέφεραν γνώμην ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου: οἱ B. καὶ S. Webb, Heinrich Kaufmann, Staudinger καὶ Ed. Berstein, εἰς τοὺς ὁποίους θὰ ἔπρεπε νὰ συγκαταλεχθῇ καὶ ὁ Wilbrandt. Ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι οὗτοι τῆς γνώμης ὅτι κατὰ τὴν πραγματοποίησιν μιᾶς καλλιτέρας συγκροτήσεως τῆς οἰκονομικῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας ὁ Συνεργατισμὸς εἶναι προωρισμένος νὰ παίξῃ ἐξαίρετον ρόλον, ἂν καὶ ἕκαστος ἐξ αὐτῶν διαγράφει καὶ παραδέχεται διάφορα τὰ ὅρια τῆς ἐξαπλώσεως τῆς καταναλωτικῆς συνεταιριστικῆς οἰκονομίας, καὶ ὅτι ἡ ἐξέλιξις θὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ μερικὰς ἀγνώστους σήμερον δυνατότητας ἐπὶ τῆς θριαμβευτικῆς πορείας τῶν συνεταιρισμῶν.

Ἡ θέσις αὐτὴ δὲν διαφέρει πολὺ ἢ διαφέρει μόνον κατὰ τὸν βαθμὸν ἀπὸ τὴν γνώμην τῶν ἐπιστημόνων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι χωρὶς νὰ εἶναι ἡγέται τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως, μελετοῦν ταύτην μὲ θερμὸν ἐνδιαφέρον καὶ βαθεῖαν εἰδικότητα. Ὁ J. St. Mill ἐκ τῶν πρώτων καὶ οἱ Brentano, Wygodzinski, E. Jacob, Roberston, Fay πιστεύουν ὅτι ὁ Συνεργατισμός, τοῦ ὁποίου φορεῖς εἶναι οἱ ἐργάται, ἔχει μέλλον μεγάλης καὶ θεμελιώδους σημασίας, χωρὶς ὅμως νὰ κάνουν λε-

πτομερεῖς προφητείας περὶ τῆς βαρύτητος τῆς μεταλλαγῆς, τὴν ὁποίαν θὰ ἐπιφέρῃ ὁ Συνεργατισμὸς ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς τάξεως. Ὅλοι αὐτοὶ ἐν προκειμένῳ στηρίζονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν συνεταιρισμὸν καταναλώσεως, ἐξαιρέσει τοῦ Mill, ὁ ὁποῖος πιστεύει ὅτι καὶ εἰς τὸν παραγωγικὸν ἐπίσης συνεταιρισμὸν βλέπει μίαν σπουδαίαν ρίζαν μὴ καπιταλιστικῆς ἐξελίξεως.

Ἀφινομένων λοιπὸν κατὰ μέρος τῶν διαφορῶν βαθμοῦ, θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ γνώμη τῶν ἐπιστημονικῶς μορφωμένων συνεταιριστῶν καὶ τῶν συνεταιριστικῶς μορφωμένων ἐπιστημόνων συμφωνεῖ εἰς τοῦτο, ὅτι μεταρρύθμισις τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος εἶναι δυνατὴ διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως, ἀνατροπὴ ὅμως τῆς οἰκονομικῆς μας τάξεως δὲν συντελεῖται δι' αὐτοῦ μόνον καὶ συνάμα ὅτι ὁ παραγωγικὸς συνεταιρισμὸς δὲν εἶναι προωρισμένος νὰ παίξῃ κανένα ρόλον.

Ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι ὁ Schulze—Delitzsch καὶ ὁ Ed. Pfeiffer, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ τελευταῖος σχεδὸν ἐλησμονήθη, ὁ δὲ πρῶτος τόσον δεινῶς ἐδυσφημήθη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Lasalle καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ὑπεστήριξαν ἐξ ἀρχῆς τὴν ἄποψιν ταύτην, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ πολύτιμον ἀπόδειξιν τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ πρακτικῆς των ἀντιλήψεως,

Ἐκ τῆς κριτικῆς αὐτῆς, ἡ ὁποία κατὰ τὴν γνώμην μου εἶναι σήμερον ἀδιαφιλονείκητος κατὰ βάσιν, προέκυψαν τὰ ζητήματα περὶ τῶν ὁρίων τῆς προλεταριακῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως καὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὴν πολιτικὴν κίνησιν τοῦ προλεταριάτου.

Τὰ ὅρια τῆς προλεταριακῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως, φορεῖς τῆς ὁποίας εἶναι σήμερον κυρίως οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, εὑρίσκονται ἐν πρώτοις ἐκεῖ, ὅπου οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ διαχαράσσουν τὸν κύκλον τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν. Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἢ πιστεύουν ὅτι ἔχουν συμφέρον εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος, ὅπως ἔχει τοῦτο σήμερον, δὲν θὰ μετέχουν φυσικὰ τῆς κινήσεως ἢ θὰ ἀντιδροῦν κατ' αὐτῆς, Ἐν τῷ συνόλῳ των λοιπὸν οἱ ἐπιχειρηματίαι, οἱ μεγαλοϊδιοκτῆται, οἱ μεγαλοεισοδηματίαι δὲν θὰ συμμετέχουν εἰς ταύτην. Τὸ ἴδιον συμβαίνει μὲ τοὺς κύκλους ἐκείνους τῆς μεσαίας τάξεως, οἱ ὁποῖοι αἰσθάνονται ἑαυτοὺς συνδεδεμένους μετὰ τῆς τάξεως τῶν ἐπιχειρηματιῶν, ἰδίως τοὺς βιοτέχνας, μικρεμπόρους καὶ γεωργούς. Ἐδῶ βεβαίως τὰ ὅρια εἶναι ἀκαθόριστα· διότι τινὲς τῆς μεσαίας τάξεως φαινομενικῶς μόνον εἶναι ἀνεξάρτητοι, πραγματικῶς δὲ δὲν ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος. Οἱ μισθωτοὶ ὅμως καὶ οἱ ἀνήκοντες εἰς ἐλευθέρια ἐπαγγέλματα λόγῳ τῆς ταξικῆς των θέσεως δὲν ἔχουν ὡρισμένην θέσιν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο· δύνανται λοιπὸν νὰ προσελκυσθοῦν εἰς τὴν κίνησιν τῶν προλεταρίων καὶ καταναλωτῶν, ὅπως ἐγένετο ἤδη ἐν μέρει.

Ἀπομένουν τὰ οἰκονομικὰ ὅρια. Ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς φαίνονται νὰ ἀνθίστανται εἰς τὴν συνεταιριστικὴν διείσδυσιν τ' ἀκόλουθα πεδία: Συγκοινωνία, μεταλλεῖα, δασοκομία, μεταλλουργικὴ βιομηχανία, ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον, παραγωγὴ εἰδῶν μόδας καὶ πολυτελείας. Περαιτέρω ἀπὸ προσωπικῆς ἀπόψεως ἀπροσπέλαστοι εἰς τὸν συνεταιρισμὸν καταναλώσεως εἶναι ὁ κύκλος τῶν εὐπόρων καὶ δι' αὐτὸ κακοσυνειθισμένων ἢ ἀδιαφόρων καταναλωτῶν καθὼς καὶ ὁ κύκλος τῶν τελείως πτωχῶν καὶ τῶν μὴ ἐχόντων μόνιμον ἐγκατάστασιν. Διὰ τῶν ἀνωτέρω βεβαίως δὲν θέλομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι τὰ οἰκονομικὰ αὐτὰ ὅρια δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ προωθηθοῦν κατὰ ἕνα σημαντικὸν μέρος.

Ἰδιαιτέραν δυσκολίαν παρουσιάζει ἕως τώρα ἡ ἀνάπτυξις τῶν οἰκοδομικῶν συνεταιρισμῶν. Παρὰ τὰς μεγάλας των ἐπιτυχίας προσκόπτουν συχνὰ οὗτοι λόγῳ τῶν μεγάλων των ἀναγκῶν εἰς κεφάλαια καί, ὅπερ εἶναι ἀκόμη σπουδαιότερον, χάνουν τὴν αὐτονομίαν των, διότι εἶναι ἐξηρτημένοι ἀπὸ τὸ ξένον κεφάλαιον. Τοῦτο βεβαίως εἰς τὸ μέλλον δὲν θὰ εἶναι διαρκὲς ἐμπόδιον, καθίσταται δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ἀσθενέστερον, ὅσῳ ἰσχυροτέρα γίνεται ἡ εἰς κεφάλαια δύναμις, ἡ ὁποία συγκεντροῦται εἰς χεῖρας τῶν ἐργατῶν καὶ ἄλλων μισθωτῶν. Ἐπ' ἐσχάτων ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἀμερικὴ μᾶς παρέσχον παραδείγματα τοῦ πῶς διὰ μέσου τῶν ἐργατικῶν Τραπεζῶν χρηματοδοτοῦνται ἐργατικαὶ οἰκοδομήσεις δι' ἐργατικῶν χρημάτων. Οἱ παραγωγικοὶ συνεταιρισμοὶ μικρὰς μόνον προόδους ἠδυνήθησαν νὰ κάμουν ἕως τώρα. Τὸ παράδειγμα ὅμως τῶν οἰκοδομικῶν παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν μαρτυρεῖ ὅτι νέαι ἴσως μέθοδοι κρύπτουν μελλοντικὰς δυνατότητας. Τοῦτο ἰδίως ἰσχύει διὰ τὰς οἰκονομικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν συντεχνιῶν, αἱ ὁποῖαι βεβαίως μόνον ὑπὸ ἐπιφύλαξιν δύνανται νὰ ὀνομασθοῦν συνεταιρισμοί.

Τὸ δεύτερον τῶν ἐγερθέντων ζητημάτων εἶναι ἡ σχέσις μεταξὺ τῆς προλεταριακῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως καὶ τῶν κοινωνικῶν ἀγώνων. Τούτων φορεῖς εἶναι αἱ σωματειακαὶ ὀργανώσεις καὶ τὰ κόμματα.

Οἱ καθαρῶς συνεταιρισταὶ δύνανται φυσικὰ ν' ἀπέχουν πάσης συνεργασίας μετ' αὐτῶν, διότι τὴν θεωροῦν ὡς ἐπουσιώδη. Δι' ἐκείνους ὅμως, οἱ ὁποῖοι παραδέχονται ὅτι ἡ συνεταιριστικὴ κίνησις τῶν ἐργατῶν δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μέρος τοῦ κοινωνικοῦ των ἀγῶνος, εἶναι εὐνόητος ἡ ἐπιθυμία νὰ ἑνωθοῦν μὲ τὰ ἄλλα τμήματα τοῦ προλεταριακοῦ στρατοῦ. Τοῦτο θὰ ἀπέλιγεν εἰς στενὸν σύνδεσμον τῶν συνεταιρισμῶν μὲ τὰς σωματειακὰς ὀργανώσεις, ὁ ὁποῖος φυσικὰ θὰ περιώριζε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως, ἐὰν δὲν τὴν ἐξεμηδένιζε. Ὁ σύνδεσμος αὐτὸς θὰ ἦτο λίαν εὐπρόσδεκτος ἀπὸ τὰς σωματειακὰς ὀργανώσεις καὶ τὰ κόμματα, διότι οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως διαθέτουν σήμερον πολὺ χρῆμα καὶ δύναμιν. Πολλάκις δὲ μάλιστα σωματεῖα καὶ κόμματα προσεπάθησαν νὰ προσελκύσουν τοὺς συνεταιρισμούς, ἀφοῦ προηγουμένως ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὰ πλεῖστα συμπεριεφέρθησαν πρὸς αὐτοὺς μὲ περιφρόνησιν, ὡς συνέβη ἰδίως μὲ τὸ γερμανικὸν σοσιαλδημοκρατικὸν κόμμα. Ἀλλ' ἔχει νῦν ἀποδειχθῆ ὅτι ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν συνεταιρισμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ συσσωμάτωσις ἐκπηγάζει ἀπὸ τὸ οἰκονομικὸν συμφέρον τῶν ἀτόμων, ἡ καθυπόταξις εἰς πολιτικὰς ἐπιρροὰς ἀποτελεῖ ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῶν συνεταιρισμῶν καὶ μά-

λιστα κατὰ τὰς περιστάσεις δύναται νὰ φέρῃ διὰ τῶν πολιτικῶν ταραχῶν εἰς κλονισμὸν τὸ ἐπὶ οἰκονομικῆς βάσεως ἐκτισμένον μέγα οἰκοδόμημα τοῦ καταναλωτικοῦ Συνεργατισμοῦ (ὡς π. χ. ἐν Ἰταλίᾳ). Ἡ πεῖρα ὡσαύτως ἀπέδειξεν ὅτι εἰς τὰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ὁ Συνεργατισμὸς περιέπεσεν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον ἑνὸς ἢ πλειοτέρων πολιτικῶν κομμάτων, ὅπως εἰς τὸ Βέλγιον, Ἰταλίαν, παλαιὰν Αὐστρίαν, τ᾽ ἀποτελέσματα ἦσαν κατάτμησις καὶ ἀνακοπὴ ἐκ πολιτικῶν αἰτίων τῆς ἀνθήσεως τῶν συνεταιρισμῶν πέραν ὡρισμένου βαθμοῦ· ὡς ἐκ τούτου δὲ οἱ πεπειραμένοι συνεταιρισταὶ ἀξιοῦν παντοῦ ἐκ πρακτικῶν λόγων πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν (οὐδετερότητα), ἡ ὁποία, ὡς εἶναι γνωστόν, ἐν Γερμανίᾳ ὑπεστηρίχθη μὲ ἰδιατέραν δύναμιν καὶ ἐπιτυχῶς. Μόνον οἱ κομμουνισταὶ προσεπάθησαν νὰ βαδίσουν πρὸς ἀντίθετον κατεύθυνσιν, ἀλλὰ μὲ μέτρια ἕως τώρα ἀποτελέσματα.

Εἶναι φυσικὸν ὅτι μεγάλαι ἰδίως συνεταιρικαὶ ὀργανώσεις δὲν ἠδυνήθησαν ν᾽ ἀποφύγουν τελείως τὴν ἀνάμιξιν εἰς τὴν δημοσίαν ζωήν, διότι δὲν δύνανται λόγῳ τῆς δυνάμεώς των καὶ εὐθύνης των ν᾽ ἀφήσουν ἀπροστάτευτα τὰ συμφέροντά των. Αὗται ἐνισχύουν τὴν θέσιν των εἴτε διὰ προσωπικῶν (οὕτως εἰπεῖν ἀνεπισήμων) σχέσεων πρὸς τὰ κόμματα καὶ τὰς σωματειακὰς ὀργανώσεις εἴτε διὰ μονίμου συνδέσμου μὲ πλείονα πολιτικὰ κόμματα διὰ τῆς διατηρήσεως ἑνὸς κοινοβουλευτικοῦ γραφείου, ὡς συνέβαινε πρὶν ἐν Ἀγγλίᾳ, εἴτε, ὅπως γίνεται ἐκεῖ ἀπό τινος, δι᾽ ἰδίου κόμματος τῶν συνεταιρισμῶν, τὸ ὁποῖον ἐν αὐτῇ εὑρίσκεται εἰς στενὰς φιλικὰς σχέσεις μὲ τὸ ἐργατικὸν κόμμα.

Μία σύγκρισις τῶν κοινωνικῶν δυνατοτήτων καὶ σκοπῶν τῶν συνεταιρισμῶν τῶν καταναλωτῶν πρὸς τὰ συντελεσθέντα ὑπ᾽ αὐτῶν μέχρι τοῦδε ἔργα μαρτυρεῖ ὅτι οὗτοι εὑρίσκονται εἰς τὴν ὁδὸν τῆς προσεγγίσεως πρὸς τὸν ταχθέντα ὑπ᾽ αὐτῶν σκοπὸν τῆς ἀνυψώσεως τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Ἐκεῖ, ὅπου οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἐσημείωσαν μεγάλας ἐπιτυχίας, παρόμοιον ἀποτέλεσμα εἶναι ἀναμφιβόλως βέβαιον τόσον διὰ τὴν ὁλότητα ὅσον καὶ διὰ μίαν μεγάλην ὁμάδα ἀτόμων, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως ἀπεκόμισαν μεγάλην προσωπικὴν πρόοδον. Βεβαίως ἡ συνεταιριστικὴ ἐξέλιξις συντελεῖται πολὺ βραδύτερον, παρ᾽ ὅσον ἐφαντάσθησαν οἱ πρῶτοι ἱδρυταί της. Ἐὰν ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὴν Ρωσσίαν, τῆς ὁποίας ἡ σημερινὴ κατάστασις δὲν εἶναι εὐδιάκριτος, ἡ μεγάλη Βρεττανία εἶναι βεβαίως ἡ χώρα, ἡ ὁποία ἔχει τὴν ἰσχυρότατα ἀνεπτυγμένην καὶ παλαιοτέραν συνεταιριστικὴν κίνησιν. Οὐχ᾽ ἧττον διὰ τὸ λῆξαν τὸν Μάρτιον τοῦ 1923 ἔτος διεπιστώθη ὅτι οἱ ἀγγλικοὶ καὶ σκωτικοὶ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως μόνον τὸ ἓν ἕβδομον τῆς καταναλώσεως τεῖου καὶ ζακχάρεως ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Σκωτίᾳ καὶ ἕνα πολὺ ἀκόμη μικρότερον μέρος τῆς καταναλώσεως καπνοῦ ἐκάλυπτον, μολονότι ὡς ἀγορασταὶ τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ὑπολογίζεται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν αὐτῶν, εἰς ὃν δέον νὰ συνυπολογισθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ πληθυσμοῦ. Ἄλλοι ὑπολογισμοὶ δέχονται ὅτι

οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἐφοδιάζουν τὰ τρία ἕβδομα τοῦ ἀγγλικοῦ πληθυσμοῦ μὲ τὸ ἥμισυ τῶν χρειωδῶν τῆς καθημερινῆς ἀνάγκης καὶ τὸ ἕβδομον τῆς περιοδικῆς τοιαύτης.

Ἡ συσσωμάτωσις τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τοῦ ἑνὸς ἑβδόμου περίπου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς μεγάλης Βρεττανίας ἀποτελεῖ φυσικὰ τεράστιον γεγονός, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἀγορὰν δὲν ἐμφανίζεται ἁπλῶς ὡς τὸ ἓν ἕβδομον τῆς συνολικῆς ζητήσεως, ἀλλ᾽ ἐντελῶς διαφόρως, διότι προσεγγίζει πρὸς σχετικὸν μονοπώλιον τῶν καταναλωτῶν. Εἶναι ὅμως ἐν πάσῃ περιπτώσει χαρακτηριστικὸν τοῦ πόσον δύσκολον εἶναι νὰ ἐκτοπισθῇ τὰς θέσεώς του τὸ καπιταλιστικὸν ἐμπόριον. Δὲν πιστεύω ὅτι ὑπάρχει εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἢ Γερμανίαν πόλις εἰς τὴν ὁποίαν οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως προμηθεύουν περισσότερον τοῦ ἑνὸς τρίτου τῆς καταναλώσεως ὅσον δήποτε καλῶς καὶ ἂν ἔχῃ καλλιεργηθῇ ἐν αὐτῷ ὁ καταναλωτικὸς Συνεργατισμός. Οἱ ὑπερβαίνοντες τὸ ποσὸν τοῦτο ἀριθμοὶ μερικῶν ἐλβετικῶν κοινοτήτων λογίζονται ἐπίσης ἐν ἀ αλογίᾳ ὡς ἐξαιρέσεις. Συνάμα δὲ πρόκειται πάντοτε μόνον περὶ τῶν σπουδαιοτέρων τροφίμων καὶ ἐνδυμάτων. Εἶναι συνεπῶς ἀδικαιολόγητοι αἱ ἀναφορικῶς πρὸς τὸν κίνδυνον ἐκτοπισμοῦ των ἀγωνιώδεις κραυγαὶ τῶν μικρεμπόρων. Πρὸς τούτοις διὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως Ἀμερικῆς καὶ Γαλλίας ἀναφύεται ὁ κίνδυνος τῶν ἐξαιρέτως ὠργανωμένων ἐμποροτεχνικῶς μεγάλων ἐπιχειρήσεων λιανικοῦ ἐμπορίου. Ἡ κίνησις τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, καὶ ἂν ἀκόμη θεωρήσῃ κανεὶς ὅτι αὕτη οὐδόλως ἔχει ἀνάγκην νὰ καλύψῃ τὰ ἑκατὸν τοῖς ἑκατὸν τῆς συνολικῆς καταναλώσεως, ἔχει ἀκόμη πολὺν δρόμον νὰ διανύσῃ διὰ νὰ κυριαρχήσῃ τῆς ἀγορᾶς. Οὐδεὶς ὅμως ὑπάρχει λόγος νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ κίνησις θὰ σταματήσῃ εἰς τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον τόσον εὐτυχῶς βαδίζει.

Πρὸς τούτοις θὰ ἦτο ἐσφαλμένον νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν σημασίαν τῆς κινήσεως ἐκ μόνων τῶν ἀριθμῶν τῆς καταναλώσεως. Ἡ κοινωνική της σημασία δὲν ἔγκειται μόνον εἰς τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς ἐπὶ τῶν εὑρισκομένων εἰς ἀνταγωνισμὸν μετ᾽ αὐτῆς ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διαπαιδαγωγικὴν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποίαν ἔχει ἐπὶ τοῦ κόσμου τῶν καταναλωτῶν, περὶ τῆς ὁποίας ὡμιλήσαμεν ἤδη, καὶ ἡ ὁποία οὐδόλως θὰ ἐκτιμηθῇ μόνον ὡς οἰκονομικὸν γεγονός, ἀλλὰ καὶ ὡς κοινωνικοπολιτική, ἐκπολιτιστικὴ καὶ ἠθικὴ κίνησις.

Οὕτω ὁ προλεταριακὸς Συνεργατισμὸς παρεσκεύασεν ἕνα ἰσχυρὸν μοχλὸν διὰ τὴν μεταλλαγὴν τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ μας καθεστῶτος. Ὅτι συνάμα ὁ παραγωγικὸς συνεταιρισμὸς ὑστέρησε τελείως ἐξετέθη ἤδη.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι παρ᾽ ὅλον τὸν συνεταιρικὸν ἐνθουσιασμὸν μεταξὺ τῶν συνεργατιστῶν ἀναπτύσσεται σοβαρὰ ἀντιγνωμία, ἡ ὁποία ἐπανέρχεται ἐν πολλοῖς εἰς τὴν ἄποψιν τοῦ Lassalle διατεινομένην ὅτι ὁ καταναλωτικὸς καὶ οἰκοδομικὸς συνεταιρισμὸς δὲν κάνουν τελικῶς τίποτε ἄλλο

παρὰ ν' αὐξάνουν τὸν πραγματικὸν μισθὸν τοῦ ἐργάτου (1). Θὰ δικαιωθῇ λοιπὸν πάλιν ὁ Lassalle εἰς τὸ ὅτι τὸ ἐπὶ πλέον τοῦτο τοῦ μισθοῦ ἄγει εἰς νέαν πίεσιν τῶν μισθῶν; «Ὄχι» εἶναι ἡ ἀπάντησις. «Ἀλλὰ τὰ σωματεῖα εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα θὰ ὑπερασπίσουν τὸ ἐπὶ πλέον τοῦτο, καὶ ἀντιστρόφως: Οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως θὰ συγκρατοῦν τὰς βελτιώσεις μισθῶν, τὰς ὁποίας ἐπιτυγχάνουν αἱ σωματειακαὶ ὀργανώσεις ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων καὶ θὰ ἐμποδίζουν νὰ ἐνθυλακώνουν ταύτας ὁ ἔμπορος καὶ ὁ οἰκοδεσπότης». Κατὰ πᾶσαν περίπτωσιν λοιπὸν δὲν εἶναι μόνος ὁ συνεταιρισμὸς καταναλώσεως ὁ ἐξασφαλίζων τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἐργάτου· εἶναι μόνον συνεργάτης καὶ ὄχι μοναδικὸς σωτήρ.

Κατὰ τὰ λοιπὰ κατὰ τοῦ καταναλωτικοῦ Συνεργατισμοῦ ἀπευθύνονται δύο ἀκόμη ἀντιρρήσεις. Ἡ μία προκύπτει ἐκ τῆς δυσαρεσκείας τῶν ἐργατῶν τῶν συνεταιρικῶν ἐργοστασίων, οἱ ὁποῖοι πρὸς ἔκπληξίν των ἀντιλαμβάνονται, ὅτι καὶ εἰς τὸν συνεταιρισμὸν ἐκεῖνον ἀκόμη, ὁ ὁποῖος βαδίζει τὸν ὀρθὸν δρόμον οὗτοι παραμένουν ἐργάται· μόνον ὅτι ἤδη «δὲν τοὺς ἐκμεταλλεύεται καπιταλιστής», ἀλλ' ὁ συνεταιρισμένος καταναλωτής, ἐκτὸς ἐὰν τὴν δύναμιν δέν ἔχει οὗτος, ἀλλ' ὅπως εἰς μίαν γνωστήν μου περίπτωσιν (ἑνὸς γερμανικοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως ἡ πλειοψηφία τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται εἰς χεῖρας τῶν κομμουνιστῶν καὶ εἰς τὸν ὁποῖον τὰ πάντα ἐξουσιάζ τὸ κόμμα) οἱ ἐργάται ἐπὶ ζημίᾳ τῶν ἄλλων συνεταίρων. Ἔξαρσις τῆς συμμετοχῆς τῶν ἐργατῶν εἰς τἀκέρδη, διενέξεις περὶ τῆς ἀξίας τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, ἐπιθέσεις τῶν κομμουνιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζονται ὅτι αὐτοὶ ἔχουν τὴν συνταγὴν τῆς λύσεως τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος, εἶναι τ' ἀποτελέσματα ὑπερβολικῆς πίστεως πρὸς τὸν συνεταιρισμὸν καταναλώσεως. Περὶ τούτου θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω. Δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἀντίρρησις αὐτὴ εἶναι σοβαρά.

Ἀκόμη σοβαροτέρα ὅμως εἶναι ἡ ἀμφιβολία περὶ τοῦ ἠθικοῦ λόγου τῆς ἀπόψεως τοῦ καταναλωτοῦ: Ὁ ἐξυμνούμενος αὐτὸς καταναλωτὴς δὲν εἶναι εἰς τὰς περισοτέρας τῶν περιπτώσεων ἕνας ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἀφίνει εὐχαρίστως ἄλλους νὰ παράγουν δι' ἑαυτούς

(1) Σ. Μ. Reallohn=πραγματικὸς μισθὸς δηλ. ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ λαμβανόμενος ὑπὸ τοῦ ἐργάτου μισθὸς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν χρηματικὸν μισθόν, ὁ ὁποῖος ἐκφράζεται διὰ τοῦ ποσοῦ τῶν χρημάτων, τὰ ὁποῖα λαμβάνει ὡς μισθόν. Οὕτω λ. χ. ἐὰν εἷς ἐργάτης ἐλάμβανε προπολεμικῶς δι' ἡμερομίσθιον δρ. 10, σήμερον δὲ δρχ. 100, προκύπτει ὅτι ὁ μὲν χρηματικὸς μισθὸς τούτου ηὐξήθη ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν προπολεμικὸν εἰς τὸ 10πλάσιον αὐτοῦ, ὁ πραγματικὸς ὅμως μισθὸς εἶναι κατὰ πολὺ μικρότερος τούτου, διότι λαμβανομένου ὑπ' ὄψει τοῦ σημερινοῦ κόστους (τιμαρίθμου) τῆς ζωῆς, ὅπερ εἶναι τὸ 17πλάσιον περίπου τοῦ προπολεμικοῦ, ὁ ἐργάτης οὗτος μὲ τὰς λαμβανομένας σήμερον 100 δραχμὰς δὲν δύναται νὰ ἀγοράσῃ ὅσα πράγματα ἠγόραζε προπολεμικῶς μὲ τὰς 10 δρχ. ἀλλὰ πολὺ ὀλιγώτερα.

διὰ νὰ μεμψιμοιρεῖ κατόπιν; Δὲν εἶναι ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ ἐγωϊσμοῦ; Καὶ δὲν ἀπειλεῖ τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος ἡ παγκόσμιος κυριαρχία του, τὴν ὁποίαν εὔχονται νὰ πραγματοποιηθῇ; Δὲν θὰ κινδυνεύσουν ἐπιστήμη καὶ τέχνη, ὅταν ἀπὸ μόνον τὰς οἰκονομίας τῶν μεγάλων μαζῶν θὰ εἶναι δυνατὸν ν' ἀντλῶνται τὰ μέσα διὰ τὴν καλλιέργειαν αὐτῶν; Μήπως δὲν ἐχειρίσθη καλῶς ἕως τώρα τὰ ζητήματα αὐτὰ τὸ ἄτομον; Θὰ εἶναι δὲ εἷς θέσιν νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ τῆς στρατιᾶς τῶν ὑπαλλήλων, οἱ ὁποῖοι θὰ μεριμνοῦν διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν καταναλωτῶν;

Πίσω λοιπὸν πάλιν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ κάμωμεν τὸν παράγοντα κύριον τοῦ κόσμου; Ἢ θὰ κατορθωθῇ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ συνεταιρισμοῦ νὰ συνδιαλλαχθοῦν παραγωγὸς καὶ καταναλωτής, οἱ ὁποῖοι ἐν τούτοις δὲν εἶναι παρὰ αἱ δύο πλευραὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου;

Παρὰ τὴν μεγάλην του σημασίαν διὰ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα ὁ Συνεργατισμὸς δὲν παρέχει ἕως τώρα εἰμὴ μερικὴν λύσιν. Ἡ ζωτικότης αὐτοῦ δὲν εἶναι ἔργον τῶν διανοουμένων, οἱ ὁποῖοι μόνον τὴν ὤθησιν ἔδωσαν ἀλλὰ τῶν ἁπλῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἠκολούθησαν ὅ,τι ἐνόμιζον ὡς προορισμόν των. Ἴσως ἡ περαιτέρω πρακτικὴ δρᾶσις ὁδηγήσῃ μακρύτερα, παρ' ὅσον δύναται νὰ διακρίνῃ ἡ κριτικὴ παρατήρησις. Ἴσως δὲ ἡ λύτρωσι εὑρίσκεται εἰς αὐτὴν τὴν δρᾶσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΣΜΟΥ

Ἐὰν ἐξαιρέσωμεν μερικὰς τυχαίας παρατηρήσεις, δὲν δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἠρευνήθη μέχρι τοῦδε ὁ Συνεργατισμὸς ἀπὸ κοινωνιολογικῆς ἀπόψεως. Διὰ τοῦτο ἐλλείπει ὄχι μόνον πᾶσα ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου προεργασία ἀλλὰ καὶ ἐπιστημονικῶς λυσιτελὴς καθορισμὸς τῶν ζητημάτων. Οὕτω εἰς τὰς ὀλίγας σελίδας, αἱ ὁποῖαι διατ'θενται ἐνταῦθα, δὲν δύναται νὰ παρασχεθῇ πλέον τῆς μιᾶς βραχείας σκιαγραφίας τοῦ προβλήματος, περὶ τοῦ ὁποίου πρόκειται.

Ὅλα τὰ κοινωνιολογικὰ προβλήματα τοῦ Συνεργατισμοῦ εἶναι κοινὰ εἰς αὐτόν τε καὶ τὰς λοιπὰς ὀργανώσεις αὐτοβοηθείας (ἐκπροσωπήσεις συμφερόντων ὡς σωματεῖα, σύνδεσμοι ἐργοδοτῶν, σύλλογοι ἐμπόρων, βιομηχάνων, γεωργῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ κόμματα ἀφ' ἑτέρου). Τὰ σπουδαιότερα προβλήματα εἶναι τ' ἀκόλουθα: αἱ προϋποθέσεις τῆς κοινωνικοπολιτικῆς αὐτοβοηθείας, ὁ σχηματισμὸς κοινωνικῶν ὁμάδων, προσπάθειαι

ἐπεκτάσεως καὶ προπαγάνδα, ἡγέται καὶ μάζα, οἱ συνεταιρισμοὶ ἐν τῷ ἀγῶνι διὰ τοὺς κοινωνικοπολιτικούς των σκοπούς, διεθνεῖς συνδέσεις, ἡ ἰδεολογία καὶ ἠθικὴ τῆς κινήσεως, ἀντιπολίτευσις, διαίρεσις καὶ ἕνωσις μὲ ἄλλας κοινωνικὰς κινήσεις.

Διὰ τοὺς νεωτέρους συνεταιρισμοὺς ἀπαραίτητος προκαταρκτικὸς ὅρος εἶναι τὸ καπιταλιστικὸν οἰκονομικὸν σύστημα, εἰς τὸ ὁποῖον συμπαρομαρτοῦν: μόνωσις τῶν ἀνθρώπων, ἐλευθερία νὰ κινοῦνται καὶ νὰ συνενοῦνται, ἡ ἀνάγκη τῶν μεμονωμένων ἀνθρώπων πρὸς προστασίαν διὰ τῆς συνενώσεως καὶ ἡ ἐπιθυμία πραγματοποιήσεως ὡρισμένου κοινωνικοπολιτικοῦ ἰδεώδους.

Ὡς ἱστορικὸν ἐλατήριον πρέπει νὰ ὑφίσταται ἐν ὡρισμένῃ περιπτώσει ἡ ἀνάγκη τῆς λύσεως διὰ συνεταιρικῆς ὀργανώσεως ὡρισμένου οἰκονομικοῦ προβλήματος, τὸ ὁποῖον συχνὰ δύναται νὰ προέρχεται ἐκ μεγάλης τινὸς οἰκονομικῆς πιέσεως: π.χ. σύγκρουσίς τις (ὡς ἀπεργία καὶ ἀποκλεισμός, ἅτινα συχνὰ παρέχουν τὴν ἀφορμὴν πρὸς ἵδρυσιν καταναλωτικῶν καὶ παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν), ἀνάπτυξις ἐπαγγελματικοῦ τινὸς κλάδου καὶ τὰ παρόμοια.

Δέον νὰ προστεθοῦν ἀκόμη αἱ ἀκόλουθοι προϋποθέσεις: εἰς μικρὸς ἀριθμὸς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον σημαινόντων προσώπων καὶ εἰς μεγαλήτερος κύκλος ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων ἡ συνεργασία δύναται νὰ ἐξασφαλισθῇ διὰ τῆς πειθοῦς καὶ τοῦ παραδείγματος. Τὸ δύσκολον εἶναι ἡ ἀπόκτησις ἡγετῶν καὶ λειτουργῶν, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον γνῶσιν καὶ δύναμιν καὶ ἐλεύθερον χρόνον πρέπει νὰ ἔχουν ἀλλὰ καὶ δραστηριότητα, πρωτοβουλίαν, αὐτοθυσίαν καὶ συνεταιρικὸν πνεῦμα. Ὅταν μία κίνησις εἶναι μεγαλητέρα καὶ ἐπιτυχής, τότε δὲν χρειάζεται πλέον νὰ εἶναι τόσον ἰσχυρὰ ἡ ὤθησις πρὸς ἵδρυσιν ἄλλων συνεταιρισμῶν. Διότι ἐν τῇ περιπτώσει αὐτῇ ἀρκεῖ τὸ παράδειγμα τῶν προτύπων καὶ ἡ συμβουλὴ αὐτῶν.

Ἐὰν συνεταιρισμός τις ἀποτελεῖ κοινωνικὴν ὁμάδα, δὲν δύναται πάντοτε νὰ βεβαιωθῇ μετὰ τῆς αὐτῆς θετικότητος. Ὑπάρχουν ἀρκεταὶ περιπτώσεις, καθ' ἃς τὰ τρία τέταρτα τῶν μελῶν δὲν ἔχουν οὐδεμίαν συνάφειαν μεταξύ των. Σπανίως ὅμως θὰ συμβῇ τὸ ἀντίθετον, ὥστε ἓν μέρος τοὐλάχιστον τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἰδίως τὸ ἐνεργὸν μέρος αὐτοῦ, νὰ μὴν εἶναι συνδεδεμένον διὰ τοῦ δεσμοῦ μιᾶς στενῆς σχέσεως. Διὰ μίαν κοινωνικὴν ὁμάδα εἶναι ἀπαραίτητον ὅπως οἱ ἀνήκοντες εἰς αὐτὴν αἰσθάνονται ἑαυτοὺς ὡς συνομοίους καὶ νὰ ἐξωτερικεύουν τὴν συντροφικότητα ταύτην. Πρὸς τοῦτο δὲν ἀρκεῖ ἐάν, ἂς εἴπωμεν, τὰ μέλη ἑνὸς συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως κάμνουν τὰς ἀγοράς των εἰς τὸ ἴδιον κατάστημα, μολονότι καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου δύναται σὺν τῷ χρόνῳ νὰ γεννηθῇ σχέσις τις προσεγγίσεως. Τὸ αἴσθημα τῆς συντροφικότητος πρέπει προσέτι νὰ ἔχῃ καὶ ὡρισμένον εὐρύτερον περιεχόμενον, π.χ. κοινωνικοπολιτικόν, ἠθικόν, ἐπαγγελματικὸν ἰδεῶδες, ἴσως δὲ πλείονα συγχρόνως ἢ τοὐλάχιστον ὡρισμένας ἀρνητικὰς θέσεις (π. χ. ἄρνησιν ὡρι-

σμένων θεσμῶν καὶ συστημάτων) καὶ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ στενοτέρα σχέσις πρὸς τοὺς ἡγέτας.

Σπουδαῖον εἶναι ὅτι ὁ σχηματισμὸς κοινωνικῶν ὁμάδων διὰ τοῦ Συνεργατισμοῦ παρουσιάζει ἓν τυπικὸν ἐπακόλουθον: Τὸν διεθνῆ συνασπισμόν. Τὰ βαθύτερα κίνητρα κοινωνιολογικῆς μορφῆς πρὸς τὴν διεθνικότητα ταύτην εἶναι ἰδιαιτέρως ζωηρὰ εἰς τοὺς συνεταιρισμούς, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀναπτύξει σαφῶς τοὺς εὐρυτέρους σκοπούς των, τοὺς προλεταριακοὺς ἢ θρησκευτικῶς χρωματισμένους συνεταιρισμούς. Εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς μεσαίας τάξεως, οἱ ὁποῖοι προήχθησαν εἰς χαλαρὰς μόνον διεθνεῖς σχέσεις, ἡ διεθνὴς σύνδεσις εἶναι ὀλιγώτερον ἰσχυρά.

Ὁ σχηματισμὸς τῶν ὁμάδων εὑρίσκει ἐν μέρει τὴν ἔκφρασίν της εἰς τὴν προπαγάνδαν τοῦ Συνεργατισμοῦ, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἐννοεῖται ὄχι μόνον ἀπὸ τῆς ἐμπορικῆς ἀπόψεως ὡς ρεκλάμα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἓν εἶδος ἀποστολικῆς δράσεως. Ἡ προπαγάνδα εἶναι ἡ ἐκδήλωσις καὶ τὸ μέσον τῆς προσπαθείας πρὸς ἐξάπλωσιν τῶν συνεταιρισμῶν καὶ ταὐτοχρόνως ἡ ἔκφρασις τῆς θελήσεως τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλπίδος τοῦ μέλλοντος αὐτῶν. Συνήθως ἐννοοῦν ἐν αὐτῇ τὴν προσηλύτισιν, ἡ ὁποία στρέφεται πρὸς τοὺς ἐκτὸς εὑρισκομένους. Εἶναι ὅμως αὕτη καὶ ἐσωτερικὴ ἀποστολὴ καὶ ἐπενεργεῖ ὄχι μόνον ὅπως μεγαλώσῃ καὶ ἐνισχύσῃ τὴν οἰκονομικὴν δρᾶσιν τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς διαπαιδαγώγησις καὶ διδασκαλία τῶν μελῶν. Αἱ δύο αὗται μορφαὶ εἶναι κατὰ τοσοῦτον χαρακτηριστικαί, καθόσον δὲν παρέχουν μόνον εἰς τοὺς συνεταίρους γνώσεις πρακτικῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ ζητοῦν ἐπίσης νὰ προαγάγουν τὰς ἰδεολογικὰς ἐπιδιώξεις τῶν συνεταιρισμῶν. Πρὸς τοῦτο πρέπει ν' ἀναπτυχθοῦν καὶ θεμελιωθοῦν τὰ κοινωνικοηθικὰ καὶ κοινωνικοπολιτικὰ ἰδεώδη οὕτω δὲ γεννῶνται νέα κοινωνικοπαιδαγωγικὰ προβλήματα τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως, διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὁποίων ἀναζητοῦνται νέα μέσα. Ἡ ἐκπολιτιστικὴ σημασία τῆς μορφωτικῆς αὐτῆς ἐργασίας δὲν ἔχει ἐκτιμηθῇ ἀρκετά. Ἐν Γερμανίᾳ ἡ κυρία σημασία τῆς συνεταιριστικῆς διδασκαλίας στρέφεται ἕως τώρα εἰς τὰ πρακτικὰ ζητήματα. Εἶναι ὅμως ἀξιοσημείωτον ὅτι ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ συνεταιριστικὴ διδασκαλία εἶναι ἰσχυρότατα προσηρμοσμένη ὑπὸ διαφόρους μορφὰς καὶ διὰ διαφόρους κύκλους ἐπὶ κοινωνικοηθικῶν σκοπῶν, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν μίαν τῶν πλέον ἐλκυστικῶν ὄψεων τῆς ὅλης συνεταιριστικῆς κινήσεως. Ἐν τῇ προπαγάνδᾳ δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν τὸν τύπον ὅστις δρᾷ ὡσαύτως ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Ὁ Συνεργατισμός, διαθέτει σήμερον παντοῦ, ὅπου ἔχει ἀναπτυχθῇ, ἰσχυρότατον ἐν μέρει τύπον, ὁ ὁποῖος παρέχει τὸν καθρέπτην τῆς δράσεώς του. Διδασκαλία καὶ τύπος στρέφονται πρῶτον πρὸς τὰ μέλη, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ συγκρατηθοῦν καὶ κατηχηθοῦν, εἶτα πρὸς τὰ ὄργανα, εἰς τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ διαδιβασθῇ ἕνας κύκλος ἰδιαιτέρων εἰδήσεων, καὶ τέλος πρὸς τὸν ἔξω κόσμον, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ προσηλυτισθῇ καὶ προδιατεθῇ ὑπὲρ τῶν σκοπῶν τῶν συνεταιρισμῶν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀμύνης ἀπὸ ἐπιθέσεις.

Πρὸς τούτοις συντελεῖται καὶ ἐργασία ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης εἰς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀνεπτυγμένον βαθμόν, ἡ ὁποία ἐν μέρει ἐξέρχεται οὐσιωδῶς πέραν τῶν πρακτικῶν ζητημάτων.

Ἰδιαιτέρως ἐπαγωγὸν κεφάλαιον ἀποτελεῖ τὸ περὶ ἡγετῶν καὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὴν μάζαν. Ἐδῶ μεταξὺ τῶν ἡγετῶν ἐννοοῦνται ὄχι μόνον οἱ φορεῖς τῶν μεγάλων ὀνομάτων, ὅπως οἱ Schulze-Delitzsch καὶ Raiffeisen, ἀλλὰ καὶ τὰ πολυάριθμα ὄργανα παντὸς βαθμοῦ. Εἶναι οὗτοι τὰ κύρια στηρίγματα τῆς κινήσεως, οἱ θεμελιωταί της καὶ οἱ προφῆται της. Καὶ εἰς τὸν μικρὸν ἐπίσης κύκλον τῶν κατ' ἰδίαν συνεταιρισμῶν ὁ ρόλος τῶν διευθυνόντων προσώπων εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀποφασιστικός.

Ὁ μεγάλος ἡγέτης, ὁ ὁποῖος διευθύνει τὴν ὅλην κίνησιν εἰς ἀποφασιστικὴν περίοδον ἢ τὴν δημιουργεῖ ἐξ ὑπαρχῆς, εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἡγέτης μὲ ἐξαιρετικὰ χαρίσματα, δηλαδὴ ἀνήρ, ὁ ὁποῖος καθίσταται ἡγέτης ἐξ ἰδιαιτέρας ἀναδείξεως καὶ ὁποῖος ἀναγνωρίζεται ἐπίσης ὑπὸ τῆς μάζης ὡς τοιοῦτος.

Οἱ ἡγέται μικρῶν καταστάσεων προέρχονται ἀπὸ τὴν μάζαν καὶ συχνὰ λαμβάνονται κατὰ τύχην ἐξ αὐτῆς, μέχρις ὅτου αὐξανομένης τῆς κινήσεως ἀσκήσουν κατ' ἐπάγγελμα τὸ ἔργον τοῦ ἡγέτου. Σχηματίζεται ἴδιον ἐπάγγελμα, τὸ ὁποῖον ἀφ' ἑαυτοῦ προσλαμβάνει διαδόχους, εἴτε ἀναζητουμένων τούτων εἰς τὴν δημοκρατικὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν, ἵνα παιδιόθεν διανύσουν τοὺς σταθμοὺς τῆς κατ' ἐπάγγελμα διευθύνσεως, εἴτε φερομένων ἔξωθεν ὑποψηφίων εἰδικῶν, οἱ ὁποῖοι ἀρχίζουν τὴν σταδιοδρομίαν ὡς ὑπάλληλοι. Ἀρχίζουσα ἀπὸ ἑνὸς ὡρισμένου βαθμοῦ ἀναπτύξεως σχηματίζεται μία γραφειοκρατία, ἡ ὁποία μὲ τὴν αὔξησιν τῆς κινήσεως καθίσταται ἀπαραίτητος δι' αὐτὴν καὶ τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζει εἰδικότης καὶ τριβή. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει παραλλήλως πρὸς τὴν δημοκρατικὴν αὐτοδιοίκησιν δρᾷ εἰς αὔξοντα βαθμὸν ὁ ὑπάλληλος παντὸς βαθμοῦ, ἡ δρᾶσις τοῦ ὁποίου προκαλεῖ τοὺς κινδύνους τῆς γραφειοκρατίας: τὴν ἐπικράτησιν τῆς ρουτίνας ἐπὶ τῆς ὁρμῆς τῆς ἰδέας. Ὁ κίνδυνος οὗτος γίνεται ἐπὶ μᾶλλον ἀπειλητικότερος ἐκεῖ, ὅπου ἡ μάζα καθίσταται ἀπαθὴς καὶ ἀδιάφορος καὶ ἀπέχει τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰς ἐργασίας καὶ ὅπου ἐν τέλει οὐδεμία ἀνανέωσις τῶν δυνάμεων γίνεται, ἡ δὲ δημοκρατία ἀπονεκροῦται διὰ νὰ ἐκφυλισθῇ εἰς μίαν ὀλιγαρχίαν. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς μόνον μεγάλαι πάλιν μορφαὶ ἡγετῶν ἐξαιρετικῆς φύσεως δύνανται νὰ ἐπαναδόσουν εἰς τὴν κίνησιν παλμόν, χωρὶς τὸν ὁποῖον οὐδεμία μεγάλη ὑπόθεσις δύναται σταθερῶς νὰ προκόψῃ.

Ἡ ἀρχικὴ αἰτία τῶν ἡγετῶν δὲν εἶναι μόνον ἡ ὑπερνίκησις τῶν τεχνικῶν προβλημάτων, ἀλλὰ καὶ ἡ δι' ἡγέτας ἀνάγκη τῆς μάζης, ἡ ἀδιαφορία τῆς ὁποίας ἐγκαταλείπει τὰ πάντα εἰς τὸν προσφερόμενον αὐθορμήτως διὰ τὴν ἡγεσίαν. Ἐκ τούτου τοῦ λόγου καὶ μόνον ὁ ἡγέτης ἀποκτᾷ μέγα κῦρος, διότι τελικῶς τὰς ἐργασίας συγκεντρώνει αὐτὸς

μόνον. Ἡ μάζα τοῦ εἶναι συχνὰ εὐγνώμων· ὁ σεβασμὸς μάλιστα πρὸς τοὺς παλαιοὺς καὶ ἐπαξίους ἡγέτας καθίσταται λατρεία, ἡ ὁποία εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις ἑορτάζει τὰ ὀνόματα τῶν πρώτων ἡγετῶν αὐτόχρημα ὡς καθηγιασμένα σύμβολα (Raiffeisen, Rochdale.) Τοιαῦτα σύμβολα φυσικὰ εἶναι πάλιν ὄργανα εἰς χεῖρας τῶν διαφόρων ἡγετῶν, οἱ ὁποῖοι περιβάλλουν ἑαυτοὺς μὲ τὸ κῦρος τῶν προκατόχων των.

Ὡς κεφάλαιον τῆς ἡγεσίας λογίζονται κατὰ πρῶτον λόγον εἰδικότης καὶ ὀργανωτικὴ ἱκανότης, ἐμπειρία καὶ δεξιότης ἐν τῇ διαχειρίσει τῆς διοικήσεως καὶ ρητορικὸν χάρισμα. Εἰς ταῦτα ἀνήκει ἐπίσης προσήκουσα προσαρμογὴ πρὸς τὴν ψυχὴν τῆς μάζης, οὕτως ὥστε αὕτη νὰ βλέπῃ ἐνσαρκουμένην εἰς τοὺς ἡγέτας της τὸ πνεῦμά της. Τοῦτο φυσικὰ θὰ εἶναι διάφορον ἀναλόγως τῆς ταξικῆς συνθέσεως τῶν συνεταιρισμῶν. Οὕτω κοινωνικὴ προέλευσις, προπαίδευσις, τρόπος ζωῆς τῶν ἡγετῶν μεταβάλλονται ἀναλόγως τῶν καθ' ἕκαστον εἰδῶν συνεταιρισμῶν.

Ὁ συνεταιρισμὸς ἐν τῷ ἀγῶνι ὑπὲρ τῶν κοινωνικοπολιτικῶν του σκοπῶν παρέχει πολύτιμον ἀντικείμενον σπουδῆς Πρόκειται περὶ τῆς ἐπιβολῆς τῶν σκοπῶν τούτων, οἱ ὁποῖοι πρέπει ἐν πρώτοις ν' ἀναλυθοῦν ὡς τοιοῦτοι, εἶτα δὲ νὰ ἐρευνηθοῦν ἐν τῇ κατισχύσει των μέχρι τῶν κατ' ἰδίαν συνεταίρων. Ἠ̃ς κατόπιν, ἢ ἐὰν γενικῶς ἀγωνίζονται διὰ τοὺς σκοποὺς τούτους, τοῦτο εἶναι διάφορον εἰς τὰ καθ' ἕκαστον εἴδη συνεταιρισμῶν καὶ τοὺς συνδέσμους. Φυσικὰ ἡ ἐργατικὴ τάξις, ἡ ὁποία ἐνδιαφέρεται τὰ μέγιστα διὰ τὴν μεταβολὴν τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν, ἐνδιαφέρεται ἐπίσης ἰσχυρότατα διὰ τοὺς εὐρυτέρους σκοποὺς τοῦ Συνεργατισμοῦ, ἐν ᾧ ἡ μεσαία τάξις, ἰδίως ἐφ' ὅσον εἶναι εἰς τὴν θέσιν ἀμύνης, θ' ἀναπτύσσῃ μικροτέραν κοινωνικὴν δραστηριότητα. Τὰ μέσα τοῦ κοινωνικοῦ ἀγῶνος εἰς τὸν συνεταιρισμὸν εἶναι κατὰ κανόνα οἰκονομικὴ δραστηριότης, ἐν τούτοις συχνὰ ὁ ἐπιθυμητὸς σκοπὸς ἐπιδιώκεται ἀμέσως τῇ βοηθείᾳ συλλεγέντος κεφαλαίου, π. χ. διὰ τῆς ἱδρύσεως ἀγαθοεργῶν καθιδρυμάτων δι' ὡρισμένους κύκλους, ὁμάδας, τάξεις διὰ χορηγήσεων διὰ μίαν οἱανδήποτε κίνησιν κλπ. Κατὰ τὰ λοιπὰ μεγάλον πάλιν ρόλον παίζουν διδασκαλία, τύπος, προπαγάνδα, πρὸς τούτοις καὶ ἡ ἀνάμιξις εἰς τὴν δημοσίαν ζωήν, ἡ ὁποία δύναται νὰ λάβῃ ἐντελῶς διαφόρους μορφάς.

Ὑπὸ τὴν ἰδεολογίαν τοῦ Συνεταιρισμοῦ πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὸ πνευματικὸν σύστημα ἰδεῶν, τὸ ὁποῖον περικλείει ἐν ἑαυτῷ ὡς πυρῆνα τὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπαραίτητον εἰς αὐτὴν τόσον ὡς ἐλατήριον ὅσον καὶ ὡς στάθμη τῆς δράσεώς της. Εἶναι οὕτως εἰπεῖν ἡ ψυχὴ τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως.

Κατὰ συνέπειαν τῆς διαιρέσεως τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως ἡ ἰδεολογία ἀναφέρεται τὸ μὲν εἰς τοὺς ἀπωτέρους, τὸ δὲ εἰς τοὺς ἐγγυτέρους σκοποὺς τῆς κινήσεως. Ἐκ τούτου προκύπτει ὅτι ἡ ἰδεολογία τῶν καθ' ἕκαστον ὁμάδων συνεταιρισμῶν εἶναι διάφορος.

Ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἀπωτέρους κοινωνικοπολιτικοὺς σκοποὺς ἡ

ἰδεολογία τῶν προλεταριακῶν συνεταιρισμῶν συνοψίζεται εἰς τὰς ἀκολούθους ἰδέας: μετασχηματισμὸς τῆς κοινωνικῆς τάξεως, ἀπελευθέρωσις τῆς ἐργατικῆς τάξεως διὰ τῆς πραγματοποιήσεως μιᾶς νέας ἰδανικῆς κοινωνικῆς καταστάσεως, ἡ ὁποία θὰ εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τὰ βάρη καὶ τὰς σκωρίας τοῦ καπιταλιστικοῦ καθεστῶτος. Τὸ ἐργάζεσθαι διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἀποτελεῖ ἠθικὴν ὑποχρέωσιν. Εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς μεσαίας τάξεως ὁ προγραμματικὸς κανὼν λέγει: πρόοδος ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ μικροῦ ἀνδρός. Πᾶσαι δὲ αἱ συνεταιριστικαὶ ἰδεολογίαι συμφωνοῦν ἐν τούτῳ ὅτι θεωροῦν τὴν πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν των ὡς τὸ ἀπαραίτητον καὶ ἀπολύτως ἀποτελεσματικὸν φάρμακον διὰ τὰς ἀσθενείας τοῦ καπιταλιστικοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ.

Πρὸς ταῖς ἰδέαις αὐταῖς ὑπάρχει καὶ ἡ ἄλλη ἡ τόσον χαρακτηριστικὴ διὰ τοὺς συνεταιρισμούς, ἥτις εἶναι κοινὴ εἰς ὅλα τὰ εἴδη καὶ κατηγορίας συνεταιρισμῶν καὶ σχετίζεται μὲ τοὺς ἀμέσους σκοποὺς τοῦ συνεταιρισμοῦ: προαγωγὴ τοῦ ἰδιωτικοῦ συμφέροντος τῶν συνεταίρων διὰ τῆς ἐπιτεύξεως μέσῳ τοῦ συνεταιρισμοῦ ἰδιαιτέρων ὠφελημάτων. Εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ ἐπίκλησις τοῦ ἰδιωτικοῦ συμφέροντος ἐνυπάρχει περισσότερον εἰς τὴν μεσαίαν τάξιν, ἥτις ἔχει μικροτέραν κοινωνικοπολιτικὴν δραστηριότητα, ἀλλὰ θὰ ἦτο ἐσφαλμένον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἐξ ἴσου ἐνεργὸς εἰς τοὺς προλεταριακοὺς συνεταιρισμούς, ἰδίως ἐκεῖ, ὅπου, ὡς εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως, ἐπιδιώκεται νὰ κατακτηθοῦν αἱ γυναῖκες τῶν μελῶν.

Προσέτι, εἰς ὅλους τοὺς συνεταιρισμοὺς παρουσιάζεται ἡ ἀξίωσις ἐλευθερίας διὰ τὴν συνεταιρικὴν δρᾶσιν (εἰς μέρος τούτων καὶ ὡς ἀξίωσις ἐλευθερίας ἀπὸ κάθε κρατικὴν ἀνάμιξιν), οὕτως ὥστε εἰς ὅλους τοὺς συνεταιρισμοὺς κοινὸς εἶναι ὁ τύπος: πρόοδος ἀτομικὸν συμφέρον, ἐλευθερία.

Φιλοσοφικὴ ἐξήγησις τῆς ἀρχῆς αὐτῆς δὲν δίδεται συνήθως, ἂν καὶ ἐστιν ὅτε καταβάλλονται προσπάθειαι τοιούτων ἐξηγήσεων ὡς π. χ. ὑπὸ τοῦ Gid καὶ τῶν τῆς σχολῆς τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης, οἱ ὁποῖοι θεωροῦν τὴν ἀρχὴν τοῦ συνεταιρίζεσθαι ὡς φυσικὴν τάσιν κάθε ἐξελίξεως. Ὅλοι ὅμως ἀσφαλῶς οἱ συνεταιρισταὶ θεωροῦν τὴν κίνησιν των ὡς ἐκπολιτιστικὴν κίνησιν, διότι προϋποθέτει αὕτη ἀνάπτυξιν (γνῶσιν καὶ ἀντίληψιν) καὶ καθιστᾷ δυνατὰς ἐκπολιτιστικὰς πράξεις.

Πῶς φαντάζονται οἱ καθ' ἕκαστον συνεταιρισταὶ τὴν ἰδεώδη μορφὴν ἑνὸς συνεταιριστοῦ, τοῦτο συνάγεται ἀπὸ τὸν ἰδεαλισμὸν τοῦ προσώπου τοῦ συμβολισθέντος ἡγέτου.

Ὡς τύπος προλεταριακῶν συνεταιριστῶν δύνανται νᾶ θεωρηθοῦν ἐδῶ οἱ τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, ἅγιοι τῶν ὁποίων εἶναι οἱ σκαπανεῖς τῆς Rochdale: οἱ ἄνδρες μὲ τοὺς εὐρεῖς κοινωνικοὺς σκοπούς, τὸ θάρρος πρὸς ταπεινὴν ἔναρξιν, τὸ προοδευτικὸν φρόνημα καὶ τὴν αὐταπάρνησιν,

Τὸ ἰδεῶδες τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν τῆς μεσαίας τάξεως δύναται νὰ παρασταθῇ διὰ τοῦ Raiffeisen: τοῦ ἁπλοῦ ἀνδρὸς τοῦ ὅλο ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον καὶ μεγάλον ἐνθουσιασμὸν διὰ τὸ καλὸν τοῦ λαοῦ, καὶ συγχρόνως τοῦ ἀνδρὸς τῆς δράσεως καὶ πρακτικῆς σκέψεως, τοῦ ἀνδρὸς τῆς ἀκαμάτου ἐργασίας.

Εἰς τοὺς ἀστικοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς μεσαίας τάξεως τὸ σύμβολον εἶναι ὁ Schulze-Delitzsch ὁ πλήρης ἀφοσιώσεως καὶ δραστηριότητος, συνέσεως καὶ ἐμπορικῆς ἀντιλήψεως λαϊκὸς ἀνήρ, ὁ ἀνὴρ τῆς κοινῆς ἐμπιστοσύνης μὲ τὰ μεγάλα χαρίσματα ἡγέτου.

Βλέπομεν ὅτι αἱ ἰδεολογικαὶ ἀρεταὶ τῶν συνεταιριστῶν εὑρίσκονται τόσον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς κοινωνικῆς ὅσον καὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Αἱ ἰδιαίτεραι δὲ ἀρεταί, τὰς ὁποίας πρέπει ν' ἀναπτύξουν οἱ συνεταιρισταὶ εἶναι αἱ ἰδιότητες τῆς δεξιότητος καὶ ἐγκρατείας καθὼς καὶ ἡ ἱκανότης καὶ ἡ θέλησις πρὸς αὐτοβοήθειαν (καπιταλιστικαὶ ἀρεταί!), καὶ ἡ συνεργατικότης ἢ ἀλληλεγγύη, δηλ. ἡ πίστις πρὸς τὸν συνεταῖρον καὶ ἡ πίστις πρὸς τὴν συνεταιρικὴν ἐπιχείρησιν (ἀρεταί, αἱ ὁποῖαι εἰσάγουν εἰς νέαν ἐποχήν).

Αἱ ὀλίγαι αὐταὶ νύξεις περὶ τοῦ μέχρι τοῦδε τελείως παραμεληθέντος κεφαλαίου τῆς κοινωνιολογίας τοῦ Συνεργατισμοῦ, καθορίζουν μόνον τὴν θέσιν πρὸς μίαν πληρεστέραν ἐξέτασιν τοῦ θέματος. Χωρὶς εὐδοκίμους εἰδικὰς ἐρεύνας δὲν δύναται εἰμὴ ἀνεπαρκῶς νὰ ἐξετασθῇ τὸ κεφάλαιον τοῦτο.

ΙΙ. ΓΕΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΣΜΟΥ

1. *Αἱ πνευματικαὶ ρίζαι τοῦ Συνεργατισμοῦ.*

Τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῶν διαφόρων εἰδῶν συνεταιρισμῶν τῆς Γερμανίας, ἥτις περιέχεται εἰς τὸ τρίτον μέρος τοῦ παρόντος βιβλίου, προηγεῖται ἐδῶ ἡ γενικὴ ἱστορία τοῦ Συνεργατισμοῦ. Δι' αὐτῆς θὰ ἐπιχειρήσω τὴν δυσχερῆ προσπάθειαν ὄχι μόνον νὰ ἐκθέσω τὴν μεταξὺ τῶν καθ' ἕκαστον εἰδῶν συνεταιρισμῶν σχέσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ περιγράψω τὸν γερμανικὸν Συνεταιρισμὸν ἐν ἀλληλουχίᾳ πρὸς τὸν Συνεργατισμὸν τοῦ ὑπολοίπου κόσμου, διὰ νὰ προφυλάξω τὸν ἀναγνώστην ἀπὸ τοῦ νὰ νομίσῃ ὅτι ὁ γερμανικὸς Συνεργατισμὸς δύναται νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα τοῦ ὑπολοίπου κόσμου.

Διὰ νὰ δώσω δὲ τὴν ἐσωτερικὴν ἱστορίαν τοῦ Συνεργατισμοῦ θὰ προσπαθήσω ἐν πρώτοις νὰ κάμω μίαν μικρὰν ἀνασκόπησιν τῶν πνευματικῶν ριζῶν αὐτοῦ.

Αὗται ἀνατρέχουν τόσον πολὺ εἰς τὸ παρελθὸν καὶ εἶναι τόσον ποικίλης φύσεως, ὥστε φοβοῦμαι μήπως ἀφ' ἑνὸς μὲν παρουσιάσω κάτι τὸ ἀτελές, ἀφ' ἑτέρου δὲ δρέψω τὴν μομφήν, ὅτι ἀνατρέχω πολὺ μακρὰν διὰ νὰ ἐξηγήσω ἕνα φαινομενικῶς τόσον ἁπλοῦν πρᾶγμα. Ἴσως ἐπίσης ἕνας γνώστης τῆς φιλολογίας τοῦ Συνεργατισμοῦ ὑποστηρίξει ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη ὅλων αὐτῶν τῶν ἐξηγήσεων, διότι ὁ μὲν ἢ ὁ δὲ ἔχουν ἤδη ἀποδείξει ὅτι ὁ Συνεργατισμὸς ἔχει ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ρίζαν.

Ἀλλὰ θεμελιώδης θέσις τῆς μελέτης μου εἶναι ὅτι ὁ νεώτερος Συνεργατισμὸς ἀποτελεῖ στοιχεῖον τῆς κοινωνικῆς κινήσεως· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν εἰμπορεῖ νὰ εἶναι προϊὸν ***ἑνὸς*** γενεσιουργοῦ αἰτίου ἀλλὰ συνδέεται στενότατα μὲ τὴν κοινωνικήν μας ἱστορίαν, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει τὸ ἐπιστημονικῶς καὶ πρακτικῶς ἐνδιαφέρον δὲν εἶναι ἡ παρουσίασις μιᾶς βαθέως κεκρυμμένης ρίζης, ἀλλὰ τῶν βάθρων τῆς ἐποχῆς μας, ἅτινα παρέσχον τὸ ἔδαφος, ἐξ οὗ ἐτράφη ὁ Συνεργατισμός.

Εἰς τὰ ἑπόμενα δὲν ἐκτίθενται ἴσως ὅλαι αὐταὶ αἱ ρίζαι. Δὲν ἐνδιαφέρομαι τόσον πολὺ ν' ἀποδείξω τὴν ἄμεσον ἱστορικὴν συνάφειαν τῶν ἰδεῶν αὐτῶν. Ἐὰν ἤθελα τοῦτο, τότε θὰ ἔπρεπε νὰ γράψω τὴν πνευματικὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς μας.

α) Αἱ ἀνθρωπιστικαὶ ἰδέαι.

Ἡ στροφὴ τοῦ 18ου πρὸς τὸν 19ον αἰῶνα εἶναι ἡ περίοδος τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ (Humanismus) Ὁ Goethe εἶναι ὁ τέλειος ἐκπρόσωπος τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ ἰδεώδους, τὸ ὁποῖον ἐμφανίζεται ἰδίως ὡς ἐκπαιδευτικὸν ἰδεῶδες, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ διαπλάσῃ ἀνθρώπους, εἰς τοὺς ὁποίους οὐδὲν τὸ ἀνθρώπινον νὰ εἶναι ξένον καὶ ἀδιάφορον καὶ διὰ τῶν ὁποίων ν' ἀναπτυχθῇ μία ἰδεώδης ἀνθρωπότης. Ἡ ἀνθρωπιστικὴ αὐτὴ ἰδέα, ἡ ὁποία ἐσημείωσεν εὐρυτάτην ἐξάπλωσιν διὰ τῆς γερμανικῆς κλασσικῆς

φιλολογίας καὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ, ἔλαβε τὴν ἀρχήν της ὡς ἐκπαιδευτικὴ ἰδέα ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἀνεπτύχθη διὰ τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἀναγκῶν τῆς ἀνερχομένης ἀστικῆς τάξεως, ἡ ὁποία ἐζήτει γενικὴν πρακτικὴν ἐκπαίδευσιν καὶ ἡ ὁποία ἐνδιεφέρετο μεγάλως διὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα. Τὰς ἰδέας αὐτὰς διεμόρφωσαν καὶ διέδοσαν οἱ φιλανθρωπισταί, μεταξὺ τῶν ὁποίων μνημονεύονται καὶ σήμερον ἀκόμη οἱ Basedow καὶ Salzmann.

Ἀλλὰ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐπεσκιάσθησαν ἀπὸ τὴν λάμψιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Johann Heinrich Pestallozzi (1746—1827), ἡ δρᾶσις τοῦ ὁποίου ὡς παιδαγωγοῦ εἶχεν ἀσύγκριτον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἐπιγενομένων γενεῶν. Ὅ,τι ἰδίως τὸν κάμνει ὀνομαστὸν εἶναι ὅτι ἐδημιούργησεν ἕνα σύστημα παιδαγωγικῆς, τὸ κεντρικὸν σημεῖον τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ ἡ ἀνάπτυξις ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων καὶ τὸ ὁποῖον θέλει νὰ διαπλάσῃ τὸ ἄτομον εἰς χρήσιμον μέλος τῆς κοινωνίας. Αὐτὸν δὲν ἐνδιαφέρουν μόνον αἱ ἀνεπτυγμέναι τάξεις ἀλλὰ καὶ οἱ—ὅλως ἰδιαιτέρως μάλιστα αὐτοὶ—πτωχοί, οἱ ἀδύνατοι, οἱ δυστυχεῖς, τὰ παιδιὰ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ προαχθοῦν διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὥστε νὰ καταστοῦν ἱκανὰ νὰ αὐτοβοηθῶνται καὶ νὰ βοηθοῦν τοὺς πλησίον των. Ἡ μεγάλη ἀθλιότης, τὴν ὁποίαν ὁ Pestalozzi συνήντησεν εἰς τὴν πατρίδα του Ἑλβετίαν καὶ ἡ ἀνακάλυψις, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι ἐπεφυλάσσετο διὰ τὴν ἐποχήν του, ὅτι καὶ οἱ πτωχοὶ ἐπίσης ἠμποροῦν καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἱκανοὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἀποτελοῦν τὰ ἀπώτερα αἴτια τοῦ ἔργου τῆς ζωῆς του. Τὸ μυθιστόρημα αὐτοῦ «Lienhard und Gertrud», μὲ τὸ ὁποῖον διέδωκε τὸ ἐκπαιδευτικόν του σύστημα εἰς τοὺς κύκλους τοὺλάχιστον τῶν μορφωμένων ἐπροκάλεσε τὴν γενικὴν προσοχὴν πρὸς αὐτόν.

Εἰς τὴν σφαῖραν τῶν ἰδεῶν ὁ Pestalozzi ἔδρασεν ἐξακολουθητικῶς μὲ μοναδικὴν σταθερότητα, αἱ δὲ ἰδέαι του διεισέδυσαν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν συγχρόνων του καὶ τῶν μεταγενεστέρων γενεῶν.

Πρὸ παντὸς ὅμως ὁ Pestalozzi εὗρε μαθητὰς καὶ διαδόχους, οἱ ὁποῖοι κατέστησαν τὴν Ἑλβετίαν ἐπὶ ἕνα χρονικὸν διάστημα κέντρον μιᾶς παιδαγωγικῆς Σχολῆς, ἰδίως ὁ Fellenberg καὶ Zschokke. Ὁ Φίλιππος Fellenberg (1771—1844) ἀνέπτυξεν ὡς ἱδρυτὴς καὶ διευθυντὴς σειρᾶς παιδαγωγικῶν ἱδρυμάτων εἰς Hofwyl τῆς Ἑλβετίας μίαν δρᾶσιν, ἡ ὁποία τὸν κατέστησε γνωστὸν εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Ἠσχολήθη ἐπίσης μὲ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν πτωχῶν καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν διὰ τὴν κοινοτικὴν ζωήν, παραλλήλως δὲ ἔθεσε τὰς βάσεις γεωργικῆς διδασκαλίας. Τὸ ἔργον αὐτοῦ κατέστη ἀθάνατον, διότι ἐξ αὐτοῦ ἔλαβεν ὁ Goethe, ὁ ὁποῖος ἄλλως τε ἀντεπάθει τὸν Pestalozzi, δὲν ἐγνώριζε δὲ ὅτι ὁ Fellenberg ἐστηρίζετο ἐπ' αὐτοῦ, τὸ πρότυπον τῆς «παιδαγωγικῆς του ἐπαρχίας», τὴν ὁποίαν ἀναπτύσσει εἰς τὸ ἔργον του «Wilhelm Meister». Εὐνόητον εἶναι ὅτι οὕτω αἱ ἰδέαι του ἔλαβον εὐρυτάτην ἐξάπλωσιν. Ἀλλὰ γνωρίζομεν ἐπίσης ὅτι αἱ ψυχικαὶ αὐταὶ λαϊκοεκπαιδευτικαὶ παρορμήσεις εἶχαν καὶ δὴ ἄμεσον ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ Συνεργατισμοῦ. Ὁ W. Huber ὑπῆρξεν ὁ ἴδιος ἐπὶ ἔτη οἰκότροφος εἰς Hofwyl, ἐνῷ οἱ W.

King, Lady Byron, φίλη τοῦ King, καὶ E. Th. Craig, ὁ κύριος ἱδρυτὴς τῆς γνωστῆς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν συνεταιρισμῶν ἀποικίας Ralahine, εὑρίσκοντο ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν αὐτοῦ, καθὼς καὶ σειρὰ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τοῦ Fouriers καὶ ὁ περίφημος ἰταλὸς δημοκράτης Mazzini, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ 1834-1837 ἔζησεν εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ τοῦ ὁποίου τὰ λαϊκοεκπαιδευτικὰ σχέδια ἐνεπνέοντο ἀπὸ τὴν ἀνθρωπιστικὴν ἰδέαν. Ὅλοι αὐτοὶ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ὀφείλουν ἄπειρα εἰς τὸ «ἑλβετικὸν ἐκπαιδευτικὸν ἰδεῶδες» ὄχι δὲ ὀλιγώτερον τὴν κλίσιν πρὸς τὸν κατώτερον λαόν, ἡ ὁποία ἔλαβε τόσην ἔκτασιν, ὥστε ὁ Mazzini ἐστήριζεν ὅλας τὰς ἐλπίδας του ἐπ' αὐτοῦ, καὶ δὲν ἐπερίμενε τίποτε ἀπὸ τὰς προνομιούχους τάξεις. Δὲν εἶναι λοιπὸν καθόλου ἐκπληκτικὸν ὅτι ἡ χαρὰ τοῦ παιδαγωγικοῦ ἔργου ἐνέπνευσεν ὅλους τοὺς πνευματικοὺς πατέρας τοῦ Συνεργατισμοῦ. Ὁ Zschokke ἐπίσης, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ μυθιστόρημά του «DasGoldmacherdorf» (τὸ χωρίον τῶν χρυσοποιῶν) στηρίζεται πολὺ εἰς τὰς ἰδέας τοῦ Pestalozzi, εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς ὅλους τοὺς κύκλους ποῦ ἠσχολοῦντο με τὰ παιδαγωγικὰ ζητήματα· ποῖος ἐκ τῶν μορφωμένων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ἐβασίζετο εἰς τοῦτο; Ἡ προπαγανδιστικὴ ἐπίδρασις τοῦ βιβλίου τοῦ Zschokkes ὑπῆρξε μεγάλη εἰς ὅσους ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν ἀνθρωπιστικὴν ἰδέαν, δὲν ὑπάρχει δὲ καμμία ἀμφιβολία ὅτι τὸ βιβλίον αὐτὸ προπαρεσκεύασε παντοῦ τὸν δρόμον πρὸς τὸν Συνεργατισμόν. Ὡς παράδειγμα ἀναφέρω τὴν Λεττονίαν, ὅπου ἡ μετάφρασις κατὰ τὸ 1830 ἀπὸ φιλανθρώπους τοῦ βιβλίου «Goldmacherdorf» ὤθησεν εἰς τὰς πρώτας προσπαθείας πρὸς ἵδρυσιν συνεταιρισμῶν.

Πόσον ἄμεσον ἐπίδρασιν εἶχον οἱ Zschokke καὶ Pestalozzi ἐπὶ ἑνὸς γεγεννημένου λαϊκοῦ ἐκπαιδευτοῦ καὶ συνεταιριστοῦ μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία τῆς ζωῆς τοῦ γνωστοῦ ἡγέτου τῆς ἑλβετικῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως J. Schär, ὁ ὁποῖος τὴν ὁριστικὴν παιδαγωγικήν του θέσιν ἔλαβε εἰς τὸ ἐν Ἑλβετίᾳ διδασκαλεῖον Münchenbuchsee, τὸ ὁποῖον τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διηυθύνετο κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν Pestalozzis καὶ Herbarts. Εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα τῆς ζωῆς του ὁ Schär διηγεῖται ὡσαύτως πῶς παρωρμήθη ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ «Goldmacherdorf» ὄχι μόνον διὰ νὰ γίνῃ ἁπλῶς διδάσκαλος εἰς ἕνα δημοτικὸν σχολεῖον ἀλλὰ καὶ ἡγέτης καὶ διδάσκαλος τῆς κοινότητος καὶ τοῦ λαοῦ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Zschokkes καὶ τοῦ Pestalozzis. Οὕτω ὁ κύκλος τῶν ἰδεῶν Pestalozzi, ἀφοῦ κατέστη γόνιμός εἰς τὸ ἑλβετικὸν ἔδαφος ἀπετέλεσε πνευματικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία κατέστησεν εἶτα τὴν ἀνθρωπιστικὴν ἰδέαν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Γερμανίας λαϊκὴν κίνησιν.

Ἡ κοινωνικὴ κίνησις ἐν Γερμανίᾳ ἔλαβε τὴν ἄμεσον ἀρχήν της ἀπὸ τὴν ἀθλιότητα, ἡ ὁποία ἐβασίλευεν ἐπὶ τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος συνεπείᾳ τῶν μακρῶν χρόνων πολέμου καὶ ηὐξάνετο ἀπὸ τὴν θύελλαν τῆς πολιτικῆς, κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία, ἐρχομένη ἀπὸ τὴν δύσιν, ἐμυκᾶτο ἐπίσης καὶ ὑπεράνω τῆς Γερμανίας. Βεβαίως εἰς πολλὰ μέρη τῆς Γερμανίας ἦτο ἀκόμη ἄγνωστος ἡ ἐργοστασιακὴ βιομηχανία, οὕτω δὲ

διὰ τὴν Γερμανίαν τὸ ἐργατικὸν ζήτημα ἦτο μᾶλλον ἕνα πρόβλημα τῆς ἀλλοδαπῆς, τοῦ ὁποίου τὸ σκληρὸν δίλημμα περιέφερον ἐκεῖ πλάνητες μαθητευόμενοι χειροτέχναι ἐκ Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Βελγίου. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν τῶν γερμανικῶν συνόρων δὲν εἶχαν ἀκόμη σαφῆ ἰδέαν περὶ τῆς φύσεως αὐτοῦ. Καὶ ἔτσι κατ' ἀρχὰς ὡμίλουν ἐν Γερμανίᾳ ὄχι διὰ τὸ ἐργατικὸν ζήτημα, ἀλλὰ περὶ πενίας (Pauperismus), περὶ γενικῆς κρίσεως, περὶ τοῦ προβλήματος τῶν χειροτεχνῶν καὶ τῆς καταστάσεως τῆς γεωργίας· μόλις δὲ ἀπὸ τοῦ 1840 ἔρχεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τὸ ἐργατικὸν ζήτημα ὡς κρίσις μιᾶς ξεχωριστῆς τάξεως καὶ ὡς πρόβλημα τοῦ ὅλου οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ καθεστῶτος.

Τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα ἦτο ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἕνα ζήτημα τῆς Ἠθικῆς καὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως, ἐκ τῆς ἐρεύνης δὲ τούτου συνάγεται ὅτι ὁ γερμανικὸς λαὸς ἢ μᾶλλον οἱ διανοούμενοι τούτου ἤντλησαν διδάγματα ἐκ τῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ Pestalozzis.

Ἡ ἐνασχόλησις μὲ ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα ἐγενικεύετο. Τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς ὑπῆρξαν ἀφορμὴ ν' ἀσχοληθοῦν οἱ διανοούμενοι μὲ τὸν «κατώτερον λαόν». Ἡ τοιαύτη κατεύθυνσις τοῦ ἐνδιαφέροντος ἐσχετίζετο ἐπίσης καὶ μὲ τὴν ἀφύπνισιν τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος, τὸ ὁποῖον ἐνεφυτεύθη εἰς τὰς ψυχὰς ὡς προϊὸν τῶν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος πολέμων καὶ συγχρόνως τῆς δημοκρατικῆς κινήσεως.

Παντοῦ εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν παρατηρεῖται κατεύθυνσις λαϊκοῦ χαρακτῆρος, εἰς τὴν ὁποίαν συνέβαλε καὶ ὁ Ρωμαντισμός. Ἀπανταχοῦ ἡ ἀνθρωπιστικὴ ἰδέα ἐπέδρα ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα. Ἐκτὸς τῆς κλασσικῆς γερμανικῆς φιλολογίας, ἥτις ἦτο ἐμπεποτισμένη ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὸ ἀνθρωπιστικὸν ἰδεῶδες, ζωηρότατα ἐνδιεφέρθησαν ἐπίσης διὰ τὴν μοῖραν τῶν πτωχῶν, συχνὰ μάλιστα μὲ ἐπαναστατικὴν ὁρμὴν οἱ ποιηταὶ ὡς οἱ Shelley, Byron, Dickens καὶ ἄλλοι, ἐν δὲ τῇ Γαλλίᾳ ἡ Γεωργία Sand καὶ ὁ Εὐγένιος Sues, οὗτινος «τὰ Ἀπόκρυφα τῶν Παρισίων» ὑπῆρξαν τὸ πρότυπον ἑκατοντάδων ὁμοίων μυθιστορημάτων καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἐπίσης, ὅπου τὰ κοινωνικὰ μυθιστορήματα τοῦ K. Gutzkows ἔπαιξαν παρόμοιον ρόλον. Βραδύτερον τὸ ἐνδιαφέρον δι' αὐτὰ τὰ πράγματα διηρμηνεύθη κατὰ τὸν εὐγενέστερον τρόπον εἰς τὰ κοινωνικὰ μυθιστορήματα τοῦ V. Hugo, τοῦ Spielhagen, τοῦ Γουσταύου Fleytag, διὰ νὰ ὀνομάσωμεν μόνον τὰ σπουδαιότερα ὀνόματα. Ἀλλὰ τὸ πλῆθος τῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα ἠσχολήθησαν μὲ κοινωνικὰ ζητήματα ἀνέπτυξαν ἐπίσης τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον διὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα πρὶν δὲν ἐγνώριζον ἢ διὰ τὰ ὁποῖα ἠδιαφόρουν, συγχρόνως δ' ἐπίσης τὴν μελέτην τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς βοήθειαν, ἡ ὁποία κατεῖχεν ὅλους αὐτοὺς τοὺς ποιητάς, συγγραφεῖς, πολιτικούς καὶ τὴν ὁποίαν αὐτοί, ἐμπεποτισμένην μὲ δημοκρατικὴν χροιὰν μετέδιδαν περαιτέρω. Διὰ τῆς ποιήσεως μετεδίδοντο ἐπίσης αἱ ἰδέαι τῶν κοινωνιολόγων συγγραφέων ἢ σοσιαλιστῶν, ἰδίως τῆς Γαλλίας, ἡ αὐτὴ δὲ γενικῶς ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσις τῆς «νέας Γερμανίας» καὶ σειρᾶς κοινωνιολόγων, ὡς ὁ Stein, ὁ Rodbertus, ὁ Stirner, ὁ Engels καὶ

ἄλλοι. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοὺς ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι ἠσχολοῦντο μὲ τὰ κοινωνικὰ πράγματα ὠνόμαζον σοσιαλιστάς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὅμως οὐδόλως ἐσήμαινεν ὅτι οὗτοι ὑπερεμάχουν μιᾶς κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ ἀτμόφαιρα ἦτο πεπληρωμένη νέων κοινωνικῶν θεωριῶν καὶ ἰδεῶν, αἱ δὲ προσπάθειαι τῶν μορφωμένων, τῶν συγγραφέων, τῶν ἐπιστημόνων καὶ ἐργοστασιαρχῶν ὅπως βοηθήσουν τὸν λαόν, ἐλάμβανον τὰς πλέον διαφόρους μορφάς. Ποικίλα ἱδρύματα ἱδρύθησαν πρὸς τοῦτο ὑπὸ διαφόρων, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν δὲ ἀνθρωπιστικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν ἰδεῶν συνεστήθησαν καὶ γεωργικοὶ σύλλογοι. Ἐν ὀλίγοις παντοῦ ὑπῆρξεν ὀργασμὸς πρὸς ἵδρυσιν φιλανθρωπικῶν ὀργανώσεων καὶ ἱδρυμάτων βοηθείας.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1840 αἱ προσπάθειαι αὐταὶ ἀπεκρυσταλλώθησαν εἰς τὴν κατεύθυνσιν πρὸς τὸν «Συνεργατισμόν». Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ἠννόουν πᾶν τὸ δυνατόν: συντεχνιακοὺς συλλόγους, συνεταιρισμούς, δῆλα δὴ συλλόγους πρὸς κοινὴν παραγωγήν, κοινὴν ἀγοράν, πρὸς ἀλληλοβοήθειας καὶ ἀλληλασφάλειαν, συμμετοχὴν τῶν ἐργατῶν εἰς τὰ κέρδη, «ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας» καὶ ταμεῖα βοηθείας, ἀστικὰ ἱδρύματα σωτηρίας, καὶ τὰ παρόμοια, ὅπου ἐνηλλάσσοντο αἱ ἀξιώσεις αὐτοβοηθείας, κρατικῆς βοηθείας, μάλιστα δὲ καὶ κρατικοῦ ἐξαναγκασμοῦ.

Οὕτω ἡ ἀνθρωπιστικὴ ἰδέα προεκάλεσεν ἐν Γερμανίᾳ τὴν ἵδρυσιν ὀργανώσεων ἀγαθοεργίας, διὰ τῶν ὁποίων ἐπέρασαν κατ' εὐθεῖαν εἰς τὰς πρώτας ἐπὶ τοῦ συνεταιρικοῦ πεδίου προσπαθείας. Τὴν ἰσχυροτέραν ἐπενέργειαν ἡ κίνησις αὕτη ἔσχεν ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ Schulze· ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργον τοῦ Raiffeisen δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ μόνον ἀπὸ τὸν χριστιανικὸν Ἀνθρωπισμὸν καὶ μάλιστα οὐδέποτε ἀπέβαλεν ἐντελῶς τὸ περίβλημα τῆς φιλανθρωπικῆς δράσεως.

β) Ἡ χριστιανικὴ κοινωνικὴ μεταρρύθμισις.

Θεωρητικῶς σπουδαιοτέρα, πρακτικῶς ἐν τούτοις ὄχι τόσον ἀποτελεσματικὴ ὅσον ἡ ἀνθρωπιστικὴ ἰδέα, κατεδείχθη ἡ ἑρμηνεία τῶν χριστιανικῶν ἐντολῶν, ἡ ὁποία συνοψισθεῖσα εἰς μίαν διδασκαλίαν καὶ ἐφαρμογὴν κοινωνικῆς ἠθικῆς ἐνεφανίσθη κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ὡς «χριστιανικὸς σοσιαλισμός». Θὰ ἦτο ὀρθότερον ἐὰν ὡμιλοῦμεν περὶ χριστιανικῆς κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, διότι ἡ σημασία τῆς λέξεως σοσιαλισμὸς ἔχει τόσον συχνὰ μεταβληθῆ, ὥστε εὐκόλως περιπίπτει κανεὶς εἰς σύγχυσιν.

Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἔχει εἰμὴ μικρὰν σχέσιν μὲ τὰ κοινωνικὰ πράγματα, διότι ἡ κυρία του διδασκαλία ἀναφέρεται εἰς τὴν μετὰ θάνατον ζωὴν καὶ διάκειται μὲ κάποια καταφρόνησιν πρὸς τὴν ἐπίγειον ζωήν. Σημαντικὴν μεταβολὴν εἰς αὐτὴν ἐπέφερεν ἡ μεταρρύθμισις, ὑπὸ τὴν μορφὴν ἰδίως ποῦ τῆς προσέδωσαν αἱ αἱρέσεις, ὡς αὗται ἀνεπτύχθησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸν 17ον αἰῶνα. Ὁ Spiritualismus, δηλ. ἡ θρησκευτικὴ ἄποψις, ἡ ὁποία τὴν κυρίαν σημασίαν ἀποδίδει εἰς τὴν

ἐσωτερικὴν οὐσίαν τῆς πίστεως καὶ ἀποδοκιμάζει τοὺς ἐσωτερικοὺς τύπους, ἔλαβε τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὴν μορφὴν ποικίλων αἱρέσεων. Φυσικὰ αἱ αἱρέσεις αὗται ὑπέφερον ἀπὸ τὴν ἀντίδρασιν καὶ καταδίωξιν τῶν ἀρχῶν, τοῦτο δὲ τὰς ἤγαγεν, ὅπως τοὺς πρώτους χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι ἐπίσης ἔζων ὡς μία αἵρεσις, εἰς μορφὰς διαβιώσεως, αἱ ὁποῖαι μᾶς ἐνδιαφέρουν, διότι διὰ τῆς στενῆς συμπνοίας, ἡ ὁποία συνέδεε τοὺς ὀπαδοὺς τῶν αἱρέσεων μεταξύ των, ἐδημιούργησαν αὗται συνεταιρικὸν πνεῦμα.

Ἰδιαιτέρως γνωστοὶ ὑπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴν εἶναι οἱ Quäker (die zitterer=οἱ τρέμοντες, διότι οὗτοι κατὰ τὴν ἄσκησιν τῶν θρησκευτικῶν των καθηκόντων συχνὰ «κατελαμβάνοντο ἀπὸ τὸ πνεῦμα») μία παραλλαγὴ τῶν πουριτατῶν, οἱ ὁποῖοι ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν ἱστορίαν τὸ πρῶτον τὸ 1654. Ἡ ἐμφάνισίς των ἀποτελεῖ διαμαρτυρίαν κατὰ τῆς στάσεως τῆς κρατικῆς ἐκκλησίας ζητούσης νὰ καταδιβάσῃ τὴν θρησκείαν εἰς ὄργανον τῆς ἐξουσίας καὶ ταὐτοχρόνως ἐκδήλωσιν κοινωνικῶν ζυμώσεων μεταξὺ τῶν μικρῶν ἀνθρώπων, πρὸς τοὺς ὁποίους συνετάσσοντο καὶ σεβαστὰ πρόσωπα (1).

Ἡ σπουδαιοτέρα κοινωνιολογικὴ καὶ οἰκονομολογικὴ κεφαλὴ τῶν Quäker ὑπῆρξεν ὁ Bellers. Οὗτος φέρεται ὡς διάδοχος τοῦ ὁλλανδοῦ Plockboy, ὅστις ἔγραψε σειρὰν σπουδαίων ἔργων. Τὸ σημαντικότερον τῶν ἔργων τούτων ἔγραψεν οὗτος κατὰ τὸ 1659, προτείνει δὲ εἰς αὐτὸ ὡς μέσον πρὸς καταπολέμησιν τῆς πενίας (Pauperismus) τὴν ἵδρυσιν

(1) Σ. Μ. Οἱ Quäker (Κουάκεροι) ἀποτελοῦν προτεσταντικὴν αἵρεσιν, ἥτις ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ σανδαλοποιοῦ Γεωργίου Φόξ. Ἐξ Ἀγγλίας, ἔνθα ἡ ἀρχικὴ ἑστία τῆς αἱρέσεως, πολλοὶ Κουάκεροι φεύγοντες τὰς διώξεις μετηνάστευσαν εἰς Ἀμερικὴν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Πὲν καὶ ἵδρυσαν τὴν σημερινὴν πολιτείαν Πενσυλβανίαν. Κατὰ τὴν αἵρεσιν ταύτην ἡ κυρία πηγὴ τῆς θρησκείας εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ ἔμπνευσις, τὸ «ἐσωτερικὸν φῶς». Τοῦτο καὶ μόνον πρέπει νὰ εἶναι κατὰ τοὺς ὀπαδούς της ὁ ὁδηγὸς τῶν πράξεών των· ἱερεῖς δὲν ὑπάρχουν παρ' αὐτοῖς, πᾶς δὲ πιστὸς δύναται νὰ κηρύξῃ πρὸς τοὺς ἀδελφούς. Τὸ βάπτισμα ἀπαγορεύεται, διότι πιστεύουν ὅτι ἡ βάπτισις τοῦ Ἰησοῦ ἦτο συμβολική. Ὁ ὅρκος ἀπαγορεύεται παρ' αὐτοῖς, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ ἐξωτερικοὶ τύποι τῆς λατρείας. Ὀπαδοὶ τῆς αἱρέσεως ταύτης ὑπῆρξαν πλεῖστοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες καὶ μεγάλοι φιλάνθρωποι, ὁ γνωστότερος δὲ ἐκ τῶν συγχρόνων κουακέρων εἶναι ὁ νῦν πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν Ἐρ. Χοῦβερ. Οἱ κουάκεροι προσέφεραν ἐξαιρέτους ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, εἰς αὐτοὺς δ' ὀφείλεται πρὸ παντὸς ἡ κίνησις ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῆς δουλεμπορίας. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Κουακέρων ἐν Ἀγγλίᾳ ἀνέρχεται σήμερον εἰς 19.000 εἰς δὲ τὴν Ἀμερικὴν εἰς 115.000. Κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον οἱ Κουάκεροι ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὴν περίθαλψιν τῶν αἰχμαλώτων μετὰ δὲ τὴν ἀνακωχὴν διὰ τὴν διατροφὴν τῶν ἐξηντλημένων πληθυσμῶν τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης.

αὐτοδιοικουμένων παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι παρουσιάζονται ὡς πυρὴν ἑνὸς ἰδεώδους συστήματος κοινωνισμοῦ. Ὁ Bellers, ὁ ὁποῖος φαίνεται πολὺ πιθανὸν νὰ ἐγνώρισε τὰ ἔργα ταῦτα τοῦ Plockboy, ἐδημοσίευσε τὸ 1895 τὸ ἔργον του «Ὑποδείξεις διὰ τὴν ἵδρυσιν βιομηχανικῶν κοινοτήτων». Αἱ κοινότητες αὐταί, ὅπως καὶ κατὰ τὸν Plockbey, εἶναι αὐτοσυντηρούμενοι ἐποικισμοὶ μὲ δημοκρατικὴν αὐτοδιοίκησιν, εἰς τὰς ὁποίας θὰ ἐργάζωνται κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ κοινωνισμοῦ. Εἶναι ἓν ὑπόδειγμα ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας μὲ κοινωνικοπαιδαγωγικὴν τάσιν καὶ ἐμπεποτισμένον μὲ χριστιανικὸν πνεῦμα, ὅπως ἀντελαμβάνετο τοῦτο οὗτος ὡς Quäker. Τὸ ἔργον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐπὶ μακρὸν περιέπεσεν εἰς λήθην, μολονότι κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Marx εἶναι ἓν «ἀληθὲς θαῦμα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας», περιῆλθε τέλος εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Owen, ὁ ὁποῖος τὸ ἐπικαλεῖται εἰς τὸ σύγγραμμά του «A new view of society», τὸ ἐπανεξέδοσε δὲ καὶ ἀπέστειλεν ἓν ἀντίτυπον εἰς τὸν Pestalozzi. Ἡ συμφωνία ἰδεῶν τοῦ Owen μὲ τὸν Bellers εἶναι ἀναμφίβολος.

Καὶ ἄλλοι ἐπίσης Quäker εὑρέθησαν εἰς στενὴν ἐπαφὴν πρὸς τοὺς ἱδρυτὰς τοῦ Ἀγγλικοῦ Συνεργατισμοῦ. Εἶναι λοιπὸν πολὺ ἐνδεχόμενον, ὅτι καὶ ἡ ἰδεολογικὴ συμφωνία μεταξὺ τῶν King, Bellers, Plockboy Owen δὲν πηγάζει μόνον ἀπὸ τὴν ὁμοίαν θέσιν αὐτῶν πρὸς τὰ πράγματα τούτου καὶ ἐκείνου τοῦ κόσμου ἀλλ' ὅτι τὸ ἐρυθροῦν νῆμα, τὸ ὁποῖον φέρει ἀπὸ τὰς παλαιοτέρας χριστιανικὰς κοινότητας, ἰδίως ἀπὸ τὴν αἵρεσιν τῶν ἀναβαπτιστῶν πρὸς τὸ νεώτερον ἰδεῶδες τοῦ συνεταιριστικοῦ κοινωνισμοῦ δὲν εἶναι μόνον δογματοϊστορικὴ ὑπόθεσις ἀλλ' ἱστορικὴ ἀλήθεια.

Ἀλλὰ πρὶν παρακολουθήσωμεν πῶς ἐπέδρασαν αἱ ἠθικαὶ δυνάμεις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς κινήσεως ἐν Ἀγγλίᾳ πρέπει χάριν τῆς χρονικῆς ἱστορικῆς ἀλληλουχίας νὰ στρέψωμεν πρῶτον τὸ βλέμμα πρὸς τὴν καθολικὴν Γαλλίαν, τὴν πατρίδα τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὅπου ἐγεννήθη ὁ καλούμενος χριστιανικὸς σοσιαλισμός.

Ὁ χριστιανικὸς σοσιαλισμὸς ὀφείλεται εἰς τὸν κόμητα Henri de Saint-Simon τὸν ἄνδρα, ὁ ὁποῖος ὡς προφήτης ἔβλεπε εἰς τὴν ἐποχήν μας εἰς τὴν γένεσιν τῆς ὁποίας παρευρέθη. Ὁ Saint-Simon, τέκνον τῆς ὑψηλῆς ἀριστοκρατίας, ἐγεννήθη τὸ 1760 καὶ ἀπέθανε τὸ 1825. Δὲν εἶδε μόνον τὴν ἀνατροπὴν τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος καὶ τὴν ἀνατολὴν μιᾶς νέας ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ ἠδυνήθη χάρις εἰς μίαν εὐμετάβλητον μοῖραν νὰ ζήσῃ καὶ γνωρίσῃ βαθέως ἀμφοτέρας τὰς ἐποχάς. Ἔτσι ἐδόθη εἰς τὸν μεγαλοφυῆ αὐτὸν ἄνδρα ἡ εὐκαιρία ν' ἀναπτύξῃ τὰς ἱστορικοφιλοσοφικὰς ἰδέας, αἱ ὁποῖαι ἔδωσαν εἰς γενεὰς τὴν ὤθησιν εἰς εὐρυτέρας σκέψεις. Τὰς ἰδέας αὐτὰς συνοψίζει τὸ τελευταῖον του ἔργον «Ὁ νέος Χριστιανισμός», τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη ἀμέσως πρὸ τοῦ θανάτου του.

Ὁ Saint-Simon θεωρεῖ τὴν ἀποσύνθεσιν ὅλων τῶν ἑδραίων κοινωνικῶν μορφῶν, ἡ ὁποία ὑπῆρξε συνέπεια τοῦ φιλελευθερισμοῦ, ὡς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς καταρρεύσεως τοῦ καθολικισμοῦ, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν

γνώμην του συνετρίβη ὑπὸ τὰ πλήγματα τῆς ἐπιστήμης κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως. Διὰ νὰ δημιουργηθῇ μία νέα τάξις, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μόνον περιμένει οὗτος βοήθειαν διὰ τὸ πάσχον μέρος τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ προλεταριᾶτον, τοῦ ὁποίου πρῶτος αὐτὸς ἀντελήφθη τὴν σημασίαν, χρειάζεται νὰ δημιουργηθῇ μία νέα θεμελιώδης θρησκευτικὴ ἀντίληψις, ἕνας νέος χριστιανισμός, ὁ ὁποῖος θὰ ὀφείλῃ τὴν πνευματικήν του δύναμιν εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸ ἠθικόν του περιεχόμενον εἰς τὴν χριστιανικὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Ἐξ αὐτοῦ ὁ δρόμος θὰ ὁδηγήσῃ εἰς μίαν νέαν ὀργάνωσιν τῆς κοινωνίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλοι θὰ εἶναι ἐλεύθεροι, ἐλεύθεροι ἀπὸ τὴν δεσποτείαν τοῦ πλούτου. Τὴν ἀναδιοργάνωσιν ταύτην θὰ πραγματοποιήσουν αὐτοὶ οἱ πλούσιοι, ἐὰν ἐπιτευχθῇ νὰ ἐπιδράσουν ἐπ' αὐτῶν, καὶ μάλιστα διὰ τῶν συνηνωμένων δυνάμεων τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως καὶ τῆς θρησκείας τῆς ἀδελφοσύνης.

Αὐτὸ εἶναι τὸ περιεχόμενον τοῦ μεγαλειώδους εὐαγγελίου τοῦ Saint Simon. Πολυάριθμοι εἶναι οἱ ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι ἡρμήνευσαν τὸ εὐαγγέλιον αὐτὸ καὶ προσεπάθησαν δι' αὐτοῦ νὰ θέσουν τὸν χριστιανισμὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς κοινωνικῆς ἀναδιοργανώσεως.

Πλέον τελεσφορότερον ἐκήρυξαν τὴν κοινωνικὴν ἀποστολὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ Bouchez καὶ ὁ Lammenais. Ὁ Φίλιππος Bouchez (1796—1865) ὑπῆρξεν εἷς ὀπαδὸς τοῦ Saint-Simon, ὁ ὁποῖος μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἦλθεν εἰς ῥῆξιν μὲ τὴν σχολήν του καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας διὰ νὰ συνεχίσῃ ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῆς τὴν ἐργασίαν διὰ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς κοινωνίας κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ διδασκάλου του. Τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ ἐργοστασιαρχῶν καὶ ἐργατῶν βλέπει ὁ Bouchez ὡς προερχομένην ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν κεφαλαίων εἰς τοὺς προλετάριους, πρὸς τοὺς ὁποίους στρέφεται τὸ ἐνδιαφέρον του καὶ ζητεῖ νὰ τοὺς ὀργανώσῃ εἰς παραγωγικοὺς συνεταιρισμούς, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐγίνοντο τελικῶς διὰ μιᾶς κεντρικῆς διευθύνσεως τὰ βασικὰ στοιχεῖα ἑνὸς συστήματος κοινωνικῆς ἀναδιοργανώσεως. Ἡ Ἠθικὴ παίζει σπουδαῖον ρόλον εἰς τοὺς συνεταιρισμούς του, εἰς δὲ τοὺς ὀλίγους συνεταιρισμούς, ποῦ ἵδρυσε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1830, δέχεται μόνον πιστοὺς καθολικούς. Ὁ Εὐτύχιος de Lammenais (1782—1854) ἦτο μᾶλλον ἠθικοδιδάσκαλος, ὁ ὁποῖος προσεπάθησεν ἐν πρώτοις ὡς καθολικὸς κληρικὸς νὰ συνενώσῃ ἐκκλησίαν καὶ λαὸν διὰ νὰ δημιουργήσῃ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς παλαιᾶς πίστεως τὸν νέον Χριστιανισμὸν τοῦ Saint-Simon. Τὰ συγγράμματά του ὑπῆρξαν πολύκροτα. Οἱ «Λόγοι ἑνὸς πιστοῦ» ἐδημοσιεύθησαν κατὰ τὸ 1834 καὶ μετεφράσθησαν πολλάκις εἰς τὴν γερμανικὴν καὶ ὅλας τὰς πεπολιτισμένας γλώσσας· τὸ ἔργον τοῦτο τὸν ἔφερε εἰς ὁριστικὴν ῥῆξιν μὲ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ δὲν ἔπαυσε νὰ δεικνύῃ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ταὐτόσημον πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας ὅλων, ἡ ὁποία θὰ πραγματοποιηθῇ διὰ τῆς ὀργανώσεως. Εἰς τὰς ἰδέας αὐτὰς ἔδωσεν ἐν τέλει εὐρυτάτην διάδοσιν διὰ τοῦ «Λαϊκοῦ Βιβλίου» αὐτοῦ

Σειρὰ ὁλόκληρος ἄλλων κοινωνιολόγων, σοσιαλιστῶν καὶ κομμουνι-

στῶν στηρίζεται ἐπὶ τῶν βάσεων ἑνὸς κοινωνικοῦ χριστιανισμοῦ, ὡς οἱ Pecqueur, Leroux καὶ Cabet, ὁ ὁποῖος τὴν συνέπειαν τῆς ἀδελφότητος ὠθεῖ μέχρι κοινοκτημοσύνης τῶν ἀγαθῶν καὶ παραπέμπει εἰς τὰ παραδείγματα τῶν κοινοτήτων τῶν Quäker καὶ Herrnhuter.

Ἡ πρακτικὴ ἐπίδρασις τοῦ κοινωνικοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὰς καθολικὰς χώρας δὲν ὑπῆρξε πολὺ μεγάλη διὰ τὸν Συνεργατισμόν, ἡ δὲ χριστιανικὴ κοινωνικὴ μεταρρύθμισις, τὴν ὁποίαν πολλάκις ἀδίκως χαρακτηρίζουν ὡς χριστιανικὸν σοσιαλισμόν, ἀργὰ μόνον ἀπέκτησε σημασίαν διὰ τὸ προλεταριᾶτον καὶ ἄλλους κύκλους καταναλωτῶν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μόνον, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἀντιταχθῇ φραγμὸς εἰς τὸν σοσιαλισμὸν καὶ τὰς προσκειμένας εἰς αὐτὸν ἑνώσεις τῶν ἐργατῶν. Ἀλλὰ καὶ τότε ἴσως ἡ ὥθησις πρὸς ἵδρυσιν καθολικῶν ὀργανώσεων ὠφείλετο μᾶλλον εἰς τὴν χριστιανοκοινωνικὴν ἐργατικὴν κίνησιν παρὰ εἰς τὰς χριστιανοκοινωνικὰς θεωρίας. Κατὰ τὰ λοιπὰ ὁ χριστιανικὸς Συνεργατισμός, δηλ. εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς περιπτώσεις ὁ καθολικὸς Συνεργατισμός, εἶναι συνήθως Συνεργατισμὸς τῆς μεσαίας τάξεως, ἡ ὁποία, ἰδίως εἰς τὰς λατινικὰς χώρας, τὰς κάτω χώρας, τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὴν καθολικὴν Γερμανίαν καὶ Αὐστρίαν ἔδωσε τὸν πυρῆνα τῶν καθολικῶν κοινωνικῶν ὀργανώσεων. Συχνὰ πρόκειται περὶ ἀστικῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν καὶ γεωργικῶν συνεταιρισμῶν παντὸς εἴδους, οἱ ὁποῖοι ἐν μέρει εἶναι ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν κοινωνικοσυντηρητικῶν κύκλων, ὅπως καὶ γενικῶς ὁ Συντηρητισμὸς ἐσκέφθη κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταετίαν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν ἰσχυρῶς τὴν μεσαίαν τάξιν καὶ νὰ κάμῃ ἐξ αὐτῆς ἕνα στρατὸν ἀμύνης κατὰ τῆς ἐργατικῆς κινήσεως. Πολὺ ὑπὸ τὴν καθολικὴν ἐπίδρασιν εὑρίσκεται ἰδίως ὁ γεωργικὸς Συνεργατισμὸς τῶν λατινικῶν χωρῶν, τῆς Ἑλβετίας καὶ Αὐστρίας, ἐνῷ εἰς τὴν Γερμανίαν, ἐξαιρέσει τῶν αὐτονόμων συνδέσμων συνεταιρισμῶν καθαρῶς καθολικῶν τόπων, ὑπάρχει θρησκευτικὴ οὐδετερότης. Ὁ πολὺς λόγος, ποῦ γίνεται εἰς τὸν γερμανικὸν Συνεργατισμὸν περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀποτελεῖ ἐπείσακτον ἰδεολογίαν, ἡ ὁποία δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τὴν θεμελίωσιν ἢ τάσιν τοῦ γερμανικοῦ Συνεργατισμοῦ. Ὁ Raiffeisen. ὁ ὁποῖος εὐχαρίστως παρουσιάζεται παρὰ τῶν καθολικῶν κύκλων ὡς ἰδεώδης ἀντιπρόσωπος τῆς κοινωνικοφιλανθρωπικῆς δράσεως, ἦτο εὐαγγελιστὴς καὶ τὰ πρότυπά του εὗρεν οὗτος τόσον εἰς τοὺς Herrenhuter (1), ὅσον καὶ εἰς ἕνα καθολικὸν τάγμα, ἅτινα ἀμφότερα εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ πλησίον τοῦ Neuwied. Οὐδέποτε ὑπεστηρίχθη ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ κοινωνικοῦ κεφαλαίου, ἡ ὁποία παρ'

(1) Σ. Μ. Οὗτοι ἀποτελοῦν προτεσταντικὴν αἵρεσιν ἀναφανεῖσαν κατὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ ὀνομασθεῖσαν οὕτω ἐκ τοῦ Herrenhut ὀνόματος χωρίου τῆς Σαξωνίας, ἐξ οὗ τὸ πρῶτον προῆλθεν αὕτη. Ἐπιδιώκει τὴν συνδιαλλαγὴν τοῦ καλβινισμοῦ καὶ ἄλλων προτεσταντικῶν ὁμάδων πρὸς τὸν Λουθηρανισμὸν καὶ ἐπιβάλλει εἰς τοὺς ὀπαδούς της αὐστηρότητα περὶ τὸν βίον κλπ.

αὐτῷ ὅπως καὶ παρὰ τῷ Buchez παίζει ρόλον, ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμεν γνωριμίαν τινὰ οἱανδήποτε μὲ τὰ συγγράμματα τῶν γάλλων χριστιανικῶν κοινωνικομμεταρρυθμιστῶν. Πρέπει πολὺ μᾶλλον νὰ δεχθῶμεν ὅτι αἱ φιλανθρωπικαί του προσπάθειαι συνδέονται μὲ τὴν ἀνθρωπιστικὴν ἰδεολογίαν τῆς ἐποχῆς του.

Ἡ δρᾶσις τοῦ ἐπισκόπου βαρώνου von Ketteler 1881-1877 θεωρεῖται συνήθως θεμελιώδης διὰ τὴν καθολικὴν κοινωνικὴν πολιτικήν, ἂν καὶ πρὸ αὐτοῦ οἱ Radowitz καὶ Baader εἶχον διεισδύσει βαθύτερα τούτου εἰς τὰς κοινωνικὰς συνθήκας, ἰδίως τῶν ἐργατῶν. Βέβαιον εἶναι ὅτι πρῶτος ὁ Ketteler ἐπέτυχε νὰ διεγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ καθολικοῦ κόσμου διὰ τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα, μολονότι ὁ ἴδιος δὲν ἐγνώριζε πολλὰ πράγματα περὶ αὐτοῦ. Τὰ κοινωνικοπολιτικά του κηρύγματα τοῦ 1848 καὶ αὐτὸ τὸ «Ἐργατικὸν Ζήτημα» αὐτοῦ ἐπιδιώκουν κυρίως ν' ἀποδείξουν, ὅτι τ' ἀληθῆ μέσα θεραπείας τῶν δεινῶν τῶν ἐργατῶν ἐνυπῆρχον μόνον εἰς τὴν εὐλογίαν καὶ χάριν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Τὴν παρόρμησιν πρὸς κοινωνικὴν δρᾶσιν ἔλαβεν ὁ Ketteler ἀπὸ τὸ Βέλγιον καὶ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Lassalle. Ἐν τούτοις τίποτε δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ κάμῃ διὰ τὸ κοινωνικὸν ζήτημα, ὅλα δὲ σχεδόν, ὅσα οὗτος ἔλεγε διὰ τὴν κοινωνικὴν κίνησιν, τὴν θέσιν τῆς ἐργατικῆς τάξεως καὶ τὸν Συνεργατισμόν, εἶχε πάρει ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Lassalle. Ἐν σχέσει πρὸς τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν καὶ τὸν Συνεργατισμὸν ὁ Ketteler παρεδέχθη ἀρκετὰ ἀμελετήτως τὰς γνώμας τούτου, συμπεριλαμβανομένων τῶν περὶ τοῦ σιδηροῦ περὶ ἡμερομισθίων νόμου καὶ τοῦ Συνεργατισμοῦ, ὡς μοναδικοῦ ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως μέσου σωτηρίας, τὸν ὁποῖον οὗτος ἔθετε εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν μὲ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἱδρύματα καὶ τὴν οἰκογένειαν. Συνεταιρισμοὶ διὰ τὸν Ketteler ἦσαν οἱ παραγωγικοὶ συνεταιρισμοί, διὰ τὴν χρηματοδότησιν τῶν ὁποίων ὅμως οὗτος δὲν ὑπελόγιζε πολὺ ἐπὶ τῆς αὐτοβοηθείας τῶν ἐργατῶν οὔτε ἐπὶ τῆς κρατικῆς βοηθείας ἀλλ' εἰς τὴν βοήθειαν καθολικῶν προστατῶν.

Κατόπιν ὅμως τῆς δημοσίας κριτικῆς τοῦ Schulze, Huber καὶ ἄλλων ὁ Ketteler ἐτροποποίησε τὰς ἰδέας αὐτὰς κατὰ τοσοῦτον, ὥστε εἰς ἀνέκδοτα μείναντα ἀπομνημονεύματα δὲν ἐθεώρει πλέον τοὺς παραγωγικοὺς συνεταιρισμοὺς ὡς **τὸ** μέσον ἀλλὰ μόνον ὡς **ἓν** μέσον μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους συνεταιρισμούς.

Τὸ «Ἐργατικὸν Ζήτημα» αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἐν ἐγερτήριον, αἱ ἰδέαι του ὅμως δὲν ἠκολουθήθησαν ὑπὸ τῆς καθολικῆς κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, ἥτις ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν συντηρητικῶν ἀντιλήψεων ἠσχολεῖτο μὲ τὴν μεσαίαν τάξιν, ἰδίως ἐπὶ τοῦ αὐστριακοῦ ἐδάφους. Εἰς τοὺς βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένους τόπους ἡ καθολικὴ Charitas ἦλθεν εἰς σύνδεσμον μὲ τὴν σωματειακὴν κίνησιν, ἀφοῦ ὅμως προηγουμένως ἐχρειάσθη νὰ κατανικήσῃ τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν κύκλων. Συνάμα ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς νεωτέρους προλεταριακοὺς συνεταιρισμούς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν παραφυὰς τῆς σωματειακῆς κινήσεως. Ἄλλην ὅμως πνευματικὴν τροφὴν δὲν παρέσχεν εἰς τὸν Συνεργατισμὸν ἡ καθολικὴ μορφὴ τῆς χρι-

στιανικῆς κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, ἐκτὸς ἐὰν θελήσῃ κανεὶς νὰ συναγάγῃ τοιοῦτον τι ἐκ τῆς παπικῆς Enzyklika Rerum novarum τοῦ ἔτους 1891, ἡ ὁποία συνίστα τὴν ἵδρυσιν καθολικῶν ἐργατικῶν συματείων.

Ἐντελῶς διαφορετικὰ ἔχουν τὰ πράγματα μὲ τὴν προτεσταντικὴν ἀπόχρωσιν, διὰ τοὺς προδρόμους τῆς ὁποίας ἐγένετο λόγος εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κεφαλαίου τούτου. Ὅ,τι ἐξ αὐτῆς ὑπῆρξε γόνιμον δὲν εἶναι τὸ περιεχόμενον τῶν ἰδεῶν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα καὶ ὁ ριφθεὶς ὑπὸ τοῦ King σπόρος, ὁ ὁποῖος εὑρῆκεν εἰς τὴν μεγάλην Βρεττανίαν, τὴν πατρίδα τῆς νεωτέρας ἐργοστασιακῆς βιομηχανίας καλῶς προπαρασκευασμένον ἔδαφος. Οὕτω εἰς τὴν Μεγάλην Βρεττανίαν δὲν συνέβη μόνον νὰ εὕρῃ ἡ ἐργατικὴ τάξις φίλους καὶ ὑποστηρικτὰς εἰς τὰς μορφωμένας τάξεις ἀλλὰ καὶ νὰ δυνηθοῦν οὗτοι ν' ἀποκτήσουν μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τοὺς ἐργατικοὺς κύκλους καὶ νὰ τὴν διατηρήσουν σταθερῶς, καθόσον ἐπέτυχαν νὰ ἐπηρεάσουν τὰ συντηρητικὰ στρώματα τῆς Ἀγγλίας ὑπὸ τὸ πνεῦμα μιᾶς θετικῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς. Εἰς τὸ κέντρον τῆς πνευματικῆς αὐτῆς κινήσεως, ἡ ὁποία συμβαδίζει μὲ τὴν κοινωνικήν, εὑρίσκεται ἡ ὁμὰς τῶν ἄγγλων χριστιανοσοσιαλιστῶν, ἀμέσων ὀπαδῶν τῶν Γάλλων χριστιανοσοσιαλιστῶν, ἰδίως τοῦ Saint-Simon, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔλαβον τὴν πλέον ἰσχυρὰν παρόρμησιν διὰ τοῦ συμπατριώτου των Thom. Carlyle (1795-1881). Ὁ πολυσχιδὴς οὗτος συγγραφεὺς ὑπῆρξε ταὐτοχρόνως μεγάλος κῆρυξ τοῦ θείου λόγου καὶ κατηχητής, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν οἰκονομικήν, κοινωνικὴν καὶ ἠθικὴν ἀναστάτωσιν καὶ ἀποσύνθεσιν τῆς ἐποχῆς του (πρόκειται περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς τρίτης δεκαετηρίδος τοῦ 19ου αἰῶνος) ἔβλεπε τ' ἀποτελέσματα τῆς ἀθεΐας καὶ ἀθρησκείας. Ἀλλ' ὁ χριστιανισμὸς διὰ τὸν Carlyle εἶναι μία κοινωνικὴ ἀποστολή, ἡ ὁποία ζητεῖ μεταρρύθμισιν τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν συνθηκῶν πρὸς ὄφελος τῶν πτωχῶν, τὴν ὁποίαν ὀφείλουν ἐξ ἠθικῆς ὑποχρεώσεως νὰ ἐπιφέρουν αἱ κρατοῦσαι τάξεις. Δηλαδὴ συντηρητικὴν κοινωνικὴν μεταρρύθμισιν διὰ τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας «ἐπὶ χριστιανικῆς βάσεως».

Αὐτὸ ἦτο ἐπίσης κεφαλαιωδῶς τὸ πρόγραμμα μιᾶς ὁμάδος ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1820, κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1848 συνῆλθον διὰ ν' ἀγωνισθοῦν ἀπὸ κοινοῦ κατὰ τῆς κοινωνικῆς ἀθλιότητος τῶν ἡμερῶν των, καὶ οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τοῦ 1852 ὀνομάζονται χριστιανοὶ σοσιαλισταί, χωρὶς νὰ εἶναι σοσιαλισταὶ ὑπὸ τὴν νεωτέραν ἔννοιαν. Δὲν θέλουν οὗτοι π. χ. νὰ καταργήσουν τὰς τάξεις, δὲν εἶναι κἂν δημοκράται, ἀλλ' ὑπολογίζουν ἐπὶ τῆς βοηθείας τῶν πλουσίων, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπευθύνεται κατὰ πρῶτον λόγον ἡ ἐκκλησίς των. Ἡ ἐκκλησις αὕτη εὑρίσκει εἰς αὔξοντα βαθμὸν ἀπήχησιν· διότι ἡ ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἰσχυρὰ ἐργατικὴ κίνησις, ἡ καλουμένη κίνησις τῶν χαρτιστῶν, ἰδίως δὲ ἡ ὑπ' αὐτῆς ἐν ἔτει 1848 ὑποβληθεῖσα ὁμαδικὴ αἴτησις, καθὼς καὶ ἡ ἐπανάστασις τοῦ Φεβρουαρίου εἶχαν ἐμβάλει εἰς διαρκεῖς σκέψεις τὰ πνεύματα τῶν ἀνωτέρων κύκλων. Ἡ ἀθλιότης τῶν ἐργατῶν τῶν ἐργοστασίων, τὴν ὁποίαν γνωρίζομεν ἀπὸ πολλὰς περιγραφὰς καὶ ἡ ὁποία παρουσίαζεν αὐτόχρημα φρικαλέας εἰκόνας

δυστυχίας, δὲν ὑπῆρξεν ἱκανὴ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο, μολονότι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1815, καθ' ὃ ἡ ἀπόλυσις πολλῶν στρατιωτῶν ἐπολλαπλασίασε τὴν ἀνεργίαν, ἐνετείνετο αὕτη ἀκαταπαύστως. Ὁ ἐκτοπισμὸς ἰδίως ἀπὸ τὴν φαντουργικὴν βιομηχανίαν τῆς ἀνδρικῆς ἐργασίας ὑπὸ τῆς ἐργασίας τῶν γυναικῶν καὶ παίδων, ἐδημιούργησε φοβερὰς ἀπὸ ἠθικῆς ἐπίσης καὶ ὑγιεινῆς ἀπόψεως συνθήκας, ἀπέναντι τῶν ὁποίων ἡ πλειονότης τῶν βιομηχάνων, ὑπαλλήλων καὶ κληρικῶν ἔμεναν ἀσυγκίνητοι.

Ὅ,τι ὅμως δὲν κατώρθωσεν ἡ δυστυχία τοῦ λαοῦ, νὰ προκαλέσῃ δηλ. τὴν ἀφύπνισιν τῶν συνειδήσεων, ἐπέτυχον οἱ χριστιανοὶ σοσιαλισταὶ διὰ μιᾶς ἀκαταπονήτου διαφωτίσεως καὶ προπαγάνδας, ἡ ὁποία ἐσυνεχίσθη ἐπὶ δεκαετηρίδας μ' ἐνθουσιώδη ἁρμήν. Ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς σοσιαλιστὰς δύο μόνον ἦσαν κληρικοί, ἀλλὰ καὶ οἱ δύο ἐκ τῶν πλέον σπουδαιοτέρων, οἱ Maurice, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ πατὴρ τῆς κινήσεως, καὶ Kingsley. Ἄλλος ἐπιφανὴς ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξεν ἐπίσης ὁ δικηγόρος J. Ludlow.

Κατὰ τὸ 1848 προσεχώρησαν εἰς τοὺς ἀνωτέρω τρεῖς πλῆθος ὀπαδῶν ἀπὸ τ' ἀνώτερα στρώματα μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ οἱ διακεκριμένοι ἄνδρες A. Vansittart, Ed. Vansittart-Neale καὶ Thom. Hughes. Ἡ δρᾶσις τοῦ κύκλου αὐτοῦ συνίστατο εἰς τὴν ἔκδοσιν μιᾶς ἐφημερίδος, ἥτις ἐσταμάτησε μετά τινας μῆνας, ταχέως ὅμως εὗρε διαδόχους καὶ προσήλκυσεν εἰς αὐτοὺς νέους φίλους, εἶτα δὲ εἰς παροχὴν κοινωνικῆς βοηθείας εἰς τὰς δυστυχούσας συνοικίας τοῦ Λονδίνου. Καρπὸς ταύτης ὑπῆρξαν πολύκροτοι ἀποκαλύψεις περὶ τῆς καταστάσεως τῶν κατ' οἶκον ἐργατῶν τῆς βιομηχανίας ἑτοίμων ἐνδυμάτων καὶ τὸ ἐπακολουθῆσαν πείραμα ἑνὸς παραγωγικοῦ συνεταιρισμοῦ ραπτῶν, τὸ πρόγραμμα τοῦ ὁποίου ἠμπορεῖ νὰ συνοψισθῇ εἰς δύο παραγράφους: «Ὁ ἐγωϊσμὸς τοῦ ἀτόμου, ὅπως ἐνσαρκώνεται εἰς τὸ οἰκονομικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, εἶναι ἡ ρίζα ὅλων τῶν κακῶν ἀπὸ τὰ ὁποῖα πάσχει σήμερον ἡ ἀγγλικὴ βιομηχανία» καί: «ἡ θεραπεία τῶν κακῶν τοῦ ἀνταγωνισμοῦ εὑρίσκεται εἰς τὴν φιλάδελφον καὶ χριστιανικὴν ἀρχὴν τοῦ Συνεργατισμοῦ δηλ. τῆς συνηνωμένης ἐργασίας μὲ διανομὴν τοῦ κοινοῦ κέρδους».

Διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ αὐτοῦ, πρότυπον τοῦ ὁποίου ἦσαν οἱ συνεταιρισμοὶ τοῦ Buchez, θὰ ἐγίνετο ἡ ἀπαρχὴ μιᾶς συνεταιριστικῆς κινήσεως ἡ ὁποία ἀληθῶς κατ' ἀρχὰς ἐξελίσσετο βραδέως παρὰ τὴν φλογερὰν προπαγάνδαν τῶν χριστιανῶν σοσιαλιστῶν, Ἀλλ' ἡ ἐπακολουθήσασα τὸ 1850 ἵδρυσις τῆς «ἑταιρείας πρὸς προαγωγὴν τῶν ἐργατικῶν συνεταιρισμῶν», τῆς ὁποίας τὸ περιεδικὸν ἀρχικῶς ὠνομάζετο. «Ὁ χριστιανὸς σοσιαλιστὴς» βραδύτερον δὲ «Ἐφημερὶς τοῦ Συνεργατισμοῦ», ἡ ἐπίτευξις τῆς θεσμοθετήσεως κατὰ τὸ 1852 διὰ τὴν Ἀγγλίαν τοῦ νόμου περὶ συνεταιρισμῶν καὶ ἡ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος σύγκλησις ταῦ πρώτου συνεδρίου συνεταιρισμῶν, ἔδωσαν ἐν τέλει ὤθησιν καὶ ἔκτοτε ἀρχίζει ἡ πρόοδος τῶν ἀγγλικῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι βεβαίως εἶχαν πνευ-

ματικὰς παρορμήσεις καὶ ἀπὸ ἄλλας ἀκόμη ἐκτὸς τῆς τοῦ «χριστιανικοῦ σοσιαλισμοῦ» πηγάς.

Ὅτι οἱ Χριστιανοὶ σοσιαλισταὶ δὲν ἐπέτυχον, ἦτο ἡ ἐπικράτησις τῆς παραγωγικῆς συνεταιρικῆς ὀργανώσεως, πρὸ παντὸς δὲ τῆς ἰδέας, ὅτι ἡ νέα κοινωνικὴ ὀργάνωσις θὰ ἔπρεπε νὰ προέλθῃ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς διανομῆς τοῦ κέρδους, καθὼς καὶ νὰ ἐμπνεύσουν εἰς τὴν ἐργατικὴν τάξιν τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα. Ἡ μεγίστη ὅμως ἐπιτυχία τῆς κινήσεως αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ προσέλκυσις τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν μορφωμένων, ὄχι δὲ ὀλιγώτερον τῶν κληρικῶν, διὰ τὴν τύχην τῆς ἐργατικῆς τάξεως καὶ ἡ ἐμψύχωσις τοῦ ἀγγλικοῦ Συνεργατισμοῦ. Δι' ἑνὸς Ἰδεαλισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπηθανατίσθη διὰ τῆς συνεργασίας μερικῶν ἐκ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν εἰς τοὺς ἀγγλικοὺς συνεταιρισμούς.

Οἱ χριστιανοὶ σοσιαλισταὶ διέκριναν καθαρὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ χριστιανικοῦ των κηρύγματος, τὸ ὁποῖον ἦτο συγχρόνως καὶ κοινωνικοηθικὴ διδασκαλία, διὰ νὰ πλησιάσουν δὲ πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν ἵδρυσαν τὸ 1854 τὸ Working Men's College, μίαν ἀνωτέραν ἐργατικὴν σχολήν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰργάσθησαν οὗτοι καὶ ἄλλα ἐπιφανῆ πνεύματα ἐπὶ ἔτη καὶ μὲ ἐξαίρετον ἀποτέλεσμα, μολονότι δὲν ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των, τοῦ ν' ἀποδιώξουν τελειωτικῶς ἀπὸ τὸν ἀγγλικὸν λαὸν τὸ ἐγωϊστικὸν πνεῦμα.

Ὡς φιλολογικὸν δοκουμέντο πρώτης τάξεως οἱ χριστιανοὶ σοσιαλισταὶ κατέλειπαν εἰς τὸν συνεταιρικὸν κόσμον τῆς Ἀγγλίας ἕνα εἶδος εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖον συνέταξαν οἱ Hughes καὶ Vansittart—Neale τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ συνεδρίου τῶν συνεταιρισμῶν τοῦ ἔτους 1879, ὅπως ρητῶς σημειοῦται εἰς τὸ ἐξώφυλλον αὐτοῦ. Τὸ βιβλίον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς ὠνομάσθη «Ἐγχειρίδιον τῶν συνεταιριστῶν» ἐπανεξεδόθη δὲ τὸ 1916 ἀπὸ τοὺς ἀγγλικοὺς συνεταιρισμοὺς ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀρχαί. Συμβολὴ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως» διὰ νὰ χρησιμεύσῃ «ὡς ἀντιφάρμακον κατὰ τοῦ ὠμοῦ ὑλισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἔχει διεισδύσει ὡς καρκῖνος τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὴν κίνησιν», ἀποτελεῖ ἓν ἀξιοσημείωτον γνώρισμα τῆς ἀγγλικῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως καὶ συγχρόνως μίαν σύνοψιν τῶν χριστιανοσοσιαλιστικῶν διδασκαλιῶν τῶν μνημονευθέντων ἀνδρῶν.

Ἡ σειρὰ τῶν σκέψεων εἶναι περίπου ἡ ἀκόλουθος: Κάθε κοινωνικὴ μεταρρύθμισις χρειάζεται μίαν ὑπερφυσικὴν θεωρίαν. Ὡς τοιαύτη συνιστᾶτο ὁ Χριστιανισμὸς τῆς Μεταρρυθμίσεως. Τελικῶς ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ κοινωνικοὶ μεταρρυθμισταὶ εἶναι ἐπίσης χριστιανοὶ καὶ ὅταν δὲν τὸ παραδέχονται οὗτοι, κατὰ τὸ «ἀπὸ τὰ ἔργα των πρέπει νὰ τοὺς διακρίνετε». Ἡ θεάρεστος, ἡ ἀνιδιοτελὴς δρᾶσις θὰ πραγματοποιήσῃ τὴν αἰωνόβιον ἐπίγειον βασιλείαν. Τὸ μέσον πρὸς πραγματοποίησιν αὐτοῦ εἶναι νὰ εὑρεθῇ ἕνας νέος τρόπος παραγωγῆς, ὁ ὁποῖος εἶναι σπουδαιότερος τῆς καταναλώσεως καὶ πίστεως, διότι εἰς τὰ ζητήματα τῆς διανομῆς τὰ πράγματα ἵστανται ὑπεράνω τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν διαθήκην ἑνὸς ὁμίλου

ἐμπνευσμένων χριστιανῶν καὶ φιλανθρώπων, δὲν εἶναι ἓν εἶδος τυπικοῦ ἐγγράφου, ἀλλ' ὁμολογία πίστεως, ἡ ὁποία δονεῖ τὰς καρδίας πολλῶν καὶ ἐκ τῶν σημαινόντων ἔτι συνεταιριστῶν τοῦ ἀγγλικοῦ καταναλωτικοῦ Συνεργατισμοῦ. Καὶ σήμερον ἀκόμη διαβάζεται τοῦτο εἰς συνεταιριστικὰς συγκεντρώσεις. Τὸ ὅτι ἔχει ἀκόμη τὴν σημασίαν αὐτήν, ἀποδεικνύει πόσον ζωντανὸν εἶναι καὶ εἰς τὰς ἡμέρας μας τὸ πνεῦμα τῶν χριστιανοσοσιαλιστῶν καὶ ὅτι περιπίπτει κανεὶς εἰς σοβαρὰν πλάνην ὅταν θεωρεῖ τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως ὡς μίαν ὑπόθεσιν τοῦ οἰκονομικοῦ ἰδιωτικοῦ συμφέροντος.

Τὴν δρᾶσιν τῶν ἄλλων χριστιανοσοσιαλιστῶν κατέστησε γνωστὴν εἰς τὸ γερμανικὸν ἔδαφος ὁ W. Huber, ὁ ὁποῖος κατ' ἐπανάληψιν ἐπεσκέφθη τὴν Ἀγγλίαν καὶ ὡρμᾶτο ἀπὸ ἐντελῶς ὁμοίας πρὸς ἐκείνους ἀντιλήψεις. Οὗτος ἐγεννήθη τὸ 1800, ὑπῆρξε δὲ τέκνον οἰκογενείας πεπαιδευμένων καὶ ἀνετράφη μὲ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, μακρὰν δὲ ἀπὸ θρησκευτικὰς ἐπιρροάς. Ἀπώλεσε τὸν πατέρα του ἐνωρίς, διήνυσε δὲ δέκα ἔτη εἰς τὸ περίφημον ἵδρυμα τοῦ Fellenberg εἰς τὸ Hofwyl τῆς Ἑλβετίας, ἀπὸ ὅπου συναπεκόμισε πολὺ ἰσχυρὰς ἐντυπώσεις διὰ τὴν μεταγενεστέραν ζωήν, ἰδίᾳ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Pestalozzis καὶ τὴν ροπὴν πρὸς τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα καὶ ἰδιαιτέρως τὴν δυσπραγίαν τῶν κατωτέρων τάξεων. Κατὰ τοὺς φοιτητικούς του χρόνους καὶ τὰ πρῶτα του μεγάλα ταξίδια ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ρωμαντισμοῦ καὶ τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ, ἕνεκα δὲ τῶν πρώτων ἀποτυχιῶν τοῦ νεαροῦ δημοκρατικοῦ συστήματος ἐγκατέλειψε τὴν περὶ ἐλευθερίας ἰδεολογίαν του. Ἐκτὸς τούτου ἐπηρεασθεὶς βαθέως εἰς Σκωτίαν καὶ Ἑλβετίαν ἀπὸ τοὺς κύκλους τῶν θετικῶν χριστιανικῶν ἀντιλήψεων ἐγένετο πιστὸς χριστιανὸς καὶ μοναρχικῶν φρονημάτων συντηρητικός. Τὸ 1833 ἐγένετο καθηγητὴς τῶν λατινικῶν γλωσσῶν, τὸ δὲ 1843 ἦλθεν ὑπὸ τὴν ἰδιότητα αὐτὴν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου, ἔνθα ἐκλήθη ἐπίτηδες ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως διὰ νὰ ἐργασθῇ ἐκεῖ ὑπὸ συντηρητικὸν πολιτικὸν πνεῦμα. Συνείργησεν εἰς τὴν ἵδρυσιν τοῦ συντηρητικοῦ κόμματος, εὑρίσκετο εἰς σύνδεσμον μὲ τοὺς Wichern, Stahl καὶ Leo δὲν εὑρῆκεν ὅμως τὴν ἀπήχησιν, ποῦ ἐζήτει. Ἤθελε τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα μὲ συντηρητικὴν μορφήν, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ θὰ ἔπρεπε νὰ ἦτο βοήθεια πρὸς τὸν κατώτερον λαὸν καὶ μάλιστα ὑπὸ προοδευτικὸν πνεῦμα. Ἤθελε νὰ βοηθήσῃ ὄχι μόνον τοὺς χειροτέχνας καὶ καὶ γεωργούς, ἀλλὰ καὶ τὴν νέαν βιομηχανικὴν ἐργατικὴν τάξιν κατὰ ἐντελῶς νέον καὶ σκόπιμον τρόπον. Δι' αὐτὰ ὅμως δὲν εὗρε καμμίαν ὑποστήριξιν εἰς τοὺς συντηρητικοὺς κύκλους τῆς ἀκόμη ἀγροτικῆς Γερμανίας· οὕτω διαψευσθεὶς εἰς τὰς ἐλπίδας του ἀπεσύρθη τὸ 1851 ἀπὸ τὴν καθηγητικήν του ἕδραν τοῦ Βερολίνου εἰς τὸ Wernigerode τοῦ Harz, ἐκεῖθεν δὲ ἔδρασεν ἀκαταπονήτως μὲ δημοσιεύματα καὶ λόγους μέχρι τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1869 ἐπισυμβάντος θανάτου του.

Ἡ κακή του μοῖρα ὑπῆρξεν ὅτι ἐν σχέσει πρὸς τὸ κοινωνικόν του πρόγραμμα προηγήθη τῆς ἐποχῆς του. Τὰ πολυάριθμα ταξίδιά του, ἐκ

τῶν ὁποίων ἑπτὰ μόνον εἰς τὴν Μεγάλην Βρεττανίαν, τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ γνωρίσῃ τὰς συνθήκας τοῦ ἐργοστασιακοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον ἀντελήφθη οὗτος μὲ μεγάλην σαφήνειαν. Ἡ ἀνεπτυγμένη διὰ τῆς ἐν τῇ σχολῇ τῆς Hofwyl μορφώσεως καὶ τῆς προσωπικῆς εὐφυΐας ἀντίληψίς του, ἔβλεπε καθαρὰ τὴν οἰκονομικὴν καὶ ἠθικὴν ἀθλιότητα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔπασχεν ἡ ἐργατικὴ τάξις, ἐξ ἴσου δὲ ἀσφαλῶς διέκρινε καὶ τὰ μέσα τῆς σωτηρίας, τὰ ὁποῖα ἀνέπτυξε πρὸς τοῦτο ἡ ἐποχή μας, εἰς τὰ ὁποῖα ὅμως τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὀλίγοι μόνον ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρας τάξεως ἐτόλμων νὰ πιστεύσουν καὶ ἐν αὐτῇ ἀκόμη τῇ Ἀγγλίᾳ.

Ὁ Huber διεκήρυξε καθαρὰ ὅτι ἡ κρίσις τῆς ἐν ἀπαιδευσίᾳ εὑρισκομένης χειροτεχνίας δὲν ἠδύνατο ν' ἀντιμετωπισθῇ διὰ τῆς συντεχνιακῆς ἀντιδράσεως. Κατ' αὐτὸν μόνον προσδευτικὰ μέτρα θὰ ἠδύναντο νὰ βοηθήσουν τὸν χειροτέχνην: καλλιτέρα μόρφωσις τῆς νέας γενεᾶς καὶ συνεταιρικὴ αὐτοβοήθεια. Ὁ Huber ἀντελήφθη ἐκ τῶν πρώτων γερμανῶν τὸ ἐργατικὸν ζήτημα καθ' ὅλην τὴν παγκόσμιον ἱστορικήν του σημασίαν. Καὶ εἰς τοὺς ἐργάτας, ἔλεγε, θὰ ἔπρεπε ἐπίσης νὰ ἀνοιχθῇ ὁ δρόμος τῆς αὐτοβοηθείας, πρὸ παντὸς μὲ συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως καὶ οἰκοδομικοὺς συνεταιρισμούς,—ὁ Huber ἐπανελάμβανε διαρκῶς μὲ ἐπιμονὴν τὸ ζήτημα τῆς στέγης, τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς ἦτο ζήτημα ἐργατικῆς στέγης—ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς ἑνώσεις (σωματεῖα), μὲ τὴν καταπολέμησιν τοῦ ἀλκοολισμοῦ καὶ μὲ τοὺς ἐποικιστικοὺς συνεταιρισμούς. Πρὸ παντὸς θὰ ἔπρεπε νὰ προφυλαχθοῦν οὗτοι ἀπὸ τὴν κατάχρησιν τῆς δυνάμεως ἐκ μέρους τῶν ἐργοδοτῶν των καὶ ἀπὸ τὸν Ὑλισμόν, ὁ ὁποῖος εἶναι συνέπεια τῆς ἀθλιότητός των καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Μαμμωνᾶ, ἀντὶ δὲ τούτου θὰ ἔπρεπε νὰ εὕρουν νέας ἠθικὰς δυνάμεις τῇ βοηθείᾳ τοῦ κηρύγματος καὶ κατηχήσεως εἰς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Ὁ Huber ἀνησύχει ὡσαύτως καὶ διὰ τοὺς ἀγροτικοὺς ἐργάτας τοὺς ὁποίους οὐδεὶς σχεδὸν ἐσκέπτετο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἐζήτει νὰ τοὺς ἐποικίσῃ καὶ τοὺς ἑνώσῃ εἰς παραγωγικοὺς συνεταιρισμούς, καθὼς καὶ νὰ θεραπεύσῃ τὴν κρίσιν στέγης αὐτῶν. Τὸ κράτος ὅμως ὤφειλε νὰ μὴ παρέμβῃ καὶ περιορίσῃ τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ νὰ κρατηθῇ ὑπεράνω τῶν κομμάτων διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ ἠθικά του καθήκοντα.

Ὁ Huber λοιπὸν ὄχι μόνον ἀντελήφθη ἐκ βάθρων τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα ἀλλὰ καὶ ὑπέδειξε μίαν λύσιν, ἡ ὁποία παρουσιάζεται ἐντελῶς νέα καὶ ἡ ὁποία παρὰ τὴν συντηρητικήν της χροιὰν ἔχει στενὴν συνάφειαν μὲ τὸ πρόγραμμα τῶν φιλελευθέρων καὶ σοσιαλιστῶν, τοὺς ὁποίους ὁποίους ἠννόει πλήρως, ἂν καὶ προσωπικῶς τοὺς ἀντεπάθει. Τὰ κηρύγματά του ἐμόρφωσεν ὁ Huber οὐχὶ τόσον ἀπὸ τὴν θεωρίαν ἀλλὰ περισσότερον ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἀγγλικῶν καὶ γαλλικῶν συνθηκῶν καθὼς καὶ ἀπὸ προσωπικὴν ἐπαφὴν μὲ προέχοντας ἄνδρας τῆς κοινωνικῆς κινήσεως, ἰδίως τῶν ἄγγλων χριστιανοσοσιαλιστῶν. Ἀνέπτυσσε διηνεκῶς ἐν Γερμανίᾳ εἰς ἄρθρα καὶ διαλέξεις τὰ τῶν συνεταιρισμῶν τῆς ἀλλοδαπῆς ὑπὸ τὴν ἰδιότητα δ' αὐτὴν ὑπῆρξεν ἐπίσης συνεργάτης εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦ Schulze-Delitzschs.

Τούτου ὑπερεῖχε θεωρητικῶς ὁ Huber διότι εἶχε γνωρίσει τὴν νεωτέραν βιομηχανίαν πολὺ βαθύτερον τοῦ Schulze, ὁ ὁποῖος εἶχε διαρκῶς πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον μικροαστικὸν κόσμον τῆς τότε μέσης Γερμανίας καὶ διὰ τοῦτο καὶ οἱ συνεταιρισμοί του δὲν προσηρμόζοντο καλῶς εἰς τοὺς ἐργάτας. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ὁ Schulze ἦτο ὑπέρτερος τούτου ὡς φιλελεύθερος, πρακτικὸς ὀργανωτὴς καὶ λαϊκὸς ἀνήρ, τόσον δέ, ὥστε εὗρε τὸν δρόμον πρὸς τὸν λαόν, ἐνῷ ὁ Huber μὲ τὴν ἐμπιστοσύνην του εἰς τοὺς ἀνωτέρους κύκλους καὶ τὸ ρωμαντικόν του ἦθος, τὸ ὁποῖον τὸν ὤθει νὰ ζητῇ διὰ δημοκρατικοὺς συνεταιρισμοὺς ἀριστοκρατικὴν κεφαλήν, προσέτι δὲ λόγῳ τῆς εὐαισθησίας του καὶ τοῦ ὅτι ἔβλεπε μακρύτερα τῆς ἐποχῆς του δὲν εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ μεγάλα πρακτικὰ ἀποτελέσματα. Μὲ τὸν Schulze εὑρίσκετο ἐπὶ ἕνα χρονικὸν διάστημα ὡς συνεργάτης τῶν «Blätter für Genossenschaftswesen» αὐτοῦ εἰς ἀγαθὰς σχέσεις, ἀλλὰ μίαν μόνον φορὰν συνηντήθη μαζύ του. Βραδύτερον, ὅταν ὁ Lassalle ἐδημοσίευσε κατὰ τρόπον ἀνοίκειον μίαν ἰδιωτικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Huber πρὸς αὐτόν, εἰς τὴν ὁποίαν οὗτος ἐχαρακτήριζε τὴν δρᾶσιν τοῦ Schulze ὡς ἀρνητικὴν διά τοὺς ἐργάτας, τὴν δὲ αἰτίαν τούτου ἀνεζήτει εἰς τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς φιλελευθέρους μεγαλοκεφαλαιούχους, ἐχωρίσθησαν τελείως. Μὲ τὸν Lassalle ἐπίσης ὁ Huber διετήρει ψυχρὰς σχέσεις. Τὸν Raiffeisen οὐδέποτε ἐμνημόνευσεν. Ὁ Pfeiffer ἴσως ὀφείλει κάτι εἰς αὐτόν.

Ὁ Pfeiffer ἦτο μᾶλλον ἐρευνητὴς καὶ θεωρητικὸς παρὰ ἄνθρωπος τῆς πρακτικῆς δράσεως. Αἱ θεωρητικῶς σπουδαιόταται ἰδέαι του ἐπανεβίωσαν κατὰ μέγα μέρος βραδύτερον, ἀλλ' ἡ ἀκαταπόνητος προπαγάνδα του διὰ τὴν συνεταιρικὴν ἰδέαν κατέστησαν τὴν Γερμανίαν μέλλουσαν κοιτίδα αὐτῆς. Εἶναι ἐπίσης ὁ πρῶτος, ποῦ διετύπωσεν ἕνα ἀξιόλογον χριστιανοκοινωνικὸν πρόγραμμα ἐπὶ εὐαγγελικῆς βάσεως Πολὺ βραδύτερον ὅμως προσεπάθησεν ὅπως οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν βιοτεχνῶν δεχθοῦν μίαν συντηρητικὴν μεσοταξικὴν πολιτικὴν κατὰ τὸ λεγόμενον πνεῦμα τοῦ Huber, τοῦτο δὲ βεβαίως ὄχι χωρὶς τὴν ὀπισθοβουλίαν νὰ δυνηθῇ δι' αὐτοῦ νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν φιλελευθερισμὸν τοῦ Schulze καὶ τῶν περὶ αὐτόν.

Ἐν τέλει τῆς ἀνασκοπήσεως τῆς χριστιανοκοινωνιστικῆς κινήσεως, ἐφ' ὅσον σχετίζεται αὕτη μὲ τὸν Συνεργατισμόν, δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ κοινωνικοηθικὸν περιεχόμενον τοῦ Χριστιανισμοῦ κυρίως μόνον ἐπὶ τῶν ἀγγλικῶν προλεταριακῶν συνεταιρισμῶν ἔσχε μεγάλην καὶ διαρκῆ ἐπίδρασιν, διὰ τῆς ὁποίας ἀναμφισβητήτως προπαρεσκευάσθη ἡ περαιτέρω ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ ὑπολοίπου συνεταιριστικοῦ κόσμου. Αἱ καθολικῆς μορφῆς χριστιανοκοινωνικαὶ ἰδέαι ὑπῆρξαν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ κοινωνικοῦ των περιεχομένου ὀλιγώτερον γόνιμοι τῆς τοῦ χριστιανικοῦ των τοιούτου, ἐνῷ ὁ προτεσταντικὸς χριστιανισμὸς ἔχει ἕως τώρα τὰ πρωτεῖα εἰς τὰ κοινωνικὰ ζητήματα. Ἀλλὰ καὶ οὗτος μόνον εἰς τὸ ἀγγλικὸν ἔδαφος κατέστη δρῶσα κοινωνικὴ δύναμις.

γ) Τὸ ἰδεῶδες τοῦ Κοινωνισμοῦ.

Δὲν εἶναι εὔκολον νὰ εὕρῃ κανεὶς διὰ τὸ κεφάλαιον αὐτὸ ἕνα τίτλον, ὁ ὁποῖος νὰ ἐκφράζῃ ὅλα τὰ εἴδη τοῦ κολλεκτιβισμοῦ: σοσιαλισμόν, κομμουνισμόν, κοινωνικὴν ἀλληλεγγύην (Solidarismus) ἐν τῇ σημασίᾳ αὐτῶν διὰ τὴν ἰδεολογίαν τοῦ Συνεργατισμοῦ. Αἱ ἔννοιαι, αἱ ὁποῖαι ἀπεδόθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο ἀλλάσσουν εἰς τοὺς περισσοτέρους ἐξ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐμελέτησαν τὰ ζητήματα αὐτά, ἐπιπροσθέτως δὲ καὶ οἱ χαρακτηρισμοὶ σοσιαλισμὸς καὶ τὰ παρόμοια μετέβαλλον διηνεκῶς τὴν ἔννοιάν των. Οὕτω λοιπὸν θὰ ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ ὁρισμὸς τῆς ἐννοίας καὶ κατάταξις, διὰ νὰ ἠμπορῇ νὰ γίνῃ λόγος περὶ σοσιαλισμοῦ κλπ. Ἀλλὰ δι' ἓν παρόμοιον πρᾶγμα δὲν εἶναι ἐδῶ ὁ τόπος οὔτε δὲ πρόκειται περὶ θεωρητικῆς ἀναπτύξεως ἀλλὰ περὶ ἐκθέσεως τῆς ἱστορίας τῶν ἰδεῶν.

Οὕτω σκόπιμον εἶναι τότε μόνον νὰ περιληφθοῦν ἐδῶ διανοούμενοι καὶ ἡγέται κοινωνικῶν μεταβολῶν, ὅταν οὗτοι δὲν ἀξιοῦν ἁπλῶς καὶ ἐπιδιώκουν μεταρρυθμίσεις ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ὑφισταμένης οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς τάξεως, ἀλλὰ προτείνουν ριζικὴν μεταλλαγὴν τῆς τάξεως αὐτῆς, ἡ ὁποία θὰ μεταβάλῃ τελειωτικῶς μέρη τοὐλάχιστον ἐξ αὐτῆς, διὰ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν οἰκονομικὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν ἀτόμων, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὴν καπιταλιστικὴν οἰκονομίαν, μὲ ἕνα κοινωνιστικὸν οἰκονομικὸν σύστημα, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀντιστρόφως τὴν θέσιν τοῦ ἀτόμου καθορίζει τὸ συμφέρον τῆς ὁλότητος.

Ἐν τοῖς ἀνωτέρω δὲν ἐλέχθη ἀκόμη πῶς φθάνομεν εἰς τὸ ἰδεῶδες τοῦ κοινωνισμοῦ. Εἰς τὰ δύο προηγούμενα κεφάλαια περιεγράφησαν αἱ κοινωνικαὶ ἰδέαι, αἱ ὁποῖαι προῆλθον ἀπὸ τὰς ἰδεολογίας τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ δι' αὐτῶν κατέστησαν πνευματικὴ βάσις τοῦ Συνεργατισμοῦ. Αἱ ἰδέαι, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐκτεθῶσιν εἰς τὸ παρὸν κεφάλαιον θὰ συνοψίζουν περισσότερον τὸν σκοπὸν παρὰ τὴν ἀφετηρίαν. Εἶναι ὅθεν δυνατὸν ὁ εἷς ἢ ὁ ἄλλος ἐκείνων, τῶν ὁποίων αἱ ἰδέαι θὰ ἐκτεθοῦν ἐδῶ, νὰ ἔχῃ λάβει τὴν ἀφετηρίαν διὰ τὸ ἔργον του ἐκεῖθεν ἀκριβῶς ὅθεν προέρχονται οἱ φιλελεύθεροι καὶ χριστιανοὶ κοινωνικομεταρρυθμισταί. Τούτους ὅθεν θὰ συναντήσωμεν πάλιν.

Τὴν ἀφετηρίαν τῶν κοινωνιστῶν ἀποτελεῖ συνήθως αὐστηρὰ κριτικὴ τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος καὶ τῶν συνεπειῶν αὐτοῦ διὰ τὰς λαϊκὰς μάζας. Τὸν δρόμον ἀπὸ τῆς κριτικῆς αὐτῆς πρὸς τὸ ἰδανικὸν τοῦ κοινωνισμοῦ προπαρασκευάζουν λογικὰ αἴτια· εἶναι δὲ ταῦτα εἴτε ἡ πεποίθησις ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἄλλη διέξοδος ἐκ τῆς καταστάσεως, ἣν ἐδημιούργησεν ὁ καπιταλισμός, εἴτε ἡ ἱστορικοφιλοσοφικὴ ἀντίληψις ὅτι ἡ ἐπιθυμητὴ ἐξέλιξις πρὸς τὸν κοινωνισμὸν εἶναι μοιραία καὶ ἀναπόφευκτος.

Ὁ Συνεργατισμὸς εὑρίσκεται εἰς τὸ κέντρον ὅλων τῶν σοσιαλιστικῶν συστημάτων, ἐξαιρέσει ἐκεῖ, ὅπου τὸ μέσον πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ κοινωνισμοῦ, εἶναι ἡ παράδοσις τῶν οἰκονομικῶν λειτουργιῶν εἰς τὸ κράτος καὶ τὴν κοινότητα. Θὰ ἠδυνάμεθα ἐπίσης νὰ διακρίνωμεν τοὺς κοινωνιστὰς κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς βίας, τὴν ὁποίαν θεωροῦν ἀναγκαίαν διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐπιδιωκομένης ὑπ' αὐτῶν κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, καθὼς ἐπίσης καὶ ἐκ τούτου, ἐὰν δηλ. στηρίζωνται ἐπὶ τοῦ παραγωγικοῦ συνεταιρισμοῦ ἢ τοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν καταναλωτῶν. Ἀλλ' αἱ διαιρέσεις αὗται δὲν ἐπιτρέπουν καὶ τὴν κατάταξιν εἰς ὁμάδας διὰ τοῦτο προεκρίθη ὡς σειρὰ τῆς ἐκθέσεως ἡ πνευματικὴ καὶ χρονολογικὴ ἱστορικὴ ἀλληλουχία, ἡ ὁποία συγχρόνως ἀποτελεῖ μίαν κατ' ἔθνη κατάταξιν, χωρὶς βεβαίως νὰ παρέχῃ αὐστηρὸν σύστημα.

Οἱ Γάλλοι.

Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν γάλλων σοσιαλιστῶν βαδίζει ἡ περιπετειώδης μορφὴ τοῦ κόμητος Saint-Simon, τὸν ὁποῖον ἤδη ἐγνωρίσαμεν ὡς ἱδρυτὴν τοῦ «χριστιανικοῦ σοσιαλισμοῦ» (βλ. σελ. 56). Ὁ δρόμος ποὺ τὸν ὡδήγησεν εἰς τὸ κοινωνικόν του πρόγραμμα εἶναι ὁ αὐτὸς τοῦ «Νέου Χριστιανισμοῦ» του, δηλ. ὁ δρόμος τῆς ἱστορικοφιλοσοφικῆς ἐρεύνης, ἡ ὁποία τοῦ ἀπεκάλυψε τὸν νόμον τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρώπου.

Εἶναι ἀμφίβολον ἂν ἠμπορῇ νὰ ὀνομασθῇ σοσιαλιστής. Ὅποιος θεωρεῖ ὡς γνώρισμα τοῦ σοσιαλισμοῦ τὴν ἐχθρότητα πρὸς τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν δὲν δύναται νὰ τὸν συγκαταλέξῃ εἰς τὸν σοσιαλισμόν· διότι εἶναι ἐντελῶς «ἀστὸς» φιλελεύθερος, ἡ δὲ νέα κοινωνικὴ ὀργάνωσις, τὴν ὁποίαν οὗτος θεωρεῖ ἀναγκαίαν, θὰ εἶναι ἡ δόξα τῆς βιομηχανίας παντὸς εἴδους· εἰς τὸ μέλλον ἡ δύναμις τῶν χωροδεσποτῶν θὰ ἐκλείψῃ, τὴν δὲ προέχουσαν γνώμην θὰ ἔχουν οἱ ὠφέλιμοι ἄνθρωποι.

Τὸ μέχρι ταῦδε πολιτικὸν πολίτευμα πρέπει ν' ἀντικατασταθῇ ὑπὸ ἑνὸς οἰκονομικοῦ πολιτεύματος· τὰ ἔθνη (κράτη) πρέπει νὰ μεταβληθοῦν εἰς συνεταιρισμοὺς παραγωγῶν, μὲ τὸν μοναδικὸν σκοπὸν νὰ προαγάγουν τὴν εἰρηνικὴν καὶ ὠφέλιμον ἐργασίαν. Τὸ νέον τοῦτο σύστημα πραγμάτων, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ ἀπολύτως ἴδιον ἔργον τοῦ Saint-Simon κατέστη, δι' ὅλα τὰ σοσιαλιστικὰ συστήματα μία τῶν γονιμοτέρων ἰδεῶν. Ὁ δρόμος πρὸς τὴν ὁλιστικὴν ἀντίληψιν τῆς ἱστορίας κατεδείχθη ὑπ' αὐτοῦ, τὸ δὲ σπουδαῖον ἀπὸ συνεταιριστικῆς ἀπόψεως εἶναι ὅτι οὗτος μετὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τῶν παλαιοτέρων συνδέσμων ἔδωσε τὴν ὥθησιν πρὸς νέας μορφὰς κοινωνικῶν ὀργανώσεων.

Τὸ ἔργον τοῦ Saint-Simon δὲν εἶχε βεβαίως ἄμεσον ἐπιτυχίαν, διότι τὰ συγγράμματά του κατ' ἀρχὰς δὲν ἐδιαβάζοντο. Συνεκεντρώθη ὅμως γύρω αὐτοῦ ἕνας κύκλος σπουδαίων μαθητῶν, οἱ ὁποῖοι ὅλοι διακρίνονται ἀπὸ ἓν σπάνιον κρᾶμα οὐτοπίας καὶ πρακτικῆς ἀντιλήψεως καὶ οἱ ὁποῖοι πάντες σχεδὸν ἔπαιξαν ὀνομαστὸν ρόλον εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἱστορίαν τῶν χωρῶν των. Ἵδρυσαν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Bazard καὶ Enfantin μίαν σχολὴν καὶ ἐπεξειργάσθησαν τὴν «σαὶν-σιμονιστικὴν διδασκαλίαν», ἡ ὁποία διὰ πρώτην φορὰν τώρα εἰσέδυσε εἰς εὐρυτέρους κύκλους. Ἡ διδασκαλία αὕτη, τὴν ὁποίαν διακρίνει σαφὴς διατύπωσις, ἐξέρχεται κατὰ τὸ πέρ ἐχόμενον τῶν συγγραφῶν τοῦ Saint-

Simon καὶ μάλιστα θίγει τὴν ἰδιοκτησίαν, οὐχ' ἧττον μόνον ἐκ λόγων παραγωγικότητος τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας, δηλ. πρακτικῆς λογικῆς. Αὕτη ἀπαιτεῖ τὴν συνένωσιν ὅλων ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ὅσον οἷόν τε αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καλλιτέρας ἱκανοποιήσεως τῶν καταναλωτῶν, τὴν ὁποίαν μόνον συστηματικωτέρα παραγωγὴ καὶ κολλεκτιβιστικὴ διάθεσις τῶν παραγωγικῶν μέσων ἐγγυᾶται.

Μόνον αἱ ἰδέαι αὐταὶ ἔδωσαν ἄμεσον ὤθησιν εἰς τὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν. Αἱ ἄλλαι ἐχρειάσθη νὰ διέλθουν πρῶτον διὰ τῶν πολυαρίθμων μαθητῶν τοῦ St. Simons.

Ἀλλὰ πρὸ τῶν ἰδεῶν αὐτῶν πρέπει ἀκόμη νὰ περιγράψωμεν τὸ σύστημα τοῦ Καρόλου Fourier. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Besançon ἐν ἔτει 1772· ἦτο τέκνον ἑνὸς μικρεμπόρου, ἐγένετο δὲ καὶ ὁ ἴδιος ἔμπορος. Ἡ μεγάλη του φιλαλήθεια ἐσκανδαλίζετο ἀπὸ τὰ ἐμπορικὰ ψεύδη τῶν γονέων του καὶ ἕνεκα ταύτης ἐτιμωρήθη. Ὡς ὑπάλληλος ὑπεχρεώθη εἰς ἡλικίαν 27 ἐτῶν νὰ βοηθήσῃ νὰ ῥίψουν εἰς τὴν θάλασσαν ἓν φορτίον ὀρύζης, τὸ ὁποῖον εἶχε μείνει τόσον πολὺ καιρόν, ὥστε κατεστράφη. Ἀπὸ τοιαῦτα γεγονότα πηγάζει ἡ ἀπέχθειά του κατὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ ἡ δυσμενὴς κρίσις του περὶ τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, τὸ ὁποῖον οὗτος ἠδυνήθη νὰ μελετήσῃ καλῶς εἰς τὴν βιομηχανικὴν πόλιν τῆς Λυῶνος, ἐνῷ τὰ ταξίδιά του εἰς τὴν γαλλικὴν Jura καὶ τὴν Ἑλβετίαν τοῦ ἐνέπνευσαν βαθεῖαν ἐκτίμησιν πρὸς τὴν ἀγροτικὴν ζωήν. Ἐκεῖ ἐγνώρισεν ἐπίσης τοὺς παλαιοὺς τυροκομικοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν ὀροπεδίων. Ἀπὸ τοῦ 1808 ἤρχισαν νὰ δημοσιεύωνται τὰ βιβλία αὐτοῦ, εἰς τὰ ὁποῖα οὗτος συνεδύαζε μεγαλοφυεῖς ἐμπνεύσεις καὶ ὀξεῖαν κριτικὴν τοῦ καθεστῶτος μὲ οὐτοπιστικὰς καὶ πολλάκις ἀνισορρόπους ἰδέας. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ταῦτα ἔμεναν ἀδιάβαστα, τὸ πρῶτον δὲ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Considerant κατέστησε γνωστὸν εἰς εὐρύτερον κοινὸν τὸ σοβαρότερον μέρος τῶν ἰδεῶν του διὰ μιᾶς ἐκλαϊκευμένης ἀναπτύξεως. Ὁ Fourier ἀπέθανεν ἄγνωστος τὸ 1837, ἀφοῦ ἐπὶ ἔτη πολλὰ ἀνέμενε τὸν χρηματοδότην διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν μεταρρυθμιστικῶν του σχεδίων.

Καὶ ὁ Fourier ἐπίσης, ὅπως ὁ Saint-Simon, τὸν ὁποῖον ὀλίγον ἐξετίμα, καθὼς καὶ τὸν σύγχρονόν του Owen, ἀφίνει ἄθικτον τὴν ἰδιοκτησίαν. Ὅ,τι ἐπιδιώκει εἶναι μεταρρύθμισις τῆς κοινωνίας διὰ τῆς καταργήσεως τῆς μισθωτῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀνυψώσεως τῶν ἀνθρώπων.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπενόησε τὸ φαλαγγεῖον (ὀνομασθὲν οὕτω ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν φάλαγγα, ἥτις σημαίνει τάξιν μάχης). Τοῦτο δὲν εἶναι οὐτοπία· εἶναι ἕνας συνεταιρικὸς ἐποικισμὸς ὡς εἶδος ξενοδοχείου διὰ 1500 περίπου ἀνθρώπους, εἰς τὸ ὁποῖον πλούσιοι καὶ πτωχοὶ κατοικοῦν μαζὶ καὶ διαχειρίζωνται ἀπὸ κοινοῦ ἀκόμη καὶ τὴν οἰκιακήν των οἰκονομίαν. Ὁ ἐποικισμὸς αὐτὸς ἀνήκει εἰς ἕνα εἶδος ἀνωνύμου Ἑταιρείας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς κατοίκους, τὸ δὲ καθαρὸν εἰσόδημα διανέμεται ἐπίσης ὅπως εἰς μίαν ἀνώνυμον ἑταιρείαν· μόνον ὅτι εἰς τὸ κεφάλαιον ἀνήκουν μόνον τὰ τέσσαρα δωδέκατα τοῦ εἰσοδήματος,

ἐνῷ τὰ πέντε δωδέκατα περιέρχονται εἰς τὴν ἐργασίαν, τὰ δὲ τρία δωδέκατα εἰς τὸ «Talent» δηλ. τὴν διεύθυνσιν, ἡ ὁποία ἐκλέγεται ἐκ τῶν ἱκανοτέρων. Τὸ φαλαγγεῖον λοιπὸν αὐτὸ εἶναι ἓν εἶδος καταναλωτικοῦ καὶ παραγωγικοῦ συνεταιρισμοῦ· παράγει ὅλα ὅσα χρειάζονται, ἰδίως γεωργικὰ προϊόντα, ὑπὸ τὰ ὁποῖα ὁ Fourier ἤννόει πάντοτε τὴν κηπουρικήν. Ὁ Fourier ἤθελε νὰ κάμῃ τὴν ἐργασίαν, καὶ τὴν πλέον ταπεινήν, εὐχάριστον καὶ ἑλκυστικήν, ἐπίστευε δὲ ὅτι θὰ ἐπετύγχανε τοῦτο, ἐὰν ἐξησφαλίζετο εἰς ἕκαστον ὡρισμένον ἐλάχιστον μέρος ἐκ τοῦ εἰσοδήματος. Διότι τότε δύναται ἕκαστος νὰ ἐπιδοθῇ χωρὶς ἐξαναγκασμὸν εἰς τὴν κλίσιν του. Ἐπίσης ὁ Fourier δι' ἑνὸς ἐξεζητημένου συστήματος ψυχολογίας καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἕκαστος δύναται νὰ ἐπιδοθῇ συμφώνως πρὸς τὴν κλίσιν του.

Ἐκτὸς τῶν ἰδεῶν αὐτῶν τὰ ἔργα τοῦ Fourier περιέχουν ἐντελῶς ἐξωφρενικὰς ἱστορικοφιλοσοφικὰς θεωρίας καὶ προφητείας. Ἀλλ' αἱ θετικαί του προτάσεις ἔσχον μετά τινα χρόνον μεγάλην ἀπήχησιν, εἰς πολυάριθμα δὲ μέρη τῆς Γαλλίας τὸ φαλαγγεῖον εὗρεν ἀπομίμησιν. Τὸ γνωστότερον πείραμα τοῦ εἴδους αὐτοῦ εἶναι τὸ τοῦ Godin ἐν Guise, οὗτινος τὸ Familistère διὰ τῆς ἱδρυτικῆς πράξεως συνέστη πρὸς ὄφελος τοῦ ἐργατικοῦ προσωπικοῦ, δηλ. ἐντελῶς κατὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ Fourier διενοήθη τὴν συμμετοχὴν τῶν ἀγαθοεργῶν πλουσίων εἰς τὸ μεταρρυθμιστικὸν κοινωνικόν του σύστημα.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Saint-Simon, εὑρίσκομεν μερικὰ ὀνόματα, τὰ ὁποῖα ἐμνημονεύθησαν ἤδη εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ χριστιανικῆς κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, ἰδίως τῶν Buchez καὶ Cabet, οἱ ὁποῖοι ἔχουν θέσιν εἰς ἀμφότερα τὰ κεφάλαια. Ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῶν ἐξέχει εἷς, ὁ μόνος ὅστις δύναται νὰ παρασταθῇ ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ κοινωνισμοῦ καὶ ὁ ὁποῖος ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν Συνεργατισμόν.

Οὗτος εἶνε ὁ Λουδοβῖκος Blanc (1813—1882), ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζεται ὁ ἴδιος ὡς σοσιαλιστὴς καὶ ὁ ὁποῖος εἰς τὸ ἐκδοθὲν διὰ πρώτην φορὰν τὸ 1841 καὶ περίφημον καταστὰν βιβλίον του «Ἡ ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας» συνοψίζει ὑπὸ μορφὴν ἁπλῆν καὶ σαφῆ ἰδέας τοῦ Saint-Simon, Fourier, Buchez καὶ Owen εἰς ἓν σύστημα, εἰς τὸ ὁποῖον μετὰ μεγίστης δυνάμεως θέτει τὴν ἰδέαν τοῦ συνεταιρισμοῦ ὡς ἀφετηρίαν μιᾶς νέας κοινωνικῆς ἐξελίξεως.

Αἱ ἰδέαι τοῦ Blanc ἔσχον εὐρυτάτην ἐξάπλωσιν, καθόσον οὗτος ὡς πολιτικὸς καὶ πρόμαχος τῶν ἐργατῶν ἔχαιρε μεγάλης φήμης.

Ὁ Blanc ὁρμᾶται ἀπὸ μίαν ὀξεῖαν κριτικὴν τοῦ συστήματος τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ καὶ θέλει ν' ἀντικαταστήσῃ τοῦτο μὲ τὸ ἀντίθετον αὐτοῦ σύστημα τοῦ συνεταιρισμοῦ, τὸ ὁποῖον ὅμως πρέπει νὰ πραγματοποιηθῇ ὄχι διὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἀλλὰ διὰ τῆς βαθμιαίας ἐξελίξεως. Θέλει «νὰ προπαρασκευάσῃ τὸ μέλλον χωρὶς νὰ ἔλθῃ εἰς ῥῆξιν μὲ τὸ παρελθόν». Ἡ μετριοπάθεια αὐτὴ εἶναι χαρακτηριστικὴ εἰς ὅλους τοὺς ἀποστόλους τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ἐνῷ ὁ Buchez ἐσκέπτετο κυρίως τοὺς

χειροτέχνας, οὗτος ἐσκέπτετο τὴν μεγάλην βιομηχανίαν καὶ τοὺς ἐργάτας της. Ὁ Blanc θέλει ν' ἀντικαταστήσῃ τὰς ἀτομικὰς καπιταλιστικὰς ἐπιχειρήσεις διὰ τῶν παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν τῶν ἐργατῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐπικρατήσουν τῶν ἀτομικῶν ἐπιχειρήσεων διὰ τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ καὶ ἰδίως μὲ τὸ ὅτι καθιστοῦν τοὺς ἐργάτας καλλιτέρους ἀνθρώπους καὶ τοὺς κάνουν ἱκανοὺς δι' ἀνωτέρας ὑπηρεσίας. Τὰ πάντα λοιπὸν θὰ περιληφθοῦν εἰς τοὺς συνεταιρισμούς, οὗτοι δὲ θ' ἀποδίδουν μεγάλον καθαρὸν εἰσόδημα, τὸ ὁποῖον θὰ διανέμεται εἰς τρία μέρη: διὰ τὴν τοκοδοσίαν τοῦ κεφαλαίου (τὸ ὁποῖον κατὰ συνέπειαν θὰ ἐξακολουθήσῃ ὑπάρχον), διὰ τὴν διατροφὴν τῶν ἀνικάνων πρὸς ἐργασίαν καὶ ἀποσόβησιν τῶν κρίσεων καὶ τέλος διὰ τὴν προπαγάνδαν καὶ ἐξάπλωσιν τοῦ Συνεργατισμοῦ. Τελικῶς τὸ οἰκονομικὸν σύστημα θὰ στηρίζεται πλέον ἐπὶ τῶν συνεταιρισμῶν. Πῶς θὰ πραγματοποιηθῇ τοῦτο καὶ ποίας μορφὰς θὰ ἔχῃ δὲν τὸν ἀπασχολοῦν πολύ· περισσότερον τὸν ἀπασχολεῖ τὸ ζήτημα πῶς θὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς τοιαύτης ἐξελίξεως.

Ἓν μόνον βλέπει δυνατὸν: τὴν βοήθειαν τοῦ κράτους. Φυσικὰ τὸ κράτος θὰ παράσχῃ τὴν βοήθειαν αὐτὴν μόνον, ὅταν τοῦτο παύσῃ πλέον νὰ εἶναι ἐκπρόσωπος τοῦ παλαιοῦ συστήματος. Εἶναι ὅθεν αὐτονόητον ὅτι ἡ ἐργατικὴ τάξις πρέπει νὰ προσπαθήσῃ νὰ κατακτήσῃ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν.

Ἀπὸ τοῦ Blanc ἡ γραμμὴ τῆς ἐξελίξεως ὁδηγεῖ κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸν Lassalle ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς τοὺς γάλλους θεωρητικοὺς τοῦ συνεταιρισμοῦ.

Μετὰ τὸν L. Blanc καὶ τὸν σύγχρονόν του P. Proudhon (1), ὁ ὁποῖος ὅμως μικρὸν ἐνδιαφέρον παρέχει διὰ τὸν Συνεργατισμόν, ἔπαυσεν ἐπί τι χρονικὸν διάστημα εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ θεωρητικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὸν συνεταιρισμόν· ἐπεκράτησε καὶ ἐκεῖ ὁ μαρξισμός, εἰς τὸ κρατικὸν οἰκονομικὸν σύστημα τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει θέσις διὰ τοὺς συνεταιρισμούς. Κατὰ τοὺς νεωτέρους ὅμως χρόνους ἀνεφάνη πάλιν εἰς τὴν Γαλλίαν μία νέα θεωρία τοῦ κοινωνισμοῦ. Τὸ κεντρικὸν σημεῖον τῆς θεωρίας αὐτῆς ἀποτελεῖ ὁ συνεταιρισμός, τὴν φορὰν ὅμως αὐτὴν ὄχι ὁ παραγωγικός, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξὺ ἀπεδείχθη πρακτικῶς ἄγονος, ἀλλ' ὁ συνεταιρισμὸς καταναλώσεως, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ἡ οἰκονομικὴ πεῖρα.

Ὁ ἐγκυρότερος ἀνὴρ τῆς ὁμάδος αὐτῆς τῶν θεωρητικῶν εἶναι ὁ ἐπιφανὴς οἰκονομολόγος Κάρολος Gide (γεννηθεὶς τὸ 1847), ὁ ὁποῖος δὲν συγκαταριθμεῖται εἰς τοὺς σοσιαλιστάς, ἀλλ' εἰς τὴν μικρὰν ὁμάδα τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἡγοῦνται ἐν Γαλλίᾳ τῆς εὐαγγελικῆς κοινωνικῆς κινήσεως. Πραγματικῶς ὁ Gide δὲν διαφέρει πολὺ τοῦ Blanc εἰς τὰ σχέ-

(1) Σ. Μ. Ὁ Proudhon κατέστη ὀνομαστὸς ἰδίως διὰ τῆς πραγματείας αὐτοῦ «Τί εἶναι ἰδιοκτησία», εἰς τὴν ὁποίαν διετύπωσε τὸ περίφημον δόγμα ὅτι «ἡ ἰδιοκτησία εἶναι κλοπή».

διά του περὶ τοῦ μέλλοντος οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ συστήματος: τὸ σύστημα τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ θὰ καταγικηθῇ διὰ μιᾶς κοινωνίας ἀποτελουμένης ἀπὸ συνεταιρισμούς. Μόνον ὅτι ἐδῶ πρόκειται περὶ συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, οἱ ὁποῖοι φυσικὰ ἐξουσιάζουν καὶ τὴν παραγωγήν, καὶ ὅτι δὲν χρειάζεται πλέον κρατικὴ βοήθεια, ἀφ' ὅτου ἡ αὐτοβοήθεια τοῦ προλεταριάτου δύναται νὰ μεταβληθῇ εἰς πραγματικότητα διὰ τοῦ θαυμαστοῦ μέσου τοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως. Καὶ ὁ Gide ἐπίσης ἀποκρούει τὴν βίαν, διαπνέεται δὲ ἰσχυρῶς ἀπὸ ἠθικὰ ἐλατήρια. Ὅ,τι διακρίνει ἰδιαιτέρως τὴν θεωρίαν του εἶναι ὅτι παρέχει νέαν ἰδεολογικὴν βάσιν, ἡ ὁποία καθιστᾷ περιττὸν τὸν σοσιαλισμὸν καὶ τὸν χριστιανικὸν σοσιαλισμόν, χωρὶς ὅμως ν' ἀντιτίθεται πρὸς αὐτούς.

Ἡ θεωρία αὐτὴ εἶναι ἡ θεωρία τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης (Solidarismus), ἡ ὁποία διετυπώθη τὸ 1896 ὑπὸ τοῦ Λέοντος Bourgeois (1851-1925). Καὶ ὁ Bourgeois δὲν ἰσχυρίζεται ὅτι οὗτος ἐθεμελίωσε τὴν θεωρίαν τῆς ἀλληλεγγύης. Τὸ γεγονὸς οὐχ' ἧττον ὅτι κατεδείχθη αὕτη ὑπ' αὐτοῦ, ὡς μία παναρχαία ἀρχὴ κοινωνικῆς καὶ φυσικῆς ἐξελίξεως ἀνυψώνει τὸ κῦρος αὐτοῦ. Ἡ θεωρία τῆς ἀλληλεγγύης διδάσκει ὅτι ὅλα τὰ ὄντα ὅπως ὅλα τὰ μέρη τοῦ αὐτοῦ σώματος εἶναι ἐξηρτημένα ἀπ' ἀλλήλων καὶ ὅτι ἡ ἐξάρτησις αὕτη ἀποτελεῖ οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς ζωῆς. Ὅσον ὑψηλότερα ἵσταται ἕνα ὂν εἰς τὴν κλίμακα τῆς ἀναπτύξεως, τόσον πληρεστέρα καὶ αἰσθητοτέρα εἶναι ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀλληλεγγύης. Αὕτη εἶναι προϋπόθεσις καὶ συνακόλουθον φαινόμενον τῆς διαφορότητος. Ὅλοι λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι ἐξαρτῶνται ἀπ' ἀλλήλων, ὁ δὲ συνεταιρισμὸς εἶναι οὕτω ἡ πλέον καθαρὰ πραγματοποίησις ἑνὸς θεμελιώδους βιολογικοῦ καὶ κοινωνιολογικοῦ νόμου, ὁ ὁποῖος ἔχει περιπέσει μόνον εἰς λήθην. Ἐὰν καταστῇ οὗτος συνείδησις τῶν ἀνθρώπων, τότε θὰ εἶναι εὔκολον εἰς αὐτοὺς νὰ διακρίνουν καὶ ἐκτελέσουν τὰ κοινωνικά των καθήκοντα, ὁ δὲ δρόμος αὐτῶν πρὸς τὴν συνένωσιν καὶ τὴν συνεργασίαν εἶναι διαγεγραμμένος ἀπὸ τὴν φύσιν.

Τὸ μέσον διὰ τὴν συνένωσιν αὐτὴν εἶναι ἡ ὀργάνωσις εἰς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως, οἱ ὁποῖοι θὰ καταργήσουν τόσον τὸν ἀνταγωνισμὸν ὅσον καὶ τὰ κέρδη, τὸ περιττὸν διάμεσον ἐμπόριον, τὰς κρίσεις καὶ τὴν κακοδαιμονίαν τοῦ προλεταριάτου. Ὡς ἐκπρόσωπος δὲ τῆς θεωρίας αὐτῆς ὁ Gide γνωρίζει νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ ὁλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα μίαν εὐφρόσυνον ἐπαγγελίαν, χωρὶς νὰ εἶναι οὐτοπιστὴς καὶ χωρὶς νὰ χρειάζεται νὰ κηρύξῃ τὴν βίαν καὶ τὸν ἀγῶνα τῶν τάξεων.

Καθ' ὅμοιον τρόπον μὲ τὸν Gide, ὑπερμαχοῦν, ἂν καὶ ὄχι πάντοτε μὲ τὰ αὐτὰ ἐπιστημονικὰ ἐφόδια, ἑνὸς μελλοντικοῦ κόσμου καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν καὶ ὁ καθηγητὴς B. Lavergne καὶ οἱ F. Poisson καὶ Ch. Andler, δίδοντες οὕτω ἰσχυρὰν θεωρητικὴν βάσιν εἰς τὴν σύγχρονον γαλλικὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν.

Ὁ Lavergne εἰς τὸ μεγάλο ἔργον αὐτοῦ «L' ordre cooperatif»

παρέχει ἐνδιαφέρουσαν συμπλήρωσιν εἰς τὸν Συνεργατισμὸν τοῦ Gide. Θεωρεῖ δηλ. ὡς δυνατὸν νὰ περιληφθοῦν εἰς τὴν σφαῖραν τῆς δράσεως τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως καὶ ἐκεῖνα τὰ πεδία, τὰ ὁποῖα ἕως τώρα ἐθεωροῦντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μὴ προσιτὰ εἰς αὐτήν, ὑπαγόμενα δὲ εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ κρατικοῦ καὶ κοινοτικοῦ σοσιαλισμοῦ. Τοῦτο θὰ εἶναι δυνατὸν μὲ τὴν βοήθειαν ἑνὸς ἄλλου εἴδους συνεταιρισμῶν, τοὺς ὁποίους ὁ Lavergne ἀνεκάλυψεν ἰδίως εἰς τὸ Βέλγιον, ἔνθα παραδείγματα τοιαῦτα παρέχουν ἡ τὸ 1860 ἱδρυθεῖσα Credit communale Belge, ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1884 ἱδρυθεῖσα βελγικὴ ἑταιρεία διὰ μικροσιδηροδρόμους κ. ἄ. Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν κοινωφελεῖς ἐπιχειρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἔχουν συνασπισθῆ κράτος, ἐπαρχίαι καὶ κοινότητες καὶ αἱ ὁποῖαι ἐργάζονται πρὸς ὄφελος τῶν ἀγοραστῶν τῶν προϊόντων αὐτῶν. Ὁμοιάζουν κατὰ πολὺ μὲ συνεταιρισμοὺς καταναλωτῶν, μέλη των ὅμως εἶναι μόνον νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου. Ἐὰν ἐν τούτοις αἱ ὀργανώσεις αὗται, αἱ ὁποῖαι θὰ ἠδύναντο νὰ παρομοιωθοῦν πρὸς τὰ ἰδικά μας Landschaften, Girozentralen κ.λ.π. ἠμποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ὡς συνεταιρισμοὶ δὲν φαίνεται εἰς ἐμὲ μόνον εἰς ἄκρον ἀμφίβολον.

Οἱ Ἄγγλοι.

Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ King (1) ἡ θεωρία τοῦ ἀγγλικοῦ Συνεργατισμοῦ εὗρεν ἕνα πρόδρομον, τοῦ ὁποίου ὅμως αἱ ἰδέαι δυσκόλως εἰσέδυσαν εἰς τὴν ἀγγλικὴν συνεταιριστικὴν ἰδεολογίαν, διότι ὁ King διὰ τὸ πολὺ κοινὸν ὑπῆρξεν ἐπὶ μακρὸν ἄγνωστος.

Ὁ King ἔταμεν ἰδίους δρόμους, τὰς δὲ συνεταιρικὰς ἱδρύσεις, εἰς τὰς ὁποίας αὐτὸς ἔδωσε τὴν ὤθησιν, παρηκολούθει μόνον ἐκ τοῦ μακρόθεν. Τοῦτον ἐμνημονεύσαμεν εἰς τὴν σελ. 52, διότι ὡς ἀνήρ, ὁ ὁποῖος διεπνέετο ἀπὸ τὸ ἀνθρωπιστικὸν ἰδεῶδες καὶ ἠσχολήθη μὲ ἐκπαιδευτικὰ σχέδια ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Pestalozzis καὶ Fellenbergs, ἀνήκει εἰς τὸν κύκλον ἐκεῖνον. Ἐδῶ ἔχουν θέσιν μόνον αἱ μεταρρυθμιστικαὶ καὶ κοινωνικαὶ ἰδέαι αὐτοῦ, διότι δεικνύουν τὸν δρόμον πρὸς τὸν κοινωνισμόν, τὸν ὁποῖον ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ King δὲν ἐπεδίωκε μὲ πλήρη σαφήνειαν σκοποῦ.

(1) Σημ. Ὁ Γουλιέλμος King εἶναι τέκνον ἑνὸς γυμνασιάρχου καὶ ἐγεννήθη τὸ 1786· ἐγένετο ἰατρὸς ἐσπούδασεν ὅμως ἐπίσης ἱστορίαν καὶ πολιτικὴν οἰκονομίαν. Ἐγκατεστάθη εἰς Brighton, ὅπου σὺν τῇ ἐξασκήσει τοῦ ἐπαγγέλματός του ἐπεδόθη εἰς τὴν ἵδρυσιν ἑνὸς νηπιαγωγείου καὶ μιᾶς ἐπαγγελματικῆς σχολῆς. Οἱ μαθηταὶ ταύτης ἵδρυσαν τὸ 1827 τοὺς πρώτους συνεταιρισμούς. Συνειργάσθη μετὰ τῆς διεζευγμένης συζύγου τοῦ λόρδου Βύρωνος Lady Noel Byron, ἡ ὁποία εἶχε ἀφιερώσει τὴν περιουσίαν της καὶ τὸν χρόνον της εἰς κοινωφελεῖς προσπαθείας καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ὑπέδειξε τοὺς συνεταιρισμοὺς μὲ τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀρχίσει ν' ἀσχολῆται ὁ ἴδιος. Τὰς ἰδέας του περὶ αὐτῶν διετύπωσεν οὗτος εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθὲν περιοδικὸν «Cooperator», τὸ ὁποῖον ἐξεδίδετο ἀπὸ τοῦ 1828-1830. Βραδύτερον ὁ King δὲν ἠσχολήθη πλέον μὲ τὸν Συνεργατισμὸν μέχρι τοῦ θανάτου του (1765), μὲ ἱκανοποίησιν ὅμως ἐπληροφορήθη ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου του τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀγγλικοῦ Συνεργατισμοῦ.

Ἡ ψυχολογική του ἀφετηρία εἶναι ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ περίθαλψις τῶν πτωχῶν πρέπει ν' ἀντικατασταθῇ διὰ τῆς αὐτοβοηθείας διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ σκοπὸς τῆς ἀνυψώσεως τῶν ἀνθρώπων ἐν γένει καὶ ἰδιαιτέρως τῶν πτωχῶν. Ἡ οἰκονομική του ἀφετηρία εἶναι ἡ δυσπραγία τῶν πτωχῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠμποροῦν νὰ προκόψουν, διότι εἶναι ἐξηρτημένοι ἀπὸ τὸ κεφάλαιον. Διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἐργάζωνται δι' ἑαυτοὺς καὶ ὄχι δι' ἄλλους καὶ ν' ἀποκτήσουν οἱ ἴδιοι κεφάλαιον, ὅπερ προέρχεται μόνον ἀπὸ τὴν ἐργασίαν, ὁπότε καθίσταται δυνατὴ ἡ συνένωσις κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, πρέπει οἱ ἐργάται νὰ προσπαθήσουν διὰ τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ν' ἀποκτήσουν κοινὸν κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον θὰ τοὺς βοηθήσῃ ταχύτερα παρὰ τὸ δι' ἀποταμιεύσεως ἀποκτώμενον ἀτομικὸν κεφάλαιον. Τὸ ἐμπόδιον ποῦ πρέπει πρὸς τοῦτο νὰ ὑπερνικηθῇ εἶναι ἡ ἀμάθεια τῶν ἐργατῶν.

Διὰ τοῦτο εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως πρέπει νὰ συνενοῦνται μόνον ἱκανοὶ καὶ ὑγιεῖς, ὄχι πολὺ ἡλικιωμένοι καὶ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον μορφωμένοι ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι νὰ ἔχουν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς μαθήσεως δι' ἑαυτοὺς καὶ τὰ παιδιά των. Πληρωμὴ τοῖς μετρητοῖς, λογιστική, ἐκπαίδευσις, εἶναι ἔργα τοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως, ὁ ὁποῖος πρέπει ν' ἀρχίσῃ μὲ τὸ ἐμπόριον, ἀλλὰ διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἰδίαν παραγωγήν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πρέπει νὰ βοηθήσουν αἱ σωματειακαὶ ὀργανώσεις, τὰς ὁποίας θέλει νὰ ἐξομοιώσῃ πρὸς τοὺς συνδέσμους τῶν ἐργοδοτῶν. Δὲν στοχάζεται ὅμως σοσιαλιστικὸν σύστημα μὲ δίαν καὶ ἀνατροπάς, ἀλλὰ θέλει νὰ ὑφίσταται ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμός, τοῦ ὁποίου ἀναγνωρίζει τὰς ὑπηρεσίας. Μόνον πρέπει νὰ εἶναι ἐπ' ἀγαθῷ τῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ συναμιλλῶνται μεταξύ των. Τὸ κράτος καὶ ἡ θρησκεία δὲν πρέπει νὰ ἀναμιγνύωνται· ἀντιθέτως αἱ ἐθνικαὶ δυνάμεις θὰ πολλαπλασιασθοῦν διὰ τῶν συνεταιρισμῶν.

Ἔχομεν λοιπὸν ἐδῶ πρώϊμον καὶ σαφὲς πρόγραμμα καταναλωτικοῦ Συνεργατισμοῦ ἀξιοσημειώτου ὡριμότητος καὶ εὐστοχίας. Ἀλλ' αἱ ἀντιλήψεις αὗται ἔμειναν περιωρισμέναι εἰς ἕνα πολὺ μικρὸν κύκλον, τοῦτο δ' ὀφείλεται πιθανῶς εἰς τὴν μετριοφροσύνην καὶ τὴν μόνωσιν τοῦ King, ὁ ὁποῖος δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρξε λαϊκὸς ἡγέτης.

Τὸ φλογερὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον προπαρεσκεύασε πνευματικῶς τὸ ἔδαφος διὰ τὸν μεγάλον ἀγγλικὸν Συνεργατισμόν, ὑπῆρξεν ὁ Robert Owen, ἐξ Οὐαλλίας, γεννηθεὶς τὸ 1771, ὁ ὁποῖος ταχέως ἀνῆλθεν ἀπὸ ἐμπορικὸς βοηθὸς εἰς διευθυντὴν τοῦ πρώτου μεγάλου ἐργοστασίου νηματουργίας, πρὸς τούτοις δὲ εὕρισκε τὸν καιρὸν πρὸς σπουδήν. Διὰ τοῦ γάμου του ἐγένετο συνιδιοκτήτης τοῦ ἐργοστασίου τοῦ πενθεροῦ του Dale, ἑνὸς γνωστοῦ φιλανθρώπου. Τὸ 1800 ἀνέλαβεν οὗτος τὸ ἐργο-

στάσιον τοῦτο εὑρισκόμενον εἰς Lanark τῆς Σκωτίας καὶ εἰς βραχὺ χρόνον κατώρθωσεν ὄχι μόνον νὰ πραγματοποιήσῃ ἐμπορικὰς ἐπιτυχίας ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξυψώσῃ δι' ἀγαθοεργῶν καὶ φιλεργατικῶν μέτρων ἕνα ἐργατικὸν πληθυσμὸν ἀπὸ 2-3000 ψυχὰς ἐκ μιᾶς βαθυτάτης ἐξαθλιώσεως εἰς μίαν κἄπως ἀνθρωπίνην διαβίωσιν. Τὸ πείραμα τοῦτο ἔσχε τὴν μεγαλητέραν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν κοινωνικομεταρρυθμιστικῶν του ἰδεῶν. Τὸ πρῶτον δημοσίευμά του εἶδε τὸ φῶς τὸ 1812. Ἓν ἔτος κατόπιν ἔγραψε τὸ πολύκροτον βιβλίον του «Μία νέα ἰδέα περὶ τῆς κοινωνίας». Ἔκτοτε ἀφοσιώθη πλέον εἰς τὸ ἔργον τῆς εὐημερίας τῆς ἐργατικῆς τάξεως, εἰργάσθη διὰ τὴν προστασίαν τῶν παίδων καὶ ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ θανάτου του νὰ ἐργάζηται ἀκαταπονήτως μὲ λόγους καὶ δημοσιεύματα καὶ κοινωνικὰ πειράματα εἰς Εὐρώπην καὶ Ἀμερικὴν διὰ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μέσῳ τοῦ κοινωνισμοῦ, διὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴν καὶ θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν, διὰ συνεταιρισμοὺς καὶ σωματεῖα, μέχρις ὅτου ἀπέθανε τὸ 1858 εἰς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς του.

Ἀρχικῶς δὲν εἶχε στοχασθῆ τὸν νεώτερον Συνεργατισμόν. Ὅπου ὁμιλεῖ περὶ συνεταιρισμοῦ, ἐννοεῖ σοσιαλισμὸν ἢ κομμουνισμόν, ὅπως θὰ ὀνομάζομεν τοῦτον σήμερον. Ὁρμώμενος ἀπὸ τὴν ἰδέαν ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι ὑπεύθυνοι διὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν βούλησίν των, τὰ ὁποῖα εἶναι προϊὸν τοῦ κοινωνικοῦ των περιβάλλοντος καὶ τῆς μορφώσεώς των, φθάνει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι χρειάζεται μία νέα κοινωνικὴ ὀργάνωσις, διὰ νὰ ἀνυψώσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς μίαν ἀνωτέραν βαθμίδα. Ὅπως οἱ Bellers καὶ King, οὕτω καὶ ὁ Owen παρεκινήθη ἀπὸ τὴν δυστυχίαν τῶν ἀνέργων νὰ ζητήσῃ νέαν ρύθμυσιν τῶν πραγμάτων. Δι' αὐτὸ ἐστράφη ἀρχικῶς, παραγνωρίζων τὴν λαϊκὴν δύναμιν, πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς καὶ τοὺς κυβερνῶντας. Καὶ ἔτυχε μὲν προσοχῆς λόγῳ τῶν ἐμπορικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν του ἐπιτυχιῶν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη.

Οὕτω ἐστράφη τελικῶς πρὸς τοὺς ἰδίους τοὺς ἐργάτας καὶ τοὺς παρώτρυνεν εἰς αὐτοβοήθειαν, οὐχὶ ὅμως εἰς ἀγῶνα τῶν τάξεων, τὸν ὁποῖον οὗτος μέχρι τέλους ἐθεώρει ἐπιβλαβῆ. Τὸ σχέδιόν του συνίσταται εἰς τὴν ἵδρυσιν αὐτοσυντηρήτων κοινοτήτων (συνεταιρισμῶν), αἱ ὁποῖαι δὲν θὰ παράγουν πρὸς κερδοσκοπίαν καὶ ἀπολαυὴν τόκων ἀλλὰ πρὸς κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν. Ἡ ἐργατικὴ τάξις ἠκολούθησε τὸ κήρυγμά του ἀπὸ τοῦ 1817, κυρίως ὅμως μόνον ἡ ἰδέα τοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως ἐπραγματοποιήθη, ὁ ὁποῖος ἐν τούτοις διὰ τὸν Owen δὲν ἦτο παρὰ ἕνα μέρος ἑνὸς μεγαλητέρου σχεδίου. Τοὺς συνεταιρισμοὺς τούτους ὁ Owen εἶδε διὰ πρώτην φορὰν τὸ 1829, ὅταν ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὸ πρῶτον του ταξίδιον ἐξ Ἀμερικῆς καὶ ἐδυσφόρησε πολὺ δι' αὐτούς· συνεφιλιώθη ὅμως μετ' αὐτῶν ἀργότερα, ὅτε εἶδεν ὅτι παρεῖχον στοιχεῖα διὰ τὸ μεγάλον του σχέδιον. Ἠγωνίσθη ἐπίσης διὰ τὰ σωματεῖα τῶν ἐργατῶν, συγχρόνως δὲ ἀπῄτει ἐκπαίδευσιν καὶ προστασίαν τῶν ἐργατῶν.

Οἱ συνεταιρισμοὶ λοιπὸν καταναλώσεως ὑπεκινήθησαν ἀναντιρρήτως ὑπ' αὐτοῦ. Εἶναι οἱ ἱδρυθέντες κατὰ τὴν περίοδον τοῦ 1820-1834,

οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν ὁποίων διελύθησαν κατόπιν κατὰ τὴν ταραχώδη πολιτικῶς καὶ κοινωνικοπολιτικῶς περίοδον τοῦ 1834—1844. Ἐν τούτοις αἱ ἰδέαι του διεφυλάχθησαν ὑπὸ τῆς ἐργατικῆς τάξεως· «οἱ σκαπανεῖς τῆς Rochdale» ἐπίσης ἐνεπνεύσθησαν ἀπὸ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ὁ δὲ ἀγγλικὸς Συνεργατισμὸς ὀφείλεται εἰς αὐτόν, ὅπως καὶ ὁλόκληρος σχεδὸν ὁ ἀγγλικὸς σοσιαλισμός. Ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Owen ἀποδίδονται ἰδίως τ' ἀκόλουθα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ ἀγγλικοῦ Συνεργατισμοῦ: πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ οὐδετερότης, ἰσχυρὰ μορφωτικὴ καὶ ἠθικὴ τάσις, σχέδια παγκοσμίου ἀναμορφώσεως, ὁ μοχλὸς τῶν ὁποίων εἶναι ὁ «συνεταιρισμὸς» καὶ ἡ ἄρνησις τοῦ ἀγῶνος τῶν τάξεων, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Owen ἀντιτάσσει τὴν γενικὴν συμφιλίωσιν ἐννοουμένην καὶ πέραν τῶν ἐθνικῶν συνόρων.

Μεταξὺ τῶν σπουδαιοτέρων ὀνομάτων τοῦ ἀγγλικοῦ σοσιαλισμοῦ μετὰ τὸν wen ἀναφκίνεται ἐπίσης τὸ ὄνομα τοῦ Georg. J. Holyoake (1817-1906), ὁ ὁποῖος ὡς νεαρὸς ἐργάτης ὑπῆρξεν ὀπαδὸς καὶ μαθητὴς τοῦ Owen εἰς μίαν ἀπὸ τὰς νυκτερινὰς σχολὰς αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς καταρρεύσεως τῆς τελευταίας Ὀβενικῆς ἀποικίας (τὸ 1845) προσεχώρησεν οὗτος εἰς τὸν Χαρτισμὸν (Chartismus), ὅπου ἔδρασε κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ διδασκάλου του ἐναντίον τοῦ ἀγῶνος τῶν τάξεων καὶ ὑπερεμάχησε τῆς συνεργασίας μὲ τοὺς Φιλελευθέρους. Ὅταν κατὰ τὸ 1848 κατέρρευσεν ὁ Χαρτισμὸς προσεχώρησεν εἰς τοὺς φιλελευθέρους καὶ ἀφωσιώθη ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὸν Συνεργατισμόν, ὡς ἱστορικὸς συγγραφεὺς καὶ ἀπόστολος τοῦ ὁποίου, φαίνεται ἐνίοτε νὰ ὑπερτιμᾶται.

Οἱ Γερμανοί.

Προκειμένου ἐπίσης περὶ τῶν γερμανῶν διανοουμένων θὰ ἐξετάσωμεν ἐκεῖνα μόνον τὰ πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ κοινωνισμοῦ σχέδια, ὅσα ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ Συνεργατισμοῦ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει προκύπτουν αἱ ἀκόλουθοι ὁμάδες. Ὁ Lassalle ὡς ὀπαδὸς τοῦ παραγωγικοῦ συνεταιρισμοῦ, ἔπειτα ἡ ποικίλη σειρὰ τῶν μὴ μαρξικῶν σοσιαλιστῶν, κατόπιν οἱ ἡγέται τοῦ Συνεργατισμοῦ, ὅσοι ἔλαβον κατ' ἀρχὴν θέσιν εἰς τὸ ζήτημα τοῦ κοινωνισμοῦ (ὅπου φυσικὰ θὰ ὀνομασθοῦν μόνον οἱ τυπικοὶ ἐκπρόσωποι τοῦ κύκλου τούτου) καὶ τέλος οἱ ὀπαδοὶ τοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ, οἱ ὁποῖοι ὅλοι ἀκολουθοῦν τὴν σημαίαν τοῦ Marx.

Ὁ Φερδινάνδος Lassalle (1825-1864) εἶναι κυρίως ὁ μόνος, ὅστις ὑπερεμάχησε εἰς τὸ γερμανικὸν ἔδαφος τοῦ βιομηχανικοῦ παραγωγικοῦ συνεταιρισμοῦ, ἀκολουθεῖ δὲ ἐν προκειμένῳ σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου τὸ πρότυπον τοῦ L. Blanc ὡς καὶ νύξεις τινὰς τοῦ Proudhon. Τὰς ἰδέας του περὶ τοῦ Συνεργατισμοῦ ἐνεφάνισε σαφέστατα εἰς τὴν «ἀνοικτὴν ἀπάντησιν πρὸς τὴν κεντρικὴν ἐπιτροπὴν διὰ τὴν σύγκλησιν ἑνὸς γενικοῦ γερμανικοῦ ἐργατικοῦ συνεδρίου εἰς Λειψίαν» τῆς 1 Μαρτίου 1863, ὅταν οὗτος προσεκλήθη ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴν αὐτὴν νὰ ἐκθέσῃ τὰς γνώμας του ἰδίως διὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Schulze-Delitzsch συνιστώμενον ἀλλ' ἀμφισβητούμενον ὡς πρὸς τ' ἀποτελέσματά του «συνεταιρισμόν». Αἱ ἐκτε-

θεῖσαι ἐν αὐτῇ εἰς ἄκρον κατὰ τοῦ Schulze καὶ τῶν προοδευτικῶν πολιτικῶν ἰδεῶν του πολέμιαι ἰδέαι αὐτοῦ ἦσαν αἱ ἀκόλουθοι:

Ἡ αὐτοβοήθεια, ἡ ὁποία συνιστᾶται ὑπὸ τοῦ Schulze, δὲν παρέχει καμμίαν ἐλπίδα· διότι εἰς αὐτὴν ἀντιτίθεται ὁ ὑπὸ τοῦ Lassalle διατυπωθεὶς καὶ ἐπονομασθεὶς «σιδηροῦς νόμος τῶν μισθῶν», κατὰ τὸν ὁποῖον «ὑπὸ τὸ κράτος τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ὁ μέσος ἐργατικὸς μισθὸς περιορίζεται πάντοτε εἰς τ' ἀναγκαῖα πρὸς ζωάρκειαν μέσα, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦνται κατὰ συνήθειαν εἰς ἕνα λαὸν πρὸς παράτασιν τῆς ὑπάρξεως καὶ ἀναπαραγωγήν». Ὁ Lassalle, ὁ ὁποῖος ἦτο νεώτερος τοῦ Schulze, εἶχεν ἤδη ἀσχοληθῇ μὲ τὸ κοινωνικὸν ζήτημα ὑπὸ μορφὴν περισσότερον σαφῆ ἢ ἐκεῖνος. Δι' αὐτὸν ὁ ἀγὼν ἦτο διὰ τοὺς βιομηχανικοὺς ἐργάτας, δεδομένης δὲ τῆς καταθλιπτικῆς θέσεως αὐτῶν καὶ τῆς ἐπιθυμίας του διὰ ταχέα ἀποτελέσματα, ἡ αὐτοβοήθεια ἦτο πολὺ βραδὺς δρόμος, πρὸς τούτοις δὲ καὶ χωρὶς ἐλπίδα, ὅταν κανεὶς ἐσκέπτετο, ὅπως αὐτὸς, μόνον τοὺς παραγωγικοὺς συνεταιρισμούς. Διέκρινε μετὰ πολλῆς ὀξύτητος τὸ ὅτι οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἐξαντλοῦν τὴν ἐλκυστικήν των δύναμιν ὅσῳ μεγαλητέραν ἐπίδρασιν ἀποκτοῦν ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τῶν τιμῶν καὶ τῶν μισθῶν. Ἐπειδὴ οὗτος εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν σχεδίων καὶ θεωριῶν του ἔθετε κατὰ τρόπον αὐτόχρημα ὑπέρμετρον τὸ κράτος καὶ μάλιστα τὸ περιέβαλε μὲ μυθικὴν αἴγλην εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν ὁ φιλελευθερισμὸς ἠγωνίζετο ἀκόμη κατὰ τοῦ ἀστυνομικοῦ κράτους, δι' αὐτὸ ὅλα τὰ ἀνέμενεν ἀπὸ τὴν κρατικὴν βοήθειαν καὶ ἤλπιζε κἄτι μόνον ἀπὸ ἐκείνους τοὺς παραγωγικοὺς συνεταιρισμούς, οἱ ὁποῖοι θὰ ἠδύναντο νὰ λειτουργήσουν ἀμέσως μὲ κρατικὰ κεφάλαια. Φυσικὰ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἔπρεπε πρῶτον τὸ κράτος νὰ τεθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἐργατῶν καὶ πρὸς τοῦτο ἐχρειάζετο ἡ κατάκτησις ὑπ' αὐτῶν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν λοιπὸν αὐτὴν στρέφει ὁ Lassalle ὁλόκληρον τὴν προσοχὴν καὶ ἐνεργητικότητα τοῦ προλεταριάτου, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπηυθύνετο. Ἐκ τῆς διενέξεως μὲ τὸν Schulze, καὶ ἰδίως ὡς ἀπάντησις εἰς τὸ βιβλίον αὐτοῦ «Kapitel zu einem deutschen arbeiter-Katechismus» προῆλθε κατόπιν τὸ ἔργον αὐτοῦ «Ὁ κύριος Bastiat-Schulze von Delitzsch, ὁ οἰκονομικὸς Ἰουλιανὸς ἢ κεφάλαιον καὶ ἐργασία», τὸ ὁποῖον, καθὼς καὶ τὰ ἐπακολουθήσαντα ἄρθρα του, ἀναφέρονται ὡς τὸ κύριον ἔργον αὐτοῦ. Αἱ ἐξερχόμεναι τῶν ὁρίων τῆς εὐπρεπείας ἐπιθέσεις του κατὰ τοῦ Schulze, τὸν ὁποῖον παρίστανε εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἀναγνωστῶν ὡς ἀξιοκαταφρόνητον ἀμαθῆ ἐπέτυχαν ἀσφαλῶς ν' ἀποξενώσουν ἀπ' αὐτοῦ καὶ τοὺς συνεταιρισμούς του τοὺς ἐργάτας, ἀλλ' ἡ ἱστορία ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέδειξεν ὅτι τὰ συνεταιριστικὰ σχέδια τοῦ Lassalle ἦσαν ἀτελῆ καὶ πλήρη ἀντιφάσεων. Τοῦτο εἶχεν ἤδη ἄλλως τε διακρίνει ὁ Robertus, ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ ὁποίου μετὰ τοῦ Lassalle ὁ Ed. Bernstein ἐπαναλαμβάνει τὰ σχετικὰ μέρη εἰς τὴν εἰσαγωγὴν αὐτοῦ εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἔργων τοῦ Lassalle.

Κατὰ τὰ λοιπὰ ὁ Lassalle δὲν εἶναι ὁ τελευταῖος γερμανὸς συγγραφεύς, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει εἰς τὸν βιομηχανικὸν παραγωγικὸν συνεταιρισμὸν ἀποφασιστικὸν ρόλον διὰ τὴν πραγματοποίησιν μιᾶς νέας κοινωνικῆς κατασταστάσεως. Ἤδη θὰ μνημονεύσωμεν συγγραφεῖς τινάς, οἵτινες πάντες εἶναι μὴ μαρξισταὶ σοσιαλισταί.

Μεταξὺ τούτων εἶναι ἐν πρώτοις ὁ Th. Hertzka (γεννηθεὶς τὸ 1845), ὁ ὁποῖος ἐσχεδίασεν ἕνα νέον οἰκονομικὸν σύστημα στηριζόμενον εἰς τὴν συνεργασίαν παραγωγικῶν καὶ ἐποικιστικῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι διὰ τῆς ὑπεροχῆς των ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ ἀνταγωνισμοῦ θὰ κατεβάλλουν τὸ καπιταλιστικὸν σύστημα. Νέον εἰς αὐτὸν εἶναι ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθέρας εἰσόδου, οὕτως ὥστε τὰ κέρδη εἰς τοὺς ἐργαζομένους συνεταιρισμοὺς διαρκῶς θὰ ἐξισοῦνται. Ἕτερος εἶναι ὁ προώρως (1849-1893) ἀποθανὼν αὐτοδίδακτος Ernst Busch, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν εἷς τῶν προδρόμων τοῦ ἐδραζομένου ἐπὶ τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως Συνεργατισμοῦ.

Ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλης πλευρᾶς ἀνεγνωρίσθη ἡ σημασία τοῦ Συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως, ὡς παρὰ τοῦ καθηγητοῦ J. Claser (1814-1897), ὅστις ἦτο ἐπηρεασμένος ἀπὸ συντηρητικὰς χριστιανικὰς ἰδέας. Ἄλλοι φίλοι τοῦ Συνεργατισμοῦ καὶ μάλιστα τοῦ καταναλωτικοῦ Συνεργατισμοῦ εἶναι ὁ ἐν Ζυρίχῃ καθηγητὴς Dr. Jul. Platter (1844-1923), ὁ καθηγητὴς Dr. A. Willbrandt καὶ ὁ μαθητής του Dr. H. Domack, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο τελευταῖοι προβλέπουν διὰ τὸ μέλλον ἓν οἰκονομικὸν σύστημα στηριζόμενον ἐπὶ συνεταιρισμῶν καταναλώσεως.

Ἡ ἰσχυροτέρα καὶ ἐγκυροτέρα προσωπικότης τῆς ὁμάδος ταύτης εἶναι ἐν τούτοις ὁ καθηγητὴς Dr. Franz Oppenheimer (γεννηθεὶς τὸ 1864), ὁ περιώνυμος καὶ μοναδικὸς ἐκπρόσωπος τῆς ἰδέας τοῦ ἐποικιστικοῦ συνεταιρισμοῦ. Εἶναι φιλελεύθερος σοσιαλιστὴς καὶ μάλιστα ἀγροτικὸς σοσιαλιστής, διότι θεωρεῖ τὴν θεραπείαν τῶν κακῶν τοῦ καπιταλισμοῦ δυνατὴν μόνον διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ «ἐδαφικοῦ ἀποκλεισμοῦ» δηλ. τῆς καταστάσεως, ἡ ὁποία εὐνοεῖ τὴν μεγάλην ἰδιοκτησίαν καὶ ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸ προλεταριᾶτον τὴν δυνατότητα τοῦ ἐποικισμοῦ. Ἐὰν εἶχε συντελεσθῇ αὕτη, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐνδεδειγμένην διὰ μίαν τόσον πυκνὰ κατωκημένην χώραν, ὡς τὸ γερμανικὸν κράτος, δὲν θὰ εἶχον ἀνάγκην οἱ ἀγροτικοὶ ἐργάται νὰ πηγαίνουν εἰς τὴν πόλιν καὶ οὕτω ν' ἀσκοῦν ἐκεῖ πίεσιν ἐπὶ τῶν μισθῶν. Οὕτω θὰ ἀπεφασίζετο ἡ τύχη τοῦ καπιταλισμοῦ. Ὁ ἐποικισμὸς δὲ τῆς ὑπαίθρου χώρας εἶναι δυνατὸς διὰ τοῦ ἐποικιστικοῦ συνεταιρισμοῦ, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖ μεγάλας ἐπιχειρήσεις ὑπὸ συνεταιρικὴν μορφὴν καὶ εἰς τοῦ ὁποίου τὸ πλευρὸν πρέπει νὰ λειτουργῇ ἕνας συνεταιρισμὸς καταναλώσεως. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο τοῦ συνεταιριστικοῦ κοινωνισμοῦ ὁ Oppenheimer ὑπεστήριξεν ἀκαταπαύστως διὰ λόγων, δημοσιευμάτων καὶ μιᾶς πρακτικῆς δοκιμῆς ἀπὸ τοῦ 1896, ἀφ' ὅτου τὸ πρῶτον ἐξεδόθη τὸ πολύκροτον ἔργον του «Ὁ ἐποικιστικὸς συνεταιρισμὸς» καὶ ἐπανέφερεν εἰς συζήτησιν τὸν Συνεργατισμὸν διὰ μιᾶς ριζικῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης.

Κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ ἰδέα τοῦ συνεταιρισμοῦ ἐγαλουχήθη ἀπὸ τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκοντο ἐντὸς τῆς συνεταιριστικῆς κινήσε-

ως καὶ ἠγωνίσθησαν νὰ παρουσιάσουν τοὺς σκοποὺς αὐτῆς καὶ νὰ δείξουν τὸν δρόμον τῆς πρακτικῆς της ἐργασίας.

Ὁ πρῶτος ἐκ τῆς ὁμάδος αὐτῆς εἶναι ὁ Rud. Pfeiffer (1835-1921), ἀνὴρ τοῦ εἴδους Schulze-Delitzschs, ὁ ὁποῖος ἐπίσης, ὅπως καὶ ἐκεῖνος, διεπνέετο ἀπὸ τὰ ἀνθρωπιστικὰ ἰδεώδη. Ὅ,τι διακρίνει τοὺς δύο τούτους εἶναι ὅτι ὁ Pfeiffer δὲν εἶναι λαϊκὸς ἡγέτης, ἀλλὰ μᾶλλον λόγιος, κατεῖχε βαθεῖαν γνῶσιν τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας καὶ ἠδυνήθη νὰ ἀφοσιωθῇ εἰς τὴν Βυρτεμβέργην, χωρὶς τοὺς διωγμούς, οὓς ὑπέστη ἐν Πρωσσίᾳ ὁ Schulze λόγῳ τῶν φρονημάτων του, εἰς τὰ κοινωνικομεταρρυθμιστικά του σχέδια, εἰς τὸ κέντρον τῶν ὁποίων ἵστατο ὁ Συνεργατισμός καὶ εἰς τὰ ὁποῖα οὗτος κατὰ πρῶτον λόγον ἐσκέπτετο τὸν βιομηχανικὸν ἐργάτην. Καὶ ὁ Pfeiffer ἐθεώρει ἐπίσης κατ' ἀρχὰς τὸν παραγωγικὸν συνεταιρισμὸν ὡς τὴν σπουδαιοτέραν μορφὴν τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἀλλ' ὅπως ὁ Schulze ἐθεώρει καὶ οὗτος αὐτὸν ὡς σκοπὸν τοῦ μέλλοντος· ὁ δρόμος πρὸς αὐτὸν ἄγει διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως. Συνδυάζει λοιπὸν οὕτω ἰδέας τῶν γάλλων καὶ ἄγγλων σοσιαλιστῶν μὲ ἰδίαν κριτικὴν καὶ διορατικὴν ἀντίληψιν, ἡ ὁποία τὸν ἤγαγεν εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τοῦ Lassalle εἰς ἀπόρριψιν τῶν συνεταιριστικῶν σχεδίων αὐτοῦ. Ἡ ἐμμονὴ μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Pfeiffer ἔθετε τὸν συνεταιρισμὸν καταναλώσεως εἰς τὸ κέντρον τοῦ κοινωνιστικοῦ του σχεδίου, ἔφερεν αὐτὸν εἰς ἔριδας μὲ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Schulze, οἱ ὁποῖοι δὲν παρεδέχοντο τὴν ὑπεροχὴν τοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως ἔναντι τῶν ἄλλων εἰδῶν συνεταιρισμοῦ καὶ τὴν κολλεκτιβιστικὴν θέσιν τοῦ Pfeiffer. Ὁ Pfeiffer ἦτο φύσις ἐξαίρετος καὶ μετριόφρων, ἀφῆκε δὲ τὰς καταναλωτικὰς συνεταιρικὰς ὀργανώσεις του, εἰς τὰς ὁποίας ἀνῆκεν ἐπίσης καὶ μία ἑταιρεία χονδρικῆς ἀγορᾶς, νὰ προσχωρήσουν εἰς τὸν «Γενικὸν Σύνδεσμον» τοῦ Schulze.

Ἡ διδακτικὴ ἐπίδρασις τοῦ Pfeiffer, ὁ ὁποῖος ἐξ ἄλλου ἵδρυσε καὶ πιστωτικούς, ἰδίως δὲ οἰκοδομικοὺς συνεταιρισμούς, τὸ δὲ 1866 ἐν Στουττγάρδῃ τὸν «Σύλλογον ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῶν ἐργαζομένων τάξεων» κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ἐν Βερολίνῳ τοιούτου, φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε λίαν γόνιμος, μολονότι οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῇ, ὡς ἐλέχθη ἔναντι τοῦ «Γενικοῦ Συνδέσμου». Ὁ Pfeiffer ἀποτελεῖ τὸ ἀντίστοιχον τοῦ Schulze, τοῦ ὁποίου ὑπελείπετο μὲν εἰς δρᾶσιν καὶ φήμην, οὐχὶ ὅμως εἰς θεωρητικὴν σημασίαν.

Ὁ Dr. Hans Müller (γεννηθεὶς τὸ 1867) ἐμφανίζεται ἐπὶ μακρὰ ἔτη ὡς ἡγέτης τῆς κινήσεως τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως τῆς Ἑλβετίας καὶ τῆς Διεθνοῦς Ὁμοσπονδίας τῶν συνεταιρισμῶν, κατ' ἐπανάληψιν δ' ἐπίσης τῷ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ ἐξωτερικεύσῃ τὰς βαθείας ἐπιστημονικάς του ἰδέας περὶ τῆς σχέσεως συνεταιρισμοῦ καὶ κοινωνισμοῦ. Ὀνομάζει ὁ ἴδιος ἑαυτὸν σοσιαλιστήν, ὁ ὁποῖος διῆλθεν ἀπὸ τὴν σχολὴν τοῦ Marx, δὲν εἶναι ὅμως μαρξιστής. Ἤδη κατὰ τὸ ἔτος 1895 ἐνεφανίσθη δημοσίᾳ μὲ τὸ ἔργον του περὶ τῆς «ἐνισχύσεως τῆς σωματειακῆς κινήσεως διὰ τῶν καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν» καὶ

ἀνέπτυξε, ἐμπνεόμενος ἀπὸ τοὺς Busch καὶ Platter καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ἀποτεθειμένην εἰς τὸ ἔργον τῆς Beatrice Potter πεῖραν τῆς ἀγγλικῆς κινήσεως τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, τὴν ἀνάγκην θετικῆς οἰκονομικῆς ἐργασίας πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ σοσιαλισμοῦ, καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ ἐπίσημον κόμμα τοῦ γερμανικοῦ σοσιαλισμοῦ συμπεριεφέρετο ἀκόμη πρὸς τὸν Συνεργατισμὸν μὲ περιφρόνησιν. Εἰς τὰ μεταγενέστερα ἔργα του θέτει ὡς θεμελιώδη βάσιν τοῦ σοσιαλισμοῦ τὴν ἐπιδίωξιν πραγματοποιήσεως μιᾶς ἠθικῆς τάξεως ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς ἀπαρχὴν δὲ τῆς πραγματοποιήσεως αὐτοῦ καὶ μάλιστα ὡς πραγματοποιηθέντα σοσιαλισμὸν χαρακτηρίζει οὗτος τὸν συνεταιρισμὸν καταναλώσεως, ὁ ὁποῖος δὲν πρέπει νὰ ἐξυπηρετῇ μόνον τὸν ἐργάτην, ἀλλ' ὁλόκληρον τὸν λαόν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διδαγμάτων τῆς ἱστορίας ἀποκρούει οὗτος γενικῶς τὴν ἰδέαν τῆς πάλης τῶν τάξεων, ἰδιαιτέρως δὲ ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως καὶ ζητεῖ δι' αὐτὸν πλήρη οὐδετερότητα.

Καὶ ὁ Franz Staudinger (1849-1921), ὁ ὁποῖος ἐπὶ μακρὸν χρόνον εὑρίσκετο εἰς στενὰς σχέσεις μὲ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐν Ἀμβούργῳ Κεντρικοῦ Συνδέσμου τῶν γερμανικῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, ὁρμᾶται ἐπίσης ἀπὸ τὸν Marx. Προχωρεῖ ὅμως πέραν τούτου, παραδεχόμενος ὅτι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος πραγματοποιεῖ τὴν ὑπεραξίαν καὶ διανέμει τὸ κέρδος εἶναι ὁ ἀγοραστής. Αὐτὸς ὅθεν εἶναι καὶ ὁ δημιουργὸς τοῦ κεφαλαίου καὶ ἔχει οὕτω εἰς χεῖρας του ὁλόκληρον τὴν οἰκονομικὴν δύναμιν. Κατὰ συνέπειαν, προκειμένου νὰ πραγματοποιηθῇ ὁ κοινωνισμός, ὁ μοχλὸς πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι αὐτός. Βεβαίως ὁ συνεταιρισμὸς καταναλώσεως δὲν θὰ πραγματοποιήσῃ μόνος του τὸν κοινωνισμόν, εἶναι ὅμως ὁ ἀναπόφευκτος δρόμος πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν. Ὅπως ἐπιτευχθῇ τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον ν' ἀποκτήσῃ ἄτοκα κεφάλαια· συνεπῶς νὰ καταργηθῇ εἰς τὸν συνεταιρισμὸν καταναλώσεως τὸ μέρισμα (Rückvergütung).

Ὁ ὀνομαστότερος ἀντιπρόσωπος τοῦ καταναλωτικοῦ Συνεργατισμοῦ τῆς γερμανικῆς κατευθύνσεως, ἡ ὁποία ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ τοῦ Κεντρικοῦ Συνδέσμου τῶν γερμανικῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ἐν Ἀμβούργῳ εἶναι ὁ Heinrich Kaufmann (γεννηθεὶς τὸ 1864· ἀπὸ τοῦ 1900 συντάκτης, γενικὸς γραμματεὺς καὶ βραδύτερον μέλος τῆς διοικήσεως τοῦ Κεντρικοῦ Συνδέσμου. Ὅπως οἱ Müller καὶ Staudinger ὑποστηρίζει καὶ οὗτος θεωρητικῶς καὶ ἐν τῇ πράξει μὲ ἄκραν ἐνεργητικότητα τὴν πολιτικοκομματικὴν καὶ θρησκευτικὴν οὐδετερότητα τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως. Ὁμοίως οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως δὲν πρέπει νὰ θεωροῦνται ὡς φορεῖς τοῦ ἀγῶνος τῶν τάξεων, διότι οὗτοι πρέπει νὰ εἶναι ἀνοικτοὶ εἰς ὅλους τοὺς καταναλωτὰς διὰ νὰ ἐκπροσωποῦν τὰ συμφέροντα τῶν καταναλωτῶν καὶ νὰ δύνανται ν' ἀφοσιωθοῦν ἀπερίσπαστοι εἰς τὰς οἰκονομικὰς ἀποκλειστικῶς ὑποθέσεις, διὰ τὰς ὁποίας εἶναι οὗτοι προωρισμένοι. Ὁ σκοπὸς τῆς κινήσεως τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως εἶναι βεβαίως ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν ἀτομιστικὴν

καὶ ' καπιταλιστικὴν παραγωγὴν διὰ τὴν ἀγοράν, ἡ ὁποία ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ κέρδους καὶ στηρίζεται ἐπὶ μιᾶς ἀδίκου διανομῆς τοῦ ἐκ τῆς ἐργασίας εἰσοδήματος, διὰ μιᾶς κοινωφελοῦς συνεταιρικῆς ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς πρὸς κάλυψιν τῶν χρειῶν τῆς ὠργανωμένης καταναλώσεως· ἡ ὁποία συνεπάγεται δικαίαν διανομὴν τοῦ ἐκ τῆς ἐργασίας εἰσοδήματος. Ὁ σκοπὸς αὐτὸς μόνον βαθμιαίως δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ, οὔτε δὲ θὰ ἐπιτευχθῇ μόνον διὰ μέσου τοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως· ἀπ' ἐναντίας θὰ χρειασθῇ καὶ ἡ συνεργασία δημοσίων ἀναγκαστικῶν ὀργανισμῶν.

Ἐκ τῆς ἀνασκοπήσεως τῶν μνημονευθέντων ἐκπροσώπων τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ὅτι πάντες οὗτοι ἔχουν μερικὰ κοινὰ χαρακτηριστικά: ὁ ἀγὼν τῶν τάξεων ἀποκρούεται παρ' αὐτῶν ἢ λαμβάνει εἰς αὐτοὺς ἠπίαν μορφήν· πολλοὶ ἐξ αὐτῶν μάλιστα θέτουν τὴν κοινότητα τῶν συμφερόντων τῶν καταναλωτῶν ὅλων τῶν τάξεων εἰς τὴν πρώτην γραμμήν. Οἱ μνησθέντες συγγραφεῖς βλέπουν βεβαίως εἰς τὸν συνεταιρισμὸν τὸ σπουδαιότερον μέσον πρὸς πραγματοποίησιν ἑνὸς κοινωνιστικοῦ οἰκονομικοῦ καθεστῶτος, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐννοοῦν καλῶς ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι τὸ μοναδικὸν μέσον καὶ οὔτε ἠμπορεῖ νὰ βοηθήσῃ ἀμέσως. Ἀντιλαμβάνονται ὅθεν τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἐργασίας διὰ τὸ παρόν, εἰς τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἐπιδοθοῦν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ σημερινοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ καθεστῶτος καὶ προσπαθοῦν νὰ πλησιάσουν τὸν σκοπόν των δι' ὑπομονητικῆς ἐργασίας.

Ὅλως διαφορετικὰ ἔχουν τὰ πράγματα ἐν σχέσει μὲ τὸν σοσιαλισμὸν ἢ κομμουνισμόν, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν προέλευσιν ἀπὸ τὸν Marx καὶ ἀναμένει τὴν ἀλλαγὴν ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον πρέπει προηγουμένως νὰ καταληφθῇ διὰ πολιτικοῦ ἀγῶνος τῶν τάξεων. Μετὰ τὴν νίκην προσδοκᾷ οὗτος τελείαν μεταβολὴν κράτους καὶ κοινωνίας, διὰ τῆς ὁποίας θὰ καταργηθῇ γενικῶς τὸ σύστημα τῆς κυριαρχίας τῶν τάξεων· διὰ τὴν διάδοχον ὅμως κατάστασιν ταύτης οὐδεμία γίνεται συζήτησις.

Ἡ κατεύθυνσις αὐτή, τὴν ὁποίαν συχνὰ ὀνομάζουν μαρξισμόν, θεωρητικῶς δὲν δίδει καμμίαν θέσιν εἰς τὸν Συνεργατισμόν.

Ὁ Κάρολος Marx ὁ ἴδιος (1818-1883) δὲν ἐξεφράζετο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εὐμενῶς διὰ τὸν Συνεργατισμόν, ἐὰν ποτὲ τὸν ἐμνημόνευε. Εἰς τὴν ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν προέτεινεν εἰς τὸ κατὰ τὸ 1866 συνέδριον τῆς Διεθνοῦς ἐν Genf, χαρακτηρίζει τὸν συνεταιρισμὸν ὡς ἕνα μέσον, τὸ ὁποῖον μόνον νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν ὑφισταμένην καὶ στηριζομένην εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν τάξεων καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐργατῶν κοινωνίαν δύναται, δὲν ἠμπορεῖ ὅμως νὰ πραγματοποιήσῃ ἕνα νέον, χωρὶς τάξεις, κοινωνικὸν καθεστώς. Μόνον δὲ ὁ παραγωγικὸς καὶ οὐχὶ ὁ καταναλωτικὸς συνεταιρισμὸς δύναται νὰ παίξῃ γενικῶς ρόλον τινά. Δύο ἔτη προηγουμένως εἶχεν οὗτος ἀναπτύξει εἰς τὸ μανιφέστον τῆς Διεθνοῦς, ὅτι ὁ παραγωγικὸς καὶ καταναλωτικὸς συνεταιρισμὸς ἀπέδειξαν ὅτι ἡ

καπιταλιστικὴ τάξις εἶναι περιττή. Ἀλλὰ μεμονωμέναι συνεταιρικαὶ ἐπιχειρήσεις κατ' οὐδὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ὠφελήσουν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς μάζης, διότι ἡ ταχέως προσδεύουσα συγκέντρωσις κεφαλαίου θὰ ἐδραιώσῃ τὸ μονοπώλιον τοῦ ἰδιωτικοῦ κεφαλαίου. Μόνον Συνεργατισμὸς ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ κράτους θὰ ἠδύνατο νὰ καταβάλῃ τοῦτο· ἀλλ' ὁ Συνεργατισμὸς αὐτὸς θὰ ἔπρεπε νὰ περιλαμβάνῃ ὁλόκληρον τὸν πληθυσμὸν ἑνὸς κράτους.

Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει τοῦτο δὲν θὰ ἦτο συνεταιρισμὸς στηριζόμενος εἰς τὴν ἐλευθέραν θέλησιν, ἀλλὰ κρατικὴ ὀργάνωσις, οὕτως ὥστε οἱ λόγοι αὐτοὶ παρὰ τὴν κάποιαν ἀναγνώρισιν, ποῦ περιέχουν διὰ τοὺς συνεταιρισμούς, ἀρνοῦνται τὴν σημασίαν τούτων διὰ τήν πραγματοποίησιν τοῦ κοινωνισμοῦ.

Τέλος πρέπει εἰσέτι νὰ τονίσωμεν τὴν ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τοῦ «Κεφαλαίου» (Μέρος 1 κεφάλαιον 57) περιεχομένην παρατήρησιν, ὅτι τὰ συνεταιρικὰ ἐργοστάσια (δηλ. παραγωγικοὶ συνεταιρισμοὶ) παρουσιάζουν ὁμοιότητα πρὸς τὰς ἀνωνύμους ἑταιρείας,

Τὴν ἰδίαν μὲ τὸν Marx θέσιν ἔλαβον ὅλοι οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ καὶ οὕτω ὁλόκληρος ὁ σοσιαλοδημοκρατικὸς κόσμος θεωρητικῶς τε καὶ ἐν τῇ πράξει, διέκειντο δὲ οὗτοι πρὸς τὸν Συνεργατισμὸν ἐχθρικῶς, κατόπιν μετὰ περιφρονήσεως καὶ τελικῶς ἀδιαφόρως. Ὅταν μετὰ τὸ 1890 τὰ βιβλία τῶν B. Potter, Fr. Oppenheimer καὶ H. Müller ἐπέφεραν κάποιαν μεταβολὴν εἰς τὴν περιφρονητικὴν γνώμην τῶν σοσιαλιστικῶν κύκλων περὶ τοῦ καταναλωτικοῦ Συνεργατισμοῦ, ὁ Karl Kautsky, ὁ ὁποῖος μέχρι τοῦ πολέμου ἦτο ὁ ἔγκυρος ἐκπρόσωπος τοῦ γερμανικοῦ μαρξικοῦ σοσιαλισμοῦ, ἔγραψε τὸ 1897 ἕνα φυλλάδιον ὑπὸ τὸν τίτλον «Συνεργατισμὸς καταναλώσεως καὶ ἐργατικὴ κίνησις», εἰς τὸν ὁποῖον ἀποκρούει ἐκ λόγων θεωρητικῶν καὶ τακτικῆς τὸν συνεταιρισμὸν καταναλώσεως, μολονότι δὲν τοῦ ἀρνεῖται κάποιαν σημασίαν.

Ἀλλ' αἱ φωναί, αἱ ὁποῖαι ἠκούοντο ὑπὲρ τοῦ κατὰ τὸ ἀγγλικὸν πρότυπον συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως, ἐπολλαπλασιάζοντο, ἰδίως μετὰ τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1898 ἐμφάνισιν τοῦ Ed. Berstein, ὅταν διὰ τῆς βαθείας αὐτοῦ ἐπιστημονικῆς μελέτης τοῦ μαρξισμοῦ διεμορφώθη ὁ λεγόμενος Ρεβιζιονισμός, ὁ ὁποῖος ἀπέδιδεν ἐπίσης σημασίαν εἰς τὴν ἐργασίαν διὰ τὸ παρὸν καὶ τὸν Συνεργατισμόν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐξέλιξις τοῦ γερμανικοῦ καταναλωτικοῦ Συνεργατισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἐπίσης εἰδῶν συνεταιρισμῶν ἔτυχεν ἀναγνωρίσεως εἰς τὸ σοσιαλιστικὸν στρατόπεδον, σειρὰ δὲ ὁλόκληρος σοσιαλιστῶν ὡς οἱ P. Göhre, Hermann Fleissner, Gertrud David. Bruno Zschätzch, ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, βεβαίως κατ' ἀρχὰς ἀκόμη ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι οὗτοι θὰ ἐχρησίμευον μαζὶ μὲ τὸ κόμμα καὶ τὰς σωματειακὰς ὀργανώσεις ὡς ὅπλα τοῦ ἀγῶνος τῶν τάξεων. Ὁ Ed. David ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν πρὸς ἐκσοσιαλισμὸν τῆς γεωργίας μὲ διατήρησιν ὅμως τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως καὶ μικρᾶς ἰδιοκτησίας μὲ ἐπικυριότητα τοῦ κράτους.

Ἀνάλογος ὑπῆρξεν ἡ στάσις τοῦ γερμανικοῦ κόμματος· τὸ κατὰ τὸ 1892 συγκροτηθὲν ἐν Βερολίνῳ συνέδριον τοῦ κόμματος ἀπέρριψεν ἁλοτελῶς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως ὡς ἐπιβλαβεῖς εἰς τὴν κίνησιν. Τὸ ἐν Ἀννοβέρῳ διεκήρυξε τὸ 1899, ὅτι οὗτοι δὲν ἔχουν «καμμίαν ἀποφασιστικὴν σημασίαν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ἐργατικῆς τάξεως ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς σκλαβιᾶς τοῦ μισθοῦ», ἠρκέσθη ὅμως εἰς τοῦτο μόνον, νὰ θεωρήσῃ αὐτοὺς ὡς ἄνευ σημασίας, διότι οὗτοι εὕρισκον ἤδη καὶ ἐντὸς τῶν σοσιαλιστικῶν τάξεων συνηγόρους, οἱ ὁποῖοι ἐζήτουν τὴν κομματικὴν συνεργασίαν τούτων. Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ συνέδρια τῶν σωματειακῶν ὀργανώσεων τοῦ 1905 καὶ 1908 διεδήλωσαν τὴν συμπάθειαν αὐτῶν πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως καὶ παρώτρυναν εἰς συμμετοχὴν εἰς αὐτούς, τὸ δὲ 1910 τὸ εἰς Μαγδεμβοῦργον συνέδριον τοῦ κόμματος ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, διότι ἀποτελοῦν δραστικὸν συμπλήρωμα τοῦ πολιτικοῦ καὶ σωματειακοῦ ἀγῶνος διὰ τὴν ἐξύψωσιν τῆς ἐργατικῆς τάξεως.

Ἐπίσης τὸ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐν Κοπεγχάγῃ διεθνὲς σοσιαλιστικὸν συνέδριον διεκήρυξεν ὅτι βεβαίως οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως δὲν θὰ ἠδύναντο μόνοι νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ἐργασίας, ἀσφαλῶς ὅμως θὰ ἠδύναντο νὰ εἶναι δραστικὸν ὅπλον εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν τάξεων καὶ διὰ τοῦτο μὲ μεγίστην ἀποφασιστικότητα παρώτρυνε τὰ μέλη τοῦ κόμματος καὶ τοὺς ὠργανουμένους εἰς σωματεῖα ἐργάτας «νὰ γίνουν καὶ μείνουν ἐνεργὰ μέλη τῆς κινήσεως τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως καὶ νὰ ἐργασθοῦν ἐν αὐτοῖς ἐν πνεύματι σοσιαλιστικῷ, διὰ νὰ ἐμποδίσουν νὰ καταστοῦν οὗτοι ἀπὸ πολύτιμον μέσον τῆς ὀργανώσεως καὶ μορφώσεως τῶν ἐργατῶν, ὄργανον πρὸς ἐξασθένισιν τοῦ πνεύματος τῆς σοσιαλιστικῆς ἀλληλεγγύης καὶ πειθαρχίας».

Ἡ ἐξέλιξις λοιπὸν τῶν σχέσεων μεταξὺ τοῦ μαρξικοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ τοῦ Συνεργατισμοῦ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα ὅτι οἱ παραγωγικοὶ συνεταιρισμοὶ ἐγκατελείφθησαν καὶ ἀπὸ τοὺς μαρξικοὺς ἐπίσης σοσιαλιστὰς καὶ ὅτι ὁ καταναλωτικὸς Συνεργατισμός, ὁ ὁποῖος ἐν ἀρχῇ ἐθεωρήθη ὡς ἐπιβλαβὴς εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν τάξεων, ἀργότερα δὲ ὡς ἄνευ ἐνδιαφέροντος, κατώρθωσε νὰ ἀναγνωρισθῇ διὰ τῶν ἐπιτυχιῶν του.

Πνευματικὴν ὅμως ἐνίσχυσιν δὲν προσέφερε καμμίαν ὁ μαρξικὸς σοσιαλισμὸς εἰς τὸν καταναλωτικὸν Συνεργατισμόν, ἀλλ' ἀντιθέτως οὗτος προσηλυτίσθη διὰ τῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ. Ἐν Γερμανίᾳ τοῦ ἀναγνωρίζει ἀνεξαρτησίαν, ποθεῖ ὅμως νὰ τὸν θέσῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς κινήσεώς του.

Οἱ Ρῶσσοι

Τὸ τεράστιον πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ σοσιαλισμοῦ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ Karl Marx πείραμα, ὅπερ ἐπεχειρήθη ἐν Ρωσσίᾳ ἤγαγεν ἐκεῖ εἰς τὴν ἑδραίαν πρὸς τὸ παρὸν κυριαρχίαν τῶν μπολσεβίκων, οἱ ὁποῖοι τὴν δρᾶσιν αὐτῶν συνοδεύουν μὲ ἀντίστοιχον βιβλιογραφίαν. Διὰ τοῦτο εἶναι ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον νὰ παρακολουθήσωμεν μέχρι ποίου

σημείου ἠδυνήθη νὰ παράσχῃ ἐκεῖ ὁ σοσιαλισμὸς ἢ ὁ κομμουνισμὸς ἔδαφος πνευματικῆς τροφῆς πρὸς διάπλασιν τοῦ Συνεργατισμοῦ.

Ἡ ἀφετηρία τῶν ρώσσων κομμουνιστῶν εἶναι ὁ Marx, ὁ ὁποῖος, ὅπως ἐξετέθη ἤδη, δὲν ἠσθάνετο συμπάθειαν διὰ τοὺς συνεταιρισμούς, διότι τὸ ἰδεῶδες του εἶναι τὸ κρατικὸν οἰκονομικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον θέλει πραγματοποιηθῇ διὰ τῆς πολιτικῆς ὁδοῦ. Οὕτω καὶ οἱ ρῶσσοι κομμουνισταὶ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μὲ τὸν Συνεργατισμὸν ὡς ὀρθόδοξοι μαθηταὶ τοῦ Marx, ὁρμῶνται ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν, ὅτι ὁ Συνεργατισμὸς δὲν ἠμπορεῖ πλέον νὰ ἔχῃ καμμίαν θέσιν εἰς μίαν πραγματοποιημένην κομμουνιστικὴν κοινωνίαν, διότι οὗτος ὡς στοιχεῖον τοῦ καπιταλιστικοῦ καθεστῶτος εἶναι περιττός. Μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης οὗτος εἶχεν ἀξίαν μόνον ὡς μέσον τοῦ ἀγῶνος τῶν τάξεων καὶ διαπαιδαγωγήσεως τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Ἐν προκειμένῳ ἐννοοῦνται κυρίως οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ρωσσικὴν ἐπανάστασιν, ὅτε ἐπίστευον ὅτι εἶχον ἤδη πραγματοποιήσει τὸ κομμουνιστικὸν ἰδεῶδες, οἱ συνεταιρισμοὶ προτάσει τοῦ Lenin μετεσχηματίσθησαν ἢ μᾶλλον εἰς τὴν θέσιν αὐτῶν ἱδρύθησαν «κομμοῦναι καταναλώσεως καὶ παραγωγῆς»· αἱ κομμοῦναι αὗται ἦσαν ἀναγκαστικαὶ ὀργανώσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὤφειλε νὰ γίνεται δεκτὸς πᾶς τις, χωρὶς συνεπῶς νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψει, ἐὰν οὗτος ἦτο διατεθειμένος ἢ εἰς θέσιν νὰ συνεισφέρῃ μίαν μερίδα. Αἱ κομμοῦναι αὗται φυσικὰ δὲν ἦσαν συνεταιρισμοί.

Ἀπὸ τὰς οἰκονομικὰς δυσχερείας τῆς περιόδου τοῦ «πολεμικοῦ κομμουνισμοῦ» ὅπως καλεῖται εἰς τὴν κομμουνιστικὴν γλῶσσαν ἡ περίοδος ἀπὸ τοῦ 1917—1921, ὁ Lenin μετέστη εἰς τὴν ἀντίληψιν, ὅτι διὰ νὰ κατανικήσουν τὸν καπιταλισμὸν ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν τεχνικὴν αὐτοῦ· εἰς τοῦτην δὲ ἀνήκει καὶ ὁ Συνεργατισμός, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ ἕνα τῶν πολυτιμοτέρων θεσμῶν τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ ἑπομένως πρέπει νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ νέου οἰκοδομήματος τοῦ κομμουνιστικοῦ κοινωνικοῦ ἰδεώδους. Οὕτω ὁ Συνεργατισμὸς καθίσταται ὄργανον τῆς καλουμένης «νέας οἰκονομικῆς πολιτικῆς» ἡ ὁποία, ὡς γνωστόν, εἶναι μερικὴ ἐπαναφορὰ τοῦ καπιταλισμοῦ μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν ὅτι οὗτος θ' ἀποτελέσῃ μόνον μέσον καὶ μεταβατικὴν κατάστασιν ὑπὸ αὐστηρὰν ἐπαγρύπνισιν καὶ ἐξουσίασιν.

Εἰς τὸ σύστημα τοῦτο θὰ ἰσχύσῃ ἐκ νέου ὁ Συνεργατισμός, ἀλλὰ τὴν φορὰν αὐτὴν ὁ γνήσιος μὲ ἐλευθέραν θέλησιν καὶ μερίδας. Ἐδῶ ὅμως ἀποδίδεται περισσοτέρα ἀξία εἰς τὸν γεωργικὸν παραγωγικὸν Συνεργατισμὸν παρὰ εἰς τὸν καταναλωτικὸν Συνεργατισμόν. Διότι ὁ τελευταῖος ἠμπορεῖ ἐν ἀνάγκῃ νὰ ἀναπληρωθῇ δι' ἄλλων ὀργανώσεων διανομῆς, οὔτε δὲ διαθέτει οὗτος παραγωγικὰς ἐπιχειρήσεις (δηλ. ἐν Ρωσσίᾳ)· ὁ γεωργικὸς Συνεργατισμὸς ὅμως ἀποτελεῖ ἕνα μέσον πρὸς προαγωγὴν τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὁ κομμουνισμὸς αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἐφεξῆς ἐξηρτημένον. Συγχρόνως θὰ προαχθοῦν δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου οἱ χωρικοί, θὰ μορφωθοῦν οἰκονομικῶς (καὶ πολιτι-

κῶς) καὶ θὰ διαπαιδαγωγηθοῦν καὶ προπαρασκευασθοῦν διὰ μίαν κολλεκτιβιστικὴν παραγωγήν, πρὸ παντὸς δὲ οἱ μικροὶ γεωργοὶ (ἐνῷ δῆθεν ὁ γεωργικὸς Συνεργατισμὸς τῆς δύσεως ἐξυπηρετεῖ μόνον τοὺς εὐπόρους γεωργούς), ἀκόμη καὶ ἐπὶ κινδύνῳ νὰ γίνουν οὗτοι μικροὶ καπιταλισταί. Αὐτὸ εἶναι πάντοτε καλλίτερον ἀπὸ τοῦ νὰ ἀφεθῇ νὰ ἐνισχυθοῦν οἱ ἔμποροι.

Αὗται εἶναι αἱ ἰδέαι, αἱ ὁποῖαι διετυπώθησαν ὑπὸ τοῦ Lenin καὶ ἐν συμφωνίᾳ μετ' αὐτοῦ, ὑπὸ τῶν Miljutin καὶ Meschtscherjakow καὶ ἔλαβον πάραυτα θέσιν ἐν τῇ ρωσσικῇ ἱστορίᾳ τῶν τελευταίων χρόνων.

Ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἀντικειμένης ἐρεύνης αἱ σκέψεις αὐταὶ σημαίνουν ὅτι ὁ μαρξισμός, ὅπως διεμορφώθη καὶ ἐπραγματοποιήθη παρὰ τοῖς μπολσεβίκοις, οὐδόλως ἀναγνωρίζει θεωρητικῶς τὸν Συνεργατισμόν. Ἔδει λοιπὸν νὰ ἐξαφανισθῇ. Τὸν ἀντικαθιστοῦν μὲ τὰς κομμμούνας καταναλώσεως καὶ παραγωγῆς, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν τίποτε τὸ κοινὸν μετ' αὐτοῦ· Κατόπιν ἡ πεῖρα τῆς πρακτικῆς ὡδήγησεν εἰς τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ Συνεργατισμοῦ, κατηγορηματικῶς χαρακτηρισθέντος ὡς οὐσιωδῶς ξένου πρὸς τὸν κομμουνισμὸν ὀργανισμοῦ, ὁ ὁποῖος βέβαια πρέπει νὰ ὑποταχθῇ ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὸ πολιτικὸν σύστημα. Ἀλλὰ προϋποτιθεμένου ὅτι ἡ «νέα οἰκονομικὴ πολιτικὴ» τῶν μπολσεβίκων ἀποτελεῖ μέσον διὰ τὸν σκοπὸν καὶ μεταβατικὴν κατάστασιν, ἡ νέα αὐτὴ κομμουνιστικὴ πρακτικὴ δὲν μετέβαλε τίποτε ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς περιττότητος τῶν συνεταιρισμῶν.

Εἰς τοὺς Ρώσσους, ὅπως καὶ εἰς τοὺς γερμανοὺς μαρξιστάς, κοινὴ εἶναι ἡ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης ἀναγνώρισις τῆς πρακτικῆς, ἡ ὁποία ἐπιπροσθεῖ ὡς ἀνυπέρβλητον ἐμπόδιον εἰς τὰς θεωρητικάς των δοξασίας. Ἀλλ' ἐνῷ εἰς τὴν Γερμανίαν καταλήγουν ἐκ τούτου εἰς τὸ συμπέρασμα νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ γράμμα τοῦ μαρξικοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ ν' ἀφίσουν τὰ περαιτέρω εἰς τὴν ἐξέλιξιν, τῆς ὁποίας δὲν προδιαγράφουν πλέον εἰ μὴ τὸ τέρμα, οἱ ρῶσσοι κομμουνισταὶ δὲν ἐγκαταλείπουν τὴν θεωρίαν, ἀλλὰ διακηρύσσουν ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα αὐτῆς καὶ ἀρκοῦνται νὰ ἐπιλαμβάνωνται μὲ παντοειδεῖς ἐπιφυλάξεις τῆς πρακτικῆς ἐργασίας ἐκεῖ, ὅπου ἤδη ἡ Δύσις εὑρίσκεται ἀπὸ πολλοῦ.

Ἠσχολήθημεν λοιπὸν μὲ τρεῖς κατηγορίας κοινωνιστικῶν θεωριῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸν Συνεργατισμόν: τὴν τῶν παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν, ἡ ὁποία ἀπεδείχθη ἄωρος καὶ ἄγονος, τὴν τοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ, ἡ ὁποία δὲν ἔχει θέσιν διὰ τὸν Συνεργατισμόν, πρὸς τὸν ὁποῖον ὅμως τελικῶς ἠναγκάσθη νὰ κάμῃ παραχωρήσεις ἐν σχέσει πρὸς διάφορα εἴδη συνεταιρισμῶν καὶ ἐκείνην, ἡ ὁποία θέτει ὑπὸ μίαν οἱανδήποτε μορφὴν τὸν καταναλωτικὸν Συνεργατισμὸν εἰς τὸ κέντρον μιᾶς ἐργασίας διὰ τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς οἰκονομικῆς κοινωνίας. Τὰ θεωρητικά των ἐπιχειρήματα εἶναι διάφορα. Κοινὰ εἶναι εἰς αὐτὰς

ἡ μεγάλη ἐκτίμησις πρὸς τὴν πεῖραν τῆς πρακτικῆς ἐργασίας διὰ τὸ παρόν, ὑπομονὴ καὶ μετριοπάθεια, καθὼς καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι μαζὶ μὲ τὴν ἐργασίαν τῶν συνεταιρισμῶν θεωροῦν ἀναγκαίαν πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ κοινωνισμοῦ τὴν δρᾶσιν καὶ ἄλλων παραγόντων.

δ΄.) Ἡ παράγωγος ἰδεολογία τοῦ Συνεργατισμοῦ.

Αἱ πνευματικαὶ ρίζαι τοῦ Συνεργατισμοῦ, περὶ τῶν ὁποίων ἦτο μέχρι τοῦδε ὁ λόγος, δὲν συναντῶνται εἰς ὅλους τοὺς συνεταιρισμούς. Οἱ ἄνευ τῶν ριζῶν τούτων συνεταιρισμοὶ ἢ εἶναι νόθοι ἢ ὀφείλονται εἰς ἄλλην αἰτίαν ὑπάρξεως.

Οἱ νόθοι, εἰς τοὺς ὁποίους βασιλεύει ἡ ρουτίνα καὶ ὁ ἐμπορικὸς ὑπολογισμὸς καὶ οἱ ὁποῖοι οὐδεμίαν κίνησιν παρουσιάζουν, ἐκφεύγουν τοῦ κύκλου τῶν μελετῶν μας.

Τελευταίως ὅμως βλέπομεν πολυαρίθμους συνεταιρισμούς, οἱ ὁποῖοι παρουσιάζουν ἰσχυρὰν ζωὴν καὶ εἰς τοὺς ὁποίους οὐχ' ἧττον δυσκόλως θὰ ἠδύνατο ν' ἀνευρεθῇ συγγένεια τις μὲ τὰς ἀναφερθείσας ἰδεολογίας. Μέρος τούτων παρέχει τὴν ἐντύπωσιν ὡς νὰ ἐξαρτᾶται ἐξ αὐτῶν. Ἐπικαλοῦνται οὗτοι μίαν οἱανδήποτε ἰδεολογίαν ἢ τοὺς φορεῖς της καὶ οὐδόλως ἀντιλαμβάνονται οἱ ἴδιοι ὅτι οὐχὶ δικαίως γίνεται ἡ ἐπίκλησις αὕτη· θεωρεῖται π. χ. ὡς προστάτης ἅγιος ὁ Raiffeisen, μολονότι ὁ συνεταιρισμὸς ἢ ὁ σύνδεσμος ὀφείλει τὴν ὕπαρξίν του εἰς τὴν κατεύθυνσιν Haas· ἢ ἐπικαλοῦνται τὸν Schulze-Delitzsch ἢ τὴν Rochdale, μολονότι ἡγέται καὶ μέλη εἶναι συντηρητικοί.

Ἀλλ' ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ συνεταιρικαὶ ὀργανώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐν ἐπιγνώσει παραιτοῦνται τῆς ἀρχικῆς συνεταιριστικῆς ἰδεολογίας καὶ ἐν ἐπιγνώσει ἀσπάζονται ἄλλην τινά. Παράδειγμα τούτου εἶναι οἱ καθαρῶς πολιτικοὶ καὶ ἐντελῶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἑνὸς πολιτικοῦ κόμματος τιθέμενοι συνεταιρισμοί. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δὲν δύναται νὰ γίνῃ πλέον λόγος περὶ πρωτογενοῦς ἰδεολογίας, ἀλλ' ἔχομεν παράγωγον (δευτερογενῆ) ἰδεολογίαν τοῦ Συνεργατισμοῦ.

Διὰ τῶν κατωτέρω ἐκτιθεμένων δειχθήσεται ὅτι ὄχι μόνον ὑφίστανται μία τοιαύτη παράγωγος ἰδεολογία ἀλλὰ καὶ ἐπικρατεῖ εἰς κατὰ πολὺ εὐρυτέρους συνεταιριστικοὺς κύκλους, παρ' ὅσον συνήθως πιστεύεται. Συχνὰ μάλιστα οἱ συνεταιρισταὶ δὲν ἀντιλαμβάνονται καθόλου ὅτι ἐξέκλιναν εἰς μίαν τοιαύτην καὶ τονίζουν, ὡς ἐλέχθη, τὴν ἐξάρτησίν των ἀπὸ τὴν ἀρχικὴν ἰδεολογίαν· προσβάλλονται ὅταν τοῖς ἀπευθύνεται ἡ μομφὴ ὅτι δὲν ἀκολουθοῦν εὐσυνειδήτως τὰ ὑποτιθέμενα πρότυπά των.

Ἐν τοῖς ἑπομένοις ὁμιλοῦμεν περὶ «ἰδεολογιῶν», ἐνῷ μέχρι τοῦδε ὁ λόγος ἦτο περὶ «πνευματικῶν ριζῶν». Ὁ χαρακτηρισμὸς «πνευματικὴ ρίζα» δὲν ἁρμόζει εἰς τὰ ἑπόμενα. Ἡ «ἰδεολογία» βεβαίως σημαίνει ὅ,τι καὶ ἡ «πνευματικὴ ρίζα», διαφέρει ὅμως κατὰ τοῦτο ὅτι εἰς αὐτὴν δὲν περιέχεται τὸ στοιχεῖον τῆς πρωταρχικότητος. Ἡ ἰδεολογία δύναται ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀναγκαίως πρωτογενὴς καὶ δύναται νὰ ἔχῃ λη-

φθῆ ἄλλοθεν. Ἐδῶ δὲ πρόκειται ἀποκλειστικῶς περὶ βεβουλευμένως ἢ μὴ δανεικῶν ἰδεολογιῶν.

Αἱ ἰδεολογίαι αὗται μόνον ἀπὸ ἄλλην τινὰ ὀργάνωσιν κοινωνικοπολιτικῆς αὐτοβοηθείας δύνανται νὰ προέρχωνται, δηλ. ἀπὸ ἕνα σύνδεσμον συμφερόντων ἢ ἀπὸ ἕνα κόμμα.

Ὡς γνήσια κόμματα ἐννοοῦμεν ἐκεῖνα μόνον, τῶν ὁποίων ὁ πυρὴν σχηματίζεται διὰ τῆς συνενώσεως ἀνθρώπων συνδεδεμένων διὰ κοινῶν καὶ πρὸς ὡρισμένους πολιτικοὺς σκοποὺς κατευθυνομένων πεποιθήσεων καὶ προσπαθούντων νὰ πραγματοποιήσουν ταύτας ἐν τῷ πολιτικῷ των ὀργανισμῷ.

Τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἰδεολογίας ἑνὸς γνησίου κόμματος εἶναι ὅτι αὕτη πρέπει νὰ προσιδιάζῃ εἰς ὅλους τοὺς πολίτας καὶ ὅτι ἐπιδιώκει νὰ ἐξαπλωθῇ διὰ ν' ἀποκτήσῃ δύναμιν. Θέλει νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν ὁλότητα καὶ διὰ τοῦτο ὑποστηρίζει τὸ συμφέρον τῆς ὁλότητος, ἂν καὶ πραγματικῶς τοῦτο δὲν εἶναι πάντοτε τὸ ἀληθὲς συμφέρον ταύτης· τὰ μέλη τοῦ κόμματος ὅμως πιστεύουν τοῦτο ἢ ὑποβάλλονται εἰς μίαν ἐκουσίαν αὐταπάτην.

Οἱ σύνδεσμοι συμφερόντων εἶναι αἱ ὀργανώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπιδιώκουν νὰ ἐπιβάλουν τὰ ἐπαγγελματικὰ ἢ ταξικὰ συμφέροντα τῶν μελῶν των. Ἐπειδὴ δὲ γνωρίζουν οὗτοι ἐκ τῶν προτέρων ὅτι ἡ ὀργάνωσίς των εἶναι περιωρισμένη ἐπὶ ἑνὸς ὡρισμένου κύκλου, δὲν ἐπιθυμοῦν τὰ ἐξαπλωθοῦν πέραν τούτου. Διὰ τοῦτο ἡ προσηλυτιστικὴ των δύναμις σταματᾷ εἰς τὰ ὅρια τῆς τάξεώς των, τοῦ κύκλου των κλπ. Πρὸς ἐπιβολὴν ὅμως τοῦ σκοποῦ των πρέπει βεβαίως νὰ δημιουργήσουν καὶ ἐξωτερικῶς εὐνοϊκὴν ἀτμόσφαιραν καὶ δὴ τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ μεγαλειτέραν βαρύτητα ἔχει ἡ κοινὴ γνώμη. Ὅταν δὲν ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ τάξις των, ὁ κύκλος των κλπ. εἶναι ὁ ἀληθὴς ἐκπρόσωπος τῆς ὁλότητος τοὐλάχιστον διὰ τὸ μέλλον (ὡς ὁ ταξικὸς ἀγὼν τοῦ προλεταριάτου ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ μαρξισμοῦ), ἀρκοῦνται νὰ προπαγανδίζουν ἐξωτερικῶς ὅτι αἱ προσπάθειαί των δὲν εἶναι ἐπιβλαβεῖς εἰς τὴν ὁλότητα, ἀλλ' ἴσως καὶ ἐπωφελεῖς εἰς αὐτήν, ὡς διὰ τοῦ ἐπιχειρήματος ὅτι δὲν ἐκπροσωποῦν ἰδιαίτερα συμφέροντα ἀλλ' ὅτι ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ἐπιθυμιῶν των θὰ φέρῃ συγχρόνως ὠφελήματα εἰς ὅλους, ὡς ἐν τῇ περιπτώσει «ὅταν ὁ χωρικὸς ἔχει χρήματα ἔχει ὅλος ὁ κόσμος». Χαρακτηριστικὸν λοιπῶν τῶν συνδέσμων συμφερόντων εἶναι ὅτι οὗτοι κρύπτουν μέχρις ὡρισμένου σημείου τοὺς σκοπούς των καὶ δύναταί τις νὰ ἰσχυρισθῇ ἡσύχως ὅτι οὗτοι συνεπείᾳ τῆς διπλῆς προσπαθείας των (ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς) δὲν κατορθώνουν νὰ διατυπώσουν ἐσωτερικῶς σαφὲς πρόγραμμα. Τὴν ἀσάφειαν ταύτην ἐξηγεῖ ἔτι μᾶλλον τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ δρᾶσις τῶν συνδέσμων συμφερόντων ἐπιλαμβάνεται διαφόρων ζητημάτων, καθ' ἣν σειρὰν ἐμφανίζονται ταῦτα ὑπὸ τῶν περιστάσεων. Ἡ πρᾶξις συχνὰ ὑποσκελίζει τὴν θεωρίαν.

Κατέναντι τῶν κομμάτων καὶ συνδέσμων ἡ συνεταιριστικὴ κίνησις ἔχει τὴν ἰδίαν αὐτῆς φυσιογνωμίαν ἐγκειμένην πρὸ παντὸς ἐν τούτῳ ὅτι

δρᾷ οἰκονομικῶς ἐπιδιώκουσα πρωτίστως ἰδιωτικὰ οἰκονομικὰ ὠφελήματα διὰ τὰ ἄτομα. Αἱ ἀφετηρίαι της εἶναι, ὡς εἴδομεν, ὡρισμένα συστήματα ἰδεῶν. Δὲν θὰ ἦτο καθόλου ἐκπληκτικόν, ἐὰν καὶ ἐν αὐτῇ αἱ οἰκονομικαὶ ἐπιδιώξεις ἐπεσκίαζον τὸν ἰδεολογικὸν παλμόν. Ὅπου ὅμως ἔχει διαφυλαχθῇ ἡ πρωταρχικὴ ἰδεολογία, θὰ εἶναι πάντοτε δυνατὸς ὁ ἐκ νέου προσανατολισμὸς πρὸς αὐτόν. Τοῦτο δὲν συμβαίνει πάντοτε, ὡς δεικνύουν παραδείγματά τινα.

Οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν ἐργατικῶν (καταναλωτῶν καὶ προλεταρίων) παρουσιάζουν ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις, τόσον δηλ. τῆς ἐξαρτήσεως ἀπὸ μέρους τῶν κομμάτων ὅσον καὶ ἐκ μέρους τῶν σωματειακῶν ὀργανώσεων. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἀνήκουν οἱ βελγικοὶ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκονται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος, ἔχουν ἱδρυθῇ ὑπ' αὐτοῦ, θέτουν τοὺς πόρους των εἰς τὴν διάθεσιν τούτου καὶ κατὰ φυσικὸν λόγον ζητοῦν νὰ περιλαμβάνουν μόνον σοσιαλιστὰς ἐργάτας. Ἐκ τῶν συντεχνιῶν ἐξαρτῶνται καὶ ὑπ' αὐτῶν ἔχουν ἱδρυθῇ οἱ γερμανικοὶ οἰκοδομικοὶ παραγωγικοὶ συνεταιρισμοί, ἕνα δὲ μέρος τῶν γερμανικῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως τῶν ἐργατῶν εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν δεσπόζουσαν ἐπιρροὴν τῶν ἐλευθέρων καὶ χριστιανικῶν συντεχνιῶν.

Παραδείγματα ἐκ τοῦ κύκλου τῶν συνεταιρισμῶν τῆς μεσαίας τάξεως τῶν πόλεων καὶ τῆς ὑπαίθρου εἶναι: εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ συντηρητικοῦ κόμματος εὑρίσκετο περὶ τὸ 1880-1890 ἓν μέρος τῶν συνεταιρισμῶν χειροτεχνῶν τῆς Γερμανίας· ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν κληρικοφρόνων κομμάτων διατελεῖ ὁ γεωργικὸς Συνεργατισμὸς τῶν λατινικῶν χωρῶν. Ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ ἄλλα παραδείγματα: οὕτω ἡ ὀργάνωσις Edeka τῶν γερμανῶν ἐμπόρων ἀποικιακῶν, ἥτις ἄλλοτε ἀπετέλει ἡ ἰδία ἐκπροσώπησιν συμφερόντων, σήμερον συνδέεται μὲ μίαν τοιαύτην, ἡ νέα καὶ εὐδόκιμος συνεταιρικὴ ὀργάνωσις, ἡ ὁποία προῆλθε καὶ διευθύνεται ὑπὸ τοῦ συνδέσμου τῶν γερμανῶν ἀρτοποιῶν Germania, ἡ συνεταιριστικὴ ὀργάνωσις τῶν ἑλβετῶν γεωργῶν κλπ.

Ὠνομάσαμεν ἐπίτηδες ὀλίγα μόνον παραδείγματα, τὰ ὁποῖα ἐν τούτοις ἔχουν τὸ πλεονέκτημα ὅτι εἶναι σαφῆ. Ἀλλ' ὑπάρχουν ἀπείρως περισσότερα παραδείγματα τοιαύτης φύσεως, παρ' ὅσον συνήθως πιστεύεται. Δυνάμεθα μάλιστα νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ ἐξάρτησις τοῦ Συνεργατισμοῦ ἀπὸ ἄλλας ὀργανώσεις ὁλονὲν αὐξάνει. Τοῦτο ἐν μέρει ἐνδέχεται νὰ ὀφείλεται εἰς τοῦτο· ὅτι οἱ συνεταιρισμοί, οἱ ὁποῖοι ἔχουν πλησίον ἢ ὄπισθέν των συνδέσμους συμφερόντων, προστατεύονται φυσικὰ καὶ προάγονται καὶ δύνανται νὰ ὑπερέχουν ἄλλων συνεταιρικῶν ὀργανώσεων· ἀποκτοῦν εὐκόλως νέα μέλη, ἔχουν ὑποστήριξιν εἰς τὰς περιόδους κρίσεων καὶ ἀνακουφίζονται κατὰ τὴν διεξαγωγὴν ὑπ' αὐτῶν οἰκονομικοπολιτικῶν ἀγώνων. Καὶ πολιτικὰ ἐπίσης κόμματα δύνανται νὰ εἶναι εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς λίαν ὠφέλιμα ἐπὶ ἕνα χρονικὸν διάστημα, ἰδίως κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεώς των.

Ὅπου ἔλαβε χώραν ἐναλλαγὴ τῆς ἰδεολογίας, τὸ βλέπομεν ἐν

τούτῳ ὅτι ὁ Συνεργατισμὸς δὲν θεωρεῖται πλέον ὡς τὸ ἀποκλειστικὸν μέσον μιᾶς κοινωνικῆς ἀναμορφώσεως ἀλλ' ὅτι εἶναι ἁπλῶς **ἕνα** μέσον πρὸς τοῦτο· πολλάκις δὲν γίνεται πλέον καθόλου λόγος περὶ τῶν κοινωνικῶν σκοπῶν, ἀλλὰ σκέπτονται μόνον τοὺς οἰκονομικοὺς τοιούτους καὶ πολλάκις ὁ συνεταιρισμὸς δὲν εἶναι εἰμὴ ἕνα μέσον διὰ τὰς ἄλλας κοινωνικὰς ὀργανώσεις, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ὁποίων διατελεῖ. Πολλοὶ συνεταιρισμοὶ ἠδυνήθησαν νὰ κρατηθοῦν ἀνεξάρτητοι ἢ ἐπιδιώκουν τοῦτο. Ἀλλὰ τοῦτο ἠμπορεῖ νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ παντὸς μόνον, ἐὰν διαφυλαχθῇ εἰς αὐτοὺς πρωτογενὴς τις ἰδεολογία.

Τὴν δευτερογενῆ ἰδεολογίαν θὰ συναντήσωμεν πανταχοῦ τῆς ἱστορίας τῶν συνεταιρισμῶν.

ε) Προσθήκη

Ὑπάρχουν ἀκόμη δύο ρίζαι τοῦ Συνεργατισμοῦ, αἱ ὁποῖαι δὲν θὰ ἠδύναντο ἴσως νὰ καταταχθοῦν εἰς οὐδεμίαν τῶν περιπτώσεων α-δ. Ἀποτελοῦν βεβαίως ἐξαιρέσεις, χάριν ὅμως τῆς πληρότητος πρέπει νὰ ἀναφερθοῦν ἐδῶ.

Ὑπάρχει μεγάλος ἀριθμὸς συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι γενικῶς δὲν εἶναι καρπὸς τῆς αὐτοβοηθείας, ἀλλὰ συνέπειαι τῆς κρατικῆς βοηθείας. Ἂν καὶ ἡ κρατικὴ βοήθεια ἔπαιξε καὶ ἐν Γερμανίᾳ ρόλον τινά, πρόκειται κυρίως ἐδῶ περὶ συνεταιριστικῶν κινήσεων χωρῶν τῆς ἀλλοδαπῆς, εἰς τὰς ὁποίας ὁ Συνεργατισμὸς εἰσήχθη ὡς σύνολον. Τοιαῦται χῶραι εἶναι ἰδίως τὰ βαλκανικὰ κράτη, αἱ βρεττανικαὶ Ἰνδίαι καὶ ἡ Ἰαπωνία. Εἰς τὰς τοιαύτας περιπτώσεις δὲν δύναται πλέον νὰ γίνῃ λόγος περὶ πνευματικῶν ριζῶν· πρόκειται περὶ μεταφυτεύσεως μιᾶς οἰκονομικῆς τεχνικῆς ἐκ μιᾶς χώρας μὲ ὑπερτέραν καπιταλιστικὴν τεχνικὴν εἰς μίαν ἄλλην μὲ ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένην τοιαύτην. Πνευματικὴ ζωὴ δύναται τὸ πολὺ-πολὺ νὰ γεννηθῇ εἰς τοὺς τεχνητῶς ἱδρυθέντας συνδέσμους, ἐὰν ἐνυπάρχουν πρὸς τοῦτο αἱ κοινωνιολογικαὶ προϋποθέσεις. Παρομοίας περιπτώσεις εὑρίσκομεν ἐν τούτοις καὶ εἰς χώρας μὲ παλαιὰν συνεταιριστικὴν ἀνάπτυξιν.

Ἡ δευτέρα ἐξαίρεσις ἀφορᾷ τὰς περιπτώσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὁ νεώτερος Συνεργατισμὸς εὑρέθη ἐν ἀμέσῳ συνδέσμῳ πρὸς προκαπιταλιστικὰς ὀργανώσεις· αἱ περιπτώσεις αὗται εἶναι λίαν σπάνιαι. Ἐν Εὐρώπῃ γνωρίζομεν τοὺς τυροκομικοὺς συνεταιρισμούς, οἱ ὁποῖοι προέκυψαν ὅλως φυσικῶς εἰς τὰς κοιλάδας τῶν δυτικῶν Ἄλπεων ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς τεχνικῆς συσσωματώσεως γαλακτοκομικῶν ἐπιχειρήσεων πρὸς παραγωγὴν τυροῦ καὶ οἱ ὁποῖοι παρίστανται ὑπό τινων συγγραφέων ὡς ἀρχὴ τῆς συνεταιριστικῆς μας ἱστορίας. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπίσης φαίνεται ὅτι μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν νεωτέρων συνεταιρισμῶν ὑπελείφθησαν μερικοὶ συνεταιρικοὶ μῦλοι. Ἡ Ἰαπωνία παρουσιάζει ἐκτὸς τῶν νεωτέρων συνεταιρισμῶν, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω, καὶ παλαιοτέρας συνεταιριστικὰς ὀργανώσεις, αἱ ὁποῖαι καὶ σήμερον ἀκόμη ὑφίστανται καὶ παίζουν σπουδαῖον ρόλον. Μὲ τὴν πρόοδον τῆς οἰκονομι-

κοϊστορικῆς ἐρεύνης θὰ καταστῇ ἴσως δυνατὸν νὰ εὑρεθοῦν καί τινα ἀκόμη παραδείγματα παρομοίων ὑπολειμμάτων, ἰδίως εἰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἐγνώρισαν ταχεῖαν μετάβασιν ἀπὸ τῆς προκαπιταλιστικῆς εἰς τὴν καπιταλιστικὴν οἰκονομίαν.

2. Ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῶν συνεταιρισμῶν.

α.') Εἰσαγωγὴ καὶ προϊστορία.

Ὅ,τι πρὸ παντὸς συνδέει τὴν ἱστορίαν τῶν συνεταιρισμῶν τῶν διαφόρων χωρῶν μεταξύ των, εἶναι ἡ πνευματική των βάσις καὶ αἱ ὁμοιότητες τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως εἰς τὰς διαφόρους χώρας. Φυσικὰ ἡ ἱστορία τῶν συνεταιρισμῶν ὡς τμῆμα τῆς κοινωνικῆς ἱστορίας δὲν ἠμπορεῖ νὰ χωρισθῇ εὐκόλως ἀπὸ τὴν λοιπὴν γενικὴν ἱστορίαν. Ἐὰν ἐν τούτοις εἰς τὰ ἑπόμενα ἐκτίθεται ὁ Συνεργατισμὸς μόνον τῶν μέχρι τοῦδε σπουδαιοτέρων διὰ τὴν ἱστορίαν του χωρῶν, οὐχ' ἧττον, ἐφ' ὅσον αἱ συνθῆκαι μοῦ τὸ ἐπέτρεπον, προσεπάθησα νὰ περιγράψω, παρεμπιπτόντως τοὐλάχιστον, τὴν ὑπάρχουσαν σχέσιν μὲ τὰ πεπρωμένα τῶν διαφόρων ἄλλων λαῶν.

Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον εἶναι δύσκολον νὰ καταταχθοῦν αἱ χῶραι συνεταιρισμῶν εἰς ὁμάδας· διότι ὑπάρχει βεβαίως σειρὰ ὁλόκληρος στοιχείων διαιρέσεως, οὐδὲν ὅμως ἐξ αὐτῶν εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἐπαρκὲς εἴτε δηλ. συμπαραβάλει κανεὶς μεταξύ των χώρας μὲ μεγάλην καπιταλιστικὴν ἀνάπτυξιν, ἀγροτικὰς χώρας ἢ σοβιετικὰ κράτη, εἴτε συγκρίνει ἀποικίας μὲ χώρας παλαιοτέρου ἐποικισμοῦ εὐρωπαϊκῆς ἢ ἀσιατικῆς μορφῆς, εἴτε τέλος λαμβάνει χώρας, εἰς τὰς ὁποίας καλλιεργοῦνται ὅλα τὰ εἴδη συνεταιρισμῶν, ἐνῷ εἰς ἄλλας ἐπικρατεῖ μόνον τὸ ἕνα εἶδος· ὅλαι αὐταὶ αἱ προσπάθειαι διαιρέσεως ἀστοχοῦν πρὸ τῆς πολυμορφίας τῆς ζωῆς. Πρέπει δὲ ἀκόμη νὰ τονισθῇ ἰδιαζόντως ὅτι συζητήσεις περὶ τοῦ διατὶ ἄλλοι λαοὶ ἀναπτύσσουν ἰσχυρὸν Συνεργατισμὸν καὶ ἄλλοι ὄχι, θ' ἀπομείνουν ἁπλῆ παιδιά, ἐὰν συγχρόνως δὲν γίνει συμπαραβολὴ μὲ ὁλόκληρον τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν. Αἱ ἀρεταὶ τὰς ὁποίας πρέπει νὰ κατέχῃ λαός τις διὰ ν' ἀναπτύξῃ ἰσχυρὸν Συνεργατισμόν, εἶναι ἐκεῖναι τὰς ὁποίας χρειάζεται διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ ἐπιτυχίας κατὰ τὴν περίοδον τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ ἰδίως τοῦ ὑπερκαπιταλισμοῦ.

Τοῦτο καθίσταται σαφές, ὅταν στρέψωμεν τὸ βλέμμα πρὸς τὸ παρελθόν. Πολλοὶ συγγραφεῖς ἀρχίζουν τὴν ἐξιστόρισιν τοῦ Συνεργατισμοῦ παρουσιάζοντες αὐτὸν ὡς ἀπόγονον παναρχαίων θεσμῶν, ἀπειράριθμοι δὲ εἶναι οἱ νομιζόμενοι πρόδρομοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἀποδίδεται ἡ καταγωγὴ τοῦ Συνεργατισμοῦ. Ἀλλ' ὅλαι αὐταὶ αἱ σχέσεις οὐδόλως ὑπῆρξαν. Βεβαίως ὑπῆρχον κατὰ τὴν προκαπιταλιστικὴν ἐποχὴν συνεταιριστικαὶ ὀργανώσεις, συντεχνίαι, σύλλογοι καὶ παντοειδεῖς ἄλλαι συσσωματώσεις τῶν ἀνθρώπων. Ὅποιος ὅμως συσχετίζει αὐτὰς μὲ τοὺς νεωτέρους συνεταιρισμούς, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλοῦμεν εἰς τὸ παρὸν βιβλίον, ὀφείλει ἐπίσης νὰ συνδέσῃ μετ' αὐτῶν καὶ ὅλους τοὺς σημερινοὺς συλλόγους καὶ συν-

δέσμους, ἀπὸ τοῦ δήμου μέχρι τῶν ψυχαγωγικῶν Klub. Ἀλλὰ καὶ οἱ μὲν ὅπως καὶ οἱ δὲ δὲν ἔχουν τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τοὺς νεωτέρους συνεταιρισμούς.

Καθόσον ἀφορᾶ τοὺς παλαιοὺς συνδέσμους, τοὺς ὁποίους ἀρέσκονται πάντοτε ν' ἀναφέρουν, ἐπικρατεῖ μία ἰδιαιτέρα παρανόησις. Κατὰ τὴν προκαπιταλιστικὴν ἐποχὴν κάθε ἄνθρωπος ἔζη καὶ εἰργάζετο ἐντὸς ἑνὸς συνδέσμου. Συνεπῶς ὅλοι αὐτοὶ οἱ σύνδεσμοι δὲν στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως, τοὐλάχιστον ἐκεῖ ὅπου οὗτοι ἐσχετίζοντο μὲ τὸ κράτος, τὴν κοινότητα καὶ τὴν παραγωγήν.

Ἑκούσιοι συνασπισμοὶ τοιούτου εἴδους δὲν ἦσαν δυνατοί, διότι δὲν ὑπῆρχε τι τὸ παρόμοιον μὲ τὸν ἰδικόν μας νεώτερον ἀτομικισμόν· δύναται δὲ κανεὶς ἀντιθέτως νὰ εἴπῃ ὅτι τὴν κατάστασιν τοῦ ἀτομικισμοῦ, ὁ ὁποῖος συμβαδίζει μὲ τὸν ὑπερκαπιταλισμόν, ἐδημιούργησε τὸ πρῶτον ἡ ἔκλειψις ἀπὸ κάθε κύκλον τῆς ζωῆς, ὁ ὁποῖος ἔχει σπουδαιότητά τινα, παντὸς καταναγκασμοῦ πρὸς συσσωματώσεις.

Μόνον εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν ταύτην τῆς ἐλευθερίας εἶναι δυνατὴ ἡ ἐκρυσία συσσωμάτωσις, διὰ δὲ τοὺς οἰκονομικῶς ἀσθενεῖς εἶναι αὕτη ἀναγκαία. Μόνον δὲ ὁ Συνεργατισμὸς ἐκεῖνος, ὅστις στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως, ἐξετάζεται ἐδῶ ὡς νεώτερος Συνεργατισμός.

Μόνον διὰ τοὺς κοινωνιολόγους, οἱ ὁποῖοι μελετοῦν τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τοῦ νεωτέρου συνεταιρισμοῦ ἢ τὰς ἐξωτερικὰς ἐκδηλώσεις αὐτοῦ, ἠμποροῦν νὰ ἔχουν ἐνδιαφέρον οἱ σύνδεσμοι τοῦ μεσαιῶνος καὶ τῆς ἀρχαιότητος, διότι οὗτοι ἠμπορεῖ ἐν σχέσει πρὸς ὡρισμένας μορφὰς ζωῆς ν' ἀποτελοῦν παρορμήσεις ἢ παρουσιάζουν ὁμοιότητας.

Προϊστορία λοιπὸν τοῦ νεωτέρου Συνεργατισμοῦ ὑπάρχει μόνον, ἐφ' ὅσον εἶχον ἱδρυθῇ πρὸ τῆς περιόδου τοῦ ὑπερκαπιταλισμοῦ ἐλεύθεροι συνεταιρισμοί, ὅπως ἐλέχθη εἰς τὸ τέλος τοῦ προηγουμένου κεφαλαίου. Τοιοῦτοι ἀναφαίνονται ὁλονὲν μεταξὺ πτωχῶν ἁλιέων καὶ ὀρεσιβίων, ἀλλὰ περὶ αὐτῶν ὀλίγα μόνον περιῆλθον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν νεωτέρων συνεταιρισμῶν.

Οὕτω ἡ ἱστορία ἀρχίζει τὸ πρῶτον μὲ τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐκτίθενται εἰς τὰς ἑπομένας σελίδας. Κυρίως θὰ ὁμιλήσωμεν ἐδῶ διὰ χώρας τῆς δυτικῆς καὶ μέσης Εὐρώπης· περιλαμβάνομεν ὅμως ἐδῶ καὶ μερικὰς χαρακτηριστικὰς συνεταιριστικὰς ἐξελίξεις ἐξωευρωπαϊκάς, αἱ ὁποῖαι διευκρινίζουν τὴν παγκόσμιον ἱστορικὴν καὶ οἰκονομικὴν σημασίαν τοῦ Συνεργατισμοῦ, ὁ ὁποῖος ὡς νέον στοιχεῖον ζωῆς κατέκτησεν ἐπίσης καὶ τὸν ὑπόλοιπον κόσμον.

β) Γαλλία

Ὡς ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν ὁ Συνεργατισμὸς τῆς Γαλλίας ἔχει τὴν περίοδον τῶν ἐργατικῶν συνεταιρισμῶν, ἰδίως τῶν παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν, ὡς ἐπίσης τὴν κατάτμησιν τοῦ Συνεργατισμοῦ της, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται ἐπίσης ἐν τούτῳ, ὅτι τὰ διάφορα εἴδη συνεταιρισμῶν

καὶ ἰδίως τὰ τῆς μεσαίας τάξεως καὶ τῶν ἐργατῶν δὲν ἔχουν μεταξύ των σχεδὸν καμμίαν σχέσιν καὶ ὅτι ἐκτὸς μερικῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν, ἀστικοὶ συνεταιρισμοὶ τῆς μεσαίας τάξεως δὲν ὑπάρχουν σχεδὸν καθόλου, ἐνῷ ἐξ ἄλλου παρουσιάζει ἕναν ἰδιαίτερον τύπον γεωργικῆς συνεταιριστικῆς ἐργασίας, ἡ ὁποία διαφέρει κατὰ πολὺ ἀπὸ τὸν γερμανικὸν τύπον.

Οἱ γνωστότεροι συνεταιρισμοὶ τῆς Γαλλίας, οἱ ὁποῖοι ἔπαιξαν ὡσαύτως μέγιστον ρόλον εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ θεωρίαν τῆς κοινωνικῆς κινήσεως εἶναι ***οἱ ἐργατικοὶ παραγωγικοὶ συνεταιρισμοί.*** Τὰ αἴτια τῆς ἱδρύσεως αὐτῶν εἶναι ἡ πρώϊμος ἀνάπτυξις τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τῆς Γερμανίας καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Γαλλία ὑπῆρξεν ἡ κοιτὶς τῆς ἀστικῆς ὅπως καὶ τῆς προλεταριακῆς ἐπαναστάσεως. Αἱ ἰδέαι τοῦ St.-Simon, τοῦ Fourier καὶ τῶν διαδόχων των, τὰ πρακτικὰ πειράματα πρὸς πραγματοποίησιν τῶν θεωριῶν των καὶ τὰ ὅμοια τῶν Bouchez, Blanc, Proudhon, προεκάλεσαν ἤδη πρὸ τοῦ 1848 τὴν ἵδρυσιν σειρᾶς ὁλοκλήρου παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν τῶν ἐργατῶν, ὁ πρῶτος τῶν ὁποίων ἱδρύθη πιθανῶς τὸ 1831 ὑπὸ τοῦ Bouchez, οἱ ὁποῖοι κατόπιν ἔτυχον ἰσχυρᾶς ὑποστηρίξεως διαρκούσης τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848 διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Αἱ σελίδες παλαιοτέρων συγγραφέων βρίθουν ἀπὸ τὰς περιγραφὰς αὐτῶν περὶ τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος. Ἀλλὰ αἱ μεγάλαι προσδοκίαι, αἱ ὁποῖαι ἐστηρίχθησαν ἐπ' αὐτῶν δὲν ἐξεπληρώθησαν. Καὶ τοῦτο ὄχι μόνον, διότι οὗτοι ὑπέφεραν πολὺ ἐκ τῆς κοινωνικοπολιτικῆς ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα Γ.΄ ἀντιδράσεως, ἀλλὰ καὶ διότι ἔπασχον ἀπὸ τὰς γνωστὰς ἀσθενείας τῶν προλεταριακῶν παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν, δηλ. ἀπειθαρχίαν καὶ ἰδιοτέλειαν, καὶ τέλος ἀπὸ ἀνεπαρκῆ νομοθετικὴν προστασίαν. Κατὰ τὸ 1850 οἱ πλεῖστοι εἶχον ἐξαφανισθῆ. Ἐὰν ἔμεινε κανεὶς ἐξ αὐτῶν, ὡς π. χ. ὁ κατὰ τὸ 1848 ἱδρυθεὶς συνεταιρισμὸς τῶν παρισινῶν κατασκευαστῶν διοπτρῶν, μετεσχηματίσθη καὶ ἀπησχόλει πολλαπλασίους τῶν μελῶν του μισθωτοὺς ἐργάτας ἢ ἦσαν ἔνια ἐπαγγέλματα, ὅπως οἱ μισθωτοὶ ἁμαξηλάται, οἱ ὁποῖοι τὸ 1897 μὲ τοὺς 16 συνεταιρισμούς των ἀντεπροσώπευαν ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον τὰ τρία τέταρτα τῶν τότε παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν τῶν ἐργατῶν. Περίφημον εἶναι τὸ ἐργοστάσιον κατασκευῆς θερμαστρῶν ἐν Guise, τὸ ὁποῖον ἱδρύθη ὑπὸ ἑνὸς φιλεργάτου ἐπιχειρηματίου καὶ μαθητοῦ τοῦ Fourier, ὀνόματι Godin (†1888), καὶ τὸ ὁποῖον φαίνεται νὰ ἔχῃ ὀργανωθῇ καθ' ὅμοιον τρόπον πρὸς τὸ ἵδρυμα Zeiss ἐν Jena. Τὸ 1906 ἠριθμοῦντο, ἐκτὸς τῶν μνημονευθέντων, μόνον 340 παραγωγικοὶ συνεταιρισμοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλοὶ οἰκοδόμων ἐργατῶν, οἱ ὁποῖοι συχνὰ προέρχονται ἀπὸ ἀπεργίας καὶ παρορμήσεις ἐργατικῶν σωματείων. Ἔχουν ἕνα γνωμοδοτικὸν συμβούλιον (chambre consultatif) ὡς εἶδος ὁμοσπονδιακῆς ὀργανώσεως καὶ ἰδίαν τράπεζαν. Τὸ ὅτι διετηρήθησαν ἢ καὶ ἀκόμη ὅτι αὐξάνονται εἰς ἀριθμὸν (τὸ 1921 ἦσαν 500), ὀφείλεται εἰς τοῦτο ὅτι εἰς τὴν διάθεσίν των ὑπάρχουν πολλὰ χρήματα καὶ κρατικὰ δάνεια. Φυσικὰ ὑπο-

στηρίζονται καὶ ἀπὸ τοὺς καταναλωτικοὺς συνεταιρισμούς, ἐδῶ δὲ παρουσιάζεται ὁ μεγάλος Ἰδεαλισμὸς τῶν γάλλων ἐργατῶν. Ἀλλ' ἡ οἰκονομική των σημασία εἶναι μικρά, ἰδίως ἀφ' ὅτου οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἤρχισαν νὰ κάμνουν ἰδίαν παραγωγήν.

Καὶ ἡ ἱστορία τῶν γαλλικῶν ***συνεταιρισμῶν καταναλώσεως,*** εἶναι ἐπίσης πολὺ παλαιά, ἰδίως ἡ τῆς Λυών, ὅπου ἐνωρὶς ἐσχηματίσθη βιομηχανικὴ ἐργατικὴ τάξις. Μᾶς εἶναι γνωστὸν τὸ ὄνομα ἑνὸς François Jos. L' Ange, τὸν ὁποῖον πολλὰ συγγράμματα φέρουν ὡς πρόδρομον τοῦ St-Simon καὶ Fourier, ἰδίως δὲ ὡς τὸν πρῶτον, ὁ ὁποῖος συνέστησε συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως ἐν συνδυασμῷ μὲ μίαν νέαν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας. Ὁμοίως τὸ 1835 ἱδρύθη ἐν Λυῶνι ὑπὸ τοῦ Derrion ἐργοστασιάρχου μεταξωτῶν καὶ τοῦ διευθυντοῦ του Reynier, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν δὲ τὴν φορὰν αὐτὴν τῶν ἰδεῶν Fourier καὶ St-Simon, ὁ συνεταιρισμὸς καταναλώσεως «Commerce, veridique et social».

Πολυάριθμοι κατόπιν ἐγένοντο προσπάθειαι πρὸς ἵδρυσιν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, ἐν συνδυασμῷ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μὲ μεγάλα κοινωνικὰ προγράμματα, τὰ ὁποῖα ἀνάγονται εἴτε εἰς τοὺς μνημονευθέντας γάλλους σοσιαλιστάς, εἴτε εἰς τὴν Rochdale, σπανιότερον δὲ καὶ τὸν Schulze-Delitzsch. Νέα περίοδος ἀρχίζει πάλιν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1885, ὅτε ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Aug. Faber, Emile de Boyve, Charles Robert καὶ Charles Gide ἤρχισεν ἐν Nimes μία κίνησις συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, ἡ ὁποία συγγενεύει μὲ τὸν χριστιανικὸν σοσιαλισμὸν εὐαγγελικῆς κατευθύνσεως καὶ τὸ πρόγραμμα τῆς Rochdale καὶ διδάσκει ἕνα Συνεργατισμόν, ὁ ὁποῖος ζητεῖ νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν σοσιαλισμὸν τῆς πάλης τῶν τάξεων δι' ἑνὸς σοσιαλισμοῦ στηριζομένου ἐπὶ τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως. Παραλλήλως ἀνεπτύχθη μία σοσιαλιστικὴ κατεύθυνσις τοῦ καταναλωτικοῦ Συνεργατισμοῦ, μία διαίρεσις δὲ λαβοῦσα χώραν τὸ 1895 ἐδημιούργησε δύο ὁμοσπονδίας, αἱ ὁποῖαι ἔδρων ἀνεξαρτήτως καὶ ἐναντίον ἀλλήλων μέχρι τοῦ 1912-1913, ὅτε συνηνώθησαν ὑπὸ τὴν Fédération Nationale des Coopératives de Consommation, ἡ ὁποία περιλαμβάνει 3200 συνεταιρισμούς. Ἀπὸ τοῦ 1906 ὑφίσταται μία ἑταιρεία χονδρικῆς ἀγορᾶς, τὸ Magasin de gros, ἀπὸ δὲ τοῦ 1922 ἰδία τράπεζα, ἥτις προῆλθεν ἀπὸ τὸ ταμεῖον ταύτης. Ἡ συσσωμάτωσις τῶν δύο κατευθύνσεων, αἱ ὁποῖαι συνηνώθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς Rochdale καὶ ἰδίᾳ τῆς πολιτικῆς οὐδετερότητος ὑπῆρξεν ἐξαιρετικὰ ἐπωφελὴς διὰ τοὺς συνεταιρισμούς, τὰ δὲ πολεμικὰ γεγονότα προώθησαν ταχέως τὴν κίνησιν λόγῳ τῆς διαμορφώσεως τῶν τιμῶν, τῆς σπάνιος τῶν ἐμπορευμάτων καὶ τῆς δημοσίας ἀναγνωρίσεως, ἡ ὁποία ἐπετεύχθη ἐκ τῆς δράσεως τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως. Τὸ 1929 ἠριθμοῦντο οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως εἰς 3296 ἐν ὅλῳ μὲ 2.280.000 μέλη (ἔναντι 3261 συνεταιρισμῶν μὲ 876.000 μέλη τοῦ 1914), οὕτως ὥστε οἱ γαλλικοὶ καταναλωτικοὶ συνεταιρισμοὶ κατ' ἀριθμὸν μελῶν εἶναι εὐπαρουσίαστοι. Αἱ δοσοληψίαι ὅμως δὲν ηὐξήθησαν μετὰ τόσης ταχύτητος· ἔναντι τῶν 320 ἑκατομμυρίων τοῦ 1914, ἀνῆλθον τὸ 1920 εἰς 600 ἑκατομμύρια

χρυσᾶ φράγκα· ἐπίσης δὲ ἡ ἰδία παραγωγὴ εἶναι ἀκόμη σχετικῶς ἀσθενής. Ἀντιθέτως πολλὰς ὑπηρεσίας προσέφερεν ἡ Fédération εἰς συνεταιριστικὴν ἐργασίαν καὶ προπαγάνδαν. Διὰ ταύτην μεριμνοῦν ἰδίως οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν κίνησιν ἡγέται τῆς «Σχολῆς τῆς Nimes» καὶ ἐν μέρει διανεμόμενοι ἀπὸ τοὺς ἀστικοὺς καὶ μεγαλοαστικοὺς κύκλους, ἡ συμμετοχὴ τῶν ὁποίων ἀποτυπώνει τὴν σφραγῖδα αὐτῶν εἰς τὴν κίνησιν τῶν ἀλλικῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως.

Ὁ Συνεργατισμὸς τῆς μεσαίας τάξεως, ἐὰν δύναται κανεὶς νὰ συμπεριλάβῃ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο τοὺς ἑπομένους συνεταιρισμούς, δὲν εἶναι καθόλου ὁμοιόμορφος καὶ εἶναι δημιούργημα τῶν νεωτέρων χρόνων.

Ὑπάρχει εἷς Συνεργατισμὸς τῆς μεσαίας τάξεως ὑπὸ τὴν μορφὴν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν, ἡ πρὸς τοὺς ὁποίους ὤθησις ἐσημειώθη ἀπὸ τοῦ 1860. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὶς ἐπρόκειτο νὰ λάβῃ μέρος εἰς γαλλικὰ συνέδρια ὁ Schulze, ἀλλὰ καὶ τὰς δύο φορὰς δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταβῇ. Ἡ κίνησις ἐπεξετάθη κάπως κατὰ τὸ 1880, ἰδίως εἰς τὴν δυτικὴν Γαλλίαν, ὅπου παρεκινήθησαν ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῶν ἰταλικῶν συνεταιρισμῶν. Τὸ «Centre fédératif du crédit populaire», τὸ ὁποῖον ἑδρεύει ἐν Μασσαλίᾳ, ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῶν συνησπισμένων συνεταιρισμῶν, τῶν ὁποίων ὅμως ὁ ἀριθμὸς φαίνεται νὰ εἶναι μικρὸς εἴτε λόγῳ τοῦ ἀτομικισμοῦ τῆς γαλλικῆς μεσαίας τάξεως εἴτε διότι κατὰ τὸ 1880 αἱ τράπεζαι ἐξυπηρέτουν ἐπίσης καὶ τὸν μικρὸν ἄνθρωπον. Οἱ ἔμποροι ἀποικιακῶν ἔχουν ἐν προσαρτήσει πρὸς τὴν ἕνωσιν συμφερόντων αὐτῶν ἕνα συνεταιρισμὸν ἀγορᾶς μὲ 2000 μέλη, τοῦ ὁποίου αἱ δοσοληψίαι ἔφθασαν κατὰ τὸ 1927 εἰς 6.000.000 περίπου μάρκα.

Καὶ ὁ ***γεωργικὸς Συνεργατισμὸς*** εἶναι ἐπίσης τῶν νεωτέρων χρόνων. Τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν αὐτοῦ εἶναι ὅτι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εἶναι ἐξηρτημένος καὶ συνδέεται μὲ τὰ συνδικᾶτα. Ταῦτα εἶναι ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα, τὰ ὁποῖα ὀφείλονται εἰς τὸν γαλλικὸν νόμον περὶ ἐπαγγελματικῶν σωματείων τοῦ 1884, ὅστις κυρίως ἔδιδεν ἐλευθερίαν τοῦ συνεταιρίζεσθαι εἰς τοὺς ἐργάτας, τὸ ὁποῖον τοῖς ἦτο ἀπηγορευμένον μέχρι τότε διὰ τοῦ νόμου τοῦ ἔτους 1791. Ὁ νόμος αὐτὸς παρέχει ἐπίσης καὶ εἰς τὰ μέλη τοῦ γεωργικοῦ ἐπαγγέλματος τὴν νομικὴν βάσιν πρὸς συσσωμάτωσιν, ἐξ αὐτοῦ δὲ προῆλθεν μεγάλος ἀριθμὸς σωματείων, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν θέσιν τῶν παλαιῶν γεωργικῶν συλλόγων ὑπεκατέστησαν τὸν τύπον τῶν συνδέσμων συμφερόντων. Ὑπάρχουν γενικὰ σωματεῖα, τὰ ὁποῖα ἐκτείνονται ἐπὶ ὡρισμένης ἀγροτικῆς περιοχῆς καὶ εἰδικά, τὰ ὁποῖα ἐξυπηρετοῦν ὡρισμένους μόνους σκοπούς. Ταῦτα εἶναι ἢ σύνδεσμοι συμφερόντων μεγάλων καὶ μικρῶν γεωργῶν ἢ συνεταιρικοὶ σύνδεσμοι ἢ ἐπαγγελματικοὶ σύλλογοι ἀγροτικῶν ἐργατῶν.

Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ λοιπὸν εἶναι ἢ χωριστοὶ συνεταιρισμοί, οἱ ὁποῖοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἱδρύθησαν τῇ παρορμήσει τοιούτων συνδικά-

των, ἢ δὲν ὑπάρχουν νομικῶς ἀλλὰ μόνον πραγματικῶς ὡς τμήματα ἀγορᾶς τῶν σωματείων τούτων. (1)

Περὶ τῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν διεξήχθη μακρὰ συζήτησις, πρὶν ἢ ἱδρυθοῦν οὗτοι. Πιθανῶς καὶ ἐδῶ τὸν δρόμον ἔδειξεν εἰς φιλάνθρωπος, ὁ ξυλέμπορος Bouvet, ὁ ὁποῖος ἵδρυσε καὶ διηύθυνεν ἰδίαις δαπάναις μίαν λαϊκὴν τράπεζαν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ φαίνεται ὅτι ἡ ἀπαρχὴ τῶν γεωργικῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν ὑπῆρξεν ἡ ἀπόσχισις ἀπὸ τῶν συνεταιρισμῶν τῆς δυτικῆς Γαλλίας, περὶ τῶν ὁποίων ὡμιλήσαμεν πρὸ ὀλίγου, καὶ ἡ ὁποία προεκλήθη ὑπὸ τοῦ δικηγόρου Durant ἐν Λυῶνι τὸ 1893. Οὗτος διηύθυνεν ἐπὶ μακρὸν τὰ ταμεῖα ταῦτα, ἅτινα ἐστήριξεν ἐπὶ καθολικῶν—συντηρητικῶν ἀρχῶν. Τοῦτον διεδέχθη κληρικός τις ὀνόματι Thomas. Κατὰ τὸ 1890 διετέθησαν ὑπὸ τῆς Τραπέζης τῆς Γαλλίας κεφάλαια πρὸς προαγωγὴν τοῦ γεωργικοῦ Συνεργατισμοῦ, τὰ ὁποῖα βραδύτερον ηὐξήθησαν ἀκόμη, ἐδανείζοντο δὲ ταῦτα ἀφθόνως καὶ ἀτόκως εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς διὰ τῶν περιφερειακῶν τραπεζῶν, εἰς τὴν ἵδρυσιν τῶν ὁποίων τὴν ὥθησιν ἔδοσεν ἡ κυβέρνησις. Ἡ ἄκρα αὐτὴ ἐλευθεριότης εἰς τὴν παροχὴν κρατικῶν δανείων ἔβλαφε, ὡς φαίνεται, πολὺ τὴν ἰδέαν τῆς συνεταιρικῆς αὐτοβοηθείας. Ὁ γάλλος χωρικὸς ἄλλως τε δὲν φαίνεται νὰ ἠσθάνθη ποτὲ πολὺ τὴν πίεσιν τῆς τοκογλυφίας, οὕτως ὥστε καὶ ἡ ἀνάγκη συνεταιρικῶν δανείων πιθανῶς νὰ μὴν ὑπῆρξε τόσον ζωηρά. Ὁπωσδήποτε ὑπῆρχον κατὰ τὸ 1924 περὶ τὰς 5000 γεωργικῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν.

Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουν 16.000 ἄλλοι γεωργικοὶ συνεταιρισμοί, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μεγαλήτερον μέρος εἶναι ἀσφαλιστικοὶ συνεταιρισμοί, οἱ ὁποῖοι παρέχουν ἀσφάλειαν ἐναντίον τοῦ θανάτου τῶν ζώων καὶ τοῦ πυρός. Οἱ τυροκομικοὶ συνεταιρισμοὶ (fruitières), οἱ ὁποῖοι, ὡς ἁπανταχοῦ τῶν Ἄλπεων, ἀνάγονται εἰς παλαιὰν ἐποχὴν καὶ ἀνεπτύχθησαν ἰδιαιτέρως δυτικὰ καὶ ἀνατολικά, οἱ συνεταιρισμοὶ πωλήσεως γάλακτος καὶ οἱ βουτυροκομικοὶ συνεταιρισμοὶ εἶναι χωριστοὶ καὶ συνηνωμένοι εἰς διαφόρους συνδέσμους. Οἱ συνεταιρισμοὶ πωλήσεως ὀπωρῶν καὶ τυροκομικῶν προϊόντων ἀριθμοῦνται εἰς 2000 περίπου. Ἑνώσεις ἀγορᾶς παντὸς εἴδους ὑπάρχουν 4000 περίπου. Αἱ ἀμπελουργικαὶ ἑνώσεις εἶναι ὀλιγαριθμότεραι καὶ δὲν παρουσίασαν ἕως τώρα ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέ-

(1) Σ. Μ. Κατὰ τὸν ἀνωτέρω νόμον τοῦ 1884 ὁ μόνος σκοπὸς τοῦ συνδικάτου εἶναι ἡ ἄμυνα τῶν ἐπαγγελματικῶν συμφερόντων οὐδαμῶς δὲ καὶ ἡ ἐνέργεια ἐμπορικῶν ἐργασιῶν. Παρὰ ταῦτα ἐν τούτοις τὰ γεωργικὰ συνδικᾶτα ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἐνέργειαν τοιούτων ἐργασιῶν, δηλ. ἀγορὰν λιπασμάτων, σπόρων, φαρμάκων κλπ. μεταβληθέντα οὕτω κατ' οὐσίαν εἰς συνεταιρισμούς. Ἡ νομολογία ἠνέχθη τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου ταύτην παρέκκλισιν ἐπὶ τῇ δικαιολογίᾳ ὅτι ἡ ἀγορὰ εἰδῶν διὰ τὰ μέλη τοῦ συνεταιρισμοῦ δὲν ἀποτελεῖ πρᾶξιν ἐμπορικήν, διὰ τὴν ὕπαρξιν τῆς ὁποίας ἀπαιτεῖται ἀγορὰ πρὸς μεταπώλησιν εἰς τρίτους.

σματα, μολονότι εὑρίσκονται εἰς πολλαπλὰς σχέσεις μὲ τοὺς ἀστικοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως. Πλὴν τούτου οὗτοι εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σοσιαλιστικοὶ καὶ διὰ τοῦτο ἔχουν προκαλέσει τὴν ἵδρυσιν ἀντιθέτων καθολικῶν συντηρητικῶν ὀργανώσεων. Κατὰ τὰ λοιπὰ οἱ γαλλικοὶ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ δὲν ἔχουν κυρίως εἰπεῖν πολιτικὴν κατεύθυνσιν, ἔχουν ἐν τούτοις ἰσχυρὰν συντηρητικὴν χροιάν, ἡ ὁποία προέρχεται ἐν μέρει ἀπὸ τὴν ἀντίθεσι πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν τῆς ἐργατικῆς τάξεως τῶν πόλεων. Φορεῖς ὅμως κοινωνικοπολιτικῆς κατευθύνσεως δὲν δυνάμεθα κυρίως εἰπεῖν νὰ χαρακτηρίσωμεν τοὺς συνεταιρισμούς. Τοιοῦτοι εἶναι τὰ συνδικᾶτα (σύνδεσμοι συμφερόντων), ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξαρτῶνται οὗτοι καὶ τὰ ὁποῖα εἰς αὐτοὺς ἀφίνουν μόνον τὴν οἰκονομικὴν δρᾶσιν, ἐνῷ μὲ τοὺς ἰδεολογικοὺς σκοποὺς τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ ἀσχολοῦνται αὐτά. Ἐντεῦθεν προκύπτει ὅτι ὁ γεωργικὸς Συνεργατισμὸς τοῦ γαλλικοῦ τύπου ἐνσωματώνει μόνον δευτερογενῆ ἰδεολογίαν.

Τὸ 1910 ἱδρύθη μὲ ἕδραν τοὺς Παρισίους ἡ Fédération Nationale des Mutualités (συνεταιρισμοὶ ἀσφαλείας καὶ πιστωτικὰ ταμεῖα) et Cooperatives agricoles μὲ 12000 συνεταιρισμοὺς καὶ πλέον ἀπὸ ἓν ἑκατομμύριον μέλη. Ἐκτὸς αὐτῶν ὑπῆρχον πολυάριθμοι ἀκόμη ἄλλοι συνεταιρισμοὶ καὶ συνδικᾶτα. Διὰ τοῦτο πρὸς διευκόλυνσιν τῆς συνεργασίας ἵδρυσαν τὸ 1919 τὴν Confédération Nationale des associations agricoles, ἡ ὁποία συγκροτεῖ καθ' ἕκαστον ἔτος συνέδριον καὶ ἡ ὁποία ἀποβλέπει νὰ ἐπιτύχῃ βαθμηδὸν τὴν ἕνωσιν τῶν συμμετεχόντων εἰς αὐτὴν πολλῶν συνδέσμων, συλλόγων καὶ καθ' ἕκαστα προσώπων, συνεταιρισμῶν καὶ ἑνώσεων συμφερόντων. Ἡ στατιστικὴ ταύτης, ὅπως καὶ ὅλων τῶν ἄλλων γαλλικῶν συνεταιρισμῶν δὲν φαίνεται νὰ εἶναι πολὺ ἀξιόπιστος, οἱ δὲ διδόμενοι ἀριθμοί, ἐφ' ὅσον γενικῶς ὑπάρχουν τοιοῦτοι, εἶναι διαφορετικοί, εἰς τρόπον ὥστε εἶναι σχεδὸν ἀδύνατος ὁ ἔλεγχος.

γ) Μεγάλη Βρεττανία.

Ἡ Μεγάλη Βρεττανία εἶναι ἡ κλασσικὴ χώρα τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, ἐνῷ οἱ τῆς μεσαίας ἰδίως τάξεως συνεταιρισμοὶ δὲν παίζουν κανένα ρόλον. Οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους ὁ καταναλωτικὸς Συνεργατισμὸς ἔλαβε τὴν ἀπαρχήν του εἰς τὰς βρεττανικὰς νήσους καὶ ἀνεπτύχθη ἐκεῖ τόσον ἰσχυρῶς εἶναι περίπου οἱ ἀκόλουθοι. Ἡ Μεγάλη Βρεττανία εἶναι ἡ πατρὶς τοῦ νεωτέρου ὑπερκαπιταλισμοῦ. Ἐκεῖ ἤρχισε κατὰ πρῶτον ἡ ἐποχὴ τῶν μηχανῶν, ἐκεῖ ἀνεπτύχθη μεταξὺ τοῦ 1760-1850 βιομηχανικὴ ἐργατικὴ τάξις, ἡ ὁποία ὑπέφερε τὰ πάνδεινα καὶ ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τῆς κρατικῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς, ἐκεῖ κατέστη ἐκπληκτικῶς αἰσθητὴ ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ (τὸ 1794 ἦσαν 4.000 000 κάτοικοι, τὸ δὲ 1830 14.000.000), ἐκεῖ ὁ φιλελευθερισμὸς περισσότερον ἢ ἀλλαχοῦ ἐγκατέλειψε τὸ νεαρὸν προλεταριάτον εἰς τὴν τύχην του, ἐκεῖ δ' ἐπίσης ὁ πληθυσμὸς ἔχει τὰς ἰδιότητας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ μίαν εὐδόκιμον αὐτοβοήθειαν, δηλ. ἰδεολογίαν καὶ ἐπαγγελματικὴν ἱκανότητα, πειθαρχίαν ἐναντι τῶν αὐτοτιθεμένων νόμων καὶ αὐθόρ-

μητὸν ἀναγνώρισιν τῶν προσωπικοτήτων ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι εἶναι πρόθυμοι νὰ ὑπηρετήσουν τὸν λαὸν καὶ νὰ συνταχθοῦν μετὰ τοῦ συνόλου παρὰ τὰ ἐξαίρετα φυσικά των χαρίσματα.

Οὕτω ἐν Ἀγγλίᾳ εἶχεν ἤδη πρὸ τῶν περιφήμων σκαπανέων τῆς Rochdale σημειωθῇ σειρὰ ὁλόκληρος πειραμάτων συνεταιρικῆς αὐτοβοηθείας, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα εἶχαν βραχεῖαν ζωήν, διότι ἔλειπεν ἡ συνεταιριστικὴ πεῖρα. Ἤδη ὑπῆρχον κατὰ τὸ 1769 καὶ 1777 συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν ἔζησε μέχρι τοῦ 1909. Τὸ 1800 ὑπῆρχον τριάκοντα περίπου συνεταιρισμοί, μερικοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν εἶχον ἐνωρὶς εἰσαγάγει τὴν παροχὴν μερίσματος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προμηθειῶν ἐμπορευμάτων. Ἐν τούτοις οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν κατέστη ἡ ἀπαρχὴ μεγάλης συνεταιριστικῆς κινήσεως. Ἄλλως τε μερικοὶ ἐξ αὐτῶν ἦσαν σύλλογοι ἀγαθοεργίας, οἱ ὁποῖοι ἱδρύθησαν καὶ διηυθύνοντο παρὰ φιλανθρώπων.

Περὶ τῶν πνευματικῶν καὶ ψυχικῶν ἐλατηρίων τῶν πειραμάτων τοῦ εἴδους αὐτοῦ καὶ τῆς κινήσεως, ἥτις προῆλθεν ἀπὸ τὸν King ἐγένετο ἤδη λόγος ἀνωτέρω. Ἡ δρᾶσις τοῦ King δεσπόζει μιᾶς ὁλοκλήρου χρονικῆς περιόδου τῆς ἱστορίας τῶν συνεταιρισμῶν τῆς Ἀγγλίας, περὶ δὲ τὸ 1832 ὑπῆρχον εἰς τὴν δυτικὴν Ἀγγλίαν περὶ τοὺς 4—500 συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως, οἱ ὁποῖοι ἦσαν μεταξύ των συνδεδεμένοι. Ἐκτὸς τούτων εἶχον ἱδρυθῇ ὑπὸ τῶν ἐργατῶν καὶ συνεταιρικοί τινες μύλοι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἱδρύθη ἐν Hull τὸ 1795.

Τὴν πλήρη ἐλπίδων ὅμως ἀπαρχὴν αὐτὴν φαίνεται νὰ κατέστρεψαν τὰ ἀνήσυχα ἔτη τῆς χαρτιστικῆς κινήσεως, μολονότι οἱ χαρτισταὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος εἶχαν οἱ ἴδιοι ἱδρύσει συνεταιρισμοὺς διὰ τοὺς ὁπαδούς των. Κατὰ πολὺ ἐπίσης πρέπει νὰ ὠφέλετο ἡ ἀνωφελὴς αὐτὴ κατανάλωσις ἐνεργείας εἰς τὴν θεωρητικὴν ἀσάφειαν τῆς ἀγγλικῆς ἐργατικῆς κινήσεως· ἡ ἔλλειψις ὅμως θεωρητικῆς θέσεως ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ Βρεττανικοῦ λαοῦ, ἦν ἐν τούτοις οὗτος ἀντικαθιστᾷ τόσον διὰ τοῦ λίαν ἰσχυρῶς ἀνεπτυγμένου πρακτικοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ὅπερ τόσας μεγάλας ὑπηρεσίας προσέφερεν εἰς ὅλα τὰ πεδία, ὅπως καὶ εἰς τὸ τοῦ Συνεργατισμοῦ ἐπίσης.

Οὕτω λοιπὸν καὶ ἡ μεγάλη ἐπιτυχία τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1844 ἱδρυθέντος συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως τῶν «ἐντίμων σκαπανέων τῆς Rochdale» δὲν ὀφείλεται τόσον πολὺ εἰς τὴν θεωρητικὴν σαφήνειαν τοῦ σκοποῦ, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον εἰς τὴν ἐνθουσιώδη ἀφοσίωσιν καὶ δραστηριότητα τῶν 28 πτωχῶν ὑφαντῶν, οἱ ὁποῖοι ἱδρυσαν τὸν συνεταιρισμὸν τοῦτον. Ἐξ αὐτῶν μέρος ἦσαν χαρτισταὶ καὶ μέρος ὀβενίσται καὶ οὕτω τὸ πρόγραμμα, οὗτινος αἱ σπουδαιότεραι ἀρχαὶ ἔπονται κατωτέρω, εἶναι συγχρόνως καὶ πρόγραμμα ἀπολυτρώσεως τοῦ κόσμου διὰ τῆς συνεταιριστικῆς παραγωγῆς.

«Σκοπὸς καὶ ἔργον τοῦ συνεταιρισμοῦ τούτου εἶναι νὰ λαμβάνῃ μέτρα διὰ τὰ ὑλικὰ συμφέροντα καὶ τὴν βελτίωσιν τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκιακῆς θέσεως τῶν μελῶν. Τοῦτο θὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς συγκεντρώσεως

ἐπαρκοῦς κεφαλαίου διῃρημένου εἰς μερίδας τῆς μιᾶς λίρας πρὸς πραγματοποίησιν τῶν ἀκολούθων:

Ἱδρυσιν ἑνὸς καταστήματος πρὸς πώλησιν τροφίμων, ἐνδυμάτων κ.λ.π.

Οἰκοδόμησιν ἢ ἀγορὰν ἀριθμοῦ τινὸς οἰκιῶν διὰ τὰ μέλη των ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐπιθυμοῦν νὰ βοηθηθοῦν ἀμοιβαίως διὰ νὰ βελτιώσουν τοὺς ὅρους τῆς οἰκιακῆς των καὶ κοινωνικῆς των ζωῆς

Νὰ ἐπιληφθοῦν τῆς κατασκευῆς εἰδῶν, τὰ ὁποῖα θὰ καθορίσῃ ὁ συνεταιρισμός, διὰ νὰ δώσῃ ἐργασίαν εἰς μέλη, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν ἐργασίαν ἢ τῶν ὁποίων ὁ μισθὸς ὑπέστη συνεχῆ μείωσιν.

Πρὸς μείζονα ὠφέλειαν καὶ ἐξασφάλισιν τῶν μελῶν τοῦ συνεταιρισμοῦ τούτου ὁ συνεταιρισμὸς ὀφείλει ν' ἀγοράσῃ ἢ μισθώσῃ γαίας, αἱ ὁποῖαι θὰ καλλιεργοῦνται ὑπὸ ἀνέργων μελῶν ἢ μελῶν τῶν ὁποίων ὁ μισθὸς θὰ ἦτο ἀνεπαρκής.

Εὐθὺς ὡς θὰ εἶναι δυνατόν, ὁ συνεταιρισμὸς ὀφείλει νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς παραγωγῆς, διανομῆς, ἐκπαιδεύσεως καὶ διοικήσεως ἢ μὲ ἄλλους λόγους νὰ ἱδρύσῃ μίαν αὐτάρκη ἀποικίαν ἢ νὰ ἐπικουρήσῃ ἄλλους συνεταιρισμοὺς κατὰ τὴν ἵδρυσιν τοιούτων ἀποικιῶν.

Πρὸς προαγωγὴν τῆς ἐγκρατείας πρέπει νὰ ἱδρυθῇ εἰς μίαν τῶν οἰκιῶν τοῦ συνεταιρισμοῦ κατάστημα ἐγκρατείας.

Ἐκτὸς τούτου καθωρίσθη ἀκόμη: γνησιότης τῶν ἐμπορευμάτων, ἀκριβὲς βάρος, πώλησις εἰς ἀγοραίας τιμάς, πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ οὐδετερότης, ἴσον δικαίωμα ψήφου, ἐπίσης καὶ διὰ τὰς γυναῖκας. Τὴν σημασίαν τῆς παραγωγῆς διὰ τὰς ἀνάγκας ἀντὶ τῆς παραγωγῆς διὰ τὴν ἀγορὰν δὲν διέκριναν πιθανῶς καθόλου. Ἰδιαιτέρας σπουδαιότητος ἦσαν ἡ διανομὴ τοῦ ἐκ τῶν ἐργασιῶν κέρδους μετὰ τὴν πληρωμὴν 3 1)2 ο]ο τόκου εἰς τὰς καταβληθείσας μερίδας καὶ ἡ πώλησις εἰς τὰς τρεχούσας τιμάς. Ὁ κανονισμὸς αὐτός, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλεται ἡ μεγάλη ἐπιτυχία τοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως τοῦ «συστήματος τῆς Rochdale» ὀφείλεται εἰς τὸν Ch. Howarth, ἕνα ἐκ τῶν 28, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦτο δοξάζεται πάντοτε, μολονότι τοιοῦτος κανονισμὸς εὑρίσκετο πρὶν καὶ εἰς ἄλλους συνεταιρισμούς.

Ἐν πάσει περιπτώσει ἡ κυρία ἱστορία τοῦ ἀγγλικοῦ καταναλωτικοῦ Συνεργατισμοῦ ἀρχίζει μὲ τὴν ἵδρυσιν τοῦ συνεταιρισμοῦ τούτου, ὁ ὁποῖος ἀνεπτύχθη ταχέως καὶ ἰσχυρῶς. Πιθανῶς ὁ Συνεργατισμὸς δὲν θὰ προώδευε τόσον ταχέως, ἐὰν φορεὺς αὐτοῦ δὲν ἦτο ἓν φιλοσυνεταιρικὸν ρεῦμα, τὸ ὁποῖον ἀνεζωπυροῦτο ὑπὸ τῆς ἐργατικῆς κινήσεως καὶ τῶν χριστιανῶν σοσιαλιστῶν. Ἐξ αὐτῶν προῆλθον διανοούμενοι τινές, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὸ ναυάγιον τῶν παραγωγικῶν συνεταιριστικῶν των σχεδίων ἐτέθησαν προθύμως εἰς τὴν διάθεσιν τῶν συνεταιρισμῶν καταναλ-

λώσεως καὶ προσέφεραν εἰς αὐτοὺς ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας ἐμφυσήσαντες αὐτοῖς τὸ πνεῦμα των καὶ τὴν ζέσιν των.

Κατὰ τὰ στατιστικὰ δεδομένα συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ὑφίσταντο:

							Εἰς χιλ. λιρ.
Τὸ 1862	ἐν ὅλῳ	450	μὲ	90.000	μέλη	καὶ κατανάλωσιν	——
» 1872	»	—	»	—	»	»	9.572
« 1881	»	964	»	546.722	»	»	15.399
» 1899	»	1429	»	1610.420	»	»	——
» 1906	»	1448	»	2.222.417	»	»	63.354
» 1913	»	1387	»	2.878.648	»	»	83.590
» 1925	»	1289	»	4.910.983	»	»	183.584
» 1930	»	1210	»	6.402.966	»	»	217.318

Ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συνεταιρισμῶν ὀφείλεται εἰς τὰς συγχωνεύσεις, αἱ ὁποῖαι ἔλαβον χώραν, ἐνῷ ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν καὶ ἡ αὔξησις τῶν δοσοληψιῶν, ἡ ὁποία παρ' ὅλην τὴν ὕψωσιν τῶν τιμῶν εἶναι πάντως σημαντική, ἀποτελοῦν τεκμήριον τῆς ἐκπληκτικῶς ἀναπτυχθείσης κατὰ τὰ μετὰ τὸν πόλεμον ἰδίως ἔτη ἐκτάσεως τῆς κινήσεως.

Σημαντικὴν πρόοδον εἰς τὴν κίνησιν ἔδωσεν ἡ ἵδρυσις μιᾶς ὁμοσπονδίας τῶν συνεταιρισμῶν, ἡ ὁποία ἐπήγασε μετὰ πολλαπλὰς προσπαθείας ἀπὸ τὸ ὑφιστάμενον ἀπὸ τοῦ 1850 συνέδριον τῶν χριστιανῶν σοσιαλιστῶν καὶ ἤρχισε κυρίως τὴν δρᾶσιν της ἀπὸ τοῦ 1873. Μεταξὺ τῶν μελῶν της συγκαταλέγονται καὶ παραγωγικοὶ συνεταιρισμοί, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω. Σκοπὸς αὐτῆς εἶναι ἡ στατιστική, ἡ προπαγάνδα, αἱ ἐκθέσεις, ἡ ὑπεράσπισις τῶν συνεταιρισμῶν κατὰ ἐπιθέσεων, ἡ διδασκαλία καὶ μόρφωσις, ἡ συνάφεια μετὰ τῶν σωματειακῶν ὀργανώσεων καὶ τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἡ προστασία γενικῶν συμφερόντων ἄλλης φύσεως.

Αἱ οἰκονομικαὶ κεντρικαὶ ὀργανώσεις τῶν συνεταιρισμῶν εἶναι αἱ ἑταιρεῖαι χονδρικῆς ἀγορᾶς (Cooperative Wholesale Societies), ἐκ τῶν ὁποίων μία εὑρίσκεται εἰς Μάντσεστερ διὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ Οὐαλλίαν (ἱδρυθεῖσα τὸ 1863), μία εἰς Γλασκώβην διὰ τὴν Σκωτίαν (ἱδρυθεῖσα τὸ 1868) καὶ μία κοινὴ διὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ Σκωτίαν μὲ ἕδραν τὸ Λονδῖνον (ἀπὸ τοῦ 1923), ἡ ὁποία διενεργεῖ κυρίως τὸ ἐμπόριον τοῦ τεῦου. Περὶ τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς οἰκονομικῆς σημασίας τῶν ἑταιρειῶν αὐτῶν χονδρικῆς ἀγορᾶς δυσκόλως δυνάμεθα νὰ δώσωμεν πολὺ σαφῆ εἰκόνα. Ἰδοὺ μερικοὶ ἀριθμοὶ (εἰς χιλιάδας λιρῶν) τῆς κινήσεως αὐτῶν (αἱ δοσοληψίαι τῶν ἑταιρειῶν χονδρικῆς ἀγορᾶς ἐλήφθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τιμῶν τοῦ χονδρικοῦ ἐμπορίου, αἱ δὲ τοῦ προηγουμένου πίνακος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τιμῶν τοῦ λιανικοῦ ἐμπορίου).

Ἀγγλικὴ C. W. S.

	Μετοχαὶ καὶ κεφάλαιον ἐκ δανείων	κατανάλωσις ἐμπορευμάτων	μερίσματα κεφαλαίου καὶ περισσεύματα	ἀριθμὸς τῶν ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων	ἡμερομίσθια καὶ μισθοί.
1913	6.321	31.372	735	20.994	1,383
1930	68.097	85.872	1760	41.205	5.568

Σκωττικὴ C. W. S.

1913	3.696	8.964	341	8.685	406
1930	8.537	17.694	496	10.774	1402

Ἡ ἀγγλικὴ καὶ σκωττικὴ ἑταιρεία χονδρικῆς ἀγορᾶς τοῦ Λονδίνου εἶχε τὸ 1930 κατανάλωσιν ἐμπορευμάτων 7.721.056 λιρῶν καὶ περίσσευμα 456.078 λιρῶν, 1864 ὑπαλλήλους καὶ ἐργάτας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπλήρωνε διὰ μισθοὺς 218.670 λίρας.

Τὸ τραπεζιτικὸν τμῆμα τῆς ἀγγλικῆς ἑταιρείας χονδρικῆς ἀγορᾶς εἶχε τὸ 1925 συνολικὴν κίνησιν 588.713.273 λιρῶν· πρὸς τούτοις ἡ ἑταιρεία αὕτη εἶχε τὸ 1930 μέγαν ἀριθμὸν ἐργοστασίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων 39 διὰ τρόφιμα καὶ ἄλλα συγγενῆ εἴδη, 41 τῆς βιομηχανίας ἐνδύσεως, 21 ἐργοστάσια ἐπίπλων καὶ ἀντικειμένων οἰκιακῆς χρήσεως καὶ 18 ἄλλα, ἐξ ὧν ἓν μεταλλεῖον καὶ ἓν ἐργοστάσιον μοτοσυκλεττῶν. Μεταξὺ τῶν βιομηχανικῶν ἐργοστασίων ὑπάρχουν μερικοὶ μεγάλοι μύλοι, ἓν μέγα ἐργοστάσιον μαργαρίνης, ἐργοστάσια κονσερβῶν, πολλὰ ὑφαντουργεῖα, 11 ἐργοστάσια ὑποδηματοποιΐας, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν μὲ 853 ἐργάτας κ.λ.π. Καὶ ἡ σκωττικὴ ἐπίσης ἑταιρεία χονδρικῆς ἀγορᾶς ἔχει πολυάριθμα μεγάλα ἐργοστάσια. Πρὸς τούτοις ἐκτὸς τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, τὰς ὁποίας ἔχουν μεμονωμένοι συνεταιρισμοὶ (τὸ 1925 ἐν συνόλῳ 60.830 acres) (1) εἶχον καὶ αἱ ἑταιρεῖαι χονδρικῆς ἀγορᾶς γεωργικὰς καὶ δασικὰς ἐπιχειρήσεις ἐκτάσεως 28.734 acres (τὸ 1931) καὶ φυτείας τεῦου εἰς διάφορα μέρη τῶν Ἰνδιῶν ἐκτάσεως 35.133 acres (τὸ 1931), ἐπίσης δὲ γεωργικὰς ἐκμεταλλεύσεις ἐν Καναδᾷ, πρακτορεῖα ἀγορᾶς εἰς πολυάριθμα ἐμπορικὰ κέντρα ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου, δύο μεγάλας ἀσφαλιστικὰς ἑταιρείας καὶ ἄλλας ποικίλας ὀργανώσεις.

Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτά, τὰ ὁποῖα βεβαίως ἀτελῆ μόνον εἰκόνα παρέχουν τῆς τεραστίας οἰκονομικῆς δράσεως, τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξαν οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς ὅτι οὗτοι θὰ ἦσαν εἰς θέσιν ν' ἀπορροφήσουν ὁλόκληρον τὴν οἰκονομίαν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ἢ τοὐλάχιστον νὰ δεσπόσουν ταύτης. Ἐν τούτοις καὶ ἐδῶ ἐπίσης ἡ ἀνάπτυξις δὲν προχωρεῖ

(1) Σ. Μ. Τὸ ἄκρ εἶναι μέτρον ἐπιφανείας ἰσχῦον ἰδίως ἐν Μεγάλῃ Βρεττανίᾳ, διαφέρει ὅμως κατὰ τόπους. Οὕτω ἐν μὲν τῇ Ἀγγλίᾳ ἰσοδυναμεῖ πρὸς 4.047 τ. μ., ἐν τῇ Σκωττίᾳ πρὸς 5.143 τ. μ. καὶ ἐν τῇ Ἰρλανδίᾳ πρὸς 6.555 τ. μ.

κατ' εὐθεῖαν γραμμήν, τοῦτο δὲ δὲν ὀφείλεται ὀλιγώτερον εἰς τὸ ὅτι μέγα μέρος τῶν μελῶν εἶναι «χάρτινοι στρατιῶται» καὶ τὸ ὅτι καὶ τὰ ἐνεργὰ μέλη οὐδόλως κάνουν ὅλας τὰς ἀγοράς των ἀπὸ τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως. Κατὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς μάλιστα τῶν S. καὶ B. Webb, τὸ μέρος ἐκ τοῦ συνολικοῦ εἰσοδήματος τῶν ἐργατῶν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, τὸ ὁποῖον διήρχετο ἀπὸ τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως ἀμέσως μετὰ τὸν πόλεμον ἦτο μικρότερον ἀπὸ πρίν. Ἡ Μεγάλη Βρεττανία, (χωρὶς τὴν Ἰρλανδίαν) εἶχε τὸ 1921 πληθυσμὸν 42.767.530 ψυχῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῶν συνεταιρισμῶν ἀνήρχετο τὸ 1921 εἰς 4.501.458, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει κατὰ συνέπειαν ὅτι ἀπὸ τὰ καταστήματα τῶν συνεταιρισμῶν ἐψώνιζον εἴκοσι περίπου ἑκατομμύρια, ἔπεται ὅτι τὸ ἥμισυ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ἐνδιαφέρετο διὰ τὴν κίνησιν. Μερικοὶ ὅμως ἀριθμοὶ ἀναφερόμενοι εἰς τὸ μερίδιον, τὸ ὁποῖον ἔχουν οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως εἰς τὸν ἐφοδιασμὸν τοῦ λαοῦ μὲ ὡρισμένα ἐμπορεύματα, ἀποδεικνύουν ὅτι εἰς οὐδεμίαν σχεδὸν περίπτωσιν τοῦτο φθάνει τὸ ποσοστὸν τῶν 50ο]ο. Κατὰ τοὺς Webb εἰς τὴν περίοδον τῆς πολεμικῆς οἰκονομίας οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως παρεῖχον τὸ τέταρτον ἐκ τοῦ εἰς βούτυρον ἐφοδιασμοῦ τῆς χώρας, τὸ ἕβδομον τοῦ συνόλου ἐφοδιασμοῦ τροφίμων καὶ τὸ δέκατον τῆς καταναλώσεως ἐπίπλων καὶ εἰδῶν οἰκιακῆς χρήσεως. Τὸ τελωνειακὸν ἔτος 1922)23 ἡ ἀγγλικὴ καὶ σκωττικὴ ἑταίρεία χονδρικῆς ἀγορᾶς ἐπρομήθευον τὸ ἕβδομον τοῦ τεῦου καὶ τὸ ἕβδομον τῆς καταναλώσεως ζακχάρεως. Τὰ δεδομένα αὐτὰ ἠμπορεῖ νὰ εἶναι κατά τι μεγαλήτερα, διότι ὑπάρχουν συνεταιρισμοί, οἱ ὁποῖοι εἰργάζοντο χωρὶς τὴν μεσολάβησιν τῶν μεγάλων ἑταιρειῶν χονδρικῆς ἀγορᾶς· οὐχ' ἧττον ὅμως ἀποδεικνύεται ὅτι, καίτοι οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἔχουν τόσον μακρὰν ἱστορίαν, ἐν τούτοις οὐδόλως ἐξετοπίσθη τὸ λιανικὸν ἐμπόριον. Ἐν πάσει ὅμως περιπτώσει ἡ ἀγορὰ εὑρίσκεται ἤδη ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τιμῶν τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, ἰδίως εἰς τὴν βόρειον Ἀγγλίαν, ὅπου οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως παίζουν πολὺ μεγαλήτερον ρόλον παρὰ τῷ λαῷ (π. χ. κατὰ τὸν πόλεμον ἐπρομήθευον μέχρι τὰ 48 ο)ο τοῦ βουτύρου). Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ διαπίστωσις ὅτι ἡ συνεταιρικὴ κατανάλωσις δὲν ἀπαιτεῖ παρὰ μέρος μόνον ἐκ τῶν καταστημάτων πωλήσεως, ἅτινα χρησιμοποιοῦν οἱ ἐπιχειρηματίαι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν, οὕτως ὥστε εἶναι προφανὴς ἡ προκύπτουσα διὰ τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν οἰκονομία καὶ προσέτι ὅτι προκειμένου περὶ τῶν κυρίων εἰδῶν καταναλώσεως οἱ κύριοι ἀνταγωνισταὶ τῶν συνεταιρισμῶν δὲν εἶναι οἱ μικροὶ λιανέμποροι ἀλλ' αἱ μεγάλαι φίρμαι λιανικοῦ ἐμπορίου μὲ τὰ πολυάριθμα καταστήματά των. Ὁ ἀγὼν λοιπὸν δὲν διεξάγεται τόσον πολὺ μεταξὺ τῆς μεσαίας τάξεως καὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως, ἀλλὰ μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ μεγάλου ἐπιχειρηματίου.

Ὅπως ἐλέχθη ἤδη, ἡ δρᾶσις τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως παρουσιάζει διάφορον ἔντασιν. Ἐνῷ ἐκ τῶν ἐν τῇ σελ. 98 στοιχείων προκύπτει ὡς μέσος ὅρος καταναλώσεως κατὰ μέλος (οἰκογένειαν) τὸ ποσὸν τῶν 34 περίπου λιρῶν, ὑπάρχουν ἐξαιρετικὰ δραστήριοι συνεταιρισμοί, οἱ ὁποῖοι ἔχουν σημαντικῶς μεγαλητέραν κατανάλωσιν, ὑπάρχουν δὲ βιομηχανικαὶ πόλεις εἰς τὴν βόρειον Ἀγγλίαν καὶ Σκωττίαν, εἰς τὰς ὁποίας οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως δεσπόζουν πραγματικῶς τῆς ἀγορᾶς.

Ὅλα αὐτὰ σημαίνουν ὅτι διὰ τὴν κατανάλωσιν τῶν λαϊκῶν μαζῶν, ἰδίως τῶν ἐργατῶν, οἱ βρεττανικοὶ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως παίζουν ἀποφασιστικὸν ρόλον· αὐτοὶ πολλάκις καθορίζουν τὰς τιμάς, τὰ διανεμόμενα ὑπ' αὐτῶν περισσεύματα καλύπτουν συχνὰ τὸ ἐνοίκιον τῆς κατοικίας τῶν μελῶν ἢ βοηθοῦν ταῦτα νὰ συλλέξουν οἰκονομίας, ἐνῷ ἐξ ἄλλου τὰ μέλη λαμβάνουν μὲ τὰ χρήματά των περισσότερα καὶ καλλίτερα ἐμπορεύματα.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον σταθμητῶν δι' ἀριθμῶν οἰκονομικῶν αὐτῶν ὑπηρεσιῶν, ὁ Συνεργατισμὸς ἔχει προσέτι καὶ κοινωνικὴν λειτουργίαν: ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν τῆς ζωῆς ἀναριθμήτων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τῆς κινήσεως, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ Συνεργατισμὸς σημαίνει κοινωνικὸν πρόγραμμα, δηλ. πρακτικὴν ἐργασίαν διὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ τὰ κακὰ τοῦ σημερινοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος. Βεβαίως μέγα μέρος τῶν μελῶν εἶναι ἀδιάφορον, ἀγοράζει μόνον ἀπὸ τὰ καταστήματα τῶν συνεταιρισμῶν ἢ δὲν κάνει κἂν καὶ τοῦτο, δὲν πηγαίνει εἰς τὰς συνελεύσεις καὶ ἀφίνει εἰς μίαν μειοψηφίαν τὴν εὐθύνην καὶ τὴν δρᾶσιν. Ἀλλ' εἰς ὅλα τὰ κινήματα, ἐν τέλει, τὸ βάρος τῆς ἡγεσίας καὶ τῆς εὐθύνης εἶναι ἀνομοίως κατανεμημένον.

Ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὸν τῆς κινήσεως τῶν ἀγγλικῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως εἶναι ὅτι διὰ τὰ ἐνεργὰ μέλη αὐτῆς σημαίνει αὕτη ὁλόκληρον κοινωνικὸν πρόγραμμα. Ἐνδέχεται βεβαίως νὰ εἶναι τοῦτο ἀσαφές, συχνὰ δὲ μάλιστα ἀνεκδήλωτον, οὐχ ἧττον τὸ νὰ εἶναι τις «cooperator» σημαίνει διὰ πολλοὺς ἀνήκειν εἰς μίαν μεγάλην ἀνθρωπιστικὴν κοινότητα, ἡ ὁποία ἀπεργάζεται πρόοδον καὶ ἀπολύτρωσιν ἔχι μόνον δι' ἑαυτὴν ἀλλὰ καὶ δι' ὁλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα. Ἡ θεωρητικὴ ἀσάφεια καὶ ἔλλειψις συστήματος, ἡ ὁποία εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς ἀγγλικῆς κινήσεως, ἠμπορεῖ νὰ ἐμβάλῃ εἰς σκέψεις τὴν ἐπιστημονικὴν κριτικήν. Εἶναι ὁπωσδήποτε τοῦ ἀγγλικοῦ χαρακτῆρος νὰ προσέχουν περισσότερον τὸ πρακτικὸν μέρος, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ πρακτικῶν ἀποτελεσμάτων πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ τρόπος αὐτὸς πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ κοινωνισμοῦ ἐπετέλεσε περισσότερα ἀπὸ τὰ αὐστηρῶς διατυπωμένα σοσιαλιστικὰ συστήματα ἄλλων χωρῶν.

Βεβαίως τ' ἀποτελέσματα θὰ ἦσαν μεγαλήτερα, ἐὰν ἡ κίνησις εἶχε χρησιμοποιήσῃ νεωτέρας μεθόδους. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο λείπει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἡ συμπαγὴς συγκρότησις τῆς κινήσεως. Διότι διατυποῦνται παράπονα διὰ χωριστικὰς τάσεις, δι' ἔλλειψιν προπαγάνδας, διὰ μικρὰν χρησιμοποίησιν ἀμειβομένων δυνάμεων διὰ τὴν διεύθυνσιν συνεταιρισμῶν καὶ συνδέσμων, δι' ἀνεπαρκῆ ὀργάνωσιν καὶ πολλὰ ἄλλα. Ἀλλὰ βαθ-

μηδὲν ἀντιλαμβάνονται τὰς ἐλλείψεις αὐτὰς καὶ προσπαθοῦν νὰ τὰς ἐξαλείψουν. Ἀσφαλῶς εἰς τὴν Γερμανίαν θὰ εἶχον ἐκλέξῃ ἐπαρκεστέρας οἰκονομικῶς μεθόδους.

Εἰς ἀντιστάθμισμα εἰς τὰς ἀγγλικὰς νήσους ὑπάρχει εἰς ὅλα τὰ ζητήματα μία συμπαθὴς ζέσις, ἡ ὁποία προσδίδει εἰς τὴν κίνησιν ἑλκυστικὴν ἐσωτερικὴν ζωήν, ἐνισχύεται δὲ συχνὰ αὕτη, κατὰ καθαρῶς ἀγγλικὸν τρόπον, δι' ἰδιαιτέρων ὀργανώσεων, αἱ ὁποῖαι βεβαίως δὲν ἐργάζονται πάντοτε χωρὶς προστριβάς, οὐχ' ἧττον ὅμως δίδουν ὤθησιν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως. Οὕτω ὑπάρχουν σύνδεσμοι συνενοοῦντες τοὺς ἀφωσιωμένους ἄνδρας καὶ γυναῖκας, ὑπάρχουν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς ἐπιτροπαὶ μορφώσεως, ἀξιόλογος τύπος, ὁ ὁποῖος τροφοδοτεῖται ἀπὸ διαφόρους πηγάς, ἐκπαιδευτικὰ μαθήματα, θερινοὶ σχολαὶ κ.λ.π. Ἀντιστοίχως ὑπάρχει ἔλλειψις ἐπιστημονικῆς βιβλιογραφίας, ἢ ἔτι μᾶλλον· τὰ ἔξοχα βιβλία τῶν Webbs καὶ Fays δὲν προῆλθον ἀπὸ τοὺς συνεταιρισμούς, ἀσθενῆ δὲ μόνον ἀπήχησιν εὑρίσκουν παρ' αὐτοῖς. Οἱ λόγοι καὶ αἱ ἀποφάσεις τῶν συνεδρίων τῆς Συνομοσπονδίας τῶν συνεταιρισμῶν συχνὰ δὲν τυγχάνουν ἀναγνωρίσεως ἐν τῇ πρακτικῇ. Εἰς ὁλοκλήρους περιοχάς, τὰς ὁποίας ὀνομάζουν «συνεταιριστικὰς ἐρήμους», δὲν ἔχει ἀκόμη ἐπεκταθῇ ἡ κίνησις, πολυάριθμοι δὲ συνεταιρισμοὶ ἐρίζουν μεταξύ των διὰ τὴν περιοχὴν δράσεως, οὕτως ὥστε διὰ τῆς περὶ τὰ ὅρια διενέξεως ταύτης ἐπέρχεται ἀπώλεια ἐνεργητικότητος. Πρὸς ὅλα ὅμως αὐτὰ καὶ ἄλλα ἄτοπα δίδεται τελευταίως μεγαλητέρα προσοχή, οἱ δὲ ἀγγλικοὶ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν πρότυπα δι' ὅλον τὸν κόσμον, ἐπωφελοῦνται τῆς περιστάσεως, ὅπως διδαχθοῦν ἀπὸ τὰς νεωτέρας μεθόδους ἄλλων χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν μὲν μικροτέραν συνεταιριστικὴν πεῖραν, ἔχουν ὅμως συστηματικῶς ὀργανώσει τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως αὐτῶν.

Μεταξὺ τῶν συνεπειῶν τῆς θεωρητικῆς ἀσαφείας ἀνήκει καὶ ὁ ἐπὶ μακρὰ ἔτη διεξαχθεὶς ἐντὸς τῆς κινήσεως ἀγὼν διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ κέρδη, ὁ ὁποῖος ἀκόμη καὶ σήμερον ἀναφλέγεται ἐκ νέου ποῦ καὶ ποῦ. Τὸ χριστιανικοκοινωνικὸν πρόγραμμα ἐζήτει δικαιοσύνην καὶ βοήθειαν διὰ τὸν παράγοντα ἐργάτην. Ταύτην ἔβλεπον μόνον εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ παραγωγικοῦ συνεταιρισμοῦ, ἡ ὁποία ὅλας τὰς ἐπιχειρήσεις παραδίδει εἰς χεῖρας τῶν ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων καὶ καθίστησι ἐπίσης δυνατόν, ὅπως τὸ κέρδος καρποῦνται οὗτοι. Ἡ κίνησις τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη ἐντελῶς χωρὶς θεωρίαν, ἤρχισεν ἀπὸ τὸ ἄλλο ἄκρον· ἐπροστάτευσε τὸν ἐργάτην ὡς καταναλωτήν, καὶ μάλιστα κατέστησε τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως ἐργοδότας, δὲν ἐπρόσεξε δὲ καθόλου ὅτι παρημέλει τὸν ἐργάτην ὡς παραγωγόν. Ἀλλ' ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐνέμενεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς δικαιοσύνην καὶ τὸ χριστιανοκοινωνικὸν πρόγραμμα, ἐζήτει νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ἰδανικόν του διὰ τῆς πραγματοποίησεως τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰ κέρδη, ἐὰν δὲν ἐπέμενεν, ὅπως αἱ παραγωγικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐπιτρέπωνται μόνον ὑπὸ τὴν μορφὴν παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν. Ὁ ἀγὼν αὐτὸς περὶ

τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰ κέρδη διήρκεσεν ἐπὶ μακρὰς δεκαετηρίδας ἐν τῇ ἀγγλικῇ κινήσει. Ἡ σκωττικὴ ἑταιρεία χονδρικῆς ἀγορᾶς ἔκαμε ἐπὶ μακρὸν χρόνον δοκιμὰς ἐπ' αὐτῆς. Σήμερον ἐγκατέλειψαν ταύτην σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἐν τῇ πρακτικῇ, διότι δὲν ἀνταπεκρίθη εἰς τὰς προσδοκίας καὶ διότι θέλουν, ὅπως ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς κοινωνίας ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν κατανάλωσιν. Ἀλλ' ὁλονὲν ἐπανέρχονται ἐκ νέου ἐπὶ τούτου ὅτι πρέπει νὰ δοθῇ μεγαλητέρα προσοχὴ εἰς τὸν ὑπάλληλον καὶ τὸν ἐργάτην, τοῦτο δὲ ὀφείλεται ὄχι ὀλίγον εἰς τὰς προβαλλομένας ὑπ' αὐτῶν τούτων συναφεῖς ἀξιώσεις.

Ἐπὶ μακρὸν μάλιστα χρόνον τὸ ἐργατικὸν καὶ ὑπαλληλικὸν προσωπικὸν τῶν συνεταιρισμῶν εἶχεν ὑποδεῆ θέσιν ἐν αὐταῖς. Ἐκ λόγων ἐλέγχου τῆς ἐργασίας καὶ πειθαρχίας ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ἐθεώρουν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μὴ ἐπιτετραμμένον, ὅπως οὗτοι συμμετέχουν εἰς τὴν διοίκησιν. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Γερμανίαν, ὅπου τὰς τύχας τῶν συνεταιρισμῶν καθορίζουν συνήθως τὰ ἐξ ἐπαγγέλματος μέλη τῆς διοικήσεως, εἰς τὴν Μεγάλην Βρεττανίαν ἡ διεύθυνσις εὑρίσκεται εἰς χεῖρας τῶν ἐκλεγομένων ἀντιπροσώπων τῶν μελῶν, ἐνῷ διευθύνοντες ὑπάλληλοι χρησιμοποιοῦνται μόνον ὡς ἐμπειρογνώμονες. Τοῦτο ὅμως δὲν ἠμπόδισε νὰ εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν τῶν συνεταιρισμῶν ἐξαίρετοι ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι προσέφεραν λαμπρὰς ὑπηρεσίας, μολονότι οἱ πλεῖστοι παρέργως μόνον ἠδύναντο νὰ ἐργάζωνται διὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως. Βαθμηδὸν ἤχθησαν εἰς τὸ νὰ πληρώνουν τὰ πρόσωπα ταῦτα ἀρχικῶς μὲν κακῶς, ἔπειτα δὲ καλλίτερα, μολονότι καὶ σήμερον ἀκόμη οἱ μισθοὶ τῶν διευθυνόντων ὑπαλλήλων εἶναι χαμηλοί, πάντως δὲ πολὺ μικρότεροι τῶν μισθῶν τῶν εἰς ἀντιστοίχους θέσεις ὑπαλλήλων τῶν κεφαλαιοκρατικῶν ἐπιχειρήσεων, τόσον δὲ ὥστε οὐχὶ ἀδίκως γίνεται λόγος περὶ ἐκμεταλλεύσεως αὐτῶν.

Οἱ ἱδρυταὶ τοῦ ἀγγλικοῦ Συνεργατισμοῦ οὐδόλως ἐσκέφθησαν ὅτι καὶ οὗτοι θὰ ἐγίνοντο ἐργοδόται. Ἐθεώρουν τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα ὡς λελυμένον ἐν τῇ περιοχῇ τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ κέρδους τῶν ἐμπόρων καὶ βιομηχάνων. Ἀλλὰ τὸ διαρκῶς πολυαριθμότερον καθιστάμενον πλῆθος τῶν ἐργατῶν, πωλητῶν, ὑπαλλήλων γραφείων κ.λ.π. τῶν συνεταιρισμῶν διεκήρυσσον ὁλονὲν σαφέστερον, ὅτι ἐθεώρουν πάντοτε ἑαυτοὺς ἐργάτας καὶ μάλιστα ἐκμεταλλευομένους ἐργάτας, ἀκόμη καὶ ὅταν μετεῖχον οὗτοι ὡς μέλη τῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὰ οἰκονομικὰ ἀποκτήματα αὐτῶν. Πολλάκις μάλιστα οἱ ἐργάται, ὅπως εἰς ἄλλας μὲ λίαν ἀνεπτυγμένον Συνεργατισμὸν χώρας, ἀπεῖργησαν κατὰ τῶν ἐργοδοτῶν των συνεταιρικῶν ὀργανώσεων, ὅπως π. χ. κατὰ τὴν γενικὴν ἀπεργίαν τοῦ 1926, χωρὶς νὰ συλλογίζωνται ὅτι οὕτω βλάπτουν μίαν ἀντικαπιταλιστικὴν ὀργάνωσιν. Διαρκῶς δὲ διατυποῦνται παράπονα ὅτι οἱ ἐργάται τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως δὲν ζητοῦν μόνον τὰ κεκανονισμένα εἰς τὰ τιμολόγια τῶν σωματείων, ἀλλ' ἀκόμη περισσότερα, ἐξ οὗ δυσχεραίνεται φυσικὰ διὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως ὁ ἀνταγωνισμὸς πρὸς τοὺς ἐπιχειρηματίας. Ἐξ ἄλλου οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἔδωσαν, ὡς ἐλέχθη, νὰ ἐννοήσουν καλῶς οἱ ἐργά-

ται των ὅτι μόνον εἰς τὸν καταναλωτὴν συνεταῖρον ἐπιτρέπουν νὰ ἔχῃ λόγον εἰς τὰ πράγματα τῶν συνεταιρισμῶν των. Τελευταίως ἐπῆλθε κάποια προσέγγισις· ὑπάρχουν γραφεῖα ἐξομαλύνσεως διαφορῶν, διαπραγματεύονται ἐπίσης μετὰ τῶν σωματείων, τῶν ὁποίων ἐξασφαλίζεται ἡ ὑποστήριξις των πρὸς τὴν κίνησιν τῶν συνεταιρισμῶν, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἔχουν ταῦτα κατευθύνει μέχρι τοῦδε ὅλα τὰ μέλη των εἰς τὰ καταστήματα τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως· ριζικὴ ὅμως λύσις τῆς μεταξὺ τῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἑταιρειῶν χονδρικῆς ἀγορᾶς ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν ἐργατῶν ἀφ' ἑτέρου κοινωνικῆς διαφορᾶς δὲν ἐξευρέθη εἰσέτι.

Ἡ ἐξωτερικὴ κοινωνικοπολιτικὴ δρᾶσις τῶν συνεταιρισμῶν ἐμφανίζεται ἐπίσης καὶ εἰς τὴν πρακτικὴν πολιτικήν. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐνέμειναν σταθερῶς εἰς τὴν ἀπόλυτον οὐδετερότητα ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι δὲν ἐπεδιώχθη ν' ἀποκτήσουν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως, τοῦ κοινοβουλίου ἢ τῆς κοινοτικῆς διοικήσεως. Τοῦτο κατέστη βαθμηδὸν δυσαρέστως αἰσθητὸν ἐπὶ φορολογικῶν ζητημάτων, εἰς περιπτώσεις ἐπιθέσεων ἐκ μέρους τῶν ἐμπόρων, αἱ ὁποῖαι ἔπαιξαν σπουδαῖον ρόλον ἰδίως ἐν Σκωττίᾳ, καὶ ἐξ ἄλλων αἰτίων, ἰδίως δὲ καθόσον, ἐνῷ ἡ κίνησις εἶχε καταστῇ ἐν τῷ μεταξὺ τόσον μεγάλη, οὐδεμίαν ἐν τούτοις προστασίαν εἶχεν ἐν τῇ δημοσίᾳ ζωῇ, μολονότι εἰς πολλὰς διοικήσεις κοινοτήτων παρεκάθηντο συνεταιρισταί.

Οἱ βουλευταὶ καὶ συνεταιρισταὶ Neale καὶ Hughes ἀπετέλουν βεβαίως προσωπικὸν σύνδεσμον μετὰ τοῦ κοινοβουλίου, κατὰ τὰ λοιπὰ ὅμως οὐδεμίαν ἐπιρροὴν εἶχον. Ἡ ἀδυναμία τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ἐγένετο ἐπὶ μᾶλλον καταδηλοτέρα, ὅταν ἐπὶ μακρὰ ἔτη δὲν καθίστατο δυνατὸν νὰ τροποποιηθῇ ὁ νόμος περὶ συνεταιρισμῶν. Ὁ πόλεμος καὶ ἡ πολεμικὴ οἰκονομία ἔδοσαν ἐν τέλει τὴν λύσιν. Οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἠσθάνθησαν ἑαυτοὺς τόσον πολὺ βλαπτομένους ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων πολεμικῶν οἰκονομικῶν μέτρων, ὥστε τὸ 1917 ἀπεφασίσθη ν' ἀναμιχθοῦν εἰς τὴν πολιτικήν, δι' ἰδρύσεως ἰδίου κόμματος τῶν συνεταιρισμῶν. Ἀπέστειλαν δὲ μερικοὺς βουλευτὰς εἰς τὸ κοινοβούλιον καὶ πλεῖστα μέλη εἰς τὰ συμβούλια τῶν κομητειῶν καὶ κοινοτήτων. Εἷς ἐκ τῶν βουλευτῶν ὑπῆρξε γεν. γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου ἐμπορίου ἐπὶ κυβερνήσεως Mac Dona'd. Τὸ κόμμα τῶν συνεταιρισμῶν εὑρίσκεται ὡσαύτως εἰς ἀγαθὰς σχέσεις μετὰ τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, κατὰ τελευταῖα ἔτη προσέλαβε μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ νεωτέρα ἐξέλιξις παρουσιάζει ἐνδείξεις ὅτι θὰ γίνῃ συγχώνευσις τοῦ κόμματος τῶν συνετκιρισμῶν καὶ τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος. Αἱ κατὰ τὸ ἔτος 1927 τοὐλάχιστον ληφθεῖσαι ἀποφάσεις ἐπιτρέπουν τοιαύτην εἰκασίαν. Βεβαίως σοβαροὶ ἡγέται καὶ φίλοι τῶν συνεταιρισμῶν ἀποτρέπουν τὸν στενὸν αὐτὸν σύνδεσμον μεθ' ἑνὸς πολιτικοῦ κόμματος, ὁ ὁποῖος φυσικὰ θὰ ἔχῃ τὴν συνέπειαν ν' ἀπομακρύνῃ τῆς κινήσεως συνεταιριστάς, οἱ ὁποῖοι ἔχουν διαφόρους ἀντιλήψεις.

Ὡς πρὸς τὰ ἄλλα εἴδη συνεταιρισμῶν, ἅτινα ὑπάρχουν ἐν Ἀγγλίᾳ,

ταῦτα ὑστεροῦν ἔναντι τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως. ***Οἱ παραγωγικοὶ συνεταιρισμοὶ*** ὀφείλονται εἰς τὴν ἐκτεθεῖσαν ἤδη κίνησιν τῶν χριστιανῶν σοσιαλιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἵδρυσαν τὸ 1849 τὴν ἑταιρείαν πρὸς προαγωγὴν τῶν ἐργατικῶν συνεταιρισμῶν. Ἡ προπαγάνδα τῶν φίλων αὐτῶν εἶχε πολλὰς ἀποτυχίας κατὰ τὴν ἵδρυσιν ἢ μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοιούτων συνεταιρισμῶν, ἀλλ' εἶχεν ἐπίσης καὶ ἀποτελέσματα, ἰδίως μεταξὺ τῶν τόσον ἱκανῶν ἐμπορικῶς ἐργατῶν τῆς βορείου Ἀγγλίας. Ἓν μέρος τῶν συνεταιρισμῶν τούτων ὑφίσταται καὶ σήμερον ἀκόμη ὡς Working Mens' Limiteds (ἀνώνυμος ἑταιρεία ἐργατῶν). Αἱ μετοχαὶ ἐν τούτοις ταύτης, μολονότι εὑρίσκονται εἰς τὴν κατοχὴν ἐργατῶν, ἔχουν λίαν ἀνατιμηθῆ εἰς τὸ Χρηματιστήριον, τὰ δὲ ἐργοστάσια εἰς τὰς χεῖρας τῶν μικρῶν αὐτῶν καπιταλιστῶν διευθύνονται, ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι ἀνώνυμοι ἑταιρεῖαι, αἱ ὁποῖαι ἀπασχολοῦν μισθωτοὺς ἐργάτας. Τὸ συνεταιρικὸν ἐπίσης πνεῦμα ἔχει κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἐξατμισθῆ. Ἀλλ' ὁ μεγάλος ἐνθουσιασμός, ὁ ὁποῖος ἐξεδηλοῦτο ὁλονὲν εἰς τὸ ζήτημα τῆς coopartnership (συμμετοχῆς τῶν ἐργατῶν εἰς τὸ κεφάλαιον) καὶ τῆς profitsharing (συμμετοχῆς τῶν ἐργατῶν εἰς τὰ κέρδη) προεκάλει διαρκῶς τὴν ἵδρυσιν νέων συνεταιρισμῶν. Ἂν καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐναυάγησαν, ἀπέμειναν οὐχ ἧττον τινές, οἱ ὁποῖοι ηὐδοκίμησαν πολὺ καλά. Τὸ 1930 ὑπῆρχον 97 παραγωγικοὶ συνεταιρισμοὶ μὲ 40.052 μέλη καὶ κεφάλαιον ἐκ μερίδων καὶ καταθέσεων ἢ δανείων τῶν συνεταίρων ἐκ 4.261.000 λιρῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπησχόλουν 15.517 πρόσωπα.

Γενικῶς οἱ παραγωγικοὶ συνεταιρισμοὶ τῶν ἐργατῶν ἀποτελοῦν παρὰ τὴν μακρὰν ἱστορίαν των μᾶλλον δοκιμήν. Ἀλλ' οὔτε καὶ θεωρητικὴν σημασίαν ἔχουν, διότι τὰ λείψανα αὐτὰ τόσον πολλοῦ κόπου, ἐνθουσιασμοῦ καὶ χρηματικῆς δαπάνης ὠχριοῦν πρὸ τῶν ἰσχυρῶν παραγωγικῶν ὀργανώσεων τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως.

Συνεταιρισμοὶ τῆς ἀστικῆς μεσαίας τάξεως δὲν ὑπάρχουν καθόλου εἰς τὴν Μεγάλην Βρεττανίαν, ὁ δὲ ***γεωργικὸς Συνεργατισμὸς*** ἀσθενῶς μόνον ἀνεπτύχθη ἕως τώρα. Πατρὶς αὐτοῦ εἶναι ἡ Ἰρλανδία, ἱδρυτὴς του δὲ ὁ Sir Horace Plunkett. Οὗτος ἤρχισε τὴν ἵδρυσιν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν τὸ 1889, ἀφιέρωσε δὲ εἰς αὐτοὺς ὅλην τὴν δρᾶσιν τῆς ζωῆς του. Τὸ 1894 ἵδρυσε τὴν Irish Agricultural Organisation Society, ἡ ὁποία ἔκτοτε κατέστη τὸ κέντρον τῆς συνεταιριστικῆς προπαγάνδας, συγχρόνως δὲ ὁ σύνδεσμος τῶν ὑπ' αὐτῆς ἱδρυομένων συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπελογίζοντο τὸ 1921 εἰς 1015 μὲ συνολικὴν κίνησιν 10,3 ἑκατομμύρια λιρῶν. Κατόπιν ἠναγκάσθησαν νὰ ἱδρύσουν χωριστὸν σύνδεσμον διὰ τὸ Ulster λόγῳ τῆς χωρισμοῦ τῆς ἰρλανδικῆς νήσου καὶ τῆς δημιουργίας ἐλευθέρου κράτους. Οἱ πολιτικοὶ ἀγῶνες μεταξὺ Ἰρλανδίας καὶ Μεγάλης Βρεττανίας καὶ μεταξὺ τῶν ἰρλανδικῶν κομμάτων συμπαρέσυραν πολὺ καὶ τοὺς συνεταιρισμούς. Ἀξιοσημείωτον εἶναι τὸ πρόγραμμά των, δι' οὗ ἐπιδιώκεται νὰ παράσχουν εἰς τοὺς γεωργοὺς ὄχι μόνον οἰκονομικὰ ὠφελήματα ἀλλὰ καὶ καλλιτέρους ὅρους ζωῆς, φαίνεται δὲ ὅτι ἐπετεύχθησαν πολλὰ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην. Κατὰ

τὰ λοιπὰ οἱ ἀγγλικοὶ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως προήγαγον ἐπίσης ἐν Ἰρλανδίᾳ τὴν ἵδρυσιν γαλακτοκομικῶν συνεταιρισμῶν. Τὸ 1900 ἱδρύθη μία κεντρικὴ ὀργάνωσις γεωργικῶν συνεταιρισμῶν διὰ τὴν Ἀγγλίαν, τὸ δὲ 1905 ἑτέρα διὰ τὴν Σκωττίαν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Οὐαλίαν ὑφίσταται ἴδιος σύνδεσμος. Καὶ οἱ τρεῖς ἐστηρίζοντο πολὺ εἰς κυβερνητικὴν βοήθειαν. Τὸ 1922 ὑπῆρχον εἰς Ἀγγλίαν 1079 συνεταιρισμοί, εἰς Οὐαλίαν 117 καὶ εἰς Σκωττίαν 89. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἦσαν οὗτοι συνεταιρισμοὶ ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως, γαλακτοκομικοί, ἐποικιστικοὶ καὶ συνεταιρισμοὶ ἐνοικιάσεως γαιῶν. Οἱ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ ὑστεροῦν. Ἡ κίνησις εἶναι νέα, εἶναι ὅμως ἐναργὴς μία πρὸς τὰ πρόσω φορά, τὴν ὁποίαν ηὐνόησε πολὺ ἡ πολεμικὴ περίοδος.

δ) Αἱ χῶραι τῆς ἄλλοτε Αὐστρουγγαρίας.

Γενικὰ περὶ τῆς παλαιᾶς αὐτοκρατορίας.

Ὅ,τι ἰδίως χαρακτηρίζει τὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν τῆς Αὐστρίας εἶναι ἡ ἔλλειψις ἐπαρκοῦς ἐπιστημονικῆς προεργασίας, οὕτως ὥστε βαθυτέρα ἔρευνα τῆς ἱστορίας αὐτῆς εἶναι πολὺ δύσκολος. Ἐμφανὴς εἶναι ἡ μεγάλη ὁμοιότης τῆς συνεταιριστικῆς ἐξελίξεως τῶν γερμανικῶν τμημάτων καὶ ἑνὸς τσεχικοῦ μέρους πρὸς ἐκείνην τοῦ γερμανικοῦ κράτους, τοῦτο δὲ ἀφ' ἑνός, διότι αἱ γενικαὶ συνθῆκαι ἦσαν ἐκεῖ ὅμοιαι καὶ αἱ ἀπαρχαὶ τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως συμπίπτουν εἰς τὴν πρὸ τῆς ἐξόδου τῆς Αὐστρίας ἐκ τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας ἐποχὴν ἢ τὴν πρὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἔπειτα δὲ διότι ἐν αὐτῇ ἀντικατοπτρίζεται ἡ μεγάλη ἐπίδρασις, τὴν ὁποίαν ἔσχον τὰ γερμανικὰ πρότυπα ἐπὶ τῆς αὐστριακῆς ἱστορίας καὶ μετὰ τὸν πολιτικὸν χωρισμόν.

Ὅ,τι πρὸ παντὸς προσπίπτει εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς εἶναι τὰ δύο γεγονότα, τὰ ὁποῖα ὑπῆρξαν πλήρη σημασίας διὰ τὰς ἐν γένει συνθήκας τῆς Αὐστρίας καὶ συνεπῶς καὶ διὰ τὰς συνεταιριστικὰς τοιαύτας: ἡ μεγάλη ἐξάρτησις ἀφ' ἑνὸς ὅλων τῶν γεγονότων ἀπὸ τὸ ἄλυτον ἐθνικὸν πρόβλημα τῆς παλαιᾶς Αὐστρίας καὶ ἡ ἐκ τοῦ λόγου τούτου συνανάμιξις ἐπὶ κάθε δημοσίας ὑποθέσεως ἐθνικοπολιτικῶν ἢ ἄλλων πολιτικῶν ὁλέψεων καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὴν γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν ἀσθενεστέρα καπιταλιστικὴ ἀνάπτυξις τῆς Αὐστρίας, ἰδίως εἰς τὰ μὴ γερμανικὰ τμήματα τῆς χώρας, καὶ ἡ συνεπεία ταύτης μικροτέρα ἀνάπτυξις τῆς ἀστικῆς ζωῆς καὶ μικρότεραι κοινωνικαὶ διαφοραί. Ἡ ἀσθενὴς ἀνάπτυξις τῆς ἀστικῆς τάξεως καὶ ἡ λίαν περιωρισμένη διαμόρφωσις τῶν προϋποθέσεων ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ὀργανώσεων αὐτοβοηθείας, συνετέλεσεν, ὥστε ὁ γεωργικὸς ἰδίως Συνεργατισμὸς νὰ ἤτο εἰς πολὺ μεγαλήτερον βαθμὸν ἐν ἐξαρτήσει ἀπὸ τὴν βοήθειαν τοῦ κράτους καὶ ὅτι ἡ μεγάλη ἐπίδρασις τῆς μικροαστικῆς τάξεως ἐπὶ τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς πολιτικῆς ἔφερε μεγαλήτερα

ἐμπόδια ἐκεῖ εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν καταναλωτῶν καὶ τῶν προλεταρίων παρὰ εἰς τὴν γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν.

Οἱ συνεταιρισμοὶ ἐν τῇ παλαιᾷ Αὐστρίᾳ.

(Εἰς τὴν παλαιὰν Αὐστρίαν δὲν ἀνῆκον ἡ Οὐγγαρία καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς ἐξηρτημένον βασίλειον τῆς Κροατίας, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ διαμέρισμα τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης).

Καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ Αὐστρίᾳ ἡ νεωτέρα συνεταιριστικὴ ζωὴ ἔσχε πολυαρίθμους προδρόμους, οἱ ὁποῖοι ὁμοίως, ὅπως καὶ ἐν τῷ γερμανικῷ κράτει, προῆλθον ἀπὸ φιλανθρωπικὰς ὀργανώσεις κατὰ τὰ μέσα τῆς προηγουμένης ἑκατονταετηρίδος. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρξαν ὁ δικηγόρος Chleborad (1839-1911), ὁ ὁποῖος τὸ 1869 ἵδρυσε κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς Rochdale ἕνα συνεταιρισμὸν καταναλώσεως δι' ἐργάτας, ὁ ὁποῖος ὅμως, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἐξηφανίσθησαν ἐκ διαφόρων λόγων, καὶ ὁ ἰατρὸς Simacek, ὅστις κατὰ τὸ 1858 ἐνεφανίσθη ὡς ἀπόστολος τοῦ Schulze-Delitzschs καὶ τῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν αὐτοῦ. Ὁ Dr. Cyrill Kämpe'ik, ἰατρὸς ἐπίσης, ἀποκαλεῖται ὁ τσέχος Raiffeisen, μολονότι δὲν φαίνεται νὰ ἐγνώριζεν οὔτος τίποτε περὶ αὐτοῦ. Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοί, τοὺς ὁποίους ἵδρυσεν, ὀνομάζονται ὑπὸ τσέχων «Kampelicky», δὲν ὑπάρχει ὅμως καμμία ἀμφιβολία ὅτι καὶ τῶν τσεχικῶν ἐπίσης περιφερειῶν οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ δὲν ὀφείλονται εἰς τὰς ἰδέας τοῦ προδρόμου τούτου, ἀλλ' ἀπ' εὐθείας εἰς τὰ γερμανικὰ πρότυπα, ὅπως καὶ γενικῶς ὁ Συνεργατισμὸς τῆς παλαιᾶς Αὐστρίας εἶναι δημιούργημα τῶν ἐν αὐτῇ γερμανῶν. Ὅπως εἰς τὸ γερμανικὸν κράτος καὶ ἐδῶ τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη ὁ Συνεργατισμός, εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ Schulze-Delitzsch. Ἐπίσης οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ προσονομάζονται μὲν συνήθως ὡς Raiffeisen, ἔχουν ὅμως ἱδρυθῆ ἐντελῶς κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ «Reichsverband», δηλαδὴ κατὰ τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Haas-Schulze-Delitzsch.

Αἱ ἀπαρχαὶ τοῦ αὐστριακοῦ Συνεργατισμοῦ εἶναι αἱ αὐταί, οἷαι καὶ εἰς τὴν Γερμανικὴν Αὐτοκρατορίαν: φιλανθρωπικαὶ ὀργανώσεις, αἱ ὁποῖαι ἀργὰ ἢ γρήγορα μετεβλήθησαν εἰς συνεταιρισμούς, ἰδίως ἀφ' ὅτου ὁ Schulze-Delitzsch ἔδωσε τὸ παράδειγμα πρὸς τοῦτο. Τὸ 1850 ἱδρύθη ἐν Klagenfurt ὑπὸ ἑνὸς ράπτου, ὁ ὁποῖος εἶχε διαμείνει εἰς Ἀμερικὴν εἰς προεξοφλητικὸς συνεταιρισμός. Οἱ αὐστριακοὶ συνεταιρισμοὶ συμμετέσχον ἀμέσως εἰς τὸν πρῶτον σύνδεσμον Schulze. Αἱ ἰδέαι τοῦ Schulze-Delitzschs εἰσέδυσαν κατὰ τρόπον ἀξιοσημείωτον ταχύτατα εἰς τὰς τσεχικὰς περιφερείας, ὅπου μάλιστα ὁ ἀριθμὸς τῶν συνερισμῶν ὑπερέβη ταχέως τὸν ἀριθμὸν τῶν συνεταιρισμῶν τῶν γερμανῶν. Φυσικὰ δι' ἕνα λαὸν χωρὶς ἐθνικὰ πιστωτικὰ ἱδρύματα, τοῦ ὁποίου τὸ ἀστικὸν μέρος συνίστατο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπὸ χειροτέχνας καὶ ἐργάτας, ὁ Συνεργατισμὸς εἶχεν ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα καὶ διὰ τὸν οὐσιώδη προσέτι λόγον ὅτι δι' αὐτοῦ καθίστατο δυνατὴ ἡ δημιουργία ἐθνικῶν κέντρων, τὰ ὁποῖα ἐπίσης ἔπαιξαν κατόπιν σπουδαῖον ρόλον

εἰς τὴν πρόοδον τοῦ τσεχικοῦ λαοῦ. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἀποτέλεσμα τοῦ συνεταιριστικοῦ ζήλου τῶν τσέχων ὑπῆρξεν ὅτι ἐκεντήθη καὶ ὁ ζῆλος τῶν ἐν Αὐστρίᾳ γερμανῶν, μετὰ δὲ τὴν ἵδρυσιν κατὰ τὸ 1865 ἑνὸς τσεχικοῦ συνδέσμου διὰ τὴν Μοραυίαν καὶ Βοημίαν, συνεστήθησαν τὸ 1871 ἕνας γερμανοβοεμικὸς καὶ δύο γερμανοαυστριακοὶ σύνδεσμοι, οἱ ὁποῖοι συνηνώθησαν τὸ 1872 εἰς τὸν κατόπιν «Γενικὸν Σύνδεσμον τῶν ἐπὶ τῆς αὐτοβοηθείας στηριζομένων γερμανικῶν οἰκονομικῶν συνεταιρισμῶν Αὐστρίας». Ὁ νόμος τοῦ 1873 ἔδωκε ἰσχυρὰν ὥθησιν εἰς τὸν Συνεργατισμόν. Ἔκτοτε οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν γερμανῶν ἀνεπτύχθησαν καθ' ὅμοιον τρόπον πρὸς τὸν «Γενικὸν Σύνδεσμον» τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν H. Zîller καὶ κατόπιν τοῦ Dr. Wrabetz ἐσημείωσαν βραδεῖαν μὲν ἀλλὰ σταθερὰν ἀνάπτυξιν. Ὅπως ὁ Σύνδεσμος τοῦ Schulze-Delitzschs οὕτω καὶ ὁ ΓενικὸςΣύνδεσμος ἐτήρει αὐστηρῶς τὰς ἀρχὰς τοῦ Schulze καὶ περιελάμβανεν ὅλα τὰ εἴδη συνεταιρισμῶν, περιωρίζετο ὅμως μόνον εἰς τὸν γερμανικὸν πληθυσμὸν τῆς Αὐστρίας. Οἱ τσέχοι, πολωνοί, σλοβένοι κ.λ.π. εἶχον ἱδρύσει ἰδίους συνδέσμους, οἱ ὁποῖοι μόνον ἐκ λόγων ἐθνικῆς πολιτικῆς ἔμεναν χωρισμένοι, ἐνῷ κατὰ τὰ λοιπὰ ἐστηρίζοντο ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Schulze-Delitzschs.

Ἡ θέσις τῶν πολυαρίθμων συνεταιρισμῶν καταναλώσεως τοῦ Συνδέσμου διεταράχθη κατὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, καθ' ἃ τὸ αὐστριακὸν σοσιαλδημοκρατικὸν κόμμα ἐνδιεφέρθη ζωηρότερον διὰ τὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν. Ἤδη τὸ 1898 ἀπεκλείσθησαν ἐκ πολιτικῶν λόγων τοῦ Γενικοῦ Συνδέσμου ἓξ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, κατόπιν δὲ ἔλαβον χώραν καὶ ἄλλα σχίσματα, μέχρις ὅτου τελικῶς συνετελέσθη κατὰ τὸ 1904 ἡ ἵδρυσις τοῦ Κεντρικοῦ Συνδέσμου τῶν αὐστριακῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, ἐν τῷ ὁποίῳ ἦσαν ἔκδηλοι αἱ σοσιαλδημοκρατικαὶ τάσεις. Μεγάλος ἀριθμὸς ὅμως συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ἔμεινεν εἰς τὸν παλαιὸν σύνδεσμον.

Ὅπως εἰς τὴν γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν, ἴσως δὲ ἐξ ὁμοίων λόγων, ἐδημιουργήθη ἤδη ἀπὸ τοῦ 1880 μία ἀντίθετος ὀργάνωσις, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ κατευθύνῃ τοὺς βιοτέχνας ἀπὸ τὴν αὐτοβοήθειαν πρὸς τὴν κρατικὴν βοήθειαν. Ἡ συντηρητικὴ πολιτικὴ τῆς περιόδου τοῦ πρωθυπουργοῦ κόμητος Taaffe ἐξεδηλώθη εἰς μίαν κρατικὴν ἐνέργειαν πρὸς ἵδρυσιν ἐπαγγελματικῶν συνεταιρισμῶν μὲ κρατικὴν βοήθειαν καὶ εἰς τὴν ἵδρυσιν κατὰ τὸ ἔτος 1880 ἑνὸς «Κεντρικοῦ Συνδέσμου τῶν ἐπαγγελματικῶν οἰκονομικῶν συνεταιρισμῶν», ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν ἔπαιξε σπουδαῖον ρόλον. Τοῦτο φυσικὰ ἦτο κατὰ πρῶτον λόγον ἕνα κτύπημα κατὰ τῶν φιλελευθέρων, οἱ ὁποῖοι καὶ ἐν Αὐστρίᾳ ἐπίσης ὑπῆρξαν οἱ πρόμαχοι τῶν συνεταιρισμῶν Schulze.

Ὁ Γενικὸς Σύνδεσμος ἠδυνήθη ἐν τούτοις νὰ διατηρηθῇ χωρὶς κρατικὴν ὑποστήριξιν ἰσχυρὸς καὶ ἀνεξάρτητος, κατὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ 1914 περιελάμβανε 761 συνεταιρισμούς. Εἰς τοὺς δρῶντας εἰς τὴν ὕπαιθρον

προεξοφλητικοὺς συνεταιρισμοὺς ἀνῆκον, ὅπως καὶ εἰς τὴν γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν, πολλοὶ γεωργοί.

Κατὰ τὸ ἔτος 1914 ὑπελογίζοντο ἐν συνόλῳ ἐν Αὐστρίᾳ 12.300 πιστωτικοὶ συνεταιρισμοί, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 86,6 ο)ο γεωργικοὶ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοί, 3511 ἄλλοι γεωργικοὶ συνεταιρισμοί, 1477 συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, 1216 ἐπαγγελματικοὶ συνεταιρισμοί, 616 οἰκοδομικοὶ συνεταιρισμοὶ καὶ 57 διάφοροι ἄλλοι. Ἐκ τῶν 19.184 ἐν γένει συνεταιρισμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους δέον νὰ προστεθῶσιν ἀκόμη 78 σύνδεσμοι, τὰ 34,7 ο)ο ἦσαν γερμανοί, τὰ 28,1 ο)ο τσεχικοί, τὰ 15,5 ο)ο πολωνικοὶ καὶ τὰ 8,2 ο)ο οὐκρανικοί.

Ὁ γεωργικὸς Συνεργατισμὸς τῆς Αὐστρίας ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ ἑνὸς μεγάλου συνδέσμου, εἰς τὸν ὁποῖον συνυπῆρχον ὅλοι οἱ κατ' ἔθνη συγκεκροτημένοι σύνδεσμοι τῆς Αὐστρίας.

Ὁ γεωργικὸς Συνεργατισμὸς τῆς Αὐστρίας κατ' ἀρχὰς ἀντεπροσωπεύετο, ὅπως ἐν Γερμανίᾳ, κοινῶς ὑπὸ τοῦ συνδέσμου τοῦ εἴδους Schulze, δὲν εἶχεν ὅμως οὗτος τὴν ἱκανότητα νὰ ἐξαπλωθῇ ἀνὰ τὴν ὕπαιθρον. Διὰ τὴν ἵδρυσιν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἐμερίμνησαν αἱ τοπικαὶ κυβερνήσεις καὶ οἱ γεωργικοὶ σύλλογοι, ὁ πρῶτος δὲ γεωργικὸς συνεταιρισμὸς φαίνεται ὅτι ἱδρύθη εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Neutitschein τοῦ γερμανικοῦ τμήματος Μοραυίας, ὅπου συνεστήθη τὸ 1886 ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ γεωργικοῦ συλλόγου εἰς γεωργικὸς πιστωτικὸς συνεταιρισμός. Αἱ περισσότεραι ὅμως παρορμήσεις καὶ βοήθειαι φαίνεται ὅτι προῆλθον ἀπὸ τὰς τοπικὰς κυβερνήσεις, αἱ ὁποῖαι συνέβαλον μὲ μεγάλας χρηματικὰς ὑποστηρίξεις. Οὕτω ὁ γεωργικὸς Συνεργατισμὸς τῆς Αὐστρίας ὑπῆρξε παρὰ τοὺς Raiffeisen καὶ Kampelik κυρίως ἔργον κυβερνητικῆς προπαγάνδας, ἥτις ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐκράτησε τὸν Συνεργατισμὸν ἐξηρτημένον ἐξ αὐτῆς. Ὄχι μόνον τὰ ἔσοδα τῶν συνδέσμων κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἐστηρίζοντο ἐπὶ κρατικῶν προσόδων, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιθεώρησις διενηργεῖτο ὑπὸ διοικητικῶν ὑπαλλήλων. Ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις ὡς καὶ αἱ τοπικαὶ κυβερνήσεις δὲν ἐβοήθησαν μόνον ὀργανωτικῶς τὸν γεωργικὸν Συνεργατισμόν, ἀλλὰ καὶ διέπειμαν ἀφθόνως δάνεια καὶ ἐπιχορηγήσεις, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον φυσικὰ ὑπῆρξε τὰ μέγιστα ἐπιβλαβὲς εἰς τὴν ἰδέαν τῆς αὐτοβοηθείας. Ἐν πάσῃ περιπτώσει διὰ τὴν ταχεῖαν ἐξάπλωσιν τοῦ γεωργικοῦ Συνεργατισμοῦ ἐμερίμνησαν αἱ διοικητικαὶ ἀρχαί, φυσικὰ δὲ ὄχι μόνον εἰς τὰ γερμανικὰ τμήματα τῆς χώρας, ἅτινα πρῶτα συνέστησαν συνεταιρισμοὺς ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ μὴ γερμανικὰ τοιαῦτα.

Κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ ἀνάπτυξις τῆς γεωργικῆς συνεταιριστικῆς ὀργανώσεως τῆς Αὐστρίας ἐξειλίχθη χάρις εἰς τὴν κτηθεῖσαν ἐν Γερμανίᾳ πεῖραν ἀρκετὰ ὁμαλῶς. Ἡ ἀποδοχὴ τοῦ συγκεντρωτικοῦ συστήματος κατέστησε δυνατὴν τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἱδρυομένων συνεταιρισμῶν εἰς ἐθνικοὺς συνδέσμους, ἐπὶ πλέον δὲ τὸν συνασπισμὸν ὅλων τῶν συνδέσμων εἰς ἕνα σύνδεσμον τῆς αὐτοκρατορίας, ὁ ὁποῖος συνεστήθη τὸ 1898 μὲ ἕδραν τὴν Βιέννην ὑπὸ τὸν τίτλον «Γενικὸς Σύνδεσμος τῶν γεωργι-

κῶν συνεταιρισμῶν Αὐστρίας». Τὸ 1918 ὁ Σύνδεσμος οὗτος ἠρίθμει 11.306 συνεταιρισμούς, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 8376 ἦσαν Ταμεῖα δανείων καὶ ἀποταμιεύσεως.

Τὸ 1910 οἱ γεωργικοὶ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ τῆς Αὐστρίας ἠρίθμουν 944.526 μέλη, εἶχον 16.1 ἑκατομμύρια κορῶνας ἀποθεματικά, 762,2 ἑκατομμύρια καταθέσεις καὶ 199,7 ἑκατομμύρια εἰσπρακτέα δάνεια. Λόγῳ ἐν τούτοις τῶν μεγάλων κοινωνικῶν διαφορῶν, αἵτινες ἐπεκράτουν εἰς τὸ ἔδαφος τῆς παλαιᾶς Αὐστρίας, οἱ ξηροὶ αὐτοὶ ἀριθμοὶ πρέπει νὰ ἐξετάζωνται μετὰ μεγάλης προσοχῆς. Βέβαιον οὐχ ἧττον εἶναι ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ γεωργικοῦ Συνεργατισμοῦ ὑπῆρξεν ἐξαιρετικῶς ταχεῖα.

Ἡ ἀνάπτυξις τῶν ***συνεταιρισμῶν καταναλώσεως*** ἐν Αὐστρίᾳ ὑπῆρξεν ἀντιθέτως ὀλιγώτερον ἐπιτυχής. Ὡς ἤδη ἐξετέθη, αἱ ἀπαρχαὶ εἶναι λίαν ὅμοιαι πρὸς τὰς τῆς γερμανικῆς ἐξελίξεως καὶ χαρακτηρίζονται διὰ τῶν συμβολικῶν λέξεων εὐποιΐα καὶ Schulze-Delitzsch. Κατόπιν ὅμως προέκυψαν μεγάλαι διαφοραὶ λόγῳ τῆς μικροτέρας βιομηχανικῆς ἐξελίξεως τῆς Αὐστρίας, τῆς ἀσθενεστέρας ἀστικῆς ἀναπτύξεως ταύτης καὶ τῆς εἰς αὐτὴν ὀφειλομένης διαφορότητος τῆς ἐργατικῆς κινήσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐργατικὴ τάξις ἐπρόσεχε περισσότερον ἢ ἐν Γερμανίᾳ τὰ πολιτικὰ ζητήματα πρὸς ζημίαν τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς, διὰ τοῦτο εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως ἐπεκράτουν ἐν ἀρχῇ οἱ ὑπάλληλοι, μολονότι ἡ μικροαστικῶν ἀντιλήψεων ἐπίσημος Αὐστρία ἐδείκνυε μεγάλην ἐχθρότητα πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως. Ἐν τούτοις ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1862 ἱδρυθεὶς Πρῶτος Συνεταιρισμὸς καταναλώσεως Βιέννης κατέστη εἷς τῶν μεγαλητέρων καὶ εὐδοκιμοτέρων συνεταιρισμῶν τοῦ κόσμου. Ὁ συνεταιρισμὸς οὗτος περιελάμβανε πρωτίστως ὁλόκληρον τὴν δημοσιοϋπαλληλικὴν τάξιν καθὼς καὶ ἄλλους σχεδὸν ἐκ τῆς μεγαλοαστικῆς τάξεως, οἱ ὁποῖοι ἐλάμβανον ὡς μέλη μέρισμα ἐπὶ τῆς καταναλώσεως 5—6 1)2 ο)ο. Ἀλλ᾽ ὁ μέγιστος οὗτος καὶ σπουδαιότερος ὅλων τῶν μὴ σοσιαλιστικῶν συνεταιρισμῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ κάμῃ πολλὰ πράγματα διὰ τὴν διάπλασιν τοῦ συνεταιρικοῦ πνεύματος, παρ᾽ ὅλην τὴν ἐπισταμένην μελέτην τῶν ἀγγλικῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως. Τὸ ἔτος 1920 εἶχεν οὗτος 49.089 μέλη καὶ συνολικὴν κίνησιν 19.5 ἑκατομμυρίων κορωνῶν. Οἱ ἄλλοι συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως τῆς Αὐστρίας εἶχον μικροτέραν ἀνάπτυξιν, μολονότι μερικοὶ ἐξ αὐτῶν, εἰς μικρὰ ἰδίως μέρη, ἠδυνήθησαν νὰ ἀποκτήσουν μεγάλην σημασίαν. Ἡ σοσιαλιστικὴ ἐργατικὴ τάξις ἔμενε μακρὰν τῶν «ἀστικῶν» αὐτῶν συνεταιρισμῶν, μετὰ τὸ 1897 ὅμως καὶ κατόπιν πολιτικῶν ἐκλογικῶν ἥττων, ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως καὶ ἀγὼν διὰ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν καὶ ἀγὼν ἐναντίον τῶν πλέον ἰσχυρῶν πολιτικῶν ἐχθρῶν αὐτῆς, τῆς μεσαίας τάξεως.

Ἡ φλογερὰ ἐκστρατεία ὑπὲρ τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, ἐκ τῶν ὁποίων συγχρόνως εἶχεν ἱδρυθῇ σειρὰ ὁλόκληρος, ἔδωσεν εἰς τὴν

κίνησιν τόσον ζωηρὸν πολιτικὸν χαρακτῆρα, ὥστε ταχέως κατέστησαν αἰσθητὰ τὰ ἐκ τῆς πολιτικολογίας μεισονεκτήματα· δηλ. περιφρόνησις πρὸς τὰ διδάγματα τῆς οἰκονομικῆς πείρας, ἔλλειψις ἐμπορικῶν μεθόδων, ἀπερίσκεπτοι ἱδρύσεις, οἰκονομικὴ πολιτικὴ δανείων. Τῇ βοηθείᾳ τῶν ὑπὸ τοῦ «Γενικοῦ Συνδέσμου» ἀποκλεισθέντων συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ἱδρύθη τὸ 1901 ἴδιος σύνδεσμος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ 1903 ἔλαβε κατὰ τὸ γερμανικὸν πρότυπον τὴν ἐπωνυμίαν «Κεντρικὸς Σύνδεσμος τῶν Αὐστριακῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως», κατὰ δὲ τὸ 1905 ἱδρυσεν οὗτος μίαν μεγάλην ἑταιρείαν χονδρικῆς ἀγορᾶς. Ἀπὸ τοῦ 1903 περιελάμβανεν ἐπίσης καὶ μὴ γερμανικοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως, κατὰ τὸ 1908 ὅμως ἀπεχωρίσθη τούτου ἓν μέρος τῶν τσεχικῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως (86) καὶ προσεχώρησεν εἴς τινα ἐν Πράγᾳ ἑδρεύοντα τσεχικὸν σύνδεσμον. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ Σύνδεσμος Βιέννης ἠρίθμει 418 συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως, οἱ ὁποῖοι ἀδιακρίτως ὅλοι δύνανται ν᾽ ἀποκληθοῦν σοσιαλοδημοκρατικοί· ἐκ τούτων οἱ 167 ἦσαν τσεχικοί. Ἡ μεγάλη ἀνάμιξις εἰς τὴν πολιτικὴν ἐπέφερεν ὁλονὲν κρίσεις καὶ δυσχερείας εἰς τὴν ἐξέλιξιν, αἱ ὁποῖαι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐξεδηλοῦντο ὡς ἔλλειψις κεφαλαίων. Ἰδιαιτέρως ἡ ἐπέκτασις τῶν συναλλαγῶν πέραν τοῦ κύκλου τῶν συνεταίρων, τῆς ὁποίας χαρακτηριστικὴ ἦτο ἰδίως ἡ συμμετοχὴ εἰς τὰ Hammerbrotwerk, προεκάλεσε σοβαροὺς κινδύνους διὰ τοὺς αὐστριακοὺς ἐργατικοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως, οἱ ὁποῖοι κατέστη δυνατὸν νὰ ὑπερπηδηθοῦν μόνον μὲ τὴν ἔκκριξιν τοῦ πολέμου.

Οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς ἄλλοτε Οὐγγαρίας καὶ Κροατίας.

Αἱ ἐκεῖ συνεταιριστικαὶ συνθῆκαι εἶναι ἀρκετὰ δυσδιάκριτοι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἕως τώρα ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν δι᾽ ἐκεῖνον τοὐλάχιστον, ὁ ὁποῖος δὲν κατέχει τὴν γλῶσσαν τῶν χωρῶν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο τὰ ἑπόμενα στοιχεῖα ἔχουν τὴν ἀξίαν μόνον προχείρου σκιαγραφήματος.

Ὁ νεώτερος Συνεργατισμὸς ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ ἐν ἔτει 1875 ἐκδοθέντος νόμου περὶ συνεταιρισμῶν. Ὑπάρχουν συνεταιρισμοὶ κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Schulze, οἱ ὁποῖοι φαίνονται ἔχοντες φιλελευθέρας τάσεις καὶ οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται ἀνεξάρτητοι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἐξηρτημένους ἀπὸ τὴν κρατικὴν ὑποστήριξιν συνεταιρισμούς. Οἱ «ἀνεξάρτητοι» συνεταιρισμοὶ ὑπελογίζοντο τὸ 1910 εἰς 2772.

Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ ἀναφαίνονται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1886, φαίνεται δὲ ὅτι τελοῦν ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἐπιρροὴν τοῦ κράτους καὶ εὐμενῶς διακειμένων προσωπικοτήτων τῆς ὑψηλῆς ἀριστοκρατίας. Ἓν κρατικὸν κεντρικὸν ἵδρυμα συνεταιρισμῶν ἱδρυθὲν τὸ ἔτος 1898 περιλαμβάνει μέγα μέρος τοῦ οὐγγρικοῦ γεωργικοῦ Συνεργατισμοῦ· εἰς τοῦτο ἀνήκουν (τὸ 1910;) 1999 οὐγγρικοὶ καὶ 271 κροατικοὶ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοί. Οἱ Ρουμᾶνοι καὶ Σέρβοι μετὰ τῶν συνεταιρισμῶν των ἀπέχουν τούτου, ὑπάρχουν δὲ μέρη, ὡς ἡ Bacska, ὅπου οἱ πλούσιοι χωρικοὶ οὐδεμίαν ἀνάγκην παρουσιάζουν διὰ συνεταιρισμούς. Ἰδίαν ὀργάνωσιν ἀποτελοῦν

οἱ 541 γαλακτοκομικοὶ συνεταιρισμοί, οἱ ὁποῖοι ἱδρύθησαν ἀπὸ τοῦ 1896, ἐνῷ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ πωλήσεως καὶ ἀγορᾶς ὀλίγοι μόνον ὑφίστανται.

Τὸ ἰδιάζον τῆς Οὐγγαρίας εἶναι ἡ συνένωσις τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως μετὰ τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ὑπὸ μίαν κεντρικὴν ὀργάνωσιν ἱδρυθεῖσαν τὸ 1895 ὑπὸ τῆς ὁμοσπονδίας τῶν Οὐγγρων γεωργῶν τῇ ὑποστηρίξει τοῦ κόμητος Karolyi, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξαρτῶνται 910 συνεταιρισμοί. Ὡς παράλληλος ταύτης ὀργάνωσις ἱδρύθη ταὐτοχρόνως μία κεντρικὴ ὀργάνωσις τῶν χριστιανικῶν (καθολικῶν) συνεταιρισμῶν μὲ ἰσχυρὰν θρησκευτικὴν χρὰν, εἰς ἣν ἀνήκουν 438 συνεταιρισμοί. Πρὸς τούτοις ὑπάρχει καὶ μικρός τις ἀριθμὸς συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ὑπαλλήλων.

Διὰ τὸ 1919 ἀναφέρονται ἐν συνόλῳ 6772 συνεταιρισμοί, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον 1000 δὲν εἶναι γεωργικοί. Εἰς τούτους μετέχουν ἐπίσης ἐν μέρει καὶ μεγαλοϊδιοκτῆται.

Ὁ Συνεργατισμὸς ἐν τῇ γερμανικῇ Αὐστρίᾳ.

Οὗτος εἶναι ὑπόλειμμα τοῦ πλαισίου αὐστριακοῦ Συνεργατισμοῦ, ὁ ὁποῖος διεσπάσθη μαζὶ μὲ τὸ κράτος τῶν Ἀψβούργων. Διὰ τῆς γενέσεως τοῦ νέου (γερμανο)αὐστριακοῦ κράτους, ἱδρύθη βεβαίως εἷς ἑνιαῖος ἀπὸ ἀπόψεως πολιτισμοῦ ὀργανισμός, ἀλλ' αἱ ἰδιαιτεραι οἰκονομικαὶ καὶ πολιτικαὶ μεταβολαί, τὰς ὁποίας διῆλθε τὸ ὑπολειφθὲν τμῆμα τῆς ἄλλοτε Αὐστρίας, συμπαρέσυραν ἐπίσης καὶ τοὺς συνεταιρισμούς, θὰ χρειασθῇ δὲ μακρὸς ἀκόμη χρόνος μέχρις ὅτου ἡ νέα αὐστριακὴ συνεταιριστικὴ ἐξέλιξις ἀποκτήσῃ ἑνιαίαν μορφήν.

Ὁ παλαιὸς κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Schulze-Delitzsch «Γενικὸς Σύνδεσμος» εἶχεν ἀκόμη κατὰ τὸ 1928 περίπου 350 συνεταιρισμοὺς ἐξ ὧν 176 πιστωτικοὶ ὅλων τῶν εἰδῶν. Κατὰ τὸ ἔτος 1922 ἐπέτυχεν οὗτος νὰ ἱδρύσῃ ἐξ ἰδίων δυνάμεων ἕνα κεντρικὸν πιστωτικὸν ἵδρυμα, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν νομικὴν μορφὴν συνεταιρισμοῦ περιωρισμένης εὐθύνης. Πολιτικῶς εἶναι οὐδέτερος καὶ περιλαμβάνει κυρίως ἐπαγγελματίας καὶ ἐμπόρους, ἀλλ' ἐπίσης καὶ γεωργούς, ὑπαλλήλους καὶ ἐργάτας Ὁ Πρῶτος Συνεταιρισμὸς καταναλώσεως Βιέννης περιέπεσε κατὰ τὸ 1926 εἰς σοβαρὰς δυσχερείας ἐλλείψει συνεταιρικοῦ πνεύματος.

Ἐκτὸς τοῦ συνδέσμου τούτου, ὁ ὁποῖος κατά τινα στατιστικὴν τῆς 31 Δεκεμβρίου 1925 ἐπὶ 343 συνεταιρισμῶν ἠρίθμει 164 πιστωτικούς, 6 συνεταιρισμοὺς ἀγορᾶς ἐμπόρων, 54 καταναλωτικοὺς καὶ 16 οἰκοδομικούς, ὑπῆρχον ἐπίσης ἐν Αὐστρίᾳ τὸ ὑπολειφθὲν μέρος τοῦ «Συνδέσμου ἐπαγγελματικῶν κ.λ.π. συνεταιρισμῶν ἐν Graz» (μὲ 99 συνεταιρισμοὺς κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1925), ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξὺ ἔγινε μέλος τοῦ Γενικοῦ Συνδέσμου, ὁ ἐν Βιέννῃ «Κεντρικὸς Σύνδεσμος» (μὲ 165 συνεταιρισμοὺς κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1927) καὶ εἷς σύνδεσμος ἐν Linz μὲ 47 συν)σμούς.

Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ τῆς Αὐστρίας ἐπανίδρυσαν κατὰ

τὸ ἔτος 1923 μίαν κεντρικὴν ὀργάνωσιν, τὸν «Κεντρικὸν Σύνδεσμον τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν Αὐστρίας», ὁ ὁποῖος τὸ 1929 περιελάμβανε 15 ὑποσυνδέσμους μὲ 3432 συνεταιρισμοὺς καὶ 330.000 μέλη. Φαίνεται νὰ εὑρίσκεται εἰς στενὰς σχέσεις μὲ τὰ πολιτικὰ κόμματα καὶ ἰδίως τὸ χριστιανοσοσιαλιστικὸν κόμμα τῆς Αὐστρίας. Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ ὑποστηρίζονται ἰσχυρῶς ὑπὸ τοῦ κράτους καὶ τῶν κυβερνήσεων. Μετὰ τὰς κατὰ τὸ 1926 πτώσεις τραπεζῶν καὶ ἰδίως τῆς ἐν Βιέννῃ Κεντρικῆς Τραπέζης τῶν γερμανοαυστριακῶν ταμιευτηρίων καὶ τῆς Τραπέζης τῶν χωρικῶν, αἵτινες ἀπεστέρησαν τοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν γραφείων ἀμοιβαίας ἰσορροπήσεως τῶν χρηματικῶν ἀναγκῶν καὶ μέσων αὐτῶν, ἱδρύθη ἀντ' αὐτῶν ἡ «Girozentrale der österreichischen Genossenschaften», ἡ ὁποία δὲν ἐργάζεται μόνον μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῆς μεγάλης αὐστριακῆς ἰδιωτικῆς τραπέζης, τῆς Bodenkreditanstalt, ἀλλ' ἔχει ἐξασφαλίσει καὶ τὴν οἰκονομικὴν καὶ προσωπικὴν συνεργασίαν τῶν δύο μεγάλων γερμανικῶν συνδέσμων γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ τοῦ ἐν Βερολίνῳ «Γερμανικοῦ Συνδέσμου συνεταιρισμῶν». Τὸ κεφάλαιον ἀνέρχεται εἰς ὃ ἑκατομμύρια σελλίνια. Ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι ἡ τράπεζα αὕτη δὲν ἐξυπηρετεῖ μόνον τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς ἀλλὰ καὶ τοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς ἀστικῆς μεσαίας τάξεως τῆς Αὐστρίας.

Οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως καί τινες ἄλλοι συνεταιρισμοί, οἱ ὁποῖοι ἀποκλίνουν πρὸς τὸ σοσιαλδημοκρατικὸν κόμμα, μετέβαλον τὸν Κεντρικὸν Σύνδεσμον εἰς «Σύνδεσμον τῶν γερμανοαυστριακῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως», ὁ ὁποῖος διατηρεῖ ἰδίαν ἑταιρείαν χονδρικῆς ἀγορᾶς. Ὁ σύνδεσμος οὗτος κατέστη καθαρῶς τμῆμα τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, ἐδοκιμάσθη δὲ πολὺ λόγῳ τῶν πολιτικῶν του τάσεων καὶ τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων τῆς Αὐστρίας, ὄχι ὀλιγώτερον δὲ ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ παρελθόντος του καὶ τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὰ μετὰ τὸ ἔτος 1918 πειράματα ἐκσοσιαλισμοῦ.

Εἰς τὴν σημερινὴν περιφέρειαν τοῦ Συνδέσμου ὑπῆρχον κατὰ τὸ 1913 91 συνεταιρισμοὶ μὲ 152.278 μέλη καὶ συνολικὴν κίνησιν 443 σελλινίων κατὰ κεφαλήν. Τὸ 1930 ἦσαν 115 συνεταιρισμοὶ ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 104 εἶχον 263.137 μέλη καὶ συνολικὴν κίνησιν κατὰ κεφαλὴν 562 σελλινίων. Ἐδῶ βεβαίως πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι ἔχουν συνυπολογισθῇ εἰς τὰς δοσοληψίας τῶν μελῶν καὶ αἱ δοσοληψίαι τῶν μὴ μελῶν, αἱ ὁποῖαι πρὸ τοῦ πολέμου ἀπηγορεύοντο, οὕτω δὲ αἱ δοσοληψίαι τῶν μελῶν παρουσιάζοντο μεγαλήτεραι. Εἰς τὸν σύνδεσμον ἀνήκουν ἐπίσης καὶ οἰκοδομικοὶ καὶ ἐποικιστικοὶ συνεταιρισμοί. Ἡ ἐν Βιέννῃ ἑταιρεία χονδρικῆς ἀγορᾶς εἶχε τὸ 1930 συνολικὴν κίνησιν 918 ἑκατομμυρίων σελλινίων, ἐκ τῶν ὁποίων πάλιν ἓν μέρος προέρχεται ἀπὸ τὴν πώλησιν εἰς μὴ μέλη. Οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως πάσχουν ἀπὸ ἔλλειψιν ἰδίου κεφαλαίου καὶ διὰ τοῦτο ἐργά-

ζονται μὲ κεφάλαια ἐκ δανείων καὶ μὲ ταμιευτικὰς καταθέσεις, αἱ ὁποῖαι τὸ 1930 ἀνήρχοντο εἰς 21,33 ἑκατομμύρια σελλινίων.

Οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς Τσεχοσλοβακίας.

Τὸ νεοπαγὲς τοῦτο κράτος συντίθεται ἀπὸ διάφορα στοιχεῖα, τὸ κύριον ἐν τούτοις μέρος τούτου ἀποτελοῦν αἱ ἄλλοτε χῶραι Μοραυΐας, Βοημίας καὶ Σιλεσίας. Ἐκτὸς τῶν Τσέχων καὶ Σλοβάκων καὶ τμημάτων πολωνικῆς, οὐγγρικῆς καὶ οὐκρανικῆς ἐθνικότητος, ζῶσιν ἐπίσης ἐκεῖ ὑπὲρ τὰ 3,5 ἑκατομμύρια γερμανῶν.

Εἰς τὴν Τσεχοσλοβακίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνέκαθεν συνανεμίγνυντο ἡ κοινωνικὴ καὶ ἡ ἐθνικὴ κίνησις, παρατηρεῖται ἀκόμη καὶ σήμερον ἰσχυρὰ ἀνάμιξις τῶν δύο τούτων κινήσεων. Οὕτω ὅλαι αἱ κατευθύνσεις ἀντιπροσωπεύονται ἑκάστη διὰ μιᾶς γερμανικῆς καὶ μιᾶς τσεχοσλοβακικῆς ὀργανώσεως, πάντες δὲ σχεδὸν οἱ σύνδεσμοι συνεταιρισμῶν ἔχουν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπισήμους σχέσεις πρὸς πολιτικὰ κόμματα. Ἐν συνόλῳ οἱ συνεταιρισμοὶ ὑπελογίζοντο διὰ τὸ 1924 εἰς 15.000 περίπου δι' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν, ἐκ τῶν ὁποίων 8.500 ἦσαν γεωργικοί.

Ἀξιοσημείωτοι ὡς μεγάλαι ὀργανώσεις εἶναι ἡ Γενικὴ Ἕνωσις (τσεχικὴ) τῶν συνδέσμων γεωργικῶν συνεταιρισμῶν μὲ ἑπτὰ ὑποσυνδέσμους, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνῆκον (τὸ 1921) 5798 συνεταιρισμοὶ καὶ ἡ Ὁμοσπονδία τῶν γερμανικῶν συνδέσμων γεωργικῶν συνεταιρισμῶν μὲ τρεῖς ὑποσυνδέσμους καὶ 1698 συνεταιρισμοὺς (τὸ 1921). Ἐκτὸς αὐτῶν ὑφίστανται καὶ μερικαὶ μικρότεραι αὐτόνομοι ὀργανώσεις διαφόρων ἐθνικοτήτων.

Οἱ σοσιαλιστικοὶ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως εἶναι ὠργανωμένοι εἰς δύο συνδέσμους ἕνα τσεχικὸν καὶ ἕνα γερμανικόν, οἱ ὁποῖοι ὅμως τελευταίως ἐνεργοῦν τὴν χονδρικὴν ἀγορὰν ἀπὸ κοινοῦ. Ἐκτὸς αὐτῶν ἐν τούτοις ὑπάρχει ὁ ἐθνικοσοσιαλιστικὸς τσεχικὸς σύνδεσμος, ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει καταναλωτικοὺς καὶ ἄλλους συνεταιρισμοὺς καὶ ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ μεγαλήτερος τῶν τριῶν συνδέσμων.

Οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς μεσαίας τάξεως ὅλων τῶν ἐθνικοτήτων ἔχουν ἰδίας ὀργανώσεις.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1925 ὑπῆρχον ἐν συνόλῳ 3188 γερμανικοὶ καὶ 10.910 μὴ γερμανικοὶ συνεταιρισμοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ 1576 γερμανικοὶ καὶ 3944 μὴ γερμανικοί, γεωργικοὶ (χωρὶς τοὺς πιστωτικοὺς συνεταιρισμοὺς) 797 καὶ 2879, ἀστικοὶ (χωρὶς τοὺς πιστωτικοὺς συνεταιρισμοὺς) 304 καὶ 1203, συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως 285 καὶ 882 καὶ οἰκοδομικοὶ συνεταιρισμοὶ 198 καὶ 1199. Ὁ ἀριθμὸς τῶν γερμανικῶν συνεταιρισμῶν δὲν εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν γερμανικὴν μερίδα τοῦ πληθυσμοῦ.

ε) Ἑλβετία.

Ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας των καὶ τῶν ἱστορικῶν των παραδόσεων οἱ ἑλβετοὶ εἶναι ὅλως ἰδιαιτέρως διαπλασμένοι πρὸς συνεταιριστικὴν συνεργασίαν, ὁ δὲ Συνεργατισμὸς ἐσημείωσεν ἐκεῖ ἐξαιρετικῶς ἰσχυρὰν ἀνάπτυξιν. Ὁ Hans Müller ὑπολογίζει τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑλβετικῶν

συνεταιρισμῶν διὰ τὸ ἔτος 1922 εἰς 12-13.000, δηλαδὴ ἐπὶ πληθυσμοῦ 3.750.000 καὶ 3.000 περίπου κοινοτήτων ἀναλογοῦν εἰς συνεταιρισμὸς ἐπὶ 300 κατοίκων καὶ τέσσαρες συνεταιρισμοὶ εἰς ἑκάστην κοινότητα. Βεβαίως πρέπει ἐν προκειμένῳ νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει ὅτι τὸ αὐτὸ ἄτομον εἶναι συχνὰ μέλος πλειόνων συνεταιρισμῶν καὶ ὅτι ἐν μέρει δὲν πρόκειται περὶ κατακεχωρημένων συνεταιρισμῶν, ἀλλὰ περὶ συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι ὑφίστανται χωρὶς νομικὸν δεσμόν. Ἡ ἐξέλιξις ὅμως δὲν ἐτερματίσθη ἀκόμη διὰ τῶν συντελεσθέντων ἀλλὰ τοὐναντίον προοδεύει μετὰ δυνάμεως· διότι ὁ νεώτερος Συνεργατισμὸς τῆς Ἑλβετίας εἶναι σχετικῶς νέος καὶ μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔλαβεν ἰσχυρὰν ὥθησιν, ἕνεκα τῶν πολεμικῶν ἰδίως δυσχερειῶν. Οὐχ' ἧττον εἰς τὴν Ἑλβετίαν ὑπάρχει συνεταιριστικὴ παράδοσις, ἡ ὁποία ἀνατρέχει διὰ μέσου πολλῶν ἑκατονταετηρίδων, εἰς δὲ τὰς κοιλάδας τῶν Ἄλπεων καὶ τῆς Jura ὑπάρχει ἀκόμη σειρὰ ὁλόκληρος τυροκομικῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι κατάγονται ἀπὸ τὴν πρώτην καπιταλιστικὴν ἢ τὴν προκαπιταλιστικὴν περίοδον.

Τὴν γέννησιν τοῦ Συνεργατισμοῦ προεκάλεσαν κατὰ κύριον λόγον τὰ αὐτὰ οἷα τὰ ἐν ταῖς γειτονικαῖς χώραις πνευματικὰ ἐλατήρια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα διαρκῶς ἐνεψυχοῦτο ἡ συνεταιριστικὴ ἱστορία τῆς Ἑλβετίας. Τὸ ὅτι ὅμως ὁ Συνεργατισμὸς τῆς Ἑλβετίας ἤνθισεν, ὡς ἐλέχθη, κατὰ τὰ τελευταῖα ἰδίως ἔτη, τοῦτο δέον ἀναμφισβητήτως ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν συνδέσμων συμφερόντων. Γενικῶς ἡ ἑλβετικὴ συνεταιριστικὴ κίνησις εἶναι ἀρκούντως ἀνεξάρτητος τῶν πολιτικῶν κομμάτων, ὅπου δὲ παρατηρεῖται πολιτικὴ ἀνάμιξις εἶναι αὕτη ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τὴν πολιτικὴν ἀντίληψιν τοῦ ἑλβετικοῦ λαοῦ μεμετρημένη. Ὑπάρχουν κατευθύνσεις τινες, ὅπως οἱ συνεταιρισμοὶ Konkordia καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ Raiffeisen, οἱ ὁποῖοι εἶναι καθαρῶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς καθολικῆς κινήσεως. Οἱ πλεῖστοι τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως εἶναι πολιτικῶς οὐδέτεροι, ἐν τῷ συνδέσμῳ δὲ αὐτῶν ἔχουν διατυπώσει σαφὲς συνεταιριστικὸν πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον ὁρμᾶται συνειδητῶς ἀπὸ τὰς ἰδέας τοῦ ἑλβετοῦ Pestalozzi. Οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως εἶναι κυρίως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Ἡ ἀντίθετος κίνησις τῆς ἀστικῆς μεσαίας τάξεως, ἡ ὁποία παίζει μεγάλον ρόλον ἐν Ἑλβετίᾳ, κατέστη λίαν ζωηρὰ καὶ ἐπέτυχεν ἐπὶ τοῦ συνεταιριστικοῦ πεδίου ἀξιοσημείωτα ἀποτελέσματα. Μολονότι ἡ γεωργικὴ μεσαία τάξις συμφωνεῖ πολιτικῶς πρὸς τὴν ἀστικὴν μεσαίαν τάξιν, ἐν τούτοις ἐπὶ τοῦ συνεταιριστικοῦ πεδίου σημειοῦται ἰσχυρὰ ἐπαφὴ γεωργῶν καὶ καταναλωτῶν. Οἱ γεωργικοὶ ἄλλως τε συνεταιρισμοὶ φροντίζουν ἐπίσης καὶ διὰ τὴν κοινὴν προμήθειαν εἰδῶν οἰκιακῆς χρήσεως.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι πρὸς τούτοις εἰς τὸν ἑλβετικὸν Συνεργατισμὸν ἡ ἰσχυρὰ διάθεσις πρὸς ἐργασίαν διὰ τὸ παρόν, ἐνῷ περὶ συνεταιριστικῆς ἰδεολογίας δὲν γίνεται πολὺς λόγος, ἰδίως ἐν τῇ μεσαίᾳ τάξει. Τοῦτο δυνατὸν νὰ συνδέεται μὲ τοῦτο ὅτι εἰς τὸν Συνεργατισμὸν τῆς μεσαίας τάξεως παίζει μεγάλον ρόλον ἡ δευτερογενὴς ἰδεολογία τοῦ Συ-

νεργατισμοῦ καὶ ὅτι εἰς ὅλα τὰ πεδία τῆς συνεταιρικῆς δράσεως ἐξωτερικεύεται ὁ ἰδιαίτερος χαρακτὴρ τοῦ ἑλβετικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος δίδει καὶ εἰς τοὺς συνεταιρισμούς του ἐπίσης ἰδιάζουσαν φυσιογνωμίαν.

Οἱ παλαιότεροι τῶν νεωτέρων συνεταιρισμῶν εἶναι οἱ ***συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως.*** Προκαταρκτικὸς ὅρος διὰ τὴν γένεσιν αὐτῶν ὑπῆρξεν ὁ κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐκβιομηχανισμὸς τῆς Ἑλβετίας καὶ ἡ ἐπελθοῦσα ἀνάπτυξις τῶν πόλεων.

Ἀλλὰ ἤδη καὶ πρότερον εἶχε σημειωθῆ ἀπὸ κοινοῦ ἀγορὰ τροφίμων ἐκ μέρους κοινοτήτων ἢ κοινωφελῶν ἑνώσεων. Αἱ πρῶται ὅμως προσπάθειαι πρὸς αὐτοβοήθειαν τοῦ πτωχοῦ πληθυσμοῦ ἐπραγματοποιήθησαν περὶ τὸ 1840 ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ V. A. Huber καὶ τῶν γάλλων κοινωνιολόγων.

Μὲ αὐτὰς ἐμφανίζονται ἤδη αἱ ἀπαρχαὶ τῆς κινήσεως τῶν ἐργατῶν, οἱ ὁποῖοι ἵδρυσαν ἐν Ζυρίχῃ τὸν παλαιότερον συνεταιρισμὸν τῶν ἐργατῶν, τὸν Grütliverein. Εἰς αὐτὸν ἔδρασεν ὁ ἐργατης Bürkli ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Foürier καὶ ὁ νομικὸς Freichler, οἵτινες τὸ 1851 ἵδρυσαν τὸν καταναλωτικὸν συνεταιρισμὸν τῆς Ζυρίχης. Ἐν τούτοις ὡς πρῶτος συνεταιρισμὸς καταναλώσεως ἐν Ἑλβετίᾳ δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸν ἐν Mollis ἱδρυθὲν κατὰ τὸ ἔτος 1842 μετοχικὸν ἀρτοποιεῖον, τοῦ ὁποίου ἔχουν ὁπολειφθῆ σαφῆ ἴχνη. Ὁ συνεταιρισμὸς τῆς Ζυρίχης, ὁ ὁποῖος διετήρησε τὴν μορφὴν ἀνωνύμου ἑταιρείας, ἐχαρακτηρίζετο ἐκ μέρους τῶν σοσιαλιστῶν ὡς κερδοσκοπικὴ ἐπιχείρησις, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον οὐχ ἧττον δὲν παραδέχεται οὗτος. Ἐκτὸς αὐτοῦ τὸ 1877 ἱδρύθη καὶ ὁ Συνεταιρισμὸς τροφίμων Ζυρίχης.

Δευτέραν ἄνθησιν τοῦ καταναλωτικοῦ Συνεργατισμοῦ ἔφεραν τὰ μετὰ τὸ 1860 ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐπεβλήθη ἐν μέρει διὰ τῶν συγγραφῶν τῶν Ed. Pfeiffer, V. A. Huber καὶ Schulze, τὸ πρότυπον τοῦ King καὶ τῶν σκαπανέων τῆς Pochdale. Πνευματικοὶ ἡγέται τῆς περιόδου ταύτης ἦσαν ὁ ἐργοστασιάρχης Jenny-Kyffel, ὅστις εἶχε ταξιδεύσει εἰς Ἀγγλίαν καὶ ὁ ἔμπορος Collin-Bernoulli, ὁ ὁποῖος τὸ 1865 ἔθεσε τὰς βάσεις τοῦ Γενικοῦ Συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως Βασιλείας καὶ ὁ ἐν Λωζάνῃ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Raux, τὸν ὁποῖον ὤθησαν νὰ γράψῃ (τὸ 1858) ἓν βιβλίον περὶ συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ὁ ἐν Fontainewelon ὑπὸ ἑνὸς ἐργοστασιάρχου ἱδρυθεὶς συνεταιρισμὸς καταναλώσεως καὶ ὁ εἰς τὸν τόπον του ἐπίσης συνεταιρισμὸς καταναλώσεως. Ὤθησιν πρὸς ἵδρυσιν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ἔδωσε πρὸς τούτοις τὸ Συνέδριον τῆς Διεθνοῦς Ἑνώσεως ἐργατῶν ἐν Gent τὸ 1866 διὰ τοῦ μηχανικοῦ Autran καὶ τοῦ Pictet, ὅστις πάλιν εἶχεν μελετήσει ἐπιτοπίως τοὺς ἀγγλικοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως. Τέλος εἰς τὴν ἵδρυσιν τοιούτων συνεταιρισμῶν ὑπεβοήθησαν ἐπίσης ἀπὸ τοῦ 1870 οἱ ἐργατικοὶ μορφωτικοὶ σύλλογοι.

Νέαν ζωὴν ἔφερε μία τρίτη περίοδος τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ἀπὸ τοῦ 1890, ὅτε διὰ τοῦ βιβλίου τῆς κυρίας B. Potter-Webb κατέστησαν παντὸς γνωστὰ τ' ἀποτελέσματα τῶν ἀγγλικῶν

συνεταιρισμῶν καταναλώσεως. Ἤδη ὁ συνεταιρισμὸς τῆς Βασιλείας, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν εὐτυχίαν ν' ἀποκτήσῃ ἐξαιρέτους ἡγέτας εἰς τὰ πρόσωπα τῶν Gass, Stodelmann καὶ τοῦ καθηγητοῦ ἀνωτάτης σχολῆς Schär, ἐδείκνυε μεγάλην πρόοδον. Μὲ μεγάλην ἐπιτυχίαν ἔδρασεν ὡς συνεταιριστὴς καὶ ὁ διομήχανος Stefan Gschwind πλησίον τῆς Βασιλείας ἀπὸ τοῦ 1893-1904. Ὁ συνεταιρισμὸς τῆς Βασιλείας ἀπέκτησε πολλοὺς φίλους ἰδίως διὰ τοῦ ἀγῶνος του ἐναντίον τῆς ἐχθρικῆς διὰ τοὺς καταναλωτὰς δασμολογικῆς πολιτικῆς τῆς ὁμοσπονδιακῆς συνελεύσεως· ταὐτοχρόνως ἐπραγματοποιήθη τῇ παρακινήσει τοῦ Pictet ἡ ἵδρυσις τοῦ Συνδέσμου τῶν ἑλβετικῶν καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν (Olten 1890), διὰ τὴν ὁποίαν εἰς μάτην κατεβάλλοντο διηνεκεῖς προσπάθειαι ἕως τότε. Τὸ 1892 ἐγένετο πρόεδρος αὐτοῦ ὁ Schär, ὁ ὁποῖος ἀπὸ πτωχὸ παιδὶ τυροπωλείου κατώρθωσε νὰ γίνῃ καθηγητὴς ἀνωτάτης σχολῆς, ταχέως δὲ οὗτος καὶ ὁ γραμματεὺς τοῦ Συνδέσμου Dr. Hans Müller (βλ. σελ. 78) προήγαγον τὴν κίνησιν τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως. Ὁ Σύνδεσμος, ὁ ὁποῖος ἤρχισε τὴν χονδρικὴν ἀγορὰν τὸ 1892, τὸ δὲ 1893 ἠρίθμει 38 συνεταιρισμούς, εἶχε τὸ 1900 116 καὶ τὸ 1910 328. Οὐσιωδῶς συνέβαλεν ἐπίσης εἰς τὴν ἄνθησιν ὁ Bernhard Jaeggi, ὁ ἐμπορικὸς διευθυντὴς τοῦ Συνδέσμου καὶ σήμερον πρόεδρος αὐτοῦ, διαδεχθεὶς τὸν Dr. Kündigs. Τὸ 1911 ὁ Σύνδεσμος ἐξηναγκάσθη νὰ προβῇ εἰς ἰδίαν παραγωγήν, διότι τὰ ἐργοστάσια ὑποδηματοποιΐας καὶ οἱ ἀλευρόμυλοι ἤρχισαν νὰ τὸν μποϋκοτάρουν. Ὁ Σύνδεσμος ἔχει ἰδίας ἐπιχειρήσεις παραγωγῆς ὑπὸ τὴν μορφὴν χωριστῶν συνεταιρισμῶν. Τὸ 1914 μετέσχε τῆς ἐν Βασιλείᾳ μεγάλης ἀνωνύμου ἑταιρείας ἐμπορίας κρεάτων, μιᾶς κερδοσκοπικῆς ἐπιχειρήσεως. Διὰ τὴν συνένωσιν ταύτην, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Bell-Allianz, ἐγένετο πολὺς λόγος, διότι ἐγέννα τὸν κίνδυνον τῆς ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τὰς συνεταιριστικὰς ἀρχάς. Ἀλλὰ σήμερον ἡ ἑταιρεία αὕτη εὑρίσκεται ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ Συνδέσμου καὶ φαίνεται ὡς νὰ ἀπεσοβήθη οὕτω ὁ κίνδυνος. Ὁ Σύνδεσμος μετέχει ἐπίσης διαφόρων ἄλλων εἰδικῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἱδρυμάτων.

Ὁ πόλεμος καὶ ἡ μεταπολεμικὴ περίοδος ἔφερεν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως τοῦ Συνδέσμου πολλὰς φροντίδας, αἱ ὁποῖαι προεκλήθησαν ἀπὸ τὴν σπάνιν ἐμπορευμάτων, τὴν νομισματικὴν ὑποτίμησιν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ ἐξωτερικῷ, τὴν κρίσιν καὶ τὴν πτῶσιν τῶν τιμῶν. Ἐπέτυχεν ὅμως ὁ Σύνδεσμος νὰ τὰς ὑπερπηδήσῃ. Τὸ 1930 ὁ ἀριθμὸς τῶν συνεταιρισμῶν τοῦ Συνδέσμου ἀνήρχετο εἰς 523, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπαλλήλων αὐτοῦ εἰς 602, ἡ περιουσία του εἰς 6,5 ἑκατομμύρια φράγκα καὶ ἡ συνολικὴ κίνησίς του εἰς 157,6 ἑκ. φράγκα. Τὰ κατ' ἰδίαν μέλη ἀνήρχοντο εἰς 396.000 ἡ δὲ συνολικὴ κατανάλωσις τοῦ Κεντρικοῦ Συνδέσμου εἰς 163,6 ἑκατομμύρια φράγκα ἔναντι 44,4 ἑκατομμυρίων κατὰ τὸ 1913.

Εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ἀνάπτυξιν, τὴν ὁποίαν ἐσημείωσαν οἱ συνεταιρισμοὶ τοῦ Συνδέσμου καὶ οὗτος, παρεντίθενται βεβαίως ἐμπόδια, ἰδίως ἡ ἀντίδρασις τῆς μεσαίας τάξεως, ἡ ὁποία διαρκῶς ὀργανοῦται ἰσχυρότερον,

ἡ μικρὰ ἀπόδοσις μερικῶν κλάδων τῆς ἰδίας παραγωγῆς, ἥτις βεβαίως δύναται ν' ἀποδοθῇ ἐν μέρει καὶ εἰς τὴν γενικὴν οἰκονομικὴν κρίσιν, ἰδίως ὅμως αἱ σχέσεις τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως πρὸς τοὺς ἐργάτας καὶ ὑπαλλήλους αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι καὶ τὰς συνεταιριστικὰς ἐπιχειρήσεις δὲν μεταχειρίζονται καλλίτερον τῶν ἐπιχειρήσεων τῶν καπιταλιστῶν ἐπιχειρηματιῶν, μάλιστα δὲ παρ' αὐτῶν ζητοῦν μεγαλήτερον μισθὸν καὶ συγκαταβάσεις ἢ παρ' ἐκείνων. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὑπάρχει σοβαρὸς κίνδυνος διὰ τὴν κίνησιν τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, τὸν ὁποῖον δὲν κατέστειλεν αὔτη μέχρι τοῦδε, μολονότι ἢ ἴσως ἐκ τοῦ λόγου ὅτι εἰς τὰ διευθύνοντα ὄργανα παρακάθηνται ὁπαδοὶ τῶν αὐτῶν ἐργατικῶν κομμάτων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἐπίσης βαρύνουσαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἐργατικῶν σωματείων. Θεραπεία προσδοκᾶται μόνον διὰ τῆς διαπαιδαγωγικῆς ἐργάσιας.

Ἡ ἐργασία αὕτη ἐκτείνεται καὶ πέραν τῶν ἰδίων ἐργατῶν. Ἐπιτελεῖται δὲ αὕτη μέσῳ λίαν διαδεδομένου καὶ καλῶς διευθυνομένου συνεταιριστικοῦ τύπου ἐκδιδομένου εἰς τρεῖς γλώσσας, διαλέξεων καὶ βιβλίων καὶ φιλανθρωπικῶν ὀργανώσεων παντὸς εἴδους. Ἀπὸ τοῦ 1921 αἱ διαπαιδαγωγικαὶ ἀρχαὶ ἀπεκρυσταλλώθησαν ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὰς ἄλλας ἀρχὰς εἰς τοὺς «Κανόνας», εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν ὁποίων μεγάλως συνέβαλον ὁ κ. Jaeggi καὶ ὁ ἀξιόλογος θεωρητικὸς Dr. Karl Munding, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀφιερώσει τὰς δυνάμεις του εἰς τ' ἀφορῶντα τὸν Huber καθὼς καὶ εἰς τὸ ἠθικὸν καὶ παιδαγωγικὸν περιεχόμενον τοῦ συνεταιρισμοῦ. Κατὰ τοὺς «Κανόνας» τούτους οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως δὲν πρέπει νὰ γίνωνται πολὺ μεγάλοι· ἀπ' ἐναντίας ἀποτελοῦν οὗτοι κλειστὰς οἰκονομικὰς κοινότητας, αἱ ὁποῖαι αὐτομεριμνοῦν καὶ ἀποτελοῦν εἶδος οἰκογενειακῶν κοινοβίων, τὰ ὁποῖα δέον νὰ διευθύνωνται κατὰ τὰ παιδαγωγικὰ ἰδεώδη τοῦ Pestalozzi καὶ διαδόχων του καὶ τοῦ Huber. Πρέπει νὰ τηρῆται ἀπολύτως ἡ πολιτικὴ οὐδετερότης. Ὡς ὑπόδειγμα πρὸς τοῦτο ἱδρύθη τὸ 1919-1921 διὰ τῶν ἐκ τοῦ πολέμου κερδῶν τοῦ Συνδέσμου ὁ ἐποικισμὸς Freidorf πλησίον τῆς Βασιλείας, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖται ἀπὸ 150 μονοκατοικίας. Ἐν αὐτῷ καλλιεργεῖται ἡ συμβίωσις ὅλων τῶν τάξεων, τὸ καλὸν παράδειγμα, τὸ συνεταιρικὸν πνεῦμα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀποταμιεύσεως, ἀπὸ τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς «Κανόνας» προσδοκῶνται πάρα πολλὰ διὰ τὸν σχηματισμὸν συνεταιρικοῦ κεφαλαίου.

Κατὰ τὰ λοιπὰ ὡς ἰδιαιτερότητες τῶν συνεταιρισμῶν τοῦ Συνδέσμου θὰ ἠδύναντο νὰ σημειωθοῦν ἀκόμη, ὅτι οὗτος ἐργάζεται μὲ πολὺ μικρὸν κεφάλαιον ἐκ μερίδων ἀντὶ τούτου ὅμως ἐπιδιώκει τὴν συλλογὴν ἀδιανεμήτου ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου, τὸ ὁποῖον θὰ ἐξυπηρετῇ διηνεκῶς συνεταιρικοὺς σκοπούς, καὶ ὅτι προσπαθεῖ νὰ τηρῇ τὰς τιμὰς χαμηλὰ ἐπὶ ζημίᾳ τῶν μερισμάτων (Rückvergütung).

Ὑπάρχει ἀκόμη ἐν Ἑλβετίᾳ εἷς ἄλλος σύνδεσμος συνεταιρισμῶν, δεσμὸς τῶν συνεταιρισμῶν «Konkordia», ὁ ὁποῖος τὴν ἀπαρχὴν ἔλαβε τὸ 1900 ἐκ τῆς χριστιανοκοινωνικῆς ἐργατικῆς ὀργανώσεως καὶ τῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν Raiffeisen. Εἶναι καθαρῶς καθολικοῦ χαρακτῆρος μὲ ἰσχυρὰν χριστιανοκοινωνικὴν θέσιν. Μέχρι τοῦ 1908 ἡ ἐξέλιξις τῶν συνεταιρισμῶν «konkordia» ἦτο βραδεῖα, κατόπιν ὅμως ἔλαβον οὗτοι ἰσχυροτέραν ἀνάπτυξιν. Τὸ 1930 ὑπῆρχον 54 συνεταιρισμοὶ μὲ συνολικὴν κίνησιν τοῦ Συνδέσμου ἐκ 4 ἑκατομμυρίων φράγκων.

Ὁ Σύνδεσμος Konkordia χρησιμοποιεῖ ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὰ ταμεῖα Raiffeisen τὴν «Ἑλβετικὴν Τράπεζαν συνεταιρισμῶν». Οἱ συνεταιρισμοί του διευθύνονται ὑπὸ τοῦ Συνδέσμου αὐστηρότερον ἢ οἱ συνεταιρισμοὶ τοῦ Συνδέσμου τῶν ἑλβετικῶν καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν. Τὸν σύνδεσμον διηύθυνε πρὶν ὁ Kanonikus Jang, τελευταῖος δὲ ὁ G. Braun. Τὸ κεντρικὸν καὶ αἱ ἀποθῆκαι ἐμπορευμάτων εἶναι ἐν Ζυρίχῃ· ἰδία παραγωγή, ἐξαιρέσει τοῦ τυπογραφείου, δὲν ὑφίσταται.

Ὡς συνεταιρισμὸς καταναλώσεως δρᾶ ἐπίσης ὁ ἐν Winterthur Σύνδεσμος γεωργικῶν συνεταιρισμῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλβετίας, ὁ ὁποῖος ὡς εἴδη καταναλώσεως καταναλίσκει κατὰ κανόνα περισσότερα τοῦ διπλασίου τῆς εἰς γεωργικὰς βοηθητικὰς ὕλας καταναλώσεως. Τὸ 1926 ὁ Σύνδεσμος ἠρίθμει 241 συνεταιρισμοὺς μὲ 20.769 μέλη. 234 συνεταιρισμοὶ εἶχον τὸ ἔτος 1925 ἐν συνόλῳ κίνησιν εἰς ἀγορὰν καὶ πώλησιν 37.461.654 φράγκα. Ἐξ αὐτῶν ἡ προμήθεια εἰδῶν καταναλώσεως ἀνῆλθεν εἰς τὸ ποσὸν τῶν 23.258.207 φράγκων. Ἀπὸ τοῦ 1926 ὁ Σύνδεσμος συνεδέθη μὲ τὸ κεντρικὸν τῶν συνεταιρισμῶν Konkordia, οἱ ὁποῖοι, ὡς λέγει εἰς τὴν ἐτησίαν ἔκθεσίν του, «ἐπιδιώκουν κατὰ βάσιν τοὺς αὐτοὺς σκοπούς».

Καὶ ἄλλοι ἐπίσης σύνδεσμοι γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἐνεργοῦν, ἂν καὶ εἰς μικροτέραν ἔκτασιν, πώλησιν εἰδῶν καταναλώσεως.

Οὕτω ἐφθάσαμεν εἰς τοὺς ***συνεταιρισμοὺς τῆς γεωργικῆς μεσαίας τάξεως.*** Οὗτοι ἀνεπτύχθησαν λίαν ἰσχυρῶς ἐν Ἑλβετίᾳ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, ἐν τούτοις εἶναι δύσκολον ν' ἀναπαρασταθῇ δι' ἀριθμῶν ἡ ἔκτασις αὐτῶν, διότι ἓν μέρος τῆς συνεταιρικῆς δράσεως διεξάγεται ἐκτὸς τῶν κατακεχωρημένων συνεταιρισμῶν, ὑπὸ συνεταιρισμῶν μὴ κατακεχωρημένων, καθὼς ἐπίσης καὶ ὑπὸ τῶν καλουμένων γεωργικῶν συλλόγων, οἱ ὁποῖοι πρὸς τούτοις ἐπιδιώκουν καὶ ἄλλους σκοπούς.

Ὁ γεωργικὸς Συνεργατισμὸς τῆς Ἑλβετίας ἀνάγεται βεβαιωμένως μέχρι τῆς 13 ἑκατονταετηρίδος, ὅτε τὰ εἰς τὰ πρὸς δυσμὰς τῆς Ἑλβετίας ὄρη συνεταιρικὰ τυροκομεῖα ἀπετέλουν παλαιὸν τρόπον παραγωγῆς. Κατὰ τὰ λοιπὰ ὅμως ὁ νεώτερος Συνεργατισμὸς εἶναι δημιούργημα τῶν νεωτέρων χρόνων. Πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ ἔλειπον ἐπὶ μακρόν, ἐν μέρει διότι δὲν ἔλειπον μικρὰ τραπεζικὰ ἱδρύματα κοινωφελοῦς φύσεως. Οὕτω εἰς τὴν Ἑλβετίαν προηγήθησαν τῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν οἱ συνεταιρισμοὶ ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως, οἱ ὁποῖοι θεωροῦνται συνήθως ὡς κυρίως γεωργικοὶ συνεταιρισμοί. Συνεπείᾳ τῶν ἰδιαιτεροτήτων τῆς χώρας βασιλεύει μεγάλη κατάτμησις, ἡ ὁποία ἀργὰ μόλις ὑπερενικήθη δι' ἑνώσεων. Ὁλόκληρος ὁ Συνεργατισμὸς τῆς γεωργικῆς Ἑλβετίας εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἐπιρροὴν τῶν γεωργικῶν συλλόγων ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ'

ἑτέρου τῶν γεωργικῶν ὀργανώσεων συμφερόντων (τῆς κατὰ τὸ 1897 ἱδρυθείσης Ἑλβετικῆς Ὁμοσπονδίας τῶν γεωργῶν). Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἰδεολογία τῶν ἑλβετικῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν εἶναι διάφορος τῆς τῶν γερμανῶν τῶν πρώτων χρόνων.

Ἡ ἀνάπτυξις τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν συνδέεται μὲ τὴν ἐντατικοποίησιν τῆς ἑλβετικῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ἡ ὁποία σχετικῶς ἤρχισεν ἀργά, ὅταν ἡ καλλιέργεια τῶν σιτηρῶν ὑπεχώρησεν ἔναντι τῆς ζωοκομίας. Αἱ πρῶται ἱδρύσεις ἐγένοντο τὸ 1865 εἰς τὸ καντόνιον τῆς Ζυρίχης ὑπὸ τοῦ C. Schenkel. Ἕτερος πρόμαχος τῆς προμηθευτικῆς ὀργανώσεως τῶν γεωργῶν ἀναφαίνεται εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἱερέως Dynhard ἐν Winterthur. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ συνεταιρισμοὶ μεριμνοῦν ἐπίσης καὶ διὰ τὴν πώλησιν γεωργικῶν προϊόντων τῶν μελῶν των. Ὅτι οὗτοι μεσολαβοῦν ἐπίσης καὶ διὰ τὴν προμήθειαν εἰδῶν καταναλώσεως, ἐλέχθη ἤδη.

Κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ Ἑλβετία ἔχει δι' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς συνεταιρικῆς δράσεως ἰδίας ὀργανώσεις: διὰ τὴν γαλακτοκομίαν, καλλιέργειαν καὶ πώλησιν ὀπωρῶν (τὸ 1920: 117 συνεταιρισμούς), καλλιέργειαν σπόρων (12 συνεταιρισμούς), ἄλεσιν σίτου καὶ ἀρτοποιΐαν (41 μὲ 7119 μέλη), οἰνοπνευματοποιΐαν (52), βοοκομίαν (1200 εἰς 19 συνδέσμους μὲ 36.350 μέλη), ἱπποκομίαν, αἰγοκομίαν, προβατοκομίαν καὶ χοιροτροφίαν. Πρὸς τούτοις ὑπάρχουν συνεταιρισμοὶ βοσκῆς, συνεταιρισμοὶ χρήσεως μηχανῶν (270) καὶ συνεταιρισμοὶ ἐγγείων βελτιώσεων.

Ἀπό τινος ὑφίστανται καί τινες μεγάλοι κεντρικοὶ σύνδεσμοι. Οὗτοι εἶναι ἰδίως:

1. Ὁ Κεντρικὸς Σύνδεσμος γεωργικῶν συνεταιρισμῶν. Οὗτος εἶναι ἑταιρεία χονδρικῆς ἀγορᾶς ἱδρυθεῖσα τὸ 1919, ἡ ὁποία προμηθεύει ἰδίως ζωοτροφικὰ εἴδη καὶ χημικὰ λιπάσματα.

2. Ὁ Κεντρικὸς Σύνδεσμος τῶν ἑλβετῶν γαλακτοκόμων. Οὗτος ἱδρύθη τὸ 1907 τῇ βοηθείᾳ τῆς Ὁμοσπονδίας τῶν ἑλβετῶν γεωργῶν κυρίως ὡς ὅπλον πρὸς διατήρησιν ὑψηλῶν τιμῶν τοῦ γάλακτος καὶ ἰδίως ἐναντίον τοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως Βασιλείας καὶ τῶν τυροκομείων. Σήμερον περιλαμβάνονται ἐν αὐτῷ τὰ 95 ο/ο περίπου ὅλων τῶν γαλακτοκομείων, ἅτινα παράγουν διὰ τὴν ἀγοράν.

Ἀπὸ τοῦ 1906 μέχρι τοῦ 1913 ἐπετεύχθη ν' αὐξηθῇ ἡ τιμὴ τοῦ γάλακτος κατὰ χιλιόγραμμον ἀπὸ 15.5 εἰς 17 Rappen (1) καὶ ν' ἀποκτήσουν δαρύνουσαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν τιμῶν τοῦ γάλακτος, μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐλέγχου ἐπὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ τυροῦ καὶ τῆς ἐξαγωγῆς αὐτοῦ.

3. Ἡ Συνεταιριστικὴ Ἐπιτροπὴ τῶν ἑλβετικῶν κτηνοτροφικῶν συνδέσμων. Αὕτη συνέστη τὸ 1906 πρὸς προαγωγὴν τῆς ἐξαγωγῆς ζώων, ἡ ὁποία ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ μεγάλας ἐπιτυχίας.

(1) Σ. Μ. Ἑλβετικὸν νόμισμα ἴσον περίπου σήμερον πρὸς 18 ἑλληνικὰ λεπτά.

Οἱ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ ἤχθησαν εἰς ἀνάπτυξιν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἱερέως Traber. Τὸ 1900 ἱδρύθη ὑπὸ τούτου τὸ πρῶτον ταμεῖον Raiffeisen, τὸ δὲ 1902 εἰς σύνδεσμος τῶν ἑλβετικῶν ταμείων δανείων, τοῦ ὁποίου τὰ γραφεῖα εἶναι ἐν St. Gallen.

Τὰ ταμεῖα Raiffeisen ἐξυπηρετοῦντα ἐπίσης καὶ τοὺς μικροὺς ἐπαγγελματίας ἀποτελοῦν τὴν γέφυραν πρὸς τὸν Συνεργατισμὸν τῆς ***ἀστικῆς μεσαίας τάξεως***, εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ὁποίας εὑρίσκεται ὁλόκληρος σειρὰ μεσοταξικῶν πιστωτικῶν ἱδρυμάτων, δηλαδὴ ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω καὶ τὰ ταμεῖα ἀποταμιεύσεως καὶ δανείων (τοπικῶς ἱδρυόμενα ταμεῖα, τὰ ὁποῖα ἐν μέρει ἔχουν ἤδη μεταβληθῇ εἰς ἐμπορικὰς τραπέζας), αἱ κυρίως ἐμπορικαὶ τράπεζαι, αἱ ὁποῖαι ἐν μέρει προῆλθον ἀπὸ συνεταιρικὰς τραπέζας, αἱ τράπεζαι τῶν καντονίων, αἱ ὁποῖαι βοηθοῦν τὸν βιοτέχνην ἐν μέρει διὰ παροχῆς δανείων ἐπὶ ἐνεχύρῳ ἐμπορευμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκθέτουν πρὸς πώλησιν εἰς τὰς αἰθούσας πωλήσεως αὐτῶν, τὰ Ταμιευτήρια καὶ ἡ ἑλβετικὴ Λαϊκὴ Τράπεζα.

Ἡ Τράπεζα αὕτη ἱδρύθη τὸ 1869 κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Schulze-Delitzsch, ἀλλὰ ταχέως ὑπέστη μεγάλας μεταβολάς. Συναλλάσεται ἐπίσης καὶ μετὰ μὴ μελῶν καὶ ἡ περιοχὴ τῆς δράσεώς της ἐκτείνεται ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς Ἑλβετίας. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1926 ἠρίθμει 80.143 μέλη μὲ 101,85 ἑκατομμύρια συνεταιρικὸν κεφάλαιον. Ἑκάστη μερὶς ἀνέρχεται εἰς 1000 φράγκα. Τὸ ἀποθεματικὸν κεφάλαιον ἀνήρχετο εἰς 25 περίπου ἑκατομμύρια, τὸ ταμιευτήριον καὶ αἱ καταθέσεις ἀνήρχοντο εἰς 322,29 ἑκατομμύρια, αἱ πιστώσεις εἰς 572,3 ἑκατομμύρια, αἱ ἐνυπόθηκοι ἀπαιτήσεις εἰς 197,45 ἑκατομμύρια καὶ τὸ καθαρὸν κέρδος τὸ 1926 εἰς 7,1 ἑκατομμύρια φράγκα. Μολονότι ἡ ἑλβετικὴ Λαϊκὴ Τράπεζα ἀριθμεῖ πολλὰ μέλη ἀπὸ τὴν ἀνωτέραν μεσαίαν τάξιν, ἐν τούτοις θεωρεῖται πάντοτε ὡς μία τράπεζα, ἥτις εἶναι ἀνοικτὴ καὶ διὰ τὸν βιοτέχνην καὶ τὸν μικρὸν ἄνθρωπον. Ἐὰν οὗτοι δὲν κάνουν μεγαλητέραν χρῆσιν ταύτης, ὑπαίτιοι εἶναι αὐτοί. Ἡ Λαϊκὴ Τράπεζα θεωρεῖται ὡς ἡ ἑβδόμη τῶν μεγάλων ἑλβετικῶν τραπεζῶν.

Οἱ κυρίως συνεταιρισμοὶ βιοτεχνῶν ἀσθενῶς μόνον ἀντιπροσωπεύονται ἐν Ἑλβετίᾳ. Ἀντιθέτως οἱ λιανέμποροι, ἀφοῦ πρῶτον προσεπάθησαν ν' ἀμυνθοῦν κατὰ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων κατ' ἀρχὰς διὰ μέσου ἀρνητικῆς μεσοταξικῆς πολιτικῆς (ἄμυνα τῇ βοηθείᾳ τῆς κυβερνήσεως), ἀπὸ δὲ τοῦ 1900 διὰ τῆς συστάσεως ἰσχυρῶν ὀργανώσεων πρὸς παροχὴν ἐκπτώσεων, ἠννόησαν ὅτι ἔπρεπε νὰ συγκροτήσουν ἰσχυρὸν Συνεργατισμόν. Μεμονωμένοι συνεταιρισμοὶ ἀγορᾶς τοῦ ἐμπορίου ἀποικιακῶν μὲ τοπικὴν σημασίαν ὑπῆρχον ἤδη ἀπὸ τοῦ 1883, τὴν μεγάλην ὅμως ἐπιτυχίαν ἔφερε τὸ πρῶτον ἡ ἑλβετικὴ ἑταιρεία ἀγορᾶς «Union» ἐν Olten, ἡ ὁποία ἱδρύθη τὸ 1907 ὑπὸ τοῦ G. Brandenberger καὶ ἡ ὁποία τὸ 1927 εἶχε 3.200 μέλη καὶ συνολικὴν κίνησιν 56,7 ἑκατομμυρίων φράγκων. Ἡ δρᾶσις αὐτῆς ἐκτείνεται ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς Ἑλβετίας, ἔχει ἐν Olten μεγάλην ἀποθήκην ἐμπορευμάτων καὶ εἰσάγει ἐμπορεύματα ἐπὶ ἰδίῳ ὀνόματι. Ἰδίας παραγωγι-

κὰς ἐπιχειρήσεις δὲν ἔχει ἀκόμη, ἀλλ' ἴσως φθάσει καὶ εἰς αὐτάς. Προσέτι ὑφίστανται καί τινες ἄλλοι μικροὶ σύνδεσμοι ἀγορᾶς καὶ μερικοὶ συνεταιρισμοὶ ἀγορᾶς τῶν βιβλιοπωλῶν, ἐμπόρων ποδηλάτων κ.λ.π. Τὸ μέλλον ὑπόσχεται εὐρυτέραν ἀνάπτυξιν τῆς κινήσεως, ἡ ὁποία ἐξελίσσεται εἰς ὑπολογίσιμον ἀντίπαλον τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως.

Χαρακτηριστικὸν τοῦ ἐν Ἑλβετίᾳ Συνεργατισμοῦ εἶναι ἀκόμη ὅτι πολλαὶ ἀσφαλιστικαὶ ἑταιρεῖαι λειτουργοῦν ὑπὸ τὴν μορφὴν συνεταιρισμῶν, ἰδίως ταμεῖα ἀσθενειῶν καὶ θανάτου, ἐκ τῶν ὁποίων κατὰ τὸ 1926 ὑπῆρχον 580. Οἱ οἰκοδομικοὶ συνεταιρισμοὶ ὀλίγον ἀνεπτύχθησαν, περιωρίζοντο δὲ ἀρχικῶς εἰς τοὺς ὑπαλλήλους τῶν σιδηροδρόμων τῆς Ὁμοσπονδίας, τὸ ταμεῖον συντάξεων τῶν ὁποίων χρηματοδοτεῖ τούτους, ἀνεζωογονήθησαν δὲ μόνον διὰ τῆς μετὰ τὸν πόλεμον κρίσεως τῆς στέγης. Οἱ παραγωγικοὶ συνεταιρισμοὶ τῶν ἐργατῶν δὲν παίζουν κανένα ρόλον.

Προσπάθειαι συνενώσεως μεταξὺ συνεταιρισμῶν διαφόρου εἴδους ἐγένοντο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἐναυάγησαν ὅμως, καθόσον οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως τοῦ Συνδέσμου τῶν ἑλβετικῶν καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν προεκάλεσαν συνεπείᾳ τῆς εὐνοϊκῆς διὰ τοὺς καταναλωτὰς δασμολογικῆς πολιτικῆς των, τὴν ἀντίδρασιν τῶν γεωργικῶν κύκλων.

στ) Βέλγιον.

Οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς μεσαίας τάξεως δὲν παρέχουν ἐν Βελγίῳ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Ὑπάρχουν ἀστικοὶ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοί, οἱ ὁποῖοι ἱδρύθησαν κυρίως ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Schulze Léon d' Andrimont κατὰ τὸ 1860. Ἐξ αὐτῶν δὲν ὑπάρχουν οὔτε πεντήκοντα. Ἔχουν καλῶς ἐξελιχθῇ, ἀλλὰ δὲν αὐξάνουν πλέον, ὡς μέλη δὲ προσελκύουν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εὐπόρους. Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουν ἀκόμη αἱ Unions de crédit. αἱ ὁποῖαι ἱδρύθησαν τὸ 1848 ὑπὸ τοῦ βέλγου ἐμπόρου Franz Haeck τὸ πρῶτον εἰς Βρυξέλλας. Δὲν πρόκειται τόσον περὶ συνεταιρικῶν ὀργανώσεων ἀλλὰ μᾶλλον περὶ ἑνώσεων ἀμοιβαιότητος μὲ κάπως ἀβεβαίας βάσεις, αἱ ὁποῖαι ὅμως ἀπεδείχθησαν πολὺ καλαί. Βεβαίως πολλαὶ ἐξ αὐτῶν κατέστησαν ἐπαγγελματικαὶ τράπεζαι διὰ πάντας, ἀλλὰ καὶ μερικαὶ ἀληθεῖς συνεταιρισμοί.

Ὁ γεωργικὸς Συνεργατισμὸς συνδέεται ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ὅπως ἐν Γαλλίᾳ, μὲ τὰ γεωργικὰ σωματεῖα καὶ περιλαμβάνει πολλὰς ἑταιρείας ἀμοιβαίας ἀσφαλείας. Τὸ κυριώτερον μέρος τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν εἶναι τὰ πιστωτικὰ ταμεῖα, τὰ πρῶτα τῶν ὁποίων ἵδρυσεν ὁ Ἀββᾶς Mellaerts τὸ 1892 κατὰ τὸ πρότυπον Raiffeisen καὶ τῶν γερμανικῶν καθολικῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν συνεταιρισμῶν γενικῶς ὑπολογίζεται ὅτι ἀνήρχετο (κατὰ τὸ 1920) εἰς 2000 περίπου (πιστωτικὰ ταμεῖα, συνεταιρισμοὺς ἀγορᾶς καὶ γαλακτοκομεῖα), οἱ ὁποῖοι ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὰ συνδικᾶτα. Εὑρίσκονται ἐξ ὁλοκλήρου εἰς χεῖρας τοῦ καθολικοῦ κόμματος, τὸ ὁποῖον τοὺς ἀντέταξεν ὡς ἀντίρροπον

κατὰ τῶν σοσιαλιστικῶν καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν τῶν πόλεων καὶ ἕνεκα τούτου εἶναι καθαρῶς πολιτικοθρησκευτικοί, προσφέρουν ὅμως καλὰς συνεταιριστικὰς ὑπηρεσίας, ἔχουν πολλὰ κεντρικὰ ταμεῖα, ἐπὶ κεφαλῆς δ' αὐτῶν μίαν κρατικὴν κεντρικὴν τράπεζαν. Κατὰ τὰ λοιπὰ ὑπάρχουν διάφορα εἴδη γεωργικῶν συνεταιρισμῶν πρὸς διαφόρους σκοπούς, ὡς γαλακτοκομίαν, ἀγορὰν κ.λ.π., οἱ ὁποῖοι ἐσημείωσαν ἀπὸ τοῦ 1890 ἰσχυρὰν ἀνάπτυξιν. Ἡ σπουδαιοτέρα ὀργάνωσις εἶναι ὁ Boerenbond (ὁμοσπονδία γεωργῶν) ἐν Löwen, ὁ ὁποῖος δέχεται μόνον καθολικούς, κατὰ δὲ τὸ τέλος 1924 ἠρίθμει 104.739 μέλη. Αἱ δοσοληψίαι αὐτοῦ ἀποτελοῦν τὰ ἐννέα δέκατα τοῦ συνόλου τῶν δοσοληψιῶν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν. Τὰ ταμεῖα Raiffeisen ἔχουν ἰδιαιτέρας ὀργανώσεις.

Ἡ στενὴ σχέσις τοῦ βελγικοῦ Συνεργατισμοῦ μὲ τὴν πολιτικὴν παρουσιάζεται ὡσαύτως καὶ εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν ἐργατῶν τῶν πόλεων, διὰ τοὺς παραγωγικοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν ὁποίων ὀλίγα μόνον δύνανται νὰ λεχθοῦν, διότι κατ' ἀριθμὸν εἶναι ἐλάχιστοι, ἀντικατοπτρίζουν δὲ τὴν γαλλικὴν ἐξέλιξιν. Ἀντιθέτως οἱ καταναλωτικοὶ συνεταιρισμοὶ τοῦ Βελγίου ἔχουν τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα, οἷον καὶ οἱ πολιτικῶς χρωματισμένοι συνεταιρισμοὶ τῶν γεωργῶν.

Συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἀνεφάνησαν ἀπὸ τῆς τρίτης καὶ τετάρτης δεκαετηρίδος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Κατ' ἀρχὰς ὡς σύλλογοι ἀγαθοεργίας ἱδρυθέντες ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως καὶ ἀστῶν, ἀναμφιβόλως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἐν μέρει τῶν St. Simon καὶ Fourier· τόσον οὗτοι ὅσον καὶ μεμονωμέναι προσπάθειαι πρὸς ἵδρυσιν ἐργατικῶν συνεταιρισμῶν εἰς βιομηχανικὰς πόλεις, ἰδίως ἐν Gent, δὲν διετηρήθησαν. Μόνον ἡ πολιτικὴ λαϊκὴ κίνησις ὑπὲρ τοῦ καθολικοῦ δικαιώματος ψήφου, ἡ ὁποία ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 1880, ἀπηλευθέρωσε τὴν ἐργατικὴν κίνησιν καὶ κατὰ συνέπειαν τούτου τὴν κίνησιν τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως.

Χαρακτηριστικὸν τῆς βελγικῆς ἐξελίξεως εἶναι ὅτι ὁ Συνεργατισμός της δὲν ἀναπτύσσεται μόνον ἐν στενῇ σχέσει μετὰ τοῦ σοσιαλιστικοῦ (ἐργατικοῦ) κόμματος, ἀλλ' ὡς στοιχεῖον συστατικὸν τούτου καὶ μάλιστα δι' ἓν χρονικὸν διάστημα ὡς φορεὺς αὐτοῦ. Ἀφετηρία τῆς ἐξελίξεως ταύτης εἶναι ὁ περιώνυμος συνεταιρισμὸς καταναλώσεως Voornit ἐν Gent, ἱδρυθεὶς ὑπὸ τοῦ Ed. Anseele τὸ ἔτος 1880. Τὸ στήριγμα τῶν συνεταιρισμῶν ἀποτελοῦν ἡ ἀρτοποιΐα, ἡ ζυθοποιΐα καὶ οἱ Maisons du peuple (οἶκοι λαοῦ), οἱ ὁποῖοι ἐκδηλοῦν καὶ ἐξωτερικῶς τὴν συνένωσιν κόμματος, συνεταιρισμοῦ, σωματείου καὶ συλλόγου ἀμοιβαιότητος, τῶν φορέων τούτων τῆς σοσιαλιστικῆς κινήσεως ἐν Βελγίῳ. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐξέλιξις προχωρεῖ κατ' ἀρχὰς βραδέως. Μόλις τὸ 1900 ἐσχηματίσθη εἰς σύνδεσμος τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεων, τὸ 1902 μία ἑταιρεία χονδρικῆς ἀγορᾶς, τὸ 1907 ἱδρύεται ἓν ἀσφαλιστικὸν ἵδρυμα, τὸ 1912 ἡ Τράπεζα τῶν ἐργατῶν καὶ τὸ 1919 δευτέρα τράπεζα τοῦ κόμματος. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ὀργανισμοὶ διατελοῦν ἀμέσως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κόμματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκουν οὗτοι ὡς μέλη. Ἐκ τῶν

παρακαθημένων εἰς τὸ γενικὸν συμβούλιον τοῦ κόμματος 17 μελῶν 6 ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἱδρύματα καὶ τὸ κόμμα ἀλληλοβοηθοῦνται οἰκονομικῶς. Ἡ θέσις τοῦ κόμματος καὶ τῆς ἐργατικῆς τάξεως κατέστη πολὺ ἰσχυροτέρα ἰδίως μετὰ τὸν πόλεμον, ὅστις ἔδωσεν εἰς τὸ Βέλγιον τὸ καθολικὸν καὶ ἴσον δικαίωμα ψήφου, οὕτω δὲ καὶ ἡ θέσις τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, τοὺς ὁποίους ἤδη ἤρχισαν γενικῶς νὰ προσέχουν περισσότερον· δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὑπερτιμῶμεν τὰς προόδους τῶν εἰς τὴν πολιτικὴν ἀναμιγνυομένων συνεταιρισμῶν καταναλώσεως. Τὸ 1922 ἠριθμοῦντο οἱ συνηνωμένοι συνεταιρισμοὶ εἰς 71 (ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἐν συνόλῳ 177) μὲ 169.086 μέλη καὶ 4575 ἐργάτας καὶ ὑπαλλήλους. Διὰ τὸ 1929 οἱ ἀντίστοιχοι ἀριθμοὶ ἦσαν 56,300.031 καὶ 6.086. Ἡ ἰδία παραγωγὴ δὲν ἔχει ἀκόμη ἀναπτυχθῆ λίαν ἰσχυρῶς καὶ διὰ τοῦτο διαφιλονικεῖται, ἐὰν πρέπει νὰ ἐργάζηται αὕτη διὰ τὰς ἰδίας μόνον ἀνάγκας ἢ νὰ ὀργανωθῆ κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Vooruit, δηλ. καὶ διὰ μὴ μέλη. Ἐπεκράτησε κατ' ἀρχὴν τὸ σύστημα τῆς παραγωγῆς διὰ τὰς ἰδίας ἀνάγκας.

Ἐκτὸς τῶν σοσιαλιστικῶν ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ ἄλλοι οὐδέτεροι καὶ καθολικοὶ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως καὶ τοιοῦτοι ἐργατῶν, οἱ ὁποῖοι εἶναι χωρισμένοι εἰς ὁμάδας κατ' ἐπιχειρήσεις, ἰδίως δὲ τοιοῦτοι τοῦ προσωπικοῦ τῶν σιδηροδρόμων. Ὑπάρχουν ὅθεν εἰς τὸν αὐτὸν τόπον πλείονες συνεταιρισμοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλοὶ σοσιαλιστικοί. Οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως τῶν ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων δημοσίων ὀργανισμῶν εἶχον νὰ ἐπιδείξουν τὸ 1929 51 συνεταιρισμοὺς μὲ 138.681 μέλη. Διατηροῦν ἰδίαν ἑταιρείαν χονδρικῆς ἀγορᾶς καὶ φαίνεται ὅτι προοδεύουν.

ζ) Ἰταλία.

Ὁ Συνεργατισμὸς τῆς Ἰταλίας εἶναι νέος ὅπως καὶ αὐτὴ ἡ κρατικὴ ἑνότης ταύτης. Οὕτω ἐνεκολπώθη τὴν πεῖραν τῶν παλαιοτέρων συνεταιριστικῶν χωρῶν, ἡ ὁποία ὅμως ἔπρεπε νὰ προσαρμοσθῆ εἰς τὸ οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικόν της καθεστώς. Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε μεγάλη κατάτμησις τοῦ Συνεργατισμοῦ τόσον καθ' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς κατ' ἰδίαν συνεταιρισμούς, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς τὰς μεγαλητέρας κοινότητας ὑπάρχουν δωδεκάδες τοῦ αὐτοῦ εἴδους, ὅσον καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰς κατευθύνσεις καὶ τοὺς συνδέσμους. Ἡ κατάτμησις καθίσταται ἀκόμη μεγαλητέρα λόγῳ τῆς προσκλίσεώς των πρὸς τὰ διάφορα πολιτικὰ καὶ σωματειακὰ ρεύματα, τὰ ὁποῖα εἶναι αἰτία τῆς καθυστερήσεως τῆς συνεταιριστικῆς ἐξελίξεως τῆς Ἰταλίας. Τέλος μετὰ τὸ 1924 ὅλας τὰς ἄλλας συνεταιρικὰς ὀργανώσεις κατακλύζει ἡ πίεσις τοῦ φασισμοῦ ἐπιδιώκοντος νὰ τὰς ἀντικαταστήσῃ διὰ φασιστικῶν. Ἡ πολιτικὴ χροιὰ τῶν συνεταιρισμῶν ἔδωσεν εἰς τὸν φασισμὸν τὴν πρόφασιν πρὸς ἐπέμβασιν.

Κυβερνητικὴ ὑποστήριξις δὲν ἔλειψεν ἀπὸ τοὺς συνεταιρισμοὺς ὅλων τῶν εἰδῶν. Εἰς ταύτην ἐν τέλει ὀφείλεται ἐπίσης καὶ ἡ ἵδρυσις ἑνὸς κρατικοῦ κεντρικοῦ πιστωτικοῦ ἱδρύματος, τὸ ὁποῖον συνέστη ἐν Ρώμῃ

τὸ 1913 (Instituto nazionale di credito per la Cooperazione) καὶ μιᾶς ἀνωτάτης σχολῆς, ἡ ὁποία ἠνοίχθη ἐν Ρώμῃ τὸ 1922 ὡς Università libera della Cooperatione.

Ἰδιάζον τοῦ ἰταλικοῦ Συνεργατισμοῦ εἶναι οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν ἀγροτικῶν ἐργατῶν καὶ μικρῶν μισθωτῶν γαιῶν, οἱ ὁποῖοι μισθώνουν ἀπὸ κοινοῦ γαίας (affitanze collettive), καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ ἐργασίας ἐκσκαφέων (erdarbeiter) (1) καὶ οἰκοδόμων, οἱ ὁποῖοι συχνὰ ἀναλαμβάνουν μεγάλα δημόσια ἔργα, εἰς τὰ ὁποῖα οὗτοι προτιμῶνται ἐκ τοῦ νόμου. Περαιτέρω εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι οἱ συνεταιρισμοὶ ἔχουν πλείστας σχέσεις πρὸς ἄλλας κοινωνικὰς ὀργανώσεις καὶ ὅτι μεσαία καὶ ἐργατικὴ τάξις, πόλις καὶ ὕπαιθρος πολλαπλῶς ὑποστηρίζονται εἰς συνεταιρικὰς ἐργασίας.

Συνεταιριστικαὶ ἀπαρχαί. Μέχρι τῆς κατὰ τὸ 1870 πλήρους ἑνότητος τῆς Ἰταλίας ἡ ἐνεργητικότης τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν αὐτῆς ἦτο κυρίως ἀφιερωμένη εἰς τὴν πολιτικὴν δρᾶσιν, οὕτως ὥστε ὀλίγος χῶρος ἀπέμενε διὰ τὰ κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικὰ ζητήματα. Πρὸς τούτοις ἡ Ἰταλία ἦτο ἕως τότε γεωργικὴ κυρίως χώρα.

Αἱ ἰδεολογικαὶ ἀφετηρίαι τοῦ ἰταλικοῦ Συνεργατισμοῦ ἦσαν ἀφ' ἑνὸς ἀνθρωπιστικὰ ἰδεώδη καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰ κηρύγματα τοῦ Mazzini (βλ. σελ. 52). Ὁ γνωστὸς αὐτὸς δημοκράτης καὶ πρόμαχος τῆς ἰταλικῆς ἐλευθερίας καὶ ἑνότητος (1805—1872) ἦτο κατὰ τὰς κοινωνικοπολιτικὰς του ἀπόψεις μαθητὴς τοῦ St. Simon καὶ κατὰ τὰς λαϊκοπαιδαγωγικὰς ἰδέας ὀπαδὸς τοῦ Pestallozzi· εἶχεν ὅμως προσθέσει τινὰ ἐξ ἰδίων καὶ οὕτω ἐδημιούργησε τὸν Ματσινισμὸν (Mazzinismus), ὁ ὁποῖος καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του ἐπεκράτει ἐπὶ δεκαετηρίδας ἐν Ἰταλίᾳ, ὅπου ἡ προσωπικότης αὐτοῦ λαμπρυνθεῖσα διὰ τοῦ φωτοστεφάνου ἑνὸς πατριωτικοῦ μαρτυρίου εἶχε μεγίστην ἐπιρροήν. Ἐπεδίωκε τὴν ἐσωτερικὴν ἑνότητα τοῦ λαοῦ χάριν τῆς ἐξωτερικῆς ἑνότητος· διὰ τοῦτο μάλιστα ἦτο φίλος τῶν ἐργατῶν καὶ εἰργάσθη διὰ τὴν συνεταιριστικὴν ὀργάνωσιν, ἦτο ὅμως δριμὺς ἀντίπαλος τοῦ ἀγῶνος τῶν τάξεων καὶ τοῦ εἰς αὐτὸν προσκεκολλημένου σοσιαλισμοῦ. Ἐκ τῆς σχολῆς αὐτοῦ προῆλθον οἱ πρῶτοι ἀπόστολοι καὶ ἡγέται τοῦ Συνεργατισμοῦ, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἄνδρες φιλελεύθεροι καὶ φιλάνθρωποι, ὅπως καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Εἶναι οὗτοι οἱ Francesco Viganò (1806-1891), Luigi Suzzatti († 1927), Luigi Buffoli καὶ σειρὰ ὁλόκληρος συνεργατῶν. Ὅλοι αὐτοὶ ἔδρασαν ὑπὲρ ἑνὸς λαοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ ἐργατικὴ τάξις δὲν εἶχεν ἀκόμη χωρισθῆ ἀπὸ τὴν μεσαίαν. Ὁ Viganò ἵδρυσε τὸ 1861 τὸν πρῶτον συνεταιρισμὸν καταναλώσεως κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Rochdale, ὀλίγον δὲ κατόπιν ὁ Luzzatti τοὺς πρώτους πιστωτικοὺς συνεταιρισμοὺς κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Schulze-Delitzsch, τοῦ ὁποίου ἦτο πιστὸς μαθητής. Ἔκτοτε ἀρχίζει ἡ ἱστορία τοῦ ἰταλικοῦ Συνεργατισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ, ὡς ἐλέχθη,

(1) Σ. Μ. Ἐργατῶν διὰ τὴν κατασκευὴν ἰδίως δρόμων καὶ σιδηροδρομικῶν γραμμῶν.

ἐνιαίαν κίνησιν, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ τὸ γερμανικὸν καὶ ἀγγλικὸν ὑπόδειγμα. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε πολὺ τὸ ὅτι ἡ ἐργατικὴ κίνησις τῆς Ἰταλίας διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἰδεῶν καὶ διηυθύνετο ὑπ' ἀνδρῶν ἐκ τῶν μορφωμένων καὶ εὐπόρων τάξεων. Φυσικὰ ὑπῆρξαν καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ἐπίσης μεμονωμένοι πρόδρομοι τοῦ νεωτέρου Συνεργατισμοῦ, ὅπως εἰς ὅλας τὰς χώρας.

Οὕτω οἱ συνεταιρισμοὶ εὗρον ἑτοίμην προεργασίαν εἰς τοὺς συλλόγους ἀλληλοβοηθείας τῶν ἐργατῶν (società die mutuo soccorso), οἱ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ προήχθησαν διὰ τῶν ταμιευτηρίων, τὰ ὁποῖα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἦσαν φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα, οἱ δὲ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ εὗρον στήριγμα εἰς τοὺς γεωργικοὺς συλλόγους παντὸς εἴδους, οἱ ὁποῖοι εἶχον διαδοθῇ τῇ ὑποστηρίξει τοῦ κράτους εἰς ὁλόκληρον τὴν χώραν. Διὰ τοῦτο ὁ Συνεργατισμὸς ἐδῶ δὲν ἐχρειάσθη, ὅπως ἐν Γερμανίᾳ, νὰ διεξαγάγῃ ἀγῶνα διὰ ν' ἀναγνωρισθῇ.

Ἂν καὶ ὁ ἰταλικὸς Συνεργατισμὸς ἦτο εἰς τὰς ἀρχάς του ἐντελῶς μικροαστικός, ἐν τούτοις κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐχωρίσθη εἰς ὁμάδας ἀναλόγως τῆς συγγενείας του πρὸς τὴν ἐργατικὴν κίνησιν· ἀλλ' ἡ ταραχώδης μεταπολεμικὴ περίοδος δὲν ἦτο κατάλληλος πρὸς μορφωσιν τύπων, ἰδίως δὲ διότι ὁ φασισμὸς ἦρχισεν ἀπὸ τοῦ 1922 νὰ διαλύῃ πάσας τὰς μὴ εἰς αὐτὸν ἀνηκούσας ὀργανώσεις.

Κοινὸς εἶναι εἰς ὅλας τὰς κοινωνικοπολιτικὰς ὁμάδας ὁ πιστωτικὸς συνεταιρισμός. Ἀνεφάνη οὗτος κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἑβδόμης δεκαετηρίδος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διὰ τῶν προσπαθειῶν τῶν Luzzati καὶ Wollemborg, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ὡς μετριοπαθὴς ὀπαδὸς τοῦ Schulze-Delitzsch, εἰσήγαγε τὸν συνεταιρισμὸν αὐτοβοηθείας εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ οὕτω ἐξετόπισε τὸ δημοφιλὲς σύστημα κρατικῆς βοηθείας τοῦ Lassalle, ἐνῷ ὁ Wollemborg ἵδρυσε τὸ 1883 τὰ πρῶτα γεωργικὰ ταμεῖα δανείων μὲ ἰσχυρὰν κλίσιν πρὸς τὸ σύστημα Raiffeisen. Ὁ Viganò ἐπίσης ἔδρασε συγχρόνως μὲ τὸν Luzzatti καὶ σχεδὸν ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι οὗτος ἦτο αὐστηρότερον προσηλωμένος εἰς τὸ γερμανικὸν πρότυπον τοῦ Schulze-Delitzsch. Τὸ σύστημα τοῦ Luzzati ἐπεβλήθη, διότι ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψει τὴν πτωχίαν τοῦ Ἰταλικοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἀποστροφὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀπεριόριστον εὐθύνην, ὅλοι δὲ οὗτοι οἱ ἱδρυταὶ καὶ ἡγέται τοῦ πιστωτικοῦ Συνεργατισμοῦ ὄχι μόνον συνεταυτίζοντο ἀλλὰ καὶ ὑπεστηρίζοντο ἀμοιβαίως, ἐξ ἄλλου δὲ ἐχρησιμοποίουν τὴν οἰκονομικὴν καὶ ἠθικὴν ὑποστήριξιν τῶν ταμιευτηρίων. Ἔριδες ἐγεννήθησαν τὸ πρῶτον, ὅταν τὰ κατὰ τὸ ἔτος 1892 ἐν Βενετίᾳ ὑπὸ τοῦ Don Luigi Cerutti ἱδρυθέντα καθολικὰ γεωργικὰ ταμεῖα δανείων, ἅτινα ἐγένοντο κατ' ἀπομίμησιν τοῦ ὑποδείγματος Wollemborg, ἀπέσπασαν μέλη ἀπὸ τὰς παλαιοτέρας πιστωτικὰς συνεταιρικὰς ὀργανώσεις, τὰς ὁποίας καὶ κατηγόρησαν ὡς ἀθεϊστικὰς καὶ ἐλευθεροτεκτονικάς. Τὰ καθολικὰ ταμεῖα εἶναι ἐπίσης, ὅπως καὶ τὰ τοῦ Wollenborg, κυρίως γεωργικά· τὰ ὑπὸ τοῦ Luzzatti ἱδρυθέντα ἀποτελοῦνται ὁμοίως κατὰ τὸ ἓν τρίτον τῶν μελῶν των ἀπὸ γεωργούς, εἰς

μερικὰ δὲ μέρη εἶναι, συμφώνως πρὸς τὸν χαρακτῆρα τούτων, ἐντελῶς γεωργικά· εἰς ἄλλα μέρη εἶναι ταῦτα πραγματικῶς ταμεῖα τῆς ἐργατικῆς τάξεως, τὸ ἐξωτερικεύουν δὲ καὶ διὰ τῆς ἐπωνυμίας. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἔχουν ταῦτα ἰσχυρὰν μικροαστικὴν χροιάν, ἐνίοτε μάλιστα μὲ ὑπεροχὴν τῶν μικρῶν ἐπιχειρηματιῶν. Ἡ στατιστικὴ εἶναι ἀρκετὰ ἀμφίβολος. Τὸ 1921 ὑπῆρχον ἐν Ἰταλίᾳ 1534 πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ τῆς κατευθύνσεως Luzzatti καὶ 3000 περίπου ἀμφοτέρων τῶν γεωργικῶν κατευθύνσεων. Περισσότεροι τῶν δύο τρίτων ἐκ τῶν τελευταίων ὑπολογίζονται ὅτι ἦσαν καθολικοί. Αἱ κατευθύνσεις Luzzatti καὶ Cerutti ἔχουν ἑκάστη ἀνὰ μίαν κεντρικὴν τράπεζαν.

Ἐνῷ ἄλλοι συνεταιρισμοὶ τῆς ἀστικῆς μεσαίας τάξεως δὲν φαίνεται νὰ παίζουν μεγάλον ρόλον, ***ὁ γεωργικὸς συνεργατισμὸς*** ἔχει μεγάλως ἀναπτυχθῇ. Μεγάλον ρόλον παίζουν, ἐκτὸς τῶν μνημονευθέντων ταμείων ἀποταμιεύσεως καὶ δανείων, καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ ἀγορᾶς (καὶ οἱ καθολικοὶ ἐπίσης πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ ἐνεργοῦν, ὅπως τὰ ταμεῖα Raiffeisen, ἀπὸ κοινοῦ ἀγοράν), οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζονται μεγάλως ὑπὸ τῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν ὅλων τῶν εἰδῶν, καθὼς καὶ οἱ γαλακτοκομικοὶ καὶ ἀσφαλιστικοὶ συνεταιρισμοὶ καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν ἀμπελουργῶν. Εἶναι οὗτοι διαφοροτρόπως ὠργανωμένοι, ἔχουν πολυαρίθμους συνδέσμους, οἱ ὁποῖοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲν διατελοῦν ἐν συναφείᾳ μεταξύ των, δὲν θὰ ἠδύναντο δὲ νὰ ὑπολογισθοῦν γενικῶς κατ' ἀριθμόν. Ὑπάρχουν ἐπίσης πολλοὶ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἐν μέρει πολιτικὴν χροιάν. Ἡ συνεργασία πτωχῶν μισθωτῶν γαιῶν καὶ γεωργικῶν ἐργατῶν μὲ μικροὺς γεωργοὺς προσδίδει εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀναλόγως τοῦ τόπου ἑκάστου αὐτῶν διάφορον χροιάν. Γνωστοὶ εἶναι οἱ ἰταλικοὶ affitanze collettive, συνεταιρισμοὶ μισθώσεως γαιῶν, οἱ ὁποῖοι καλλιεργοῦν συνολικῶς ἢ διηρημένως μεγάλα κτήματα. Ὁ ἀριθμός των ὅμως δὲν εἶναι μεγάλος καὶ φαίνεται ὅτι ὑπολείπονται πολὺ τῶν τῆς Ρουμανίας, ἔνθα ἐπίσης ὁ τύπος οὗτος τῶν συνεταιρισμῶν εἶναι λίαν διαδεδομένος. Τὸ 1921 ὑπῆρχον ἐν Ἰταλίᾳ 12 ἐπαρχιακοὶ σύνδεσμοι καὶ 102 συνεταιρισμοὶ ἐνοικιάσεως, οἱ ὁποῖοι καλλιεργοῦν 3670 ἴδια καὶ 23.401 ἐνοικιασμένα ἐκτάρια γῆς.

Συγγενεῖς μὲ τοὺς συνεταιρισμοὺς ἐνοικιάσεως γαιῶν εἶναι οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς ἐργασίας, ἐκ τῶν ὁποίων συχνὰ προῆλθον οὗτοι καὶ οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἐπίσης γεωργοπρολεταριακὴν καὶ πολλάκις σοσιαλιστικὴν μορφήν. Ἀνεφάνησαν περὶ τὸ 1880, ὅτε μετὰ τὴν χειροτέρευσιν τῆς θέσεως τῆς ἐργατικῆς τάξεως λόγῳ τοῦ ἀντικτύπου τῶν ἐτῶν τῆς ἰταλικῆς θεμελιώσεως, ἐνδιεφέρθησαν δι' αὐτοὺς τὰ ἐργατικὰ σωματεῖα, ὡς καὶ τὸ σοσιαλιστικὸν καὶ τὸ καθολικὸν κόμμα τῶν ἐργατῶν. Κατὰ τὸ ἔτος 1910 ὑπῆρχον 454 συνεταιρισμοὶ ἐργασίας.

Κατὰ τὰ λοιπὰ οἱ ***προλεταριακοὶ συνεταιρισμοὶ*** καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν καταναλωτῶν εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, ἐκ τῶν ὁποίων κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπῆρχον 860. Οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἀναφαίνονται ἤδη ἐν μέρει κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος

αἰῶνος στηριζόμενοι εἰς τοὺς ἐργατικοὺς συλλόγους παντὸς εἴδους, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον εἶχον ἀνθρωπιστικὸν χαρακτῆρα, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ ὡς καταστήματα πωλήσεως τῶν συλλόγων τούτων (Magazzini). Ὁ Συνεργατισμὸς κατὰ τὸ ροχδαλικὸν καὶ γερμανοελβετικὸν ὑπόδειγμα εἰσήχθη τὸ πρῶτον διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας καὶ προπαγάνδας τῶν μνησθέντων συνεταιριστῶν ἡγετῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἐνδιαφέρουν ἐδῶ ἰδίως οἱ Buffoli, Luigi Pizzamiglio καὶ ὁ νεωστὶ ἀποθανὼν λόγιος Ugo Rabbeno, ἔπειτα δὲ οἱ Val. Armirotti, Attilio Carotti καὶ Ant. Maffi. Αἱ ἀρχαὶ τῆς Rochdale δὲν ἀκολουθοῦνται βεβαίως πάντοτε. Εἷς τῶν μεγαλητέρων συνεταιρισμῶν καταναλώσεως εἶναι ὁ ἐν Ρώμῃ στρατιωτικὸς συνεταιρισμὸς καταναλώσεως, ἡ δὲ Unione cooperativa di Milano προῆλθεν ἀπὸ ἕνα σύλλογον τῶν σιδηροδρομικῶν ὑπαλλήλων. Βασιλεύει μεγάλη κατάτμησις. Ἑταιρεία χονδρικῆς ἀγορᾶς δὲν ὑφίσταται. Καὶ ὁ καταναλωτικὸς Συνεργατισμὸς εἶναι ἐπίσης πολιτικῶς χρωματισμένος. Ἡ μεγαλητέρα ἕνωσις ἡ lega natinale delle cooperative Italiane, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν καὶ ἄλλοι συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, ἐγένετο τὸ 1920 μετὰ 2000 περίπου συνεταιρισμῶν ἐπισήμως σοσιαλιστική. Ἂν καὶ κατόπιν τούτου μερικοὶ συνεταιρισμοὶ τῆς lega ἀπεχώρησαν, ἡ συμμετοχὴ ἐν τούτοις τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ἀμφοτέρων τῶν κατευθύνσεων (σοσιαλιστικῆς καὶ καθολικῆς) εἰς τὰς μετὰ τὸν πόλεμον μεγάλας ἐργατικὰς ταραχάς, ἔδωσε τὴν ἀφορμὴν εἰς μέγα μέρος τῶν εἰς τὸ κοινωνικοπολιτικὸν ἀντιδραστικὸν στρατόπεδον ὠθηθέντων ἀστῶν νὰ ἐγκαταλείψῃ τούτους καὶ μάλιστα νὰ πολεμήσῃ ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ φασισμοῦ.

Οὗτος ἐδημιούργησε μίαν ἀντιοργάνωσιν, τὸ Sindicato delle cooperative italiane, ἡ ὁποία κατ' ἀρχὰς ἐδέχετο μόνον τὰς διαφόρους ὀργανώσεις τῶν πολεμιστῶν, βραδύτερον δέ, μετὰ τὰ γνωστὰ δίαια γεγονότα, καὶ τοὺς λοιποὺς συνεταιρισμούς. Ἡ lega διελύθη ὑπὸ τῆς φασιστικῆς κυβερνήσεως τὸν Νοέμβριον τοῦ 1925.

Ἡ μέχρι τοῦδε ἐκτεθεῖσα ἱστορία τοῦ ἰταλικοῦ Συνεργατισμοῦ εἶναι κυρίως ἡ πρὸ τῆς πλήρους ἐπικρατήσεως τοῦ φασισμοῦ. Ἔκτοτε οὗτος κατέστρεψε πάντας τοὺς μὴ ἀνήκοντας εἰς αὐτὸν συνεταιρισμούς, ἔκαυσε τοὺς οἴκους καὶ τὰ βιβλία αὐτῶν καὶ κατεδίωξεν, ἐπροπηλάκισεν ἢ ἐφόνευσε τοὺς ἡγέτας αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ σειρὰν ὁλόκληρον ἐξ αὐτῶν κατέστησεν οὗτος διαίως πειθήνιον καὶ οὕτω σήμερον ὑπάρχει φασιστικὸς Συνεργατισμὸς μεγάλης ἐκτάσεως, τοῦ ὁποίου αἱ ὑπηρεσίαι δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητοι. Δὲν εἶναι ὅμως ἀκόμη δυνατὸν νὰ ἔχωμεν ὁλοκληρωτικὴν εἰκόνα τῆς ἐξελίξεως.

η) Σκανδιναυϊκὰ κράτη καὶ Φινλανδία.

Χαρακτηριστικὸν τῶν σκανδιναυϊκῶν χωρῶν εἶναι ὅτι αὗται ἔχουν μικρὸν καὶ κυρίως γεωργικὸν πληθυσμὸν μὲ ἀνώτερον βαθμὸν μορφώσεως καὶ ὅτι ἕνεκα τῆς γεωγραφικῆς των θέσεως εὑρίσκονται εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὰς λίαν ἐκβιομηχανισμένας γειτονικὰς χώρας.

Ὁ Συνεργατισμός των εἶναι ἀξιοσημείωτος λόγῳ ἰδίως τῶν μεγάλων ἐπιτυχιῶν, τὰς ὁποίας ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν οἱ ***δανικοὶ γεωργικοὶ συνεταιρισμοί.*** Οὗτοι, ὅπως ὅλοι οἱ συνεταιρισμοί, εἶναι τέκνα τῆς οἰκονομικῆς δυσπραγίας, ἡ ὁποία ἐπῆλθεν, ὅταν ἡ δανικὴ γεωργία, ἥτις εἶναι κατὰ μέγιστον μέρος μικρογεωργικῆς φύσεως, ἠναγκάσθη διὰ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ὑπερωκεανίων χωρῶν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν καλλιέργειαν τῶν σιτηρῶν καὶ νὰ στραφῇ εἰς τὴν ἐξαγωγὴν ζωϊκῶν προϊόντων, ἰδίως δὲ ὅταν ἡ Γερμανία ἀπηγόρευσε τὴν εἰσαγωγὴν ζωντανῶν χοίρων (τὸ 1887). Ἡ μετάστασις αὕτη κατέστη δυνατή, διότι ἡ γεωργικὴ ἐκμετάλλευσις ἠδύνατο νὰ μετασχηματισθῇ εὐκολώτερον καὶ ἡ Δανιμαρκία εἶχε καθιερωμένον τὸ ἐλεύθερον ἐμπόριον. Ἀλλὰ τὰ τόσον ἐξαίρετα ἀποτελέσματα, ἅτινα ἔσχεν αὕτη, κατέστησαν δυνατὰ μόνον, διότι ὁ δανὸς γεωργὸς διὰ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν ἀνωτέρων λαϊκῶν σχολῶν κατεῖχε μεγάλον βαθμὸν μορφώσεως καὶ ἰσχυρὸν συνεταιριστικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἄλλως εἶναι συνήθως ἀποτέλεσμα μακρᾶς συνεταιριστικῆς διαπαιδαγωγήσεως. Εἰς ταῦτα δέον νὰ προστεθῇ ἀκόμη ὅτι τὴν χρηματοδότησιν ἀνέλαβον τὰ δανικὰ ταμιευτήρια καὶ ὅτι ὁ Συνεργατισμὸς εἶχε πρότυπα τοὺς ὑπάρχοντας ἤδη ἐν τῇ χώρᾳ συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως καὶ προμηθευτικοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν τῶν γεωργῶν. Ἐν πάσει ὅμως περιπτώσει ἡ ταχεῖα εἰσαγωγὴ καὶ ἐξάπλωσις τοῦ γεωργικοῦ Συνεργατισμοῦ ἐν Δανιμαρκίᾳ, ὁ ὁποῖος ηὐδοκίμησεν χωρὶς αὐδεμίαν ἰδεολογικὴν προπαγάνδαν, προελθὼν ἐκ μόνον τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐποχῆς καὶ ἐκ τῶν κόλπων τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ, παραμένει εἰς ἄκρον ἐνδιαφέρον κεφάλαιον τῆς ἱστορίας τῶν συνεταιρισμῶν.

Τὸ 1882 συνέστη εἰς τὴν Westjütland ὁ πρῶτος γαλακτοκομικὸς συνεταιρισμός, τὸ 1887 τὸ πρῶτον συνεταιρικὸν ἐργοστάσιον καπνιστοῦ λίπους, τὸ δὲ 1895 ἤρχισεν ἡ ἐξαγωγὴ αὐγῶν ἐπὶ συνεταιρικῆς βάσεως. Ἔκτοτε ὁ δανικὸς Συνεργατισμός, ὁ ὁποῖος κυρίως ἐξυπηρετεῖ τὴν ἐξαγωγὴν βουτύρου, λίπους καὶ αὐγῶν, εὑρίσκεται ἐν διαρκεῖ προόδῳ, ἥτις χαρακτηρίζεται ἰδίως ὑπὸ δύο πραγμάτων: τῆς μεγάλης συνεταιριστικῆς πίστεως τῶν δανῶν χωρικῶν, οἱ ὁποῖοι ἔχουν δεσμευθῇ ἔναντι τῶν συνεταιρισμῶν των δι' ὑποχρεωτικῆς παραδόσεως τῶν προϊόντων των καὶ αὐστηροτάτου ἐλέγχου ἐπὶ τῆς ποιότητος αὐτῶν, οὕτως ὥστε ἓν κλούβιο αὐγόν, χαλασμένο βούτυρον καὶ τὰ παρόμοια προκαλεῖ πάραυτα σοβαρὰς χρηματικὰς ποινάς, εἴτα δὲ διὰ τῆς προσαρμογῆς εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἀγοράν. Ἱρὸ παντὸς παράγεται καὶ ἐξάγεται τὸ λίπος (λαρδί) ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐπιθυμεῖ νὰ βλέπῃ ὁ ἄγγλος εἰς τὸ πρόγευμά του καὶ τοῦ ὁποίου ἡ προμήθεια γίνεται σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἐκ Δανίας. Ἡ αὔξησις τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας παρεῖχε διηνεκῶς εἰς τοὺς δανοὺς μίαν ἰσχυρὰν καταναλωτικὴν ἀγοράν, ἡ ὁποία διὰ πρώτην φορὰν ἀπειλεῖται κατὰ τοὺς τε-

λευταίους χρόνους ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν καναδικῶν καὶ αὐτραλιανῶν συνεταιρισμῶν.

Τὴν σημασίαν τῆς εἰς ζωϊκὰ προϊόντα ἐξαγωγῆς ἐξηγοῦν οἱ ἀκόλουθοι ἀριθμοί:

	1881	1924	αὔξησις, ἐὰν τὸ 1881=100
Ἀριθμὸς τῶν γαλακταφόρων ἀγελάδων	899.000	1.369.000	152
Μέση ἀπόδοσις μιᾶς ἀγελάδος: εἰς γάλα	1.136 χλγ.	2.900 χλγ.	255
Μέση ἀπόδοσις μιᾶς ἀγελάδος: εἰς βούτυρον	56 χλγ.	115 χλγ.	213
Συνολικὴ παραγωγὴ εἰς γάλα	1.440.000 τ.	3.970.000 τ	276
Συνολικὴ παραγωγὴ εἰς βούτυρον	49.000 τ.	157.000 τ.	320
Ἐξαγωγὴ βουτύρου (1885)	15.600 τ.	123.000 τ.	788
Ἀριθμὸς χοίρων	527.417	2.868.139	540

Ἡ Δανιμαρκία εἶναι ἡ πρώτη χώρα ἐξαγωγῆς βουτύρου τοῦ κόσμου ὄχι μόνον κατὰ τὴν ποσότητα ἀλλὰ καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ποιότητα, διὰ τὴν ὁποίαν καταβάλλεται μεγίστη προσοχὴ καὶ διὰ τὴν ποιότητα μεριμνοῦν ἰδιαίτεραι ὀργανώσεις ἐλέγχου. Ἡ μάρκα βουτύρου, διὰ τὴν ὁποίαν ἡ Δανιμαρκία εἶναι ὑπερήφανος, ἐδημιούργησε διὰ τὸ βούτυρον αὐτῆς ἐξαιρέτους ὅρους πωλήσεως. Τὸ 38 ο)ο τοῦ ἐξαχθέντος βουτύρου κατὰ τὸ 1925 διῆλθεν διὰ τῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν ὄχι μόνον νὰ συλλέγουν καὶ νὰ κατεργάζωνται τὸ γάλα τῆς Δανιμαρκίας ἀλλὰ καὶ νὰ διεξάγουν οἱ ἴδιοι τὸ χονδρικὸν ἐμπόριον μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ τὴν πώλησιν ἐν αὐτῇ. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων συνεταιρισμῶν πωλουμένου βουτύρου εἰς Ἀγγλίαν τὸ μέγιστον μέρος παράγεται ὑπὸ συνεταιρισμῶν. Τὸ τρίτον τῆς ἀγγλικῆς εἰσαγωγῆς βουτύρου προέρχεται ἀπὸ τὴν Δανιμαρκίαν. Ὑπάρχουν ἤδη 1362 περίπου δανικοὶ γαλακτοκομικοὶ συνεταιρισμοὶ μὲ κατανάλωσιν 820 ἑκατομμυρίων κορωνῶν (τὸ 1924). Οἱ ἀριθμοὶ τῶν τελευταίων ἐτῶν εἶναι λόγῳ τῶν νομισματικῶν καὶ ἄλλων δυσχερῶν συνθηκῶν κάπως μειωμένοι.

Ἐξ ἴσου σπουδαῖον ρόλον μὲ τὰ γαλακτοκομεῖα ἔχουν τὰ συνεταιρικὰ σφαγεῖα, τὰ ὁποῖα διεξάγουν ἐπίσης τὸ χονδρικὸν ἐμπόριον μετὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἐνεργοῦν ὡσαύτως τὴν ἐξαγωγὴν αὐγῶν ἐκ παραλλήλου μὲ τὴν ἐπίτηδες πρὸς τοῦτο ἱδρυθεῖσαν (ἀπὸ τοῦ 1895) ἑταιρείαν ἐξαγωγῆς αὐγῶν· ἐξήγαγον μαζὺ τὸ 1925 13,1 ἑκατομμύρια χλγ. αὐγῶν ἀξίας 33,3 ἑκατομμυρίων κορωνῶν· περισσότερα τῶν 25 ο)ο τῆς δανικῆς ἐξαγωγῆς αὐγῶν εἶναι εἰς τὰς χεῖρας τῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκτὸς αὐτοῦ προμηθεύουν ἐπίσης καὶ τὸ ἐμπόριον.

Ὑπὸ συνεταιρισμῶν ἐξάγονται ἐπίσης ζῶντα ζῶα, συμπεπυκνωμένον γάλα καὶ ἄλλα, οἱ δὲ χωρικοὶ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μέλη ὁλοκλήρου σειρᾶς συνεταιρισμῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστος ἔχει τὸν ἴδιον αὐτοῦ κύκλον ἐργασίας.

Τὸ στενὸν πλαίσιον τοῦ παρόντος σκιαγραφήματος μᾶς ὑποχρεοῖ νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὰς παρεχομένας ὀλίγας πληροφορίας. Μαρτυροῦν ὅμως αὗται ὅτι ἡ Δανιμαρκία ἀποτελεῖ ἓν τῶν σπουδαιοτέρων παραδειγμάτων συνεταιρικῆς ἐξαγωγῆς γεωργικῶν προϊόντων, ἰδίως δὲ ὅτι παρουσιάζει ἐπὶ πλειόνων πεδίων μεγάλας ἐπιτυχίας συνεταιρικῆς γεωργικῆς δράσεως. Οἱ ἐν Γερμανίᾳ σπουδαιότεροι τύποι γεωργικοῦ Συνεργατισμοῦ, δηλ. οἱ προμηθευτικοὶ καὶ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ μένουν ἐν Δανιμαρκίᾳ τελείως πίσω.

Εἰς τὴν Σουηδίαν καὶ Νορβηγίαν ὁ γεωργικὸς Συνεργατισμὸς εἶναι νεώτατος, ἔχει πολλαπλῶς ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὸ δανικὸν πρότυπον καί, ὅπως ἐν Γερμανίᾳ, ὑπεστηρίχθη μεγάλως ὑπὸ τῶν γεωργικῶν συλλόγων· ὁμοιάζει πολύ, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐργασίας, τὰς ὁποίας διεξάγει, πρὸς τὸν γερμανικὸν Συνεργατισμόν. Γαλακτοκομία, κοινὴ προμήθεια, τελευταίως ἐπίσης πίστις καὶ ἀσφάλεια ἀποτελοῦν τοὺς πρωτεύοντας τύπους. Προσπαθοῦν ἐν τούτοις ἐν Σουηδίᾳ ἰδίως νὰ κάμουν καὶ συνεταιρικὴν γεωργικὴν ἐξαγωγὴν κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Δανιμαρκίας.

Ὁ καταναλωτικὸς Συνεργατισμὸς τῶν τριῶν Σκανδιναυϊκῶν χωρῶν εἶναι ἀρκετὰ ἐνδιαφέρων καθ' ἑαυτόν, θὰ πραγματευθῶμεν ὅμως περὶ αὐτοῦ μόνον δι' ὀλίγων λέξεων. Ἀνάγεται ἐν μέρει εἰς τὴν ἕκτην καὶ ἑβδόμην δεκαετηρίδα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὅτε εἰσήχθη ὑπό τινων σκαπανέων νέων κοινωνικῶν ἰδεῶν κατὰ τὸ ἀγγλικὸν καὶ γαλλικὸν πρότυπον. Ἀλλ' ἐναυάγησεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λόγῳ ἐλλιποῦς γνώσεως τῶν δεδομένων τῆς ξένης πείρας, ἕως ὅτου βραδύτερον εἰσήχθη, κυρίως ὑπ' ἀνδρῶν τῶν μορφωμένων τάξεων (τοῦ δικηγόρου Dehli ἐν Νορβηγίᾳ, τοῦ ἱερέως Sonne ἐν Δανιμαρκίᾳ), τὸ δεδοκιμασμένον σύστημα τῆς Rochdale. Ἔκτοτε ὁ Συνεργατισμὸς τῶν καταναλωτῶν προώδευσεν, ἰδίως διότι ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἡ ἐργατικὴ τάξις ηὐξήθη κατ' ἀριθμὸν καὶ ὀργανωτικὴν πεῖραν. Τὸ καταναλωτικὸν συνεταιρικὸν οἰκοδόμημα συμπληροῦν σύνδεσμοι καὶ συνεταιρισμοὶ χονδρικῆς ἀγορᾶς καὶ ἡ κίνησις αὐξάνει ἤδη ταχέως, οὕτως ὥστε οἱ συνεταιρισμοὶ χονδρικῆς ἀγορᾶς τῶν τριῶν τούτων χωρῶν ἀνήκουν παρὰ τὸν μικρὸν ἀριθμὸν κατοίκων αὐτῶν εἰς τοὺς μεγαλητέρους τοῦ κόσμου.

Αἱ δοσοληψίαι ἀνήρχοντο εἰς ἑκατομμύρια λιρῶν:

	Γερμανία	Δανιμαρκία	Σουηδία	Νορβηγία
(Κεντρικοὶ σύνδεσμοι)				
1914	7,9	3,9	0,5	0,2
1924	8,4	6,4	5,0	1,0

Οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ δεικνύουν συγχρόνως τὴν μεγάλην ἀπὸ τοῦ πολέμου αὔξησιν. Οἱ σύνδεσμοι συνεταιρισμῶν καταναλώσεως τῶν τριῶν χωρῶν εἶναι οὐδέτεροι, ἂν καὶ ἐν Νορβηγίᾳ ἰδίως καὶ Σουηδίᾳ ἔχουν κοινωνικομεταρρυθμιστικὴν χροιάν. Τὰ μέλη τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου, ἰδίως ἐν Δανιμαρκίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι πρόθυμοι νὰ προσχωρήσουν εἰς τὸν σοσιαλισμόν. Ἕνεκα τούτου οἱ πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν προσκείμενοι συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως τῆς Δανιμαρκίας ἠθέλησαν ἀπὸ τοῦ 1912 νὰ καταστοῦν αὐτόνομοι διὰ ν' ἀκολουθήσουν τὸ βελγικὸν παράδειγμα.

Ἰδιάζον τῶν σκανδιναυϊκῶν χωρῶν εἶναι ἡ ἵδρυσις μιᾶς κοινῆς ἑνώσεως ἀγορᾶς, ἡ ὁποία ἔχει τὴν ἕδραν της ἐν Κοπεγχάγῃ καὶ ἐργάζεται ὡς ἀντιπροσωπεία. Ἡ προμήθεια ἐμπορευμάτων ταύτης ἀνῆλθεν ἀπὸ τοῦ 1919 μέχρι τοῦ 1924 ἀπὸ 9,6 εἰς 43 ἑκατομμύρια δανικῶν κορωνῶν.

Ἐκ τῶν ἄλλων εἰδῶν τοῦ Συνεργατισμοῦ θὰ ἠδύναντο νὰ σημειωθοῦν οἱ οἰκοδομικοὶ συνεταιρισμοὶ τῆς Δανιμαρκίας καὶ αἱ πολλαὶ συνεταιρικῆς μορφῆς ἐπιχειρήσεις τῶν δανικῶν ἐργατικῶν σωματείων. Ἡ Συνεταιρικὴ Τράπεζα τῆς Δανιμαρκίας, ἡ ὁποία κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὑπέστη βαρείας ζημίας καὶ μετεσχηματίσθη, δὲν εἶναι καθαρῶς συνεταιρικῆς φύσεως, ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὰ ἀτυχήματα.

Γενικῶς εἰπεῖν αἱ σκανδιναυϊκαὶ χῶραι παρουσιάζουν, ἀπὸ τοῦ 1900 ἰδίως, ταχέως ἀναπτυσσομένην συνεταιριστικὴν κίνησιν, ἡ ὁποία εἶναι μεγίστης σημασίας διὰ τὴν γεωργίαν, πρὸ παντὸς τῆς Δανιμαρκίας.

Ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἡ Φινλανδία εἶναι ὁμοία πρὸς τὰς σκανδιναυϊκὰς χώρας: μικρὸς λαὸς εἰς χώραν ἀραιῶς οἰκισμένην, μὲ καθαρὸν ἀγροτικὸν χαρακτῆρα καὶ νεαρὸν Συνεργατισμόν. Ὅ,τι ὅμως προσδίδει εἰς αὐτὸν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν γενικὴν ἱστορίαν τῶν συνεταιρισμῶν, εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἱδρύθη μόλις πρὸ τοῦ 1900 καὶ μάλιστα συγχρόνως δι' ὅλα τὰ εἴδη συνεταιρισμῶν, ὅλα τὰ τμήματα τῆς χώρας καὶ ὅλους τοὺς κλάδους ἐργασιῶν διὰ τῆς συσταθείσης ἑταιρείας προπαγάνδας «Pellervo». Ἱδρυτὴς τῆς ἑταιρείας ταύτης ἦτο ὁ καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου Hannes Gebhard. Τὴν μεγάλην του σημασίαν ἀπέκτησεν ὁ Συνεργατισμὸς ἐν Φινλανδίᾳ ὄχι μόνον ὡς μέσον οἰκονομικῆς βοηθείας καὶ κοινωνικῆς ἀπελευθερώσεως, ἀλλὰ καὶ ἐθνικῆς ἀνυψώσεως ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ρωσσικοῦ κράτους, βραδύτερον δὲ καὶ πρὸς ὑπερνίκησιν τῆς ὑπεροχῆς τῆς σουηδικῆς μειοψηφίας. Διὰ τοὺς λόγους τούτους καὶ προσέτι διότι οἱ φινλανδοὶ ἦσαν προικισμένοι μὲ ἰδιαιτέραν φυσικὴν κλίσιν πρὸς συνεταιρικὴν δρᾶσιν, ὁ δὲ Συνεργατισμὸς ἦτο δι' αὐτοὺς λίαν εὐπρόσδεκτον μέσον διὰ τὴν ἀνύψωσίν των καὶ αὐτοδιατήρησίν των, ἔσχεν οὗτος μεγάλην ἀπήχησιν παρὰ τῷ φινλανδικῷ λαῷ.

Οὕτω μόνον ἐξηγεῖται ἡ αὐτόχρημα μυθώδης ἐξάπλωσις, τὴν ὁποίαν ἐσημείωσεν ὁ Συνεργατισμὸς ἐν Φινλανδίᾳ. Τὸ 1924 ὑπῆρχον σχεδὸν 4.000 συνεταιρισμοὶ μὲ 610.000 περίπου μέλη εἰς ἕνα λαὸν ἐκ 3 περίπου ἑκατομμυρίων ψυχῶν. Ἐκ τῶν μελῶν τὰ 60 ο/ο ἀνήκουν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως, 12 ο/ο εἰς τοὺς πιστωτικοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ 9 ο/ο εἰς τοὺς γαλακτοκομικοὺς τοιούτους. Αἱ δύο φινλανδικαὶ ἑταιρεῖαι χονδρικῆς ἀγορᾶς τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως εἶχον τὸ 1924 κίνησιν 6,7 ἑκατομμυρίων λιρῶν, ἐνῷ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἡ κίνησις τῆς ἑταιρείας χονδρικῆς ἀγορᾶς τοῦ Ἀμβούργου ἀνήρχετο μόνον εἰς 8,4 ἑκατομμύρια λιρῶν. Ἡ κίνησις ὅλων τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως τῆς Φινλανδίας ἀνήρχετο κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς πλέον τοῦ ἑνὸς τρίτου τῆς κινήσεως τῶν εἰς τὸν γερμανικὸν Κεντρικὸν Σύνδεσμον συμμετεχόντων συνεταιρισμῶν. Κατὰ τὰ λοιπὰ οἱ φινλανδικοὶ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἔχουν χωρισθῆ εἰς δύο ὁμάδας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἔχει περισσότερον γεωργικὸν χαρακτῆρα, ἡ δὲ ἄλλη, ἡ ὁποία αὐτοκαλεῖται «προοδευτική», συγκαταριθμεῖ ὡς μέλη περισσότερον ἐργάτας τῶν πόλεων, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ μία ἐκ τῶν δύο ὁμάδων ἐγκατέλειψε τὴν οὐδετερότητα.

Αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ φινλανδικοῦ Συνεργατισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἠδυνήθη βεβαίως νὰ χρησιμοποιήσῃ ὅλας τὰς προόδους τῶν συνεταιρισμῶν τῆς ἀλλοδαπῆς, εἶναι ἐξαίρετοι, ἡ δὲ ἀριστοτεχνικῶς σχεδιασμένη καὶ ἐφηρμοσμένη ὀργάνωσις εἶναι πολλάκις πρότυπος. Οὕτω ἡ Φινλανδία οὖσα μία τῶν νεωτέρων συνεταιριστικῶν χωρῶν, εἶναι συγχρόνως μία χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Συνεργατισμὸς παίζει ρόλον ὅσον εἰς οὐδεμίαν ἄλλην.

θ) Ὁλλανδία.

Τὸ μέγιστον μέρος τῶν συνεταιρισμῶν τῆς Ὁλλανδίας ἀποτελεῖται ἀπὸ γεωργικοὺς συνεταιρισμούς.

Εἰκόνα τῆς μεγάλης σημασίας καὶ τοῦ ρόλου, ὃν παίζουν οἱ ὁλλανδικοὶ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ διὰ τὴν γεωργικὴν καὶ κοινωνικὴν οἰκονομίαν τῆς χώρας ταύτης, παρέχουν οἱ ἀκόλουθοι ἀριθμοί. Ἐκ τῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1925 931 γαλακτοκομείων τῆς Ὁλλανδίας τὰ 617 ἦσαν συνεταιρικά. Τὰ 60-65 ο/ο τῶν ζακχαροτεύτλων κατεργάζονται εἰς ἐργοστάσια συνεταιρισμῶν, τὰ δὲ 85-90 ο/ο τοῦ ἐκ γεωμήλων ἀμύλου παράγεται ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν. Εἰς ταῦτα δέον νὰ προστεθῇ ὅτι τὸ μεγαλήτερον μέρος τῶν γεωργικῶν χρειωδῶν (χημικὰ λιπάσματα, εἴδη τροφῆς τῶν ζώων κλπ.) προμηθεύουν 1586 γεωργικοὶ καὶ κηπουρικοὶ συνεταιρισμοὶ καὶ ὅτι μέγα μέρος τῶν γαλακτοκομικῶν προϊόντων, ὁπωρῶν καὶ λαχανικῶν διατίθεται δι' ἀγορῶν ὀργανουμένων ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν, ὅτι αἱ γεωργικαὶ ἀσφάλειαι ἔχουν ὀργανωθῆ συνεταιριστικῶς καὶ τέλος ὅτι τὴν 31ην Δεκεμβρίου 1924 ὑπῆρχον 1248 γεωργικὰ ταμεῖα ἀποταμιεύσεως καὶ δανείων μὲ τρεῖς κεντρικὰς τραπέζας.

Ὁ Συνεργατισμὸς τῆς Ὁλλανδίας εἶναι σχετικῶς νέος, ἀνεπτύχθη δὲ τὸ πρῶτον περὶ τὸ 1880 μετὰ μίαν μεγάλην κρίσιν τῆς γεωργίας, οὗτος δὲ ὑπῆρξεν ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον πρῶτοι οἱ πτωχοὶ γεωργοὶ προσέφυγον εἰς τοὺς συνεταιρισμούς. Ἐνωρίτερον συνεστήθησαν οἱ συνεταιρισμοὶ ἀγορᾶς, ἐνῷ οἱ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ ἀνεφάνησαν τὸ πρῶτον τὸ 1896. Εἰς τὸν Συνεργατισμόν, ὅπως καὶ εἰς τὴν γεωργίαν ἐν

τράπησαν εἰς ἀναγκαστικὰς ὀργανώσεις (κομμούνας καταναλώσεως). Θὰ τοὺς εἶχον ἴσως τελείως ἐξολοθρεύσει, ἐὰν δὲν τοὺς ἐχρησιμοποίουν ὡς μεταδατικὸν ὄργανον, ἰδίως τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως, οἱ ὁποῖοι κατέστησαν κρατικοὶ ὀργανισμοί. Φυσικὰ ὑπὸ τὴν πίεσιν ταύτην ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν ἔγινε παμμέγιστος· διότι ἐν τέλει μόνον εἰς τὰς κομμούνας καταναλώσεως ὑπῆρχε πλέον κάτι πρὸς ἀγοράν. Ἦσαν αὐτὰι ἀνοικταὶ μόνον εἰς ὅσους εἶχον τὸ ἐκλογικὸν δικαίωμα, τοὐτέστιν οὐχὶ εἰς τοὺς ἄλλοτε ἀστοὺς καὶ μεγαλογεωργούς, «οἱ ὁποῖαι ζῶσιν ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐργατῶν», τοὺς ἱερεῖς καὶ τὰ παρόμοια. Ἐπειδὴ καὶ ὑπὸ τὸ νέον ἐπίσης καθεστὼς τὰ ἠνία ἐκράτουν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ παλαιὰ ὄργανα τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, εἴτε διότι οὗτοι ἐγνώριζον κάλλιστα τούτους εἴτε διότι τὰ παλαιὰ μέλη ἦσαν προσηλωμένα εἰς αὐτοὺς ἢ διότι οἱ ἐπίτροποι τοῦ κράτους δὲν κατελάμβανον τίποτε, ἐγένετο ἐκκαθάρισις τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, οὕτως ὥστε τελικῶς ἡ ἐπικράτησις τῶν κομμουνιστῶν ἔναντι τῶν μενσεβίκων ὑπῆρξε πλήρης καὶ ἐν τῷ Συνεργατισμῷ. Ἤαν ἄλλο ὅμως ἦτο οὗτος ἢ ἐλεύθερος Συνεργατισμός, διὰ τοῦ τρόπου δέ, καθ' ὃν τὸν μετεχειρίσθησαν, κατέρρευσεν οἰκονομικῶς, ὅπως καὶ ὁλόκληρος ἡ Ρωσσία. Τότε ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Lenin τὸ 1921 τὸ γνωστὸν πρὸς τὰ ὀπίσω βῆμα, ἡ εἰσαγωγὴ δηλ. τῆς νέας οἰκονομικῆς πολιτικῆς (Nep), ἡ ὁποία προσέφυγεν εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ ἐπανέδωσεν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς ποιάν τινα ἐλευθερίαν. Βεβαίως παρέμεινεν ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ εἴσοδος, ἐπετρέποντο ὅμως νὰ ἱδρυθῶσι καὶ ἐλεύθεροι συνεταιρισμοί. Ὁ ἀριθμὸς τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ἔπεσεν ἀπὸ 50.000 εἰς 16.000 καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν ἀπὸ 18 ἑκατομμύρια εἰς 4, οἱ ὑπολειφθέντες ὅμως συνεταιρισμοὶ ἐπανέλαβον τὴν ἐργασίαν καὶ ταχέως ἀντεμετώπισαν τὸν ἀνταγωνισμὸν μὲ τὸ ἐκ νέου ἀναπτυχθὲν ἰδιωτικὸν ἐμπόριον, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπεστηρίζοντο διὰ κρατικῶν εὐνοιῶν παντὸς εἴδους. Ἐκτὸς τοῦ ἰδιωτικοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν συνεταιρισμῶν, ὑπῆρχον καὶ πολλαὶ κρατικαὶ ἐπιχειρήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐν μέρει ἐπίεζον τοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ ἐν μέρει συνειργάζοντο μετ' αὐτῶν. Τὸ 1924 ἐπηκολούθησεν εὐρυτέρα χαλάρωσις τῆς κρατικῆς πιέσεως ἐπὶ τῶν συνεταιρισμῶν, ἡ ὁποία βεβαίως δὲν ἐξηλείφθη εἰσέτι, συχνὰ ὅμως καθίσταται αὕτη συγκεκαλυμένη ἀφ' ἑνὸς ἐκ πρακτικῶν λόγων καὶ ἀφ' ἑτέρου λόγῳ τῆς ἀλλοδαπῆς, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει κακὴν ἐντύπωσιν ἡ καταπίεσις τῶν ἐλευθέρων συνεταιρισμῶν.

Οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἀπὸ μακροῦ δὲν εἶναι πλέον ὀργανισμοὶ τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλὰ προμηθεύουν ἐπίσης καὶ τὴν ὕπαιθρον χώραν. Ἐν Ρωσσίᾳ ἄλλως τε δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἡ διάκρισις μεταξὺ γεωργικῶν καὶ ἀστικῶν συνεταιρισμῶν μεσαίας τάξεως, διότι πιθανῶς ἡ ἀστικὴ μεσαία τάξις δὲν παίζει πλέον κανένα ρόλον, καθόσον ἐξακολουθεῖ πάντοτε νὰ εἶναι ἀπηγορευμένη ἡ εἴσοδος «ἀστῶν» εἰς τοὺς συνεταιρισμούς.

Ἀντιθέτως ἐφείσθησαν τῆς γεωργικῆς μεσαίας τάξεως, ὅπως καὶ

γενικῶς ὁ κομμουνισμὸς ἀπέσχε τοῦ ἐκσοσιαλισμοῦ τῆς μικρᾶς καὶ μέσης γεωργικῆς ἐπιχειρήσεως. Ὁ Συνεργατισμὸς τῶν γεωργῶν σημαίνει ἐνδυνάμωσιν τῆς γεωργικῆς μεσαίας τάξεως· ἐν τούτοις τυγχάνει τῆς μεγαλητέρας ὑποστηρίξεως παρὰ τῆς σοβιετικῆς κυβερνήσεως. Χρειάζονται τοῦτον ἐφ' ἑνὸς διὰ νὰ διατηρήσουν ὁπωσοῦν τὸν γεωργὸν τεχνικῶς παραγωγικόν, διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον δὲν δύνανται νὰ στερηθοῦν, αὐτοῦ, διότι ἡ γεωργία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ πάντοτε καὶ θὰ ἀποτελεῖ ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη τὴν κυρίαν πρόσοδον τοῦ κράτους, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑφίσταται χωρὶς τὸν χωρικόν, ἀλλ' οὔτε καὶ οὗτος χωρὶς τοὺς συνεταιρισμούς. Ἐξ ἄλλου δὲ ὁ Συνεργατισμὸς πρέπει νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἐκσοσιαλισμὸν τῆς ψυχῆς τῶν γεωργῶν καὶ νὰ κάμῃ τὴν γεωργικὴν ἐπιχείρησιν ἀπὸ ἀτομιστικὴν σοσιαλιστικήν. Οὕτω ἀπέδωσαν ἰδιαιτέραν ἀξίαν εἰς τοῦτο, ὅπως διὰ δημοσίων κτημάτων καὶ γεωργικῶν παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ 1926 ἀναφέρεται ὅτι ὑπῆρχον 18.000, μορφώσουν κομμουνιστικῶς τοὐλάχιστον τοὺς ἐντελῶς πτωχοὺς καὶ τοὺς νέους γεωργούς. Ἐκτὸς αὐτῶν ὑπάρχουν ἀκόμη χωριστοὶ συνεταιρισμοὶ γαλακτοκομίας, ἁλιείας, μελισσοκομίας κλπ. Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ εἶναι γενικῶς συνεταιρισμοὶ ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως καὶ συνεταιρισμοὶ χρήσεως μηχανῶν. Ἡ πιστωτικὴ ὀργάνωσις εἶναι εἰς ὅλα τὰ εἴδη συνεταιρισμῶν κοινή.

Ἐκ τῶν ἄλλων εἰδῶν συνεταιρισμῶν ὑπάρχουν συνεταιρισμοὶ κατ' οἶκον ἐργατῶν καὶ συνεταιρισμοὶ οἰκήσεως, οἱ ὁποῖοι εἶναι συνεταιρισμοὶ ἐνοίκων μεγάλων ἀστικῶν οἰκημάτων καὶ οἰκοδομικοὶ συνεταιρισμοί. Ὁ κορμὸς ὅμως τῶν ρωσσικῶν συνεταιρισμῶν συνίσταται ἐκ συνεταιρισμῶν καναταλώσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἀφ' ἑτέρου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπερέχουν κατὰ πολὺ οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, ἂν καὶ μὲ ἰσχυρὰν γεωργικὴν χροιάν.

Ὁλόκληρος ὁ Συνεργατισμὸς ἔχει συσσωματωθῆ ὑπὸ μίαν ἐνιαίαν ἀνωτάτην ὀργάνωσιν: 1) Τὴν Centrosojus διὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως, ἡ ὁποία τὸ 1926 περιελάμβανε 249 συνδέσμους καὶ 28.627 συνεταιρισμοὺς μὲ 11,1 ἑκατομμύρια μέλη. (1) 2) Τὴν Selskosojus διὰ τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμούς, ἡ ὁποία τὸ 1925 ἠρίθμει 321 συνδέσμους καὶ 27.300 συνεταιρισμοὺς μὲ 3,67 ἑκατομμύρια οἰκογενείας. Ὡς ἐπιστέγασμα τῆς ὀργανώσεως χρησιμεύει ἡ ἐν Μόσχᾳ Κεντρικὴ συνεταιριστικὴ Ἐπιτροπὴ μὲ τὴν Πανρωσσικὴν συνεταιρικὴν Τράπεζαν (Vsekobank). Διὰ τὴν Οὐκρανίαν, Λευκὴν Ρωσσίαν καὶ ὑπερκαυκασικὰς δημοκρατίας ὑφίστανται χωριστοὶ σύνδεσμοι. Οἱ παρεχόμενοι ἀριθμοὶ εἶναι διάφοροι καὶ δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἐντελῶς ἀξιόπιστοι· ἐνίοτε ἐπίσης συνυπολογίζονται αἱ δοσοληψίαι τῶν κεντρικῶν καταστημάτων (δηλαδὴ διττῶς). Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐξ αὐτῶν δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν

(1) Σ. Μ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν ἀνῆλθε τὸ 1930 εἰς 43.2 ἑκατομμύρια.

ὅτι παρὰ τὴν μεγάλην πίεσιν ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ δὲν εἶναι ὅλοι οἱ ρῶσσοι μέλη συνεταιρισμῶν καὶ μάλιστα ἡ ἀναλογία τῶν συνεταίρων ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι μικροτέρα ἢ ἐν Μεγάλῃ Βρεττανίᾳ. Ἐν τούτοις εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι ὁ Συνεργατισμὸς ἐν Ρωσσίᾳ ἔχει ἐντελῶς ἀσυνήθη ἐξάπλωσιν καὶ σημειοῖ μεγάλην κίνησιν ἐργασιῶν, κατέστη δ' ἐπίσης κύριος οὐσιώδους μέρους τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου, συμμετέχει δὲ δι' αὐτὸ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν κρατικῶν ἀρχῶν εἰς τὸ μονοπώλιον τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου. Αἱ συναλλαγαὶ τῶν ρωσσικῶν συνεταιρισμῶν δὲν περιορίζονται μόνον εἰς τοιαύτας μετὰ τῶν μελῶν των ἀλλὰ καὶ εἰς δοσοληψίας μετὰ μὴ μελῶν, ἐξυπηρετοῦν δ' ἐπίσης οὗτοι καὶ τὸ κρατικὸν ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖ τοὺς συνεταιρισμοὺς ὡς διαμέσους ἐμπόρους.

Φυσικὰ δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸν Συνεργατισμὸν εἰς μίαν χώραν μὲ τόσον εὐμετάβλητον καὶ τόσον βραχεῖαν συνεταιριστὴν ἱστορίαν, ἡ ὁποία ἐπιπροσθέτως ἔχει ἐπηρεασθῆ τεχνικῶς διὰ κρατικῶν παρεμβάσεων, ὡς κάτι τὸ πλῆρες. Δὲν εἶναι ἐκπληκτικὸν ὅτι οὗτος πάσχει ἀπὸ πολλὰς ἀσθενείας, ἰδίως ἔλλειψιν κεφαλαίων, μικροτέραν ἀποδοτικότητα ὑπὸ τιμὰς ὑψηλὰς κλπ., ἐκ τούτου δὲ συνάγεται ὅτι οἱ συνεταιρισμοὶ δὲν δύνανται νὰ ὑφίστανται εἰμὴ ἐν ἀνεξαρτησίᾳ ἀπὸ τοῦ κράτους.

Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ Συνεργατισμοῦ ὅλως ἰδιαζούσης φύσεως, ὁ ὁποῖος ὅμως εἶναι κατὰ τοῦτο ἀξιοσημείωτος, καθόσον, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας χώρας, ἔχει ἐπιβληθῆ ἐναντίον πάσης θεωρίας καὶ σήμερον θεωρεῖται καὶ ὑπὸ τῶν θεωρητικῶν του ἀντιπάλων ἐπίσης ὡς εἷς τῶν κυρίων στύλων τοῦ κομμουνιστικοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο ὑποστηρίζεται παντοιοτρόπως, προστατεύεται δὲ τόσον πολύ, ὥστε ἀκόμη καὶ σήμερον θεωρεῖται ὡς κάτι διάφορον τοῦ Συνεργατισμοῦ τοῦ ὑπολοίπου κόσμου. Ὅ,τι ἐν προκειμένῳ ἔχει ἐνδιαφέρον εἶναι ἀφ' ἑνὸς ἡ τάσις αὐτοῦ ὅπως καταστῆ ἀνεξάρτητος τοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ γίνῃ πάλιν ἐλεύθερος καὶ ἀφ' ἑτέρου ὅτι αἱ σοβιετικαὶ ἀρχαὶ ὑποστηρίζουν αὐτὸν εἰς τοῦτο μέχρις ὡρισμένου βαθμοῦ, διὰ νὰ τὸν χρησιμοποιοῦν ἰδίως ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ὡς ἕνα μὴ κρατικὸν δῆθεν ὄργανον ὑπὲρ τῶν κρατικῶν σκοπῶν των καὶ τοῦ ἀγῶνος τῶν τάξεων, ἐνῷ αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ δὲν δύνανται νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ τοῦ νὰ κρατοῦν πάντοτε καλῶς εἰς χεῖρας των τὸν Συνεργατισμὸν τοῦτον, ἵνα μὴ τὸν ἀφίσουν νὰ καταστῇ κρᾶτος ἐν κράτει.

Εἴτε ὑπὸ τὸν πολεμικὸν κομμουνισμόν, εἴτε ὑπὸ τὴν Nep (ἀπὸ τοῦ 1921) ἢ ὑπὸ τὴν Neonep (ἀπὸ τοῦ 1924), ὁ ρωσσικὸς Συνεργατισμὸς ἦτο πάντοτε ἠναγκασμένος νὰ χρησιμεύῃ εἰς τὸ κομμουνιστικὸν κράτος ὡς μέσον διὰ τὸν σκοπὸν καὶ οὕτω ἀπεξενώθη τῶν κυρίων αὐτοῦ ἔργων. Ἡ ὀργάνωσις εἶναι τοιαύτη, ὥστε καὶ αἱ ἐπίσημοι ὑπηρεσίαι νὰ παραπονοῦνται διὰ τὴν μικρὰν ἀπόδοσιν αὐτῶν, ἡ ὁποία δὲν ἐξαρκεῖ οὔτε διὰ νὰ παράσχῃ εἰς τὴν σοβιετικὴν ἐξουσίαν τὰς ὑπηρεσίας, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπολογίζει αὕτη, οὔτε διὰ νὰ ὑποσκελίσουν τὸ ἀνθοῦν ἰδιωτικὸν ἐμπόριον. Κατόπιν ὅλων τῶν γενομένων ἐν προκειμένῳ

πειραμάτων ἀπέκτησαν ἀντίληψιν τῆς δυσκόλου θέσεως τῶν ρωσσικῶν συνεταιρισμῶν· ἀλλὰ μεθ' ὅσησδήποτε συγκαταβάσεως καὶ ἂν κρίνωμεν, οὐδεὶς λόγος ὑφίσταται νὰ θεωρήσωμεν τούτους ὑπόδειγμα συνεταιρικῆς δράσεως διὰ τὰς μὲ παλαιὰν αἴφνης συνεταιριστικὴν ἀνάπτυξιν χώρας, ὅπως ὑποστηρίζεται πάντοτε ὑπὸ τῆς ρωσσικῆς προπαγάνδας.

Τὸ βέβαιον μόνον εἶναι ὅτι ὁ Συνεργατισμὸς ἀπέδειξε τὸ ἀπρόσβλητον αὐτοῦ ἔναντι ἐπίσης τῆς ἐν Ρωσσίᾳ κρατικῆς ἀναμίξεως, καθὼς καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν του ἀπὸ θεωρίας. Οὗτος ἢ θὰ καταστῇ Συνεργατισμὸς ἐλεύθερος καὶ ἰσχυρός, ὁπότε θὰ καταπέσῃ ἡ δεσπόζουσα ἐν Ρωσσίᾳ θεωρία ἢ θὰ νικήσῃ αὕτη καὶ τότε ὁ Συνεργατισμὸς δὲν θὰ ἠδύνατο πλέον νὰ ἔχῃ εἰμὴ σκιώδη ὕπαρξιν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ Συνεργατισμός, ὅπως εἰς ὅλον τὸν κόσμον, οὕτω καὶ ἐν Ρωσσίᾳ εἶναι στενότατα συνδεδεμένος μὲ τὰ κοινωνικοπολιτικὰ γεγονότα τῆς χώρας του· θὰ χρειασθῇ ν' ἀφεθοῦν κατὰ μέρος τὰ παρόντα πολιτικὰ συμφέροντα καὶ ἄλλαι λεπτομέρειαι καὶ νὰ παρέλθῃ ἀκόμη μακρὸν χρονικὸν διάστημα διὰ νὰ καταστοῦν δυναταὶ ἐπιστημονικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ὑλικοῦ τούτου, τὸ ὁποῖον, ὅπως καὶ ἡ σημερινὴ Ρωσσία, ἀποτελεῖ μέγα πειραματικὸν πεδίον ἐν τῷ κοινωνικῷ ζητήματι.

ια) Ὁ νέος κόσμος.

Αἱ μεγάλαι χῶραι, περὶ τῶν ὁποίων πρόκειται ἐδῶ, δηλ. αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, Καναδᾶς, Αὐστραλία, Νέα Ζηλανδία καὶ Νότιος Ἀφρική, ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν λόγῳ τοῦ ἀποικιακοῦ των χαρακτῆρος, ὁ ὁποῖος προέχει ἐπίσης καὶ εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, τοὐλάχιστον εἰς τὰ πρὸς δυσμὰς μέρη τούτων, τῆς εἰς γεωργικὰ προϊόντα ἐξαγωγῆς των καὶ τῆς εὐρείας ἐκτάσεώς των.

Εἰς τὰς ***Ἡνωμένας Πολιτείας*** ὑπάρχει μακρὰ σχετικῶς ἱστορία συνεταιριστικῶν προσπαθειῶν ὁμοίων πρὸς τὰς ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὰ ὑποδείγματα τῶν Fourier, Owen καὶ πολυαρίθμων ἄλλων σοσιαλιστικῶν πειραμάτων τῆς κατευθύνσεως τῶν παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν, αἵτινες δὲν ηὐδοκίμησαν. Διὰ τοὺς μικρούς, ἰδίως δὲ διὰ τοὺς ἐργάτας, ὑπάρχουν σήμερον ἀφ' ἑνὸς αἱ ὑπὸ τῶν ἐργατικῶν σωματείων ἱδρυόμεναι τράπεζαι ἐργατῶν, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουν αὔξουσαν ἀνάπτυξιν, καὶ ἀφ' ἑτέρου οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, οἱ ὁποῖοι ἔχουν μίαν κεντρικὴν ὀργάνωσιν, τὴν Cooperative League of U. S. A., περιλαμβάνουσαν τὸ 1926 150 συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως μὲ 100.000 περίπου μέλη. Ὑπάρχουν ἐπίσης πιστωτικοὶ καὶ οἰκοδομικοὶ συνεταιρισμοί, οἱ ὁποῖοι ἐξυπηρετοῦν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοὺς ἐργάτας. Περὶ συνεταιρισμῶν τῆς ἀστικῆς μεσαίας τάξεως οὐδεὶς γίνεται λόγος. Πάντα ταῦτα ἀποτελοῦν ἀπαρχὰς τῆς κινήσεως.

Ὅλως διαφόρως ἔχουν τὰ πράγματα μὲ τὴν γεωργίαν τῆς Ἀμερικῆς, τῆς ὁποίας ἡ ἱστορία τῶν συνεταιρισμῶν φθάνει μέχρι τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Μέχρις ὅμως τοῦ 1911 ἡ ἐξέλιξις ἔβαινε λίαν βραδέως.

Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ 20οῦ αἰῶνος αἱ προσπάθειαι τῶν κτηματιῶν ἤρχισαν νὰ ἐνισχύωνται ὁλονὲν ζωηρότερον ὑπὸ τοῦ κράτους, ἀπὸ δὲ τοῦ 1915 ἤρξατο μεγάλη συνεταιριστικὴ κίνησις, ἰδίως διὰ τῆς ἱδρύσεως τοπικῶν ὀργανώσεων πωλήσεως, ἣν ἐπηκολούθησεν ἡ σύστασις συνδέσμων. Προμηθευτικαὶ ἐργασίαι ἐνεργοῦνται εἰς μετρίαν ἔκτασιν. Αἱ ἐπιτυχίαι τῆς δράσεως τῶν συνεταιρισμῶν συνίστανται εἰς τὴν ἐπίτευξιν συμφερωτέρων διὰ τοὺς παραγωγοὺς τῶν τιμῶν, ἰδίως διὰ τῆς τῇ βοηθείᾳ τοῦ κράτους καλλιτέρας συσκευασίας καὶ ταξινομήσεως τῶν προϊόντων, τῆς ὁποίας ἡ κυριωτέρα ὠφέλεια εἶναι ἡ οἰκονομία δαπανῶν καὶ ἡ διευκόλυνσις τῆς πωλήσεως, διὰ τὴν ὁποίαν μεγάλον ρόλον παίζουν ἡ βελτίωσις τῆς ποιότητος καὶ ἡ κοινὴ ρεκλάμα. Ὁ ἀριθμὸς τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἀνήρχετο τὸ 1923 εἰς 10.160 (ἔναντι 5424 κατὰ τὸ ἔτος 1915), μὲ ἀριθμὸν μελῶν ὑπὲρ τὰ 2 ἑκατομμύρια (ἔναντι 650.000 τὸ 1915). Αἱ δοσοληψίαι ἀνήρχοντο εἰς 2.200 ἑκατομμύρια δολλάρια (ἔναντι 636 ἑκ. τὸ 1915). Τὸ 1915 τὰ 45,6 ο)ο τῶν δοσοληψιῶν ἀπετέλουν τὰ σιτηρὰ καὶ τὰ 31,7 ο)ο αἱ ὀπῶραι καὶ τὰ λαχανικά. Αἱ ἀναλογίαι ὑπεχώρησαν τὸ 1923 εἰς 27,3 ο)ο καὶ 13,6 ο)ο τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ μίαν ἀπόδειξιν τῆς μεγάλης ἐπεκτάσεως τῆς δράσεως τῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἐπὶ ἄλλων προϊόντων.

Ἡ μεγαλητέρα ἀνάπτυξις τῆς συνεταιρικῆς πωλήσεως ἐπετεύχθη ἐν ***Καναδᾷ,*** τοῦ ὁποίου ὁ Συνεργατισμὸς ἀρχίζει κυρίως μὲ τὸν πόλεμον. Ἡ ἐπακολουθήσασα τοῦτον γεωργικὴ κρίσις ἐνεφάνισε τὴν ἀνάγκην ἐπαναδιώσεως τῆς κατὰ τὸν πόλεμον λόγῳ τοῦ ἐφοδιασμοῦ τῶν συμμάχων ἱδρυθείσης κεντρικῆς ὀργανώσεως σίτου, ἀλλ' αἱ πρὸς τοῦτο προσπάθειαι ἐναυάγησαν. Κατόπιν ὅμως ἡ ἐπίτασις τῆς κρίσεως ἐπροκάλεσε τὴν ἵδρυσιν μιᾶς ὀργανώσεως, τὸ πρῶτον ἐν Alberta, ἣν ἠκολούθησαν καὶ αἱ ἄλλαι χῶραι, τὸ δὲ 1924 συνεστήθη μία ὀργάνωσις πωλήσεως τοῦ Καναδᾶ, στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως, πρὸς τὴν ὁποίαν οἱ κτηματίαι ὑπεχρεοῦντο ἐπὶ ποινῇ νὰ παραδίδουν ἐπὶ πέντε ἔτη ὁλόκληρον τὴν σιτοπαραγωγήν των (ἀφαιρουμένων τῶν πρὸς ἰδίαν χρῆσιν.) Ἔναντι ταύτης οὗτοι ἐλάμβανον ἄμεσον προκαταβολήν, τὴν ὁποίαν ἡ ὀργάνωσις ἐπρομηθεύετο ἀπὸ πιστώσεις τῶν ἰδιωτικῶν τραπεζῶν μὲ ἐγγύησιν τοῦ κράτους. Πάντες ἐλάμβανον τὴν αὐτὴν τιμὴν καὶ συμμετεῖχον ἐξ ἴσου εἰς τὰ κέρδη. Ἀπὸ τοῦ 1925 ἡ ὀργάνωσις αὕτη διεξάγει συνεννοήσεις μετὰ τῶν ἄλλων ἐξαγωγικῶν σίτου χωρῶν, Ἀμερικῆς, Αὐστραλίας καὶ Ρωσσίας, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ρυθμίσεως τῆς παγκοσμίου ἀγορᾶς σιτηρῶν. Ἐπίσης καὶ ἄλλα εἴδη σιτηρῶν, ζῶα, γαλακτοκομικὰ προϊόντα, πουλερικά, αὐγά, ἐξάγονται διὰ συνεταιρικῶν ὀργανώσεων.

Καὶ ἐν ***Αὐστραλίᾳ*** καὶ ***Νέᾳ Ζηλανδίᾳ*** ἐπίσης οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ εἶναι κυρίως ὀργανώσεις πωλήσεως. Αἱ τραπεζικαὶ ἐργασίαι εἶναι ἀπηγορευμέναι εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς διὰ νόμου. Οἱ πρῶτοι ἱδρυθέντες γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ εἶναι οἱ γαλακτοκομικοί, οἵτινες συνεστήθησαν ἐν μέρει κατὰ τὰ πρότυπα τῶν δανικῶν συνεταιρισμῶν.

Κατὰ ταῦτα αἱ νέαι χῶραι παρουσιάζουν τὴν ἀπαρχὴν μιᾶς νέας περιόδου τοῦ γεωργικοῦ Συνεργατισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ κάτι τὸ νέον, βασίζεται ἐπὶ τῆς πωλήσεως καὶ τῆς κρατικῆς βοηθείας, ἐπιδιώκει μόνον τὸ συμφέρον τῶν γεωργῶν καὶ τῶν ὀργανώσεών του, εἶνε τελείως ἐμπορικῶς ὠργανωμένος καὶ ἐνέχει μεγάλην σημασίαν ὄχι μόνον τοπικῶς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν παγκόσμιον ἀγοράν. Οὕτω ἡ ἐν Καναδᾷ κατὰ τὸ ἔτος 1925 ἐξαγωγὴ σίτου διενηργήθη κατὰ τὰ 2)3 ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν, ἐπειδὴ δὲ ἡ χώρα αὕτη εἶναι ἡ κυριωτέρα ἐξαγωγικὴ χώρα, τοῦτο σημαίνει ὅτι περισσότερον τοῦ ἑνὸς τετάρτου τοῦ ἐξαγομένου εἰς τὴν παγκόσμιον ἀγορὰν σίτου προμηθεύεται ὑπὸ συνεταιρισμῶν. Τὸ 70 ο)ο τῆς ἐξαγωγῆς σίτου τῆς Αὐστραλίας ἐνεργεῖται ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν. Ἡ Νέα Ζηλανδία εἶναι ἡ πρώτη χώρα ἐξαγωγῆς τυροῦ καὶ δευτέρα ἐξαγωγῆς βουτύρου. Τὰ 32 ο)ο τῆς ἐξαγωγῆς τυροῦ καὶ βουτύρου ἐξάγονται ὑπὸ συνεταιρισμῶν. Ἡ τοιαύτη συγκέντρωσις τῆς προσφορᾶς εἰς χεῖρας τῶν συνεταιρισμῶν εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνάπτυξιν σχέσεων μὲ μεγάλας ὀργανώσεις καταναλώσεως τῶν χωρῶν εἰσαγωγῆς.

ιβ) Ἰαπωνία.

Ὁ Συνεργατισμὸς ἐν Ἰαπωνίᾳ παρουσιάζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον, καθόσον αὕτη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀλλοδαπῆς ἐσημείωσεν αἰφνιδίαν ἀπὸ τοῦ φεουδαρχικοῦ εἰς τὸ καπιταλιστικὸν κράτος μετάβασιν, ἡ ὁποία παρ' ὅλας τὰς ἐπιτυχίας, τὰς ὁποίας ἔσχεν ἐν τῇ ἐξελίξει της, δὲν ἐτερματίσθη εἰσέτι, καθόσον οἱ ἄνθρωποι δὲν ἀπέβαλον ἀκόμη τὰς παραδόσεις, μὲ τὰς ὁποίας ἀνετράφησαν.

Ἐν Ἰαπωνίᾳ ζῶσιν ἀκόμη πολλαὶ δυνάμεις τῆς προκαπιταλιστικῆς ἐποχῆς. Διὰ τοῦτο ὑφίστανται ἐκεῖ αὐτοφυῆ τις Συνεργατισμὸς ἐντελῶς μὴ καπιταλιστικοῦ πνεύματος. Ὑπάρχουν ἐκεῖ ἐν πρώτοις οἱ καλούμενοι Musin, οἱ ὁποῖοι εἶναι εἶδος συλλόγων ἀλληλοβοηθείας, οἵτινες ἐξικνοῦνται μέχρι τοῦ 8ου αἰῶνος καὶ οἱ ὁποῖοι ἀργότερον μετεβλήθησαν εἰς ψυχαγωγικὰ Klub, εἰς κερδοσκοπικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ τέλος τὸ 1896 τῇ κρατικῇ παρεμβάσει ἐγένοντο πάλιν ἕνα εἶδος πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν. Φαίνεται ὅτι ὑπῆρχον ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον τοιούτων Musin διαφόρων εἰδῶν, τὴν φῦσιν τῶν ὁποίων ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα ν' ἀντιληφθῶμεν καλῶς. Νεώτερον ὅμως φαίνεται νὰ εἶναι τὸ εἶδος τῶν ἰαπωνικῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται Hotokusha καὶ οἱ ὁποῖοι ἐδημιουργήθησαν ὑπὸ ἑνὸς διδασκάλου ὀνόματι Santoku Ninomya (1787-1856) προσενεγκόντος μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν. Οἱ Hotokusha εἶναι σύλλογοι ἀμοιβαίας ἐγκαρδιώσεως ἠθικοῦ χαρακτῆρος καὶ βοηθείας, δηλ. ἕνα εἶδος συνδέσμου χρηστοηθείας, οἱ ὁποῖοι ὅμως ἦσαν συγχρόνως καὶ γεωργικαὶ ἑνώσεις καὶ ταμεῖα ἀποταμιεύσεως καὶ δανείων. Δυνάμεθα νὰ παραβάλωμεν τὸν Ninomya μὲ τὸν Pestalozzi καὶ Raiffeisen καὶ τοὺς συλλόγους του μὲ τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμούς. Ἐν τούτοις δὲν δύναται κανεὶς νὰ τοὺς ἐξο-

μοιώση. Τὸ 1919 λέγεται ὅτι ὑπῆρχον 543 τοιοῦτοι σύλλογοι μὲ 20.000 μέλη ἐν συνόλῳ.

Ὁ νεώτερος κατὰ τὸ γερμανικὸν πρότυπον διαμορφωθεὶς Συνεργατισμὸς δὲν συνδέεται μὲ τὰ ἀνωτέρω εἴδη συνεταιρισμῶν τῆς Ἰαπωνίας. Ἀφ' ἑνὸς διότι δὲν φαίνεται νὰ παρουσίαζον ταῦτα ἐξελικτικὴν ἱκανότητα καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι κατὰ τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν εἰσήχθη ἐν Ἰαπωνίᾳ ὁ εὐρωπαϊκὸς Συνεργατισμὸς μαζὶ μὲ τόσα ἄλλα πράγματα, διεπνέοντο ἐκεῖ ἀπὸ τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν νὰ διαρρυθμίσουν τὰ πάντα, ὅπως ἦσαν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. Ὁ μεταρρυθμιστικὸς ζῆλος ἦτο ἀκόμη λίαν ὁρμητικός, ὅταν ὁ ἄλλοτε ἐν Βερολίνῳ πρεσβευτὴς Vicomte Hirata (†1900) εἰσήγαγεν ἐν Ἰαπωνίᾳ τὸν δυτικὸν Συνεργατισμόν. Τὸ 1900 ἐθεσπίσθη εἷς νόμος περὶ συνεταιρισμῶν, τὸ δὲ 1906 ἱδρύθη εἷς κεντρικὸς σύνδεσμος τῶν συνεταιρισμῶν, ὁ ὁποῖος καλλιεργεῖ καὶ συνενώνει ὅλα τὰ εἴδη τοῦ ἰδικοῦ μας Συνεργατισμοῦ. Ἡ ἀνάπτυξις ὑπῆρξε λίαν ἰσχυρά. Τὸ 1900 ἠριθμοῦντο 21 συνεταιρισμοί, τὸ 1904 1132, τὸ 1914 11.160 καὶ τὸ 1924 14.444. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν ὑπολογίζεται ὅτι ἀνέρχεται εἰς περίπου 4.000.000. Ἡ συνεταιριστικὴ στατιστικὴ τῆς Ἰαπωνίας εἶναι πολὺ ὀλιγώτερον ἀξιόπιστος τῆς εὐρωπαϊκῆς τοιαύτης. Βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι τὰ τέσσαρα πέμπτα ὅλων τῶν συνεταίρων εἶναι γεωργοί. Τοῦτο προσδίδει εἰς τοὺς συνεταιρισμούς, ὄντας κατὰ τὸ πλεῖστον πιστωτικούς, πολὺ μεγάλην σημασίαν εἰς μίαν χώραν ἀγροτικὴν ἀκόμη καὶ μὲ γεωργικὸν πληθυσμὸν ζῶντα πενιχρῶς.

Οἱ συνεταιρισμοί, φαίνεται, ὑποστηρίζονται ἰσχυρῶς ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως καὶ πιθανῶς μόλις τώρα λαμβάνουν τὴν κατεύθυνσιν πρὸς τὴν ἐλευθέραν αὐτοβοήθειαν, ἡ ὁποία δὲν ἔχει ἀκόμη καλῶς ἀναπτυχθῇ εἰς τὰς μάζας τοῦ πληθυσμοῦ, διότι ἐξ ἱστορικῶν λόγων τῆς χώρας εἶναι εἰθισμένοι ἐκεῖ νὰ πιστεύουν εἰς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ κράτους. Τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ἡ ἐργατικὴ τάξις τῶν πόλεων μικρὰν χρῆσιν κάμνει τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, οὕτως ὥστε μόνον ὀλίγοι τοιοῦτοι ὑπάρχουν. Τὸ 1923 ὑπελογίζοντο οὗτοι εἰς 248, ἐκ τῶν ὁποίων πάλιν μόνον ἐννέα φαίνεται ὅτι εἶναι ἀληθεῖς συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἐργατῶν. Ἐκ τῆς μεσαίας τάξεως μόνον ἡ τάξις τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων ἔχει χρησιμοποιήσει εἰς μετρίαν ἔκτασιν τοὺς συνεταιρισμούς, ἐνῷ οἱ βιοτέχναι καὶ οἱ ἔμποροι οὐδόλως. Ἀντιθέτως ἀπὸ τοῦ 1878 ὑπάρχει μεταξὺ τῶν μεταξοϋφαντῶν ἕνα ἄνευ ξένου προτύπου δημιουργηθὲν εἶδος ἰαπωνικῶν παραγωγικῶν καὶ πωλήσεως συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπολογίζονται ὅτι περιλαμβάνουν 50.000 περίπου μέλη, σκοπὸς δὲ τούτων εἶναι νὰ διευκολύνουν εἰς ταῦτα τὸν ἀνταγωνισμὸν πρὸς τὰ μηχανικῶς κινούμενα μεταξοϋφαντήρια. Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι προσηρμόσθησαν ἀπὸ τοῦ 1910 πρὸς τοὺς τύπους, τοὺς ὁποίους διαγράφει ἐκεῖ ὁ νέος νόμος περὶ συνεταιρισμῶν, καὶ φαίνεται νὰ ἔρῶσιν εὐεργετικῶς.

ιγ) Ἰνδίαι.

Αἱ χῶραι τῶν Ἰνδιῶν κατοικοῦνται ὑπὸ ἑνὸς λαοῦ ἐκ 300 ἑκατομμυρίων ψυχῶν πτωχοτάτου καὶ ἀμορφώτου, δεινῶς δὲ ἐκμεταλλευομένου ὑπὸ τῶν χρηματοδοτῶν τῶν χωρίων, οἱ ὁποῖοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διενεργοῦν τὸ τοπικὸν ἐμπόριον. Διὰ τοῦτο ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ Συνεργατισμοῦ θὰ ἀπέβαινε διὰ τοὺς πτωχοὺς τούτους γεωργοὺς ἀληθὴ εὐλογία. Μετὰ πολυετεῖς προπαρασκευαστικὰς ἐργασίας ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως, ἐθεσπίσθη τὸ πρῶτον τὸ 1904 ὁ νόμος περὶ συνεταιρισμῶν καὶ ἤρχισε ἔκτοτε μία ἐπιτυχὴς προπαγάνδα.

Τὸ 1907 ὑπῆρχον ἐν Ἰνδίαις 149 συνεταιρισμοί, τὸ 1914 15.673 καὶ τὸ 1923)24 61.106, ἐξ ὧν οἱ 54.645 ἦσαν γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πιστωτικοί. Ἡ τεραστία αὐτὴ ἐξάπλωσις μαρτυρεῖ τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας, ποῦ προσέφεραν εἰς τὰς Ἰνδίας οἱ συνεταιρισμοί, οἱ ὁποῖοι ἠδυνήθησαν νὰ δανείζουν πρὸς 15 ο)ο, ἐνῷ οἱ ἔμποροι τῶν χωρίων ἐδάνειζον μέχρις 60 ο)ο ἐτησίως.

Ὁ Συνεργατισμὸς τῶν Ἰνδιῶν ἀποτελεῖ ζωντανὸν παράδειγμα τῆς παγκοσμίου σημασίας τῶν συνεταιρισμῶν καὶ μίαν περίπτωσιν εἰσαγωγῆς τοῦ Συνεργατισμοῦ διὰ κυβερνητικῶν μέτρων.

ιδ) Διεθνὴς ὀργάνωσις.

Προσπαθείας πρὸς διεθνῆ ὀργάνωσιν ἀνευρίσκομεν ἤδη κατὰ τὸ 1835, δὲν παρεῖχον ὅμως αὗται ἐλπίδας εὐδοκιμήσεως, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ὑπῆρχον σχεδὸν συνεταιρισμοὶ ἐκτὸς τῆς Ἀγγλίας, ὅλοι δὲ ὁμοῦ ἦσαν πολὺ ἀσθενεῖς.

Ἡ ἱστορία τῆς ἤδη ὑφισταμένης ***Διεθνοῦς Ὁμοσπονδίας συνεταιρισμῶν*** ἀνατρέχει μέχρι τοῦ ἔτους 1885, ἀρχίζει δὲ μὲ τὴν πρόσκλησιν, τὴν ὁποίαν ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς ἀγγλικοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως ὁ ἱδρυτὴς τῆς γαλλικῆς κινήσεως τῶν καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν de Boyve. Ταύτης προηγήθησαν διαπραγματεύσεις τινὲς ἀνεπισήμου χαρακτῆρος. Ἀρχικῶς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φθάσουν εἰς σαφὲς πρόγραμμα, μετὰ περαιτέρω ὅμως διαπραγματεύσεις καὶ ἀνταλλαγὴν ἐπισκέψεων ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Vansittart—Neale, γραμματέως τῆς ἀγγλικῆς ὁμοσπονδίας, καὶ E. O. Greening συνῆλθον ἐν τέλει τὸ 1895 ἐν Λονδίνῳ εἰς ἱδρυτικὴν συνέλευσιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ H. Wolff, ἑνὸς πλουσίου ἄγγλου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἰδιαίτερον ἐνθουσιασμὸν διὰ τοὺς πιστωτικοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ πολλὰ εἶχε πράξει ὑπὲρ αὐτῶν. Εἰς ταύτην εἶχον προσκληθῆ οἱ συνεταιρισταὶ ὅλων τῶν χωρῶν, ὁ δὲ Wolff ἐζήτησεν ὅπως δεχθοῦν πάντας, ὅσοι ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Συνεργατισμόν. Εἰς τούτους ἀνῆκον καὶ διάφοροι ἐπιχειρηματίαι, οἱ ὁποῖοι εἶχον εἰσαγάγει εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις των τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ κέρδη, καὶ ἄλλοι φίλοι τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς, ὡς ὁ κόμης Ghanbrun.

Ἤδη εἶχον τὴν ὀργάνωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν προσεχώρουν ὁλονὲν

σύνδεσμοι συνεταιρισμῶν καὶ διάφοροι προσωπικότητες, οἱ πλεῖστοι ὅμως τῶν συμπραττόντων εἶχον διάφορον ἰδέαν περὶ ἐκείνου, εἰς τὸ ὁποῖον ὤφειλε νὰ ἐπιδοθῇ ἡ Ὁμοσπονδία, ἐπεδιώκετο δὲ ὁ καθορισμὸς ἑνὸς σκοποῦ, ὁ ὁποῖος νὰ ἐτύγχανε κοινῆς ἀναγνωρίσεως.

Βαθμηδὸν ἐπῆλθε ποιά τις ἀποσαφήνισις, ὅταν κατὰ τὸ ἔτος 1902 ἐλήφθη ἐν τῷ ἐν Manchester συνεδρίῳ ἡ ἀπόφασις διὰ τῆς ὁποίας ἐγκατελείφθη ἡ ἀρχὴ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰ κέρδη. Δευτέραν σπουδαιοτάτην ἀποσαφήνισιν ἐπήνεγκε τὸ ἑπόμενον ἐν ἔτει 1904 συγκροτηθὲν συνέδριον ἐν Βουδαπέστῃ, ὅτε συνεπείᾳ τῆς εἰσηγήσεως τοῦ τότε γραμματέως τῶν ἑλβετικῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως Dr. H. Müller περὶ διαδόσεως καὶ ὀργανώσεως καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὰ γεωργικὰ καὶ ἡμιγεωργικὰ μέρη, ἤτις ἐνεῖχε τὸν κοινωνικομεταρρυθμιστικὸν χαρακτῆρα τῶν καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν, προεκλήθησαν σφοδραὶ διενέξεις μὲ τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Schulze-Delitzsch, τὴν ὁποίαν ἐξεπροσώπουν διὰ τὴν Γερμανίαν ὁ καθηγητὴς Crüger καὶ διὰ τὴν Αὐστρίαν ὁ Dr. Wrabetz. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως καὶ οἱ φιλελεύθεροι συνεταιρισμοὶ (ὑποστηριζόμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπὸ τὴν ἀστικὴν μεσαίαν τάξιν) εἶχον περιέλθη εἰς ῥῆξιν καὶ εἶχον χωρισθῇ, ὁ δὲ χωρισμὸς οὗτος ἐσυνεχίσθη ἐν Βουδαπέστῃ διὰ θεωρητικῶν διενέξεων καὶ κατέληξεν εἰς τὴν ἀποχώρησιν τῶν ὀπαδῶν τοῦ Schulze Γερμανίας, Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας (ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Crüger). Τούτους ταχέως ἠκολούθησαν οἱ περισσότεροι γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Haas διὰ νὰ ἱδρύσουν ἴδιον διεθνῆ σύνδεσμον καὶ οὕτω ἡ Ὁμοσπονδία περιῆλθεν ὑπο τὴν ἡγεσίαν τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως.

Νῦν τὸ πρῶτον ἤρξατο μία σαφὴς κατὰ τὸν σκοπὸν καὶ πρακτικὴ ἐργασία, ἰδίως ἀφ' ὅτου ἀνέλαβεν ὡς γραμματεὺς ὁ Hans Müller, ὁ ὁποῖος ἔδωσεν εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Ὁμοσπονδίας συνετὴν καὶ μεθοδικὴν κατεύθυνσιν. Ἤρχισαν ἔκτοτε διάφοροι δημοσιεύσεις καὶ συνέταξαν νέον καταστατικόν, τὸ ὁποῖον ὡς σκοπὸν τῆς Ὁμοσπονδίας περιεῖχε τ' ἀκόλουθα:

α) Καθορισμὸς καὶ προπαγάνδα τῶν συνεταιριστικῶν ἀρχῶν καὶ μεθόδων.

β) Διάδοσις τοῦ Συνεργατισμοῦ εἰς ὅλας τὰς χώρας.

γ) Ἀνάπτυξις τῶν φιλικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν μελῶν.

δ) Ἀνάπτυξις καὶ ἑνοποίησις τῆς συνεταιριστικῆς στατιστικῆς.

ε) Παροχὴ πληροφοριῶν καὶ προαγωγὴ τῆς μελέτης ὅλων τῶν ἀφορώντων τὸν Συνεργατισμὸν ζητημάτων.

ϛ) Προαγωγὴ τῶν συναλλακτικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν συνεταιρικῶν ὀργανώσεων τῶν διαφόρων χωρῶν.

Θὕτω εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ἐτέθη ἡ πρακτικὴ ἐργασία καὶ παρεμερίσθη κάθε θεωρητικὸν συνεταιριστικὸν δόγμα. Πρὸς τούτοις δὲ διεκηρύχθη ἡ οὐδετερότης τῆς Ὁμοσπονδίας εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ θρησκευτικὰ ζητήματα.

Τὸ ἐν Ἀμβούργῳ συνέδριον τοῦ 1910 παρέσχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀνακαινισθῇ τὸ πρόγραμμα τῆς Ὁμοσπονδίας καὶ ν' ἀπομακρυνθῇ τοῦ συγχρόνως σχεδὸν ἐν Κοπεγχάγῃ συνεδριάζοντος συνεδρίου τῶν σοσιαλιστῶν ἐν ἀποφάσει, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ὁμοσπονδία διεκήρυσσε τὴν οὐδετερότητά της καὶ διετύπωνε σαφὲς συνεταιριστικὸν πρόγραμμα. Καὶ ἡ ἐκλογὴ ἐπίσης τῆς Γλασκώβης ὡς τόπου Συνεδρίου διὰ τὸ ἔτος 1913 ἐνεῖχε τὴν ἔννοιαν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως. Ὁ Müller ἀπεχώρησε τὸ 1913 τῆς διευθύνσεως τῆς Γραμματείας, τὸν διεδέχθη δὲ εἰς ταύτην ὁ Henry J. May.

Ὁ παγκόσμιος πόλεμος συνέτριψε παρὰ τὴν ἐν Γλασκώβῃ ἐνθουσιωδῶς γενομένην δεκτὴν ἀπόφασιν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης πάντα δεσμὸν μεταξὺ τῶν συνεταιρισμῶν ἀμφοτέρων τῶν ἀντιπάλων μερῶν, πρέπει ὅμως ν' ἀναγνωρισθῇ ὅτι οἱ συνεταιρισταὶ δὲν παρεσύρθησαν εἰς τὰς παρεκτροπὰς τοῦ πολεμικοῦ πνεύματος. Πολλὰ οὐχ' ἧττον συνέδρια τῶν συνεταιρισμῶν τῶν χωρῶν τῆς Ἀντάντ κατὰ τὴν πολεμικὴν περίοδον καὶ ἰδίως ἓν τοῦ ἔτους 1916 ἀπέδειξαν ὅτι δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἐντελῶς τοῦ κρατοῦντος πνεύματος τῆς ἐποχῆς. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἤδη τὸ 1921 εἶχον τόσον προχωρήσει, ὥστε κατέστη δυνατὸν νὰ λάβῃ χώραν μία σύνοδος τῆς Ὁμοσπονδίας.

Ἡ ἐν Βασιλείᾳ αὕτη σύνοδος ὑπῆρξεν ἀξιοσημείωτος ὄχι μόνον ἐκ τοῦ ὅτι κατέστη γενικῶς δυνατὸν νὰ συνέλθουν πάλιν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτου ὅτι υἱοθετήθησαν ἐν αὐτῇ αἱ σχετικαὶ μελέται διὰ τὴν ἵδρυσιν μιᾶς διεθνοῦς ἑταιρείας χονδρικῆς ἀγορᾶς καὶ μιᾶς διεθνοῦς συνεταικῆς τραπέζης, διεμαρτυρήθησαν ἐναντίον τῆς καταπιέσεως τοῦ Συνεργατισμοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ, Ἰταλίᾳ καὶ Πολωνίᾳ, ἀπησχολήθησαν μὲ τὰς σχέσεις πρὸς τὰ ἐργατικὰ σωματεῖα, τέλος δὲ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐδέχθησαν εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν τοὺς μπολσεβικικοὺς ρωσσικοὺς συνεταιρισμούς.

Ἀπὸ τῆς ἀποφάσεως ταύτης δὲν ἐσίγασε πλέον ἡ ἔρις πέριξ τῶν ρωσσικῶν ἐπιθυμιῶν. Αὗται ἐπιδιώκουν ὅπως ἡ Ὁμοσπονδία λάβῃ θέσιν εἰς τὸν προλεταριακὸν ἀγῶνα τῶν τάξεων ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῶν σοβιέτ.

Ἡ ληφθεῖσα τῇ ρωσσικῇ προτροπῇ ἀπόφασις κατὰ τὰς συνόδους τοῦ 1924 ἐν Gent καὶ 1927 ἐν Στοκχόλμῃ, ὅπως διατυπωθῇ τὸ οἰκονομικὸν πρόγραμμα τῆς Ὁμοσπονδίας, δύναται λόγῳ τῆς ἐντὸς τῆς Ὁμοσπονδίας ἀνεπαρκοῦς ὁμογνωμοσύνης καὶ τῶν ἀκαταπαύστων ἀντιδράσεων τῶν κομμουνιστῶν εἴτε νὰ ἐπιφέρῃ νέον σχίσμα εἴτε νὰ παραλύσῃ σύμπασαν τὴν Ὁμοσπονδίαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ἐπιστημονικοὶ σκοποὶ τῆς Ὁμοσπονδίας ἀνελήφθησαν ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ ἐν Gent ***Διεθνοῦς Γραφείου Ἐργασίας,*** τὸ ὁποῖον ἔχει ἰδιαίτερον τμῆμα συνεταιρισμῶν. Σειρὰ δημοσιευμάτων ἐξεδόθησαν ἤδη ὑπ' αὐτοῦ, ἀπεδέχθη δ' ἐπίσης τοῦτο τὴν συνεργασίαν

μὲ τὸ ἐν Ρώμῃ Διεθνὲς γεωργικὸν Ἰνστιτοῦτον, τὸ ὁποῖον μεριμνᾷ διὰ τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς ὅλων τῶν χωρῶν.

Ἡ διεθνὴς συσσωμάτωσις τῶν συνεταιρισμῶν δὲν εἶναι μόνον ὀργανωτική, ἰδίως ἀπὸ τοῦ πολέμου, ἀφ' ὅτου ὁ Συνεργατισμὸς ἐσημείωσεν οὐσιώδη ἀνάπτυξιν. Συνεταιρικαὶ ὀργανώσεις ἐνίων χωρῶν δεσπόζουν ὡρισμένων κλάδων παραγωγῆς ἢ ἔχουν αὐτοὺς ὑπὸ τὸν ἔλεγχόν των, ὅπως συμβαίνει εἰς τὰς γεωργικὰς ἐξαγωγικὰς χώρας, ἐνῷ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μεγάλαι ὀργανώσεις καταναλωτῶν συγκεντρώνουν διηνεκῶς αὐξάνον μέρος τῶν ἀγορῶν τῶν χωρῶν των ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἀγορᾷ. Συνεπείᾳ τούτου παρατηρεῖται μία οἰκονομικὴ προσέγγισις μεταξὺ συνεταιρικῶς ὠργανωμένων παραγωγῶν καὶ καταναλωτῶν ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία καθίσταται ἀκόμη ἀξιολογωτέρα διὰ τοῦ ρωσσικοῦ μονοπωλείου τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου, εἰς τὸ ὁποῖον μετέχουν οἱ συνεταιρισμοὶ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ρωσσικῶν κρατικῶν ἐπιχειρήσεων. Οὕτω τὸ ἀπὸ μακροῦ χρόνου καλλιεργούμενον εἰς τοὺς κύκλους τῆς Διεθνοῦς Ὁμοσπονδίας συνεταιρισμῶν σχέδιον ***οἰκονομικῆς ὀργανώσεως τῶν συνεταιρισμῶν τῶν καταναλωτῶν,*** καθὼς καὶ τῶν συνεταιρισμῶν καταναλωτῶν καὶ παραγωγῶν, κατέστη σχεδὸν ἀφ' ἑαυτοῦ πραγματικότης. Διὰ τῶν ὀργανωτικῶν σχεδίων τῆς Ὁμοσπονδίας ἐπιδιώκεται νὰ δοθῇ μεγάλη ἔκτασις εἰς τὸ σημαντικώτατον τοῦτο δι' ὁλόκληρον τὴν παγκόσμιον οἰκονομίαν γεγονὸς καὶ νὰ τεθοῦν ἐκποδὼν περιτταὶ διαμεσολαβήσεις μεταξὺ παραγωγῶν καὶ καταναλωτῶν διαφόρων χωρῶν. Εἶναι φανερὸν ὅμως ὅτι ὁλόκληρος ἡ ἐξέλιξις ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν δύναμιν τῆς ὀργανώσεως τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, ἡ ὁποία πάλιν εἶναι ἐξηρτημένη ἀπὸ πολιτικοὺς καὶ κοινωνικοπολιτικοὺς παράγοντας. Φυσικὰ θὰ παραστῇ ἐπίσης ἀνάγκη νὰ ὑπερνικήσουν τὰς ὑπηρεσίας τῶν ἐπιχειρηματιῶν εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ἐμπορικῆς καὶ κυκλοφοριακῆς διαμεσολαβήσεως. Ἡ Διεθνὴς Ἑταιρεία χονδρικῆς ἀγορᾶς τῆς Ὁμοσπονδίας εἶναι ἀκόμη γραφεῖον μελετῶν. Ἤδη ὅμως δρῶσι πολλοὶ διεθνεῖς ὀργανισμοὶ συνεταιρισμῶν: εἰς μεταξὺ τῶν δανικῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῆς ἀγγλικῆς ἑταιρείας χονδρικῆς ἀγορᾶς, ἕτερος μεταξὺ ταύτης καὶ τῶν νεοζηλανδῶν ἐξαγωγέων σιτηρῶν, ἓν ρωσσοαγγλικὸν γραφεῖον ἐξαγωγῆς σιτηρῶν, εἰς τὸ ὁποῖον συμπράττουν καὶ ἰδιῶται μεγαλέμποροι, ἡ μεγάλη ἑταιρεία χονδρικῆς ἀγορᾶς τῶν σκανδιναυϊκῶν χωρῶν κλπ. Αἱ ὀργανώσεις αὐταὶ θὰ ἠδύναντο νὰ δώσουν τὸ οἰκοδομικὸν ὑλικὸν διὰ μίαν μεγαλητέραν διεθνῆ ὀργάνωσιν τῶν συνεταιρισμῶν.

Καὶ οἱ κύκλοι τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἐπεζήτησαν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Wilhelm Haas ἀπὸ τοῦ 1905 νὰ πραγματοποιήσουν μία ἀνάλογον διεθνῆ ὀργάνωσιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν. Τὸ 1906 ἱδρύθη εἰς ἓν συνέδριον ἐν Λουκέρνῃ ἡ «***Διεθνὴς Ὁμοσπονδία τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν***» μὲ πρόγραμμα τὴν γενικὴν ἐκπροσώπησιν γεωργικῶν συνεταιριστικῶν συμφερόντων, τὴν ἀνταλλαγὴν πείρας, τὴν συλλογὴν ὑλικοῦ κ.λ.π. Ἡ ἕδρα αὐτῆς ἦτο ἐν Βερολίνῳ. Ὁ πόλεμος διέσπασε τὴν Ὁμοσπονδίαν, ἐν τούτοις ἔτη

τινὰ κατόπιν ἐγένοντο προσπάθειαι πρὸς ἀναβίωσιν αὐτῆς. Τὸ 1920 ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς Commission Internationale d' Agriculture ἡ σύστασις διεθνοῦς ὁμοσπονδίας γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, ἥτις ἱδρύθη ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Confédération Internationale des Syndicats Coopératives (ἢ des Sociétés Cooperatives Agricoles) μὲ ἕδραν ἐν Παρισίοις.

Τὸ 1921 τέλος ἱδρύθη μία ἀκόμη διεθνὴς ὀργάνωσις τῶν χριστιανικῶν (δηλαδὴ καθολικῶν) συνεταιρισμῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως οὐδεὶς γερμανικὸς σύνδεσμος μετέσχε.

III. Ο ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΣΜΟΣ ΕΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑι

1. Οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς ἀστικῆς μεσαίας τάξεως.

α) Ὁ Συνεργατισμὸς ἐν Γερμανίᾳ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Schulze-Delitzsch.

Τὴν ἀρχὴν τῆς ἱστορίας τοῦ γερμανικοῦ Συνεργατισμοῦ ἀποτελεῖ ἡ ἱστορία τῶν συνεταιρισμῶν τῆς μεσαίας τάξεως, τὴν ὁποίαν ἐξ ὁλοκλήρου πληροῖ ἡ προσωπικότης καὶ ἡ δρᾶσις τοῦ Schulze—Delitzsch.

Τὸ γενικὸν κοινωνικὸν πρόβλημα, τὸ ὁποῖον εἰς κάθε ἐποχὴν καὶ κάθε τόπον ἔχει διάφορον ὄψιν, ἐν Γερμανίᾳ παρουσιάζετο κατὰ τὰς πρὸ τοῦ 1848 δεκαετηρίδας ὡς γενικὴ δυσπραγία τῶν μικρῶν ἀνθρώπων. Τὸ νεώτερον ἐργατικὸν ζήτημα ὑπῆρχεν ἐδῶ κι' ἐκεῖ, ἂν καὶ δὲν ἀντελαμβάνοντο εἰσέτι σαφῶς τὸ ἐξ αὐτοῦ πρόβλημα. Ἡ ἐργοστασιακὴ βιομηχανία ἦτο ἀκόμη νέα καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν ἔβλεπον ἔτι ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦ προβλήματος τῶν χειροτεχνῶν. Ἡ χειροτεχνία καὶ οἱ χειροτέχναι δὲν εἶχον εἰσέτι χωρισθῆ σαφῶς ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιον καὶ τοὺς κατ' οἶκον ἐργάτας. Ὑπῆρχεν ἐπίσης γενικὴ δυσπραγία, ἡ ὁποία ὠξύνετο καὶ δὲν διεκρίνετο λόγῳ τῆς μεταλλαγῆς τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Τὰ ἀπὸ 1840 ἰδίως ἔτη ἔφερον μεγάλα κακά· κακὰς ἐσοδείας, ἀσθένειαν τῶν γεωμήλων, μεγάλα ἀποθέματα ἐμπορευμάτων ἐν Ἀγγλίᾳ κλπ.

Τὰ σπουδαιότερα ὅμως ἦσαν ἡ πτῶσις ἑνὸς μέρους τῶν χειροτεχνῶν καὶ ἡ κατάστασις τῶν ἐργατῶν εἰς τοὺς βιομηχανικοὺς τόπους· πτωχεία, κρίσις στέγης, ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ κατάπτωσις.

Τὰ κακὰ αὐτὰ τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ καπιταλισμοῦ δὲν ἐγνώριζον ν' ἀντιμετωπίσουν ὀρθῶς. Ἡ δύναμις τῆς αὐτοβοηθείας δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀφυπνισθῆ, ἔλειπε δ' ἐπίσης ἀκόμη ἡ γνῶσις τῆς καταστάσεως καὶ τῶν αἰτίων τῆς ἀσθενείας. Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη παραγνωρίζεται συχνὰ καὶ σήμερον ἀκόμη, διότι ἀμαυροῦται εἰσέτι ἀπὸ τὰ γεγονότα τοῦ 1848 καὶ τῶν ἑπομένων χρόνων, παραβλέπονται δὲ ὅσα μεγάλαι διάνοιαι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἐσκέφθησαν καὶ ἔγραψαν, καθ' ὅσον δὲν ἔχει αὖτη ἐπαρκῶς ἐρευνηθῆ. Ἐν σελ. 50 καὶ ἑπ. ὡμιλήσαμεν περὶ ἑνὸς σπουδαίου μέρους τῶν πνευματικῶν ρευμάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ἐκεῖ κατεδείχθη, ἂν καὶ δι' ὀλίγων, πῶς ἤρξατο ἡ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ κακοῦ τῆς ἐποχῆς. Ἡ ἰδέα τῆς νέας ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας ἠωρεῖτο. Ἔλειπε βεβαίως ἡ σαφὴς ἀντίληψις καὶ ἐχρειάσθη μακρὸς χρόνος μέχρις ὅτου τ' ἀνώτερα στρώμματα κατανοήσουν ὀρθῶς τὸ κακὸν καὶ ἀποφασίσουν νὰ συνεργήσουν εἰς τὴν καταπολέμησιν αὐτοῦ. Τοῦτο ἐπετεύχθη διαφοροτρόπως· ἐν τέλει ὅμως ἡ ἀνατείλασα ἀστικὴ τάξις ἠγνόησε τὸ καθῆκον της καὶ δὲν ἔλειψαν ἀπ' αὐτῆς αἱ σοβαραὶ προσπάθειαι. Ὅσον περισσότερα μανθάνομεν περὶ αὐτῶν, τόσον μεγαλήτερος καθίσταται ὁ ὀφειλόμενος σεβασμὸς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς

ἐκείνης, τῶν ὁποίων δὲν γνωρίζομεν πλέον τὰ ὀνόματα καὶ τὰ ἀδιάβαστα συγγράμματα τῶν ὁποίων ἐδιδάχθημεν νὰ περιγελῶμεν.

Ὀλίγαι μόνον ἐκ τῶν προσπαθειῶν αὐτῶν μᾶς εἶναι ἀρκετὰ γνωσταί. Ἀρκοῦν ὅμως διὰ νὰ καταστήσουν ἀντιληπτὸν τὸν δρόμον τῆς ἐξελίξεως.

Χαρακτηριστικὸς εἶναι ὁ τὸ 1844 ἱδρυθεὶς «Κεντρικὸς σύλλογος ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῶν ἐργαζομένων τάξεων», ὁ ὁποῖος ἀπέδιδεν, ὅπως τὸ πρόγραμμά του μαρτυρεῖ, σημασίαν εἰς τὴν ἐνεργὸν συνεργασίαν τῶν ἐργατῶν καὶ βιοτεχνῶν. Διηύθυνον ἐν τούτοις τοῦτον οἱ ἀνεπτυγμένοι κύκλοι, ὑπάλληλοι, ἐπιστήμονες, ἀλλὰ καὶ ἐπιχειρηματίαι, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰ πρῶτα ὀνόματα τῆς ἐποχῆς, ἄνδρες ἐν μέρει ἀκόμη καὶ σήμερον ἀλησμόνητοι, ὡς οἱ Ad. Lette, καθ. R. Gneist, J. C. Glaser, Schulze-Delitzsch, V. Böhmert, V. Huber καὶ ἄλλοι. Ἂν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ συλλόγου ἦτο ἐπὶ μακρὸν χρόνον μέτριος, ἡ δρᾶσις του ἐν τούτοις ὑπῆρξε σημαντική. Μεταξὺ ἄλλων ἐμόχθει διὰ τὴν σύστασιν ταμείων ἀποταμιεύσεως καὶ ἀσφαλίσεως, συλλόγων ἀγαθοεργίας, διὰ μικροκατοικίας, διὰ τὴν λαϊκὴν μόρφωσιν καὶ βραδύτερον ἔδωσεν εἰς τὸν Συνεργατισμὸν πολλοὺς φίλους.

Ἀπὸ τὰς φιλανθρωπικοῦ χαρακτῆρος προσπαθείας ταύτας ἀνεπήδησαν παντοῖαι πιστωτικαὶ ὀργανώσεις. Εἰς τοῦτο συνέβαλον αἱ δημοτικαὶ καὶ κρατικαὶ ἀρχαί, ἐκτὸς τούτων ὅμως ὑπῆρχον καὶ διάφορα δανειστικὰ ταμεῖα, ταμεῖα σωτηρίας κ.λ.π., τὰ ὁποῖα ἐπρομηθεύοντο τὰ κεφάλαιά των ἀπὸ ἀγαθοεργοὺς πλουσίους καὶ τὰ ὁποῖα βαθμηδὸν ἐξειλίχθησαν εἰς βιοτεχνικὰς τραπέζας. Τὰ κρατικὰ ἱδρύματα ὁμοίας φύσεως μετεβλήθησαν ἐν πολλοῖς εἰς ταμιευτήρια.

Οἱ σύλλογοι βοηθείας ἀγαθοεργοῦ χαρακτῆρος ἐμερίμνων ὅπως οἱ ἐργάται καὶ οἱ δεόμενοι περιθάλψεως ἠδύναντο διαρκοῦντος τοῦ θέρους νὰ συλλέγουν χρήματα πρὸς ἀγορὰν χειμερινῶν προμηθειῶν, ἀνθράκων, ξύλων, γεωμήλων καὶ ἐβοήθουν αὐτοὺς διὰ κοινῶν ἀγορῶν καὶ ἄλλης προστασίας. Τοιοῦτοι σύλλογοι ἀγαθοεργίας ἀνεκαλύφθησαν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους θεωρηθέντες πολλάκις ὡς συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως. Τοῦτο κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι ἐσφαλμένον. Οὗτοι ἦσαν σύλλογοι ἀγαθοεργίας, μὴ βασιζόμενοι ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτοβοηθείας, μὲ τὴν πρόθεσιν ὅμως ν' ἀναπτύξουν τὴν αὐτοβοήθειαν τῶν πτωχῶν.

Ἰδιαιτέρως γνωστοὶ ἦσαν οἱ ὑπὸ τοῦ Liedke τὸ 1845 ἱδρυθέντες.

Τὴν μεγαλητέραν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς αὐτοβοηθείας προσέφερεν ὁ V. A. Huber, ὅστις κατέστησε γνωστὴν ἐν Γερμανίᾳ τὴν ξένην πεῖραν καὶ ἐπεδόθη ἀκαταπονήτως εἰς τὴν προπαγάνδαν διὰ λόγων καὶ ἄρθρων, φυλλαδίων καὶ περιοδικῶν, χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῇ νὰ ἱδρύσῃ ὁ ἴδιος τὸν Συνεργατισμὸν ἐν Γερμανίᾳ.

Διὰ νὰ καταστοῦν γόνιμοι ὅλαι αὐταὶ αἱ παρορμήσεις καὶ ν' ἀναπτυχθῇ μεγάλη κίνησις, ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ εἷς ἀνήρ, οἷος ὁ ἀπόστολος καὶ δημιουργὸς τοῦ γερμανικοῦ Συνεργατισμοῦ.

β) Ὁ Schulze-Detitzsch καὶ ἡ δρᾶσις του μέχρι τῆς ἱδρύσεως τοῦ Γενικοῦ Συνδέσμου (1859).

Ὁ Hermann Schulze ἐγεννήθη τὸ 1808 ἐν Delitzsch, μίαν μικρὰν πόλιν, ἡ ὁποία τὸ 1848 ἠρίθμει 5.000 περίπου κατοίκους καὶ κεῖται εἰς ἴσην σχεδὸν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Halle καὶ τῆς Λειψίας. Ὁ πατὴρ τοῦ Schulze ἦτο δήμαρχος καὶ τοπικὸς δικαστής, τὸ δὲ λειτούργημα τοῦτο εἶχε κατὰ πολλαπλῆν διαδοχὴν κληρονομηθῆ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ. Οὕτω ἦτο φυσικὸν ὅπως ὁ Hermann, ὁ πρεσβύτερος τῶν πολυαρίθμων υἱῶν, γίνῃ νομικός. Αἱ σπουδαί του καὶ ἡ νομική του κατάρτισις τὸν ἔφεραν εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Γερμανίας.

Τὸ 1841 ἐπανῆλθεν εἰς Delitzsch, ὅπου ἀνέλαβε τὴν κενωθεῖσαν θέσιν τοῦ πατρός του καὶ ὅπου ἔμεινε μέχρι τοῦ 1848.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἔκαμε πολυάριθμα ταξίδια, τὰ ὁποῖα τὸν ἤγαγον ἀπὸ τῆς Ἰταλίας μέχρι τῶν σκανδιναυϊκῶν χωρῶν, κατὰ δὲ τὰ ἔτη τῆς πείνης 1846-1847 ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν προσπάθειαν παροχῆς βοηθειῶν, ἡ δὲ ὑπ' αὐτοῦ διευθυνομένη ὑπηρεσία εἰργάσθη τόσον ἐξαίρετα, ὥστε οὐδεμία ἀνησυχία ἐσημειώθη ἐν Delitzsch.

Τὸ 1848 ὁ Schulze ἐξελέγη ἐν Delitzsch πληρεξούσιος εἰς τὴν πρωσσικὴν ἐθνοσυνέλευσιν, ἀναπληρωτὴς δὲ αὐτοῦ ὁ ἐκ τοῦ γειτονικοῦ Eilenburg ἰατρὸς Bernhardi, ὁ ὁποῖος ἔπαιξε σπουδαῖον ἐπίσης ρόλον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν συνεταιρισμῶν.

Ὁ Schulze ἦτο τότε ἡλικίας τεσσαράκοντα ἐτῶν. Ἦτο ἐπιφανὴς νομικὸς καὶ ἀνὴρ μὲ πεῖραν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου, γενικωτέρας μορφώσεως, μὲ ζέσιν καὶ ἰδεολογίαν, μὲ ἐξαίρετον ρητορικὸν χάρισμα, πλήρης ἀφοσιώσεως εἰς τὸν λαὸν καὶ πρὸς τούτοις ἀνὴρ νηφαλίου χαρακτῆρος καὶ ἐμπορικῆς δεξιότητος.

Δὲν εἶναι ἐκπληκτικὸν ὅτι εἰς τὴν ἐθνοσυνέλευσιν ταχέως ἀνεφάνη μεταξὺ τῶν κυριωτέρων ἀνδρῶν ταύτης. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἐστάθη εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ὡς φιλελεύθερος καί, ὅπως ἔλεγον τότε, δημοκρατικός, ἐπέσυρε κατ' αὐτοῦ διὰ βίου τὸ ἄσπονδον μῖσος ὅλων τῶν συντηρητικῶν. Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις διελύθη τὸ 1849 διὰ τῆς ἐνόπλου δυνάμεως, ἀλλ' ἐν τούτοις κατὰ τὸ 1850 ἤχθη οὗτος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως εἰς δίκην, διότι ὑπεστήριξε τὴν ἄρνησιν τῶν φόρων ὡς μέσον ἀγῶνος κατὰ τῆς κυβερνήσεως. Οἱ ἔνορκοι τοῦ Βερολίνου ἠθώωσαν μὲν αὐτόν, ἔκτοτε ὅμως ἡ κυβέρνησις τὸν κατεδίωκεν ἀδυσωπήτως. Ἐπειδὴ τὰ ἐπιχώρια δικαστήρια κατηργήθησαν, ἐπανῆλθεν οὗτος εἰς τὴν κρατικὴν ὑπηρεσίαν, ἣν εἶχε πρὸ τῆς κατὰ τὸ 1841 ἐπανόδου του εἰς Delitzsch. Τὸν μετέθεσαν εἰς Wreschen τῆς Ποσνανίας, τοῦ ἠρνοῦντο οἱανδήποτε ἄδειαν καὶ τὸν ἐξηνάγκασαν τέλος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ 1851 τὴν κρατικὴν ὑπηρεσίαν. Συνεπείᾳ τῶν συνεχισθεισῶν διώξεων τῆς κυβερνήσεως περιῆλθεν οὗτος εἰς δεινὴν θέσιν, διέφυγε δὲ τὴν οἰκονομικὴν καταστροφὴν μόνον χάρις εἰς τὴν ἱκανότητά του καὶ τὴν γενικὴν πρὸς αὐτὸν συμπάθειαν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν, ὅτε οὗτος εἶχεν ἀποσυρθῆ τῆς πολιτικῆς δράσεως καὶ εὑρίσκετο εἰς ἀρκετὰ πενιχρὰν κατάστασιν, διότι μόνον ἀπὸ τοῦ 1859 ἠδύνατο νὰ ζῇ πάλιν ἀνέτως, ἔθεσεν ὁ Schulze τὰς βάσεις τοῦ γερμανικοῦ Συνεργατισμοῦ.

Ἤρχισε κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1849 μὲ συλλόγους ἀγαθοεργίας ἐν Delitzsch καὶ μὲ ἕν ταμεῖον ἀσθενείας καὶ θανάτου. Τὸ φθινόπωρον ἠκολούθησεν εἰς συνεταιρισμὸς πρώτων ὑλῶν τῶν ξυλουργῶν καὶ τὸν χειμῶνα εἰς τοιοῦτος τῶν ὑποδηματοποιῶν. Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι εἶχον καλὰ ἀποτελέσματα. Οἱ ὑποδηματοποιοὶ ἰδίως, ἡ ἰσχυροτέρα βιοτεχνικὴ τάξις ἐν Delitzsch, ἡ ὁποία εἰργάζετο πολὺ διὰ τὴν πανήγυριν τῆς Λειψίας, ὤφειλον εἰς τὴν μέσῳ τούτων κοινὴν ἀγορὰν σημαντικὰς οἰκονομίας. Τὸ 1850 ἱδρύθη ἐν Delitzsch εἰς προεξοφλητικὸς συνεταιρισμός. Οἱ συνεταιρισμοὶ ὅμως οὗτοι δὲν ἐστηρίζοντο ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῆς καθαρᾶς αὐτοβοηθείας, ἀλλ' ἦσαν ἐν μέρει σύλλογοι ἀγαθοεργίας. Διὰ τοῦτο τὸ 1851, ὅτε ὁ Schulze ἐπέστρεψεν ἐκ Wreschen, ὁ πιστωτικὸς συνεταιρισμὸς ἦτο ἐν κινδύνῳ· διότι τοιοῦτοι συνεταιρισμοί, ἐνῷ δυσκόλως ἠδύναντο νὰ συλλέγουν κεφάλαια, παρεῖχον ὅμως ταῦτα εὐκόλως καὶ χωρὶς ἐπαρκῆ ἔλεγχον. Ἤδη ὁ Schulze ἔκαμε τὸ σπουδαιότατον βῆμα ἀπὸ τῆς «ἐκ τῶν ἄνωθεν βοηθείας» πρὸς τὴν καθαρὰν αὐτοβοήθειαν. Εἰς ταύτην θὰ ἔφθανεν ἴσως ἀφ' ἑαυτοῦ, οὐχ' ἧττον τὴν τελευταίαν ταύτην τελειοποίησιν τοῦ συνεταιριστικοῦ του σχεδίου ὀφείλει εἰς τοὺς ἐν Eilenburg συνεταιρισμούς, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐν τῷ μεταξὺ ἱδρυθῆ ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ φίλου του Bernhardi.

Ἡ Eilenburg ἦτο τότε μία βιομηχανικὴ πολίχνη μὲ 10.000 κατοίκους, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπὸ μακροῦ ἐξητάζετο μετὰ ζέσεως τὸ ἐργατικὸν πρόβλημα καὶ αἱ πρὸς ἐπίλυσιν τούτου προσπάθειαι. Ἐκτὸς τοῦ Bernhardi, ὁ ὁποῖος εἶχε παραμείνει ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον ἐγκάρδεικτος διὰ τὰ φιλελεύθερα φρονήματά του, προεξῆρχεν ἐν τῇ ἐργασίᾳ αὐτῇ ἐκεῖ καὶ ὁ ἐργοστασιάρχης Dagenkolb, φιλελεύθερος ἐπίσης βουλευτὴς ἐν τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει τῆς Φραγκφούρτης. Καὶ θαυμάζει τις μὲ πόσην σαφήνειαν καὶ διορατικότητα ἀντελαμβάνοντο τὰ προβλήματα οἱ ἄνδρες αὐτοί, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς ἦτο σημαίνων ἐπιχειρηματίας, καὶ πῶς οὗτοι ἀνεζήτουν τὰ μέσα λύσεως, ἅτινα καὶ σήμερον ἀκόμη εἶνε νεωτεριστικά, καὶ ἐγνώριζον νὰ διευθύνουν μετ' αὐταπαρνήσεως τὴν ὑπόθεσιν τῶν πτωχῶν. Συνάμα ἔτυχον οὗτοι τῆς ὑποστηρίξεως καὶ ἄλλων ἐργοδοτῶν. Καὶ ἐγένοντο πολλά. Παντοῦ ἐπεκράτησεν ἡ πρακτικὴ ἐργασία, ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ δὲ ταύτῃ τῆς προόδου ηὐδοκίμησαν ἐπίσης καὶ οἱ πρῶτοι ἀληθεῖς συνεταιρισμοὶ τῆς Γερμανίας, οἵτινες ἦσαν οἱ ὑπὸ τοῦ Bernhardi καὶ τοῦ ράπτου Bürmann ἱδρυθέντες τὸ 1850 προεξοφλητικοὶ καὶ καταναλωτικοὶ συνεταιρισμοί.

Κατὰ τὰ πρότυπα ταῦτα διεμόρφωσε καὶ ὁ Schulze τοὺς ἐν Delitzsch συνεταιρισμούς του, οἱ ὁποῖοι ἔκτοτε ἔλαβον ἐπίσης ἰσχυρὰν ἀνάπτυξιν. Ὁ Schulze, ὁ ὁποῖος ἤδη εἶχεν ἀκτυσίαν ἀργίαν, διὰ ν' ἀκολουθήσῃ τὸ πεπρωμένον του, ἀνεγνώρισε τὴν θεμελιώδη σημασίαν τῆς νέας αὐ-

τῆς προσαρμογῆς ἐπὶ τῆς ἀπολύτου αὐτοβοηθείας τῶν ἀδυνάτων, πρὸς τοὺς ὁποίους οὗτος, ὅπως καὶ οἱ ἐν Eilenburg δημοκρατικοὶ ὁμόφρονές του, ἐνέπνεε τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ ἠδύναντο καὶ χωρὶς κηδεμονίαν νὰ διευθύνουν τὰς ἐργασίας των καὶ μάλιστα ἔτι καλλίτερον παρὰ ἐὰν εὑρίσκοντο ἐν διαρκεῖ κηδεμονίᾳ. Οἱ συνεταιρισμοὶ ἐπορίζοντο ἤδη τὰ κεφάλαιά των διὰ μερίδων καὶ ἀλληλεγγύου εὐθύνης, οἱ δὲ ἁπλοῖ ἄνθρωποι, οἵτινες τοὺς διηύθυνον νῦν, ἐγνώριζον καλλίτερον ἢ οἱ τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἀγαθοεργοί, οἱ ὁποῖοι ἐχορήγουν ἕως τότε τὸ χρῆμα καὶ διηύθυνον τὰς ὀργανώσεις ταύτας, νὰ ἐξετάζουν τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν συμπολιτῶν των, οὕτως ὥστε ἐλάμβανον χώραν ὀλιγώτεραι ἀπώλειαι. Φυσικὰ ὁ Schulze εὑρίσκετο πάντοτε πλησίον τῶν συνεταιρισμῶν αὐτῶν, καθὼς καὶ σειρᾶς ὁλοκλήρου ἄλλων, οἱ ὁποῖοι ταχέως ἱδρύθησαν εἰς γειτονικοὺς ἢ μεμακρυσμένους τόπους.

Ὁ Schulze ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς διαφωτίσεως καὶ παρορμήσεως ἔκαμε σειρὰν διαλέξεων, συνέγραψε δὲ διάφορα μικρὰ βιβλία καὶ ἄλλα συγγράμματα.

Εἰς τὰ συγγράμματά του ὁ Schulze ὁρμᾶται ἀπὸ τὴν πρακτικὴν ἀνάγκην· περιγράφει τὴν πεῖραν αὐτοῦ, δεικνύει πῶς ἱδρύονται οἱ συνεταιρισμοὶ καὶ βαθμιαίως φθάνει νὰ παρουσιάζῃ τὰ πρακτικὰ αὐτὰ πράγματα ἐν τῇ γενικῇ των σχέσει πρὸς τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα καὶ τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν. Δὲν ἦτο θεωρητικός, ἀλλὰ τοῦτο δὲν τὸν ἠμπόδισε νὰ διατυπώσῃ σαφὲς πρόγραμμα διὰ τὴν λύσιν τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος, τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς ἀφετηρίαν μίαν σαφῆ ἐπίσης γνῶσιν τῶν συνθηκῶν τῆς ἐποχῆς του.

Κατ' αὐτὸν ὁ κίνδυνος ἦτο ἡ μεγάλη καπιταλιστικὴ ἐπιχείρησις, τῆς ὁποίας ὅμως ἡ εὐρυτέρα ἐξάπλωσις τοῦ ἐφαίνετο ἀσυγκράτητος. Ἀπετέλει αὕτη κίνδυνον διὰ τὰς ἐργαζομένας τάξεις, δηλ. τοὺς χειροτέχνας καὶ τοὺς μὴ αὐτονόμους ἐργάτας. Πολλάκις ἰσχυρίζονται, ὅπως ὁ Schmoller, ὅτι ὁ Schulze δὲν ἠδύνατο νὰ διακρίνῃ μεταξὺ τῶν χειροτεχνῶν καὶ τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν. Τοῦτο εἶναι ἐσφαλμένον. Ἴσως ὅμως ἐθεώρει ἀμφοτέρους ὡς μίαν τάξιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ βεβαίως οὗτος ἠννόει μόνον τοὺς μικροὺς χειροτέχνας. Οἱ μικροὶ τεχνῖται, οἱ μαθητευόμενοι χειροτέχναι καὶ οἱ ἐργάται ὑπέκυπτον ἐξ ἴσου πάντες εἰς τὸν ὑπερέχοντα ἀνταγωνισμὸν τῶν ἐργοστασίων καὶ τοῦ κεφαλαίου, εἰς τὰ ὁποῖα ἐν τέλει ἠναγκάζοντο νὰ ὑπηρετοῦν ὡς μὴ αὐτόνομοι ἐργάται καὶ μάλιστα μὲ ἀνεπαρκεῖς μισθούς, ἀπειλούμενοι ἀπὸ ὅλας τὰς κρίσεις καὶ κλονισμοὺς τῆς βιομηχανίας καὶ ὑποδουλωμένοι οἰκονομικῶς, ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς.

Εἰς τὴν ζωηρὰν ἐπιθυμίαν τὴν προερχομένην ἐκ τῶν κύκλων τῶν χειροτεχνῶν πρὸς ἐπιστροφὴν εἰς τὸ σύστημα τῶν συντεχνιῶν (Zünfte) ἀντετάχθη οὗτος ἀποφασιστικῶς, διότι ἐθεώρει ταύτας ἀνωφελεῖς, τὸ πολὺ δὲ καταλλήλους νὰ παράσχουν ὠφελήματα εἰς μικρὸν κύκλον προνομιούχων πρὸς ζημίαν τῶν ἄλλων. Τὴν θεραπείαν ἔβλεπεν οὗτος μόνον εἰς τὴν συνένωσιν τῆς ἐργατικῆς τάξεως, δηλ. τῶν χειροτεχνῶν καὶ ἐργατῶν, εἰς παραγωγικοὺς συνεταιρισμούς, δι' ὧν θὰ ἐπετύγχανεν αὕτη τὰ τεχνικὰ καὶ ἐμπορικὰ πλεονεκτήματα τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ ἤρροντο τὰ κακὰ τῆς ἀβεβαιότητος, μονώσεως καὶ ἀδυναμίας, οἱ δὲ συνεταῖροι θὰ ἐλάμβανον ὄχι μόνον μισθὸν ἀλλὰ καὶ μερίδιον ἐκ τοῦ κέρδους. Ὁ Schulze δὲν ἐπίστευε βεβαίως ὅτι διὰ τούτων θὰ ἐξηφανίζοντο τὰ καπιταλιστικῶς διευθυνόμενα ἐργοστάσια καὶ βιομηχανικαὶ ἐπιχειρήσεις, πιθανῶς ὅμως προσεδόκα τὴν δημιουργίαν ἑνὸς μικτοῦ συστήματος.

Περὶ τῶν γαλλικῶν καὶ ἀγγλικῶν προτύπων ἐφαίνετο οὗτος καλῶς πληροφορημένος ἐκ τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Huber, τῆς γαλλικῆς βιβλιογραφίας καὶ ἄλλων πολυαρίθμων ἐκθέσεων. Κατέκρινεν ὅτι παρὰ τοῖς γάλλοις καὶ εἰς τὰ σχέδια τῆς γερμανικῆς ἐργατικῆς κινήσεως, τὰ ὁποῖα παρηκολούθει οὗτος προσεκτικῶς, τὸ νέον κοινωνικὸν οἰκοδόμημα ἤρχιζεν ἐκ τῶν ἄνω ἢ ἐζητεῖτο κρατικὴ βοήθεια ἢ ἄλλα μέτρα ἀγαθοεργοῦ χαρακτῆρος, ἐνῷ δι' αὐτὸν ὁ δρόμος πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν ἦτο μόνον ἡ αὐτοβοήθεια.

Ἐχώριζε τότε τοὺς συνεταιρισμοὺς εἰς τοὺς χρησιμεύοντας εἰς ὡρισμένον ἐπάγγελμα, δηλ. τοὺς ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ παραγωγικούς, καὶ εἰς τοὺς προωρισμένους, δι' ὁλόκληρον τὴν ἐργατικὴν τάξιν, εἰς τοὺς ὁποίους συγκατέλεγε τοὺς πιστωτικούς, καταναλωτικοὺς καὶ ἀσφαλιστικοὺς συνεταιρισμούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀγορᾶς (πρώτων ὑλῶν), τοὺς ὁποίους ὅμως κατὰ τὰς περιπτώσεις συγκατέλεγεν ἐπίσης καὶ εἰς τοὺς προωρισμένους δι' ὡρισμένους ἐπαγγελματικοὺς κλάδους. Ἐξαιρουμένης τῆς ἐπουσιώδους ταύτης ἀοριστίας, τὸ πρόγραμμά του ἦτο σαφές: ἔπρεπε ν' ἀρχίζουν μ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ εὐκολώτερον, δηλ. μὲ τοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς δευτέρας ὁμάδος.

Ὑπέσχετο εἰς τοὺς ὀπαδούς του ὅτι τ' ἀποτελέσματα δὲν θὰ ἦσαν μόνον ὑλικὰ ὠφελήματα ἀλλὰ καὶ κοινωνικὴ ἐξισορρόπησις, ἐφ' ὅσον θὰ ὑπῆρχον ὀλιγώτεροι πλούσιοι καὶ ὀλιγώτεροι πτωχοί, προσεδόκα ἠθικὴν ἀνύψωσιν διὰ τῆς διαπαιδαγωγήσεως πρὸς αὐτοβοήθειαν καὶ προέτρεπεν ἐπιμόνως τοὺς εὐπορουῦντας νὰ ὑποστηρίζουν τὰς ἰδέας του καὶ νὰ μὴ τρομάζουν πρὸ τοῦ «ἐρυθροῦ φάσματος», ἀλλὰ νὰ ὑποβοηθήσουν καὶ προαγάγουν τὸ πνεῦμα τῆς ἀδελφοσύνης καὶ συνομολογήσουν ὅτι ἕως τότε τὸ κεφάλαιον ἐλάμβανε τὴν μερίδα τοῦ λέοντος ἐκ τῆς βιομηχανικῆς προόδου εἰς βάρος τῆς ἐργασίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἀριθμὸς τῶν συνεταιρισμῶν ηὔξησε τὸ 1858 εἰς 45 μὲ 11.183 μέλη, οἱ ὁποῖοι εἶχον χορηγήσει πλέον τῶν 2 ἑκατομμυρίων ταλήρων πιστώσεις. 84 προεξοφλητικὰ ταμεῖα ἐν Βερολίνῳ, τὰ ὁποῖα εἶχον ὀργανωθῆ ὑπὸ τοῦ Κεντρικοῦ Συλλόγου ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῶν ἐργαζομένων τάξεών ἢ ἐπρόσκειντο εἰς αὐτόν, προσεχώρησαν εἰς τὸ σύστημα τοῦ Schulze. Τὴν κατάστασιν τῆς κινήσεως ἐξέθετεν οὗτος συνεχῶς εἰς ἓν ὑπ' αὐτοῦ διευθυνόμενον περιοδικόν, τὸ ὁποῖον ἐξεδίδετο ἀπὸ τοῦ 1854—1861, ὡς παράρτημα μιᾶς ἐπαγγελματικῆς ἐφημερίδος. Ἐκαλεῖτο «Συντεχνία τοῦ μέλλοντος» (Innug der Zu-

kunft), ὁ δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἐπινοηθεὶς τίτλος οὗτος ἐσήμαινε τὴν ἀποδοκιμασίαν τῆς ἀντιδραστικῆς χειροτεχνικῆς πολιτικῆς καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ συνεταιρισμοῦ ὡς μέσου πρὸς λύσιν τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος. Διότι ὁ συνεταιρισμὸς ἀπετέλει δι' αὐτὸν τὴν «Συντεχνίαν τοῦ μέλλοντος» καὶ ἐγκατάλειψιν τῆς ἰδέας τῆς ἐπανιδρύσεως τῆς συντεχνίας τοῦ παρελθόντος.

Τὸ 1859 ὁ Schulze ἐπέτυχεν ἔν τινι συνεδρίῳ ἐν Βαϊμάρῃ τὸ μέγα βῆμα τῆς ἱδρύσεως ἑνὸς συνδέσμου τῶν προσκειμένων εἰς αὐτὸν συνεταιρισμῶν. Κατ' αὐτὸ ἀνετέθη εἰς τὸν Schulze ἡ διεύθυνσις ἑνὸς γραφείου δαπάναις αὐτοῦ, ἀντὶ τῶν ὁποίων τῷ παρείχετο ἀποζημίωσις 1]2 o]o τῶν καθαρῶν κερδῶν τῶν συμμετεχόντων συνεταιρισμῶν. Τὸ 1866 ἐχορηγήθη εἰς αὐτὸν σταθερὸν εἰσόδημα ἐκ 2000 ταλλήρων.

γ) Μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Schulze—Delitzsch (1883)

Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κεντρικοῦ γραφείου καὶ τοῦ «Γενικοῦ Συνδέσμου τῶν γερμανικῶν οἰκονομικῶν συνεταιρισμῶν» ἠδυνήθη ὁ Schulze ν' ἀναπτύξῃ λίαν καρποφόρον δρᾶσιν καὶ δύναταί τις μετὰ βεβαιότητος νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ὁλόκληρος ὁ γερμανικὸς Συνεργατισμὸς ἐξαιρέσει τῶν περισσοτέρων γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἠκολούθει, ἐφ' ὅσον ἔζη οὗτος, τὴν κατεύθυνσίν του καὶ ὅτι ἀνεβλάστησεν ἐκ τῆς ἐργασίας τούτου. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ ὀφείλουν, ὡς θὰ ἐκτεθῇ, πάρα πολλὰ εἰς αὐτόν. Ἀλλὰ τὸ γεγονὸς αὐτὸ πολλάκις παραλείπεται ἀπὸ τὰ συγγράμματα, διὰ νὰ μὴν εἴπωμεν ὅτι ἀποσιωπᾶται, ὅπως καὶ ἐν γένει ὅλη ἡ εἰκὼν τῆς δράσεως καὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ Schulze ἔχει μεταδοθῇ εἰς ἡμᾶς ἀσαφῶς καὶ μὲ πολλὰς σκιάς. Τὰ αἴτια τούτου ἔγκεινται εἰς τὸ ὅτι ὁ Schulze—Delitzsch, ὅπως ὠνομάσθη οὗτος ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς πρώτης του ἐκλογικῆς περιφερείας καὶ τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος, τὴν μεγάλην ἐργασίαν ἐπὶ τοῦ συνεταιριστικοῦ καὶ πολιτικοῦ πεδίου ἐπετέλεσεν ἐν μέσῳ διηνεκῶν ἀγώνων, τοῦ ἀπέφερε δὲ αὖτη καὶ πέραν τοῦ θανάτου του τὴν ἀδυσώπητον ἐχθρότητα ὅλων τῶν συντηρητικῶν καὶ κρατικοσοσιαλιστικῶν κύκλων. Ὅταν ἡ ἀστικὴ τάξις, ἥτις μέχρι τοῦ 1870 ἦτο ἐντελῶς φιλελευθέρων ἀρχῶν, βαθμηδὸν προσήγγισε τὸν συντηρητισμὸν ἢ μᾶλλον κατὰ τὴν δευτέραν γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν μετέστη εἰς αὐτόν, ταὐτοχρόνως δὲ ἡ ἰδέα τῆς ἀνάγκης τῆς κρατικῆς παρεμβάσεως ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ τῆς ἐπισήμου κοινωνικῆς πολιτικῆς τοῦ Βίσμαρκ εἰσεχώρει εἰς τοὺς μορφωμένους κύκλους, ἀνεθεωρήθη ἡ γνώμη ταύτης περὶ τοῦ Schulze-Delitzsch συγχρόνως μὲ ἐκείνην περὶ τοῦ φιλελευθερισμοῦ: εὕρισκον ὅτι ὁ Schulze δὲν εἶχεν ἐννοήσει τὸ ἐργατικὸν πρόβλημα, ὅτι ἐσύγχυζε τὴν χειροτεχνίαν καὶ τὴν ἐργατικὴν τάξιν, ἐνῷ συγχρόνως οἱ ἐν τῷ Γενικῷ Συνδέσμῳ ἐσίγων πάντοτε προκειμένου περὶ τῆς θέσεως τοῦ Schulze-Delitzsch ἔναντι τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος καὶ μάλιστα τελικῶς ἀπέφευγον νὰ κάνουν μνείαν περὶ τοῦ ποῖον κόμμα καὶ ποίας οἰκονομικοπολιτικὰς ἀντιλήψεις ἐξεπροσώπει οὗτος. Ἐνῷ οὕτω αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι

τοῦ στρατοπέδου τοῦ Schulze-Delitzsch ἐλησμόνουν τὴν ἀληθῆ εἰκόνα τοῦ διδασκάλου των (ἂν καὶ ὄχι ὅλοι), ὅλα τὰ συντηρητικὰ στοιχεῖα, συνετέλεσαν πολύ, ὅπως ὁ ἀνήρ, τοῦ ὁποίου ἡ συνεταιριστικὴ δρᾶσις ἐπέτυχε τελικῶς τὴν γενικὴν ἀναγνώρισιν, νὰ ἐπιζήσῃ εἰς τὰς μεταγενεστέρας γενεὰς ὡς ἀσήμαντος συνεταιρισμοποιός.

Τὸ ὅτι γενικῶς ἦτο ἀναγκαῖον κατὰ τὸ 1859 ἓν γραφεῖον, ἐξηγεῖται οὐχὶ μόνον ἐκ τῆς ἀνάγκης ὅπως παρασχεθῇ εἰς τὸν νεαρὸν Συνεργατισμὸν ἡ ἀπαιτουμένη ἐμπορικὴ καὶ γενικῶς οἰκονομικὴ ὑποστήριξις, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Οὐδεὶς νόμος περὶ συνεταιρισμῶν ὑπῆρχεν, ἔλειπεν δ' ἐπίσης καὶ δεδοκιμασμένη διοικητικὴ καὶ δικαστηριακὴ πρακτικὴ ἐν σχέσει πρὸς τοὺς συνεταιρισμούς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν κάτι τὸ ἐντελῶς νέον. Ἀλλὰ καὶ αἱ περισσότεραι κυβερνήσεις καὶ αἱ ὑφιστάμεναί των ὑπηρεσίαι διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς συνεταιρισμούς, διότι ἦσαν οὗτοι ὑποπτοι ὡς «λαϊκὸν κίνημα», τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν, ἦσαν ὅλοι σχεδὸν ἀνεξαιρέτως ὡς φιλελεύθεροι «ἐπικίνδυνοι», ὄχι δὲ ὀλιγώτερον ὁ ἴδιος ὁ μισητὸς Schulze. Οὕτω αἱ κυβερνήσεις προσεπάθουν διηνεκῶς νὰ μεταχειρίζωνται τοὺς συνεταιρισμοὺς ὡς συλλόγους ὑποκειμένους εἰς ἔγκρισιν καὶ τοῖς παρενέβαλον διαρκῶς νέας δυσκολίας. Ἡ δικαιολογία πρὸς τοῦτο ἦτο περίπου ὅτι ἔπρεπε νὰ προστατευθῶσιν οἱ ἐμπορικῶς ἄπειροι μικροὶ ἄνθρωποι τῶν συνεταιρισμῶν ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσιν ἢ καὶ ὅτι οἱ συνεταιρισμοὶ ἦσαν ἐπισφαλεῖς ἐπιχειρήσεις, τῶν ὁποίων ἔδει νὰ προτιμῶνται οἱ ὑπὸ τοῦ κράτους ἐλεγχόμενοι σύλλογοι ἀγαθοεργίας. Ὁ Schulze ἦτο οὕτω ἠναγκασμένος νὰ προχωρῇ διηνεκῶς ἐν μέσῳ τῶν ἀπειλῶν αὐτῶν καὶ ἄλλων παρομοίων κατὰ τῆς αὐτοβοηθείας, ἐνίοτε δὲ δὲν ἀπέμενε τίποτε ἄλλο εἰμὴ νὰ μεταβάλῃ συνεταιρισμόν τινα εἰς ἀνώνυμον ἑταιρείαν μόνον διὰ νὰ τὸν προστατεύσῃ ἀπὸ τὰς καταδιώξεις. Ἀλλ' ὑπῆρχεν ἀκόμη πλῆθος ἄλλων ἐξωτερικῶν κινδύνων, ἐναντίον τῶν ὁποίων εἶχον ν' ἀγωνισθοῦν ὁ Σύνδεσμος καὶ ὁ Schulze διὰ διαλέξεων, διὰ τοῦ τύπου, ἐν τῷ κοινοβουλίῳ καὶ ἄλλων μέσων.

Ἡ ἐχθρότης τῶν ἀρχῶν ὅμως ἐναντίον τῶν συνεταιρισμῶν τοῦ εἴδους τοῦ Schulze δὲν ἔπαυσε καθ' ὅλην τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Ὡς παράδειγμα φέρομεν ὅτι ὁ Βίσμαρκ τὸ 1866 εἰς ἓν ἐπίσημον ἔγγραφον πρὸς τὸν διευθυντὴν τῆς Landes-Feuer-Sozietät ἐν Merseburg ἐξεφράσθη ὡς ἑξῆς περὶ τῶν συνεταιρισμῶν τοῦ Schulze-Delitzsch, τοὺς ὁποίους κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὠνόμασε «πολεμικὰ ταμεῖα τῆς δημοκρατίας»: Κατεδείχθη ἐκ νέου ὅτι ὁ ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Schulze-Delitzsch στηριζόμενος συνεταιρισμὸς δὲν εἶναι βιώσιμος, τοῦτο δὲ ἠμπορεῖ κατὰ τὸ δυνατὸν νὰ γίνῃ μόνον διὰ τῆς συμμετοχῆς τῆς κυβερνήσεως καὶ μιᾶς καθοδηγητικῆς ἐπιβλέψεως. Διὰ τῶν ἀνωτέρω πιθανῶς ὑπεγόει κάποιον παραγωγικὸν συνεταιρισμὸν ἐργατῶν ἐν Βερολίνῳ, ὁ ὁποῖος εἶχε περιπέσει ἐξ ἰδίας ὑπαιτιότητος εἰς ἀμηχανίαν καὶ ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ συνδέσμου τοῦ Schulze νὰ τῷ παράσχῃ ἐπιχορήγη-

σιν εἶχε στραφῆ πρὸς τὴν πρωσσικὴν κυβέρνησιν μὲ τὴν παράκλησιν νὰ τύχῃ ὑποστηρίξεως. Τὸ δὲ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Schulze εἶχεν ἑτοιμασθῆ διὰ τὸ Βερολῖνον, ἡ κυβέρνησις μόλις μετὰ δώδεκα ἔτη ἐπέτρεψε νὰ στηθῆ. Ἀντιθέτως ὁ τότε διάδοχος Φρειδερῖκος, ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστὸν ἔκλινε πρὸς φιλελευθέρας ἀντιλήψεις, ἐνδιεφέρθη ζωηρῶς διὰ τὸν Schulze καὶ τοὺς συνεταιρισμούς του καὶ ἐλάμβανε τακτικὰ παρ' αὐτοῦ πληροφορίας.

Ἡ ἀτμόσφαιρα λοιπόν, εἰς τὴν ὁποίαν ἤρχισε ν' ἀναπτύσεται ὁ νεαρὸς Συνεργατισμός, ἦτο εἰς ἄκρον ἐχθρική, ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπῆρχε συνεταιριστικὸν δίκαιον, οἱ συνεταιρισμοὶ ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ προκαλοῦν εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις νέας ἀποφάσεις. Ὁ Schulze ἐθεώρησεν ὡς ἕνα τῶν κυρίων μελημάτων του τὴν δημιουργίαν συνεταιριστικοῦ δικαίου, πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον προσέκρουσε φυσικὰ εἰς μεγάλας πολιτικὰς ἀντιδράσεις. Τὸ νομοσχέδιον, ὅπερ εἰσηγήθη ὁ ἴδιος εἰς τοὺς συνεταιρισμούς του τὸ 1860, τὸ δὲ 1863 ὑπέβαλεν εἰς τὸ πρωσσικὸν κοινοβούλιον, μόλις τὸ 1867 κατέστη νόμος, ὁ δὲ Schulze κατέβαλε πάντα κόπον, ὅπως ἐμποδίσῃ νὰ περιληφθῆ εἰς τὸν νόμον ἡ ὑποχρέωσις τῆς ἐγκρίσεως, ἡ ὁποία θὰ παρέδιδε τοὺς συνεταιρισμοὺς ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὰς χεῖρας τῶν πολιτικῶν των ἀντιπάλων. Ὁ νέος νόμος, ὁ ὁποῖος βραδύτερον κατέστη νόμος τῆς βορειογερμανικῆς Ὁμοσπονδίας καὶ τοῦ γερμανικοῦ κράτους, ὑπῆρξε μεγάλη ἐπιτυχία καὶ ὑπεβοήθησε μεγάλως τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Συνεργατισμοῦ. Ἦτο βεβαίως οὗτος ὁ πρῶτος νόμος τοῦ εἴδους αὐτοῦ δημιουργημένος ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεπαρκοῦς πείρας καὶ δεόμενος συνεπῶς ἐπεξεργασίας, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Schulze, ἐμπνευσμένος νομικός, συνεκέντρου διαρκῶς ὑλικόν. Ὅταν εἶδεν ὅτι δὲν θὰ ἔβλεπεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ νόμου, ἐναπέθεσε τὴν πεῖραν του εἰς ἕνα βιβλίον.

Τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ Schulze ὑπῆρξε μέγα. Ἐκτὸς πλείστων βιβλίων ἔγραψε προσέτι καὶ διάφορα ἄρθρα. Ἦτο ἐπίσης δεινὸς ρήτωρ καὶ ὡς βουλευτὴς ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκφωνήσῃ πολλοὺς λόγους κυρίως ἐπὶ ζητημάτων κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς πολιτικῆς. Τὸ 1867 ἐξελέγη μέλος τῆς βουλῆς τῆς βορειογερμανικῆς Ὁμοσπονδίας τὸ δὲ 1874 ἐξελέγη εἰς δύο ταὐτοχρόνως περιφερείας ἀποδεχθεὶς τὴν τοῦ Wiesbaden. Καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν ὑπῆρξε φιλελεύθερος καὶ ὑπεστήριξε ἀείποτε τὰ συμφέροντα τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Ἰδίως ὑπερεμάχησε πάντοτε τοῦ καθολικοῦ δικαιώματος ψήφου καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς σωματειακῆς ὀργανώσεως. Τὸ 1859 ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἱδρυτὰς τοῦ Ἐθνικοῦ Συλλόγου, ὁ ὁποῖος ἐπεδίωκε τὴν ἑνότητα τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Πρωσσίας, ἀπὸ δὲ τοῦ 1871 ὑπῆρξε πρόεδρος τῆς κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἱδρυθείσης ἑταιρείας πρὸς διάδοσιν τῆς λαϊκῆς ἐκπαιδεύσεως. Εὑρίσκετο ἐν ἐνὶ λόγῳ εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν ἀνδρῶν τῆς δημοσίας ζωῆς.

Αἱ ὑπηρεσίαι του ὡς ἡγήτορος τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως οὐδαμῶς παρεκωλύθησαν ἐκ τούτου· ἀντιθέτως τὸ ἓν συνεπλήρου τὰ ἕτε-

ρον κατὰ τρόπον ἐξαίρετον. Τὸ προοδευτικὸν κόμμα προήγαγε τὸν Συνεργατισμόν, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὡς τέκνον του καὶ ὁ ὁποῖος εὗρεν εἰς τοὺς φιλελευθέρους προστασίαν καὶ στήριγμα καὶ ὁλόκληρον σειρὰν ἀξίων συνεργατῶν καὶ φίλων.

Ἀπὸ τὸ «Κεντρικὸν γραφεῖον ἀνταποκρίσεως» προῆλθεν ἡ «Κεντρικὴ Ἐπιτροπεία τοῦ Γενικοῦ Συνδέσμου τῶν γερμανικῶν οἰκονομικῶν συνεταιρισμῶν», μὲ τὴν αὔξησιν δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συνεταιρισμῶν αἱ ἐργασίαι ηὐρύνοντο συνεχῶς καὶ ὑπῆρχεν ἀνάγκη διαρκῶς μαγαλητέρας γραμματείας, μιᾶς προσεκτικῆς διοργανώσεως τοῦ Συνδέσμου μετὰ ὑποσυνδέσμων καὶ τέλος ἑνὸς περιοδικοῦ, τὸ ὁποῖον ἐνεφανίσθη ἀπὸ τοῦ 1861 ὑπὸ τὸν τίτλον «Blätter für Genossenchattswesen» μὲ τὸ πρότερον ὄνομα «Συντεχνία τοῦ μέλλοντος» ὡς ὑπότιτλον. Ἐκτὸς τούτων ὑπῆρχον ἀκόμη τὰ ἐτήσια συνέδρια τοῦ Συνδέσμου, ζωηρὰ ἀλληλογραφία, αἱ συνελεύσεις τοῦ Συνδέσμου, συμμετοχὴ τῆς διευθύνσεως εἰς τὰς ἐτησίας συνελεύσεις τῶν κατ' ἰδίαν συνεταιρισμῶν καὶ ἐν ὀλίγοις ἡ διεύθυνσις ἐβαρύνετο μὲ μεγάλας ὑποχρεώσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὁ Schulze ἦτο ἱκανὸς ν' ἀντεπεξέρχεται, Ὁ Schulze ἦτο γενικῶς εἷς ὅλους τοὺς ὀπαδούς του ἀγαπητὸς καὶ σεβαστός.

Παρ' ὅλον ὅτι ἐστενοχωρεῖτο ἀρκετά, δὲν ἤθελε ν' ἀκούσῃ τίποτε περὶ αὐξήσεως τῶν ἀποδοχῶν του. Ἐν ἀγνοίᾳ του ὅμως ἐγένετο μεταξὺ τῶν συνεταιρισμῶν συνεισφορά, ἐκ τῆς ὁποίας προέκυψε καὶ προσεφέρθη εἰς αὐτὸν τὸ 1863 ὡς δῶρον τὸ ποσὸν τῶν 56.000 ταλήρων, ἐξ ὧν μετὰ μακρὰν ἄρνησιν ἐδέχθη οὗτος μόνον 20.000 τάληρα, ἅτινα ἐδαπάνησε πρὸς ἀπόκτησιν μιᾶς οἰκίας ἐν Ποτσδαμ, ὅπου εἶχε μετοικήσει τὸ 1861.

Ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀρετῶν του ὁ Schulze διέθετε καὶ ἐμπορικὰ προσόντα, ἅτινα ἦσαν ἀναγκαῖα διὰ τὸν στερούμενον τότε πείρας νεαρὸν Συνεργατισμόν, ὅστις δὲν ἐχρειάζετο μόνον ἐγκαρδίωσιν ἀλλὰ καὶ καθοδήγησιν καὶ προσήλωσιν εἰς σταθερὰς ἐμπορικὰς ἀρχάς.

Ἐκ τῶν ἀπόψεων, τὰς ὁποίας ὁ Schulze ἐτόνιζεν ἰδιαιτέρως κατὰ τὰ συνέδρια τῶν συνεταιρισμῶν, μόνον τινὲς θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξαρθοῦν· Ἐν πρώτοις ἡ ἀπόλυτος ἐμμονὴ εἰς τὴν αὐτοβοήθειαν τῶν μετεχόντων, οὐδεμία οἰκονομικὴ ὑποστήριξις ἐκ μέρους τρίτων, οὐδεμία ἀποδοχὴ χρημάτων μὲ μικρότερον τόκον τοῦ ἰσχύοντος ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἀποκλειστικῶς καθαραὶ συναλλακτικαὶ σχέσεις μετὰ τῶν πιστωτῶν καὶ ὀφειλετῶν· «Διεύθυνσις, κίνδυνοι καὶ κέρδη πρέπει ν' ἀνήκουν εἰς τὰ ἴδια τὰ μέλη τῶν συνεταιρισμῶν.—ἀνέπτυσσεν οὗτος—χωρὶς νὰ ὑποχρεώνωνται ταῦτα εἰς τὴν προστασίαν οἱουδήποτε» (Ἐκ τῆς ἐτησίας ἐκθέσεως τοῦ ἔτους 1858 περὶ τῶν γερμανικῶν προεξοφλητικῶν καὶ πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν). Δευτέρα ἐν Gotha τὸ 1860 γενομένη καὶ συχνὰ ἔκτοτε ἐπαναληφθεῖσα διδασκαλία ἐκηρύσσετο ἐναντίον τῆς συνενώσεως ἑτέρου εἰδῶν συνεταιρικῶν ὀργανώσεων εἰς ἓν οἰκονομικὸν ὅλον. Κατεδίκαζε τὴν ὑπό τινων προεξοφλητικῶν συνεταιρισμῶν γενομένην προσπάθειαν νὰ προμηθεύωνται συγχρόνως διὰ τὰ μέλη καὶ τρόφιμα καὶ ἀντικείμεν

καταναλώσεως, πρώτας ὕλας καὶ τὰ παρόμοια. «Θεωρεῖται ὡς γενικῶς ἀνεγνωρισμένος κανὼν τῆς πείρας—ἔλεγεν ὁ Schulze—ὅτι ἐπὶ καθαρῶς προεξοφλητικῆς ἐπιχειρήσεως, ἡ ὁποία δανείζει χρήματα μόνον ἔναντι ἀσφαλείας, κινδυνεύει τις ὀλιγώτερον παρὰ εἰς πᾶσαν ἄλλην ἐμπορικὴν ἢ παραγωγικὴν ἐπιχείρησιν, διότι τὸ ἐμπόρευμα ταύτης, τὸ χρῆμα, ζητεῖται διηνεκῶς καὶ δὲν εἶναι ἐκτεθειμένον εἰς αἰφνιδίας διακυμάνσεις τῆς ἀξίας. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον ἡ κατὰ μέγα μέρος ἐπὶ ξένου κεφαλαίου, ἐν τῷ ὁποίῳ περιλαμβάνονται καὶ αἱ οἰκονομίαι τῶν πτωχῶν ἀνθρώπων, στηριζομένη προεξοφλητικὴ ἐπιχείρησις δὲν πρέπει νὰ ἐμπλέκεται εἰς τοὺς κινδύνους ἑτεροειδῶν καὶ μὴ δυναμένων νὰ χωρισθῶσιν ἐντελῶς τῆς κερδοσκοπίας ἐπιχειρήσεων. Εἰς ταῦτα δέον νὰ προστεθῇ ἀκόμη, ἀφ' ἑνὸς ὅτι διὰ τὴν διεύθυνσιν μιᾶς τοιαύτης ἐπιχειρήσεως χρειάζονται ἰδιαίτεραι γνώσεις καὶ λίαν διάφορος ἱκανότης, τὰς ὁποίας δὲν συναντῶμεν εὐκόλως εἰς ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μελῶν εἰς τοιαύτας παρεπομένας ἐργασίας εἶναι εἰς ἄκρον ἀνόμοιον» (ἀπὸ τὰς συζητήσεις τοῦ ἐν Gotha συνεδρίου τῆς 1ης Ἰουνίου 1860). Ἕνεκα τούτου πρέπει νὰ γίνωνται χωριστοὶ συνεταιρισμοὶ δι' ἕκαστον χωριστὸν κλάδον ἐργασιῶν.

Τρίτη τοιαύτη ἦτο ἡ ἐναντίωσίς του κατὰ τοῦ σχηματισμοῦ συνεταιρισμῶν ἐκ συνεταιρισμῶν. «Ἀκριβῶς διότι οὗτος ἐνέμεινε σχεδὸν μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του εἰς τὴν ἀπεριόριστον εὐθύνην τῶν μελῶν ὡς τὴν ἀπαραίτητον βάσιν τῶν συνεταιρισμῶν, δὲν ἤθελε νὰ μεγαλώσῃ τοὺς κινδύνους ταύτης, πρὸς τοὺς ὁποίους οὗτος δὲν ἦτο τυφλός, καὶ διὰ τοῦτο κατεπολέμει τὴν εἴσοδον τοῦ ἑνὸς συνεταιρισμοῦ εἰς ἕνα δεύτερον». (F. Thorvarts βιογραφία Schulze). Ἐθεώρει δικαίως ἀπὸ τῆς ἀπόψεώς του ὡς ἐπικίνδυνον, νὰ εὐθύνεται ἓν μέλος μὲ ὅλην του τὴν περιουσίαν διὰ τὰς ἐργασίας ἑνὸς ἄλλου συνεταιρισμοῦ, τοῦ ὁποίου δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξελέγχῃ τοῦτο τὴν διαχείρισιν τῶν ἐργασιῶν. Μεγάλην σημασίαν ἀπέδιδε περαιτέρω οὗτος εἰς τὴν ἰσονομίαν τῶν μελῶν· δὲν ἔπρεπεν οὔτε τρίτοι οὔτε συνεταῖροι νὰ δύνανται νὰ ἔχουν ἐξηρτημένους ἄλλους συνεταίρους, ἀδιάφορον ἂν ὁ εἷς ἢ ὁ ἄλλος ἤθελε τυχὸν συνεισφέρει ὑψηλὰς καταβολάς. Ἰδιαιτέρως ἠγωνίζετο ὁ Schulze, ἵνα μὴ ἡ κίνησις, ἥτις κατὰ τὸ λέγειν του εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοὺς ἐργάτας, ἀπεχούσης κατ' ἀρχὰς τῆς μεσαίας τάξεως, χρησιμοποιηθῇ δραδύτερον ὑπ' αὐτῆς, διὰ νὰ παραγκωνισθοῦν οἱ ἄποροι. Ὁ συνεταιρισμὸς ἀποσκοπεῖ νὰ ὀργανώσῃ τὰς μάζας καὶ συνενώσῃ μικροὺς καὶ μεγάλους. Διὰ τοῦτο ὁ Schulze ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν ἰδέαν, ὅπως οἱ ἀνώτεροι κύκλοι διατηροῦν διαρκῶς τὴν διεύθυνσιν τῶν συνεταιρισμῶν, ἀλλ' ὤφειλον οὗτοι ἐπὶ τόσον μόνον χρόνον νὰ ἔχουν τὴν ἐνεργὸν διεύθυνσιν μέχρις ὅτου θὰ ἐμάνθανον οἱ ἴδιοι οἱ μικροὶ ἄνθρωποι νὰ διευθύνουν τὰς ἐργασίας.

Ὁ Schulze κατέβαλε διηνεκῶς προσπαθείας διὰ τὴν ἀναγκαίαν ἀσφάλειαν τῶν συνεταιρισμῶν του· μὲ πᾶσαν αὐστηρότητα ἐπρόσεχε νὰ συγκεντροῦται ἐπαρκὲς ἴδιον κεφάλαιον καὶ νὰ εὑρίσκεται τοῦτο εἰς τὴν πρέπουσαν ἀναλογίαν πρὸς τὸ ξένον. Ἐν τῇ ἀρχῇ ἑνὸς συνεταιρισμοῦ

τοῦ ἤρκει ἡ ἀναλογία 1:10, ἀλλὰ μετὰ τὴν πάροδον ἐτῶν τινῶν τοῦτο ὤφειλε ν' ἀνέλθῃ εἰς 1:2.

Προεῖδεν οὗτος τοὺς μεγάλους κινδύνους τῆς μετὰ τὸ 1871 περιόδου, προειδοποίει ἀκαταπονήτως περὶ τῶν κινδύνων τούτων καὶ ἔσχε τὴν ἱκανοποίησιν ὅτι μόνον οἱ ὀλίγοι συνεταιρισμοί, οἱ ὁποῖοι δὲν τὸν ἤκουσαν, κατεστράφησαν.

Κατὰ τὸ 1864 ἐπετεύχθη ἡ ἵδρυσις μιᾶς κεντρικῆς τραπέζης, ἡ ὁποία ἤρχισε τὰς ἐργασίας της τὴν 1 Ἰανουαρίου 1865 ὑπὸ τὸ ὄνομα «Γερμανικὴ Τράπεζα συνεταιρισμῶν Sörgel, Parisius καὶ Σια». Τὸ ἑταιρικόν της κεφάλαιον ἀνῆλθε ταχέως ἀπὸ 270.000 τάλιρα εἰς 12 ἑκατομμύρια. Τῇ βοηθείᾳ τῆς τραπέζης ταύτης θὰ ἐπετυγχάνετο ὁ σύνδεσμος μὲ τὸ κεφάλαιον καὶ θὰ συνετελεῖτο μεταξὺ τῶν συνεταιρισμῶν ἡ ἐξισορρόπησις τῶν χρηματικῶν μέσων καὶ ἀναγκῶν. Ἀπ' αὐτῆς ἱδρύθη ἐπίσης εἷς σύνδεσμος τρεχουμένων λογαριασμῶν καὶ ἐπιταγῶν.

Ὑπὸ τὸν Schulze ἡ ἀνάπτυξις τοῦ Συνεργατισμοῦ ὑπῆρξε διηνεκής, οὕτως ὥστε τὸ 1883 οἱ συνεταιρισμοὶ ἐν Γερμανίᾳ ἀνήρχοντο (χωρὶς τοὺς γεωργικούς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὠργανωμένοι εἰς ἰδιαιτέρους συνδέσμους) εἰς 3688, ἔναντι 600 κατὰ τὸ 1862. Ἡ σπουδαία αὕτη ἀνάπτυξις τοῦ Συνεργατισμοῦ, ἡ ὁποία ὠφείλετο σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὸν Schulze-Delitzsch, ἐπετεύχθη παρὰ τὰς ἐκτεθείσας ἀντιδράσεις καὶ τὰς διενέξεις πρὸς τὸν Raiffeisen καὶ τοὺς συνεταιρισμούς του, περὶ ὧν θὰ ὁμιλήσωμεν εἰς τὸ περὶ γεωργικῶν συνεταιρισμῶν μέρος καὶ ἐξ ὧν προέκυψεν ἡ λεγομένη «ἔρις συστήματος». Τῆς εὐκαιρίας ταύτης ἐπωφελήθησαν οἱ προσκείμενοι πρὸς τὴν γεωργίαν κύκλοι διὰ νὰ φέρουν προσκόμματα εἰς τὸν Schueze. Οὕτω ὁ γεωργικὸς Συνεργατισμὸς ὑπεστηρίχθη διὰ δημοσίων χρημάτων καὶ συνιστᾶτο ὑπὸ τῶν ἀρχῶν, τὸ δὲ σύστημα Schulze παρίστατο ὡς «ἐμπορικὴ» ἐπιχείρησις, μομφή, ἥτις ἀπεδίδετο ἐπίσης καὶ εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τοῦ «Ἠθικοῦ Συνδέσμου» τοῦ Haas, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἱδρυθῇ μὲ ἔκδηλον κλίσιν πρὸς τὸ σύστημα Schulze. Αἱ ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν συστημάτων Schulze καὶ Raiffeisen, ἐφ' ὅσον δὲν εἶχον πολιτικὰ ἐλατήρια, δὲν ἐπέζησαν, ἐξηγοῦνται δ' ἐν μέρει ἐκ τούτου ὅτι ὁ Schulze δὲν εἶχε μόνον νὰ ὑπερασπίσῃ ἕνα τεχνικὸν «σύστημα» ἀλλὰ καὶ ἕνα οἰκονομικόν, κοινωνικοπολιτικὸν καὶ πολιτικὸν πρόγραμμα. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἦτο τὸ τοῦ φιλελευθερισμοῦ, τὸ ὁποῖον ὅμως μικρὰν ἐπιτυχίαν ἔσχεν ἐν Γερμανίᾳ λόγῳ τῆς ἀντιδράσεως καὶ ἐπικρατήσεως τοῦ συντηριτισμοῦ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Βίσμαρκ.

Ὁ Schulze ἦτο ἐναντίον παντὸς κρατικοσοσιαλιστικοῦ πειράματος καὶ ὑπὲρ τῆς ἀπολύτου αὐτοβοηθείας. Ταύτην ἐθεώρει οὗτος ἕνα τελείως ἐπαρκὲς μέσον ὅπως μεταβάλῃ τὴν θέσιν τῶν κατωτέρω τάξεων καὶ καὶ ἐπιτύχῃ τὴν κοινωνικὴν ἐξίσωσιν. Ἡ αὐτοβοήθεια δὲν ὤφειλε νὰ περιορισθῇ μόνον εἰς συνεταιρισμούς, ἀλλὰ νὰ περιλάβῃ καὶ ἄλλας «ὀργανώσεις» (associationen), ὡς ἐργατικὰ σωματεῖα, διὰ τὰ ὁποῖα ὁ Schulze ἐζήτει ἀπόλυτον ἐλευθερίαν συσσωματώσεως, συλλόγους ἀμοι-

βαιότητος, ἰδίως ταμεῖα ἀσφαλίσεως καὶ βοηθείας, καὶ μορφωτικοὺς συλλόγους, οἱ ὁποῖοι μάλιστα θὰ ἐδημιούργουν τὰς προϋποθέσεις τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς αὐτοβοηθείας. Εἰς τὸ πρόγραμμά του περιελαμβάνετο ἐπίσης τὸ καθολικὸν δικαίωμα ψήφου, οὕτω δὲ βλέπομεν τὸν Schulze ὄχι μόνον κατὰ τὴν νεότητά του ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ γῆρας του νὰ θέτῃ τοὺς συνεταιρισμοὺς εἰς τὸ κέντρον τοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ του προγράμματος. Ἀπόδειξιν τούτου παρέχει ἡ κοινωνικοπολιτική του διαθήκη τοῦ ἔτους 1883, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον μετὰ τὸν θάνατόν του.

Ὁ σπουδαῖος διὰ τὴν κοινωνικὴν ἱστορίαν τῆς Γερμανίας ἀγὼν κατὰ τῆς θεωρίας τοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ ἐξερράγη μεταξὺ τοῦ Schulze καὶ τοῦ Lassalle, ὅταν ὁ τελευταῖος ἤρχισεν ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου του νὰ βάλλῃ κατὰ τοῦ συνεταιριστικοῦ του προγράμματος (βλ.ἀνωτ. σελ. 75 καὶ ἑπ.). Συνάμα οὗτος παρίστα τὸν Schulze ὡς ἀμαθῆ, ὁ ὁποῖος δὲν ἔκανε ἄλλο τι εἰμὴ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τὰς παλαιὰς γνώμας τοῦ γάλλου φιλελευθέρου Bastiat. Ὁ Schulze εἶχε βαρέως πληγῇ, διότι ὁ Lassalle παρίστα τὸν φιλελευθερισμὸν ὁλόκληρον ὄχι μόνον ὡς ἀνόητον ἀλλὰ καὶ γελοῖον, τὸν ἴδιον δὲ ἐξίσωνε μέ τινα συγγραφέα Julian Schmidt ὀνόματι, τὸν ὁποῖον προηγουμένως οὗτος εἶχεν κατακρίνει διὰ χονδροειδῆ σφάλματα. Ἡ ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ ἐπιπέδου ἀπάντησίς του εἰς τὰς ἐπιθέσεις ἦτο πειστικὴ φυσικὰ μόνον δι' ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος παρεδέχετο τὰς ἀρχὰς τοῦ φιλελευθερισμοῦ· ἡ ἀνασκευή του ὅμως ἀπεσαφήνισε ἀπολύτως τὰ ἐπὶ κρατικῆς βοηθείας στηριζόμενα συνεταιριστικὰ σχέδια τοῦ Lassalle, ἡ δὲ ἱστορία ἀπέδειξε τὴν ἀλήθειαν τῶν ἰσχυρισμῶν του, ὅπερ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὅ,τι ὁ Schulze προσέφερεν εἰς τοὺς ἐργάτας ἦτο ἀσφαλῶς θετικώτερον καὶ καλλίτερον τοῦ προγράμματος τοῦ Lasalle, ὁ ὁποῖος ἄλλως τε ἦτο κατὰ πολὺ ὀλιγώτερον ἀνεξάρτητος τοῦ Schulze, διότι ἐστηρίζετο ἐξ ὁλοκλήρου ἐπὶ τοῦ L. Blanc. Ἀλλ' ὅπως συμβαίνει συχνά, ἡ λύσις ἔκειτο οὐχὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς Οἰκονομίας ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ τῆς Πολιτικῆς: οἱ φιλελεύθεροι ὡς κόμμα ἐδίσταζον εἰς τὴν παραχώρησιν τοῦ καθολικοῦ δικαιώματος ψήφου εἰς τοὺς ἐργάτας, μολονότι ὁ Schulze καὶ ὁ κύκλος του ἦσαν ὑπέρ αὐτοῦ, οὕτω δὲ ἡ ἐργατικὴ τάξις κατηυθύνθη πρὸς τὸ στρατόπεδον τῶν σοσιαλιστῶν, ἂν καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη τμήματα ταύτης ἔμειναν πιστὰ εἰς τὸν φιλελευθερισμὸν καὶ τὸ δημοκρατικὸν πολιτικὸν σύστημα. Οὕτω ὁ Schulze ἐχρειάσθη νὰ διεξαγάγῃ τραχεῖς ἀγῶνας μὲ τοὺς σοσιαλιστὰς καὶ ἔβλεπε νὰ εἰσέρχωνται ὁλονὲν εἰς τοὺς συνεταιρισμούς του ἀντὶ τῶν ἐργατῶν χειροτέχναι καὶ ἄλλα μέλη τῆς μεσαίας τάξεως. Ἀλλ' αἱ ἀνωτέρω παρατεθεῖσαι ἀρχαί του διὰ τὸν Συνεργατισμὸν ἀποδεικνύουν ὅτι οὗτος οὐδόλως ἤθελε νὰ θυσιάσῃ τὴν ἐργατικὴν τάξιν. Ἐθυσιάσθη αὕτη τρόπον τινὰ μόνη τις παρασυρθεῖσα εἰς περιφρόνησιν τοῦ Συνεργατισμοῦ ὑπὸ τῆς ἐπιτυχοῦς προπαγάνδας τοῦ Lassalle καὶ τῶν σοσιαλιστῶν ἡγετῶν, ἡ ὁποία ἐν τῇ πραγματικότητι ἐκράτησε μέγα μέρος τῆς ἐργατικῆς τάξεως μέχρι τοῦ 1890 μακρὰν τῶν συνεταιρισμῶν. Εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τοῦ «Γενικοῦ Συνδέσμου» ἀνῆκον ἀληθῶς πολλοὶ ἐργάται, ἀλλ' οὗτοι ἦσαν οἱ μὴ σοσιαλισταί. Σημαντικὸν ἐπίσης μέρος τῶν μελῶν τῶν συνεταιρισμῶν ἦσαν γεωργοί, ἐν τούτοις τὸ κύριον μέρος τούτων ἀπετέλουν ὑπάλληλοι καὶ χειροτέχναι καὶ ἄλλα μέλη τῆς μεσαίας τάξεως καὶ ἐργατικοὶ παντὸς εἴδους. Βεβαίως οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν χειροτεχνῶν ἦσαν ὀλιγαριθμότεροι, ὁ δὲ ἀριθμός των ἠλαττοῦτο ὁλονὲν εἴτε διότι οἱ χειροτέχναι δὲν εἶχον ἐπαρκῆ πειθαρχίαν, κολλεκτιβιστικὸν πνεῦμα καὶ ἐμπορικὴν μόρφωσιν εἴτε διότι ἀπεχώρουν εὐθὺς ὡς ἐτύγχανον τῆς βοηθείας. Τὴν κυρίαν βοήθειαν διὰ τὴν μεσαίαν τάξιν ἀπετέλουν αἱ «Λαϊκαὶ Τράπεζαι», εἰς τὰς ὁποίας ἐπλειοψήφει αὕτη, πρὸ παντὸς ἐν τῇ λήψει πιστώσεων, ἐνῷ ἐργατικοὶ καὶ εἰσοδηματίαι παντὸς εἴδους εὐχαρίστως ἔφερον ἐκεῖ τὰς οἰκονομίας των. Εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως ἐπεκράτουν οἱ ἐργατικοί, συμπεριλαμβανομένων τῶν ὑπαλλήλων, ἀλλὰ κατὰ τὸ 1892 τὸ ἓν ἕβδομον τῶν μελῶν των ἦσαν ἀκόμη αὐτόνομοι χειροτέχναι.

Οὕτω ἡ ἐξέλιξις ἔβαινεν οὐχὶ ἐντελῶς, ὅπως τὴν εἶχε φαντασθῇ ὁ Schulze-Delitzsch, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ διαμορφώσῃ τοὺς συνεταιρισμούς του εἰς «γενικὴν» ὀργάνωσιν. Βραδύτερον δὲ μόνον κατέστη ἡ διάδοσις τοῦ Συνεργατισμοῦ γενική, μολονότι δὲν παρέμεινε πλέον ὁλόκληρος ἐντὸς τοῦ πλαισίου καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ προγράμματος τοῦ Schulze. Ἂν καὶ οὕτω λοιπὸν ὁ ἱδρυτὴς τοῦ Συνεργατισμοῦ δὲν ἔσχε τὴν ἱκανοποίησιν νὰ ἴδῃ τὴν πραγματοποίησιν ὅλων τῶν ἐπαγγελιῶν, τὰς ὁποίας εἶχε διαγράψει ὁ ἴδιος ἐν τῷ συνεταιριστικῷ του προγράμματι, ἐν τούτοις τὸ ἔργον του ὑπῆρξεν ἐξαίρετον καὶ ἡ ἐπιτυχία του τεραστία.

Ὅταν δὲ ἔκλεισεν οὗτος τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν 29ην Ἀπριλίου 1883, ἐπένθησαν διὰ μεγαλοπρεπῶν ἐκδηλώσεων ὄχι μόνον τὸν δημιουργὸν ἑνὸς νέου οἰκονομικοῦ συστήματος καὶ ἡγέτην καὶ εὐεργέτην ἀπειραρίθμων πτωχῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τὸν πολιτικὸν ἄνδρα, ὁ ὁποῖος παρ' ὅλους τοὺς ἀγῶνας διήνυσε τὸν δρόμον του εὐθέως μέχρι τέλους. Τὸ ἄστρον του ἔσβυσεν εἰς μίαν ἐποχήν, καθ' ἣν τὰ νέφη τῆς «νέας ἐποχῆς» ἤρχισαν νὰ σκοτεινιάζουν τὸν οὐρανὸν τῆς Γερμανίας.

δ) Οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς ἀστικῆς μεσαίας τάξεως ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Schulze.

Ἡ ἐπωνυμία «Γενικὸς Σύνδεσμος» ἐσήμαινεν ὅτι ὁ Συνεργατισμὸς ὑπὸ τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Schulze ὤφειλε νὰ ἐξυπηρετήσῃ ὅλας τὰς τάξεις καὶ ὅλα τὰ στρώμματα. Ἀλλ' ἡ ἐργατικὴ τάξις, ὡς ἐλέχθη, εἶχε κατὰ μέγα μέρος ἀποξενωθῇ τούτου, περὶ δὲ τὸ 1870-1880 καὶ ἡ ἀγροτικὴ τάξις ἠκολούθησε τὸν ἴδιον αὐτῆς δρόμον. Ἡ σοσιαλιστικὴ ἐργατικὴ τάξις συνεκεντρώθη βεβαίως βραδύτερον πάλιν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως, ἐπειδὴ ὅμως ὁ Γενικὸς Σύνδεσμος εὑρίσκετο εἰς χεῖρας τῆς ἀστικῆς μεσαίας τάξεως, ἡ ὁποία, ὅπως καὶ ὁλόκληρος ἡ ἀ-

στικὴ τάξις, εἶχε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀπὸ τοῦ Βίσμαρκ κοινωνικῆς ἐξελίξεως ἀποξενωθῆ τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ἀνεπτύχθησαν ἔριδες, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸ 1902 προεκάλεσαν τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ ἀποχώρησιν τῶν περισσοτέρων συνεταιρισμῶν καταναλώσεως. Οὕτω εἰς τὸν Γενικὸν Σύνδεσμον ἔμεινε κυρίως ἡ ἀστικὴ μεσαία τάξις.

Ὄχι ὅμως ἀποκλειστικῶς. Τὸ 1911 πλέον τοῦ ἑνὸς τετάρτου τῶν μελῶν του ἦσαν αὐτόνομοι γεωργοί, κηπουροί, δασοκόμοι, ἁλιεῖς. Εἰς τὸ ὑπόλοιπον μέρος ἦσαν ἀνάμικτα ὅλα τὰ ἀστικὰ ἐπαγγέλματα, τοῦτο δὲ ἦτο ἐντελῶς σύμφωνον πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Schulze, ὁ ὁποῖος δὲν ἐθεώρει μόνον τοὺς συνεταιρισμούς του ὡς ὑπόθεσιν ὁλοκλήρου τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπεθύμει τὴν ἀνάμιξιν ταύτην ἐξ οἰκονομικῶν λόγων (ἐξισορροπήσεως τῶν ἐμπορικῶν κινδύνων). Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ ὁ σύνδεσμος ἔμεινε πιστὸς εἰς τὰς ὑγιεῖς συναλλακτικὰς ἀρχὰς αὐτοῦ: σχηματισμὸν ἐπαρκοῦς ἰδίου κεφαλαίου, προσεκτικὴν παροχὴν δανείων, αὐτοβοήθειαν κλπ. Ἐκδήλωσις ταύτης εἶναι ἰδίως ἡ ὕπαρξις ἰδίου κεντρικοῦ πιστωτικοῦ ἱδρύματος, τῆς Sörgelbank, ἡ ὁποία συνεχωνεύθη τὸ 1904 μετὰ τῆς τραπέζης Δρέσδης. Ἡ τράπεζα αὕτη ἱδρυσεν ἐν Βερολίνῳ καὶ Φραγκφούρτῃ ἴδια παραρτήματα συνεταιρισμῶν μὲ χωριστὰ συμβούλια, ἔκτοτε δὲ παραμένει ἡ κεντρικὴ τράπεζα τῶν συνεταιρισμῶν τοῦ Schulze, οἱ ὁποῖοι οὕτω εὗρον ἐν αὐτῇ τὸν σύνδεσμον πρὸς τὴν χρηματαγορὰν διὰ τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς τοῖς ἐχρειάζετο. Βεβαίως οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν εἶχον εὕρει ἀφ' ἑαυτῶν τὸν σύνδεσμον τοῦτον χάρις εἰς τὴν συνετὴν διεύθυνσίν των, ἡ ὁποία τοῖς ἐξησφάλιζεν ὁπωσδήποτε τὰς πιστώσεις, ὥστε ἡ Sörgelbank δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο πολύ. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ αἰτία ὅπως οὗτοι ἐξελιχθοῦν εἰς μεγάλας ἰδιωτικὰς τραπέζας. Ὁ Schulze πιθανὸν δὲν θὰ ἐλυπεῖτο, ἐὰν προέβλεπε τοῦτο, διότι οὕτω ὁ μικρὸς ἄνθρωπος καθίστατο, ὅπως ἤθελεν ὁ Schulze, ἰσότιμον μέλος τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας, τὴν ὁποίαν οὗτος καὶ ὁ φιλελευθερισμὸς δὲν ἤθελαν νὰ θίξουν καθόλου. Τὴν τάσιν οὐχ' ἧττον ταύτην πρὸς μεταβολὴν τῶν συνεταιρισμῶν εἰς τραπέζας ἢ συγχώνευσιν τοιούτων μετὰ μεγάλων τραπεζῶν, ὁ Γενικὸς Σύνδεσμος κατεπολέμησε πολλάκις μετ' ἐπιτυχίας.

Ἡ αὐτοβοήθεια ἐξεδηλώθη ἐπίσης ἐν τῇ ἐπιμόνῳ ἀρνήσει τῆς προσφερομένης ὑπὸ τοῦ πρωσσικοῦ κράτους κρατικῆς βοηθείας, ἡ ὁποία ἐνεσαρκώθη εἰς τὸ ἱδρυθὲν τὸ ἔτος 1895 κρατικὸν Πρωσσικὸν Ταμεῖον. Οἱ συνεταιρισμοὶ καὶ οἱ φιλελεύθεροι πολιτικοί των φίλοι ἦσαν ἀπολύτως ἐναντίον τοῦ ἱδρύματος τούτου, τὸ ὁποῖον ὡς καθαρῶς κρατικὸν ἵδρυμα ἐξωτερίκευε τὰς δεσποτικὰς διαθέσεις τοῦ πρωσσικοῦ κράτους. Μὲ τὸ Ταμεῖον τοῦτο ὁ Γενικὸς Σύνδεσμος παρέμεινεν ἐπὶ μακρὸν ἐν διαστάσει. Οὕτω μεταξὺ τῶν πρωσσικῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ Πρωσσικοῦ Ταμείου ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς διευθύνσεως τοῦ Γενικοῦ Συνδέσμου ἀφ' ἑτέρου ἀνεπτύχθησαν σφοδροὶ ἀγῶνες, οἱ ὁποῖοι περιεστρέφοντο πάντοτε πέριξ τοῦ ζητήματος «κρατικὴ βοήθεια» ἢ «αὐτοβοήθεια». Καθ' αὐτὸ ὅμως τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπερεπηδήθη τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, οὐδέποτε δὲ

θὰ ἐλάμβανε τόσας διαστάσεις, ἐὰν εἰς τὸ συντηρητικὸν πρωσσικὸν κράτος δὲν ἐξηκολούθει νὰ εἶναι πάντοτε μισητὴ ἡ κληρονομία τοῦ φιλελευθεροδημοκρατικοῦ Schulze—Delitzsch.

Οἱ ἀγῶνες ὅμως οὗτοι ὑπῆρξαν κατὰ τοσοῦτον σπουδαῖοι, καθόσον τὸ Πρωσσικὸν Ταμεῖον, τὸ ὁποῖον ἱδρύθη σχεδὸν ταὐτοχρόνως μὲ τὰ βιοτεχνικὰ ἐπιμελητήρια καὶ μάλιστα, ὅπως καὶ αὐτά, ὡς καρπὸς τῆς συντηρητικῆς μεσοταξικῆς πολιτικῆς, ἐπεδίωξε νὰ δημιουργήσῃ δεσμοὺς μὲ τὴν ἀστικὴν μεσαίαν τάξιν. Τῇ βοηθείᾳ δὲ τῶν βιοτεχνικῶν ἐπιμελητηρίων ἤρχισε μία νέα κίνησις συνεταιρισμῶν, ἡ ὁποία προσεπάθει ἰδίως νὰ προσελκύσῃ διὰ τῶν κρατικῶν χρημάτων τοὺς πτωχοτέρους βιοτέχνας. Μὲ τὸ ἔμβλημα «Κρατικὴ βοήθεια διὰ τοὺς βιοτέχνας» ἐπετεύχθη ἡ ἵδρυσις σειρᾶς νέων συνεταιρισμῶν. Ὡς δικαιολογία τῆς ἀνάγκης τῆς ἱδρύσεως νέων συνεταιρισμῶν ἀνεφέρετο ὅτι ὁ Γενικὸς Σύνδεσμος δὲν ἐνδιεφέρετο ἀρκετὰ διὰ τὴν βιοτεχνίαν καὶ ἐξήρτα τὴν ἵδρυσιν συνεταιρισμῶν ἀπὸ βαρεῖς ὅρους· ἐζήτει δηλ. ἀπεριόριστον εὐθύνην, μεγάλας μερίδας, δὲν εἶχε σχεδὸν συνεταιρισμοὺς ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως κ.λ.π. Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι ἐνεφανίζοντο κατ' ἀρχὰς ὡς νὰ εἶχον νέον συνεταιριστικὸν καὶ μεσοταξικὸν πρόγραμμα. Τὸ μόνον ὅμως νέον εἰς αὐτοὺς ἦσαν τὰ κρατικὰ δάνεια καὶ ἡ συντηρητική των κατεύθυνσις. Τὸ 1901 συνεπήχθησαν οὗτοι εἰς τὸν «Κεντρικὸν Σύνδεσμον τῶν γερμανικῶν ἐπαγγελματικῶν συνεταιρισμῶν», τὸν ὁποῖον διηύθυνε μετά τινος διευθυντοῦ τοῦ Πρωσσικοῦ Ταμείου ὁ γραμματεὺς τοῦ βιοτεχνικοῦ ἐπιμελητηρίου Korthaus. Διὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ συνδέσμου τούτου ἡ κυβέρνησις παρεῖχεν ἀπ' εὐθείας ἐπιχορηγήσεις.

Σὺν τῷ χρόνῳ ἀπεδείχθη ὅτι καὶ ὁ νέος σύνδεσμος δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ τίποτε διάφορον τοῦ παλαιοῦ. Τὸ 1901 ἤρξατο οὗτος τῶν ἐργασιῶν του μὲ 65 πιστωτικοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ 19 συνεταιρισμοὺς βιοτεχνῶν, τὸ δὲ 1912 ἔφθασεν εἰς τὸν ἀνώτατον κύκλον ἐργασιῶν ἐκ 3,8 δισεκατομμυρίων μάρκων, ὁ ὁποῖος κατενέμετο εἰς πλέον τῶν 140.000 μελῶν. Ἐν σχέσει πρὸς τὸ μέγεθος τῶν παρασχεθεισῶν ὑπηρεσιῶν ὁ «Γενικὸς Σύνδεσμος ἠδυνήθη παρ' ὅλην τὴν κρατικὴν ἀνάμιξιν ν' ἀναδειχῇ ὑπέρτερος. Ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Schulze εἶχεν οὗτος (τὸ 1885) 1033 συνεταιρισμούς, ἐκ τῶν ὁποίων 824 πιστωτικοὺς καὶ 171 καταναλωτικούς. Ὁ νέος νόμος περὶ συνεταιρισμῶν τοῦ 1889, ὁ ὁποῖος ἔδωσε μεγάλην ὥθησιν εἰς τὸν Συνεργατισμόν, καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς γερμανικῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας ἔφεραν νέας δυνατότητας προόδου. Τὸ 1900 ὑπῆρχον εἰς τὸν Γενικὸν Σύνδεσμον 1633 συνεταιρισμοὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων 939 πιστωτικοί, 583 καταναλωτικοί, 58 βιοτεχνῶν καὶ 53 οἰκοδομικοὶ συνεταιρισμοί, τὸ 1913 ἠριθμοῦντο οὗτοι εἰς 1515, μεταξὺ τῶν ὁποίων 963 πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ (μὲ 637.329 μέλη), 282 συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως (ἐκ τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροι ἀπεχώρησαν τὸ 1902), 300 οἰκοδομικοὶ συνεταιρισμοὶ καὶ 70 συνεταιρισμοὶ βιοτεχνῶν. Ἡ συναλλακτικὴ κίνησις ἀνῆλθεν εἰς 17.171,5 ἑκατομμύρια μάρκα.

Μέγα μέρος τῶν μεγάλων ἐπιτυχιῶν τῶν συνεταιρισμῶν τοῦ Συν-

δέσμου ὀφείλεται εἰς τὴν ἐξαίρετον διεύθυνσιν τοῦ Γενικοῦ Συνδέσμου ἐκ μέρους διακεκριμένων συνεταιριστῶν. Αἱ ἐπιτυχίαι αὗται ὑπῆρξαν κεφαλαιώδους σημασίας διὰ τὴν μεσαίαν γερμανικὴν τάξιν, δὲν ἐξωτερικεύοντο δὲ μόνον εἰς ἀριθμοὺς ἀλλὰ καὶ εἰς οἰκονομικὴν ἐνδυνάμωσιν τῶν μεμονωμένων συνεταιρισμῶν καὶ τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτοὺς διοτεχνῶν. Κατόπιν ὅμως πολλοὶ συνεταιρισμοὶ μετὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ των ἢ ἀπὸ ἄστοχον φιλοδοξίαν μετετράπησαν εἰς ἀνωνύμους τραπεζικὰς ἑταιρείας, διοτέχναι μετεβλήθησαν εἰς «Ἐργοστασιάρχας» καὶ πρόεδροι συνεταιρισμῶν εἰς «Διευθυντάς». Μεγάλον ρόλον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Συνδέσμου ἔπαιξαν οἱ Fr. Schenk καὶ Hans Crüger.

Ὁ δικηγόρος Fr. Schenk ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος διάδοχος τοῦ Schulze (ἀπὸ τοῦ 1883 1893), ἐν τῶν κυρίων δὲ ἔργων αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἀναθεώρησις τοῦ νέου νόμου περὶ συνεταιρισμῶν τοῦ 1889, ὁ σπουδαιότερος νεωτερισμὸς τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ εἰσαγωγὴ τῆς περιωρισμένης εὐθύνης. Τὸ 1896 ἀνέλαβεν τὴν θέσιν του ὁ Hans Crüger (1859-1927), νομικὸς ἐπίσης, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἐφάμιλλος τοῦ Schulze. Ὑπῆρξε βουλευτὴς καὶ ἐξαιρετικὰ γόνιμος συγγραφεύς, ἐδίδαξε περὶ Συνεργατισμοῦ εἰς διαφόρους σχολάς, χάρις δὲ εἰς τὴν ἀκαταπόνητον δρᾶσιν του ἀπήλαυε δημοτικότητος καὶ ἐμπιστοσύνης ὁμοίας πρὸς τὴν τοῦ Schulze. Εἰς τοῦτον ἐπεφυλάχθη νὰ διευθύνῃ τοὺς συνεταιρισμοὺς κατὰ τὴν ἀνήσυχον καὶ ἐπικίνδυνον περίοδον τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐπακολουθησάσης τοῦτον οἰκονομικῆς κρίσεως. Ἀποτελεῖ ἕνα τῶν μεγαλητέρων τίτλων δόξης αὐτῶν ὅτι ἀντέσχον τόσον καλῶς εἰς τὰς δοκιμασίας τοῦ πολέμου. Φυσικὰ ἡ νομισματικὴ ὑποτίμησις, ἥτις ἤρχισεν ἰδίως μετὰ τὸν πόλεμον καὶ διήρκεσε μέχρι τοῦ 1923, ἐζημίωσε τεραστίως τοὺς συνεταιρισμοὺς ὅπως καὶ πάσας τὰς Τραπέζας. Τὸ 1913 τὸ ἀτομικὸν κεφάλαιον τοῦ Γενικοῦ Συνδέσμου καὶ τοῦ Κεντρικοῦ Συνδέσμου ἀνήρχετο ὁμοῦ εἰς 430,97 ἑκατομμύρια μάρκα, τὸ δὲ 1924 εἰς 92,73 ἑκατομμύρια. Ἠδυνήθησαν ὅμως οἱ συνεταιρισμοὶ νὰ δυναμώσουν μετὰ τὴν νομισματικὴν καὶ οἰκονομικὴν καταστροφὴν τοῦ 1923 μὲ ἀξιοσημείωτον ταχύτητα, οὕτως ὥστε κατὰ τοὺς γενομένους ὑπὸ τῆς Τραπέζης τῆς Δρέσδης κατὰ μέσον ὅρον ὑπολογισμοὺς προκύπτει ἡ ἀκόλουθος εἰκών: εἰς πιστωτικὸς συνεταιρισμὸς ἢ, ὅπως τὸν ὠνόμασεν ὁ Schulze, μία «Λαϊκὴ Τράπεζα» εἶχε δανεισμένα χρήματα (οἱ ἀριθμοὶ παριστοῦν χιλιάδας μάρκων) τὴν 1 Ἰανουαρίου 1924 53, τὸ 1924 380, τὴν 30 Σ)βρίου 1925 604, τὴν 30 Σ)βρίου 1926 713· τὰ ἀτομικὰ κεφάλαια συνεποσοῦντο κατὰ τὰ αὐτὰ χρονικὰ σημεῖα εἰς 45, 101, 137, 150, τὰ δὲ ἐκ καταθέσεων καὶ δανείων κεφάλαια εἰς 56, 312, 498; 609. Ἡ σημειωθεῖσα πρόοδος αὕτη δὲν συνετελέσθη χωρὶς δραστηρίας προσπαθείας καὶ χωρὶς προσφυγὴν εἰς δημόσια δάνεια. Τοῦτο κατέστη δυνατὸν χωρὶς ῥῆξιν πρὸς τὴν αὐστηρῶς τηρουμένην ἀρχὴν τῆς ἀποκλειστικῆς αὐτοβοηθείας διὰ τῆς σιωπηρᾶς ἐγκαταλείψεως ταύτης. Οἱ σφοδροὶ κλονισμοὶ τοῦ πολέμου καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἐπανάστασις, ποῦ ἐνέσκηψαν ἐν Γερμανίᾳ, παρεμέρισαν τὴν διχογνωμίαν ταύτην, ἰδίως ὅταν τὸ συντηρητικὸν κράτος μετεβλήθη αἴφνης εἰς σοσιαλιστικόν, ὅπως

ἐφαίνετο μετὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ μεσαία λοιπὸν ἀστικὴ τάξις εἶχεν ἀνάγκην νὰ συνασπισθῇ καὶ ἀμυνθῇ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀπὸ κοινοῦ κατὰ τῶν ἀπειλούντων αὐτὴν κινδύνων. Οὕτω ἀπὸ τὸν Γενικὸν Σύνδεσμον καὶ τὸν Κεντρικὸν Σύνδεσμον ἀπετελέσθη ὁ «Γερμανικὸς Σύνδεσμος συνεταιρισμῶν», ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποίου ἐτέθη πάλιν ὁ καθηγητὴς Crüger μέ συμπαραστάτην τὸν διευθυντὴν Korthaus. Αἱ κεντρικαὶ τράπεζαι (Τράπεζα Δρέσδης καὶ Πρωσσικὸν Ταμεῖον) διετηρήθησαν, ἕκαστος δὲ συνεταιρισμὸς εἶναι ἐλεύθερος νὰ χρησιμοποιῇ, οἷαν τράπεζαν θέλει. Μέχρι σήμερον ἀναζητεῖται ὁ τρόπος, δι' οὗ θὰ ἀποφεύγωνται αἱ συγκρούσεις καὶ θὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἑνότης.

Ἡ συσσωμάτωσις ἐξήλειψεν ἐπίσης τὴν μεταξὺ τῶν δύο τούτων κατευθύνσεων διαφορὰν πολιτικῶν ἀπόψεων. Ἡ φιλελευθεροδημοκρατικὴ μεσαία τάξις κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου καὶ μετ' αὐτὸν—ἐν μέρει δὲ καὶ πρὸ τοῦ πολέμου—δὲν ἔμεινε πιστὴ εἰς τὰς παλαιὰς πολιτικὰς παραδόσεις αὐτῆς καὶ ἐστράφη πρὸ τοῦ «ἐρυθροῦ φάσματος» πρὸς τὰ δεξιά. Τελευταίως ἄλλως τε ἀπέχουν τῆς πολιτικῆς. Τοῦτο πράγματι δὲν συμβαίνει πάντοτε· οὐχ' ἧττον εἰς τὸν Γερμανικὸν τοὐλάχιστον Σύνδεσμον συνεταιρισμῶν καταβάλλεται τοιαύτη προσπάθεια. Οἱ χρόνοι τῶν μεγάλων ἀγώνων παρῆλθον. Σήμερον ἀποτελοῦν ἀνεγνωρισμένον στήριγμα τοῦ κράτους καὶ τῆς τάξεως. Προσέτι δὲ εἶναι τμῆμα τῆς συλλογικῆς οἰκονομίας, ὅπως ἀναγνωρίζεται ἐν τῷ ἄρθρῳ 156 τοῦ γερμανικοῦ συντάγματος. Ὀλίγον ἀκόμη καὶ θὰ ἠδύνατό τις νὰ φοβηθῇ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τῶν συνεταιρισμῶν τῆς ἀστικῆς μεσαίας τάξεως, ἡ ὁποία καὶ χωρὶς τοῦτο ἔχει χάσει ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Schulze εἰς πνευματικὸν παλμόν. Ὁ νέος πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου καθηγητὴς Dr. Philipp Stein, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ 1924 διεδέχθη τὸν Crüger, θὰ ἔχῃ μαζὺ με τὰς ἄλλας οἰκονομικῆς καὶ νομικῆς φύσεως φροντίδας καὶ τὴν φροντίδα τῆς ἀναμορφώσεως τῆς ἐσωτερικῆς συνεταιριστικῆς ζωῆς.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐτέθησαν νέαι βάσεις. Τὸ 1919 ὁ Γενικὸς Σύνδεσμος παρεχώρησε πρὸ τῆς συγχωνεύσεώς του εἰς τὸν ἄλλοτε ἀντίπαλόν του, τὸν Κεντρικὸν Σύνδεσμον τῶν γερμανικῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, μὲ ἐντελῶς εἰρηνικὸν τρόπον—ὁ χρόνος ἔφερε καὶ εἰς τὸ σημεῖον ἐπίσης αὐτὸ μεταβολὴν—221 ἀκόμη συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως μὲ 350.000 μέλη, οἱ ὁποῖοι εἶχον παραμείνει εἰς αὐτόν. Οὕτω ὁ «Γερμανικὸς Σύνδεσμος συνεταιρισμῶν» κατέστη σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἡ ὀργάνωσις τῆς ἐπαγγελματικῆς ἀστικῆς μεσαίας τάξεως.

Πρὸς δὲ νέα αὔξησις προῆλθεν ἀπὸ τοὺς κύκλους ἐκείνους τῆς μεσαίας τάξεως, οἱ ὁποῖοι μέχρι τοῦδε δὲν ἤθελαν νὰ γνωρίζουν τίποτε ἀπὸ συνεταιρικὴν αὐτοβοήθειαν. Ὁ μικρέμπορος διεξήγαγε μέχρι τοῦδε τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεώς του μόνον διὰ πολεμικῆς ἐναντίον τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως (μεγάλων ἐμπορικῶν καταστημάτων καὶ συνεταιρισμῶν καταναλώσεως). Ἀπὸ τοῦ 1904 ἐγένοντο ἐπιτυχῶς προσπάθειαι ὅπως ἀναλάβουν οἱ ἴδιοι τὴν συνεταιρικὴν χονδρικὴν ἀγοράν. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1907 αἱ προσπάθειαι αὗται ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν Fritz Borrmann

καὶ Dr. Biller (†1921) ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας, ὅταν οἱ ἔμποροι ἀποικιακῶν ἤρχισαν νὰ προσχωροῦν εἰς τὸν «Σύνδεσμον τῶν γερμανικῶν συνεταιρισμῶν ἐμπόρων» (Σύνδεσμος Edeka). Τὸ 1922 ὁ σύνδεσμος οὗτος προσεχώρησεν εἰς τὸν Γερμανικὸν Σύνδεσμον συνεταιρισμῶν, ὁ ὁποῖος οὕτω ἐνισχύθη σημαντικῶς. Τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1931 ὁ σύνδεσμος εἶχεν ὡς μέλη 415 συνεταιρισμοὺς (χωρὶς τοὺς κεντρικούς), ἰδίαν τράπεζαν, ἴδιον περιοδικὸν καὶ ἰδίαν ἐκδοτικὴν ἑταιρείαν καὶ μίαν ἑταιρείαν μεταφορῶν, πωλεῖ δὲ ἐμπορεύματα ἐν ἰδίῳ ὀνόματι. Τὸ κεντρικόν του κατάστημα εἶχε τὸ 1930 συνολικὴν κίνησιν 143 ἑκατομμύρια μ. ἡ δὲ τράπεζά του 943 ἑκατομμύρια μ.

Ἀλλὰ καὶ ξενοδόχοι, κουρεῖς, φαρμακέμποροι καὶ ἄλλοι ἱδρύουν τελευταίως ἐμπορικοὺς συνεταιρισμούς· ἐπίσης ἡ συνεταιρικὴ ἰδέα ἤρχισε νὰ διεισδύῃ καὶ εἰς τοὺς κύκλους ἐκείνους τῶν χειροτεχνῶν, οἱ ὁποῖοι ἐδείχθησαν ἕως τώρα ἀδιάφοροι πρὸς τὸν Συνεργατισμόν. Χαρακτηριστικὸν τῆς μεταβολῆς εἶναι ἰδίως ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν συνεταιρισμῶν ἀρτοποιῶν, οἱ ὁποῖοι ἐνεφάνησαν κυρίως ἀπὸ τοῦ 1918 τῇ ὑποστηρίξει τοῦ Συνδέσμου τῶν συντεχνιῶν τῶν γερμανῶν ἀρτοποιῶν (Germania Innungsverband). Τοῦτο ἀποτελεῖ περίπτωσιν δευτερογενοῦς συνεταιριστικῆς ἰδεολογίας. 368 συνεταιρισμοὶ μὲ 32 482 ἀρτοποιοὺς ἦσαν συνηνωμένοι κατὰ τὸ 1930 εἰς μίαν κεντρικὴν ὀργάνωσιν. Ὁ συνολικὸς κύκλος ἐργασιῶν ὅλων τῶν γερμανικῶν συνεταιρισμῶν ἀρτοποιῶν ἀνῆλθε τὸ 1930 εἰς 245 ἑκατομμύρια μάρκα.

2. Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοί.

α) Ὁ Raiffeisen καὶ ἡ δρᾶσις αὐτοῦ.

Ἡ κατάστασις τῆς γεωργικῆς τάξεως τῆς Γερμανίας κατὰ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἦτο ἐκτάκτως θλιβερά. Ἐλλειπὴς γενικὴ καὶ ἐπαγγελματικὴ μόρφωσις, κουφότης καταχρέωσις καὶ ἐξάρτησις ἀπὸ αἰσχροκερδεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐμπόρους ἐχαρακτήριζον τὴν γερμανικὴν γεωργικὴν τάξιν, τῆς ὁποίας ὁ ἀριθμὸς ὁλονὲν ἠλαττοῦτο, ἐνῷ οἱ γεωργικοὶ ἐργάται καὶ οἱ μικροϊδιοκτῆται τοῦ Ostelbien ἐνδιητῶντο ἀθλιέστατα καὶ σχεδὸν ὅπως τὰ ζῶα. Εἰς ἕνα παρόμοιον περιβάλλον δυσκόλως ἠδύνατο νὰ εἰσαχθῇ ὁ Συνεργατισμὸς τοῦ Schulze· ἔλειπεν ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις καὶ τὸ προοδευτικὸν πνεῦμα, τὰ δὲ ἰδανικὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ δημοκρατίας, τὰ ὁποῖα ἡ ἀστικὴ διανόησις εἶχε καταστήσει ὁδηγοὺς ἀστέρας τοῦ Συνεργατισμοῦ ὑπελείποντο κατὰ πολὺ ἐν τῇ ὑπαίθρῳ, ὅπου τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μόνον ἡ ἐξουσία καὶ ἡ θρησκεία εἶχον κάποιο κῦρος. Οἱ μορφωμένοι γεωργοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἐπιστήμονες, οἵτινες βραδύτερον ἀπέκτησαν μεγάλην φήμην, εἰργάσθησαν βεβαίως ἀπὸ τοῦ 1860 διὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Συνεργατισμοῦ καὶ εἰς τὴν γεωργίαν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν συνεταιρισμῶν τοῦ Schulze, οἱ ὁποῖοι ἄλλως τε εἶχον γίνει εὐπρόσδεκτοι ὑπὸ των γερμανῶν καὶ

πολωνῶν γεωργῶν τῆς ἀνατολικῆς Γερμανίας. Τοῦτο βεβαίως συνέβαινε, οὐχὶ διὰ τῆς ἱδρύσεως χωριστῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἀλλὰ διὰ τῆς παραδοχῆς γεωργῶν ἐκ μέρους τῶν γενικῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι ἔχουν προσφέρει εἰς αὐτοὺς μεγάλας μέχρι τοῦδε ὑπηρεσίας καὶ σήμερον δὲ ἀκόμη ἔχουν πολλοὺς γεωργοὺς ὡς μέλη.

Ἡ μεγάλη ὅμως ἀνάπτυξις τοῦ γεωργικοῦ Συνεργατισμοῦ συνδέεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ F. W. Raiffeisen, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἐπέτυχε νὰ προσαρμόσῃ τὰς ἰδίας τοῦ Schulze πρὸς τὰς συνθήκας τοῦ μικρογεωργικοῦ περιβάλλοντος αὐτοῦ καὶ καταστήσῃ οὕτω τὸν Συνεργατισμὸν χρήσιμον καὶ εἰς τὴν γεωργίαν.

Ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Raiffeisen ἐγεννήθη τὴν 30 Μαρτίου 1818 ἐν Hamm, χωρίῳ πλησίον τοῦ Sieg, καὶ ἀπέθανε τὸ 1888. Ἦτο ὁ ἕβδομος ἐκ τῶν ἐννέα υἱῶν τοῦ Γοδεφρίδου Φρειδερίκου Raiffeisen, ὅστις ἦτο δήμαρχος χωρίου καὶ ὅστις ἀπέθανεν ἐξ οἰνοφλυγίας, ὅταν ὁ Φρειδερῖκος Raiffeisen ἦτο εἰς ἡλικίαν τριῶν ἐτῶν. Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ του συναντῶμεν πολλοὺς ἱερεῖς. Ἐφοίτησεν εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον καὶ κατόπιν ἔλαβεν ἰδιωτικὰ μαθήματα παρ' ἱερέως. Εἰς ἡλικίαν 17 ἐτῶν κατετάχθη εἰς τὸ στρατιωτικὸν διὰ νὰ γίνῃ ἀξιωματικός, τὸ ὁποῖον ὅμως ἐγκατέλειψε διὰ λόγους ὑγείας καὶ ἐγένετο ὑπάλληλος. Εἰς ἡλικίας 25 ἐτῶν ἐγένετο δημαρχιακὸς ὑπάλληλος, κατόπιν δὲ ἐγένετο δήμαρχος ἀρχικῶς τὸ 1846 εἰς τὸ Weyerbusch ἐν Westerwald, τὸ 1848 εἰς Flammersfeld, τὸ δὲ 1852 εἰς Heddesdorf πλησίον τοῦ Neuwied ὅπου καὶ ἔμεινε, μέχρις ὅτου τὸ 1865 εἰς ἡλικίαν 47 ἐτῶν ἔλαβε σύνταξιν λόγῳ τῆς φιλασθενείας του καὶ ἰδίως λόγῳ παθήσεως τῶν ὀφθαλμῶν του, ἐκ τῆς ὁποίας βραδύτερον ἐτυφλώθη, πιθανῶς δὲ καὶ λόγῳ τῆς ἰδιογνωμοσύνης του.

Τὸ 1845 ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ φαρμακοποιοῦ Storck, ἐκ δὲ τοῦ γάμου τούτου ἀπέκτησεν ἑπτὰ τέκνα. Ἡ ὑγεία τοῦ ζεύγους Raiffeisen οὐδέποτε ὑπῆρξε καλή, κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1863 ἐχειροτέρευσεν ἐπικινδύνως. Ὁ Raiffeisen διέφυγε τὸν κίνδυνον. ἡ σύζυγός του ὅμως ἀπέθανε κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος. Ἡ διαθήκη, ἣν εἶχε συντάξει οὗτος τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διεσώθη.

Ὁ Raiffeisen ἤδη διὰ νὰ δύναται νὰ συντηρῇ τὴν οἰκογένειάν του, διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ὁποίας δὲν ἐπήρκει ἡ ἐκ 400 ταλλήρων σύνταξίς του, ἔκαμε πρῶτον μίαν ἐπιχείρησιν πούρων, εἶτα δὲ ἐμπόριον οἴνου καὶ ἐπὶ πλέον ἀντεπροσώπευεν ἀσφαλιστικὰς τινὰς ἑταιρείας. Τὸ 1868 ὁ Raiffeisen ἐνυμφεύθη διὰ δευτέραν φορὰν εἰς ἡλικίαν 50 ἐτῶν τὴν χήραν Μαρίαν Panserot, ἐξ ἧς δὲν ἀπέκτησε τέκνα. Τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς του ὁ Raiffeisen διῆλθεν εἰς τὸ Heddesdorf, πλησίον τοῦ Neuwied, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε τὸ κέντρον ὁλοκλήρου τῆς συνεταιριστικῆς του δράσεως. Ἡ μεγάλη του ἐργατικότης ἐξήντλησε τὸν ἀσθενικὸν ὀργανισμόν του, ἐν τούτοις ὁ Raiffeisen δὲν ἐφείδετο κόπων, ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν τύφλωσίν του, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸν παρέστεκε πιστῶς ἡ θυγάτηρ του Ἀμαλία. Ἦτο ἡ ἔμπιστός του καὶ γραμματεύς

του, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπίσης ἡ συνεταιριστικὴ κίνησις πολλὰ ὀφείλει. Ὁ Raiffeisen ἀπέθανε τὴν 11 Μαρτίου 1888, ὁ δὲ νεκρός του ἀναπαύεται ἐν Heddesdorf.

Ὁ Raiffeisen ἦτο ἄνθρωπος σοβαρός, τοῦ καθήκοντος, ἐργατικὸς καὶ φιλεύσπλαγχνος καὶ ἦτο ἐκ φύσεως ἔμπλεως ἰσχυρᾶς, ἀλλ' ἠρέμου εὐαγγελικῆς εὐσεβείας. Τὸν κόσμον καὶ τὰς ἀπολαύσεις του ἐθεώρει οὗτος ὡς ματαιότητας. Ἡ ἀνάπαυσίς του συνίστατο εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῆς φύσεως καὶ τὴν χαρὰν τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς συναναστροφῆς φίλων. Ἄνθρωπος τῆς μελέτης δὲν ὑπῆρξε ποτὲ οὗτος οὔτε συγγραφεὺς οὔτε ῥήτωρ. Ἐὰν ἐνίοτε παρίσταται οὗτος ὑπὸ θερμῶν θιασωτῶν του ὡς μεγαλοφυΐα ἢ ὡς πολιτικὸς ἀνήρ, τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν. Ὑπῆρξε σπουδαῖος λόγῳ τῆς ἀγνῆς του προσπαθείας, τῆς ἀφοσιώσεώς του, τοῦ εὐγενοῦς ἀνθρωπισμοῦ του καὶ διὰ τῆς ἀξιοσημειώτου συνενώσεως τῆς κλίσεως πρὸς τὴν μοναστικὴν ζωὴν καὶ ἀγαθοεργίαν μὲ πρακτικὸν πνεῦμα, ἐνθουσιασμοῦ καὶ περισκέψεως καὶ διὰ τῆς ἱκανότητος, ὅπως ἐπεξεργάζεται τὰς ἰδέας τῶν ἄλλων, δι' ὧν πάντων παρουσιάζεται ὡς ἰδεώδης τύπος συνεταιριστικοῦ ἡγέτου.

Αἱ ἀνωτέρω ἰδιότητές του τὸν κατέστησαν συμπαθῆ εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν καὶ τοὺς κληρικούς ταύτης. Οὐδόλως ὅθεν εἶναι ἐκπληκτικὸν ὅτι ὁ καθολικὸς κλῆρος τοῦ ἔδειξεν ἀφοσίωσιν καὶ συγκαταλέγεται μέχρι σήμερον εἰς τοὺς πιστοτέρους συνεργάτας του. Ἐξ ἄλλου ἡ εὐαγγελικὴ ἐκκλησία ἐνηγκαλίσθη τὸν Raiffeisen καὶ ἐχρησιμοποίει τὴν ὑποδειγματικὴν προσωπικότητά του πρὸς θρησκευτικὴν προπαγάνδαν. Διότι κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Raiffeisen ὅλη ἡ συνεταιριστικὴ δρᾶσις ἦτο μία ἠθικοθρησκευτικὴ ὑπόθεσις.

Αἱ ἰδιότητες τοῦ Raiffeisen ἐξεδηλώθησαν ἐν πρώτοις ἐν τῇ δράσει αὐτοῦ ὡς δημάρχου. Ἀνέλαβεν ἀφ' ἑαυτοῦ μὲ μεγάλην ἐνεργητικότητα σειρὰν ἔργων, ὡς τὴν κατασκευὴν σχολείου, τὴν κατασκευὴν ἑνὸς μεγάλου δρόμου, ὁ ὁποῖος συνεκοινώνησε τὴν ἀπομεμονωμένην περιφέρειάν του μὲ τὸν Ῥῆνον, τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ταχυδρομικῆς καὶ σιδηροδρομικῆς συγκοινωνίας καὶ πρὸς τούτοις διεξήγαγεν εὐρυτάτην διοικητικὴν ἐργασίαν, οὕτως ὥστε ἡ θητεία του, ἡ ὁποία συνέπεσε κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς μεταρρυθμίσεως, προσέλαβε διὰ τὸν τόπον του ἱστορικὴν σημασίαν, οὗτος δὲ ἀπέκτησε μεγάλην ἐκτίμησιν.

Ἀλλὰ τὰ ἰδιαίτερά του χαρακτηριστικὰ ἀνέπτυξεν οὗτος κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ ἔτους 1847. Τὸ Westerwald ἦτο ἀκόμη τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ χώρα τῶν πτωχῶν ἀνθρώπων, ἡ πτωχεία ἦτο μόνιμος ἐν αὐτῇ κατάστασις, ὅταν δὲ ἤρχοντο κακοὶ χρόνοι ἐβασίλευεν ἀθλιότης καὶ ἔλειπον ἀπὸ τοὺς πτωχοτέρους ἀκόμη καὶ τὰ λαχανικά, τὰ ὁποῖα ἄλλως τε ἀπετέλουν τὸ σύνηθες φαγητόν των. Ἡ εἰσαγωγὴ ἔξωθεν ἦτο λόγῳ τῆς κακῆς συγκοινωνίας λίαν περιωρισμένη. Ἐπὶ ὑπερβολικοῦ ψύχους καὶ πυκνῆς χιόνος ἐβασίλευε τρομερὰ δυστυχία. Ἀπὸ τὴν κυβέργησιν ἀπεστέλλετο ἄλευρον, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ πωληται ὑπὸ τῆς κοινότητος. Ὁ Raiffeisen διένειμε τοῦτο δι' ἐπιτροπῶν, ἵδρυσεν ἕνα ἀρτοποιεῖον, διένειμε

ξύλα, ἐπρομηθεύθη σιτηρὰ καὶ ὄρυζαν καὶ ἐπρομήθευεν εἰς τοὺς πτωχοὺς ἄρτον μὲ μετρίας τιμάς. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἐκπληκτικὸν ὅτι σὺν τούτοις —ὅπως συνέβη καὶ κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη τῆς δημαρχίας του— κατηναλώθη καὶ ἡ μικρὰ περιουσία τοῦ Raiffeisen.

Τὰ καλὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιτροπῆς ἄρτου συνετέλεσαν, ὥστε νὰ διατηρηθῇ αὕτη καὶ μετὰ τὴν περίοδον τῆς πείνης. Ὅταν ὁ Raiffeisen ἦλθεν εἰς τὸ Flammersfeld, ἵδρυσε στηριζόμενος εἰς τὴν κτηθεῖσαν ἐν Weyerbusch πεῖραν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1849 τὸν «Σύλλογον βοηθείας πρὸς ὑποστήριξιν ἀπόρων γεωργῶν Flammersfeld», εἰς τὸν ὁποῖον συνειργάζοντο ἑξήκοντα εὔποροι κάτοικοι, διὰ νὰ παρέχουν διὰ τῆς ἀλληλεγγύου εὐθύνης τὴν ἀναγκαίαν βάσιν διὰ τὴν λῆψιν πιστώσεων.

Ὑπὸ πολλὰς ἀπόψεις ὁ σύλλογος Flammersfeld ὑπῆρξεν ὑποδειγματικὸς διὰ τὸ βραδύτερον διατυπωθὲν σύστημα τοῦ Raiffeisen. Οὗτος ἦτο σύλλογος ἀγαθοεργίας, τοῦ ὁποίου ἡ δρᾶσις «ἐν ἀρχῇ» ἐξετείνετο εἰς τὴν προμήθειαν ζώων διὰ τοὺς ἀπόρους γεωργούς, βραδύτερον δὲ προσετέθη εἰς τοῦτον ἕνα ταμεῖον ἀποταμιεύσεως. Πᾶσα ὑπηρεσία ἦτο τιμητική. Μόνον ὁ λογιστὴς ἐπετρέπετο νὰ πληρώνεται. Ἕνα κεφάλαιον ἐκ διακοσίων ταλήρων, τοῦ ὁποίου προσεβλέπετο αὔξησις, δὲν ἐδανείζετο. Τὸ κεφάλαιον κινήσεως ἐπρομηθεύθη ὁ Raiffeisen μετὰ πολλοῦ κόπου διὰ δανείου παρ' ἑνὸς κεφαλαιούχου, ὁ ὁποῖος ἐχορήγησε 2000 τάλληρα ἔναντι χρεωστικοῦ ὁμολόγου εἴκοσι ἐκ τῶν πλέον εὐπόρων ἐκ τῶν μελῶν εὐθυνομένων ἀλληλεγγύως. Ὁ σύλλογος εἰργάσθη λίαν εὐεργετικῶς, διελύθη ὅμως μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Raiffeisen καὶ ἀντικατεστάθη τὸ 1869 δι' ἑνὸς συνεταιρισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐν τούτοις δὲν συμμετέσχεν εἰς τὸν σύνδεσμον Raiffeisen.

Τὸ 1852 ὁ Raiffeisen ἐγκατεστάθη εἰς Heddesdorf· ἐκεῖ ἵδρυσε τὸ 1854 τὸν «Σύλλογον ἀγαθοεργίας Heddesdorf», ὁ ὁποῖος ἐπεδίωκε σειρὰν ὁλόκληρον ποικίλων ἔργων. Κατὰ τὴν § 2 τοῦ καταστατικοῦ: «ὁρμώμενος ὁ σύλλογος ἐκ τῆς ἀπόψεως ὅτι διὰ τῆς ἐξυψώσεως τῆς ὑλικῆς εὐπραγίας προάγεται καὶ ἡ πνευματικὴ ἐπίσης, ἔχει τὸν σκοπὸν νὰ ἐργασθῇ κατὰ τὸ δυνατὸν διὰ τὴν πρώτην καὶ ἐκτείνῃ τὴν δρᾶσιν του ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ, ὅσον τὸ δυνατόν, εὐρύτερα. Ἰδίως ἡ δρᾶσις αὐτοῦ πρέπει νὰ μεριμνᾷ διὰ τὴν πρόνοιαν ἀπροστατεύτων παιδιῶν καὶ ἐκπαίδευσιν τούτων, διὰ τὴν ἀπασχόλησιν φυγοπόνων καὶ ἀπολυομένων καταδίκων καὶ τέλος διὰ τὴν προμήθειαν ζώων διὰ τοὺς ἀπόρους γεωργοὺς καὶ τὴν ἵδρυσιν ἑνὸς πιστωτικοῦ ταμείου διὰ τὰς κατωτέρας τάξεις».

Ὁ σύλλογος, ὁ ὁποῖος ἦτο καθαρῶς σύλλογος ἀγαθοεργίας προώδευεν, περιωρίζετο ὅμως εἰς τὰς ἐργασίας τῶν δανειστικῶν ταμείων, ἔχασε δὲ τὰ μέλη του, ὅταν τὰ καθυστερούμενα ὑπερέβησαν τὰς 20.000 τάλληρα, διότι ταῦτα ἐτρόμαζον πρὸ τῶν συνεπειῶν τῆς ἀπεριορίστου ἀλληλεγγύου εὐθύνης. Τοῦτο καὶ ἡ διάλυσις τοῦ συλλόγου Flammersfeld ὑπῆρξαν τὰ αἴτια, διὰ τὰ ὁποῖα ὁ Raiffeisen ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἀρχὴν τῶν συλλόγων ἀγαθοεργίας καὶ νὰ στραθῇ εἰς τὸ πρό-

τυπον τοῦ Schulze-Delitzsch, τὰς ὀργανώσεις τοῦ ὁποίου ἐζήτει νὰ προσαρμόσῃ εἰς τὰς συνθήκας τῆς ὑπαίθρου. Τὸ 1864 ἐπανιδρύθη ὁ σύλλογος Heddesdorf, εἰς τὸν ὁποῖον ἤδη σαφῶς ἐξεδηλοῦτο ἡ ἰδέα τῆς αὐτοβοηθείας. Ὁ Raiffeisen καθιέρωσε μερίδας τῶν μελῶν, τὰ ὁποῖα ἐπίσης ἐδικαιοῦντο εἰς μέρισμα ἐπὶ τῶν κερδῶν. Ὁ σύλλογος τὸ 1865 ἀπεφάσισε νὰ μετάσχῃ τοῦ συνδέσμου τοῦ Schulze-Delitzsch.

Τὸ 1866 ὁ Raiffeisen ἐδημοσίευσε τὸ βιβλίον του περὶ τῶν δανειστικῶν ταμείων, ἡ πρώτη ἔκδοσις τοῦ ὁποίου φέρει τὸν ὑπότιτλον: «Ὡς μέσον πρὸς θεραπείαν τῆς δυσπραγίας τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ, καθὼς καὶ τῶν χειροτεχνῶν καὶ ἐργατῶν τῶν πόλεων» καὶ τὸ ὁποῖον ἐστηρίζετο σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὰς γραμμὰς τοῦ Schulze. Αἱ μεταβολαί, τὰς ὁποίας ἐπήνεγκεν ὁ Raiffeisen εἰς τὸ σύστημα τοῦτο, δέον ν' ἀποδοθῶσιν ἐν μέρει εἰς τὴν πεῖραν ἑνὸς ἐκ τῶν ὀλίγων ὑφισταμένων τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συλλόγων τῆς γειτονικῆς κοινότητος Anhausen, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον ἐφαρμοσθῇ ὁ περιορισμὸς τῶν μελῶν εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς ἐνορίας καὶ ἡ συγκέντρωσις μεγάλου ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου, εἶχον ὅμως ἀποκλεισθῇ αἱ εἰσφοραὶ τῶν μελῶν καὶ ἡ διανομὴ κερδῶν. Τὸ 1869 ὁ Raiffeisen ἐχώρισεν ἐπίσης τὸ δανειστικὸν ταμεῖον Heddesdorf, ἡ δημαρχιακὴ περιφέρεια τοῦ ὁποίου περιελάμβανε σειρὰν ὁλόκληρον κοινοτήτων, εἰς τέσσαρα μικρότερα ταμεῖα καὶ ἐντεῦθεν ἀνέπτυξεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πείρας καὶ ἀκολουθῶν τὰς συντηρητικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἰδέας του τὸν τύπον συνεταιρισμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι γνωστὸς ὡς τύπος Raiffeisen. Οὗτος χαρακτηρίζεται διὰ τῶν ἀκολούθων γνωρισμάτων: 1. Ἄμισθος διοίκησις. 2. Οὔτε μερίδες οὔτε συμμετοχὴ εἰς τὰ κέρδη. 3. Συλλογὴ ἀδιανεμήτου ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου ἀποκλειστικῶς πρὸς κοινωφελεῖς σκοπούς. 4. Κατίσχυσις τῆς χριστιανοαγαθοεργοῦς ἰδέας.

Τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν μερίδων ὁ Raiffeisen ἐδικαιολόγει εἰς τὰς ἑπομένας ἐκδόσεις τοῦ βιβλίου του διὰ τούτου, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συγκεντρωθῶσι κεφάλαια ἀπὸ τοὺς δυστυχοῦντας γεωργοὺς καὶ ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ δίδεται εἰς τοὺς εὐπόρους ἡ δυνατότης νὰ πλουτίζουν ἀπὸ τὸ κέρδος, τὸ ὁποῖον προέρχεται ἀπὸ τὴν δυστυχίαν τῶν πτωχῶν. Πρὸς τούτοις αἱ μερίδες δὲν ἦσαν ἀναγκαῖαι, διότι ἡ περιουσία τῶν γεωργῶν καὶ ἡ ἀπεριόριστος εὐθύνη ἀπετέλουν ἐπαρκῆ πιστωτικὴν βάσιν. Ἡ ἄμισθος ἐπίσης διοίκησις καὶ πρὸ παντὸς ἡ ἀπαγόρευσις τῶν ποσοστῶν θ' ἀπέκλειον καὶ θὰ παρημπόδιζον νὰ προσλάβουν οἱ συνεταιρισμοὶ τὸν χαρακτῆρα ἐμπορικῆς ἐπιχειρήσεως, ὥστε νὰ μὴ γίνωνται περιτταὶ ἐργασίαι. Περιορισμὸς εἰς τὴν ἐνορίαν τῆς ἐκκλησίας, ἠθικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν μελῶν καὶ τιμητικὴ διοίκησις ἐσήμαινον πάντα ταῦτα ὁμοῦ ὅτι κατὰ τὰς τότε συνθήκας ἡγέται τῶν συνεταιρισμῶν ἔπρεπε νὰ γίνουν κληρικοί, διδάσκαλοι, δήμαρχοι καὶ ὅτι οὕτω τὰ μέλη ἐτίθεντο ὑπὸ ἐπίβλεψιν καὶ πειθαναγκασμόν.

Ἐπὶ τῶν ἀρχῶν αὐτῶν ταχέως ἐξερράγη ζωηρὰ ἔρις μεταξὺ τοῦ Raiffeisen καὶ Schulze-Delitzsch, ἀλλ' ἀκόμη περισσότερον μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν των καὶ θιασωτῶν των. Ἡ ἔρις συνίστατο κυρίως εἰς τοῦτο, ὅτι ὁ Schulze-Delitzsch ἐθεώρει τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὰς ἀρχάς του ὡς ἀναξιόπιστον ἐμπορικὴν συμπεριφοράν, ἐνῷ ὁ Raiffeisen ὑπεστήριζε τὰς γνώμας του μὲ ἰσχυρογνωμοσύνην. Ὁ ἀγὼν προσέλαβε σφοδρότητα. τὴν ὁποίαν ἡμεῖς σήμερον δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν, ἰδίως διότι ἀπὸ τοῦ νόμου περὶ συνεταιρισμῶν τοῦ 1889 αἱ μεταξὺ τῶν δύο εἰδῶν διαφοραὶ ὑπεχώρησαν πολὺ ἐξωτερικῶς. Εἰς τὴν ἐπίτασιν τῶν ἀντιθέσεων συνετέλεσαν ἐπίσης τὸ ὅτι ὁ Schulze-Delitzsch παρεδέχετο καὶ ὑπεστήριζε τὰς φιλελευθέρας καὶ δημοκρατικὰς ἰδέας, αἱ ὁποῖαι, ὅπως συνέβη καθ' ὅλην του τὴν ζωήν, δὲν ἦσαν εὐχάριστοι εἰς τὰς κυβερνήσεις καὶ τοὺς κρατοῦντας κύκλους, ἐνῷ ὁ ἁπλοῦς δήμαρχος Raiffeisen μὲ τὸν περιορισμόν του ἐπὶ τῆς γεωργίας, τὴν μικροτέραν ἐμφάνισιν τῶν καὶ ὀλιγώτερον γνωστῶν σκοπῶν του καὶ τὸ αὐστηρῶς χριστιανοεκκλησιαστικόν του φρόνημα, εὗρεν ἰσχυρὰν ὑποστήριξιν εἰς τοὺς κρατοῦντας συντηρητικοὺς κύκλους καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὸν κλῆρον καὶ τοὺς μεγαλοκτηματίας. Εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ὀπαδῶν τοῦ Raiffeisen ἡ ἀντίθεσις τῶν δύο συστημάτων, διὰ τὴν ὁποίαν ἐγράφησαν ὁλόκληροι βιβλιοθῆκαι συνωψίσθη εἰς τὴν φρᾶσιν: «Ὁ συνεταιρισμὸς Schulze θέλει νὰ κερδίζῃ, ὁ συνεταιρισμὸς Raiffeisen θέλει νὰ βοηθῇ». Ἡ δυσφήμησις αὕτη τῶν συνεταιρισμῶν Schulze-Delitzsch ἐξηλείφθη βεβαίως, ἐν τούτοις καὶ σήμερον ἀκόμη ἐνίοτε διαβάζει τις καὶ ἀκούει ὅτι οἱ ἄλλου εἴδους πλὴν τοῦ εἴδους Raiffeisen συνεταιρισμοὶ εἶναι «κερδοσκοπικαὶ ἐπιχειρήσεις».

Ἡ ἐξάπλωσις τῶν ταμείων δανείων καὶ ἀποταμιεύσεως κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Raiffeisen ὑπῆρξε πρὸ παντὸς ἔργον τῶν γεωργικῶν συλλόγων, οἱ ὁποῖοι ἀνέμενον ἕνα ἄνδρα ἀκριβῶς ὡς ὁ Raiffeisen. Οὕτω ἐπὶ παραδείγματι ὁ γεωργικὸς σύλλογος τῆς ρηνικῆς Πρωσσίας εἶχεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1853 ἀποφασίσει νὰ δημιουργήσῃ παντοῦ τρόπους ἀποταμιεύσεως καὶ τὸ 1863 νὰ προαγάγῃ τοὺς πιστωτικοὺς συνεταιρισμούς, αἵτινες στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς συνεργατικότητος. Τὸ ἔδαφος λοιπὸν διὰ τὴν καλλιέργειαν συνεταιριστικῶν ἰδεῶν εἶχε προπαρασκευασθῇ. Διότι καὶ ὁ βαρῶνος Schorlemer-Alst εἶχεν ἱδρύσει ἀπὸ τοῦ 1860 συλλόγους γεωργῶν, τὸ δὲ συνέδριον τῶν βορειογερμανῶν γεωργῶν ἀπεφάσισε τὸ 1868 ν' ἀσχοληθῇ μὲ τὸν Συνεργατισμὸν καὶ τὴν εἰσαγωγήν του εἰς τὴν γεωργίαν, δι' οὗ ἐπεδιώκοντο εὐρεῖς κοινωνικοπρλιτικοὶ σκοποί.

Εἶναι φυσικὸν ὅθεν ὅτι τὴν σημασίαν τῶν ἰδεῶν τοῦ Raiffeisen ἀντελήφθη εὐθύς, ἅμα τῇ ἐκδόσει τοῦ βιβλίου του κατὰ τὸ 1866, ὁ γενικὸς γραμματεὺς τοῦ μνησθέντος συλλόγου τῆς ρηνικῆς Πρωσσίας, ὅστις καὶ ὑπεστήριξε ταύτας διὰ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ συλλόγου. Τὸ 1867 ἀνελήφθη ὑπὸ τοῦ συλλόγου τούτου ἡ ἵδρυσις συνεταιρισμῶν κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Raiffeisen, διατεθέντος ἰδίου τμήματος διὰ τὴν προπαγάνδαν τῶν ταμείων δανείων καὶ ἀποταμιεύσεως, διὰ τὴν ὁποίαν ἐζητήθη καὶ ἡ συνεργασία τοῦ Raiffeisen. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐταξίδευσεν οὗτος ὡς ἐντεταλμένος τοῦ συλλόγου ἀνὰ τὴν ὕπαιθρον καὶ ἵδρυσεν

εἰς ἓν ταξίδιόν του ἐννέα συνεταιρισμούς. Τὸ 1885 ὑπῆρχον ἐν Πρωσίᾳ 245 συνεταιρισμοὶ Raiffeisen μὲ 24.466 μέλη. Ἐν αὐτῇ, ὅπως καὶ εἰς ἄλλα ὁμόσπονδα κράτη, παρείχοντο κρατικαὶ βοήθειαι, ἰδίως διὰ τὰς δαπάνας τῆς ἐπιθεωρήσεως τῶν συνδέσμων.

Ἐξ ἄλλου εἰς τοὺς γεωργικοὺς συλλόγους δὲν ἦσαν ὁμόθυμοι αἱ διαθέσεις διὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς Raiffeisen. Ἡλλαχοῦ ἀναφέρεται ὅτι ἀπεσταλμένοι τῶν συλλόγων παρεκίνουν εἰς ἵδρυσιν συνεταιρισμῶν κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Schulze-Detizsch, μάλιστα δὲ εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ρήνου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔχει διαπιστωθῇ μία τοιαύτη περίπτωσις διὰ τὸ ἔτος 1869. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1875 ἔπαυσε νὰ ἔχῃ ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἵδρυσιν συνεταιρισμῶν ὁ σύλλογος τῆς ρηνικῆς Πρωσσίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Raiffeisen εἶχε προχωρήσει εἰς τὸ ἔργον του. Ἱδρύοντο διαρκῶς νέα ταμεῖα, ἐνῷ ὁ πνευματικὸς αὐτῶν δημιουργὸς εἰργάζετο διὰ τὴν ἐσωτερικήν των ἀνάπτυξιν.

Μετὰ πολυετεῖς συζητήσεις ἱδρύθη τὸ 1872 χάριν τῆς ἐσωτερικῆς ἑνότητος τῶν συνεταιρισμῶν μία κεντρικὴ συνεταιρικὴ ὀργάνωσις στηριζομένη ἐπὶ τῆς αὐτοβοηθείας, ἥτις ἔφερε τὴν ἐπωνυμίαν «Ρηνικὴ Γεωργικὴ Τράπεζα συνεταιρισμῶν» καὶ ἐμερίμνα διὰ τὴν ἐξισορρόπησιν τῶν χρηματικῶν ἀναγκῶν, τὴν ἐπιθεώρησιν, ἥτις τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν προεβλέπετο ἀκόμη ὑπὸ τοῦ νόμου, καὶ διὰ τὰς ἀπὸ κοινοῦ ἀγορᾶς τῶν μελῶν συνεταιρισμῶν. Τὸ 1875 ὁ κεντρικὸς οὗτος συνεταιρισμὸς ἠρίθμει 24 μέλη. Τὸ Ἐπαρχιακὸν Ταμεῖον βοηθείας Ρήνου παρέσχεν εἰς αὐτὸν ἀμέσως δάνειον 50.000 ταλήρων. Ὁμοία ὀργάνωσις ἱδρύθη τὸ 1874 ἐν Δαρμστάτῃ, τὸ «Γεωργικὸν Κεντρικὸν Ταμεῖον Ἔσσης» καὶ συγχρόνως σχεδὸν ἐν Iserlohn ἡ «Γεωργικὴ Τράπεζα Βεστφαλίας».

Ἐπειδὴ ὁ Raiffeisen ἐχρειάζετο καὶ μακροπρόθεσμα δάνεια διὰ τὰ ταμεῖα του ἱδρύθη τὸ 1874 ὡς ἐπιστέγασμα ἡ «Γερμανικὴ Γενικὴ Γεωργικὴ Τράπεζα», ἵνα δὲ συγκεντρώσῃ κεφάλαια καὶ εἰσαγάγῃ τὴν ἀσφάλειαν καὶ εἰς τοὺς γεωργικοὺς κύκλους ἐσκέφθη νὰ ἱδρύσῃ ἰδίαν ἀσφαλιστικὴν ἑταιρείαν. Ἀλλὰ τὴν σκέψιν ταύτην βραδύτερον ἐγκατέλειψε.

Συνεπείᾳ ἐπερωτήσεως κατὰ τὸ 1876 τοῦ Schulze—Delitzsch ἐν τῇ βουλῇ, ἐν τῇ ὁποίᾳ οὗτος ἐκάκιζεν ἰδίως ὅτι ὁ Raiffeisen ἵδρυε συνεταιρισμοὺς μὲ συνεταιρισμοὺς ὡς μέλη (τοῦθ' ὅπερ δὲν ἐπετρέπετο ἀκόμη) καὶ ὅτι εἶχε συνεταιρισμοὺς χωρὶς μερίδας, ἠναγκάσθη οὗτος νὰ διαλύσῃ τὸ 1876 καὶ 1877 τὰς ἐπαρχιακὰς καὶ κεντρικὴν τράπεζαν καὶ νὰ ἱδρύσῃ τὸ Γεωργικὸν Κεντρικὸν Ταμεῖον δανείων ὡς Α.-Ε. Ἐπειδὴ δὲ κατόπιν τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Schuslze-Delitzsch σειρὰ ὀνομαστῶν συνεργατῶν, ὡς ὁ Capaun-Carlowa, ἀπεσύρθησαν, τὴν διεύθυνσιν τοῦ Κεντρικοῦ Ταμείου δανείων ἀνέλαβεν ὁ Raiffeisen καὶ πρὸς τούτοις καὶ τὴν γενικὴν ἀντιπροσωπείαν τῆς τραπέζης ἀσφαλείας ζωῆς καὶ ἀποταμιεύσεως, Στουττγάρδης τὴν ὁποίαν οὗτος ἐθεώρει ὡς πηγὴν ἐσόδων διὰ τὴν ὀργάνωσίν του. Ἡ περίοδος αὕτη τῶν μεταβολῶν ὑπῆρξεν ἡ δωσκολωτάτη διὰ

τὸν Raiffeisen, ὁ ὁποῖος ἔβλεπεν ἑαυτὸν ὑποχρεωμένον νὰ στηριχθῇ ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὰς δυνάμεις του καὶ συνεπείᾳ τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Schulze-Delitzsch ἐφοβήθη μήπως ἐκβληθῇ τῶν ὀργανώσεών του. Ἐν τούτοις ἐξηκολούθησεν οὗτος νὰ ἐργάζεται μὲ μεγάλην καρτερίαν ἔχων πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τοὺς ἰδεολογικούς του σκοπούς.

Πόσον σοβαρὰ ἦτο ἡ κατάστασις δι' αὐτὸν προκύπτει ἐκ τούτου ὅτι ἐσχεδίασεν οὗτος τὴν σύστασιν ἑνὸς κοσμικοῦ τάγματος, τὸ ὁποῖον ἐρείδετο ἐπὶ βάσεως χριστιανικῆς, ἀλλ' ὅμως ἄνευ ἰδιαιτέρας ἐκκλησιαστικῆς θέσεως καὶ ὤφειλε νὰ μεριμνᾶ διὰ τὸ ἔργον τῆς διευθύνσεως ὅλων τῶν συνεταιρισμῶν του, μολονότι δὲ οὗτος τῇ συμβουλῇ τοῦ συνεργάτου του Fassbender δὲν ἔθεσεν εἰς ἐφαρμογὴν τὸ σχέδιον τοῦτο, ἐν τούτοις τὸ ἐπεδίωκε μέχρι πρὸ ἑνὸς ἔτους πρὸ τοῦ θανάτου του, ὡς μαρτυροῦν τὰ καταλειφθέντα ὑπ' αὐτοῦ στοιχεῖα. Ὁ σκοπὸς δι' αὐτὸν ἦτο πάντοτε «νὰ βελτιώσῃ τὰς κοινωνικὰς συνθήκας καὶ ἰδίως νὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν κατάπραΰνσιν τῆς δυσπραγίας τῶν ἐνδεῶν». Χωρὶς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὁ Raiffeisen δὲν θὰ εἶχεν ἴσως τὴν δύναμιν νὰ ὑφίσταται τοὺς κόπους, οἱ ὁποῖοι καθίσταντο διὰ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ ὁλονὲν βαρύτεροι.

Τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ οἰκοδομήματος τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἔθεσεν ὁ ἴδιος. Ἐξ αὐτοῦ προέρχεται ἐπίσης τὸ σχέδιον τῆς χρηματοδοτήσεως τῶν συνεταιρισμῶν διὰ μιᾶς κεντρικῆς τραπέζης, οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι οὗτος οὐδόλως ἤθελε νὰ καταργήσῃ τὸ διάμεσον μεταξὺ τῶν κεντρικῶν ταμείων δανείων καὶ τῶν κατ' ἰδίαν συνεταιρισμῶν, δηλ. δὲν ἦτο τόσον ὑπερβολικὰ συγκεντρωτικός, ὡς ἐλέχθη ἀργότερον δι' αὐτόν. Πρὸς ἐξασφάλισιν ἐπίσης τῆς χρηματοδοτήσεως τῶν συνεταιρισμῶν του ὁ Raiffeisen διετύπωσεν ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του τὴν γνώμην ὅτι πρέπει νὰ συσταθῇ διὰ τοὺς γεωργοὺς ἕνα δημόσιον ἵδρυμα, ὅμοιον πρὸς τὴν Reichsbank. Οὕτω ἐδείχθη ὁ δρόμος πρὸς τὸ Κεντρικὸν Πρωσσικὸν Ταμεῖον συνεταιρισμῶν.

Ἐπειδὴ ἤδη τὸ Κεντρικὸν Ταμεῖον δανείων ὡς Α.-Ε. δὲν ἐπρόκειτο ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐπιθεώρησιν, ὡς αἱ ἀρχικῶς σχεδιασθεῖσαι τράπεζαι, καὶ νὰ ἐνεργῇ τὰς προμηθευτικὰς ἐργασίας, ὁ Raiffeisen ἐμερίμνησεν ἐπίσης καὶ διὰ τὴν ἱκανοποίησιν ἀμφοτέρων τῶν ἀναγκῶν τούτων.

Τὸ 1877 ἔλαβε χώραν ἡ ἵδρυσις τοῦ συνδέσμου ἐποπτείας καὶ ἐπιτροπείας, ὁ ὁποῖος σκοπὸν εἶχε νὰ ὑποστηρίζῃ καὶ ἐκπροσωπῇ ἐξωτερικῶς τὰ ταμεῖα δανείων καὶ ἰδίως τὰ μικρά. Προεβλέπετο καὶ ἡ ἵδρυσις ὑποσυνδέσμων. Ἡ συμμετοχὴ ἀρχικῶς ἦτο ἐλευθέρα μόνον εἰς τοὺς συνεταιρισμούς, οἵτινες ἠκολούθουν τὰς ἀρχὰς τοῦ Raiffeisen· βραδύτερον ὑπόχρεοι εἰς τοῦτο ἦσαν μόνον οἱ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοί. Ἀπὸ τοῦ 1883 πάντες οἱ μετέχοντες συνεταιρισμοὶ ὑπεβλήθησαν ὑποχρεωτικῶς εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν. Ἡ προπαγάνδα τοῦ συνδέσμου τούτου συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν ταχεῖαν αὔξησιν τῶν συνεταιρισμῶν Raiffeisen. Ἀπὸ 30 συνεταιρισμοὺς τοῦ ἔτους 1877 ὁ ἀριθμὸς τούτων ἐν τῷ γερμανικῷ κράτει ἀνῆλθε μέχρι τοῦ 1888, ἔτους τοῦ θανάτου τοῦ Raiffeisen, εἰς 423.

Πρὸς ἐξεύρεσιν πόρων διὰ τὸν σύνδεσμον ὁ Raiffeisen ἵδρυσε μίαν ὁμόρρυθμον ἑταιρείαν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Raiffeisen, Fassbender und Cons», εἰς τὴν ὁποίαν μετεῖχεν ὡς συνεταῖρος καὶ ἡ θυγάτηρ του Ἀμαλία καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Raiffeisen κατέθεσεν 13.000 μ. καὶ μετεβίβασε τὸ ἐμπόριον τοῦ οἴνου καὶ τὴν ἀντιπροσωπείαν τῆς ἀσφαλείας ζωῆς. Τὸ κεφάλαιον καὶ τὰς ζημίας ὑπεῖχον οἱ συνεταῖροι, ἐνῷ τὰ κέρδη ἦσαν ἀφιερωμένα ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν δημιουργίαν ἑνὸς ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου πρὸς «ἀνακούφισιν τῆς δυστυχίας τῶν ἐνδεῶν καὶ βελτίωσιν τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν» ἤ, ὅπως τονίζεται εἰς τὸ ἑταιρικὸν συμβόλαιον, «πρὸς ἵδρυσιν ταμείων δανείων καὶ ἀποταμιεύσεως (τὰ ὁποῖα νὰ ἐδράζωνται ἐπὶ τῶν γνωστῶν ἀρχῶν), πρὸς ὑποστήριξιν τῆς δράσεως τούτων καὶ συσσωμάτωσιν τούτων ἐν τῷ δι' αὐτοὺς ὑφισταμένῳ συνδέσμῳ».

Τὸ ἐμπόριον οἴνου ἐγκατελείφθη λόγῳ τῶν ἀμπελουργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἱδρύθη ἓν τυπογραφεῖον, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευε διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἐξετύπωνε τὸ περιοδικὸν «das Genosseuschaffsblatt». Ταχέως ἐπίσης ἀνεπτύχθη καὶ ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἀγορά, ὥστε τὸ 1882 ἡ κατανάλωσις ἀνῆλθεν εἰς 141.293 μ., διενηργεῖτο δὲ αὕτη μὲ τὴν βοήθειαν μιᾶς ἐπιτροπῆς καταναλώσεως, ἡ ὁποία ἐπροστάτευε τὴν ἑταιρείαν ἀπὸ τὴν ὑποψίαν τῆς κερδοσκοπίας. Βραδύτερον ἐν τούτοις ἡ ὑποψία αὕτη κατέστη ἀπροκάλυπτος, διότι ἡ αὐταπάρνησις τοῦ Raiffeisen ἦτο πολὺ μεγάλη, ὥστε νὰ ἠδύνατο νὰ ἐννοηθῇ καὶ πιστευθῇ ἀπὸ πάντας. Προεβλέπετο ἐπίσης καὶ ἡ κοινὴ πώλησις προϊόντων, ἐν τούτοις δὲν ἐπραγματοποιήθη αὕτη ἐν ζωῇ τοῦ Raiffeisen.

Συναφῶς ὁ Raiffeisen ἐπέμενεν ὅπως αἱ ἐργασίαι ἐπὶ ἐμπορευμάτων, ἐκτὸς ὡρισμένων κλάδων, ὅπως τῶν ἀμπελουργικῶν συνεταιρισμῶν, μὴ διεξάγωνται δι' ἰδίων συνεταιρισμῶν, ἀλλ' εἰς ἑκάστην περίπτωσιν νὰ γίνωνται διὰ συνενώσεων τῶν ἐνδιαφερομένων προσαρτωμένων εἰς τὰ ταμεῖα δανείων, οὕτως ὥστε ταῦτα, τὰ καλούμενα «συνεταιρισμοὶ Raiffeisen», νὰ παραμένουν τὸ κύριον συστατικὸν μέρος ὁλοκλήρου τοῦ συνεταιριστικοῦ οἰκοδομήματος.

Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι ὅλα τὰ σχέδια ταῦτα προήρχοντο ἐξ αὐτοῦ τοῦ Raiffeisen, ὁ ὁποῖος παρὰ τὴν περιωρισμένην του ζωὴν καὶ τὴν μικρὰν σχετικῶς μόρφωσίν του κατενόησε καλῶς τὸν σκοπὸν καὶ ἐχάραξε σαφῶς τὴν πρὸς τοῦτον κατεύθυνσιν. Ἐγνώριζεν ἐπίσης πολὺ καλὰ νὰ συμβουλεύεται τοὺς εἰδικοὺς καὶ ἐζήτει τὴν συμβουλὴν καὶ βοήθειαν ὀνομαστῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, ἐπιστημόνων καὶ ἄλλων. Ἀφετηρία παρέμενε δι' αὐτὸν ἡ κοινωνικὴ ἀποστολή, διὰ τὴν ὁποίαν ἠσθάνετο ἑαυτὸν ἀπεσταλμένον καὶ τὴν ὁποίαν θὰ ἐξυπηρέτουν ἐπίσης οἱ συνεταιρισμοί του, δηλ. ἡ βελτίωσις τῶν «κοινωνικῶν συνθηκῶν», ὅπως ἔλεγε γενικῶς, ἀλλὰ καὶ αὕτη ὄχι ὡς αὐτοσκοπὸς ἢ μοναδικὸς σκοπός, ἀλλ' ὡς μέσον πρὸς ἠθικὴν ἀνύψωσιν τῶν μικρῶν γεωργῶν. Ὁ δρόμος πρὸς τοῦτο ἦτο ἡ αὐτοβοήθεια διὰ τῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι ὅμως δὲν ἔπρεπε ν' ἀφεθοῦν ἐντελῶς εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐξέλιξιν ἀλλὰ νὰ ὑποβληθοῦν εἰς αὐστηρὰν ἀγωγήν.

Τὸ ἔργον του παρίσταται ὡς προϊὸν ἀνθρωπιστικῶν προσπαθειῶν. Τὸ προηγηθὲν ἔργον τοῦ Schulze—Delitzsch ἔδειξεν εἰς αὐτὸν τὸν δρόμον πρὸς τὴν αὐτοβοήθειαν, αἱ συνθῆκαι ἐν τούτοις τῶν ἀμορφώτων καὶ ἐξαθλιωμένων γεωργῶν, τοὺς ὁποίους εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν, αἱ προσωπικαί του κλίσεις καὶ ἡ μικρά του οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ μόρφωσις ἠμπόδισαν αὐτὸν νὰ διανύσῃ τὸν δρόμον μέχρι τέλους. Δὲν ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ ὅτι ἡ αὐτοβοήθεια θὰ εἶχε ποτὲ τόσον μέγα παιδαγωγικὸν ἀποτέλεσμα καὶ οὐδέποτε ἴσως ἐπίστευσεν οὗτος εἰς τὸ φιλελεύθερον οἰκονομικὸν πρόγραμμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Schulze—Delitzsch εἶχε στηρίξει τοὺς συνεταιρισμούς του, καὶ εἰς τὴν νίκην τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν. Οὐδέποτε ἴσως ὁ Raiffeisen ἀπέβλεψε πέραν τῆς οἰκονομικῆς εὐπραγίας ὡς βάσεως πρὸς ἠθικὴν ἀνύψωσιν τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς ὡς προπυργίου τοῦ γεωργοῦ κατὰ τῆς φιλοχρηματίας, τῶν δύο αὐτῶν βασικῶν σημείων τοῦ αὐστηρότατα συνεταιριστικοῦ προγράμματος αὐτοῦ. Οὔτε ἐπίσης ἐπεδίωξε συντηρητικόν τι οἰκονομικὸν πρόγραμμα ἢ χριστιανοκοινωνικὴν μεταρρύθμισιν τοῦ καπιταλιστικοῦ κόσμου. Δι' ἓν τοιοῦτον ἔργον δὲν ἦτο καμωμένος οὗτος.

Ὁ χριστιανισμὸς δι' αὐτὸν ἦτο ἠθικὸς νόμος, τὸν ὁποῖον ἠκολούθει ὁ ἴδιος ὅπως εἷς ἅγιος, καταστήσας ἔργον τῆς ζωῆς του μετ' ἀφοσιώσεως καὶ αὐταπαρνήσεως τὸν Συνεργατισμόν, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὡς πολύτιμον μέσον πρὸς ἀγαθοεργίαν. Τὸ κοινωνικόν του πρόγραμμα συνίστατο ἁπλῶς εἰς τὸ νὰ θυσιάζεται ὑπὲρ τῶν ἄλλων.

β) Οἱ γεωργικοὶ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Schulze.

Θὰ ἦτο ἐσφαλμένον νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὁ γεωργικὸς Συνεργατισμὸς δὲν ἔσχε καὶ ἄλλα ἀκόμη κίνητρα ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Raiffeisen προελθόντων. Ὑπὸ τοῦ Schulze-Delitzsch καὶ τῶν συνεργατῶν του ἰδίως ἱδρυθέντες συνεταιρισμοὶ ἔπαιξαν καὶ ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ σπουδαῖον ρόλον.

Ὁ Schulze ἦτο τῆς γνώμης ὅτι ἡ συνένωσις εἰς ἕνα πιστωτικὸν συνεταιρισμὸν μελῶν τοῦ αὐτοῦ ἐπαγγέλματος δὲν θὰ ἦτο δι' αὐτὰ ὠφέλιμος, διότι οὕτω δυσκολώτερα θὰ ἐπετυγχάνετο ἡ ἐξισορρόπησις μεταξὺ τῶν χρηματικῶν περισσευμάτων καὶ τῶν χρηματικῶν ἀναγκῶν. Διὰ τοῦτο ἦτο οὗτος ἐναντίον τῆς ἱδρύσεως συνεταιρισμῶν διὰ μόνον τοὺς γεωργούς, τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον ἐκ πείρας ἐγνώριζεν ὅτι οἱ κατὰ τὸ σύστημά του ἱδρυόμενοι συνεταιρισμοὶ ἀπεδείχθησαν καλοὶ καὶ διὰ τὴν ὕπαιθρον. Ἦτο βεβαίως ὑπὲρ τῆς πλήρους ἐλευθερίας, ἡ ὁποία ἀνταπεκρίνετο εἰς τὰς ἰδέας του, ἐνῷ ὁ Raiffeisen, ὁ ὁποῖος εἶχε μεγαλώσῃ μεταξὺ τῶν μικρῶν γεωργῶν, ἐπίστευεν ὅτι εἰς αὐτοὺς θὰ ἔπρεπεν ἐπίσης νὰ ἐπιβληθοῦν κοινωφελεῖς ὀργανώσεις, ὡς τὰ ταμεῖα δανείων καὶ ἀποταμιεύσεως, καὶ αὐτὴ ἡ αὐτοβοήθεια. Αἱ λοιπαὶ διαφοραὶ τῶν δύο συστημάτων προέρχονται ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν ἐπὶ διαφόρων προσώπων καὶ ἐπαγ-

γελματικῶν κύκλων. Ἡ ἱστορία ἔδειξεν ὅτι αἱ διαφοραὶ αὐταὶ οὐδόλως ἔπρεπε νὰ δημιουργήσουν ἀγεφυρώτους ἀντιθέσεις. Τὸ σύστημα Haas, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ συμβιβασμὸν μεταξὺ τοῦ Schulze καὶ Raiffeisen, ἀλλὰ κλίνει κάπως περισσότερον πρὸς τὸν Schulze, ἔσχεν ἐν Γερμανίᾳ τὴν μεγαλητέραν ἐπιτυχίαν μεταξὺ τῶν γεωργῶν.

Ἐν ἀρχῇ ὅμως τὸ σύστημα τοῦ Schulze ἔπαιξε σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν συνεταιριστικὴν ζωὴν τῶν γεωργῶν. Μέχρι τοῦ 1880 καὶ κατόπιν ὑπῆρχον εἰς πολλὰ μέρη τῆς Γερμανίας περισσότερα ταμεῖα τοῦ συστήματος Schulze ἢ τοῦ Raiffeisen, ἰδίως δὲ εἰς πολλὰς γεωργικὰς περιφερείας πλέον τοῦ ἡμίσεως τῶν μελῶν τῶν λαϊκῶν τραπεζῶν τοῦ Schulze ἀπετελεῖτο ἀπὸ γεωργούς. Πάντοτε οἱ συνεταιρισμοὶ τοῦSchulze ἐπρόσεχαν ὅπως ἀνταποκρίνωνται εἰς τὰς πιστωτικὰς ἀνάγκας τῶν γεωργῶν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν ἰδίως τῆς ἔριδος συστήματος καὶ τῶν σφοδρῶν ἐπιθέσεων, τὰς ὁποίας οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Raiffeisen ἔκαμαν ἐναντίον τῶν «ἐμπορικῶν» ταμείων τοῦ Schulze, ἡ συνέλευσις τοῦ Γενικοῦ Συνδέσμου ἀπησχολήθη ζωηρῶς μὲ τὴν γεωργικὴν προσωπικὴν πίστιν ὡς ἐν Wiesbaden (1877), Karlsruhe (1886), Gotha (1894). Πρὸς τ' ἀνατολικὰ ἰδίως μέρη πολλοὶ γεωργοὶ παρέμειναν πιστοὶ εἰς τὴν σημαίαν τοῦ Schulze-Delitzsch, μέχρι σήμερον δὲ τὸ τέταρτον ἢ τὸ τρίτον τῶν μελῶν τοῦ Γερμανικοῦ Συνδέσμου συνεταιρισμῶν εἶναι αὐτόνομοι ἢ μὴ αὐτόνομοι γεωργοί. Ὅταν ὅθεν ὁμιλοῦμεν περὶ γεωργικοῦ Συνεργατισμοῦ δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι μέγα μέρος τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Συνεργατισμοῦ πρὸς τοὺς γεωργοὺς ὀφείλεται ἐν Γερμανίᾳ εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τοῦ Schulze. Τὸ ὅτι δὲ οἱ συνεταιρισμοὶ τοῦ Γενικοῦ Συνδέσμου ὑπεχώρησαν πολὺ εἰς τὴν ὕπαιθρον ὀφείλεται εἰς τὴν μεγάλην προπαγάνδαν τῶν δύο ἀποκλειστικῶς γεωργικῶν συνδέσμων, οἱ ὁποῖοι κατὰ ἕνα μέρος ἔτυχον τῆς ὑποστηρίξεως, ὡς ἐλέχθη, τῆς κυβερνήσεως, καὶ εἰς τὸν τρόπον τῆς προσκτήσεως μελῶν.

Ἀλλ', ὡς ἐλέχθη, ὁ γεωργικὸς Συνεργατισμὸς τῆς Γερμανίας ἀπέκτησε τὴν μεγαλητέραν του δύναμιν διὰ τῆς συνενώσεως ἀμφοτέρων τῶν συστημάτων ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἔθεσαν τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ Ἐθνικοῦ Συνδέσμου.

γ) Ὁ Γουλιέλμος Haas καὶ ὁ Ἐθνικὸς Σύνδεσμος. Ἡ ἐξέλιξις τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν.

Ὁ Raiffeisen ἀπεδέχετο μὲν εὐχαρίστως, ὡς ἐλέχθη, συμβουλὰς παρ' ἄλλων προσωπικοτήτων, κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν ὅμως τοῦ προγράμματός του, τὸ ὁποῖον δι' αὐτὸν ἀπετέλει τὸ ἔργον τῆς ζωῆς του καὶ εἰς τὸ ὁποῖον οὗτος ἐθυσίασεν ὑγείαν, ἀνάπαυσιν καὶ περιουσίαν, ἦτο ἄκαμπτος καὶ ἰσχυρογνώμων τόσον, ὥστε τινὲς ἐκ τῶν ὀπαδῶν του τῶν ἐγκατέλειψαν καὶ προσεχώρησαν εἰς τὸν σύνδεσμον τοῦ Schulze ἢ ἔμειναν ἀνεξάρτητοι. Ἀπὸ τοὺς κύκλους τῶν ἀνεξαρτήτων αὐτῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἰδίως τῶν καλουμένων «συνεταιρισμῶν καταναλώσεως» (δηλ. προμηθευτικῶν συνεταιρισμῶν), οἱ ὁποῖοι ἱδρύθησαν ἀπὸ τοῦ 1860 κυρίως ἐν Ἔσσῃ ταὐτοχρόνως μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς χρήσεως τῶν χημικῶν λιπασμάτων, ἱδρύθη τὸ 1883 ἡ «Ἕνωσις τῶν γερμανικῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν», ἡ ὁποία ἀρχικῶς εἶχε τὴν ἕδραν της ἐν Δαρμστάτῃ, βραδύτερον δὲ ἐν Offenbach. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς νέας ταύτης ἑνώσεως ἐτέθη ὁ ἀνώτερος κρατικὸς ὑπάλληλος ἐν Ἔσσῃ Γουλιέλμος Haas (1839-1913), ἡ δρᾶσις τοῦ ὁποίου σὺν τῷ χρόνῳ ἐσημείωσε μεγαλητέραν ἐπιτυχίαν τῆς τοῦ Raiffeisen. Ὁ Haas, ὁ ὁποῖος μέχρι τοῦ 1900 παρέμεινεν ἐν ὑπηρεσίᾳ—κατ' ἀρχὰς εἰργάσθη διὰ τὸν Συνεργατισμὸν μόνον ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸ κύριόν του ἐπάγγελμα—κατέστησε τὸν σύνδεσμόν του διὰ τῆς ἐπιδεξίας σου ἡγεσίας καὶ διὰ τῶν ἐπαρχιακῶν συνδέσμων, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπέδιδε μεγάλην βαρύτητα, ἰσχυρὸν κέντρον προσελκύσεως τῆς γερμανικῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως, οὕτως ὥστε ὁλόκληροι σύνδεσμοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐν τῷ μεταξὺ ἱδρυθῇ, προσεχώρουν διαρκῶς εἰς αὐτόν, ὅστις ἐξ ἄλλου καὶ ὑπερβήθει τὴν ταχεῖαν ἵδρυσιν τούτων. Ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Raiffeisen, ὁ Haas περιωρίζετο ἐκ σεβασμοῦ πρὸς αὐτὸν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως, κατόπιν ὅμως ταχέως τὰ ταμεῖα δανείων καὶ ἀποταμιεύσεως ἀπετέλεσαν τὸ μέγιστον μέρος τῶν συνεταιρισμῶν τοῦ συνδέσμου του, εἰς τοὺς ὁποίους συγκατελέγοντο ἐπίσης καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1871 ἀναφανέντες καὶ ταχέως ἀναπτυχθέντες γαλακτοκομικοὶ συνεταιρισμοί.

Ὁ Haas ἦτο κυρίως πρακτικὸς συνεταιριστής, μὲ τὸν Συνεργατισμὸν δὲ ἐπεδίωκεν ἁπλῶς νὰ βοηθήσῃ τὴν γεωργίαν. Δὲν εἶχε προσκολληθῇ εἰς οὐδεμίαν θεωρίαν ἢ πρόγραμμα. Ἔκλινεν ἰσχυρῶς πρὸς τὰς συνεταιριστικὰς ἀρχὰς τοῦ Schulze, εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ ὁποίου συχνὰ προσέφευγε καὶ πρὸς τὸν σύνδεσμον τοῦ ὁποίου ἤθελεν ἀρχικῶς νὰ προσχωρήσῃ. Ἀπὸ τοῦ 1903 ἡ ἕνωσις αὕτη προσέλαβε τὸ ὄνομα, ὅπερ καὶ σήμερον ἔχει ἀκόμη, «Ἐθνικὸς Σύνδεσμος τῶν γερμανικῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν». Αἱ πρὸς τὸν Raiffeisen διαφοραὶ συνίσταντο ἐν τούτῳ ὅτι ὁ Haas δὲν ἀπέκρουε τὴν αὐτονομίαν τῶν τοπικῶν συνδέσμων καὶ ὅτι ἀντιθέτως ἐνεθάρρυνε τὴν ἵδρυσιν ἐπαρχιακῶν συνδέσμων καὶ ὅτι ἐνέμενε εἰς τὸν χωρισμὸν τῶν χρηματικῶν ἐργασιῶν καὶ ἐργασιῶν ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως. Ἐπίσης οἱ κύκλοι τῆς ἑνώσεως Haas ἀποκλίνοντες πρὸς τὸν Schulze ἦσαν περισσότερον ὑπὲρ τῆς αὐτοβοηθείας καὶ τῆς ἐμπορικῆς δράσεως ἢ ὁ Raiffeisen, τοῦ ὁποίου ἡ αὐστηρὰ διεύθυνσις καὶ ἡ ἠθικοθρησκευτικὴ θέσις ἦτο διὰ πολλοὺς μέγα βάρος. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τ' ἄλλα ὁ Haas, ὁ ὁποῖος ἀντεπροσώπευε τὸ ἐθνικοφιλελεύθερον κόμμα εἰς τὰς δύο βουλὰς τῆς Ἔσσης καὶ εἰς τὸ κοινοβούλιον τῆς αὐτοκρατορίας, προσήγγιζε περισσότερον πρὸς τὸν Schulze παρὰ πρὸς τὸν Raiffeisen, οἱ δὲ συνεταιρισμοί του ἔλαβον διάμεσον θέσιν μεταξὺ τῶν δύο κατευθύνσεων.

Ἀπὸ τὸ 1890 συχνὰ ἀνεφύοντο ἔριδες μεταξὺ τῶν δύο γεωργικῶν συνεταιριστικῶν κατευθύνσεων, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τὴν προσέλκυσιν νέων συνεταιρισμῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὴν ἀρχὴν τῆς «συγκεντρώσεως», τὴν ὁποίαν παρεδέχοντο οἱ τοῦ Neuwied ἢ τῆς ἀποσυγκεντρώσεως, τὴν ὁποίαν ἠκολούθουν οἱ τοῦ Offenbach. Κατὰ τὸ 1904 αἱ ἀπόψεις των προσήγγισαν τόσον πολύ, ὥστε οἱ δύο σύνδεσμοι ἠνώθησαν χωρὶς φυσικὰ ν' ἀποβάλουν τὴν αὐτοτέλειάν των. Ἡ χρονικὴ περίοδος τῆς ἑνώσεως ταύτης, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 1905 μέχρι τοῦ 1913 ἐπέτρεψε καὶ εἰς τοὺς δύο συνδέσμους νὰ ἐνισχυθοῦν ἐσωτερικῶς καὶ ἐπεκταθοῦν. Ὁ Σύνδεσμος Raiffeisen, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ 1889 ὠνομάσθη «Γενικὸς Σύνδεσμος τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν τῆς Γερμανίας», ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν, ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν τοῦ ἐχθροῦ ἀδελφοῦ, νὰ ἐξυγιάνῃ τὸ κεντρικὸν πιστωτικόν του ἵδρυμα, τὸ ὑπὸ τοῦ Raiffeisen ἱδρυθὲν τὸ 1876 Κεντρικὸν Πιστωτικὸν Ταμεῖον, ἡ ἐξασθένησις τοῦ ὁποίου τὸν εἶχε παρακινήσει νὰ μετάσχῃ τοῦ νέου συνδέσμου, νὰ χωρίσῃ τὰς χρηματικὰς ἀπὸ τὰς ἐργασίας ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως καὶ νὰ διατηρήσῃ οὕτω τὴν ἀνεξαρτησίαν του ἀπὸ τὸ νεαρὸν κρατικὸν «Πρωσσικὸν Ταμεῖον», πρὸς τὰς ἐξαπλωτικὰς καὶ δεσποτικὰς τάσεις τοῦ ὁποίου ἀντετίθετο. Εἰς σύγκρουσιν ἐπίσης πρὸς τοῦτο ἦτο καὶ ἡ Κεντρικὴ Τράπεζα τοῦ Ἐθνικοῦ Συνδέσμου, ἡ διαμάχη δ' αὕτη, ἡ ὁποία περιεστρέφετο κυρίως περὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν συνεταιρικῶν τραπεζικῶν ὀργανισμῶν καὶ κατὰ συνέπειαν ὁλοκλήρου τοῦ Συνεργατισμοῦ, διεξήχθη δημοσίᾳ διὰ δημοσιευμάτων καὶ ἀνακοινώσεων. Ὁ ἐθνικὸς σύνδεσμος ἠναγάσθη βεβαίως νὰ ὑποκύψῃ, ὅταν συνεπείᾳ κακῆς καὶ ἐν μέρει ἐπιπολαίας διευθύνσεως, ἡ ὁποία ἀνεπαρκῶς ἐξηλέγχετο, ἡ Κεντρικὴ Τράπεζα τούτου ἐκινδύνευσε τόσον ἐκ μιᾶς καταστροφῆς εἰς τὴν δυτικὴν Γερμανίαν ὥστε ἠναγκάσθη νὰ διαλυθῇ. Ἔκτοτε ὁ σύνδεσμος οὗτος ἔχει μὲν ἰσχυρὰ ἐπαρχιακὰ τραπεζικὰ ἱδρύματα, ἀλλ' ὄχι πλέον κεντρικὴν τράπεζαν, ἐξαρτᾶται δὲ ἀπὸ τὸ κρατικὸν Πρωσσικὸν Ταμεῖον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ τραπεζική του κεφαλή. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη προεκάλεσεν ἐκ νέου τὸν χωρισμὸν τῶν δύο συνδέσμων, οἱ ὁποῖοι ἐν τούτοις ἔμειναν διαρκῶς εἰς φιλικὰς σχέσεις.

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐσυνεχίσθη ἔτι μᾶλλον ἡ αὔξησις καὶ ἐνίσχυσις τοῦ γεωργικοῦ Συνεργατισμοῦ, οἱ δὲ δύο σύνδεσμοι ἀντεπροσώπευον τὸ μέγιστον μέρος τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, διέθεταν μεγάλα τυπογραφεῖα, εὗρεῖαν ὀργάνωσιν ἐλευθέρων συνεργατῶν καὶ ὑπαλλήλων, οἱ ὁποῖοι ἐκπαιδεύονται εἰς ἰδίας σχολάς, μεγάλα ἐμπορικὰ καὶ τραπεζικὰ ἱδρύματα καὶ ὀργανώσεις ἐπιθεωρήσεως καὶ παρουσίαζον μεγάλον κύκλον ἐργασιῶν. Τὴν 1ην Ἰουλίου 1913 ὁ Ἐθνικὸς Σύνδεσμος εἶχε 15.930 συνεταιρισμούς, ὁ δὲ Γενικὸς Σύνδεσμος κατὰ τὸ τέλος τοῦ αὐτοῦ ἔτους 5.482.

Ὁ πόλεμος ὑπέβαλε τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς εἰς μεγάλην δοκιμασίαν, τὴν ὁποίαν ὅμως οὗτοι ὑπέστησαν ἐξαίρετα, πρὸ παντὸς διότι, ὡς ἀπεδείχθη, εἶχον ἀσάλευτον τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν μελῶν των,

Μολονότι ἡ ἔκβασις τοῦ πολέμου ἀπεστέρησε τὴν Γερμανίαν μαζὶ μὲ τ' ἀπολεσθέντα γερμανικὰ ἐδάφη καὶ 3000 γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, ἐν τούτοις ἡ προσέλευσις συνεταιρισμῶν προερχομένων ἐν μέρει ἐκ τῶν πρὶν ἀνεξαρτήτων τοιούτων ὑπῆρξε τόσον μεγάλη, ὥστε τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1929 ὁ Ἐθνικὸς Σύνδεσμος ἠρίθμει 26.170 συνεταιρισμούς, ἐκ τῶν ὁποίων 12.924 πιστωτικοί, ὁ δὲ Γενικὸς Σύνδεσμος 8252 συνεταιρισμούς, ἐξ ὧν οἱ 5799 πιστωτικοί. Ὁ κύκλος τῶν ἐργασιῶν ἦτο τεράστιος, ἡ περιουσία των ὅμως ἐμειώθη σημαντικῶς λόγῳ τῆς νομισματικῆς ὑποτιμήσεως. Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι συνέπειαι τῆς νομισματικῆς διαταραχῆς ἐσημειώθησαν, ὡς ἰδίως ὁ κίνδυνος, ὃν διέτρεξεν ἡ Τράπεζα Raiffeisen λόγῳ ἀτυχοῦς διευθύνσεως καὶ ἀπερισκέπτου παροχῆς πιστώσεων εἰς μὴ γεωργικοὺς κύκλους, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ὅτι ἡ Τράπεζα αὕτη ἀπώλεσε κατὰ τὸ 1926 πλέον τῶν 25,25 ἑκατομμυρίων μ. ἐκ τοῦ μετοχικοῦ της κεφαλαίου.

Ἐκ τῶν ὑπὲρ 40.000 γεωργικῶν συνεταιρισμῶν (ἐξ αὐτῶν τὸ ἥμισυ περίπου εἶναι ταμεῖα δανείων καὶ ἀποταμιεύσεως, τὸ ἓν τέταρτον προμηθευτικοὶ καὶ πωλήσεως συνεταιρισμοὶ καὶ τὸ ἓν πέμπτον γαλακτοκομικοὶ τοιοῦτοι) τὰ 95 ο/ο ἔχουν προσχωρήσει εἰς συνδέσμους. Ἐξ αὐτῶν ὅμως οὐδεὶς δύναται νὰ παραβληθῇ μὲ τοὺς δύο συνδέσμους, οὓς περιεγράψαμεν. Ὁ ἀμέσως μετ' αὐτοὺς μεγαλήτερος σύνδεσμος συνεταιρισμῶν εἶναι ὁ τοῦ Reichslandbund. Οὗτος προῆλθε τὸ 1921 ἀπὸ τὴν πρώην Ὁμοσπονδίαν τῶν γεωργῶν καὶ ἄλλας ὀργανώσεις προστασίας συμφερόντων τῶν γεωργῶν. Ὁ Reichslandbund περιέλαβεν ἐπίσης καὶ τὸν κατὰ τὸ 1897 ἱδρυθέντα σύνδεσμον συνεταιρισμῶν τῆς Ὁμοσπονδίας τῶν γεωργῶν, ὅστις τὸ 1918 ἠρίθμει 402 συνεταιρισμούς, καὶ ἐπεδίωξε νὰ καταστήσῃ τοῦτον τὴν κυριωτέραν συνεταιρικὴν ὀργάνωσιν τῆς Γερμανίας στηριζόμενος μετ' ἐπάρσεως εἰς τὴν πολιτικήν του δύναμιν (ἐνεφανίζετο καὶ ὡς κόμμα) καὶ τοὺς πολυαρίθμους ὀπαδούς του καὶ ἀξιῶν τὴν συμμετοχὴν τῶν δύο μεγάλων καὶ παλαιῶν συνδέσμων συνεταιρισμῶν. Ἀμφότεροι ὅμως συνεκρατήθησαν, τὰ δὲ πολυάριθμα ἐμπορικὰ ἀτυχήματα τοῦ Reichslandbund εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐλάττωσιν τῶν συνεταιρισμῶν τούτου (οἵτινες τὸ 1924 εἶχον ἀνέλθει εἰς 1320), οὕτως ὥστε τὸ 1925 ὑπῆρχον μόνον 1261 συνεταιρισμοί, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δύο τρίτα ἦσαν ἠλεκτροπαραγωγικοὶ τοιοῦτοι, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ σύνδεσμός του εἶναι τελείως διαφορετικῆς συνθέσεως τῶν ἄλλων συνδέσμων συνεταιρισμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους τὰ ταμεῖα δανείων καὶ ἀποταμιεύσεως ἀποτελοῦν τὸ ἥμισυ καὶ πλέον ὅλων τῶν συνεταιρισμῶν. Τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1929 ὁ ἀριθμὸς τῶν συνεταιρισμῶν τοῦ συνδέσμου τούτου ἀνήρχετο εἰς 906.

Ἐκτὸς αὐτῶν τῶν συγκροτημάτων συνεταιρισμῶν πρέπει νὰ σημειωθῇ ἀκόμη καὶ ὁ «Γεωργικὸς Σύνδεσμος ἐπιθεωρήσεως τοῦ βαυαρικοῦ συλλόγου χωρικῶν» ἐν Regensburg, ὁ ὁποῖος τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1929 ἠρίθμει 1152 συνεταιρισμούς. Οὗτος εἶναι ὁ μοναδικὸς σύνδεσμος συνεταιρισμῶν ὑπὸ συλλόγου χωρικῶν ἱδρυθείς, ὁ ὁποῖος διεφύλαξε τὴν ἀνεξαρτησίαν

του. Οἱ ἄλλοι ὅλοι ἀπερροφήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Συνδέσμου. Οἱ πρῶτοι σύλλογοι χωρικῶν ἱδρύθησαν τὸ 1862 ἐν Βεστφαλίᾳ ὑπὸ τοῦ βαρώνου von Shorlemer-Alst. Οὗτος ἀπὸ τοῦ 1883 ἵδρυσεν ἐπίσης συνεταιρισμούς, οἱ ὁποῖοι παρ' ὅλον τὸν στενὸν σύνδεσμον μὲ τοὺς ὑφισταμένους καὶ σήμερον ἀκόμη 27 γεωργικοὺς συλλόγους περιλαμβάνοντας 1.5 ἑκ. μελῶν ἦσαν ἀπὸ συνεταιριστικῆς ἀπόψεως ἀνεξάρτητοι καὶ ἀνήκουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν Ἐθνικὸν Σύνδεσμον, ἐκτὸς τοῦ ἄνω μνημονευθέντος καὶ καὶ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ βαυαροῦ πολιτικοῦ Heim μέχρι τοῦ 1927 εὑρισκομένου συνδέσμου.

Εἰς τὸν γεωργικὸν Συνεργατισμὸν τῆς Γερμανίας ἀνεπτύχθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς γεωργικῆς κρίσεως καὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἡ τάσις πρὸς ἕνωσιν. Ἡ πρὸς τοῦτο διάθεσις ἐγεννήθη κατόπιν μεγάλων οἰκονομικῶν ἀτυχημάτων ὅλων τῶν συνδέσμων. Ἡ τράπεζα Raiffeisen ἠναγκάσθη τὸ 1929 νὰ διαλυθῇ, κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος διελύθη ἐπίσης καὶ ὁ σύνδεσμος συνεταιρισμῶν τοῦ Reichslandbund καὶ ἐπέκειτο ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει ἡ συγχώνευσις τούτου καθὼς καὶ τοῦ Συνδέσμου Raiffeisen μετὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Συνδέσμου. Τὰ μέσα πρὸς ἐξυγίανσιν τῶν δυσπραγούντων συνδέσμων καὶ τραπεζῶν προέρχονται ἐν μέρει ἀπὸ τὸ κράτος, ἐν μέρει ἀπὸ τὸ Rentenbank=Kreditanstalt καὶ ἐν μέρει ἀπὸ τὸ Πρωσσικὸν Ταμεῖον (ὅλ. ἑπόμενον κεφάλαιον), τὸ ὁποῖον ἔχει ὑποστῆ μεγάλας ζημίας ἐκ τῆς παροχῆς πιστώσεων εἰς γεωργικοὺς συνεταιρισμούς.

Ἡ οἰκονομικὴ σημασία τοῦ γερμανικοῦ γεωργικοῦ Συνεργατισμοῦ εἶναι τεραστία· παροχὴ προσωπικῆς πίστεως, συνεργασία πρὸς ἐξεύρεσιν πραγματικῆς πίστεως καὶ δι αὐτῶν πλήρης καταπολέμησις τῆς τοκογλυφίας, ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνύψωσις τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ, τεχνικὴ καὶ οἰκονομικὴ διδασκαλία, ἡ ὁποία προήγαγεν ἀναμφιβόλως ὅλως ἐξαιρετικὰ τὴν ἐντατικὴν καλλιέργειαν ἐν τῇ γερμανικῇ γεωργίᾳ, μεταξὺ ἄλλων καὶ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς γεωργικῶν μηχανημάτων, χημικῶν λιπασμάτων, τῆς χρήσεως ἠλεκτρικῆς δυνάμεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς γαλακτοκομίας καὶ ζωοκομίας. Τὸ γενικὸν οἰκονομικὸν ἀποτέλεσμα εἶναι ἐνίσχυσις τῆς γερμανικῆς γεωργικῆς τάξεως, οὕτως ὥστε δὲν δύναται πλέον νὰ γίνεται λόγος περὶ πτώσεως τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως καὶ ἐκτοπισμοῦ της ὑπὸ τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως. Εἶναι ὅμως ἐπίσης ἀβάσιμον νὰ θεωρῆται ὁ γεωργικὸς Συνεργατισμὸς ὡς πρόδρομος τοῦ ἐκσοσιαλισμοῦ τῆς γεωργίας. Μέχρι τοῦδε ἡ γεωργικὴ τάξις οὐδεμίαν τάσιν ἠσθάνθη πρὸς οἱονδήποτε εἶδος σοσιαλισμοῦ. Ὁ Συνεργατισμὸς ἀνεπτύχθη πάντοτε ὡς στήριγμα τῆς ἀρχῆς τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας ἐν τῇ γεωργίᾳ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον φυσικὰ δὲν ἀποκλείει τὴν παραδοχὴν κοινωφελῶν ἀπόψεων. Ἀλλὰ κοινὸν πνεῦμα ἀπέχει πολὺ τοῦ κοινωνισμοῦ.

Εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἔχει ἀποσπασθῇ τὸ ἔδαφος ἀπὸ τὸ ἐμπόριον. Τράπεζαι, ἐμπόριον ἐγχωρίων προϊόντων, ἀσφάλειαι, ἐμπόριον μηχανημάτων καὶ ζωεμπορία διαρκῶς ἐκτοπίζονται,

παραλλήλως δὲ ἔχουν ἀρχίσει ἐργασίαι μετὰ τῶν ἀστικῶν δήμων καὶ τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, ἂν καὶ δὲν ἔχουν αὗται ἀναπτυχθῇ μεγάλως. Δυστυχῶς ἐλλείψει στατιστικῶν δεδομένων δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν πολλὰ περὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ γεωργικοῦ Συνεργατισμοῦ εἰς τὴν κίνησιν τῆς ἀγορᾶς. Τοῦτο εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συνέπεια ἀνεπαρκοῦς εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς ἐπιστημονικοῦ ἐνδιαφέροντος. Μόνον ἐκ μεμονωμένων στοιχείων καὶ ὑπολογισμῶν δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν συμπεράσματα. Οὕτω π. χ. κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ ἐμπορικοῦ ἐπιμελητηρίου Βερολίνου τὰ 30 ο/ο τοῦ ἐμπορίου τῶν σφαγίων ἐν τῇ ἀγορᾷ τοῦ Βερολίνου ἦσαν εἰς χεῖρας τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι κατά τινα ὑπολογισμὸν ἔκαμαν τὸ 1925 δι' ὁλόκληρον τὴν Γερμανίαν κύκλον ἐργασιῶν ἐκ πλέον τῶν 700.000 ζώων ἀξίας 100 ἑκατομμυρίων μάρκων.

3. Ἡ κρατικὴ ὑποστήριξις τοῦ Συνεργατισμοῦ μέσῳ τῶν κεντρικῶν τραπεζῶν.

Τὸ σημαντικώτερον πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Συνεργατισμοῦ ἵδρυμα κρατικοῦ χαρακτῆρος εἶναι τὸ «Πρωσσικὸν Κεντρικὸν Ταμεῖον συνεταιρισμῶν», τὸ καλούμενον ἐν συντομίᾳ «Πρωσσικὸν Ταμεῖον», τὸ ὁποῖον ἱδρύθη τὸ 1895 ὡς κρατικὸν ἵδρυμα καὶ μὲ κεφάλαια 5 ἑκατομμυρίων μάρκων τῇ εἰσηγήσει τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Πρωσσίας von Miquel. Συνέστη ἐπὶ τούτῳ ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς κεντρικὸν πιστωτικὸν ἵδρυμα τῶν συνεταιρισμῶν τῆς μεσαίας τάξεως, διὰ τοὺς ὁποίους εἰσήγαγε τὴν ἐπὶ ἐγγυήσει πίστωσιν, ἔκαμνε ὅμως καὶ ἐργασίας μὲ τὰ Landschaften, ταμιευτήρια κ.λ.π. Ἀρχικῶς δὲν ἠδύνατο ν' ἀναπτύξῃ εὐκόλως συναλλαγὰς μὲ τοὺς συνεταιρισμούς. Ὁ «Γενικὸς Σύνδεσμος» ἀπέκρουε τὸ εἶδος τοῦτο τῆς κρατικῆς βοηθείας καὶ δὲν ἐχρησιμοποίει ταύτην, ἐπίσης δὲ καὶ οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ ἐζήτουν νὰ διατηρήσουν ἀνεξαρτήτους τὰς ἰδίας των κεντρικὰς τραπέζας. Ἐν τέλει διεξήχθη ἀγὼν εἰς τὸν ὁποῖον οἱ συνεταιρισμοὶ ὑπέκυψαν ἐξαιρέσει τοῦ Γενικοῦ Συνδέσμου. Ἡ πολιτειακὴ ἀνατροπὴ ἐπέφερε τέλος μεταβολὴν ἀφαιρεθείσης ἀπὸ τοῦ πρωσσικοῦ κράτους καὶ τοῦ «Πρωσσικοῦ Ταμείου» τῆς δεσποτικῆς αὐτῶν φύσεως. Προσέτι συνήνωσε τὴν μεσαίαν τάξιν καὶ ἤνοιξε τὰς θυρίδας τοῦ Πρωσσικοῦ Ταμείου καὶ εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως. Ἡ ἐπελθοῦσα νομισματικὴ ὑποτίμησις κατέστρεψεν ὅλας τὰς περιουσίας, ἡ δὲ ζήτησις πιστωτικῶν βοηθειῶν ἐκ μέρους ὅλων τῶν εἰδῶν συνεταιρισμῶν εἶχε καταστῇ ἰδιαζόντως ζωηρά, εἰς τρόπον ὥστε αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ Πρωσσικοῦ Ταμείου κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐγίνοντο πανταχοῦ λίαν εὐπρόσδεκτοι.

Πλὴν τούτων τὸ Πρωσσικὸν Ταμεῖον ὑπέστη ριζικὴν μεταβολὴν διὰ τῶν νόμων τοῦ 1922, 1923 καὶ 1924. Τοῦτο εἶχε καταστῇ μικτὸν οἰκονομικὸν ἵδρυμα, τοῦ ὁποίου ὄχι μόνον τὸ κεφάλαιον εὑρίσκετο κατὰ τὸ ἥμισυ εἰς τὰς χεῖρας τῶν συνδέσμων ἀλλὰ καὶ

ἡ κατεύθυνσις καθωρίζετο τῇ συμμετοχῇ τούτων. Τὸ κατατεθειμένον ὑπὸ τοῦ πρωσσικοῦ κράτους κεφάλαιον ἀνήρχετο τὸ 1926 εἰς 33.586.200 χρ. μ. καὶ τὸ τῶν συνδέσμων συνεταιρισμῶν εἰς 33.070.000. Τὸ ἀνώτατον ποσὸν τῶν δανεισθέντων χρημάτων ἀνήρχετο κατὰ τὰ ἔτη 1925 καὶ 1926 εἰς 1,2 δισεκ. μ. τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ὁποίων διετέθη διὰ τὴν γεωργίαν, ἐνῷ οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως τὸ 1926 εἶχον ἁπλῶς ἄνοιγμα πιστώσεως. Τὸ Πρωσσικὸν Ταμεῖον ἐξυπηρετεῖ κυρίως τὴν προσωπικὴν πίστιν. Διὰ τὴν πραγματικὴν πίστιν ἔχει ὀργανώσει παρ' αὐτῷ ἀπὸ τοῦ 1924 τὴν «Γερμανικὴν Συνεταιρικὴν Ὑποθηκικὴν Τράπεζαν A. E». Ἀπὸ τοῦ 1924 ἔχει ἐπίσης παράρτημα ἐν Φραγκφούρτῃ. Ἡ δρᾶσις τοῦ Πρωσσικοῦ Ταμείου ἐκτείνεται καὶ πέραν τῆς Πρωσσίας, οὕτως ὥστε δύναται νὰ θεωρηθῇ καθ' αὐτὸ ὡς Ταμεῖον ὁλοκλήρου τοῦ κράτους. Δὲν ἕπεται ὅμως ἐκ τούτου ὅτι καὶ τ' ἄλλα ὁμόσπονδα κράτη μετέχουν ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ ταῦτα διατηροῦν ἢ ὑποστηρίζουν διάφορα ἄλλα κεντρικὰ ἱδρύματα διὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς χώρας των. Ἀνεξαρτήτως τούτων δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ γερμανικὸς Συνεργατισμὸς ἔχει ἐπὶ κεφαλῆς του μίαν ἡμικρατικὴν Τράπεζαν, ἡ ὁποία ἐξυπηρετεῖ ὅλα τὰ εἴδη συνεταιρισμῶν καὶ ἀνταγωνίζεται μόνον μὲ τὸ συνεταιριστικὸν τμῆμα τῆς Τραπέζης Δρέσδης, τελευταίως δὲ ἀπό τινος ἀπόψεως καὶ μὲ τὴν Rentenbank=Kredit-Anstalt Διὰ τοῦ νόμου τοῦ 1928 τὸ Πρωσσικὸν Ταμεῖον μετεσχηματίσθη ἐπαναδοθέντος αὐτῷ τοῦ χαρακτῆρος κρατικῆς Τραπέζης, ἂν καὶ ἐξωτερικῶς ἔχει καταστῇ ἤδη ὅμοιον πρὸς αὐτόνομον τράπεζαν. Τὸ πρωσσικὸν κράτος ηὔξησε τὴν συμμετοχήν του εἰς τὸ μετοχικὸν κεφάλαιον ἀπὸ 45 εἰς 175 ἑκατομμύρια ἐπὶ συνόλου 210 ἑκατομμυρίων.

Διὰ τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς ὁλοκλήρου τοῦ κράτους τὸ Πρωσσικὸν Ταμεῖον ἀποτελεῖ σήμερον τὸ μοναδικὸν κεντρικὸν πιστωτικὸν ἵδρυμα. Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ θὰ δυνηθοῦν ἐφεξῆς ν' ἀναλάβουν μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ κράτους πολὺ εὐρύτερον ἢ μέχρι τοῦδε τὴν πώλησιν γεωργικῶν προϊόντων ἰδίως τῆς ζωοκομίας.

4. *Οἱ Συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἐν Γερμανίᾳ.*

Ἡ ἱστορία τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως διαιρεῖται σαφῶς εἰς δύο μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς προϊστορία καὶ φθάνει μέχρι τοῦ 1890. Ὅ,τι ὑφίστατο προηγουμένως, ἐξαιρέσει μερικῶν προδρόμων, οἱ ὁποῖοι ἐν μέρει προῆλθον ἢ ἐνδέχεται νὰ προῆλθον ἀπὸ ἀγαθοεργοὺς συλλόγους, εἶναι προϊὸν τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως τοῦ Schulze. Ἐν αὐτῇ ὁ συνεταιρισμὸς καταναλώσεως ἦτο ἁπλῶς μία ἀπὸ τὰς πολυαρίθμους περιπτώσεις συνεταιριστικῆς δράσεως, οὐδόλως δὲ ἡ πλέον προέχουσα. Ἐν τούτοις ἐκαλλιεργήθη οὗτος ἰσχυρῶς καὶ φαίνεται ὅτι ἐπὶ ἕνα χρονικὸν διάστημα ἔπαιξε μεγάλον ρόλον, μικρότερον ὅμως διὰ τὴν ἐργατικὴν τάξιν, ἡ ὁποία μόλις εἶχεν ἀναφανῇ, ἢ διὰ τοὺς βιοτέχνας, ὑπαλλήλους, ἐλευθέρους ἐπαγγελματίας,

εἰς τοὺς ὁποίους ὁ συνεταιρισμὸς καταναλώσεως προσέφερε πολύτιμον βοήθειαν λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς τότε ἀσυμφόρου διὰ μέσου τοῦ μικρεμπορίου θεραπείας τῶν χρειῶν. Οὕτω λοιπὸν ἀνεπτύχθη ἓν εἶδος συνεταιρισμῶν καταναλώσεως τῆς μεσαίας τάξεως, εἰς τοὺς ὁποίους φυσικὰ ἀνῆκον καὶ ἐργάται, τὸ ὁποῖον ὅμως εἶχε δημιουργηθῇ διὰ μόνον τὰς τοπικὰς ἀνάγκας καὶ δὲν ἐξειλίχθη εἰς μεγαλητέραν τινὰ κίνησιν συσσωματώσεως, ἡ ὁποία νὰ διέπεται ἀπὸ ἕνα εὐρύτερον κοινωνικοπολιτικὸν πρόγραμμα. Ἕνα τοιοῦτον πρόγραμμα οὐδόλως ἐσκέφθη ὁ Schulze. Οἱ συνεταιρισμοί του ἐστηρίζοντο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὴν μεσαίαν τάξιν. Δὲν ὠφείλετο δὲ τοῦτο ὀλιγώτερον εἰς τὸ ὅτι οἱ ὠργανωμένοι ἐργάται ἐδείκνυντο ψυχροὶ ἔναντι τοῦ Συνεργατισμοῦ συνεπείᾳ τῆς ἀντιδράσεως καὶ τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Lassalle, αἱ ὁποῖαι εἶχον εὐρέως διαδοθῇ ὑπὸ τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος. Τὸ γεγονὸς τοῦτο καὶ πολιτικοὶ λόγοι ἐπέβαλον εἰς τὸν Schulze καὶ τοὺς φίλους του ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τοὺς κοινωνικομεταρρυθμιστικοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως καὶ νὰ προσηλωθοῦν εἰς τὸ φιλελεύθερον οἰκονομικὸν πρόγραμμα.

Ἄλλως ἐξειλίχθησαν τὰ πράγματα εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, ἔνθα ἔλαβε χώραν ἡ προμνησθεῖσα ἐξαίρεσις. Ὁ Ἐδουάρδος Pfeiffer ἐκ Στουτγάρδης (βλ. ἀνωτέρω σελ. 65 καὶ 78) ἐπροπαγάνδισε δι' ἑνὸς βιβλίου του ἐκδοθέντος τὸ 1865 καὶ συμμεριζομένου, ἀλλ' εὐρύτερον τούτου, τὰς δοξασίας τοῦ Schulze ὑπὲρ τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως καὶ κατέδειξε τὴν κοινωνικὴν σημασίαν αὐτῶν, ἵδρυσε πολυαρίθμους συνεταιρισμοὺς καὶ τέλος μίαν κεντρικὴν ἑταιρείαν ἀγορᾶς δι' αὐτοὺς ἐν Mannheim. Δὲν ἦτο ὅμως φύσις ἡγέτου διὰ νὰ ἐπιβληθῇ, ἄλλως δὲ καὶ αἱ ἐργατικαὶ συνθῆκαι τῆς Γερμανίας δὲν ἦσαν ἀκόμη ὥριμοι διὰ μίαν ἰσχυρὰν κίνησιν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως. Οὕτω λοιπὸν οὗτος ἀφῆκε τοὺς συνεταιρισμούς του νὰ προσχωρήσουν εἰς τὸν «Γενικὸν Σύνδεσμον», ἔνθα ἡ ἑταιρεία χονδρικῆς ἀγορᾶς εὗρεν ἄδοξον τέλος. Γενικῶς εἰς τὸν Γενικὸν Σύνδεσμον δὲν ἦσαν ὑπὲρ τῶν μεταρρυθμιστικῶν ἐπιχειρήσεων, μολονότι δὲ ὅ τε Γενικὸς Σύνδεσμος καὶ οἱ διευθύνοντες αὐτὸν εἰργάζοντο διὰ τὸν συνεταιρισμὸν καταναλώσεως, οὗτος παρέμεινεν ἕνα ταπεινὸν φυτόν, τὸ ὁποῖον ἐκαλλιεργεῖτο κυρίως ἀπὸ ὑπαλλήλους.

Σπουδαιότητα προσέλαβε μόνον ὅταν ἡ ἐργατικὴ τάξις παρὰ τὰς γνώμας τοῦ Lassalle καὶ τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος ἤρχισε νὰ στρέφεται ἐπὶ μᾶλλον πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως. Τοῦτο ὠφείλετο ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Γερμανίας καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν αὔξουσαν οἰκονομικὴν καταπίεσιν τῆς ἐργατικῆς τάξεως καὶ τέλος εἰς τὴν προσπάθειαν διανοουμένων τινῶν, οἵτινες ἐπεκαλοῦντο τὸ παράδειγμα ἰδίως τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, τῆς ὁποίας οἱ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἔτυχον τῆς πρώτης ἐπιστημονικῆς ἐκθέσεως ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς Βεατρίκης Potter (συζύγου Sidney Webb). Διὰ τοῦ βιβλίου τούτου ἐκινήθη ἡ προσοχὴ

ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου πρὸς τὰς μεγάλας ἐπιτυχίας τῆς βρεττανικῆς κινήσεως, ὅλη δὲ ἡ ὑπεροπτικὴ ἐκ μέρους τοῦ γερμανικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος ἀπόκρουσις τῆς πολιτικῶς ἀχρωματίστου κινήσεως αὐτῆς δὲν παρέσυρεν ἤδη κανένα πλέον, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον, ὅταν διὰ τῆς ἐμφανίσεως τῶν καλουμένων Ρεβιζιονιστῶν (ἰδίως τοῦ Ἐδ. Fernstein) ἐστράφη ζωηρὸν τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως. Εἰς τὰ κέντρα ἰδίως τῆς μεγάλης βιομηχανίας, τὴν Σαξωνίαν καὶ Ρενανίαν—Βετσφαλίαν, ὑπῆρχον πολλοὶ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπερίσχυεν ἡ ἐργατικὴ τάξις. Ὁ Schulze-Delitzsch σημειώνει διὰ τὸ 1864 97 συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως, διὰ τὸ 1868 500 καὶ διὰ τὸ 1875 1000 (ἐξ αὐτῶν οἱ 179 εἶχον 98.000 μέλη καὶ κύκλον ἐργασιῶν 22,7 ἑκατομμυρίων μάρκων). Ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν τῆς Σαξωνίας ἱδρύθη τὸ 1893 μία ἑταιρεία χονδρικῆς ἀγορᾶς. Εἰς τὸν Γενικὸν Σύνδεσμον ὑφίστατο μία κατωτέρα ὀργάνωσις τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, ἡ ὁποία ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον περιήρχετο ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν σοσιαλδημοκρατικῶν ἡγετῶν, μολονότι δὲ οὗτοι οὐδόλως ἐπεδίωξαν νὰ διασπάσουν τὸν Σύνδεσμον, ἐν τούτοις ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατέστησαν οἱ φορεῖς ἑνὸς προγράμματος, διὰ τὸ ὁποῖον θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο σήμερον τὸ ὄνομα «συνεργατικὸς σοσιαλισμός». Ἐπειδή, ὡς ἐλέχθη, τ' ἄλλα μέλη τοῦ «Γενικοῦ Συνδέσμου» ἀπέκτων ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον μεσοταξικὴν συνείδησιν καὶ εἶχον καταληφθῆ ἀπὸ τὸν γενικῶς ἐπικρατοῦντα φόβον τῶν σοσιαλιστῶν (μόλις κατὰ τὸ 1890 κατηργήθη ὁ περὶ σοσιαλιστῶν νόμος), ἐσημειοῦντο ἔκτοτε διαρκῶς ἔριδες, αἱ ὁποῖαι συχνὰ ἦσαν σφοδρόταται. Οἱ ἡγέται τοῦ συνδέσμου (Crüger) ἀπέκλινον μὲν πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως, ἀλλ' ὄχι ὅμως καὶ πρὸς μίαν ἔστω καὶ τόσον μετριοπαθῆ κατεύθυνσιν πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν καὶ ἐφοβοῦντο διὰ τὴν ἑνότητα τοῦ Συνδέσμου. Οὕτω ἀναγκαίως θὰ ἐπήρχετο ῥῆξις, τὴν ὁποίαν ἐπροκάλεσεν αὐτὴ ἡ διοίκησις τοῦ Συνδέσμου ἀποκλείσασα κατὰ τὴν καταστάσαν ἐκ τοῦ λόγου τούτου περίφημον συνεδρίασιν τοῦ Συνδέσμου ἐν Kreuznach (τὸ 1902; ἑκατὸν περίπου συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως καὶ τὰς ἑταιρείας χονδρικῆς ἀγορᾶς. Τούτους ἠκολούθησαν πολλοὶ ἄλλοι συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, ἐνῷ εἰς τὸν Γενικὸν Σύνδεσμον ἀπέμειναν μόνον οἱ τῆς μεσαίας τάξεως καὶ οἱ ἐπὶ τῶν ὑπαλλήλων στηριζόμενοι συνεταιρισμοί.

Οἱ ἀποκλεισθέντες ὅμως συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς κεντρικὰς ὀργανώσεις χονδρικῆς ἀγορᾶς καὶ ἵδρυσαν τὸ 1903 νέον σύνδεσμον, ὁ ὁποῖος ἀρχικῶς εἶχε τὴν ἕδραν του εἰς Δρέσδην καὶ κατόπιν εἰς Ἀμβοῦργον, ἔνθα ἔχει τὴν ἕδραν της καὶ ἡ ἑταιρεία χονδρικῆς ἀγορᾶς. Οὕτω ηὐτονομήθη ὁ Συνεργατισμὸς καταναλώσεως καὶ ἔλαβε νέαν καὶ σαφῆ κατεύθυνσιν. Ἡ κατεύθυνσις αὕτη ἀπετέλεσε κυρίως μίαν κίνησιν, φορεὺς τῆς ὁποίας εἶναι ἡ ἐργατικὴ τάξις, τοῦτο δ' ἔδωσεν εἰς ταύτην τὸν ἐφεξῆς χαρακτῆρα της. Ἡ ἐργατικὴ τάξις δὲν εἶχε μόνον διεισδύσει εἰς τοὺς ὑπάρχοντας συνεταιρισμούς, ἀλλ' ἵδρυε καὶ νέους τοιούτους. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης σταθμὸν ἐσημείωσεν ἡ προελθοῦσα ἐκ τῆς ἐργατικῆς σωματειακῆς κινήσεως ἵδρυσις τοῦ καταναλωτικοῦ, ἀποταμιευτικοῦ καὶ οἰκοδομικοῦ συνεταιρισμοῦ «Παραγωγή» ἐν Ἀμβούργῳ τὸ 1899, τοῦ ὁποίου ἡ μεγαλειώδης ἐξέλιξις εἰς τὸν μεγαλήτερον συνεταιρισμὸν καταναλώσεως τῆς Γερμανίας παρουσιάζεται ὡς σύμβολον τῶν νεωτέρων χρόνων. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ διεύθυνσις τῆς κινήσεως τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, ἡ ὁποία ἐφεξῆς ἐστράφη ἐξ ὁλοκλήρου πρὸς τὸ ἀγγλικὸν πρότυπον καὶ ἀφῆκε τὰς ἀνεπαρκῶς ἐξελιχθείσας ἰδέας τοῦ Schulze-Delitzsch, περιῆλθε ταχέως εἰς χεῖρας τῶν ἀνδρῶν τοῦ Κεντρικοῦ Συνδέσμου. Πνευματικὸς ἡγέτης τούτου ἐγένετο ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συνδέσμου Ἔρρικος Kaufmann, ὁ ὁποῖος παρεχώρησεν εἰς τὸν νέον Σύνδεσμον τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθέντα ἐκδοτικὸν οἶκον μὲ τυπογραφικὰς ἐγκαταστάσεις κ.λ.π., ὅστις καὶ σήμερον ἀκόμη χρηματοδοτεῖ τὸ κατάστημα τοῦ Συνδέσμου.

Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἱστορίαν τοῦ Κεντρικοῦ Συνδέσμου τῶν γερμανικῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, οἱ ὁποῖοι ἔκτοτε δεικνύουν πρόοδον διακοπεῖσαν μόνον ἐκ τοῦ πολέμου, ὀλίγα σχετικῶς ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν. Ἐν πρώτοις ὅτι οἱ «σοσιαλιστικοὶ» συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως συχνὰ συναντοῦν ἐχθρότητας ὄχι μόνον πολιτικῆς ἀλλὰ καὶ οἰκονομικοπολιτικῆς φύσεως: ἀντίδρασις τῶν ὀργανώσεων τῆς μεσαίας τάξεως, καθαρῶς φορολογικαὶ ποιναὶ (φόρος καταναλώσεως κ.λ.π.), ὑπαγωγὴ εἰς τὸν φόρον εἰσοδήματος καὶ ἐπιτηδεύματος, ἀπαγόρευσις τῆς πωλήσεως εἰς μὴ μέλη, ἀπαγόρευσις τῶν ἀρχῶν πρὸς τοὺς ὑπαλλήλους καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν δημοτικῶν κ.λ.π. ἐπιχειρήσεων νὰ γίνωνται μέλη τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, ὑπῆρξαν τὰ κύρια μέσα τῶν ἀντιπάλων τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως πρὸ τοῦ πολέμου. Ἀποτέλεσμα τῆς πιέσεως ταύτης ὑπῆρξεν ὅτι ἔκαμε τὸ δημοκρατικὸν κόμμα νὰ ἐνδιαφερθῆ πραγματικῶς διὰ τὴν κίνησιν, ἡ ὁποία βεβαίως ἐχρειάζετο τὴν βοήθειάν του, κατέβαλεν ὅμως κάθε προσπάθειαν νὰ παραμείνῃ ἀνεξάρτητος τοῦ κόμματος καὶ τῶν ἐργατικῶν σωματείων. Οἱ γερμανικοὶ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἐπέτυχον νὰ διατηρήσουν πάντοτε τὴν «οὐδετερότητα» αὐτῶν, μολονότι δὲν ἀμπορεῖ ν' ἀρνηθῇ τις ὅτι ὁ μεταξὺ τῶν ἐργατικῶν σωματείων καὶ τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως σύνδεσμος γίνεται διαρκῶς στενώτερος, ἰδίως ἀφ' ὅτου τὰ σωματεῖα καὶ τελικῶς καὶ αὐτὸ τὸ σοσιαλδημοκρατικὸν κόμμα ἔπαυσαν ὁλοσχερῶς ν' ἀποκρούουν τὸν Συνεργατισμὸν καὶ στέλλουν τὰ μέλη των πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως.

Ὁ πόλεμος ἐπέτρεψε προσέτι εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως ν' ἀντιληφθοῦν πολλαπλῶς ὅτι αἱ ἀρχαὶ δὲν ἦσαν εὐμενεῖς πρὸς αὐτούς· οὐχ' ἧττον ὅμως οὗτοι ἔτυχον τοὐλάχιστον τῆς ἐπισήμου ἀναγνωρίσεως. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν κατέπεσαν οἱ περιορισμοί, οἱ ὁποῖοι τοὺς περιέσφιγγον ἐξ ὅλων τῶν πλευρῶν, κατηργήθησαν οἱ εἰδικοὶ φόροι καὶ ἀφέθη εἰς τοὺς ὑπαλλήλους ἐλεύθερος ὁ δρόμος πρὸς συμμετοχὴν εἰς τοὺς συνεταιρισμούς. Διὰ τοῦτο ταχέως οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἐγένοντο ἐλκυστικὴ δύναμις διὰ τοὺς κομμουνιστάς, οἱ ὁποῖοι ἤθελον

νὰ τοὺς καταστήσουν ὄργανα πρὸ παντὸς ἑνὸς διαίου πολιτικοῦ ἀγῶνος τῶν τάξεων. Ἂν καὶ εἰς μικρὸς ἀριθμὸς συνεταιρισμῶν περιῆλθεν εἰς χεῖρας κομμουνιστικῶν πλειοψηφιῶν, ἐν τούτοις οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἐπέτυχον νὰ διατηρήσουν καὶ περαιτέρω τὴν πολιτικὴν οὐδετερότητά των. Ἔχουν τὴν ἀντίληψιν ὅτι αἱ ὀργανώσεις τῶν καταναλωτῶν πρέπει νὰ εἶναι ἀνοικταὶ δι' ὅλους τοὺς καταναλωτάς· ἐν τούτοις τὸ μέγιστον μέρος τῶν μελῶν ἀποτελοῦν οἱ ἐργάται καὶ οἱ κατώτεροι καὶ μέσοι ὑπάλληλοι.

Τὸ 1920 μετέστησαν ἀπὸ τοῦ Γενικοῦ Συνδέσμου εἰς τὸν Κεντρικὸν Σύνδεσμον κατόπιν συμφωνίας μεταξὺ τούτων οἱ 221 συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως μὲ 350.000 περίπου μέλη, οἵτινες ἦσαν ἀκόμη εἰς τὸν Γενικὸν Σύνδεσμον. Τὴν ἐνίσχυσιν ταύτην ἐπηκολούθησεν ἡ μεγάλη ἐξασθένησις ἡ προελθοῦσα ἐκ τῆς νομισματικῆς ὑποτιμήσεως, ἥτις κατέστρεψε τὰ χρηματικὰ κεφάλαια, κατέστησε μὴ πωλήσιμον ἕνα μέρος τῶν ἀποθεμάτων ἐμπορευμάτων καὶ γενικῶς ἐπροξένησεν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως, ὅπως καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκονομίαν, ἀπείρους ζημίας. Ἐν τοσούτῳ οἱ συνεταιρισμοὶ ἐπηγώρθωσαν πάλιν μὲ μεγάλην δραστηριότητα τὰς ζημίας, ἐπιδιώξαντες ἰδίως νέας ἐπαρκεῖς καταβολὰς μερίδων καὶ τὴν ἀναζωογόνησιν τοῦ ἀποταμιευτικοῦ πνεύματος, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνεπληρώθη κατ' ἀξιοθαύμαστον ὄντως τρόπον τὸ κεφάλαιον, οὕτως ὥστε τοῦτο παροδικῶς μόνον ἐχρειάσθη τὴν πιστωτικὴν βοήθειαν τοῦ Πρωσσικοῦ Ταμείου, τὸ ὁποῖον ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε καταστῆ προσιτὸν καὶ εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως.

Ἡ συντομωτάτη αὐτὴ σκιαγράφησις τῆς ἐξωτερικῆς ἐξελίξεως τῆς ἱστορίας τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως τοῦ Κεντρικοῦ Συνδέσμου δὲν ἐξαντλεῖ φυσικὰ τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν μικρῶν περιστατικῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα συντίθεται ἡ ἐσωτερικὴ ἱστορία τοῦ Συνδέσμου καὶ τῶν συνεταιρισμῶν του. Κατωτέρω παραθέτομεν ὀλίγα στοιχεῖα τῶν σπουδαιοτέρων ὀργανώσεων τούτου, τὰ ὁποῖα ὁμιλοῦν ἀφ' ἑαυτῶν.

Ἡ Ἑταιρεία χονδρικῆς ἀγορᾶς (G.E.G.) ἱδρύθη τὸ 1893 ὡς ἑταιρεία περιωρισμένης εὐθύνης μὲ κεφάλαιον 34.500 μ. τὸ ὁποῖον ἐν τῷ μεταξὺ ηὐξήθη εἰς 10 ἑκατομμύρια. Ὁ κύκλος ἐργασιῶν αὐτῆς ἔφθασε τὸ 1925 τὰ 228 ἑκατομμύρια. Ὄχι μόνον διενεργεῖ χονδρικὸν ἐμπόριον ἐν Ἀμβούργῳ καὶ ἔχει μέγαν ἀριθμὸν κεντρικῶν ἀποθηκῶν ἐμπορευμάτων διεσπαρμένων εἰς ὁλόκληρον τὸ κράτος ἀλλὰ καὶ κατέχει ἴδιον τραπεζικὸν τμῆμα, τὸ ὁποῖον εἶναι συγχρόνως ἡ Κεντρικὴ Τράπεζα τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, καὶ ἕνα κατ' ἔτος αὐξανόμενον ἀριθμὸν μεγάλων καὶ νεωτεριστικῶς ὠργανωμένων ἐργοστασίων (τὸ 1925 ἀνήρχοντο ταῦτα εἰς 26 μὲ παραγωγὴν 35,3 ἑκατ. μάρκων). Ἐκτὸς τούτου οἱ πλεῖστοι τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ἔχουν ἰδίαν παραγωγήν, ἰδίως ἀρτοποιεῖα, κρεοπωλεῖα καὶ ἄλλα. Ἡ ἐκδοτικὴ ἑταιρεία τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως εἶχε τὸ 1925 κύκλον ἐργασιῶν 7.706.350 μάρκων. Ἐκδίδει τὰς δημοσιεύσεις τοῦ Συνδέσμου μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ ἑβδομαδιαῖον περιοδικὸν «Ἐπιθεώρησις τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως», τὴν «Λαϊκὴν ἐφημερίδα τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως», τὴν ἐπετηρίδα καὶ ἄλλα. Ἀπὸ τοῦ 1925 ὑφίσταται ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Αὐτοβοήθεια» ἰδιαιτέρα ἀσφαλιστικὴ ἑταιρεία πυρός. Ἀπὸ τοῦ 1912 ὑπάρχει καὶ ἡ ἑταιρεία ἀσφαλείας ζωῆς «Λαϊκὴ Πρόνοια», ἵδρυμα κατὰ τὸ ἥμισυ τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ τῶν σωματείων. Τὸ 1926 εἶχεν αὐτὴ συνολικὸν ἀριθμὸν ἀσφαλειῶν 733.738 καὶ πλέον τῶν 246,71 ἑκ. συνολικὸν ποσὸν ἀσφαλειῶν.

Περὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ Συνδέσμου μαρτυροῦν οἱ ἀκόλουθοι ἀριθμοὶ εἰλημμένοι ἐκ τῆς στατιστικῆς του, εἰς τὴν ὁποίαν φυσικὰ ἔχουν περιληφθῆ μόνον οἱ ὑποβαλόντες ἐκθέσεις συνεταιρισμοί.

	Ἀριθμὸς ὑποβαλλόντων ἐκθέσεις συνεταιρισμῶν.	Ἀριθμὸς πρατηρίων.	Μέσος ἀριθμ. πρατηρίων κατὰ συνεταιρισμόν.	Ἀριθμὸς μελῶν.	Μέσος ἀριθμὸς μελῶν κατὰ συνεταιρισμόν.	Εἰσπράξεις ἐκ τῶν πρατηρίων αὐτῶν εἰς ἑκατομ. μάρκα.	Μέσος ὅρος εἰσπράξεων εἰς μ. κατὰ		
							συνεταιρισμόν	πρατήριον	μέλος
1903	627	1597	3	573.085	914	131,79	210.185	82.521	230
1914	1085	5108	5	1.692.863	1560	486,42	448.312	95.227	287
1924	1020	8282	8	3.505.180	3436	380,67	373.209	45.964	109
1925	1051	8500	8	3.382.011	3218	616,19	586.288	72.492	182

Τὸ 1928 ὁ Σύνδεσμος εἶχε κατὰ τὰς ἐτησίας στατιστικὰς 996 συνεταιρισμοὺς (τοὺς μεγαλητέρους) μὲ 2 896.756 μέλη καὶ κύκλον ἐργασιῶν 1.125 ἑκατομμύρια μάρκα. Τὴν 1 Ἰανουαρίου 1929 οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως τοῦ Συνδέσμου ἀνήρχοντο εἰς 1025. Παρὰ δηλ. τὰς μεγάλας ἐδαφικὰς ἀπωλείας ὁ Κεντρικὸς Σύνδεσμος προοδεύει συνεχῶς, ὄχι βεβαίως κατ' ἀριθμὸν συνεταιρισμῶν, διότι οὗτος, ἂν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν ηὐξήθη κατὰ πολύ, ἔμεινε λόγῳ συμπτύξεων σχεδὸν ἀμετάβλητος. Κατὰ τὴν πολεμικὴν καὶ μεταπολεμικὴν περίοδον προσετέθησαν βεβαίως πολλοί, οἱ ὁποῖοι οὐδένα ἐσωτερικὸν δεσμὸν εἶχον μὲ τὴν κίνησιν καὶ δι' αὐτὸ ἀπεχώρησαν πάλιν ἢ ἀπεκλείσθησαν, οὕτως ὥστε τὸ 1925 παρέχει τὴν ἐντύπωσιν φαινομενικῆς ὀπισθοδρομήσεως τῆς κινήσεως. Μεγαλητέρας σημασίας ὅμως εἶναι ἡ αὔξησις τῆς συνολικῆς καταναλώσεως, ἡ ὁποία κατὰ ἕνα μέρος πρέπει φυσικὰ ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ὕψωσιν τῶν τιμῶν, καὶ ἡ μείωσις τοῦ μέσου ὅρου καταναλώσεως κατὰ μέλος, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ συγκλονιστικὴν ἐκδήλωσιν τῆς δυσπραγίας καὶ τῆς κακῆς διαβιώσεως τῶν γερμανῶν ἐργατῶν. Αἱ μερίδες ἀνήρχοντο τὸ 1914 εἰς 19,65 μάρκα κατὰ μέλος, τὸ δὲ 1925 εἰς 5,91 μάρκα. Τὸ ἓν τρίτον δηλ. τοῦ συνεταιρικοῦ κεφαλαίου συνεκεντρώθη ἐκ νέου, τοῦθ' ὅπερ πάντως ἀποτελεῖ λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς γενικῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως ἀξιόλογον ἐπιτυχίαν. Ἐν συνόλῳ αἱ

μερίδες καὶ τὰ ἀποθεματικὰ κεφάλαια ἀνήρχοντο τὸ 1914 εἰς 47,86 ἑκ. μάρκα, τὸ δὲ 1925 εἰς 35,41 ἑκ. (τὸ 1926 εἰς 63,3 ἑκ. μ.), αἱ δὲ καταθέσεις ταμιευτηρίου εἰς 71,1 ἑκ. μ. καὶ 67,88 ἑκ. μ. (τὸ 1926 εἰς 190,1 ἑκ. μ.). Τὰ διανεμηθέντα μερίσματα (Rückvergütung) εἰς τὰ μέλη ἀνῆλθον τὸ 1925 εἰς 3,5 ἑκ. μ. ἤτοι=πρὸς 0,56 ο)ο τῆς καταναλώσεως (τὸ 1926 ἀνῆλθον εἰς 5,2 ἑκ. μ. ἤτοι=πρὸς 0,7 ο)ο τῆς καταναλώσεως).

Ὁ Κεντρικὸς Σύνδεσμος τῶν γερμανικῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ἀποτελεῖ τὴν μεγαλητέραν ὀργάνωσιν τῶν καταναλωτῶν τῆς Γερμανίας. Ἐκτὸς αὐτοῦ ὅμως ἱδρύθη καὶ δεύτερος σύνδεσμος, ὁ ὁποῖος παρουσιάζει ἐπίσης ἰσχυρὰν ἀνάπτυξιν. Ἀρχικῶς, ὅταν ἱδρύθη τὸ 1908 ὑπὸ 42 συνεταιρισμῶν, ὠνομάζετο οὗτος «Σύνδεσμος τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως τῆς δυτικῆς Γερμανίας», σήμερον δὲ ὀνομάζεται «Ἐθνικὸς Σύνδεσμος τῶν γερμανικῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως» καὶ ἔχει τὴν ἕδραν αὐτοῦ ἐν Κολωνίᾳ. Ὅπως ὁ Κεντρικὸς Σύνδεσμος στηρίζεται εἰς τὰ «ἐλεύθερα» ἐργατικὰ σωματεῖα οὕτω καὶ ὁ σύνδεσμος οὗτος στηρίζεται ἐξ ἴσου ἰσχυρῶς εἰς τὰ χριστιανικὰ σωματεῖα καὶ ἔχει πολλοὺς φίλους καὶ συνεργάτας εἰς τοὺς κύκλους τοῦ κόμματος τοῦ Κέντρου, τηρεῖ ὅμως αὐστηρὰν πολιτικὴν καὶ θρησκευτικὴν οὐδετερότητα. Ἱδρυτὴς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ ἄλλοτε διευθυντὴς τοῦ μεγάλου συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως «ἡ Ὁμόνοια» ἐν Κολωνίᾳ Peter Schlack, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ σήμερον ἀκόμη ὡς διευθυντὴς τοῦ συνδέσμου ὁ ἡγέτης τῆς κινήσεως. Ὁ σύνδεσμος οὗτος ἔχει ἐπίσης ἱδρύσει ἀπὸ τοῦ 1912 μίαν «Ἀνώνυμον Ἑταιρείαν χονδρικῆς ἀγορᾶς καὶ παραγωγῆς» (Gepag), ἴδιον τύπον κλπ. Τὸ 1928 εἶχεν οὗτος 276 συνεταιρισμοὺς μὲ 783.091 μέλη καὶ κύκλον ἐργασιῶν 179, 9 ἑκ. μ. Ὁ Ἐθνικὸς Σύνδεσμος καὶ αἱ ἐγκαταστάσεις του παρουσιάζουν ἰσχυρὰν πρόοδον· ἡ κυρία δύναμίς του εὑρίσκεται ἐν Ρεναν[illegible]ᾳ καὶ Βεστφαλίᾳ εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχουν πλέον τοῦ ἡμίσεως τῶν συνεταιρισμῶν αὐτοῦ.

5. Τὰ ἄλλα εἴδη συνεταιρισμῶν ἐν Γερμανίᾳ.

Ἐκτὸς τῶν περιγραφέντων εἰδῶν συνεταιρισμῶν ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ ἄλλα εἴδη. Ἰδίως ὅμως ὑπάρχει πολὺ μεγάλη συνεταιριστικὴ κίνησις, ἡ ὁποία δὲν ἐπιτελεῖται πάντοτε διὰ κατακεχωρημένων συνεταιρισμῶν, ὡς π.χ. αἱ συνεταιριστικῶς διενεργούμεναι ἀγοραὶ ὑπὸ γεωργικῶν καζίνων, σωματείων παντὸς εἴδους κλπ. Οὐχ' ἧττον θὰ ἐξετάσωμεν ἐδῶ μόνον τοὺς σπουδαιοτέρους ἐκ τούτων.

Οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν ὑπαλλήλων ἀποτελοῦν μίαν συνεταιριστικὴν κίνησιν ἰδιαιτέρας μορφῆς. Πολλοὶ ὑπάλληλοι ἔχουν εἰς τοὺς ἤδη μνημονευθέντας συνδέσμους ἰδίας ὀργανώσεις, ὡς π. χ. τοὺς «συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως τῶν ὑπαλλήλων», οἱ ὁποῖοι τὴν αἰτίαν ὑπάρξεως ὀφείλουν εἰς τὰ ἐκ πολιτικῶν λόγων ἐμπόδια, ἅτινα παρενέβαλον πρὸ τοῦ 1918 αἱ ἀρχαὶ εἰς τὴν συμμετοχὴν τῶν ὑπαλλήλων εἰς τοὺς γενικοὺς

συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως. Πιστεύεται ὅτι αἱ διαφοραὶ αὐταὶ θὰ ἐξαφανισθοῦν. Ἡ συνύπαρξις δύο συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν εἰς τὸν αὐτὸν σύνδεσμον εἶναι φυσικὰ ἀντιοικονομική. Ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αἱ ὀργανώσεις τῶν ὑπαλλήλων διεμόρφωσαν ἰδίαν ζωὴν ἢ ἐδημιουργήθησαν τελευταίως, τοῦτο δὲ συνδέεται μὲ τοὺς σχετικῶς νέους συνδέσμους συμφερόντων τῶν ὑπαλλήλων, οἱ ὁποῖοι δὲν δύνανται νὰ συγκαταλεχθοῦν ἀπολύτως εἰς τὰ σωματεῖα. Ὁ Συνεργατισμὸς οὗτος ἐμφανίζει ἔντονον τὸν χαρακτῆρα δευτερογενοῦς ἰδεολογίας. Τὸ κύριον συγκεντρωτικὸν σημεῖον τῶν ὑπαλληλικῶν τούτων συνεταιρισμῶν ἀποτελεῖ ἡ «Γερμανικὴ Οἰκονομικὴ Ὁμοσπονδία ὑπαλλήλων», ἡ ὁποία τὸ 1926 ἠρίθμει 84 πιστωτικοὺς συνεταιρισμοὺς (τραπέζας ὑπαλλήλων), 108 οἰκοδομικοὺς καὶ ἐποικιστικοὺς συνεταιρισμοὺς ὑπαλλήλων, 2 ἀσφαλιστικὰ ἱδρύματα, παλυάριθμα ἱδρύματα ἀναψυχῆς καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι πάντοτε συνεταιρικῆς μορφῆς. Τὸ εἶδος τοῦτο συνεταιρισμῶν εἶναι ἐν τῇ γενέσει του καὶ θὰ δείξῃ σὺν τῷ χρόνῳ, ἂν ἠμπορῇ νὰ διατηρήσῃ χωριστὴν ὕπαρξιν.

Οἱ οἰκοδομικοὶ συνεταιρισμοὶ ἔχουν παλαιὰν ἱστορίαν καὶ μεγάλην οἰκονομικὴν σημασίαν. Ὑπεστηρίχθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Huber καὶ Schulze, ἀλλ' ὅ,τι πενιχρὸν εἶχε συντελεσθῆ μέχρι τοῦ 1870 ἐξηφανσίθη κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ 1873. Ἐν τούτοις εἰς ὀλίγας περιπτώσεις ὑπῆρξεν ἀναγκαία ἡ αὐτοβοήθεια τῶν καταναλωτῶν, ὅσον εἰς τὸ ζήτημα τῶν μικροκατοικιῶν. Ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις τῆς Γερμανίας καὶ ἡ ταχεῖα αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ ἐδημιούργησαν ἤδη πρὸ τοῦ πολέμου μεγάλην κρίσιν στέγης, εἰς τὴν ὁποίαν ἐλαχίστη προσοχὴ ἐδόθη. Ἀλλὰ ἡ θεραπεία τῆς ἀνάγκης ταύτης εἶναι ἐν προκειμένῳ πολὺ δύσκολος, ὄχι μόνον διότι ἡ οἰκοδομικὴ ἀπαιτεῖ τεχνικὰς γνώσεις, τὰς ὁποίας σπανίως κατέχει ὁ μὴ εἰδικός, ἀλλὰ καὶ διότι πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἀπαιτοῦνται πολὺ χρῆμα καὶ γνῶσις τῶν συνθηκῶν τῆς χρηματοδοτήσεως, τῶν ὁποίων στεροῦνται οἱ κατοικοῦντες εἰς μικροκατοικίας. Οὕτω ὁ οἰκοδομικὸς Συνεργατισμὸς ἠδυνήθη νὰ προοδεύσῃ μόνον ὅταν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ νέου νόμου περὶ συνεταιρισμῶν καὶ τῆς περιωσμένης εὐθύνης ἐμειώθησαν οἱ οἰκονομικοὶ κίνδυνοι καὶ ὅταν ἐδόθη μεγαλητέρα προσοχὴ εἰς τὰς μικροκατοικίας καὶ διετίθετο εὐθηνότερον χρῆμα διὰ τὴν οἰκοδόμησιν τοιούτων. Τοῦτο ἐγένετο τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1890 μὲ τὰ ἐνυπόθηκα δάνεια, τὰ ὁποῖα διέθετον αἱ Κοινωνικαὶ Ἀσφάλειαι, καὶ διὰ τῆς μερίμνης τῶν κρατικῶν ἐπιχειρήσεων (ταχυδρομείων, σιδηροδρόμων) διὰ τοὺς ὑπαλλήλους αὐτῶν. Ἀλλ' ἐχρειάζετο ἀκόμη ν' ἀποκτήσουν πολλὰς γνώσεις καὶ πεῖραν, οὕτω δὲ ἡ ἱστορία τῶν γερμανικῶν οἰκοδομικῶν συνεταιρισμῶν μόλις ἀπό 30-40 ἐτῶν συνοδεύεται ἀπὸ διηνεκεῖς ἐπιτυχίας.

Ἡ ἱστορία αὕτη εἶναι ἔτι περισσότερον ἐνδιαφέρουσα, καθόσον ὑπῆρχον διάφορα συγχρόνως συστήματα· οἱ μὲν ᾠκοδόμουν οἰκίας, τὰς ὁποίας μετεβίβαζον εἰς τὴν κυριότητα τῶν ἐνοίκων, οἱ ἄλλοι οἰκίας, αἱ ὁποῖαι ἔμενον εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ συνεταιρισμοῦ, οἱ μὲν μονοκατοικίας, οἱ ἄλλοι πολυκατοικίας, οἱ μὲν ἦσαν ὑπὲρ τῆς γενικῆς συσσωμα-

τώσεως τῶν ἐπιθυμούντων νὰ οἰκοδομήσουν, οἱ ἄλλοι ὑπὲρ συνοικισμῶν ὑπαλλήλων κλπ. Δυστυχῶς ἡ ἐξάρτησις ἀπὸ τὰ ὑποθηκικὰ κεφάλαια καὶ ἄλλα βοηθήματα, τὰ ὁποῖα προήρχοντο συνήθως ἀπὸ ἐργοδότας, ἀρχὰς καὶ τὰ παρόμοια, ἀφῄρεσεν ἀπὸ τοὺς συνεταιρισμοὺς ἐν μέρος τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν, τοῦτο δὲ προσέλαβεν ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα, ὅταν μετὰ τὸν πόλεμον οἱ συνεταιρισμοὶ λόγῳ τῆς γενικῆς στενότητος κεφαλαίων δὲν ἠδύναντο σχεδὸν νὰ εὑρίσκουν πλέον χρήματα ἐπὶ ὑποθήκῃ εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀγορὰν ἀλλ᾽ ἦσαν ἐξηρτημένοι κυρίως ἀπὸ τὰ δημόσια κεφάλαια καὶ τὰ κεφάλαια τῶν ἐργοδοτῶν. Οὐχ᾽ ἧττον ἡ οἰκονομικὴ σημασία τῶν συνεταιρισμῶν ηὔξησεν οὕτω, ἔστω καὶ ἂν οὗτοι ἀπώλεσαν μέρος τοῦ συνεταιριστικοῦ των χαρακτῆρος· διότι ὄχι μόνον ἦσαν οὗτοι συχνὰ οἱ μόνοι, οἵτινες ᾠκοδόμουν καί οὕτω συνέβαλον πρὸς ἐλάττωσιν τῆς τεραστίας κρίσεως στέγης τῆς Γερμανίας, ἥτις ὑφίσταται ἀκόμη καὶ σήμερον, ἀλλὰ καὶ ηὔξανε βαθμηδὸν ἡ οἰκοδομικὴ δρᾶσις των, οὕτως ὥστε ἀποτελοῦν σήμερον ἓν γενικῶς ἀνεγνωρισμένον μέσον πρὸς βοήθειαν τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ εἰς τὴν μεγαλητέραν του οἰκονομικὴν καὶ ψυχικὴν ἀνάγκην.

Τοὺς οἰκοδομικοὺς συνεταιρισμοὺς ὑπελόγιζον τὸ 1873 εἰς 52, τὸ 1898 εἰς 244, τὸ 1914 εἰς 1346, τὸ 1921 εἰς 2497 καὶ τὸ 1926 εἰς 3915.

Ἀλλ᾽ ἐκτὸς τῶν συνεταιρισμῶν αὐτῶν ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ ἄλλαι διάφοροι οἰκοδομικαὶ ἐπιχειρήσεις κοινωφελοῦς χαρακτῆρος, ὄπισθεν τῶν ὁποίων ὑπάρχουν διάφοροι σύνδεσμοι συμφερόντων (π. χ. σωματεῖα), αἱ ὁποῖαι συχνὰ ἔχουν ἄλλην καὶ οὐχὶ συνεταιριστικὴν νομικὴν μορφήν. Διὰ τοῦτο εἶναι ἐξαιρετικὰ δύσκολος ἡ ἀνασκόπησις αὐτῶν, τοσούτῳ δὲ μᾶλλον, καθόσον καὶ οἱ σύνδεσμοι τῶν οἰκοδομικῶν συνεταιρισμῶν παρουσιάζουν μεγάλην κατάτμησιν. Σήμερον εἰς τὸν «Γενικὸν Σύνδεσμον τῶν γερμανικῶν οἰκοδομικῶν συνεταιρισμῶν» (1924) ἔχουν συνενωθῇ 2000 περίπου συνετκιρισμοί, πολλοὶ ὅμως ἀνήκουν εἰς δύο συνδέσμους ἢ δὲν ἔχουν προσχωρήσει εἰς οὐδένα σύνδεσμον. Τελευταίως πολλαὶ ἑταιρεῖαι προνοίας στέγης εὑρίσκονται εἰς τὸ πλευρὸν τῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἔχουν ἱδρύσει δι᾽ αὐτοὺς ἴδια ὑποθηκικὰ ἱδρύματα καὶ τραπέζας οἰκοδομικῆς πίστεως.

Διὰ τοὺς ***παραγωγικοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν ἐργατῶν*** τῆς Γερμανίας ὀλίγα ἔχομεν νὰ ἐκθέσωμεν. Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι ἔχουν σχεδὸν καθ᾽ ὁλοκληρίαν ἐξαφανισθῇ ἢ εἶναι χωρὶς σημασίαν, οἱ δὲ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐξαρτῶνται οἱ ὑπάρχοντες, ἀποφεύγουν νὰ ἐνθαρρύνουν νέας ἱδρύσεις. Τελευταίως τὸ εἶδος τοῦτο συνεταιρισμῶν ἀπέκτησε κάποιαν σημασίαν πρῶτον διὰ τῆς ἱδρύσεως πολυαρίθμων πλὴν τελείως διεσπαρμένων «ἐργαστηρίων» παραγωγῆς ἔργων τέχνης καὶ ἔπειτα διὰ τῶν «συνεταιρισμῶν κατασκευῆς οἰκοδομῶν». Ὅλοι σχεδὸν οὗτοι ἔχουν τὴν προέλευσίν των ἀπὸ τὴν περίοδον τοῦ 1920 καὶ ἐντεῦθεν καὶ εἶναι δημιούργημα τῆς μετεπαναστατικῆς κοινωνικῆς κινήσεως. Ὑπάρχουν δύο κατευθύνσεις.

Οἱ παλαιότεροι ἀποδίδονται εἰς τοὺς οἰκοδόμους ἐργάτας τῶν ἐλευθέρων ἐργατικῶν σωματείων καὶ τὰς προσπαθείας αὐτῶν πρὸς ἐκσοσιαλισμόν, τῶν ὁποίων σπουδαῖος τεχνικὸς καὶ ὀργανωτικὸς ἡγέτης ὑπῆρξεν ὁ Dr. Μαρτῖνος Wagner. Κατ᾽ εἰσήγησιν αὐτοῦ συνέστησαν ὀργανώσεις τῶν συμμετεχόντων χειρεργατῶν καὶ διανοητικῶν ἐργατῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν πολλὰς ὁμοιότητας μὲ τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἄγγλων συνδικαλιστῶν σοσιαλιστῶν. Ἡ οἰκοδομικὴ—κατὰ τὰς ὀργανώσεις αὐτὰς—πρέπει νὰ μεταβιβασθῇ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν κεφαλαιούχων εἰς τοὺς ἐκτελοῦντας τὴν ἐργασίαν, οἱ ὁποῖοι οὕτω θὰ εὐθηνήνουν διὰ τεχνικῶν καὶ οἰκονομικῶν βελτιώσεων τὴν οἰκοδόμησιν διὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν οὕτω ὄχι μόνον τὸν ἐλεύθερον ἐκσοσιαλισμὸν (διατηρουμένου τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μὲ τὰς καπιταλιστικὰς ἐπιχειρήσεις), ἀλλὰ καὶ πρὸς θεραπείαν τῆς κρίσεως τῆς στέγης. Οἱ συνεταιρισμοὶ ὅμως οὗτοι ἱδρύθησαν ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν «Bauhütten» ἢ μετεβλήθησαν εἰς τοιαύτας, δηλ. εἰς κοινωφελεῖς ἑταιρείας μὲ περιωρισμένην εὐθύνην, τῶν ὁποίων χρηματοδόται εἶναι αἱ σωματειακαὶ ὀργανώσεις τῶν οἰκοδόμων ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων καὶ οἱ δημόσιοι ὀργανισμοὶ παντὸς εἴδους. Αἱ συμμετέχουσαι τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1926 εἰς τὸν ἰσχυρῶς ὠργανωμένον «Σύνδεσμον κοινωνικῶν οἰκοδομικῶν ἐπιχειρήσεων» ἐπιχειρήσεις κλπ. ἀπασχόλουν κατὰ τὸ 1925 περὶ τοὺς 25.000 ἐργάτας. Δὲν πρόκειται λοιπὸν περὶ καθ᾽ αὐτὸ συνεταιρισμῶν ἀλλὰ περὶ ἱδρυμάτων τῶν ἐργατικῶν καὶ ὑπαλληλικῶν ὀργανώσεων, τὰ ὁποῖα βεβαίως δρῶσι συνεταιριστικῶς, λόγῳ ὅμως τῆς δυσκόλου χρηματοδοτήσεως προσέλαβον ἰδιαιτέραν νομικὴν μορφήν. Ἐδῶ ἐκδηλοῦται σαφέστατα ἡ ἐξάρτησις ἀπὸ τοὺς συνδέσμους συμφερόντων καὶ τὴν ἰδεολογίαν αὐτῶν.

Ἐκτὸς τῆς κατευθύνσεως αὐτῆς τῆς ἐκ τῶν ἐλευθέρων σωματείων προερχομένης ὑπάρχει καὶ ἄλλη ὀλίγον νεωτέρα καὶ ἧττον ἰσχυρά, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὰ χριστιανικὰ σωματεῖα. Ἐνσωματοῦται εἰς τὸν κατὰ τὸ 1921 ἱδρυθέντα «Ἐθνικὸν Σύνδεσμον τῶν γερμανικῶν οἰκοδομικῶν συνεταιρισμῶν» περιλαμβάνοντα (τὸ 1926) 37 συνεταιρισμοὺς μὲ 6000 μέλη ἐκ τῶν ὁποίων περὶ τὰ 80 ο)ο ἐργάται οἰκοδόμοι. Ὁ σύνδεσμος οὗτος διατηρεῖ ἐμμόνως τὸν νομικὸν τύπον τοῦ συνεταρισμοῦ, κατὰ δὲ τὸ 1927 ἀπεδέχθη ὡς μέλος πρὸς τὸν σκοπὸν ἰδίως παρισμοῦ κεφαλαίων τὴν «Ἑταιρείαν πρὸς προαγωγὴν τῶν οἰκοδομικῶν συνεταιρισμῶν Π. Ε.».

Θ. ΤΖΩΡΤΖΑΚΗ

ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ μικρὰ αὐτὴ μελέτη σκοπὸν ἔχει εἰς συμπλήρωσιν τῆς γενικῆς περὶ συνεταιρισμῶν ἐρεύνης, ποῦ ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενον τοῦ παρόντος ἔργου, νὰ δώσῃ μίαν συνοπτικὴν εἰκόνα τῆς κινήσεως τῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὴν χώραν μας, ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεώς των μέχρι σήμερον, ἀπὸ τὴν ὁποίαν νὰ δυνηθῇ ὁ ἀναγνώστης νὰ ἐκτιμήσῃ τὸν βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεώς των, τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν σημασίαν τῶν μέχρι τοῦδε ἐπιτευχθέντων ὑπ᾽ αὐτῶν ἀποτελεσμάτων καὶ τὰς δυνατότητας τῆς εἰς τὸ μέλλον εὐρυτέρας καὶ ἀποτελεσματικωτέρας αὐτῶν ἐξελίξεως.

Ἀκόμη ἐκρίθη χρήσιμον νὰ διαγραφοῦν ἐν συνεχείᾳ αἱ μελλοντικαὶ κατευθύνσεις τῶν συνεταιρισμῶν μας, ὡς αὗται ὄχι μόνον ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν ἐπιβάλλονται, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἐξελίξεώς των προκαθορίζονται.

Ἀλλ᾽ εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ἡ σχετικὴ ἐργασία δὲν θὰ ἦτο πλήρης, ἂν ἐκ παραλλήλου δὲν ἐλαμβάνετο ὑπ᾽ ὄψιν καὶ ἡ ἐπίδρασις, τὴν ὁποίαν ἀσκοῦν ἐπὶ τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως καὶ ἄλλοι ἐκτὸς αὐτῆς εὑρισκόμενοι ἁρμόδιοι παράγοντες, οἱ ὁποῖοι θὰ παίξουν καὶ ἐπὶ τῆς μελλοντικῆς ἐξελίξεως τῶν συνεταιρισμῶν σπουδαιότατον ρόλον.

Ὅθεν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ περιληφθῇ εἰς τὸ πλαίσιον τῆς μικρᾶς αὐτῆς μελέτης, παρ᾽ ὅλον τὸν περιορισμόν της, καὶ ἡ ἐξέτασις τοῦ ἀκολουθητέου ἐκ μέρους τῶν παραγόντων τούτων συνεταιριστικοῦ προγράμματος, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ διευκολυνθοῦν καὶ θὰ ἐνισχυθοῦν οἱ συνεταιρισμοὶ εἰς τὸν δρόμον των πρὸς τοὺς ἀντικειμενικοὺς σκοπούς, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὸ τέρμα τῶν μελλοντικῶν αὐτῶν κατευθύνσεων καὶ ἴσως τὴν ἀφετηρίαν πρὸς νέας ἐπιδιώξεις.

Προφανὲς εἶνε ὅτι πρὸ παντὸς ἐνδιαφέρει ἐν προκειμένῳ ἡ συνεταιριστικὴ πολιτικὴ τοῦ Κράτους δι᾽ ὅλους τοὺς συνεταιρισμοὺς γενικῶς καὶ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης διὰ τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς ἰδιαιτέρως. Ἰδίως ἡ πολιτικὴ

τῆς τελευταίας, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἐξαπλώσεως τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὸ μέγιστον καὶ σπουδαιότερον μέρος τῆς ὅλης ὀργανώσεως, καθὼς καὶ τῆς δυνατότητος τῆς πολυτρόπου καὶ ἀποφασιστικῆς ἐπιδράσεώς της ἐπ' αὐτῶν, μᾶς ἐνδιαφέρει τὰ μέγιστα, διότι αὕτη ἀποτελεῖ, πρὸς τὸ παρὸν τοὐλάχιστον, τὸν σπουδαιότερον συντελεστὴν τῆς ἀναπτύξεως τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως εἰς τὴν χώραν μας.

Παλαιὸν Φάληρον, Μάϊος 1932.

Θ. ΤΖΩΡΤΖΑΚΗΣ

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΑΠΟ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΜΦΑΝΙΣΕΩΣ ΤΩΝ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ

1. ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΑΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

α) Οἱ συνεταιρισμοὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Ἡ Ἑλλὰς δύναται, καὶ δικαίως, νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἀνήκει εἰς τὰς ὀλίγας ἐκείνας χώρας τῆς Εὐρώπης, εἰς τὰς ὁποίας τὸ πρῶτον ἐνεφανίσθη τὸ πνεῦμα τοῦ συνεργατισμοῦ, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τοῦ συγχρόνου συνεταιρισμοῦ. Ὁ Συνεταιρισμὸς τῶν ἐμπόρων, τεχνιτῶν καὶ ἐργατῶν κατασκευῆς κοκκίνων νημάτων ἐκ βάμβακος τῶν Ἀμπελακίων τῆς Θεσσαλίας καὶ οἱ Ναυτικοὶ Συνεταιρισμοὶ τῶν μικρῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἀκμάσαντες κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος, ἀποτελοῦν ἴσως, μὲ τὴν πλήρη ὀργάνωσίν των καὶ τὰς ἐπιτυχίας των, τὰς πρώτας τελείως διαμορφωμένας κατὰ τὴν σύγχρονον ἀντίληψιν περὶ συνεταιρισμοῦ, συνεταιρικὰς ὀργανώσεις. Οἱ Συνεταιρισμοὶ οὗτοι ἱδρύθησαν καὶ ἔδρασαν ἀποτελεσματικῶς εἰς ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἰδέα τοῦ συνεταιρισμοῦ ἐθεωρεῖτο ἀκόμη ὡς οὐτοπία, ὅσοι δὲ ἐπίστευαν εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν πτωχῶν, εὐφάνταστοι παραδοξολόγοι, ὁσάκις ἡ κοινὴ δυσπιστία δὲν τοὺς ὑπεβίβαζεν εἰς τὸ χαμηλὸν ἐπίπεδον τοῦ λαοπλάνου.

Ἡ πρώϊμος ἐμφάνισις τῶν ἀρτίων τούτων Συνεταιρισμῶν καθίσταται ἔτι μᾶλλον ἀξία λόγου, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι συνετελέσθη εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἐτέλει ὁλόκληρον ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι βλέποντες φυσικὰ μετὰ δυσπιστίας κάθε προοδευτικὴν προσπάθειαν τῶν ὑποδούλων, ἦσαν ἕτοιμοι νὰ τὴν παρεμποδίσουν ἐγκαίρως ἢ νὰ τὴν καταπνίξουν εἰς τὴν γένεσίν της. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἦτο βαθειὰ ριζωμένη εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων ἡ πίστις των πρὸς τὴν δύναμιν τῆς συνεργασίας, διὰ νὰ κατορθώσουν νὰ ἱδρύσουν καὶ διατηρήσουν τοὺς Συνεταιρισμούς των παρὰ τὰ συνεχῆ ἐκ τῆς δουλείας ἐμπόδια, εἰς τὰ ὁποῖα προσέκρουαν οὗτοι. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀποδεικνύει πόσον πλανῶνται ὅσοι ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ συνεταιρισμός, προϋποθέτων στενὴν καὶ ἀδιάκοπον συνεργασίαν, εἶνε ἀνέφικτος διὰ τὸν Ἕλληνα, φύσει ἀτομιστήν. Ὄχι μόνον ὁ συνεταιρισμὸς δὲν εἶνε κάτι τι ξένον πρὸς τὴν ψυχὴν καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἕλληνος, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ὁ ἑλληνικὸς λαὸς καταλέγεται μεταξὺ τῶν ὀλίγων ἐκείνων λαῶν, οἱ ὁποῖοι πρῶτοι ἐφήρμοσαν πρακτικῶς καὶ μὲ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα τὴν

ἰδέαν τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως μάλιστα αὐτῆς δύναται νὰ λεχθῇ, χωρὶς νὰ θεωρηθῇ τολμηρὸς ὁ ἰσχυρισμὸς, ὅτι οἱ πρῶτοι ἑλληνικοὶ Συνεταιρισμοὶ τοῦ 18ου αἰῶνος ἔχουν διὰ τὴν διεθνῆ ἱστορίαν τῶν συγχρόνων συνεταιρισμῶν τὴν ἰδίαν σημασίαν μὲ τοὺς πρώτους συνεταιρισμοὺς τῶν χωρῶν ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι θεωροῦνται σήμερον ὡς αἱ γενέτειραι τῶν διαφόρων εἰδῶν συνεταιρισμῶν.

Ὁ σπουδαιότερος ἐξ ὅλων τῶν ἱστορικῶν τούτων Συνεταιρισμῶν τῆς Ἑλλάδος τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος ὑπῆρξεν ὁ περίφημος Συνεταιρισμὸς τῶν Ἀμπελακίων τῆς Θεσσαλίας, ἀκμάσας ἐπὶ Τουρκοκρατίας περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου. Τὰ Ἀμπελάκια εἶνε σήμερον μικρὰ κώμη 1443 κατοίκων κειμένη ἐπὶ ὀροπεδίου, εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἡηνειοῦ, παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς καιλάδος τῶν Τεμπῶν.

Ἄμεσος σκοπὸς τοῦ Συνεταιρισμοῦ τούτου ὑπῆρξε ἡ συστηματικωτέρα ὀργάνωσις τῆς παραγωγῆς, ἐξαγωγῆς καὶ ἐμπορίας εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τῶν εἰς τὸν τόπον κατασκευαζομένων κοκκίνων νημάτων, φημισμένων διὰ τὸ στιλπνὸν καὶ ἀνεξίτηλον χρῶμα των. Τὸ ἄριστον τοῦτο χρῶμα ὠφείλετο, ὡς λέγεται, εἰς τὴν ποιότητα τοῦ εἰς τὴν περιφέρειαν καλλιεργουμένου ἐρυθροδάνου (ριζαριοῦ), τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς χρωστικὴ ὕλη, ἰδίως δὲ εἰς τὰς ἰδιότητας τῶν ἀφθόνων ὑδάτων τῶν Ἀμπελακίων. Τὰ νήματα, ὡς συνέβαινε καὶ εἰς ἄλλας πόλεις καὶ κωμοπόλεις τῆς Θεσσαλίας, ἀπετέλουν τὸ κυριώτερον προϊὸν τῶν Ἀμπελακίων καὶ τῶν μετ' αὐτῶν συνδεομένων παραγωγικῶς καὶ οἰκονομικῶς χωρίων τῆς περιφερείας των. Σχεδὸν ὅλοι οἱ κάτοικοι, ἕκαστος ἀναλόγως τῆς εἰδικότητός του, εἰργάζοντο εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν νημάτων καὶ ἑπομένως ἐνδιεφέροντο ἀμέσως ἢ ἐμμέσως διὰ τὴν τύχην τοῦ προϊόντος. Ἡ ἐμπορία των φαίνεται ὅτι πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ Συνεταιρισμοῦ ἀνῆκεν εἰς ἑταιρίας ἀποτελουμένας ἀπὸ ἐμπόρους καὶ ἀρχιτεχνίτας, οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποίουν ἐργάτας ἀμειβομένους δι' ἀναλόγου συμμετοχῆς εἰς τὰ κέρδη.

Κατὰ πρωτοβουλίαν τῶν ἀρχηγῶν τῶν κατὰ μέρος τούτων ἑταιριῶν ἀπεφασίσθη ἡ σύστασις τοῦ Συνεταιρισμοῦ διὰ τὴν ἐνιαίαν διαχείρισιν τοῦ προϊόντος καθ' ὅλα αὐτοῦ τὰ στάδια. Ὥστε ὁ Συνεταιρισμὸς ἀπετέλεσε τρόπον τινὰ μίαν ἕνωσιν τῶν ἑταιριῶν αὐτῶν.

Δὲν εἶναι ἀναμφισβητήτως γνωστὰ τὰ αἴτια τὰ ὠθήσαντα τοὺς Ἀμπελακιώτας εἰς τὴν ἵδρυσιν τοῦ Συνεταιρισμοῦ. Κατά τινα ἐκδοχὴν τὴν ὥθησιν πρὸς τοῦτο ἔδωσε τὸ κοινοτικὸν σύστημα, ἰδίως εἰς τὴν ἐκδήλωσιν αὐτοῦ ὡς μέσου ἀκόπου καὶ δικαίας κατανομῆς καὶ εἰσπράξεως τῶν ἐπιβαλλομένων ὑπὸ τοῦ Δυνάστου εἰς τὰς κοινότητας συνολικῶς φόρων. Ἡ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπιτευχθεῖσα συνεργασία καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀγαθὰ ἀποτελέσματα ὤθησαν τοὺς Ἀμπελακιώτας εἰς ἀνάπτυξιν ἐπὶ εὐρυτέρων βάσεων τῆς συνεργασίας ταύτης πρὸς ἐπιδίωξιν γενικωτέρων οἰκονομικῶν σκοπῶν. Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, ἴσως πιθανωτέραν, ἡ ἵδρυσις τοῦ Συνεταιρισμοῦ ὀφείλεται εἰς τὴν πρόθεσιν τῶν κατὰ μέρος ἑταιριῶν νὰ ἐξαφανίσουν δι' αὐτοῦ τὸν μεταξύ των συναγωνισμὸν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ὅλοι ὑφίσταντο ζημίας.

Ὁ χρόνος τῆς ἱδρύσεως τοῦ Συνεταιρισμοῦ δὲν εἶναι ἐπίσης ἀκριβῶς γνωστός. Φαίνεται ὅμως ὅτι οὗτος συνεστήθη κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 18ου αἰῶνος, ἀφοῦ ὑπάρχει ἤδη καταστατικὸν χρονολογούμενον ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου 1780, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνανεοῦται ὑφισταμένη συμφωνία περὶ ἱδρύσεως τοῦ Συνεταιρισμοῦ (1).

Εἰς τὸν Συνεταιρισμὸν μετεῖχον ἐμμέσως σχεδὸν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν Ἀμπελακίων καὶ τῶν πέριξ χωρίων, οἱ ὁποῖοι εἴτε ὡς ἔμποροι, εἴτε ὡς τεχνῖται, εἴτε ὡς ἁπλοῖ ἐργάται μετεῖχον ἢ εἰργάζοντο εἰς τὰς μερικὰς ἑταιρίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀπετελεῖτο ὁ Συνεταιρισμός.

Τὰ εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ Συνεταιρισμοῦ ἀναγκαιοῦντα κεφάλαια ἐσχηματίζοντο δι' εἰσφορῶν τῶν κατὰ μέρος ἑταιριῶν. Τὸ ἀνώτατον καὶ κατώτατον ὅριον ἑκάστης εἰσφορᾶς ἦτο καθωρισμένον, ὡς ἀναφέρεται, μεταξὺ 5000-20000 γροσίων. Ἐπίσης καθωρισμένον ἦτο καὶ τὸ ἐπὶ τῶν μετοχῶν μέρισμα ἀνερχόμενον εἰς 12 ο/ο, ὡς προκύπτει ἀπὸ τὰ δύο γνωστὰ εἰς ἡμᾶς καταστατικὰ τοῦ Συνεταιρισμοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἕν εἶναι καταχωρημένον εἰς τὴν πραγματείαν τοῦ F. Boulanger περὶ Ἀμπελακίων (2), τὸ δὲ ἄλλο εἰς τὸν ἀνωτέρω μνημονευθέντα τόμον τοῦ περιοδικοῦ «Νέος Ἑλληνομνήμων».

Ὁ Συνεταιρισμὸς ἀνελάμβανε τὴν ἐξαγωγὴν καὶ διάθεσιν τῶν νημάτων εἰς τὸ ἐξωτερικόν, κυρίως εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην. Ἐπίσης ἐπετήρει καὶ ἐρρύθμιζε τὴν παραγωγὴν εἰς τὸν τόπον. Ἐκτὸς τῶν νημάτων, ὡς ἀναφέρει ὁ Boulanger, ὁ Συνεταιρισμὸς ἀνελάμβανε τὴν διάθεσιν καὶ γεωργικῶν προϊόντων τῶν Ἀμπελακίων μὴ δυναμένων νὰ καταναλωθοῦν ἐπιτοπίως. Ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσῆγεν οὗτος εἴδη χρήσιμα εἰς τοὺς Ἀμπελακιώτας, τὰ ὁποῖα ἐπώλει εἰς αὐτούς. Οὕτω μετεῖχεν οὗτος τῆς διπλῆς ἰδιότητος τοῦ συνεταιρισμοῦ πωλήσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ καταναλωτικοῦ ἀφ' ἑτέρου, ἐπετύγχανε δὲ διὰ τοῦ συνδυασμοῦ ποικίλων ἐξαγωγικῶν καὶ εἰσαγωγικῶν ἐργασιῶν τὴν μεγίστην δυνατὴν ἀπόδοσιν τῶν οἰκονομικῶν αὐτοῦ δυνάμεων. Πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ἐργασιῶν του εἶχεν ὁ Συνεταιρισμὸς κεντρικὸν πρακτορεῖον ἐν Βιέννῃ, εἰς πλείστας δὲ ἄλλας πόλεις τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνταποκριτάς.

Οἱ μεταξὺ τοῦ Συνεταιρισμοῦ καὶ τῶν μελῶν του λογαριασμοὶ ἀφορῶντες τὰς ποικίλας μεταξύ των συναλλαγὰς ἐκαθαρίζοντο καθ' ὡρισμένα χρονικὰ διαστήματα. Ἐν τῷ μεταξὺ φαίνεται ὅτι ἐλάμβανον αἱ κατὰ μέρη ἑταιρίαι ἢ τὰ μέλη των προκαταβολὰς εἴτε εἰς μετρητὰ εἴτε εἰς εἴδος.

Ἡ διοίκησις τοῦ Συνεταιρισμοῦ ἐγίνετο δι' ἀντιπροσώπων τῶν κατὰ μέρος ἑταιριῶν. Κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν διοικούντων ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν ὄχι ὁ πλοῦτος ἀλλὰ ὁ ζῆλος, ἡ τιμιότης καὶ ἡ ἐμπορικὴ ἱκανότης τῶν ὑποψηφίων. Εἰς τοῦτο ὀφείλεται τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπανειλημμένως ἐξελέγησαν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Συνεταιρισμοῦ πτωχοὶ Ἀμπελα-

(1) Νέος Ἑλληνομνήμων, Τόμος 14ος Τεύχη Β-Δ. 1920.

(2) F. Boulanger «Ambélakia ou les Associations et les municipalités Helléniques» Paris 1875.

κιῶται συνδέσαντες τὸ ὄνομά των μέ τὴν προκοπὴν τοῦ Συνεταιρισμοῦ.

Ἡ διάρκεια τοῦ Συνεταιρισμοῦ ἦτο ὡρισμένη. Κατὰ τὴν λῆξιν της ἀνενεοῦτο ἡ συμφωνία περὶ διατηρήσεως τοῦ Συνεταιρισμοῦ, μετὰ προηγουμένην ἐκκαθάρισιν τῶν λογαριασμῶν.

Ἡ περιουσία τοῦ Συνεταιρισμοῦ, ἀφοῦ ἐξεπίπτοντο ἐξ αὐτῆς τὰ ξένα κεφάλαια, οἱ τόκοι αὐτῶν, τὰ γενικὰ ἔξοδα κλπ., διενέμετο μεταξὺ τῶν μελῶν σύμφωνα μὲ τὴν ἐκ τῶν προτέρων τάξιν διανομῆς.

Εἰς τὸ καταστατικὸν τὸ δημοσιευθὲν εἰς τὸν Νέον Ἑλληνομνήμονα ὁρίζεται ἡ διάρκεια τοῦ Συνεταιρισμοῦ τριετής, εἰς δὲ τὸ καταστατικὸν τὸ περιλαμβανόμενον εἰς τὴν πραγματείαν τοῦ Boulanger ἑξαετής, μὲ ἐκκαθάρισιν τῶν λογαριασμῶν καὶ ἀναθεώρησιν τῶν μεριδίων τῶν μελῶν ἀνὰ τριετίαν.

Καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ Boulanger καὶ ὁ Φιλάρετος (1), ἐξ ὧν ὁ πρῶτος γράφει ὅτι στηρίζεται εἰς πληροφορίας δοθείσας εἰς αὐτὸν ἀπὸ ἓν πρώην μέλος τοῦ Συνεταιρισμοῦ, ἐκ τῶν προσόδων τοῦ Συνεταιρισμοῦ ἐξεπίπτοντο τὰ ἑξῆς ποσά: 1) Οἱ ὀφειλόμενοι εἰς τοὺς Τούρκους φόροι (2), 2) Αἱ γενόμεναι δαπάναι διʼ ἐνίσχυσιν τῶν πτωχῶν ἐργατῶν, παροχὴν δώρων εἰς τοὺς πασάδες, συντήρησιν τῶν ὑπὸ τῆς κοινότητος ἱδρυμένων νοσοκομείων, σχολείων, ναῶν καὶ κατασκευὴν κοινοτικῶν δρόμων, 3) Τὸ μέρισμα τῶν κεφαλαίων πρὸς 15 ο/ο καὶ ὁ τόκος τῶν καταθέσεων πρὸς 12 ο/ο, 4) Τὰ ἔξοδα διοικήσεως, ἐνοικίων, γραφείου, πρακτορείων τοῦ ἐξωτερικοῦ, ταξιδίων, καθὼς καὶ αἱ ἀμοιβαὶ τῶν πρακτόρων ἀναλόγως τῆς ἱκανότητός των. Τὰ ὑπόλοιπα κέρδη διενέμοντο μεταξὺ τῶν ἐργατῶν, ἰδιοκτητῶν ἀγρῶν, δηλ. παραγωγῶν πρώτης ὕλης, ἐξ ἧς κατεσκεύαζον οὗτοι νήματα, καὶ ἁπλῶν ἐργατῶν κατασκευῆς νημάτων.

Ἡ πτῶσις του κατὰ τὸ 1811 ὀφείλεται, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἀφʼ ἑνὸς εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ὁ ὁποῖος ἐφθόνησε τὴν ἀκμὴν τῶν Ἀμπελακίων, ἀφʼ ἑτέρου δὲ εἰς τὴν πτώχευσιν τῆς Αὐστρίας, ἕνεκα τῆς ὁποίας ὁ Συνεταιρισμὸς ἔχασε 10 ἑκατομμύρια φράγκα, περίπου τὸ ἥμισυ τῶν κεφαλαίων του, κατατεθειμένα εἰς αὐστριακὰς τραπέζας.

Ἀφορμὴν πρὸς ἐπέμβασιν ἔδωσαν εἰς τοὺς Τούρκους οἱ ἴδιοι οἱ Ἀμπελακιῶται, οἱ ὁποῖοι τοὺς προσεκάλεσαν διὰ νὰ λύσουν τὰς μεταξύ των διαφορὰς καὶ νὰ τοὺς συμφιλιώσουν. Οὕτω εὗρον οἱ Τοῦρκοι τὴν εὐκαιρίαν νὰ καταστρέψουν καὶ τὸν Συνεταιρισμὸν καὶ τοὺς συνεταίρους.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς νηματουργίας τῆς Ἀγγλίας κατέστησε πλέον ὁριστικῶς ἀδύνατον τὴν ἐπανίδρυσιν τῶν βιοτεχνικῶν νηματουργείων τῆς Θεσσαλίας.

Χαρακτηριστικὰ τοῦ Συνεταιρισμοῦ αὐτοῦ εἶνε ἡ βαθεῖα ἀνθρωπιστικὴ ἀντίληψις, ἐπιμαρτυρουμένη διὰ τῆς διαθέσεως μεγάλου μέρους τῶν ἐσόδων του εἰς κοινωφελεῖς σκοπούς, ἡ ἄκρα δημοκρατικότης—πλούσιοι καὶ πτωχοὶ εἶχον τὰ αὐτὰ δικαιώματα—καὶ ὁ μεγάλος σεβασμὸς πρὸς τὴν ἐργασίαν.

(1) Γεωρ. Ν. Φιλαρέτου Συνεργατικοὶ Συνεταιρισμοὶ Ἀμπελακίων, Ὕδρας, Σπετσῶν, Ψαρῶν. Ἀθῆναι 1927.

(2) Τοῦτο ἀναφέρεται ρητῶς μόνον ὑπὸ τοῦ Φιλαρέτου.

Πλὴν τοῦ Συνεταιρισμοῦ τῶν Ἀμπελακίων ὑπῆρχε καὶ ἐν Χίῳ Συνεταιρισμὸς παραγωγῆς μετάξης καὶ προϊόντων ἐκ μετάξης, τοῦ ὁποίου ὅμως ἡ δρᾶσις, καθʼ ὅσον γνωρίζω, δὲν ἔχει μέχρι τοῦδε ἐρευνηθῆ.

Οἱ Ναυτικοὶ Συνεταιρισμοὶ τῶν μικρῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, Ὕδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρρῶν καθὼς καὶ ἄλλων νήσων καὶ παραλίων πόλεων δὲν συνετέλεσαν μόνον εἰς τὴν ἀπόκτησιν ἐκ μέρους τῶν πτωχῶν ναυτικῶν ἰδιοκτήτων πλοίων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἐφοδιασμὸν τῆς Ἑλλάδος διʼ ἰσχυροτάτου ἐμπορικοῦ στόλου, ὅστις ἐξοπλισθεὶς κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 προσέφερεν ὑψίστας ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας.

Καὶ οἱ Συνεταιρισμοὶ οὗτοι στηρίζονται ἐπὶ τῶν αὐτῶν περίπου ἀρχῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων καὶ οἱ νεώτεροι συνεταιρισμοί. Ἱκανοὶ ναυτικοὶ συνεταιρίζοντο μετὰ ναυπηγῶν, ἐμπόρων εἰδῶν ναυπηγήσεως, μικρῶν κεφαλαιούχων καὶ ναυτῶν καὶ κατεσκεύαζαν διὰ συνεισφορᾶς ἓν συνεταιρικὸν πλοῖον, τὸ ὁποῖον ἐξεμεταλλεύοντο ἀπὸ κοινοῦ. Κυρίως ἤσκουν διὰ συνεταιρικῶν κεφαλαίων τὸ ἐμπόριον τοῦ σίτου, τὸν ὁποῖον ἠγόραζαν εἰς τὴν Ρωσσίαν καὶ μετέφεραν ἐκ τῶν λιμένων τῆς Μαύρης Θαλάσσης εἰς τοὺς λιμένας τῆς Μεσογείου. Ἕκαστος εἶχεν ἀνάλογον πρὸς τὸ μερίδιόν του ἐπὶ τοῦ πλοίου ἢ τῶν κεφαλαίων, ἢ ἀνάλογον πρὸς τὴν παρασχεθεῖσαν ἐργασίαν συμμετοχὴν ἐπὶ τῶν κερδῶν. Πλοίαρχος καὶ ναῦται μετέχοντες ἑκάστης ἐπιχειρήσεως, συνηθέστατα συγκύριοι καὶ τοῦ πλοίου, ἀνέπτυσσαν κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἐργασίας μέγιστον ἐνδιαφέρον, ποὺ δὲν θὰ ἐπεδείκνυον ἂν ἦσαν ἁπλῶς μισθωτοί. Τὸ σύστημα τοῦτο τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν πλοίων συνεταιρικῶς ἐφηρμόσθη καὶ μετὰ τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν τῶν Ἑλλήνων, συντελέσαν εἰς τὴν ταχεῖαν αὔξησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ στόλου.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω Συνεταιρισμῶν δὲν ἔλειψαν τὰ παραδείγματα καὶ ἄλλων ὑποτυπωδῶν συνεταιρισμῶν καθʼ ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Οἱ συνηθέστεροι τύποι τοιούτων συνεταιρισμῶν εἶνε οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν νομάδων ποιμένων διὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἐνοικίασιν λειβαδίων καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ μικρῶν γαλακτοκόμων πρὸς ἀπὸ κοινοῦ ἐπεξεργασίαν τοῦ γάλακτος (εἶδος fruitiéres, ὅπως ὑφίσταντο ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ Γαλλίᾳ) καθὼς καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν ἁλιέων, διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ τὰς συνηθεστέρας μορφὰς στοιχειώδους συνεταιρισμοῦ.

Ὅλα τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα ἀποδεικνύουν ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ συνεργατισμοῦ ἦτο ἀνέκαθεν βαθύτατα ριζωμένον εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ἕλληνος καὶ δὲν ἀνέμενε παρὰ νὰ δοθοῦν οἱ κατάλληλοι ὅροι διὰ νὰ ἐκδηλωθῆ ὁριστικῶς καὶ νὰ ἐξελιχθῆ ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ σημερινοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ καθεστῶτος, λίαν προσφόρου πρὸς ἀνάδειξιν αὐτοῦ.

β) Ἡ νεωτέρα συνεταιριστικὴ κίνησις μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς εἰδικῆς περὶ συνεταιρισμῶν νομοθεσίας.

Ἡ νεωτέρα συνεταιριστικὴ κίνησις ἀρχίζει κυρίως περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1900. Εἶναι ὅμως ἀληθὲς ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1879 ἐλειτούργει ἐν Κύμῃ τῆς Εὐβοίας σωματεῖον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «ὁ Ἐργάτης», σκοπὸν ἔχον τὴν ἀποταμίευσιν, τὴν παροχὴν δανείων καὶ τὴν περίθαλψιν τῶν ἀσθενούντων μελῶν. Τὸ Σωματεῖον ὅμως τοῦτο παρέχον δάνεια καὶ εἰς μὴ συνεταίρους εἶχε μᾶλλον μορφὴν ἐπιχειρηματικήν, καίτοι δὲν τοῦ ἔλειπαν ἄλλα τινὰ δευτερεύοντα χαρακτηριστικὰ τοῦ Συνεταιρισμοῦ, ὅπως ἡ περιωρισμένη περιφέρεια καὶ τὸ δικαίωμα τῆς μιᾶς ψήφου δι' ὅλα τὰ μέλη. Τὸ Σωματεῖον τοῦτο λειτουργῆσαν ἀπὸ τοῦ 1879 μέχρι τοῦ 1912 δὲν εἶχε καμμίαν ἐπίδρασιν εἰς τὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν τῆς χώρας (1).

Εἰς τὴν νεωτέραν συνεταιριστικὴν κίνησιν προηγεῖται καὶ πάλιν ἡ Θεσσαλία εἰς πόλιν τῆς ὁποίας, τὸν Ἀλμυρόν, ἱδρύθη ὁ πρῶτος πιστωτικὸς συνεταιρισμὸς κατὰ τὸ 1900. Ὁ Συνεταιρισμὸς οὗτος, ἐλλείψει εἰδικῆς προβλέψεως εἰς τὴν νομοθεσίαν, ἱδρύθη ὑπὸ μορφὴν σωματείου καὶ μὲ τὴν ἐπωνυμίαν «Μετοχικὸς Γεωργικὸς Σύλλογος Ἀλμυροῦ». Ἡ σύστασις τοῦ Συνεταιρισμοῦ τούτου ὀφείλεται εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ νῦν γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν κ. Νικ. Μιχοπούλου καὶ τοῦ μακαρίτου Δ. Γρηγοριάδου, γεωπόνου, διευθυντοῦ τῆς Κασσαβετείου Γεωργικῆς Σχολῆς. Ὁ Γρηγοριάδης γνωρίζων τὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἠθέλησε νὰ τὴν μεταφυτεύσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοῦτο κατέστησε δυνατὸν ὁ ζῆλος καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ συνεργάτου του, χάρις εἰς τὰς προσπαθείας τοῦ ὁποίου τὸ δύσκολον σχετικῶς ἐγχείρημα τῆς εἰσαγωγῆς ἑνὸς νέου φαινομενικῶς διὰ τὴν Ἑλλάδα θεσμοῦ, κατέστη δυνατὸν νὰ στεφθῇ ὑπὸ ἐπιτυχίας.

Ἡ ὁριστικὴ μορφὴ τοῦ Συνεταιρισμοῦ, στηριζομένη εἰς τὰ ξένα πρότυπα, ἀλλὰ καὶ προσηρμοσμένη πρὸς τὰς ἑλληνικὰς συνθήκας, ὀφείλεται εἰς τὸν ἐπιφανέστερον Ἕλληνα Συνεταιριστὴν καὶ ἐπὶ μακρὸν πραγματικὸν ἡγέτην τῆς κινήσεως ἀείμνηστον Σωκράτην Ἰασεμίδην. Οὗτος, τοποθετηθεὶς κατὰ τὸ 1906 εἰς τὴν Κασσαβέτειον Γεωργικὴν Σχολήν, ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ Συνεταιρισμοῦ Ἀλμυροῦ, τὸν ὁποῖον διὰ τῶν γνώσεών του, τοῦ κύρους του καὶ τῆς ἀγάπης του ἐνίσχυσε εἰς τὸ ἔργον του, ἀφοῦ τὸν ἐβοήθησε νὰ τροποποιήσῃ καταλλήλως τὸ καταστατικόν του.

Σκοπὸς τοῦ Συνεταιρισμοῦ τούτου ἦτο ἡ παροχὴ δανείων πρὸς τοὺς συνεταίρους καὶ ὁ ἀλωνισμὸς τῶν σιτηρῶν τῶν συνεταίρων δι' ἰδιοκτήτου ἀλωνιστικῆς μηχανῆς. Διὰ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν δύο τούτων σκο-

(1) Β. Γανώση «Συνεταιριστικὰ χρονικά», εἰς «Συνεταιριστὴν» ἔτος 1926 τεῦχος 19.

πῶν ὁ Συνεταιρισμὸς ἀνέμενε ἀφ' ἑνὸς ν' ἀπαλλάξῃ τοὺς συνεταίρους ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῆς τοκογλυφίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἰδιοκτητῶν ἀλωνιστικῶν μηχανῶν, οἱ ὁποῖοι εἰσέπραττον μεγάλας ἀμοιβὰς διὰ τὸν ἀλωνισμὸν τῶν σιτηρῶν τῶν παραγωγῶν.

Ἐπίσης διὰ τοῦ καταστατικοῦ ἐπετρέπετο εἰς τὸν Συνεταιρισμὸν νὰ προμηθεύεται χημικὰ λιπάσματα διὰ τοὺς συνεταίρους του, καθὼς καὶ νὰ πωλῇ ἀπὸ κοινοῦ τὰ προϊόντα αὐτῶν.

Ὁ Συνεταιρισμὸς εἶχεν ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ συγχρόνου Συνεταιρισμοῦ, ἀπέκλινε δὲ μόνον κατὰ τὴν μερίδα, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχεν ὁρίσει σταθεράν· σταθερὰν εἶχεν ὁρίσει τὴν ἐτησίαν εἰσφορὰν ἔναντι τῆς μερίδος, ἥτις οὕτω ἠδύνατο ν' αὐξηθῇ ἀπεριορίστως.

Ὁ Συνεταιρισμὸς Ἀλμυροῦ, εὐδοκιμήσας, ἐχρησίμευσεν ὡς παράδειγμα πρὸς ἵδρυσιν καὶ ἄλλων συνεταιρισμῶν, ἐξ ὧν σπουδαιότερος εἶνε ὁ Πιστωτικὸς Συνεταιρισμὸς Τεχνεργατῶν Λαμίας, εἰς τὸν ὁποῖον μετετράπη τὸ 1906 ὁ ἀπὸ τοῦ 1900 ὑφιστάμενος Σύλλογος Τεχνεργατῶν Λαμίας, τὸ Μετοχικὸν Ταμεῖον Ἀλληλοβοηθείας Νεοχωρίου Παραχελωΐτιδος, ἱδρυθὲν τὸ 1911 καὶ ὁ Γεωργικὸς Προμηθευτικὸς Σύνδεσμος Μεσογείων ἱδρυθεὶς τὸ 1912. Ἐπίσης συγχρόνως ἱδρύθησαν ἀκόμη καὶ οἱ οἰνοποιητικοὶ Συνεταιρισμοὶ Μεγάρων καὶ Χαλκίδος. Πάντες οἱ ἀνωτέρω, ἐκτὸς τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου ἱδρυθέντων ὑπὸ μορφὴν σωματείου, ἱδρύθησαν ὑπὸ μορφὴν ἀνωνύμου ἑταιρίας, διότι τότε ἀκόμη δὲν ὑφίστατο εἰδικὴ περὶ συνεταιρισμῶν νομοθεσία ἐν Ἑλλάδι. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἐπίσης οἱ ὑπάλληλοι τῶν Σιδηροδρόμων εἶχον ἱδρύσει ἤδη ἀπὸ τοῦ 1909 ἕνα καταναλωτικὸν συνεταιρισμόν. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1912 καθίσταται ἡ συνεταιριστικὴ κίνησις ζωηροτέρα. Εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ ἔτους τούτου καὶ τοῦ τέλους τοῦ 1914, ὁπότε ἐψηφίσθη ὁ νόμος περὶ συνεταιρισμῶν, χρονικὸν διάστημα ἱδρύθησαν ἀρκετοὶ συνεταιρισμοί, ἰδίως εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν Θεσσαλίαν κλπ.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἔμπρακτον αὐτὴν ἀπόδειξιν ὅτι ὁ συνεταιρισμὸς ὄχι μόνον εἶνε καὶ εἰς ἡμᾶς χρήσιμος, ἀλλὰ καὶ πρακτικῶς ἐφαρμόσιμος, παρ' ὅλους τοὺς δισταγμούς, ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ ἀτομιστικοῦ χαρακτῆρος μας, ἤρχισεν ἡ διαφώτισις τοῦ κόσμου περὶ τῶν σκοπῶν αὐτοῦ καὶ ἡ προπαγάνδα διὰ τὴν διάδοσίν του. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαβε κυρίως ὁ μακαρίτης Ἰασεμίδης, ὁ ὁποῖος ἐδημοσίευσε σχετικὴν περὶ συνεταιρισμῶν μελέτην τὸ 1905 εἰς τὸ Γεωργικὸν Δελτίον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν. Τὸ 1913 ἐδημοσίευσεν εὐρυτέραν τοιαύτην εἰς τὸ Γεωργικὸν Δελτίον τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, εἰς τὴν ὁποίαν περιέλαβε καὶ τὰ μέχρι τότε συντελεσθέντα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ συνεταιριστικῆς ἀπόψεως (1).

(1) Ἴδε Γεωργικὸν Δελτίον Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, Τεῦχος Α', ἔτους 1913, «Οἱ Γεωργικοὶ Συνεταιρισμοὶ» ὑπὸ Σ. Ἰασεμίδου, Ἐπιθεωρητοῦ Γεωργίας.

γ) Ἡ νομοθεσία περὶ συνεταιρισμῶν καὶ διαμόρφωσίς καὶ διάκρισις αὐτῶν.

Εἰς τὴν Ὑπαιθρον ἤρχισε νὰ δημιουργῆται πλέον ἔντονος συνεταιριστικὴ κίνησις. Αὕτη ὠφείλετο κυρίως εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ἐξευρέσεως κεφαλαίων διὰ τὴν ὁλοὲν βελτιουμένην γεωργίαν, πρὸ πάντων εἰς τὰς ἐντατικὰς καλλιεργείας ἐξαγομένων προϊόντων (σταφίδος, καπνοῦ κλπ.), τὰ ὁποῖα μόνον διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ ἠδύναντο νὰ ἐξεύρουν οἱ παραγωγοὶ εἰς ἀρκετὴν ποσότητα καὶ ὑπὸ ἀνεκτοὺς ὅρους.

Ἐπίσης, ἐκτὸς τοῦ ἀνωτέρω λόγου, τὸ ὑπὲρ τῶν συνεταιρισμῶν ρεῦμα ὠφείλετο τότε καὶ εἰς τὴν γενικωτέραν στροφὴν τοῦ λαοῦ πρὸς συγχρονισμένας οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς μεταρρυθμίσεις, ἡ ὁποία παρετηρήθη ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1909. Μεταξὺ τῶν μεταρρυθμίσεων αὐτῶν ὁ θεσμὸς τοῦ συνεταιρισμοῦ ἀνεγνωρίσθη ὡς τὸ προσφορώτερον μέσον διὰ τὴν καλυτέρευσιν τῆς θέσεως τῶν πτωχῶν τάξεων καὶ ἰδίως τῶν γεωργῶν.

Ὑπὸ τὴν διπλῆν αὐτὴν ἐπίδρασιν ἐπεβάλλετο πλέον ἀπαραιτήτως ἡ δι' εἰδικοῦ νόμου ρύθμισις τῆς οἰκονομικῆς καὶ νομικῆς θέσεως τῶν συνεταιρισμῶν κατὰ τρόπον ἐξασφαλίζοντα τὴν ἐπιτυχίαν των.

Τὸ Κράτος, τὸ ὁποῖον ηὐνόει τὴν κίνησιν καὶ παντοιοτρόπως τὴν ἐνίσχυε, ἀνεγνώρισε τὴν ἀνάγκην αὐτὴν καὶ ἔσπευσε νὰ τὴν ἱκανοποιήσῃ διὰ τῆς ψηφίσεως τοῦ νόμου 602 «περὶ συνεταιρισμῶν» τοῦ ἔτους 1914. Ὁ νόμος οὗτος τροποποιηθεὶς ἐπανειλημμένως μεταγενεστέρως διὰ νεωτέρων νόμων, μεταξὺ τῶν ὁποίων σπουδαιότεροι εἶνε τὸ νομοθετικὸν διάταγμα τῆς 28 Νοεμβρίου 1925 καὶ ὁ νόμος 5289 τοῦ 1931 (1), βασίζεται κυρίως ἐπὶ τοῦ γερμανικοῦ περὶ συνεταιρισμῶν νόμου, εἶνε ὅμως προσηρμοσμένος εἰς τὰς ἑλληνικὰς συνθήκας.

Κατὰ τὸν νόμον, πρὸς σύστασιν συνεταιρισμοῦ ἀπαιτεῖται νὰ διατυπωθῇ ἐγγράφως ὁ ὀργανισμὸς τοῦ συνεταιρισμοῦ, καλούμενος ὑπὸ τοῦ νόμου καταστατικόν, μεταξὺ ἑπτὰ προσώπων συμπληρωσάντων τοὐλάχιστον τὸ 18ον ἔτος τῆς ἡλικίας των καὶ νὰ ἐγκριθῇ ἡ ἵδρυσίς του ὑπὸ τῆς Διοικήσεως. Ὁ συνεταιρισμὸς σχηματίζει τὰ κεφάλαιά του δι' εἰσφορῶν (μερίδων) τῶν συνεταίρων ἀφ' ἑνὸς καὶ δι' ἀποταμιεύσεως μέρους τῶν κερδῶν αὐτοῦ ἀφ' ἑτέρου, δύναται δὲ νὰ εἶναι περιωρισμένης ἢ ἀπεριορίστου εὐθύνης. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἕκαστον μέλος εὐθύνεται ἐκτὸς τῆς εἰσφορᾶς του (μερίδος του) διὰ τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ

(1) Ἴδε ἀνεπισήμους κωδικοποιήσεις νόμου γενομένας ὑπὸ Ἀγροτικῆς Τραπέζης, Ἀθῆναι 1932, καὶ Α. Κουκουράβα «Συνεταιριστικοὶ νόμοι», Σέρραι 1932. Ὁ νόμος 602 ἐτροποποιήθη μεταγενεστέρως διὰ τῶν ἑξῆς νόμων: Ν.Δ. τῆς 18 Νοεμβρίου 1917 κυρωθέντος διὰ τοῦ νόμου 1435, ν. 1688, Ν. Δ. τῆς 28 Νοεμβρίου 1925, νόμων 4055, 4640, 5277 καὶ 5289. Τοὺς ὅρους ὑφ' οὓς χωρεῖ ἐφαρμογὴ τοῦ ἄρθρου 89 τοῦ νόμου 602 ὁρίζει τὸ ν. δ]μα τῆς 13 Σ)βρίου 1925 «Περὶ καθορισμοῦ τρόπου συμμετοχῆς τῶν συνεταιρισμῶν εἰς δημοσίους συναγωνισμοὺς πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργων ἢ προμήθειαν εἰδῶν τοῦ Δημοσίου κλπ.».

συνεταιρισμοῦ καὶ διὰ ποσοῦ καθωρισμένου ἐκ τῶν προτέρων, τοῦ ὁποίου ὅμως ἡ καταβολὴ δὲν ἐπιβάλλεται, εἰ μὴ μόνον ὑφ' ὡρισμένας προϋποθέσεις, ὅταν ὁ συνεταιρισμὸς περιέλθῃ εἰς ἀδυναμίαν ἐκπληρώσεως ἐξ ἰδίων τῶν ὑποχρεώσεών του.

Ἐπὶ ἀπεριορίστου εὐθύνης ὁ συνεταῖρος εὐθύνεται κατὰ τ' ἀνωτέρω δι' ὁλοκλήρου τῆς περιουσίας του. Ἐπὶ ἀπεριορίστου εὐθύνης ἐπίσης ἕκαστος συνεταῖρος ἔχει μίαν ψῆφον. Ἐπὶ περιωρισμένης εὐθύνης δύναται διὰ τοῦ καταστατικοῦ ν' ἀναγνωρισθῇ δικαίωμα διπλῆς ψήφου ὅταν ἔχῃ τις πλείονας τῶν πέντε μερίδων. Ἐξαιρετικῶς εἰς εἴδη τινὰ συνεταιρισμῶν παραγωγῶν (οἰνοποιητικοί, ἐλαιουργικοί, τυροκομικοί, ἐπεξεργασίας ὀπωρῶν) ἀνεγνωρίσθη ὅτι διὰ τοῦ καταστατικοῦ δύναται νὰ ἐπιβληθῇ ὑποχρεωτικῶς ἡ ἀπόκτησις πλειόνων μερίδων, ἀναλόγως τῆς παραγωγῆς ἑκάστου, καὶ συγχρόνως ἡ ἀναγνώρισις ἀριθμοῦ ψήφων ἀναλόγου πρὸς τὰς ὑποχρεωτικῶς κτωμένας πλείονας μερίδας, ὄχι ὅμως ἄνω τῶν πέντε. Τοῦτο ἐγένετο διότι ἀνεγνωρίσθη ὅτι ἦτο δίκαιον οἱ εἰσάγοντες μεγαλυτέρας ποσότητας προϊόντων εἰς τὸν συνεταιρισμὸν πρὸς κοινὴν ἐπεξεργασίαν νὰ μετέχουν ἀφ' ἑνὸς διὰ μεγαλυτέρου χρηματικοῦ ποσοῦ καὶ νὰ ἔχουν ἀφ' ἑτέρου βαρυτέραν γνώμην τῶν λοιπῶν. Οὕτω ἠλπίζετο ὅτι θὰ προσελκύοντο οἱ μεγάλοι παραγωγοὶ εἰς τοὺς συνεταιρισμούς.

Οἱ συνεταιρισμοὶ ὑποχρεοῦνται εἰς σχηματισμὸν ἀποθεματικῶν κεφαλαίων διὰ παρακρατήσεως μέρους ἐκ τῶν κερδῶν των.

Ἐπίσης διὰ τοῦ νόμου ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς νὰ ἀποτελέσουν μέλη ἑνώσεων συνεταιρισμῶν διὰ τὴν καλυτέραν καὶ συστηματικωτέραν ἐπιδίωξιν τῶν οἰκονομικῶν αὐτῶν σκοπῶν καθὼς καὶ μέλη σωματείων πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν συνεταιριστικῶν ἰδεωδῶν, χωρὶς ὅμως ταῦτα νὰ ἐπιδιώκουν καὶ οἰκονομικοὺς σκοπούς.

Ὄργανα τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶναι ἡ γενικὴ συνέλευσις ἀποτελουμένη ἐξ ὅλων τῶν μελῶν, τὸ διοικητικὸν συμβούλιον καὶ τὸ Ἐποπτικὸν συμβούλιον. Ἀμφότερα τὰ τελευταῖα ἀποτελοῦνται ἐκ συνεταίρων, ἕκαστον τοὐλάχιστον ἐκ τριῶν, ἐκλεγομένων ὑπὸ τῆς γενικῆς συνελεύσεως. Ἐκ τῶν ὀργάνων τούτων ἀνώτατον διοικητικὸν καὶ ἐποπτικὸν ὄργανον εἶναι ἡ γενικὴ συνέλευσις περιοριζομένη μόνον ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τοῦ καταστατικοῦ. Τὸ διοικητικὸν συμβούλιον εἶναι τὸ ἐκτελεστικὸν ὄργανον τοῦ συνεταιρισμοῦ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ νόμου, τοῦ καταστατικοῦ καὶ τῶν ἀποφάσεων τῆς γενικῆς συνελεύσεως, ἐνῷ τὸ ἐποπτικὸν συμβούλιον εἶνε ἐντεταλμένον ὅπως παρακολουθῇ καὶ ἐλέγχῃ τὰς πράξεις τοῦ διοικητικοῦ ὡς ἀντιπρόσωπος τρόπον τινὰ τῆς γενικῆς συνελεύσεως.

Περαιτέρω καθορίζονται λεπτομερῶς τ' ἀφορῶντα τὴν συγκρότησιν, λειτουργίαν, περιορισμούς, διάλυσιν κλπ. τῶν συνεταιρισμῶν.

Ἀρχικῶς ἀνετέθη ἡ ἐφαρμογὴ τῆς περὶ συνεταιρισμῶν νομοθεσίας εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ μὲν ἀστικοὶ συνεταιρισμοὶ ὑπήγοντο ὑπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐργασίας, οἱ δὲ γεωργικοὶ ὑπὸ τὴν ὑπηρεσίαν γεωργικῆς οἰκονομίας.

Βραδύτερον ὅτε ἱδρύθη τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Γεωργίας (ἔτος 1917) ἀνέλαβε τοῦτο τὴν ἐφαρμογὴν τῆς σχετικῆς νομοθεσίας εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμούς, ἐνῷ οἱ ἀστικοὶ συνεταιρισμοὶ παρέμειναν εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ἐθν. Οἰκονομίας. Πρὸς διάκρισιν τῶν συνεταιρισμῶν εἰς γεωργικοὺς καὶ ἀστικοὺς ἐχρησίμευσεν ἡ ἰδιότης τῶν μελῶν των· δηλαδὴ γεωργικοὶ ἦσαν οἱ συνεταιρισμοὶ οἱ ἀποτελούμενοι κατὰ πλειονότητα ἐκ γεωργῶν, ὡς ἀστικοὶ δὲ ἐχαρακτηρίζοντο ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων τὰ μέλη δὲν ἦσαν κατὰ πλειονότητα γεωργοί.

Πλὴν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι σκοπὸν γενικῶς ἔχουν νὰ διευκολύνουν τοὺς γεωργοὺς κατὰ τὴν ἄσκησιν τῆς ἐπιχειρήσεώς των, εἰς τοὺς ὁποίους ὅμως ὑπάγονται κατὰ τὴν ἀνωτέρω διάκρισιν καὶ οἱ ἐκ γεωργῶν συνεταιρισμοὶ καταναλωτῶν, ὑπάρχουν ἀκόμη εἰς τὴν ὕπαιθρον καὶ δύο ἄλλαι κατηγορίαι συνεταιρισμῶν ἀποτελουμένων ἐξ ἀγροτῶν. Οἱ συνεταιρισμοὶ ἀποκαταστάσεως ἀκτημόνων καλλιεργητῶν καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ ἐγγείων βελτιώσεων. Οἱ πρῶτοι σκοπὸν ἔχουν νὰ διευκολύνουν τὴν ὑπὸ τοῦ Κράτους ἀναληφθεῖσαν ἀπὸ μακροῦ προσπάθειαν πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν εἰς μικροϊδιοκτησίας. Οἱ δεύτεροι χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων ἐγγείων βελτιώσεων.

Ἀμφότεραι αἱ εἰδικαὶ αὗται κατηγορίαι συνεταιρισμῶν διεπόμεναι ἀπὸ εἰδικὴν ἑκάστη νομοθεσίαν, προσηρμοσμένην πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῶν φύσιν, δὲν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς συνεταιριστικαὶ μορφαὶ ἀνταποκρινόμεναι πλήρως πρὸς τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν φύσιν τοῦ συγχρόνου συνεταιρισμοῦ. Οὐχ ἧττον ὅμως ἡ καθιέρωσις τοῦ ὅρου «συνεταιρισμὸς» καὶ διὰ τὰς ὀργανώσεις αὐτάς, ἡ ὕπαρξις πολλῶν συνεταιριστικῶν χαρακτηριστικῶν εἰς τὴν συγκρότησίν των καὶ ἡ ἀνάγκη νὰ συμπεριληφθοῦν εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν μελέτην ὅλαι αἱ ὑπάρχουσαι εἰς τὴν χώραν μας συνεταιριστικαὶ μορφαὶ ἐπιβάλλει νὰ ἀσχοληθῶμεν καὶ μὲ τοὺς συνεταιρισμοὺς αὐτοὺς καὶ νὰ δώσωμεν στοιχεῖα τινὰ ἀφορῶντα τοὺς σκοπούς των, τὴν μέχρι τοῦδε κίνησίν των, τὰ ἐπιτευχθέντα ὑπ' αὐτῶν ἀποτελέσματα κλπ.

Ὅθεν εἰς τὴν ὕπαιθρον δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τρεῖς κατηγορίας συνεταιρισμῶν. Τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμούς, διεπομένους ἀπὸ τὴν γενικὴν περὶ συνεταιρισμῶν νομοθεσίαν καὶ ἀνταποκρινομένους εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ συγχρόνου συνεταιρισμοῦ, ὡς αὕτη διεμορφώθη ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τούτου μέχρι σήμερον, τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀποκαταστάσεως ἀκτημόνων καλλιεργητῶν, καλουμένους ὑπὸ τῆς νομοθεσίας ἀγροτικοὺς συνεταιρισμούς, καὶ τοὺς συνεταιρισμοὺς ἐγγείων βελτιώσεων (1).

(1) Δύο ἄλλαι κατηγορίαι συνεταιρισμῶν τῆς ὑπαίθρου, οἱ συνεταιρισμοὶ κτηματικῆς πίστεως καὶ οἱ ἀλληλασφαλιστικοὶ μέσων γεωργικῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ προϊόντων οὐδεμίαν σχεδὸν κίνησιν ἐμφανίζουν ἂν καὶ ὑφίστανται εἰδικὴ περὶ αὐτῶν νομοθεσία διευκολύνουσα τὴν ἵδρυσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξίν των.

Οἱ συνεταιρισμοὶ κτηματικῆς πίστεως διέπονται ἀπὸ τὸ ν. διάταγμα τῆς 28 Νοεμβρίου 1925 (Πρβλ. Τρ. Φαρμάκη «Κῶδιξ νομοθεσίας συνεταιρισμῶν» Ἀθῆναι 1926). Οὗτοι ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἰδιοκτήτας ἀγροτικῶν κτημάτων καὶ σκοπὸν ἔχουν τὴν σύναψιν μακροπροθέσμων δανείων διὰ γενικῆς ὑποθηκεύσεως ὅλων τῶν κτημάτων τῶν συνεταίρων. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἐπιδιώκεται νὰ καταστῇ ἀσφαλεστέρα ἡ θέσις τοῦ ἐνυποθήκου δανειστοῦ καὶ ἐπομένως νὰ διευκολυνθῇ ἡ ἐξεύρεσις μακροπροθέσμων δανείων, ἡ ὁποία μεγάλως δυσχεραίνεται εἰς τὴν ὕπαιθρον λόγῳ ἐλλείψεως ἀναμφισβητήτων τίτλων κυριότητος τῶν ἰδιοκτητῶν ἀγροτικῶν κτημάτων. Κατὰ τὴν νομοθεσίαν τὰ δάνεια αὐτὰ εἶνε χρεωλυτικά, παρέχονται δὲ εἰς τοὺς συνεταίρους διὰ τὴν ἀγορὰν κτημάτων, ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἐκ προηγουμένων βαρῶν καὶ δουλειῶν, ἀποζημίωσιν συγκληρονόμων ἢ συνιδιοκτητῶν καὶ ἐκτέλεσιν μονίμων ἐγγείων βελτιώσεων. Μέχρι τέλους τοῦ 1931 ἱδρύθησαν τρεῖς τοιοῦτοι συνεταιρισμοί. Τούτους συμπεριλαμβάνομεν κατωτέρω εἰς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμούς.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς εἰδικῆς αὐτῆς κατηγορίας συνεταιρισμῶν δὲν φαίνεται πιθανή, διότι τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔργου των ἀνήκει εἰς τὰς δύο ἄλλας ἀνωτέρω ἀναφερομένας κατηγορίας συνεταιρισμῶν, τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀποκαταστάσεως ἀκτημόνων καλλιεργητῶν καὶ τοὺς συνεταιρισμοὺς ἐγγείων βελτιώσεων. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς περισσοτέρας ἀπὸ τὰς λοιπὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς θὰ συνέτρεχε λόγος πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῶν κτηματικῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ἐνδιαφερόμενοι δύνανται σήμερον νὰ δανεισθοῦν προσωπικῶς ἀπὸ τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν, χωρὶς νὰ συναντήσουν τὰς ἀνωτέρω ἐκ τῆς ἐλλείψεως τίτλων δυσκολίας, διότι διὰ τελευταίας τροποποιήσεως τοῦ καταστατικοῦ τῆς Τραπέζης (νόμος 5277 1931) ὄχι μόνον ἀνεγνωρίσθη εἰς αὐτὴν ρητῶς τὸ δικαίωμα πρὸς παροχὴν τοιούτων δανείων, ἀλλ' ἐξησφαλίσθη δι' ἐξαιρετικῶν διατάξεων καὶ ἡ θέσις της ὡς ἐνυποθήκου δανειστρίας μακροπροθέσμων δανείων μικρῶν ποσῶν εἰς τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ δανειζόμενοι δὲν ἔχουν τίτλους κυριότητος ἢ οἱ τίτλοι των δὲν εἶναι πλήρεις.

Οἱ ἀλληλασφαλιστικοὶ συνεταιρισμοὶ εἶναι ὀργανώσεις αὐτασφαλείας τῶν ἐνδιαφερομένων γεωργῶν διὰ τὴν ἀμοιβαίαν μεταξύ των ἀσφάλισιν τῶν πάσης φύσεως κινητῶν καὶ ἀκινήτων χρησιμοποιουμένων διὰ τὴν γεωργικὴν ἐκμετάλλευσιν ἢ τῶν προϊόντων αὐτῆς, ἤτοι κατὰ κινδύνων ἐκ θανάτων τῶν ζώων, ἐκ πυρκαϊᾶς, χαλάζης, παγετῶν, πλημμυρῶν καὶ ἄλλων θεομηνιῶν. Οὗτοι διέπονται ἀπὸ τὸ ν. δ. τῆς 2 Ἰουλίου 1926 (Πρβλ. Τρ. Φαρμάκη «Κῶδιξ νομοθεσίας συνεταιρισμῶν») κυρωθὲν διὰ τοῦ νόμου 3813 τοῦ ἔτους 1927, ὁ ὁποῖος ἐτροποποποιήθη διὰ τοῦ νόμου 5219 τοῦ 1931.

Ἐπίσης οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι σχεδὸν οὐδόλως ἀνεπτύχθησαν. Μόλις

Κατωτέρω θὰ ἐκθέσωμεν συνοπτικῶς τὴν μέχρι τοῦδε κίνησιν ἑκάστης τῶν ἀνωτέρω κατηγοριῶν συνεταιρισμῶν τῆς ὑπαίθρου, ἐπίσης δὲ τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν.

2. ΓΕΩΡΓΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ.

α) Γενικὰ περὶ τῆς κινήσεως.

Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ ἐσημείωσαν τεραστίαν ἀνάπτυξιν προκαλοῦσαν τὸν δίκαιον θαυμασμὸν ὅλων τῶν ὁπωσδήποτε ἀσχοληθέντων μὲ τὴν ἑλληνικὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν.

Ἡ ταχεῖα καὶ εὐρεῖα αὐτῶν διάδοσις καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ὑπάρχουσαν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην ἐξευρέσεως ὑπὸ εὐνοϊκοὺς ὅρους κεφαλαίων διὰ τὴν γεωργίαν, τὴν ὁποίαν ἐλυμαίνετο ἡ τοκογλυφία, ἰδίως ἐκεῖ ὅπου ἡ ἰδιοκτησία ἦτο μικρὰ καὶ ἡ καλλιέργεια ἐντατική.

Εἰς τὸν λόγον αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἀθρόα ἵδρυσις γεωργικῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν προωρισμένων νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν ἐπιτακτικὴν αὐτὴν ἀνάγκην τῶν γεωργῶν. Οὗτοι ἐξασφαλίζοντες συνήθως δι' ἀμέσου ἐπικοινωνίας μὲ Τραπέζας ὑπὸ ὅρους ὑποφερτοὺς διὰ τοὺς ἀγρότας τὰ ἀπαραίτητα κεφάλαια διὰ τὴν ἐργασίαν των καὶ διὰ τὴν συντήρησίν των μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς συγκομιδῆς καθιστοῦν δυνατὴν ἀμέσως μὲν τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ τοκογλύφου, ἐμμέσως δὲ τὴν ὀργάνωσίν των καὶ εἰς ἄλλου σκοποῦ συνεταιρισμούς, ὡς προμηθευτικούς, πωλήσεως προϊόντων κλπ. Πρότερον ὑπὸ τὸ καθεστὼς τοῦ δανεισμοῦ ὑπὸ ἰδιωτῶν μικροκεφαλαιούχων, οἱ ὁποῖοι συνήθως συνδυάζουν εἰς τὴν ὑπαιθρον τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐμπόρου, οἱ ἀγρόται ἦτο σχεδὸν ἀδύνατον νὰ ὀργανώσουν συνεταιρικῶς τὴν ἀγοράν τῶν ἀναγκαιούντων εἰς αὐτοὺς εἰδῶν, ἢ τὴν πώλησιν τῶν προϊόντων των, διότι οἱ δανεισταί των τοὺς ὑπεχρέωναν κατὰ κανόνα νὰ προμηθεύωνται ἀπὸ αὐτοὺς τὰ ἀναγκαιοῦντα εἴδη καὶ νὰ πωλοῦν εἰς αὐτοὺς τὰ προϊόντα

ὑπάρχουν τινὲς κτηνασφαλιστικοὶ καὶ εἰς ἀλληλασφαλιστικὸς κατὰ χαλάζης καὶ παγετῶν, ὑπαχθέντες, ὡς ἀναφέρεται κατωτέρω, εἰς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμούς, καθὼς καὶ τινα ταμεῖα ἀλληλασφαλείας, λειτουργοῦντα ὡς αὐτοτελῆ οἰκονομικῶς καὶ διοικητικῶς παραρτήματα γεωργικῶν συνεταιρισμῶν.

Ἡ καθυστέρησίς των ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι διὰ τοὺς συνηθεστέρους καὶ σπουδαιοτέρους κινδύνους ζημίας τῆς παραγωγῆς, τὴν χάλαζαν καὶ τὸν παγετόν, οἱ ἐνδιαφερόμενοι παραγωγοὶ ἔχουν τὴν εὐχέρειαν τῆς ἀπ' εὐθείας ἀσφαλίσεως αὐτῶν εἰς τὸ Ταμεῖον γεωργικῶν ἀσφαλειῶν, κοινωφελῆ ὀργανισμὸν ἀσφαλίσεως τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς κατὰ τῶν ἐκ θεομηνιῶν τούτων κινδύνων, ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως τῶν συνεταιρισμῶν. Τὸ Ταμεῖον προικοδοτημένον μὲ εἰδικοὺς πόρους πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν κεφαλαίων του, προερχομένους ἀπὸ εἰδικοὺς προσθέτους φόρους ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων εἰς ἀσφάλισιν γεωργικῶν προϊόντων, διέπεται ὑπὸ τοῦ νόμου 4402 τοῦ 1929 καὶ τοῦ συμπληρώσαντος αὐτὸν νόμου 5219 τοῦ 1931.

Ἀρχικῶς ἀνελάμβανε τοῦτο μόνον τὴν ἀντασφάλειαν ἀλληλασφαλιστικῶν συνεταιρισμῶν ἢ αὐτοτελῶν οἰκονομικῶς καὶ διοικητικῶς ἀλληλασφαλιστικῶν ταμείων λειτουργούντων πλησίον γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, διὰ ζημίας ἐκ χαλάζης καὶ παγετῶν, ἀντασφαλίζον ἀρχικῶς τὸ ἥμισυ, μεταγενεστέρως δὲ τὰ τρία τέταρτα τῶν ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν ἀναλαμβανομένων ἀσφαλίσεων. Τὰ ἀντασφάλιστρα ἔχουν ὁρισθῆ εἰς τὸ ἥμισυ τῶν ὑπὸ τοῦ Ταμείου λαμβανομένων ἀσφαλίστρων. Βραδύτερον ἐπετράπη εἰς αὐτὸ ἡ ἀπ' εὐθείας ἀσφάλισις τῶν ἐνδιαφερομένων παραγωγῶν κατὰ τῶν κινδύνων τούτων, δι' ὁλόκληρον τὴν ἐνδεχομένην ζημίαν καὶ τοῦτο διότι παρετηρήθη ὅτι οἱ παραγωγοὶ δὲν ἵδρυον συνεταιρισμούς, διότι δὲν ἐθεώρουν αὐτοὺς ἱκανοὺς μὲ τὰ εἰσπραττόμενα παρ' αὐτῶν ἀσφάλιστρα νὰ τοὺς ἀποζημιώσουν διὰ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζημίας, διὰ τὸ ὁποῖον δὲν ἀντησφάλιζε τούτους τὸ Ταμεῖον.

Ἀφ' ἧς ἀνεγνωρίσθη εἰς τὸ Ταμεῖον τὸ δικαίωμα τῆς ἀπ' εὐθείας ἀσφαλίσεως αὐξάνει συνεχῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀμέσως ἀσφαλιζομένων, διότι οἱ παραγωγοὶ πιστεύουν εἰς τὴν οἰκονομικὴν δύναμιν τοῦ Ταμείου, τὸ ὁποῖον ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐκτεινόμενον καθ' ὅλην τὴν χώραν δὲν ὑφίσταται τοὺς κλονισμούς, τοὺς ὁποίους μοιραίως ὑφίστανται ἀσφαλιστικαὶ ὀργανώσεις στενῆς περιφερείας, ὡς οἱ συνεταιρισμοί, διαθέτει ἐξ ἄλλου διὰ τὰς ἀποζημιώσεις ἐκτὸς τῶν ἀσφαλίστρων καὶ τοὺς εἰδικοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ πόρους, οἱ ὁποῖοι χρησιμεύουν νὰ καλύπτουν τὰ τυχὸν ἐλλείμματα καὶ νὰ ἐνισχύουν τὰ ἀποθεματικὰ αὐτοῦ κεφάλαια.

των, ὡς συμπληρωματικὸν τρόπον τινὰ ἀντάλλαγμα διὰ τὴν χρηματοδότησιν, ἐκτὸς τοῦ ὑψηλοῦ τόκου, τὸν ὁποῖον εἰσέπραττον διὰ τὴν παρασχεθεῖσαν εἰς αὐτοὺς οἰκονομικὴν εὐκολίαν.

Οὕτω ὁ πιστωτικὸς συνεταιρισμὸς ἀποτελῶν τὴν προϋπόθεσιν πάσης ἄλλης μορφῆς συνεταιρικῆς ὀργανώσεως εἰς τὴν ὑπαιθρον ἦτο φυσικὸν νὰ προηγηθῇ ὅλων τῶν ἄλλων εἰδῶν συνεταιρισμοῦ. Ἄλλως τε οὗτος ἀποτελεῖ ὄχι μόνον τὸ ἀναγκαιότερον ἀλλὰ σχετικῶς καὶ τὸ εὐκολώτερον εἶδος συνεταιρισμοῦ, διότι περιορίζει ὀλιγώτερον παντὸς ἄλλου εἴδους συνεταιρικῆς ὀργανώσεως τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν τῶν μελῶν. Καὶ ὁ λόγος οὗτος δὲν εἶνε ὀλιγώτερον σοβαρὸς διὰ τὴν εὐρεῖαν διάδοσιν τοῦ πιστωτικοῦ συνεταιρισμοῦ μεταξὺ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω λόγων εἰς τὴν διάδοσιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν συνετέλεσαν ἐπίσης αἱ παρεχόμεναι εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς νομοθεσίας ἀτέλειαι καὶ ἄλλαι ἐκ φόρων ἀπαλλαγαί, καθὼς καὶ διάφοροι ἐνισχύσεις, ἡ ἀσκηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας προπαγάνδα διὰ τῆς συστάσεως εἰδικῆς ὑπηρεσίας, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπισυμβάντος κατὰ τὸ 1929, σχεδὸν ἄνευ διακοπῆς εὑρίσκετο ὁ ἀείμνηστος Σωκράτης Ἰασεμίδης (1), καὶ ἡ ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος ἄσκησις τῆς ἀγροτικῆς πίστεως εἰς εὐρεῖαν κλίμακα διὰ τῶν συνεταιρισμῶν ὑπὸ ὅρους εὐνοϊκωτέρους ἐκείνων, ὑφ' οὓς παρεῖχεν αὕτη πιστώσεις πρὸς μεμονωμένους παραγωγούς.

Τὸ Ταμεῖον γεωργικῶν ἀσφαλειῶν ἀποζημιώνει μέχρι τὸ πολὺ τῶν 90)100 τῆς ζημίας, διὰ δὲ τὸ ὑπόλοιπον μένει συνασφαλιστὴς ὁ ἀσφαλιζόμενος ἢ ὁ ἀντασφαλιζόμενος.

Τελευταίως διὰ τοῦ νόμου 5219 ἔτους 1931 ἐπετράπη εἰς τὸ Ταμεῖον καὶ ἡ ἀπ' εὐθείας ἀσφάλισις τῶν κτηνῶν ἢ ἡ ἀντασφάλισις αὐτῶν μέσῳ συνεταιρισμῶν ἢ εἰδικῶν ταμείων ἀλληλασφαλείας κτηνῶν, ἱδρυομένων ὑπὸ γεωργικῶν συνεταιρισμῶν.

Δικαίωμα ἀπ' εὐθείας ἀσφαλίσεως γεωργικῶν προϊόντων καὶ κτηνῶν ἄνευ τῶν διατυπώσεων τῶν ἀσφαλιστικῶν νόμων ἀπέκτησε διὰ τοῦ νόμου 5277 καὶ ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα, ἐνεργοῦσα πρὸς τὸ παρὸν ἀσφαλίσεις διὰ τοὺς ἐκ πυρκαϊᾶς κινδύνους γεωργικῶν προϊόντων ἐνεχυριαζομένων εἰς αὐτήν, ἰδίως δὲ καπνῶν καὶ σιτηρῶν.

Διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν περιπτώσεων, καθ' ἃς πρὸς ἐπιδίωξιν διαφόρων σκοπῶν χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ὕπαιθρον ὁ συνεταιρισμός, ἀναφέρομεν ἀκόμη τὸ ν. διάταγμα τῆς 19 Ἰουνίου 1926 «περὶ ἀναγκαστικῶν συνεταιρισμῶν ἐξευγενισμοῦ δένδρων», τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἔτυχε σχεδὸν ἐφαρμογῆς (Ἰδε Βλ. Τρ. Φαρμάκη «Κῶδιξ νομοθεσίας περὶ συνεταιρισμῶν» Ἀθῆναι 1926. Σχετικῶς ἴδε καὶ δασικὸν κώδικα ὑπ' ἀριθ. 4173 ἄρθρον 195).

Ὡς πρὸς τὰς εἰδικὰς κατηγορίας ἀστικῶν συνεταιρισμῶν ἄξιος μνείας εἶνε ὁ νόμος 3194 τοῦ 1924 περὶ ἀναγκαστικῶν συνεταιρισμῶν προαγωγῆς καὶ ἐξωραϊσμοῦ λουτροπόλεων, κέντρων θερινῆς ἢ χειμερινῆς διαμονῆς κλπ., ὁ ὁποῖος ὅμως σχεδὸν δὲν ἔτυχε πρακτικῆς ἐφαρμογῆς.

(1) Περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰασεμίδου ἴδε περιοδικὸν «ὁ Συνεταιριστὴς», φύλλα 2 ἔτους 1929 καὶ 2 ἔτους 1932. Ἐπίσης περιοδικὸν «ὁ Συνεργατισμός» φύλλον 2 ἔτους 1931, καθὼς καὶ Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν. Τόμος 9ος Τεῦχος Γ.΄ Σελὶς 421. Ἔτος 1929.

Ἡ ταχεῖα διάδοσις τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸν κάτωθι πίνακα τῶν ἱδρυθέντων κατ' ἔτος τοιούτων ἀπὸ τοῦ 1915 μέχρι τοῦ τέλους 1931 (1).

Ἔτος	Ἀριθ. συν)σμῶν	Ἔτος	Ἀριθ. συν)σμῶν	
1915	150	1924	577	
1916	197	1925	1033	
1917	275	1926	315	
1918	168	1927	333	
1919	124	1928	446	
1920	257	1929	259	(2)
1921	327	1930	568	
1922	317	1931	134	(3)
1923	408	Σύνολον	5888	(4)

Οὕτω κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1931 ὑπῆρχον ἐν ὅλῳ εἰς τὴν Ἑλλάδα 5888 γεωργικοὶ συνεταιρισμοί.

Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι κατανέμονται εἰς τὰ ἑξῆς εἴδη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σκοποῦ τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκουν.

Εἴδη συνεταιρισμῶν	Ἀριθμὸς	Ἑκατοστιαία ἀναλογία ἐπὶ τοῦ συνόλου
Πιστωτικοὶ	4482	76.12
Προμηθευτικοὶ	178	3.02
Πωλήσεως	424	7.20
Παραγωγικοὶ	342	5.81
Διάφοροι	462	7.85
	5888	100.00

(1) Ἐκ τῶν κατ' ἔτος ἱδρυθέντων συνεταιρισμῶν ἀφῃρέθησαν οἱ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος διαλυθέντες. Ἑπομένως ὁ πίναξ παρουσιάζει τὸν τελικὸν ἀριθμόν, κατὰ τὸν ὁποῖον πράγματι ηὐξήθησαν οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ καθ' ἕκαστον τῶν ἀνωτέρω ἐτῶν.

(2) Πράγματι κατὰ τὸ 1929 ἱδρύθησαν 500 καὶ πλέον συνεταιρισμοί. Διελύθησαν ὅμως συγχρόνως ἑκτὸς ἄλλων τινῶν καὶ 230 περίπου συνεταιρισμοὶ λειτουργοῦντες εἰς τὴν Κέρκυραν. Πρόκειται περὶ τῶν συνεταιρισμῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι περιελθόντες συνεπείᾳ ἀτυχημάτων τῶν ἑνώσεων συνεταιρισμῶν Κερκύρας εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἐκπληρώσουν τὰς ὑποχρεώσεις των, διελύθησαν.

(3) Ἐπίσης κατὰ τὸ 1931 ἱδρύθησαν 350 περίπου νέοι συνεταιρισμοί, ἀλλὰ διελύθησαν συγχρόνως περὶ τοὺς 220 ἐξ ὧν 200 καὶ πλέον διὰ δικαστικῶν ἀποφάσεων, αἰτήσει τῆς ἀσκούσης σήμερον τὴν ἐποπτείαν ἐπὶ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν Ἀγροτικῆς Τραπέζης. Οὗτοι ἐκηρύχθησαν διαλελυμένοι ὡς ἀδρανήσαντες ὑπὲρ τὴν διετίαν, περίπτωσις δι' ἣν κατὰ τὸν νόμον διαλύονται οἱ συνεταιρισμοί.

(4) Ὑπολογίζεται ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν συνεταιρισμῶν μᾶλλον θὰ ἐλαττωθῇ κατὰ τὸ 1932 καὶ τοῦτο διότι ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα ἤρχισε νὰ προκαλῇ συστηματικῶς τὴν διὰ δικαστικῶν ἀποφάσεων διάλυσιν τῶν ἀδρανούντων συνεταιρισμῶν, συμφώνως πρὸς τὸν νόμον. Ἤδη ἔχουν ὑποβληθῇ αἰτήσεις πρὸς διάλυσιν 650 περίπου ἀδρανούντων συνεταιρισμῶν ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλαι μὲν ἐξεδικάσθησαν κατὰ τὸ τρέχον ἔτος 1932, ἄλλαι δὲ ἐκκρεμοῦν εἰς τὰ ἁρμόδια δικαστήρια.

Οἱ προμηθευτικοὶ συνεταιρισμοὶ ἀγοράζουν κυρίως διὰ τὰ μέλη των γεωργικὰ εἴδη (θεῖον, θειϊκὸν χαλκόν, χημ. λιπάσματα, θεριστικὸν σπάγγον ἐργαλεῖα κ.λ.π.) εἰς περιωρισμένην δὲ ἔκτασιν καὶ εἴδη συντηρήσεως (ἄλευρα, ἔλαιον, σάπωνα κ.λ.π.).

Οἱ πωλήσεως προϊόντων συνεταιρισμοὶ ἀσχολοῦνται κατὰ τὸ πλεῖστον μὲ τὴν κορινθιακὴν σταφίδα καὶ τὸν καπνόν, ὀλίγοι δὲ ἐξ αὐτῶν μὲ τὴν ἀπὸ κοινοῦ διάθεσιν ἄλλων προϊόντων.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1931 διεκρίνοντο οἱ συνεταιρισμοὶ πωλήσεως κατὰ τὰ γεωργικὰ προϊόντα ὡς ἑξῆς:

Πωλήσεως	σταφιδοκάρπου	262
»	καπνοῦ	88
»	ἐλαιοκάρπου, κουκουλίων, μετάξης καὶ ἄλλων προϊόντων	44
»	σύκων	9
»	ῥητίνης	7
»	νωπῶν σταφυλῶν	4
»	κίτρων	3
»	ἑσπεριδοειδῶν	1
»	ὀπωρῶν, τριφυλλίου, μέλιτος, ντομάτας, γάλακτος, ξυλανθράκων	6
	Σύνολον	424

Ἀνάγκη νὰ σημειωθῇ ὅτι κατὰ κανόνα ἐνεργοῦν ἀπὸ κοινοῦ προμηθείας γεωργικῶν εἰδῶν καὶ πωλήσεις γεωργικῶν προϊόντων καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν, διότι παρ' ἡμῖν ἀκολουθεῖται τὸ σύστημα τῶν μικτῶν συνεταιρισμῶν καὶ ὄχι τῶν εἰδικῶν τοιούτων.

Ἐκ τῶν παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν, ἀσχολουμένων μὲ τὴν ἀπὸ κοινοῦ κατεργασίαν, μετουσίωσιν καὶ συνήθως πώλησιν τῶν γεωργικῶν προϊόντων σπουδαιότεροι εἶναι οἱ ἐλαιουργικοὶ συνεταιρισμοὶ Λέσβου, οἱ οἰνοποιητικοὶ Λευκάδος καὶ Κρήτης καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν κιτροπαραγωγῶν Κρήτης.

Ἐξ αὐτῶν οἱ οἰνοποιητικοὶ συνεταιρισμοὶ Λευκάδος καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ κιτροπαραγωγῶν Κρήτης εἶνε ἀναγκαστικοί, δηλαδὴ διὰ νόμου κατέστη ὑποχρεωτικὴ εἰς αὐτοὺς ἡ συμμετοχὴ τῶν ἀμπελουργῶν καὶ κιτροπαραγωγῶν τῶν περιφερειῶν, εἰς τὰς ὁποίας λειτουργοῦν οὗτοι. Οἱ τελευταῖοι μάλιστα ὀνομάζονται πρὸς διάκρισιν τῶν ἐλευθέρων συνεταιρισμῶν σύνδεσμοι κιτροπαραγωγῶν, κατ' οὐδὲν ὅμως διαφέρουν ὡς πρὸς τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ μέσα τῆς ἐπιδιώξεως αὐτῶν τῶν ἐλευθέρων συνεταιρισμῶν.

Ἡ ἐπιβολὴ τῆς ἀναγκαστικῆς συνενώσεως εἰς συνεταιρισμοὺς τῶν ἐνδιαφερομένων παραγωγῶν εἰς τὰς δύο ἀνωτέρω περιφερείας Λευκάδος καὶ Κρήτης διὰ τὴν διαχείρισιν τοῦ οἴνου καὶ τῶν κίτρων ἐκρίθη ἐπιβεβλημένη λόγῳ τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν, αἱ ὁποῖαι ὑφίσταντο εἰς τὰς περιφερείας αὐτάς.

Εἰς τὴν Κρήτην, ὅπου ὁ θεσμὸς εἰσήχθη μόλις πρὸ ὀλίγου, εἶναι ὑποχρεωτικὴ ἡ ἐξ ὁλοκλήρου συνεταιρικὴ διάθεσις τῶν κίτρων. Οἱ σύνδεσμοι κιτροπαραγωγῶν μετέχουν ὑποχρεωτικῶς εἰς τὴν ἕνωσιν τῶν συνδέσμων εἰς τὴν ὁποίαν πράγματι ἔχει ἀνατεθῇ διὰ τοῦ νόμου ἡ κατεργασία καὶ ἡ ἐμπορία τῶν κίτρων (1).

Εἰς τὴν Λευκάδα εἶνε ἐκ τοῦ νόμου ὑποχρεωτικὴ μόνον ἡ συμμετοχὴ εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καθὼς καὶ ἡ συμμετοχὴ τῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὸ Ταμεῖον Ἀμύνης Οἰνοπαραγωγῆς Λευκάδος, τὸ ὁποῖον ὑφιστάμενον ἀπὸ μακροῦ μετετράπη ἀπὸ τοῦ 1925 εἰς ἕνωσιν συνεταιρισμῶν. Ἡ ἔκτασις τῆς δράσεως τῶν οἰνοποιητικῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῆς Ἑνώσεώς των ἀφίνεται νὰ καθορισθῇ διὰ τῶν καταστατικῶν αὐτῶν. Ταῦτα πράγματι προβλέπουν τὴν ἀπὸ κοινοῦ οἰνοποίησιν καὶ πώλησιν τοῦ οἴνου. Ἡ διαφορὰ αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν διαφορὰν τῶν αἰτίων ποῦ ἐπροκάλεσαν τὴν ἀναγκαστικὴν συνεταιρικὴν ὀργάνωσιν εἰς ἑκάστην τῶν ἀνωτέρω περιφερειῶν:

Εἰς μὲν τὴν Κρήτην ἐπιδιώκεται ἡ ἄμεσος συνεταιρικὴ ἐπεξεργασία καὶ ἐμπορία τῶν κίτρων, ἐνῷ εἰς τὴν Λευκάδα διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ ἐπιδιώκεται ἡ καλυτέρα διοίκησις τοῦ Ταμείου ἀμύνης τῆς οἰνοπαραγωγῆς τῆς νήσου, τὸ ὁποῖον προικοδοτημένον δι' εἰδικῶν πόρων, προερχομένων ἐκ προσθέτου φορολογίας ἐπὶ τοῦ ἐξαγομένου οἴνου, γλεύκους καὶ νωπῶν σταφυλῶν, σκοπὸν ἔχει νὰ βελτιώσῃ τοὺς ὅρους παραγωγῆς καὶ ἐμπορίας τοῦ οἴνου. Πρότερον τοῦτο διοικεῖτο δι' ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν κοινοτήτων τῆς νήσου, ἐνῷ τώρα ἡ διοίκησίς του ἀνήκει εἰς τοὺς οἰνοποιητικοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς νήσου, ἀποτελουμένους μόνον ἀπὸ οἰνοπαραγωγούς (2).

(1) Ἀναφορικῶς μὲ τὴν ὀργάνωσιν τῶν κιτροπαραγωγῶν Κρήτης εἰς ἀναγκαστικοὺς συνεταιρισμοὺς ἴδε τὸν σχετικὸν νόμον 4878 ἔτους 1931 «περὶ ἑνώσεως κιτροπαραγωγῶν Κρήτης».

(2) Τὸ Ταμεῖον ἀμύνης οἰνοπαραγωγῆς Λευκάδος διέπεται ὑπὸ τοῦ νόμου 3322 ἔτους 1925 τροποποιηθέντος διὰ τοῦ νόμου 4244 τοῦ 1929. Τὸ καταστατικὸν τοῦ ταμείου ἐνεκρίθη διὰ διατάγματος (Ἐφημερὶς Κυβερνήσεως τεῦχος Α΄. ἀριθ. 318 1925), τὰ δὲ καταστατικὰ τῶν ἀποτελούντων αὐτὸ οἰνοποιητικῶν συνεταιρισμῶν ἐνεκρίθησαν δι' ὑπουργικῶν ἀποφάσεων. Τελευταίως διὰ τοῦ νόμου 5217 ἔτους 1931 ἐπιτρέπεται ἵνα καὶ τὸ ταμεῖον τοῦτο ὀργανωθῇ διὰ διατάγματος κατὰ διάφορον τρόπον ἢ καὶ νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὰς ἰσχυούσας διατάξεις περὶ Οἰκονομικοῦ Ὀργανισμοῦ οἰνοποιείων Κρήτης.

Σημείωσις 1. Ἐκτὸς τῆς Λευκάδος λειτουργεῖ καὶ εἰς τὴν Θήραν ταμεῖον ἀμύνης τῆς οἰνοπαραγωγῆς. Τοῦτο διέπεται ἀπὸ τὸ διάταγμα τῆς 25 Ἰουλίου 1916 στηριζόμενον εἰς τοὺς νόμους ΒΦΟΔ΄ (1899) ΓΣΔΕ΄ (1907) ΓΦΛΓ΄ (1910), 319 καὶ 511 καθὼς καὶ τὸ διάταγμα τῆς 6 Ἰουλίου 1911, διὰ τῶν ὁποίων προβλέπεται ἡ σύστασις τοιούτων ταμείων καὶ καθορίζονται οἱ πόροι αὐτῶν. Διὰ τοῦ διατάγματος τούτου κανονίζεται ἡ λειτουργία τοῦ ταμείου. Τὸ ταμεῖον εἶνε κοινωφελὴς ὀργανισμὸς οἰκονομικοῦ καὶ ἐπαγγελματικοῦ χαρακτῆρος σκοπὸν ἔχων τὴν προστασίαν τῆς οἰνοπαραγωγῆς καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς ἐμπορίας καὶ καταναλώσεως τοῦ οἴνου. Πόροι τοῦ ταμείου εἶναι φόρος ἐπὶ τοῦ μεταφερομένου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν οἴνου καὶ γλεύκους Θήρας καὶ Θηρασίας, βοήθημα τοῦ Δημοσίου κλπ. Ἂν καὶ εἰς τὸν νόμον 3322 προεβλέπετο ἡ ἐπέκτασις αὐτοῦ διὰ

Ἡ ἀνάπτυξις τῶν οἰνοποιητικῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὴν Κρήτην (νομοὶ Χανίων καὶ Ἡρακλείου) ὀφείλεται εἰς τὴν εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Κράτους δωρεὰν διάθεσιν οἰνοποιητικῶν ἐγκαταστάσεων καὶ τεχνικοῦ καὶ διοικητικοῦ προσωπικοῦ πρὸς συνεταιρικὴν οἰνοποίησιν καὶ ἐμπορίαν τοῦ οἴνου.

Πρόκειται περὶ συγκροτήματος ἐκ τεσσάρων οἰνοποιείων, ἐξ ὧν τὰ τρία εἰς τὸν Νομὸν Χανίων καὶ ἓν εἰς τὸν νομὸν Ἡρακλείου, κατασκευασθέντων διὰ δαπάνης τοῦ Κράτους. Ἐκ τούτων τὰ τρία ἔχουν τεθῇ εἰς τὴν διάθεσιν τριῶν ἑνώσεων οἰνοποιητικῶν συνεταιρισμῶν τῆς περιφερείας καὶ τὸ τέταρτον εἰς ἕνα συνεταιρισμὸν περιλαμβάνοντα ὅλους τοὺς οἰνοπαραγωγοὺς τῆς περιφερείας. Τὸ ὅλον συγκρότημα ἀποτελεῖ αὐτοτελῆ οἰκονομικὸν ὀργανισμὸν διοικούμενον ὑπὸ συμβουλίου ἀποτελουμένου ἐξ ἀντιπροσώπων τοῦ Κράτους, τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, τῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῶν γεωργικῶν ἐπιμελητηρίων. Τὸ συμβούλιον ἔχι μόνον διοικεῖ τὸν ὀργανισμὸν ἀλλὰ καὶ διευθύνει τεχνικῶς τὴν οἰνοποίησιν καὶ διάθεσιν τοῦ συνεταιρικοῦ οἴνου. Τὰ ἔξοδα, ὅσα δὲν βαρύνουν τὸ Κράτος, βαρύνουν τὸ ἐμπόρευμα. Αἱ ἐγκαταστάσεις θὰ περιέλθουν σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὰς ὀργανώσεις, αἱ ὁποῖαι ὑποχρεοῦνται νὰ ἀποπληρώσουν αὐτὰς ἐντὸς δεκαπεντατείας, καταβάλλουσαι μόνον τὸ κεφάλαιον ἄνευ ἐπιβαρύνσεως διὰ τόκου.

Αἱ ἐργασίαι ἤρχισαν ἀπὸ διετίας.

Σήμερον ὁ ὀργανισμὸς ἀντιμετωπίζει τὸ ζήτημα τῆς συνεχίσεως τοῦ ἔργου του ἄνευ ἀμέσου ἐνισχύσεως τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον δὲν πρόκειται, καθὼς φαίνεται, νὰ διαθέσῃ εἰς τὸ μέλλον πιστώσεις διὰ τὴν διοίκησιν καὶ λειτουργίαν τῶν οἰνοποιείων. Πρὸς τοῦτο διὰ τελευταίως ψηφισθέντος νόμου μὴ δημοσιευθέντος ἀκόμη τροποποιεῖται ὁ νόμος 5217 καὶ ὁρίζεται ὅτι ὑπὲρ τοῦ Ὀργανισμοῦ Κρήτης εἰσπράττεται φόρος δέκα λεπτῶν κατ' ὀκᾶν μεταφερομένου ἢ εἰσαγομένου οἴνου ἢ γλεύκους ἐκ Κρήτης. Τὸ προϊὸν τῆς φορολογίας αὐτῆς θὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς ἐξόφλησιν τῆς ἀξίας τῶν ἐγκαταστάσεων καταβληθείσης ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ πρὸς κάλυψιν τῶν δαπανῶν λειτουργίας τοῦ Ὀργανισμοῦ.

διατάγματος καὶ εἰς τὸ Ταμεῖον Θήρας, τοῦτο δὲν ὠργανώθη μέχρι τοῦδε συνεταιρικῶς. Μόνον ἐπεδιώχθη διὰ μεταγενεστέρων διαταγμάτων, διὰ τῶν ὁποίων ἐτροποποιήθησαν αἱ σχετικαὶ διατάξεις τοῦ διατάγματος τοῦ 1916, νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ ταμείου ἐκτὸς τῶν κοινοτήτων τῆς νήσου καὶ τῶν συνεταιρισμῶν αὐτῆς. (Ἴδε διάταγμα 22 Ἀπριλίου 1930). Ἤδη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου 5217 καταρτίζεται νέον διάταγμα διὰ τοῦ ὁποίου τὸ Ταμεῖον πρόκειται νὰ ὀργανωθῇ συστηματικώτερον ὡς νομικὸν πρόσωπον δημοσίου δικαίου μὲ τοὺς αὐτοὺς σκοπούς. Καὶ μὲ τὴν νέαν ὀργάνωσιν τὸ Ταμεῖον πρόκειται νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον του ὡς οἰκονομικὸς καὶ ἐπαγελματικὸς ὀργανισμὸς μὲ προορισμόν, τὸν ὁποῖον ἔχει καὶ τὸ ὑπὸ συνεταιρικὴν μορφὴν λειτουργοῦν Ταμεῖον Λευκάδος. Ἡ διοίκησις θὰ ἐξακολουθῇ νὰ εἶνε μικτὴ διότι ἀντιπροσωπεύονται ὄχι μόνον οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἀμπελουργοί, ἀλλὰ καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ Ἀγροτικὴ τράπεζα.

Σημείωσις 2. Διὰ τοῦ νόμου 5220 ἔτους 1931 μὴ ἐφαρμοσθέντος μέχρι τώρα προβλέπεται ἡ ἵδρυσις ἀναγκαστικοῦ οἰνοποιητικοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ εἰς τὴν Χαλκίδα.

Διάταγμα θέλει καθορίσει τὸν τρόπον καθ' ὃν αἱ ἐγκαταστάσεις θὰ περιέλθουν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς μεθ' ὧν συνεργάζεται ὁ Ὀργανισμός (1).

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1931 διεκρίνοντο οἱ παραγωγικοὶ συνεταιρισμοὶ ἀναλόγως τῶν προϊόντων, τὰ ὁποῖα κατειργάζοντο, ὡς ἑξῆς:

Ἐλαιουργικοὶ	75	Ὀρυζοκαλλιεργείας	2
Οἰνοποιητικοὶ	137	Μελισσοκομικοὶ	2
Γαλακτοκομικοὶ	57	Πτηνοτροφικοὶ	4
Σηροτροφικοὶ	3	Ἐκμεταλλεύσεως δασῶν	2
Διατηρημένων καρπῶν καὶ λαχανικῶν	2	Ἐργασίας	2
Ἐπεξεργασίας προϊόντων	6	Κιτροπαραγωγῶν	50
			342

Οἱ διάφοροι συνεταιρισμοὶ ἐπιδιώκουν σκοποὺς ποικίλους, μὴ ὑπαγομένους εἴς τι τῶν ἀνωτέρω εἰδῶν συνεταιρισμῶν. Μεταξὺ αὐτῶν τὸ μέγιστον μέρος ἀντιπροσωπεύουν δύο μεγάλαι κατηγορίαι συνεταιρισμῶν, οἱ συνεταιρισμοὶ ἐνοικιάσεως καὶ ἐξαγορᾶς γαιῶν καὶ λειβαδίων, ἀνερχόμενοι κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1931 εἰς 286 ἐπὶ συνόλου 462 διαφόρων συνεταιρισμῶν, καὶ οἱ διαχειρίσεως συνιδιοκτησίας, χορτονομῆς καὶ δάσους, ἀνερχόμενοι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ συνόλου εἰς 135.

Ἡ εὐρυτάτη ἀνάπτυξις τῶν πρώτων ὀφείλεται κυρίως εἰς τὰς διὰ τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου περὶ ἀποκαταστάσεως ἀκτημόνων καλλιεργητῶν παρασχεθείσας εὐκολίας εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τοὺς συνιστωμένους ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου περὶ συνεταιρισμῶν ἢ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου διὰ τὴν ἄνευ δημοπρασίας ἐνοικίασιν παντὸς εἴδους ἀγροτικῶν κτημάτων ἀνηκόντων εἰς τὸ δημόσιον, τὰς μονὰς ἢ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα ἢ ἐν γένει νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου. Σκοπὸς τῆς σχετικῆς διατάξεως εἶνε ἡ ἄμεσος ἐκμίσθωσις τῶν κτημάτων τούτων εἰς τοὺς καλλιεργητὰς των ἄνευ παρεμβολῆς περιττῶν διαμέσων (2).

(1) Σχετικῶς ἴδε νόμους 4142 «περὶ ὀργανισμοῦ τῆς γεωργικῆς ὑπηρεσίας» καὶ 5217 «περὶ συμπληρώσεως νόμου 4142» καθὼς καὶ διάταγμα τῆς 31 Ὀκτωβρίου 1931 «περὶ διοικήσεως καὶ λειτουργίας οἰνοποιείων Κρήτης». Ὁ ἀνωτέρω μνημονευόμενος νόμος δὲν εἶχε δημοσιευθῆ ἀκόμη κατὰ τὸ τέλος Ἰουνίου 1932.

(2) Αἱ σχετικαὶ διατάξεις περιέχονται εἰς τὰ ἄρθρα 111 καὶ 112 τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου (ἔκδοσις Ὑπουργείου Γεωργίας ἔτους 1930). Οἱ πλεῖστοι τῶν συνεταιρισμῶν τούτων ἱδρύθησαν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1926. Μεταγενεστέρως ὅμως ἡ μὲν διαχείρισις τῶν δημοσίων κτημάτων περιῆλθεν εἰς τὴν Διοίκησιν δημοσίων κτημάτων (νόμος 4266 τοῦ 1929 καὶ Διάταγμα «περὶ διοικήσεως δημοσίων κτημάτων» τοῦ 1929) ἡ δὲ διαχείρισις τῶν μοναστηριακῶν τοιούτων περιῆλθεν εἰς τὸν Ὀργανισμὸν διαχειρίσεως ἐκκλησιαστικῆς καὶ μοναστηριακῆς περιουσίας (νόμος 4684 ἔτους 1930).

Εἰς τὰ ἀνωτέρω νομισθέντα δὲν περιλαμβάνονται εἰδικαὶ διατάξεις ἐκμισθώσεως κτημάτων εἰς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς ἄνευ δημοπρασίας.

Ὁ νόμος 4684 ἄρθρα 10 καὶ 12 ἐπιτρέπει τὴν ἐκποίησιν μοναστηριακῆς περιουσίας ἄνευ δημοπρασίας εἰς συνεταιρισμοὺς ἀκτημόνων αὐτοκαλλιεργητῶν ἢ μικρῶν κτηνοτρόφων πρὸς ἀπόκτησιν ἢ συμπλήρωσιν γεωργικοῦ ἢ κτηνοτροφικοῦ κλήρου.

Ἀνάλογος εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς σχετικῆς διατάξεως τοῦ δασικοῦ κώδικος, δι' ἧς ἐπιτρέπεται εἰς συνεταιρισμοὺς ὑλοτόμων ν' ἀναλάβουν τὴν ὑλοτομίαν ἐκ δημοσίων δασῶν ἄνευ δημοπρασίας καὶ ἄνευ ἄλλων ἐγγυήσεων προβλεπομένων διὰ τοὺς μισθωτὰς δημοσίων δασῶν, θεωρουμένης ὡς ἐπαρκοῦς ἐγγυήσεως τῆς ὑπὸ τοῦ καταστατικοῦ προβλεπομένης εὐθύνης τῶν μελῶν τῶν συνεταιρισμῶν τούτων, ἐφ' ὅσον τὸ συνολικὸν ποσὸν τῶν μερίδων καλύπτει τὴν προβλεπομένην ἐγγύησιν. Οἱ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἱδρυθέντες συνεταιρισμοὶ περιλαμβάνονται εἰς τοὺς ἀνωτέρω ἀναφερομένους παραγωγικούς, ἂν καὶ εἰς ἐξ αὐτῶν παλαιότερον ἱδρυθεὶς καταλέγεται μεταξὺ τῶν διαφόρων (1).

Ἡ διάδοσις τῶν συνεταιρισμῶν διαχειρίσεως συνιδιοκτησίας καὶ χορτονομῆς ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν δι' εἰδικοῦ νόμου παρασχεθεῖσαν εὐκολίαν εἰς τοὺς συνιδιοκτήτας ἐξ ἀδιαιρέτου ἀγροτικῶν ἐκτάσεων ἢ χορτονομῆς νὰ συνιστοῦν δι' ἀποφάσεως τῆς πλειοψηφίας ἀντιπροσωπευούσης τὸ ἓν τρίτον τοὐλάχιστον τῆς ἐκτάσεως συνεταιρισμούς, εἰς τοὺς ὁποίους μετέχει ἀναγκαστικῶς καὶ ἡ μειοψηφία. Σκοπὸς τῶν συνεταιρισμῶν τούτων εἶναι ἡ συστηματικωτέρα ἐκμετάλλευσις τοῦ κοινοῦ κτήματος καὶ ἡ ἐπωφελεστέρα διάθεσις τῶν ἐξ αὐτοῦ προσόδων, ὁσάκις αὗται κατ' ἔθιμον διατίθενται διὰ κοινωφελεῖς σκοπούς. Εὑρεῖαν διάδοσιν ἐμφανίζουν οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι κυρίως εἰς τὴν Ἀττικήν, ὅπου εἰς πολλὰς κοινότητας κατ' ἔθιμον παλαιὸν ἡ διαχείρισις τῶν συνιδιοκτήτων ἐξ ἀδιαιρέτου ἐκτάσεων, συνήθως βοσκησίμων ἢ δασικῶν, ἀνετίθετο εἰς ἐπιτροπὴν ἐκ συνιδιοκτητῶν, αἱ δὲ πρόσοδοι πολλάκις διατίθενται εἰς ἐκτέλεσιν κοινωφελῶν ἔργων ἢ ἔργων χρησίμων εἰς τὰς ἐπαγγελματικὰς ἀνάγκας τῶν συνεταίρων. Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ θεσμοῦ τοῦ συνεταιρισμοῦ ἐκρίθη σκοπιμωτέρα ἡ δι' αὐτοῦ διαχείρισις, διηυκολύνθη δὲ τοῦτο διὰ τῆς ὑποχρεωτικῆς ὑποκαταστάσεως αὐτοῦ εἰς τὰ ἔργα τῆς ἐπιτροπῆς, ὁσάκις ἡ πλειοψηφία τῶν ἐνδιαφερομένων ἤθελε τὸ ζητήσει. Σήμερον τὰς πλείστας τῶν συνιδιοκτησιῶν διατῶν ἢ μικρῶν κτηνοτρόφων πρὸς ἀπόκτησιν ἢ συμπλήρωσιν γεωργικοῦ ἢ κτηνοτροφικοῦ κλήρου.

Τὸ περὶ διοικήσεως δημοσίων κτημάτων διάταγμα, ὡς ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ νόμου 5234 ἔτους 1931, ἐπιτρέπει διὰ τοῦ ἄρθρου 95 τὴν παραχώρησιν δημοσίων κτημάτων ἀντὶ τιμήματος καθοριζομένου ὑπὸ τῆς διοικούσης ἐπιτροπῆς (ἄνευ δημοπρασίας) μεταξὺ ἄλλων καὶ εἰς νομικὰ πρόσωπα κοινῆς ὠφελείας. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διατάξεως αὐτῆς ἐγένοντο ἐκποιήσεις καὶ πρὸς συνεταιρισμούς, ὁσάκις ἐκρίθη ὅτι οὗτοι παρέχουν κοινὴν ὠφέλειαν. Εἰδικαὶ ὅμως διατάξεις ὑπὲρ συνεταιρισμῶν ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου δὲν ὑπάρχουν.

(1) Ἴδε δασικὸν κώδικα (ὑπ' ἀριθ. 4173) ἄρθρ. 84 ἐν συνδυασμῷ μὲ ἄρθρα 23 καὶ 24 νόμου 5263 ἔτους 1931, καθὼς καὶ ἐκτελεστικὸν διάταγμα ἀπὸ 20 Μαρτίου 1930 «περὶ συστάσεως, ἐγκρίσεως καὶ λειτουργίας συνεταιρισμῶν ὑλοτόμων».

Σημείωσις: Κατὰ τὸν δασικὸν κώδικα ἄρθρον 112 προβλέπεται ἐπίσης ἡ ἄνευ δημοπρασίας ἀνάθεσις τῆς εἰσπράξεως τοῦ δικαιώματος τοῦ Δημοσίου ἐπὶ τῆς ἐξ ἰδιωτικῶν δασῶν προερχομένης ρητίνης εἰς συνεταιρισμοὺς δασοκτημόνων ἢ ρητινοσυλλεκτῶν.

χειρίζονται συνεταιρισμοί, οὐχ' ἧττον ὅμως ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ συνιδιοκτησίαι διοικούμεναι κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα, νομιμοποιηθὲν διὰ τοῦ ἄρθρου 10 τοῦ νόμου 641 τοῦ ἔτους 1915. Μεταξὺ αὐτῶν σπουδαιοτέρα διὰ τὰς προόδους της εἶνε ἡ συνιδιοκτησία Μαρκοπούλου τῆς Ἀττικῆς, ἡ ὁποία, ἐκτὸς πολλῶν κοινωφελῶν ἔργων ποὺ ἔχει ἐκτελέσει, διαθέτει ἴδιον οἰνοποιεῖον διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν συνεταίρων της, καθὼς καὶ ἀλωνιστικὰς μηχανάς.

Εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τούτους καταλέγονται ἐπίσης οἱ συνεταιρισμοὶ δασοκτημόνων πρὸς ἀπὸ κοινοῦ διαχείρισιν δάσους. Πρόκειται περὶ συνεταιρισμῶν ἱδρυομένων ὑπὸ τῶν ἐξ ἀδιαιρέτου συνιδιοκτητῶν δάσους ἢ ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν δασῶν γειτνιαζόντων πρὸς ἄλληλα ἢ κατεχομένων διηρημένως μὲν ἀλλὰ ὑπὸ πλειόνων προσώπων, τὰ ὁποῖα κεχωρισμένως διαχειριζόμενα δὲν δύνανται ν' ἀποτελέσουν ἀντικείμενον σοβαρᾶς ἐκμεταλλεύσεως, ὡς μὴ ἀποτελοῦντα ἄξιαν λόγου διαχειριστικὴν μονάδα.

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἡ διαχείρισις τῶν συνιδιοκτητῶν δασῶν τῶν ἀνηκόντων εἰς πλείονας τῶν ἑπτὰ συνιδιοκτητῶν δύναται νὰ γίνεται ὑπὸ τοῦ συνεταιρισμοῦ ἐπιβαλλομένου διοικητικῶς, εἰς ὃν πάντες οἱ ἐνδιαφερόμενοι μετέχουν ἀναγκαστικῶς ἐν περιπτώσει διαφωνίας περὶ τὴν διαχείρισιν.

Εἰς τὰς δύο ἄλλας περιπτώσεις διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ σκοπεῖται α) ἡ καλυτέρα προστασία τῶν δασῶν καὶ ἡ ἀπὸ κοινοῦ σύνταξις διαχειριστικοῦ σχεδίου διὰ τὴν διαχείρισιν καὶ ἐκμετάλλευσίν των, β) ἡ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς δασοπονίας κοινὴ ἐκμετάλλευσις καὶ κάρπωσις τοῦ συνεταιρικοῦ δάσους. Εἰς τὰς δύο τελευταίας περιπτώσεις ἡ σύστασις τοῦ συνεταιρισμοῦ καθίσταται ὑποχρεωτική, ἐφ' ὅσον ζητηθῇ ὑφ' ὡρισμένου ἀριθμοῦ ἰδιοκτητῶν (1).

Οἱ διάφοροι συνεταιρισμοὶ κατανέμονται κατὰ τὸ εἰδικώτερον ἀντικείμενον τῆς ἐπιχειρήσεώς των ὡς ἑξῆς:

Ἐνοικιάσεως καὶ ἐξαγορᾶς γαιῶν καὶ λειβαδίων	286
Διαχειρίσεως συνιδιοκτησίας, χορτονομῆς, δάσους	135
Ἀρδευτικοὶ καὶ ἀποξηράνσεως ἑλῶν (2)	17
Κτηνασφαλιστικοὶ (3)	8

(1) Ἴδε ν. διάταγμα 11 Ἰουλίου 1923 «περὶ ἀναγκαστικῶν συνεταιρισμῶν διαχειρίσεως ἀκινήτου συνιδιοκτησίας καὶ κοινῆς χορτονομῆς, ὡς τοῦτο μεταγενεστέρως ἐτροποποιήθη διὰ ν. δ. 13 Σεπτεμβρίου 1925 καὶ 21 Ἀπριλίου 1926. Ἐπίσης δασικὸν κώδικα ἄρθρ. 96 καὶ 97 καθὼς καὶ Διάταγμα τῆς 14 Σ)βρίου 1931 ἐκτελεστικὸν ἄρθ. 97 δασικοῦ κώδικος «περὶ διοικήσεως ἀναγκαστικῶν συνεταιρισμῶν διαχειρίσεως ἐξ ἀδιαιρέτου συνιδιοκτήτου δάσους».

(2) Πρόκειται περὶ ὀλίγων ἐλευθέρων συνεταιρισμῶν. Ἐξ αὐτῶν οἱ ἀρδευτικοὶ ἀνερχόμενοι εἰς 13 λειτουργοῦν εἰς τὴν Κορινθίαν.

Ὅλοι οὗτοι διέπονται ἀπὸ τὴν γενικὴν νομοθεσίαν περὶ συνεταιρισμῶν.

(3) Οἱ κτηνοσφαλιστικοὶ συνεταιρισμοὶ δὲν παρουσιάζουν σχεδὸν οὐδεμίαν κίνησιν ἂν καὶ ἡ χρησιμότης αὐτῶν εἶνε ἀναμφισβήτητος. Ἐλπίζεται ὅτι ἤδη ἡ κίνησις θὰ γίνῃ ζωηροτέρα κατόπιν τῆς ἀναθέσεως τῆς κτηνασφαλείας εἰς τὸ Ταμεῖον Γεωργικῶν Ἀσφαλειῶν (ἴδε νόμον 5219 ἔτους 1931).

Ἐξευγενισμοῦ δένδρων	(1)	3
Κτηματικῆς πίστεως	(2)	3
Διάφοροι ἄλλοι	(3)	10
		462

Εἰς τὸ τέλος τοῦ 1930 ὑπῆρχον 85 ἑνώσεις συνεταιρισμῶν. Ἐξ αὐτῶν διελύθησαν κατὰ τὸ 1931, 3 ἑνώσεις, συνεστήθησαν δὲ 3 νέαι, ὥστε ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑφισταμένων ἑνώσεων παραμένει καὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1931 ὁ αὐτὸς ἀκριβῶς.

Εἰς τὰς ἑνώσεις αὐτὰς ὑπολογίζεται ὅτι μετέχουν περὶ τοὺς 2500 γεωργικοὶ συνεταιρισμοί. Δηλαδὴ αἱ Ἑνώσεις ἀντιπροσωπεύουν κάτι τι ὀλιγώτερον τοῦ ἡμίσεως τοῦ συνόλου τῶν συνεταιρισμῶν. Ἂν ὅμως ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι μέγα μέρος τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἀδρανεῖ ἐκ διαφόρων λόγων καὶ ὅτι οἱ ζωντανώτεροι συνεταιρισμοὶ ἀνήκουν εἰς ἑνώσεις, μπορεῖ νὰ λεχθῇ μετὰ βεβαιότητος ὅτι αἱ ἑνώσεις τῶν συνεταιρισμῶν ἀντιπροσωπεύουν πράγματι τὸ μέγιστον μέρος τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως εἰς τὴν ὕπαιθρον. Τοῦτο ἄλλως συνάγεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1930, 45 ἑνώσεις ἀποτελούμεναι ἀπὸ 1600 περίπου συνεταιρισμοὺς εἶχον 115.000 μέλη, ἐνῷ τότε τὸ σύνολον τῶν συνεταιρισμῶν ἀνήρχετο περίπου εἰς 5200 μὲ ἀριθμὸν μελῶν μεταξὺ 250-280.000.

Αἱ ἑνώσεις συνεταιρισμῶν μεσολαβοῦν συνήθως κατὰ τὸν δανεισμὸν τῶν συνεταιρισμῶν των ἐκ μέρους τῆς ἀσκούσης τὴν ἀγροτικὴν πίστιν Τραπέζης, συνευθυνόμεναι καὶ αὗται διὰ τὰ ὑπ' αὐτῶν λαμβανόμενα δάνεια. Ἐπίσης ἐνεργοῦν προμηθείας διὰ λογαριασμὸν τῶν συνεταιρισμῶν των καὶ ἀναλαμβάνουν πολλάκις τὴν πώλησιν τῶν εἰς τὰ μέλη τῶν συνεταιρισμῶν των ἀνηκόντων γεωργικῶν προϊόντων ἢ μεσολαβοῦν ἁπλῶς κατὰ τὴν πώλησιν ὁδηγοῦσαι καὶ βοηθοῦσαι τοὺς συνεταιρισμούς των.

(1) Διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῶν συνεταιρισμῶν τούτων ὑπάρχει, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, εἰδικὸς νόμος, τὸ ἀπὸ 19 Ἰουνίου 1925 ν. δ. Κατὰ τὰς διατάξεις τούτου, τῇ συναινέσει τοῦ ἡμίσεως τοὐλάχιστον τῶν κατοίκων μιᾶς κοινότητος τῶν ἐχόντων ἰδιοκτησίαν κάτω τῶν 500 στρεμμάτων πεφυτευμένων δι' ἀγρίων καρποφόρων δένδρων, συνιστᾶται ἀναγκαστικὸς συνεταιρισμὸς ἐξευγενισμοῦ δένδρων μὲ μέλη ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς κοινότητος τοὺς ὑπαγομένους εἰς τὴν ἄνω κατηγορίαν, ἢ ἰδιοκτήτας τῶν ὡς ἄνω ἐκτάσεων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς κοινότητος. Σκοπὸς τῶν συνεταιρισμῶν αὐτῶν εἶνε νὰ ἐπιτύχουν εἰς εὐρεῖαν κλίμακα τὴν δι' ἐμβολιασμοῦ ἐξημέρωσιν ἀγρίων καρποφόρων δένδρων καὶ τὴν διαφύλαξιν αὐτῶν διὰ κοινῶν φυλάκων, ὅπου οἱ συνήθεις εἰς τὴν κοινότητα ἀγροφύλακες δὲν ἐπαρκοῦν πρὸς τοῦτο.

2) Οἱ συνεταιρισμοὶ κτηματικῆς πίστεως διέπονται, ὡς ἐλέχθη, ἐπίσης ἀπὸ εἰδικὸν νόμον, τὸ ἀπὸ 28 Νοεμβρίου 1925 ν. διάταγμα.

(3) Εἰς αὐτοὺς περιλαμβάνονται συνεταιρισμοὶ διαφόρων σκοπῶν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροι θὰ ἔπρεπε νὰ καταταχθοῦν εἴς τι τῶν ἀνωτέρω εἰδῶν, κυρίως εἰς τοὺς παραγωγικοὺς συνεταιρισμούς. Οὗτοι εἶνε οἱ ἑξῆς: 2 ἐργασίας, 1 ἐκμεταλλεύσεως δάσους, 1 δενδροκομικός, 2 ἀλληλασφαλιστικοί, 1 χρήσεως μηχανῶν, 1 ἀντιπλημμυρικῶν ἔργων, 1 ἐγκαταστάσεως γεωργικῶν βιομηχανιῶν καὶ 1 ποσίμου ὕδατος.

Πολλαὶ ἐξ αὐτῶν κατορθώνουν νὰ συγκεντρώσουν καὶ ἀξίας λόγου καταθέσεις, τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦν πρὸς δανεισμὸν τῶν συνεταιρισμῶν των.

Κατὰ τμήματα τῆς Χώρας οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ καὶ αἱ ἑνώσεις αὐτῶν κατανέμονται ὡς ἑξῆς:

Τμήματα	Ἀριθ. Συν]σμῶν	Ἀριθ. Ἑνώσεων
Πελοπόννησος	1367	21
Στερεὰ Ἑλλὰς καὶ Εὔβοια	994	8
Θεσσαλία	494	8
Μακεδονία	1558	21
Θράκη	299	4
Κρήτη	464	9
Ἑπτάνησος	179	3
Ἤπειρος	309	5
Κυκλάδες	68	4
Νῆσοι Αἰγαίου	156	2
	5888	85

β) Στατιστικὰ δεδομένα περὶ τῆς συγκροτήσεως καὶ λειτουργίας τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν.

Ἐκ τῶν συγκεντρουμένων ἄλλοτε ἐκθέσεων τῶν ἁρμοδίων ὑπαλλήλων τοῦ Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας, ὅταν ἀκόμη ἡ ὑπηρεσία συνεταιρισμῶν ὑπήγετο εἰς αὐτό, καὶ ἐξ ἄλλων στατιστικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα συνελέξαμεν, προκύπτει ὅτι ἡ κίνησις τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1928 εἶχεν ὡς ἑξῆς:

Ἱδρυμένοι συνεταιρισμοὶ συμφώνως μὲ τὸν νόμον 602		4927
Ἀριθμὸς συνεταίρων		225.000
Συνεταιρικὰ κεφάλαια	Δραχ.	160.000.000
Ἐξ αὐτῶν καταβεβλημένα	»	100.000.000
Εὐθύνη ὑπολογιζομένη εἰς τὸ ὀκταπλάσιον τῶν συνεταιρικῶν κεφαλαίων	»	1.300.000.000
(Δὲν συνυπολογίζονται οἱ συνεταιρισμοὶ ἀπεριορίστου εὐθύνης ἀνερχόμενοι εἰς 500 περίπου)		
Ἀποθεματικὰ κεφάλαια		25.000.000
Καταθέσεις εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς		30.000.000
Δάνεια ληφθέντα ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν		
α) Καλλιεργητικὰ		550.000.000
β) Ἐπ' ἐνεχύρῳ προϊόντων		530.000.000
Δάνεια χορηγηθέντα ὑπ' αὐτῶν εἰς τὰ μέλη των		
α) Καλλιεργητικὰ		610.000.000
β) Ἐπ' ἐνεχύρῳ προϊόντων		550.000.000
Προμήθειαι (κατὰ 80 ο)ο γεωργ. εἰδῶν ἤτοι χημ. λιπασμάτων, θείου, θειϊκοῦ χαλκοῦ κλπ.)		170.000.000

Πωλήσεις ἀπὸ κοινοῦ γεωργικῶν προϊόντων (ἰδίως καπνοῦ καὶ σταφίδος). 235.000.000

Τὰ δάνεια, αἱ προμήθειαι καὶ αἱ πωλήσεις ἀναφέρονται εἰς διάστημα ἑνὸς ἔτους.

Ὡς ἐξετέθη ἤδη, αἱ ἀνωτέρω ἐργασίαι γίνονται συνήθως μέσῳ τῶν ἑνώσεων δι' ὅσους συνεταιρισμοὺς μετέχουν εἰς αὐτάς. Πρέπει δὲ νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὡς ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω, ὅτι κατὰ κανόνα οἱ μᾶλλον προηγμένοι συνεταιρισμοὶ ἀνήκουν εἰς ἑνώσεις. Εἰς αὐτοὺς δὲ ἀνήκει τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν κεφαλαίων καὶ τοῦ κύκλου ἐργασιῶν ἐκ τῶν εἰς τὸν ἀνωτέρω πίνακα ἀναγραφομένων.

Κατὰ μέσον ὅρον μετέχουν 40-50 συνέταιροι εἰς ἕκαστον συνεταιρισμόν. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἦτο ὁμολογουμένως μικρός, ἐξηγεῖται ὅμως ἐν μέρει ἐκ τοῦ λόγου ὅτι οἱ συνεταιρισμοὶ ἐδρεύουν εἰς μικρὰς κοινότητας, αἱ δὲ αὐστηραὶ ἀρχαὶ τοῦ ἐπικρατεστέρου παρ' ἡμῖν τύπου τοῦ γεωργικοῦ πιστωτικοῦ συνεταιρισμοῦ, πρὸς τὰς ὁποίας πάντοτε προσπαθοῦν νὰ προσαρμοσθοῦν οἱ ἑλληνικοὶ γεωργικοὶ συνεταιρισμοί, δὲν ἐπιτρέπουν τὴν εὐρεῖαν περιφέρειαν.

Κατὰ συνεταιρισμὸν ἀνελόγουν κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν περίπου κατὰ μέσον ὅρον συνεταιρικὰ κεφάλαια δρχ. 32.000 ἐξ ὧν καταβεβλημένα δρχ. 19. 500. Ἡ ἀναλογία κεφαλαίων κατὰ συνέταιρον ἀνήρχετο εἰς δρχ. 700 ἐξ ὧν καταβεβλημένα δρχ. 425.

Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν ξένων κεφαλαίων (ληφθέντα δάνεια καὶ καταθέσεις) πρὸς τὰ ἴδια κεφάλαια τῶν συνεταιρισμῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στοιχείων τοῦ 1928 προκύπτει ὅτι τὰ συνεταιρικὰ κεφάλαια ἀπετέλουν τὰ 15 ο)ο τῶν ξένων κεφαλαίων, τὰ δὲ ἐξ αὐτῶν καταβεβλημένα τὰ 10 ο)ο τούτων.

Ἡ ἀναλογία αὕτη αὐξάνει ὑπὲρ τῶν συνεταιρικῶν κεφαλαίων, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἑκάστοτε δὲν χορηγοῦνται συγχρόνως δάνεια καλλιεργητικὰ καὶ δάνεια ἐπ' ἐνεχύρῳ προϊόντων, ἀλλ' ὅτι τὰ δεύτερα πραγματοποιοῦνται μετὰ τὴν συγκομιδήν, ὁπότε ἐξοφλεῖται μέρος τῶν καλλιεργητικῶν δανείων ἐκ τοῦ προϊόντος τῶν δανείων ἐπ' ἐνεχύρῳ. Δύναται ὅθεν νὰ λεχθῇ ὅτι πράγματι τὰ ἴδια συνεταιρικὰ κεφάλαια ἀπετέλουν τότε ἀσφαλῶς τὰ 20 ο)ο τοὐλάχιστον τῶν ἑκάστοτε εἰς χεῖρας τῶν συνεταιρισμῶν ξένων κεφαλαίων.

Ἐκ τῆς γενομένης τελευταίως ὑπὸ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης στατιστικῆς τῆς κινήσεως τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἐξ ἄλλων στατιστικῶν στοιχείων αὐτῆς παραθέτομεν τὰ κάτωθι δεδομένα ἀναφερόμενα εἰς τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος ἔτους 1931. Ταῦτα εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσίν μας ἡ ἁρμοδία ὑπηρεσία τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης.

Συνεταιρισμοὶ εἰς οὓς ἀναφέρονται τὰ δεδομένα ταῦτα		3.845
Ἀριθμὸς συνεταίρων		260.000
Συνεταιρικὰ κεφάλαια	Δρχ.	275.000.000
Ἐξ αὐτῶν καταβεβλημένα	»	153.000.000

Ἀποθεματικὰ κεφάλαια	Δρχ.	52.000.000
Καταθέσεις εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς	»	45.000.000
Καταθέσεις συνεταιρισμῶν	»	30.000.000
Ἀξία συνεταιρικῶν ἐγκαταστάσεων	»	92.000.000
Βραχυπρόθεσμα δάνεια χορηγηθέντα κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ἔτους 1931 εἰς γεωργ. συνεταιρισμοὺς ὑπὸ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης καὶ τῶν Αὐτονόμων Ὀργανισμῶν Ἀγροτικῆς Πίστεως Κερκύρας καὶ Σταφιδικοῦ. Ὁ τελευταῖος ἐχορήγησε μόνον εἰς εἶδος δάνεια (1)	»	930.000.000

Ἀνάγκη νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ ἀνωτέρω συνεταιρισμοὶ ἀντιπροσωπεύουν τὸ μέγιστον μέρος, σχεδὸν τὸ σύνολον τῶν ἐργαζομένων γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, διότι οἱ λοιποὶ κατὰ μέγα μέρος ἀδρανοῦν. Ἑπομένως τὰ ἀνωτέρω δεδομένα δύνανται νὰ χρησιμεύσουν ὡς βάσις πρὸς σύγκρισιν τῶν ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τοῦ 1928 σημειωθεισῶν προόδων ἐκ μέρους τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν.

Οὕτω ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν δεδομένων τοῦ τέλους τοῦ 1931, πρὸς τὰ ἀνωτέρω δεδομένα τοῦ τέλους τοῦ 1928 προκύπτουν τὰ ἑξῆς.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν συνεταίρων ἀπὸ 40-50 κατὰ μέσον ὅρον κατὰ συνεταιρισμὸν ἀνῆλθεν εἰς 68.

Τὰ συνεταιρικὰ κεφάλαια ἀνῆλθον κατὰ μέσον ὅρον κατὰ συνεταιρισμὸν ἀπὸ 32.000 εἰς 71.500, τὰ δὲ ἐξ αὐτῶν καταβεβλημένα ἀπὸ 19.500 εἰς 39.800.

Ἡ εἰσφορὰ ἑκάστου συνεταίρου ἀνῆλθεν ἀπὸ δρχ. 700 εἰς δρχ. 1060 ἡ δὲ ἐναντι ταύτης καταβολή του ἀπὸ δρχ. 425 εἰς 590 2).

Κατὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα κατανέμονται οἱ ὡς ἄνω 3845

(1) Δὲν συνυπολογίζονται εἰς τὰς χορηγήσεις αὐτὰς τὰ τυχὸν χορηγηθέντα ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης καθὼς καὶ τὰ ὀφειλόμενα εἰς αὐτήν, τὰ ὁποῖα ἐν συνόλῳ διὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ τοὺς μεμονωμένους ἀνήρχοντο εἰς 391 περίπου ἑκατομμύρια ἐξ ὧν οἱ συνεταιρισμοὶ ὀφείλουν περὶ τὰ τρία τέταρτα.

(2) Θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι οἱ μέσοι ὅροι τοῦ 1931 θὰ ἦσαν μικρότεροι καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ διαφορὰ πρὸς τοὺς μέσους ὅρους τοῦ 1928 μικροτέρα, ἂν ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν τὰ στοιχεῖα ὄχι μόνον 3845 συνεταιρισμῶν, ἀλλ' ὅλων τῶν ὑπαρχόντων κατὰ τὸ 1931, ὡς ἐγένετο διὰ τὸ 1928. Ἀσφαλῶς δὲ οἱ ληφθέντες ὑπ' ὄψιν εἶναι οἱ μᾶλλον ἐργαζόμενοι ἐνῶ οἱ παραλειφθέντες εἶνε οἱ ἀσθενέστεροι καὶ οἱ ἀδρανοῦντες, οἱ ὁποῖοι παρουσιάζουν ἀσήμαντον ἢ οὐδεμίαν πρόοδον.

Τοῦτο βεβαίως εἶναι ἐν μέρει ἀληθές. Δὲν μεταβάλλει ὅμως κατὰ πολὺ τὴν διαφορὰν διότι καὶ τὸ 1928 οἱ μέσοι ὅροι ἀνήχθησαν μὲν ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν συνεταιρισμῶν, πράγματι ὅμως ἐξήχθησαν ἀπὸ μέρους αὐτῶν τοὺς σπουδαιοτέρους διὰ τοὺς ὁποίους μόνον καὶ τότε ὑπῆρχαν στοιχεῖα. Ἐξ ἄλλου σταθερῶς τείνομεν πρὸς διάλυσιν τῶν ἀδρανούντων συνεταιρισμῶν, ὥστε οἱ εἰς μέρος τῶν συνεταιρισμῶν ἀναφερόμενοι ὡς ἄνω μέσοι ὅροι νὰ ἐμφανίζουν πράγματι τοὺς μέσους ὅρους τοῦ συνόλου.

συνεταιρισμοὶ καθὼς καὶ τὰ ἀνήκοντα εἰς αὐτοὺς μέλη καὶ δηλωθέντα συνεταιρικὰ κεφάλαια ὡς ἑξῆς:

Διαμερίσματα	Ἀριθμὸς συνεταιρισμῶν	Ἀριθμὸς μελῶν	Ποσὸν δηλωθέντων συνεταιρικῶν κεφαλαίων εἰς δραχμὰς
Πελοπόννησος	756	32.043	38.179.107
Στερεὰ Ἑλλὰς καὶ Εὔβοια	513	38.690	48.178.616
Θεσσαλία	342	21.388	12.766.840
Μακεδονία	1280	100.600	116.991.835
Θράκη	249	20.228	15.154.360
Κρήτη	262	17.397	11.612.300
Ἑπτάνησος	37	1.969	1.242.000
Ἤπειρος	230	14.538	6.163.565
Κυκλάδες	44	2.874	1.285.350
Νῆσοι Αἰγαίου	132	10.553	23.019.850
	3.845	260.280	274.593.823

Ὅθεν κατὰ διαμερίσματα ἔχομεν τοὺς ἑξῆς μέσους ὅρους α) μελῶν κατὰ συνεταιρισμὸν β) συνεταιρικῶν κεφαλαίων κατὰ συνεταιρισμὸν καὶ γ) συνεταιρικῶν κεφαλαίων κατὰ συνέταιρον.

Διαμερίσματα	Μέσος ὅρος μελῶν κατὰ Συνεταιρισμὸν	Συνεταιρικῶν κεφαλαίων κατὰ συνεταιρισμὸν	Συνεταιρικῶν κεφαλαίων κατὰ συνέταιρον
Πελοπόννησος	42	50.500	1.200
Στερεὰ Ἑλλὰς καὶ Εὔβοια	75	93.900	1.250
Θεσσαλία	63	37.350	600
Μακεδονία	79	91.400	1.160
Θράκη	81	60.850	750
Κρήτη	66	44.300	670
Ἑπτάνησος	53	33.550	630
Ἤπειρος	63	26.800	425
Κυκλάδες	65	29.200	450
Νῆσοι Αἰγαίου	80	174.400	2.180

Τὸ σύνολον τῶν ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν διάθεσιν τῶν συνεταιρισμῶν εὑρισκομένων, ἄνευ δανεισμοῦ, κεφαλαίων δηλ. τῶν συνεταιρικῶν, τῶν ἀποθεματικῶν καὶ τῶν καταθέσεων, ηὐξήθη ἀπὸ δρχ. 215.000.000 εἰς 372.000.000 καὶ ἀναλόγως, ἂν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν μόνον τὰ καταβεβλημένα ἐκ τῶν συνεταιρικῶν κεφαλαίων, ηὐξήθη τοῦτο ἀπὸ 155.000.000 εἰς 250.000.000.

Ἤτοι καὶ ἂν δεχθῶμεν ἀκόμη ὅτι ἡ κίνησις περιορίζεται μόνον εἰς τοὺς 3 845 τούτους συνεταιρισμούς, ἔχομεν ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν κίνησιν τοῦ 1928: Αὔξησιν τῶν συνεταίρων κατὰ 15,5 ο/ο, τῶν δηλωμέ-

νων συνεταιρικῶν κεφαλαίων κατὰ 72 ο)ο, τῶν ἐξ αὐτῶν καταβεβλημένων κατὰ 53 ο)ο, τῶν ἀποθεματικῶν κεφαλαίων κατὰ 108 ο)ο καὶ τῶν καταθέσεων κατὰ 50 ο)ο .

Ἂν ἤδη ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ ἐκ μέρους τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης καὶ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων ὀργανισμῶν γενόμεναι κατὰ τὸ 1931 ἐν συνόλῳ βραχυπρόθεσμοι χορηγήσεις πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς ἐπὶ προσωπικῇ ἀσφαλείᾳ καὶ ἐνεχύρῳ ἀνέρχονται εἰς δρχ. 930.000.000 περίπου αἱ δὲ καταθέσεις εἰς δρχ. 45.000.000, ἤτοι ὅτι τὸ σύνολον τῶν ξένων κεφαλαίων ἀνέρχεται εἰς 975.000.000, καὶ ἐξ ἄλλου ὅτι ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἰδίων κεφαλαίων τῶν συνεταιρισμῶν, 92.000.000 ἔχουν ἀκινητοποιηθῇ εἰς ἐγκαταστάσεις ἕπεται ὅτι τὰ διαθέσιμα ἴδια συνεταιρικὰ κεφάλαια δρχ. (327.000.000—92.000.000) 235.000.000 ἀντιπροσωπεύουν κατὰ τὸ 1931 τὰ 24,1 ο)ο τῶν ξένων κεφαλαίων. Ἂν δὲ εἰς τὴν ἀνωτέρω σύγκρισιν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν μόνον τὰ καταβεβλημένα συνεταιρικὰ κεφάλαια ἀντὶ τῶν δηλωθέντων, ἀνερχόμενα μετὰ τῶν ἀποθεματικῶν εἰς (205.000.000—92.000.000) δρχ. 113.000.000, τότε τὰ ἴδια συνεταιρικὰ κεφάλαια ἀντιπροσωπεύουν τὰ 11,6 ο)ο τῶν ξένων κεφαλαίων.

Καὶ ἐδῶ ὡς καὶ ἀνωτέρω πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ ἀναλογία αὕτη αὐξάνει ὑπὲρ τῶν συνεταιρικῶν κεφαλαίων, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἑκάστοτε δὲν χορηγοῦνται συγχρόνως δάνεια καλλιεργητικὰ καὶ δάνεια ἐπ' ἐνεχύρῳ προϊόντων, ἀλλ' ὅτι τὰ δεύτερα πραγματοποιοῦνται μετὰ τὴν συγκομιδήν, ὁπότε ἐξοφλεῖται μέγα μέρος τῶν καλλιεργητικῶν δανείων ἐκ τοῦ προϊόντος τῶν δανείων ἐπ' ἐνεχύρῳ.

Ἐξ ἄλλου ὅμως πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι πρὸς σύγκρισιν ἐλήφθησαν ὡς ξένα κεφάλαια μόνον αἱ χορηγήσεις τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης καὶ τῶν Ὀργανισμῶν καθὼς καὶ αἱ καταθέσεις, δὲν κατέστη δὲ δυνατὸν νὰ ἐκτιμηθοῦν τὰ ποσὰ τῆς ἐξ ἄλλων πηγῶν χρηματοδοτήσεως τῶν συνεταιρισμῶν, ὁπότε θὰ εἴχομεν πλήρη στοιχεῖα διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς σχέσεως μεταξὺ ξένων καὶ ἰδίων κεφαλαίων. Ἐπίσης δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν τὰ πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ὀφειλόμενα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ μέγιστον αὐτῶν μέρος δὲν ἀποτελοῦν χορηγήσεις κατὰ τὸ 1931, ἀλλὰ προέρχονται ἐκ τοιούτων προγενεστέρων ἐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκ διαφόρων λόγων δὲν ἐπεστράφησαν.

Μετὰ τὰ γενικὰ ταῦτα δεδομένα περὶ τῆς συγκροτήσεως καὶ λειτουργίας τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν θέλομεν ἐξετάσει κατωτέρω εἰδικώτερον ἕνα ἕκαστον τῶν κυριωτέρων κλάδων ἐργασιῶν τῶν συνεταιρισμῶν τούτων, πρὸς τούτοις δὲ θὰ ἀναπτύξωμεν ἐν ὀλίγοις τὴν δρᾶσιν αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἰδεολογικοῦ πεδίου ὡς αὕτη ἐξειλίχθη ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν μέχρι σήμερον.

γ) Ἡ γεωργικὴ πίστις εἰς τοὺς συνεταιρισμούς.

Ἡ ἐξέλιξις τῆς γεωργικῆς πίστεως εἰς τὴν χώραν μας δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι διήνυσε τρία στάδια:

Τὸ πρῶτον ἄρχεται σχεδὸν μὲ τὴν ἵδρυσιν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ φθάνει μέχρι τοῦ 1914 Τὸ δεύτερον χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ νόμου περὶ συνεταιρισμῶν κατὰ τὸ 1914 καὶ τῆς μέσῳ αὐτῶν ἀσκήσεως τῆς γεωργικῆς πίστεως ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης καὶ κλείει μὲ τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης κατὰ τὸ ἔτος 1929. Τὸ τρίτον ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς καὶ συνεχίζεται.

I. Ἡ γεωργικὴ πίστις μέχρι τοῦ 1914. Κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς γεωργικῆς πίστεως παρατηροῦνται διάφοροι κατὰ ἐποχὰς προσπάθειαι πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτῆς χωρὶς νὰ καταλήξουν εἰς πρακτικὰ ἀποτελέσματα.

Τὸ πρῶτον σχετικὸν μὲ τὴν γεωργικὴν πίστιν νομοθετικὸν μέτρον εἶναι ὁ κατὰ τὸ 1836 ἐκδοθεὶς νόμος περὶ συστάσεως τραπέζης κτηματικῆς πίστεως, ὁ ὁποῖος ὅμως οὐδέποτε ἐφηρμόσθη. Ὅτε ὀψὲ ἱδρύθη ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, ἐδηλοῦτο μὲν εἰς τὸ ἐγκρίνον τὴν ἵδρυσίν της διάταγμα κατὰ τὸ ἔτος 1843 ὅτι μεταξὺ τῶν σκοπῶν της θὰ ἦτο ν' ἀποβῇ ἐπωφελὴς εἰς τὴν γεωργίαν, οὐδεμία ὅμως εἰς τὸ καταστατικόν της περιελήφθη εἰδικὴ ὑπὲρ τῶν γεωργῶν διάταξις.

Εἰδικὴ μέριμνα πρὸς παροχὴν δανείων εἰς γεωργοὺς λαμβάνεται τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1861, ὁπότε, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀνανεώσεως τοῦ ἐκδοτικοῦ της προνομίου, ὑπεχρεώθη ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα διὰ τοῦ νόμου ΨΙ'. νὰ περιλάβῃ μεταξὺ τῶν ἐργασιῶν της καὶ τὴν ἐπὶ προσωπικῇ ἐγγυήσει εἰς μὴ ἐμπόρους, ἰδίως ἐκ τῆς γεωργικῆς τάξεως, χρηματικὴν χορήγησιν διὰ γραμματίων τριτεγγυημένων ἢ διὰ προεξοφλήσεως συναλλαγματικῶν καὶ γραμματίων εἰς διαταγήν. Τὸ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προσδιωρισμένον ποσὸν ὡρίσθη εἰς 2.000.000 δραχμῶν.

Ἡ ἐργασία αὕτη προεβλέπετο ὅτι θὰ ἔπαυε, ὅταν θὰ ἱδρύετο εἰδικὴ Ἀγροτικὴ Τράπεζα διὰ μετοχῶν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ συμμετεῖχε καὶ ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα διὰ τοῦ ἑνὸς τρίτου τοῦ κεφαλαίου.

Πάντως ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπερβῇ τὰ δύο ἑκατομμύρια. Ἡ πληρωμὴ τῶν μετοχῶν θὰ ἐγίνετο δι' ἐκχωρήσεως τῶν εἰς χεῖρας τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης γραμματίων καὶ συναλλαγματικῶν προερχομένων ἐκ γεωργικῶν χορηγήσεων.

Διὰ τῆς συμβάσεως τῆς 13 Αὐγούστου 1864 ἡ Τράπεζα ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διαθέσῃ ἐντὸς διετίας ὑπὲρ τῶν κτηματιῶν 10 ἐπὶ πλέον ἑκατομμύρια καὶ νὰ ἐλαττώσῃ τὸν τόκον ἀπὸ 10 ο)ο εἰς 8 ο)ο.

Κατὰ τὸ 1875 συνήφθη μεταξὺ τοῦ Κράτους καὶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης εἰδικὴ σύμβασις, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα ἐχορήγει δάνειον δέκα ἑκατομμυρίων δραχμῶν πρὸς 4 ο)ο εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ συστηθῇ διὰ μετοχῶν τράπεζαν κτηματικῆς καὶ γεωργικῆς πίστεως. Εἰς τὸ δάνειον τοῦτο θὰ συνεψήφιζεν ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα καὶ τὰς ἐκ γεωργικῶν χορηγήσεων ἀπαιτήσεις της, περὶ ὧν ἀνωτέρω. Ἡ σύμβασις αὕτη ἠτόνισε, διότι δὲν ἐψηφίσθη ἐντὸς ἔτους ἀπὸ τῆς συνάψεώς της, ὡς προεβλέπετο εἰς αὐτήν, νόμος περὶ συστάσεως τραπέζης κτηματικῆς καὶ γεωργικῆς πίστεως.

Διὰ τοῦ νόμου ΒΥΞΑ τοῦ 1897 ἐκυρώθη ἡ ἀπὸ 2 Δεκεμβρίου 1896 σύμβασις, διὰ τῆς ὁποίας ὡρίζετο εἰς δέκα ἑκατομμύρια δραχμὰς τὸ κατ' ἐλάχιστον ὅριον τῶν γεωργικῶν δανείων, χορηγητέων ἐντὸς δύο ἐτῶν ἀπὸ τῆς συνάψεως τῆς συμβάσεως. Τὸ ποσὸν τοῦτο ηὐξήθη διὰ τῆς συμβάσεως τῆς 28 Φεβρουαρίου 1903, κυρωθείσης διὰ τοῦ νόμου ΒΩΞ'. τοῦ 1903 εἰς εἴκοσι ἓν ἑκατομμύρια δραχμάς, ὁ δὲ τόκος ὑπεβιβάσθη ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου 1905 εἰς 6 ο)ο.

Ταῦτα ἐν συνόψει τὰ ἀφορῶντα τὴν ὀργάνωσιν τῆς γεωργικῆς πίστεως μέτρα, ἰσχύσαντα μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1914, ἀφ' ὅτου, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, εἰσερχόμεθα εἰς τὸ δεύτερον στάδιον τῆς γεωργικῆς πίστεως. Τούτου ἡ ἀρχὴ συμπίπτει μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἐκ τῶν ὁποίων οἱ πιστωτικοὶ ἀνεγνωρίσθησαν ὡς τὰ καταλληλότερα ὄργανα ἀσκήσεως τῆς γεωργικῆς πίστεως πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς γεωργίας διὰ κεφαλαίων χορηγουμένων ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης (1).

ΙΙ. Ἡ ἄσκησις τῆς γεωργικῆς πίστεως ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης κλπ. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1914, δυνάμει τῆς ἀπὸ 6 Δεκεμβρίου 1914 συμβάσεως μεταξὺ τοῦ Κράτους καὶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, κυρωθείσης διὰ τοῦ νόμου 656 ἔτους 1915, ἐπεξετάθησαν τὰ προνόμια τῆς Τραπέζης εἰς τὰς μετὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους προσαρτηθείσας χώρας.

Διὰ τῆς συμβάσεως αὐτῆς ἀνέλαβεν ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τὰς ἑξῆς ὑποχρεώσεις ἐν σχέσει μὲ τὴν γεωργικὴν πίστιν.

α) Διὰ τοῦ ἄρθρου 2 ἐδαφ. 3:

1. Νὰ ἀναγάγῃ τὸ ἐτησίως χορηγούμενον ὑπ' αὐτῆς ποσὸν εἰς γεωργοκτηματικὰ δάνεια εἰς εἴκοσι πέντε ἑκατομμύρια. 2. Νὰ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Δημοσίου μέχρι ἑτέρου ποσοῦ εἴκοσι πέντε ἑκατομμυρίων δραχμῶν πρὸς 4 ο)ο ἐτησίως διὰ τὴν ὀργάνωσιν παρὰ τούτου τῆς γεωργικῆς πίστεως ἅμα ὡς ἤθελον μειωθῇ διὰ καταβολῆς ὑπὸ τοῦ Δημοσίου κατ' ἴσον ποσὸν τὰ κεχορηγημένα ἤδη αὐτῷ παρὰ τῆς Τραπέζης προσωρινὰ δάνεια.

Ἡ ὑποχρέωσις αὕτη δὲν ὑπῆρξεν εὐκαιρία νὰ ἐκπληρωθῇ, διότι ὁ ὅρος τῆς ἐλαττώσεως κατ' ἴσον ποσὸν τῶν προσωρινῶν δανείων τοῦ Δημοσίου, ἐξ οὗ ἐξηρτήθη ἡ ἐκτέλεσίς της, δὲν ἐπραγματοποιήθη.

β) Διὰ τοῦ ἄρθρου 9:

Νὰ διενεργῇ, ἅμα ὡς ἤθελε τεθῇ εἰς ἐφαρμογὴν νόμος περὶ συνεταιρισμῶν, συντρεχόντων τῶν ὅρων ἀσφαλοῦς διαθέσεως, τὴν τοποθέτησιν τῶν προβλεπομένων καὶ μήπω διατεθειμένων κατὰ τὸ ἄρθρον 2 ἐδάφιον 3 τῆς συμβάσεως ταύτης 25.000.000 δραχμῶν, κατὰ προτίμησιν διὰ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν παντὸς εἴδους, ἐπὶ ἀναλόγῳ

(1) Ἴδε σχετικῶς Λέοντος Κ. Μελᾶ «Συγκριτικὴ μελέτη περὶ τῆς γεωργικῆς πίστεως», Ἀθῆναι 1902. Ἀλ. Κ. Μυλωνᾶ «Γεωργικὴ καὶ κτηματικὴ πίστις», Ἀθῆναι 1919. Χρ. Εὐελπίδη «Τὸ ἀγροτικὸν πρόγραμμα», Ἀθῆναι 1923.

μεταξὺ αὐτῶν κατανομῇ, ἰδίᾳ τῶν ἑνώσεων ἢ τῶν συνδέσμων αὐτῶν ἢ τῶν διὰ νόμου ἀναγνωριζομένων κεντρικῶν πιστωτικῶν ταμείων ἢ γεωργικῶν τραπεζῶν ἐπὶ τόκῳ 5 ο)ο ἐτησίως.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1915 ἄρχεται ἡ συστηματικὴ ἄσκησις τῆς γεωργικῆς πίστεως ἐκ μέρους τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης ἐνεργουμένη κυρίως μέσῳ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν. Αὕτη ἐσυνεχίσθη μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἔτους 1929 ὁπότε ἱδρύθη ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα.

Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα κατὰ τὴν ἄσκησιν τῆς γεωργικῆς πίστεως δὲν περιώρισε τὰ δάνεια πρὸς γεωργοὺς μόνον εἰς τὸ ποσὸν διὰ τὴν χορήγησιν τοῦ ὁποίου κατὰ τ' ἀνωτέρω ἦτο ὑποχρεωμένη, ἀλλὰ ηὔξανε τὰ πρὸς τὴν γεωργίαν διατιθέμενα κεφάλαιά της ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος, καθ' ὅσον ἐπέτρεπον εἰς αὐτὴν τοῦτο τὰ διαθέσιμά της καὶ καθ' ὅσον ἡ ἐξάπλωσις τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καθίστα εὐχερῆ καὶ ἀσφαλῆ τὴν τοποθέτησιν κεφαλαίων εἰς τὴν γεωργίαν.

Ἀρχικῶς αἱ πρὸς μεμονωμένους παραγωγοὺς χορηγήσεις ἦσαν ἀνώτεραι τῶν πρὸς συνεταιρισμοὺς τοιούτων, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως καὶ καθ' ὅσον ηὔξανεν ὁ ἀριθμὸς τῶν συνεταιρισμῶν, κατὰ τοσοῦτον ἡ ἀναλογία τῶν δανείων τῶν συνεταιρισμῶν ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν χορηγουμένων ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τοιούτων καθίστατο μεγαλυτέρα, ὑπερβᾶσα τελευταίως κατὰ πολὺ τὴν ἐπὶ τῶν αὐτῶν δανείων ἀναλογίαν τῶν μεμονωμένων παραγωγῶν.

Οὕτω ἀπέβη αὕτη ὁ κυριώτερος καὶ σπουδαιότερος χρηματοδότης τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, παρέχουσα εἰς αὐτοὺς τὸ μέγιστον μέρος τῶν δι' αὐτῶν διαθετομένων εἰς τὴν γεωργίαν κεφαλαίων. Κυρίως ἡ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ὥθησις τῆς τραπέζης ὀφείλεται εἰς τὸν νῦν ὑποδιοικητὴν ταύτης κ. Ἀλ. Κοριζῆν, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ συνεταιριστικὴ κίνησις ὀφείλει ἀναμφισβητήτως πολλὰ καὶ τοῦ ὁποίου εἶναι γνωσταὶ ἡ πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀγάπη του καὶ αἱ ὑπηρεσίαι του διὰ τὴν οἰκονομικὴν χειραφέτησιν τῶν ἀγροτῶν. Αἱ ἄλλοθεν χρηματοδοτήσεις τῶν συνεταιρισμῶν ἀποτελοῦν ἐπουσιώδη ἐπὶ τοῦ συνόλου ἀναλογίαν.

Ἡ ἐξέλιξις τῶν χορηγήσεων ἐν γένει (δάνεια καλλιεργητικὰ καὶ ἐπ' ἐνεχύρῳ προϊόντων) τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης πρὸς τοὺς συνεταιρισμούς, ἔχει ὡς ἑξῆς κατὰ ἔτη (1).

1915	Δρχ.	223.000	1922	Δρχ.	75.357.637
1916	»	979.449	1923	»	114.971.172
1917	»	1.495.122	1924	»	299.281.503
1918	»	7.412.085	1925	»	543.909.109
1919	»	13.443.646	1926	»	468.250.147
1920	»	24.841.751	1927	»	809.195.792
1921	»	27.492.294	1928	»	1.009.784.750
			1929	»	1.164.793.926

(1) Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη αἱ χορηγήσεις συνίσταντο σχεδὸν μόνον εἰς καλλιεργητικὰ δάνεια σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἤρχισαν χορηγούμενα καὶ δάνεια ἐπ'

Ὁμολογουμένως, ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα ἐξασφαλίσασα τὴν χρηματοδότησιν τῶν συνεταιρισμῶν μεγάλως συνέβαλεν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν.

Ἐξ ἄλλου ὅμως ὀφείλει ν' ἀναγνωρισθῇ ἐπίσης ὅτι εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῶν ὡς ὀργάνων διοχετεύσεως κεφαλαίων εἰς τὴν γεωργίαν, ὀφείλεται ἐκ παραλλήλου ἡ ἀξιόλογος ἀνάπτυξις τῆς ἀγροτικῆς πίστεως καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις τῶν μικροπαραγωγῶν. Οὗτοι μέχρι τότε ἀδυνατοῦντες νὰ ἔλθουν μεμονωμένως εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ἦσαν ἀνίκανοι νὰ ἐπωφεληθοῦν τῶν ὑπὲρ αὐτῶν λαμβανομένων μέτρων οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως τῶν ὁποίων ἡ ἐκτέλεσις ἀνέκαθεν εἶχεν ἀνατεθῇ εἰς αὐτήν. Δύναται δὲ νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ ἀνυπαρξία σχεδὸν τῆς γεωργικῆς πίστεως παρ' ἡμῖν μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τῶν συνεταιρισμῶν δὲν ὀφείλεται τόσον εἰς τὴν ἔλλειψιν προνοίας ἢ κεφαλαίων, ὅσον εἰς τὴν ἔλλειψιν καταλλήλων ὀργάνων πρὸς διοχέτευσιν τῶν κεφαλαίων μέχρι τῆς μικροτέρας καὶ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένης γωνίας τῆς ὑπαίθρου.

Οἱ συνεταιρισμοὶ ἀναγνωρισθέντες εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὡς τὰ καταλληλότερα πρὸς τοῦτο μέσα, καὶ χρησιμοποιηθέντες εὐρέως, ἐδικαίωσαν τὰς στηριχθείσας ἐπ' αὐτῶν ἐλπίδας.

Οὕτω ἡ γεωργικὴ πίστις ἀνέπτυξε τοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ κατέστησαν δυνατὴν τὴν ἄσκησιν αὐτῆς εἰς εὐρυτάτην κλίμακα καὶ ὡδήγησαν τέλος εἰς τὴν δημιουργίαν εἰδικοῦ κεντρικοῦ πιστωτικοῦ ὀργανισμοῦ.

Ἐπίσης εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πίστεως σημαντικῶς συνετέλεσαν καὶ δύο εἰδικοὶ νόμοι: ὁ νόμος 2184 «περὶ γεωργικοῦ ἐνεχυρογράφου ἔτους 1920, τροποποιηθεὶς μεταγενεστέρως διὰ τοῦ ν. δ. τῆς 29 Μαΐου 1923 (1), καὶ τὸ ν. δ. «περὶ δανείων ἐπ' ἐνεχύρῳ καπνοῦ τῶν νέων χωρῶν» τὸ ὁποῖον ἐκδοθὲν τὴν 31 Μαΐου 1919 ἐκυρώθη καὶ ἐτροποποιήθη διὰ τῶν ν. 1954 καὶ 2635 καθὼς καὶ διὰ τοῦ ν. δ. τῆς 23 Σεπτεμβρίου 1925. Ὅλα τ' ἀνωτέρω νομοθετήματα ἐκωδικοποιήθησαν διὰ τοῦ δ. τῆς 21 Νοεμβρίου 1925.

Διὰ τοῦ πρώτου νομοθετήματος συνιστᾶται ἰδιότυπον δικαίωμα ἐνεχύρου ἐπὶ τῶν μέσων καλλιεργείας τοῦ ὀφειλέτου (ἐργαλείων, ζώων, κ.λ.π.), τὰ ὁποῖα ὡς ἀπαραίτητα εἰς τὴν ἐργασίαν του παραμένουν εἰς χεῖρας του. Ἐπίσης συνιστᾶται ἐνέχυρον καὶ ἐπὶ τῆς μελλούσης ἐσοδείας. Ὁ κομιστὴς τοῦ ἐνεχυρογράφου, ἐὰν δὲν πληρωθῇ τὸ δάνειον κατὰ τὴν λῆξιν του, δικαιοῦται νὰ προβῇ εἰς ἀναγκαστικὴν ἐκτέλεσιν,

ἐνεχύρῳ προϊόντων, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ τελευταῖον διάστημα ἀντεπροσώπευον τὸ ἥμισυ τοῦ συνόλου τῶν κατ' ἔτος χορηγήσεων.

Εἰς τὰς χορηγήσεις ἑκάστου ἔτους συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ ἀνανεούμενα λόγῳ ζημιῶν τῶν ὀφειλετῶν δάνεια, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν, ἡ ὁποία τηρεῖ τὰ δάνεια ταῦτα εἰς λογαριασμὸν καθυστερήσεως.

(1) Αἱ λεπτομέρειαι τῆς ἐκτελέσεως τοῦ νόμου τούτου κανονίζονται διὰ τοῦ δ. τῆς 28 Αὐγούστου 1920 τροποποιηθέντος διὰ τοῦ δ. 15 Νοεμβρίου 1923.

θεωρουμένου τοῦ ἐνεχυρογράφου ὡς τίτλου ἐκτελεστοῦ ὅσαν ἀφορᾷ τὰ ἐνεχυριασθέντα πράγματα, ἔχει δὲ προνόμιον ἐπὶ τοῦ ἐκπλειστηριάσματος ἑπόμενον τῶν ἐξόδων ἐκτελέσεως καὶ τοῦ προνομίου τοῦ ἐκμισθωτοῦ, ἐκτὸς ἂν οὗτος συνήνεσεν ἐγγράφως εἰς τὴν ἐνεχυρίασιν.

Διὰ τοῦ δευτέρου νομοθετήματος ἐπιτρέπεται ἡ χορήγησις δανείων εἰς καπνοπαραγωγοὺς ἐπ' ἐνεχύρῳ τοῦ καπνοῦ, διὰ τῆς παραδόσεως εἰς τὴν Τράπεζαν ὄχι τοῦ ἐνεχυριαζομένου καπνοῦ, ὁ ὁποῖος παραμένει εἰς χεῖρας τοῦ ὀφειλέτου, ἀλλὰ διὰ παραδόσεως τῆς ἀδείας κατοχῆς ἐκδιδομένης κατὰ τὴν φορολογικὴν νομοθεσίαν ὑπὸ τῆς ἁρμοδίας οἰκονομικῆς ἀρχῆς.

Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοί, οἱ ὁποῖοι ἀρχικῶς ἐδανείζοντο συνήθως ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τὰ ἀναγκαιοῦντα εἰς τοὺς συνεταίρους των ποσὰ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συνεταιρικῆς περιουσίας καὶ εὐθύνης ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ 1920, ὁπότε ἐτέθη εἰς ἐφαρμογὴν ὁ νόμος περὶ γεωργικοῦ ἐνεχυρογράφου, κατὰ κανόνα ἐφαρμοσθέντα γενικῶς ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, νὰ δανείζωνται παρ' αὐτῆς διὰ προεξοφλήσεως τῶν γεωργικῶν ἐνεχυρογράφων τῶν συνεταίρων των, εἴτε ἀπ' εὐθείας εἴτε μέσῳ τῶν Ἑνώσεων εἰς ἃς ἀνήκουν, αἱ ὁποῖαι ἀνεπροεξόφλουν τὸ χαρτοφυλάκιόν των εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν.

Ἐκ μέρους τῶν συνεταιρισμῶν ἐγίνοντο ἐνίοτε καὶ χορηγήσεις δανείων καὶ διὰ γραμματίων, ἰδίως ὅταν δὲν ἐπρόκειτο νὰ προεξοφληθοῦν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν.

Αἱ παρεχόμεναι διὰ τοῦ νόμου 2184 εἰδικαὶ ἐξασφαλίσεις ὑπὲρ τοῦ δανειστοῦ συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν αὔξησιν τῶν πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς καλλιεργητικῶν δανείων ἐκ μέρους τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης.

Ἐπίσης ὁ νόμος περὶ πλασματικοῦ ἐνεχύρου τοῦ καπνοῦ συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν διεκόλυνσιν τῆς χορηγήσεως δανείων εἰς καπνοπαραγωγικοὺς συνεταιρισμοὺς ἐπ' ἐνεχύρῳ τοῦ καπνοῦ τῶν συνεταίρων των, καὶ ἑπομένως ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐξεύρουν τὰ ἀπαραίτητα κεφάλαια εἴτε πρὸς ἐπεξεργασίαν τοῦ καπνοῦ εἴτε πρὸς οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τῶν καπνοπαραγωγῶν ἀμέσως ἅμα τῇ συγκομιδῇ, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ἀναμένουν οὗτοι τυχὸν προβλεπομένην καλλιτέραν ἐποχὴν διαθέσεως τοῦ προϊόντος των. Τοῦτο ἄλλως τε ἐγίνετο καὶ μὲ τὰ ἄλλα προϊόντα τῶν ὁποίων ἡ κατὰ πλάσμα ἐνεχυρίασις κατέστη δυνατὴ διὰ τοῦ νόμου 2184 (1).

Σκοπὸς τοῦ νόμου περὶ γεωργικοῦ ἐνεχυρογράφου ἦτο νὰ ἐπιτευ-

(1) Ἀρχικῶς ἐπετρέπετο μόνον εἰς συνεταιρισμοὺς νὰ δανείζουν τοὺς συνεταίρους των διὰ γεωργικοῦ ἐνεχυρογράφου. Παρὰ τρίτων ἠδύναντο νὰ δανεισθοῦν κατὰ τὸν τύπον αὐτὸν μόνον οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοί.

Βραδύτερον ἐπεξετάθη τὸ δικαίωμα τοῦτο εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν διὰ διατάγματος ἐκδοθέντος δυνάμει τοῦ ἄρθρου 13 τοῦ νόμου.

Ἐπίσης διὰ ν. δ. δημοσιευθέντος τὴν 5 Μαρτίου 1925 διὰ τοῦ ὁποίου ἐκυρώθη σύμβασις μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου καὶ τῆς Ἑταιρίας χημικῶν Προϊόντων καὶ Λιπασμάτων, ἀφορῶσα τὴν ἐνίσχυσιν τῆς παραγωγῆς Χημικῶν λιπασμάτων, ἐδόθη τὸ αὐτὸ δικαίωμα εἰς τὴν Ἑταιρίαν ταύτην, προκειμένου νὰ διαθέτῃ αὕτη χημικὰ λιπάσματα ἐπὶ πιστώσει. Τέλος διὰ τοῦ νόμου

χθῇ ἀσφαλεστέρα τοποθέτησις τῶν χορηγήσεων ἀπὸ μέρους τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἐπομένως νὰ καταστοῦν οὗτοι φερεγγυώτεροι ἀπέναντι τῶν δανειστῶν των. Οὕτω οἱ δανεισταὶ τῶν συνεταιρισμῶν ἀσφαλίζονται κατὰ τὰς μετ' αὐτῶν συναλλαγὰς των ὄχι μόνον διὰ τῆς περιουσίας καὶ εὐθύνης τῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῆς τελειοτέρας παρ' αὐτῶν ἀσκήσεως τῆς πίστεως, δι' ἣν οὗτοι ἐντὸς τῶν πραγμάτων εὑρισκόμενοι καὶ ἐντὸς στενοῦ κύκλου προσώπων δρῶντες εἶναι ἁρμοδιώτεροι πάντων, ἀλλὰ καὶ δι' ἐμπραγμάτων ἐξασφαλίσεων καθιστημένων δυνατῶν διὰ τῶν ἐξαιρετικῶν διατάξεων περὶ ἐνεχύρου τῶν θεσπιζομένων διὰτοῦ νόμου 2184.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ὀφείλει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ὁ θεσμὸς τοῦ γεωργικοῦ ἐνεχυρογράφου ἦτο ἀπολύτως ἐνδεδειγμένος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους κατέστησε εὐχερέστερον τὸν δανεισμόν.

Ἐξ ἄλλου ὅμως ἡ ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ θεσμοῦ τούτου διακοπὴ τοῦ δανεισμοῦ τῶν συνεταιρισμῶν ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς εὐθύνης καὶ τῆς περιουσίας των καὶ ἡ ἀντὶ τούτου εἰσαγωγὴ τοῦ συστήματος τῆς προεξοφλήσεως τοῦ εἰς ἐνεχυρόγραφα χαρτοφυλακίου των, ἤ, διὰ τὴν ἀκρίβειαν, τοῦ συστήματος τῆς μετὰ προηγούμενον ἔλεγχον καὶ ἔγκρισιν τῆς Τραπέζης χορηγήσεως ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν δανείων δι' ἐνεχυρογράφων, ἐμείωσε σημαντικῶς τὴν ἀξίαν αὐτῶν ὡς ὀργάνων ἀσκήσεως τῆς πίστεως. Τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῶν ἠλαττώθη καὶ ἡ συναίσθησις τῆς εὐθύνης των ἐχαλαρώθη, διότι ἐγνώριζον ὅτι ἡ Τράπεζα ἐλέγχει προληπτικῶς τὰς πράξεις των καὶ ἐπομένως ἠδύναντο νὰ ἐμπιστευθοῦν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου των εἰς τὰς φροντίδας της.

Τὸ τοιοῦτον κρίνομεν ὡς λίαν ἐπικίνδυνον διότι τείνει νὰ μεταβάλῃ τοὺς συνεταιρισμοὺς εἰς ἁπλᾶς ὁμάδας ἀλληλεγγύως δανειζομένων προσώπων ἄνευ ζωῆς καὶ πρωτοβουλίας.

Οἱ συνεταιρισμοὶ ἐπανειλημμένως ἐπεδίωξαν, ὑποστηριζόμενοι εἰς τὰς ἀπόψεις των αὐτὰς καὶ ὑπὸ πολλῶν ἁρμοδίων προσώπων, νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὸ πρῶτον σύστημα τοῦ ἀπ' εὐθείας πρὸς αὐτοὺς δανεισμοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς εὐθύνης των καὶ μετὰ στάθμισιν τῶν ἀναγκῶν τῶν μελῶν των ἢ τοὐλάχιστον νὰ ἐπιτύχουν μόνον τὴν ἐκ τῶν ὑστέρων μεταβίβασιν τῶν ἀπαιτήσεών των εἰς τὴν Τράπεζαν πρὸς ἀσφάλειάν της. Ἀλλ' ἡ προσπάθεια αὐτῶν δὲν ἐτελεσφόρησε.

4088 τοῦ 1929 ἐπετράπη ἡ διὰ διατάγματος ἐκδιδομένου σύμφωνα μὲ τὸν νόμον 2184 παραχώρησις τοῦ προνομίου τούτου καὶ εἰς ἀλλαδοπὰ ἢ ἡμεδαπὰ νομικὰ πρόσωπα παρασκευάζοντα ἢ εἰσάγοντα λιπάσματα καὶ παρέχοντα αὐτὰ εἰς γεωργοὺς ἢ γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς ἐπὶ πιστώσει, ἐφ' ὅσον ταῦτα πληροῦν ὡρισμένας προϋποθέσεις ἀναφερομένας εἰς τὸν νόμον. Τῆς εὐχερείας αὐτῆς ἐγένετο ἤδη χρῆσις παραχωρηθέντος τοῦ προνομίου τούτου εἰς τοιαύτας ἐπιχειρήσεις.

Ἐπίσης καὶ ὁ νόμος περὶ πλασματικοῦ ἐνεχύρου τοῦ καπνοῦ ἔχων ἐφαρμογὴν μόνον διὰ τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν, τὰς Γεωργικὰς Τραπέζας νέων χωρῶν καὶ τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμούς, ἐπεξετάθη μεταγενεστέρως διὰ διαταγμάτων δυνάμει τοῦ ἄρθρου 13 αὐτοῦ καὶ εἰς ἄλλας Τραπέζας.

Οὕτω γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ θεσμοῦ τοῦ ἐνεχυρογράφου ἐνῷ ἴσως συνετέλεσεν εἰς τὴν αὔξησιν τῶν διατιθεμένων εἰς τὴν γεωργίαν κεφαλαίων καὶ εἰς τὴν συνεπείᾳ τούτου ἐξάπλωσιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, παρημπόδισεν ὅμως ἐν πολλοῖς τὴν διαμόρφωσιν αὐτῶν εἰς αὐτοτελῆ καὶ ὑπεύθυνα ὄργανα ἀσκήσεως τῆς πίστεως καὶ ἔτεινε νὰ τοὺς μεταβάλῃ εἰς ἁπλᾶ γραφεῖα διεκπεραιώσεως τῶν ἀπαιτουμένων διατυπώσεων διὰ τὸν δανεισμὸν τῶν καθ' ἕκαστον μελῶν αὐτῶν.

Πλὴν τούτου ὁ θεσμὸς ἔχει τὸ μειονέκτημα ὅτι διὰ τῶν δημιουργουμένων ἐξαιρετικῶν ἐξασφαλίσεων ἐλαττώνει τὴν προσοχὴν περὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν ὅρων τῆς ἀποδοτικότητος τῶν δανείων καὶ συντελεῖ ἐνίοτε εἰς τοποθετήσεις, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ εἶναι ἴσως ἀσφαλεῖς διὰ τὸν δανειστήν, ὄχι ὅμως καὶ ἐξυπηρετικαὶ διὰ τὸν δανειζόμενον.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω λόγων ἡ παρατηρουμένη ραγδαία αὔξησις τῶν γεωργικῶν δανείων ὀφείλεται ἐπίσης εἰς τὴν διὰ τῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν τσιφλικίων δημιουργίαν μεγάλου ἀριθμοῦ ἀνεξαρτήτων μικρογεωργῶν, στερουμένων τῶν πάντων, ἀκόμη καὶ τῶν στοιχειωδεστέρων ἐφοδίων, οἱ ὁποῖοι μόνον διὰ δανείων, ἔστω καὶ βραχυπροθέσμων, ἠδύναντο νὰ νοικοκυρευθοῦν ὁπωσδήποτε γεωργικῶς, εἰς τὴν ἀθρόαν ἔλευσιν προσφύγων, ἐξ ὧν πολλοὶ ἦσαν ἀγρόται, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1921 σωμειωθεῖσαν σοβαρὰν ὑποτίμησιν τῆς δραχμῆς.

Διὰ νὰ ἐκτιμηθῇ ἡ ἀνάπτυξις τὴν ὁποίαν ἔλαβον αἱ μέσῳ τῶν συνεταιρισμῶν χορηγήσεις, παραθέτομεν τὰς γενομένας πρὸς αὐτούς, καθὼς καὶ πρὸς μεμονωμένους γεωργοὺς καὶ γεωργοκτηματίας τοιαύτας, ἀφ' ἑνὸς μὲν κατὰ τὸ 1915, πρῶτον ἔτος τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου περὶ συνεταιρισμῶν καὶ ἐνάρξεως τῆς ἀσκήσεως τῆς ἀγροτικῆς πίστεως μέσῳ αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατὰ τὸ 1929 τελευταῖον ἔτος καθ' ὃ ἤσκησεν ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τὴν ἀγροτικὴν πίστιν.

Ἔτη	Χορηγήσεις πρὸς μεμονωμένους γεωργοκτηματίας	Χορηγήσεις πρὸς συνεταιρισμοὺς	Σύνολον
1915	4.462.160	223.000	4.685.160
1929	477.962.527	1.164.793.926	1.642.756.453

Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα ἐχορήγησεν δάνεια πρὸς συνεταιρισμοὺς καὶ κατὰ τὸ 1930 εἰς περιωρισμένην κλίμακα. Συνεχίζει δὲ ἀκόμη καὶ σήμερον τὴν χορήγησιν δανείων ἐπ' ἐνεχύρῳ καπνοῦ εἰς χεῖρας συνεταιρισμῶν καὶ καπνοπαραγωγῶν καθὼς καὶ δανείων ἐπ' ἐνεχύρῳ σταφίδος καὶ δελτίων. Ἐπίσης χρηματοδοτεῖ καὶ διαφόρους κοινωφελεῖς ὀργανισμοὺς ἢ ὑπηρεσίας ὑποστηρίξεως τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ὡς τὸν Αὐτόνομον Σταφιδικὸν Ὀργανισμόν, τὴν ὑπηρεσίαν ἀγορᾶς ἐμπορευσίμων καπνῶν παρὰ τῶν παραγωγῶν κλπ. (1).

(1) Περὶ Αὐτονόμου Ὀργανισμοῦ ἴδε κατωτέρω ὑποσημείωσιν.

Σχετικῶς μὲ τὴν ἀγορὰν καπνῶν ἴδε νόμον 5411 ἔτους 1932. Σκοπὸς τῆς ἀγορᾶς εἶνε ἡ ὑποστήριξις τῶν τιμῶν τῶν καπνῶν. Ἀγοράζονται διὰ λογ)σμὸν τοῦ Κράτους ἀνεπεξέργαστα ἐμπορεύσιμα καπνὰ εἰς χεῖρας καπνοπαραγωγῶν καὶ συνεταιρισμῶν μέχρις ὡρισμένου ποσοῦ τῆς ἐσοδείας 1930 καὶ παλαιοτέ-

Πάντως αἱ πιστωτικαὶ ἐργασίαι πρὸς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς ἔπαυσαν κατὰ κανόνα ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, αἱ δὲ τυχὸν γενόμεναι πρὸς συνεταιρισμοὺς χορηγήσεις ἀποτελοῦν ἐξαιρέσεις.

Ὁ τόκος τῶν χορηγουμένων ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς καλλιεργητικῶν δανείων, ὁ ὁποῖος μέχρι τοῦ 1925 ἦτο σταθερῶς ὡρισμένος εἰς 5 ο)ο ὑψώθη ἔκτοτε ἕνεκα τῆς ἀκριβείας τῶν κεφαλαίων ὀφειλομένης εἰς τὸν παγκόσμιον πόλεμον καὶ ἔφθασε τελευταίως εἰς 8 1]2 ο)ο διὰ τὰς ἑνώσεις καὶ 9 ο)ο διὰ τοὺς συνεταιρισμούς. Ἀναλόγως ἐκυμαίνετο καὶ ὁ τόκος τῶν δανείων ἐπ' ἐνεχύρῳ γεωργικῶν προϊόντων. Οἱ συνεταιρισμοὶ εἰσέπραττον συνήθως τόκον κατὰ 1-2 ο)ο ἀνώτερον τοῦ τόκου τῆς Τραπέζης, αἱ δὲ ἑνώσεις κατὰ 1]2-1 ο)ο ἀνώτερον (1).

Κατὰ κανόνα ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα ἐχορήγει ἐν συνόλῳ εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς δάνεια μέχρι τῶν 2)3 τῆς εὐθύνης των. Ἠλλάκις ὅμως ὑπερέβαινε τὸ ὅριον. Εἰς τοῦτο τὴν διηυκόλυνε ὁ διὰ γεωργικοῦ ἐνεχυρογράφου δανεισμὸς τῶν καθ' ἕκαστον συνεταίρων μέσῳ τοῦ συνεταιρισμοῦ.

Πλὴν τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τὴν γεωργικὴν πίστιν ἤσκησαν κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα, ἀπὸ τοῦ 1915-1929, καὶ αἱ λεγόμεναι Γεωργικαὶ Τράπεζαι τῶν νέων χωρῶν.

Μετὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους καὶ τὴν προσάρτησιν τῶν νέων

ρων. Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα διέθεσε πρὸς τοῦτο δραχ. **200.000.000 ὡς δάνειον.** (Ἐν συνόλῳ διετέθησαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον **275 ἑκατομ.** Τὸ **ὑπόλοιπον διέθεσεν** ἡ Ἐκδοτικὴ Τράπεζα). Τὰ καπνὰ θὰ πωληθοῦν εἰς εὔθετον περίστασιν. Αἱ τυχὸν ζημίαι βαρύνουν τὸ Δημόσιον.

(1) Περὶ τῶν λόγων οἱ ὁποῖοι ἐπέβαλλον τὴν αὔξησιν τῶν ἐπιτοκίων τῶν καλλιεργητικῶν δανείων ἴδε ἔκθεσιν τῆς ἁρμοδίας ὑπηρεσίας τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης «Ὁ τόκος τῶν καλλιεργητικῶν χορηγήσεων τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης». Ἐπ' αὐτῆς δὲ ἐστηρίχθη τὸ ν. δ. τῆς 16 Νοεμβρίου 1925 διὰ τοῦ ὁποίου ὡρίσθη ὅτι τὸ ἐπιτόκιον τῶν πρὸς καλλιέργειαν γεωργοκτηματικῶν χορηγήσεων τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης δὲν δύναται νὰ ὑπερβαίνῃ τὸν προεξοφλητικὸν αὐτοῦ τόκον. Ἐξαιρετικῶς διὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς τὸ ἐπιτόκιον τῶν τοιούτων χορηγήσεων δέον νὰ εἶναι ἔλασσον τοῦ προεξοφλητικοῦ τόκου κατὰ 1 ο)ο τοὐλάχιστον, διὰ δὲ τὰς ἑνώσεις κατὰ 1]2 ο ο τοὐλάχιστον κατώτερον τοῦ ἐπιτοκίου τῶν χορηγήσεων πρὸς συνεταιρισμούς.

Οὕτω διὰ τοῦ διατάγματος τούτου ἠτόνησαν αἱ σχετικαὶ διατάξεις τῶν συμβάσεων τῆς 28 Φεβρουαρίου 1903 καὶ 6 Δεκεμβρίου 1905 δι' ὧν εἶχον ὁρισθῇ σταθερὰ ἐπιτόκια διὰ τὰς πρὸς γεωργοκτηματίας καὶ γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς χορηγήσεις, ἀφορῶντα ὅμως ὡρισμένον ποσὸν δρχ. **25.000.000,** πολὺ κατώτερον τῶν πράγματι διαθετομένων ἐτησίως ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης εἰς τὴν γεωργίαν.

Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα εἶχεν ἀναλάβει ἐπίσης διὰ τριῶν συμβάσεων μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Δημοσίου ἀπὸ 10 Μαΐου 1924, 17 Ἰουλίου 1924 καὶ 26 Ἰανουαρίου 1925 (κυρωθεισῶν διὰ τῶν ν. δ. τῆς 12 Μαΐου 1924, ν. 3232 καὶ ν. δ. τῆς 8 Αὐγούστου 1925) νὰ χορηγῇ εἰς γεωργοὺς πρόσφυγας μέχρι **150.000.000** τῇ ἐγγυήσει τοῦ Κράτους μὲ τόκον 7 ο)ο.

χωρῶν, δι' εἰδικῶν νόμων ἱδρύθησαν διὰ τῶν κεφαλαίων τῶν εἰς τὰς χώρας ταύτας λειτουργούντων ὑποκαταστημάτων τῆς Τουρκικῆς Γεωργικῆς Τραπέζης, ἡ Γεωργικὴ Τράπεζα Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου καὶ ἡ Γεωργικὴ Τράπεζα νήσων Αἰγαίου (1). Συγχρόνως ἐξηκολούθησε λειτουργοῦσα ἡ γεωργικὴ τράπεζα τῆς Κρητικῆς Πολιτείας, γνωστὴ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Κοινωφελὲς Ταμεῖον Κρήτης (2).

Αἱ τράπεζαι αὗται ἐκτὸς τῶν περιελθόντων εἰς αὐτὰς κεφαλαίων τῶν ὑποκαταστημάτων τῆς Τουρκικῆς Γεωργικῆς Τραπέζης ἐπροικοδοτήθησαν δι' εἰδικῶν πόρων, προερχομένων ἐξ ἐπιβολῆς προσθέτων φορολογιῶν εἰς γεωργικὰ προϊόντα τῆς περιφερείας των.

Κατὰ τὸ ἔτος 1925 ἀνεδιοργανώθησαν ἐπὶ νέων βάσεων, ἐκ δὲ τῆς Τραπέζης Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου ἀπεσπάσθη ἡ Ἤπειρος δι' ἣν ἱδρύθη ἰδιαιτέρα Τράπεζα (3).

Αἱ γεωργικαὶ τράπεζαι δὲν διέθεσαν εἰμὴ ἐλάχιστα ποσὰ εἰς τὴν γεωργίαν, ὅλαι μαζὶ γύρω εἰς τὰ 10-15 ἑκατομμύρια ἐτησίως καὶ τοῦτο διότι καὶ τὰ κεφάλαια αὐτῶν ἦσαν περιωρισμένα καὶ μέγα μέρος αὐτῶν προερχομένων ἐκ τῶν τουρκικῶν ὑποκαταστημάτων, τὰ ὁποῖα διεδέχθησαν, εἶχε διατεθῇ εἰς μακροπρόθεσμα δάνεια ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας. Ὑπολογίζεται πάντως ὅτι ἐν συνόλῳ εἶχον αἱ τράπεζαι αὗται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, μεθ' ἧς συνεχωνεύθησαν, περιουσίαν 90.000.000 περίπου δραχμῶν, ἥτις ἐξακολουθητικῶς αὐξάνει ἐκ τῶν ὑπὲρ αὐτῶν νομοθετημένων εἰδικῶν πόρων, ἐξ ὧν ὁ σπουδαιότερος προέρχεται ἐκ τῆς διαθέσεως ὑπὲρ αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Κράτους μέρους τῶν προσόδων του ἐκ τῆς ἐγγείου φορολογίας τοῦ καπνοῦ.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὀργανισμῶν, οἱ ὁποῖοι συστηματικῶς ἐχρηματοδότουν τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς καθ' ὅλον τὸ ἀπὸ ἀπὸ τοῦ 1915-1929 χρονικὸν διάστημα καὶ τὸ Κράτος ἐπεδίωξε νὰ ἐνισχύσῃ πιστωτικῶς αὐτούς, ὁσάκις παρουσιάσθη εὐκαιρία, πρὸς τὸν σκοπὸν κυρίως νὰ προωθήσῃ τὴν ἀνάπτυξίν των. Πρὸς τοῦτο ἐπετράπη διὰ τοῦ ἄρθρου 92 τοῦ νόμου 602 ἡ ἐπὶ πιστώσει πώλησις εἰς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς γεωργικῶν εἰδῶν, τὰ ὁποῖα τὸ Κράτος ἐπρομηθεύετο πρὸς μεταπώλησιν εἰς τοὺς γεωργοὺς δυνάμει τοῦ νόμου Γ≥ΙΘ΄. τοῦ 1911 «περὶ προμηθείας ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ παροχῆς εἰς τοὺς χωρικοὺς γεωργικῶν εἰδῶν». Ἐπίσης διὰ τοῦ νόμου 708 ἔτους 1916, διὰ τοῦ ὁποίου

(1) Ἴδε νόμον 603 τῆς 31 Δεκεμβρίου 1914. Ἡ Γεωργικὴ Τράπεζα Νήσων Αἰγαίου ὠργανώθη διὰ διατάγματος τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως Θεσσαλονίκης ἔτους 1916.

(2) Ἴδε νόμον 487 ἔτους 1914 δι' οὗ ἐτροποποιήθη καὶ ἐκυρώθη ὁ νόμος 393 τῆς Κρητικῆς Πολιτείας «Περὶ Κοινωφελοῦς Ταμείου Κρήτης».

(3) Ἴδε ν. δ. τῆς 28 Σεπτεμβρίου 1925, περὶ Γεωργικῶν Τραπεζῶν Μακεδονίας, Θράκης, Ἠπείρου, Νήσων Αἰγαίου καὶ Κοινωφελοῦς Ταμείου Κρήτης καθὼς καὶ τὰ εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ νομοθετήματος τούτου καταρτισθέντα καταστατικά.

ἐκυρώθη τὸ ἀπὸ 23 Δεκεμβρίου 1915 ν. δ. «περὶ τῶν ὅρων τῆς ἀναθέσεως εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ἢ ἄλλο νομικὸν πρόσωπον τῆς προμηθείας θείου καὶ θειϊκοῦ χαλκοῦ διὰ λογαριασμὸν τοῦ Κράτους» ἐπετράπη καὶ τῶν εἰδῶν τούτων ἡ πώλησις ἐπὶ πιστώσει εἰς τοὺς συνεταιρισμούς.

Σκοπὸς τοῦ νόμου ΓΨΙΘ'. ἦτο ἡ διάδοσις χρησίμων εἰς τὴν γεωργίαν εἰδῶν ἀγνώστων εἰς τοὺς γεωργοὺς καὶ περιωρισμένης διαδόσεως καθὼς καὶ ἡ συγκράτησις τῶν τιμῶν ἄλλων τοιούτων διὰ συναγωνισμοῦ εἰς λογικὰ ἐπίπεδα διὰ τοὺς ἀγοραστὰς γεωργούς.

Διὰ τοῦ δευτέρου νόμου τὸ Κράτος ἠναγκάσθη ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, καὶ ἐπί τινα ἔτη μετ' αὐτὸν ν' ἀναλάβῃ τὴν εἰσαγωγὴν θείου καὶ θειϊκοῦ χαλκοῦ, διότι τὸ ἐμπόριον ἠδυνάτει λόγῳ τῶν ἰσχυόντων διεθνῶν περιορισμῶν νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐργασίαν αὐτήν.

Ὁ τρόπος τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀνωτέρω διατάξεων ἐκανονίσθη ἀρχικῶς διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 15 Ἰουλίου 1915, ἀντικατασταθέντος ὁραδύτερον διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 31 Μαρτίου 1918 (1).

Ἡ ἀξία τῶν χορηγηθέντων ἐπὶ πιστώσει ποσῶν θείου καὶ θειϊκοῦ χαλκοῦ ἀνῆλθε κατὰ ἔτη εἰς τὰ ἑξῆς ποσά.

1916	Δρχ.	211.000
1917	»	—
1918	»	1.266.550
1919	»	1.708.919
1920	»	1.691.900

(1) Ἐκτὸς τῶν εἰδικῶν τούτων ὑπὲρ τῶν συνεταιρισμῶν μέτρων ἐλήφθησαν κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον καὶ τὰ ἑξῆς γενικὰ μέτρα πρὸς παροχὴν πιστώσεων εἰς τοὺς γεωργούς.

α) Διὰ τοῦ νόμου 698 τοῦ 1915 (ἄρθρον 10) ὡρίσθη ὅτι τὸ κράτος δύναται νὰ δίδῃ ἐγγυήσεις πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ἢ πιστώσεις εἰς ὁμάδας προσώπων ἢ συνεταιρισμοὺς εἰς σπόρον ἢ εἰς χρῆμα μέχρι τοῦ ποσοῦ τῶν πέντε ἑκατομ. δραχμῶν. Τῆς εὐκολίας αὐτῆς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπωφεληθοῦν οἱ γεωργοὶ (ἴδε Α. Μιχαλακοπούλου «Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ καὶ ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα» 1916 σελ. 5).

β) Διὰ τοῦ νόμου 721 τοῦ 1916 καὶ τοῦ ν. δ. τῆς 21 Μαρτίου 1917 κυρωθέντος διὰ τοῦ ν. 1376 τοῦ 1918 ἐπετράπη νὰ δοθοῦν ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης κατὰ τὰ ἔτη 1916 καὶ 1917 δάνεια μὲ τὴν ἐγγύησιν τοῦ κράτους εἰς σταφιδοπαραγωγοὺς καὶ ἀμπελουργοὺς δι' ἀγορὰν θείου καὶ θειϊκοῦ χαλκοῦ. Τοῦ μέτρου τούτου ἐγένετο εὐρεῖα χρῆσις. Ἡ Τράπεζα ὅμως συνήντησε πολλὰς δυσχερείας κατὰ τὴν εἴσπραξιν. Ἐνῷ ἀντιθέτως εἰσέπραττεν εὐχερῶς καὶ σχεδὸν εἰς ἀκέραιον διὰ λ)σμὸν τοῦ Κράτους τὰ εἰς αὐτὴν ὀφειλόμενα ἐκ μέρους γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἐκ τῆς ἐπὶ πιστώσει παροχῆς εἰς αὐτοὺς θείου καὶ θειϊκοῦ χαλκοῦ (Ἴδε Σ. Ἰασεμίδου «Ἀνάγκη ἑνώσεως τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν» σελ. 4).

Οἱ ἀνωτέρω νόμοι ἀπέβλεπον εἰς τὴν δι' ἐξαιρετικῶν μέτρων ἐνίσχυσιν τῆς γεωργίας λόγῳ τῶν πολεμικῶν συνθηκῶν.

Ἀντιθέτως τὰ ἀφορῶντα τοὺς συνεταιρισμοὺς μέτρα ἀπέβλεπον εἰς τὴν συστηματικὴν ἐνίσχυσιν αὐτῶν καὶ διὰ κρατικῶν πιστώσεων, ἐφ' ὅσον παρείχετο εἰς τὸ Κράτος ἐξ ἄλλης αἰτίας εὐχέρεια πρὸς τοῦτο.

Ἡ πίστωσις παρείχετο κατὰ κανόνα διὰ γραμματίου μὲ τόκον 6 ο/ο. ἦτο δὲ διαρκείας τὸ πολὺ ἑνὸς ἔτους.

Τελευταίως κατὰ τὰ ἔτη 1927-1931 ἐχορήγει καὶ ὁ Αὐτόνομος Σταφιδικὸς Ὀργανισμὸς εἰς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν σταφιδοφόρων περιφερειῶν ἐπὶ πιστώσει θεῖον καὶ θειϊκὸν χαλκὸν ἰδίως, καθὼς καὶ ἄλλα τινὰ εἴδη χρήσιμα εἰς τὴν σταφιδοπαραγωγήν.

Ἡ ἀξία τῶν ἐπὶ πιστώσει χορηγηθέντων ὑπ' αὐτοῦ ποσῶν θείου καὶ θειϊκοῦ χαλκοῦ καὶ ἀντιπερονοσπορίνης ἀνῆλθε κατὰ ἔτη εἰς τὰ ἑξῆς ποσά:

1928	Δρχ.	12.810.591.30
1929	»	17.189.494.00
1930	»	20.653.031.75
1931	»	15.730.880.50

Ἡ ἀξία τῶν ἄλλων εἰδῶν (τζιβιερῶν) ἀνῆλθεν ἐν συνόλῳ εἰς δραχμὰς 2.541.144 (1) (2).

Ἐκ τούτων τὸ μέγιστον μέρος διετέθη κατὰ τὸ 1929, ἐλάχιστα δὲ ποσὰ κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὁ Σταφιδικὸς Ὀργανισμὸς διέθεσε εἰς τρεῖς ἑνώσεις συνεταιρισμῶν καὶ ἕνα συνεταιρισμὸν μακροπρόθεσμα δάνεια ἐν συνόλῳ 2.500.000 περίπου δραχμῶν διὰ τὴν ἀπόκτησιν σταφιδαποθηκῶν καὶ σταφιδεργοστασίων καὶ διὰ τὴν πληρωμὴν χρεῶν ὀφειλομένων ἐκ τοῦ λόγου τούτου.

(1) Ὁ Αὐτόνομος Σταφιδικὸς Ὀργανισμὸς (Α.Σ.Ο) εἶναι νομικὸν πρόσωπον μὲ κοινωφελῆ χαρακτῆρα καὶ σκοπὸν ἔχει τὴν προστασίαν τῆς κορινθιακῆς σταφίδος.

Ἱδρύθη τὸ 1925 εἰς ἀντικατάστασιν τῆς ἀπὸ τοῦ 1905 ὑφισταμένης πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν Προνομιούχου Ἑταιρείας πρὸς προστασίαν τῆς παραγωγῆς καὶ ἐμπορίας τῆς σταφίδος ἡ Ἑνιαίας, ἡ ὁποία ἦτο ἐπιχείρησις ἰδιωτικοῦ κεφαλαίου ἀναλαβοῦσα ἐργολαβικῶς ἔναντι ἀνταλλαγμάτων τὴν ἀσφάλισιν τῆς σταφιδαγορᾶς κατὰ τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν τῆς σταφίδος πέραν ὡρισμένων ὁρίων.

Ἡ πραγμάτωσις τοῦ σκοποῦ τοῦ Α.Σ.Ο. ἐπιδιώκεται διὰ τῆς ἐξισορροπήσεως τῆς προσφορᾶς πρὸς τὴν ζήτησιν, τῆς βελτιώσεως τῆς ποιότητος, τῆς ἐλαττώσεως τοῦ κόστους, τῆς διαφημίσεως, τῆς ρυθμίσεως ἐπὶ τὸ εὐνοϊκώτερον τῶν ὅρων ἐμπορίας κ.λ.π.

Σπουδαιοτέρα ἐργασία εἶναι ἡ ἐξισορρόπησις τῆς προσφορᾶς πρὸς τὴν ζήτησιν.

Αὕτη ἐπιτυγχάνεται ἀφ' ἑνὸς διὰ τῆς παρακρατήσεως ὑπὸ τοῦ Α.Σ.Ο ἄνευ ἀνταλλάγματος ἑνὸς μέρους τῆς παραγωγῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς ἀγορᾶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ὑπολοίπου τοῦ προβλεπομένου ἀκόμη πλεονάσματος εἰς τιμὰς ὁριζομένας ὑπ' αὐτοῦ καὶ καλυπτούσας τοὐλάχιστον τὸ κόστος.

Πρὸς τοῦτο ὁ Α.Σ.Ο. χρησιμοποιεῖ τοὺς πόρους του, προερχομένους ἀφ' ἑνὸς ἐκ τῆς ἐκποιήσεως εἰς τὴν βιομηχανίαν τῆς ὡς ἄνω περιερχομένης εἰς αὐτὸν σταφίδος πρὸς μετουσίωσιν αὐτῆς εἰς ἄλλα προϊόντα καθὼς καὶ ἄλλας εἰς χρῆμα εἰσφορᾶς καταβαλλομένας εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν τῆς σταφίδος.

Οἱ παραγωγοὶ ἔναντι τῶν ἀνωτέρω θυσιῶν ἔχουν ἐξησφαλισμένας τιμὰς διὰ τὸ ἐμπορεύσιμον μέρος τοῦ προϊόντος των.

Ἡ ἐνδεχομένη τυχὸν ὠφέλεια τοῦ Α.Σ.Ο. ἐκ τῆς ἐργασίας του ἐξ εἰσπρά-

III. Ἡ γεωργικὴ πίστις εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης. Ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὸ 1929, δημιουργεῖται πλέον ἰδιαίτερον αὐτοτελὲς ὄργανον πρὸς ἄσκησιν τῆς γεωργικῆς πίστεως καθ' ὅλα αὐτῆς τὰ εἴδη καὶ δι' ὅλους τοὺς δυναμένους νὰ ἐπιδιωχθοῦν δι' αὐτῆς σκοπούς.

Ἡ ἀνέκαθεν ἀνεγνωρισμένη ἀνάγκη τῆς ἱδρύσεως ἐν Ἑλλάδι ἑνὸς εἰδικευμένου τραπεζικοῦ ὀργανισμοῦ, προσηρμοσμένου πλήρως εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς συνθήκας τῆς γεωργικῆς ἐπιχειρήσεως, ὁ ὁποῖος θ' ἀνελάμβανε τὴν ἄσκησιν τῆς γεωργικῆς πίστεως, καθίστατο ὁλονὲν ζωηροτέρα, καθ' ὅσον προήγετο ἡ συνεταιριστικὴ κίνησις καὶ διεπιστοῦτο ὅτι οἱ συνεταιρισμοὶ ἠδύναντο ἄριστα νὰ χρησιμεύσουν ὡς τοπικὰ ὄργανα ἀποτελεσματικῆς ἀσκήσεως αὐτῆς.

Ἡ νεωτέρα κίνησις πρὸς ἵδρυσιν εἰδικῆς γεωργικῆς τραπέζης ἀρχίσασα ἀπὸ δεκαετίας σχεδὸν μὲ κύριον εἰσηγητὴν καὶ ὑποστηρικτὴν τῆς ἰδέας τὸν ἀείμνηστον Ἰασεμίδην, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν δημιουργίαν της διέβλεπε τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς συνεταιριστικῆς ὀργανώσεως, μετὰ πολλὰς

ξεως περισσοτέρων τῶν ὅσων ἐδαπάνησε, ἀποβαίνει εἰς ὄφελος τοῦ συνόλου τῶν παραγωγῶν, ἀποτελοῦσα κοινωνικὸν κεφάλαιον χρησιμοποιούμενον ὄχι εἰς τὴν ἀμοιβὴν κεφαλαίων κατατεθειμένων εἰς τὴν ἐπιχείρησιν, διότι τοιαῦτα δὲν χρειάζονται, ἀλλὰ εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς σταφιδοπαραγωγῆς.

Ἡ ἐνδεχομένη ἀνάγκη κεφαλαίων ἱκανοποιεῖται διὰ δανείων ἐξυπηρετουμένων ἐκ τῶν πόρων τοῦ Α.Σ.Ο.

Ἡ σύνθεσις τοῦ συμβουλίου τοῦ Ὀργανισμοῦ εἶναι τοιαύτη ὥστε νὰ ἐκπροσωποῦνται ἐπαρκῶς εἰς αὐτὸν οἱ παραγωγοὶ διὰ τῶν συνεταιρισμῶν των καὶ νὰ διατηρεῖται οὕτω ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ ὡς κατ' ἐξοχὴν ὀργάνου πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν σταφιδοπαραγωγῶν.

Ἀτυχῶς τελευταίως περιωρίσθη διὰ τοῦ νόμου 5208 ἡ δρᾶσις τοῦ Α.Σ.Ο καθὼς καὶ ἡ εἰς αὐτὸν ἐπίδρασις τῶν παραγωγῶν καὶ οὕτω ἀνεκόπη ἡ σταθερὰ αὐτοῦ τάσις πρὸς συγκέντρωσιν εἰς χεῖρας του μεθοδικῶς καὶ συστηματικῶς τῆς ρυθμίσεως κατ' ἀρχὰς τῆς σταφιδικῆς οἰκονομίας καὶ βραδύτερον καὶ τῆς διαχειρίσεως αὐτῆς διὰ λ σμὸν καὶ πρὸς ὄφελος τῆς σταφιδοπαραγωγῆς καὶ τῶν σταφιδοπαραγωγῶν.

Ἀρχικοὶ νόμοι διέποντες τὸν Α.Σ.Ο. εἶναι τὸ ν. δ. τῆς 8 Μαρτίου 1925 κυρωθὲν διὰ τοῦ ν. δ. τῆς 11 Νοεμβρίου 1927 καὶ τούτου διὰ τοῦ ν. 3456. Τὸ ἱδρυτικὸν ν. δ. ἐτροποποιήθη διὰ τῶν ν. δ. τῆς 20 Νοεμβρίου 1925 καὶ 16 Σεπτεμβρίου 1926 κυρωθέντων διὰ δύο ν. δ. τῆς 11 Νοεμβρίου 1927 ἀμφοτέρων, τὰ ὁποῖα καὶ ταῦτα ἐκυρώθησαν διὰ τῶν νόμων 3457 καὶ 3458. Τώρα ὁ Α.Σ.Ο. διέπεται ἀπὸ τὸν νόμον 5208 ἔτους 1931.

(2) Σχετικῶς μὲ τ' ἀνωτέρω ἴδε Α. Μιχαλακοπούλου «Οἱ συνεταιρισμοὶ καὶ ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα», Ἀθῆναι 1916. Ἀλ. Μυλωνᾶ «Γεωργικὴ καὶ κτηματικὴ πίστις», Ἀθῆναι 1919. Χρ. Εὐελπίδη «Τὸ ἀγροτικὸν πρόγραμμα», Ἀθῆναι 1923. Ἀλ. Κοριζῆ «Ἡ ἀγροτικὴ πίστις καὶ ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα», Ἀθῆναι 1925. Γ. Τρακάκη «Ἡ συνεταιρικὴ ὀργάνωσις ἐν Ἑλλάδι», Ἀθῆναι 1925. «Ὁ τόκος τῶν καλλιεργητικῶν χορηγήσεων τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης: Ἔκθεσις πρὸς τὴν Διοίκησιν, Ἀθῆναι 1925. Β. Σιμωνίδη «Ὁ Αὐτόνομος Σταφιδικὸς Ὀργανισμὸς καὶ αἱ ἐργασίαι του κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος 1925-1926», Ἀθῆναι 1927.

συζητήσεις, ἀγῶνας, ἀμφιταλαντεύσεις κ.λ.π κατέληξε χάρις καὶ εἰς τὰς συνεχεῖς καὶ σθεναρὰς προσπαθείας τῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἵδρυσις τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης εἶχεν ἤδη ἀποφασισθῆ ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1927 ἐπὶ Οἰκουμενικῆς Κυβερνήσεως, ὁπότε ὑπεγράφη πρωτόκολλον καὶ βραδύτερον σύμβασις περὶ τῆς ἱδρύσεως καὶ λειτουργίας αὐτῆς, μεταξὺ τοῦ Δημοσίου καὶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, εἶχε δὲ καὶ καταρτισθῆ σχετικὸν νομοσχέδιον. Τελικῶς ἱδρύθη αὕτη διὰ τοῦ νόμου 4332 τῆς 27 Ἰουνίου 1929.

Διὰ τοῦ νόμου τούτου ἐνεκρίθη σύμβασις μεταξὺ τοῦ Δημοσίου καὶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, διὰ τῆς ὁποίας οἱ δύο οὗτοι συμβαλλόμενοι διετύπωσαν τὸ καταστατικὸν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης καὶ καθώρισαν τὴν συμβολὴν ἑκάστου εἰς τὴν ἵδρυσίν της.

Μεταγενεστέρως συνεπληρώθη καὶ ἐτροποποιήθη τὸ καταστατικὸν τῆς Τραπέζης διὰ τῶν νόμων 4454,5087,5151 καὶ 5277 (1).

Σκοπὸς τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, ἡ ὁποία κατὰ τὸν ἱδρυτικὸν αὐτῆς νόμον εἶναι τραπεζιτικὸς ὀργανισμὸς κοινωφελοῦς χαρακτῆρος, εἶναι ἡ ἄσκησις τῆς ἀγροτικῆς πίστεως ὑφ' ὅλας αὐτῆς τὰς μορφάς, ἡ ἐνίσχυσις τῆς συνεταιρικῆς ὀργανώσεως καὶ ἡ βελτίωσις τῶν ὅρων διεξαγωγῆς τῶν γεωργικῶν ἐν γένει ἐργασιῶν καὶ συναφῶν συναλλαγῶν.

Εἰδικώτεροι σκοποὶ τῆς Τραπέζης εἶναι οἱ ἑξῆς:

α) Ἡ παροχὴ διὰ δανείων εἰς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς κυρίως, ἢ ἄλλους ὀργανισμοὺς ἐξυπηρετοῦντας τὴν γεωργίαν καὶ εἰς μεμονωμένους ἀγρότας, τῶν ἀπαραιτήτων οἰκονομικῶν μέσων πρὸς καλυτέραν διεξαγωγὴν τῶν γεωργικῶν των ἐπιχειρήσεων.

β) Ἡ προμήθεια χρησίμων εἰς τὴν γεωργίαν εἰδῶν καὶ ἡ διάθεσις αὐτῶν τοῖς μετρητοῖς ἢ ἐπὶ πιστώσει εἰς ἑνώσεις συνεταιρισμῶν ἢ γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς ἢ μεμονωμένους γεωργοὺς καὶ ἡ παροχὴ εἰς αὐτοὺς ἐγγυητικῶν ἐπιστολῶν διὰ τὴν ἐπὶ πιστώσει προμήθειαν γεωργικῶν ἐργαλείων, μηχανημάτων, χημικῶν λιπασμάτων καὶ ἐντομοκτόνων φαρμάκων.

Ἡ διευκόλυνσις τῆς ὑπὸ συνεταιρικῶν ὀργανώσεων ἀπὸ κοινοῦ ἀποθηκεύσεως, ἐπεξεργασίας καὶ πωλήσεως γεωργικῶν προϊόντων εἰς τὰς ἀγορὰς τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ.

δ) Ἡ ἐνίσχυσις τῆς διαδόσεως τῶν τελειοτέρων μεθόδων καλλιεργείας διὰ παροχῆς ὁδηγιῶν καὶ τῶν πρὸς ἐκτέλεσιν τούτων ἀπαιτουμένων μέσων καὶ ἡ τόνωσις τοῦ πνεύματος ἀποταμιεύσεως, ὡς καὶ ἡ ὀργάνωσις, ἐνίσχυσις καὶ διοίκησις ὑπηρεσιῶν ἢ ὀργανισμῶν γεωργικῶν ἀσφαλίσεων, ἢ ἀντασφαλίσεων, ἢ ἡ καὶ ἀπ' εὐθείας παρ' αὐτῆς τῆς Τραπέζης ἀσφάλισις γεωργικῶν προϊόντων καὶ κτηνῶν, ἄνευ τῶν διατυπώσεων τῶν ἀσφαλιστικῶν νόμων.

(1) Ἴδε κωδικοποιημένον καταστατικὸν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, ἔκδοσις τῆς ἰδίας, Ἀθῆναι 1932.

ε) Ἡ συστηματοποίησις τῆς ἐμπορικῆς προσφορᾶς καὶ διαπραγματεύσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων διὰ λογαριασμὸν τῶν παραγωγῶν, συνεταιρισμένων ἢ μή, ἡ ἐνίσχυσις τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν μέχρι τῶν ἀγορῶν καταναλώσεως δι' εἰδικοῦ συστήματος ἐξαγωγικῆς πίστεως, ὡς καὶ ἡ ἐνίσχυσις εἰς ὑπηρεσίας ἢ ἡ συμμετοχὴ διὰ κεφαλαίων εἰς ὀργανισμούς, ἱδρύματα ἢ ἑταιρίας ἐπιδιωκούσας τοιούτους σκοποὺς ἢ ἐξυπηρετοῦντας ἐν γένει τὴν ἀγροτικὴν πίστιν. Διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰς τελευταίας ταύτας (ἑταιρίας) ἀπαιτεῖται ἔγκρισις τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

Εἰδικώτερον διὰ τὴν εὐρεῖαν διάδοσιν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ τὴν καλυτέραν διά τε τοὺς παραγωγοὺς καὶ καταναλωτὰς πώλησιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν νωπῶν ὀπωρῶν καὶ λαχανικῶν ἐπιτρέπεται εἰς τὴν Α.Τ.Ε. νὰ ἱδρύσῃ εἰδικὴν ἑταιρίαν ἐξαγωγῆς καὶ νὰ μετέχῃ εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτῆς μὲ ποσὸν πλέον τοῦ ἡμίσεος.

ς) Ἡ τόνωσις τοῦ συνεργατικοῦ πνεύματος διὰ προπαγάνδας καὶ διαπαιδαγωγήσεως τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν καὶ ἡ ἐποπτεία καὶ ὁ ἔλεγχος τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν παντὸς βαθμοῦ καὶ πάσης φύσεως.

ζ) Ἡ διάδοσις καὶ ἐνίσχυσις παρὰ ταῖς καθαρῶς γεωργικαῖς οἰκογενείαις οἰκοτεχνιῶν προσαρμοζομένων πρὸς τὸ γεωργικὸν περιβάλλον μὲ σκοπὸν τὴν ἐπικερδῆ ἀπασχόλησιν τῆς γεωργικῆς οἰκογενείας κατὰ τὴν νεκρὰν γεωργικὴν περίοδον.

Ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα εὐθὺς ἀπὸ τῆς συστάσεώς της ἐπροικοδοτήθη μὲ κεφάλαια ἑνὸς δισεκατομμυρίου καὶ πλέον δραχμῶν, ἐξησφαλίσθη δὲ ἡ ἐνίσχυσίς της διὰ πιστώσεων παρεχομένων ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης μέχρι 850.000.000 δραχμῶν.

Κεφάλαια τῆς Τραπέζης εἶναι τὰ ἑξῆς:

Α.' Προικοδοτήσεις:

Τὰ παρεχόμενα ὑπὸ τοῦ Κράτους πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς Ἀγροτικῆς πίστεως ποσὰ ὡς ἑξῆς:

α) 450 ἑκατομμύρια ἄτοκος προικοδότησις τοῦ Κράτους (1) ἐξ ὧν 250 ἑκατομμύρια κατεβλήθησαν ἀμέσως, τὰ δὲ ὑπόλοιπα θὰ καταβληθοῦν εἰς 10 ἐτησίας δόσεις ἐντόκως.

β) Τὰ 3/4 τῆς διαφορᾶς, ἥτις προέκυψεν ἐκ τῆς διαθέσεως εἰς τιμὴν ἀνωτέραν τοῦ ἀρτίου τῶν ἀνεκδότων 26.667 μετοχῶν τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, τῶν προωρισμένων διὰ τὸ κοινόν, συμφώνως πρὸς τὸ σχετικὸν πρωτόκολλον τῆς Γενεύης.

Τὸ ποσὸν τοῦτο ἀνῆλθεν εἰς 40 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν.

γ) 500 ἑκατομμύρια μεταβιβασθέντα ὑπὸ τοῦ Κράτους ἐπίσης εἰς τὴν κυριότητα τῆς Τραπέζης ὑπὸ μορφὴν ὁριστικῆς προικοδοτήσεως ἐκ

(1) Τὸ ποσὸν τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ διακανονισμοῦ τῶν σχέσεων (καλυμμάτων) μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου καὶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης (Σύμβασις 3 Ἰουνίου 1929).

τοῦ ποσοῦ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ συναφθέντος παραγωγικοῦ δανείου. Διὰ τὸ κεφάλαιον ὅμως τοῦτο ἡ Τράπεζα θὰ καταβάλλῃ εἰς τὸ Δημόσιον τόκον 5 ο/ο ἐτησίως μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Κράτους ἐξοφλήσεως τοῦ δανείου τούτου, ἀφ' ἧς παύει ἡ ὑποχρέωσις τῆς Τραπέζης πρὸς πληρωμὴν τόκου.

Β'. Τὰ ἔσοδα ἅτινα συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 18 τῆς συμβάσεως τοῦ πρώτου προσφυγικοῦ δανείου καὶ τοῦ ἄρθρου 16 τοῦ καταστατικοῦ τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀποκαταστάσεως Προσφύγων ἤθελον περιέλθει εἰς τὸ Κράτος, ἐφ' ὅσον δὲν ἤθελον διατεθῆ ταῦτα ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει διὰ τὴν ρύθμισιν τοῦ ζητήματος τῆς ἀποζημιώσεως τῶν ἀγροτῶν προσφύγων (1).

Γ'. Τὰ Κεφάλαια τῶν τοπικῶν Γεωργικῶν Τραπεζῶν Μακεδονίας, Ἠπείρου, Νήσων Αἰγαίου καὶ Κρήτης, ὑπολογιζόμενα εἰς 90 ἑκατομμύρια περίπου δραχμῶν.

Ἐπίσης θὰ εἰσπράττωνται τοῦ λοιποῦ ὑπὲρ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης οἱ ὑπὲρ τῶν Τραπεζῶν τούτων νομοθετημένοι πόροι, προερχόμενοι κυρίως, ὡς ἐλέχθη, ἐκ προσθέτων φόρων ἐπιβεβλημένων ἐπὶ τῶν γεωργικῶν προϊόντων τῶν περιφερειῶν τῶν Τραπεζῶν τούτων. Οἱ πρόσθετοι οὗτοι φόροι χαρακτηρίζονται ὡς ἀναγκαστικαὶ εἰσφοραί. Αἱ εἰσφοραὶ αὗται δύνανται νὰ τροποποιηθοῦν καὶ νὰ γενικευθοῦν.

Δ'. Τὸ ἀναλογοῦν εἰς τὸ Δημόσιον ποσὸν ἐκ τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τὰ κέρδη τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης (2) ἀνερχόμενον μέχρι τέλους 1931 εἰς 4 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Ε.' Τὸ ἀνῆκον εἰς τὸ Δημόσιον τέλος ἐξ 1/4 ο/ο ἐπὶ τῶν δανείων τῶν χορηγουμένων ὑπὸ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ Νόμου 5082 ἐξεχωρήθη εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω κεφαλαίων εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν της ἡ Τράπεζα

(1) Σχετικῶς ἴδε νόμον 5151 ἔτους 1931 «περὶ κυρώσεως τῆς ἀπὸ 3 Ἀπριλίου 1931 συμβάσεως μεταξὺ Ἑλλην. Δημοσίου, Ἐθνικῆς Τραπέζης καὶ Ἀγροτικῆς Τραπέζης περὶ ἀναθέσεως εἰς τὴν τελευταίαν τῆς εἰσπράξεως τῶν πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν Ἀποκαταστάσεως Προσφύγων ὀφειλομένων χρεῶν κ.λ.π.»

Διὰ τῆς συμβάσεως αὐτῆς ἀναλαμβάνει ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα, ἐπὶ προμηθείᾳ 2 ο/ο ἐπὶ τῶν εἰσπράξεων, νὰ εἰσπράξῃ τὰ πάσης φύσεως χρέη τὰ ὀφειλόμενα πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν Ἀποκαταστάσεως.

Ἐκ τῶν εἰσπράξεων μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐξόδων καὶ τῆς προμηθείας τῆς Τραπέζης καταβάλλονται 30.000 Λίραι Ἀγγλίας πρὸς τὴν Διεθνῆ Οἰκονομικὴν Ἐπιτροπήν, ὡς ἔκτακτον χρεωλύσιον τοῦ προσφυγικοῦ δανείου τοῦ 1924.

Τὸ ὑπόλοιπον τῶν εἰσπράξεων περιέρχεται κατὰ κυριότητα εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ἐκ προικοδοτήσεων τοῦ Κράτους κεφαλαίων της ἄνευ ὑποχρεώσεως πληρωμῆς τόκου ἢ χρεωλυσίου.

Πάντως ὅμως ἡ Τράπεζα ὀφείλει νὰ θέτῃ τὰ ἀνωτέρω ὑπόλοιπα εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν καθ' ἑξάμηνον διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἀποκαταστάσεως.

Τὰ οὕτω διατιθέμενα ἐκ νέου ποσὰ εἰσπράττονται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῆς Τραπέζης ἐντὸς 15ετίας τὸ βραδύτερον πρὸς 3 ο/ο ἐπὶ συνθέτῳ χρεωλυσίῳ καὶ παραμένουν τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν πλήρη κυριότητα τῆς Τραπέζης.

(2) Σύμβασις 23 Φεβρουαρίου 1928 μεταξὺ τοῦ Δημοσίου καὶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης κυρωθεῖσα διὰ τοῦ νόμου 3483 ἔτους 1928.

κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1931 850 περίπου ἑκατομμύρια δραχμάς. Τὰ ὑπόλοιπα ἀνήκοντα εἰς τὸ ποσὸν τῶν καλυμμάτων, δι' ὧν ἐπροικοδοτήθη ἡ Τράπεζα, καταβάλλονται εἰς αὐτὴν τμηματικῶς ὑπὸ τοῦ Κράτους. Διὰ τὰ κεφάλαια ταῦτα δαρύνεται ἡ Τράπεζα μόνον μὲ τόκον 2 1]2 ο)ο περίπου, ἐφ' ὅσον ἐξακολουθεῖ νὰ πληρώνῃ τοιοῦτον πρὸς 5 ὁ)ο εἰς τὸ Δημόσιον διὰ τὰ 500 ἑκατομμύρια.

Πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν κεφαλαίων τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα ἀνέλαβε, ὡς ἐλέχθη, τὴν ὑποχρέωσιν νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὴν πιστώσεις ὡς ἑξῆς:

α) Κατὰ τὴν πρώτην πενταετίαν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς Τραπέζης πιστώσεις ποσοῦ ἴσου πρὸς 20 ο)ο τοῦ συνόλου τῶν τοποθετήσεών της εἰς δάνεια, μὴ ὑπολογιζομένων τῶν πρὸς τὸ Δημόσιον τοιούτων. Ἐπὶ πλέον δὲ τοῦ προκύπτοντος ποσοῦ 200 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

ὁ) Κατὰ τὴν δευτέραν πενταετίαν πιστώσεις ποσοῦ ἴσου πρὸς τὰ 15 ο)ο τῶν αὐτῶν τοποθετήσεων ἐπὶ πλέον δὲ 200 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

γ) Ἐκτὸς αὐτῶν ὑποχρεοῦται κατὰ τὴν πρώτην δεκαετίαν εἰς τὴν χορήγησιν ἑτέρου ποσοῦ 100 ἑκατομμυρίων δραχμῶν προωρισμένων εἰδικῶς διὰ δάνεια βελτιώσεων.

Τὸ σύνολον ὅλων τῶν χορηγήσεων τούτων δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὰ 850 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Μετὰ τὴν πρώτην δεκαετίαν ὑποχρεοῦται ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα νὰ παρέχῃ πίστωσιν 200 ἑκατομμυρίων δραχμῶν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἔτους 1950.

Αἱ παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ ὑφιστάμεναι ἀπαιτήσεις ἔναντι γεωργικῶν χορηγήσεων γενομένων μέχρι τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, ὑπολογίζονται ἔναντι τῶν πιστώσεων, τὰς ὁποίας ὑποχρεοῦται νὰ χορηγήσῃ εἰς αὐτὴν ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα.

Αἱ πιστώσεις αὗται ἐξασφαλίζονται διὰ τῆς ἐγγυήσεως τοῦ Δημοσίου, θὰ χορηγοῦνται δὲ δι' ἀναπροεξοφλήσεως τοῦ χαρτοφυλακίου τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, μὲ τόκον κατὰ 2 ο)ο κατώτερον τοῦ τόκου προεξοφλήσεως τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, πάντως οὐχὶ ἀνώτερον τοῦ 8 ο)ο, οὐδὲ κατώτερον τοῦ 6 ο)ο, ἐκτὸς ἐὰν ὁ προεξοφλητικὸς τόκος εἶναι κατώτερος τοῦ 6 ο)ο, ὁπότε ὁ τόκος τῶν πιστώσεων ἐξισοῦται πρὸς τὸν προεξοφλητικὸν τόκον.

Περαιτέρω πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν οἰκονομικῶν της μέσων, ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα δύναται νὰ συνομολογῇ δάνεια.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ἐλπίζεται ὅτι μὲ τὸν καιρὸν θὰ προσπορίσῃ εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν εὐθυνὰ κεφάλαια, εἶναι ἡ διὰ τοῦ νόμου παρεχομένη εἰς αὐτὴν εὐχερεία νὰ δέχεται καταθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἐξασφαλίζονται δι' ἐγγυήσεως τοῦ Δημοσίου.

Ἐκ τοῦ ἀπολογισμοῦ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης τοῦ ἔτους 1931 προκύπτει ὅτι ἡ Τράπεζα ἐκινήθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μὲ τὰ ἑξῆς κεφάλαια:

α) Προικοδότησις μέρους τῶν καλυμμάτων καὶ τόκος τῶν ὀφειλομένων δόσεων αὐτῶν	Δρχ.	304.400.000
β) Διατεθὲν ποσὸν ἐκ τοῦ παραγωγικοῦ δανείου	»	500.000.000
γ) Διαφορὰ ἀξίας μετοχῶν Ἐκδοτικῆς Τραπέζης	»	40.000.500
δ) Μερίδιον Κράτους εἰς κέρδη Ἐθνικῆς Τραπέζης	»	4.000.000
ε) Καταθέσεις	»	350.000.000
στ) Δάνεια Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος 105.350.000		
» Ἐθνικῆς Τραπέζης 110.000.000	»	215.350.000
	Δρχ.	1.413.750.500

Τὰ ὑπὸ τῆς Τραπέζης παρεχόμενα δάνεια διακρίνονται διὰ τοῦ καταστατικοῦ της ὡς ἑξῆς:

α) Δάνεια καλλιεργείας καὶ δάνεια ἐπ' ἐνεχύρῳ γεωργικῶν προϊόντων (βραχυπρόθεσμα).

β) Δάνεια συμπληρώσεως γεωργικῶν ἐφοδίων (ἐργαλεῖα, ζῶα, κ.λ.π. (μεσοπρόθεσμα).

γ) Δάνεια προσκτήσεως κτημάτων πρὸς συμπλήρωσιν γεωργ. ἀποκαταστάσεως, ἢ μονίμων ἐγκαταστάσεων καὶ βελτιώσεων (μακροπρόθεσμα).

Διὰ τοῦ ἱδρυτικοῦ αὐτῆς νόμου ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα δι' ἁπάσας τὰς ἀπαιτήσεις της κέκτηται αὐτοδικαίως ἄνευ εἰδικοῦ συστατικοῦ ἐγγράφου προνόμιον πρωτοπραξίας καὶ δικαίωμα γεωργικοῦ ἐνεχύρου μέχρις ὁλοσχεροῦς ἐξοφλήσεως ἐπὶ τῶν εἰς τὸ καταστατικὸν αὐτῆς ἀναφερομένων προϊόντων, μέσων παραγωγῆς, ζώων κ.λ.π. Γενικῶς ἐθεσπίσθησαν ἐξαιρετικαὶ ὑπὲρ αὐτῆς διατάξεις ἐξασφαλίζουσαι τὴν εἴσπραξιν τῶν χορηγουμένων ὑπ' αὐτῆς δανείων καὶ εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ὀφειλέται τινὲς ἤθελον ἐκ κακῆς προθέσεως ἀρνηθῆ τὴν πρὸς τὴν Τράπεζαν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεών των.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων κυρώσεων μία εἰδικῶς ἀφορῶσα τοὺς συνεταιρισμοὺς εἶναι ἡ τιθεμένη διὰ τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ νόμου 5277, (ἄρθρου 16 §§ 8 καὶ 9 τοῦ καταστατικοῦ τῆς Τραπέζης) δυνάμει τῆς ὁποίας δύναται ἡ Τράπεζα, κατὰ τὴν ἐκεῖ διαγραφομένην ἁπλῆν διαδικασίαν, ἀνάλογον πρὸς τὴν τοῦ ἄρθρου 76 τοῦ νόμου 602, νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν εἴσπραξιν ἀπαιτήσεών της κατὰ συνεταιρισμῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐπληρώθησαν εἰς τὴν λῆξιν των, ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐπιδαρύνεται μὲ ἀνάλογον μέρος τῆς ἀπαιτήσεως. Ἡ κατανομὴ μεταξὺ τῶν μελῶν γίνεται κατὰ κεφαλάς, ἂν πρόκειται περὶ συνεταιρισμῶν ἀπεριορίστου εὐθύνης, ἀναλόγως δὲ τῶν μερίδων διὰ τὰς ὁποίας ἕκαστος συνέταιρος ἐνεγράφη, ἂν πρόκειται περὶ συνεταιρισμῶν περιωρισμένης εὐθύνης.

Ἐπίσης πρὸς διευκόλυνσιν τῆς χορηγήσεως δανείων μέσης ἢ μακρᾶς προθεσμίας, τὰ ὁποῖα κατὰ κανόνα πρέπει ν' ἀσφαλίζωνται δι'

ὑποθήκης, παρέχονται εἰς τὴν Τράπεζαν διὰ τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ καταστατικοῦ αὐτῆς προνόμια καὶ διευκολύνσεις περὶ τὴν ἐγγραφὴν ὑποθήκης.

Ἡ τράπεζα διοικεῖται ὑπὸ διοικητικοῦ συμβουλίου ἀποτελουμένου ἐκ δέκα ἓξ μελῶν, ἤτοι τοῦ διοικητοῦ αὐτῆς, τοῦ γενικοῦ διευθυντοῦ τῆς Γεωργίας, τοῦ καθηγητοῦ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας εἰς τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, ἑνὸς καθηγητοῦ τῆς Ἀνωτάτης Γεωπονικῆς Σχολῆς, ἑνὸς ἀντιπροσώπου τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, ἑνὸς τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, δύο ἀντιπροσώπων τῶν συνεταιρισμῶν, δύο τῶν γεωργικῶν Ἐπιμελητηρίων καὶ ἓξ συμβούλων διοριζομένων ἀρχικῶς ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης ἀπὸ κοινοῦ, μετὰ δὲ τὴν πρώτην ἐφαρμογὴν ὑπὸ τοῦ συμβουλίου.

Συνήθως τὰ καλλιεργητικὰ δάνεια χορηγοῦνται διὰ γραμματίων. Προκειμένου περὶ δανεισμοῦ συνεταιρικῶν ὀργανώσεων ἀκολουθεῖται πάντοτε τὸ σύστημα τῆς προεξοφλήσεως τοῦ χαρτοφυλακίου των κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα εἰς τὸ περὶ Ἐθνικῆς Τραπέζης μέρος.

Ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς χορηγήσεως τῶν καλλιεργητικῶν δανείων πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς κ.λ.π. ἀναφερόμεθα εἰς ὅσα ἀνωτέρω εἴπομεν. Τελευταίως καὶ ἡ συσταθεῖσα ὑπὸ τοῦ Συνδέσμου Συνεταιριστῶν Βορείου Ἑλλάδος ἐπιτροπή, ἵνα γνωμοδοτήσῃ περὶ τοῦ ἀκολουθητέου συνεταιριστικοῦ προγράμματος, ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι ἡ κατανομὴ τῶν δανείων μεταξὺ τῶν συνεταίρων ὡς ἐσωτερικὴ λειτουργία πρέπει ν' ἀφεθῇ εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τῶν συνεταιρισμῶν ἡ δὲ Τράπεζα νὰ περιορισθῇ εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς παρασχετέας εἰς ἕκαστον συνεταιρισμὸν πιστώσεως(1).

Τὰ μεσοπρόθεσμα καὶ μακροπρόθεσμα δάνεια χορηγοῦνται διὰ συμβολαίων.

Τελευταίως εὐρεῖα γίνεται δημοσία συζήτησις ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀσκήσεως τῆς ἀγροτικῆς πίστεως καὶ τῶν ἀκολουθητέων ὑπὸ τῆς Τραπέζης κατευθύνσεων. Γενικῶς ἐπιδιώκεται νὰ ἐξευρεθῇ τρόπος παντὸς δυνατοῦ περιορισμοῦ τῶν βραχυπροθέσμων δανείων, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ πλεῖστον καταλήγουν εἰς δάνεια συντηρήσεως καὶ χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν ἐξόφλησιν τῶν ἐκ τῆς αἰτίας αὐτῆς χρεῶν τῶν γεωργῶν πρὸς παντοπώλας, ἐμπόρους κ.λ.π. Ὁ περιορισμὸς των κρίνεται δυνατὸς ἂν τοιαῦτα δάνεια χορηγοῦνται ὄχι εἰς ὅλους ἀνεξαιρέτως, ἀναλόγως τῆς καλλιεργουμένης ὑφ' ἑκάστου ἐκτάσεως, ἀλλ' εἰς ἐκείνους ὅσοι ἀποδεδειγμένως καὶ δικαιολογημένως ἔχουν περιέλθει εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἀντιμετωπίσουν ἐξ ἰδίων τὰς συνήθεις ἀνάγκας των—καὶ δυστυχῶς τοιοῦτοι ἀκόμη εἶναι πολλοὶ λόγῳ τῆς κρίσεως, τῶν θεομηνιῶν, τῆς ἐλλιποῦς ὀργανώσεως τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, τοῦ ἀνεπαρκοῦς ἐφοδιασμοῦ αὐτῶν κ.τ.λ.— πρὸς δὲ, ἂν τοῦτο καταστῇ δυνατόν, νὰ δίδωνται εἰς εἶδος κατὰ μέγα μέρος καὶ εἰς κατάλληλον ἐποχήν. Παραλλήλως συνιστᾶται ἡ ἀνάλογος ἀνάπτυξις τῆς μεσοπροθέσμου καὶ μακροπροθέσμου πίστεως, διὰ τῆς

(1) Ἴδε Συνεταιριστὴν φύλ. 6 ἔτους 1932.

ὁποίας εἶναι δυνατὴ ἡ συστηματικὴ ἐνίσχυσις τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων πρὸς αὔξησιν τῆς ἀποδοτικότητός των καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῶν ἐξ αὐτῶν προσόδων, ὁπότε καὶ θὰ περιορισθῇ ἔτι περισσότερον, ἂν δὲν ἐκλείψῃ ἐριστικῶς, ἡ ἀνάγκη τῆς χορηγήσεως τοιαύτης φύσεως βραχυπροθέσμων δανείων (1).

Οἱ τόκοι τῶν διαφόρων δανείων οἱ ὁποῖοι ἐγκρίνονται καὶ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἔχουν ὁρισθῇ ὡς ἑξῆς:

	Καλλιεργητικὰ	Μεσοπρόθεσμα	Μακροπρόθεσμα	Ἐπ' ἐνεχύρῳ γεωργικῶν προϊόντων	Προκαταβολαὶ ἐμπ. μορφῆς
Πρὸς συν)σμοὺς	9 ο ο	8 ο)ο	8 ο)ο	9 1]2ο)ο	10 ο)ο
ἑνώσεις	8 1]2ο ο	7 1]2ο)ο	8 ο)ο	9 1]2ο)ο	10 ο)ο
» μεμονωμένους	9 1]2ο)ο	8 1]2ο)ο	8 1]2ο)ο	10 1]2ο)ο	11 ο)ο

Προκειμένου περὶ τῶν νέων χωρῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἐλειτούργουν πρὸ τῆς συστάσεως τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης τοπικαὶ Γεωργικαὶ Τράπεζαι, οἱ τόκοι τῶν καλλιεργητικῶν δανείων καθὼς καὶ τῶν μεσοπροθέσμων καὶ μακροπροθέσμων τοιούτων εἶναι κατὰ 2 ο)ο κατώτεροι τῶν κατὰ κανόνα καθιερωμένων διὰ τὰς λοιπὰς περιφερείας καὶ τοῦτο διότι αἱ εἰσπραττόμεναι ἐκεῖ ὡς ἄνω ἀναγκαστικαὶ εἰσφοραὶ χρησιμοποιοῦνται σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρον 4 τοῦ καταστατικοῦ τῆς Τραπέζης εἰς ὑποβιβασμὸν τοῦ τόκου τῶν δανείων εἰς τὰς περιφερείας αὐτάς.

Τὴν διάταξιν ταύτην θεωροῦμεν ἄστοχον. Θὰ ἦτο προτιμώτερον ἵνα τὰ ἐξ ἀναγκαστικῶν εἰσφορῶν προερχόμενα κεφάλαια, ὅπως ἄλλως τε ὁρίζεται διὰ τοῦ καταστατικοῦ τῆς Τραπέζης διὰ τὰ ἐσχηματισμένα κεφάλαια τῶν τοπικῶν Γεωργικῶν Τραπεζῶν, διατίθενται εἰς δάνεια πρὸς ἐκτέλεσιν μονίμων γεωργικῶν ἔργων βελτιώσεων καὶ ἐγκαταστάσεων, ἀντὶ νὰ ἐξανεμίζωνται εἰς συμπτωματικὴν ἐλάττωσιν τοῦ τόκου.

Ἀπὸ τὴν ἁρμοδιότητα τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης ἐξαιρεῖται ἡ νῆσος Κέρκυρα, ὅπου τὴν ἀγροτικὴν πίστιν ἀσκεῖ ὁ Αὐτόνομος Ὀργανισμὸς Ἀγροτικῆς Πίστεως Κερκύρας ἀναφερόμενος εἰς τὸν νόμον ὡς Α.Ο.Α.Π. ἱδρυθεὶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1929 διὰ τοῦ νόμου 3905, ὡς νομικὸν πρόσωπον δημοσίου δικαίου (2).

Ὡς ἀναφέρεται εἰς τὴν αἰτιολογικὴν ἔκθεσιν περὶ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Α.Ο.Α.Π. αἱ συνεχιζόμεναι εἰς τὴν Κέρκυραν ἀπὸ τοῦ 1924 ἀφορίαι ἀφ' ἑνὸς καὶ αἱ γνωσταὶ καταχρήσεις τῆς μεγαλυτέρας ἐκ τῶν ἑνώσεων συνεταιρισμῶν Κερκύρας ἀφ' ἑτέρου, ὡς καὶ αἱ ἀτυχίαι τῶν λοιπῶν ἑνώσεων, διατελουσῶν εἰς παθητικὴν κατάστασιν, ἐδημιούργησαν

(1) Ἴδε σχετικῶς Χρ. Εὐελπίδη «Ἡ γεωργικὴ πίστις ἐν Ἑλλάδι», Περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς» ἔτος 1932 φύλλ. 3. Κ. Καραβίδα «Ἀγροτικά», Δελτίον Ὑπουργείου Γεωργίας, παράρτημα τεύχους ΣΤ' 1931. Γ. Τρακάκη. Τὰ βραχυπρόθεσμα καλλιεργητικὰ δάνεια, ὑπόμνημα πρὸς τὴν Τράπεζαν (1932), δημοσιευόμενον εἰς τὸ Περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστής», ἔτος 1932 φύλλ. 9.

(2) Ὁ ἀρχικὸς νόμος 3905 ἐτροποποιήθη καὶ συνεπληρώθη μεταγενεστέρως διὰ τῶν νόμων 5085 καὶ 5193 τοῦ 1931.

νέφη δυσπιστίας, ἅτινα βαρέως ἐπίεζαν ἔκτοτε τὴν οἰκονομικὴν ἀτμόσφαιραν τῆς νήσου καὶ προεκάλουν πλήρη ἀποκαρδίωσιν τοῦ χωρικοῦ πληθυσμοῦ διὰ τὴν συνεταιρικὴν ὀργάνωσιν καὶ τὸ οἰκονομικὸν αὐτοῦ μέλλον.

Αἱ ὑποχρεώσεις αἱ βαρύνουσαι τοὺς χωρικοὺς ὑπερέβαινον τὰ 40 ἑκατομμύρια. Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, ἡ ὁποία ὡς καὶ πανταχοῦ ἦτο τότε ὁ χρηματοδότης τῶν συνεταιρισμῶν καθὼς καὶ τῶν γεωργῶν τῆς Κερκύρας, περιώρισε σημαντικώτατα τὰς γεωργικὰς χορηγήσεις εἰς τὴν νῆσον.

Διὰ τὴν οἰκονομικὴν καὶ συνεταιρικὴν ἀποκατάστασιν τῆς νήσου τῆς ὁποίας ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς εἶχε περιέλθει εἰς δεινὴν θέσιν ἐκ τῶν ἀνωτέρω αἰτίων, ἐκρίθη ἀναγκαία ἡ ἵδρυσις τοῦ Α.Ο.Α.Π. εἰς τὸν ὁποῖον ἀνετέθησαν κυρίως τὰ ἑξῆς:

Α. Ἡ ἐξυγίανσις καὶ περαιτέρω ἄσκησις τῆς ἀγροτικῆς πίστεως.

Β. Ὁ διακανονισμὸς διὰ μακροπροθέσμου τοκοχρεωλυτικῆς ἐξοφλήσεως τῶν μέχρι τῆς ἱδρύσεως τοῦ Α.Ο.Α.Π. ὀφειλομένων ὑπὸ τῶν συνεταιρικῶν ὀργανώσεων Κερκύρας καὶ τῶν συνεταίρων αὐτῶν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν.

Εἰδικώτερον δέ:

1) Ἡ χορήγησις καλλιεργητικῶν δανείων, δανείων ἐπ' ἐνεχύρῳ γεωργικῶν προϊόντων καὶ δανείων βελτιώσεων κτημάτων καὶ ἐγκαταστάσεων.

2) Ἡ προμήθεια πρὸς διάθεσιν εἰς τοὺς γεωργοὺς γεωργικῶν εἰδῶν καὶ εἰδῶν συντηρήσεως.

3) Ἡ μελέτη καὶ ἐκτέλεσις ὑδραυλικῶν ἔργων.

4) Ἡ καταπολέμησις τῶν νόσων φυτῶν καὶ ζώων καὶ ἡ ἀσφάλισις αὐτῶν κ.λ.π.

5) Ἡ κατάργησις, ἐκκαθάρισις καὶ ἀναδιοργάνωσις τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν τῆς νήσου.

6) Ἡ ἀναδιοργάνωσις κ.λ.π. τῶν συνεταιρικῶν ἐλαιουργικῶν ἐγκαταστάσεων.

7) Ἡ μέριμνα πρὸς ὀργάνωσιν τῶν ἐλαιοπαραγωγῶν διὰ τὴν συνεταιρικὴν διαχείρισιν τοῦ ἐλαίου καὶ τῶν ὑποπροϊόντων τῆς ἐλαίας.

8) Ἡ ἀνάληψις τῶν ὑποχρεώσεων τῶν συνεταιρικῶν ὀργανώσεων Κερκύρας πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν καὶ ἡ ὑποκατάστασις αὐτοῦ εἰς τὰ δικαιώματα τῶν ὀργανώσεων τούτων πρὸς εἴσπραξιν τῶν πρὸς αὐτὰς ὀφειλομένων.

Διὰ τῆς ἀπὸ 6 Ἀπριλίου 1929 συμβάσεως μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου καὶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης μετεβίβασεν ἡ τελευταία τὰς ἐναντίον τῶν συνεταιρισμῶν ἀπαιτήσεις της εἰς τὸν Α.Ο.Α.Π.

Αἱ ἀπαιτήσεις αὗται ἀπετέλεσαν δάνειον τῆς Τραπέζης πρὸς τὸν

Α.Ο.Α.Π. 60 περίπου ἑκατομμυρίων δραχμῶν ἐξοφλητέον ἐντὸς 30 ἐτῶν τοκοχρεωλυτικῶς μὲ τόκον 5 ο/ο.

Ἐπιπροσθέτως ἡ Τράπεζα ἤνοιξε εἰς τὸν Α.Ο.Α.Π. πίστωσιν ἐπὶ μίαν τριακονταετίαν ἀπὸ τῆς ἰσχύος τῆς συμβάσεως δρχ. 20 ἑκατομμυρίων.

Πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ἀνωτέρω χορηγήσεων τῆς Τραπέζης καθίστανται ὑπέγγυοι αἱ ὑπὲρ τοῦ Α.Ο.Α.Π. ἐπιβληθεῖσαι φορολογίαι.

Οὕτω πως διεκανονίσθη ἡ ἱκανοποίησις τῆς Τραπέζης, ἐνῷ συγχρόνως ἐξησφαλίσθη ἡ βαθμιαία εἴσπραξις τῶν ὀφειλομένων ἐκ μέρους τῶν γεωργῶν. Ἐξ αὐτῶν οἱ ὀφείλοντες μέχρι 5.000 δρχ. ἀπαλάσσονται πάσης ὑποχρεώσεως, διὰ δὲ τοὺς λοιποὺς παρεσχέθησαν διάφοροι εὐκολίαι ἐξοφλήσεως κατὰ δόσεις εἰς μακρὸν σχετικῶς διάστημα μὲ τόκον ἀπὸ 3-8 ο/ο, ἀναλόγως τῶν ὀφειλομένων ποσῶν.

Ὁ Ὀργανισμὸς ἀνέλαβε τὴν ἱκανοποίησιν καὶ τῶν λοιπῶν πιστωτῶν τῶν συνεταιρικῶν ὀργανώσεων, ἐφ' ὅσον ἐξαρκεῖ πρὸς τοῦτο τὸ ἐνεργητικόν των.

Εἰς τὸν Ὀργανισμὸν μετεβιβάσθη αὐτοδικαίως καὶ ὅλον τὸ ἐνεργητικὸν τῶν ὀργανώσεων τούτων.

Ὁ Α.Ο.Α.Π. ἐπροικοδοτήθη μὲ διαφόρους πόρους μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι πρόσθετοι φορολογίαι, ἐκ τῶν ὁποίων κυριωτέρα ἡ ἐπὶ τοῦ ἐξαγομένου ἐλαίου τοιαύτη, καθὼς καὶ μὲ διάφορα περιουσιακὰ στοιχεῖα, ὡς τὸ ἐνεργητικὸν τῶν ἑνώσεων συνεταιρισμῶν Κερκύρας, διάφορα δημόσια ἀκίνητα κ.λ.π.

Ὁ Α.Ο.Α.Π. ὑπεκατεστάθη ἐπίσης εἰς τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ἁρμοδιότητας τοῦ Ταμείου Ἐλαίας Κερκύρας.

Ἐπίσης σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρον 33 τοῦ καταστατικοῦ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, διὰ τοῦ ὁποίου ὁρίζεται ὅτι ἡ ἄσκησις τῆς ἀγροτικῆς πίστεως εἰς τὴν Κέρκυραν ἀνήκει εἰς τὴν Α.Ο.Α.Π., διαθέτει αὕτη διὰ τοῦ Ὀργανισμοῦ τὸ ἀναλογοῦν εἰς τὸν πληθυσμὸν Κερκύρας ποσὸν ἐκ τῶν διὰ προικοδοτήσεως περιερχομένων εἰς αὐτὴν κεφαλαίων.

Ὡσαύτως καὶ τὰ πρὸς αὐτὸν δάνεια τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης συνυπολογίζονται εἰς τὰς πρὸς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν ἐξ 850 ἑκατομ. πιστώσεις, ἐφ' ὅσον τὰ δάνεια ταῦτα δὲν ὑπερβαίνουν τὸ ἀναλογοῦν εἰς τὸν πληθυσμὸν Κερκύρας ποσὸν τῶν πιστώσεων.

Ἡ ἀναλογία ὡρίσθη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας ἀφ' ἑνὸς, καὶ τῆς νήσου ἀφ' ἑτέρου, ὡς προκύπτει αὕτη ἐκ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1928.

Τὰ ἀνωτέρω κεφάλαια καὶ πόροι τοῦ Α.Ο.Α.Π. χρησιμοποιοῦνται εἰς ἐκτέλεσιν τῶν διαφόρων αὐτοῦ σκοπῶν.

Ὁ Α.Ο.Α.Π. Κερκύρας ἀπολαμβάνει τῶν αὐτῶν προνομίων καὶ ἐξασφαλίσεων κατὰ τὴν ἄσκησιν τῆς πίστεως, τῶν ὁποίων ἀπολαμβάνει καὶ ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα.

Ἡ διοίκησις αὐτοῦ ἀνήκει εἰς ἐνδεκαμελὲς συμβούλιον ἐξ ἀντιπροσώπων τοῦ Κράτους, τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, τοῦ Γεωργικοῦ Ἐπιμελη-

τηρίου καὶ πέντε κτηματιῶν, ἐξ ὧν τέσσαρας ὁρίζει τὸ διοικητικὸν συμβούλιον καὶ ἕνα ὁ διοικητὴς τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης.

Οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς νήσου δὲν δικαιοῦνται νὰ ὑποδείξουν ἀντιπροσώπους.

Ὁ Α.Ο.Α.Π. ἀσκεῖ εἰς τὴν Κέρκυραν τὴν ἀγροτικὴν πίστιν, ὑφ' οὓς ὅρους ἀσκεῖ ταύτην εἰς τὴν λοιπὴν χώραν ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα.

Ἐκ τῶν ἀπολογισμῶν τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης καὶ τοῦ Α.Ο.Α.Π. προκύπτουν τὰ κάτωθι δεδομένα ἐν σχέσει μὲ τὰς ὑπ' αὐτῶν γενομένας χορηγήσεις πρὸς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς κατὰ τὸ μέχρι τοῦδε διάστημα τῆς λειτουργίας αὐτῶν.

Ἐπειδὴ ὅμως ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω εἰδικῶν ὀργανισμῶν διὰ τὴν γεωργικὴν πίστιν, τοιαύτην ἤσκησαν καὶ μετὰ τὴν λειτουργίαν αὐτῶν τόσον ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, ὅσον καὶ ὁ Αὐτόνομος Σταφιδικὸς Ὀργανισμός, ὁ ὁποῖος, ὡς ἐλέχθη, ἔδωσε εἰς εἶδος δάνεια, παραθέτομεν ἐπίσης καὶ τὰς παρ' αὐτῶν γενομένας χορηγήσεις.

Αἱ χορηγήσεις ἑκάστου τῶν ἀνωτέρω τεσσάρων ὀργανισμῶν ἐμφανίζονται κατὰ ἔτη ὡς ἑξῆς:

Ι. ΕΤΟΣ 1929.

Α'. Ἀγροτικὴ Τράπεζα.

Αὕτη ἀρχίσασα ἐργαζομένη κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1929 ἐκθέτει εἰς τὸν ἀπολογισμόν της τὰς ἐργασίας τοῦ ἔτους τούτου ὁμοῦ μὲ τὰς ἐργασίας τοῦ 1930.

Β'. Αὐτον. Ὀργανισμὸς Ἀγροτικῆς Πίστεως Κερκύρας.

1) Ἐπὶ συνόλου καλλιεργητικῶν δανείων ἐκ δρχ. 8.136.625 ἐχορηγήθησαν εἰς 12 συνεταιρισμοὺς . . . . . Δρχ. 1.974.190

2) Ἐπὶ συνόλου δανείων ἐπ' ἐνεχύρῳ γεωργικῶν προϊόντων ἐκ δρχ. 207.819 ἐχορηγήθησαν εἰς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς (1) » 100.000

Ἤτοι ἐπὶ συνόλου 8.344.444 δραχυπροθέσμων χορηγήσεων ἐδόθησαν εἰς συνεταιρισμοὺς . . . . . Δρχ. 2.074.190
ἤτοι τὰ 25 ο)ο περίπου.

Γ'. Ἐθνικὴ Τράπεζα.

Αὕτη ἐπὶ συνόλου δραχυπροθέσμων χορηγήσεων πρὸς γεωργοὺς καὶ γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς ἐκ δρχ. 1.642.756.453 ἐχορήγησεν εἰς τοὺς τελευταίους . . . Δρχ. 1.164.793.926
ἤτοι τὰ 71 ο)ο περίπου.

Δ'. Αὐτόνομος Σταφιδικὸς Ὀργανισμός.

1) Οὗτος ἐχορήγησε μόνον εἰς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς θεῖον, θειϊκὸν χαλκὸν καὶ ἀντιπερονοσπορίνην ἐπὶ πιστώσει ἀξίας . . . » 17.189.494

2) Ἐπίσης ἔδωσε μακροπρόθεσμα δάνεια εἰς τρεῖς ἑνώσεις καὶ ἕνα συνεταιρισμὸν πρὸς ἀπόκτησιν ἐγκαταστάσεων. . . . . » 2.450.000

Σύνολον τῶν πρὸς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς χορηγήσεων . . . Δρχ. 1.186.507.610

(1) Τὰ εἰς τὸν ἀπολογισμὸν 1929 ἀναφερόμενα δάνεια ἐπ' ἐνεχύρῳ ἐλαίου διὰ τὰ ὁποῖα δὲν δηλοῦται ἡ ἰδιότης τῶν δανεισθέντων συμπεριελάβομεν εἰς τὸ σύνολον τῶν ἐπ' ἐνεχύρῳ χορηγήσεων, δὲν θεωροῦμεν ὅμως αὐτὰ ὡς πρὸς συνεταιρισμοὺς χορηγηθέντα.

ΙΙ. ΕΤΟΣ 1930.

Α'. Ἀγροτικὴ Τράπεζα.

1) Ἐπὶ συνόλου καλλιεργητικῶν δανείων ἐκ δρ. 897.498.390 ἐχορηγήθησαν εἰς 3267 γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς μὲ 200.538 μέλη . . . . . Δρχ. 638.055.651

2) Ἐπὶ συνόλου δανείων ἐπ' ἐνεχύρῳ γεωργικῶν προϊόντων ἐκ δρχ. 391.606.905 ἐχορηγήθησαν εἰς 685 συνεταιρισμοὺς μὲ 41.037 μέλη . . . . . » 284.520.385

Ἤτοι ἐπὶ συνόλου 1.289.105.295 δραχυπροθέσμων χορηγήσεων ἔλαβον οἱ συνεταιρισμοὶ . . . . . Δρχ. 922.576.036
ἤτοι τὰ 71,6 ο)ο περίπου.

3) Ἐκ τῶν μεσοπροθέσμων καὶ μακροπροθέσμων χορηγήσεων ἀνερχομένων ἐν συνόλῳ εἰς δρχ. 14.814.100 ἐδόθησαν εἰς 50 συνεταιρισμοὺς καὶ 2 ἑνώσεις (1) . . . Δρχ. 9.937.850
ἤτοι τὰ 67 ο)ο περίπου.

(1) Ἐκ τῶν μεσοπροθέσμων καὶ μακροπροθέσμων τούτων δανείων ἄλλα ἐχρησιμοποιήθησαν ἀπὸ τοὺς συνεταίρους πρὸς ἀγορὰν μηχανημάτων καὶ ζώων, ἀνόρυξιν φρεάτων καὶ δι' ἀμπελοφυτείας, ἄλλα δὲ ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς

Β'. Αὐτόνομος Ὀργανισμὸς Ἀγροτικῆς Πίστεως Κερκύρας.

1) Ἐπὶ συνόλου καλλιεργητικῶν δανείων ἐκ δρχ. 11.538.387 ἐχορηγήθησαν εἰς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς . . . . Δχρ. 4.894.392

2) Ἐπὶ συνόλου δανείων ἐπ' ἐνεχύρῳ γεωργ. προϊόντων ἐκ δραχ. 12.235.166 ἐχορηγήθησαν εἰς γεωργικοὺς συν)ισμοὺς Δρχ. 294.026

Ἤτοι ἐπὶ συνόλου 23.773.553 βραχυπροθέσμων χορηγήσεων ἐδόθησαν εἰς συνεταιρισμοὺς . . . . . Δρχ. 5.188.418

ἤτοι τὰ 22 ο)ο περίπου (1).

Γ'. Ἐθνικὴ Τράπεζα.

Κατὰ τὸ 1930 ἐσυνεχίσθη καὶ ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης ἡ χορήγησις βραχυπροθέσμων δανείων πρὸς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ γεωργοκτηματίας.

Αὕτη ἐσυνέχισε καὶ μεταγενεστέρως τὴν χορήγησιν δανείων ἰδίως ἐπ' ἐνεχύρῳ καπνοῦ, σταφίδος, δελτίων παρακρατήσεως σταφίδος κ.λ.π.

Ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης γενομένων κατὰ τὸ 1930 χορηγήσεων πρὸς μεμονωμένους ἀγρότας καὶ γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς ἀνερχομένων εἰς δρχ. 493.371.312 ἔλαβον οἱ συνεταιρισμοὶ . . . . . Δρχ. 381.020.422

ἤτοι τὰ 77 ο)ο περίπου.

Δ'. Αὐτόνομος Σταφιδικὸς Ὀργανισμός.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ Αὐτόνομος Σταφιδικὸς Ὀργανισμὸς ἐχορήγησε θεῖον, θειϊκὸν χαλκὸν καὶ ἀντιπερονοσπορίνην ἐπὶ πιστώσει ἀξίας . . . . . Δρχ. 20.653.031

Οὕτω τὸ σύνολον τῶν πρὸς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς χορηγήσεων ἐκ μέρους ὅλων τῶν ἀνωτέρω ὀργανισμῶν ἀνέρχεται εἰς . . . » 1.339.375.757

συνεταιρισμοὺς πρὸς ἀνέγερσιν ἀποθηκῶν, ἵδρυσιν ἐργοστασίων, ἀγορὰν μηχανῶν. Ἐν δὲ δάνειον διετέθη εἰς ἐξαγορὰν ἀγροκτήματος.

(1) Ἡ μικρὰ ἀναλογία τῶν πρὸς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς χορηγήσεων τοῦ ἔτους τούτου καθὼς καὶ τοῦ προηγουμένου ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπελθοῦσαν δυνάμει τοῦ νόμου 3905 διάλυσιν τῶν παλαιῶν συνεταιρισμῶν καὶ τὴν περιωρισμένην ἀκόμη ἀνάπτυξιν νέων τοιούτων.

Ἐπίσης καὶ ἐδῶ ἐθεωρήθησαν τὰ δάνεια ἐπ' ἐνεχύρῳ ἐλαίου ὡς δάνεια πρὸς μεμονωμένους.

ΙΙΙ. ΕΤΟΣ 1931.

Α'. Ἀγροτικὴ Τράπεζα.

1) Ἐπὶ συνόλου καλλιεργητικῶν δανείων ἐκ δρ. 932.327.364 ἐχορηγήθησαν εἰς 4213 συνεταιρισμοὺς μὲ 207.835 μέλη Δρχ. 609.896.245

2) Ἐπὶ συνόλου δανείων ἐπ' ἐνεχύρῳ γεωργικῶν προϊόντων ἐκ δρχ. 385.597.736 ἐχορηγήθησαν εἰς 907 συνεταιρισμοὺς μὲ 50.157 μέλη . . . . . » 294.623.918

Ἤτοι ἐπὶ συνόλου βραχυπροθέσμων χορηγήσεων ἐκ δραχμῶν 1.317.925.100 ἐχορηγήθησαν εἰς συνεταιρισμοὺς . . . . . » 904.520.163

ἤτοι τὰ 68,6 ο)ο περίπου.

3) Ἐκ τῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μεσοπροθέσμων καὶ μακροθέσμων χορηγήσεων ἀνερχομένων ἐν συνόλῳ εἰς δρχ. 36.799.013 ἐχορηγήθησαν εἰς 44 συνεταιρισμοὺς καὶ 2 ἑνώσεις . . . . . » 14.648.377

ἤτοι τὰ 40 ο)ο τοῦ συνόλου (1).

Β'. Αὐτόνομος Ὀργανισμὸς Ἀγροτικῆς Πίστεως Κερκύρας.

1) Ἐπὶ συνόλου καλλιεργητικῶν δανείων ἐκ δρ. 18.446.999 ἐχορηγήθησαν εἰς 60 συνεταιρισμοὺς . . . . . » 7.899.793

2) Ἐπὶ συνόλου δανείων ἐπ'

(1) Τὰ δάνεια ταῦτα ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τοὺς αὐτοὺς σκοποὺς δι' οὓς ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ τὰ αὐτῆς φύσεως δάνεια τοῦ προηγουμένου ἔτους, τοὺς ὁποίους ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω.

ἐνεχύρῳ γεωργικῶν προϊόντων ἐκ δρ. 2.102.734 ἐχορηγήθησαν εἰς 17 συνεταιρισμοὺς . . . Δρχ. 340.442

Ἤτοι ἐπὶ συνόλου 20.549.733 βραχυπροθέσμων χορηγήσεων ἐδόθησαν εἰς συνεταιρισμοὺς . . . . Δρχ. 8.240.235 ἤτοι τὰ 40 ο)ο περίπου.

Γ'. Ἐθνικὴ Τράπεζα.

Τὰ ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο χορηγηθέντα ποσὰ δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθοῦν διότι δὲν ἐμφανίζονται χωριστά. Πάντως ἔχει χορηγήσει καὶ αὕτη δάνεια πρὸς γεωργικοὺς συνεταιρισμούς, ἰδίως ἐπ' ἐνεχύρῳ προϊόντων.

Δ'. Αὐτόνομος Σταφιδικὸς Ὀργανισμός.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ Σταφιδικὸς Ὀργανισμὸς ἐχορήγησεν εἰς συνεταιρισμοὺς θεῖον, θειϊκὸν χαλκὸν καὶ ἀντιπερονοσπορίνην ἐπὶ πιστώσει ἀξίας . . . . . » 15.730.880

Οὕτω τὸ σύνολον τῶν πρὸς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς χορηγήσεων ἐκ μέρους τῶν ἀνωτέρω ὀργανισμῶν (δὲν συνυπολογίζεται ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα) ἀνέρχεται εἰς (1). . . . » 943.139.655

Ἀνακεφαλαιοῦντες ἔχομεν τὰ ἑξῆς ποσὰ χορηγήσεων εἰς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς ἐν συνόλῳ κατ' ἔτος κατὰ τὴν τελευταίαν πενταετίαν 1927-1931 ἐκ μέρους τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων Τραπεζῶν καὶ Ὀργανισμῶν.

1927	Ἐθνικὴ Τράπεζα	Δρ.	809.195.792	809.195.792
1928	Ἐθνικὴ Τράπεζα	»	1.009.784.750	
	Σταφιδικὸς Ὀργανισμὸς	»	15.351.735	1.025.136.485

(1) Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀγνοοῦμεν τὰ εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς χορηγηθέντα νέα δάνεια ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης. Πάντως εἶναι γεγονὸς ὅτι σημαντικὸν μέρος τῶν χορηγήσεων αὐτῆς πρὸς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς ἐκ παρελθόντων ἐτῶν ὠφείλετο καὶ κατὰ τὸ 1931, ἀφοῦ εἰς τὸ τέλος τούτου ὠφείλοντο εἰς αὐτήν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἀπολογισμοῦ τοῦ ἔτους 1931, ἐν συνόλῳ ἀπὸ γεωργικὰς χορηγήσεις δρχ. 390.811.967.

	) νισμὸς, θεῖον καὶ			
	(θειϊκὸς χαλκὸς δρ.			
	) 12.810.591 τζιδιέ-			
	(ραι δρχ. 2.541.144			
1929	) Ἐθνικὴ Τράπεζα	Δρχ.	1.164.793.926	
	(Αὐτον. Ὀργανισμὸς			
	) Ἀγροτ. Πίστεως			
	(Κερκύρας.	»	2.074.190	
	) Σταφ. Ὀργανισμὸς	»	19.639.494	1.186.507.610
	(θεῖον, θειϊκὸς χαλ-			
	) κὸς κλπ. 17.189.494			
	(Μακροπρόθεσμα δά-			
	) νεια εἰς ἑνώσεις καὶ			
	(συνεταιρισμοὺς δρχ.			
	) 2.450.000			
1930	) Ἀγροτικὴ Τράπεζα (1)			
	(Βραχυπρόθεσμα 922.576.036			
	) Μεσοπρόθεσμα			
	(καὶ μακροπρόθεσμα 9.937.850		932.513.886	
	(Ἐθνικὴ Τράπεζα		381.020.422	
	) Αὐτ. Ὀργ. Ἀγροτ.			
	(Πίστεως Κερκύρας		5.188.418	
	) Αὐτ. Σταφ. Ὀργανισμὸς		20.653.031	1.339.375.757
1931	) Ἀγροτικὴ Τράπεζα (1)			
	(Βραχυπρόθεσμα 904.520.163			
	(Μεσοπρόθεσμα			
	) καὶ μακροπρόθεσμα 14.648.377		919.1685.40	
	) Αὐτ. Ὀργ. Ἀγροτ.			
	(Πίστεως Κερκύρας		8.240.235	
	) Αὐτ. Σταφ. Ὀργανισμὸς		15.730.880	943.139.655

(1) Ἐκ τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1930 καὶ 1931 γενομένων ὑπὸ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης βραχυπροθέσμων χορηγήσεων ἓν μέρος ἀφορῶν χορηγήσεις ἐπὶ πιστώσει εἰδῶν διατροφῆς καὶ νομῆς, καθὼς καὶ δάνεια συντηρήσεως διετέθη μὲ τὴν ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει ἐγγύησιν τοῦ Κράτους.

Ὁ λόγος εἶναι ὁ ἑξῆς:

Οἱ γεωργοὶ ὡρισμένων περιφερειῶν, λόγῳ κυρίως τῶν θεομηνιῶν εἶχον περιέλθει, ἰδίως κατὰ τὸ 1931, καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1932 εἰς δεινὴν οἰκονομικὴν θέσιν στερούμενοι τῶν πάντων. Ἕνεκα τούτου ἦτο ἀπαραίτητος ἡ οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις αὐτῶν ἀσχέτως τῶν καλλιεργητικῶν των ἀναγκῶν καὶ τῆς πιστωτικῆς ἀντοχῆς αὐτῶν. Ἡ πρόνοια αὕτη ἐξερχομένη τῶν ὁρίων τῆς ἀποστολῆς τῆς Τραπέζης δικαιολογεῖ τὴν παροχὴν ἐγγυήσεως ἀπὸ μέρους τοῦ Κράτους,

Εἰς τὰς χορηγήσεις τοῦ 1931 πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ τὰ εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ὀφειλόμενα ὑπὸ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, τὰ ὁποῖα ἀσφαλῶς ἀποτελοῦν τὸ μέγιστον μέρος τῶν ὀφειλομένων εἰς αὐτὴν ἐκ γεωργικῶν χορηγήσεων, ἀνερχομένων ὡς ἐλέχθη, εἰς 390.811.967 δραχμάς (1).

Ἀνάγκη νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς τὰ ὑπὸ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης ἀναφερόμενα ὡς δοθέντα κατ' ἔτος ποσὰ περιλαμβάνονται μόνον αἱ εἰς νέα κεφάλαια χορηγήσεις, δὲν συνυπολογίζονται ἑπομένως οὔτε αἱ ἀνανεώσεις παλαιῶν δανείων, οὔτε αἱ καθυστερήσεις τοιούτων.

Ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα ἀνέλαβεν ἐπίσης καὶ τὴν εἴσπραξιν τῶν ἀπαιτήσεων τῶν ἑνώσεων καὶ συνεταιρισμῶν, τὴν ὁποίαν ἄλλως τε, σύμφωνα μὲ τὸν τελευταῖον νόμον 5289 δι' οὗ ἐτροποποιήθη ἡ νομοθεσία περὶ συνεταιρισμῶν, ὑποχρεοῦνται οὗτοι ν' ἀναθέτουν εἰς τὴν Τράπεζαν.

διὰ τὰς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον γενομένας χορηγήσεις διὰ τὰς ὁποίας αἱ συνήθεις ἐξασφαλίσεις ἦσαν πολὺ κλονισμέναι.

Τὸ σύνολον τοῦ ποσοῦ διὰ τὸ ὁποῖον ἠγγυήθη τὸ Κράτος μέχρι τέλους τοῦ 1931 διὰ τοιαύτας χορηγήσεις ἀνέρχεται γύρω εἰς τὰ 130 ἑκατομμύρια.

(1) Τὸ σύνολον τῶν χορηγηθέντων εἰς τὴν γεωργίαν κεφαλαίων ἐκ μέρους τῶν Τραπεζῶν Ἐθνικῆς καὶ Ἀγροτικῆς καὶ τῶν Ὀργανισμῶν Ἀγροτικῆς Πίστεως Κερκύρας καὶ Σταφιδικοῦ ἀνέρχεται κατὰ τὰ ἔτη 1927-1931 εἰς τὰ ἑξῆς ποσά, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ Διοικητοῦ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης ἐπὶ τῶν πεπραγμένων καὶ τοῦ ἀπολογισμοῦ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς λειτουργίας της (1930), καὶ προκύπτει ἐκ τῶν ἄλλων στοιχείων τὰ ὁποῖα παραθέτομεν ἀνωτέρω:

Ἔτη	Διατεθέντα ἐν συνόλῳ κεφάλαια
1927	1.144.000.000
1928	1.360.000.000
1929	1.670.000.000
1930	1.980.000.000
1931	2.034.000.000

Εἰς τὸ 1931 συνυπελογίσθη ὡς διατεθειμένον ποσὸν ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, τὸ εἰς τὸν ἰσολογισμὸν αὐτῆς τῆς 31ης Δεκεμβρίου 1931 ἀναφερόμενον ἐκ δρχ. 390.811.000.

Ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα διέθεσε ἐν συνόλῳ κατὰ τὸ 1931 1.607.113.000 ὡς ἑξῆς:

α'.	Εἰς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς	904.520.000	
β'.	Εἰς μεμονωμένους γεωργοὺς	413.405.000	
γ'.	Εἰς μακροπρόθεσμα δάνεια	36.799.000	
			1.354.724.000
δ'.	Εἰς ἐξαγορὰν ἐγχωρίου σίτου	209.700.000	
ε'.	Εἰς ἐξαγορὰν χαρουπίων	19.332.000	
στ'.	Εἰς ἐξαγορὰν βεβλαμμένων καπνῶν	17.764.000	
ζ'.	Συμμετοχὴ εἰς Ἑταιρίαν νωπῶν ὀπωρῶν	3.500.000	
η'.	Εἰς ἐκτέλεσιν ὑδραυλικῶν ἔργων	2.093.000	
			252.389.000
			1.607.113.000

Κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1931 ἐμφανίζονται ὡς παραμένοντα εἰσέτι διατε-

Ἐκ τοῦ ἀπολογισμοῦ τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης 1930 προκύπτει ὅτι παρεδόθησαν εἰς αὐτὴν πρὸς εἴσπραξιν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀπαιτήσεις ποσοῦ δρχ. 12.676.524, ἐξ ὧν εἰσεπράχθησαν δρχ. 6.708.570 ἀπέμενε δὲ ὑπόλοιπον πρὸς εἴσπραξιν δρχ. 5.967.953.

Κατὰ τὸ 1931 σύμφωνα μὲ τὸν ἀπολογισμὸν τοῦ ἔτους τούτου παρεδόθησαν ἀπαιτήσεις 31.026.531. Ἐξ αὐτῶν εἰσεπράχθησαν τοιαῦται ἀξίας δρχ. 4.279.715. Μένουν δὲ πρὸς εἴσπραξιν ἐν συνόλῳ μαζὶ μὲ τὰς ὑπολειπομένας ἐκ τοῦ προηγουμένου ἔτους, ἀπαιτήσεις γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἀξίας δρχ. 32.894.628.

Ἐκτὸς τοῦ πορισμοῦ κεφαλαίων διὰ δανείων οἱ συνεταιρισμοί, ὡς ἐλέχθη, ἐπορίζοντο καὶ πορίζονται ἀκόμη τοιαῦτα καὶ ἐκ καταθέσεων, τὰς ὁποίας δέχονται.

Ὁ τόκος τῶν καταθέσεων τὸν ὁποῖον πληρώνουν οἱ συνεταιρισμοὶ εἶναι ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὸς φθάνων μέχρι 6 ο/ο καὶ πολλάκις 7 ο/ο. Ὑπάρχουν συνεταιρισμοὶ οἱ ὁποῖοι συγκεντρώνουν ἱκανὰς καταθέσεις,

---

θειμένα τὰ ἑξῆς ποσὰ ἐπὶ χορηγήσεων ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν γεωργικὴν τάξιν, ἐκ μέρους τῶν ἀνωτέρω Τραπεζῶν καὶ Ὀργανισμῶν.

Τοποθετημένα ὑπὸ	Ἀγροτικῆς Τραπέζης	Δρχ.	1.300.238.000
»	» Ἐθνικῆς Τραπέζης	»	390.811.000
»	» Αὐτ. Ὀργ. Ἀγροτ. Πίστεως Κερκύρας	»	28.304.000
»	» Σταφιδικοῦ Ὀργανισμοῦ	»	23.026.000
		Δρχ.	1.742.379.000

Σημείωσις. Ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα δυνάμει συμβάσεων τὰς ὁποίας συνῆψε μετὰ τοῦ Κράτους ἀνέλαβε νὰ χρηματοδοτήσῃ τὰς ἑξῆς ἐργασίας.

1. Διὰ τῆς συμβάσεως τῆς 31 Μαΐου 1931 ἀνέλαβε νὰ χρηματοδοτήσῃ τὴν ὑπηρεσίαν συγκεντρώσεως σίτου. Σκοπὸς τοῦ θεσμοῦ εἶναι ἡ ἐξαγορὰ παντὸς πέραν τῶν ἀναγκῶν τῶν σιτοπαραγωγῶν ποσοῦ σίτου εἰς ἱκανοποιητικὰς τιμὰς πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐγχωρίου σιτοπαραγωγῆς ἡ ὁποία δὲν δύναται ἄλλως ν' ἀντεπεξέλθῃ εἰς τὸν συναγωνισμὸν τῆς ἀλλοδαπῆς. Τὰ οὕτω συγκεντρούμενα ποσὰ διατίθενται ἐν μέρει ὑποχρεωτικῶς καὶ ἐν μέρει κατόπιν συμφωνίας εἰς τὴν ἀλευρομηχανίαν.

Ἡ ἐπὶ πλέον διαφορὰ τιμῆς ποὺ δίδεται εἰς τοὺς παραγωγοὺς βαρύνει τὴν κατανάλωσιν. Ὁ θεσμὸς ἐφαρμόζεται ἀπὸ τὸ 1927. Τελευταῖον ἰσχύον νομοθέτημα εἶνε τὸ ν. δ. τῆς 5 Ἰουλίου 1932.

2. Διὰ τῶν συμβάσεων 16 Δεκεμβρίου 1930 (ν. 4597) καὶ 2 Ὀκτωβρίου 1931 ἀνέλαβεν ἐπίσης τὴν ἐξαγορὰν 21.000 τόννων χαρουπίων διὰ λ)σμὸν τοῦ Κράτους πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ προϊόντος τούτου, τοῦ ὁποίου αἱ τιμαὶ εἶχον ἐκπέσει πολύ. Τὰ χαρούπια χρησιμοποιοῦνται πρὸς οἰνοπνευματοποίησιν.

3. Διὰ τῆς συμβάσεως τῆς 3 Αὐγούστου 1931 (ν. 5165) ἀνέλαβε διὰ λ)σμὸν τοῦ Κράτους τὴν ἐξαγορὰν τῶν βεβλαμμένων καπνῶν τῶν παραγωγῶν πρὸς καταστροφήν, ἵνα ταῦτα μὴ βαρύνουν τὴν ἀγορὰν καὶ χειροτερεύουν τὴν ποιότητα.

4. Διὰ τῆς συμβάσεως τῆς 7 Νοεμβρίου 1930 (ν. 4639) ἀνέλαβε διὰ λ)σμὸν τοῦ Κράτους νὰ διαθέσῃ ὡς δάνειον δι' ὡρισμένας μελέτας γεωτρήσεων δρχ. 2.500.000.

Δι' ὅλας αὐτὰς τὰς ἐργασίας εὐθύνεται ἀπέναντι τῆς Τραπέζης τὸ Κράτος διὰ λ)σμὸν τοῦ ὁποίου διέθεσε τὰ ἀνωτέρω κεφάλαια ἡ Τράπεζα.

τινὲς τούτων μάλιστα κατέστησαν καὶ αὐτάρκεις, μὴ ἔχοντες ἀνάγκην δανείου. Γενικῶς ὅμως αἱ πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταθέσεις εἶναι ἀκόμη περιωρισμέναι καὶ τοῦτο διότι ἴσως δὲν κατεβλήθη ἡ δέουσα προσπάθεια ἐκ μέρους τῶν συνεταιρισμῶν.

Ὁ τόκος τῶν ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν χορηγουμένων δανείων ἦτο συνήθως κατὰ 1-2 ο)ο ἀνώτερος τοῦ τόκου τῆς Τραπέζης ἐξ οὗ 1]2 ο)ο περιήρχετο εἰς τὰς ἑνώσεις. Τελευταίως διὰ τοῦ νόμου 5289, διὰ τοῦ ὁποίου ἐτροποποιήθη ἡ νομοθεσία περὶ συνεταιρισμῶν ὡρίσθη ρητῶς ὅτι τὸ ποσοστὸν καθ' ὃ δύνανται ν' αὐξήσουν αἱ συνεταιρικαὶ ὀργανώσεις τὸν τόκον τῶν λαμβανομένων δανείων κατὰ τὴν χορήγησιν αὐτῶν εἰς τοὺς συνεταίρους των δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑπερβῇ τὸ 2 ο)ο ἐξ οὗ 1 ο)ο περιέρχεται εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ 1 ο)ο εἰς τὰς ἑνώσεις.

Πέραν τῶν δεδομένων τούτων δὲν ἔχομεν ἄλλα δυνάμενα νὰ μᾶς δώσουν τὸ ἀκριβὲς ποσὸν τῶν διοχετευομένων διὰ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν κεφαλαίων εἰς τὴν γεωργίαν.

Πάντως πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐκτὸς τῶν χορηγήσεων τῶν ἀνωτέρω Ὀργανισμῶν οἱ συνεταιρισμοὶ διαθέτουν εἰς δάνεια πρὸς τοὺς συνεταίρους των τὰ ἴδια αὐτῶν κεφάλαια καθὼς καὶ τὰς γινομένας εἰς αὐτοὺς καταθέσεις.

Τὸ ἀμέσως διαθέσιμον ποσὸν τῶν κεφαλαίων τούτων τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ προστεθῇ εἰς τὰ ἔξωθεν προερχόμενα κεφάλαια ὑπελογίσαμεν ἀνωτέρω εἰς 158.000.000 δραχμῶν.

Εἰς συμπλήρωσιν τῶν ἀναγκῶν των δανείζονται ἐπίσης οἱ συνεταιρισμοὶ καὶ ἄλλοθεν, ὡς ἀπὸ Τραπέζας (ἰδίως ἐπ' ἐνεχύρῳ γεωργικῶν προϊόντων) ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἰδιώτας κεφαλαιούχους.

Διὰ τὰ ἐξ ἄλλων, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω πηγῶν, εἰσρέοντα εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς κεφάλαια δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχωμεν ἀκριβεῖς πληροφορίας, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει στατιστικὴ ὅλων τῶν λαμβανομένων ὑπ' αὐτῶν δανείων, κατηρτισμένην ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑφ' ἑκάστου ἐξ αὐτῶν διδομένων στοιχείων. Τότε δὲ καὶ μόνον θὰ ἠδυνάμεθα νὰ κάμωμεν ἀκριβῆ σύγκρισιν τῆς σχέσεως τῶν διαφόρων προελεύσεων κεφαλαίων καὶ νὰ ἐξαγάγωμεν χρήσιμα συμπεράσματα.

Ἄσχετον βεβαίως εἶναι ἐν προκειμένῳ τὸ ζήτημα τῶν συναπτομένων ἐνδεχομένως ὑπὸ τῶν συνεταιρισμένων γεωργῶν δανείων ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως τῶν συνεταιρισμῶν, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι εὔκολον νὰ ὑπολογισθοῦν. Κυρίως τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρέη ὀφείλονται πρὸς προμηθευτὰς τῶν γεωργῶν καὶ ἐξοφλοῦνται συνήθως, ὡς γνωστόν, ἐκ τῶν ἐκ τῶν ὑστέρων λαμβανομένων ὑπ' αὐτῶν δανείων ἀπὸ τοὺς συνεταιρισμοὺς των.

Ἡ παρακολούθησις τῆς κινήσεως καὶ τῶν μεμονωμένως ἀναλαμβανομένων ὑποχρεώσεων ὑπὸ τῶν συνεταιρισμένων γεωργῶν, διὰ τὴν ὁποίαν μόνοι ἁρμόδιοι εἶναι οἱ συνεταιρισμοί, εἶναι ἀπαραίτητος ἐπίσης, διότι οὕτω μόνον θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐκτιμήσωμεν πλήρως τὴν ἔκτασιν τῆς συμ-

βολῆς καὶ τῆς σημασίας τῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς βραχυπροθέσμου γεωργικῆς πίστεως (1).

δ) Συνεταιρικαὶ προμήθειαι.

Ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοί, ὄχι μόνον οἱ εἰδικοὶ προμηθευτικοὶ τοιοῦτοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν πιστωτικῶν, ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀπὸ κοινοῦ προμήθειαν χονδρικῶς χρησίμων εἰς τὰς ἐργασίας τῶν συνεταίρων γεωργικῶν εἰδῶν, καθὼς καὶ εἰδῶν τινων διατροφῆς. Αἱ προμήθειαι γίνονται διὰ λογαριασμὸν τῶν συνεταίρων των καὶ κατόπιν παραγγελίας αὐτῶν, διότι ἡ εἰς τὰ ἀνοικτὰ ἐπὶ τῇ βάσει προβλέψεων προμήθεια δὲν εἶναι ἐνδεδειγμένη, ὡς ἐγκλείουσα σοβαροὺς κινδύνους. Ἐκτὸς τούτου ἡ ἄνευ προπαραγγελίας προμήθεια ἀπηγορεύθη ἀπολύτως εἰς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς διὰ τοῦ τελευταίου νόμου 5289, διὰ τοῦ ὁποίου ἐτροποποιήθη ἡ νομοθεσία περὶ συνεταιρισμῶν (2).

Ἄλλοτε ὑπελογίζετο ὅτι ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν κατ' ἔτος γινομένων συνεταιρικῶν προμηθειῶν τὰ 80 ο)ο τῆς ἀξίας αὐτῶν ἀντεπροσώπευον γεωργικὰ εἴδη, τὰ δὲ ὑπόλοιπα 20 ο)ο τῆς ἀξίας ἀντεπροσώπευον εἴδη διατροφῆς. Σήμερον δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔχουν ὑποστῇ οὐσιώδη μεταλλὴν αἱ ἀναλογίαι αὐταί.

Μεταξὺ τῶν συνεταιρικῶς ἀγοραζομένων γεωργικῶν εἰδῶν πρωτεύουσαν θέσιν κατέχουν τὰ χημικὰ λιπάσματα, τὸ θεῖον, ὁ θειϊκὸς χαλκός, οἱ σπόροι καὶ ὁ θεριστικὸς σπάγγος. Τὰ εἴδη αὐτὰ ἀντιπροσωπεύουν μέγα μέρος τῆς ἀξίας τῶν εἰς γεωργικὰ εἴδη συνεταιρικῶν προμηθειῶν. Δύναται μάλιστα νὰ λεχθῇ ὅτι εἰς τὰς σταφιδοφόρους περιφερείας τῆς Πελοποννήσου, ὅπου γίνεται μεγάλη κατανάλωσις θείου καὶ θειϊκοῦ χαλκοῦ, τείνει νὰ ὁλοκληρωθῇ σχεδὸν ἡ διὰ τῶν συνεταιρισμῶν προμήθεια τῶν εἰδῶν τούτων. Τὸ ὑπόλοιπον ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀξίαν γεωργικῶν μηχανημάτων, ἐργαλείων, φαρμάκων, τσουλιῶν διὰ τὰ καπνὰ κ.λ.π. Τὰ γεωργικὰ μηχανήματα παραμένουν κατὰ κανόνα εἰς τὴν κυριότητα τοῦ συνεταιρισμοῦ, ὁ ὁποῖος παραχωρεῖ τὴν χρῆσιν αὐτῶν εἰς τοὺς συνεταίρους ἐκ περιτροπῆς, ἢ ἀναλαμβάνει ὁ ἴδιος νὰ ἐκτελέσῃ δι' αὐτῶν ἐπ' ἀμοιβῇ διὰ λογαριασμὸν τῶν συνεταίρων τὰς σχετικὰς ἐργασίας διὰ τὰς ὁποίας ταῦτα εἶναι κατάλληλα.

Τὰ συνηθέστερα εἴδη διατροφῆς τὰ ὁποῖα προμηθεύονται οἱ γεωργοὶ

(1) Πλὴν τῆς ἀνωτέρω ἀναφερομένης σχετικῶς μὲ τὴν γεωργικὴν πίστιν καὶ τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν βιβλιογραφίαν πρβλ. ἐπίσης Σ. Χασιώτη «Σχέδιον Ὀργανισμοῦ Γεωργικῆς Τραπέζης», Νέα Γεωπονικὰ 1922 φύλλ. 10-12. Γ. Τρακάκη «Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα καὶ ἡ ἀγροτικὴ πίστις», Ἀθῆναι 1923. Σ. Ἰασεμίδου «Ἡ Γεωργικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος», Ἀθῆναι 1928. Ἔκθεσις Διοικητοῦ Ἀγροτικῆς Τραπέζης ἐπὶ τῶν πεπραγμένων τοῦ πρώτου ἔτους καὶ τοῦ ἀπολογισμοῦ 1930. Α.Ο.Α.Π. Ἐργασίαι τοῦ ἔτους 1931.

(2) Σχετικῶς μὲ τὴν σκοπιμότητα τῆς τοιαύτης ἀπολύτου ἀπαγορεύσεως ἴδε περιοδικὸν «ὁ Συνεταιριστὴς» φύλλον 5-6, ἔτους 1931, ἄρθρον «Ἐπὶ τοῦ νομοσχεδίου περὶ συνεταιρισμῶν».

συνεταιρικῶς εἶναι ἄλευρα, ἔλαιον, ὄσπρια, σάπωνα κ.λ.π. Τοῦτο παρατηρεῖται ἰδίως εἰς τὰς περιφερείας ὅπου ὑπάρχει μονοκαλλιέργεια ἐξαγομένων προϊόντων (σταφίδος, καπνοῦ). Οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν καπνοπαραγωγῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν σταφιδοπαραγωγῶν τῆς Ἠλείας καὶ Μεσσηνίας ἀγοράζουν εἴδη διατροφῆς εἰς εὐρεῖαν κλίμακα.

Τελευταίως ὅμως κατὰ τὰ ἔτη 1931 καὶ 1932 ἕνεκα τῶν μεγάλων καταστροφῶν, τὰς ὁποίας ὑπέστη ἡ γεωργία, οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ ἠσχολήθησαν εὐρέως μὲ τὴν ἀγορὰν ἀραβοσίτου πρὸς διατροφὴν καὶ νομὴν διὰ τὰ ζῶα. Εἰς τὸ ἔργον των αὐτὸ ἐνισχύθησαν ὑπὸ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης καὶ τοῦ Κράτους.

Τὸ Κράτος ἔδωσε τὴν ἐγγύησίν του πρὸς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν διὰ τὴν παρ' αὐτῆς ἐπὶ πιστώσει χορήγησιν ἀραβοσίτου, ἐξ οὗ αὕτη εἶχε προμηθευθῆ ἱκανὰς ποσότητας, ἢ διὰ τὴν παροχὴν δανείων εἰς μετρητά, προωρισμένων πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν. Ἡ ἐνίσχυσις αὕτη δὲν ἀφορᾶ μόνον τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀλλὰ καὶ τοὺς μεμονωμένους γεωργούς. Κυρίως ὅμως ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν ἐγένετο εὐρυτέρα χρῆσις αὐτῆς. Οὗτοι ἀντιπροσωπεύουν κατὰ κανόνα τὰς πτωχοτέρας γεωργικὰς τάξεις, αἱ ὁποῖαι καὶ περισσότερον ἐδοκιμάσθησαν ἐκ τῶν καταστροφῶν.

Οὕτω οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ διεξάγουν ἐκτὸς τῶν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς παραγωγῶν ἀνηκουσῶν προμηθευτικῶν ἐργασιῶν καὶ τοιαύτας ἀνηκούσας κατὰ φύσιν εἰς τοὺς καταναλωτικοὺς συνεταιρισμούς. Πάντως ἡ ἐργασία αὕτη τῶν προμηθειῶν εἰδῶν διατροφῆς δὲν ἀσκεῖται ἀκόμη κατὰ κανόνα συνεχῶς καὶ συστηματικῶς, ἀλλὰ συμπτωματικῶς.

Ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν ὅτι ἡ ἀξία τῶν συνεταιρικῶς γενομένων προμηθειῶν ὑπολογίζεται, ἐπὶ τῇ βάσει ὑπαρχόντων τινῶν στοιχείων καὶ ἄλλων γενικῶν ἐνδείξεων, ὅτι ἐν συνόλῳ ἀνῆλθε κατὰ τὸ 1928 εἰς δρχ. 270.000.000.

Ἀτυχῶς δὲν κατέστη δυνατὴ ἀκόμη ἡ πλήρης συγκέντρωσις ὅλων τῶν συνεταιρικῶς γενομένων προμηθειῶν, κατ' εἶδος, ποσὸν καὶ ἀξίαν.

Μόνα συγκεκριμένα στοιχεῖα δυνάμενα ὁπωσδήποτε νὰ χρησιμεύσουν διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἐκτάσεως τὴν ὁποίαν ἔλαβον αἱ ἀπὸ κοινοῦ διὰ τῶν συνεταιρισμῶν προμήθειαι εἶναι ὅσα ἐξάγονται ἐκ τῶν σχετικῶν ἐργασιῶν τοῦ Αὐτονόμου Σταφιδικοῦ Ὀργανισμοῦ καὶ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης. Καὶ οἱ δύο οὗτοι Ὀργανισμοὶ ἠσχολήθησαν εὐρέως εἰς προμηθευτικὰς ἐργασίας πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν γεωργῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μέγιστον μέρος τῶν ὑπ' αὐτῶν ἀγοραζομένων εἰδῶν διετέθη εἰς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ τὰς ἑνώσεις αὐτῶν, δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι οἱ Ὀργανισμοὶ οὗτοι ἐπέχουν εἰς τὴν πρᾶξιν θέσιν κεντρικῶν προμηθευτικῶν ὀργανώσεων τῶν συνεταιρισμῶν.

Ὁ Σταφιδικὸς Ὀργανισμὸς ἠσχολήθη κυρίως μὲ τὴν προμήθειαν θείου, θειϊκοῦ χαλκοῦ καὶ ἀντιπερονοσπορίνης. Ἐπίσης ἀνέλαβε καὶ τὴν προμήθειαν τζιβιερῶν διὰ τὴν ἀποξήρανσιν τῆς σταφίδος. Διὰ τῆς τελευταίας ὅμως αὐτῆς ἐργασίας ἀπέβλεψε περισσότερον εἰς τὴν διάδοσιν

τελειοτέρων μεθόδων ἀποξηράνσεως τῆς σταφίδος διὰ τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν ἀπαραιτήτων πρὸς τοῦτο μέσων, ὑπὸ ὅρους ἀνταποκρινομένους εἰς τὴν θέσιν τῶν σταφιδοπαραγωγῶν. Δι' αὐτὸ μάλιστα ἐπώλει τὰς τζιβιέρας εἰς τιμὰς πολὺ κάτω τοῦ κόστους καὶ μὲ ὅρους ἀπολύτως εὐνοϊκοὺς διὰ τοὺς ἀγοραστάς. Μὲ τὰς ἐργασίας αὐτὰς ἠσχολήθη ὁ Ὀργανισμὸς συνεχῶς ἀπὸ τοῦ σταφιδικοῦ ἔτους 1925-1926 μέχρι καὶ τοῦ 1930-1931, ὁπότε ἐσταμάτησε τὰς προμηθευτικάς του ἐργασίας.

Τὴν σχετικὴν μέριμναν πρὸς προμήθειαν θείου καὶ θειϊκοῦ χαλκοῦ ἀνέλαβεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1932 ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα.

Αἱ προμήθειαι ἐγίνοντο κατόπιν παραγγελίας τῶν ἑνώσεων τῶν σταφιδικῶν συνεταιρισμῶν, ὡς καὶ τῶν μεμονωμένων συνεταιρισμῶν.

Ὁ Σταφιδικὸς Ὀργανισμὸς ἐμφανιζόμενος ὡς κεντρικὴ προμηθευτικὴ συνεταιρικὴ ὀργάνωσις ἐνήργει τὰς προμηθείας ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς ἐξασφαλίζων τὴν ἐλαχίστην δυνατὴν τιμήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἠμποροῦσε ν' ἀγορασθοῦν τὰ εἴδη αὐτά.

Ἡ κίνησις τῶν ὑπὸ τοῦ Σταφιδικοῦ Ὀργανισμοῦ γενομένων διὰ λογαριασμὸν τῶν σταφιδικῶν συνεταιρισμῶν προμηθειῶν θείου, θειϊκοῦ χαλκοῦ, ἀντιπερονοσπορίνης καὶ τζιβιερῶν ἐμφανίζεται κατὰ σταφιδικὰ ἔτη ὡς ἑξῆς:

Εἶδος	Ἀγορασθὲν ποσὸν εἰς τόννους	Διατεθὲν ποσὸν εἰς τόννους	Ἀξία διατεθέντος ποσοῦ εἰς δραχμὰς
	1925—1926		
Θεῖον	2252,5	2252,5	5.039.886.85
Θειϊκὸς χαλκὸς	660,-	660,-	5.555.834.90
Τζιβιέραι			106.447.50
			10.702.169.25
	1926—1927		
Θεῖον	3800	3468	11.185.691.30
Θειϊκὸς χαλκὸς	1400	1188	10.626.489.45
Ἀντιπερονοσπορίνη	37,5	35,5	342.387.20
			22.154.567.95
	1927—1928		
Θεῖον	5000	3354,5	9.469.498.50
Θειϊκὸς χαλκὸς	1800	1528,-	14.806.581.80
Ἀντιπερονοσπορίνη	60	41,-	430.415.50
Τζιβιέραι			2.402.328.25
			27.108.824.05
	1928—1929		
Θεῖον	3850	3580,5	11.737.249.40
Θειϊκὸς χαλκὸς	1500	1407,5	15.204.233.90
Ἀντιπερονοσπορίνη	100	70,-	734.738.70
Τζιβιέραι			93.178.55
			27.769.400.55

	1929—1930		
Θεῖον	2000	4210	13.611.000.00
Θειϊκὸς χαλκὸς	1450	2019	20.468.000.00
Ἀντιπερονοσπορίνη	45	92,7	928.000.00
Τζιβιέραι			45.637.25
			35.052.637.25
	1930—1931		
Θεῖον	3500	3158	9.662.503.80
Θειϊκὸς χαλκὸς	1500	1395,5	11.123.752.90
Ἀντιπερονοσπορίνη	50	46,8	384.261.00
			21.170.517.70

Τὰ στοιχεῖα τ' ἀφορῶντα τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν ἀναφέρονται εἰς τὰ ἔτη 1931 καὶ 1932 καὶ ἀφοροῦν εἴτε εἴδη προμηθευθέντα ὑπ' αὐτῆς καὶ διατεθέντα εἰς τὰς συνεταιρικὰς ὀργανώσεις εἴτε εἰδικὰς πιστώσεις χορηγηθείσας εἰς αὐτὰς ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὑπὸ τῶν ἰδίων εἰς ἀγορὰς γεωργικῶν εἰδῶν κ.λ.π. τὰ ὁποῖα νὰ διαθέσουν εἰς τοὺς συνεταίρους των (1).

Ἡ τελευταία περίπτωσις εἶναι ἡ συνηθεστέρα.

Κατὰ τὸ 1931, ἐξ ὅσων πληροφοριῶν ἠδυνήθημεν νὰ συγκεντρώσωμεν σχετικῶς, χάρις εἰς τὴν βοήθειαν τῶν ἁρμοδίων ὑπηρεσιῶν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης καθὼς καὶ τῆς Ὑπηρεσίας Συγκεντρώσεως Σίτου ἡ ὁποία εἶχε ἀναλάβει κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὴν προμήθειαν σπόρου σίτου εἰς τοὺς στερουμένους τοιούτου λόγῳ τῶν καταστροφῶν τῆς γεωργίας παραγωγοὺς καὶ τῆς Ἑταιρίας τῶν Γενικῶν Ἀποθηκῶν, ἡ ὁποία εἶχεν ἀναλάβει τὴν διανομὴν αὐτοῦ, προκύπτει ὅτι διετέθησαν τὰ κάτωθι περίπου ποσὰ διὰ τὴν ἐκ μέρους τῶν συνεταιρισμῶν προμήθειαν τῶν ἑξῆς εἰδῶν: (2)

Διὰ χημικὰ λιπάσματα	Δρχ.	12.500.000
Διὰ διάφορα ἄλλα γεωργικὰ εἴδη, ὡς θεῖον, θειϊκὸν χαλκὸν, σπάγγον	»	6.700.000
Διὰ εἴδη διατροφῆς	»	19.700.000
Δι' ἀραβόσιτον πρὸς διατροφὴν καὶ νομὴν διὰ τὰ ζῶα	»	1.600.000
Διὰ σπόρον σίτου ὀκ. 3.875.000 περίπου	»	25.200.000
	Δρχ.	65.700.000

(1) Προμηθείας ἔκαμε ἡ Τράπεζα καὶ κατὰ τὸ 1930, πρῶτον ἔτος τῆς λειτουργίας της, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ προμήθεια σπόρου σίτου ἐξ ὀκ. 6.365.000. Ἐξ αὐτῶν διετέθησαν μετὰ τὸν καθαρισμὸν 5.750.000 περίπου ὀκάδες. Διὰ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν ἡ Τράπεζα διέθεσε 50.000.000 δρχ. Τὸ μεγαλύτερον μέρος καὶ ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου διετέθη διὰ τῶν συνεταιρισμῶν.

(2) Ἡ Τράπεζα ἐπρομηθεύθη ἐπίσης κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος μεταξὺ ἄλλων δευτερευούσης σημασίας εἰδῶν καὶ 60 ἀγελάδας ἀξίας δραχ. 8.000 περίπου ἑκάστη, τὰς ὁποίας διέθεσε εἰς μεμονωμένους παραγωγούς, εἶχεν ὅμως ὑπ' ὄψιν νὰ τοὺς συνεταιρίσῃ διὰ τὴν καλυτέραν ἐκμετάλλευσιν καὶ πώλησιν τοῦ γάλακτος καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ προϊόντων.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω ποσὰ δὲν περιλαμβάνονται αἱ εἰς τὰς συνεταιρικὰς ὀργανώσεις τῆς περιφερείας τῆς ἐν Σέρραις ἀντιπροσωπείας τῆς Τραπέζης γενόμεναι χορηγήσεις εἰς εἶδος ἢ εἰς χρῆμα διὰ προμηθείας, διὰ τὰς ὁποίας στερούμεθα πληροφοριῶν.

Κατὰ τὸ ἔτος 1932 ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα ἐπρομηθεύθη μέχρι τώρα καὶ διέθεσε τὰ ἑξῆς γεωργικὰ καὶ λοιπὰ εἴδη.

1) 4000 τόννους θείου ἀξίας περίπου 14.000.000 δραχμῶν
2) 2800 » θειϊκοῦ χαλκοῦ ἀξίας 20.000.000 δραχμῶν

Ἐκ τοῦ διατεθέντος θειϊκοῦ χαλκοῦ, 2000 τόννοι προέρχονται ἐξ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῆς Τραπέζης ἀγορᾶς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, 800 δὲ τόννοι ἐξ ἐπιτάξεως. Τὸ Κράτος ἐπέταξε τὸν εἰς χεῖρας του ἐμπορίου ὑπάρχοντα θειϊκὸν χαλκὸν καὶ ἀνέθεσε τὴν πώλησιν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν, πρὸς ἀποφυγὴν ἀδικαιολογήτου ὑπερτιμήσεως τοῦ εἴδους, λόγῳ ἐλλείψεως ἀφ' ἑνὸς καὶ ὑποτιμήσεως τῆς δραχμῆς ἀφ' ἑτέρου.

Τὰ ἀνωτέρω εἴδη διετέθησαν σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου διὰ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν.

3) 40.000 τόννους ἀραβοσίτου ἀξίας 75.000.000 δραχμῶν.

Τὸ ποσὸν τοῦτο διετέθη εἰς ὀρεινὰς καὶ ἄλλας ἀγροτικὰς περιφερείας, ὅπου λόγῳ τῶν καταστροφῶν οἱ ἀγρόται εἶχον περιέλθει εἰς ἐσχάτην ἔνδειαν.

Τὰ 2)3 τοῦ ποσοῦ τούτου ὑπολογίζεται ὅτι διετέθησαν διὰ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν. Ἡ ἐργασία αὕτη ὅμως ἦτο ἐντελῶς συμπτωματική.

4) 500 τόννους κτηνοτροφικῶν σπόρων ἀξίας 1.400.000 δρχ. Καὶ ἐκ τοῦ εἴδους τούτου μέγα μέρος διετέθη διὰ τῶν συνεταιρισμῶν.

5) 150 τόννους σπόρου πατάτας ἀξίας περίπου 500.000 δραχμῶν. Τὸ εἶδος τοῦτο προορίζεται διὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς Χαλκίδος (1).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐνδείξεων φαίνεται ὅτι ἡ Τράπεζα τείνει συνεχῶς νὰ ἐπεκτείνῃ ὁλονὲν εὐρύτερον τὰς διὰ λ)σμὸν τῶν συνεταιρισμῶν γινομένας προμηθείας, διαμορφουμένη μὲ τὸν καιρὸν εἰς κεντρικὴν προμηθευτικὴν αὐτῶν ὀργάνωσιν, πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς κανόνας τῆς ὁποίας θὰ χρειασθῇ ἀσφαλῶς νὰ προσαρμοσθῇ.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω δύο Ὀργανισμῶν καὶ ὁ Αὐτόνομος Ὀργανισμὸς

(1) Ἐκτὸς τούτων ἡ Τράπεζα ἐπρομηθεύθη 500 πρόβατα ἀξίας 250.000 δρχ. τὰ ὁποῖα ἔδωσεν ἐπὶ πιστώσει εἰς συγχρονισμένα ἀπὸ πάσης ἀπόψεως τσελιγκάτα, καθὼς καὶ ἄλλα δευτερευούσης σημασίας εἴδη. Ἐπίσης εἰς τὰ ἀνωτέρω δὲν περιλαμβάνονται καὶ ὅσα χρηματικὰ ποσὰ διέθεσεν ἡ Τράπεζα εἰς συνεταιρισμοὺς κατὰ τὸ μέχρι τοῦδε διάστημα τοῦ 1932, μὲ ἀποκλειστικὸν σκοπὸν νὰ χρησιμοποιηθοῦν εἰς ἀγορὰν εἰδῶν διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν μελῶν των.

Ἀγροτικῆς Πίστεως Κερκύρας ἐνεργεῖ προμηθείας πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν γεωργῶν τῆς περιφερείας του.

Ἡ ἀξία τούτων ἀνῆλθε κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη τῆς λειτουργίας του εἰς τὰ ἑξῆς ποσά·

1929	Δρχ.	1.267.000
1930	»	3.819.000
1931	»	3.951.000

Καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Α.Ο.Α.Η. ἀγορασθέντων εἰδῶν, ἀσφαλῶς τὸ μεγαλύτερον ποσὸν ἐπωλήθη διὰ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν. Τὸ ὑπόλοιπον διετέθη εἰς μεμονωμένους γεωργούς.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω στοιχείων, τὰ ὁποῖα καθ' ὅσον δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τῆς ὅλης κινήσεως ἀντιπροσωπεύουν μόνον μέρος τῶν ἐτησίων προμηθευτικῶν ἐργασιῶν τῶν συνεταιρισμῶν, δύναται, ὡς ἐλπίζομεν, νὰ σχηματισθῇ κάπως σαφὴς ἰδέα περὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν προμηθευτικῶν ἐργασιῶν τῶν συνεταιρισμῶν. Ἡ ἀκριβὴς ὅμως ἐκτίμησις αὐτῶν θὰ γίνῃ δυνατὴ μόνον ὅταν συγκεντρωθοῦν ἀσφαλῆ καὶ πλήρη στοιχεῖα ἀπὸ τοὺς συνεταιρισμούς, περιλαμβάνοντα ὁλόκληρον τὸν κύκλον τῶν συνεταιρικῶν προμηθειῶν, τόσον ἐκείνων αἱ ὁποῖαι γίνονται μέσῳ κεντρικῶν ὀργανισμῶν, ὅσον καὶ τῶν ἄλλων τῶν διεξαγομένων ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὰς συνεταιρικὰς ὀργανώσεις.

ε) Συνεταιρικαὶ πωλήσεις προϊόντων.

Μὲ τὴν πώλησιν γεωργικῶν προϊόντων, ἡ ὁποία ἐνωρὶς ἀπετέλεσε ἕνα ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, ἀσχολοῦνται οἱ εἰδικοὶ συνεταιρισμοὶ πωλήσεως, πολλοὶ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ καὶ ἕνα μέρος ἐκ τῶν ἐργαζομένων πράγματι παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν. Αἱ πωλήσεις γίνονται διὰ λογαριασμὸν τῶν συνεταίρων, συνήθως δὲ κατόπιν παραγγελίας αὐτῶν, πολλάκις ὅμως ἐξουσιοδοτεῖται ὁ συνεταιρισμὸς νὰ προβαίνῃ εἰς πωλήσεις τῶν παραδιδομένων εἰς αὐτὸν πρὸς τοῦτο προϊόντων, ὅταν κρίνῃ τὴν περίστασιν εὔθετον.

Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν συνεταιρικῶν πωλήσεων ἀντιπροσωπεύουν ἡ κορινθιακὴ σταφίς, τὰ καπνά, ἡ σουλτανίνα, τὰ κίτρα, εἰς περιωρισμένην δὲ κλίμακα ἄλλα προϊόντα, ὡς τὸ ἔλαιον, τὰ ἐσπεριδοειδῆ κ.λ.π. Συνήθως οἱ συνεταιρισμοὶ πωλοῦν τὰ προϊόντα τῶν συνεταίρων των εἰς ἐμπόρους τοῦ ἐσωτερικοῦ, σπανιώτερον δὲ ἀναλαμβάνουν τὴν διὰ λογαριασμόν των ἀπ' εὐθείας ἐξαγωγήν. Μεταξὺ τῶν ἐξαγομένων ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν προϊόντων σπουδαιότερα εἶναι ἡ σταφίς, ὁ καπνὸς καὶ τὰ κίτρα.

Ἐκ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι πρῶτοι κα συνεχῶς ἠσχολήθησαν μὲ τὴν πώλησιν τῶν προϊόντων τῶν συνεταίρων των εἶναι οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν σταφιδοφόρων περιφερειῶν, οἱ ὁποῖοι λίαν ἐνωρίς, σχεδὸν ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τῆς κινήσεως, ἀνέλαβον τὴν ἐργασίαν αὐτήν.

Οὗτοι μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς συνεταιρισμοὺς πωλήσεως σταφίδος Αἰγιαλείας ἐπεδίωξαν συστηματικῶς τὴν χειραφέτησίν των ἀπὸ τοῦ ἐμπορίου καὶ ἐκτὸς τῆς συγκεντρώσεως καὶ πωλήσεως τῆς σταφίδος συνεταιρικῶς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐπανειλημμένως ἐξήγαγον καὶ ἐξάγουν σταφίδα διὰ λογαριασμόν των ἔξω.

Μεταξὺ τῶν συνεταιρισμῶν οἱ ὁποῖοι ἐπρωτοστάτησαν εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς πωλήσεως τῆς σταφίδος συνεταιρικῶς προέχουσαν θέσιν κατέχουν οἱ ἀποτελέσαντες τὴν ἕνωσιν συνεταιρισμῶν «Σταφιδικὴ Τράπεζα Βοστίτσης», μεταξὺ τῶν ὁποίων σπουδαιότερος εἶναι ὁ συνεταιρισμὸς πωλήσεως σταφιδοκάρπου Ἀνδραγούστης, ὁ ἰσχυρότερος συνεταιρισμὸς πωλήσεως σταφίδος. Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι συμμετέσχον ἀρχικῶς εἰς τὴν κατὰ τὸ 1918 ἱδρυθεῖσαν Ἕνωσιν συνεταιρισμῶν Αἰγιαλείας. Ὅταν βραδύτερον διεπιστώθη ὅτι οἱ περισσότεροι τῶν ἀποτελούντων τὴν Ἕνωσιν Αἰγιαλείας συνεταιρισμῶν ἐδίσταζαν νὰ ἀναλάβουν τὴν ἐξαγωγὴν σταφίδος πρὸς πώλησιν, οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν συνεταιρισμὸν Ἀνδραγούστης ἀπεχώρησαν τῆς Ἑνώσεως Αἰγιαλείας καὶ ἵδρυσαν νέαν ἕνωσιν, τὴν Σταφιδικὴν Τράπεζαν Βοστίτσης, ἡ ὁποία ἀνέλαβε τὴν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπορίαν τῆς σταφίδος.

Διὰ τὴν συνεταιρικήν μας ἱστορίαν ἡ πρᾶξις αὕτη ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς σπανίας, ὁμολογουμένως, περιπτώσεις καθ' ἃς διαφορὰ ἀντιλήψεων ἐπὶ τοῦ ἀκολουθητέου προγράμματος ἐργασίας ἐπέφερε ἀπόσχισιν συνεταιρισμῶν ἐξ ἑνώσεως καὶ δημιουργίαν νέας πρὸς ἐπιδίωξιν δι' αὐτῆς τοῦ προγράμματος τῆς ἀποσχισθείσης μειοψηφίας (1).

Ἐκ τῆς Αἰγιαλείας σχετικῶς ταχέως διεδόθη ἡ κίνησις πρὸς ὀργάνωσιν συνεταιρικῶς τῆς πωλήσεως τῆς σταφίδος καὶ εἰς ἄλλας σταφιδοφόρους περιφερείας. Εἰς αὐτὰς ἐφαρμόζονται διάφοροι τρόποι πωλήσεως, ἀπὸ τοῦ πρωτογόνου καὶ ἀσυστηματοποιήτου τῆς ἐπὶ παραγγελίᾳ τοῦ συνεταίρου, ὅταν οὗτος κρίνῃ συμφέρουσαν τὴν τιμὴν πωλήσεως τοῦ προϊόντος του, ὁπότε ὁ συνεταιρισμὸς ἐπέχει θέσιν ἁπλοῦ παραγγελιοδοχικοῦ γραφείου ἄνευ πρωτοβουλίας, μέχρι τῆς πλήρους συνεταιρικῆς ὀργανώσεως τῆς πωλήσεως, καθ' ἣν ἡ πρωτοβουλία τῆς ἐπεξεργασίας, ποιοτικῆς κατατάξεως, διαπραγματεύσεως καὶ πωλήσεως τοῦ προϊόντος ἀνήκει εἰς τὸν συνεταιρισμόν. Ὁμολογουμένως σὺν τῷ χρόνῳ καθ' ὅσον οἱ συνεταιρισμοὶ ὀργανοῦνται κατὰ τοσοῦτον ἡ ἀνάμιξις αὐτῶν εἰς τὴν πώλησιν καθίσταται εὐρυτέρα, χωρὶς νὰ ἀπολείπουν ὠφέλειαι διὰ τοὺς συνεταίρους, ἔστω καὶ ὅταν οὗτοι πράγματι ἀποφασίζουν, ὁ δὲ συνεταιρισμὸς ἐκτελεῖ. Διότι καὶ τότε ὁ συνεταιρισμὸς τοὺς διαφωτίζει περὶ τῶν τιμῶν, καταρτίζει τεχνικῶς τὰς συμφωνίας καὶ ἐπιστατεῖ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν, δηλ. τοὺς προσφέρει καὶ ὑπηρεσίας αἱ ὁποῖαι ἂν καὶ δὲν ἀποτελοῦν εἰμὴ μέρος τῶν δυναμένων νὰ παρασχεθοῦν εἰς τοὺς παρα-

(1) Ἴδε σχετικῶς εἰς περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς» ἔτος 1932 φύλλ. 2. «Συνεταιριστικὰ πένθη. Παναγῆς Γιαννούλης». Οὗτος ὑπῆρξε μέχρι τοῦ θανάτου του (Νοέμβριος 1931) ὁ κυριώτερος ρυθμιστὴς τῆς ὅλης ἐργασίας.

γωγοὺς ὑπὸ τοῦ συνεταιρισμοῦ πωλήσεως δὲν παύουν νὰ εἶναι ἀξιόλογοι. Πολλαὶ συνεταιρικαὶ ὀργανώσεις τῶν σταφιδοφόρων περιφερειῶν, τόσον συνεταιρισμοὶ ὅσον καὶ ἑνώσεις, ἔχουν ἰδιοκτήτους σταφιδαποθήκας καθὼς καὶ σταφιδεργοστάσια ἐπεξεργασίας καὶ συσκευῆς τῆς σταφίδος.

Ἐκ δεδομένων ἀφορώντων τὴν κίνησιν τῶν συνεταιρισμῶν τῶν σταφιδοφόρων περιφερειῶν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1927 (1) προκύπτει ὅτι αἱ μέσῳ τῶν συνεταιρισμῶν τούτων γενόμεναι πωλήσεις ἀνῆλθον εἰς 185.000.000 δρχ. περίπου ἐξ ὧν τὸ μέγιστον μέρος, ἀντιπροσωπεύει ἡ κορινθιακὴ σταφίς. Τὸ δεδομένον τοῦτο εἶναι ἀρκετὰ σημαντικὸν διὰ νὰ μᾶς δώσῃ τὴν σχετικὴν σημασίαν τῶν συνεταιρικῶν πωλήσεων κορινθιακῆς σταφίδος, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι, κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἀναφερόμενα στοιχεῖα κινήσεως τῶν συνεταιρισμῶν κατὰ τὸ 1928, ἐν συνόλῳ αἱ συνεταιρικαὶ πωλήσεις ὑπελογίσθησαν περίπου εἰς 235.000.000 δραχμῶν.

Ἀξιοσημείωτοι ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τῆς συνεταιρικῆς ἐξαγωγῆς τῆς κορινθιακῆς σταφίδος ὑπῆρξαν ἄλλοτε αἱ προσπάθειαι τοῦ Σταφιδικοῦ Ὀργανισμοῦ. Οὗτος, διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς συνεταιρισμοὺς εἰς τὰς προσπαθείας των πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν, ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν τὰς ἀποθήκας του, ὅπου ὑπῆρχον τοιαῦται, προωρισμέναι κυρίως διὰ τὴν ἀποθήκευσιν τοῦ παρακρατήματος καὶ τῶν ἀγοραζομένων πλεονασμάτων σταφίδος. Εἰς αὐτάς, ἀπολύτως καταλλήλους διὰ τὴν ὑπὸ καλοὺς ὅρους ἐναποθήκευσιν τῆς σταφίδος, ἠδύναντο οἱ συνεταιρισμοὶ νὰ συγκεντρώσουν τὸ προϊὸν τῶν συνεταίρων των διὰ νὰ τὸ διαπραγματευθοῦν διὰ λογαριασμόν των πρὸς πώλησιν. Ἐπίσης ἀνελάμβανε οὗτος διὰ τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ γραφείων του (Ἀγγλίᾳ, Γερμανίᾳ) τὴν διάθεσιν τῆς σταφίδος τῶν συνεταιρισμῶν, συγχρόνως δὲ ἐξησφάλιζε συστηματικὴν ἄσκησιν τῆς ἀπαραιτήτου ἐξαγωγικῆς πίστεως ἐκ μέρους τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης. Ἐκτὸς αὐτῶν ἐπεδίωξεν οὗτος νὰ φέρῃ εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν τοὺς σταφιδικοὺς συνεταιρισμοὺς μὲ τοὺς καταναλωτικοὺς συνεταιρισμοὺς τοῦ ἐξωτερικοῦ. Τὴν προσπάθειάν του αὐτὴν ἤρχισε ἀπὸ τὴν Προμηθευτικὴν Ἑταιρίαν τῶν γερμανικῶν καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν, ἡ ὁποία ἐδρεύει εἰς τὸ Ἀμβοῦργον καὶ μετὰ τῆς ὁποίας ὁ Ὀργανισμὸς συνειργάζετο πρὸς διαφήμισιν τῆς σταφίδος εἰς τὴν Γερμανίαν.

Σκοπὸς ὅλων αὐτῶν τῶν μέτρων ἦτο νὰ δημιουργηθῇ ὑπὲρ τῶν συνεταιρισμῶν εὐχέρεια ἀπ' εὐθείας ἐξαγωγῆς τῆς σταφίδος καὶ ἀσφαλοῦς διαπραγματεύσεως αὐτῆς εἰς τὸ ἐξωτερικόν, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν αἱ τιμαὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ δὲν θὰ ἀντεπεκρίνοντο πρὸς τὰς τιμάς, τὰς ὁποίας προσέφερεν ἡ κατανάλωσις. Εἰς τὴν πρᾶξιν ἔγινε ἀληθῶς περιωρισμένη χρῆσις τοῦ μέτρου, διότι ἦσαν ἱκανοποιητικαὶ κατὰ κανόνα αἱ τιμαὶ τῆς σταφίδος εἰς τὸ ἐσωτερικόν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἦτο εἰς ἐφαρμογήν τοῦτο. Ἄλλως καὶ μόνη ἡ ὕπαρξις τῆς εὐχερείας τῆς ἀσφαλοῦς ἐξαγωγῆς ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοὺς συνεταιρισμοὺς ἐνήργει κατασταλτικῶς κατὰ πάσης τάσεως πρὸς πίεσιν τῶν τιμῶν πρὸς τὰ κάτω εἰς βάρος τῶν

(1) Ἴδε περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς» φύλλ. 3 ἔτους 1929.

σταφιδοπαραγωγῶν ἕνεκα τῆς τυχὸν ἀδυναμίας των διὰ τὴν κατ' ἄλλον τρόπον διάθεσιν τοῦ προϊόντος των, ἐκτὸς τῆς πωλήσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον. Βραδύτερον, ὅτε ἴσως—πρὸ τῆς τελευταίως σημειωθείσης ἀνατιμήσεως τῆς σταφίδος—θὰ ἦτο χρησιμώτερος ὁ θεσμὸς καὶ ἐνδεδειγμένη ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογή του, κατηργήθη καὶ οὕτω ἔλειψεν ἡ εὐχέρεια αὐτὴ διὰ τοὺς συνεταιρισμούς.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι καὶ ἡ σημειουμένη κίνησις διὰ τὴν συνεταιρικὴν πώλησιν τῆς σουλτανίνας τόσον εἰς τὴν Κορινθίαν ὅσον καὶ τὴν Κρήτην. Αἱ ὀργανώσεις μάλιστα τῆς τελευταίας καὶ ἰδίως αἱ ὀργανώσεις Χανίων καὶ Σητείας ἐξάγουν ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ ἐξωτερικὸν σουλτανίναν. Ἀντιθέτως ἡ περιφέρεια Ἡρακλείου ὑστερεῖ τελευταίως λόγῳ τῆς ἀρτίας ὁμολογουμένως ὀργανώσεως τοῦ σταφιδεμπορίου, τὸ ὁποῖον σήμερον μὲ τὰς τελείας ἐγκαταστάσεις του καὶ τὴν πλήρη του ὀργάνωσιν (κατορθώνει νὰ πωλῇ μικροπαρτίδας εἰς ἀγοραστὰς τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Γερμανίας) ἔχειγίνει ἀκαταγώνιστον, καθὼς ἐπίσης λόγῳ τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν μεγάλων παραγωγῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ ἔδιδον εἰς τὴν ὀργάνωσιν περισσοτέραν οἰκονομικὴν ἰσχὺν καὶ κῦρος, ὥστε νὰ δυνηθῇ αὕτη ν' ἀποσβῇ ἱκανὴ νὰ ἀναλάβῃ εἰς χεῖράς της συστηματικῶς τὴν ἀπὸ κοινοῦ πώλησιν τῆς σουλτανίνας. Κατά τινας πληροφορίας, τὰς ὁποίας ἔχομεν ὑπ' ὄψιν, αἱ ὀργανώσεις τῆς νήσου συνεκέντρωσαν κατά τὰ τελευταῖα ἔτη τὰ ἑξῆς ποσὰ σουλτανίνας τὴν ὁποίαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξήγαγον εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

1929 ὀκ. 1.300.000 ἀξίας δρχ. 14.300.000
1930 » 1.000.000 » » 12.000.000

Ἡ ἐλάττωσις ὀφείλεται εἰς μείωσιν τῆς παραγωγῆς.

1931 ὀκ. 700.000 ἀξίας δρχ. 9.000.000

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ Ἕνωσις Ἡρακλείου δὲν συνεκέντρωσε σταφίδα.

Ἡ ἀξία ὑπολογίζεται μὲ τὴν τιμὴν ποὺ ἐπληρώθη εἰς τὸν παραγωγόν.

Ἐκτὸς τῶν σταφιδικῶν συνεταιρισμῶν καὶ οἱ καπνικοὶ συνεταιρισμοὶ ἐπεδίωξαν τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἀπὸ κοινοῦ πωλήσεως τῶν καπνῶν, ἐπεξειργασμένων ἐμπορικῶς ἢ ὄχι, ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν εἰς τὰς χώρας ὅπου καταναλίσκονται τὰ καπνά μας ἐξαγωγήν, ἐμπορικῶς ἐπεξειργασμένων τοιούτων πρὸς ἀπ' εὐθείας πώλησιν εἰς τοὺς καπνοβιομηχάνους. Αἱ περὶ τούτου προσπάθειαι χρονολογοῦνται ἀπὸ ἱκανῶν ἐτῶν. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ των οἱ συνεταιρισμοὶ ἐπανειλημμένως ἠθέλησαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν ἐμπορικὴν ὀργάνωσιν καὶ πεῖραν ὀφισταμένων καπνεμπορικῶν ἑταιριῶν, διὰ τὴν διὰ κοινὸν λογαριασμὸν ἐμπορίαν τῶν καπνῶν τῶν μελῶν των εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Ὁ μηχανισμὸς συνίστατο περίπου εἰς τὰ ἑξῆς: Οἱ συνεταιρισμοὶ συνεισέφεραν τὸ προϊόν, ἡ ἑταιρία τὰ ἔξοδα ἐπεξεργασίας, μεταφορᾶς κ.λ.π. ἐνίοτε δὲ καί τινα προκαταβολὴν εἰς τοὺς καπνοπαραγωγοὺς

ἔναντι τῆς ἀξίας. τῶν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς εἰσκομιζομένων καπνῶν. Κατὰ τὴν πώλησιν ἐξησφαλίζετο εἰς τοὺς καπνοπαραγωγοὺς βασική τις τιμή, τὰ δὲ ἐπὶ πλέον διεμοιράζοντο μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς ἀναλαβούσης τὴν πώλησιν ἑταιρίας. Ὁ συνδυασμὸς αὐτός, ὅπου ἐφηρμόσθη, δὲν ἀπέδωσε τὰ ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα, ὄχι ἴσως διότι κατ' ἀρχὴν τὸ σύστημα ἦτο ἐλαττωματικόν, ἀλλὰ διότι ἦτο ἐλλιπὴς ὁ ὀργανισμὸς καὶ ἐλαττωματικὴ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔλαβε εὐρεῖαν σχετικῶς ἔκτασιν εἰς τὰς περιφερείας ὅπου παράγονται εὐγενῆ καπνὰ ἡ ἀπὸ μέρους τῶν συνεταιρισμῶν ἀνάληψις τῆς ἐμπορικῆς ἐπεξεργασίας αὐτῶν, διὰ τῆς ὁποίας οὗτοι ἀνέμενον νὰ ἐξασφαλίσουν ἀνωτέρας σχετικῶς τιμάς. Ἀτυχῶς ἡ ἐπελθοῦσα κρίσις δὲν ἄφισε νὰ φανῇ ἂν ὑπάρχει ἔδαφος δράσεως πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν. Πάντως εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν καπνῶν ἡ πρωτοβουλία τῶν καπνικῶν συνεταιρισμῶν εἶναι πολὺ περιωρισμένη καὶ ἡ δρᾶσις αὐτῶν ἀσθενής, διότι, ὡς γνωστόν, αἱ κυριώτεραι τῶν χωρῶν εἰς τὰς ὁποίας ἐξοδεύονται τὰ καπνά μας, ἡ Ἀμερικὴ καὶ ἡ Γερμανία ἔχουν ἤδη μονοπωλήσει σχεδὸν ἐμπορικῶς διὰ τῶν ἱδρυθεισῶν προμηθευτικῶν καπνεμπορικῶν ἑταιριῶν τῶν καπνοβιομηχάνων τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ καπνοῦ εἰς τὰς χώρας αὐτάς, καὶ ἐπιβάλλουν εἰς τοὺς παραγωγοὺς ἀσυζητητεὶ τοὺς ὅρους των (1). Περισσοτέρας ἐλπίδας καρποφόρου συνεργασίας παρέχουν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς αἱ χῶραι, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἐπιβάλλει μονοπώλια, μεθ' ὧν τείνουν συνεχῶς οἱ συνεταιρισμοὶ νὰ ἔλθουν εἰς ἐπαφήν.

Περὶ τῆς ἀξίας τῶν συνεταιρικῶς διατεθειμένων ποσοτήτων καπνῶν δὲν ἔχομεν ἀτυχῶς στοιχεῖα οὔτε νέα οὔτε παλαιά. Μόνον γνωρίζομεν ὅτι αἱ συνεταιρικαὶ ὀργανώσεις Μακεδονίας, Θράκης καὶ Αἰτωλοακαρνανίας ἔχουν ἐπεξεργασθῆ περίπου ἐν συνόλῳ καπνὰ ὀκ. 1.500.000 ἐσοδειῶν 1929 καὶ 1930 συνολικῆς ἀξίας δρχ. 130.000.000 περίπου.

Ἐκ τῶν λοιπῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μὲ τὰς ἀπὸ κοινοῦ πωλήσεις γεωργικῶν προϊόντων, ἄξιοι μνείας εἶναι ἀκόμη οἱ νεαροὶ σύνδεσμοι κιτροπαραγωγῶν Κρήτης, οἱ οἰνοποιητικοὶ συνεταιρισμοὶ τῆς αὐτῆς Νήσου, οἱ συνεταιρισμοὶ οἰνοπαραγωγῶν Λευκάδος καί τινες ἄλλοι ἀκόμη.

Οἱ πρῶτοι συγκεντρώνουν διὰ τῆς Ἑνώσεώς των εἰς χεῖράς των ὁλόκληρον τὴν κιτροπαραγωγὴν τῆς νήσου, ἦλθον δὲ εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν κιτροπαραγωγῶν τῆς Ἰταλίας πρὸς συντονισμὸν τῶν ἐνεργειῶν των κατὰ τὴν ἐμπορίαν τοῦ εἴδους τούτου καὶ κατάπαυσιν τοῦ μεταξύ των συναγωνισμοῦ.

Κατὰ τὸ ἔτος 1931, πρῶτον ἔτος τῆς λειτουργίας των, συνεκέντρωσε ἡ Ἕνωσις κιτροπαραγωγῶν ἐν συνόλῳ 2200 τόννους κίτρων συ-

(1) Σχετικῶς μὲ τὰ ζητήματα τοῦ καπνοῦ ἴδε Ἀχ. Μάντζαρη «Τὰ καπνά μας» Ἀθῆναι 1929. Δ. Καλιτσουνάκι «Ὁ καπνός» Ἀθῆναι. Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας «Τὸ καπνικὸν ζήτημα» 1931.

νολικῆς ἀξίας μὲ τὰς σημερινὰς τιμὰς εἰς αὐτουσίαν κατάστασιν ἄνευ ἐπεξεργασίας καὶ συσκευῆς δρχ. 13.750.000. Ἐξ αὐτῶν ἐλάχιστα ποσὰ διέθεσε μέχρι τοῦδε, διότι ὑπῆρχον εἰς χεῖρας τοῦ ἐμπορίου ἀποθέματα ἀπὸ τὸ προηγούμενον ἔτος, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ διατεθοῦν προηγουμένως διὰ νὰ μὴ πιεσθοῦν αἱ τιμαὶ διὰ τῆς ὑπερπροσφορᾶς. Ἡ διάθεσις αὐτῶν θεωρεῖται ἀσφαλής.

Οἱ οἰνοποιητικοὶ συνεταιρισμοὶ τῆς Κρήτης ὀφείλουν τὴν ἀνάπτυξίν των, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, εἰς τὴν εἰς αὐτοὺς διάθεσιν τῶν κρατικῶν οἰνοποιείων, τὸ συμβούλιον διοικήσεως τῶν ὁποίων ἀναλαμβάνει καὶ τὴν πώλησιν τῶν οἴνων. Αἱ ἐργασίαι αὐτῶν ἤρχισαν ἀπὸ διετίας. Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1931 οἰνοποιήθησαν 400.000 ὀκάδες περίπου οἴνου, αἱ ὁποῖαι διετέθησαν εἰς ἱκανοποιητικὰς τιμάς.

Τὸ Ταμεῖον Ἀμύνης Οἰνοπαραγωγῆς Λευκάδος, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε ἀνελάμβανε τὴν πώλησιν τοῦ οἴνου τῶν συνεταιρικῶς ὠργανωμένων οἰνοπαραγωγῶν τῆς νήσου, καθὼς καὶ τὴν οἰνοποίησιν μέρους τῆς παραγωγῆς εἰς ἰδίας ἐγκαταστάσεις, ἐσταμάτησεν ἀπό τινος τὴν ἀπὸ κοινοῦ πώλησιν, συνεπείᾳ ζημιῶν τὰς ὁποίας ὑπέστη κατὰ τὴν τελευταίαν ἐξαγωγὴν οἴνων εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἡ ζημία ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι τὸ Ταμεῖον ἠγόρασεν ἀπὸ τοὺς οἰνοπαραγωγοὺς τὸ προϊόν των εἰς τιμὰς ἀνωτέρας τῶν τρεχουσῶν μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ κρατήσῃ ὑψηλὰ τὰς τιμάς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ κατώρθωσε. Κατὰ τὴν πώλησιν ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ πραγματοποιήσῃ ἀναλόγους τιμὰς ἐξ οὗ ἡ ζημία.

Ἀπὸ ἔκθεσιν ἀφορῶσαν τὸν ἀπολογισμὸν ἐργασιῶν τοῦ Ταμείου κατὰ τὰ ἔτη 1925-1929 προκύπτει ὅτι τοῦτο ἐξήγαγε εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τὰ ἑξῆς ποσὰ οἴνου κατὰ ἔτη.

1926	Βαρέλαι	15.100	ἀξία δρχ.	2.885.000
1927	»	15.919	» »	4.846.000
1928	»	22.167	» »	6.761.000
Πρῶτοι 4 μῆνες 1929	»	4.200	» »	1.289.000
	(1)	57.386		15.781.000

Αἱ ζημίαι ἐσημειώθησαν κατὰ τὰ ἔτη 1930 καὶ 1931. Ἤδη τὸ Ταμεῖον εὑρίσκεται ὑπὸ ἀναδιοργάνωσιν.

Ἀπὸ κοινοῦ πώλησιν ἐλαίου ἐπιχειροῦν συνεταιρικαί τινες ὀργανώσεις τῆς Κρήτης, αἱ ὁποῖαι κατά τινας πληροφορίας συνεκέντρωσαν τελευταίως 300.000 ὀκ. ἐλαίου ἀξίας 6.000.000 περίπου δραχμῶν.

Οἱ λοιποὶ συνεταιρισμοὶ ἀπὸ κοινοῦ πωλήσεως σκοπὸν ἔχουν τὴν πώλησιν ἄλλων προϊόντων, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἀνωτέρω εἰδικευμένης κατανομῆς τῶν συνεταιρισμῶν πωλήσεως κατὰ προϊόντα. Ἐκτὸς ὅμως ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ἡ δρᾶσις αὐτῶν εἶναι μηδαμινή, τινὲς δὲ οὔτε κἂν ἠσχολήθησαν ποτὲ μὲ τὴν πώλησιν τῶν προϊόντων δι' ἣν συνέ-

(1) Ἴδε περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς» ἔτους 1929 φυλλ. 5.

στησαν, ἀσχολοῦνται δὲ μόνον μὲ πιστωτικὰς ἐργασίας ἢ καὶ δὲν ἐργάζονται καθόλου. Τοῦτο συμβαίνει καὶ μὲ ἀρκετοὺς συνεταιρισμοὺς πωλήσεως σταφίδος καὶ καπνοῦ.

Ἐκτὸς τῆς ἀπὸ κοινοῦ πωλήσεως, τῆς ὁποίας πολλάκις προηγεῖται ἡ εἰς τὰς συνεταιρικὰς ἐγκαταστάσεις ἐπεξεργασία ἢ καὶ μετουσίωσις τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ὑπάρχουν, ὡς γνωστόν, καὶ συνεταιρισμοί, οἱ καλούμενοι παραγωγικοί, οἱ ὁποῖοι περιορίζονται μόνον εἰς τὴν κατεργασίαν τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ἀφίνοντες τὴν φροντίδα τῆς πωλήσεως εἰς τοὺς συνεταίρους, οἱ ὁποῖοι ἐκ διαφόρων λόγων δὲν ἔκριναν ἀκόμη σκόπιμον δι' αὐτοὺς τὴν ἀνάθεσιν εἰς τὸν συνεταιρισμὸν καὶ τῆς πωλήσεως τῶν προϊόντων των. Μεταξὺ τῶν συνεταιρισμῶν τούτων, προέχουσαν θέσιν κατέχουν οἱ ἐλαιουργικοὶ συνεταιρισμοὶ τῆς νήσου Λέσβου, οἱ ὁποῖοι ἀναλαμβάνουν τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ἐλαίου εἰς ἰδιόκτητα ἐλαιουργεῖα. Ἡ μεσολάβησις τῶν συνεταιρισμῶν τούτων μεγάλως ὠφέλησε, διότι καὶ τὴν ποιότητα τοῦ ἐλαίου ἐβελτίωσε, ἀλλὰ καὶ τοὺς παραγωγοὺς ἀπήλλαξε τῆς πληρωμῆς ὑπερόγκων ἀμοιβῶν διὰ τὴν κατεργασίαν τοῦ ἐλαίου εἰς ἰδιωτικὰ ἐλαιουργεῖα. Κατά τινα παλαιοτέραν στατιστικὴν ποὺ ἔχομεν ὑπ' ὄψιν, εἰς τὴν Λέσβον ὑπῆρχον κατὰ τὸ 1926 δέκα πέντε συνεταιρικὰ ἐλαιουργεῖα (1) κατὰ νεωτέρας δὲ πληροφορίας ταῦτα ἀνέρχονται εἰς εἴκοσι πέντε περίπου.

Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουν καὶ εἰς ἄλλας περιφερείας διεσπαρμένοι ἐλαιουργικοὶ συνεταιρισμοί.

Οἱ ἄλλοι παραγωγικοὶ συνεταιρισμοὶ δὲν ἐργάζονται κατὰ τὸ πλεῖστον ἢ περιορίζονται εἰς πιστωτικὰς ἐργασίας ἀσχέτους μὲ τὸν κύριον σκοπὸν αὐτῶν. Ἰδίως οἱ γαλακτοκομικοὶ συνεταιρισμοί, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, οὐδεμίαν δρᾶσιν ἀνέπτυξαν.

Τελευταίως ὅμως ἐνδιεφέρθη σοβαρῶς διὰ τὴν ὀργάνωσιν τοιούτων συνεταιρισμῶν ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα. Αὕτη, ὅπου ὑπάρχει σχετικὴ κτηνοτροφία ἢ δύναται ν' ἀναδειχθῇ τοιαύτη, ἐπιδιώκει τὴν συνεταιρικὴν ὀργάνωσιν τῶν κατόχων γαλακτοφόρων ζώων. Πολλάκις μάλιστα καὶ τοὺς ἐφοδιάζει δι' ἀγελάδων. Ἐξ αὐτῶν εἰς ἤδη λειτουργεῖ εἰς τὴν περιφέρειαν Πρεβέζης, ὁ Γαλακτοκομικὸς Συνεταιρισμὸς Νέας Σαμψοῦντος, διὰ λογαριασμὸν τοῦ ὁποίου ἱδρύεται ὑπὸ τῆς Τραπέζης γαλακτοκομεῖον. Ὑπολογίζεται ὅτι θὰ περιλάβῃ τὴν παραγωγὴν 800 ἀγελάδων καὶ 2500-3000 προβάτων. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐργάζεται εἰς πρόχειρον γαλακτομεῖον. Στέλλει δὲ βούτυρον εἰς Ἀθήνας πωλούμενον μερίμνῃ τῆς Τραπέζης. Ἡ Τράπεζα ἐλπίζει ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων νὰ δημιουργήσῃ καὶ ἄλλους ὁμοίους συνεταιρισμούς.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἀνωτέρω ἀπαραίτητον εἶναι νὰ προστεθῇ ὅτι κατὰ τὸ 1931 ἱδρύθη ὑπὸ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης μὲ σύμπραξιν τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, τῶν Ἑλληνικῶν Σιδηροδρόμων καὶ τῶν Σιδηροδρόμων Πελοποννήσου, εἰδικὴ Ἑταιρία ἐξαγωγῆς νωπῶν καρπῶν καὶ

(1) Ἴδε περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς» ἔτους 1926 φύλλ. 15.

λαχανικῶν μὲ κεφάλαια καταβεβλημένα δρχ. 5.000.000 ἐξ ὧν ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα κατέβαλε δρχ. 3.500.000.

Σκοπὸς τῆς Ἑταιρίας εἶναι ἡ ἐξαγωγὴ νωπῶν καρπῶν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πρὸς διάθεσιν αὐτῶν καὶ ὑποστήριξιν τῶν τιμῶν, ὥστε νὰ δημιουργηθῇ εἰς τὴν παραγωγὴν αὐτῶν μία ἐπικερδὴς ἐργασία διὰ τοὺς γεωργούς μας. Ἤδη ἐξήγαγεν αὕτη κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς λειτουργίας της περὶ τὰ 90 βαγόνια ὠωπῶν σταφυλῶν, ἐξ ὧν 63 διὰ λογαριασμόν της καὶ τὰ ὑπόλοιπα διὰ λογαριασμὸν ἐμπόρων ἐργαζομένων ὑπὸ τὴν παρακολούθησίν της. Ἐπίσης ἐξήγαγε περὶ τὰ 15 βαγόνια μανδαρίνια καὶ πορτοκάλλια.

Ὡς ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀπολογισμὸν τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης κατὰ τὸ 1931, ὁπόθεν ἀρυόμεθα τὰς πληροφορίας, ἡ Ἑταιρία ἀπέβλεψε πρὸς τὸ παρὸν εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ἀγορῶν καταναλώσεως τῶν καρπῶν μας εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἑπομένως ἦτο ἠναγκασμένη νὰ διατηρῇ χαμηλὰς τιμάς. Ἄλλως εἰς τοῦτο συνετέλει ἡ γενικὴ κρίσις καὶ ὁ συναγωνισμὸς ὁμοειδῶν καρπῶν ἐξ Οὐγγαρίας, Βουλγαρίας καὶ Ἰταλίας. Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως κατώρθωσε νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς παραγωγούς, παρὰ τῶν ὁποίων ἀπ' εὐθείας ἠγόραζε, 5 δραχμὰς κατ' ὀκὰν σταφυλῶν, ἐνῷ αὐταὶ ἐπωλήθησαν τὸ προηγούμενον ἔτος πρὸς 3, συνεκράτησε δὲ καὶ τὰς τιμὰς τῶν ἐσπεριδοειδῶν. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰδῶν μόνον δύο βαγόνια μανδαρίνια καὶ πορτοκάλλια ἠγοράσθησαν ἀπὸ τὸν Συνεταιρισμὸν πωλήσεως ἐσπεριδοειδῶν Χίου, τὰ δὲ λοιπὰ ἠγόρασεν ἡ Τράπεζα δι' ἰδικῶν της ἀνθρώπων ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν παραγωγήν, διότι ἤθελε νὰ ἔχῃ ἐξησφαλισμένην ποιότητα ὁπωρῶν.

Ἡ ἀξία τῶν ἐξαχθέντων καρπῶν ἀνήρχετο εἰς 6 ἑκατομμύρια.

Κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ἡ ἐξαγωγὴ ὁπωρῶν λόγῳ τοῦ περιορισμοῦ τῶν εἰσαγωγῶν ἐκ μέρους τῶν περισσοτέρων χωρῶν θὰ προσκόψῃ εἰς δυσκολίας. Πάντως ἐλπίζεται διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς προϊόντων νὰ κατορθωθῇ ἐξαγωγὴ καρπῶν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, Τσεχοσλοβακίαν καὶ Αὐστρίαν. Σταφυλαὶ θὰ σταλοῦν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Καὶ ἐφέτος ἡ Τράπεζα θ' ἀγοράσῃ ἀπ' εὐθείας, διότι κατὰ κανόνα δὲν θεωρεῖ τοὺς συνεταιρισμοὺς ἱκανοὺς νὰ ἐξασφαλίσουν ἱκανοποιητικὰς ποιότητας.

Παραλλήλως ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα ἀνέλαβε δι' εἰδικῆς ὑπηρεσίας τὴν διάθεσιν γεωργικῶν προϊόντων, ἰδίως λαχανικῶν, ὁπωρῶν, ξηρῶν καρπῶν κ.λ.π. εἰς τὰς ἀγορὰς τοῦ ἐσωτερικοῦ, κυρίως Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ καλυτέρας τιμὰς εἰς τοὺς παραγωγούς, διὰ τῆς ἀποτροπῆς τῆς ἐκμεταλλεύσεως των ἀπὸ τοὺς μεσάζοντας ἐμπόρους χονδρικῆς ἀγορᾶς, καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἀνεκτὰς τιμὰς διὰ τὴν κατανάλωσιν.

Πρὸς τοῦτο διαθέτει ἀποθήκας καὶ παραλαμβάνει τὰ ἀποστελλόμενα πρὸς πώλησιν προϊόντα τῶν παραγωγῶν καὶ τῶν συνεταιρισμῶν αὐτῶν. Ἡ διάθεσις γίνεται συνήθως διὰ πωλήσεως τῶν παραλαμβανομένων προϊόντων εἰς τοὺς λιανοπωλητὰς (λαχανοπώλας καὶ ὁπωρο-

πώλας) οἱ ὁποῖοι ὠργανώθησαν μάλιστα εἰς προμηθευτικὸν συνεταιρισμόν, διὰ τῆς βοηθείας τῆς Τραπέζης. Ὁ συνεταιρισμὸς των ὅμως δὲν ἐσημείωσε σοβαρὰ ἀποτελέσματα καὶ τελευταίως ἠδράνησε. Καὶ ἐν προκειμένῳ αἱ προσπάθειαι ἔχουν πρὸς τὸ παρὸν μᾶλλον χαρακτῆρα πειραματισμοῦ. Πάντως θὰ χρειασθῇ πρὸς ἐπιτυχίαν νὰ ἐπιδιωχθῇ προηγουμένως ἡ συστηματικὴ συνεταιρικὴ ὀργάνωσις τῶν παραγωγῶν. Ὡς γίνεται σήμερον ἡ ἐργασία διὰ τῆς ἀπ' εὐθείας ἐξυπηρετήσεως τῶν μεμονωμένων παραγωγῶν ἐλάχιστα ἐλπίδες ἐπιτυχίας ὑπάρχουν. Οὕτω ὀγκοῦται ἡ ἐργασία. Ἐξ ἄλλου οὔτε ποιότης, οὔτε σταθερὰ ποσότης προϊόντων δύναται νὰ ἐξασφαλισθῇ δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου, διότι οἱ μεμονωμένοι παραγωγοὶ μόνον τὰς κατωτέρας ποιότητας θὰ ἀποστείλουν (τοῦτο ἄλλως τε ἔχει παρατηρηθῇ ἐπανειλημμένως) καὶ μόνον ὅταν αἱ τιμαὶ τοῦ ἐμπορίου δὲν τοὺς ἱκανοποιοῦν.

Πρὸς τὸ παρὸν ἐλάχιστα ἐχρησιμοποιήθησαν οἱ συνεταιρισμοὶ ἀπὸ τὴν Ἑταιρίαν. Μεταξὺ αὐτῶν περισσότερον συνειργάσθησαν μαζύ της οἱ συνεταιρισμοὶ Χαλκίδος καὶ Ναυπλίου.

Καθ' ἃ ὑπογραμμίζεται ὁ κύκλος τῆς σχετικῆς ἐργασίας ἀνῆλθεν ἐν συνόλῳ κατὰ τὸ 1931 εἰς 4 ἑκατομμύρια. Ἔφέτος ἴσως θὰ φθάσῃ τὰ 10.

Μᾶλλον ἐνδιαφέρων, λόγῳ τῆς συστηματικωτέρας ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας, εἶναι ὁ ρόλος τῆς Τραπέζης κατὰ τὴν διάθεσιν τῆς κριθῆς καὶ τῆς βρώμης, ἀχύρου, χόρτου κτλ. τῶν συνεταιρισμένων γεωργῶν εἰς τοὺς μεγάλους καταναλωτὰς τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως διαμέσων, ἰδίως δὲ εἰς τὸ στράτευμα.

Οὕτω κατὰ τὸ 1930 συνεκεντρώθησαν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τῆς Τραπέζης ἀπὸ τὰς ἑνώσεις Μακεδονίας ἰδίως καί τινας συνεταιρισμοὺς ἱκαναὶ ποσότητες κριθῆς, βρώμης, χόρτου, τριφυλλίου, ἀχύρου καὶ σανοῦ ἀξίας 25.000.000 περίπου δραχμῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπωλήθησαν εἰς τὸν στρατόν. Περίπου τῆς αὐτῆς ἀξίας εἴδη νομῆς ἐπωλήθησαν εἰς τὸν στρατὸν κατὰ τὸ 1931 ἐκ μέρους τῶν Ἑνώσεων Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας.

Κατὰ τὸ 1932 ἡ Τράπεζα ἀνέλαβε τὴν ἀγορὰν κριθῆς καὶ βρώμης 10 ἑκατομ. ὀκάδων. Ἡ συγκέντρωσις γίνεται εἰς τὰς περισσοτέρας περιφερείας ὑπὸ τῶν ἑνώσεων συνεταιρισμῶν διὰ λογαριασμὸν τῆς Τραπέζης. Αἱ ἑνώσεις διὰ τὰς ὑπηρεσίας των συνισταμένας εἰς τὴν παραλαβήν, καθαρισμὸν καὶ ἐναποθήκευσιν τῶν προϊόντων αὐτῶν λαμβάνουν ὡρισμένην ἀμοιβήν. Ἡ πληρωμὴ τῶν παραγωγῶν γίνεται ὑπὸ τῆς Τραπέζης συνήθως διὰ τῶν ἑνώσεων μὲ τὴν τρέχουσαν τιμήν, ἡ ὁποία (κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1932) εἶνε 4 δρχ. κατ' ὀκᾶν δι' ἀμφότερα τὰ προϊόντα, ἐκτὸς τῆς Ἠπείρου, ὅπου ἡ βρώμη ἀγοράζεται μὲ 3.80.

Ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου 5 1)2 ἑκατομμύρια ὀκάδες θὰ παραλάβῃ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, μεθ' οὗ συνεβλήθη ἡ Τράπεζα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατεύματος, τὸ δὲ ὑπόλοιπον θὰ διατεθῇ εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ εἰς τὰς νήσους, ὅπου καταναλίσκεται ἡ κριθή.

Οὕτω ἡ Τράπεζα ἀναλαμβάνει τὴν διπλῆν ἰδιότητα τῆς κεντρικῆς

ὀργανώσεως ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως, παραμερίζει περιττοὺς διαμέσους, συντελεῖ εἰς τὴν ἄμεσον εἰς εἶδος ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τῶν ἀγροτῶν, ἐξοικονομεῖ χρῆμα, διότι δανείζει εἰς εἶδος καὶ ἀσφαλίζει περισσότερον τὰς τοποθετήσεις της, καθὼς καὶ τὴν ἔγκαιρον καὶ ἄκοπον διὰ τοὺς ἀγρότας ἐπιστροφήν των. Ἐνδείκνυται μόνον νὰ χρησιμοποιήσῃ εὐρέως εἰς τὴν ἐργασίαν αὐτὴν τοὺς συνεταιρισμούς, ἄνευ τῶν ὁποίων αὐτὴ γίνεται δυσχερεστέρα καὶ δαπανηροτέρα.

Τέλος ὁ Αὐτόνομος Ὀργανισμὸς Ἀγροτικῆς Πίστεως Κερκύρας διαθέτει ἐλαιοδεξαμενὰς χωρητικότητος 1.000.000 ὀκάδων, καθὼς καὶ δοχεῖα 500.000 ὀκάδων, ὅπου ἐναποθηκεύει τὸ ἔλαιον τῶν παραγωγῶν τῆς νήσου.

Οὕτω γίνεται δυνατὴ ἡ ἐνεχυρίασις τοῦ ἐλαίου εἰς τὸν Α.Ο.Α.Π. πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἡ διάθεσις αὐτοῦ διὰ λογαριασμὸν τῶν κατόχων ἐκ μέρους τοῦ Ὀργανισμοῦ. Οὗτος ἐπέχει ἐν προκειμένῳ θέσιν ἁπλοῦ συνεταιρισμοῦ ἐνεργοῦντος διὰ λογαριασμὸν τῶν καθ' ἕκαστον παραγωγῶν.

Καὶ ἐνταῦθα παρατηροῦμεν ὅτι τ'ἀνωτέρω στοιχεῖα ἐκτίθενται ἵνα δοθῇ κάποια ἰδέα περὶ τῆς ἐκτάσεως τὴν ὁποίαν ἔχει λάβει ἡ δρᾶσις τῶν συν)σμῶν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν ἀπὸ κοινοῦ πωλήσεων. Ἀκριβὴς ὅμως ἐκτίμησις αὐτῶν θὰ καταστῇ δυνατὴ μόνον διὰ τῆς τακτικῆς κατ' ἔτος συγκεντρώσεως πλήρων στοιχείων παρεχομένων ἀπὸ τοὺς συνεταιρισμούς, τὰ ὁποῖα θὰ περιλαμβάνουν ὁλόκληρον τὸν κύκλον τῶν ὑπὸ τῶν συν)σμῶν ἐπιχειρουμένων πωλήσεων καθὼς καὶ τὴν δρᾶσιν αὐτῶν κατὰ τὴν κατεργασίαν, συσκευὴν κ.τ.λ. τῶν προϊόντων, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατὸν ἢ δὲν συμφέρει νὰ διατεθοῦν αὐτούσια. Ἡ συνέχεια εἰς τὴν ἐργασίαν ἀποτελεῖ διὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἔργου τούτου τῶν συνεταιρισμῶν ἕνα ἀπὸ τοὺς σπουδαιοτέρους συντελεστάς (1).

στ) Ἡ κίνησις διὰ τὴν ἰδεολογικὴν ὀργάνωσιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν.

Ἂν καί, ἐνωρὶς σχετικῶς, παρατηρεῖται, ἰδίως ὑπὸ τὴν ὤθησιν τῆς ἁρμοδίας ἐπὶ τῶν συν)σμῶν ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας, τάσις πρὸς ὀργάνωσιν τῶν γεωργικῶν συν)σμῶν εἰς δευτεροβαθμίους οἰκονομικὰς ὀργανώσεις (ἑνώσεις συν)σμῶν), πρὸς ἐπιδίωξιν εἰς εὐρυτέραν ἔκτασιν καὶ μὲ μεγαλυτέραν ἔντασιν τῶν εἰς τοὺς συν)σμοὺς ἀνηκόντων σκοπῶν, δὲν παρατηρεῖται ἐκ μέρους τῶν συν]σμῶν καὶ ἀνάλογον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἐκ παραλλήλου ὀργάνωσιν αὐτῶν εἰς συν)κὰ σωματεῖα, τοπικὰ καὶ πανελλήνια.

Εἰς αὐτά, ὡς συνήθως γίνεται, θ' ἀνετίθετο ἡ διάδοσις τῆς συν)στικῆς ἰδέας, ἡ καθιέρωσις τῶν συν)στικῶν ἀρχῶν, ἡ καθοδήγησις καὶ ἐποπτεία τῶν συν)σμῶν, ἡ γενικωτέρα ἐκπροσώπησις καὶ προάσπισις αὐτῶν καὶ τῶν συμφερόντων των ἀπέναντι τρίτων κ.λ.π., ἐν γένει δὲ θ' ἀνετίθετο εἰς αὐτὰ ἡ πραγματοποίησις τῶν καλουμένων συν)κῶν ἰδεωδῶν. Καὶ ὅμως δὲν ἔλλει-

(1) **Διὰ τὰς λοιπὰς ἐργασίας τῶν συνεταιρισμῶν ἐλάχιστα γνωρίζομεν. Ἀξιόλογον δρᾶσιν παρουσιάζουν πολλοὶ συν)σμοὶ διαχειρίσεως συνιδιοκτησίας, τελευταίως δὲ καὶ δασικοὶ τοιοῦτοι. Περὶ τούτων ἴδε Π. Κοντοῦ «Δασικοὶ Συνεταιρισμοὶ» Θεσσαλονίκη 1932.**

ψε καὶ ὡς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ἡ σχετικὴ ὥθησις ἐκ μέρους τοῦ Κράτους.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο πρέπει ν' ἀποδοθῇ, κατὰ τὴν γνώμην μας, κυρίως εἰς τὴν θερμὴν προστασίαν τῆς ὁποίας ἔτυχον οἱ συνεταιρισμοὶ ἐκ μέρους τοῦ Κράτους ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς των, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἐκ μέρους τούτου ἄσκησιν πλείστων ὅσων συνεταιριστικῶν λειτουργιῶν, ἀνηκουσῶν κατὰ φύσιν εἰς τὰ ἰδεολογικὰ συνεταιριστικὰ σωματεῖα. Ἡ πρὸς διάδοσιν τῶν συνεταιρισμῶν προπαγάνδα, ἡ προσπάθεια πρὸς καθιέρωσιν τῶν ἀνεγνωρισμένων συνεταιριστικῶν ἀρχῶν, ἡ ἐποπτεία τῶν συνεταιρισμῶν κ.λ.π. ἀπετέλουν καὶ ἀποτελοῦν ἀκόμη ἀντικείμενον μερίμνης τῆς ἁρμοδίας ἐπὶ τῶν συνεταιρισμῶν ὑπηρεσίας. Οὕτω ἀπέβη τὸ Κράτος ἐπὶ μακρὸν διὰ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης, τῆς ὁποίας μέχρι τοῦ θανάτου του προΐστατο ὁ ἀείμνηστος Ἰασεμίδης, ὁ ἰδεολογικὸς ἡγέτης τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως εἰς τὴν χώραν μας.

Κατὰ δεύτερον λόγον ἡ ἔλλειψις ἐνδιαφέροντος πρὸς χωριστὴν ἰδεολογικὴν ὀργάνωσιν ὀφείλεται καὶ εἰς τὴν ἀπὸ μέρους τῶν ἑνώσεων γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἐκπλήρωσιν ἔν τινι μέτρῳ καὶ τοῦ ἔργου ἰδεολογικῶν ὀργανώσεων, ἰδίως εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν γενικωτέρων οἰκονομικῶν καὶ ἐπαγγελματικοσυνεταιριστικῶν συμφερόντων τῶν συνεταιρισμῶν, τὴν ὁποίαν βεβαίως ἦτο δύσκολον ν' ἀναλάβῃ τὸ Κράτος.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως δὲν ἔλλειψαν αἱ ἐκ μέρους τῶν συνεταιρισμῶν προσπάθειαι πρὸς αὐτοτελῆ ἰδεολογικὴν αὐτῶν ὀργάνωσιν, αἱ ὁποῖαι σὺν τῷ χρόνῳ καθίστανται ἐντονώτεραι, πλησιάζει δὲ ἴσως τώρα ἡ στιγμή, καθ' ἣν αὗται θὰ φθάσουν εἰς τὸν σκοπόν των.

Σύμφωνα μέ τ' ἀνωτέρω ἐκτεθέντα δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν δύο ἰδεολογικοὺς ἡγέτας καὶ ὁδηγοὺς τῆς κινήσεως τῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὴν ὕπαιθρον. Τὴν ἐπίσημον ὑπηρεσίαν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ τὰς ἑνώσεις γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, εἴτε ἐν συνεργασίᾳ μεταξύ των, εἴτε χωριστὰ δρώσης ἑκάστης εἰς τὴν περιφέρειάν της.

Ἡ ὑπηρεσία συνεταιρισμῶν ἐτέλει, ὡς ἐλέχθη, ἐπὶ δεκαπενταετίαν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀειμνήστου Ἰασεμίδη, ὁ ὁποῖος δι' αὐτῆς ἔδωσε εἰς τὴν κίνησιν τὴν σφραγῖδα τῆς προσωπικότητός του ὡς συνεταιριστοῦ.

Αἱ ἑνώσεις ἐξ ἄλλου, ἀσκοῦσαι αἱ ἴδιαι τὸ ἔργον τῶν ἰδεολογικῶν συνεταιριστικῶν σωματείων, τείνουν νὰ συμπληρώσουν ἢ ἴσως ἀκόμη καὶ νὰ ἀντικαταστήσουν τὴν σχετικὴν ὀργάνωσίν των διὰ μιᾶς αὐτοτελοῦς ὀργανώσεως, διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ μόνιμος, συνεχὴς καὶ συστηματικὴ συνεργασία τῶν συνεταιρισμῶν ἐπὶ τοῦ ἰδεολογικοῦ πεδίου.

Ἐνδιαφέρον εἶναι νὰ ἐξετασθοῦν εἰδικώτερον πρῶτον ἡ ἐξέλιξις καὶ οἱ σκοποὶ τῆς ἐπισήμου ὑπηρεσίας συνεταιρισμῶν, χωριστὰ ὅταν αὕτη ἀνῆκε εἰς τὸ Κράτος καὶ χωριστὰ ὅταν ἀνετέθη βραδύτερον εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν, δεύτερον ἡ μέχρι τοῦδε συνεταιριστικὴ δρᾶσις τῶν ἑνώσεων καὶ τρίτον αἱ προσπάθειαι τῶν συνεταιρισμῶν διὰ τὴν αὐτοτελῆ ἰδεολογικὴν αὐτῶν ὀργάνωσιν.

I. Ἡ κρατικὴ ὑπηρεσία συνεταιρισμῶν. Τὸ Κράτος προεῖδε

ἐγκαίρως τὴν ἀνάγκην τῆς δημιουργίας εἰδικῆς ὑπηρεσίας διὰ τὴν προπαγάνδαν τῆς διαδόσεως τῶν συνεταιρισμῶν ἀρχικῶς καὶ τὴν καθοδήγησιν αὐτῶν μεταγενεστέρως.

Ἡ ὑπηρεσία αὕτη καθίστατο ἀπαραίτητος, ἐφ' ὅσον ἡ συνεταιριστικὴ κίνησις προωθήθη κυρίως ἔξωθεν διὰ πρωτοβουλίας τοῦ Κράτους, ἀδιαφόρως ἂν ὁ λαὸς ἦτο ἐπιδεκτικὸς πρὸς τοῦτο καὶ ἂν συνέτρεχον αἱ πρὸς εὐδοκίμησιν τῶν συνεταιρισμῶν ἀπαραίτητοι προϋποθέσεις.

Πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ἀνάγκης αὐτῆς προσελήφθη ἀπὸ τοῦ 1914 καὶ πρὶν ἀκόμη ψηφισθῇ ὁ νόμος περὶ συνεταιρισμῶν, ὡς εἰδικὸς συνεταιριστικὸς ὑπάλληλος, ὁ ἱδρυτὴς τοῦ Μετοχικοῦ Γεωργικοῦ Συλλόγου Ἁλμυροῦ καὶ νῦν γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν κ. Ν. Μιχόπουλος. Εἰς τοῦτον ἀνετέθη τὸ ἔργον τῆς προπαγάνδας τῆς ἰδέας τοῦ συνεταιρισμοῦ μεταξὺ τῶν ἀγροτῶν, τὸ ὁποῖον καὶ ἀνέλαβεν οὗτος ἀμέσως, περιοδεύων συνεχῶς ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὀφείλομεν δὲ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι εἰς τὸ προπαγανδιστικὸν ἔργον τοῦ σεμνοῦ τούτου καὶ μετριόφρονος συνεταιριστοῦ ὀφείλει πολλὰ ἡ συνεταιριστικὴ κίνησις.

Μεταγενεστέρως διὰ τοῦ νόμου περὶ συνεταιρισμῶν ἐπετράπη ἡ διὰ διαγωνισμοῦ πρόσληψις προσωρινῶς ἐπὶ τριετίαν μέχρι δέκα συνεταιριστικῶν ὑπαλλήλων προοριζομένων διὰ τὴν διάδοσιν, καθοδήγησιν καὶ ἐποπτείαν τῶν συνεταιρισμῶν. Εἰς ἐκτέλεσιν τῆς διατάξεως ταύτης προσελήφθησαν δύο τοιοῦτοι ὑπάλληλοι διὰ τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμούς.

Οὕτω ἤρχισε διαμορφουμένη ἡ ἐπίσημος ὑπηρεσία συνεταιρισμῶν, ἡ ὁποία βοηθουμένη καὶ ἀπὸ τὰς γεωργικὰς ὑπηρεσίας ἀνέλαβεν εἰς χεῖρας της τὴν εἰς συνεταιρισμοὺς ὀργάνωσιν τῶν γεωργῶν καὶ τὴν ποδηγέτησιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν.

Βραδύτερον ἡ ἐξάπλωσις τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καθίστατο ραγδαία. Συγχρόνως ἀνεγνωρίσθη ὅτι θὰ ἐχρειάζετο ἐπὶ μακρὸν ἡ ὑπὲρ αὐτῶν μόνιμος μέριμνα τοῦ Κράτους. Ἑπομένως ἐπεβάλλετο νὰ αὐξηθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν συνεταιριστικῶν ὑπαλλήλων. Πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ἀνάγκης ταύτης ἐξεδόθη τὸ ν. δ. τῆς 31 Μαΐου 1919 «περὶ ἐποπτείας καὶ ἐλέγχου τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν», τὸ ὁποῖον ἐκυρώθη καὶ συνεπληρώθη διὰ τοῦ νόμου 1953 τοῦ 1920. Δι' αὐτῶν τὸ προσωπικὸν τῆς Ἐποπτείας κατέστη μόνιμον καὶ ὡρίσθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπαλλήλων εἰς 25 ἐπόπτας καὶ 3 ἐπιθεωρητάς.

Τὰ καθήκοντα τῶν ὑπαλλήλων, ὡς ὁρίζεται εἰς τὸ σχετικὸν νομοθέτημα, συνίστανται εἰς τὴν διάδοσιν, καθοδήγησιν, ἐποπτείαν καὶ ἔλεγχον τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, τὴν στατιστικὴν αὐτῶν κ.λ.π.

Ὁ ἀνωτέρω νόμος ἴσχυσε μέχρι τοῦ 1925, ὁπότε ἐκρίθη ἀναγκαία ἡ διαρρύθμισις τῆς ἐποπτικῆς ὑπηρεσίας, ἵνα ἀνταποκρίνεται πληρέστερον εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως, ὡς αὕτη ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐξελιχθῇ. Ἡ διαρρύθμισις αὕτη ἐγένετο διὰ τοῦ ν. διατάγματος τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1925.

Διὰ τοῦ διατάγματος τούτου ἐγένοντο αἱ ἑξῆς μεταρρυθμίσεις:

α) Καθωρίσθησαν συστηματικώτερον οἱ σκοποὶ τῆς ὑπηρεσίας συνεταιρισμῶν, ὑπαγομένης εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας. Οὗτοι συνίστανται εἰς τὴν κατάρτισιν καὶ ἐφαρμογὴν προγραμμάτων ὀργανώσεως γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, εἰς τὴν καθοδήγησιν τῶν συνεταιρισμῶν, εἰς τὴν στατιστικὴν παρακολούθησιν τῆς κινήσεώς των, εἰς τὴν ἄσκησιν ἐποπτείας καὶ ἐλέγχου ἐπ' αὐτῶν κ.λ.π.

β) Ηὐξήθη ὁ ἀριθμὸς τοῦ προσωπικοῦ τῆς ἐποπτείας καὶ ὡρίσθη ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα γεν. ἐπιθεωρητήν, ἑπτὰ ἐπιθεωρητάς, πεντήκοντα ἐπόπτας καὶ τινας βοηθητικοὺς ὑπαλλήλους.

γ) Ἀπεκεντρώθη ἔν τινι μέτρῳ ἡ διεξαγωγὴ τῆς συνεταιριστικῆς καὶ εἰδικώτερον τῆς ἐποπτικῆς ὑπηρεσίας διὰ τῆς εὐρύνσεως τῆς δικαιοδοσίας τῶν ἐπιθεωρητῶν καὶ συστάσεως γνωμοδοτικῶν συμβουλίων πλησίον ἑκάστου ἐξ αὐτῶν.

δ) Ἐπετράπη ἡ εἰς τοὺς ἐπιθεωρητὰς διὰ διατάγματος ἀνάθεσις τῆς ἐγκρίσεως καταστατικῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἄλλων τινῶν ἁρμοδιοτήτων τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας.

ε) Ἐπεβλήθη ἡ κατ' ἔτος συστηματικὴ ἐπιθεώρησις ἑκάστου συνεταιρισμοῦ.

στ) Ἐπεδιώχθη διὰ τῆς συστάσεως κεντρικοῦ συμβουλίου καὶ τοπικῶν γνωμοδοτικῶν τοιούτων πλησίον τῶν ἐπιθεωρητῶν, εἰς τὰ ὁποῖα συμμετεῖχον μεταξὺ ἄλλων καὶ συνεταιρισμένοι γεωργοί, ἡ σύμπραξις ἐπὶ τῶν γενικωτέρων ζητημάτων τῶν ἀφορώντων τὴν συνεταιριστικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἄλλων προσώπων ἐκτὸς τῶν συνεταιριστικῶν ὑπαλλήλων.

ζ) Ἐπεβλήθη ἡ συμμετοχὴ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὰς δαπάνας τῆς συνεταιριστικῆς ὑπηρεσίας διὰ τῆς ἐπιβολῆς εἰς βάρος αὐτῶν ὡρισμένων εἰσφορῶν.

η) Ἐπετράπη ἡ διὰ διατάγματος ἵδρυσις εἰδικοῦ ταμείου πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς εἰδικῆς αὐτῆς ὑπηρεσίας. Τὸ ταμεῖον τοῦτο θὰ ἐνισχύετο οἰκονομικῶς δι' εἰδικῆς εἰσφορᾶς τοῦ Κράτους καὶ διὰ τῶν εἰς βάρος τῶν συνεταιρισμῶν ἐπιβληθεισῶν τοιούτων πρὸς κάλυψιν τῶν δαπανῶν ἐποπτείας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1926 ἤρχισε ζωηρὰ κίνησις διὰ τὴν πραγματοποίησιν συνεργασίας κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἐποπτείας μεταξὺ τοῦ Κράτους καὶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, ἡ ὁποία ἐξυπηρετοῦσα αὐτοὺς πιστωτικῶς ἦσκει ἰσχυροτάτην ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτῶν καὶ ἑπομένως ἠδύνατο ἄριστα νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μέσον πρὸς ἐπιδίωξιν τῆς προαγωγῆς τῶν συνεταιρισμῶν.

Τὸ ζήτημα τοῦτο ἀπετέλεσε μεταξὺ ἄλλων θέμα τοῦ κατὰ Μάϊον 1926 συνελθόντος Α' Πανελληνίου Συνεταιριστικοῦ Συνεδρίου. Τὸ Συνέδριον ἐκηρύχθη μὲν κατ' ἀρχὴν ὑπὲρ τῆς αὐτοεποπτείας ἀσκουμένης ὑπὸ σωματείων ἀποτελουμένων ἐκ τῶν ἰδίων τῶν συνεταιρισμῶν, ἀνεγνώρισεν ὅμως ἐν τῷ μεταξύ, μέχρις ὅτου καταστῇ συνατὴ αὕτη, τὴν ἀναγκὴν τῆς ἔξωθεν ἀσκήσεως ἐποπτείας δι' εἰδικῆς πρὸς τοῦτο ὑπηρεσίας. Εἰς τὴν διοίκησιν ὅμως τῆς ὑπηρεσίας ταύτης ὤφειλε νὰ συμπράττουν τὸ Κράτος, ἡ ἀσκοῦσα τὴν γεωργικὴν πίστιν Ἐθνικὴ Τράπεζα καὶ οἱ συνεταιρισμοί. Πρὸς τοῦτο τὸ Συνέδριον ἐζήτησε ἵνα ἡ ἐποπτεία ὑπαχθῇ ὑπὸ ἀνώτατον συμβούλιον ἀποτελούμενον ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν ἀνωτέρω καὶ τινων εἰδικῶν περὶ τὰ συνεταιριστικά (1).

Μετὰ ἓν ἔτος καὶ πλέον, κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1927, ἡ κοινοβουλευτικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας, κατὰ τὴν κύρωσιν τοῦ ν. δ. τοῦ 1925 «περὶ ἐποπτείας καὶ ἐλέγχου τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν», μετερρύθμισε οὐσιωδῶς τοῦτο. Ἡ ὑπηρεσία συνεταιρισμῶν κατέστη αὐτοτελὴς ἀρχή. Εἰς αὐτὴν ἀνετέθη ἡ συνεταιριστικὴ ἐν γένει ὑπηρεσία εἰδικώτερον δὲ ἡ ἄσκησις τῆς ἐποπτείας.

Ὄργανα αὐτῆς ὡρίσθησαν τὸ γενικὸν συμβούλιον, τὸ διοικητικὸν συμβούλιον καὶ ὁ διευθυντής. Συνεστήθη δὲ καὶ ἀνώτατον συμβούλιον συνεταιρισμῶν, ὡς γνωμοδοτικὸν ὄργανον.

Τὸ γενικὸν συμβούλιον ἀπετελεῖτο ἀπὸ δέκα τρία μέλη, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀντιπρόσωποι τοῦ Κράτους, τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, τῶν Γεωργικῶν Τραπεζῶν Νέων Χωρῶν, τοῦ Σταφιδικοῦ Ὀργανισμοῦ, τοῦ Ταμείου Γεωργικῶν Ἀσφαλειῶν, τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου Καπνοῦ κ.λ.π. καθὼς καὶ ἀντιπρόσωποι τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ τινες ἰδιῶται. Τὸ διοικητικὸν συμβούλιον ἀπετελεῖτο ἀπὸ 5 μέλη ἐξ ὧν ἓν ὁ διευθυντής, οἱ δὲ λοιποὶ τέσσαρες ἐκ τῶν μελῶν τοῦ γενικοῦ συμβουλίου. Τὸ ἀνώτατον συμβούλιον ἦτο πολυμελές, ἀπετελεῖτο δὲ ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν ἀνωτέρω ὀργανώσεων καὶ ἱδρυμάτων καθὼς καὶ ἄλλων εἰδικῶν.

Πόροι τῆς ὑπηρεσίας ἦσαν εἰσφοραὶ τοῦ Κράτους, τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, τῶν ἄλλων ἐν αὐτῇ ἀντιπροσωπευομένων ἱδρυμάτων καθὼς καὶ τῶν συνεταιρισμῶν.

Ἡ ὑπηρεσία αὕτη ἀπετέλει ὁμολογουμένως ἕνα βῆμα πρὸς τὴν αὐτοεποπτείαν τῶν συνεταιρισμῶν, διότι ἡ ἄσκησις αὐτῆς περιήρχετο ἀπὸ τοῦ Κράτους εἰς αὐτοτελῆ ἀρχήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντεπροσωπεύοντο τόσον οἱ συνεταιρισμοὶ ὅσον καὶ ἄλλοι παράγοντες, εἰς πολλοὺς τῶν ὁποίων ἀντεπροσωπεύοντο καὶ πάλιν οἱ συνεταιρισμοί.

Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νέου νόμου θὰ ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς καταρτίσεως τοῦ γενικοῦ συμβουλίου καὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς ὑπηρεσίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ὑπηρεσία ἐξηκολούθησε διεξαγομένη κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ν. δ. τοῦ 1925.

II. Ἡ ἀνάθεσις τῆς ὑπηρεσίας συνεταιρισμῶν εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν. Ἡ ὑπηρεσία ὑπὸ τὸ νέον τοῦτο καθεστὼς οὐδέποτε ἐλειτούργησε καὶ τοῦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἐφαίνετο ἀπίθανος ἡ πραγματοποίησις εἰς ἱκανοποιητικὸν βαθμὸν τῶν προβλεπομένων ὑπὲρ

(1) Ἴδε περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς» ἔτος 1926 φύλλ. 11.

αὐτῆς πόρων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἐγίνετο πιθανωτέρα ὀργή μέραι ἡ ἵδρυσις τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, εἰς τὴν ὁποίαν ὡς ἐκ τοῦ προορισμοῦ της ἠδύνατο ν' ἀνατεθῇ ἄνευ δισταγμῶν καὶ ἡ ὑπὲρ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν μέριμνα.

Ἡ ἰδέα αὕτη τῆς ἀναθέσεως εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν τῆς ὑπηρεσίας τῶν συνεταιρισμῶν εἶχε πολλοὺς ὀπαδούς, ἴσως περισσοτέρους τῆς ἰδέας τῆς αὐτοτελοῦς ὑπηρεσίας.

Οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους ἐκρίθη σκόπιμος ἡ ἀνάθεσις τῆς ὅλης ὑπηρεσίας πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν εἶναι οἱ ἑξῆς:

1) Ἡ μεγίστη σημασία τὴν ὁποίαν ἔχουν διὰ τὴν ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν τοῦ ἔργου τῆς Τραπέζης οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ καὶ ἐπομένως τὸ μέγιστον ἐνδιαφέρον αὐτῆς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐδραίωσίν των.

2) Ὁ χαρακτὴρ αὐτῆς ὡς κοινωφελοῦς ὀργανισμοῦ μὲ ἀποκλειστικὸν σκοπὸν τὴν προαγωγὴν τῆς γεωργίας καὶ εὐρύτερον τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν γεωργῶν καὶ ἡ ἐκ τούτου ἐπερχομένη πλήρης σύμπτωσις γενικωτέρων ἀντικειμενικῶν σκοπῶν μεταξὺ Τραπέζης καὶ συνεταιρισμῶν.

3) Ἡ ἐπιτυγχανομένη οὕτω σύμπραξις τῶν συνεταιρισμῶν κατὰ τὴν ἄσκησιν τῆς συνεταιριστικῆς πολιτικῆς, δεδομένου ὅτι οὗτοι μετέχουν δι' ἀντιπροσώπων των εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Τραπέζης.

4) Ἡ μεγίστη ἐπίδρασις τὴν ὁποίαν δύναται νὰ ἔχῃ ὁ χειρισμὸς τῆς ἀγροτικῆς πίστεως πρὸς ἐπιδίωξιν συνεταιριστικῶν σκοπῶν καὶ πρὸς δημιουργίαν ὀρθῶν καὶ σκοπίμων συνεταιριστικῶν παραδόσεων, πρᾶγμα ποὺ ἐξασφαλίζει πλήρως ἡ εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον σύμπτωσις τῶν ἰδιοτήτων τοῦ χρηματοδότου καὶ τοῦ συνεταιριστικοῦ ἡγέτου.

5) Ἡ ἐξασφάλισις διὰ τῆς εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν ἀναθέσεως τῆς ὑπηρεσίας συνεταιρισμῶν τῶν ἀπαιτουμένων οἰκονομικῶν μέσων διὰ τὴν διεξαγωγὴν αὐτῆς.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ συνεταιρισμοὶ καὶ ἰδίως αἱ ἑνώσεις ἐδείχθησαν ἐπιφυλακτικαὶ ὡς πρὸς τὴν ἰδέαν αὐτήν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ πολεμήσουν τὴν ἀνάθεσιν τῆς συνεταιριστικῆς ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν.

Τὰς ἐπιφυλάξεις των αὐτὰς διετύπωσαν αἱ Ἑνώσεις κατὰ τὴν μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Τραπέζης γενομένην ἐν Ἀθήναις σύσκεψιν αὐτῶν (10 καὶ 11 Φεβρουαρίου 1930) (1), κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξέθεσαν αὗται τὰς ἀντιλήψεις των ὡς πρὸς τὴν ἀκολουθητέαν ὑπὸ τῆς Τραπέζης πιστωτικὴν καὶ συνεταιριστικὴν πολιτικήν. Σχετικῶς μὲ τὴν τελευταίαν διετύπωσαν μὲν αἱ ἑνώσεις ὡρισμένα αἰτήματα, διετήρησαν ὅμως πάντοτε τὰς ἐπιφυλάξεις των ἐπὶ τοῦ κατ' ἀρχὴν ζητήματος, ἐὰν δηλ. εἶναι σκόπιμος

(1) Ἴδε περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς» ἔτος 1930 φύλλ. 2.

ἡ σύμπτωσις εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον τῆς διπλῆς ἰδιότητος τοῦ πιστωτοῦ καὶ συνεταιριστικοῦ ἡγέτου, ἢ μήπως ἡ σύμπτωσις αὕτη δύναται νὰ ἀποβῇ καταθλιπτικὴ διὰ τὴν κίνησιν.

Ὅτε ἱδρύθη κατὰ τὸ 1929 ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, ἀνέλαβε αὕτη διὰ τοῦ καταστατικοῦ της (ἄρθρα 16-19) τὴν ὑπηρεσίαν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἐν γένει καὶ εἰδικώτερον τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐποπτείαν.

Τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν συνεταιρισμῶν ἀσκεῖ ἡ Τράπεζα δι' εἰδικοῦ προσωπικοῦ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ν. δ. περὶ ὑπηρεσίας ἐποπτείας συνεταιρισμῶν τῆς 26 Ἰουλίου 1927, ἐφ' ὅσον αὗται δὲν καταργοῦνται διὰ τοῦ καταστατικοῦ τῆς Τραπέζης.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 2 τοῦ νομοθετικοῦ τούτου διατάγματος, τὸ ὁποῖον παρέμεινε ἐν ἰσχύϊ, εἰδικώτεραι ἁρμοδιότητες τῆς Τραπέζης ἐπὶ τῶν εἰς αὐτὴν ὑπαγομένων συνεταιρισμῶν εἶναι αἱ ἑξῆς:

α) Ἡ καθοδήγησις τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν κ.λ.π. διὰ τὴν συμφώνως πρὸς τὰς ἀνεγνωρισμένας συνεταιριστικὰς ἀρχὰς ἐκτέλεσιν τῶν ἐργασιῶν των καὶ ἡ διάδοσις τῶν ἀρχῶν τούτων μεταξὺ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν διὰ παντὸς μέσου (ἔκδοσις ὁδηγιῶν καὶ προτύπων καταστατικῶν, ἵδρυσις ἐπαγγελματοσυνεταιριστικῶν ὀργανώσεων, ὀργανώσεις διαλέξεων κ.λ.π.).

β) Ἡ ἐποπτεία τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν κ.λ.π. διὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν τήρησιν τῆς σχετικῆς νομοθεσίας, τοῦ καταστατικοῦ καὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν κατὰ νόμον ὀργάνων αὐτῶν καὶ ἡ λῆψις παντὸς μέτρου, ἐν περιπτώσει παραβάσεων, κρινομένου ὡς προσφόρου διὰ τὴν πρόληψιν καὶ καταστολὴν τούτων.

γ) Ἡ διεξαγωγὴ τοῦ διαχειριστικοῦ ἐλέγχου τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν παντὸς βαθμοῦ καὶ τῶν σωματείων αὐτῶν.

δ) Ἡ ἐπεξεργασία, ἔλεγχος τῆς νομιμότητος καὶ προσαρμογὴ πρὸς τὴν ἰσχύουσαν περὶ συνεταιρισμῶν νομοθεσίαν τῶν ὑποβαλλομένων αὐτῇ καταστατικῶν τῶν ἱδρυομένων γεωργικῶν συνεταιρισμῶν παντὸς βαθμοῦ καὶ τῶν σωματείων αὐτῶν, ὡς καὶ τῶν τροποποιήσεων τῶν καταστατικῶν αὐτῶν.

ε) Ἡ ὑπόδειξις πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς τούτους τῶν ἐκ λόγων σκοπιμότητος ἐνδεικνυομένων τροποποιήσεων ἐπὶ τῶν ὑποβαλλομένων πρὸς ἔγκρισιν καταστατικῶν αὐτῶν.

στ) Ἡ διαβίβασις τούτων πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας πρὸς ἔγκρισιν μετὰ ἠτιολογημένης γνωμοδοτήσεως αὐτῆς περὶ τῆς ἐγκρίσεως ἢ μὴ τῶν διαβιβαζομένων καταστατικῶν.

ζ) Ἡ φύλαξις πάντων τῶν ἀφορώντων ἑκάστην ἔγκρισιν ἐγγράφων, ἡ ἐπιμέλεια τῶν ἀπαιτουμένων κοινοποιήσεων καὶ δημοσιεύσεων τῶν ἐγκριτικῶν ἀποφάσεων καὶ ἡ τήρησις τοῦ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 4 τοῦ νόμου 602 «περὶ συνεταιρισμῶν» προβλεπομένου μητρώου καὶ εὑρετηρίου τῶν εἰς τὴν ἁρμοδιότητά της ὑπαγομένων συνεταιρισμῶν, ὡς καὶ μητρώου

τῶν ἐκ γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἀποτελουμένων σωματείων.

η) Ἡ ἵδρυσις συνεταιριστικῆς σχολῆς πρὸς διαμόρφωσιν συνεταιριστικῶν στελεχῶν καὶ ὀργάνωσις κατὰ περιφερείας ἐκλαϊκευτικῶν περὶ συνεταιρισμῶν μαθημάτων, ἢ ἡ ἀναγνώρισις καὶ ἐνίσχυσις ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ τυχὸν ὑφισταμένων τοιούτων μὴ ἰδιωτικῶν σχολῶν, εἰς τὰς ὁποίας δύναται νὰ ἀνατεθῇ καὶ ἡ ὀργάνωσις τῶν κατὰ περιφερείας μαθημάτων.

θ) Ἡ κατάρτισις περιοδικῆς στατιστικῆς κινήσεως τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἡ δημοσίευσις αὐτῆς.

ι) Ἡ ὀργάνωσις ἐν γένει τῶν γεωργῶν εἰς συνεταιρισμοὺς παντὸς εἴδους ἐξυπηρετικοὺς τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν αὐτῶν συμφερόντων ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὰς διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς γεωργίας προσπαθείας ἄλλων δημοσίων ὑπηρεσιῶν, ἀνωτέρων συνεταιριστικῶν ὀργανώσεων, ἱδρυμάτων ἀσκούντων τὴν γεωργικὴν πίστιν κ.λ.π.

Πλὴν τῶν εἰδικῶν τούτων ἁρμοδιοτήτων ἡ Τράπεζα ἔχει ἐκ τοῦ καταστατικοῦ της γενικῶς τὴν ὑποχρέωσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν ν' ἀναλάβῃ διὰ τοῦ εἰδικοῦ της προσωπικοῦ τὴν συνεργατικὴν διαπαιδαγώγησιν καὶ τόνωσιν τοῦ συνεργατικοῦ πνεύματος εἰς τοὺς γεωργοὺς καὶ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ προαγωγὴν τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως εἰς τὴν ὕπαιθρον, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ διευκολύνῃ ὑλικῶς καὶ ἠθικῶς τοὺς συνεταιρισμοὺς πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ ὁλοκλήρωσιν τοῦ οἰκονομικοῦ των ἔργου.

Οὕτω ἡ ὑπηρεσία γεωργικῶν συνεταιρισμῶν παντὸς βαθμοῦ (ἐλευθέρων ἢ ἀναγκαστικῶν) καθὼς καὶ τῶν σωματείων αὐτῶν, ἐκτὸς τῆς ἐγκρίσεως τῶν καταστατικῶν καὶ τῶν τροποποιήσεων αὐτῶν, διὰ τὴν ὁποίαν ἁρμόδιον εἶναι τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Γεωργίας, ἀνήκει ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1930 εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν.

Τὸ εἰδικὸν προσωπικὸν τῆς Τραπέζης ἐκτὸς τῶν ὑπαλλήλων τοῦ Κέντρου ἀποτελεῖται ἀπὸ δώδεκα ἐπιθεωρητὰς καὶ ὀγδοήκοντα περίπου ἐπόπτας γεωργικῶν συνεταιρισμῶν. Οἱ ἐπόπται ὑπάγονται ὑπὸ τοὺς διευθυντὰς τῶν ὑποκαταστημάτων, ἢ τῶν ἀντιπροσωπειῶν (1) τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὴν πρωτοβουλίαν ἐπὶ τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς ἐντὸς τῆς περιφερείας των. Οἱ ἐπιθεωρηταὶ ἐξαρτῶνται ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ Κέντρου, δὲν ἔχουν ὅμως ἄμεσον δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν ἐποπτῶν, χρησιμοποιούμενοι εἰς γενικώτερα ζητήματα τῆς ὑπηρεσίας καὶ εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν ἑνώσεων.

Εἰς τὸ Κέντρον ὑπάρχει εἰδικὴ ὑπηρεσία συνεταιρισμῶν, ἡ ὁποία διευθύνει τὴν ὅλην κίνησιν.

Ἄξιον μνείας εἶναι ὅτι τόσον εἰς τὸ ν. δ. τοῦ 1927, ὅσον καὶ εἰς τὸ καταστατικὸν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης ὑπάρχει εἰδικὴ διάταξις ἐπιτρέπουσα ν' ἀνατεθῇ εἰς σωματεῖα ἀποτελούμενα ἐκ γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ σκοποῦντα τὴν προαγωγὴν τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως ἡ ἄσκησις ἐποπτείας καὶ ἐλέγχου ἐπὶ τῶν εἰς τὰ σωματεῖα αὐτὰ ἀνηκόντων συνεταιρισμῶν. Ταῦτα ὀνομάζονται «Συνεταιριστικοὶ Σύνδεσμοι» καὶ τελοῦν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς Τραπέζης. Ἐπιτρέπεται ἐπίσης ἡ ἐνίσχυσις τῶν σωματείων τούτων ἐκ μέρους τῆς Τραπέζης οἰκονομικῶς καὶ διὰ προσωπικοῦ ἀμοιβομένου ὑπ' αὐτῆς. Τοιαῦτα σωματεῖα δὲν ἱδρύθησαν μέχρι σήμερον.

(1) Ὡς γνωστὸν ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα ἐξυπηρετεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς περιφερείας ὑπὸ τῶν ὑποκαταστημάτων τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, τὰ ὁποῖα ὡς ἀντιπρόσωποί της διεξάγουν τὰς ἐργασίας τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης.

Ὡς ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀπολογισμὸν τῶν ἐργασιῶν τῆς Τραπέζης κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς λειτουργίας της (1930) αὕτη προσεπάθησε ἀφ' ἑνὸς ν' ἀναπτύξῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν συνεταιρισμένων ἀγροτῶν διὰ τοὺς συνεταιρισμούς των καὶ ἀφ' ἑτέρου ν' ἀποκαταστήσῃ διοικητικὴν καὶ διαχειριστικὴν τάξιν εἰς ὅσους συνεταιρισμοὺς ἔλειπεν αὕτη. Εἰδικώτερον ἀναφέρονται αἱ πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἀνωτέρω ἐπιδιώξεων καταβληθεῖσαι προσπάθειαι καθὼς καὶ πληροφορίαι περὶ τοῦ ἐποπτικοῦ ἔργου τῆς Τραπέζης καὶ τοῦ ἔργου τῆς ἐπεξεργασίας καταστατικῶν ἱδρυομένων νέων συνεταιρισμῶν ἢ τροποποιήσεων καταστατικῶν ὑφισταμένων τοιούτων. Πέραν τούτου ἡ Τράπεζα ἀναφέρει ὅτι μελετᾷ γενικὸν πρόγραμμα ἐγγυτέρας ἐπαφῆς αὐτῆς μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν συνεταιρικῶν ὀργανώσεων καὶ περιοδικῶν μαθημάτων καὶ διαλέξεων, τὸ ὁποῖον μέχρι τώρα δὲν κατηρτίσθη φαίνεται ἀκόμη.

Κατὰ τὸ 1931, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀπολογισμὸν ἐργασιῶν τοῦ ἔτους τούτου, ἡ Τράπεζα ἐξηκολούθησε τὴν ἐπιδίωξιν τῶν ἀνωτέρω σκοπῶν, πρὸς δὲ ἐπελήφθη τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νέου νόμου 5289 διὰ τοῦ ὁποίου ἐτροποποιήθη εὐρέως ἡ νομοθεσία περὶ συνεταιρισμῶν. Ἐκ παραλλήλου ἐπεδίωξε τὴν διάλυσιν ἀδρανούντων συνεταιρισμῶν πρὸς ἐκκαθάρισιν τῶν συνεταιρισμῶν ἐκ τῶν νεκρῶν τοιούτων.

Ἐν συνόλῳ ἐζητήθη ἡ διάλυσις 647 συνεταιρισμῶν.

Διὰ τὴν Κέρκυραν ἰσχύουν δυνάμει τῆς περὶ Α.Ο.Α.Π. νομοθεσίας ἐξαιρετικαὶ διατάξεις περὶ συνεταιρισμῶν. Οἱ μέχρι τῆς συστάσεως τοῦ Α.Ο.Α.Π. ὑφιστάμενοι συνεταιρισμοὶ καὶ ἑνώσεις αὐτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ πλεῖστοι, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, εὑρίσκοντο οὐσιαστικῶς εἰς κατάστασιν πτωχεύσεως, κατηργήθησαν. Τὸ ἐνεργητικὸν καὶ παθητικὸν αὐτῶν περιῆλθεν εἰς τὸν Α.Ο.Α.Π. Μετ' ἀπόφασιν ὅμως τοῦ Α.Ο.Α.Π. ἠδύναντο νὰ παραμείνουν ὑφιστάμενοι, ἐὰν κατὰ τὴν κρίσιν αὐτοῦ τὸ ἐνεργητικὸν αὐτῶν ὑπερέβαινε τὸ παθητικόν.

Ἐφεξῆς ἀνετέθη ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ διαπαιδαγώγησις τῶν συνεταιρισμῶν τῆς Νήσου εἰς τὸν Α.Ο.Α.Π. Ὁ ἔλεγχος οὗτος δὲν ἀποκλείει τὸν παρὰ τοῦ Ὑπουργείου ἀσκούμενον τοιοῦτον. Κατ' ἀκολουθίαν καὶ σήμερον δὲν ἀποκλείει τὸν ἔλεγχον τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, ἡ ὁποία ὑπεκατεστάθη εἰς τὰς σχετικὰς ἁρμοδιότητας τοῦ Ὑπουργείου.

Τῆς προστασίας καὶ συμμετοχῆς εἰς τὰ εὐεργετήματα τοῦ Α.Ο.Α.Π. ἀπολαύουν αἱ συνεταιρικαὶ ὀργανώσεις, ἐφ' ὅσον ἔτυχον τῆς ἐγκρίσεως

αὐτοῦ, ἀπεδέχθησαν τὴν ὑπαγωγὴν των ὑπὸ τὸν ἔλεγχον αὐτοῦ καὶ προηγήθη γνωμοδότησις τοῦ οἰκείου ἐπόπτου συνεταιρισμῶν τοῦ Α. Ο.Α.Η.

ΙΙΙ. Αἱ ἑνώσεις συνεταιρισμῶν ὡς ἰδεολογικαὶ ὀργανώσεις. Ἡ δρᾶσις τῶν ἑνώσεων γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἐπὶ τοῦ ἰδεολογικοῦ καὶ ἐπαγγελματοσυνεταιρικοῦ πεδίου καθ' ὅλον τὸ διαρρεῦσαν ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῶν ἐμφανίσεως μέχρι σήμερον χρονικὸν διάστημα εἶναι ἀξιόλογος. Δὲν πρόκειται βεβαίως νὰ ἐξετάσωμεν εἰς τὰς λεπτομερείας της τὴν συνεταιριστικὴν δρᾶσιν τῶν ἑνώσεων, διότι τοῦτο θὰ μᾶς ὡδήγει μακράν, ἀξίζει ὅμως νὰ κάμωμεν μίαν συνοπτικὴν ἀνασκόπησιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν συνεταιριστικῶν προσπαθειῶν τῶν ἑνώσεων, διότι τοῦτο θὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ κρίνωμεν τὸ μέτρον τῆς συμβολῆς αὐτῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐμπέδωσιν τῆς συνεταιριστικῆς ὀργανώσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἀναγνώρισιν καὶ προαγωγὴν τῶν γεωργικῶν συμφερόντων καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῆς γεωργικῆς τάξεως ὡς παράγοντος κατὰ τὴν ρύθμισιν γενικῶν οἰκονομικῶν ζητημάτων ἐνδιαφερόντων τὴν γεωργίαν.

Ἐλέχθη ἤδη ὅτι αἱ ἑνώσεις ἐκτελοῦν ἕν τινι μέτρῳ καὶ τὸ ἔργον ἰδεολογικῶν συνεταιριστικῶν σωματείων, τῶν ὁποίων ἡ δημιουργία καθυστερεῖ εἰσέτι. Ἡ ἀνάμιξις αὕτη τῶν δευτεροβαθμίων οἰκονομικῶν ὀργανώσεων τῶν συνεταιρισμῶν εἰς ἔργα συνεταιριστικὰ ἐν γένει δὲν εἶναι τι τὸ καινοφανές, ὀφείλεται δὲ εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ πραγματικοῦ θεωρητικοῦ ἡγέτου τῆς κινήσεως καθ' ὅλην τὴν πρώτην ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς της δεκαπενταετίαν, τοῦ μακαρίτου Ἰασεμίδη, ὁ ὁποῖος εἰς τὰ καταρτισθέντα ὑποδείγματα καταστατικῶν ἑνώσεων συνεταιρισμῶν ἐφρόντισε νὰ περιλάβῃ ἐκτὸς τῶν οἰκονομικῶν σκοπῶν καὶ σκοποὺς ἰδεολογικούς καὶ ἐπαγγελματοσυνεταιρικοὺς (1).

Τὰ καταστατικὰ δὲ αὐτὰ σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἐφαρμόζονται ὑφ' ὅλων σχεδὸν τῶν ἑνώσεων γεωργικῶν συνεταιρισμῶν.

Οὕτω αἱ ἑνώσεις εὐθὺς ἀπὸ τῆς δημιουργίας των ἐμφανίζονται ἐκ φύσεως τρόπον τινὰ προωρισμέναι νὰ ἀναλάβουν εἰς χεῖρας των τὴν πλήρη ἐκπροσώπησιν τοῦ συνεταιρισμένου κόσμου. Ἡ δὲ ἀποστολή των αὐτὴ ἐπὶ ἄλλων πεδίων, ἐκτὸς τοῦ οἰκονομικοῦ, καθίστατο ἔτι σοβαροτέρα, διότι καθ' ὅλον τὸ ἀνωτέρω διάστημα ὄχι μόνον ἰδεολογικαὶ συνεταιρικαὶ ὀργανώσεις δὲν ὑπῆρχον, ἀλλ' οὔτε τὰ γεωργικὰ ἐπιμελητήρια εἶχον ἱδρυθῇ, ἂν καὶ ὁ περὶ αὐτῶν νόμος εἶχε ψηφισθῇ πρὸ τοῦ νόμου περὶ συνεταιρισμῶν. Ταῦτα, ὡς γνωστόν, μόλις ἀπὸ τοῦ 1926 ἤρχισαν ἱδρυόμενα. Ὀφείλει δὲ νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι αἱ ἑνώσεις τῶν συνεταιρισμῶν ἐξεπλήρωσαν ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ δυνατοῦ, παρὰ τὰς ἐναντίον των ἀντιδράσεις, μὲ ζῆλον καὶ εὐσυνειδησίαν τὴν ἀποστολήν των ὡς ἰδεολογικῶν συνεταιρικῶν ὀργανώσεων, ἐπραγματοποιήθησαν δὲ χάρις εἰς τὴν δρᾶσιν τῶν σοβαραὶ πρόοδοι ἐπὶ τοῦ συνεταιριστικοῦ πεδίου, σημαντικαὶ δὲ κατακτήσεις ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ εἰς ὄφελος τῶν ἀγροτῶν.

(1) Ἴδε Σ. Ἰασεμίδου «Ἀνάγκη ἑνώσεως τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν» Ἀθῆναι 1917.

Κυρίως διεκρίθησαν αἱ ἑνώσεις τῶν σταφιδοφόρων περιφερειῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Βορείου Ἑλλάδος, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὴν Ὁμοσπονδίαν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν Θεσσαλονίκης. Αὕτη ὑπὸ τὴν φωτεινὴν διεύθυνσιν τοῦ λίαν προώρως ἐκλιπόντος ἐπιφανοῦς συνεταιριστοῦ Κ. Μαλούχου μεγάλως συνέβαλε εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῶν ἑνώσεων ὡς ἰδεολογικῶν συνεταιρικῶν ὀργανώσεων καὶ σπουδαίως συνετέλεσεν εἰς τὴν ὅλην προαγωγὴν τῆς κινήσεως εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα ἐν γένει (1).

Ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ἀποτελεσμάτων τῆς δράσεως τῶν Ἑνώσεων εἶναι ἡ συμβολὴ αὐτῶν διὰ τὴν διάδοσιν τῶν συνεταιρισμῶν, τὴν λογιστικὴν ὀργάνωσίν των εἰς ἀρκετὰ εὐρεῖαν κλίμακα, τὴν διαπαιδαγώγησιν τοῦ συνεταιρισμένου κόσμου κ.τ.λ. Συνετέλεσαν ἐπίσης εἰς τὴν δημιουργίαν καθολικοῦ συνεταιριστικοῦ πνεύματος καὶ συνεταιριστικῆς συνειδήσεως μεταξὺ τῶν γεωργῶν διὰ τῆς συγκρατήσεως συνεδρίων γεωργικῶν καὶ συνεταιριστικῶν, καθὼς καὶ συσκέψεων, ὅπου ἔρχονται εἰς ἐπαφὴν μεταξύ των οἱ ἐκπρόσωποι τῶν συνεταιρισμῶν, ἀνταλλάσσουν τὰς σκέψεις των καὶ θέτουν ἀπὸ κοινοῦ τὰς γενικὰς γραμμὰς ὁλοκληρουμένου συνεταιριστικοῦ προγράμματος καὶ κοινῶν συνεταιριστικῶν ἐπιδιώξεων.

Ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης συνεταιριστικῆς δράσεως τῶν ἑνώσεων ἐπὶ τοῦ ἰδεολογικοῦ πεδίου εἶναι πρῶτον συνεχῶς εὐρυνομένη καὶ τελειοποιουμένη οἰκονομικὴ ὀργάνωσις τῶν συνεταιρισμῶν διὰ τῆς ὑπαγωγῆς ὑπὸ συνεταιριστικὴν διεύθυνσιν καὶ διαχείρισιν ὁλονὲν καὶ νέων γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, καὶ δεύτερον αἱ κατακτήσεις αὐτῶν ἐπὶ τοῦ γενικωτέρου οἰκονομικοῦ πεδίου, κατακτήσεις ὀφειλόμεναι ἐν πολλοῖς εἰς τὴν συνεταιριστικὴν δρᾶσιν τῶν ἑνώσεων.

Οὕτω εἰς τὴν συμβολὴν τῶν ἑνώσεων κυρίως ὀφείλεται ἡ πραγματοποίησις εἰς εὐρεῖαν σχετικῶς κλίμακα τῆς ἀνέκαθεν προπαγανδιζομένης συνεταιρικῆς ὀργανώσεως τῶν προμηθειῶν γεωργικῶν εἰδῶν. Ἐπίσης εἰς τὴν δρᾶσιν αὐτῶν ὀφείλεται, ὅπου ἐμφανίζεται, ἡ συνεταιρικὴ ὀργάνωσις τῶν προμηθειῶν εἰδῶν συντηρήσεως. Εἰς αὐτὰς ὡσαύτως ἀνήκει κατὰ κύριον λόγον ἡ πρωτοβουλία τῶν ἀπὸ κοινοῦ πωλήσεων γεωργικῶν προϊόντων, ἰδέα ἡ ὁποία ἀπὸ πολλοῦ προπαγανδιζομένη κατέχει σήμερον παρ' ὅλην τὴν βραδεῖαν καὶ περιωρισμένην ἐφαρμογήν της ὁλόκληρον τὸν συνεταιρισμένον κόσμον καὶ τοὺς μὲ τὰ συνεταιριστικὰ ἀσχολουμένους. Ἀντιθέτως εἰς ὅσας περιφερείας δὲν ἐδημιουργήθησαν ἑνώσεις παρατηρεῖται συνήθως καθυστέρησις περὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν συνεταιρισμῶν, ὄχι διότι δὲν ὑφίσταται πρὸς τοῦτο ἀνάγκη, ἀλλὰ διότι λείπει τὸ ὄργανον

(1) Σχετικῶς μὲ τὴν δρᾶσιν τοῦ μακαρίτου Μαλούχου ἴδε περιοδικὸν «Ὁ Συνεργατισμὸς» ἔτος 1932 φύλλ. 31, καθὼς καὶ Κ. Καραβίδα «Ἀγροτικὰ» παράρτημα τοῦ στ' τεύχους τοῦ Γεωργικοῦ Δελτίου 1931, ἐκδιδομένου ὑ ὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας.

πρὸς γενικωτέραν ἐφαρμογὴν τῶν συνεταιριστικῶν ἐπιδιώξεων ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ πεδίου.

Ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀνωτέρω εἶναι ἡ δρᾶσις τῶν ἑνώσεων ἐπὶ τοῦ γενικωτέρου οἰκονομικοῦ πεδίου. Εἶναι γνωσταὶ ἤδη εἰς εὐρύτερον κύκλον αἱ προσπάθειαι τῶν ἑνώσεων διὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, τοῦ Σταφιδικοῦ Ὀργανισμοῦ, τοῦ Γραφείου Προστασίας τῆς Συκοπαραγωγῆς, τῆς Ὑπηρεσίας Συγκεντρώσεως Σίτου, τοῦ Ἰνστιτούτου Βάμβακος, τῶν Γραφείων Προστασίας Καπνοῦ κ.λ.π., τὰ ὁποῖα ὅλα εἶναι Ἱδρύματα ἢ Ὑπηρεσίαι μὲ ἀποστολὴν τὴν ἐξυπηρέτησιν εἴτε γενικῶς ὅλης τῆς γεωργίας, εἴτε εἰδικῶς κλάδου τινὸς αὐτῆς καὶ εἰς τὰ ὁποῖα ἀντιπροσωπεύονται καὶ οἱ συνεταιρισμοί. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τελευταίως εἰς τὰς προσπαθείας των βοηθοῦνται αἱ ἑνώσεις ἀπὸ τὰ γεωργικὰ ἐπιμελητήρια, ὅπως ὅμως ἐπίσης εἶναι ἀληθὲς ὅτι εἰς τὸν ἐπὶ μακρὸν μόνον ἀπὸ αὐτὰς διεξαχθέντα ἀγῶνα διὰ τὴν ἐπιδίωξιν τῶν ἀνωτέρω ὀφείλεται ἡ ἐναντίον των ὀξυτάτη ἀντίδρασις, κατὰ τῆς ὁποίας παλαίει σκληρῶς σήμερον ἡ συνεταιριστικὴ ὀργάνωσις.

IV. ***Ἡ κίνησις διὰ τὴν ἰδιαιτέραν ἰδεολογικὴν ὀργάνωσιν τῶν συνεταιρισμῶν.*** Ἀσχέτως πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ ἰδεολογικοῦ καὶ ἐπαγγελματοσυνεταιρικοῦ πεδίου ἄμεσον καὶ ἐπιτυχῆ δρᾶσίν των καὶ τὴν μεταξύ των συνεργασίαν, ἐπιτυγχανομένην διὰ συνεδρίων καὶ συσκέψεων καὶ κοινῶν ἐνεργειῶν, αἱ ἑνώσεις δὲν ἐλησμόνησαν ποτὲ ὅτι οἱ συνεταιρισμοὶ ἔχουν ἄμεσον ἀνάγκην τοὐλάχιστον μιᾶς κεντρικῆς ἰδεολογικῆς ὀργανώσεως, ἡ ὁποία, συνενοῦσα ὀργανικῶς εἰς τοὺς κόλπους της ὅλους τοὺς συνεταιρισμούς, νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν καὶ ν' ἀποβῇ ὁ ἀνώτατος ρυθμιστὴς τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως ἐσωτερικῶς καὶ ἐκπρόσωπος αὐτῆς ἐξωτερικῶς.

Καὶ πάλιν τὴν ὥθησιν πρὸς τοῦτο δίδει ὁ μακαρίτης Ἰασεμίδης. Κατ' εἰσήγησίν του ἐκδίδεται ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας κατὰ τὸ 1919 σχέδιον καταστατικοῦ «Ὁμοσπονδίας τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν τῆς Ἑλλάδος», τὸ ὁποῖον διενεμήθη εἰς ὅλους τοὺς τότε ὑφισταμένους γεωργικοὺς συνεταιρισμούς. Εἰς τὴν συνοδεύουσαν τὸ καταστατικὸν ἐγκύκλιον ἐξηγεῖται ὁ σκοπὸς τῆς Ὁμοσπονδίας καὶ δίδονται ὁδηγίαι περὶ συμμετοχῆς τῶν συνεταιρισμῶν εἰς αὐτήν.

Ὅπως προκύπτει ἐκ τῶν εἰς τὸ καταστατικὸν τοῦτο ἀναφερομένων ἀναλυτικῶν σκοπῶν, ἡ Ὁμοσπονδία ὤφειλε ν' ἀναλάβῃ τὴν ὑποστήριξιν τῶν συνεταιρισμῶν καὶ νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν μεταξύ των ἀλληλοϋποστήριξιν, νὰ διαδίδῃ τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ τὰς ἀναγκαίας εἰς αὐτοὺς γνώσεις, νὰ τοὺς κατευθύνῃ πρὸς ὁμοιόμορφον ὀργάνωσιν, νὰ καταρτίζῃ ἐνιαίους κανόνας διεξαγωγῆς τῆς ἐπιθεωρήσεως αὐτῶν, νὰ τοὺς ἐποπτεύῃ, νὰ συνιστᾷ συνδέσμους καὶ ἑνώσεις συνεταιρισμῶν κατ' ἐπαρχίας, νὰ ἱδρύῃ ἢ ὑποστηρίζῃ ἱδρύματα πρὸς μόρφωσιν συνεταιριστικῶν ὑπαλλήλων, νὰ παρέχῃ πληροφορίας, συμβουλάς, ὁδηγίας ἐπὶ συνεταιριστικῶν ζητημάτων, νὰ ἐνισχύῃ τὰς προσπαθείας τοῦ Ὑ-

πουργείου τῆς Γεωργίας πρὸς διάδοσιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, νὰ συμμετέχῃ εἰς διεθνῆ συνεταιριστικὰ συνέδρια κ.λ.π.

Μέλη τῆς Ὁμοσπονδίας ἠδύναντο νὰ γίνουν γεωργικοὶ συνεταιρισμοί, ἑνώσεις ἢ σύνδεσμοι συνεταιρισμῶν κ.λ.π. Πόροι τῆς Ὁμοσπονδίας ἦσαν αἱ εἰσφοραὶ τῶν μελῶν καὶ τυχὸν ἐπιχορηγήσεις τοῦ Κράτους.

Ὕστερα ἀπὸ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ καταστατικοῦ τῆς Ὁμοσπονδίας καὶ τὴν ἐν τῷ μεταξὺ ἀσκηθεῖσαν ὑπὲρ τῆς ἱδρύσεώς της προπαγάνδαν, ἱδρύθη κατὰ τὸ 1921 ἡ πρώτη κεντρικὴ ἰδεολογικὴ ὀργάνωσις τῶν συνεταιρισμῶν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Πανελλήνιος Συνομοσπονδία τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν» μὲ ἕδραν τὰς Ἀθήνας. Εἰς αὐτὴν συμμετεῖχον κυρίως ἑνώσεις συνεταιρισμῶν καθὼς καὶ τινες μεμονωμένοι συνεταιρισμοί.

Ἀτυχῶς ἡ ἱδρυθεῖσα Συνομοσπονδία δὲν ἠδυνήθη νὰ σταδιοδρομήσῃ. Ἀρχικῶς παρενοήθη ὁ σκοπὸς αὐτῆς, συνέπεια τοῦ ὁποίου ἦτο νὰ παρεκκλίνῃ αὕτη τῆς αὐστηρᾶς συνεταιριστικῆς ὁδοῦ. Βραδύτερον περιέπεσεν εἰς μαρασμὸν ἐλλείψει ἐνδιαφερόντος τῶν ἱδρυτῶν, πολλοὶ τῶν ὁποίων δὲν κατέβαλλον οὐδὲ τὰς ὀφειλομένας πρὸς αὐτὴν εἰσφοράς.

Ὅτε κατὰ τὸ 1924 συνῆλθεν ἐν Ἀθήναις κατὰ πρωτοβουλίαν τῶν ἑνώσεων γεωργικῶν συνεταιρισμῶν Πανελλήνιον Ἀγροτικὸν Συνέδριον, συνεζητήθη μεταξὺ ἄλλων θεμάτων καὶ τὸ ζήτημα τῆς συνεταιριστικῆς ὀργανώσεως. Τότε ὑπεστηρίχθη καὶ πάλιν ἡ ἀνάγκη ἱδρύσεως ἢ μᾶλλον μεταρρυθμίσεως τῆς ὑφισταμένης ἐν ἀδρανείᾳ Ὁμοσπονδίας καὶ ἡ ἐνίσχυσις αὐτῆς εἰς τὰς ἐπαρχίας διὰ τῆς ἱδρύσεως τοπικῶν συνδέσμων συνεταιρισμῶν ὡς ἰδεολογικῶν σωματείων, οἱ ὁποῖοι θὰ ἀνελάμβανον τὴν ἐπὶ τοῦ ἰδεολογικοῦ πεδίου ἀποστολὴν τῶν ἑνώσεων. Αἱ τελευταῖαι θὰ περιωρίζοντο εἰς τὰς καθαρῶς οἰκονομικὰς αὐτῶν ἐργασίας.

Τὸ Συνέδριον τελικῶς ἀπεφάσισε νὰ προτείνῃ εἰς τὰ μέλη τῆς Συνομοσπονδίας τὴν ἀνασυγκρότησιν αὐτῆς. Πράγματι συνεστήθη εἰδικὴ ἐπιτροπή, ἡ ὁποία ἐπέφερε διαφόρους τροποποιήσεις εἰς τὸ καταστατικὸν τῆς Συνομοσπονδίας, αἱ ὁποῖαι ἐνεκρίθησαν ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τῶν μελῶν. Μεταξὺ αὐτῶν σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν κεντρικὴν ὀργάνωσιν μόνον τῶν ἑνώσεων συνεταιρισμῶν, ὥστε καὶ ἡ ἐπικοινωνία αὐτῆς μὲ τὰς τοπικὰς ὀργανώσεις νὰ εἶναι εὐχερεστέρα καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἀποφάσεών της ἀσφαλεστέρα. Ἄλλως τε τοῦτο προῆγε καὶ τὴν κίνησιν πρὸς ἵδρυσιν ἑνώσεων. Ἡ ὀργάνωσις ὠνομάσθη ἀκριβέστερον «Πανελλήνιος Ὁμοσπονδία τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν». Τὸ νέον καταστατικὸν ἐνεκρίθη κατὰ τὸν Μάϊον 1925 (1).

Μετὰ τὴν ἔγκρισιν αὐτοῦ ἐγένετο νέα προσπάθεια πρὸς ἐγγραφὴν νέων μελῶν, χωρὶς ὅμως σοβαρὰ ἀποτελέσματα.

Ὅτε μετὰ ἓν ἔτος κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1926 συνῆλθε τὸ Α'. Πανελλήνιον Συνεταιριστικὸν Συνέδριον, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἑνώσεων εἰδιαιτέραν σύσκεψιν κατέληξαν εἰς τὴν ἵδρυσιν νέας Ὁμοσπονδίας, δια-

(1) Ἴδε ἀποσπάσματα τοῦ καταστατικοῦ αὐτῆς εἰς τὸ περιοδικὸν ὁ «Συνεταιριστὴς» ἔτος 1925 φύλλου 2.

λυομένης τῆς παλαιᾶς, τῆς ὁποίας ὅμως τὸ καταστατικὸν ἐπρόκειτο νὰ ἰσχύσῃ σχεδὸν ἀμετάβλητον καὶ διὰ τὴν νέαν. Ἡ τοιαύτη ἀπόφασις ὀφείλεται εἰς λόγους τυπικούς, ἵνα οὕτω καταστῇ δυνατὸν νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς νέας Ὁμοσπονδίας ἀμέσως ἅμα ὡς ἱδρυθῇ καὶ αἱ ἑνώσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦσαν μέλη τῆς παλαιᾶς. Τοῦτο δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ προκειμένου περὶ τῆς παλαιᾶς, διότι κατὰ τὸν νόμον τὰ νέα μέλη δὲν ἠδύναντο νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν διοίκησιν πρὶν ἢ παρέλθῃ ὡρισμένον ἀπὸ τῆς εἰσόδου των χρονικὸν διάστημα.

Ἀνάγκη νὰ σημειωθῇ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς κινήσεως ὅτι κατὰ τὰς γενομένας συζητήσεις ἐπὶ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ὁμοσπονδίας διετυπώθησαν δύο ἀντίθετοι ἀπόψεις ἐν σχέσει μὲ τὴν σκοπιμότητα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ὁμοσπονδίας τῶν διοικούντων τὰς ἑνώσεις. Κατὰ τὴν μίαν ἄποψιν οὗτοι ἔπρεπε νὰ ἀποκλεισθοῦν τῶν διοικητικῶν θέσεων τῆς Ὁμοσπονδίας, διότι αὕτη ἐποπτεύουσα τὰς ἑνώσεις ἦσκει ἔλεγχον ἐπ' αὐτῶν καὶ ἐπομένως ἐπὶ τῶν διοικούντων αὐτὰς προσώπων. Κατ' ἀκολουθίαν ἂν οἱ ἴδιοι οἱ διοικοῦντες τὰς ἑνώσεις μετεῖχον τῆς διοικήσεως τῆς ἐποπτευούσης αὐτὰς Ὁμοσπονδίας θὰ εἴχομεν σύμπτωσιν εἰς τὰ αὐτὰ πρόσωπα τῆς ἰδιότητος τοῦ ἐλέγχοντος καὶ ἐλεγχομένου. Κατὰ τὴν ἀντίθετον ἄποψιν ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν προσώπων τούτων ἐκ τῆς διοικήσεως τῆς Ὁμοσπονδίας θὰ ἐστέρει αὐτὴν τῶν φώτων καὶ τῆς πείρας τῶν καλυτέρων συνεταιριστῶν, ὁποῖοι εἶναι κατὰ τεκμήριον οἱ διοικοῦντες τὰς τοπικὰς ὀργανώσεις, προσθέτως δὲ θὰ ἔδιδε ἀκαδημαϊκὸν χαρακτῆρα εἰς τὴν κεντρικὴν ὀργάνωσιν. Τελικῶς ἐπεκράτησε ἡ δευτέρα ἄποψις ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῶν πλείστων ἀντιπροσώπων τῶν ἑνώσεων, ἐνῷ ἡ ἄλλη ἀντεπροσωπεύετο κυρίως ὑπὸ ἐκτὸς τῶν συνεταιρισμῶν προσώπων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡμεῖς.

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἑνώσεων ἀποδεχθέντες ἵνα τὸ καταστατικὸν τῆς παλαιᾶς Ὁμοσπονδίας ἰσχύσῃ καὶ διὰ τὴν νέαν, ἀνέθεσαν εἰς τριμελῆ ἐπιτροπὴν νὰ ἀνακοινώσῃ τὰς ἀποφάσεις των εἰς ὅλας τὰς ἑνώσεις, νὰ καλέσῃ δὲ αὐτὰς νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν. Ἡ ἐπιτροπὴ ὤφειλε ὅταν συνεκεντροῦντο αἱ δηλώσεις συμμετοχῆς εἴκοσι τοὐλάχιστον ἑνώσεων νὰ συγκαλέσῃ αὐτὰς πρὸς ἵδρυσιν τῆς Ὁμοσπονδίας. Ἀτυχῶς καίτοι πολλαὶ ἑνώσεις ὑπέβαλον δηλώσεις συμμετοχῆς ἔλειψαν ὅμως αἱ σπουδαιότεραι τῆς Βορείου Ἑλλάδος καὶ ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἐκρίθη σκόπιμον ν' ἀναβληθῇ ἡ ἵδρυσις τῆς νέας Ὁμοσπονδίας δι' εὐθετωτέραν περίστασιν. Ἡ παλαιὰ ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε διαλυθῇ. Ἄλλως δὲν ὑπῆρχε καὶ πλήρης βεβαιότης ἐν σχέσει μὲ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Ὁμοσπονδίας πόρων (1).

Ὅτε κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1930 συνῆλθον καὶ πάλιν αἱ ἑνώσεις γεωργικῶν συνεταιρισμῶν εἰς σύσκεψιν, κυρίως διὰ νὰ διατυπώσουν τὰς ἀντιλήψεις των ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκ μέρους τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης ἐκτελέσεως τῶν ἀνατεθειμένων εἰς αὐτὴν ἔργων, καὶ κατὰ τὴν

(1) Ἴδε περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς» ἔτος 1926 φύλλ. 11.

ὁποίαν συμμετέσχον αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἑνώσεων, ἐν ὅλῳ 51, ἐκ τῶν 70 περίπου ποὺ ὑφίσταντο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, συνεζητήθη καὶ πάλιν τὸ ζήτημα τῆς ἰδεολογικῆς συνεταιριστικῆς ὀργανώσεως. Ἀπεφασίσθη δὲ τότε νὰ μελετηθῇ τὸ ὅλον ζήτημα τῆς ἱδρύσεως τοπικῶν συνδέσμων ἑνώσεων διὰ τὰ ἰδεολογικὰ ζητήματα, καθὼς καὶ ἡ συνένωσις τῶν συνδέσμων εἰς ὁμοσπονδίας κατὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα καὶ ἡ ἕνωσις τῶν τελευταίων εἰς Πανελλήνιον Συνομοσπονδίαν.

Ἔκτοτε ἡ πρωτοβουλία ἔχει περιέλθει εἰς τὰς ἑνώσεις τῆς Βορείου Ἑλλάδος, αἱ ὁποῖαι ἐπροπαγάνδισαν καὶ προπαγανδίζουν τὴν ἰδέαν τῆς ἰδεολογικῆς ὀργανώσεως μεταξὺ τῶν συνεταιρισμῶν των.

Τελευταίως πολλαὶ τῶν ἑνώσεων τῆς Βορείου Ἑλλάδος ἀνέθεσαν τὴν μελέτην τῶν συνεταιριστικῶν ζητημάτων εἰς τὸν Σύνδεσμον Συνεταιριστῶν Βορείου Ἑλλάδος, ἱδρυθέντα κατὰ τὸ 1929 καὶ ἔχοντα ἴδιόν ὄργανον, τὸ μηνιαῖον περιοδικὸν «Ὁ Συνεργατισμός», ἐκδιδόμενον ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 1929. Ὁ Σύνδεσμος, ἀποτελούμενος ἀπὸ φίλους τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ ἄλλους ἀναμιγνυομένους εἰς τὴν κίνησιν, σκοπὸν ἔχει νὰ βοηθήσῃ τοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς Βορείου Ἑλλάδος εἰς τὰς προσπαθείας των πρὸς προαγωγὴν τῆς κινήσεως καὶ νὰ διαφωτίσῃ τὴν κοινὴν γνώμην περὶ τῶν σκοπῶν τοῦ συνεργατισμοῦ καὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς αὐτοῦ σημασίας.

Πράγματι ὁ Σύνδεσμος Συνεταιριστῶν ἀνέλαβε τὴν μελέτην ὅλων τῶν σχετιζομένων μὲ τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς ζητημάτων καὶ συνέστησε ἐπιτροπὴν ἐκ μελῶν του καὶ ἄλλων ἁρμοδίων προσώπων, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνέθεσε τὴν ἐξέτασιν τούτων καὶ τὴν διατύπωσιν ὡρισμένων συμπερασμάτων ἐφ' ἑκάστου ἐξ αὐτῶν. Μεταξὺ ἄλλων ζητημάτων συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἰδεολογικῆς ὀργανώσεως τῶν συνεταιρισμῶν. Διὰ τῆς σχετικῆς ἐπ' αὐτοῦ εἰσηγήσεως προτείνεται ἡ ἵδρυσις πρὸς τὸ παρὸν Πανελληνίου Συνομοσπονδίας μὲ μέλη τὰς ἑνώσεις γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ μὲ σκοποὺς τοὺς καὶ ὑπὸ τῆς παλαιᾶς ἐπιδιωκομένους τοιούτους. Ἡ κατὰ τόπους συνδεσμιακὴ ἢ ἄλλη οἱαδήποτε ἰδεολογικὴ ὀργάνωσις προτείνεται ν' ἀναβληθῇ μέχρις ὅτου ἐκ τῆς προόδου τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνομοσπονδίας κριθῇ ἂν χρειάζεται, ἐφ' ὅσον σήμερον αἱ ἑνώσεις καὶ ἡ ὑπηρεσία συνεταιρισμῶν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης ἐκτελοῦν εἰς ἀρκετὴν ἔκτασιν τὰς ἐργασίας τῶν τοπικῶν ἰδεολογικῶν σωματείων (1).

Ἡ ἀνωτέρω εἰσήγησις ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τῆς ὁλομελείας τῆς συσταθείσης ἐπιτροπῆς (2).

Εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον εὑρίσκεται σήμερον ἡ κίνησις πρὸς ἰδεολογικὴν ὀργάνωσιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν.

Διὰ τὴν συμπλήρωσιν ὅμως τῆς ἱστορίας τῆς κινήσεως πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν δίκαιον εἶναι ν' ἀναφέρωμεν καὶ τὰς κατὰ τὸ διάστημα

(1) Ἴδε περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς» ἔτος 1932 φύλλ. 4.
(2) Ἴδε περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς» ἔτος 1932 φύλλ. 6.

τῆς τριετίας 1927-1930 καταβληθείσας ἐκ μέρους τοῦ Αὐτονόμου Σταφιδικοῦ Ὀργανισμοῦ σχετικὰς προσπαθείας. Οὗτος, ἀναγνωρίζων τὴν σημασίαν τῆς συνεταιριστικῆς ὀργανώσεως διὰ τὴν συμφερωτέραν διὰ τοὺς σταφιδοπαραγωγοὺς διαχείρισιν ἐν γένει τῆς σταφίδος, ἐπεδίωξε διὰ παντὸς δυνατοῦ μέσου, ὡς ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω, τὴν ἐνίσχυσιν τῶν σταφιδικῶν συνεταιρισμῶν.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἠθέλησε νὰ βοηθήσῃ τοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ ἐπὶ τοῦ ἰδεολογικοῦ πεδίου. Πρὸς τοῦτο ἔθεσε εἰς τὴν διάθεσίν των εἰδικοὺς συνεταιριστικοὺς ὑπαλλήλους, οἱ ὁποῖοι ἀνέλαβον τὴν τήρησιν τῶν βιβλίων καὶ τὴν διεκπεραίωσιν πάσης λογιστικῆς ἢ ἄλλης διοικητικῆς ἐργασίας.

Διὰ τῶν μέτρων τούτων ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἄμεσον τακτοποίησιν τῶν συνεταιρισμῶν καὶ τὴν πλήρη διοικητικὴν καὶ διαχειριστικὴν ἐνημέρωσιν αὐτῶν.

Ἐπίσης ἐβοήθησεν τὰς ἑνώσεις εἰς τὴν ἵδρυσιν Συνδέσμων συνεταιρισμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπρόκειτο νὰ δοθῇ μὲ τὸν καιρὸν τὸ συνεταιριστικὸν προσωπικὸν τοῦ Σταφιδικοῦ Ὀργανισμοῦ, ἵνα χρησιμοποιηθῇ εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἀνηκουσῶν εἰς τοὺς Συνδέσμους ἐργασιῶν. Οὗτοι ἐπρόκειτο νὰ ἐνισχυθοῦν ἀκόμη καὶ οἰκονομικῶς διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν δαπανῶν των, διὰ τὰς ὁποίας δὲν ἐξήρκουν αἱ εἰσφοραὶ τῶν ἑνώσεων αἱ ὁποῖαι τοὺς ἀπετέλουν. Πράγματι ἐπὶ τῇ βάσει καταρτισθέντος ὑπ' αὐτοῦ σχεδίου καταστατικοῦ, ἱδρύθησαν τέσσαρες τοιοῦτοι Σύνδεσμοι εἰς τὰς Πάτρας, τὸν Πύργον, τὴν Κυπαρισσίαν καὶ τὰς Καλάμας, περιλαμβάνοντες σχεδὸν ὅλας τὰς σταφιδικὰς ἑνώσεις. Ἕκαστος τῶν Συνδέσμων ἀντιπροσώπευε 120-200 σταφιδικοὺς συνεταιρισμούς. Πρὸς συντονισμὸν τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Συνδέσμου ἱδρύθη ἐν Ἀθήναις Κεντρικὸν Συνεταιριστικὸν Συμβούλιον ἐξ ἀντιπροσώπων αὐτῶν, τοῦ Σταφιδικοῦ Ὀργανισμοῦ καὶ ἄλλων ἁρμοδίων προσώπων.

Ἡ ἐπελθοῦσα ὅμως ριζικὴ μεταβολὴ εἰς τὰς ἀντιλήψεις περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Σταφιδικοῦ Ὀργανισμοῦ ἐματαίωσε καὶ τὴν προσπάθειαν αὐτὴν καθὼς καὶ τόσας ἄλλας.

Ἀνεξαρτήτως ὅμως τῆς ἐλλείψεως μιᾶς κεντρικῆς ὀργανώσεως παραμένει γεγονός, ὅτι οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ συνδεόμενοι μεταξύ των διὰ κοινῶν ἰδεωδῶν, ἀρχῶν καὶ συμφερόντων, ἀποτελοῦν διὰ τὴν χώραν μας τὴν πολυαριθμωτέραν ὀργάνωσιν—ἀντιπροσωπεύουν μόνοι αὐτοὶ τὸ 1]4 περίπου τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ—, τῆς ὁποίας ἡ σημασία διὰ τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικήν μας ἐξέλιξιν εἶναι μεγίστη. Ἡ ὕπαρξίς των καὶ ἡ διατήρησίς των ὄχι μόνον τὴν γεωργίαν τῆς Ἑλλάδος προάγει, ὄχι μόνον βελτιώνει οἰκονομικῶς τὴν θέσιν τοῦ γεωργικοῦ παραγωγοῦ καὶ τὸν καθιστᾶ ἱκανὸν νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὸν σκληρὸν ἀγῶνα τῆς βιοπάλης, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ καλυτέρευσιν συντελεῖ. Δυνάμεθα δὲ νὰ εἴμεθα λίαν ὑπερήφανοι, ὅτι ἡ κίνησις τῶν γεωργικῶν μας συνεταιρισμῶν, καίτοι μόλις πρὸ εἰκοσαετίας ἀρχίσασα, καίτοι εἶχε νὰ ἀντεπεξέλθῃ πρὸς τὰ ἐμπόδια δεκαετοῦς πολέμου καὶ μιᾶς βαρυτάτης

ἐθνικῆς συμφορᾶς, ἐν τούτοις ἠδυνήθη νὰ ἐπιτελέσῃ προόδους προκαλούσας δικαίως τὸν θαυμασμόν.

3. ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΑΚΤΗΜΟΝΩΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΤΩΝ.

Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι εἶναι δημιουργήματα τῆς νομοθεσίας περὶ ἀποκαταστάσεως ἀκτημόνων καλλιεργητῶν (1) διὰ τῆς διανομῆς εἰς αὐτοὺς τῶν ἀναγκαστικῶς ἀπαλλοτριουμένων μεγάλων ἀγροκτημάτων, προορισμὸς δὲ αὐτῶν κατὰ κύριον λόγον εἶναι νὰ διευκολύνουν τὸ ὑπὸ τοῦ Κράτους ἀναληφθὲν ἔργον τῆς ἀποκαταστάσεως.

Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι χαρακτηριζόμενοι ὑπὸ τῆς σχετικῆς νομοθεσίας ὡς ἀγροτικοὶ συνεταιρισμοὶ συγκροτοῦνται ὑποχρεωτικῶς, κατόπιν προσκλήσεως τῆς ἁρμοδίας γεωργικῆς ὑπηρεσίας μετὰ τὴν κήρυξιν κτήματός τινος ὡς ἀπαλλοτριωτέου, ὑπὸ τῶν δικαιουμένων πρὸς ἐγκατάστασιν εἰς τὸ ἀπαλλοτριωθὲν κτῆμα. Πρὸς τοῦτο ὑπογράφουν καταστατικόν, τοῦ ὁποίου ὁ τύπος εἶναι ἐγκεκριμένος ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας καὶ ἐκλέγουν διοικητικὸν συμβούλιον. Ὁ ἀγροτικὸς συνεταιρισμὸς λαμβάνει τὴν ὀνομασίαν του ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ διανεμητέου κτήματος. Διὰ τὴν σύστασιν τοῦ συνεταιρισμοῦ ἀρκεῖ ἡ κατάθεσις τοῦ καταστατικοῦ εἰς τὸ ἁρμόδιον γραφεῖον γεωργικῆς περιφερείας (ἄλλοτε κατετίθεντο εἰς τὰ ὑφιστάμενα εἰδικὰ γραφεῖα ἐποικισμοῦ), δὲν ἀπαιτεῖται ὅμως ἔγκρισις αὐτοῦ.

Οἱ ἀγροτικοὶ συνεταιρισμοὶ διέπονται ὑπὸ τῆς γενικῆς νομοθεσίας περὶ συνεταιρισμῶν, ἐφ' ὅσον αὕτη δὲν τροποποιεῖται διὰ τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου. Οἱ συνέταιροι ὑποχρεοῦνται εἰς ἀπόκτησιν μιᾶς μερίδος δρχ. ἑκατὸν δι' ἕκαστον κλῆρον ἢ κλάσμα αὐτοῦ. Ἐὰν ὅμως συνέταιρός τις λάβῃ πλέον τοῦ κανονικοῦ κλήρου τότε ὑποχρεοῦται εἰς ἀπόκτησιν καὶ δευτέρας μερίδος. Ἐπίσης ἕκαστος συνέταιρος εὐθύνεται ἀλληλεγγύως τοὐλάχιστον μέχρι τοῦ δεκαπλασίου τῆς μερίδος του διὰ τὴν πληρωμὴν τῆς ἐτησίας χρεωλυτικῆς δόσεως τῆς ἀξίας τοῦ παραχωρηθέντος κλήρου (τμήματος τοῦ κτήματος ἀποτελοῦντος τὸ μερίδιον ἑκάστου ἀκτήμονος κατὰ τὴν διανομὴν τούτου) καθὼς καὶ διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ καταβλητέου ὑπὸ τοῦ συνεταιρισμοῦ εἰς τὸν ἰδιοκτήτην τοῦ κτήματος μισθώματος αὐτοῦ, μέχρις ὅτου τοῦτο παραχωρηθῇ κατὰ κυριότητα εἰς αὐτόν.

Ὁ λογιστικὸς ἔλεγχος, ἡ καθοδήγησις καὶ ἐποπτεία τῶν ἀγροτικῶν συνεταιρισμῶν ἀσκεῖται ὑπὸ τῶν γραφείων τῶν οἰκείων γεωργικῶν περιφερειῶν. Διὰ αὐτὸ ἡ σύστασις ἐποπτικῶν συμβουλίων δὲν εἶναι ὑποχρεωτική. Ἡ διεξαγωγὴ τῆς λογιστικῆς ὑπηρεσίας τῶν ἀγροτικῶν συνεταιρισμῶν ἀνατίθεται εἰς εἰδικοὺς λογιστὰς κατὰ προτίμησιν ἀποφοίτους

(1) Τελευταία κωδικοποίησις τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου (περὶ ἀποκαταστάσεως ἀκτημόνων καλλιεργητῶν) ἐγένετο διὰ τοῦ Διατάγματος τῆς 5 Ἰουλίου 1932, δημοσιευθέντος εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 235 Τεῦχος πρῶτον φύλλ. τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τῆς 23 Ἰουλίου 1932.

μέσων γεωργικῶν σχολῶν. Οὗτοι ἀμείβονται ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν, διορίζονται δὲ καὶ ἀπολύονται μετ' ἔγκρισιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας.

Τροποποίησις τοῦ καταστατικοῦ γίνεται μετ' ἔγκρισιν τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας. Δι' ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας κατόπιν γνωμοδοτήσεως τοῦ συμβουλίου γεωργίας ἐπιτρέπεται ἡ ἀπόλυσις πάντων ἢ τινῶν τῶν μελῶν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου δι' ἀμέλειαν ἢ κακὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν. Διὰ τῆς αὐτῆς ὅμως ἀποφάσεως προσκαλοῦνται οἱ συνέταιροι πρὸς ἐκλογὴν νέων μελῶν. Τὰ ἀπολυθέντα μέλη δὲν δύνανται νὰ ἐπανεκλεγοῦν πρὸ παρελεύσεως ἑξαμήνου ἀπὸ τῆς ἀπολύσεως.

Οἱ ἀγροτικοὶ συνεταιρισμοὶ δὲν δύνανται νὰ διαλυθοῦν πρὶν νὰ διανεμηθῇ τὸ κτῆμα καὶ νὰ ἐξοφληθῇ τὸ πρὸς τὸ Δημόσιον χρέος τῶν συνεταίρων.

Ἡ νομὴ τοῦ ἀπαλλοτριωθέντος κτήματος παραχωρεῖται προσωρινῶς μερικῶς ἢ ὁλικῶς ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου γραφείου γεωργικῆς περιφερείας εἰς τὸν συνεταιρισμόν, ὁ ὁποῖος κανονίζει ὑπὸ τὰς ὁδηγίας αὐτοῦ τὸν τρόπον ἐκμεταλλεύσεως, διατηρουμένων κατὰ τὸ δυνατὸν τῶν ὑφισταμένων πραγματικῶν σχέσεων τῶν καλλιεργητῶν.

Ὅταν οἱ δικαιούμενοι ἀποκαταστάσεως εἶναι ὀλιγώτεροι τῶν ἑπτὰ τότε δύναται νὰ γίνῃ εἰς αὐτοὺς ἡ παραχώρησις ἀτομικῶς ἄνευ συστάσεως συνεταιρισμοῦ.

Ὁ τρόπος τῆς προχείρου διανομῆς καὶ ἡ ἔκτασις τῶν γεωργικῶν κλήρων καθορίζεται προσωρινῶς δι' ἀποφάσεως τῆς γενικῆς συνελεύσεως λαμβανομένης διὰ πλειοψηφίας τῶν 2|3 τῶν παρισταμένων μελῶν. Τῆς διανομῆς ἐξαιροῦνται ὡρισμέναι ἐκτάσεις ρητῶς κατονομαζόμεναι εἰς τὸν νόμον.

Ὁ ἀγροτικὸς συνεταιρισμὸς ὀφείλει νὰ παρακαταθέσῃ εἰς τὸ Ταμεῖον Παρακαταθηκῶν μέχρι τῆς 15 Σεπτεμβρίου ἑκάστου ἔτους τὸ μετὰ τὴν παραχώρησιν τῆς νομῆς τοῦ ἀπαλλοτριωθέντος κτήματος ὁρισθὲν ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου προϊσταμένου τοῦ γραφείου χρηματικὸν ἀντάλλαγμα γεωμόρου, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τοῦ νόμου καλεῖται μίσθωμα, καὶ διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ ὁποίου, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, εὐθύνονται ἀλληλεγγύως οἱ συνέταιροι μέχρι τοὐλάχιστον τοῦ δεκαπλασίου τῆς μερίδος των. Ἡ ὑποχρέωσις πρὸς πληρωμὴν μισθώματος παύει ἀφ' ἧς παραχωρηθῇ ἡ κυριότης τοῦ κτήματος καὶ καθορισθῇ τὸ ὁριστικὸν τίμημα αὐτοῦ. Τὸ καταβλητέον ὑπὸ τοῦ συνεταιρισμοῦ μίσθωμα κατανέμεται μεταξὺ τῶν συνεταίρων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκτάσεως τὴν ὁποίαν ἕκαστος νέμεται. Διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐκ μέρους τῶν συνεταιρισμῶν εἰσπράξεως τοῦ παρ' ἑκάστου συνεταίρου ὀφειλομένου τίθενται διὰ τοῦ νόμου διάφοροι κυρώσεις.

Διὰ τὸν ὁριστικὸν καθορισμὸν τῶν δικαιουμένων γεωργικῆς ἀποκαταστάσεως, τῆς ἐκτάσεως τοῦ γεωργικοῦ κλήρου κ.λ.π., καθὼς καὶ πρὸς γνωμοδότησιν περὶ τῆς καταβλητέας ἀποζημιώσεως εἰς τοὺς ἰδιοκτήτας συνιστᾶται εἰς τὴν περιφέρειαν ἑκάστου πρωτοδικείου τριμελὴς ἐπιτροπὴ

ἀπαλλοτριώσεων ἀπαρτιζομένη ἐκ τοῦ προέδρου τῶν πρωτοδικῶν ἢ ἑνὸς πρωτοδίκου, ὡς προέδρου, καὶ δύο δημοσίων ὑπαλλήλων ὡς μελῶν. Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς ἀποφάσεως τῆς ἐπιτροπῆς ἀπαλλοτριώσεων, τριμελὴς ἐπιτροπὴ ἐξ ὑπαλλήλων, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἷς γεωπόνος καὶ εἷς τοπογράφος μηχανικὸς ἢ γεωμέτρης, μεταβαίνουσα ἐπὶ τόπου διαχωρίζει τὴν τυχὸν ἐξαιρεθεῖσαν τῆς ἀπαλλοτριώσεως ἔκτασιν τοῦ κτήματος, διανέμει προσωρινῶς εἰς τοὺς δικαιωθέντας κληρούχους τὰς καλλιεργησίμους ἐκτάσεις τοῦ κτήματος καὶ διαχωρίζει τὸν συνεταιρικὸν κλῆρον, τὰς κοινὰς ἐκτάσεις, καθὼς καὶ τὰς ὁρισθείσας διὰ τὸν συνοικισμόν.

Ἐπὶ τῆς καταβλητέας ἀποζημιώσεως ἀποφαίνεται τελεσιδίκως καὶ ἀμετακλήτως τὸ δικαστήριον τῶν πρωτοδικῶν τῆς περιφερείας τοῦ κτήματος.

Ἡ τελειωτικῶς ὁρισθεῖσα ἀποζημίωσις καταβάλλεται εἰς τοὺς ἰδιοκτήτας εἰς ὁμολογίας ἀπαλλοτριώσεως (1) ἐκτὸς ὡρισμένων περιπτώσεων καθ' ἃς ἡ ἀποζημίωσις ἀνήκουσα εἰς ἀλλοδαποὺς καταβάλλεται εἰς μετρητά.

Μετὰ τὴν μεταγραφὴν τοῦ ἀπαλλοτριωμένου κτήματος ἐπ' ὀνόματι τοῦ Κράτους ἡ κυριότης μεταβαίνει ἐλευθέρα παντὸς βάρους εἰς τὸ Δημόσιον. Πᾶσα ἀξίωσις τοῦ τέως ἰδιοκτήτου ἢ οἱουδήποτε ἄλλου στηριζομένη ἐφ' οἱουδήποτε δικαιώματος ἐμπραγμάτου ἢ προσωπικοῦ κ.λ.π., ἐφ' ὅσον στρέφεται κατὰ τοῦ Δημοσίου ἀποσβέννυται, μόνον δὲ ὡς προσωπικὴ ἀξίωσις ἐπὶ τῆς κατατεθείσης ἀποζημιώσεως δύναται ν' ἀσκηθῇ.

Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς καθοριζούσης τὴν ἀποζημίωσιν ἀποφάσεως τοῦ πρωτοδικείου καὶ τὴν κατάθεσιν αὐτῆς ἡ κυριότης τοῦ κτήματος μεταβιβάζεται εἰς τὸν συνεταιρισμὸν διὰ παραχωρητηρίου ἐγγράφου.

Ὡς τίμημα ὁρίζεται ἡ καθορισθεῖσα ἀποζημίωσις σὺν τῇ προσθήκῃ τῆς ὑπὲρ τοῦ Εἰδικοῦ Ταμείου Ἐποικισμοῦ προβλεπομένης προσαυξήσεως καὶ ποσοστοῦ 5 ο|ο ἐπὶ τῆς ὁρισθείσης ἀποζημιώσεως δυναμένου ν' αὐξηθῇ μέχρι 20 ο|ο δι' ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας, κατόπιν αἰτήσεως τῶν συνεταιρισμῶν ὡρισμένης περιφερείας. Τὸ ποσὸν τοῦτο κατατίθεται ἐντόκως εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν ὑπὲρ τῶν κατὰ τὸν παρόντα νόμον καταβαλόντων συνεταιρισμῶν ἀναλόγως τῆς καταβολῆς ἑκάστου. Τοῦτο δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ πρὸς προικοδότησιν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, ὡς ἤθελε ὁρίσει διάταγμα.

Μέχρι τώρα οὐδεμία προσθήκη ἐγένετο εἰς τὸ τίμημα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Κρατεῖ ὅμως σκέψις νὰ ἐπιζητηθῇ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς σχετικῆς διατάξεως κατὰ τὴν χορήγησιν τῶν ἀτομικῶν παραχωρητηρίων

---

(1) Αἱ ὁμολογίαι εἶναι ἀνώνυμοι καὶ ἐκδίδονται ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, εἶναι δὲ ὀνομαστικῆς ἀξίας δρχ. ἑκατὸν ἑκάστη. Ὁ τόκος ὡρίσθη εἰς 8 ο|ο ἀπὸ 8 Ὀκτωβρίου 1925. Προβλέπεται ἡ ἔκδοσις αὐτῶν εἰς σειρὰς ἐξ 25 ἢ 50 ἑκατομμυρίων ἑκάστης. Ἡ ἀπόσβεσις αὐτῶν γίνεται διὰ κληρώσεως ἐντὸς 30 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως ἑκάστης σειρᾶς αὐτῶν.

εἰς τοὺς ἀποκαταστα θέντας, ὁπότε τὸ ὁρισθησόμενον τίμημα θὰ αὐξηθῇ καθ' ὡρισμένον ποσοστόν.

Τὸ κτῆμα εἶναι ἐνυπόθηκον εἰς τὸ Δημόσιον μέχρι τῆς ἀποπληρωμῆς του.

Τὸ τίμημα ἐξοφλεῖται χρεωλυτικῶς ὑπὸ τοῦ συνεταιρισμοῦ τοῖς μετρητοῖς εἰς 20 ἐτησίας δόσεις. Τὰ ἐν τῷ μεταξὺ καταβληθέντα μισθώματα συμψηφίζονται εἰς τὰς τοκοχρεωλυτικὰς δόσεις. Μετὰ τὴν μεταβίβασιν τῆς κυριότητος γίνεται ἡ ὁριστικὴ διανομή. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ὁριστικῆς διανομῆς καὶ τὴν ἔκδοσιν καὶ παράδοσιν εἰς τοὺς κληρούχους τῶν τίτλων κληρουχίας δύνανται οὗτοι νὰ προεξοφλήσουν τὸ χρέος των. Τότε ἀπαλλάσσονται οὗτοι τῆς ἀλληλεγγύης τὰ δὲ τεμάχια τοῦ κλήρου των θεωροῦνται αὐτοδικαίως ἀπηλλαγμένα τῆς ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου ὑποθήκης.

Εἰς τοὺς ἀγροτικοὺς συνεταιρισμοὺς ἐπιτρέπεται ἐκτὸς τῆς κυρίας αὐτῶν ὡς ἄνω ἐργασίας νὰ προβαίνουν καὶ εἰς ἄλλας οὐχὶ παρακινδυνευμένας τοιαύτας, ὡς πιστωτικάς, ἀλληλασφαλιστικάς, προμηθευτικάς, ἐγγείων βελτιώσεων τοῦ κτήματος, ἐὰν ἡ διεξαγωγὴ αὐτῶν ἀποφασισθῇ ὑπὸ τῶν 3]5 τῶν συνεταίρων καὶ ἐγκριθῇ ὑπὸ τῆς ἁρμοδίας γεωργικῆς ὑπηρεσίας.

Τελευταίως μάλιστα διὰ τοῦ ἄρθρου 2 τοῦ νόμου 5289 ἐπεδιώχθη νὰ δυσκολευθῇ ἡ συμμετοχὴ τῶν συνεταίρων ἀγροτικῶν συνεταιρισμῶν εἰς γεωργικοὺς τοιούτους ἐπιδιώκοντας σκοπούς, οἱ ὁποῖοι ἐπιδιώκονται καὶ ὑπὸ τῶν ἀγροτικῶν συνεταιρισμῶν (π.χ. πιστωτικοί, προμηθευτικοί).

Διὰ τῆς σχετικῆς διατάξεως φαίνεται ὅτι ἐπεδιώχθη ἡ συγκέντρωσις εἰς τὸν ἀγροτικὸν συνεταιρισμὸν τῆς διεξαγωγῆς ὅλων τῶν χρησίμων εἰς τοὺς συνεταίρους ἐργασιῶν (1). Συνήθως ὅμως οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι περιορίζονται μόνον εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν πληρωμὴν τῆς ἀξίας τοῦ παραχωρηθέντος κτήματος. Διὰ τὴν κατὰ τὰ λοιπὰ ἐξυπηρέτησίν των οἱ ἀκτήμονες καλλιεργηταὶ ἱδρύουν ἢ μετέχουν εἰς χωριστοὺς συνεταιρισμούς, συνήθως πιστωτικούς, καὶ τοῦτο κυρίως λόγῳ τῶν περιορισμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους διὰ τῆς σχετικῆς νομοθεσίας, ὡς ἀνωτέρω ἐξετέθη, ἔχουν ὑποβληθῇ οἱ ἀγροτικοὶ συνεταιρισμοί. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἀγροτικοὶ συνεταιρισμοὶ ἐκτελοῦντες πιστωτικὰς ἐργασίας.

Οὐχ' ἧττον χρήσιμον θὰ ἦτο νὰ ἐπιδίδωνται οὗτοι εἰς ἐργασίας ἀποβλεπούσας γενικῶς τὴν βελτίωσιν τοῦ κτήματος, ὡς εἰς τὴν κατασκευὴν καὶ διατήρησιν ἀποστραγγιστικῶν αὐλάκων κ.λ.π. καθὼς καὶ εἰς τὴν ἀπόκτησιν κοινῶν μέσων παραγωγῆς, τὰ ὁποῖα εἷς ἕκαστος τῶν παραγωγῶν ἀδυνατεῖ ἢ δὲν συμφέρει ν' ἀποκτήσῃ. Προκειμένου περὶ μικρῶν ἔργων ἐγγείων βελτιώσεων οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι ἔχουν ἐκ τοῦ νόμου

(1) Σχετικῶς ἴδε περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς» 1931 φύλλ. 5-6, ἄρθρον ἐπὶ τοῦ νομοσχεδίου περὶ συνεταιρισμῶν.

τὴν εὐχέρειαν νὰ ἐπιβάλλουν εἰς τοὺς συνεταίρους των ὑποχρεωτικὴν ἐργασίαν. Οἱ συνέταιροι δύνανται νὰ καταβάλουν ἀντισήκωμα αὐτῆς τῆς ἐργασίας, τὸ ὁποῖον, ὡς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἡμερομισθίων ὁρίζεται ὑπὸ τῆς γενικῆς συνελεύσεως τοῦ συνεταιρισμοῦ.

Σήμερον μεγάλως διευκολύνεται ἡ ἐξεύρεσις τῶν ἀπαραιτήτων πρὸς τοῦτο κεφαλαίων ἐκ μέρους τῶν ἀγροτικῶν συνεταιρισμῶν, διότι διὰ τοῦ ἄρθρου 2 τοῦ καταστατικοῦ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης ἐπετράπη εἰς αὐτὴν πρὸς ἀσφάλειαν τῶν μεσοπροθέσμων καὶ μακροπροθέσμων χορηγήσεών της εἰς ἀποκαταστα θέντας καλλιεργητὰς νὰ ἐγγράφῃ πρώτην ὑποθήκην ἐπὶ τῶν παραχωρηθέντων εἰς αὐτοὺς ἐπὶ νομῇ κτημάτων ἀνηκόντων κατὰ κυριότητα εἰς τὸ Κράτος. Ἡ ὑποθήκη παρακολουθεῖ τὸ κτῆμα καὶ ἐν περιπτώσει μεταβιβάσεως τῆς κυριότητος εἰς συνεταιρισμοὺς καὶ εἰς ἀποκαταστα θέντας ἀγρότας.

Προφανῶς ἡ διάταξις αὕτη ἐξασφαλίζουσα τὴν Τράπεζαν καθιστᾷ εὐχερεστέραν τὴν χρηματοδότησιν τῶν ἀγροτικῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῶν συνεταίρων των, διὰ τῶν ἀπαραιτήτων κεφαλαίων πρὸς ἀπόκτησιν ἐφοδίων, ἐπιχείρησιν ἔργων βελτιώσεως τοῦ κτήματος κ.λ.π.

Διὰ διατάγματος δύναται ν' ἀνατεθῇ εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει ἡ δικαιοδοσία ἐπὶ τῶν ἀγροτικῶν συνεταιρισμῶν ὑπογραφομένης πρὸς τοῦτο συμβάσεως.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1931 ὑπῆρχον ἐν συνόλῳ 1641 συνεταιρισμοὶ ἀποκαταστάσεως ἀκτημόνων καλλιεργητῶν.

Κατὰ τμήματα τῆς χώρας κατανέμονται ὡς ἑξῆς οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι.

Τμήματα	Ἀριθ. συν)σμῶν
Πελοπόννησος	7
Στερεὰ Ἑλλὰς καὶ Εὔβοια	236
Θεσσαλία	438
Μακεδονία	415
Θράκη	14
Ἤπειρος	523
Νῆσοι Αἰγαίου	8
	1641

Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι ἔχουν μέλη 124.491.

Παρεχωρήθησαν εἰς αὐτοὺς 7.650.746 στρέμματα ἐναντι τῶν μέχρι τοῦδε 11.420.542 στρεμμάτων ἀναγκαστικῶς ἀπαλλοτριωθέντων.

Ἔναντι τῶν ἀρχικῶς ἐγγραφέντων 124.491 μελῶν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς ὡς δικαιουμένων ἀποκαταστάσεως, ἀπεκατεστάθησαν ὁριστικῶς μέχρι τέλους τοῦ 1931 104.111 μέλη (1).

(1) **Ἡ κατ' ἀρχὴν συμμετοχὴ εἰς τὸν συνεταιρισμὸν δὲν ἀποτελεῖ καὶ ὁριστικὴν ἀναγνώρισιν ὅτι ὅλοι οἱ μετέχοντες δικαιοῦνται ἀποκαταστάσεως. Οὗτοι κατατάσσονται ὁριστικῶς ὡς δικαιούμενοι γεωργικῆς ἀποκαταστάσεως ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἀπαλλοτριώσεων.**

4. ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΕΓΓΕΙΩΝ ΒΕΛΤΙΩΣΕΩΝ.

Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι εἶναι ἐντελῶς νέοι διὰ τὴν χώραν μας, εἰσαχθέντες τελευταίως διὰ τοῦ νόμου 4639 τοῦ ἔτους 1930. Συγχρόνως ἱδρύθη εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Γεωργίας καὶ εἰδικὴ ὑπηρεσία, ἡ διεύθυνσις τεχνικῶν ἔργων, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνετέθη ἡ ὀργάνωσις τῶν συνεταιρισμῶν τούτων, ἡ τεχνικὴ αὐτῶν καθοδήγησις, καθὼς καὶ ἡ οἰκονομικὴ καὶ διοικητικὴ παρακολούθησίς των.

Διὰ τῶν συνεταιρισμῶν τούτων ἐπιδιώκεται ἡ ἐκτέλεσις ἔργων ἐγγείων βελτιώσεων τοπικῆς φύσεως, διὰ τὰ ὁποῖα κρίνεται ἐπαρκὴς τεχνικῶς, διοικητικῶς καὶ οἰκονομικῶς ὁ συνεταιρισμὸς καὶ ἐπομένως δὲν χρειάζεται ἡ χρησιμοποίησις ἰσχυροτέρας ὀργανώσεως, ὡς γίνεται διὰ τὰ μεγαλύτερα ἔργα τῆς αὐτῆς φύσεως.

Αἱ βελτιώσεις τὰς ὁποίας δύνανται νὰ ἐπιδιώξουν οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι εἶναι αἱ ἑξῆς:

α) Ἀποξήρανσις, ἀποστράγγισις ἢ ἐξυγίανσις ἑλῶν ἢ ὑγρῶν ἐδαφῶν ἢ ἑλωδῶν ἐκτάσεων πρὸς γεωργικὴν ἐκμετάλλευσιν καὶ ἐπαύξησιν τῆς παραγωγικότητος καὶ τῆς ἀξίας αὐτῶν.

β) Διευθέτησις, ἀναβάσωσις χειμάρρων, καθορισμὸς καὶ ἐκχωμάτωσις ρυάκων καὶ διατήρησις κοίτης καὶ ὄχθων τῶν ποταμῶν, πρὸς προστασίαν συνοικισμῶν, καλλιεργειῶν ἢ συγκοινωνιῶν.

γ) Συλλογή, μεταφορά, διοχέτευσις καὶ ἐκμετάλλευσις ρεόντων ἢ ὑπογείων ὑδάτων πρὸς ἄρδευσιν ἢ ὑδρολίπανσιν ἐδαφῶν.

δ) Κατασκευὴ καὶ συντήρησις ἀγροτικῶν ὁδῶν.

ε) Ἐκτέλεσις ὑδραυλικῶν ἔργων πρὸς παραγωγὴν ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας.

ς) Ἐκτέλεσις ἔργων πρὸς προστασίαν συνοικισμῶν, καλλιεργειῶν ἢ συγκοινωνιῶν ἐκ θαλασσίων ὑδάτων.

ζ) Μηχανικὴ κατεργασία τοῦ ἐδάφους.

η) Πᾶσα ἄλλη ἐκτέλεσις ἔργων, σκοπὸν ἐχόντων κατὰ σταθερὸν τρόπον τὴν ἐπαύξησιν τῆς παραγωγικότητος τῶν ἐδαφῶν.

Τὰ ἔργα πρέπει νὰ εἶναι κοινῆς ὠφελείας ἢ ἀνάγκης.

Ἡ συμμετοχὴ εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τούτους εἶναι ὑποχρεωτικὴ δι' ὅλα τὰ κτήματα ἢ τὰς ἐγκαταστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἤθελον ὠφεληθῇ ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως τῶν συνεταιρισμῶν, ἐφ' ὅσον ζητηθῇ ἡ ἵδρυσίς των ὑφ' ὡρισμένου ἀριθμοῦ κυρίων τῶν ἀνωτέρω κτημάτων καὶ ἐγκαταστάσεων καὶ ἤθελε τελικῶς ἐγκριθῇ αὕτη ἁρμοδίως.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὀνομάζονται καὶ ἀναγκαστικοὶ οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι, διότι ὑποχρεοῦνται εἰς συμμετοχὴν εἰς αὐτοὺς καὶ οἱ μὴ ζητήσαντες ἢ μὴ θέλοντες νὰ συμμετάσχουν.

Κατὰ κανόνα ἀπαιτεῖται νὰ ζητηθῇ ἡ ἵδρυσις τοῦ συνεταιρισμοῦ ἀπὸ τὸ ἥμισυ πλέον ἑνὸς τοὐλάχιστον τῶν ἐνδιαφερομένων ἰδιοκτητῶν,

ἐπιτρέπεται ὅμως δι' ὡρισμένα ἔργα νὰ ὁρισθῇ διὰ διατάγματος ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς ἵδρυσιν τοῦ συνεταιρισμοῦ ἰδιοκτητῶν περιορίζεται εἰς τὰ δύο πέμπτα τῶν ἐνδιαφερομένων. Τοιαῦτα ἔργα εἶναι: Συντήρησις φυσικῶν ῥοῶν, ἄρσις ἐμποδίων τῆς ἐκροῆς πλημμύρας, ὅταν αὕτη εἶναι ἀναγκαία πρὸς πρόληψιν αὐτῆς, διατήρησις τῆς καθαριότητος τοῦ ὕδατος, προάσπισις συνοικισμῶν καὶ καλλιεργειῶν ἐκδήλως ἀπειλουμένων ἐκ χειμάρρων ἢ ποταμῶν, ἀποκατάστασις ἢ ἐξασφάλισις συγκοινωνιῶν, ἀποξήρανσις ἑλῶν ἢ ἑλωδῶν ἐκτάσεων διὰ λόγους ὑγείας, βελτίωσις ἀρδευτικῶν συνθηκῶν. Οἱ ἀναγκαστικοὶ συνεταιρισμοὶ ὑπόκεινται ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας συνισταμένην εἰς τεχνικὸν ἔλεγχον τῆς μελέτης καὶ ἐκτελέσεως τῶν ἔργων καὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν καὶ διοικητικὴν παρακολούθησιν αὐτῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου καὶ τοῦ καταστατικοῦ.

Πλὴν τοῦ Ὑπουργείου κατὰ περιφερείας ἀσκεῖται ἡ ἐποπτεία ἐπὶ τῶν συνεταιρισμῶν τούτων καὶ δι' εἰδικῆς ἐποπτικῆς ἐπιτροπῆς ἀποτελουμένης ἐκ τοῦ νομάρχου, τοῦ διευθυντοῦ κατασκευῶν ἢ τοῦ ἀναπληρωτοῦ αὐτοῦ, τοῦ προϊσταμένου γεωργικῆς ὑπηρεσίας, τοῦ ἐπιθεωρητοῦ ἢ ἐπόπτου τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ τοῦ ἁρμοδίου δημάρχου ἢ προέδρου τῆς κοινότητος.

Ἡ ἐποπτικὴ ἐπιτροπὴ ὑπάγεται ὑπὸ τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας, ἡ δὲ ἁρμοδιότης αὐτῆς δὲν εἶναι μόνον ἐποπτικὴ ἀλλὰ καὶ ἔν τινι μέτρῳ καὶ διοικητική, διότι ὡρισμέναι πράξεις ἢ ἀποφάσεις τοῦ συνεταιρισμοῦ ὑπόκεινται ὑπὸ τὴν ἔγκρισίν της.

Ὁ νόμος διαγράφει λεπτομερῶς τὴν διαδικασίαν τῆς συστάσεως τῶν συνεταιρισμῶν, ἀποτελουμένων τοὐλάχιστον ἐξ ἑπτὰ προσώπων. Αὕτη διεξάγεται ἐπιμελείᾳ τῆς ἁρμοδίας τοπικῆς ἐπιτροπῆς. Μετὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν σχετικῶν διατυπώσεων καταρτίζεται καὶ ὑπογράφεται τὸ καταστατικόν. Τὸ καταστατικὸν μετὰ τὴν ὑπογραφὴν διαβιβάζεται πρὸς τὸν ἁρμόδιον εἰρηνοδίκην, ἵνα βεβαιώσῃ οὗτος ὅτι οἱ ἱδρυταὶ εἶναι ἰδιοκτῆται κτημάτων ἐνδιαφερομένων διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων. Ἡ βεβαίωσις αὕτη προκύπτει ἐξ ἐξετάσεως γινομένης ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν εἰς τὸν νόμον διαγραφομένην διαδικασίαν. Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς βεβαιώσεως τὸ καταστατικὸν ὑποβάλλεται ὑπὸ τοῦ εἰρηνοδίκου εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Γεωργίας μετὰ τῶν σχετικῶν ἐγγράφων πρὸς ἔγκρισιν. Τοῦτο ἐγκρίνει τὸ καταστατικὸν ἐντὸς δύο μηνῶν ἀπὸ τῆς ὑποβολῆς του, ἔχει ὅμως δικαίωμα τροποποιήσεως αὐτοῦ, εἴτε διὰ τὴν προσαρμογήν του πρὸς τὸν νόμον, εἴτε διὰ τὴν πληρεστέραν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐπιδιωκομένων ὑπὸ τοῦ συνεταιρισμοῦ σκοπῶν.

Ἡ πρᾶξις τῆς ἐγκρίσεως κοινοποιεῖται εἰς τὸν εἰρηνοδίκην, τὴν ἐποπτικὴν ἀρχὴν καὶ τὸν συνεταιρισμόν. Ἀπὸ τῆς ἐγκρίσεώς του ἀποτελεῖ οὗτος νομικὸν πρόσωπον δημοσίου δικαίου.

Ἡ διοίκησις τοῦ συνεταιρισμοῦ ἀνήκει εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν καὶ τὸ διοικητικὸν συμβούλιον. Ὡρισμέναι πράξεις ὅμως τοῦ συνεταιρι-

σμοῦ ὑπόκεινται εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς. Αἱ μελέται τῶν ἔργων ἐκπονοῦνται ἢ ἐγκρίνονται ὑπὸ τῆς διευθύνσεως τεχνικῶν ἔργων τοῦ Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας, ἐπὶ δὲ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν ἀποφασίζει ἡ αὐτὴ ὑπηρεσία μετὰ προηγουμένην ἔγκρισιν τῶν προϋπολογισμῶν ὑπὸ τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ἐποπτικὸν συμβούλιον δὲν ὑπάρχει, ἀντικαθιστάμενον ὑπὸ τῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς.

Τὰ κεφάλαια τοῦ συνεταιρισμοῦ σχηματίζονται διὰ τῶν συνεταιρικῶν μερίδων, τῶν ἐκτάκτων εἰσφορῶν καὶ τοῦ ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου.

Ἕκαστος συνέταιρος ἀποκτᾶ ἀριθμὸν μερίδων ἀνάλογον πρὸς τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ὑπὸ βελτίωσιν διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ κτημάτων του καὶ ἀνάλογον πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς ὠφελείας αὐτῶν. Αἱ συνεταιρικαὶ μερίδες δὲν ἀνήκουν εἰς τοὺς συνεταίρους ἀλλὰ εἰς τὰ εἰς αὐτοὺς ἀνήκοντα κτήματα τὰ μετέχοντα εἰς τὸν συνεταιρισμόν, μεθ' ὧν καὶ αὗται μεταβιβάζονται εἰς τυχὸν γενόμενον νέον κύριον αὐτῶν.

Αἱ ἔκτακτοι εἰσφοραὶ καταβάλλονται ἐπίσης ὑπὸ τῶν συνεταίρων ἀναλόγως τῶν μερίδων των καὶ χρησιμεύουν διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ὑπὸ τοῦ συνεταιρισμοῦ συναπτομένων δανείων πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὸν ἀντικειμενικὸν αὐτοῦ σκοπόν. Οἱ ἐξερχόμενοι τοῦ συνεταιρισμοῦ εὐθύνονται μόνον διὰ τὰς μέχρι τῆς ἐξόδου των κατανεμηθείσας εἰς βάρος των εἰσφοράς.

Ὁ τρόπος τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου κανονίζεται διὰ τοῦ καταστατικοῦ. Κατὰ τὸ ἐκπονηθὲν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου ὑπόδειγμα, τοῦτο σχηματίζεται ἐκ τῶν δικαιωμάτων ἐγγραφῆς τὰ ὁποῖα καταβάλλουν οἱ συνέταιροι, ἐκ δωρεῶν, προστίμων ὡς καὶ ἐκ τῆς διαθέσεως ὑπὲρ αὐτοῦ 5 ο/ο ἐκ τῶν ἐτησίων ἀκαθαρίστων εἰσπράξεων τοῦ συνεταιρισμοῦ ἐκ τῶν ἐργασιῶν, αἵτινες ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ κτήματος. Ὁ σχηματισμὸς τούτου συνεχίζεται κατὰ τὸ καταστατικὸν μέχρις ὅτου φθάσῃ τὸ σύνολον τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ συνεταιρισμοῦ.

Ἡ περιουσία τοῦ συνεταιρισμοῦ εὐθύνεται διὰ τὰς ὑποχρεώσεις αὐτοῦ, δι' ἐξόφλησιν τῶν ὁποίων χρησιμοποιεῖται αὕτη, συμπληρωματικῶς δὲ αἱ ἐπιβαλλόμεναι ὡς ἄνω ἔκτακτοι εἰσφοραί.

Συνήθως οἱ ἀνωτέρω πόροι χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν τοκοχρεωλυτικὴν ἐξόφλησιν τῶν συναπτομένων ὑπὸ τοῦ συνεταιρισμοῦ δανείων διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων. Εἰς ἐξασφάλισιν δὲ τῶν δανείων τούτων ἐπιτρέπεται εἰς τὸν συνεταιρισμὸν νὰ δώσῃ εἰς ὑποθήκην τὰ μετέχοντα εἰς αὐτὸν ἀκίνητα.

Ὁ νόμος καθορίζει τοὺς ὅρους ἐγγραφῆς καὶ διαγραφῆς ἢ ἀποχωρήσεως τῶν συνεταίρων μετὰ τὴν ἔγκρισιν τοῦ συνεταιρισμοῦ.

Ὁ συνεταιρισμὸς δικαιοῦται νὰ κατασκευάζῃ ἐπὶ τῶν κτημάτων τῶν συνεταίρων τὰς ἀναγκαίας διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τοῦ συνεταιρισμοῦ ἐγκαταστάσεις. Ἐν περιπτώσει ἀντιρρήσεως ἀποφασίζει ἡ ἐποπτικὴ ἀρχή.

Οἱ συνέταιροι δικαιοῦνται ἀποζημιώσεως διὰ τὰς ἐκ τοῦ λόγου τούτου τυχὸν ζημίας, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν.

Τὸ διοικητικὸν συμβούλιον δύναται νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς ἄρρενας συνεταίρους ἡλικίας ἄνω τῶν 18 ἐτῶν ἐκτὸς ὡρισμένων προσώπων, ὡς τῶν ὑπερηλίκων, ἀνικάνων κλπ. τὴν ὑποχρέωσιν προσωπικῆς ἐργασίας διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ἐπίσης δύναται νὰ ὑποβάλῃ εἰς ἐργασίαν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τὰ κτήνη τῶν συνεταίρων. Δύναται ὅμως νὰ ἐπιτραπῇ ἡ καταβολὴ τοῦ τιμήματος τῆς ἐργασίας εἰς χρῆμα.

Διὰ τοῦ νόμου προβλέπεται καὶ ἡ συγκρότησις ἑνώσεων ἀναγκαστικῶν συνεταιρισμῶν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἐν συνεργασίᾳ ἔργων κοινῆς δι' ὅλους τοὺς συνεταιρισμοὺς ὠφελείας.

Κατὰ τὰ λοιπὰ ὁ νόμος περὶ ἀναγκαστικῶν συνεταιρισμῶν ἐγγείων βελτιώσεων, ὅπου δὲν χρειάζεται ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν συνεταιρισμῶν τούτων ν' ἀποκλίνῃ, ἔχει καταρτισθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γενικῆς περὶ συνεταιρισμῶν νομοθεσίας, ἤτοι τοῦ νόμου 602 καὶ τῶν μεταγενεστέρων νόμων οἱ ὁποῖοι τὸν ἐτροποποίησαν.

Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι μόλις τελευταίως τεθέντες εἰς ἐφαρμογὴν δὲν δύναται νὰ παρουσιάσουν ἀκόμη παρὰ περιωρισμένην δρᾶσιν. Πάντως ὅμως τινὰ ἐκ τῶν στοιχείων τῆς μέχρι τοῦδε κινήσεώς των εἶναι ἀρκετὰ ἐνδιαφέροντα.

Ἐκ σχετικῆς ἐκθέσεως τῆς ἀρμοδίας ὑπηρεσίας τεχνικῶν ἔργων τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας περὶ τῶν πεπραγμένων μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1931 προκύπτουν τὰ ἑξῆς:

Μέχρι τέλους τοῦ ἔτους τούτου ἱδρύθησαν ἐν συνόλῳ 17 ἀναγκαστικοὶ συνεταιρισμοί.

Ἐξ αὐτῶν λειτουργοῦν.

Εἰς τὴν Πελοπόννησον	3
Εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ Εὔβοιαν	7
Εἰς τὴν Θεσσαλίαν	1
Εἰς τὴν Μακεδονίαν	2
Εἰς τὴν Ἤπειρον	2
Εἰς τὴν Κρήτην	2

Ἐξ αὐτῶν εἶναι

Ἀρδευτικοὶ	8
Ἀρδευτικοὶ καὶ ἀποξηραντικοὶ	2
Ἀποξηραντικοὶ	6
Ἀντιπλημμυρικοὶ	1

Αἱ ὑπὸ βελτίωσιν ἐκτάσεις καθὼς καὶ αἱ προϋπολογιζόμεναι δαπάναι κατὰ κατηγορίαν συνεταιρισμῶν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἱδρυθέντων ἐμφανίζονται ὡς ἑξῆς:

	Στρέμματα	Ἀξία ἔργων εἰς δραχμὰς
Ἀρδευτικοί	60.641	13.900.000
Ἀρδευτικοὶ καὶ ἀποξηραντικοί	26.600	21.500.000
Ἀποξηραντικοί	31.824	33.000.000
Ἀντιπλημμυρικοί	7.956	1.400.000
	127.021	69.800.000

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνδιαφερομένων ἰδιοκτητῶν ἀνέρχεται ἐν συνόλῳ εἰς 6750 περίπου. Αἱ μερίδες κυμαίνονται μεταξὺ 300 καὶ 2000 δρχ. ἑκάστη. Ἡ διάρκεια τῶν ἀπαιτουμένων δανείων μεταξὺ 5 ἕως 10 ἐτῶν.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἱδρυθέντων εὑρίσκοντο ἀκόμη ὑπὸ ἵδρυσιν κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1931 47 ἀναγκαστικοὶ συνεταιρισμοὶ τῶν αὐτῶν ὡς ἄνω σκοπῶν.

Αἱ ὑπὸ βελτίωσιν ἐκτάσεις καθὼς καὶ αἱ ἀπαιτούμεναι διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων δαπάναι ὑπολογίζονται κατὰ κατηγορίαν τῶν ὑπὸ ἵδρυσιν συνεταιρισμῶν ὡς ἑξῆς:

	Στρέμματα	Ἀξία ἔργων εἰς δραχμὰς
Ἀρδευτικοί	160.000	40.000.000
Ἀποξηραντικοί	70.000	80.000.000
Ἀντιπλημμυρικοί		20.000.000
	Σύνολον δαπάνης	140.000.000

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω εὑρίσκεται ὑπὸ ἵδρυσιν καὶ ὁ Πανθεσσαλικὸς Συνεταιρισμὸς ὁ Πηνειός, ὁ ὁποῖος διέπεται ὑπὸ τοῦ νόμου 5556 συμπληρώσαντος τὸν νόμον 4639. Δ' αὐτοῦ κατέστη δυνατὴ ἡ λειτουργία συνεταιρισμῶν ἐγγείων βελτιώσεων, ἐκτεινομένων εἰς περισσοτέρας περιφερείας καὶ ἀφορώντων εἴτε τὴν προστασίαν ἀπὸ τῶν πλημμυρῶν ποταμοῦ, εἴτε τὴν ἄρδευσιν διὰ ποταμίων ὑδάτων.

Σκοπὸς αὐτοῦ εἶναι ἡ κατασκευὴ ἀντιπλημμυρικῶν ἔργων εἰς τὸν Πηνειόν, ἡ δαπάνη τῶν ὁποίων ὑπολογίζεται εἰς 150 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Ἓν ἀπὸ τὰ σοβαρώτερα ζητήματα διὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς αὐτοὺς εἶναι ἡ ἐξεύρεσις τῶν κεφαλαίων, ἡ ὁποία ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας δὲν εἶναι εὐχερής.

5. ΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ.

α) Γενικὰ περὶ τῆς κινήσεως.

Ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ὡς ἀστικοὶ συνεταιρισμοὶ χαρακτηρίζονται ὑπὸ τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας πάντες οἱ ἀποτελούμενοι κατὰ πλειονότητα ἐκ συνεταίρων ἄλλων ἐπαγγελματικῶν τάξεων, ἐκτὸς τῆς γεωργικῆς.

Εἰσαγωγικῶς πρὸς διασάφησιν ὀφείλομεν νὰ ὑπομνήσωμεν τὰ ἑξῆς ἐν σχέσει μὲ τοὺς ἀστικοὺς συνεταιρισμούς:

Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι, ἐδρεύοντες κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰ ἀστικὰ κέντρα, κατ' οὐδὲν σχεδὸν διαφέρουν ὡς πρὸς τὰς ἐπιδιώξεις αὐτῶν ἀπὸ τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμούς. Οὗτοι ἔχουν τοὺς αὐτοὺς σκοποὺς μὲ τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμούς, συνισταμένους γενικῶς εἰς τὴν ὑποβοήθησιν τῆς ἐπαγγελματικῆς ἢ οἰκιακῆς οἰκονομίας τῶν συνεταίρων, διὰ τῆς διεξαγωγῆς συνεταιρικῶς ἐργασιῶν τινῶν ἐκ τῶν χρησίμων εἰς αὐτάς.

Ἀπὸ ἀπόψεως γενικωτέρου σκοποῦ οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι δύνανται, ὡς ἄλλως τε καὶ οἱ γεωργικοί, νὰ διαιρεθοῦν εἰς συνεταιρισμοὺς καταναλωτῶν καὶ παραγωγῶν.

Οἱ πρῶτοι εἶναι ἀλλαχοῦ οἱ μᾶλλον διαδεδομένοι ἀλλὰ καὶ οἱ περισσότερον ἐνδιαφέροντες ἐκ τῶν γενικῶς καλουμένων ἀστικῶν συνεταιρισμῶν. Τοιοῦτοι δύνανται νὰ εὐδοκιμήσουν καὶ εὐδοκιμοῦν ἀλλαχοῦ καὶ εἰς τὴν Ὕπαιθρον. Οἱ ἀστικοὶ καταναλωτικοὶ συνεταιρισμοὶ ἔχουν κατὰ κανόνα διὰ τὰ μέλη των μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον ἀπὸ τοὺς γεωργικοὺς καταναλωτικούς, διότι εἰς τὰς πόλεις οἱ καταναλωταὶ εἶναι πλήρως ἐξηρτημένοι ἐκ τῆς ἀγορᾶς, ἐνῷ οἱ ἀγρόται καταφεύγουν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς αὐτοὺς συνήθως συμπληρωματικῶς καὶ ἐπικουρικῶς, ἱκανοποιοῦντες εἰς ἱκανὸν βαθμὸν τὰς ἀνάγκας των ὡς καταναλωτῶν ἐκ τῆς ἰδίας παραγωγῆς.

Οἱ ἀστικοὶ συνεταιρισμοὶ παραγωγῶν δύνανται νὰ διαιρεθοῦν ἀπὸ ἀπόψεως ἐπαγγελματικῆς εἰς δύο κατηγορίας, εἰς τοὺς ἐπαγγελματικοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν μικροαστῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπιδιώκουν τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἐπαγγελματικῆς αὐτῶν οἰκονομίας (π.χ. πιστωτικοί, προμηθευτικοὶ κ.λ.π.), καὶ εἰς τοὺς ἐργατικοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν ἡμερομισθίων ἐργατῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπιδιώκουν τὴν ἐπαγγελματικὴν χειραφέτησιν τῶν μελῶν των καὶ τὴν ἀπασχόλησιν αὐτῶν εἰς συνεταιρικὰς ἐπιχειρήσεις λειτουργούσας διὰ λογαριασμὸν τοῦ συνόλου.

Καὶ παρ' ἡμῖν οἱ ἀστικοὶ συνεταιρισμοὶ ὡς ἦτο φυσικὸν διεμορφώθησαν κατὰ τὴν ἀνωτέρω γενομένην διάκρισιν.

Γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα, χωρὶς βέβαια νὰ παύῃ νὰ εἶναι καὶ ἀπὸ τώρα ἀκόμη ἐνδιαφέρουσα, δὲν ἐσημείωσε ὅμως τὴν ἔντασιν καὶ ἴσως ἀπὸ ὡρισμένης ἀπόψεως, παρὰ τὸ πολυάριθμον σχετικῶς τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν, τὴν ἔκτασιν, τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει ἡ ἀνάπτυξις τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν. Τοῦτο νομίζομεν ὅτι πρέπει ν' ἀποδοθῇ ἄλλοτε μὲν εἰς τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς εὐδοκίμησιν τῶν συνεταιρισμῶν τούτων προϋποθέσεων, ἄλλοτε δὲ εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐνδιαφέροντος καὶ δικαίας ἐκτιμήσεως τῆς σημασίας τῶν συνεταιρισμῶν ἐκ μέρους τῶν ἡγετῶν τῶν μικροεπαγγελματικῶν, ἐργατικῶν καὶ ὑπαλληλικῶν τάξεων, καθὼς πολλάκις καὶ εἰς τὴν πρὸς ἄλλας κατευθύνσεις ἢ πρὸς πεπλανημένας συνεταιριστικὰς τοιαύτας στροφῆς τοῦ ἐνδιαφέροντος αὐτῶν.

Ἐκ τῶν συνεταιρισμῶν τῶν παραγωγῶν, οἱ ἐργατικοὶ συνεταιρισμοὶ

παραγωγῆς καὶ ἐργασίας προσείλκυσαν ζωηρῶς τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐργατῶν. Πρὸς τούτους ἐστράφησαν πολλοὶ ἡμερομίσθιοι ἐργάται, τεχνῖται καὶ ἁπλοῖ ἐργάται διὰ νὰ καταστοῦν δι' αὐτῶν ἀνεξάρτητοι ἐπαγγελματικῶς.

Οἱ μικροεπαγγελματίαι ἐνδιεφέρθησαν κυρίως διὰ τοὺς προμηθευτικοὺς συνεταιρισμούς, τῶν ὁποίων ἡ κίνησις εἶναι κάπως ζωηρά, ὄχι μόνον ἀπὸ ἀπόψεως ἀριθμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἀποτελεσμάτων, ἐξ ὡρισμένων δὲ ἐνδείξεων δύναται κανεὶς νὰ συμπεράνῃ ὅτι αὕτη θὰ ἐξακολουθήσῃ συνεχῶς νὰ γίνεται ζωηροτέρα καὶ ἰσχυροτέρα. (Προμηθευτικοὶ συνεταιρισμοὶ αὐτοκινητιστῶν, ραπτῶν, ὑποδηματοποιῶν, ἀρτοποιῶν, ἁλιέων κ.λ.π.).

Ἀντιθέτως, εἶναι πολὺ περιωρισμένη ἡ κίνησις τῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἶναι σχετικῶς ἐλάχιστος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων αὐτῶν φαίνεται, καθ' ὅσον αἱ πληροφορίαι μας εἶναι ἀσφαλεῖς, ὅτι εἷς μόνος ἐργάζεται. Ὁ περιορισμὸς τῆς κινήσεως τῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν δύναται ν' ἀποδοθῇ κυρίως εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ διάφοροι ἐπαγγελματίαι εἰς τὰς πόλεις κατορθώνουν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον νὰ ἱκανοποιοῦν τὰς ἀνάγκας των διὰ τῶν τραπεζῶν, αἱ ὁποῖαι διαθέτουν εὐρὺ δίκτυον ὑποκαταστημάτων καὶ συναλλάσσονται εἰς μεγάλην κλίμακα μετ' αὐτῶν. Ὅμως δὲν δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι δὲν εἶναι ἀναγκαία καὶ εἰδικὴ ὀργάνωσις τῆς πίστεως διὰ τοὺς μικροεπαγγελματίας καὶ μικροεμπόρους, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ συνεταιρισμὸς ἀποτελεῖ ἄριστον ὄργανον πιστωτικῆς ἐξυπηρετήσεως.

Πρέπει ὅμως σχετικῶς μὲ τὸ πιστωτικὸν ἔργον τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου δρᾶσις τῶν προμηθευτικῶν συνεταιρισμῶν, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἔκ τινων ἐνδείξεων, τὰς ὁποίας ἔχομεν ὑπ' ὄψιν, συνδυάζουν ἐνίοτε τὰς ἀπὸ κοινοῦ προμηθείας μὲ τὴν ἐπὶ πιστώσει παροχὴν τῶν προμηθευομένων εἰδῶν εἰς τὰ μέλη των. Τοῦτο ἄλλως τε προκύπτει καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὸν τελευταῖον χρόνον ἱδρύσεως δεκάδος τινὸς ἀστικῶν συνεταιρισμῶν μικροεπαγγελματιῶν μὲ σκοπὸν πιστωτικὸν καὶ προμηθευτικὸν συγχρόνως.

Ἐκ τῶν συνεταιρισμῶν τῶν καταναλωτῶν μόνοι οἱ συνεταιρισμοὶ κατοικίας, οἱ παρ' ἡμῖν λεγόμενοι οἰκοδομικοὶ συνεταιρισμοί, προσείλκυσαν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μικροαστικῶν τάξεων, (ὑπαλλήλων, ἐργατῶν, ἐλευθέρων ἐπαγγελματιῶν κ.λ.π.), αἱ ὁποῖαι δι' αὐτῶν ἤλπισαν ν' ἀποκτήσουν ἰδίαν στέγην. Βεβαίως εἰς αὐτὸ συνετέλεσε καὶ ἡ ἔξωθεν δοθεῖσα ὥθησις ὑπὲρ τῶν συνεταιρισμῶν τούτων, ὀφειλομένη κυρίως εἰς τὰ ἐπανειλημμένως ληφθέντα νομοθετικὰ μέτρα πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἱδρύσεως τοιούτων συνεταιρισμῶν ἐκ μέρους τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων κ.λ.π.

Ἀντιθέτως τὸ κυριώτερον εἶδος τοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλωτῶν, οἱ συνεταιρισμοὶ προμηθείας χονδρικῶς εἰδῶν διατροφῆς, ἱματισμοῦ κ.λ.π. καὶ λιανικῆς πωλήσεως αὐτῶν εἰς τοὺς συνεταίρους, πρὸς ἐξασφάλισιν χαμηλῆς τιμῆς καὶ καλῆς ποιότητος, δὲν ἐμφανίζει σχεδὸν οὐδεμίαν

ἀξιόλογον κίνησιν. Ἴσως κατ' ἀριθμὸν δὲν ὑστεροῦν καὶ τόσον οἱ καταναλωτικοὶ συνεταιρισμοὶ ἀλλ' ὑστεροῦν ὁλοσχερῶς ἀπὸ ἀπόψεως ἀποδόσεως. Οἱ ὑπάρχοντες, ἱδρυθέντες κατὰ τὸ πλεῖστον κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ παγκοσμίου πολέμου, ὁπότε ὑφίσταντο μέγισται δυσκολίαι διὰ τὴν ἐξεύρεσιν τροφίμων, αἱ δὲ τιμαὶ αὐτῶν ἦσαν πολὺ ὑψηλαί, ἐλειτούργησαν καθ' ὅλην αὐτὴν τὴν δύσκολον περίοδον, χρησιμοποιούμενοι ὑπὸ τῶν συνεταίρων διὰ τὴν ἀσφαλεστέραν, ἐπαρκεστέραν καὶ εὐθηνοτέραν προμήθειαν εἰδῶν τινων χορηγουμένων ὑπὸ τῶν ὑπηρεσιῶν ἐπισιτισμοῦ τοῦ Κράτους. Ὅταν ὅμως ἔλειψεν ἡ ἀνάγκη τῆς δημιουργίας των, ἐγκατελείφθησαν ὑπὸ τῶν συνεταίρων καὶ περιέπεσαν εἰς ἀδράνειαν. Ἐλάχιστοι δὲ εἶναι οἱ λειτουργοῦντες σήμερον καταναλωτικοὶ συνεταιρισμοί.

Τοιαύτη ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἐμφανίζεται σήμερον ἡ κίνησις τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν, διὰ τὴν ὁποίαν παρέχομεν κατωτέρω ὅσας γενικὰς ἢ εἰδικὰς συγκεκριμένας πληροφορίας ἠδυνήθημεν νὰ συγκεντρώσωμεν. Ἀτυχῶς ἡ ἔλλειψις συγκεντρωμένων στατιστικῶν στοιχείων μᾶς ἀναγκάζει νὰ περιορισθῶμεν εἰς ὅσας πληροφορίας εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μᾶς δώσῃ ἡ ἁρμοδία ὑπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ἐθν. Οἰκονομίας καὶ εἰς ὅσας προσωπικῶς συνεκεντρώσαμεν δι' ἐπικοινωνίας μετά τινων ἐκ τῶν γνωστοτέρων ἀστικῶν συνεταιρισμῶν.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1931 ὑπῆρχον 1797 ἀστικοὶ συνεταιρισμοί, οἱ ὁποῖαι κατατάσσονται κατ' εἴδη ὡς ἑξῆς:

Εἴδη συνεταιρισμῶν	Ἀριθμὸς	Ἑκατοστιαία ἀναλογία ἐπὶ τοῦ συνόλου.
Πιστωτικοὶ	79	4.40
Προμηθευτικοὶ	238	13.24
Πωλήσεως	1	0.06
Παραγωγῆς καὶ ἐργασίας	719	40.00
Διάφοροι	34	1.90
Καταναλωτικοὶ	133	7.40
Κατοικίας	593	33.00
	1797	100.00

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1928 ἡ ἑκατοστιαία ἀναλογία ἑκάστου εἴδους ἐπὶ τοῦ συνόλου ἐνεφανίζετο ὡς ἑξῆς.

Εἴδη συνεταιρισμῶν	Ἑκατοστιαία ἀναλογια ἐπὶ τοῦ συνόλου
Πιστωτικοὶ	4.64
Προμηθευτικοὶ	12.46
Πωλήσεως	—
Παραγωγῆς καὶ ἐργασίας	46.80
Διάφοροι	1.45
Καταναλωτικοὶ	8.74
Κατοικίας	25.91
	100.00

Γενικῶς ὅμως ηὐξήθη ὁ ἀριθμὸς ὅλων τῶν εἰδῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι συνολικῶς ἀνήρχοντο εἰς τὸ τέλος τοῦ 1928 εἰς 1316.

Οἱ ἀστικοὶ συνεταιρισμοὶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς γεωργικούς, οἱ ὁποῖοι, ὡς ἐξετέθη εἶναι κατὰ μέγα μέρος ὠργανωμένοι εἰς ἑνώσεις συνεταιρισμῶν, δὲν ἔχουν μέχρι τοῦδε ὀργανωθῇ εἰς ἑνώσεις, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων ἄνευ σημασίας. Αἱ μόναι γνωσταὶ ἑνώσεις εἶναι πέντε τοιαῦται συνεταιρισμῶν ἐργατῶν ἀρβυλοποιῶν, ἱδρυθεῖσαι ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν, «Ὁμοσπονδία». Ἑκάστη τούτων ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑπτὰ συνεταιρισμούς. Ἐξ αὐτῶν τρεῖς ἐδρεύουν εἰς τὰς Ἀθήνας, μία εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ μία εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Οἱ σκοποί των εἶναι μικτοί, δηλ. σκοποὶ δευτεροβαθμίου οἰκονομικῆς συνεταιρικῆς ὀργανώσεως καὶ ἐπαγγελματοσυνεταιρικοῦ σωματείου. Ὅλαι εἶναι νέαι ἱδρυθεῖσαι κατὰ τὸ 1931. Αὗται ἀντιπροσωπεύουν 35 συνεταιρισμοὺς ἀρβυλοποιῶν ἐκ τῶν εἰς ἀρκετὰς ἑκατοντάδας ἀνερχομένων τοιούτων.

Ἡ ἔλλειψις ἑνώσεων τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν ὀφείλεται γενικῶς εἰς τὸν λόγον ὅτι οὗτοι ἱδρύονται εἰς τὰς πόλεις καὶ ἑπομένως δὲν αἰσθάνονται καὶ τόσον ἄμεσον τὴν ἀνάγκην νὰ ἑνωθοῦν μεταξύ των. Ὡς γνωστόν, πολλὰ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς δευτεροβαθμίου ὀργανώσεως τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ὀφείλονται καὶ εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι οὗτοι εἶναι διεσπαρμένοι εἰς τὴν ὕπαιθρον καὶ ἀπομεμακρυσμένοι ἀπὸ τὰ ἀστικὰ κέντρα, ὥστε νὰ μὴ δύνανται νὰ ἔλθουν εὐχερῶς μετ' αὐτῶν εἰς ἀπ' εὐθείας ἐπικοινωνίαν ἄνευ κεντρικοῦ συνεταιρικοῦ ὀργάνου, ὁποῖα εἶναι ἡ ἕνωσις. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς τοὐλάχιστον οἱ ἀστικοὶ συνεταιρισμοὶ δὲν αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην τῆς ἑνώσεως.

Εἰδικώτερον ἡ ἔλλειψις ἑνώσεων τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν, καὶ ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἐνδεδειγμέναι, ὀφείλεται εἰς τὴν καθυστέρησιν τῆς ἀναπτύξεως τῆς κινήσεως ἀπὸ ἀπόψεως ἐκτάσεως, κυρίως δὲ εἰς τὴν καθυστέρησιν τῆς ἀναπτύξεως τῶν εἰδῶν ἐκείνων τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν, τὰ ὁποῖα περισσότερον τῶν ἄλλων χρειάζεται νὰ συνενοῦνται πρὸς εὐρυτέραν συνεργασίαν. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ καταναλωτικοί, οἱ πιστωτικοί, οἱ προμηθευτικοὶ συνεταιρισμοί. Ἐκ τῶν δύο πρώτων εἰδῶν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργαζομένων συνεταιρισμῶν εἶναι ζήτημα ἂν δύναται ν' ἀποτελέσῃ καὶ τὸ κατώτατον ὅριον μελῶν, ποὺ ἀπαιτεῖ ὁ νόμος πρὸς ἵδρυσιν ἑνώσεως. Οἱ συνεταιρισμοὶ τοῦ τρίτου εἴδους, οἱ προμηθευτικοί, ἀσχολοῦνται μὲ προμηθείας ἐντελῶς διαφόρων μεταξύ των εἰδῶν, μὴ ἐπιδεκτικῶν συνενώσεως ὑπὸ ἐνιαίαν δευτεροβάθμιον ὀργάνωσιν, οἱ δὲ ὁμοειδεῖς τοιοῦτοι εἶναι διεσπαρμένοι εἰς τὰ διάφορα τμήματα τῆς χώρας, ὥστε καὶ ἐξ αὐτῶν ὁ ἀριθμὸς τῶν δυναμένων νὰ ὀργανωθοῦν εἰς ἕνωσιν περιορίζεται κατὰ περιφερείας εἰς ἐλαχίστους συνεταιρισμούς.

Κατὰ τμήματα τῆς χώρας κατανέμονται ὡς ἑξῆς οἱ ἀστικοὶ συνεταιρισμοί.

Τμήματα	Ἀριθμὸς συνεταιρισμῶν
Πελοπόννησος	102
Στερεὰ Ἑλλὰς καὶ Εὔβοια	1285
Θεσσαλία	72
Μακεδονία	194
Θράκη	20
Κρήτη	45
Ἑπτάνησος	21
Ἤπειρος	21
Κυκλάδες	8
Νῆσοι Αἰγαίου	29
	1797

Ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος, ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς ἀστικῶν συνεταιρισμῶν ἑδρεύει εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Πράγματι οἱ περισσότεροι ἀστικοὶ συνεταιρισμοὶ ἱδρύθησαν κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ κατὰ δεύτερον εἰς τὸν Πειραιᾶ. Οὕτω ἐπὶ συνόλου ὑπαρχόντων εἰς Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ Εὔβοιαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1931 1285 ἀστικῶν συνεταιρισμῶν ὑφίσταντο εἰς τὸν νομὸν Ἀττικοβοιωτίας 1245. Ἐκ τούτων συνεταιρισμοὶ παραγωγῆς καὶ ἐργασίας 564 καὶ συνεταιρισμοὶ κατοικίας 414. Ἦτοι ἐπὶ συνόλου 1245 τὰ δύο ταῦτα εἴδη συνεταιρισμῶν ἀντιπροσωπεύουν ὁμοῦ 978 συνεταιρισμούς.

β) Εἰδικώτεραι παρατηρήσεις καὶ δεδομένα περὶ τῆς κινήσεως τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν.

I. Οἱ συνεταιρισμοὶ παραγωγῆς καὶ ἐργασίας. Ἡ ἀθρόα ἵδρυσις συνεταιρισμῶν παραγωγῆς καὶ ἐργασίας ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἐργατῶν κατασκευῆς εἰδῶν στρατιωτικοῦ ἱματισμοῦ νὰ ἐπιτύχουν ἀπ' εὐθείας παραγγελίας ἐκ μέρους τοῦ Κράτους. Τοῦτο ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτύχουν οὗτοι μόνον διὰ τῆς συστάσεως συνεταιρισμῶν κατασκευῆς τοιούτων εἰδῶν, ὁπότε ὄχι μόνον διὰ τῆς συνεταιρικῆς ἐπιχειρήσεως ἀπέκτων τὴν πρὸς τοῦτο ἱκανότητα, ἀλλὰ καὶ ἠδύναντο νὰ κάμουν χρῆσιν τῆς εὐεργετικῆς διατάξεως τοῦ νόμου περὶ συνεταιρισμῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπετρέπετο ἡ εἰς αὐτοὺς ἐκ μέρους τοῦ Κράτους ἀνάθεσις τῆς κατασκευῆς στρατιωτικῶν εἰδῶν ἄνευ δημοπρασίας. Κυρίως πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἐστράφησαν οἱ ἐργάται ἀρβυλοποιοί, οἱ ὁποῖοι ἠθέλησαν διὰ τῶν συνεταιρισμῶν ν' ἀπομακρύνουν τοὺς μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Κράτους παρεμβαλλομένους προμηθευτάς, ἐρχόμενοι διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ των εἰς ἀπ' εὐθείας ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ Δημοσίου.

Αἱ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν μακρῶν πολέμων μεγάλαι ἀνάγκαι εἰς εἴδη στρατιωτικοῦ ἱματισμοῦ ηὐνόησαν τὴν κίνησιν ταύτην. Τὸ Κράτος θέλον νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν παρήγγελλε στρατιωτικὰ εἴδη, ἰδίως ὑποδήσεως, εἰς συνεταιρισμοὺς ἐργατῶν. Οὕτω ἱδρύθησαν

πλεῖστοι τοιοῦτοι συνεταιρισμοί, πολλοὶ τῶν ὁποίων ὅμως ἱδρυθέντες βεβιασμένως ἠδράνησαν ἀμέσως ὡς ἱδρύθησαν, ἄλλοι δὲ ἐξετράπησαν τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ μετατραπέντες καὶ οὗτοι εἰς ἐργολάβους, οἱ ὁποῖοι ἀνέθετον εἰς τρίτους ἐργάτας καὶ ὄχι εἰς τὰ μέλη των τὴν ἐκτέλεσιν τῶν δεδομένων παραγγελιῶν. Εἰς τοὺς λόγους τούτους ὀφείλονται τὰ μεταγενεστέρως ληφθέντα περιοριστικὰ νομοθετικὰ μέτρα ἀναφορικῶς μὲ τοὺς ὅρους ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἠδύνατο νὰ δοθοῦν παραγγελίαι ὑπὸ τοῦ Δημοσίου πρὸς τοιούτους συνεταιρισμούς (1).

Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι εἶναι ὀλιγομελεῖς, ἐξ αὐτῶν δὲ ὑπολογίζεται ὅτι μόνον οἱ ἡμίσεις ἐργάζονται, ἐμφανιζόμενοι εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ἐνεργουμένους δημοσίους συναγωνισμοὺς ἀναθέσεως κατασκευῆς εἰδῶν τῆς εἰδικότητος αὐτῶν. Χαρακτηριστικὸν δὲ εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ σήμερον ἐξακολουθεῖ σχετικῶς ἀθρόα ἡ ἵδρυσις τοιούτων.

Μεταξὺ τῶν συνεταιρισμῶν ἐργασίας ἐκεῖνοι οἵτινες ἀπέδωσαν ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα, καίτοι ὀλιγάριθμοι, εἶναι οἱ συνεταιρισμοὶ ἐργασίας, οἱ ὁποῖοι σκοπὸν ἔχουν τὴν ἐκτέλεσιν ἐργασιῶν μεταφορῶν ἀπ' εὐθείας διὰ λογαριασμὸν τῶν συνεταίρων ἐργατῶν, ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως ἐργολάβων, καὶ τὴν ἐξασφάλισιν ἐπομένως τοῦ εἰς τοὺς τελευταίους ἄλλως περιερχομένου κέρδους ὑπὲρ τῶν ἐργατῶν, εἰς τοὺς ὁποίους περιέρχεται ὑπὸ μορφὴν προσθέτου ἡμερομισθίου διὰ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὰ κέρδη τοῦ συνεταιρισμοῦ. Οὗτοι ηὐδοκίμησαν ἰδίως εἰς τοὺς μεγάλους λιμένας, κυρίως τοῦ Πειραιῶς, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῶν κατωτέρω παρατιθεμένων στοιχείων τῆς κινήσεως τῶν σπουδαιοτέρων ἐξ αὐτῶν.

II. Οἱ συνεταιρισμοὶ κατοικίας. Οὗτοι εἶναι συνέπεια τῆς ἐλλείψεως στέγης, ἡ ὁποία δημιουργηθεῖσα μεταπολεμικῶς, ἰδίως εἰς τὰς μεγάλας πόλεις καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὰς Ἀθήνας, κατέστη περισσότερον ἔντονος καὶ αἰσθητὴ ἀπὸ τῆς μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν ἀποτόμου εἰσροῆς τοῦ μεγάλου ὄγκου τοῦ προσφυγικοῦ πληθυσμοῦ.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων μέσων, διὰ τῶν ὁποίων ἐπεδιώχθη νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἡ ἔλλειψις καὶ ἡ ἀκρίβεια τῆς στέγης, ἐπεζητήθη νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ ὁ συνεταιρισμὸς κατοικίας, ὁ ὁποῖος ἐθεωρήθη ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ ἀποτελεσματικώτερα καὶ ριζικώτερα πρὸς τοῦτο μέσα, ἰδίως προκειμένου περὶ τῆς ἱκανοποιήσεως τῆς ἀνάγκης ταύτης τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ ἀξιωματικῶν, τοὺς ὁποίους εἰς τὰς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προσπαθείας των ἠδύνατο νὰ ἐνισχύσῃ καὶ τὸ Κράτος.

Πράγματι δὲ τὸ Κράτος ἀπὸ μακροῦ ἐπανειλημμένως ἔλαβε νομοθετικὰ μέτρα διὰ τῶν ὁποίων ἠθέλησε νὰ διευκολύνῃ τοὺς ὑπαλλήλους του εἰς τὴν ἀπόκτησιν εὐθηνῶν κατοικιῶν. Εἰς τὰς διὰ τῶν νομοθετημάτων τούτων περιεχομένας εὐνοίας ὀφείλεται καὶ ἡ ἀθρόα ἵδρυσις συνεταιρισμῶν κατοικίας.

Τελευταῖον τοιοῦτον νομοθέτημα εἶναι ὁ νόμος 4202 τοῦ 1929 «περὶ διευκολύνσεως συνεταιρισμῶν δημοσίων ὑπαλλήλων πρὸς ἀνέγερσιν εὐθηνῶν οἰκιῶν» (1). Διὰ τοῦ νόμου τούτου ἀφ' ἑνὸς μὲν ρυθμίζεται εἰδικῶς καὶ κατ' ἐξαίρεσιν τῆς γενικῆς νομοθεσίας περὶ συνεταιρισμῶν ἡ σύστασις τῶν συνεταιρισμῶν αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρέχονται εἰς αὐτοὺς διάφοροι εὐκολίαι καὶ ἐνισχύσεις.

Οὗτοι συνιστῶνται ἀπὸ δημοσίους πολιτικούς, στρατιωτικοὺς καὶ δικαστικοὺς ὑπαλλήλους καὶ ὑπηρέτας ἐν ἐνεργείᾳ ἢ συνταξιούχους μὲ σκοπὸν τὴν ἐξασφάλισιν εἰς αὐτοὺς κατοικίας. Αἱ διατάξεις τοῦ νόμου τούτου ἐπιτρέπεται νὰ ἐπεκταθοῦν διὰ διατάγματος καὶ ἐπὶ ὑπαλλήλων ὀργανισμῶν δημοσίου δικαίου ἢ ἐκμεταλλεύσεων δημοσίας ὠφελείας ἢ καὶ σοβαρῶν ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι ὑποκαθίστανται εἰς τὴν θέσιν τοῦ Κράτους εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὰς πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν ὑπαλλήλων των ἐνισχύσεις. Ἐπεξετάθησαν δὲ ἤδη εἰς τοὺς σιδηροδρομικοὺς ὑπαλλήλους.

Μία τῶν κυριωτέρων ἐνισχύσεων εἶναι ὅτι ἐπιτρέπεται εἰς τὸ Ταμεῖον Παρακαταθηκῶν καὶ Δανείων νὰ χρησιμοποιῇ τὰ κεφάλαιά του, καθὼς καὶ τὰ κεφάλαια ἄλλων νομικῶν προσώπων, ἰδίως ταμείων προνοίας, παρὰ τῶν ὁποίων δανείζεται πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, πρὸς παροχὴν δανείων ὑπὸ εὐνοϊκοὺς ὅρους εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς κατοικίας τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Τὰ δάνεια ταῦτα ἐγγυᾶται τὸ Κράτος, εἰς ἐξόφλησίν των δὲ ἐπιτρέπεται νὰ παραχωροῦν οἱ μὲν ἐν ἐνεργείᾳ ὑπάλληλοι τὰ 3|10 τοῦ μισθοῦ των, οἱ δὲ συνταξιοῦχοι τὰ 2|5 τῆς συντάξεώς των. Ἐκτὸς τούτου εἰσάγονται ἀτελῶς τὰ οἰκοδομικὰ ὑλικὰ καὶ ἀπαλλάσσονται αἱ κατοικίαι αὗται φόρου οἰκοδομῶν.

Ὑπὲρ τῶν συνεταιρισμῶν τούτων δὲν ἐπιτρέπεται, ὡς ἄλλοτε ἐπετρέπετο δυνάμει τῶν παλαιοτέρων σχετικῶν νομοθετημάτων, ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτρίωσις γηπέδων. Μόνον εἰς περιωρισμένην κλίμακα, εἰς περίπτωσιν τακτοποιήσεως τοῦ σχεδίου τῶν συνοικισμῶν αὐτῶν, ἐπιτρέπεται ἡ σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρον 19 τοῦ συντάγματος ἀπαλλοτρίωσις γηπέδων συνεχομένων πρὸς τὰ δι' ἀγορᾶς ὑπὸ τοῦ συνεταιρισμοῦ κτηθέντα. Ἡ διὰ τὸν ἀνωτέρω λόγον δυναμένη ν' ἀπαλλοτριωθῇ ἔκτασις δὲν δύναται νὰ ὑπερβαίνῃ τὸ 1|10 τῆς δι' ἀγορᾶς κτηθείσης. Ἡ ἀπαλλοτρίωσις προκαλεῖται διὰ διατάγματος, διὰ δὲ τὴν ἀποζημίωσιν ἐφαρμόζονται αἱ διατάξεις τοῦ νόμου ΓΨΝΑ'.

Ὁ τύπος τοῦ καταστατικοῦ τῶν οἰκοδομικῶν συνεταιρισμῶν ἐνε-

(1) Ἴδε ἄρθρον 89 ν. 602 ἐν συνδυασμῷ μὲ ν. δ. τῆς 13 Σεπτεμβρίου 1925, ἀφορῶν τὸν τρόπον συμμετοχῆς τῶν συνεταιρισμῶν εἰς δημοσίους συναγωνισμοὺς πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργων ἢ προμήθειαν εἰδῶν τοῦ Δημοσίου.

(1) Ὁ νόμος οὗτος συνεπληρώθη μεταγενεστέρως διὰ τῶν ν. 4614 καὶ 5420. Εἰς ἐκτέλεσιν δὲ αὐτοῦ ἐξεδόθησαν καὶ τὰ ἑξῆς Δ)τα: 1) τῆς 20 Ἰουλίου 1929. (Ἔγκρισις σχεδίου καταστατικοῦ) 2) τῆς 12 Ἰανουαρίου 1931. (Ἔγκρισις οἰκοδομικοῦ προγράμματος συνεταιρισμῶν) 3) τῆς 20 Ἰουνίου 1931 (τρόπος παροχῆς ἐγγυήσεως Δημοσίου) 4) τῆς 4 Ἀπριλίου 1932. (Ἐπιστροφὴ δασμῶν καὶ φόρων χρησιμοποιηθέντων ὑπὸ συν)σμῶν ὑλικῶν οἰκοδομήσεως).

κρίθη σύμφωνα μὲ τὸν νόμον διὰ διατάγματος (1). Δι' αὐτοῦ ἐπετράπη εἰς τοὺς ὑφισταμένους πρὸ τῆς ἰσχύος τοῦ νέου νόμου οἰκοδομικοὺς συνεταιρισμοὺς δημοσίων ὑπαλλήλων νὰ προσαρμόσουν τὸ καταστατικόν των πρὸς τὸν ἐγκεκριμένον τύπον τοῦ καταστατικοῦ καὶ τὸν σκοπόν των πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ νόμου 4202. Οἱ νέοι οὗτοι εἰδικοὶ συνεταιρισμοὶ κατοικίας τηροῦνται καὶ εἰς χωριστὸν μητρῷον ὑπὸ ἰδιαίτερον αὔξοντα ἀριθμόν. Ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ὑπαρχόντων μέχρι τέλους τοῦ 1931 συνεταιρισμῶν κατοικίας, 112 εἶναι εἰδικοὶ τοιοῦτοι τοῦ νόμου 4202. Κατὰ τὸ τέλος Ἰουνίου 1932 ἀνήρχοντο οὗτοι εἰς 121.

Παρ' ὅλον τὸν μεγάλον ἀριθμόν των καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ κατοικίας δὲν ἔχουν νὰ παρουσιάσουν παρὰ πενιχρὰ καὶ λίαν περιωρισμένης σημασίας ἀποτελέσματα. Ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ἐλάχιστοι ηὐδοκίμησαν. Οἱ πλεῖστοι προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἐξασφαλίσεως εὐθηνῶν οἰκοπέδων, πρὸς τὴν ὁποίαν ἄλλως τε κυρίως ἀπέβλεψαν οὗτοι.

Ἐπίσης αἱ δυσκολίαι διὰ τὴν ἐξεύρεσιν κεφαλαίων ὄχι ὀλίγον συνέτειναν εἰς τὴν ἀδράνειαν τῶν συνεταιρισμῶν κατοικίας.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὀφείλει νὰ σημειωθῇ ὅτι καὶ γενικῶς δὲν εἶχε ἐδραιωθῇ μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων κύκλων ἡ πεποίθησις διὰ τὴν σημασίαν τῶν συνεταιρισμῶν ἐν προκειμένῳ καὶ ἀκόμη διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς ὑποβολῆς των εἰς ὡρισμένας θυσίας πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκομένου διὰ τῶν συνεταιρισμῶν κατοικίας σκοποῦ.

Ἀλλὰ καὶ ἡ μέχρι τοῦδε δρᾶσις τῶν νέων συνεταιρισμῶν κατοικίας δὲν εἶναι σημαντική. Οὗτοι δυσκολεύονται εἰς τὴν ἐξεύρεσιν καταλλήλων γηπέδων, κυρίως ὅμως εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὸν σκοπόν των σημαντικῶν κεφαλαίων, τὰ ὁποῖα δὲν δύνανται νὰ ἐξασφαλίσουν, παρὰ τὰς παρεχομένας εἰς τοὺς χρηματοδότας αὐτῶν ἐγγυήσεις διὰ τοῦ νέου νόμου.

Κατά τινας πληροφορίας τὰς ὁποίας ἔχομεν ὑπ' ὄψιν ἐχορηγήθησαν μέχρι τώρα εἰς ὀλίγους τοιούτους συνεταιρισμοὺς ἐκ μέρους τοῦ Ταχυδρομικοῦ Ταμιευτηρίου ἀπ' εὐθείας, ἄνευ δηλ. μεσολαβήσεως τοῦ Ταμείου Δανείων καὶ Παρακαταθηκῶν, δάνεια δρχ. 25—30.000.000.

Ἐπίσης τὸ Ταμεῖον Δανείων καὶ Παρακαταθηκῶν ἐχορήγησεν εἰς ἕνα τοιοῦτον δάνειον δρχ. 650.000 πρὸς 9 ο)ο.

III. Ἡ κίνησις ἀστικῶν τινων συνεταιρισμῶν. Ἀτυχῶς, ὡς ἐλέχθη, στοιχεῖα δίδοντα μίαν εἰκόνα γενικὴν τῆς θέσεως τῶν διαφόρων εἰδῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν δὲν ὑπάρχουν, οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξουν, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπιχειρεῖται ἡ συγκέντρωσις τούτων συστηματικῶς. Δι' αὐτὸ θὰ περιορισθῶμεν νὰ παραθέσωμεν κατωτέρω δεδομένα τινὰ ἀφορῶντα ὡρισμένους μεμονωμένους συνεταιρισμοὺς ἢ ὁμάδας ὁμοειδῶν τοιούτων, ἀρκετὰ ὅμως καὶ ταῦτα ἐνδιαφέροντα.

Τοὺς συνεταιρισμοὺς εἰς τοὺς ὁποίους ἀναφέρονται τὰ σχετικὰ στοι-

(1) Ἴδε περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς» ἔτους 1930 φύλλ. 2 καὶ 3 ὅπου ἐδημοσιεύθη τοῦτο.

χεῖα κατατάσσομεν πρὸς εὐκολίαν κατ' εἴδη, κατὰ τὴν ἀνωτέρω γενομένην διάκρισιν.

I. Πιστωτικοί.

Πιστωτικὸς συνεταιρισμὸς «Σύλλογος Τεχνοεργατῶν» ἐν Λαμίᾳ.

Ὡς ἐξετέθη, ὁ συνεταιρισμὸς οὗτος ἱδρύθη ἀρχικῶς ὡς σύλλογος κατὰ τὸ 1900, μετετράπη δὲ τὸ πρῶτον εἰς συνεταιρισμὸν τὸ 1906, προσαρμοσθεὶς δραδύτερον πρὸς τὸν κατὰ τὸ 1915 τεθέντα εἰς ἐφαρμογὴν νόμον περὶ συνεταιρισμῶν.

Οὗτος εἶναι ὁ μεγαλύτερος, ἂν μὴ ὁ μοναδικὸς πιστωτικὸς συνεταιρισμός, ποὺ ἐργάζεται ἱκανοποιητικῶς. Σκοπὸς αὐτοῦ εἶναι ἡ χορήγησις δανείων πρὸς τοὺς συνεταίρους του, καθὼς καὶ ἡ διεξαγωγὴ ἐργασιῶν ἀπὸ κοινοῦ προμηθείας χρησίμων εἰς αὐτοὺς εἰδῶν καὶ πωλήσεως τῶν προϊόντων αὐτῶν. Μὲ τὰς τελευταίας αὐτὰς ἐργασίας δὲν ἠσχολήθη ὁ Συνεταιρισμὸς αὐτός. Ἐπίσης δύναται νὰ ἐπιχειρῇ καὶ τραπεζιτικὰς ἐργασίας.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1931 ὁ Συνεταιρισμὸς οὗτος ἠρίθμει 910 μέλη ἀντιπροσωπεύοντα 156.823 μερίδας. Τὸ συνεταιρικὸν κεφάλαιον αὐτοῦ ἀνήρχετο εἰς δρχ. 3.750.000 περίπου, τὰ δὲ ἀποθεματικὰ κεφάλαια εἰς 420.000 δραχμάς.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἶχε δόσεις δάνεια δρχ. 6.500.000 περίπου. Τὸ 1927 τὸ ποσὸν τῶν χορηγηθέντων ὑπ' αὐτοῦ δανείων ἀνήρχετο εἰς δρχ. 2.000.000 περίπου. Κατὰ τὸ 1931 αἱ εἰς αὐτὸν καταθέσεις ἀνῆλθον εἰς δραχμὰς 2.000.000. Τὰ ἐπιτόκια τῶν καταθέσεων εἶναι 8-10 ο)ο ἀναλόγως τῆς προθεσμίας.

2. Προμηθευτικοί.

Ἐπωνυμία	Ἀριθμὸς μελῶν	Κεφάλαια ἐν ὅλῳ	Κύκλος ἐργασιῶν εἰς δραχμὰς
1) Προμηθευτικὸς Συν)σμὸς φαρμακοποιῶν καὶ ἰατρῶν (Σ. Π. Ε. Σ. ἐν Ἀθήναις). Κατασκευάζει ἢ ἀγοράζει χονδρικῶς διὰ λογαριασμὸν τῶν μελῶν του φαρμακευτικὰ εἴδη (1).	3.000	14.500.000	15.000.000
2) Προμηθευτικὸς Συν)σμὸς Ἀρτοποιῶν «Ἡ Δήμητρα» ἐν Πειραιεῖ. Προμηθεύεται διὰ τὰ μέλη του χονδρικῶς ἄλευρα ἵνα ἐξασφαλίσῃ καλυτέρας τιμὰς καὶ ἰδίως τὴν ποιότητα αὐτῶν	50	50.000	15.000.000

(1) Ὁ συνεταιρισμὸς ἀνήγειρεν ἤδη εἰς τὸ Μοσχάτον ἴδιον ἐργοστάσιον φαρμακευτικῶν εἰδῶν ἀξίας δρχ. 2.000.000. Περιλαμβάνει μέλη ἐξ ὅλης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀκόμη ἕλληνας ἰατροὺς καὶ φαρμακοποιοὺς τοῦ ἐξωτερικοῦ.

3) Προμηθευτικὸς Συν)σμὸς Ἐπαγγελματιῶν Αὐτοκινητιστῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ. Προμηθεύεται χονδρικῶς διὰ λ)σμὸν τῶν μελῶν του ὑλικὰ καὶ ἀνταλλακτικὰ αὐτοκίνητα.	197	232.000	10.000.000	
4) Ἁλιευτικὸς Συν)σμὸς Σαλαμῖνος ἐν Σαλαμῖνι. Προμηθεύεται χονδρικῶς διὰ τὰ μέλη του ἁλιευτικὰ εἴδη (1).	80	200.000	—	

3. Συνεταιρισμοὶ ἐργασίας.

Πρόκειται, ὡς ἐλέχθη, ἀνωτέρω περὶ συνεταιρισμῶν οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἐργάτας μεταφορῶν εἰδικοποιημένους κατὰ ἐμπορεύματα ἢ κατ' εἶδος ἐργασίας, οἱ ὁποῖοι ἀναλαμβάνουν εἰς τοὺς μεγάλους λιμένας τὰς φορτοεκφορτώσεις καὶ τὰς ἐντὸς τῆς πόλεως μεταφοράς. Περὶ τῶν γνωστοτέρων ἐξ αὐτῶν ὑπάρχουν τὰ ἑξῆς στοιχεῖα:

Ἐπωνυμία	Μέλη	Κεφάλαια ἐν συνόλῳ	Κύκλος ἐργασίας εἰς δραχμὰς	Ἀξία μέσων ἐργασίας
1) Συνεργατικὴ Ἕνωσις ἐργατῶν λιμένος καὶ προλιμένων Πειραιῶς ἐν Πειραιεῖ.	1110	4.400.000	15.000.000	600.000
2) Συνεργατικὴ Ἕνωσις γαιανθρακεργατῶν ἐν Πειραιεῖ.	1145	520.000	2.500.000	300.000
3) Συνεργατικὴ Ἕνωσις σιτεργατῶν ἐν Πειραιεῖ.	437	860.000	20.000.000	500.000
4) Συνεργατικὴ Ἕνωσις φορτοεκφορτωτῶν ξυλείας ἐν Πειραιεῖ.	162	125.000	5.000.000	—
5) Συνεργατικὴ Ἕνωσις φορτηγῶν αὐτοκινήτων ἐν Πειραιεῖ (2).	49	1.775.000	6.500.000	1.900.000
6) Συνεργατισμὸς Ἀμαξοϋπηρετῶν «Ἡ Ἐλπὶς» ἐν Ἀθήναις (2).	17	200.000	2.000.000	—

(1) Ὁ Συνεταιρισμὸς οὗτος θέλει νὰ ὀργανώσῃ συνεταιρικῶς καὶ τὴν πώλησιν τῶν ἰχθύων ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν κατανάλωσιν, ὁπότε ὑπολογίζει ὅτι θὰ ὑποβιβάσῃ τὴν τιμὴν πολλῶν εἰδῶν ἰχθύων μέχρι 50 ο)ο. Δὲν κατέστη ὅμως δυνατὸν εἰσέτι νὰ τοῦ παραχωρηθῇ ἴδιον πρατήριον εἰς τὴν κεντρικὴν ἀγορὰν Πειραιῶς. Μελετᾶ ἐπίσης τὴν ἵδρυσιν παγοποιείου καὶ ἐργοστασίου παρασκευῆς διατηρημένων ἰχθύων.

(2). Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι ἱδρύθησαν δι' ἐνισχύσεως τοῦ ταμείου τροχαίας

7) Συνεργατικὴ Ἕνωσις ἐργατῶν Λιμένος Πατρῶν ἐν Πάτραις.	291	800.000	2.100.000	725.000

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λειτουργοῦν σήμερον μόνον δύο: Ἡ Συνεργατικὴ Ἕνωσις φορτηγῶν αὐτοκινήτων ἐν Πειραιεῖ καὶ ἡ Συνεργατικὴ Ἕνωσις ἐργατῶν Λιμένος Πατρῶν.

Οἱ τέσσαρες πρῶτοι (αὐξ. ἀριθ. 1-4) ἐπαυσαν ἀπὸ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1931 ἐργαζόμενοι, ἀφ' ἧς ἀνέλαβεν ὁ Ὀργανισμὸς Λιμένος Πειραιῶς τὸ ἔργον τῶν φορτοεκφορτώσεων δι' ἰδίων ἐργατῶν. Οὗτοι φαίνεται ὅτι θὰ διαλυθοῦν καὶ θὰ ἐξαγορασθοῦν τὰ ἀνήκοντα εἰς αὐτοὺς μέσα ἐργασίας. Τὰ μέλη των ἄλλως τε προσελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Ὀργανισμοῦ Λιμένος ὡς ἐργάται. Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι ὑπῆρξαν ἴσως οἱ σπουδαιότεροι ἐργατικοὶ συνεταιρισμοὶ ἐν γένει. Ὁ Συνεταιρισμὸς «Ἐλπὶς» διένειμε ἤδη τὰ αὐτοκίνητα ἅτινα ἀποτελοῦν τὰ μέσα ἐργασίας μεταξὺ τῶν μελῶν του, τὰ ὁποῖα ἐργάζονται τώρα διὰ λογαριασμόν των.

4. Καταναλωτικοί.

Ἐπωνυμία	Μέλη	Κεφάλαια ἐν συνόλῳ	Κύκλος ἐργασιῶν	Ἀξία ἐγκαταστάσεων
1) Προμηθευτικὸς Συνεταιρισμὸς τῶν ὑπαλλήλων Ἐθνικῆς, Κτηματικῆς καὶ Ἐκδοτικῆς Τραπέζης ἐν Ἀθήναις. Προμηθεύεται χονδρικῶς τρόφιμα, εἴδη ἱματισμοῦ κ.λ.π. καὶ τὰ πωλεῖ εἰς χαμηλὰς τιμὰς εἰς τὰ μέλη του τοῖς μετρητοῖς ἢ ἐπὶ πιστώσει.	2.800	7.260.000	14.700.000	60.000
2) Ἕνωσις σιδηροδρομικῶν ὑπαλλήλων Μακεδονίας, ἐν Θεσσαλονίκῃ ἱδρυθεῖσα τὸ 1909 καὶ προσαρμοσθεῖσα ὁραδύτερον πρὸς τὸν νόμον περὶ συνεταιρισμῶν.	854	985.000	8.300.000	—

Οἱ αὐτοὶ ὡς ἄνω σκοποί.

Πλὴν τῶν δύο τούτων καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν ὑφίσταται ἐν ἀδρανείᾳ εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ὁ Προμηθευτικὸς Συνεταιρισμὸς Ἐργατῶν (καταναλωτικὸς ἐργατικὸς συνεταιρισμός). Οὗτος ἔχει ἰδιόκτητον ἀρτο-

κινήσεως ἱδρυθέντος πρὸς προστασίαν τῶν ἀμαξοκαρραγωγέων, οἱ ὁποῖοι ἠχρηστεύθησαν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν αὐτοκινήτων. Τὰ μέλη τῶν ἀνωτέρω συν)σμῶν ἀπετελέσθησαν ἀπὸ ἀμαξοκαρραγωγεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐξέμαθον τὴν τέχνην τοῦ ὁδηγοῦ αὐτοκινήτου.

ποιεῖον ἀξίας δρχ. 2.000.000, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐκμισθώσει εἰς ἰδιώτην.

Ἕτερος ἐργατικὸς καταναλωτικὸς συνεταιρισμὸς ἡ «Λαϊκή», ἐδρεύων εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, καθ' ἃς ἔχομεν πληροφορίας, διελύθη.

Ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ ὑφίσταται εἰς τὸν Πειραιᾶ ὁ Καταναλωτικὸς Συνεταιρισμὸς νοσηλευτικῶν εἰδῶν, ἀποτελούμενος ἀπὸ ἑπτὰ ἐργατικὰ σωματεῖα (ναυτικὰ καὶ ἐργατῶν λιμένος) τὰ ὁποῖα ἀριθμοῦν περὶ τὰς 20.000 μέλη. Ἐκ τούτων ὅμως ἐλάχιστα χρησιμοποιοῦν τὸν Συνεταιρισμόν, ὁ ὁποῖος σκοπὸν ἔχει νὰ προμηθεύῃ εἰς τὰ μέλη τῶν σωματείων τούτων φαρμακευτικὰ εἴδη μὲ ἔκπτωσιν. Κατά τινα παλαιότερα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἔχομεν ὑπ' ὄψιν, ὁ Συνεταιρισμὸς οὗτος εἶχε συνεταιρικὰ κεφάλαια περὶ τὰς 200.000 δρχ., κύκλον δὲ ἐργασιῶν περὶ τὸ 1.000.000 (1).

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μεμονωμένων στοιχείων δὲν ὑπάρχουν ἄλλα γενικὰ τοιαῦτα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα νὰ δυνηθῶμεν νὰ ὑπολογίσωμεν τοὐλάχιστον τὸν ἀριθμὸν τῶν συνεταιρισμένων προσώπων, τὸ σύνολον τῶν συνεταιρικῶν κεφαλαίων καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ κύκλου τῶν ἐργασιῶν.

Ὁμολογουμένως ἡ κίνησις τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν, παρ' ὅλην τὴν ἔλλειψιν συγκεκριμένων δεδομένων, δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι δὲν εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη. Δὲν παύει ὅμως νὰ εἶναι ἐνδιαφέρουσα καὶ νὰ παρέχῃ ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον.

ΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΕΝΔΕΙΚΝΥΟΜΕΝΑ ΜΕΤΡΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΙΝ ΤΩΝ

1. ΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

Ι. Κατ' ἐπανάληψιν μέχρι τοῦδε ἐτονίσθη ἐκ μέρους δυσπιστούντων πρὸς τὴν σκοπιμότητα τῆς συνεταιριστικῆς ὀργανώσεως, ὅτι ὅλη ἡ δρᾶσίς της περιωρίσθη πράγματι μέχρι τοῦδε εἰς τὴν σύμπηξιν ὁμάδων προσώπων ἀλληλεγγύως εὐθυνομένων, τῶν ὁποίων ἀποκλειστικὸς σκοπὸς εἶναι ἡ ἐξεύρεσις κεφαλαίων διὰ τὰ μέλη των διὰ τῆς συνάψεως δανείων ὑπὸ τοὺς εὐνοϊκωτέρους δυνατοὺς ὅρους. Πέραν τούτου ἰσχυρίζονται ὅτι οὐδὲν ἐπετέλεσαν οἱ συνεταιρισμοί, ἐνίοτε μάλιστα καὶ ἔβλαψαν, διότι διευκολύναντες τὸν δανεισμὸν συνετέλεσαν εἰς τὴν σπατάλην διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν δαπανῶν συντηρήσεως τῶν ἀγροτῶν καὶ πολλάκις τῆς χρησιμοποιήσεως ξένων χειρῶν ἐπὶ πληρωμῇ, εἰς ἐκτέλεσιν ἐργασιῶν τὰς ὁποίας ἄλλως θὰ ἐξετέλουν οἱ δανειζόμενοι συνέταιροι. Οὕτω οἱ συνεταιρισμοί, λέγουν, δημιουργοῦν πολλὰκις προσθέτους δαπάνας εἰς τοὺς συνεταίρους καλυπτομένας διὰ τῶν δανείων, τὰ ὁποῖα μὴ χρησιμοποιούμενα παραγωγικῶς δὲν δύνανται νὰ ἐξοφληθοῦν ἐκ τῶν προσόδων τῆς γεωργικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἀποβαίνουν τελικῶς εἰς βάρος τοῦ κεφαλαίου, τὸ ὁποῖον ἀπειλοῦν νὰ καταβροχθίσουν.

(1) Ἴδε περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς» ἔτος 1925 φύλλ. 1, Ἀλ. Σβώλου, «Οἱ Ἀστικοὶ Συνεταιρισμοί».

Ἄλλοι, ἐκ τῶν φίλων τοῦ συνεταιρισμοῦ, χωρὶς βέβαια νὰ καταλήγουν εἰς τὰ δυσμενῆ αὐτὰ συμπεράσματα, εὑρίσκουν πάντως ἀνεπαρκῆ τὰ μέχρι τοῦδε συντελεσθέντα ὑπὸ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, ὑπερβολικὴν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πιστωτικῶν τοιούτων καὶ λίαν καθυστερημένην τὴν ἀνάπτυξιν τῶν συνεταιρισμῶν ἄλλων εἰδικοτήτων, ὡς τῶν προμηθευτικῶν κ.λπ., κυρίως δὲ τῶν ἀπὸ κοινοῦ πωλήσεως τοιούτων.

Ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὅλαι αἱ ἀνωτέρω αἰτιάσεις εἶναι σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἀδικαιολόγητοι, ἐφ' ὅσον δὲν προτιθέμεθα ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ παραγνωρίσωμεν τὴν βασιμότητα τῶν λόγων, εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλεται ἡ ἐπικρατοῦσα παρ' ἡμῖν μέχρι σήμερον μορφὴ γεωργικῆς πίστεως, καὶ νὰ ἀναγάγωμεν εἰς κανόνα ἐλαχίστας σποραδικὰς περιπτώσεις ἀδικαιολογήτου ὑπερδανεισμοῦ, καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ ἀγνοήσωμεν τὰ μέχρι τοῦδε συντελεσθέντα ἐφ' ὅλων τῶν πεδίων συνεταιριστικῆς δράσεως, τὰ ὁποῖα καὶ ἱκανοποιητικὰ εἶνε καὶ ὑπόσχονται ν' ἀποδῶσιν ἀκόμη ἱκανοποιητικώτερα εἰς τὸ μέλλον. Αὐτὸ τοὐλάχιστον διδάσκει ἡ μέχρι τοῦδε βραχεῖα ἱστορία τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν μας, τῆς ὁποίας τὰς γενικὰς γραμμὰς ἐδώσαμεν εἰς προηγούμενον κεφάλαιον.

ΙΙ. Κατὰ κανόνα σχεδὸν ἀπαράβατον ὁ πιστωτικὸς συνεταιρισμὸς ἀπετέλεσε πάντοτε διὰ τὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν τῆς ὑπαίθρου τὸν πρωτοπόρον συνεταιρισμόν, ὁ ὁποῖος ὤφειλε ν' ἀνοίξῃ τὸν δρόμον. Ἡ ὕπαρξίς του ἀποτελεῖ σχεδὸν πάντοτε ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν ἄλλης εἰδικότητος συνεταιρισμῶν. Δι' αὐτοῦ ἐπιχειρεῖται τὸ πρῶτον ἀσφαλὲς καὶ μέγα βῆμα πρὸς τὴν διὰ τῶν συνεταιρισμῶν χειραφέτησιν τῶν μικρῶν παραγωγῶν.

Ὁ πιστωτικὸς συνεταιρισμὸς διὰ τῆς ἐξασφαλίσεως εὐθηνῶν καὶ ἐπαρκῶν κεφαλαίων ὑπὲρ τοῦ παραγωγοῦ, δὲν συντρέχει μόνον τοῦτον εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τὴν ἐπιχείρησίν του, καταλλήλως ἐφοδιαζομένην καὶ ἀσκουμένην, ἀποδοτικωτέραν καὶ νὰ ἐλαττώσῃ κατ' ἀναλογίαν τὸ κόστος τῶν προϊόντων του, ἀλλὰ ἀπαλλάσσει αὐτὸν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐλέχθη, ποικίλων ὅσων ἐπαχθῶν ὅρων καὶ ὑποχρεώσεων, αἱ ὁποῖαι συνήθως τοῦ ἐπιβάλλονται κατὰ τὸν δανεισμὸν καὶ αἱ ὁποῖαι τὸν ἐξασθενίζουν οἰκονομικῶς, διότι τοῦ ἐλαττώνουν τὰς προσόδους του πολὺ πέραν τῆς διαφορᾶς τοῦ τόκου, τὴν ὁποίαν ἐπὶ πλέον πληρώνει.

Εἰς τοὺς ἀνωτέρω λόγους ὀφείλεται ἡ εὐρεῖα ἐξάπλωσις τῶν γεωργικῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν εἰς ὅλας τὰς χώρας. Οὗτοι ἀποτελοῦν κατ' ἀριθμὸν τὸ ἓν τρίτον περίπου τοῦ συνόλου τῶν ὑφισταμένων συνεταιρισμῶν. Εἰς τοὺς ἰδίους λόγους ὀφείλεται καὶ ἡ παρ' ἡμῖν μεγάλη διάδοσις τῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὴν ὕπαιθρον.

Οὗτοι ἀνταποκρινόμενοι εἰς τὴν ἐπιτακτικωτέραν καὶ ἀμεσωτέραν ἀνάγκην τῆς ἐξασφαλίσεως εἰς τοὺς ἀγρότας εὐθηνῶν κατὰ τὸ δυνατὸν κεφαλαίων πρὸς ἀπαλλαγὴν των ἀπὸ τὴν ποικιλοτρόπως ἀσκουμένην εἰς βάρος των ἐκμετάλλευσιν, δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ γεννήσουν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀγροτῶν καὶ νὰ τύχουν ἐκ μέρους των τόσον εὐρείας χρησιμοποιήσεως.

Δι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐξάπλωσις καὶ πύκνωσις τῶν μελῶν τῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν ἀπετέλεσε τὴν πρώτην καὶ τὴν κυριωτέραν μέριμναν τῶν ἡγετῶν τῆς κινήσεως καὶ τῶν ὀργανώσεων ἐν γένει, αἱ ὁποῖαι σταθερῶς τείνουν νὰ ἑνώσουν εἰς συνεταιρισμοὺς πιστωτικοὺς ὅλους τοὺς γεωργοὺς διὰ νὰ δύνανται νὰ ἀσκοῦν ἀποκλειστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς γεωργικῆς πίστεως καθ' ὅλα αὐτῆς τὰ εἴδη καὶ συγχρόνως νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν οὕτω ἀποκτωμένην δύναμιν πρὸς περαιτέρω συνεταιριστικὰς ἐπιδιώξεις.

Ἐκτὸς τούτου οἱ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ εἶναι καὶ τὰ καλύτερα σχολεῖα διὰ τὴν συνεταιριστικὴν διαπαιδαγώγησιν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν προπαρασκευήν του ἑπομένως διὰ τὴν εὐρυτέραν αὐτοῦ συνεταιρικὴν ὀργάνωσιν. Ἡ ἀνάγκη αὐτῶν εἶναι γενική, ἡ λειτουργία των ἁπλῆ, οἱ περιορισμοὶ τοὺς ὁποίους ἐπιβάλλουν εἰς τοὺς συνεταίρους ἐπουσιώδεις.

Οὗτοι συγκεντρώνουν μέγα πλῆθος καὶ δύνανται νὰ ἐπιδράσουν ἐπ' αὐτοῦ ἀποτελεσματικῶς ὑπὲρ τῆς ἰδέας τοῦ συνεταιρισμοῦ γενικώτερον καὶ ν' ἀναπτύξουν τὴν ἀπαιτουμένην πίστιν, ἐνδιαφέρον καὶ ἐνθουσιασμὸν διὰ περισσότερον συνθέτους συνεταιρικὰς ὀργανώσεις.

Ἀβάσιμος ἐπίσης εἶναι καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι οἱ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ δὲν φροντίζουν διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν δανείων πρὸς παραγωγικοὺς σκοπούς. Ἡ πρόθεσις τῶν συνεταιρισμῶν ἀνέκαθεν ὑπῆρξε τοιαύτη, πολλαὶ δὲ σημειωθεῖσαι μέχρι σήμερον πρόοδοι εἰς τὰ μέσα καὶ τὰς μεθόδους ἐργασίας ὀφείλονται εἰς αὐτούς.

Οὗτοι ἀνέκαθεν ἐπεδίωξαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν οἰκονομικήν των δύναμιν διὰ τοῦ καταλλήλου χειρισμοῦ τῶν πιστώσεων πρὸς ἐπιδίωξιν βελτιώσεων καὶ εἰς τοὺς ὅρους ἀσκήσεως τῆς γεωργικῆς ἐπιχειρήσεως. Τοῦτο ὅμως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ μέχρι τώρα εἰς εὐρεῖαν κλίμακα δι' ἔλλειψιν κεφαλαίων προωρισμένων διὰ δάνεια ἀνάλογου διαρκείας πρὸς τὴν ἀπαιτουμένην δι' ἐπιδίωξιν τοιούτων σκοπῶν. Καὶ δὲν ὑπῆρξαν, ἀτυχῶς, μέχρι τοῦδε ἐπαρκῆ τοιαῦτα κεφάλαια διαθέσιμα, ὄχι διότι οἱ συνεταιρισμοὶ τὰ ἀπησχόλουν ἀδικαιολογήτως, ἀλλὰ διότι τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν μικρογεωργῶν, οἱ ὁποῖοι μετέχουν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ σχεδὸν τὸ σύνολον τῶν ἐξ αὐτῶν προσφύγων, ἔχοντες ἀνεπαρκῆ ἔκτασιν γῆς καὶ ἐλλιπῆ ἐφόδια, παρ' ὅλην τὴν ἐργατικότητά των, ἠδυνάτουν νὰ ἐξασφαλίσουν ἐκ τῆς ἐτησίας προσόδου των τὰ μέσα συντηρήσεως καὶ δι' αὐτὸ ὤφειλον νὰ συνάψουν πρὸς τοῦτο δάνεια καλύπτοντα πράγματι τὸ ἐτήσιον αὐτὸ ἔλλειμμα, μέχρις ὅτου θὰ καθίστατο δυνατὸν νὰ ἐξαλειφθοῦν τὰ μειονεκτήματα αὐτά, πρᾶγμα βέβαια ποὺ δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τὴν δύναμιν καὶ τὴν θέλησιν τῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῶν μελῶν των.

Αἱ συχναὶ καταστροφαὶ εἰς τὴν γεωργίαν ἐκ θεομηνιῶν καὶ ἡ πτῶσις τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων κατέστησαν ἔτι μεγαλύτερον τὸ ἔλλειμμα καὶ ἑπομένως μεγαλύτερον τὸ ποσὸν τῶν ἀπαιτουμένων τοιούτων δανείων.

Ἀναμφιβόλως ὑπῆρξαν καὶ περιπτώσεις ἀδικαιολογήτου ὑπερδανεισμοῦ, τὸν ὁποῖον οἱ συνεταιρισμοὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προλάβουν, ἀλλ' αὐταὶ ἀποτελοῦν ἐξαίρεσιν.

Ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ τῆς συνεχιζομένης διαθέσεως κεφαλαίων εἰς δάνεια συντηρήσεως κατὰ κανόνα δὲν εἶναι οἱ συνεταιρισμοί, ἀλλ' ἡ ἀνεπαρκὴς βάσις καὶ ἀνεπαρκὴς ἐφοδιασμὸς τοῦ μεγίστου μέρους τῶν γεωργικῶν μας ἐπιχειρήσεων. Πρὸς δὲ καὶ ὅλα τὰ ἔκτακτα δυσμενῆ διὰ τὴν γεωργίαν καὶ τοὺς γεωργοὺς γεγονότα. Καὶ τὸ κακὸν δὲν δύναται νὰ θεραπευθῇ ἀπὸ τὴν μίαν ἡμέραν εἰς τὴν ἄλλην. Χρειάζεται καὶ χρόνος καὶ χρῆμα καθὼς καὶ ὁλοκληρωμένον πρόγραμμα μὲ εὐρείας προβλέψεις, διὰ νὰ καταστοῦν ὅλαι αἱ γεωργικαὶ ἐπιχειρήσεις ἱκαναὶ πρὸς συντήρησιν τῶν ἐργαζομένων εἰς αὐτάς. Ἀσφαλῶς δὲ οἱ συνεταιρισμοὶ θὰ εἶναι καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν τὰ χρησιμώτερα καὶ τὰ καλύτερα ὄργανα διὰ τὴν συστηματικὴν καὶ μελετημένην διαρρύθμισιν τῶν γεωργικῶν μικροεπιχειρήσεων καὶ τὴν διάθεσιν τῶν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένων κεφαλαίων.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μεταξὺ οἱ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ προσέφεραν μεγίστας ὑπηρεσίας. Οὕτω ἐξησφάλισαν εἰς τοὺς μικροαγρότας τὴν ἄλλως ἀδύνατον εἰς αὐτοὺς παροχὴν δανείων συντηρήσεως ὑπὸ ὅρους ἀνταποκρινομένους εἰς τὴν θέσιν των καὶ ἀπέτρεψαν ἀπὸ αὐτοὺς τὸν κίνδυνον τῆς πλήρους καταστροφῆς των ὑπὸ τῆς τοκογλυφίας εἰς τὴν ὁποίαν θὰ κατέφευγαν ἀναποφεύκτως.

Ὅπου καὶ ὅταν ἐστάθη δυνατὸν διέθεσαν οὗτοι κεφάλαια πρὸς βελτίωσιν τῶν ὅρων ἐργασίας, προσπαθοῦν δὲ ἀδιακόπως νὰ αὐξήσουν τὰ ἴδια κεφάλαια, ὥστε νὰ γίνουν οἰκονομικῶς ἰσχυρότεροι καὶ ν' ἀποκτήσουν οὕτω τὴν ἀπαραίτητον περὶ τὴν ἄσκησιν τῆς πίστεως πρωτοβουλίαν, ἡ ὁποία σήμερον, ὡς ἐξετέθη, εἶναι σχεδὸν ἐντελῶς ἐκμηδενισμένη. Τότε καὶ μόνον θὰ δύναται νὰ κριθῇ εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν ἡ συμβολὴ τῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὴν ἀνάπλασιν καὶ βελτίωσιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς καὶ τὴν καλυτέρευσιν τῆς ὑλικῆς θέσεως τῶν ἀγροτῶν. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν τῆς ἀποκτήσεως πρωτοβουλίας σταθερῶς τείνουν οἱ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοί. Ἀλλὰ δι' αὐτό, δεδομένου ὅτι οὗτοι οὐδέποτε θὰ δυνηθοῦν, ὡς εἶναι ἀναμφισβητήτως γνωστόν, νὰ ἱκανοποιήσουν πλήρως μόνον διὰ τῶν κεφαλαίων των καὶ τῶν καταθέσεων εἰς αὐτοὺς τὰς ἀνάγκας τῶν μελῶν των, χρειάζεται νὰ ἐνισχυθοῦν διὰ τῆς προσαρμογῆς τῆς πιστωτικῆς πολιτικῆς τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης πρὸς τὴν ἀκολουθουμένην ὑπ' αὐτῶν κατεύθυνσιν, ὥστε νὰ ἀποδοῦν οὗτοι πράγματι αὐτοτελῆ καὶ ὑπεύθυνα ὄργανα ἀσκήσεως τῆς γεωργικῆς πίστεως ἐντὸς τῆς περιφερείας των, φορεῖς προόδου εἰς τὰς μεθόδους καὶ τὰ μέσα διεξαγωγῆς τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἀποτελεσματικοὶ συντελεσταὶ πρὸς τελειοποίησιν τῆς συνεταιρικῆς ὀργανώσεως εἰς τὴν ὕπαιθρον.

ΙΙΙ. Οἱ γεωργικοὶ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοί, ἀσχέτως τῶν προσπαθειῶν των πρὸς βελτίωσιν ἐν γένει τῶν ὅρων δανεισμοῦ τῶν γεωργῶν,

προσεπάθησαν, ἐκμεταλλευόμενοι τὴν οἰκονομικὴν των δύναμιν καὶ τὴν ἐπιρροήν των μεταξὺ αὐτῶν νὰ τοὺς ὀργανώσουν συνεταιρικῶς πρὸς διεξαγωγὴν τῶν προμηθειῶν καὶ πωλήσεων.

Διὰ τῆς ὀργανώσεως αὐτῆς ἐπιδιώκεται, ὡς γνωστόν, ν' ἀπαλλαγοῦν οἱ ἀγρόται, καθ' ὅσον εἶναι δυνατόν, τῶν σχετικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ ἐμπορίου, αἱ ὁποῖαι παρέχονται εἰς αὐτοὺς ὑπὸ ἐπαχθῆ ἀνταλλάγματα.

Ἡ τάσις αὕτη ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν καθίσταται ὁσημέραι ἐντονωτέρα καὶ κερδίζει ἔδαφος μεταξὺ τοῦ συνεταιρισμένου κόσμου. Ἡ πεποίθησις αὐτοῦ πρὸς τὸν συνεταιρισμὸν χάρις εἰς τὸ ἔργον τῶν γεωργικῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν ἀποβαίνει ὁσημέραι σταθερωτέρα. Ὁ γεωργὸς βασίζεται πλέον ἐπὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ ἔχει πεισθῆ ὅτι δύναται νὰ ἐμπιστευθῇ ἀκινδύνως εἰς αὐτὸν τὴν διεξαγωγὴν καὶ ἄλλων ἐργασιῶν χρησίμων εἰς τὴν ἐπιχείρησίν του. Δὲν λείπουν ἄλλως τε, ὡς ἐξετέθη, καὶ πλεῖστα ὅσα παραδείγματα δράσεως τῶν συνεταιρισμῶν πρὸς τὰς κατευθύνσεις αὐτάς, ὅπου καὶ καθόσον μὲ πρωτοπόρον τὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμὸν προάγεται ἡ συνεταιριστικὴ ὀργάνωσις.

Δύο ὅθεν ἐπιδιώξεις πρὸς πραγματοποίησιν πρόκεινται πρὸ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν διὰ τὸ ἀμέσως προσεχὲς μέλλον. Ἡ ὀργάνωσις τῶν προμηθειῶν συνεταιρικῶς ἀφ' ἑνός, καὶ ἡ ὀργάνωσις τῶν πωλήσεων ἀφ' ἑτέρου.

Α. Τὰς συνεταιρικὰς προμηθείας ὀφείλομεν νὰ διακρίνωμεν εἰς δύο κατηγορίας. Εἰς προμηθείας γεωργικῶν εἰδῶν χρησίμων εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν συνεταίρων καὶ εἰς προμηθείας εἰδῶν συντηρήσεως. Ἡ πρώτη κατηγορία ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς ἐπαγγελματικῆς οἰκονομίας τῶν συνεταίρων εἶναι ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένη ἀκόμη καὶ σήμερον, ὡς μαρτυροῦν τὰ σχετικὰ δεδομένα. Ἡ δευτέρα κατηγορία σκοπεῖ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας τῶν συνεταίρων. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀσκεῖται ὑπὸ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν συμπτωματικῶς καὶ εἰς περιωρισμένην κλίμακα. Ἀμφότερα ὅμως εἶναι ἐπιδεκτικὰ εὐρείας ἀναπτύξεως.

Μέγισται εἶναι αἱ ὠφέλειαι τὰς ὁποίας προσδοκοῦν οἱ συνεταιρισμοὶ ἐκ τῆς εὐρείας ὀργανώσεως συνεταιρικῶς τῶν προμηθειῶν, τόσον τῶν γεωργικῶν εἰδῶν ὅσων καὶ τῶν κυριωτέρων εἰδῶν συντηρήσεως.

Διὰ τῶν συνεταιρικῶν προμηθειῶν ἐξασφαλίζονται τιμαὶ χαμηλαὶ καὶ καθίστατα δυνατὸς ὁ ἔλεγχος τῆς ποιότητος τῶν εἰδῶν. Ὁ κίνδυνος ἀσκόπου διασπαθίσεως τῶν χορηγουμένων δανείων ἔξω τοῦ προορισμοῦ των περιορίζεται σημαντικῶς ἀφοῦ οὕτω καθίσταται δυνατὴ ἡ χορήγησις μεγάλου μέρους αὐτῶν κατ' εὐθεῖαν εἰς εἴδη. Ἐπίσης ἀποτρέπεται ὁ κίνδυνος τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν δανείων πρὸς πληρωμὴν ἐργατικῶν δι' ἐργασίας, τὰς ὁποίας δυνανται καὶ ὀφείλουν νὰ ἐκτελοῦν τὰ μέλη.

Ἐκτὸς τούτου, πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ ἀγρότης, μὲ τὴν δυσαναλόγως πρὸς τὰς ἀνάγκας του περιωρισμένην ἐπιχείρησιν, ἐξάσφαλίζουσαν εἰς αὐτὸν ἁπλῶς καὶ μόνον συνεχῆ, ἂν καὶ ὄχι πάντοτε, ἐργασίαν καὶ τίποτε πλέον, πολὺ ὀλίγον διαφέρει οὐσιαστικῶς ἀπὸ ἀπόψεως προσόδων κατὰ τὸν μεγάλον αὐτοῦ ὄγκον, ἰδίως εἰς τὰς εἰδικοποιημένας γεωργικὰς περιφερείας, (μονοκαλλιέργεια προϊόντων πρὸς ἐξαγωγήν), ἀπὸ τὸν ἐργάτην καὶ τὸν ὑπάλληλον τῶν πόλεων, οἱ ὁποῖοι ἀποζοῦν μόνον ἐκ τοῦ μισθοῦ των· ἑπομένως προφανὴς προκύπτει καὶ δι' αὐτὸν ἡ μεγάλη σημασία τῆς ὀργανώσεώς του καταναλωτικῶς διὰ τὸν ἐφοδιασμόν του μὲ εἴδη συντηρήσεως. Δὲν θὰ εἶναι ὑπερβολὴ νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ ἀγρότης μὲ τὸ περιωρισμένον εἰσόδημα καὶ μὲ τὴν πολλαχοῦ ἔλλειψιν ἰδίας παραγωγῆς εἰδῶν συντηρήσεως αὐτοῦ, διαθέτει σχεδὸν τὸ σύνολον τῶν προσόδων του εἰς ἀπόκτησιν ἐκ τῆς ἀγορᾶς εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης. Κατ' ἀκολουθίαν πᾶσα οἰκονομία εἰς τὴν τιμὴν τούτων ἀποτελεῖ σημαντικὸν συντελεστὴν ἐμμέσου αὐξήσεως τῶν πόρων αὐτοῦ. Πλὴν τούτου καὶ λόγοι ὑγιεινῆς ἀπαιτοῦν ἀπαραιτήτως τὴν μεσολάβησιν τοῦ συνεταιρισμοῦ διὰ τὸν ἔλεγχον τῶν ἀγοραζομένων τροφίμων.

Ἑπομένως ἡ συνεταιρικὴ διεξαγωγὴ τῶν προμηθειῶν ἐξασφαλίζουσα τὴν σκοπιμωτέραν διάθεσιν τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἀγροτῶν καὶ τῶν χορηγουμένων εἰς αὐτοὺς δανείων, ἐπιτυγχάνει τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν οἰκονομίαν αὐτῶν. Κατὰ συνέπειαν αὕτη περιορίζει τὰ ποσὰ τῶν διὰ προμηθείας προοριζομένων χορηγήσεων καὶ ἐλαττώνει τὰ εἰς ἀπόκτησιν διαφόρων χρησίμων εἰς τὸν ἀγρότην εἰδῶν χρησιμοποιούμενα ποσὰ ἐκ τοῦ εἰσοδήματός του. Οὕτω εἰς αὐτὸν μὲν ἐπιτρέπει τὴν ἱκανοποίησιν καὶ ἄλλων ἀναγκῶν τῆς ἐπαγγελματικῆς αὐτοῦ οἰκονομίας καὶ εὐλόγων τοιούτων τῆς οἰκιακῆς του οἰκονομίας, εἰς δὲ τοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ τοὺς χρηματοδότας αὐτῶν τὴν διάθεσιν τῶν οὕτω πλεοναζόντων κεφαλαίων εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν ἄλλων παραγωγικῶν σκοπῶν. Ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν κεφαλαίων, τὰ ὁποῖα δίδονται σήμερον εἰς τοὺς γεωργούς, χρησιμοποιοῦνται πρὸς ἀγορὰν γεωργικῶν εἰδῶν καὶ πρὸ παντὸς εἰδῶν συντηρήσεως καὶ ὑπολογισθῇ ἡ ἐπερχομένη ἀδικαιολόγητος μείωσις τῆς ἀγοραστικῆς αὐτῶν δυνάμεως ἐξ αἰτίας τῆς ἐλαττωματικῆς ὀργανώσεως τῶν προμηθειῶν (τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἀναγκῶν καλύπτεται ἀπὸ εἴδη ἀγοραζόμενα ἀπὸ τοὺς μικροπαντοπώλας τῶν χωρίων καὶ τῶν κωμοπόλεων) τότε δύναται νὰ ἐκτιμηθῇ καὶ τὸ ποσὸν ποῦ θὰ μποροῦσε νὰ οἰκονομηθῇ εἰς ὄφελος τῶν γεωργῶν ἀλλὰ καὶ τῆς γεωργίας (1).

Οἱ συνεταιρισμοὶ κατανοήσαντες τὴν σημασίαν τῆς ὀργανώσεως συνεταιρικῶς τῶν προμηθειῶν ἐπιδιώκουν μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὰς ἑνώσεις νὰ

(1) Ὁ κ. Τρακάκης, διευθυντὴς τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, εἰς τελευταῖον ὑπόμνημά του πρὸς τὴν Διοίκησιν τῆς Τραπέζης ἀφορῶν τὰ βραχυπρόθεσμα καλλιεργητικὰ δάνεια, ἀναφέρει ὅτι ἡ Τράπεζα χορηγήσασα κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1931 καὶ ἰδίως κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1932 ἀντὶ μετρητῶν ἀραβόσιτον εἰς τὰς στερουμένας περιφερείας, κατώρθωσε νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἀνάγκας τῶν περιφερειῶν τούτων εἰς διατροφὴν καὶ νομὴν μόνον διὰ 48.000.000 περίπου δραχμῶν, ἐνῶ ἐὰν ἔδιδε μετρητὰ δὲν θὰ ἤρκουν διὰ τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα 200.000.000 δραχμῶν.

ἀναλάβουν εἰς χεῖρας των τὸ ἔργον τοῦτο ὀργανούμενον καταλλήλως.

Ὁ ρόλος τῶν ἑνώσεων ἐν προκειμένῳ εἶναι σπουδαιότατος. Αἱ συνεταιρικαὶ προμήθειαι εἶναι τὸ μᾶλλον ἁρμόζον εἰς αὐτὰς συνεταιρικὸν ἔργον, ὡς διεμορφώθησαν παρ' ἡμῖν τὰ πράγματα. Αἱ πιστωτικαὶ ἐργασίαι, ἐφ' ὅσον τὰ κεφάλαια λαμβάνονται κατὰ τὸ μέγιστον αὐτῶν μέρος ἔξωθεν διὰ δανείων καὶ δὲν σχηματίζονται ἐνδοσυνεταιρικῶς κατὰ μίαν μεγάλην ἀναλογίαν δι' ἀποταμιεύσεως συνεταίρων καὶ μή, δὲν δύνανται νὰ ἀπασχολήσουν ἐκτεταμένως τὰς ἑνώσεις. Ἡ ἄσκησις αὐτῶν εἰς τὰς λεπτομερείας των θ' ἀπομείνῃ πάντοτε ἔργον τῶν συνεταιρισμῶν. Θὰ περιορισθοῦν ὡς πρὸς τὰς ἐργασίας αὐτὰς εἰς μίαν γενικωτέραν καθοδήγησιν καὶ ἐποπτείαν τῶν συνεταιρισμῶν, διὰ τὴν καλυτέραν καὶ ἀποτελεσματικωτέραν ἐκτέλεσίν της.

Διὰ τὰς συνεταιρικὰς προμηθείας ὅμως αὗται εἶναι ἀπολύτως ἐνδεδειγμέναι. Πρὸς τοῦτο διαθέτουν καὶ προσωπικὸν ἱκανόν, πολλάκις μάλιστα λίαν ἔμπειρον, καὶ κεφάλαια δύνανται νὰ ἐξεύρουν, ἀφ' ἑνὸς διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν κεφαλαίων τῶν συνεταιρισμῶν των καὶ τῶν ἰδικῶν των, ἀφ' ἑτέρου διὰ συνάψεως βραχυπροθέσμων δανείων, ἀφοῦ τὰ ἐμπορεύματά των δύνανται νὰ τὰ διαθέτουν τοῖς μετρητοῖς. Οἱ ἀγορασταὶ συνέταιροι δύνανται νὰ πληρώσουν τὰ εἴδη των ἐκ τῶν ἐγκεκριμένων ὑπὲρ ἑκάστου ἐξ αὐτῶν πιστώσεων παρὰ τοῦ πιστωτικοῦ συνεταιρισμοῦ των, τὰ ὁποῖα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν προορίζονται.

Αἱ ἑνώσεις, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, κατωρθώνουν, συγκεντροῦσαι τὰς παραγγελίας περισσοτέρων συνεταιρισμῶν, νὰ στραφοῦν ὄχι μόνον πρὸς τὸ μεγάλο ἐμπόριον, ἀλλὰ καὶ δι' ὡρισμένα εἴδη πρὸς τὴν παραγωγὴν ἀπ' εὐθείας, εἴτε ἐντὸς εἴτε ἐκτὸς τῆς χώρας εὑρίσκεται αὕτη. Οὕτω δι' αὐτῶν καθίσταται ἐντατικωτέρα ἡ ὀργάνωσις τῶν συνεταιρικῶν προμηθειῶν, διότι οἱ μεμονωμένοι συνεταιρισμοὶ μὲ τὰς περιωρισμένας ἀνάγκας δὲν θὰ δυνηθοῦν ἴσως νὰ προκαλέσουν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ μεγάλου ἐμπορίου καὶ τῆς παραγωγῆς καὶ ἑπομένως θὰ ἀναγκασθοῦν νὰ στραφοῦν πρὸς τὸ τοπικὸν ἐμπόριον, χάνοντες οὕτω τὰ ὠφέλη, τὰ ὁποῖα ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν ἄμεσον ἐπαφὴν μὲ τὴν παραγωγήν, ἢ ἔστω μὲ τὸ μεγάλο ἐμπόριον.

Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ εἶχον ἀπὸ μακροῦ ἀναγνωρίσει τὴν ἀνάγκην τῆς ἀναμίξεώς των εἰς προμηθευτικὰς καὶ καταναλωτικὰς ἐργασίας. Ἀλλ' ὅμως ἡ ὑπ' αὐτῶν ἀνάληψις εἰς εὐρεῖαν κλίμακα τῆς ἐκτελέσεως καὶ τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν καὶ πρὸ παντὸς τῶν καταναλωτικῶν, προσέκοπτεν εἰς ὡρισμένα ἐμπόδια ἐκ τῶν ὁποίων κυριώτεραι ἦσαν τὰ ἑξῆς:

Ἡ ὑπερτίμησις τῶν δυσκολιῶν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἐκ μέρους τῶν συνεταιρισμῶν, ἐνισχυθεῖσα καὶ ἀπὸ μερικὰς ἀποτυχίας, ὀφειλομένας ὅμως ὄχι εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἔργου, ἀλλ' εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεως αὐτοῦ, κάποτε δὲ παλαιότερα καὶ εἰς ἀνωμάλους νομισματικὰς καὶ οἰκονομικὰς συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἐπέφεραν ἀποτόμους αὐξομειώσεις τῶν τιμῶν.

Ἡ ἀντίδρασις τῶν ἐνδιαφερομένων παραγόντων, ἰδίως τοῦ τοπικοῦ

ἐμπορίου, ἀσκουμένη ὄχι μόνον ἔξωθεν, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τῶν συνεταιρισμῶν, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ συνεταιρισμοὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἰδίως ἔτη τῆς ἐμφανίσεώς των διοικοῦντο κατὰ ἱκανὴν ἀναλογίαν καὶ ἀπὸ μικροεμπόρους καὶ μικροκεφαλαιούχους τῶν χωρίων, οἱ ὁποῖοι εἶχον χρόνον διαθέσιμον καὶ δὲν εἶχον ἀκόμη διαγνώσει τὴν ἀντίθεσιν τῶν συμφερόντων των πρὸς τὰ συμφέροντα τοῦ συνεταιρισμοῦ.

Τέλος ἡ ἀδιαφορία τῶν γεωργῶν διὰ τὴν ἐργασίαν αὐτήν. Οὗτοι ἀπέβλεπαν καὶ ἀποβλέπουν ἀκόμη, βαθειὰ ποτισμένοι ἀπὸ τὴν πεποίθησιν τῆς ἰδιότητός των ὡς παραγωγῶν, πρὸς τὸν συνεταιρισμὸν ὡς πρὸς τὸ ἄριστον ὄργανον ἐπωφελοῦς δι' αὐτοὺς διαθέσεως τῶν προϊόντων των. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ εἶναι ἰσχυρῶς ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν καὶ καταβάλλουν σχεδὸν ὅλας των τὰς προσπαθείας μονομερῶς, δύναταί τις νὰ εἰπῇ, εἰς τὴν μελέτην καὶ ὀργάνωσιν τῶν ἀπὸ κοινοῦ πωλήσεων.

Ὁμολογουμένως καὶ αἱ ἔξωθεν προσπάθειαι διὰ τὴν πρὸς σκοπιμωτέρας ἐπιδιώξεις καθοδήγησιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν κατεβλήθησαν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν. Ἐκ τῶν συνεταιρικῶν προμηθειῶν σύμφωνα μὲ τὴν κρατοῦσαν ἀντίληψιν, δὲν ἐνισχύθησαν κατὰ κανόνα, παρὰ ὅσαι ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἱκανοποίησιν παραγωγικῶν ἀναγκῶν τῶν συνεταίρων, δι' αὐτὸ καὶ παρατηρεῖται κάποια κίνησις εἰς τὰς προμηθείας γεωργικῶν εἰδῶν συνεταιρικῶς. Καὶ ὅμως καὶ ἡ ἀξία τῆς ἐργασίας, ἀποτελοῦσα στοιχεῖον πρὸς καθορισμὸν τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς, ἐξαρτᾶται τελικῶς ἀπὸ τὰ ἔξοδα συντηρήσεως τοῦ ἐργάτου καὶ ἑπομένως καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς θὰ ἔπρεπε νὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν συνεταιρισμῶν τὸ ζήτημα τῆς μειώσεως τῶν ἐξόδων αὐτῶν διὰ καταλλήλου ὀργανώσεως τῆς προμηθείας τῶν πρὸς συντήρησιν ἀναγκαίων.

Τὸ πρᾶγμα καθίσταται ἀκόμη σπουδαιότερον ἂν ἀναλογισθῇ κανεὶς ὅτι τὸ εἰσόδημα τοῦ μεγίστου μέρους τῶν ἀγροτῶν εἶναι πενιχρὸν καὶ λίαν περιωρισμένον καὶ μόλις ἐξαρκεῖ διὰ μίαν στοιχειώδη συντήρησιν. Ἑπομένως πᾶσα δυνατὴ οἰκονομία κατὰ τὴν διάθεσιν τοῦ ἀνεπαρκοῦς εἰσοδήματος τῶν πτωχῶν βιοπαλαιστῶν τῆς ὑπαίθρου ἀποτελεῖ ἐπιτακτικὴν κοινωνικὴν ὑποχρέωσιν τὴν ὁποίαν πρῶτοι καὶ ἁρμοδιώτεροι νὰ ἐκτελέσουν εἶναι οἱ συνεταιρισμοί.

Ὀφείλει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι κυρίως αἱ ἑνώσεις, ἂν ἐξαιρέσῃ κανεὶς μεμονωμένα παραδείγματα συνεταιρισμῶν, ἤρχισαν τελευταίως σοβαρῶς καὶ συστηματικῶς νὰ ἀναμιγνύωνται εἰς προμηθευτικὰς ἐργασίας εἰδῶν συντηρήσεως. Οἱ κίνδυνοι δὲν εἶναι σοβαροί, ἐφ' ὅσον αἱ ἀγοραὶ γίνονται κατόπιν παραγγελίας τῶν συνεταίρων καὶ διὰ λογαριασμόν των, πολλάκις δὲ ἐπὶ προκαταβολῇ καὶ μέρους τῆς ἀξίας τοῦ παραγγελλομένου εἴδους. Αἱ τυχὸν προμήθειαι μικροῦ τινος ποσοῦ πέραν τοῦ παραγγελθέντος ὑπὸ τῶν συνεταίρων, τὰς ὁποίας πρὸς τὸ παρὸν δὲν ἐπιτρέπει ὁ νόμος εἰς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμούς, καὶ ἂν ἐγίνοντο δὲν πρόκειται νὰ ἐκθέσουν εἰς σοβαρὸν κίνδυνον τὰς ὀργανώσεις. Ἡ κατόπιν παραγγελίας ἀγορὰ δὲν εἶναι κατὰ κανόνα δυσχερής, διότι οἱ συνεταιρισμοὶ

θὰ ἀσχοληθοῦν μὲ εἴδη πρώτης ἀνάγκης καὶ εὐρείας χρήσεως, τὰ ὁποῖα ἄλλως τε εἶναι καὶ τὰ ἀπορροφῶντα τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ εἰσοδήματος τοῦ μικροῦ γεωργοῦ. Ἄλλως τε διὰ τὴν καλὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἔργου τούτου ἐγγυᾶται καὶ ἡ καλὴ ἐμπορικὴ ὀργάνωσις τῶν περισσοτέρων ἑνώσεων, ὁλοὲν βελτιουμένη, καὶ ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα, ἡ ὁποία, ὡς θὰ μᾶς δοθῇ εὐκαιρία ν' ἀναπτύξωμεν κατωτέρω, θὰ χρειασθῇ νὰ παίξῃ τὸν ρόλον κεντρικῆς προμηθευτικῆς ὀργανώσεως τῶν συνεταιρισμῶν, ἢ μᾶλλον νὰ γενικεύσῃ τὴν δρᾶσιν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου ἐπὶ τῇ βάσει προδιαγεγραμμένου προγράμματος.

Ἡ γενίκευσις τοῦ προμηθευτικοῦ ἔργου τῶν συνεταιρισμῶν, πρὸ παντὸς διὰ τῆς ἀναμίξεώς των εἰς καταναλωτικὰς ἐργασίας, θ' ἀποτελέσῃ, ὡς διαφαίνεται ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε δεδομένων, ἕνα ἀπὸ τοὺς ἀντικειμενικοὺς σκοποὺς αὐτῶν κατὰ τὸ ἀμέσως προσεχὲς μέλλον, ἡ δὲ ἐπιτυχία του μίαν τῶν σπουδαιοτέρων ὑπηρεσιῶν τοῦ γεωργικοῦ συνεταιρισμοῦ ὄχι μόνον πρὸς τοὺς ἀγρότας καὶ πρὸς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν, ἀλλὰ γενικώτερα πρὸς τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν καὶ πρὸ παντὸς πρὸς τὸν λαόν, εἰς μέγα μέρος τοῦ ὁποίου θὰ ἐξασφαλίσῃ, ἄνευ αὐξήσεως τῶν δαπανῶν του, ὅρους διαβιώσεως ὑγιεστέρους καὶ ἀνθρωπινωτέρους.

Β. Αἱ ἀπὸ κοινοῦ πωλήσεις γεωργικῶν προϊόντων, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν, ἐκίνησαν ζωηρότερον τὸ ἐνδιαφέρον τῶν συνεταιρισμῶν. Τοῦτο εἶναι φυσικόν, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ ἐπικρατοῦσα εἰς τοὺς ἀγρότας ἔντονος συναίσθησις τῆς ἰδιότητός των ὡς παραγωγῶν, συνέπεια τῆς ὁποίας εἶναι ἡ συγκέντρωσις τῶν προσπαθειῶν των πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεώς των ὡς τοιούτων, καὶ ἐπομένως καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῶν συνεταιρισμῶν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν. Ἡ κυριωτέρα προσπάθεια καταβάλλεται διὰ τὴν ἐπιδίωξιν ἱκανοποιητικῶν τιμῶν κατὰ τὴν πώλησιν τῶν προϊόντων, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ συνεταιρισμὸς κρίνεται τὸ καταλληλότερον καὶ πιστότερον ὄργανον τῶν γεωργῶν.

Εἰς τὰς περιφερείας ὅπου παράγονται προϊόντα πρὸς ἐξαγωγήν, ὡς εἶναι ἡ σταφίς, ὁ καπνὸς κ.λ.π. πολὺ ἐνωρὶς ἐνεφανίσθη, ὡς εἴπομεν, ἡ τάσις πρὸς ὀργάνωσιν συνεταιρικῶς τῶν πωλήσεων. Σχετικῶς εἰς ἀρκετὰ εὐρεῖαν κλίμακα ὠργανώθησαν εἰδικοὶ συνεταιρισμοὶ πωλήσεως καὶ πλεῖστοι πιστωτικοὶ ἀνέλαβον συμπληρωματικῶς καὶ τὸ ἔργον τοῦτο. Κύριος σκοπὸς ἦτο ἡ ἀπ' εὐθείας ἐπαφὴ μὲ τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον ἀποφευγομένης τῆς μεσολαβήσεως τοῦ τοπικοῦ ἐμπορίου. Οὕτω ἐξοικονομεῖται τοὐλάχιστον ἡ εἰς αὐτὸ παρεχομένη διὰ τὴν μεσολάβησίν του ἀμοιβή, ἡ ὁποία πολλάκις συντρεχούσης καὶ τῆς ἐμπορικῆς ἀπειρίας τοῦ ἀγρότου εἶναι λίαν δυσανάλογος πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν παρεχομένων ὑπηρεσιῶν. Ὅπου ὅμως καὶ ὅταν εἶναι δυνατὸν οἱ συνεταιρισμοὶ δὲν παραλείπουν νὰ ἀναλαμβάνουν καὶ μόνοι των τὴν ἐξαγωγὴν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἢ ἐν συνεργασίᾳ μετ' ἐμπόρων. Τότε πλέον ἀναλαμβάνουν καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ συσκευὴν τῶν προϊόντων, διὰ νὰ τὰ ἐμφανίσουν ὡς ζητοῦνται εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς πωλήσεως.

Ἡ τάσις αὐτὴ πρὸς ἐξαγωγὴν ἄλλοτε πλέον ὁρμητικὴ καὶ ἔντονος ἐμετριάσθη ἤδη, οἱ δὲ συνεταιρισμοὶ περιορίζονται νὰ ὀργανώσουν τοπικῶς τὴν ἀπὸ κοινοῦ πώλησιν τῶν προϊόντων των ἐκτοπίζοντες τοὺς μεσάζοντας μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν μεγαλεμπόρων τῆς ἐξαγωγῆς.

Τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν κρίσιν τὴν ὁποίαν διατρέχουν τὰ γεωργικὰ προϊόντα καὶ τὰς ἀνωμάλους συνθήκας, αἱ ὁποῖαι διέπουν τὸ ἐμπόριον, ἕνεκα τῶν ὁποίων οἱ κίνδυνοι ἀποτυχίας καθίστανται διὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς μέγιστοι.

Ἐπίσης ὅμως ὀφείλεται τοῦτο κατὰ πολὺ καὶ εἰς τὴν ἔλλειψιν κεντρικῶν ὀργανισμῶν κοινωφελοῦς χαρακτῆρος διατεθειμένων νὰ ἐνισχύσουν εἰς τὰς προσπαθείας των αὐτὰς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμούς. Τοιοῦτοι ὀργανισμοὶ εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ἐπὶ στερεῶν βάσεων ὀργάνωσιν τῆς ἐξαγωγῆς τῶν γεωργικῶν προϊόντων συνεταιρικῶς.

Τρίτος λόγος εἶναι ἡ ἐπιτυχία ἔν τινι μέτρῳ τοῦ ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν ἐπιδιωκομένου σκοποῦ χωρὶς νὰ χρειασθῇ νὰ ἐπιχειρήσουν οὗτοι ν' ἀναλάβουν τὴν ἐξαγωγήν. Οἱ τοπικοὶ δηλ. ἔμποροι καθὼς καὶ οἱ ἐξαγωγεῖς, γνωρίζοντες ὅτι ὁ παραγωγὸς δύναται πλέον διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ του ὄχι μόνον τὰς τιμὰς καὶ τὴν ἐν γένει κατάστασιν τῆς ἀγορᾶς νὰ γνωρίζῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ στραφῇ ἀπ' εὐθείας πρὸς αὐτὴν ἄνευ τῆς μεσολαβήσεώς των, γίνονται λογικώτεροι εἰς τὰς διαπραγματεύσεις των, περιορίζουν τὰς ἀπαιτήσεις των διὰ τὴν ἀξίαν τῶν ὑπηρεσιῶν των καὶ ἀρκοῦνται εἰς λογικὰ κέρδη, τὰ ὁποῖα τοὺς ἀναγνωρίζουν οἱ συνεταιρισμοὶ ὡς ἀντάλλαγμα τῆς ἀμέσου διαθέσεως τοῦ προϊόντος καὶ τῆς ἀποφυγῆς τῶν κινδύνων, οἱ ὁποῖοι συνοδεύουν τὴν διὰ λογαριασμόν των ἐξαγωγήν.

Οὕτω ἡ ὕπαρξις τῶν συνεταιρισμῶν πωλήσεως ἐπενεργεῖ ὡς ἀσφαλιστικὴ δικλεὶς πρὸς χαλάρωσιν τῆς πιέσεως τῶν ἀγροτῶν καὶ ἐξασφαλίζει μόνη αὕτη ἄνευ τινὸς δράσεως τὴν ἱκανοποιητικὴν ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ δυνατοῦ διάθεσιν τῶν προϊόντων των.

Ὁἰκοθεν ἐννοεῖται ὅτι οἱ συνεταιρισμοὶ δὲν παραιτοῦνται κατ' ἀρχὴν τῆς τάσεώς των πρὸς ἄμεσον ἐπαφὴν μὲ τὴν κατανάλωσιν, ἀλλὰ ἀναβάλλουν τὴν πραγματοποίησίν της μέχρις ὅτου ἡ ὀργάνωσις ἐνισχυθῇ ἐπαρκῶς, ἰδίως διὰ τῆς τονώσεως τῆς πεποιθήσεως τῶν ἀγροτῶν εἰς τὴν ἱκανότητα τῶν συνεταιρισμῶν καὶ μέχρις ὅτου ἐπίσης καταστῇ δυνατὴ ἡ ἵδρυσις καὶ λειτουργία κοινωφελῶν ὀργανισμῶν ἐξαγωγῆς, οἱ ὁποῖοι, ὡς ἐλέχθη, εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἐμπορίου μὲ τὸ ἐξωτερικὸν ἐπὶ συνεταιρικῶν βάσεων.

Ἡ κρίσις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν προώθησιν τῆς τοιαύτης ὀργανώσεως τῆς ἐξαγωγῆς, μέχρι τότε ὅμως μοιραίως ἐπιδρᾷ ἀνασταλτικῶς ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν συνεταιρισμῶν πωλήσεως, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀνίσχυροι οἰκονομικῶς καὶ ἐμπορικῶς διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν μόνοι τὰς ἐκ τῆς κρίσεως παρεμβαλλομένας εἰς τὸ ἔργον των δυσκολίας.

Εὐχερεστέρα σχετικῶς εἶναι ἡ ὀργάνωσις τῶν πωλήσεων συνεταιρικῶς, προκειμένου περὶ προϊόντων καταναλισκομένων εἰς τὸ ἐσωτερι-

κόν. Τοῦτο δύναται νὰ γίνῃ ὑπὸ μόνων τῶν συνεταιρισμῶν, ἔστω καὶ μεμονωμένως δρώντων, ἄνευ κεντρικῶν ὀργανώσεων. Ἰδίως διὰ τὴν διάθεσιν λαχανικῶν, ὀπωρικῶν, ὀσπρίων, ἐλαίου, εἰδῶν νομῆς καὶ πολλῶν ἄλλων προϊόντων δύναται ἡ συνεταιρικὴ ὀργάνωσις νὰ προσφέρῃ σοβαρὰς ὑπηρεσίας ὄχι μόνον εἰς τοὺς γεωργούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς καταναλωτάς. Τοῦτο ἔχει καταναοηθῆ ἤδη καὶ ἤρχισε νὰ γεννᾶται τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παραγωγῶν διὰ τὴν πώλησιν συνεταιρικῶς τῶν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καταναλισκομένων προϊόντων των, τὰ ὁποῖα ἐνῷ εἰς αὐτοὺς πληρώνονται εἰς εὐτελεῖς τιμάς, πωλοῦνται εἰς τὰς ἀγορὰς καταναλώσεως πανάκριβα, ἐξ αἰτίας τῆς ἐλαττωματικῆς ὀργανώσεως τῆς ἐμπορίας αὐτῶν. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην τῆς ἀμέσου ἐπαφῆς τῶν παραγωγῶν μὲ τὸ λιανικὸν ἐμπόριον τείνουν ἤδη αἱ προσπάθειαι τῶν παραγωγῶν. Πρὸς τοῦτο θέλουν νὰ χρησιμοποιήσουν τοὺς συνεταιρισμοὺς πωλήσεως.

Ἡ κίνησις αὕτη ἐνισχύεται τελευταίως ζωηρὰ ὑπὸ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, ἂν καὶ δὲν διεμορφώθη ἀκόμη τὸ ὅλον σύστημα ἐργασίας. Ἡ τελευταία ἄλλως τε μὲ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐξαγωγῆς νωπῶν καρπῶν φαίνεται ὅτι θέλει ν' ἀναμιχθῇ καὶ εἰς τὴν ἐξαγωγὴν τῶν γεωργικῶν προϊόντων, καίτοι δι' αὐτῆς ἀποβλέπει κυρίως εἰς τὴν διάδοσιν αὐτῶν, ἀφίνουσα τὴν ἐμπορίαν εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν. Ἴσως θὰ χρειασθῇ ἐπὶ τῇ βάσει προκαθωρισμένου προγράμματος νὰ ταχθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὅλης προσπαθείας διὰ τὴν ὀργάνωσιν συνεταιρικῶς τῆς ἐξαγωγῆς, ἀλλὰ περὶ τούτου θὰ εἴπωμεν κατωτέρω.

Αἱ ἐπικρατοῦσαι ὅθεν ὡς φαίνεται τάσεις εἰς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἀποβλέπουν εἰς τὴν γενίκευσιν τῆς ὀργανώσεως τῶν πωλήσεων διὰ τῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῶν ἑνώσεων αὐτῶν.

Εἰδικώτερον διὰ τὰ ἐσωτερικῶς καταναλισκόμενα προϊόντα ἐπιδιώκεται ἡ διάθεσις αὐτῶν ἀπ' εὐθείας εἰς τοὺς καταναλωτὰς ἢ τοὺς λιανοπωλητάς, ἀποφευγομένων τῶν μεγαλεμπόρων συγκεντρώσεως αὐτῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλεται κυρίως ἡ πίεσις τοῦ παραγωγοῦ καὶ τοῦ καταναλωτοῦ.

Διὰ τὰ ἐξαγόμενα προϊόντα οἱ συνεταιρισμοὶ ἐπιδιώκουν συστηματικῶς τὴν δημιουργίαν κεντρικῶν ὀργανισμῶν κοινωφελοῦς χαρακτῆρος, βασιζομένων ἐπὶ τῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ πρέπῃ νὰ ἔχουν βαρύνουσαν γνώμην ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς λειτουργίας αὐτῶν. Εἰς αὐτοὺς ὀφείλει νὰ περιέλθῃ βαθμιαίως καὶ συστηματικῶς ἡ ἐξαγωγὴ καὶ πώλησις τῶν ἐξαγομένων προϊόντων διὰ λογαριασμὸν τῶν συνεταιρισμῶν.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ συνεταιρισμοὶ διαθέτουν τὰ προϊόντα ταῦτα τῶν μελῶν των εἰς τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον, μὴ παραλείποντες ὅμως, ὅταν μποροῦν, νὰ εὑρίσκωνται εἰς ἐπαφὴν καὶ μὲ τὸ ἐξωτερικόν.

Παραλλήλως οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ τείνουν νὰ ὀργανώσουν συνεταιρικῶς καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν ἢ κατεργασίαν καὶ συσκευὴν τῶν γεωργικῶν προϊόντων, εἴτε πρὸς ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἐπὶ συνεταιρικῶν βάσεων αὐτοτελῶς, διὰ τὴν καλυτέραν διὰ τοὺς παραγωγοὺς ἐκτέλεσίν της, εἴτε πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ἔργου τῆς πωλήσεως, ὅταν αὕτη ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν τῆς πωλήσεως ἢ ἐξασφαλίζει καλυτέραν τιμὴν διὰ τὴν παραγωγήν.

Συνέπεια τούτου εἶναι ἡ παρατηρουμένη κίνησις διὰ τὴν ἵδρυσιν γεωργικῶν βιομηχανιῶν ἐπὶ συνεταιρικῶν βάσεων, ἡ ὁποία, ὅσον καὶ ἂν σήμερον δὲν ἔχει νὰ παρουσιάσῃ σημαντικὰς προόδους, οὐχ' ἧττον ὅμως ἀποτελεῖ κριτήριον περὶ τῶν ἐπικρατουσῶν μεταξὺ τῶν γεωργῶν τάσεων διὰ τὴν συνεταιρικὴν ὀργάνωσιν καὶ τοῦ κλάδου τούτου.

IV. Εἰς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς καθίσταται καθ' ἡμέραν βαθυτέρα ἡ πεποίθησις ὅτι διὰ τὸν συντονισμὸν τῶν προσπαθειῶν των κατὰ τὴν ἐπιδίωξιν τῶν συνεταιρικῶν των σκοπῶν, διὰ τὴν μελέτην τοῦ ἀκολουθητέου ὑπ' αὐτῶν οἰκονομικοῦ καὶ συνεταιριστικοῦ προγράμματος, διὰ τὴν καθοδήγησιν, διαφώτισιν καὶ ἐποπτείαν αὐτῶν καὶ τέλος διὰ τὴν προάσπισιν τῶν συμφερόντων των καὶ τὴν καθολικὴν καὶ ἔγκυρον ἐκπροσώπησίν των, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς χώρας, εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ὀργανικὴ των συνένωσις εἰς μίαν κεντρικὴν ὀργάνωσιν, ἡ ὁποία μὴ ἐπιδιώκουσα οἰκονομικοὺς σκοποὺς θὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἀνωτέρω ποικίλου καὶ πολυμόρφου ἔργου, ἐκ τῆς ἐπιτυχοῦς ἐκτελέσεως τοῦ ὁποίου θὰ ἐξαρτηθῇ ἀσφαλῶς ἡ προκοπὴ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν.

Ὡς ἐκ τῆς ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως τῆς κινήσεως ἐξάγεται, ἡ τάσις αὕτη ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν. Δὲν κατέστη ὅμως δυνατὸν νὰ φθάσῃ εἰς ἀποτέλεσμα, παρὰ τὰς καταβληθείσας προσπαθείας, ἐκ διαφόρων λόγων, μεταξὺ ἴσως τῶν ὁποίων οἱ σπουδαιότεροι εἶναι ὅτι ἄλλοτε δὲν ὑπῆρχε τόσον ἔντονος ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῶν ἰσχυροποιουμένων συνεχῶς συνεταιρισμῶν ἐκ μέρους ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι τοὺς θεωροῦν ὡς δυσαρέστους συντελεστὰς ἀσυμφόρων εἰς αὐτοὺς μεταβολῶν, καὶ ὅτι ἄλλοτε ἦτο μᾶλλον περιωρισμένη τοπικῶς καὶ ἀπὸ ἀπόψεως σημασίας ἡ δρᾶσίς των, ἐνῷ σήμερον τείνουν οὗτοι νὰ λάβουν καὶ μορφὴν αὐτοτελοῦς κοινωνικοοικονομικοῦ συστήματος μὲ γενικὸν χαρακτῆρα.

Οἱ δύο οὗτοι λόγοι μὲ τοὺς ὁποίους συντρέχουν καὶ ἄλλοι ἐσωτερικῆς φύσεως, ὡς εἶναι ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναπτύξεως εἰς τὸν συνεταιρισμένον κόσμον συνεταιρικῆς συνειδήσεως καὶ μορφώσεως, ἡ ἱκανοποίησις τῆς πανταχόθεν ἐκδηλουμένης ἐπιθυμίας διὰ τὴν ἀνάληψιν ἀπὸ μέρους τῶν συνεταιρισμῶν τῆς προσπαθείας πρὸς πραγμάτωσιν οὐσιαστικῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ αὐτοεποπτείας κ.λ.π., κατέστησαν τὴν κίνησιν πρὸς ἵδρυσιν μιᾶς ἰδεολογικῆς συνεταιριστικῆς ὀργανώσεως ἐντονωτάτην.

Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ σχετικὴ ἐργασία, ἡ ὁποία γίνεται ὑπὸ τοῦ Συνδέσμου Συνεταιριστῶν Βορείου Ἑλλάδος ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ συσταθείσης ἐπιτροπῆς ἐξ ἁρμοδίων περὶ τὰ συνεταιριστικὰ προσώπων (1). Ἡ ἐπιθυμία ὅθεν ὑπάρχει ζωηρὰ καὶ ἡ ἐπίγνωσις τῆς σημα-

(1) Ἴδε εἰς περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς» ἔτους 1932 φύλλ. 4 καὶ 6 τὴν σχετικὴν εἰσήγησιν τοῦ κ. Σ. Ἀντωνιάδη καὶ τὰ συμπεράσματα τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως.

σίας μιᾶς κεντρικῆς ἰδεολογικῆς ἐργασίας πλήρης. Ἂν καθυστερῇ ἡ ἵδρυσίς της τοῦτο δὲν ὀφείλεται εἰς ἄλλο τι, εἰμὴ ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν συνεχιζομένην ἀκόμη προσπάθειαν πρὸς ἐξασφάλισιν εἰς τὴν κεντρικὴν αὐτὴν ὀργάνωσιν συνεχῶν καὶ ἱκανῶν πόρων, πρᾶγμα ἀρκετὰ δύσκολον ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν καταβαλλομένην ἐξ ἴσου προσπάθειαν, ἵνα διὰ καταλλήλου διαφωτίσεως τοῦ συνεταιρισμένου κόσμου διασαφηνισθῇ πλήρως ἡ ἀποστολὴ καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς ὀργανώσεως αὐτῆς, ὥστε νὰ ἀποφευχθοῦν οἱαδήποτε παρεξηγήσεις ὡς πρὸς αὐτά, δυνάμεναι εἴτε νὰ τὴν ὁδηγήσουν εἰς παρέκκλισιν ἀπὸ τὸν προορισμόν της, εἴτε νὰ συσκοτίσουν τὴν ἔννοιαν τῆς ἀποστολῆς της, εἴτε τέλος νὰ κλονίσουν τὸ κῦρός της. Εὐθὺς ὡς ἐξασφαλισθοῦν τὰ ἀνωτέρω εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ κεντρικὴ ἰδεολογικὴ ὀργάνωσις θὰ ἱδρυθῇ, ἔχουσα μέλη καὶ βοηθούς της τὰς ἑνώσεις, ἐξ ὧν φαίνεται ὅτι θὰ ἀποτελεσθῇ. Αὕτη θ' ἀποβῇ ὁ ὁδηγὸς τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως, τὴν ὁποίαν θὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν πλήρη πραγματοποίησιν τῶν συνεταιριστικῶν της ἰδανικῶν.

2. ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΓΕΩΡΓΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ.

Καὶ μετὰ τὴν σύστασιν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης καὶ τὴν ἀνάθεσιν εἰς αὐτὴν τῆς ὑπηρεσίας γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, τὸ Κράτος ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπηρεάζῃ ἰσχυρῶς τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν μορφὴν τῆς κινήσεως, διὰ τῆς νομοθετικῆς αὐτοῦ πολιτικῆς ἀπέναντι τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν.

Ἡ νομοθετικὴ πολιτικὴ δὲν δύναται παρὰ νὰ ἀσκῇ ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως καὶ διαμορφώσεως τῶν τάσεων τῶν συνεταιρισμῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν νὰ εἶναι ἀπολύτου ἐνδιαφέροντος ἡ ἐγγυτέρα ἐξέτασις αὐτῆς καὶ ἡ διαγραφὴ τῶν γενικῶν γραμμῶν τῆς ἐνδεικνυομένης διαμορφώσεώς της, ὅπως αὕτη ὄχι μόνον προσαρμοσθῇ πρὸς τὰς τάσεις τῶν συνεταιρισμῶν, ὥστε νὰ μὴ τοὺς παρεμποδίζῃ εἰς τὰς ἐπιδιώξεις των καὶ τὴν ἐνδεικνυομένην ἐντὸς τοῦ συνεταιριστικοῦ πλαισίου ἐξέλιξιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐναντίας ἵνα τοὺς διευκολύνῃ πρὸς ἐπιδίωξιν καὶ πραγμάτωσιν τῶν κοινωφελῶν αὐτῶν σκοπῶν.

Ὁμολογουμένως τὸ Κράτος διὰ τῆς νομοθετικῆς πολιτικῆς του ἀπέναντι τῶν συνεταιρισμῶν, καθὼς καὶ διὰ τῆς διοικητικῆς ταιαύτης ἀπεδείκνυε μέχρι πρό τινος τοὐλάχιστον ὅτι καλῶς εἶχε κατανοήσει τὴν ἔννοιαν τῶν συνεταιρισμῶν ὡς αὐτοσυντηρήτων, αὐτοδιοικουμένων καὶ αὐτευθύνων ὀργανισμῶν. Περιωρίσθη νὰ κανονίσῃ οἰκονομικῶς καὶ νομικῶς τὴν θέσιν αὐτῶν καὶ ἀκόμη νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ὀργάνωσίν των καὶ νὰ διαφωτίσῃ τοὺς ἐνδιαφερομένους ἐπὶ τῆς ὠφελιμότητος τοῦ θεσμοῦ, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι οἱ συνεταιρισμοί, ἀποτελοῦντες κατὰ βάθος θεσμὸν κοινωφελῆ, δικαιολογοῦν κάθε ἰδιαιτέραν ὑπὲρ αὐτῶν πρόνοιαν καὶ ἐξαιρετικὴν ἐνίσχυσιν.

Ἡ ἐπικράτησις τῆς ἀντιλήψεως αὐτῆς ἀποδεικνύεται τόσον διὰ τῆς

φιλελευθέρας περὶ συνεταιρισμῶν νομοθεσίας, ὅσον καὶ διὰ τοῦ τρόπου τῆς ἐφαρμογῆς της καὶ τῆς ἀκολουθηθείσης μεθόδου ἐργασίας ἐκ μέρους τῆς κρατικῆς ὑπηρεσίας τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν. Ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν κατὰ τὰ ὁποῖα τὸ Κράτος διὰ τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς ἦτο πράγματι ὁ ὁδηγὸς τῆς κινήσεως, λόγῳ τῆς μὴ ἐπαρκοῦς εἰσέτι ἀναπτύξεως τῶν συνεταιρισμῶν, ἐσεβάσθη τὰς καθιερωμένας συνεταιριστικὰς ἀρχὰς τῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ αὐτευθύνης καὶ περιωρίσθη εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἁπλοῦ συμβούλου. Μόνον τὸν ἔλεγχον τῆς νομιμότητος ἐκράτησε δι' ἑαυτό, ἐφρόντιζε ὅμως πάντοτε νὰ περιορίζεται εἰς τὰ στενὰ ὅρια τούτου ἀποφεῦγον, πέραν φιλικῶν ὑποδείξεων καὶ ἀναπτύξεως εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν τῶν συνεταιριστικῶν ἀρχῶν καὶ κανόνων, νὰ ἀσκήσῃ οἱανδήποτε ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν συνεταιρισμῶν. Οὕτω ἡ ἀπόφασις περὶ τῆς σκοπιμωτέρας πορείας κατὰ τὴν ἐπιδίωξιν τῶν σκοπῶν ἑκάστου συνεταιρισμοῦ, ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ νόμου, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἠδύναντο βεβαίως νὰ ἐκφράσουν γενικῶς εἰς διδασκαλίας καὶ συζητήσεις τὴν γνώμην των καὶ συνεταιριστικοὶ ὑπάλληλοι τοῦ Κράτους, ὅπως καὶ ἄλλα ἁρμόδια πρόσωπα, ἀνῆκε τελικῶς εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν κρίσιν τῶν συνεταιρισμῶν. Ἡ πολιτικὴ αὕτη ἦτο συνέπεια τῆς βαθείας καὶ γενικῆς πεποιθήσεως τὴν ὁποίαν κυρίως ἐνέπνευσεν ὁ ὑπεύθυνος ἀρχηγὸς τῆς ὑπηρεσίας ἀείμνηστος Ἰασεμίδης, ὑποστηρίζων ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῶν συνεταιρισμῶν δὲν ἔγκειται εἰς τὴν λεπτολόγον ἔξωθεν πρόβλεψιν πρὸς ἀποτροπὴν καὶ τῶν πλαμικροτέρων ἐνδεχομένων περιπτώσεων κακῆς ἢ μὴ σκοπίμου χρησιμοποιήσεως τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ συνεταιρισμένου κόσμου ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν μετάδοσιν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον τῶν ἀναγνωρισμένων συνεταιριστικῶν ἀρχῶν καὶ παραδόσεων, ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ὁποίων καὶ μόνη δύναται νὰ προφυλάξῃ τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀπὸ πᾶσαν ἀπόκλισιν ἀπὸ τὸν ὀρθὸν ὁρόμον καὶ τὸν ἀληθῆ αὐτῶν προορισμόν.

Τελευταίως ὅμως, ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1930, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν μέχρι τοῦδε ἀκολουθηθεῖσαν τακτικήν, τὸ Κράτος ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ διὰ τῆς νομοθετικῆς ὁδοῦ μέτρα, τὰ ὁποῖα δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι γενικῶς ἀποβλέπουν εἰς τὸν ὑπέρμετρον καὶ ἀδικαιολόγητον περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας τῶν συνεταιρισμῶν καὶ εἰς περιπτώσεις καθ' ἃς οὔτε τὸ συμφέρον αὐτῶν, οὔτε τὸ γενικώτερον τοιοῦτον, ἀλλ' οὔτε αἱ ἐπικρατοῦσαι συνεταιριστικαὶ ἀρχαὶ καὶ παραδόσεις τὸ ἐπιβάλλουν. Αὐτὸ τοὐλάχιστον προκύπτει ἐκ τῆς ἐρεύνης τοῦ περιεχομένου τῶν νόμων 4640 τοῦ 1930 καὶ 5289 τοῦ 1931, καὶ ἰδίως τοῦ τελευταίου, διὰ τοῦ ὁποίου λόγῳ τῆς εὐρείας αὐτοῦ ἐκτάσεως ἐπῆλθε ριζικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν περὶ συνεταιρισμῶν νομοθεσίαν, ἀνατρέπουσα σχεδὸν τὸ μέχρι τοῦδε κρατῆσαν φιλελεύθερον σύστημα.

Μὴ δυνάμενοι ν' ἀναλύσωμεν ἐδῶ πλατύτερον τὰ δύο ἀνωτέρω νομοθετήματα (1) περιοριζόμεθα νὰ τονίσωμεν ὅτι τὰς τελευταίας τροπο-

(1) Ἴδε σχετικῶς περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς». Φύλλ. 4, 5-6, 1930, 5-6 καὶ

ποιήσεις τῆς συνεταιριστικῆς νομοθεσίας διακρίνει πνεῦμα περιορισμοῦ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πρωτοβουλίας τῶν συνεταιρισμῶν. Οἱ περιορισμοὶ ἐπιβάλλονται ἄλλοι μὲν ἀμέσως διὰ τοῦ νόμου ἀπαγορεύοντος ἢ διακανονίζοντος εἰς τὰς λεπτομερείας των ὡρισμένα θέματα, ἄλλοι δὲ ἐμμέσως διὰ παρεμβάσεως ἐξωσυνεταιρικῶν παραγόντων εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ συνεταιρισμοῦ, μὲ προφανῆ μείωσιν κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις τῶν ἀρχῶν τῆς αὐτοβοηθείας, αὐτευθύνης καὶ αὐτοδιοικήσεως τῶν συνεταιρισμῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν πράγματι τὰς θεμελιώδεις βάσεις καὶ τὰς βαθυτέρας αἰτίας τῆς ἐπιτυχίας αὐτῶν.

Ἡ ἀπότομος αὕτη μεταστροφὴ τοῦ Κράτους δύναται ν' ἀποδοθῇ κατὰ τὴν γνώμην μας κυρίως εἰς τὰ ἑξῆς δύο αἴτια :

Πρῶτον. Εἰς τὴν τελευταίως συντελεσθεῖσαν μεγάλην ἀνάπτυξιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ τὴν ἔντονον προσπάθειαν αὐτῶν ν' ἀναμιχθοῦν εὐρύτερον εἰς τὴν διοίκησιν καὶ διαχείρισιν πλουτοπαραγωγικῶν κλάδων στενῶς συνδεομένων μὲ τὰ εἰδικώτερα ἀντικείμενα τῆς ἐπιχειρήσεώς των. Κυρίως ἡ ἔντονος τάσις τῶν συνεταιρισμῶν πρὸς ἀνάμιξιν εἰς τὴν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν διαχείρισιν τῶν γεωργικῶν προϊόντων καὶ ἡ προσπάθειά των ν' ἀπαλλαγοῦν τῆς κηδεμονίας τῶν κεφαλαιοκρατικῶν ὀργανισμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκει μέχρι τοῦδε ἡ διαχείρισις αὕτη, ἔφερε τοὺς συνεταιρισμοὺς εἰς ὀξεῖαν ἀντίθεσιν ἀφ' ἑνὸς μὲ τοὺς ἰσχυροὺς κεφαλαιοκρατικοὺς παράγοντας καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ τὸ Κράτος, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι προητοιμασμένον ψυχολογικῶς ν' ἀντιμετωπίσῃ καὶ προετοιμάσῃ τὴν ρύθμισιν μιᾶς τοιαύτης ριζικῆς μεταβολῆς εἰς τὸ ὑφιστάμενον καθεστὼς διαχειρίσεως τῶν προϊόντων τούτων, καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἶναι ἠναγκασμένον νὰ ἀποκρούῃ τὰς ἀξιώσεις τῶν συνεταιρισμῶν ἢ νὰ τὰς ἱκανοποιῇ εἰς πολὺ περιωρισμένον βαθμόν, δημιουργοῦν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ προσαρμοσθῇ μὲ τὴν διαμορφουμένην νέαν κατάστασιν πραγμάτων.

Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἐδημιουργήθησαν πλέον παρεξηγήσεις μεταξὺ συνεταιρισμῶν καὶ Κράτους, αἱ ὁποῖαι ἐγέννησαν τὴν μεταξύ των δυσπιστίαν. Αὗται συνετέλεσαν ὅπως χαρακτηρισθοῦν ὅτι ἐξέρχονται τοῦ συνεταιριστικοῦ πλαισίου αἱ ἐντονώτερον διατυπούμεναι ἀντιλήψεις τῶν ζωηροτέρων τῶν συνεταιρισμῶν καὶ συνεταιριστῶν ἐπὶ τῶν γενικωτέρων ἐπιδιώξεων τῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἐνδεικνυομένων μέτρων πρὸς συστηματικωτέραν καὶ κοινωφελεστέραν διὰ τῶν συνεταιρισμῶν διαχείρισιν τῶν γεωργικῶν προϊόντων, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιδιώκεται νὰ ἐξασφαλισθῇ δικαιοτέρα διαρρύθμισις τῶν σχέσεων μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων διαχειριζομένων τὰ προϊόντα ταῦτα καὶ νὰ θεωρηθοῦν ὅτι ἀποβλέπουν εἰς σκοποὺς καθαρῶς πολιτικούς.

Οὕτω ἐδημιουργήθη ἡ ἰδέα ὅτι οἱ συνεταιρισμοὶ ἀναμιγνύονται εἰς

7-8 1931, 5 (εἰσήγησις τοῦ κ. Ἀλ. Σβώλου, ἐπὶ τῆς συνεταιριστικῆς νομοθεσίας) καὶ 6 (συμπεράσματα τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως) ἔτους 1932.

τὴν πολιτικήν. Τὴν ἰδέαν αὐτὴν κυρίως ὑπέθαλψαν καὶ ἐτόνωσαν δύο τάξεις· ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ ἔχοντες ἀντίθετα πρὸς αὐτοὺς οἰκονομικὰ συμφέροντα, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ δημιουργία μιᾶς τοιαύτης παρεξηγήσεως εἰς βάρος τῶν συνεταιρισμῶν θὰ ἦτο ἀπολύτως ἐξυπηρετικὴ λόγῳ τῆς μοιραίας διασπάσεως, τὴν ὁποίαν θὰ συνεπήγετο αὕτη εἰς τοὺς συνεταιρικοὺς κύκλους, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ διάφοροι τοπικοὶ μικροπολιτικοί, οἱ ὁποῖοι ὡς γνωστὸν ἀνέκαθεν ἐστήριζαν τὴν δύναμίν των εἰς τὴν οἰκονομικὴν δέσμευσιν τῶν ἀγροτῶν, ἐπιτυγχανομένην δι' οἰκονομικῶν ἐνισχύσεων εἰς εἴδη καὶ χρῆμα. Οἱ συνεταιρισμοὶ ἀντικαταστήσαντες αὐτοὺς καὶ ἀναλαβόντες οἱ ἴδιοι τὴν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἀγροτῶν ἀπήλλαξαν τοὺς τελευταίους ἀπὸ πᾶσαν οἰκονομικὴν ἐξάρτησιν καὶ ἐπομένως ἐξησφάλισαν αὐτομάτως εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν πολιτικήν των χειραφέτησιν. Τὴν ἰδιαιτέραν αὐτὴν ὑπηρεσίαν τῶν συνεταιρισμῶν πρὸς τοὺς γεωργοὺς οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ τοὺς συγχωρήσῃ ἡ μικροπολιτική.

Συγχρόνως οἱ ἀντίπαλοι τῶν συνεταιρισμῶν διατυμπανίζουν πᾶσαν τυχὸν προκύπτουσαν εἰς βάρος των διαχειριστικὴν ἀνωμαλίαν ἢ ἔστω καὶ ὑπερβολικὴν κατὰ τὴν ἀντίληψίν των δαπάνην. Σκοπίμως ὅμως τ' ἀνωτέρω ἀναφέρονται ἀπολύτως καὶ παραλείπεται ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐξετασθοῦν αἱ ἀνωμαλίαι συγκριτικῶς, ἐν σχέσει μὲ τὸ σύνολον τῆς κινήσεως καὶ πρὸ παντὸς ἐν σχέσει μὲ τὰς ὁμοίας περιπτώσεις συνήθως πολὺ σοβαροτέρας τῶν ἄλλης μορφῆς οἰκονομικῶν ὀργανισμῶν, ἰδίως τῶν ἀνωνύμων ἑταιριῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐξηγηθῇ διὰ τὰς δῆθεν ἀλογίστους δαπάνας πῶς διετέθησαν αὗται, ἐξ οὗ θὰ ἀπεδεικνύετο ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον ἦσαν συνέπεια τῆς ἀνάγκης νὰ ἐξυπηρετήσουν οἱ συνεταιρισμοὶ μὲ ἀψόγως τίμια μέσα τὰ ποικίλα ἐπαγγελματικὰ καὶ γενικώτερα οἰκονομικὰ συμφέροντα τῶν συνεταίρων. Δύναται δὲ νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἡ σκληρὰ αὕτη πολεμικὴ ἐναντίον τῶν συνεταιρισμῶν συντελεῖ ἀδίκως εἰς τὸν πρὸς αὐτοὺς κλονισμὸν τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν συνεταίρων καὶ τῆς ἐκτιμήσεως τῆς κοινῆς γνώμης, ἀμφότερα δὲ μὲ βαρείας διὰ τὴν κίνησιν ἐπιζημίους συνεπείας.

Τέλος εἰς τὴν ἔκτασιν τῆς παρεξηγήσεως εἰς βάρος τῶν συνεταιρισμῶν συνετέλεσαν καὶ αἱ ἔντονοι προσπάθειαι τούτων διὰ τὴν μεταρρύθμισιν ἐπὶ τὸ δικαιότερον τῆς φορολογίας τῶν γεωργικῶν προϊόντων, αἱ ὁποῖαι καὶ αὗται μὲ τὴν σειράν των ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς ἐμπνεόμεναι ἀπὸ πολιτικοὺς σκοπούς.

Ὅλα αὐτὰ τὰ περιστατικὰ συνυφασμένα μεταξύ των ἐδημιούργησαν μίαν ἐντελῶς δυσμενῆ ἀτμόσφαιραν κατὰ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, ἡ ὁποία ἐπέτρεψε, συντρεχούσης καὶ τῆς μεγάλης κοινοβουλευτικῆς δυνάμεως τῆς Κυβερνήσεως, νὰ ψηφισθοῦν σχεδὸν ἄνευ συζητήσεως καὶ παρὰ τὰς διαμαρτυρίας ὀλίγων ἀντιπροσώπων εἰς τὰ νομοθετικὰ σώματα, πολλὰ ἄσκοπα, ἀνεφάρμοστα καὶ ἀνελεύθερα μέτρα, ἀφορῶντα τοὺς συνεταιρισμούς, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ περιεχομένου τῶν τελευταίων συνεταιριστικῶν νομοθετημάτων. Ἀλλ' οὔτε ὅμως κατὰ τὴν διατύπωσιν αὐτῶν ἠκούσθη ἡ γνώμη ἁρμοδίου τινός, οὔτε ἐκ τῶν

συνεταιρισμῶν οὔτε ἔξωθεν αὐτῶν προερχομένου, ἀκόμη οὔτε τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, ἡ ὁποία, ὅμως, ὡς ἡμεῖς τοὐλάχιστον ὑποστηρίζομεν, θὰ ὤφειλε καὶ αὐτεπαγγέλτως νὰ εἴπῃ τὴν γνώμην της καὶ νὰ προκαλέσῃ τὴν γνώμην ὅλων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο καὶ ἐδικαιοῦντο νὰ ἔχουν τοιαύτην (1).

Δεύτερον: Κατὰ δεύτερον λόγον ὀφείλεται ἡ μεταστροφὴ αὐτὴ κυρίως εἰς τὴν ἔλλειψιν κεντρικῆς συνεταιριστικῆς ὀργανώσεως τῶν συνεταιρισμῶν, ἡ ὁποία συστηματικῶς ν' ἀντικρούῃ τὰς ἐναντίον των αἰτιάσεις, νὰ αἴρῃ τὰς παρεξηγήσεις, νὰ διευκρινίζῃ ἑκάστοτε τὴν θέσιν τῶν συνεταιρισμῶν ἐπὶ τοῦ γενικωτέρου οἰκονομικοῦ ἐπιπέδου καὶ μὲ τὸν ὄγκον της, τὸ κῦρός της καὶ τὴν δύναμίν της, ὁρῶσα ἐν Ἀθήναις, νὰ ἵσταται ἀντιμέτωπος μὲ ἐξ ἴσου ἰσχυρὸν καὶ ἱκανὸν ἐπιτελεῖον πρὸς τοὺς ἀντίθετα ὑποστηρίζοντας παράγοντας καὶ νὰ ὑπερασπίζῃ καὶ ὑποστηρίζῃ ἀπέναντι αὐτῶν τὰ συμφέροντα τῶν συνεταιρισμῶν. Οὕτω θ' ἀπεφεύγετο νὰ δημιουργηθῇ ἡ δυσμενὴς ἀτμόσφαιρα ποὺ ἐπεκράτησε κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον καὶ ἐπομένως ἡ λῆψις ἀσκόπων καὶ ἐπιζημίων νομοθετικῶν μέτρων.

Τὰ ἐπιζήμια ἀποτελέσματα τῶν νομοθετηθέντων μέτρων ἀρχίζουν ἤδη νὰ γίνωνται αἰσθητά. Ἡ ἐφαρμογὴ τούτων εἶναι λίαν δυσχερής, αἱ δὲ ἀναφερόμεναι ποιναὶ ἐν περιπτώσει παραβάσεώς των ἀπομακρύνουν πολλούς, ἴσως τοὺς καλυτέρους, ἐκ τῶν συνεταιρισμῶν. Γενικῶς ἔχει ἁπλωθῇ ἡ ἀπογοήτευσις μεταξὺ τῶν συνεταιριστικῶν παραγόντων, οἱ ὁποῖοι κουρασμένοι πρὸ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐμποδίων, περιορισμῶν καὶ κινδύνων ἀφίνονται μοιραίως εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ὑπηρεσίας συνεταιρισμῶν.

Οὕτω διατρέχομεν τὸν κίνδυνον νὰ μεταβληθοῦν οἱ συνεταιρισμοὶ εἰς ἑτεροκινήτους ὀργανισμοὺς χωρὶς ζωὴν καὶ ψυχήν.

Τὰ πράγματα ὅμως δὲν εἶναι ἀνεπανόρθωτα. Δὲν χρειάζεται παρὰ μία γενναιόφρων ἐκ μέρους τοῦ Κράτους ἀναγνώρισις, ἂν ὄχι τῆς πλάνης του, τοὐλάχιστον τῆς σπουδῆς του πρὸς ἐπιβολὴν τόσον σοβαρῶν μέτρων ὑπὸ τὴν σιγὴν τῶν ἁρμοδίων ἐν προκειμένῳ συμβούλων του καὶ ἐν ἀπουσίᾳ καὶ ἀγνοίᾳ τῶν ἐνδιαφερομένων καὶ δικαιουμένων νὰ ἔχουν γνώμην. Ἡ προτιμοτέρα λύσις θὰ ἦτο ἡ ἄμεσος κατάργησις ἀμφοτέρων τῶν ἀνωτέρω νόμων καὶ συγχρόνως ἡ σύστασις μιᾶς ἁρμοδίας ἐπιτροπῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ν' ἀνετίθετο ἡ τυχὸν ἐπιβαλλομένη προσαρμογὴ τοῦ νόμου εἰς τὰς σημερινὰς συνθήκας. Εἰς τὴν ἐπιτροπὴν αὐτὴν θὰ ὤφειλε νὰ ἀντιπροσωπευθοῦν ὅλοι ὅσοι δύνανται νὰ ἔχουν γνώμην, ἡ ἁρμοδία ὑπηρεσία, οἱ συνεταιρισμοί, οἱ εἰδικοί. Μόνον μετὰ μίαν ἐξονυχι-

(1) Σχετικῶς ἴδε εἰς τὸ περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς» φύλλ. 6 ἔτους 1932 εἰσήγησιν Α. Σίδερη περὶ τοῦ ρόλου τῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὴν γενικωτέραν οἰκονομικὴν πολιτικὴν καὶ τὰ σχετικὰ συμπεράσματα τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως.

στικὴν μελέτην δύναται νὰ προκύψῃ κάτι καλὸν καὶ σκόπιμον (1). Ἐλπίζομεν ὅτι διὰ τῆς ἀμερολήπτου μελέτης θὰ ἀναγνωρισθῇ ὅτι τὰ λεχθέντα μέτρα εἶναι βεβιασμένα καὶ προϊόντα ἐντυπώσεων τῆς στιγμῆς καὶ παρεξηγήσεως περὶ τοῦ ἀληθοῦς προορισμοῦ τῶν συνεταιρισμῶν. Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς θὰ ἐβοήθει καὶ πάλιν ἡ ἐλευθερία ποὺ τοὺς ἀνήκει καὶ θὰ ἀποφευχθοῦν αἱ ἐπαχθεῖς ἀστυνομικαὶ ἐπεμβάσεις, ἡ δὲ ὑπηρεσία συνεταιρισμῶν θὰ λάβῃ καὶ πάλιν τὴν θέσιν τοῦ φίλου καὶ συμβούλου, ἀποθέτουσα τὸ μαστίγιον τὸ ὁποῖον, παρὰ τὸν προορισμόν της καὶ τὰς παραδόσεις της, τῆς ἔβαλαν εἰς τὴν χεῖρα.

Κανεὶς δὲν ἀρνεῖται νὰ ἐπενεχθοῦν εἰς τὸν νόμον τροποποιήσεις, ὅπου ἀπεδείχθη ἐλλιπὴς οὗτος, ἔστω καὶ ἂν αὗται ἀφοροῦν ἀναγκαίους ἐκ τῶν πραγμάτων περιορισμούς. Ἀλλὰ πρέπει νὰ πιστοποιηθῇ τοῦτο κατόπιν ἐρεύνης συστηματικῆς καὶ ψυχραίμου καὶ ἀκόμη νὰ πιστοποιηθῇ ὅτι ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς ἢ ἡ ἐπιδιωκομένη ἀποτροπὴ ἀτόπων δὲν θεραπεύεται δι' ἄλλων μέσων, οὔτε ἀκόμη διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῆς συντονισμένης ἐνεργείας τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης κατὰ τὴν ὑπ' αὐτῆς ἄσκησιν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐποπτείας, ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ παλαιοῦ φιλελευθέρου νόμου.

Νομίζομεν ὅτι ἐπιβάλλεται εἰς τὸ Κράτος ν' ἀναθεωρήσῃ τὰς ἀποφάσεις του σχετικῶς μὲ τὴν ἀκολουθητέαν συνεταιριστικὴν πολιτικήν, ἢ μᾶλλον νὰ τὴν ὑποβάλῃ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς ἀνωτέρω ἀναφερομένης ἐπιτροπῆς, ἐκ τῆς ἐργασίας τῆς ὁποίας θὰ προκύψῃ πῶς πρέπει νὰ διαρρυθμισθῇ ἡ νομοθεσία περὶ συνεταιρισμῶν, ὥστε νὰ συντελῇ αὕτη εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως.

Πρὸ παντὸς δὲν πρέπει νὰ τίθενται ἐμπόδια εἰς τοὺς κοινωφελεῖς σκοποὺς τῶν συνεταιρισμῶν τώρα, ὁπότε οὗτοι μὲν ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ τοὺς ἐπιδιώξουν εἰς εὐρύτερον κύκλον, αἱ δὲ γενικώτεραι συνθῆκαι καθιστοῦν ἀπολύτως πρόσφορον τὴν ἐντατικὴν αὐτῶν χρησιμοποίησιν πρὸς βελτίωσιν τῆς δυσμενοῦς οἰκονομικῆς καταστάσεως.

3. Η ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ.

α) Γενικά.

Ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα ἀπέβη ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς της ὁ ἰσχυρότερος καὶ σταθερότερος συντελεστὴς πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ διαμόρφωσιν τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως. Αὕτη συγκεντρώσασα εἰς χεῖράς της ἀφ' ἑνὸς τὴν χρηματοδότησιν τῶν συνεταιρισμῶν, ἀφ' ἑτέρου τὰς ἁρμοδιότητας πρὸς καθοδήγησιν, ἐποπτείαν κ.λ.π. αὐτῶν δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς κινήσεως πολὺ ἀποτελεσματικώτερον ἀφ' ὅ,τι προη-

(1). Ἴδε εἰς περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς» φύλλ. 5 ἔτους 1932 εἰσήγησιν κ. Ἀλ. Σβώλου καὶ συμπεράσματα τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως εἰς φύλλ. 6 τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

γουμένως ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο τὸ Κράτος, ἀσκοῦν μόνον τὴν ἐποπτείαν, ἢ ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, ἀσκοῦσα μόνον τὴν γεωργικὴν πίστιν.

Ἡ εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἀνάθεσις τῆς ἀσκήσεως τῶν δύο τούτων λειτουργιῶν, ἀποβλέπουσα, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐξετέθη, κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῆς χρηματοδοτήσεως τῶν συνεταιρισμῶν πρὸς ἐπιδίωξιν ἐκτὸς τῶν οἰκονομικῶν καὶ συνεταιριστικῶν καθαρῶς σκοπῶν, ἐκρίθη ὑπὸ πολλῶν ὡς ὄχι σκόπιμος καὶ δυναμένη νὰ ἔχῃ ἴσως καὶ ἐπιζήμια ἀποτελέσματα διὰ τὴν ὅλην ὀργάνωσιν. Οἱ ἔχοντες τὴν γνώμην αὐτὴν ἐκφράζουν τὸν φόβον ὅτι εἶναι ἐνδεχόμενον ἡ ἀσκοῦσα καὶ τὴν συνεταιριστικὴν πολιτικὴν Τράπεζα, ἀπορροφημένη ἀπὸ τὸ κύριον τραπεζιτικὸν ἔργον της, ὄχι μόνον νὰ μὴ δυνηθῇ νὰ ἀνταποκριθῇ εὐρύτερον εἰς τὴν συνεταιριστικὴν αὐτῆς ἀποστολήν, ἀλλὰ καὶ εἴς τινας περιπτώσεις, παρεξηγοῦσα αὐτήν, νὰ ἀλλοιώσῃ ἀθελήτως τὴν μορφὴν τῆς κινήσεως. Εἰς χεῖράς της, λέγουν, καὶ ὑπὸ τὴν ἰσχυράν της διπλῆν ἐπιρροὴν εἶναι ἐνδεχόμενον οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ νὰ χάσουν μέγα μέρος τῆς ἐλευθερίας των καὶ οὕτω ν' ἀχρηστευθοῦν αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ τῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ αὐτευθύνης ἐπὶ τῶν ὁποίων οὗτοι στηρίζονται καὶ ν' ἀποβοῦν ἑτεροκίνητα μέσα ἄνευ ζωῆς, δυνάμεως καὶ πρωτοβουλίας, χρησιμοποιούμενα ὡς ἐπικουρικὰ ὄργανα τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαφόρων αὐτῆς ἐργασιῶν.

Εἰλικρινῶς πιστεύομεν ὅτι παρὰ τοὺς διατυπουμένους ἐνδοιασμοὺς ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα ὡς ἐκ τοῦ προορισμοῦ της, τοῦ τρόπου τῆς συνθέσεως τῆς διοικήσεώς της, καθὼς καὶ ὡς ἐκ τῶν ἀναμφισβητήτων ὠφελεμάτων της ἐκ τῆς προκοπῆς τῶν συνεταιρισμῶν, μέσῳ τῶν ὁποίων μόνον δύναται ν' ἀσκήσῃ ἀσφαλῶς εἰς εὐρεῖαν κλίμακα τὴν ἀγροτικὴν πίστιν, καὶ διὰ τῶν λοιπῶν ἐργασιῶν διὰ τῶν ὁποίων γενικώτερον δύναται νὰ βελτιωθῇ οἰκονομικῶς ὁ ἀγρότης καὶ ἐπομένως νὰ καταστῇ καλύτερος πελάτης διὰ τὴν Τράπεζαν, εἶναι κατ' ἀρχὴν ἐνδεδειγμένη ν' ἀναλάβῃ τὴν ἄσκησιν τῆς συνεταιριστικῆς πολιτικῆς, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ διαβλέπει εἰς αὐτὴν ἁπλῶς μόνον μίαν ὑπηρεσίαν ἐπικουρικὴν καὶ ἀσφαλιστικὴν τοῦ τραπεζικοῦ της ἔργου, ἀλλ' ἕνα αὐτοτελές, ἐξ ἴσου σημαντικόν, ἔργον μὲ εὐρύτερον κοινωνικὸν χαρακτῆρα, τὸ ὁποῖον τῆς ἐνεπιστεύθησαν νὰ ἐπιτελέσῃ καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἀσφαλὴς ἐπιτυχία ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς στενῆς συνεργασίας καὶ καλῆς συνεννοήσεως μὲ κέντρον τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν ὅλων τῶν ἁρμοδίων προσώπων, πρὸ παντὸς δὲ τῶν συνεταιρισμῶν.

Πρὸς τοῦτο ὅμως ἐπιβάλλεται ὅπως ἀποκεντρωθῇ καὶ αὐτοδιοικηθῇ ἡ ὑπηρεσία συνεταιρισμῶν ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, ὥστε αὕτη, ἀποκτῶσα τὴν θεμελιώδη διὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν καὶ ἐπιτυχῆ λειτουργίαν αὐτῆς διαμόρφωσιν καὶ αὐτοτέλειαν καὶ ἐξασφαλίζουσα τὴν συνεργασίαν πάντων τῶν ἐνδιαφερομένων καὶ δυναμένων νὰ ἔχουν γνώμην εἰς τὰ συνεταιριστικὰ ζητήματα, ν' ἀποβῇ οἱονεὶ ἡ κορυφαία συνεταιριστικὴ ὀργάνωσις μέχρις ὅτου ἡ ἀνάπτυξις τῶν συνεταιρισμῶν, τοὺς ὁποίους ὀφείλει νὰ βοηθήσῃ πρὸς τοῦτο, ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτούς, ἵνα

μόνοι καταλλήλως ὀργανούμενοι τὴν ὑποκαταστήσουν καθ' ὅλας τὰς συνεταιριστικὰς αὐτῆς ἁρμοδιότητας.

Ἡ τοιαύτη διαμόρφωσις τῆς ὑπηρεσίας συνεταιρισμῶν ἀποτελεῖ, ἄλλως τε, καὶ ἠθικὴν ὑποχρέωσιν διὰ τὴν Τράπεζαν, διότι εἰς τὰ ἐπαγγελλόμενα συνέδρια, συσκέψεις καὶ συνεννοήσεις, ἀνέκαθεν, εἶχε ἀποσαφηνισθῇ ὅτι οὕτω πως θὰ ὠργανοῦτο ἡ ὑπηρεσία συνεταιρισμῶν, ἔστω καὶ ἂν αὕτη ἀνετίθετο εἰς εἰδικὴν γεωργικὴν τράπεζαν μὲ κοινωφελῆ χαρακτῆρα.

Ἡ κατὰ τὰς ἀνωτέρω ἀρχὰς ὀργανουμένη ὑπηρεσία, ἐκπληροῦσα τὸν προορισμόν της ὡς ἀνώτατος συνεταιριστικὸς παράγων ὀφείλει νὰ διαγράψῃ τὸ ταχύτερον πρόγραμμα συνεταιριστικῶν ἐπιδιώξεων καὶ νὰ ὑποδείξῃ τὰ μέσα πρὸς πραγματοποίησίν του.

Ἐκ παραλλήλου ὀφείλει αὕτη νὰ καθορίσῃ ἐπίσης τὸν τρόπον καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς συμβολῆς της εἰς τὰς τραπεζιτικὰς ἐργασίας τῆς Τραπέζης κατὰ τρόπον ὅμως ὥστε νὰ ἀποτραπῇ ὁ κίνδυνος τῆς ἀποκλίσεως τῶν ὀργάνων της ἐκ τοῦ κυρίου αὐτῶν προορισμοῦ ὡς συνεταιριστικῶν ὑπαλλήλων.

Κατ' ἀκολουθίαν τὰ εἰδικώτερα θέματα τῆς συνεταιριστικῆς πολιτικῆς τῆς Τραπέζης, μὲ τὴν ρύθμισιν τῶν ὁποίων αὕτη θὰ ὤφειλε ν' ἀσχοληθῇ τὸ ταχύτερον εἶναι περίπου τὰ ἑξῆς:

1) Αὐτοτελὴς ὀργάνωσις τῆς ὑπηρεσίας συνεταιρισμῶν ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Τραπέζης.

2) Κατάρτισις συνεταιριστικοῦ προγράμματος ἀναφερομένου ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν δημιουργίαν εὐνοϊκῶν προϋποθέσεων διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν ἐπιδίωξιν βελτιώσεως τῆς θέσεως αὐτῶν ὡς οἰκονομικῶν ὀργανισμῶν, δι' ἐπεκτάσεως καὶ συστηματοποιήσεως τῶν συνεταιρικῶν ἐπιχειρήσεων. Τὸ πρῶτον εἶναι τὸ ἰδεολογικὸν συνεταιριστικὸν πρόγραμμα. Τὸ δεύτερον εἶναι τὸ οἰκονομικὸν συνεταιριστικὸν τοιοῦτον.

3) Καθορισμὸς τοῦ τρόπου καὶ τῆς ἐκτάσεως συμμετοχῆς τῶν ὀργάνων τῆς ὑπηρεσίας συνεταιρισμῶν εἰς τὰ λοιπὰ ἔργα τῆς Τραπέζης.

Ἐφ' ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἀνωτέρω θεμάτων θὰ διατυπώσωμεν τὰς γνώμας μας μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ συντελέσωμεν εἰς τὴν καλυτέραν κατὰ τὸ δυνατὸν ρύθμισιν αὐτῶν.

β) Ὀργάνωσις τῆς ὑπηρεσίας συνεταιρισμῶν.

Σήμερον ἡ ὑπηρεσία συνεταιρισμῶν εἶναι ἐν τῷ συνόλῳ της ὠργανωμένη ἐπὶ ἐντελῶς ἄλλων βάσεων ἐκείνων ἐπὶ τῶν ὁποίων, ὡς ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν, θὰ ὤφειλε νὰ στηριχθῇ αὕτη. Ὡς ἐλέχθη, εἰς ἕκαστον ὑποκατάστημα τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης ἢ ἕκαστον τοιοῦτον τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, ποὺ λειτουργεῖ καὶ ὡς ἀντιπροσωπεία τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, πρᾶγμα ποὺ συμβαίνει εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν περιφερειῶν, ἔχει τοποθετηθῇ εἷς ἢ σπανιώτερον δύο ἐπόπται, ἐπιφορτισμένοι κυρίως μὲ τὴν ἐποπτείαν καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν τῆς πε-

ριφερείας των. Οὗτοι ὑπάγονται ἱεραρχικῶς ὑπὸ τοὺς διευθυντὰς τῶν ὑποκαταστημάτων ἢ τῶν ἀντιπροσωπειῶν κατὰ τὰς διαταγὰς καὶ ὁδηγίας τῶν ὁποίων ἐκτελοῦν τόσον τὸ στενὸν ἐποπτικὸν ἔργον των, ὅσον καὶ τὸ γενικώτερον συνεταιριστικὸν τοιοῦτον τῆς προπαγάνδας, διαφωτίσεως, ὑποδείξεως νέων κατευθύνσεων κ.λ.π.

Κατ' εὐρυτέρας περιφερείας ἔχουν τοποθετηθῆ ἐπιθεωρηταὶ γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἀποστολὴ εἶναι καθαρῶς τεχνική, περιορίζονται δηλαδὴ οὗτοι εἰς τὴν παρακολούθησιν τῆς κινήσεως καὶ τὴν ὑπόδειξιν τῶν πρὸς βελτίωσιν ταύτης ἐνδεικνυομένων μέτρων, εἴτε πρὸς τὸ κέντρον εἴτε πρὸς τὰ ὑποκαταστήματα καὶ ἀντιπροσωπείας, τὰ ὁποῖα εἶναι καὶ ἁρμόδια νὰ τὰ ἀποδεχθοῦν καὶ νὰ τὰ ἐφαρμόσουν ἢ ὄχι. Οἱ ἐπιθεωρηταὶ δὲν ἔχουν σχεδὸν οὐδεμίαν διοικητικὴν ἁρμοδιότητα οὔτε ἀμέσως οὔτε ἐμμέσως, διὰ τῶν ἐποπτῶν, καταστάντες, ἂν ἐπιτρέπεται ἡ ἔκφρασις, συνεταιριστικοὶ ἐμπειροτέχναι.

Ἡ ὑπηρεσία συνεταιρισμῶν τοῦ κεντρικοῦ ἐπικοινωνεῖ ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ τὰ ὑποκαταστήματα καὶ τὰς ἀντιπροσωπείας, εἰς τὰς ὁποίας δίδει ὁδηγίας καὶ διαταγάς, σχετικῶς μὲ τὸ συνεταιριστικὸν αὐτῶν ἔργον, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τοὺς ἐπιθεωρητὰς γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἀναθέτει τὴν τεχνικὴν παρακολούθησιν τῶν ἐφαρμοζομένων ὑπὸ τῶν ὑποκαταστημάτων καὶ ἀντιπροσωπειῶν μέτρων καὶ τὴν ἐνίσχυσιν αὐτῶν ὅπου μόνον ἡ βοήθεια τοῦ τοπικοῦ ὀργάνου, τοῦ ἐπόπτου, δὲν κρίνεται ἐπαρκής.

Ὥστε οὐσιαστικῶς ἔχει περιέλθει ἡ ἄσκησις τῆς συνεταιριστικῆς πολιτικῆς σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς χεῖρας τῶν τραπεζικῶν ὀργάνων τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, ἐκ τῶν ὁποίων μάλιστα τὰ πλεῖστα δὲν εἶναι οὔτε ὄργανα αὐτῆς ἀλλ' ὄργανα τῆς Ἐθν. Τραπέζης, ἥτις ἔχει ἀναλάβει νὰ ἐκτελῇ ἐπ' ἀμοιβῇ τὰς τραπεζικὰς ἐργασίας τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης διὰ τῶν τοπικῶν ὀργάνων της. Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς ὀργανώσεως τῆς ὑπηρεσίας τῶν συνεταιρισμῶν, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται ὡς προσωρινός, ἂν καὶ ἐφαρμόζεται ἐπὶ δεκαετίαν, διότι δὲν ἔχει καταρτισθῆ ἀκόμη ὁριστικὸς ὀργανισμὸς τῆς συνεταιριστικῆς ὑπηρεσίας, δὲν εἶναι ἀσφαλῶς ὁ καλύτερος. Ἴσως μάλιστα νὰ μὴν εἶναι καὶ ἐντελῶς σύμφωνος μὲ τὴν σχετικὴν διάταξιν τοῦ καταστατικοῦ τῆς Τραπέζης, κατὰ τὴν ὁποίαν τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν συνεταιρισμῶν ἀσκεῖ ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα δι' εἰδικοῦ προσωπικοῦ. Ἡ ἰδιότης δὲ τῆς εἰδικότητος λαμβανομένης ἀπὸ ἀπόψεως προορισμοῦ κυρίως καὶ ὄχι γνώσεων, ἀναφέρεται ἀσφαλῶς εἰς τὸ ἀσκοῦν πράγματι τὴν ἐξουσίαν ὄργανον καὶ ὄχι εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιουμένους διὰ τὸ συνεταιριστικὸν ἔργον εἰδικοὺς ὑπαλλήλους, τῶν ὁποίων αἱ γνῶμαι δὲν τὸ δεσμεύουν. Ἀσχέτως ὅμως τούτου ἡ τοιαύτη ὀργάνωσις εἶναι ἐσφαλμένη καὶ πρέπει τὸ ταχύτερον νὰ μεταβληθῇ ριζικῶς.

Οἱ διευθυνταὶ τῶν ὑποκαταστημάτων δὲν ἔχουν οὔτε τὴν προπαρασκευὴν οὔτε τὴν ἐπίδοσιν διὰ νὰ δύνανται νὰ διευθύνουν ὡς ἐκπρόσωποι τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης τὰ συνεταιριστικὰ πράγματα τῆς περιφερείας των. Ἐκτὸς αὐτοῦ οὗτοι εἶναι βεβαρημένοι μὲ τὸν ὄγκον τῶν κυρίων αὐτῶν τραπεζικῶν ἐργασιῶν, αἱ ὁποῖαι καὶ πολλαὶ καὶ ποικίλαι εἶναι καὶ ἀπαιτοῦν τοιαύτην ἔντασιν προσοχῆς καὶ συνεπάγονται τοσαύτας εὐθύνας, ὥστε μόλις νὰ δύνανται οἱ ὑπεύθυνοι διευθυνταὶ ν' ἀνταποκριθοῦν εἰς αὐτάς. Ἀσφαλῶς δὲ οὗτοι οὔτε καιρὸν οὔτε διάθεσιν ἔχουν ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τοὺς συνεταιρισμούς. Ὁσάκις οἱ τελευταῖοι τοὺς ἀπασχολοῦν, τοῦτο σχετίζεται μὲ ζητήματα ἐξασφαλίσεως τῶν τοποθετήσεών των. Αἱ ὑπάρχουσαι ἐξαιρέσεις δὲν μεταβάλλουν οὐδὲ ἐλαττώνουν τὴν σημασίαν τοῦ κανόνος τούτου.

Προφανῶς ἡ κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον ἔστω καὶ προσωρινὴ ὀργάνωσις τῆς ὑπηρεσίας τῶν συνεταιρισμῶν εἶναι ἀπόρροια τῆς ἐσφαλμένης ἀντιλήψεως περὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς εἰς τὴν Τράπεζαν. Ἐθεωρήθη, φαίνεται, ὡς μία ἐκ τῶν ἐπικουρικῶς διὰ τὸ κύριον ἔργον τῆς Τραπέζης ὑπηρεσιῶν, ἡ ὁποία, ὡς αἱ λοιπαί, ἔπρεπε κατὰ τόπους νὰ ὑπαχθῇ ἱεραρχικῶς διὰ τὴν ἐνιαίαν ἐμφάνισιν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κυριωτέρου ὡς πρὸς τὸ εἶδος ἐργασίας ὀργάνου τῆς Τραπέζης. Καὶ ὅμως διὰ τὴν ὑπηρεσίαν συνεταιρισμῶν ὁ συνεταιρισμὸς ὀφείλει νὰ εἶναι αὐτοτελὴς σκοπὸς καὶ ὄχι μέσον ἐξυπηρετήσεως καὶ διευκολύνσεως τοῦ ἔργου τῆς Τραπέζης. Ἡ τοιαύτη ὀργάνωσις τῆς ὑπηρεσίας δὲν συνεπάγεται μόνον τὸ ἄτοπον τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς ἐκ μέρους ἀναρμοδίων προσώπων, τὰ ὁποῖα ἐνίοτε ὁμολογουμένως διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους φέρουν τὰς εὐθύνας ἄλλων, τῶν ἐποπτῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἀφίνονται, ἀλλὰ πολλάκις συντελεῖ νὰ παραγνωρισθῇ τόσον ἡ ἀποστολὴ τῶν συνεταιριστικῶν ὑπαλλήλων, ὥστε νὰ χρησιμοποιοῦνται οὗτοι μόνον ἢ κατὰ κύριον λόγον εἴτε εἰς ἐσωτερικὴν ὑπηρεσίαν τῶν ὑποκαταστημάτων, εἴτε πρὸς εἰσπραξιν χρεῶν ἐκ δανείων, εἴτε δι' ἄλλας τραπεζικὰς ἐργασίας τοῦ ὑποκαταστήματος. Οἱ ἐπιθεωρηταὶ ἐξ ἄλλου μὲ τὴν περιωρισμένην ἁρμοδιότητά των μένουν ἐντελῶς ἀχρησιμοποίητοι ὁ δὲ πραγματικὸς ἔλεγχος τοῦ ἔργου τῶν ἐποπτῶν, τῶν ὁποίων τὰς εὐθύνας ἀναλαμβάνουν ἀναγκαστικῶς ὡς ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ὀργανώσεως τῆς ὑπηρεσίας οἱ τραπεζικοὶ διευθυνταί, καθίσταται ἀπολύτως ἀδύνατος. Τὸ πρᾶγμα γίνεται ἀκόμη χειρότερον ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τόσον οἱ διευθυνταὶ τῶν ἀντιπροσωπειῶν ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν, ὅσον καὶ οἱ διευθυνταὶ τῶν ὑποκαταστημάτων τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης κατὰ κανόνα, ἐκτὸς τυχαίων περιπτώσεων, δὲν ἔχουν συνεταιριστικὴν κατάρτισιν, οὔτε ὑποχρεοῦνται ἄλλως τε πρὸς τοῦτο.

Ὑπὸ τοιαύτην ὀργάνωσιν τῆς ὑπηρεσίας συνεταιρισμῶν, ἡ ὁποία, ἔστω καὶ προσωρινὴ παραβιάζει τὰς θεμελιώδεις προϋποθέσεις ὑφ' ἃς ἀνετέθη ἡ ὑπηρεσία αὕτη εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν, οἱ ἐν ἀρχῇ διατυπωθέντες ἐνδοιασμοὶ καθίστανται ἀσφαλῶς ἰσχυρότατοι καί, ἂν τελικῶς δὲν διορθωθῇ ἡ κατάστασις, εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ τεθῇ καὶ πάλιν ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τῆς σκοπιμότητος τῆς ἀναθέσεως εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς ἀσκήσεως καὶ τῆς συνεταιριστικῆς πολιτικῆς. Ἄλλως τε καὶ ἡ ἰδία ἡ Τράπεζα ἔρχεται πολλάκις εἰς δύσκολον θέσιν ὡς ἐκ τῆς εἰς ἄλλα

ἔργα χρησιμοποιήσεως τῶν συνεταιριστικῶν ὑπαλλήλων ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ κυρίου αὐτῶν ἔργου, ὥστε ν' ἀναγκάζεται νὰ κάμνῃ αὐστηρὰς συστάσεις πρὸς κατάπαυσιν τοῦ ἀτόπου τούτου.

Θὰ ἔπρεπε λοιπὸν νὰ ὀργανωθῇ ἡ ὑπηρεσία αὐτοτελῶς σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους ποὺ ἐπροκάλεσαν τὴν ἀνάθεσιν αὐτῆς εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν. Οὕτω θὰ κατενικῶντο ἀσφαλῶς καὶ ὅλαι αἱ κατὰ τῆς συμπτώσεως τῶν δύο λειτουργιῶν εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον διατυπούμεναι ἀντιρρήσεις.

Πρὸς τοῦτο ἐνδείκνυται νὰ γίνουν τὰ ἑξῆς:

Νὰ συγκροτηθῇ εἰς τὸ κεντρικὸν κατάστημα εἰδικὸν συνεταιριστικὸν συμβούλιον εἰς τὸ ὁποῖον ν' ἀνατεθῇ ὑπὸ τῆς Τραπέζης ἡ ὅλη διεύθυνσις τῆς συνεταιριστικῆς της πολιτικῆς, ἡ κατάρτισις τῶν συνεταιριστικῶν προγραμμάτων ἐργασίας καὶ ἡ χάραξις τῶν γενικῶν γραμμῶν συνεταιριστικῶν ἐπιδιώξεων.

Εἰς τὸ συμβούλιον τοῦτο πρέπει νὰ ἐκπροσωποῦνται ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα καθ' ὅλους αὐτῆς τοὺς κλάδους, τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας, οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοί, τὰ γεωργικὰ ἐπιμελητήρια, καθὼς καὶ νὰ συμμετέχουν εἰς αὐτὸ ἄλλα ἁρμόδια πρόσωπα δυνάμενα ὡς ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς ἢ πρακτικῆς ἐπιδόσεώς των εἰς τὰ συνεταιριστικὰ νὰ συντελέσουν εἰς τὴν καλυτέραν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου τοῦ συμβουλίου.

Ἀναλόγου περίπου συνθέσεως συμβούλια θὰ πρέπῃ νὰ συγκροτηθοῦν πλησίον ἑκάστου ἐπιθεωρητοῦ γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, τὰ ὁποῖα ἐντὸς τῶν γενικῶν κατευθύνσεων τῶν διδομένων ὑπὸ τοῦ κεντρικοῦ συνεταιριστικοῦ συμβουλίου νὰ κατευθύνουν τὴν συνεταιριστικὴν πολιτικὴν τῆς Τραπέζης εἰς τὴν περιφέρειάν των.

Τέλος πλησίον ἑκάστου ἐπόπτου πρέπει νὰ συγκροτηθῇ ὅμοιον συμβούλιον μὲ ἀνάλογον ἐκπροσώπησιν καὶ μὲ προορισμὸν τὴν ῥύθμισιν τῶν γενικωτέρων ζητημάτων τῆς περιφερείας, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς παρεχομένης ἐξουσιοδοτήσεως ἐκ μέρους τῶν ἀνωτέρων συμβουλίων.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ πραγματοποιηθῇ πλήρης καὶ στενὴ συνεργασία καὶ γενικῶς καὶ τοπικῶς ὅλων τῶν συνεταιριστικῶν παραγόντων καὶ θὰ ἐξασφαλισθῇ συντονισμὸς τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν, θὰ καταστῇ δὲ δυνατὸς ὁ καθορισμὸς κοινῶν σκοπῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ προσαρμόζωνται πρὸς τὰς εἰδικωτέρας κατὰ περιφερείας συνθήκας.

Εἰσηγηταὶ καὶ ἐκτελεστικὰ ὄργανα τῶν συνεταιριστικῶν συμβουλίων θὰ εἶναι εἰς μὲν τὸ κέντρον ἡ ἁρμοδία ὑπηρεσία, εἰς δὲ τὰς περιφερείας οἱ ἐπιθεωρηταὶ καὶ ἐπόπται γεωργικῶν συνεταιρισμῶν. Ἐκ τούτων οἱ ἐπόπται ὀφείλουν νὰ ὑπαχθοῦν ἀμέσως ἱεραρχικῶς ὑπὸ τοὺς ἐπιθεωρητάς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους καὶ πρέπει τοῦ λοιποῦ νὰ ἐξαρτῶνται.

Αἱ τοπικαὶ τραπεζικαὶ ὑπηρεσίαι θὰ δύνανται, βεβαίως, νὰ χρησιμοποιοῦν τοὺς ἐπόπτας δι' ἐργασίας τῆς ἁρμοδιότητός των αὐτεπαγγέλτως, ἐφ' ὅσον ὅμως ἡ ἀπασχόλησίς των αὕτη δὲν πρόκειται νὰ ἐμποδίσῃ ἢ νὰ δυσκολεύσῃ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὸ κύριον ἔργον αὐτῶν.

Πρὸς πληρεστέραν κατατόπισιν καὶ ἐνημέρωσιν τοῦ κεντρικοῦ συν-

εταιριστικοῦ συμβουλίου καὶ τῆς κεντρικῆς ὑπηρεσίας ἐπὶ τῶν κατὰ τόπους ζητημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς προκαταρτικὴν μελέτην γενικωτέρων τοιούτων, εἶναι χρήσιμος ἡ ὀργάνωσις περιοδικῶν συσκέψεων τῶν ἐπιθεωρητῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας τεχνικῶν ὑπαλλήλων τῆς Τραπέζης καὶ ἀντιπροσώπων τῶν τοπικῶν τραπεζικῶν ὑπηρεσιῶν.

Οὕτω πως ὠργανωμένη ἡ ὑπηρεσία ὄχι μόνον θὰ κατορθώσῃ νὰ γίνῃ αὐτοτελὴς ἀλλὰ θὰ προσλάβῃ καὶ τὸν ἀνήκοντα εἰς αὐτὴν χαρακτῆρα οἱονεὶ ἰδεολογικῆς συνεταιριστικῆς ὀργανώσεως καὶ θὰ δυνηθῇ νὰ ἔλθῃ πραγματικῶς εἰς ἐπαφὴν ἄμεσον πρὸς τὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν καὶ νὰ συνεργασθῇ ὡς ὀφείλει στενὰ μετ' αὐτῆς (1).

Προσθέτως ἡ τοιαύτη ὀργάνωσις προπαρασκευάζει συστηματικῶς τὸ ἔδαφος διὰ τὴν μεταβίβασιν σὺν τῷ χρόνῳ τῆς συνεταιριστικῆς ὑπηρεσίας τῆς Τραπέζης εἰς τοὺς ἰδίους τοὺς συνεταιρισμοὺς καταλλήλως πρὸς τοῦτο ὠργανωμένους. Ἴσως δὲ τοῦτο διευκολυνθῇ ἔτι πλέον ἂν δυνηθοῦν καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ νὰ ὀργανωθοῦν ἐν τῷ μεταξὺ εἰς κεντρικὴν ἰδεολογικὴν ὀργάνωσιν, ἡ ὁποία ἐκ παραλλήλου θὰ τείνῃ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν Τράπεζαν εἰς τὸ συνεταιριστικόν της ἔργον, ἂν μὴ καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν, κατὰ τὸ μεγαλύτερον αὐτοῦ μέρος.

γ) Συνεταιριστικὸν πρόγραμμα.

Ἡ ἔγκαιρος κατάρτισις συνεταιριστικοῦ προγράμματος ἐκ μέρους τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης εἶναι μεγίστης σπουδαιότητος διὰ τὴν κίνησιν, ὄχι μόνον διότι ἡ ἁρμοδία ὑπηρεσία τῆς Τραπέζης καταλλήλως ὀργανουμένη ἐξασφαλίζει τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν τελείαν καὶ πλήρη αὐτοῦ διατύπωσιν ἀλλὰ καὶ διότι ἡ Τράπεζα σήμερον διαθέτει ὅλα τὰ ὑλικὰ καὶ ἠθικὰ μέσα τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς ἐφαρμογήν του. Οἱ συνεταιρισμοὶ δὲν διαθέτουν πρὸς τοῦτο ἀκόμη οὔτε τὴν κατάλληλον ὀργάνωσιν οὔτε τὰ ἀπαιτούμενα μέσα.

Τὸ συνεταιριστικὸν πρόγραμμα, καθὼς ἐδέχθημεν, χωρίζεται εἰς δύο. Εἰς τὸ ἰδεολογικὸν καὶ τὸ οἰκονομικόν.

I. Ἰδεολογικὸν συνεταιριστικὸν πρόγραμμα: Τοῦτο ἀποβλέπει, ὡς εἴπομεν, νὰ καθορισθῇ τὰ μέσα διὰ τῶν ὁποίων ἐλπίζεται ἡ δημιουργία εὐνοϊκῆς ἀτμοσφαίρας πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν συνεταιρισμῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ τὰ μέσα πρὸς ἀκριβῆ ἐκτίμησιν τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν καὶ τῆς σημασίας τῶν ἑκάστοτε ἐπιτυγχανομένων ὑπ' αὐτῶν ἀποτελεσμάτων.

---

(1) Θὰ ἔπρεπε ἀκόμη νὰ μελετηθῇ ἂν δὲν θὰ ἦτο σκόπιμον ἵνα ὅλοι οἱ νέοι ὑπάλληλοι τῆς Τραπέζης, ἀνεξαρτήτως προορισμοῦ, μαθητεύουν εἰς τὸν συνεταιριστικὸν κλάδον, πρᾶγμα ποὺ θὰ τοὺς ἐπέτρεπε νὰ κατανοήσουν καλύτερον τὴν σημασίαν τῶν συνεταιρισμῶν ὄχι μόνον διὰ τὸν ἀγρότην ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Τράπεζαν.

Ἐπίσης θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξετασθῇ ἡ σκοπιμότης τῆς ἀναθέσεως τῆς διευθύνσεως ὑποκαταστημάτων αὐτῆς εἰς δοκιμασμένους καὶ ἐμπείρους συνεταιριστικοὺς ὑπαλλήλους.

Εἶναι προφανὲς ὅτι εὐνοϊκὴ ἀτμόσφαιρα προϋποθέτει τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ λαοῦ διὰ τὸν συνεταιρισμόν, ἰδίως τῶν τάξεων ἐκείνων διὰ τὰς ὁποίας οἱ συνεταιρισμοὶ εἶναι πρόσφορον μέσον οἰκονομικῆς ἐξυπηρετήσεως, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν διαμόρφωσιν προσώπων ἐμπεποτισμένων μὲ τὰ συνεταιριστικὰ ἰδανικὰ ἀλλὰ καὶ κατηρτισμένων ὅσον χρειάζεται εἰς τὸ συνεταιριστικὸν των ἔργον οἰκονομικῶς, τὰ ὁποῖα νὰ δύνανται καὶ νὰ θέλουν ν' ἀναλάβουν τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν.

Ἐπίσης χρειάζεται ἐκ παραλλήλου ἡ ἐξασφάλισις τῆς συνεταιριστικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐποπτείας τῶν συνεταιρισμῶν κατὰ τρόπον ἀποτρέποντα τὴν ἀπόκλισιν αὐτῶν ἐκ τοῦ ἀληθοῦς προορισμοῦ των, καθὼς καὶ ἡ παρακολούθησις, ἔρευνα, μελέτη τοῦ ἔργου των, πρὸς ἐξαγωγὴν χρησίμων συμπερασμάτων διὰ τὸ μέλλον, καὶ τέλος ἡ ἑκάστοτε προσαρμογὴ τῆς ἰσχυούσης περὶ αὐτῶν νομοθεσίας μὲ τὴν ὑφισταμένην κατάστασιν τῶν συνεταιρισμῶν.

Ἐκ τῶν σκοπῶν πρὸς τοὺς ὁποίους ἀποβλέπει τὸ ἰδεολογικὸν πρόγραμμα τῶν συνεταιρισμῶν δύνανται νὰ καθορισθοῦν καὶ τὰ μέσα πρὸς ἐπιδίωξιν αὐτῶν. Τοιαῦτα εἶναι περίπου τὰ ἑξῆς:

1) Ὀργάνωσις τῆς συνεταιριστικῆς ἐκπαιδεύσεως, μὲ σκοπὸν τὴν δημιουργίαν ἱκανῶν καὶ ἐπαρκῶν συνεταιριστικῶν στελεχῶν καὶ τὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν συνεταιρισμένων μαζῶν, πρὸς ἀνάπτυξιν κυρίως εἰς αὐτὰς τῆς ἀπαραιτήτου διὰ τὴν προκοπὴν τῆς κινήσεως πίστεως καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὸν συνεταιρισμόν. Παράλληλος προσπάθεια διὰ νὰ κινηθῇ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παιδιῶν ὑπὲρ τοῦ συνεταιρισμοῦ διὰ καταλλήλου εἰς τὰ σχολεῖα διδασκαλίας καὶ πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τοῦ θεσμοῦ τοῦ συνεταιρισμοῦ ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰ σχολεῖα ἐργασίας. Οὕτω θὰ καταστῇ ὁ συνεταιρισμὸς γνώριμος καὶ ἀγαπητὸς εἰς τὰ παιδιά, ποὺ αὔριον θ' ἀποτελέσουν τοὺς νέους συνεταίρους (1).

2) Καθορισμὸς ἐνιαίου συστήματος τῆς ἔξωθεν ἀσκουμένης ἐποπτείας μὲ ἀκριβῆ διατύπωσιν τῶν ὁρίων αὐτῆς καὶ τοῦ ρόλου τῶν ἐλεγχόντων ὑπαλλήλων ἀπέναντι τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ τῶν ἐλεγχομένων ὀργάνων αὐτοῦ.

(1) Σχετικῶς εἶχον προτείνει ἄλλοτε εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν τὰ ἑξῆς ὡς εἰσηγητὴς εἰδικῆς πρὸς τοῦτο ἐπιτροπῆς.

«Α. Ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα, διὰ τῆς ὑπ' αὐτῆς ὀργανωθησομένης συνεταιριστικῆς ἐκπαιδεύσεως, ὀφείλει ν' ἀπορβλέψῃ εἰς τὰ ἑξῆς:

α) Νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τοὺς ἀγρότας τοὺς σκοποὺς καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ νὰ μεταδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὰς ἀπαραιτήτους στοιχειώδεις συνεταιριστικὰς γνώσεις, ὥστε νὰ ἀποκτήσουν οὗτοι σαφῆ ἰδέαν περὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ, ὡς μέσου αὐτοβοηθείας πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεως αὐτῶν καὶ ἐπομένως νὰ ἐνδιαφερθοῦν σοβαρῶς διὰ τὴν τύχην, τὴν προκοπὴν καὶ τὴν καλὴν λειτουργίαν τῶν συνεταιρισμῶν.

β) Νὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀγάπην τῶν παιδιῶν ὑπὲρ τοῦ συνεταιρισμοῦ μὲ σκοπὸν νὰ τὰ προετοιμάσῃ διὰ τηνεὶς τὸ μέλλον μὲ ἐνθουσιασμὸν καὶ πεποίθησιν συμμετοχήν των εἰς τὰς συνεταιρικὰς ὀργανώσεις.

γ) Νὰ ἀναλάβῃ τὴν φροντίδα διὰ τὴν συμπλήρωσιν καὶ εἰδικοποίησιν τῶν

Προσπάθεια διὰ τὴν ἀποφυγὴν τῆς συγχύσεως τοῦ ἐλέγχου τῆς νομιμότητος μὲ τὸν ἔλεγχον τῆς σκοπιμότητος, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ συνεταιριστικὸς ὑπάλληλος δύναται μόνον ὡς σύμβουλος νὰ ἐμφανισθῇ, καὶ τότε ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς διδομένης εἰς αὐτὸν πρὸς τοῦτο ἐκ μέρους τῆς ὑπηρεσίας ἐξουσιοδοτήσεως. Πάντως ὁ ἔλεγχος οὗτος ὀφείλει ν' ἀσκῆται μετὰ μεγίστης ἐπιφυλάξεως, ὥστε νὰ μὴ κλονίζῃ ἀδικαιολογήτως τὸ κῦρος τῶν διοικούντων, πρὸ παντὸς δὲ νὰ μὴ ἀπογοητεύῃ αὐτοὺς καὶ νὰ μὴ ἀφαιρῇ ἀπὸ τὰ συνεταιριστικὰ στελέχη τὴν αὐτοπεποίθησιν διὰ τὴν διοικητικήν των ἱκανότητα δι' ἀδικαιολογήτων ὑπερβολικῶν κρίσεων κ.λ.π.

3) Ἀνάπτυξις τοῦ πνεύματος τῆς αὐτοεποπτείας εἰς τοὺς συνεταιρισμούς, διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως μέρους τῶν συνεταιριστικῶν στελεχῶν πρὸς σχηματισμὸν ἱκανῶν ἐποπτικῶν συμβουλίων καὶ διὰ τῆς εἰδικῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διαπαιδαγωγήσεως τοῦ συνεταιρισμένου κόσμου, ὥστε ν' ἀποβῇ ἡ γενικὴ συνέλευσις ἱκανὸν ὄργανον ἐποπτείας καὶ ἐλέγχου.

4) Ὀργάνωσις τῆς στατιστικῆς καὶ ἐρεύνης τῶν συνεταιρισμῶν διὰ τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς κινήσεως, διαπίστωσιν τῶν τάσεων αὐτῆς, ἐξακρίβωσιν τῶν παρατηρουμένων ἐλλείψεων, σφαλμάτων ἢ κενῶν καὶ διὰ τὴν λῆψιν τῶν ἐνδεικνυομένων μέτρων. Ἡ ἐργασία αὕτη καθίσταται ἀπαραίτητος διὰ πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς κατ' ἔκτασιν καὶ ἔντασιν ὀργάνωσιν τῶν συνεταιρισμῶν καθὼς καὶ διὰ τὴν γενομένην ὁσημέ-

γνώσεων τῶν ὑπαλλήλων τῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῶν προτιθεμένων νὰ ἀναλάβουν ὑπηρεσίαν εἰς αὐτούς, καθὼς καὶ διὰ τὴν εἰδικωτέραν συνεταιριστικὴν κατάρτισιν τῶν διοικητικῶν στελεχῶν τῶν συνεταιρισμῶν, ἰδίως τῶν ἑνώσεων.

δ) Νὰ ἐνισχύσῃ ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς τὴν προσπάθειαν διὰ τὴν ἀνωτέρω συνεταιριστικοοικονομικὴν μόρφωσιν προσώπων προερχομένων ἐκ τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως, τὰ ὁποῖα ἐπέδειξαν ζῆλον καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ἰδέαν, κέκτηνται δὲ καὶ τὴν ἀπαραίτητον γενικωτέραν μόρφωσιν, ἡ ὁποία ἐπιτρέπει εἰς αὐτὰ ν' ἀκολουθήσουν ἀνώτερα συνεταιριστικὰ μαθήματα.

Β' Ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα πρὸς ἐπιδίωξιν ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἀνωτέρω εἰδικῶν σκοπῶν τῆς συνεταιριστικῆς ἐκπαιδεύσεως ὀφείλει νά κάμῃ τὰ ἑξῆς:

α) Νὰ ὀργανώνῃ περιοδικῶς μαθήματα περὶ συνεταιρισμῶν διαρκείας μιᾶς τοὐλάχιστον ἑβδομάδος εἰς τὰ διάφορα ἀγροτικὰ κέντρα, κατὰ προτίμησιν εἰς τὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις ὅπου ἑδρεύουν ἑνώσεις συνεταιρισμῶν. Μὲ τὰ καθαρῶς συνεταιριστικὰ μαθήματα θὰ δύναται νὰ συνδυασθῇ καὶ ἡ διδασκαλία γεωργικῶν τινων μαθημάτων.

Ἡ διδασκαλία θὰ γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει προγράμματος καταρτιζομένου ὑπὸ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, καί, ἐφ' ὅσον πρόκειται καὶ περὶ γεωργικῶν μαθημάτων, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας. Πλὴν τοῦ προγράμματος ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα Ἑλλάδος πρέπει νὰ παρέχῃ εἰς τοὺς διδάσκοντας καὶ τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὴν διδασκαλίαν βοηθήματα.

Τὰ μαθήματα δι' ἕκαστον τμῆμα τῆς χώρας πρέπει νὰ εἶναι προσηρμοσμένα πρὸς τὰς εἰδικὰς γεωργικάς, οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας τοῦ τμήματος τούτου.

Διὰ τὴν διδασκαλίαν θὰ χρησιμοποιηθοῦν οἱ κατὰ τόπους εἰδικοὶ συνεται-

ραι ἐκδηλον τάσιν πρὸς συστηματοποίησιν γειτονικῶν ὁμοειδῶν συνεταιρικῶν ἐπιχειρήσεων διὰ τῆς συγχωνεύσεως αὐτῶν.

5) Προσαρμογὴ τῆς ὑφισταμένης περὶ συνεταιρισμῶν νομοθεσίας πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς τάσεις τῶν συνεταιρισμῶν, ἀναγνωριζομένης τῆς ὑπηρεσίας συνεταιρισμῶν, κατὰ τ' ἀνωτέρω ὀργανουμένης, ὡς τοῦ ἁρμοδίου εἰδικοῦ ὀργάνου μελέτης καὶ διατυπώσεως συμπερασμάτων ἐπὶ τῆς ἑκάστοτε ἐνδεικνυομένης διαμορφώσεως τῆς νομοθεσίας.

6) Συστηματικὴ καὶ λελογισμένη προσπάθεια πρὸς ὑποβοήθησιν τῶν ἑνώσεων συνεταιρισμῶν διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν καὶ τῆς συνεταιριστικῆς αὐτῶν ἀποστολῆς καὶ τόνωσις τοῦ κύρους καὶ τοῦ γοήτρου αὐτῶν διὰ τῆς ἀναγνωρίσεώς των ὡς ἰδεολογικῶν συνεταιριστικῶν ὀργανώσεων μέχρις ὅτου οἱ συνεταιρισμοὶ καταλήξουν εἰς ἵδρυσιν εἰδικῶν τοιούτων. Παράλληλος ἠθικὴ ἐνίσχυσις τῶν ὀργανώσεων πρὸς ἵδρυσιν ὁμοσπονδίας συνεταιρισμῶν καὶ στενὴ συνεργασία μετ' αὐτῆς, εὐθὺς ὡς ἤθελε ἱδρυθῆ, κατὰ τὴν ἐπιδίωξιν ὅλων τῶν ὡς ἄνω διαγραφομένων συνεταιριστικῶν σκοπῶν.

7) Ἰδιαιτέρα μέριμνα πρέπει νὰ καταβληθῆ διὰ τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν ἐνίσχυσιν τῶν ὑπαλλήλων τῶν συνεταιρισμῶν, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ εἶναι καὶ ἐπιφανεῖς συνεταιριστικοὶ ἡγέται, (ὁ Μαλοῦχος διὰ νὰ ἀναφέρωμεν ἕνα ἀπὸ τοὺς ἀποθανόντας, ἦτο διευθυντὴς τῆς Ὁμοσπονδίας Θεσσαλονίκης). Μέσα ἐνισχύσεως θὰ εὑρεθοῦν ἀρκεῖ νὰ καταβληθῆ

ριστικοὶ καὶ γεωργικοὶ ὑπάλληλοι. Χρήσιμον θὰ ἦτο ἂν οἱ διὰ τὸ ἔργον τοῦτο προοριζόμενοι συνεταιριστικοὶ ὑπάλληλοι ἐξελέγοντο ἐκ τῶν προερχομένων ἐκ τοῦ διδασκαλικοῦ κλάδου καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο ἀποκλειστικῶς διὰ τὸ ἔργον αὐτό, χωρὶς νὰ ἀπασχολοῦνται εἰς ἄλλας ἐργασίας.

Εἰς τὰ μαθήματα θὰ δύναται νὰ συμμετάσχῃ πᾶς ὅστις θέλει ἄνευ περιορισμοῦ τινος.

Ἡ διδασκαλία θὰ πρέπῃ νὰ γίνεται τὰς ἑσπερινὰς ὥρας ποῦ ὅλοι εὐκαιροῦν καὶ νὰ μὴ διαρκῇ πέραν τῶν δύο ὡρῶν καθ' ἑκάστην.

β) Νὰ ἐπιδιώξῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν συστηματικὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος περὶ συνεταιρισμῶν εἰς τὰ διδασκαλεῖα πρὸς κατάρτισιν τῶν δημοδιδασκάλων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν καλλιέργειαν τῆς ἰδέας τοῦ συνεταιρισμοῦ διὰ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν δημοτικῶν σχολείων, καθὼς καὶ τὴν ἵδρυσιν σχολικῶν συνεταιρισμῶν μὲ διαφόρους πρακτικοὺς σκοπούς, ἰδίως ἐν συνδυασμῷ μὲ τοὺς σχολικοὺς κήπους. Ἐπίσης νὰ ὀργανώνῃ διαγωνισμοὺς κατὰ τοὺς ὁποίους νὰ βραβεύωνται ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς οἱ καλύτεροι σχολικοὶ συνεταιρισμοί, καθὼς καὶ τὰ παιδιὰ ποῦ ἐπέδειξαν μεγαλύτερον ζῆλον καὶ ἀφοσίωσιν εἰς αὐτούς. Πρὸς τοῦτο πρέπει ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

γ) Νὰ ὀργανώνῃ καθ' ὡρισμένας ἐποχὰς τοῦ ἔτους εἰδικὰ μαθήματα μετεκπαιδεύσεως διὰ τοὺς ὑπαλλήλους τῶν συνεταιρισμῶν καθὼς καὶ διὰ τοὺς προτιθεμένους νὰ ἀναλάβουν ὑπηρεσίαν εἰς τοὺς συνεταιρισμούς. Τὰ μαθήματα αὐτὰ πρέπει νὰ ἀποβλέπουν εἰς τὴν εἰδικωτέραν συνεταιριστικὴν κατάρτισιν τῶν προσώπων ἐκείνων ποῦ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τῶν συνεταιρισμῶν, ἰδίως τῶν ἑνώσεων.

Τὰ μαθήματα αὐτὰ πρέπει νὰ εἶναι διαρκείας μεταξὺ 1-2 τὸ πολὺ μηνῶν,

προσπάθεια νὰ ἀναγνωρισθῇ ἐκ μέρους τοῦ συνεταιρισμένου κόσμου ἡ συμβολὴ τῶν ὑπαλλήλων τῶν ὀργανώσεων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐδραίωσιν της κινήσεως.

Χωρὶς βεβαίως νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἐξαντλοῦμεν τὰ μέσα διὰ τῶν ὁποίων ἡ Τράπεζα διὰ τῆς ἁρμοδίας ὑπηρεσίας της θὰ δυνηθῇ ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν συνεταιριστικήν της ἀποστολὴν εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ ἰδεολογικὸν μέρος τοῦ προγράμματός της, κρίνομεν ὅτι ὅσα προτείνομεν, ἐφαρμοζόμενα τὸ ταχύτερον μὲ πίστιν καὶ ἐνθουσιασμὸν πρὸς τὴν ἰδέαν ἀλλὰ καὶ μὲ στοργὴν πρὸς τὰς ὑφισταμένας ὀργανώσεις καὶ ἐκτίμησιν πρὸς τὸ ἔργον τῶν διοικούντων αὐτάς, θὰ δυνηθοῦν νὰ φέρουν ὠφέλιμα ἀποτελέσματα. Πρὸ παντὸς ὅμως χρειάζεται ἡ κατάλληλος ὀργάνωσις. Δι' αὐτὴν πάλιν χρειάζεται νὰ ὑποχωρήσῃ τὸ πνεῦμα τῆς ἐν παντὶ κηδεμονίας τῶν συνεταιρισμῶν, ποῦ ἐπικρατεῖ τώρα καὶ ποὺ ἴσως ὀφείλεται εἰς ἔλλειψιν ἐκτιμήσεως πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς ὡς οὗτοι ἐμφανίζονται σήμερον καὶ πρὸς τὸ συντελεσθὲν ὑπ' αὐτῶν ἔργον, εἰς τὸ πνεῦμα τῆς συνεργασίας μετ' αὐτῶν στηριζομένης εἰς τὴν πεποίθησιν περὶ τῆς ἀξίας καὶ τῆς σημασίας τὴν ὁποίαν ἔχουν οὗτοι καὶ ὑπὸ τὴν σημερινήν των μορφὴν διὰ τὴν μελλοντικὴν ἀνάπτυξιν τῆς κινήσεως (1).

II. Οἰκονομικὸν συνεταιριστικὸν πρόγραμμα. Τοῦτο σκοπὸν ἔχει νὰ καθορίσῃ τὰ μέσα διὰ τῶν ὁποίων θὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ βαθμιαία ἀλλ' ἀσφαλὴς ἐπέκτασις καὶ συστηματοποίησις τῶν συνεταιρικῶν

(1) Σχετικῶς ἴδε καὶ συμπεράσματα Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως, περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς» ἔτος 1932 φυλλ. 6.

καὶ νὰ γίνωνται εἰς τὰ κυριώτερα ἀγροτικὰ κέντρα τῆς χώρας, πάντως εἰς μέρη ὅπου εἶναι εὔκολον νὰ ἐξευρεθῇ τὸ ἀναγκαιοῦν διδακτικὸν προσωπικόν.

Τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων καθὼς καὶ τὰ διὰ τὴν διδασκαλίαν ἀπαιτούμενα βοηθήματα, πρέπει νὰ καταρτίζῃ ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα. Πάντως καὶ τὰ μαθήματα μετεκπαιδεύσεως, ὅπως τὰ μαθήματα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, πρέπει νὰ εἶναι προσηρμοσμένα εἰς τὰς εἰδικὰς γεωργικάς, οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας τῆς περιφερείας ὅπου γίνονται.

Τὸ διδάσκον προσωπικὸν θ' ἀποτελεσθῇ κυρίως ἀπὸ εἰδικοὺς ὑπαλλήλους τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης (ἰδίως ἐπιθεωρητὰς καὶ πεπειραμένους ἐπόπτας συνεταιρισμῶν) γεωπόνους ὑπαλλήλους καθὼς καὶ ἀπὸ καθηγητὰς τῶν κατὰ τόπους ἐμπορικῶν σχολῶν.

Ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ διαρκῇ τοὐλάχιστον τέσσαρας ὥρας καθ' ἡμέραν. Ὅσοι ἐκ τῶν ἀκροατῶν συγκεντρώνουν ὡρισμένα προσόντα γενικῆς μορφώσεως, π. χ. ἐνδεικτικὸν ὡρισμένης τάξεως ἑξαταξίου γυμνασίου ἢ ἐμπορικῆς ἢ γεωργικῆς σχολῆς, θὰ δύνανται εἰς τὸ τέλος τῶν μαθημάτων νὰ ὑποβληθοῦν εἰς ἐξετάσεις εἰς τὰς ὁποίας ἐὰν ἐπιτύχουν νὰ λαμβάνουν πιστοποιητικὸν εὐδοκίμων σπουδῶν.

δ) Νὰ συστήσῃ ὑποτροφίας διὰ περαιτέρω σπουδὰς προσώπων ἐκ τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπετύγχανον εἰς διαγωνισμοὺς προκηρυσσομένους ὑπὸ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης. Διὰ τὴν ἀνωτέραν συνεταιριστικὴν μόρφωσιν αὐτῶν θὰ ἠδύνατο κατὰ πρῶτον λόγον νὰ χρησιμοποιηθῇ ἡ Σχολὴ Συνεταιριστῶν. Εἰς τοὺς διαγωνισμοὺς θὰ δύνανται νὰ συμμετέχουν καὶ ὑπάλληλοι τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, οἱ

ἐπιχειρήσεων κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ δυνηθοῦν οἱ συνεταιρισμοὶ νὰ ὁλοκληρώσουν μὲ τὸν καιρὸν τὸν κύκλον τῆς οἰκονομικῆς αὐτῶν δράσεως ὡς ὀργανώσεις εἰς τὴν διάθεσιν τῶν γεωργῶν πρὸς ἐξυπηρέτησιν καὶ ἐνίσχυσιν αὐτῶν κατὰ τὴν ἄσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός των καὶ κατὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν βιωτικῶν αὐτῶν ἀναγκῶν.

Ἀναμφισβητήτως ἡ διατύπωσις ἑνὸς τοιούτου προγράμματος καὶ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ ἀνήκει κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τοὺς συνεταιρισμούς. Δὲν δύναται ὅμως νὰ παραγνωρισθῇ ἡ σημασία τῆς συμβολῆς τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, τόσον διὰ τὴν κατάρτισίν του, ὅσον καὶ τὴν ἐφαρμογήν του, ἐφ' ὅσον σήμερον αὕτη ἔχει ἀποδῇ κατ' οὐσίαν ὁ ἐπίσημος, ἔστω καὶ ἔξωθεν προερχόμενος, ἡγέτης τῆς κινήσεως καὶ ἐφ' ὅσον συγκεντρώνει εἰς χεῖράς της καὶ δύναμιν καὶ κῦρος ἱκανὰ νὰ συμβάλουν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ἑνὸς προκαθωρισμένου συνεταιριστικοῦ προγράμματος.

Ἡ Τράπεζα ὀφείλει νὰ ἐνισχύσῃ τὰς προσπαθείας τῶν συνεταιρισμῶν διὰ νὰ καταστοῦν οὗτοι, ὡς ἐπιδιώκουν, εἰς τὴν περιφέρειάν των ἀποκλειστικὰ ὄργανα τῶν μικροαγροτῶν διὰ τὴν χρηματοδότησιν τῶν ἐπιχειρήσεών των, τὴν προμήθειαν τῶν ἀναγκαιούντων εἰς αὐτοὺς γεωργικῶν εἰδῶν καὶ εἰδῶν συντηρήσεως, καθὼς καὶ διὰ τὴν πώλησιν τῶν προϊόντων των, μετὰ προηγουμένην, ἐφ' ὅσον χρειάζεται, ἐπεξεργασίαν αὐτῶν. Βεβαίως τὸ ζήτημα δὲν εἶναι νὰ διαγράψωμεν τοὺς σκοποὺς διὰ

ὁποῖοι ἐπιτυγχάνοντες θὰ λαμβάνουν ἀντὶ ὑποτροφίας τὰς ἀποδοχάς των καθ' ὅλον τὸ διάστημα καθ' ὃ διαρκοῦν αἱ σπουδαί των.

Ἡ κατὰ τ' ἀνωτέρω προσπάθεια πρὸς διάδοσιν τῶν συνεταιριστικῶν γνώσεων καὶ τῶν συναφῶν πρὸς αὐτὰς ἄλλων εἰδικῶν τοιούτων θὰ συμπληροῦται ἀποτελεσματικῶς διὰ τῆς ἐκδόσεως καταλλήλων ἐντύπων ἀπὸ μέρους τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης.

ε) Τέλος ἡ ὅλη ἐργασία τῆς συνεταιριστικῆς ἐκπαιδεύσεως θὰ πρέπῃ νὰ τεθῇ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν καὶ ἐποπτείαν μιᾶς ἐπιτροπῆς ἐξ εἰδικῶν διοριζομένης ὑπὸ τῆς Τραπέζης, εἰς τὴν ὁποίαν ν' ἀνατεθῇ καὶ ἡ κατάρτισις τῶν προγραμμάτων, ἡ ἐκπόνησις τῶν βοηθημάτων διδασκαλίας, καθὼς καὶ ἡ ἐν γένει παρακολούθησις τῆς ἐργασίας».

Ἐπίσης κατὰ τὴν πανελλήνιον σύσκεψιν τῶν ἑνώσεων τὸν Φεβρουάριον 1930 διετυπώθησαν αἱ ἑξῆς σχετικαὶ ἀπόψεις.

«Πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ γίνουν τὰ ἑξῆς:

α) Νὰ ἱδρυθῇ εἰδικὴ συνεταιριστικὴ σχολὴ πρὸς κατάρτισιν συνεταιριστικῶν στελεχῶν.

β) Τὸ εἰδικὸν συνεταιριστικὸν προσωπικὸν τῆς Τραπέζης νὰ μετεκπαιδεύεται εἰς αὐτήν, νὰ μὴ ἐξαρτηθῇ δὲ ἐκ τῶν τοπικῶν τραπεζικῶν ὑπηρεσιῶν, μεθ' ὧν θὰ συνεργάζεται, ἀλλὰ ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς συνεταιριστικῆς ὑπηρεσίας.

γ) Ἐπίσης νὰ μετεκπαιδεύωνται εἰς αὐτὴν οἱ ὑπάλληλοι τῶν συνεταιρικῶν ὀργανώσεων διὰ τῆς δημιουργίας ὑποτροφιῶν ὑπὸ τῆς Τραπέζης. Οἱ ὑπάλληλοι οὗτοι πρέπει νὰ προτιμῶνται ὑπὸ τῆς Τραπέζης κατὰ τὴν πρόσληψιν εἰδικῶν συνεταιριστικῶν ὑπαλλήλων.

δ) Νὰ καθιερωθῇ ἡ ὀργάνωσις λαϊκῶν συνεταιριστικῶν μαθημάτων.

ε) Νὰ καθιερωθῇ ἡ περιοδικὴ σύγκλησις τῶν ἐκπροσώπων τῶν συνεται-

τὴν ἐπιβίωξιν τῶν ὁποίων ὀφείλει νὰ ἐνισχύσῃ ἡ Τράπεζα τοὺς συνεταιρισμούς. Οὗτοι εἶναι ἀρκετὰ γνωστοὶ καὶ ἐπαρκῶς ἀφομοιωμένοι ἀπὸ τὸν ἐνδιαφερόμενον κόσμον, τοὐλάχιστον οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν. Ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει ἐν προκειμένῳ εἶναι νὰ ὑποδειχθοῦν τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ἐνδείκνυνται νὰ ἐφαρμοσθοῦν ἐκ μέρους τῆς Τραπέζης διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ πραγματοποίησις τῶν σκοπῶν τούτων.

Πρὸς τοῦτο χρήσιμον εἶναι νὰ διακρίνωμεν τὰς κυριωτέρας ἐργασίας μὲ τὰς ὁποίας δύναται ν' ἀσχοληθῇ ὁ γεωργικὸς συνεταιρισμὸς διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἀνωτέρω σκοπῶν καὶ νὰ ἐξετάσωμεν σχετικῶς μὲ ἑκάστην ἐξ αὐτῶν τὸν ἐνδεικνυόμενον ρόλον τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης. Αἱ ἐργασίαι αὗται εἶναι ἡ πιστωτική, ἡ ἀποταμιευτική, ἡ προμηθευτικὴ εἰδῶν χρησίμων εἰς τὴν ἐπιχείρησιν, ἡ προμηθευτικὴ εἰδῶν συντηρήσεως (καταναλωτική) καὶ ἡ ἐργασία πωλήσεως προϊόντων (αὐτουσίων ἢ ἐπεξειργασμένων.

Α. Πιστωτικαὶ ἐργασίαι. Εἰς τὴν ὁλοκλήρωσιν καὶ τελειοποίησιν τοῦ πιστωτικοῦ ἔργου τῶν συνεταιρισμῶν δύναται ἀσφαλῶς ἡ Τράπεζα νὰ συντελέσῃ τὰ μέγιστα, δεδομένου ὅτι αὕτη ἀποτελεῖ τὸν κύριον χρηματοδότην τῶν συνεταιρισμῶν. Πρὸς τοῦτο ἐνδείκνυται νὰ μετέλθῃ αὕτη τὰ ἑξῆς μέσα.

α) Νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν συμμετοχὴν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς ὅλων τῶν μικροαγροτῶν τῆς περιφερείας των. Μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο συνδέεται στενῶς καὶ τὸ ζήτημα τῆς συγχωνεύσεως τῶν εἰς τὴν αὐτὴν περιφέρειαν περισσοτέρων πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν.

β) Νὰ τονώσῃ τὸ πνεῦμα τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ νὰ ἀναπτύξῃ ρεῦμα πρὸς ἀποταμίευσιν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τόσον μεταξὺ τῶν συνεταίρων ὅσον καὶ ἐκτὸς αὐτῶν μεταξὺ τῶν λοιπῶν κατοίκων τῆς περιφερείας τῶν συνεταιρισμῶν. Οἱ πρῶτοι θὰ ἠδύναντο νὰ ἀποταμιεύσουν εἴτε διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τοῦ ποσοῦ τῶν μερίδων των εἴτε διὰ καταθέσεων. Οἱ δεύτεροι διὰ καταθέσεων εἰς τοὺς συνεταιρισμούς. Αὐτονόητον τυγχάνει ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποφευχθῇ κάθε ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Τραπέζης καὶ συνεταιρισμῶν διὰ τὴν συγκέντρωσιν καταθέσεων, ἀναγνωριζομένης τῆς προτεραιότητος αὐτῶν ἐντὸς τῆς περιφερείας των, μέχρι τοῦ ὁρίου τῶν ἀναγκῶν τῶν συνεταίρων του.

γ) Μεγάλως θὰ συντελέσῃ ἡ Τράπεζα εἰς τὴν διὰ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ἀνωτέρω προϋποθέσεων ὁλοκλήρωσιν τοῦ πιστωτικοῦ ἔρ-

---

ρικῶν ὀργανώσεων εἰς συνελεύσεις τοπικὰς εἰς τὰ ὑποκαταστήματα τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης καὶ εἰς γενικὴν εἰς τὸ κεντρικόν, ὅπου νὰ ἐξετάζωνται τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἑκάστοτε γενομένων καὶ νὰ ὑποδεικνύωνται τὰ ἐνδεικνυόμενα διὰ τὸ μέλλον μέτρα.

στ) Νὰ συστηθῇ ἀνώτατον συνεταιριστικὸν συμβούλιον παρὰ τῇ Ἀγροτικῇ Τραπέζῃ ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἄλλων εἰδικῶν καὶ θεωρητικῶν μὲ σκοπὸν νὰ γνωμοδοτῇ τοῦτο ἐπὶ τῶν γενικῶν γραμμῶν τῆς συνεταιριστικῆς πολιτικῆς».

γου τῶν συνεταιρισμῶν, ἐὰν ἀναλάβῃ συστηματικῶς τὴν διαπαιδαγώγησιν αὐτῶν διὰ τὴν ὀρθὴν καὶ εὔρυθμον ἄσκησιν τῆς πίστεως.

Ἡ ἀσφαλὴς ἐξακρίβωσις τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν τῶν δανειζομένων συνεταίρων, ἡ ἐκτίμησις τῶν ἐξ αὐτῶν δυναμένων νὰ ἱκανοποιηθοῦν διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων, ἡ διαπίστωσις τῆς ἠθικῆς φερεγγυότητος ἑκάστου, ἡ ἐξασφάλισις τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν δανείων διὰ τὸν προορισμόν των, ἡ παρακολούθησις τῆς ἐπαγγελματικῆς ἱκανότητος καὶ εὐσυνειδησίας τῶν δανειζομένων, ἡ ἐκτίμησις τῆς ἀποδοτικότητος τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἡ ἐπιδίωξις πρὸς ἐφαρμογὴν συγχρονισμένων καὶ τελειοτέρων μεθόδων ἐργασίας ἐκ μέρους τῶν δανειζομένων εἶναι ἔργα ἀνήκοντα κατὰ φύσιν εἰς τὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμόν, ὅστις δύναται ἄριστα νὰ τὸ ἐκτελέσῃ, ἐφ' ὅσον διαπαιδαγωγηθῇ πρὸς τοῦτο. Δι' αὐτὸ ἡ ἐργασία τῆς πιστωτικῆς διαπαιδαγωγήσεως τῶν συνεταιρισμῶν ἀποτελεῖ βασικὴν προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ πιστωτικοῦ ἔργου τῆς Τραπέζης. Ἂν αὕτη θέλει νὰ διατηρήσῃ τὸν κοινωφελῆ χαρακτῆρά της, εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἀποβλέψῃ εἰς τὴν ἐξασφάλισιν οἰκονομικῶν μέσων διὰ τοὺς ἀσθενεστέρους οἰκονομικῶς ἀγρότας, οἱ ὁποῖοι, ἀποτελοῦν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἀγροτικῆς τάξεως καὶ δύνανται μόνον μέσῳ τῶν συνεταιρισμῶν νὰ ἐπικοινωνήσουν μετὰ τῆς Τραπέζης.

δ) Ἡ ἐνίσχυσις τῆς Τραπέζης πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πιστωτικοῦ αὐτῶν ἔργου δύναται νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ διὰ τῆς καθιερώσεως εὐνοϊκοτέρων ἐπιτοκίων δι' αὐτοὺς (πρᾶγμα ποὺ γίνεται ἀνέκαθεν), τῆς χρησιμοποιήσεώς των ὡς πρακτορείων τῆς Τραπέζης, ὅπου τοῦτο εἶναι δυνατὸν (1) κατὰ τὸν δανεισμὸν καὶ τῶν ἀσυνεταιρίστων, διὰ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὰ τοπικὰ γνωμοδοτικὰ συμβούλια τῆς Τραπέζης, τὰ ὁποῖα γνωμοδοτοῦν ἐπὶ τῶν πιστώσεων κ.λ.π. (1)

β. Προμηθευτικαὶ ἐργασίαι: Ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα δύναται ἐπίσης παρεμβαίνουσα νὰ συγκεντρώσῃ εἰς χεῖράς της τὴν ἐργασίαν τῶν συνεταιρικῶν προμηθειῶν διεσπαρμένην κατὰ τμήματα μεταξὺ τῶν διαφόρων ἑνώσεων καὶ μεμονωμένων συνεταιρισμῶν καὶ ν' ἀναλάβῃ τὴν διεξαγωγὴν αὐτῶν διὰ λογαριασμὸν καὶ κατ' ἐντολὴν τούτων. Αὕτη συστηματοποιοῦσα τοὺς κανόνας τῆς ἐκτελέσεως τοῦ προμηθευτικοῦ ἔργου θὰ δυνηθῇ νὰ καταστήσῃ τὴν ὅλην ὀργάνωσιν ἀποδοτικωτέραν καὶ ὡς πρὸς αὐτό. Ἄλλως τε ἔκαμε ἤδη τὴν ἀρχὴν διὰ τῆς ἀναλήψεως τῆς ἀγορᾶς θείου καὶ θειϊκοῦ χαλκοῦ καθὼς καὶ σπόρων. Δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν δρᾶσίν της καὶ εἰς ἄλλα γεωργικὰ εἴδη ἀφ' ἑνὸς καὶ εἰς εἴδη συντηρήσεως ἀφ' ἑτέρου.

Κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις θὰ ὀφείλῃ αὕτη νὰ ἐργάζεται διὰ λογαριασμὸν τῶν συνεταιρισμῶν καὶ κατόπιν παραγγελίας αὐτῶν. Αἱ τιμαὶ πωλήσεως θὰ κανονίζωνται ὑπ' αὐτῆς αἱ αὐταὶ δι' ὅλους, σύμφωνα ὅμως πρὸς τὰς λογικὰς τιμὰς τοῦ ἐμπορίου, ὥστε νὰ μὴ ὀξύνεται ἀσκόπως ἡ ἀντίδρασις τούτου λόγῳ συναγωνισμοῦ τῶν τιμῶν καὶ ν' ἀπομένῃ ἡ ἀνήκουσα ὠφέλεια εἰς τὰς ὀργανώσεις.

Τὰ πραγματοποιούμενα ὠφελήματα, μετ' ἀφαίρεσιν ἑνὸς ὡρισμένου ποσοῦ πρὸς σχηματισμὸν εἰδικοῦ ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου εἰς τὴν Τράπεζαν πρὸς κάλυψιν ἐνδεχομένων ζημιῶν ἄνευ ἐπιβαρύνσεως τῶν συνεταιρισμῶν, θὰ διανέμωνται μεταξὺ τῶν τελευταίων ἀναλόγως τῆς ἀξίας τῶν ἀγορῶν ἑκάστου καὶ θὰ χρησιμοποιοῦνται ἐν μέρει μὲν διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἀποθεματικῶν κεφαλαίων των, ἐν μέρει δὲ πρὸς διανομὴν μεταξὺ τῶν συνεταίρων, καταβαλλομένης προσπαθείας ἵνα καὶ ταῦτα μένουν εἰς τοὺς συνεταιρισμούς, εἴτε ὑπὸ μορφὴν συνεταιρικῶν μερίδων, εἴτε ἔστω ὑπὸ μορφὴν καταθέσεων. Μόνον οὕτω θὰ ἐξασφαλισθῇ σκόπιμος καὶ πρακτικὴ χρησιμοποίησις τῶν ἀπορρεόντων ὠφελημάτων ἐκ τῆς ὀργανώσεως συνεταιρικῶς τῶν προμηθειῶν.

Μία τοιαύτη εὐρεῖα ὀργάνωσις τῶν προμηθειῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Ἀγροτ. Τραπέζης τόσον ὡς πρὸς τὰ εἴδη παραγωγῆς, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὰ εἴδη συντηρήσεως θὰ εἶχε, ὡς ἀσφαλῆ συνέπειαν τὸν περιορισμὸν τῶν

---

(1) Σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο εἶχον ἄλλοτε εἰσηγηθῆ τὰ ἑξῆς:

«Ἡ Τράπεζα προβαίνουσα εἰς τὴν δημιουργίαν ἰδίων ὀργάνων ἀσκήσεως τῆς πίστεως θὰ ὤφειλε νὰ ἐξετάσῃ κατ' ἀρχὴν τὴν σκοπιμότητα τῆς χρησιμοποιήσεως ὡς τοιούτων, ἰδίως ὡς πρακτορείων, τῶν συνεταιρικῶν ὀργανώσεων, πρὸ πάντων τῶν Ἑνώσεων.

Ἡ χρησιμοποίησις αὐτῶν, ὅπου καὶ ὅταν αὗται εἶναι πρὸς τοῦτο παρεσκευασμέναι καὶ ἱκαναί, διὰ μὲν τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν ἀποτελεῖ τὴν οἰκονομικωτέραν καὶ σκοπιμωτέραν λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς ἀσκήσεως τῆς ἀγροτικῆς πίστεως εἰς τὴν ὕπαιθρον, διὰ δὲ τὰς συνεταιρικὰς ὀργανώσεις ἀποτρέπει τὸν κίνδυνον τῆς διαρροῆς τῶν μελῶν αὐτῶν καὶ συντελεῖ ἀντιθέτως εἰς τὴν ὑλικὴν καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὴν ἠθικὴν αὐτῶν ἐνίσχυσιν. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἐλάχιστοι συνεταιρικαὶ ὀργανώσεις δύνανται σήμερον νὰ ἀναλάβουν τοιαύτην ἐργασίαν οὐδόλως ἐμποδίζει νὰ καθιερωθῇ ἀπὸ τοῦδε ὡς ἀρχὴ τῆς Τραπέζης ἡ χρησιμοποίησις τῶν συνεταιρικῶν ὀργανώσεων διὰ τὴν ἄσκησιν τῆς ἀγροτικῆς πίστεως, ὄχι μόνον πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν συνεταιρισμένων ἀγροτῶν ἀλλὰ καὶ τῶν ἀσυνεταιρίστων τοιούτων. Πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς ταύτης θὰ ὤφειλε ἡ Τράπεζα νὰ λάβῃ διὰ τῆς ὑπηρεσίας συνεταιρισμῶν ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέτρα, ποὺ θὰ ἐκρίνοντο πρόσφορα νὰ ὑποβοηθήσουν τὰς ὀργανώσεις νὰ καταστοῦν τὸ ταχύτερον ἱκαναὶ καὶ κατάλληλοι διὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὑπὸ τῆς Τραπέζης ὡς ὄργανά της διὰ τὴν ἄσκησιν τῆς πίστεως.

Ἐπίσης θὰ ἔπρεπε νὰ τηροῦνται ὑπὸ τῆς Τραπέζης οἱ ἑξῆς κανόνες κατὰ τὴν ἵδρυσιν ἰδίων τοπικῶν ὀργάνων ἀσκήσεως τῆς πίστεως, ἰδίως πρακτορείων, ἡ τήρησις τῶν ὁποίων θὰ διευκολύνῃ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀνωτέρω ἀρχῆς, ὅταν αἱ εἰδικαὶ συνθῆκαι ἑκάστης περιφερείας θὰ τὸ ἐπέτρεπον.

α) Προκειμένου νὰ ἱδρυθῇ εἰς τὴν περιφέρειαν τοπικὸν ὄργανον τῆς Τραπέζης νὰ ἐξετάζεται ἐάν ὑπάρχῃ εἰς αὐτὴν συνεταιρικὴ ὀργάνωσις ἱκανὴ καὶ παρεσκευασμένη νὰ ἀναλάβῃ τὰς προωρισμένας διὰ τὸ ὄργανον τοῦτο ἐργασίας. Ἐν καταφατικῇ περιπτώσει θὰ ἔπρεπε νὰ προτιμηθῇ ἡ ἀνάθεσις τῶν σχε-

---

(1) Σχετικῶς ἴδε καὶ αἰτήματα τῶν Ἑνώσεων συνεταιρισμῶν διατυπωθέντα κατὰ τὴν πανελλήνιον σύσκεψιν αὐτῶν ἐν Ἀθήναις, Φεβρουάριος 1930. Περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς» ἔτος 1930 φύλλ. 2. Ἐπίσης ἴδε σχετικὴν εἰσήγησιν τοῦ κ. Χ. Εὐελπίδη πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως, καθὼς καὶ τὰ συμπεράσματα τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης εἰς τὸ αὐτὸ περιοδικὸν φύλλ. 3 καὶ 6 ἔτους 1932.

διατεθειμένων εἰς βραχυπρόθεσμα δάνεια συντηρήσεως καὶ ἐπομένως θὰ διηυκόλυνε τὴν διάθεσιν κεφαλαίων εἰς ἐπιδίωξιν ἄλλων παραγωγικῶν σκοπῶν, διὰ τοὺς ὁποίους χρειάζονται συνήθως κεφάλαια ἐπὶ μακρότερον σχετικῶς χρόνον (1).

Ἐκτὸς τούτου ὅμως διὰ τῆς ὀργανώσεως τῶν ἀγροτῶν καταναλωτικῶς θὰ ἐπήρχετο, ὡς ἐξετέθη, αὐτόματος ἐλάττωσις τῶν δαπανῶν καθὼς καὶ βελτίωσις τῶν ὅρων συντηρήσεως αὐτῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἔχῃ γενικωτέραν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀκόμη ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἀγροτικῆς τάξεως.

Ἴσως μὲ τὸν καιρὸν θὰ καθίστατο δυνατὴ ἡ δημιουργία εἰδικοῦ συνεταιρικοῦ ὀργανισμοῦ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἀλλαχοῦ ἐπιτυχῶς λειτουργουσῶν μεγάλων προμηθευτικῶν ἑταιριῶν τῶν καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν. Εἰς τὸν ὀργανισμὸν τοῦτον θὰ συμμετεῖχον ἐκτὸς τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης καὶ αἱ ἐνδιαφερόμεναι συνεταιρικαὶ ὀργανώσεις ὄχι μόνον εἰς τὰ κεφάλαια ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διοίκησιν. Οὗτος ἐν στενῇ συνεργασίᾳ μετὰ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης θὰ ἀνελάμβανε τὴν μέσῳ τῶν συνεταιρισμῶν εἰς εἶδος κατὰ μέγα μέρος χορήγησιν τῶν δανείων συντηρήσεως καὶ καλλιεργείας ἐξ οὗ πλεῖστα ὠφελήματα ἀπορρέουν ὄχι μόνον διὰ τοὺς ἀγρότας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Τράπεζαν καὶ γενικώτερα διὰ τὴν λαϊκὴν οἰκονομίαν.

Γ. Ἐργασίαι πωλήσεως. Ὁμολογουμένως ἡ Τράπεζα ἐνδιεφέρθη σχεδὸν ἀπὸ τῆς συστάσεώς της διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν ὅρων τῆς διαθέσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς καταναλώσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ καθὼς καὶ διὰ τὴν διάδοσιν αὐτῶν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ συχνὴ μεσολάβησις αὐτῆς πρὸς τοῦτο.

Δεδομένου ὅθεν ὅτι καὶ ἐκ μέρους τῶν συνεταιρισμῶν καθὼς καὶ ἐκ μέρους τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης ζωηρὰ παρατηρεῖται διάθεσις πρὸς συστηματικωτέραν ὀργάνωσιν τοῦ ἐμπορίου τῶν γεωργικῶν προϊόντων, δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ μελετηθῇ μεταξύ των κοινὸν πρόγραμμα ἐργασίας μὲ προκαθωρισμένας ἐπιδιώξεις, τὸ ὁποῖον νὰ τεθῇ εἰς ἐφαρμογὴν ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν ὑπὸ τὴν ἐνίσχυσιν καὶ τὴν καθοδήγησιν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης.

(1) Ἴδε ὅσα ἀναφέρονται σχετικῶς εἰς τὴν ὑποσημείωσιν (1) τῆς σελίδος 309.

τικῶν ἐργασιῶν εἰς αὐτὴν ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασιν ἰδίων ὀργάνων.

β) Εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ ὑφισταμένη συνεταιρικὴ ὀργάνωσις δὲν εἶναι ἀκόμη ἱκανὴ νὰ ἀναπληρώσῃ τὸ ἴδιον ὄργανον τῆς Τραπέζης, δύναται ὅμως ταχέως νὰ καταστῇ τοιαύτη, νὰ ἀναβάλλεται ἡ ἐγκατάστασις ἰδίων ὀργάνων καὶ νὰ ἐνισχύεται ἡ ὀργάνωσις εἰς τὴν προσπάθειαν ὅπως καταστῇ ἱκανὴ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ ὄργανον.

γ) Ὅπου προβλέπεται ὅτι ἡ ὑφισταμένη ὀργάνωσις δὲν δύναται εἰς τὸ ἀμέσως προσεχὲς μέλλον νὰ καταστῇ ἱκανή, νὰ ἐγκαθίσταται ὑπὸ μορφὴν προσωρινότητος ἴδιον ὄργανον καταργούμενον εὐθὺς ὡς ἡ ὀργάνωσις μὲ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς Τραπέζης θὰ ἀποβῇ ἱκανὴ νὰ τὸ ἀναπληρώσῃ.

Διὰ τὴν ἐπιδίωξιν τῶν ἀνωτέρω θὰ ἔπρεπε νὰ καταρτισθῇ εἰδικὸν πρό-

Πρὸς τοῦτο νομίζομεν ὅτι χρειάζεται πρὸ παντὸς συστηματικὴ καὶ λεπτομερὴς μελέτη τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγορᾶς ἑκάστου προϊόντος, τόσον εἰς τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς ὅσον καὶ εἰς τὰ διάφορα ἐνδιάμεσα κέντρα μέχρι τῆς τελικῆς αὐτῶν ἐμφανίσεως εἰς τὴν κατανάλωσιν. Παραλλήλως θὰ πρέπῃ νὰ ἐξετασθοῦν τὰ ζητήματα τῆς διατηρήσεως, συσκευασίας, μεταφορᾶς κ.λ.π. αὐτῶν. Ἐκ τῆς ἐρεύνης πάντως θὰ προκύψῃ τὸ δυνατὸν κατ' ἀρχὴν καθὼς καὶ τὸ μέτρον τῆς ἐκτάσεως τὴν ὁποίαν δύναται νὰ λάβῃ ἡ συνεταιρικὴ διάθεσις δι' ἕκαστον τῶν γεωργικῶν προϊόντων. Μόνον δὲ ἀφοῦ συναχθοῦν ὡρισμένα καὶ κατὰ πᾶσαν δυνατὴν πρόβλεψιν πιθανὰ συμπεράσματα θὰ δύναται νὰ καταρτισθῇ τὸ πρόγραμμα ἢ μᾶλλον νὰ σχεδιασθῇ τὸ δίκτυον συνεταιρικῆς ὀργανώσεως τῶν πωλήσεων δι' ἕκαστον γεωργικὸν προϊόν, δι' ἄλλα τῶν ὁποίων τοῦτο δύναται νὰ συνδέσῃ τὴν παραγωγὴν ἀπ' εὐθείας μὲ τὴν κατανάλωσιν, δι' ἄλλα δὲ ἐξ αὐτῶν μόλις νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ χονδρικοῦ ἐμπορίου, ἐνῷ ἴσως θὰ ὑπάρξουν καὶ προϊόντα ἀνεπίδεκτα συνεταιρικῆς ὀργανώσεως πρὸς τὸ παρὸν τοὐλάχιστον. Ἡ μέχρι τοῦδε πεῖρα ἐπὶ τοῦ ἔργου τῶν συνεταιρισμῶν εἰς ὡρισμένας περιφερείας πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν μεγάλως θέλει ὠφελήσει.

Ἡ τοιαύτη προπαρασκευὴ εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐφαρμογὴν σοβαρᾶς καὶ πραγματοποιησίμου συνεταιριστικῆς πολιτικῆς ἐπὶ τῶν πωλήσεων. Μόνον δὲ ἀφοῦ καθορισθῇ τὸ σχέδιον ἐνεργείας θὰ εἶναι δυνατὸν ἡ Τράπεζα, χρησιμοποιοῦσα ὅλα τὰ μέσα της τόσον τὰ ὑλικὰ ὅσον καὶ τὰ ἠθικά, νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἐφαρμογήν του ἐκ μέρους τῶν συνεταιρισμῶν. Αὐτονόητον τυγχάνει ὅτι ἡ Τράπεζα ἐνισχύουσα τὴν ὀρθὴν αὐτὴν προσπάθειαν, ἡ ὁποία καὶ τώρα καταβάλλεται ἐκ μέρους τῶν συνεταιρισμῶν, πρέπει νὰ συνεργασθῇ στενῶς μετ' αὐτῶν ὄχι μόνον κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματος ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν μελέτην τοῦ ὅλου ζητήματος εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν ἐνδεικνυομένων λύσεων. Μόνον οὕτω δύναται νὰ ἀποβῇ συνειδητὴ ἡ κίνησις καὶ νὰ προκόψῃ. Ἐπίσης ὀφείλει ἡ Τράπεζα νὰ ἐργασθῇ ἐν προκειμένῳ ἀποκλειστικῶς μετὰ τῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι καὶ ἐνδιαφέρον καὶ ἁρμοδιότητα ἔχουν πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εἶναι τὰ μόνα ὄργανα, διὰ τῶν ὁποίων δύναται αὕτη νὰ ἐξασφαλίσῃ πλήρη

γραμμα ἐργασίας τοῦ ὁποίου τὴν ἐκτέλεσιν νὰ ἀναλάβῃ ἡ ἁρμοδία ὑπηρεσία. Οἱ ὅροι τῆς ἀναθέσεως τοῦ ἀνωτέρω ἔργου εἰς τὰς συνεταιρικὰς ὀργανώσεις θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποτελέσουν τὸ περιεχόμενον ἑνὸς εἰδικοῦ κανονισμοῦ.

Διὰ τοῦ ἀνωτέρω τρόπου ἀσκήσεως τῆς πίστεως ὄχι μόνον θὰ ἐξυπηρετηθοῦν καλύτερα τὰ συμφέροντα τῆς Τραπέζης, ἀλλὰ καὶ προσθέτως θὰ παρασχεθῇ πολύτιμος ὑπηρεσία διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ βελτίωσιν τῆς συνεταιρικῆς ὀργανώσεως τῶν γεωργῶν, αἱ πρόοδοι τῆς ὁποίας ὠφελοῦν ἐμμέσως καὶ τὴν Τράπεζαν.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἡ ἐγκατάστασις ἰδίων τοπικῶν τῆς Τραπέζης ὀργάνων θὰ περιορισθῇ ἀρκετὰ καὶ θὰ βαίνῃ σταθερῶς μειούμενος ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, καθ' ὅσον προάγονται αἱ συνεταιρικαὶ ὀργανώσεις, διὰ νὰ ἀπομείνουν τελικῶς κεντρικά τινα ὑποκαταστήματα μὲ μεγάλην περιφέρειαν, ἐποπτεύοντα καὶ ὁδηγοῦντα τὰς συνεταιρικὰς ὀργανώσεις κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐκτελουμένων ὑπ' αὐτῶν ἐργασιῶν διὰ λογαριασμὸν τῆς Τραπέζης.

ἐφαρμογὴν τοῦ σχεδίου της. Ἄλλως τε μόνον διὰ τῶν συνεταιρισμῶν λύεται ἀποτελεσματικῶς καὶ ἀσφαλῶς τὸ ζήτημα ὑπὲρ τῶν παραγωγῶν.

Ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν ποὺ δύναται νὰ λάβῃ ἡ τοιαύτη ὀργάνωσις παρατηροῦμεν ὅτι θὰ πρέπῃ νὰ διακρίνωμεν τὰ προϊόντα ποὺ καταναλίσκονται ἐσωτερικῶς ἀπὸ τὰ ἐξαγόμενα.

Διὰ τὰ πρῶτα, ἂν ὄχι δι' ὅλα, διὰ πολλὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι δυνατὸν μὲ συστηματικὴν ἐργασίαν νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῶν συνεταιρισμῶν ἄμεσος ἐπαφὴ τῆς παραγωγῆς μὲ τὴν κατανάλωσιν ἢ τοὐλάχιστον μὲ τὸ λιανικὸν ἐμπόριον πωλήσεως αὐτῶν πρὸς τὴν κατανάλωσιν.

Δυσχερέστερον ἐμφανίζεται τὸ ἔργον τῶν συνεταιρισμῶν πωλήσεως προκειμένου περὶ ἐξαγομένων προϊόντων. Οὗτοι δύνανται βεβαίως ἀκόπως σχεδὸν ν' ἀπομακρύνουν τοὺς τοπικοὺς διαμέσους καὶ νὰ διαπραγματευθοῦν τὸ προϊὸν των μετὰ τῶν ἐμπόρων χονδρικῆς ἀγορᾶς, τῶν ὁποίων οἱ τοπικοὶ διάμεσοι εἶναι πράκτορες. Ἀλλὰ καὶ ἵνα καὶ ἡ πρώτη αὐτὴ ἐργασία διεξαχθῇ ἀποτελεσματικῶς χρειάζεται ἀσφαλὴς καὶ ἔγκαιρος ἐνημερότης τῶν συνεταιρισμῶν περὶ τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγορᾶς τοῦ προϊόντος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικόν, ἄνευ τῆς ὁποίας οὗτοι τρέχουν τὸν κίνδυνον νὰ ἀποτύχουν. Εἰς τοῦτο ἀσφαλῶς δύναται ἡ Τράπεζα νὰ τοὺς ἐνισχύσῃ ὀργανοῦσα ἀνάλογον ὑπηρεσίαν παρακολουθήσεως τῶν τιμῶν καὶ λοιπῶν ὅρων διαθέσεως τῶν διαφόρων ἐξαγομένων προϊόντων καὶ ἐνδεχομένως ἀναλαμβάνουσα ἀκόμη τὴν πώλησιν αὐτῶν, ἢ ὑποβοηθοῦσα αὐτὴν εἰς τοὺς λιμένας ἐξαγωγῆς, ὅπου οἱ συνεταιρισμοὶ ὑποχρεοῦνται νὰ τὰ στείλουν πρὸς πώλησιν καὶ ὅπου οὗτοι χρειάζονται νὰ ἔχουν ἕνα ἀσφαλῆ καὶ μὲ κῦρος ἀντιπρόσωπον ἢ σύμβουλον, ὅταν ἐπιχειροῦν αὐτοπροσώπως τὴν πώλησιν.

Ἀλλ' ἡ τάσις τῶν παραγωγῶν γεωργικῶν προϊόντων ἐξαγομένων εἰς τὸ ἐξωτερικὸν δὲν σταματᾷ ἕως ἐδῶ. Ἐπιδιώκουν νὰ στηρίξουν ἐπὶ τῶν συνεταιρισμῶν σὺν τῷ χρόνῳ ὁλόκληρον τὸ ἐμπόριον καὶ ἀκόμη τὴν βιομηχανικὴν αὐτῶν κατεργασίαν, ὅταν χρειάζεται, καὶ νὰ ἐπιτύχουν οὕτω νὰ ἔλθουν εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς ἐμπόρους εἰσαγωγῆς τῶν καταναλωτριῶν χωρῶν, ἀκόμη καὶ μὲ αὐτοὺς τοὺς καταναλωτάς.

Βεβαίως ἡ πραγματοποίησις τοῦ μεγάλου αὐτοῦ σκοποῦ δὲν εἶναι οὔτε εὔκολος οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀμέσως. Ἴσως ἐξέρχεται καὶ τῶν ὁρίων τῆς δυνάμεως τῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἀπαιτεῖ τὴν ὕπαρξιν καὶ ἄλλων συνδυασμῶν, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ὑποβοηθηθοῦν οὗτοι πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ. Γεγονὸς ὅμως εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι μόνον μὲ βάσιν τοὺς συνεταιρισμοὺς δύναται νὰ γίνῃ σοβαρὰ καὶ συστηματικὴ ὀργάνωσις τοῦ ἐμπορίου τῶν ἐξαγομένων προϊόντων, ἡ ὁποία ὄχι μόνον θ' ἀποδειχθῇ τελικῶς ἡ οἰκονομικῶς ἐπωφελεστέρα, ἀλλὰ καὶ κοινωνικῶς ἡ δικαιοτέρα. Ἄλλως τώρα ποὺ ἀρχίζει νὰ κατακτᾷ ὁσημέραι ἔδαφος ἡ ἀνάγκη τῆς διευθυνομένης οἰκονομίας καλυτέρα βάσις ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀσφαλῶς θὰ δύναται νὰ στηριχθῇ αὕτη δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἐκτὸς τῶν συνεταιρισμῶν. Κάθε ἀνωτέρα σχετικὴ ὀργάνωσις ὀφείλει νὰ στηριχθῇ ἐπ' αὐτῶν.

Πάντως χρειάζεται, ὡς ἐλέχθη, νὰ δημιουργηθοῦν διὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς αἱ εὐνοϊκαὶ προϋποθέσεις διὰ τὴν τοιαύτην ἀνάπτυξίν των. Τοιαῦται εἶναι, ἐκτὸς τῶν ἐνδοσυνεταιρικῶν προϋποθέσεων, ἡ δημιουργία κεντρικῶν κοινωφελῶν ὀργανισμῶν σταθερῶς ἐπηρεαζομένων ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν καὶ στενῶς συνεργαζομένων μετ' αὐτῶν. Οὗτοι θ' ἀναλάβουν συστηματικῶς τὸ ἔργον τῆς μεταβιβάσεως τῆς βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας τῶν γεωργικῶν προϊόντων ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν κεφαλαιούχων εἰς τὰς χεῖρας τῶν παραγωγῶν αὐτῶν, δηλαδὴ ἀπὸ τὰς κεφαλαιοκρατικὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὰς συνεργατικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν μικροπαραγωγῶν, ποὺ ὡς γνωστὸν εἶναι οἱ ἴδιοι προσωπικῶς οἱ ἐργάται τῆς ἐπιχειρήσεώς των.

Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην τείνουν σταθερῶς οἱ συνεταιρισμοὶ παραγωγῶν ἐξαγομένων γεωργικῶν προϊόντων.

Ἐν προκειμένῳ τὸ ἔργον τῆς Τραπέζης καθίσταται σοβαρώτερον ἀλλὰ καὶ δυσκολώτερον. Εἰς αὐτὴν ἀπόκειται νὰ ὁδηγήσῃ ἀσφαλῶς τοὺς συνεταιρισμοὺς πρὸς τὸν σκοπόν των αὐτόν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν προσπάθειάν της αὐτὴν ἀσφαλῶς θὰ συναντήσῃ ἀντιδράσεις καὶ δυσκολίας, αἱ ὁποῖαι θὰ χρειασθοῦν ἐντόνους προσπαθείας διὰ νὰ κατανικηθοῦν.

Κλείνοντες τὸ κεφάλαιον περὶ συνεταιριστικοῦ προγράμματος ἐν γένει, ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ἀκόμη ὅτι ἡ Τράπεζα, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ τὸ ἐπιδιώξῃ ἀποφασιστικῶς, θὰ πρέπῃ νὰ καταστῇ ἀκόμη περισσότερον ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸ Κράτος. Διότι ἄλλως αἱ ἐνέργειαί της θὰ χάσουν τὴν ὁρμήν, τὴν ὁποίαν ὀφείλουν νὰ ἔχουν, ἐπὶ ζημίᾳ τῆς πλήρους ἐκτελέσεως τῆς ἀποστολῆς της, ἢ θὰ φέρουν εἰς δύσκολον θέσιν τὸ Κράτος, τὸ ὁποῖον τελικῶς θὰ θεωρῆται ὑπεύθυνον διὰ τὰς ἐντὸς τῆς γενικωτέρας ἀποστολῆς του καὶ τοῦ ἀληθοῦς προορισμοῦ του πράξεις τοῦ ἱδρύματος τούτου, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὡς κρατικόν.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι πρὸς τοῦτο δὲν χρειάζονται τόσον μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ καταστατικὸν τῆς Τραπέζης, ἂν καί τινες συμπληρώσεις αὐτοῦ θὰ συνέβαλον ἐπίσης εἰς τὴν ἐξασθένησιν τοῦ κρατικοῦ χαρακτῆρος του, ὅσον χρειάζεται νὰ δημιουργηθῇ συνείδησις καὶ παράδοσις ὅτι τὸ ἵδρυμα εἶναι κοινωφελὴς ὀργανισμός, ὁ ὁποῖος σκοπὸν ἔχει νὰ ἐξυπηρετήσῃ μὲ ὅλα τὰ νόμιμα καὶ θεμιτὰ μέσα τοὺς γεωργοὺς ἐντὸς τῆς σφαίρας τῶν γενικωτέρων ἁρμοδιοτήτων αὐτοῦ. Ἀσφαλῶς ἡ συστηματικὴ καλλιέργεια τῆς ἰδέας αὐτῆς καλλίτερον πάσης νομοθετικῆς διαρρυθμίσεως θὰ ἀπέδιδε εἰς τὴν Τράπεζαν σαφῶς τὸν ἀληθῆ της χαρακτῆρα καὶ θὰ τῆς ἐπέτρεπε ν' ἀναλάβῃ εὐρυτέραν πρωτοβουλίαν.

δ) Συμμετοχὴ τῶν συνεταιριστικῶν ὑπαλλήλων εἰς τὰ ἄλλα ἔργα τῆς Τραπέζης.

Αἱ ἀνωτέρω ἀπόψεις δίδουν τὸ μέτρον τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν συνεταιριστικῶν ὑπαλλήλων εἰς τὰ καθαρῶς τραπεζικὰ ἔργα τῆς Τραπέζης. Οὗτοι ὀφείλουν νὰ μείνουν ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ συνεταιριστικὸν των ἔργον, βοηθοί, φίλοι καὶ σύμβουλοι τῶν συνεταιρισμῶν καὶ νὰ διατηροῦν πάντοτε τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτῶν. Κάθε ἑπομένως ἀπασχόλησις

τείνουσα νὰ ἀπομακρύνῃ αὐτοὺς ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τῆς ἀποστολῆς των αὐτῆς, πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ἐπιμελῶς. Ἄλλως τε ἀρκεῖ ὅτι τὰ τραπεζικὰ ὄργανα λαμβάνουν παρ' αὐτῶν ἀσφαλεῖς πληροφορίας περὶ τῶν συνεταιρισμῶν καὶ τοῦ ἔργου των, χρησίμους διὰ τὴν ὑπηρεσίαν των. Πέραν τούτου δὲν εἶναι σκόπιμον νὰ τοὺς ἀπασχολοῦν μὲ ἄλλας ἐκτὸς τοῦ ἔργου των ὑπηρεσίας, πρὸ παντὸς δὲ ὀφείλουν νὰ ἀποφεύγουν τὴν ἀνάθεσιν εἰς αὐτοὺς τῆς ἐκτελέσεως τοιούτων, αἱ ὁποῖαι μοιραίως θὰ τοὺς φέρουν εἰς ἀντίθεσιν μὲ τοὺς συνεταιρισμοὺς ὡς ὀργανώσεις. Εἶναι σκόπιμον νὰ διατηροῦν οὗτοι πάντοτε τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀποστόλου καθοδηγητοῦ καὶ ἐπόπτου, ν' ἀποφεύγεται δὲ ἡ ἀνάμιξίς των εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν διεξαγωγὴν τραπεζικῆς φύσεως ἐργασιῶν (1).

4. ΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΣΑ ΕΝΙΣΧΥΣΕΩΣ ΑΥΤΩΝ

Ι. Αἱ κατευθύνσεις πρὸς τὰς ὁποίας τείνουν οἱ ἀστικοὶ συνεταιρισμοὶ δὲν εἶναι εὔκολον νὰ καθορισθοῦν γενικῶς. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ σύνθεσις τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν δὲν παρουσιάζει τὴν ὁμοιογένειαν τῶν γεωργικῶν, ἡ ὁποία ἐξασφαλίζει εἰς αὐτοὺς ταὐτότητα συμφερόντων καὶ ἐπιδιώξεων. Πολλάκις μάλιστα εἰς τοὺς ἀστικοὺς συνεταιρισμοὺς ὑπάρχουν καὶ ἀντιθέσεις, ὡς π. χ. συμβαίνει μεταξὺ καταναλωτικῶν καὶ ἐμπορικῶν προμηθευτικῶν συνεταιρισμῶν. Οἱ τελευταῖοι δὲν ἱδρύονται πάντοτε μόνον διὰ νὰ ἀγοράσουν διὰ τὰ μέλη των (τοὺς μικρεμπόρους) ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς παραγωγῆς τὰ ὑπ' αὐτῶν πωλούμενα προϊόντα, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ συναγωνισθοῦν τοὺς ὠργανωμένους συνεταιρικῶς καταναλωτὰς χρησιμοποιοῦντες τὸ αὐτὸ μέσον, τὸν συνεταιρισμόν. Συνεπῶς ὀφείλομεν νὰ ἐρευνήσωμεν χωριστὰ τὴν κίνησιν ἑκάστης ὁμοιογενοῦς κατηγορίας ἀστικῶν συνεταιρισμῶν καὶ νὰ ἀνεύρωμεν καὶ διατυπώσωμεν τὰς συγχρόνους κατευθύνσεις, τὰς ὁποίας φαίνεται ὅτι θέλουν ν' ἀκολουθήσουν οὗτοι.

Σκόπιμον εἶναι νὰ παραδεχθῶμεν καὶ ἐδῶ τὴν ἀνωτέρω γενομένην διάκρισιν τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν εἰς συνεταιρισμοὺς παραγωγῶν καὶ καταναλωτῶν καὶ νὰ διακρίνωμεν τοὺς πρώτους εἰς ἐπαγγελματικοὺς καὶ ἐργατικούς.

ΙΙ. Ἀκολουθοῦντες τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαν στατιστικὴν τῆς κινήσεως τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν εἰς τοὺς ἐπαγγελματικοὺς συνεταιρισμοὺς τοὺς πιστωτικούς, προμηθευτικοὺς καὶ πωλήσεως συνεταιρισμούς, ἀνερχομένους εἰς 328 καὶ ἀποτελουμένους ἐξ ἐπαγγελματιῶν καὶ ἐμπόρων.

Ἂν καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι εἶναι, σχετικῶς μὲ τὸ εἶδος των, ἀρκετοὶ κατ' ἀριθμόν, ἡ μέχρι τοῦδε δρᾶσίς των εἶναι σχετικῶς ἀσήμαντος. Μεταξὺ των προκόπτουν κυρίως οἱ προμηθευτικοί. Οὗτοι, καίτοι δὲν ἔχομεν στοιχεῖα παρὰ δι' ἐλαχίστους, ἀνέκαθεν ἐκίνησαν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐπαγγελματιῶν καὶ μικρεμπόρων φαίνεται δὲ ὅτι εἰς τὸ μέλλον θὰ ἐξαπλωθοῦν περισσότερον ἢ μᾶλλον θὰ κινηθοῦν ἐντονώτερον. Ἡ πρὸς τοῦτο διάθεσις ὑπάρχει. Παράδειγμα ἡ ἀθρόα ἵδρυσις ἱκανοῦ ἀριθμοῦ προμηθευτικῶν συνεταιρισμῶν τῶν αὐτοκινητιστῶν διὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἀγορὰν βενζίνης καὶ ἀνταλλακτικῶν, καθὼς καὶ ὁ συνδυασμὸς τῆς ἀσκήσεως καὶ τοῦ προμηθευτικοῦ ἔργου ἐκ μέρους τῶν ἱδρυομένων τελευταίως ἐπαγγελματικῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν, ὡς τῶν ἀρτοποιῶν, παντοπωλῶν, ὑποδηματοποιῶν κ.λ.π. Ἀσφαλῶς δὲ δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι δι' ὅλους τοὺς ἐπαγγελματίας, ἰδίως τῶν ἐπαρχιῶν, δύνανται νὰ ἀποβοῦν οὗτοι ἀπολύτως χρήσιμοι, ἐξασφαλίζοντες εἰς αὐτοὺς ὑλικὰ τῆς ἐργασίας των καλῆς ποιότητος μὲ εὐθηνὰς τιμὰς καὶ μὲ ἀνεκτοὺς ὅρους πληρωμῆς. Φαίνεται ἐπίσης ὅτι οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι θὰ ἐξελιχθοῦν ἔν τινι μέτρῳ καὶ εἰς πιστωτικούς διότι ἔχουν τὴν τάσιν τῆς ἐπὶ πιστώσει πωλήσεως τῶν εἰδῶν πρὸς τοὺς συνεταίρους, πρᾶγμα βεβαίως ποὺ δὲν δυσχεραίνει τὸ ἔργον των, ἐφ' ὅσον αἱ πιστώσεις των εἶναι βραχυπρόθεσμοι καὶ ἀνάλογοι πρὸς ἐκείνας, τὰς ὁποίας ἐπιτυγχάνουν οὗτοι ἀπὸ τοὺς προμηθευτάς των.

Πιθανὸν ὁ τρόπος αὐτὸς νὰ εἶναι ὁ ἀσφαλέστερος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκτός, ἴσως, μόνον τοῦ παραδείγματος τοῦ πιστωτικοῦ συνεταιρισμοῦ τῆς Λαμίας δὲν ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν οὐδεμίαν δρᾶσιν. Οἱ προμηθευτικοὶ συνεταιρισμοὶ συνδυάζοντες τὸ πιστωτικὸν μέρος μὲ τὰς κατὰ παραγγελίαν τῶν συνεταίρων προμηθείας ὑλικῶν τῆς ἐργασίας των θὰ ἠδύναντο νὰ διαδοθοῦν ἱκανοποιητικῶς μεταξὺ τῶν ἐπαγγελματιῶν καὶ νὰ ἐξυπηρετήσουν αὐτοὺς σόβαρῶς. Ὁ τοιοῦτος συνδυασμὸς καθιστᾷ ἀσφαλεστέραν τὴν ὅλην ἐργασίαν διότι καὶ τὰς πιστώσεις, παρεχομένας εἰς εἶδος, ἀσφαλίζει καὶ τὰς προμηθευτικὰς ἐργασίας λόγῳ τῆς εὐχερείας τῶν πιστώσεων ὑπὸ εὐνοϊκοὺς ὅρους ἀναπτύσσει. Τὰ ἐλάχιστα ἄλλως τε παραδείγματα καταδεικνύουν ὅτι τοιαύτη εἶναι καὶ ἡ τάσις τῶν δυναμένων νὰ ὀργανωθοῦν συνεταιρικῶς ἐπαγγελματιῶν.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω εἰδῶν εἰς τοὺς ἐπαγγελματικοὺς συνεταιρισμοὺς δύνανται, ἴσως, νὰ καταταχθῇ καὶ μικρός τις ἀριθμὸς συνεταιρισμῶν παραγωγῆς, τῶν ὁποίων τὰ μέλη φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι ἁπλοῖ ἐργάται, ἀλλ' ἀνεξάρτητοι ἐπαγγελματίαι (ὡς ἐργολάβοι τεχνικῶν ἔργων) ἐπιδιώκοντες διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ παραγωγῆς ὄχι πλέον τὴν χειραφέτησιν αὐτῶν ἀπὸ τὸν ἰδιώτην ἐργοδότην, ἀλλὰ τὴν διὰ τῆς συνεργασίας ἰσχυροποίησιν τῆς θέσεως αὐτῶν ὡς ἀνεξαρτήτων ἐπαγγελματιῶν. Περὶ τῆς φύσεως, τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ ἔργου τούτων, ὡς καὶ γενικῶς περὶ τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν εἴπομεν, οὐδὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπιχειρεῖται συστηματικὴ ἔρευνα τῆς κινήσεως (1).

(1) Ἴδε σχετικῶς συμπεράσματα ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς συνεταριστικῆς κινήσεως εἰς τὸ περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστὴς» ἔτος 1932 φύλλ. 6.

(1) Μία τοιαύτη ἔρευνα θὰ ἐχρησίμευε νὰ καταδειχθῇ κατὰ πόσον αἱ τοιαῦται ὀργανώσεις εἶναι πράγματι συνεταιρισμοὶ ἢ εἶναι κατ' οὐσίαν συνήθεις κεφαλαιοκρατικαὶ ὀργανώσεις μὲ συνεταιρικὴν μορφήν.

Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ συστηματικὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐπαγγελματικῶν συνεταιρισμῶν χρειάζεται νὰ καταβληθῇ προσπάθεια καὶ νὰ ὑπάρξῃ μέριμνα ἔξωθεν, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι οἱ ὑπάρχοντες συνεταιρισμοί, διεσπαρμένοι ἀνὰ τὴν χώραν, χωρισμένοι εἰδικώτερον κατὰ ἐπαγγέλματα καὶ στερούμενοι οἱουδήποτε συνδέσμου μεταξύ των, δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι θὰ δυνηθοῦν εἰς τὸ προσεχὲς μέλλον νὰ ἀναλάβουν τὸ ἔργον τοῦτο. Ἀσφαλῶς ἐν προκειμένῳ ἁρμόδια εἶναι τὰ ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα καὶ τὰ ἐπιμελητήρια. Αὐτὰ δύνανται νὰ μελετήσουν τὴν δυνατότητα τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ πιστωτικοῦ καὶ προμηθευτικοῦ συνεταιρισμοῦ εἰς τὰς τάξεις των, νὰ ὑποδείξουν τοὺς ὅρους καὶ τὰς προϋποθέσεις τῆς χρησιμοποιήσεώς των καὶ νὰ προπαγανδίσουν τὴν διάδοσιν τῶν συνεταιρισμῶν ἐπὶ τῇ βάσει σαφῶς διαγεγραμμένου σχεδίου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ προσφέρουν ὑπηρεσίας ὄχι μόνον εἰς τὴν τάξιν των, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἄλλας τάξεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀσφαλῶς ἔχει κατὰ μέγα μέρος ἀντίκτυπον ὁ ἐλαττωματικὸς τυχὸν τρόπος δανεισμοῦ καὶ ἀγορῶν διὰ τὰς ἐργασίας των ἐκ μέρους τῶν ἐπαγγελματιῶν καὶ τῶν μικρεμπόρων.

III. Εἰς τοὺς ἐργατικοὺς συνεταιρισμοὺς ὀφείλομεν νὰ κατατάξωμεν τὸ μέγιστον μέρος, σχεδὸν τὸ σύνολον, τῶν εἰς τὴν στατιστικὴν ἀναφερομένων ὡς συνεταιρισμῶν παραγωγῆς καὶ ἐργασίας.

Ἐξηγήσαμεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ ἀθρόα δημιουργία τῶν ἐξ αὐτῶν πολυαριθμοτέρων συνεταιρισμῶν ἐργατῶν ἀρβυλοποιῶν, ὀφείλεται εἰς συμπτωματικοὺς λόγους.

Τὸ μέλλον γενικῶς τῶν συνεταιρισμῶν αὐτῶν δὲν διαφαίνεται σπουδαῖον. Ἄλλως τε καὶ ἀλλαχοῦ ἐλάχιστοι, σχεδὸν μηδαμιναί, εἶναι αἱ περιπτώσεις τῆς εὐδοκιμήσεως συνεταιρισμῶν παραγωγῆς, ὀλίγαι δὲ καὶ ὑπὸ εἰδικὰς συνθήκας αἱ περιπτώσεις εὐδοκιμήσεως εἰς ὡρισμένας χώρας συνεταιρισμῶν ἐργασίας.

Ὁπωσδήποτε ἐνδείκνυται ἵνα ἐκ μέρους τῶν ἐνδιαφερομένων ἐργατικῶν σωματείων ἀναληφθῇ ἐκκαθάρισις καὶ συγχώνευσις τῶν πολυαρίθμων συνεταιρισμῶν παραγωγῆς καὶ ἐργασίας εἰς ὀλίγους πολυμελεῖς τοιούτους, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐκρίνοντο βιώσιμοι.

Ἐπίσης θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναληφθῇ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ἐνδιαφερομένων σωματείων παράλληλος προσπάθεια ἐκ μέρους τῆς ἁρμοδίας ἐπὶ τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν ὑπηρεσίας πρὸς συγχώνευσιν τῶν συνεταιρισμῶν αὐτῶν. Ἂν δὲ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ μέγιστον μέρος ἐξ αὐτῶν κυρίως σκοπὸν ἔχει νὰ ἐπιτύχῃ παραγγελίας κατασκευῆς στρατιωτικῶν εἰδῶν (ἰδίως ἀρβυλῶν) διὰ λογαριασμὸν τοῦ Δημοσίου, θὰ ἠδύνατο ὡς μέσον κυρώσεως πρὸς συγχώνευσιν νὰ χρησιμοποιηθῇ ὁ κατάλληλος χειρισμὸς τῶν παραγγελιῶν, ὁπότε ἀσφαλῶς θὰ ἐπετυγχάνετο ἡ συγχώνευσις αὐτῶν εἰς πολυμελεῖς καὶ ἰσχυροὺς συνεταιρισμοὺς δυναμένους νὰ ἐξυπηρετήσουν ἀσφαλέστερα καὶ καλύτερα τὰ μέλη των (1).

(1) Σχετικῶς ἴδε εἰς ν. δ. 13 Σεπτεμβρίου 1925 «περὶ καθορισμοῦ τρόπου συμμετοχῆς συνεταιρισμῶν εἰς δημοσίους συναγωνισμοὺς πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργων καὶ προμήθειαν εἰδῶν τοῦ δημοσίου κ.λ.π. δι' οὗ ἐτέθησαν περιορισμοὶ εἰς τὴν διάταξιν τοῦ νόμου 602 (ἄρθρ. 89) περὶ ἀναθέσεως τοιούτων ἐργασιῶν εἰς συνεταιρισμούς.

IV. Κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν, μεταξὺ τῶν συνεταιρισμῶν τῶν καταναλωτῶν, οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν προμήθειαν εἰδῶν συντηρήσεως πρὸς πώλησιν εἰς τὰ μέλη των, οἱ καλούμενοι κοινῶς καταναλωτικοὶ συνεταιρισμοί, ὡς ἀπεδείχθη καὶ ἐκ τῆς ἀλλαχοῦ πείρας, εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι κυρίως πρέπει νὰ ἀπορροφήσουν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων καὶ γενικώτερον ὅλων ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἀποζοῦν μόνον ἀπὸ τὴν ἐργασίαν των. Δι' αὐτοὺς παρουσιάζει ὁ καταναλωτικὸς συνεταιρισμὸς μέγιστον ἐνδιαφέρον, διότι εἶναι, ὡς γνωστόν, τὸ τελειότερον εἶδος συνεταιρισμοῦ, ἐπιδεκτικὸν καθολικῆς σχεδὸν ἐφαρμογῆς μὲ μέγιστα διὰ τοὺς συνεταιριζομένους ὠφελήματα.

Οἱ καταναλωτικοὶ συνεταιρισμοὶ δὲν παρουσιάζουν σχεδὸν εἰς τὴν χώραν μας οὐδεμίαν ἀνάπτυξιν. Οἱ ἐμφανιζόμενοι εἰς τὴν στατιστικὴν εἶναι, ὡς ἐλέχθη, κατὰ τὸ πλεῖστον δημιουργήματα τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Ἐλάχιστοι μόνον ἐξ αὐτῶν ἐργάζονται σήμερον, ἴσως ὄχι ἄλλοι ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων δύο συνεταιρισμῶν τῶν τραπεζικῶν καὶ σιδηροδρομικῶν ὑπαλλήλων. Οἱ λοιποὶ ἀδρανοῦν εὑρισκόμενοι εἰς πλήρη μαρασμόν.

Εἶναι ἀληθῶς ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς τὸ γεγονὸς ὅτι ἐνῷ κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαπενταετίαν ἡ ἀκρίβεια τοῦ βίου συνεπείᾳ τῶν πολέμων καὶ τῶν ἐθνικῶν συμφορῶν κατέστη ἀφόρητος διὰ τὸν λαὸν καὶ ἰδίως διὰ τὰς μισθωτὰς τάξεις, αὗται οὐδαμῶς ἐξήτασαν τὴν χρησιμότητα τῆς ὀργανώσεώς των εἰς καταναλωτικοὺς συνεταιρισμοὺς πρὸς καταπολέμησιν, κατὰ τὸ δυνατόν, τῆς ἀκριβείας καὶ πρὸς σκοπιμωτέραν γενικώτερον χρησιμοποίησιν τοῦ εἰσοδήματός των, μὴ αὐξηθέντος ἀναλόγως πρὸς τὴν αὔξησιν τῶν δαπανῶν συντηρήσεως.

Οὕτω καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ χρονικὸν διάστημα ὅλοι, ἐργάται καὶ ὑπάλληλοι, ἐλεύθεροι ἐπαγγελματίαι καὶ μικροαστοί, μία δύναμις καταναλωτικὴ κολοσσιαία, δυναμένη διὰ τῆς ὀργανώσεώς της νὰ ἐπιτελέσῃ θαύματα ὄχι μόνον ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ πεδίου, δυναμένη νὰ ἀποβῇ ἀνώτερος οἰκονομικὸς καὶ κοινωνικὸς παράγων, παραμένει μάζα ἄμορφος καὶ ἀδρανὴς ἀτενίζουσα πρὸς τὸ Κράτος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀναμένει τὴν ρύθμισιν τῶν πάντων διὰ τῆς ἀγορανομικῆς αὐτοῦ πολιτικῆς.

Καὶ ὅμως ὅλαι αἱ προϋποθέσεις τῆς ἐμφανίσεως τῶν συνεταιρισμῶν καταναλωτῶν ὑπάρχουν εἰς τὴν χώραν μας. Καὶ τάξεις, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἰδιότης τοῦ καταναλωτοῦ ἀποτελεῖ τὸ κύριον χαρακτηριστικόν, καὶ ἐμπόριον λιανικῆς πωλήσεως δυσανάλογον πρὸς τὸν πληθυσμὸν καὶ ἐπομένως ὑποχρεωμένον νὰ πωλῇ ἀκριβὰ τὰς ὑπηρεσίας του καὶ μείωσις τέλος τοῦ εἰσοδήματος τῆς πλειονότητος τῶν ἀτόμων, ἐπιβάλλουσα μεγαλυτέραν προσοχὴν κατὰ τὴν διάθεσιν αὐτοῦ πρὸς ἀπόκτησιν ἀγαθῶν.

Οἱ λόγοι εἰς τοὺς ὁποίους κατὰ τὴν γνώμην μας ὀφείλεται ἡ καθυ-

στέρησις τῆς ἐμφανίσεως τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως καὶ ἡ ἀποτυχία τούτων, ὅπου ἱδρύθησαν εἶναι οἱ ἑξῆς:

1) Ἡ ἔλλειψις σαφοῦς συνειδήσεως ἐκ μέρους τῶν ἐνδιαφερομένων τάξεων τῆς ἰδιότητός των ὡς καταναλωτῶν. Ἀποβλέπουν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν θέσιν των ὡς παραγωγῶν καὶ ταύτην προσπαθοῦν ἀδιαλείπτως νὰ προαγάγουν. Διὰ νὰ ἐπιτύχουν τοῦτο εἶναι πρόθυμοι νὰ ὀργανωθοῦν ἐπαγγελματικῶς καὶ οἰκονομικῶς. Αὐτὸ μᾶς ἀποδεικνύει ἡ εὐρεῖα ἐν Ἑλλάδι ἐπαγγελματικὴ ὀργάνωσις τόσον τῶν ἐργατικῶν ὅσον καὶ τῶν ὑπαλληλικῶν ἐν γένει τάξεων.

Καὶ ὅμως ἐνῷ αἱ τάξεις αὐταί, οὐδὲν ἄλλο ἐκτὸς τοῦ ἐκ τῆς ἐργασίας αὐτῶν εἰσοδήματος ἔχουσαι, εἶναι αἱ μᾶλλον πιεζόμεναι ἐκ τῆς ἀκριβείας τῆς ζωῆς καὶ ἐνῷ τόσον ἀγωνίζονται διὰ νὰ ἐπιτύχουν ἀντάλλαγμα τῆς ἐργασίας των ἐπαρκοῦν εἰς τὴν συντήρησίν των, σπαταλοῦν ἀσυλλόγιστα ὑπὸ τὴν ἰδιότητά των ὡς καταναλωτῶν τὸ μετὰ κόπου κτηθὲν εἰσόδημα. Ἐνῷ τὰ ἐκ τῆς ἐργασίας των ἔσοδα τοὺς ἐξασφαλίζουν μόλις τὴν συντήρησιν, δὲν φροντίζουν νὰ διαθέσουν ταῦτα κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε νὰ ἀποκτήσουν δι' αὐτῶν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα ἀγαθά.

Αὐτὸ ἀποδεικνύει τὴν ἔλλειψιν καταναλωτικῆς συνειδήσεως, τῆς ὁποίας ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ παρατηρουμένη ἀδιαφορία διὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως.

2) Ἡ ἔλλειψις συστηματικῆς διαπαιδαγωγήσεως τῶν γυναικῶν, κυρίως τῶν ἐργατικῶν τάξεων, εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν διαχείρισιν τοῦ οἰκογενειακοῦ προϋπολογισμοῦ των ἐξόδων. Ἡ γυναῖκα τοῦ ἐργάτου ἀλλὰ καὶ τοῦ ὑπαλλήλου εἶναι ἐκείνη ἐκ τῆς ὁποίας κυρίως ἐξαρτᾶται ἡ εὐδοκίμησις τοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως. Ὁ ἀνδρας εἶναι ὁ συνέταιρος, αὐτὴ ὅμως εἶναι ἡ πελάτις. Αὐτὴ θὰ κάμῃ τὰς ἀγορὰς καὶ ἐκ τῆς πίστεως καὶ σταθερότητος αὐτῆς πρὸς τὸν συνεταιρισμὸν ἐξαρτᾶται ἡ τύχη αὐτοῦ. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς τὴν γυναῖκα τῶν μισθωτῶν ἰδίως τάξεων τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ πίστις πρὸς τὸν συνεταιρισμόν, πρέπει προηγουμένως νὰ κατανοηθῇ ὑπ' αὐτῆς ὅτι ἡ σημασία τῆς καλῆς διαχειρίσεως τοῦ εἰσοδήματος τῆς ἐπαγγελματικῆς οἰκονομίας τοῦ ἀνδρὸς ἢ καὶ αὐτῆς τῆς ἰδίας εἶναι ἐξ ἴσου σοβαρὰ ὡς αὐτὴ αὕτη ἡ ἐπαγγελματικὴ οἰκονομία. Καὶ ἀφοῦ καταλάβῃ τὴν σπουδαιότητα τῆς ἀποστολῆς της ὡς διαχειριστρίας τούτου θὰ πεισθῇ ὅτι εὐσυνειδητότερα καὶ ἐπωφελέστερα δι' ἑαυτὴν καὶ τὴν οἰκογένειάν της καὶ ἀκόμη διὰ τὴν κοινωνίαν ἐν γένει δὲν τὴν ἐξασκεῖ, εἰμὴ μόνον ἐφ' ὅσον διὰ τὰς ἀγοράς της ἐμπιστεύεται τὸν συνεταιρισμόν, παραμένουσα σταθερῶς πελάτις αὐτοῦ, καὶ ὅταν πρὸς τοῦτο χρειάζεται κάπως περισσότερος κόπος, παρὰ ὅταν ἀγοράζῃ εἰς τὸν πλησίον τῆς κατοικίας της ἔμπορον, καὶ ὅταν ἀκόμη ὑποβάλλεται εἰς μικροδιατυπώσεις ποὺ ἀπαιτοῦν εὐκαιρίαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἔχει.

3) Ἡ ἀδιαφορία τῶν ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων τῶν ἐργατικῶν καὶ ὑπαλληλικῶν τάξεων. Καὶ αὐταὶ μὲ τὴν σειράν των φροντίζουν νὰ αὐξήσουν τὸ εἰσόδημα τῶν μελῶν των, χωρὶς νὰ μεριμνοῦν ἐκ παραλλήλου διὰ τὴν ἐπωφελεστέραν διὰ τὰ μέλη αὐτῶν χρησιμοποίησίν του. Τοῦτο ἀποδεικνύει καὶ ἡ ἀθρόα καὶ ἄτοκος ἐν πολλαῖς τάσις πρὸς ἵδρυσιν ἐργατικῶν συνεταιρισμῶν παραγωγῆς εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἀλλαχοῦ, ὅπου ὁ συνεταιρισμὸς ἀπὸ πολλοῦ ἐδοκιμάσθη, εἶχε παραμερισθῇ σχεδὸν ἡ κατὰ τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ὀργάνωσις τῶν ἐργατῶν.

4) Ἡ ἐσφαλμένη ἰδέα ὅτι δὲν δικαιοῦται μία ἢ πλείονες ἐπαγγελματικαὶ τάξεις νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς ἐργασίας ἀνηκούσας εἰς ἄλλην τοιαύτην, καὶ ἂν ἀκόμη ἡ τελευταία ἐκτελεῖ κακῶς ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνικοῦ συνόλου τὸ καθῆκον της, ἢ καὶ ἂν ἀκόμη ἡ ὑπ' αὐτῆς ἀσκουμένη λειτουργία δύναται νὰ γίνῃ δι' ὀλιγωτέρας δαπάνης. Ὁ λόγος οὗτος ὑποστηριζόμενος καὶ ὑπὸ τῶν ζημιουμένων ἐκ τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως παρεμποδίζει σοβαρῶς τὰς ἐργατικὰς καὶ ὑπαλληλικὰς τάξεις νὰ ὀργανωθοῦν καταναλωτικῶς. Δὲν θέλουν δηλ. νὰ ἐκτοπίσουν ἕνα μέρος τῆς τάξεως τῶν μικρεμπόρων. Τὸ θεωροῦν, οὕτως εἰπεῖν, εἶδος κοινωνικῆς παρασπονδίας. Ἡ ἀντίληψις αὐτὴ εἶναι προφανῶς ἐσφαλμένη. Μὲ τὸ νὰ ἀχρηστεύῃ κανεὶς μίαν κοινωνικὴν λειτουργίαν ὡς ἀντιοικονομικὴν δὲν προσβάλλει τὰ ἀσκοῦντα ταύτην πρόσωπα. Αὐτὰ δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀλλαχοῦ ἐπωφελῶς διὰ τὸ κοινωνικὸν σύνολον. Ἄλλως καὶ αἱ ὑποχρεώσεις παντὸς ἀτόμου πρὸς τὴν κοινωνίαν τοῦ ἐπιβάλλουν νὰ μὴν ἀνέχεται νὰ ζῇ εἰς αὐτὴν ὡς παράσιτον. Καὶ τοιοῦτοι θὰ ἦσαν οἱ ἐπιμένοντες νὰ ἐκτελοῦν κοινωνικὴν λειτουργίαν, γενομένην ὄχι μόνον περιττήν, ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμιον εἰς τὸ κοινωνικὸν σύνολον.

Αὐτὰ κατὰ τὴν γνώμην μας εἶναι τὰ βαθύτερα αἴτια τῆς μὴ εὐδοκιμήσεως τῶν καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὰς πόλεις. Τὴν καταπολέμησίν των δὲν εὑρίσκομεν δύσκολον, ἰδίᾳ εἰς τὰς ἐργατικὰς καὶ ὑπαλληλικὰς τάξεις. Ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο μόνον νὰ θελήσουν αἱ ἐπαγγελματικαὶ ὀργανώσεις αὐτῶν ν' ἀσχοληθοῦν σοβαρῶς μὲ τὸ ζήτημα. Ἐντατικὴ καὶ μεθοδικὴ διαφώτισις τῶν μελῶν των ἐπὶ τῆς σημασίας, ποὺ ἔχει διὰ τὴν οἰκονομικὴν θέσιν αὐτῶν ἡ καλὴ χρησιμοποίησις τοῦ εἰσοδήματός των συνεχὴς διδασκαλία τῶν γυναικῶν τῶν μισθωτῶν τάξεων περὶ τῆς ἀποστολῆς των ὡς διαχειριστριῶν τοῦ οἰκογενειακοῦ εἰσοδήματος καὶ ἀπασχόλησις ὀλίγων ἐκ τῶν εἰς τὰς ἐπαγγελματικὰς ὀργανώσεις δρώντων εἰδικῶς μὲ τὴν ἵδρυσιν καὶ διεύθυνσιν καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὰ μᾶλλον κατάλληλα κέντρα, δύνανται νὰ συντελέσουν ἐντὸς βραχέος σχετικῶς χρονικοῦ διαστήματος εἰς τὴν διάδοσιν καὶ εὐδοκίμησιν τῶν καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν.

Αἱ ἐπαγγελματικαὶ ὀργανώσεις δὲν πρέπει μόνον νὰ προπαγανδίζουν τὴν ἰδέαν τῶν καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ θελήσουν νὰ χρησιμοποιήσουν μέρος τῶν ἀναμιγνυομένων εἰς τὴν κίνησιν στελεχῶν των εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν ἱδρυομένων συνεταιρισμῶν καὶ ἀκόμη νὰ διαμορφώσουν ὑπαλλήλους συνεταιρισταὶ ἀλλὰ καὶ ἱκανοὶ ἔμποροι.

Ἡ διάδοσις καὶ ἐπιβολὴ τῶν καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν δὲν πρόκειται πλέον σήμερον νὰ ἐξυπηρετήσῃ μόνον τὰς ἐνδιαφερομένας δι'

αὐτοὺς τάξεις, ἀλλὰ γενικώτερον τὴν χώραν καὶ τὴν οἰκονομίαν αὐτῆς, διότι εἰς χεῖρας τοῦ Κράτους οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι εἶναι ὄργανον ἀνεπίσημον ἀλλ᾽ ἀποτελεσματικὸν διὰ τὴν ἐφαρμογὴν οἰκονομικῆς πολιτικῆς συμφώνου πρὸς τὰς περιστάσεις. Πόσον εὐκολώτερον θὰ ἐφηρμόζετο ἡ πολιτικὴ τῆς διαδόσεως τῶν ἐγχωρίων προϊόντων εἰς τὸν λαόν, τοῦ περιορισμοῦ τῶν εἰσαγωγῶν κ.λ.π. ἂν ὑπῆρχε ἀνεπτυγμένη ὀργάνωσις καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν, ὄχι τόσον διὰ τὴν ἄμεσον χρησιμοποίησίν των πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς πολιτικῆς αὐτῆς, ἀλλὰ διὰ τὴν ἔμμεσον συμβολήν των διὰ τῆς προπαγάνδας καὶ τοῦ παραδείγματός της.

Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην πρέπει νὰ ὠθήσῃ τὸ Κράτος τὸν λαὸν διὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ συστηματικῆς προπαγάνδας τοῦ καταναλωτικοῦ συνεταιρισμοῦ μεταξὺ τῶν ἐργαζομένων τάξεων, διὰ τοῦ καταρτισμοῦ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν σωματείων προγράμματος ἐργασίας ἐφαρμογῆς τοῦ συνεταιρισμοῦ μεταξὺ τῶν καταναλωτῶν καὶ δι᾽ ὅσων ἄλλων μέσων διαθέτει τοῦτο ὡς ἐκ τοῦ κύρους του καὶ τῆς γενικωτέρας του ἁρμοδιότητος.

Ἡ ἀνάπτυξις τῶν καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν ὀφείλει ν᾽ ἀποτελέσῃ ἕνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα μελήματα τοῦ Κράτους, ἰδίως ὅμως τῶν ὀργανώσεων τῶν ἐργαζομένων τάξεων.

V. Οἱ συνεταιρισμοὶ κατοικίας, παρ᾽ ὅλην τὴν σπουδαιότητα καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ παρουσιάζουν διὰ τὰς αὐτὰς τάξεις, διὰ τὰς ὁποίας καὶ οἱ καταναλωτικοὶ συνεταιρισμοὶ καὶ παρ᾽ ὅλα τὰ ὑπέρ τινων ἐξ αὐτῶν ληφθέντα μέτρα (συνεταιρισμοὶ κατοικίας δημοσίων ὑπαλλήλων) ἐκτὸς τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ των δὲν παρουσιάζουν καὶ οὗτοι, ὡς ἐλέχθη, σοβαρὰν κίνησιν. Σπάνιαι εἶναι αἱ περιπτώσεις καθ᾽ ἃς τοιοῦτοι συνεταιρισμοὶ ἔφερον εἰς πέρας τὸ ἔργον των. Οἱ πλεῖστοι ἠρκέσθησαν νὰ ἀποκτήσουν ἀπὸ κοινοῦ εὐθηνὰ οἰκόπεδα, πρᾶγμα ποὺ ἦτο μοναδικὸς σχεδὸν σκοπὸς τῆς ἱδρύσεώς των, μεθ᾽ ὃ ἠδράνησαν ὡς ὀργανώσεις, ἀφίσασαι τὴν περαιτέρω μέριμναν τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ ἔργου εἰς τοὺς συνεταίρους μεμονωμένως. Ἴσως τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸν ὑπερατομισμόν, ποὺ ἐπικρατεῖ παρ᾽ ἡμῖν ἐν σχέσει μὲ τὴν ἀπόκτησιν καὶ διαρρύθμισιν τῆς κατοικίας, ὁ ὁποῖος δὲν ἀνέχεται τὴν καταθλιπτικὴν κάπως παρέμβασιν τῶν συνεταιρισμῶν. Ἴσως νὰ ὀφείλεται ἐπίσης εἰς τὴν ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθοῦσαν καὶ συνεχιζομένην αὔξησιν τῶν ἰδιωτικῶν κατοικιῶν, ἴσως ἕν τινι μέτρῳ καὶ εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκῶν καὶ εὐθηνῶν οἰκονομικῶν μέσων ποὺ νὰ δύνανται νὰ τεθοῦν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν συνεταιρισμῶν.

Πάντως δὲν δυνάμεθα παρὰ νὰ εἴμεθα διστακτικοὶ περὶ τῆς δυνατότητος τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν. Σήμερον ἐπιβάλλεται ἐκκαθάρισις καὶ τῶν συνεταιρισμῶν τούτων διὰ τῆς διαλύσεως τῶν ἀδρανούντων. Πρέπει ν᾽ ἀπομείνουν ὅσοι ἐγκλείουν μέσα τους στοιχεῖα ζωῆς, οἱ ὁποῖοι καὶ θὰ πρέπῃ νὰ ἐξετασθῇ πῶς μποροῦν νὰ ἐνισχυθοῦν. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο πρέπει νὰ ἐξετάζεται πάντοτε ἐκ παραλλήλου καὶ μὲ τὰς γενικωτέρας συνθήκας κατοικίας εἰς τὰ ἀστικὰ κέντρα, ὅπου ἐδρεύουν οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι, πρὸ παντὸς δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ὑπάρχουν οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν.

VI. Γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι σημερινὴ ἄμεσος ἀνάγκη εἶναι νὰ ἐξετασθῇ ἐν τῷ συνόλῳ του τὸ ζήτημα τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν καὶ νὰ διαγραφοῦν τὰ ὅρια καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐφαρμογῆς των. Πρὸς τοῦτο ὅμως χρειάζεται τὸ ἁρμόδιον ὄργανον τὸ ὁποῖον θὰ μελετήσῃ καὶ θὰ ἐφαρμόσῃ τούτους. Διὰ τοὺς γεωργικοὺς ὑπάρχει ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα καὶ αἱ ἑνώσεις συνεταιρισμῶν. Διὰ τοὺς ἀστικοὺς τὴν σχετικὴν ἁρμοδιότητα ἔχει ἀκόμη τὸ Κράτος καὶ αἱ ἐπαγγελματικαὶ ὀργανώσεις καθὼς καὶ τὰ ἐπιμελητήρια. Εἰς τὸ Κράτος ὄργανον ἁρμόδιον εἶναι ἡ ἁρμοδία ὑπηρεσία συνεταιρισμῶν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας. Ἀλλ᾽ αὕτη, μὲ τὸ ἀριθμητικῶς ἀνεπαρκὲς προσωπικὸν ποὺ διαθέτει σήμερον, παρὰ τὰς προσπαθείας της εἶναι ἀδύνατον ν᾽ ἀνταποκριθῇ καὶ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν ἀποστολήν της. Πρέπει πάντως νὰ ἐνισχυθῇ τὸ προσωπικόν της καὶ νὰ τῆς δοθοῦν τὰ μέσα νὰ μελετήσῃ τὸ ζήτημα καὶ νὰ θέσῃ τὰς βάσεις τῆς μελλοντικῆς ἐργασίας. Δὲν πρέπει νὰ παραμεληθῇ τοῦτο. Ἡ συνεταιρικὴ ὀργάνωσις τῶν μικροεπαγγελματιῶν, ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων, ὀφείλει ν᾽ ἀποτελέσῃ ἕνα ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα μελήματά μας.

Ἐκ παραλλήλου καὶ αἱ ἐπαγγελματικαὶ καὶ ἐργατικαὶ ὀργανώσεις, καὶ ἰδίως αὐταί, πρέπει νὰ ἐνδιαφερθοῦν διὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ νὰ ἐπιζητήσουν νὰ τοὺς διαδόσουν καὶ τοὺς ἑδραιώσουν εἰς τὰς τάξεις των. Ἡ προσπάθειά των αὕτη θ᾽ ἀποτελέσῃ, ἴσως, τὴν καλυτέραν ὑπηρεσίαν ποὺ μποροῦν αὗται νὰ προσφέρουν εἰς τὰς τάξεις των.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Συγκεφαλαιοῦντες δυνάμεθα ἄνευ δισταγμοῦ νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τῆς παραγωγικῆς, ἰδίως τῆς γεωργικῆς πλευρᾶς, εἶναι σήμερον μία τῶν μᾶλλον προηγμένων συνεταιριστικῶς χωρῶν, ἀριθμοῦσα 9000 συνεταιρισμούς, εἰς τοὺς ὁποίους μετέχουν πλέον τῶν 400.000 μελῶν. Μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ της περίπου τὸ ἓν τρίτον μετέχει εἰς τοὺς συνεταιρισμούς. Οἱ παραγωγοὶ τῶν κυριωτέρων γεωργικῶν προϊόντων, ὡς εἶναι ἡ σταφίς, ὁ καπνός, ὁ οἶνος, τὸ ἔλαιον, ὁ σῖτος, εἶναι ὠργανωμένοι, κατὰ μεγάλην πλειαψηφίαν, συνεταιρικῶς. Ἡ παραγωγὴ καὶ διάθεσις τῶν προϊόντων τούτων ἐπηρεάζεται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τοὺς συνεταιρισμούς, πρὸς τοὺς ὁποίους οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἀποβλέπουν ὄχι μόνον ὡς πρὸς μέσα οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως καὶ ὑλικῆς βελτιώσεως τῆς θέσεως αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ὄργανα διαδόσεως τελειοτέρων τεχνικῶν γνώσεων εἰς τὰς παραγωγικὰς τάξεις.

Περαιτέρω ἡ διάδοσις καὶ προκοπὴ τῶν συνεταιρισμῶν συνετέλεσεν ὄχι ὀλίγον εἰς τὴν ἐξύψωσιν τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς θέσεως τῶν μικροπαραγωγῶν. Ὑπάρχουν σήμερον συνεταιρισμοὶ οἱ ὁποῖοι ἀρνοῦνται νὰ δεχθοῦν ὡς μέλη των μεθύσους ἢ χαρτοπαίκτας, ἐφαρμόζοντες οὕτω πλήρως τὰς ἀρχὰς τοῦ Raiffeisen, ὅπως ὑπάρχουν πλεῖστοι συνεταιρισμοὶ διαθέτοντες μέρος τῶν προσόδων των εἰς τὴν ἵδρυσιν βιβλιοθηκῶν, ἐνίσχυσιν σχολείων κ.λ.π.

Γενικῶς σθεν δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι οἱ συνεταιρισμοὶ συνετέλεσαν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν ἐξύψωσιν τῆς θέσεως τῶν πτωχῶν τάξεων ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς, πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς.

Ἐκτὸς ὅμως τούτου ἡ χώρα μας εἶναι δεκτικὴ εὐρυτέρας καὶ ἐντατικωτέρας ἀκόμη συνεταιρικῆς ὀργανώσεως πρὸς πραγμάτωσιν τῆς ὁποίας δὲν πρέπει νὰ λείψουν αἱ προσπάθειαι.

Εὐρέως κρατεῖ ἡ γνώμη, ἡ ὁποία νομίζομεν ὅτι εἶναι ἀπολύτως ὀρθή, ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἀποτελουμένη κυρίως ἀπὸ μικροπαραγωγοὺς ἐξ ὧν ἡ μείζοτη πλειοψηφία γεωργοί, εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἐνδεδειγμένη νὰ ὀργανωθῇ ἀρτίως συνεταιρικῶς, τόσον ἀπὸ ἀπόψεως παραγωγικῆς, ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως καταναλωτικῆς. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην δικαιώνουν αἱ μέχρι τοῦδε πρόοδοι τῶν ἑλληνικῶν συνεταιρισμῶν, καθὼς καὶ αἱ διαφαινόμεναι κατευθύνσεις αὐτῶν εἰς τὸ μέλλον.

Διὰ τοὺς ἀστικοὺς συνεταιρισμοὺς εἰδικῶς, οἱ ὁποῖοι ἐμφανίζονται μᾶλλον καθυστερημένοι, δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι παρὰ τὴν καθυστέρησίν των εἶναι προωρισμένοι νὰ προσφέρουν μεγίστας ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Αἱ προϋποθέσεις διὰ τὴν ἀνάπτυξίν των ὑπάρχουν. Δὲν χρειάζεται παρὰ νὰ ἐξευρεθοῦν τὰ ὄργανα διὰ τῶν ὁποίων θὰ προωθηθῇ ὁ ἐνδιαφερόμενος κόσμος πρὸς αὐτούς. Ὑπεδείξαμεν ἤδη εἰς τίνας ἀνήκει τὸ ἔργον τοῦτο πρὸς τὸ παρόν.

Ἂν θελήσωμεν νὰ ἀφομοιώσωμεν εἰς τὸν λαὸν τὴν ἰδέαν τοῦ συνεταιρισμοῦ, νὰ διδάξωμεν εἰς αὐτὸν τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικήν του σημασίαν, νὰ τὸν διαπαιδαγωγήσωμεν συνεταιριστικῶς, ὄχι μόνον θὰ συντελέσωμεν εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ὅρων τῆς ζωῆς του καὶ τὴν χαλάρωσιν τῆς ὀξύτητος τῶν ἀντιθέσεων τελικῶς μεταξὺ τῶν τάξεων, ἀλλὰ θὰ ἐπιτύχωμεν γενικώτερον ὁμαλοτέραν καὶ εὐρυθμον τὴν κοινωνικὴν ἐξέλιξιν ἄνευ διαταραχῶν καὶ ἀνωμαλιῶν.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ φοβούμεθα τὴν διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ συντελουμένην ριζικὴν μεταβολήν, διότι αὕτη θὰ ἐπέρχεται βαθμιαίως εἰς μακρὸν χρονικὸν διάστημα, καθόσον προάγονται καὶ εἰς ὅσους κλάδους δύνανται νὰ προκόψουν οἱ συνεταιρισμοί. Οὕτω γίνεται δυνατὴ ἄνευ ἀποτόμων διαταραχῶν ἡ προσαρμογὴ πρὸς τὴν μεταβαλλομένην κατάστασιν.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ
ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

Βιβλίου Α.

Σελ.	στίχ.	ἀντὶ	γράφε
24	2	χρεῶν	χρειῶν
45	12	ἔκφρασίν της	ἔκφρασίν του
47	11	ἐνσαρκουμένην	ἐνσαρκούμενον
47	34	Συνεταιρισμοῦ	Συνεργατισμοῦ
50	6	Συνεταιρισμὸν	Συνεργατισμὸν
51	2	Ἀναγεννήσεως	Διαφωτισμοῦ
55	1	ἐσωτερικοὺς	ἐξωτερικοὺς
56	4	1895	1695
57	2	Ἀναγεννήσεως	Διαφωτισμοῦ
59	6	1881	1811
»	11	κόσμου	κόσμου τῆς Γερμανίας
63	18	μεταγενεστέραν	μεταγενεστέραν του
72	41	1765	1865
93	24	1927	1926
108	42	τὸ τέλος	τὸ τέλος Ἰουλίου
109	9	γερμανοὶ	γερμανικοὶ
119	15	ὡς εἴδη	εἰς εἴδη
123	9	1924	1925
130	11	56	54
»	21	ποιότητα	ὁποίαν
132	13	43	23
163	42	300	200
181	11	1925	1926

Βιβλίου Β.

220	41	ἀπὸ μέρους	ἀπὸ μέρος
230	38	1905	1914
232	7	καὶ	ἢ
233	16	1929	1928
251	16	ἐπὶ	ἐκ
298	5	δεδομένων	διδομένων
302	6	αὐτοκίνητα	αὐτοκινήτων
312	18	ὑγιεστέρους	ὑγιεινοτέρους
322	26	διὰ τῶν ὁποίων	τῶν ὁποίων
337	27	εἰς	καὶ
342	42	εἰς ν. δ.	ν. δ.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Βιβλίου Α.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Σελ.
I. ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΣΜΟΥ »
Ἔννοια τοῦ συνεταιρισμοῦ »
Ὑπάρχει ἑνότης ἐν τῷ Συνεργατισμῷ; »
Εἴδη καὶ διαίρεσις τῶν συνεταιρισμῶν »
Ἡ κοινων. καὶ οἰκον. θεωρία τοῦ Συνεργατισμοῦ »
1. Ἡ Θεωρία τοῦ Συνεργατισμοῦ ἐν γένει »
α) Οἰκονομικὰ προβλήματα τοῦ Συνεργατισμοῦ »
β) Κοινωνικὰ ἀποτελέσματα τοῦ Συνεργατισμοῦ ἐν γένει »
2. Οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς μεσαίας τάξεως »
α) Οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα »
β) Κοινωνικὰ ἀποτελέσματα »
3. Οἱ συν)σμοὶ τῶν καταναλωτῶν καὶ προλεταρίων »
α) Οἰκονομικὰ προβλήματα »
β) Κοινωνικὰ προβλήματα »
Κοινωνιολογία τοῦ Συνεργατισμοῦ »
II. ΓΕΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΣΜΟΥ »
1. Αἱ πνευματικαὶ ρίζαι τοῦ Συνεργατισμοῦ »
α) Αἱ ἀνθρωπιστικαὶ ἰδέαι »
β) Ἡ χριστιανικὴ κοινωνικὴ μεταρρύθμισις »
γ) Τὸ ἰδεῶδες τοῦ κοινωνισμοῦ »
Οἱ Γάλλοι »
Οἱ Ἄγγλοι »
Οἱ Γερμανοὶ »
Οἱ Ρῶσσοι »
δ) Ἡ παράγωγος ἰδεολογία τοῦ Συνεργατισμοῦ »
ε) Προσθήκη »
2. Ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῶν συνεταιρισμῶν »
α) Εἰσαγωγὴ καὶ προϊστορία »
β) Γαλλία »
γ) Μεγάλη Βρεττανία »
δ) Αἱ χῶραι τῆς ἄλλοτε Αὐστρουγγαρίας » 1
Γενικὰ περὶ τῆς παλαιᾶς αὐτοκρατορίας » 1
Οἱ συνεταιρισμοὶ ἐν τῇ παλαιᾷ Αὐστρίᾳ » 1
Οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς ἄλλοτε Οὐγγαρίας καὶ Κροατίας » 1
Ὁ Συνεργατισμὸς ἐν τῇ γερμανικῇ Αὐστρίᾳ » 1
Οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς Τσεχοσλοβακίας » 1
ε) Ἑλβετία » 1
ς) Βέλγιον » 1

ζ) Ἰταλία Σελ. 124
η) Σκανδιναυϊκὰ κράτη καὶ Φινλανδία » 128
θ) Ὁλλανδία » 133
ι) Ρωσσία « 134
ια) Ὁ νέος κόσμος » 139
ιβ) Ἰαπωνία » 141
ιγ) Ἰνδίαι » 143
ιδ) Διεθνὴς ὀργάνωσις » 143
III. Ο ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΣΜΟΣ ΕΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑι » 148
1. Οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς ἀστικῆς μεσαίας τάξεως » 148
α) Ὁ Συνεργατισμὸς ἐν Γερμανίᾳ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Schulze-Delitzsch » 148
β) Ὁ Schulze-Delitzsch καὶ ἡ δρᾶσις του μέχρι τῆς ἱδρύσεως τοῦ Γενικοῦ συνδέσμου (1859) » 150
γ) Μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Schulze-Delitzsch (1883) » 154
δ) Οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς ἀστικῆς μεσαίας τάξεως ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Schulze » 161
2. Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ » 166
α) Ὁ Raiffeisen καὶ ἡ δρᾶσις αὐτοῦ » 166
β) Οἱ γεωργ. πιστωτ. συν)σμοὶ κατὰ τὸ σύστημα Schulze » 175
γ) Ὁ Γουλιέλμος Haas καὶ ὁ Ἐθν. Σύνδεσμος. Ἡ ἐξέλιξις τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν » 176
3. Ἡ κρατικὴ ὑποστήριξις τοῦ Συνεργατισμοῦ μέσῳ τῶν κεντρικῶν τραπεζῶν » 181
4. Οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἐν Γερμανίᾳ » 182
5. Τὰ ἄλλα εἴδη συνεταιρισμῶν ἐν Γερμανίᾳ » 188

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Βιβλίου Β.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Σελ. 195
Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΑΠΟ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΜΦΑΝΙΣΕΩΣ ΤΩΝ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ » 197
1 Αἱ πρῶται συνεταιριστικαὶ ἐκδηλώσεις καὶ ἡ διαμόρφωσις καὶ διάκρισις τῶν συν)σμῶν » 197
α) Οἱ συνεταιρισμοὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας » 197
β) Ἡ νεωτέρα συνεταιριστικὴ κίνησις μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς εἰδικῆς περὶ συνεταιρισμῶν νομοθεσίας » 202
γ) Ἡ νομοθεσία περὶ συνεταιρισμῶν καὶ ἡ διαμόρφωσις καὶ διάκρισις αὐτῶν » 204
2. Γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ » 207

α) Γενικὰ περὶ τῆς κινήσεως Σελ. 207
β) Στατιστικὰ δεδομένα περὶ τῆς συγκροτήσεως καὶ λειτουργίας τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν 218
γ) Ἡ γεωργικὴ πίστις εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς » 222
δ) Συνεταιρικαὶ προμήθειαι » 253
ε) Συνεταιρικαὶ πωλήσεις προϊόντων » 258
ς) Ἡ κίνησις διὰ τὴν ἰδεολογικὴν ὀργάνωσιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν 267
3. Συνεταιρισμοὶ ἀποκαταστάσεως ἀκτημόνων καλλιεργητῶν » 283
4. Ἀναγκαστικοὶ συνεταιρισμοὶ ἐγγείων βελτιώσεων » 288
5. Ἀστικοὶ συνεταιρισμοὶ » 292
α) Γενικὰ περὶ τῆς κινήσεως » 292
β) Εἰδικώτεραι παρατηρήσεις καὶ δεδομένα περὶ τῆς κινήσεως τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν » 297
ΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΕΝΔΕΙΚΝΥΟΜΕΝΑ ΜΕΤΡΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΙΝ ΤΩΝ » 304
1. Αἱ κατευθύνσεις τῶν γεωργικῶν συν)σμῶν » 304
2. Τὸ Κράτος καὶ οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ » 316
3. Ἡ συνεταιριστικὴ πολιτικὴ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης » 321
α) Γενικὰ » 321
β) Ὀργάνωσις τῆς ὑπηρεσίας συνεταιρισμῶν » 323
γ) Συνεταιριστικὸν πρόγραμμα » 327
δ) Συμμετοχὴ τῶν συνεταιριστικῶν ὑπαλλήλων εἰς τὰ ἄλλα ἔργα τῆς Τραπέζης » 339
4. Αἱ κατευθύνσεις τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν καὶ τὰ μέσα ἐνισχύσεως αὐτῶν » 340
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ » 347